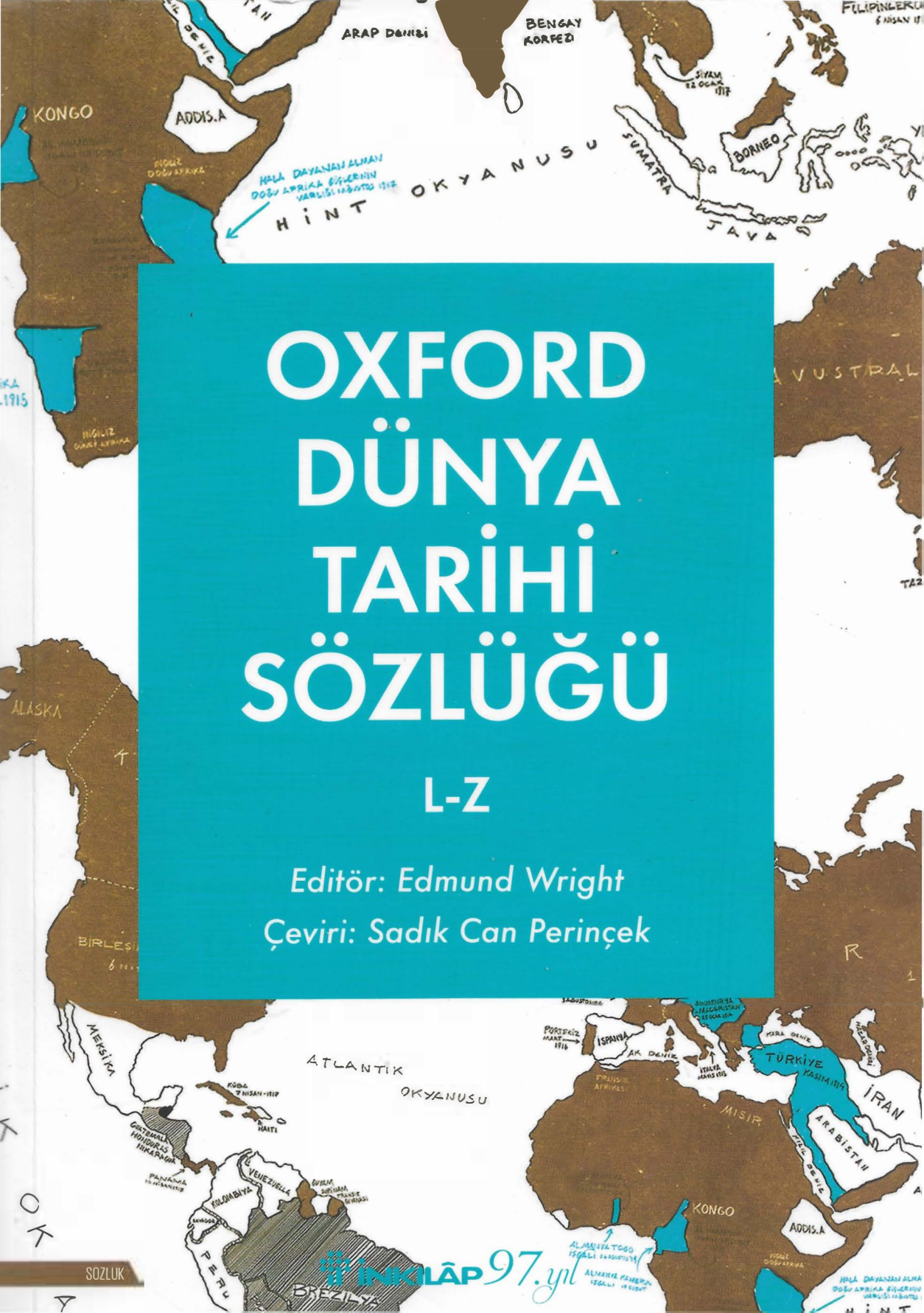

OXFORD DÜNYA TARİHİ SÖZLÜĞÜ

L-Z

Editör: Edmund Wright

Çeviri: Sadık Can Perinçek

OXFORD DÜNYA TARİHİ SÖZLÜĞÜ

L-Z

Editör: Edmund Wright

Çeviri: Sadık Can Perinçek

Oxford Dünya Tarihi Sözlüğü II / A Dictionary of World History / *Edmund Wright*

© 2000, 2001, 2006, 2015, Oxford University Press
Türkçede yayın hakları AnatoliaLit Telif ve Tercüme Ajansı aracılığıyla
© 2024, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ

Yayıncı ve Matbaa Sertifika No: 44066

Bu kitabın her türlü yayın hakları Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince İnkılâp Kitabevi'ne aittir. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Direktörü Mehmet Bozkurt
Editör Kadriye Kızıl Güzelkan - Gökçe Şenoğlu
İlk okuma Emre Tansu Keten
Son okuma Yunus Emre Ceren
Kapak tasarım Gilas Coşkun - A.C. Levent
Sayfa tasarım Aslı Varol
Haritalar Margaret Tuthill, Linda Wells

ISBN: 978-975-10-4317-7

24 25 26 27 4 3 2 1
İstanbul, 2024

Baskı ve Cilt
İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)

İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sk. No. 8
34196 Yenibosna – İstanbul
Tel : (0212) 496 11 11 (Pbx)
Faks : (0212) 496 11 12
posta@inkilap.com
inkilap.com

OXFORD DÜNYA TARİHİ SÖZLÜĞÜ

L-Z

Editör: Edmund Wright

Çeviri: Sadık Can Perinçek

İNKILÂP 97.yıl

Edmund Wright
Edmund Wright, 1985'te Oxford Üniversitesi'nin Tarih Bölümü'nde doktorasını tamamladı. Ardından referans kitabı editörü olarak yayın dünyasına adım attı. Wright, 2004'ten beri serbest çalışmaktadır. Çalışmaları arasında Oxford University Press'ten çıkan *Dictionary of World History* (2. basım, 2006 ve 3. basım, 2014) ve *Dictionary of Computing* (6. basım, 2008) kitaplarının içeriğinin güncellenmesi; *Shorter Oxford English Dictionary* (6. basım, 2007) ve *Historical Thesaurus of the Oxford English Dictionary* (2009) eserlerinin tashihi vardır.

Sadık Can Perinçek
1994 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini 2012 yılında Nişantaşı Nuri Akın Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Ocak 2018'de Boğaziçi Üniversitesi Tarih bölümünden yüksek onurla lisans derecesi aldı. 2015 yılında Erasmus öğrenci değişim programı kapsamında Uluslararası İlişkiler alanında Institute d'Etudes Sciences Politiques de Paris'te (Sciences Po) eğitim gördü. Kaynak Yayınları'nda editör olarak çalıştı. Teori ve Bilim ve Ütopya dergileri ile Aydınlık gazetesinde çeşitli haber, makale ve çevirileri yayımlandı. *Kasım 1938: Dünya Basınında Atatürk* (Dijital: Turkcell, 2018, Genişletilmiş Baskı) kitabının çeşitli bölümlerini Fransızcadan Türkçeye, *Çin'in Bakış Açısından: Büyük Gücün Sorumluluğu* (İstanbul: GB Times Turkey, 2018) kitabını İngilizceden Türkçeye çevirdi. Halen Dışişleri Bakanlığı'nda meslek memuru olarak görev yapmaktadır. Çok iyi derecede İngilizce ve Osmanlı Türkçesi, iyi derecede Fransızca, başlangıç düzeyinde İspanyolca bilmektedir.

Önsöz

A Dictionary of World History (Dünya Tarihi Sözlüğü), Oxford Quick Reference dizisinde yer alan alfabetik bir sözlüktür. Kitap, *Oxford Illustrated Encyclopedia* eserinde dünya tarihine ayrılan iki ciltten yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu temelden hareketle Market House Books Ltd. editörleri, *Encyclopedia of World History* ve *Oxford Paperback Encyclopedia* kitaplarında değerlendirilen malzemelerden de faydalanarak yepyeni bir tarih metni ortaya çıkardı. Sözlükte ülke girdilerinin her biri konum, ekonomi ve tarih bilgilerine ek olarak istatistiksel bilgiler içermektedir.

Elinizdeki yeni basımda, yaşayan insanların biyografileri ile ülke ve çatışma bilgileri dahil olmak üzere, çağdaş konulara ilişkin girdiler büyük oranda güncellenmiştir. Ayrıca yakın tarihte yaşanan olaylarla alakalı girdiler de eklenmiştir.

Sözlük, bütün ülkelerin nokta haritaları ile 25 civarında tarihsel haritaya sahiptir. Kitapta ilişkili girdiler arasında bir göndermeler ağı da bulunmaktadır. Başka bir maddeye gönderme işareti olarak küçük puntolu büyük harfler veya yıldız işaretleri kullanılmıştır.

E.W. 2014

Çevirmen Önsözü

Bu kitabı elinde tutan siz değerli okuyucular, "bilgi"ye erişimin insanlığın macerasında görülmemiş ölçülerde kolay ve hızlı gerçekleştiği çağımızda bir tarih sözlüğü edinmenin gerekliliğini sorgulayabilirsiniz. Fakat internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla hayatımızın merkezine yerleşen bilgi kaynaklarının, farkında olarak veya olmayarak neredeyse her gün tecrübe ettiğimiz, çevremizden duyduğumuz ve zaman zaman haberlerde dahi tanık olduğumuz ciddi sorunları var. Bu kaynaklar ne kadar güvenilir ve doğrulanabilir?

Önümüzdeki yıllarda güvenilir bilgiye ulaşma gereğinin daha da önem kazanacağını, sağlam temellere dayanan bilgiye ulaşma sürecinin tekrar değerleneceğini öngörmek zor değil. Diğer yandan, teknolojiyle değişen alışkanlıkların, bu yeniden dirilen bilgi arayışına katkısı ise pratik ve özlü ifade biçimleri oluyor.

Oxford Dünya Tarihi Sözlüğü de hem dünün ansiklopedi kültürünü hem de bugünün kullanışlı bilgi anlayışını yansıtan, bu özellikleriyle yarının ihtiyaçlarını karşılayacak önemli bir kaynak eser, bir başvuru kaynağı. Ancak elinizdeki kitap elbette mutlak bilgiye açılan bir kapı da değil. Mutlak bilginin sonsuzda olduğunu, insanın göreli doğru bilgiye ulaşma çabasının çetin serüvenlerini biliyoruz. Dünya Tarihi Sözlüğü'nü, sorgulayıcı bir bakış açısıyla, ilgi duyduğunuz konularda derinleşmeye yönelik bir basamak veya "yabancı bir ülke"* olan geçmişe seyahatinizde bir harita olarak değerlendirmelisiniz. Nereye tırmanacağınız, hangi vadilerden geçip nereye varacağınız size kalmış.

Eserin özüne ilişkin bu değerlendirmenin ardından çeviride benimsenen bazı yöntem ve tercihlere değinmek istiyorum:

– Soylu kişilere ilişkin maddeler, bu şahısların unvanları (örn. Marlborough Dükü) değil, soyadları (örn. Churchill, John) esas alınarak dizilmiştir. Öte yandan Cavour Kontu, Montesquieu Baronu gibi Türkçede unvanlarıyla bilinen şahıslar için yönlendirmeler konmuştur. Özgün metinde benimsenen yöntem, hem Türkçenin yapısına uygun düşmemesi hem de soylu unvanlarının ismin önüne geçmesinin kültür ve tarihimizde pek rastlanır bir durum olmaması dolayısıyla dikkate alınmamıştır.

– Ülkemizde Türkçe karşılığı bulunmayan veya pek yaygın olmayan kurum, hareket, siyasi parti ve yasa isimleri, Türkçeye katkı olarak çevrilmekle birlikte, konu hakkında başka kaynaklara ulaşmak isteyenler için parantez içinde özgün haliyle de verilmiştir.

– Diğer yandan, belirli bir coğrafya (örn. İngiltere) veya döneme (örn. Ortaçağ) has bazı kavramlar (örn. *almshouse*), Türkçedeki en yakın modern anlamı (örn. düşkünler evi) veya tarihimizdeki benzeriyle (örn. imarethane) karşılanamadığı takdirde özgün dilindeki haliyle bırakılmıştır. Zira bu tür kelimeleri çevirmek, kavramı yukarıda söz edilen bağlamlarından tamamen koparıp maddede sunulan bilgiyi boşluğa düşürebilmektedir.

– Özgün metnin basıldığı 2015 tarihinden sonra yaşanan ölüm veya görev bitişi gibi olaylar, yalnızca metinde sözü geçtiği takdirde, dipnotla belirtilmiştir.

– Çeviri yapılırken Türkçede anlam kaybı yaşanan durumlarda çevirmen notları düşülmüştür. Örnek verecek olursak, "dakikasında hazır olan milisler" anlamındaki "minütmen" kelimesinin İngilizce "dakika" anlamına gelen "minute" kelimesinden türemesi gibi.

– Özgün metinde İngilizceye uyarlanan hükümdar isimleri, sözkonusu hükümdarın hükmettiği ülkenin dilinde verilmiştir. Türkçede yaygın olarak farklı biçimde bilinen hükümdar isimleri (örn. İskender, Şarlken, Sezar), bu ilkeye uygun olarak verilmekle beraber bilinen hallerinden de yönlendirme yapılmıştır.

* Amerikalı tarihçi David Lowenthal'ın, tarihe ilişkin olarak "The Past is a Foreign Country" (Geçmiş Yabancı Bir Ülkedir) başlıklı kitabına da ismini veren tanımlaması.

– Ülke ve şehir isimleri, Türkçedeki yerleşik biçimleriyle anılmıştır.

– Latin alfabesi kullanmayan dillerdeki isim veya kavramlarda, mümkünse kullanılan evrensel sistem (örn. Çince için Pinyin), değilse Türkçedeki yerleşik halleri veya Yunanca ile Rusça gibi Latin alfabesine aktarılabilen dillerde özgün halleri (örn. Kruşçev yerine Hruşçov) dikkate alınmıştır.

Son olarak, yukarıda bahsi geçen yöntem ve tercihleri belirlerken zihnimin içinde yürüttüğüm zorlu tartışmaları paylaştığım, fikirleri ve sabırlarıyla çeviriye önemli katkılarda bulunan aileme, değerli bilim insanları Şule Perinçek, Doğu Perinçek, Kiraz Perinçek Karavit, Caner Karavit ve Mehmet Perinçek'e teşekkür ederim.

Sadık Can Perinçek

Ankara, 16 Mart 2021

L

L'Anse aux Meadows Kuzey Newfoundland'da bulunan önemli bir arkeolojik kazı alanı. L'Anse aux Meadows, Amerika kıtasındaki bilinen tek *Viking yerleşimidir. Kazılarda yerli kültürlerin inşa ettiği evlere benzemeyen çim duvarlı evlere rastlanmıştır. Bu evler, İzlanda ve Grönland'daki Viking yapılarının bire bir aynısıdır. Sözü edilen evleri Vikinglerin inşa ettiğine dair başka bulgular da vardır. Bunların arasında ağırşak, taş kandil, tunç yuvarlak başlı iğne, demir çiviler ve demirci ocağı bulunmaktadır. Yapılar üzerinde radyokarbon yöntemiyle yapılan tarihlemeler MS 700 ile 1080 arasında değişmekte olup büyük bir kısmı 10. yüzyıl sonlarına işaret etmektedir. Bu yıllar, Viking Vinland Sagaları dönemine rastlamaktadır. Öte yandan bu yerleşimin Leif Ericsson'la ilişkilendirilmesi tamamen varsayımlara dayanmaktadır.

La Fayette *Bkz.* MOTIER, MARIE JOSEPH PAUL YVES ROCH GILBERT DU, LAFAYETTE MARKİSİ.

La Fontaine, Sir Louis-Hippolyte (1807-64) Fransız-Kanadalı devlet yöneticisi. Aşağı Kanada meclisinde milletvekilliği (1830-37) yaptı. *Papineau İsyanı'na karşı çıktı ve 1837 *Mackenzie İsyanı'na da olumsuz yaklaştı. Milliyetçiliği açıktan savunan La Fontaine, 1838'de tutuklansa da kısa bir süre sonra serbest bırakıldı. Yukarı *Kanada ile Aşağı Kanada birleştikten (1841) sonra Fransız-Kanadalı reformcuların siyasi önderliğini üstlendi. Robert *Baldwin'le ortak şekilde iki kez (1842-43, 1848-51) Birleşik Kanada hükümeti kurdu. İkinci hükümette başbakanlık görevinde bulundu. Bu dönemde reformlar yapıldı ve Kanada'da tam parlamenter ("sorumlu") yönetim hakkı elde edildi. La Fontaine, 1851'de siyaseti bıraktı.

La Tene *Bkz.* DEMİR ÇAĞI.

La Trobe, Charles Joseph (1801-75) Britanyalı sömürge idarecisi. 1839'da Avustralya'nın New South Wales eyaletinde yeni kurulan Port Phillip District yerleşiminin başına getirildi. Bölge, 1851'de New South Wales eyaletinden ayrılarak *Victoria ismini alınca vali yardımcısı oldu. Neredeyse göreve geldikten hemen sonra *altına hücumlarla karşı karşıya kaldı. Bu dönemde altı ay içinde Victoria'nın nüfusu 15 binden 80 bine çıktı. Diğer bazı uygulamaların yanında, daha sonra *Eureka Ayaklanması'na yol açacak ruhsat sistemini getirdi.

Ladysmith Kuşatması İkinci Boer Savaşı'nda Boer güçlerinin Güney Afrika'nın doğusunda KwaZulu-Natal'daki bir kasabayı dört ay boyunca kuşatması olayı. 19. yüzyılın başlarında kurulan kasaba, ismini Natal Valisi Sir Harry Smith'in eşinden almıştı. 28 Şubat 1900'da Ladysmith, General Sir Redvers Buller'in yerine Britanya kuvvetlerinin komutanlığına gelen Lort Roberts tarafından kurtarıldı.

Lajos, I. (veya **Büyük Lajos**) (1326-82) Macaristan (1342-82) ve Polonya kralı (1370-82). Venedik'e karşı iki başarılı savaş (1357-58, 1378-81) yürüttü. Sırbistan, Eflak, Boğdan ve Bulgaristan hükümdarlarını kendisine tabi kıldı. Döneminde Macaristan güçlü bir devlet haline gelmişse de Polonya sürekli isyanlarla çalkalandı.

Lamb, William, II. Vikont Melbourne (1779-1848) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1834, 1835-41). 1830'da Lort Grey Hükümetinde içişleri bakanlığına atandı. Ardından 1834'te başbakan oldu. Aynı yıl kısa bir süre görevden uzak kalan Melbourne, 1837'de tahta çıkmasından sonra Kraliçe Victoria'nın siyaset başdanışmanı oldu. Görev yaptığı döneme Çartist ve Tahıl Yasaları karşıtı propagandalar damga vurdu. 1805'te evlendiği eşi Leydi Caroline Lamb (1785-1828), Lort Byron'la kötü şöhretli bir ilişki yaşadı. Fakat 1825'te, Lort Melbourne başbakan olmadan evlilik sona erdi.

Lambert, John (1619-83) İngiliz tümgeneral. *İngiliz İçsavaşı'nda bir *Yuvarlakkafa (Roundhead) subayı olarak adını duyurdu. İskoçya'nın işgalinde (1650) *Cromwell'in yanında ikinci adamdı. Siyasette hedefleri yüksekti. İngiltere'nin ilk yazılı anayasası *Devlet Senedi* (1653) metni esas olarak onun tarafından yazılmıştır. 1653-1657 arasında Cromwell'i sadakatle desteklese de kendisinin iktidarı ele geçirmesinin mümkün olmadığını görünce bütün görevlerinden istifa etti. *Restorasyon'dan sonra 1662'de vatan hainliğinden yargılandı. Hayatının kalanını esir olarak geçirdi.

Lankastriyan Lancaster Dükü Gentli *John'un vârislerine veya destekçilerine verilen isim. Lankastriyanlar; IV. *Henry, V. *Henry ve VI. *Henry dönemlerinde İngiltere tahtını elinde tuttu (armaları kırmızı güldü). 1455'ten itibaren *Güller Savaşı'nda taht için *Yorkistlerle bir dizi savaş gerçekleştiren Lankastriyanlar, 1461'de Henry'nin IV. Edward tarafından tahttan indirilmesiyle önemli bir gerileme yaşadı. Bir süre Fransa'ya sığındıktan sonra Anjoulu *Margaret önderliğinde İngiltere'yi istila ederek Ekim 1470'te Henry'yi tekrar kral yapmayı başardılar. Henry'nin hükümdarlığı, birkaç ay sonra Yorkistlerin *Barnet ve *Tewkesbury'de kazandığı zaferlerle sona erdirildi. Tewkesbury'deki muharebede önde gelen Lankastriyanların çoğu öldü. Buna karşın Lankastriyan taraf nihayetinde başarıya ulaşan taraf oldu. Destekledikleri Henry Tudor, 1485'te *Bosworth Field'de zafer elde etti ve VII. *Henry olarak tahta çıktı.

Lanfranc (yak. 1010-89) Bilgin, öğretmen ve Canterbury başpiskoposu (1070-89). İtalya'da doğan Lanfranc, 1039'da Normandiya'daki Avranches'te bir okul kurdu. 1042'de yine aynı bölgedeki Bec Manastırı'nda keşiş olarak eğitim aldı. 1046'da Manastır'ın başrahibi olduktan sonra okulu Avrupa'da en iyiler arasına soktu. Öğrencileri arasında her ikisi de daha sonra Canterbury başpiskoposu olacak *Anselmus ve Theobald da vardı. Lanfranc'ın I. *William'la ilişkisi, Normandiya dükü olduğu sırada William'ın evliliği için papalık onayını almasıyla başladı. Aralarındaki bağlantı İngiltere'nin fethinden sonra da devam etti. Lanfranc, İngiltere Kilisesi'nin reform edilmesini ve Canterbury idaresinde birleştirilmesini amaçlıyordu. Ancak öte yandan kralın Kilise işlerine karışabilme hakkını da kabul ediyordu. 1088 İsyanında II. *William'ı destekledi.

Lange, David Russell (1942-2005) Yeni Zelandalı siyasetçi, İşçi Partisi üyesi başbakan (1984-89). Hukuk eğitimi alan Lange, 1977'de milletvekili oldu. 1979'da muhalefet lider yardımcılığına atandı; 1983'te ise lider oldu. 1984 seçimlerinde nükleerden arınmış bir savunma politikası vaadiyle partisini zafere taşıdı. Nükleer silah taşıyan ve nükleer güçle çalışan gemilerin Yeni Zelanda limanlarına girişini yasaklaması ABD'yi kızdırdı. Lange, serbest piyasa reformları yürürlüğe soktu ve ulusal harcamaları azalttı.

Langton, Stephen (yak. 1150-1228) İngiliz piskopos. Esas olarak itibarının kaynağında, papalıktan ve İngiltere kralından gelen birbiriyle çelişkili baskılar karşısında İngiltere Kilisesi'nin çıkarlarını öne çıkarması vardı. Canterbury başpiskoposluğu görevinde Kral John'a karşı Kilise çıkarla-

rını savundu. Magna Carta'nın imzalanmasıyla sonuçlanan müzakerelerde aracılık yaptı. Genç III. Henry'yi baronların hâkimiyetine karşı kolladı.

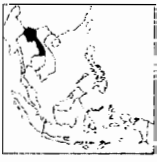
Langtry, Lillie (doğum adı Emilie Charlotte le Breton) (1853-1929) Britanyalı aktris. Jersey'de doğan ve kentin başrahibinin kızı olan Langtry, güzelliğiyle bilinirdi. Sir John Millais'in Langtry'yi çizdiği portrenin başlığından yola çıkarak "Jersey Zambağı" ismiyle anılmaya başlandı. Sahneye ilk kez 1881'de çıktı. Aristokrat bir geçmişi olan ilk aktrislerden biriydi. Galler prensi olan müstakbel VII. Edward'ın metresliğini yaptı.

Lansbury, George (1859-1940) Britanyalı İşçi Partisi üyesi siyasetçi ve barış yanlısı. Doğu Londra'daki Halk Konseyi'nin lideri olarak 1921'de işsizlere verilen yardımı azaltmaktansa hapse girdi. 1931'de *Ulusal Parti hükümetinde yer almayı reddederek İşçi Partisi'nde arda kalanların lideri (1931-35) oldu. 1935'te Etiyopya'yı işgalinin ardından İtalya'ya yaptırım uygulanmasını reddetmesi, parti yöneticileriyle arasını açtı ve istifa etti.

Lansdowne, William Petty-Fitzmaurice, I. Shelburne Markisi ve II. Shelburne Kontu (1737-1805) Britanyalı devlet adamı. Lansdowne, 1766'da William *Pitt'in hükümetine girmesine karşın kendisine siyasi bir destek yaratmayı ve diğer bakanların güvenini kazanmayı başaramadı. Fikirlerinin genellikle hayata geçirilemez olduğu düşünülüyordu. Bunların başında 1767'de Amerikan sorununu çözmek üzere ortaya attığı uzlaşma planı vardı. Lort Frederick *North'un Amerikan politikalarına karşı çıkan Lansdowne, 1782'de *Watson-Wentworth'un (Lort Rockingham) ardından başbakan oldu. Britanya ile Amerika arasında yapılacak barış antlaşmasının ana hatlarını belirlemekle görevlendirildi. Ancak Lansdowne, 1783'te antlaşma imzalanamadan Charles James *Fox ve North'un destekçileri tarafından iktidardan indirildi.

Laos

Başkent:	Vientiane
Yüz ölçümü:	236.800 km²
Nüfus:	6.695.166 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 kip = 100 at
Dini yapısı:	%67,0 Budist; %2,5 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%55,0 Lao; %11,0 Khmu; %8,0 Hmong; azınlık gruplar
Diller:	Lao dili (resmi), Fransızca, İngilizce, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da uzun, ince ve denize kıyısı olmayan bir ülke. Komşuları kuzeyde Çin ve Myanmar (Birmanya); batıda Tayland; güneyde Kamboçya; doğuda Vietnam'dır.

Fiziki Laos, çoğunlukla yüksek rakımlı ve tepeliktir. Dört mevsim yeşil ağaçlardan oluşan ormanlar bulunur. Bu topraklar aynı zamanda mısır yetiştiriciliğine müsaittir. Mekong Nehri, ülkenin kuzeyinden batı sınırı boyunca güneye doğru akar. Nehrin yaz musonlarıyla dolup taşan geniş vadisi pirinç ekimi için idealdir.

Ekonomi Nüfusun dörtte üçü tarımda istihdam olmaktadır. Kahve, ihracat ürünlerinden biridir. Diğer ihracat kalemleri arasında kereste ürünleri, elektrik (hidroelektrik santrallerden), kalay ve diğer madenler bulunur. Madencilik, kerestecilik, elektrik üretimi ve gıda işleme sanayi kollarından bazılarıdır. 1980'lerin sonunda

merkezi planlamanın gevşetilmesi hızlı bir ekonomik büyümeye yol açsa da Laos hâlâ dünyanın en az gelişmiş ülkelerinden biridir.

Tarih Kökleri güney Çin'e dayanan Lao halkı, *Moğol baskısıyla güneye sürüldü. Kmerlerin hükmettiği bir dönemin ardından 1354'te Laolar, Lanxang'da ("Bir Milyon Fil") bir Budist krallık kurdu. Bu krallık, belli bir süre çok güçlüydü. 18. yüzyılda Laos, rakip krallıklara bölündü ve kademe kademe Siyam (Tay) egemenliğine girdi. Daha sonra 1893'te Siyam, Laos üzerindeki hak iddiasını Fransa lehine terk etti. II. Dünya Savaşı'nda Japonlar tarafından işgal edilen Laos, 1947-1953 arasında kısa bir süreliğine bağımsız bir meşruti monarşi oldu. Ancak 1950'lerin ortalarında komünist *Pathet Lao'nun bir siyasi güç olarak yükselişi sonucunda ortaya çıkan gerilla savaşlarıyla ülke zayıflamaya başladı. 1962'de Prens *Suvanna Fuma'nın başında olduğu bir koalisyon hükümeti kurulmasına karşın çok geçmeden çatışmalar yeniden patlak verdi. 1970'lere kadar devam eden bu çatışmaların yanında *Vietnam Savaşı'na da dahil olunması ülkede büyük yaralar açtı. 1973'te bir ateşkes imzalandı. Ertesi yıl Suvanna Fuma, yeni kurulacak bir koalisyonda Pathet Lao'nun lideri üvey kardeşi Prens Sufanuvong'la iktidarı paylaşmayı kabul etti. Fakat 1975'e gelindiğinde Pathet Lao, neredeyse ülkenin tamamında hâkimiyeti ele geçirmişti. Nihayetinde 3 Aralık'ta monarşi kaldırılarak Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti kuruldu. Yeni cumhuriyet, Kaysone Fomvihane başbakanlığında (1975-92) Vietnam'la yakın ilişkileri devam ettirdi. 1989'da Kaysone rejimi yumuşamaya başladı ve ekonomiyi yeniden yapılandırma adımları atıldı. 1991'de yeni bir anayasa ilân edildi. Söz konusu anayasa, güçlü bir devlet başkanlığı makamı getiriyordu. Buna karşın Lao Devrimci Halk Partisi'nin ülke üzerindeki denetimi gevşetilmedi. 1992'de Kaysone devlet başkanı seçilse de aynı yılın sonlarında öldü. Onun yerine Nuhak Fusavanh göreve geldi. Mayıs 1992'de ABD, Laos'la tekrar tam diplomatik ilişkiye geçti. 1990'larda Tayland'la sınır çatışmaları yaşandı. 1998'de Hamtay Sifandone devlet başkanı oldu. 2006'da görevi Çummali Sayasone devraldı.

Laozi (veya **Lao-tzu**; **"Üstat Lao"** olarak da bilinir) Efsanevi olduğu düşünülen Çinli filozof. Çin'de uzun süre Taoizm'in kurucusu olarak gösterilmiştir. Anlatılana göre Laozi, öğrencisi olduğu söylenen *Kongzi'yi (Konfüçyüs) münazarada hep yeniyordu. MÖ 3. yüzyıl (Kongzi'den yaklaşık 300 yıl sonra) civarına tarihlenen *Daodejing*[1] kitabı Laozi'ye atfedilmiştir. Tao, bütün varlıkların kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Tao'da ölüm de yaşam da birdir. Taoistler, olayları doğal akışına bırakarak "amaçsız eylem" aracılığıyla Tao'yla birleşmeye çalışmaktadır. Sonraları Taoistler; Laozi'nin ölümsüz olduğunu, Hindistan'a gitmek üzere Çin'i terk ettiğini ve orada *Buda'yı Taoizm'e geçirdiğini iddia etmiştir.

Largo, Caballero Francisco (1869-1946) İspanyol devlet adamı. Bir sosyalist olan Largo, 1917'de genel greve katıldığı gerekçesiyle müebbet hapse çarptırılsa da 1918'de Parlamento'ya seçilince serbest bırakıldı. *Primo de Rivera'nın devrilmesinden (1930) sonra İkinci Cumhuriyet hükümetinde çalışma bakanı olarak yer aldı. Hükümetin düşmesinin ardından bir ayaklanmayı desteklediği iddiasıyla tekrar hapse atıldı (1934-35). Ardından beraat etti ve serbest kaldı. Şubat 1936'da seçimleri kazanan Halk Cephesi'nin lideri olmasına karşın *İspanya İçsavaşı'nın patlak vermesinden iki ay sonra, Eylül 1936'da ancak başbakanlık koltuğuna oturdu. Başbakan olarak sosyalistler, cumhuriyetçiler ve komünistlerden oluşan bir koalisyonun başındaydı. Mayıs 1937'de Barselona'da komünistler yönetimi ele geçirince istifa etti.

Las Casas, Bartolomé de (1474-1566) İspanyol misyoner rahip, "Batı Hint Adaları Misyoneri". İspanyol kolonilerindeki Amerikan yerlilerinin sömürülmesini

1 Yol ve Erdem Öğretileri. (ÇN)

ve söz konusu toprakların fethedilmesini eleştiren Dominiken bir papazdı. 1502'de bizzat Hispanyola'ya yerleşimci olarak gitti. 1511-1512'de Küba'ya düzenlenen sefere katıldı. Fikirleri 1514'te değişti. Sonraki 50 yılda sömürgeler ile İspanya arasında mekik dokuyarak, başta yerlilerin köleleştirilmesine son verilmesi olmak üzere insani reformlar yapılmasını savundu. Yerlilerin, kralın geri kalan tebaasıyla eşit olduklarını öne süren kitaplar yazdı. En meşhur eseri, *Brief History of the Indies*[2] (1539) kitabıdır. 1542'de verdiği mücadele sonucunda İspanyol sömürgelerindeki yerlileri koruyan Yeni Yasalar çıkarıldı. Buna karşın sözü edilen yasaların etkisi, konkistadorların muhalefeti nedeniyle sınırlı kaldı.

László, I. (veya **Aziz László**) (yak. 1040-95) Macaristan kralı (1077-95). Hırvatistan ve Bosna'yı fethetti. Macar egemenliğini Erdel'e kadar genişletti. Krallığında düzeni sağladı ve Hıristiyanlığın yayılmasına öncülük etti. 1192'de aziz mertebesine yükseltildi.

Laterano Antlaşmaları (11 Şubat 1929) Vatikan ile İtalyan devleti arasındaki ilişkileri düzene koymak üzere *Mussolini hükümeti ile XI. Pius arasında yapılan anlaşmalar. Papalık devletlerinin birleşik İtalya'ya dahil edildiği 1870'ten beri ilişkiler gergindi. Bir antlaşma (*Konkordato) ve mali sözleşmeyle *Vatikan Şehir Devleti papalık egemenliğinde tam bağımsız bir devlet olarak tanındı. Ayrıca Konkordato, Katolikliği devletin tek dini olarak kabul etti. Papalığın İtalyan devletine karşı iddialarının çözüme ulaştırılması adına Vatikan'a nakit ve tahvil biçiminde büyük bir meblağ ödendi.

Laterano Konsili Roma'daki Laterano Sarayı'nda gerçekleştirilen sinodlardan, yani kıdemli din adamlarının bir araya geldiği toplantılardan her birine verilen isim. İlki 1123'te tayin mücadelelerine bir son vermek ve yaşamın hangi alanlarının kilise, hangi alanlarının din dışı makamlarca yönetileceğini belirlemek amacıyla toplandı. İkincisi 1139'da Kilise öğretisine açıklık getirmek ve antipapa II. Anacletus'un faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkan bölünmeyi telafi etmek üzere düzenlendi. 1179'da gerçekleşen Üçüncü Laterano Konsili ise *simoniyi kınadı ve papa seçimlerini düzene koydu.
1215'teki Dördüncü Laterano Konsili, "Büyük Konsil" olarak adlandırılır. Papa III. Innocentius'un topladığı Dördüncü Konsil, *Albigensiyan sapkınlığına tavır alarak Teslis, Tecessüd ve İsa'nın kanı ve vücudunun şarap ve ekmeğe dönüşmesi inancına ilişkin Kilise öğretilerini ortaya koydu. 1512-1517 arasındaki Beşinci Konsil, sapkınlığı kınadı. Ayrıca, Fransa hükümdarı VI. Charles'in Kilise üzerinde egemenliğine dayanak gösterdiği Bourges *Pragmatik Fermanı geri çekildi.

Latimer, Hugh (yak. 1485-1555) İngiliz Protestan piskopos ve şehit. VIII. Henry 1534'te papalıkla bağları resmen kesince Latimer, kralın önde gelen danışmanlarından biri oldu. 1535'te Worcester piskoposu olarak atandı. Henry'nin Reformasyon öğreti ve uygulamalarını kısıtlamaya yönelik hamlelerine karşı çıkan Latimer, 1539'da istifa etti. I. Mary hükümdarlığında sapkınlık gerekçesiyle hapse atıldı. Daha sonra Oxford'da Nicholas Ridley'le beraber yakılarak öldürüldü.

Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAIA; İspanyolcası **Asociación Latinoamericana de Integración** [ALADI]) 13 Latin Amerika ülkesinden oluşan bir ekonomik ittifak. LAIA'nın kalıcı üyeleri Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Küba, Ekvator, Meksika, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezuela'dır. Birlik, 1980 tarihli Montevideo Antlaşması'yla Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin (LAFTA) yerine kuruldu. Faaliyetlerine 1981'de başladı. LAFTA, 1960'ta üye ülkeler arasındaki ticareti artırmak ve ülkelerin

2 Batı Hint Adaları'nın Kısa Tarihi. (ÇN)

ekonomik ve toplumsal kalkınmalarını desteklemek amacıyla kurulmuştu. Ancak sınırlı bir başarı elde etti. Aşırı iddialı ve katı bir yapısı olduğu düşünülüyordu. LAIA, LAFTA ülkeleri tarafından LAFTA'nın politikalarını devam ettirmek üzere oluşturulsa da bu defa gümrük vergilerinin azaltılması gibi uygulamaların yürürlüğe girmesinde değişmez süre sınırları koyulmadı ve üye ülkeler arasındaki farklılıklara müsaade edildi. *Ayrıca bkz.* AND TOPLULUĞU; MERCOSUR.

Laud, William (1573-1645) İngiliz piskopos. 1633'te Canterbury başpiskoposu olarak atandı. İngiltere'de Kalvinizm ile İskoçya'da Presbiteryenliğin yayılmasına karşı mücadeleye girişti. Reformasyon öncesi uygulamaları yeniden getirerek ayinsel birliği dayatmaya yönelik girişimleri düşmanlık uyandırdı. Laud'un bu hamleleri, İskoçya'da savaşa neden oldu ve İngiliz İçsavaşı'na yol açan etkenler arasında yer aldı. 1640'ta Laud, suçlanarak hapse atıldı. Daha sonra vatan haini olduğu gerekçesiyle idam edildi.

Laurier, Sir Wilfrid (1841-1919) Kanadalı Liberal Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1896-1911). 1891'de Liberal Parti'nin başına geçti. Beş yıl sonra Kanada'nın ilk Fransız-Kanadalı ve Katolik başbakanı oldu. Görev yaptığı dönemde kültürel çatışmalar karşısında ulusal birliği sağlamak için çaba gösterdi. Ayrıca ikinci bir kıtalararası demiryolu yapımı ile Alberta ve Saskatchevan eyaletlerinin kurulmasına önderlik etti.

Laval, Pierre (1883-1945) Fransız siyasetçi. Hukuk eğitimi aldıktan sonra bir sosyalist olarak siyasete girdi. Yavaş yavaş sağa kaydı. 1931-1932 ve 1935-1936 yıllarında başbakanlık yapsa da esas olarak dışişleri bakanlığıyla (1934, 1935-1936) bilinir. Dışişleri bakanlığı döneminde Mussolini'nin Etiyopya üzerindeki iddialarına yönelik çözümü içeren, ancak hayata geçmeyen Hoare-Laval Paktı'nın metnini yazdı. Bundan kısa bir süre sonra iktidarı kaybetmesine karşın 1940'ta Fransa'nın aldığı yenilginin ardından *Vichy hükümetinde başbakan oldu. Hitler'e faal destek verilmesini savundu. Almanlar için halktan işçi topladı, faşist bir Fransız milis gücüne izin verdi ve bir terör yönetimi kurdu. 1945'te Fransa'da yargılanarak idam edildi.

Law, Bonar (Andrew Bonar Law) (1858-1923) Britanyalı siyasetçi. 1911'de Muhafazakâr Parti'nin başına geçti. Ulster'in *İrlanda Özerkliği direnişini destekledi. Bir gümrük reformcusu olan Law, 1915'te sömürgeler bakanı olarak *Asquith'in koalisyonuna girdi. *Lloyd George hükümetinde maliye bakanlığı (1916-19) ve ferman mührü eminliği (1919-21) yaptı. 1922'de Muhafazakâr Parti, Lloyd George'nin koalisyon hükümetini reddedince başbakanlığa atandı. Sağlık sorunları nedeniyle ertesi Mayıs ayında istifa etti.

Law, John (1671-1729) Fransa'da faaliyet gösteren İskoç bir banker. Fransa'da sürgünde olan Law, kâğıt paranın dolaşımının artırılması ve doğru düzgün kredi düzenlemeleriyle refahın geleceğini düşünüyordu. Mali krizle karşı karşıya kalan Fransa Kral Naibi Orleans Dükü *Philippe, bir devlet bankası ve ticaret şirketi kurması için Law'a izin verdi. Louisiana'yla ticaret etmek üzere kurulan "Compagnie du Mississippi" isimli şirket, daha sonra denizaşırı ticarette tekel elde etti. Ocak 1720'de Law, genel maliye denetimcisi oldu. Fakat Aralık 1720'de ortaya çıkan bir spekülasyon dalgası, Law'ın sistemini çökertti. Az bir kesime servet, pek çoğuna felaket getiren bu dönem Güney Denizi Balonu'na benzetilmektedir.

Lawrence, T. E. (Thomas Edward Lawrence; **Arabistanlı Lawrence** olarak da bilinir) (1888-1935) Britanyalı asker ve yazar. 1916'dan itibaren Ortadoğu'da Türklere karşı Arap isyanının örgütlenmesine yar-

dımcı oldu ve isyana önderlik etti. Gerilla baskınlarıyla General Allenby'nin 1918'de Filistin'de nihayet zafer kazanmasına katkıda bulundu. Lawrence, bu dönemi *Bilgeliğin Yedi Sütunu* (1926) kitabında anlatmıştır. 1922'de dikkat çekmemek için takma isim kullanarak Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne yazıldı. Geri kalan hayatının çoğunu burada görev yaparak geçirdi. Bir motosiklet kazasında hayatını kaybetti.

Lebensraum (Almanca "yaşam alanı" anlamında) Genişleyen Alman milletine barınma sağlayabilmek için daha fazla toprak elde edilmesi gerektiğini iddia eden bir *Nazi siyasi öğretisi. İlk kez 1870'lerde bir siyasi kavram olarak ortaya atılan *Lebensraum*, *Hitler ve *Goebbels tarafından vatanseverlikle bağdaştırıldı. *Lebensraum*, doğal olarak *Drang nach Osten* (Almanca "Doğu'ya Yöneliş" anlamında) fikrine yol açtı. Buna göre, sözde Nazi üstün ırkının Slav halklarını kendisine tabi kılması ve sömürgeleştirebilmesi için *Üçüncü Reich, Doğu Avrupa'da geniş topraklara sahip olmalıydı.

Lebrun, Albert (1871-1950) Fransız devlet adamı, Üçüncü Cumhuriyet'in 17. ve son cumhurbaşkanı (1932-40). Ilımlı bir muhafazakâr olan Lebrun'un saygın ama pek göze çarpmayan bir milletvekilliği (1920-32) kariyeri oldu. 1932'de cumhurbaşkanı seçildi. 1940'ta ateşkese razı olması, Mareşal *Pétain önderliğinde Vichy hükümetinin kurulmasına yol açtı. 1943-1944 arasında, Fransa'nın kurtuluşuna kadar Avusturya'da gözaltında tutuldu. Ardından *de Gaulle'ü geçici hükümetin başkanı olarak kabul etti.

Lechfeld Muharebesi (955) Almanya'nın Augsburg kenti yakınlarında gerçekleşen önemli bir muharebe. Muharebede Kutsal Roma İmparatoru I. *Otto'nun kuvvetleri, *Macarları yenilgiye uğrattı. Böylece Macarların batıya doğru yayılması ve Alman İmparatorluğu'na yönelik uzun süren tacizleri sona erdi.

Lee, Robert E. (Robert Edward Lee) (1807-70) ABD'li general. Amerikan İçsavaşı'nın büyük bir kısmında Kuzey Virginia Konfederasyon ordusunun komutanıydı. Birlik'in asker sayısı ve kaynak anlamında avantajına rağmen Konfederasyon direnişini devam ettirmek için elinden geleni yaptı. Ancak Lee'nin Kuzey'i istila girişimi Gettysburg Muharebesi'nde (1863) General Meade tarafından püskürtüldü. Nihayetinde Lee, 1865'te General Grant'a teslim oldu.

Lee Kuan Yew (1923- [3]) Singapurlu devlet adamı, başbakan (1959-90). 1955'te demokratik sosyalist bir örgüt olan Halk Hareketi Partisi'ni kurdu. Parti, Lee'nin önderliğinde 1950'lerin sonlarından itibaren ülke siyasetine hâkim oldu. Lee, önce 1963'te kurulan *Malezya Federasyonu'nun bir bileşen devleti olarak, daha sonra tam bağımsız bir cumhuriyet olarak Singapur'u yönetti. Lee'nin giderek otoriter sosyalist bir çizgiye oturan politikaları, tek parti yönetimi ve serbest piyasa ekonomisi kurmaya yönelikti. Sıkı bir devlet planlaması ve kapsamlı bir sosyal devlet sisteminden güç alan çalışkan bir nüfus vardı. Bunların sonucunda dünyanın en başarılı ekonomilerinden biri ortaya çıktı. 1990'da başbakanlıktan istifa etmesine karşın hükümetin kıdemli bir üyesi olmaya devam etti.

Leguía, Augusto Bernardino (1863-1932) Perulu devlet adamı. Sivil Parti'nin lideri olan Leguía, Peru başbakanlığı (1903-08) ve devlet başkanlığı (1908-12, 1919-30) yaptı. Görev yaptığı ilk dönemde Bolivya ve Brezilya'yla yaşanan sınır anlaşmazlıklarını çözmüş, idari reformlar getirmiş ve sağlık sistemini iyileştirmiştir. 1919'da ordu tarafından yeniden devlet başkanlığına getirildi. 1920'de yeni bir anayasa yürürlüğe soktu. Ancak çoğunlukla bu anayasayı yok sayarak diktatörce

3 Lee Kuan Yew, 23 Mart 2015'te hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

yöntemlerle ülkeyi yönetmeyi seçti. İkinci döneminde ülkede hızlı bir sanayileşme yaşansa da Peru, *Büyük Buhran'dan olumsuz etkilendi. Emtia fiyatlarında düşüş yaşandı. *Tacna-Arica Anlaşması dolayısıyla da eleştiriye maruz kalan Leguía, halk desteğini kaybetti ve ordu tarafından görevini bırakmaya zorlandı.

Leif Ericsson *Bkz.* VİKİNGLER.

Leipzig Muharebesi ("Milletler Muharebesi" olarak da adlandırılır, 16-19 Ekim 1813) *Napolyon Savaşları'nda yapılan nihai muharebe. Saksonya'daki Leipzig kentinin hemen dışında gerçekleşen muharebede Napoleon komutasında yaklaşık 185 bin Fransız, Sakson ve diğer müttefik Alman askeri; toplam komutası *Schwarzenberg'de olan 350 bin askerlik Avusturya, Prusya, Rusya ve İsveç kuvvetlerine karşı savaştı. Savunma pozisyonu alan Napoleon, başlarda Schwarzenberg'in güneyden, *Blücher'in kuzeyden düzenlediği taarruzlara başarılı bir şekilde direndi. Ertesi gün Rus ve İsveç askerleri gelirken Napoleon'un Sakson askerleri onu terk etti. Muharebe dokuz saat sürdü. Gece yarısı Napoleon geri çekilme emri verdi. Geri çekilme düzenli bir biçimde devam ederken 19 Ekim öğle saatlerinde bir köprü yanlışlıkla havaya uçuruldu. 30 bin seçkin askerden oluşan artçı kuvvet mahsur kaldı ve esir edildi. Muharebenin ardından, her geçen gün daha da fazla Alman prensi Napoleon'u terk etti ve Fransa'nın Ren Nehri doğusundaki gücü tamamen kırıldı. 1814'te Napoleon tahtı bıraktı.

Leisler, Jacob (1640-91) ABD'li isyancı. 1660'ta Almanya'dan New Amsterdam'a göç eden Leisler, 1664'ten itibaren diğer tüccarlarla birlikte koloniler üzerindeki İngiliz egemenliğinden rahatsız olmaya başlamıştı. Leisler, *Şanlı Devrim'de New York'ta bir milis subayı olarak II. *James ve *patroon* denilen aristokrat beylere karşı sıradan insanlara önderlik etti. 1689'da valilik görevini üstlendi. 1691'de İngiltere'den Vali Slaughter gelince direniş gösterdi ve ele geçirildi. Vatan hainliği suçlamasıyla yargılanarak asıldı. İdam edilmesi bir nesil boyunca hizipler arası çatışmaları tetikledi.

lejyon *Bkz.* ROMA LEJYONU.

Lemass, Sean Francis (1899-1971) İrlandalı Fianna Fáil partisi üyesi siyasetçi, İrlanda Cumhuriyeti başbakanı (1959-66). Gençliğinde bir IRA savaşçısı olan Lemass, Eamon *de Valera başbakanlığında çeşitli hükümet görevlerinde bulundu. Başbakan olarak İrlanda'nın *Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üye olmasını savundu.

Lenclos, Ninon de (doğum adı **Anne de Lenclos**) (1620-1705) Fransız kurtizan. Zekası ve güzelliğiyle bilinen Ninon de Lenclos'un önde gelen yazar ve soylulardan pek çok sevgilisi oldu. De Lenclos, bir tür Epikürcülüğü benimsedi ve *La Coquette vengée* (1659) kitabında felsefesi ve yaşam tarzını savundu. Hayatının ilerleyen yıllarında dönemin en seçkin edebiyat salonlarından birini yönetti.

Lenin, Vladimir İliç (doğum adı **Vladimir İliç Ulyanov**) (1870-1924) Rus Devrimi'nin önde gelen şahsiyeti ve Sovyetler Birliği'nin ilk başbakanı (Halk Komiserleri Konseyi Başkanı, 1918-24). Lenin, Marksist ilkeleri hayata geçirme girişiminde bulunan ilk siyasi önderdi. Marx gibi Lenin de tam anlamıyla komünizme ancak bir geçiş döneminden sonra ulaşılabileceği görüşündeydi. Bu süreç bir "proletarya diktatörlüğü" olacaktı. Lenin'in izlediği politikalar, nihayetinde Sovyetler Birliği'nde ve daha sonra Çin'de Marksizm-Leninizm'in yerleşmesine yol açtı. Rusya'da doğan Lenin, 1900'den itibaren İsviçre'de yaşadı. 1903'te Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki bölünmede önemli bir rol oynayarak daha radikal taraf olan Bolşeviklerin başına geçti. 1917'de Rusya'ya döndü. Çarın devrilmesinin ardından Bolşeviklerin hâkimiyeti ele geçirmesini sağladı. 1918'de devlet başkanı oldu. Ertesi yıl, dünya devrimi davasını iler-

letmek adına Üçüncü Enternasyonal'i (veya Komintern) kurdu. Trotskiy'in (Troçki) yardımıyla Rus İçsavaşı'nda karşı devrimci kuvvetleri yenilgiye uğrattı. Ancak ülkeyi savaşın ve devrimin olumsuz etkilerinden kurtarabilmek için sosyoekonomik politikalarını ılımlı hale getirmek zorunda kaldı. Yaşamının son yıllarında iktidarın Stalin'in eline geçmesine tutum alsa da engellemeyi başaramadı.

Leningrad Kuşatması (Eylül 1941-Ocak 1944) II. Dünya Savaşı'nda Sovyet ordusunun Almanlara karşı Leningrad'ı (günümüzde Saint Petersburg) savunması. Alman ordusu, 1941 seferinde Leningrad'ı ele geçirmeye niyet etmişse de Baltık bölgesindeki yavaş ilerleme ve Fin müttefiklerinin yardım etmekteki gönülsüzlüğü nedeniyle kent, yaklaşık 900 günlük kuşatmaya direniş gösterdi.

Leo, I. (Aziz) (veya **Büyük Leo**) (yak. 390-461) Papa (440-61). Başta İspanya, Galya, Afrika ve Doğu olmak üzere İtalya'daki hâkimiyet alanından çok uzaktaki bölgelerde Kilise öğretilerini savunarak papalık otoritesini tesis etti. Özellikle Pelagianizm ve Maniheizm mezhepleri, papalığın egemenliğini ve otoritesini tehdit ediyordu. 451'de *Kalkedon'da Doğu ve Batı Kiliselerinin, Tanrı Babanın Oğul ile ilişkisini tanımlama konusunda uzlaşmasını sağladı. Ertesi yıl barbar *Attila'yı İtalya'yı terk etmeye ikna etti. 455'te Roma'yı *Vandal yıkımından kurtardı.

Leo, III. (yak. 680-741) Bizans imparatoru (717-41). Birkaç Müslüman istilasını savuşturdu ve bir dizi kapsamlı mali, hukuki, idari ve askeri reforma imza attı. 726'da kamusal alanlarda ibadet ederken ikonaların kullanılmasını yasakladı. İkonoklast gruplarca zorla kabul ettirilen bu politika, halkın yoğun tepkisiyle karşılaştı ve Roma'yla ayrılığın önünü açtı.

Leo, IX. (Aziz) (1002-54) Papa (1048-54). Becerikli bir kilise reformcusu olan Leo, Hildebrand (müstakbel Papa VII. *Gregorius) başta olmak üzere kendisiyle aynı fikirdeki din adamlarına görevler vererek onların yardımlarına başvurdu. Leo'nun başlıca endişeleri, *simoni ve din adamlarının bekareti meseleleriydi. 1049 Paskalya Konsili'nde bekaret, bütün din adamlarına mecbur tutuldu. Güney İtalya'da papalık egemenliğini sağlamaya çalışan Leo'nun kuvvetleri, Normanlar tarafından mağlup edildi ve Leo esir alındı. Leo'nun güney İtalya'da *Bizans İmparatorluğu'nun hak iddia ettiği bölgelere karışması, 1054 *Doğu-Batı Bölünmesi'ne yol açtı. Bölünme sonucunda Konstantinopolis patriği aforoz edildi. Leo, esaretten serbest bırakılmasından kısa bir süre sonra öldü. Papalığın itibarını yeniden sağlama çabalarından dolayı aziz ilân edildi.

Leonidas (ö. MÖ 480) Sparta kralı. *Termopilae Geçidi'nde istilacı Pers ordusuna karşı Yunan kuvvetlerine komuta ederek ebedi bir nam kazandı. Leonidas, Artemisium'daki deniz harekâtını mümkün kılacak kadar bir süre geçidi tutmayı başardı (*Yunan-Pers Savaşları). Perslerin karşı saldırısında 300 Spartalı ve 700 Tespiyalıyla birlikte geride kaldı ve savaşarak öldü. Leonidas'ın müttefikleri bu sayede kaçmayı başardı.

Leonor (**Kastilya**) (yak. 1244-90) İngiltere kraliçesi (1272-90). Kastilya (İspanya) hükümdarı III. Ferdinand'ın kızıydı. 1254'te İngiltere hükümdarı I. Edward'la evlendi. 13 çocuk doğurdu. 1270-1273 arasında kocasına Haçlı Seferi'nde eşlik etti. Nottinghamshire'nin Harby köyünde ölümünün ardından cesedi mumyalanarak Westminster Kilisesi'ne götürüldü. Edward, geceyi geçirdiği on yerin hepsinde eşinin anısına "Leonor haçları" denilen taş haçlardan diktirdi.

Leopold, I. (1640-1705) Kutsal Roma imparatoru (1658-1705). Uzun hükümdarlık döneminde, özellikle 1683'te *Osmanlı'nın Viyana'ya saldırısı Polonya Kralı III. *Jan

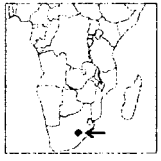
(Sobieski) komutasındaki bir orduyla püskürtüldükten sonra, Habsburg Hanedanı yeniden ayağa kalktı. Arkasından gelen doğu seferleriyle Macaristan yeniden fethedildi. Karlofça Antlaşması'yla (1699) bu fetihler tasdiklendi. XIV. *Louis'in Almanları ilgilendiren meselelere karışmasına yönelik artan rahatsızlık, Leopold'un Almanya'da önderliği yeniden ele almasını mümkün kıldı. 1689-1713 arasında Fransa'ya ağır yenilgiler yaşatan koalisyonların kurulmasında bu durum önemli bir etken oldu. Osmanlı tehdidinin savuşturulmasından sonra Viyana, Avrupa'nın önde gelen başkentlerinden biri haline geldi.

Leopold, II. (1835-1909) Belçikalıların kralı (1865-1909). Hükümdarlık döneminde sanayi ve sömürgelerde ciddi bir genişleme oldu. Bunun en büyük sebebi, *Kongo'dan elde edilen zenginliklerdi. Berlin Sömürgeler Konferansı (1884-85), Leopold'u yeni kurulan Özgür Kongo Devleti'nin başı olarak tanımıştı. Bunun arkasından Leopold, Kongo'daki kauçuk ve fildişi ticaretinden büyük bir kişisel servet yarattı. İngiliz Edmund Morel'in anlattıkları sayesinde Leopold'un Kongo yerli halkına yönelik kötü muameleleri 1904'te uluslararası bir skandala konu oldu. 1908'de Leopold, Kongo topraklarını parlamentoya bırakmak zorunda bırakıldı.

Les Saintes Muharebesi (1782) Karayipler'de Dominika açıklarında *Rodney komutasındaki Britanya filosu ile de Grasse komutasındaki Fransız filosu arasında yapılan bir deniz muharebesi. Muharebe sonucunda beş Fransız gemisi ele geçirilirken biri de batırıldı. Çarpışmanın dikkat çekici olmasının nedeni, Rodney'in rüzgârdan faydalanarak Fransız hatlarını iki yerinden yarmasıydı. Bu manevra, daha sonra *Nelson tarafından mükemmelleştirildi. Zafer, Britanya'nın Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki yenilgisini kısmen dengeledi ve denizlerdeki üstünlüğünü yeniden kurmasını sağladı.

Lesotho

Başkent:	Maseru
Yüz ölçümü:	30.355 km²
Nüfus:	1.936.181 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 loti = 100 lisente
Dini yapısı:	%80,0 Hıristiyan; %20,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%99,7 Basotho
Diller:	Sesotho, İngilizce (ikisi de resmi), Zulu, Hosa dili
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Etrafı tamamen Güney Afrika Cumhuriyeti tarafından çevrili olan küçük bir kara ülkesi.

Fiziki Lesotho, Drakensberg Dağlarının ortasında ve en yüksek kesiminde yer alır. Yaz yağmurları, sert toprak kaymalarına neden olmaktadır. Kışın ise sıcaklık -16 dereceye kadar düşebilir. Orange Nehri'nin yükseldiği buradaki arazi, koyun ve dağ keçisi otlatmak için çok uygundur. Yalnızca aşağı kesimlerdeki vadide ve batıda tarıma elverişli topraklar vardır.

Ekonomi Lesotho'nun birincil ticaret ortağı olan Güney Afrika, ülke ekonomisinde büyük pay sahibidir. Lesotho'nun yetişkin erkek nüfusunun üçte birinden fazlası Güney Afrika'da göçmen işçi olarak çalışmaktadır. Bu işçilerin ülkelerine gönderdikleri paralar önemli bir gelir kaynağıdır. Nüfu-

sun kalanı çoğunlukla geçimlik tarımla uğraşmaktadır. Buna karşın Lesotho, gıda ihtiyacının beşte birinden fazlasını üretebilmektedir. Ayrıca toprak kaymalarından dolayı üretim seviyesi düşmektedir. Belli başlı ihracat kalemleri; imalat ürünleri, yün ve tiftik, gıda ve canlı hayvanlardır. Ana yeraltı kaynağı olan elmasın önemi de artmaktadır. Kısıtlı sanayi faaliyetlerinden bazıları gıda işleme, tekstil, giyim, küçük zanaat, inşaat ve turizmdir.

Tarih Lesotho, 1832'de Basutoland ismiyle I. Moshoeshoe tarafından kuruldu. Moshoeshoe, Thaba Bosigo'ya sağlam bir kale inşa ettirmiş ve Basuto'yu (Sotho) birleştirmişti. Hem Boerler hem de Britanya'yla savaştıktan sonra Moshoeshoe, 1868'de Britanya hamiliğini kabul etti. 1880'e kadar Basutoland, Cape Kolonisi'nden yönetildi. 1884'te yeniden Britanya'nın doğrudan egemenliğine verildi. "Ulu Şef" de kâğıt üzerinde devletin başıydı. 1910'da Güney Afrika Birliği kurulunca Basutoland, Güney Afrika'da Britanya yüksek komiserinin yetki alanına dahil edildi. 1966'da ismi Lesotho yapıldı ve meşruti bir monarşi olarak bağımsız oldu. 1974'te soydan şeflerle birlikte çalışmak üzere Ulusal Meclis kuruldu. Güney Afrika destekli bir askeri darbenin ardından 1986'da Ulusal Meclis dağıtıldı. Artık kral, Askeri Konsey aracılığıyla hükmedecekti. Kasım 1990'da Kral II. Constantine Moshoeshoe devrilince yerine oğlu III. Letsie geldi. Askeri Konsey başkanı sıfatıyla Albay Elias Ramaena, fiilen iktidarı elinde tutuyordu. 1991'de Ramaena, kansız bir darbeyle Tümgeneral Justin Lekhanya tarafından görevden alındı. Lehanya, demokratik bir anayasayı yürürlüğe soktu. 1993'te çok partili seçimler düzenlenmesine karşın hükümet ile muhalefet partileri arasındaki gerginlik siyasi bir krize yol açtı. 1994'te III. Letsie, hükümeti ve anayasayı askıya aldı. 1995'te varılan anlaşmayla hükümet yeniden tesis edildi ve III. Letsie, babası namına tahttan çekildi. Ancak II. Moshoeshoe, 1996'da bir trafik kazasında hayatını kaybedince III. Letsie tekrar tahta oturdu. 1998 seçimlerinde hile yapıldığı iddiaları, bir ordu ayaklanmasına neden oldu. Ayaklanma, Güney Afrika ordusunca bastırıldı. Seçim reformunu hazırlayacak geçici bir kurul oluşturuldu ve 2002'de yeni sisteme göre ilk seçimler gerçekleşti. Lesotho, dünyadaki en yüksek AIDS ve HIV enfeksiyonu oranlarından birine sahiptir.

Leticia Anlaşmazlığı (1932-34) Kolombiya ile Peru arasında yaşanan bir sınır anlaşmazlığı. Yukarı Amazon Nehri kıyısında yer alan Leticia toprakları, 1924'te bir antlaşmayla Kolombiya'ya bırakıldı. 1932'de Peru vatandaşları bölgeye el koyarak Kolombiyalı devlet memurlarını öldürünce söz konusu topraklar yeniden tartışma konusu oldu. Kolombiya, anlaşmazlığı *Milletler Cemiyeti'ne taşıdı ve 1934'te Cemiyet, Leticia'yı Kolombiya'ya verdi. ABD'nin Milletler Cemiyeti'yle aktif temasa geçmesi bir emsal oluşturarak *Monroe Doktrini'nin koruması altındaki bir toprak parçasına uluslararası bir kuruluşun müdahalesini mümkün kıldı. Leticia Anlaşmazlığı'nın başarılı bir şekilde çözümlenmesi, Milletler Cemiyeti'nin Latin Amerika'da kazandığı dikkat çekici başarıların yalnızca bir örneğiydi.

Letonya

Başkent:	Riga
Yüz ölçümü:	64.589 km²
Nüfus:	2.178.443 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%19,6 Lüteriyen; %15,3 Ortodoks; %1,0 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%61,1 Leton; %26,2 Rus; %3,5 Beyaz Rus; azınlık gruplar
Diller:	Letonca (resmi), Rusça, azınlık dilleri

Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), NATO, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü

Baltık Denizi ve Riga Körfezi kıyılarında yer alan bir ülke. Kuzeyde Estonya; doğuda Rusya; güneyde Litvanya'yla sınırı vardır.

Fiziki Letonya genel olarak düz olmasına karşın doğudaki göller bölgesi dağlıktır. Ayrıca burada köknar, çam, huş ve meşe ağaçlarından meydana gelen ormanlar vardır. Ülke, karasal iklimin değişik bir türüne sahiptir.

Ekonomi Letonya'da yeraltı kaynakları sınırlı olsa da henüz keşfedilmemiş petrol yatakları mevcuttur. İmalat sanayisinin merkezinde işlenmiş gıda, metaller ve kereste ürünlerinin yanı sıra tekstil bulunur. Tarım; süt ürünleri, et, tahıllar ve sebzelere yoğunlaşmıştır. İhracat kalemleri arasında gıda ve kereste ürünleri, metaller, makineler ve teçhizatı ile tekstil yer alır.

Tarih Aslen Leton halklarının yaşadığı ülke, 10 ve 11. yüzyıllarda Ruslar ve İsveçlilerce işgal edildi. 1158'den itibaren bölgeye Alman tüccarlar ve Hıristiyan misyonerler yerleşmeye başladı. 13. yüzyılda *Hansa Birliği ticari bağları güçlendirirken *Töton Şövalyeleri ve Alman piskoposlar, bölgenin feodal beyleri oldu. 1346'da Letonya, Estonya'yla beraber Livonya'nın parçası haline geldi. Rusya hükümdarı IV. *İvan (Korkunç İvan) döneminde bölündü. *Reformasyon sürecinde ülke, Lüteriyenlerin etkisine girdi. Ardından Lehlerin, 17. yüzyılda da İsveçlilerin eline geçti. 1721'e kadar süren İsveç egemenliğinin arkasından bir bölümü tekrar Rusya topraklarına katılırken kalanı da *Polonya'nın parçalarıyla birleşti. 1880'lerden itibaren Çarlık hükümetleri, Letonya'da artan bağımsızlık taleplerine karşılık olarak Ruslaştırma politikası izledi. Nisan 1918'de Letonya bağımsızlığını ilân etti. Letonlar, Almanlar ve Bolşevik Ruslar arasında geçen karmaşık bir savaş döneminin ardından 1921'de ülke uluslararası olarak tanındı. 1922'de Cumhuriyet Anayasası üzerinde uzlaşıldı. 1922-1940 yılları arasında deniz limanları ve sanayi, Rus pazarlarının kaybedilmesi sonucu düşüşe geçti. Buna karşın, pek çok büyük arazinin dağıtılmasıyla tarımda kalkınma yaşandı. 1934'te Karlis Ulmanis tarafından neofaşist bir rejim kuruldu. Ulmanis, Hitler'in desteğini kazanmaya çalışsa da 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nda gözden çıkarıldı. Kızıl Ordu, Haziran 1940'ta Letonya'yı işgal etti. Fakat Alman ordusu 1 Temmuz 1941'de Riga'yı ele geçirdi ve bu durum ülkede memnuniyetle karşılandı. Ekim 1944'te, ülke Kızıl Ordu tarafından bir kez daha işgal edildi. Ardından Sovyetler Birliği'nin bağlı cumhuriyetlerinden biri oldu. Öte yandan Leton milliyetçiliği hiçbir zaman dinmedi. Mayıs 1990'da yeni seçilen Yüksek Sovyet, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık talep eden bir karar aldı. Eylül 1991'de bağımsızlık, Sovyetler Birliği'nce tanındı. Yeni bir vatandaşlık kanunuyla savaştan önce Letonya vatandaşı olmayanlar ile torunları siyasi faaliyetten mahrum bırakıldı. Böylece büyük bir kısmı Rus olan, nüfusun yüzde 48,2'lik kısmı dışarıda bırakıldı. 1994 ve 1998'de vatandaşlık yasasında küçük değişiklikler yapılsa da Rus ve Leton toplulukları arasındaki gerilimler devam etti. Ülkedeki son Rus askerleri, Ağustos 1994'te çekildi. 2004'te Letonya, NATO ve Avrupa Birliği'ne katıldı. 2000'lerin ortasındaki sürdürülebilirliği olmayan ekonomik büyümenin arkasından 2008-2009 *Kredi Krizi'nin tetiklediği ağır bir gerileme süreci geldi. IMF, AB ve diğer kaynaklardan gelen yardımların bedeli kemer sıkma politikaları oldu. Bu da halk eylemlerine yol açtı. 2011-2012'de Rus dilinin statüsüne dair yeni tartışmalar ortaya çıktı. 2014'te Letonya,

avroyu para birimi olarak benimsedi. Aynı yıl Laimdota Straujama ülkenin ilk kadın başbakanı oldu.

Lewis ve Clark Seferi (1804-06) ABD tarihinin en önemli kıtalararası yolculuğu. Başkan *Jefferson'ın görevlendirmesiyle çıkılan seferin amacı *Louisiana Satışı'yla elde edilen devasa bölgeyi keşfetmekti. Başında Meriwether Lewis ve William Clark vardı. Sefer, 1804'te Saint Louis'ten yola çıktı ve Missouri'den denize açıldıktan sonra Kuzey Dakota'da kışladı. Ardından Montana'yı geçerek Rocky Dağları'nın eteğine ulaştı. Idaho eyaletinde yer alan Lemhi Geçidi'ndeki Kıta Bölüm Çizgisi üzerinden kuzeye doğru yönelen sefer, Kasım 1805'te Clearwater, Snake ve Columbia Nehirleri yoluyla Pasifik'e vardı. 1806'da Rocky Dağları'nı aştıktan sonra geri döndü.

Lexington ve Concord Muharebesi (19 Nisan 1775) *Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndaki ilk çarpışma. General *Gage, vatanseverlerin Boston'un 32 kilometre kuzeyindeki Concord'da askeri levazımat topladığını öğrenince 800 askerlik bir kuvveti mallara el koymak üzere gönderdi. Paul Revere ve başkaları tarafından önceden uyarılan askerleri Lexington'da 70 milis (*minütmen) karşıladı. İlk kimin ateş açtığı bilinmese de çıkan çatışmada sekiz minütmen öldürüldü. Britanyalılar, Concord'a yürüyüşünü devam ettirdi ve bir miktar silaha el koydu. Ancak vatanseverlerin tacizi sonucunda 250 kayıpla Boston'a çekildiler.

Leyte Körfezi Muharebesi Filipinler açıklarında gerçekleşen bir deniz muharebesi. Filipinler'i geri almaya yönelik seferinde ABD kuvvetleri, Leyte Adası'na çıkarma yaptı. ABD nakliyatlarına saldırmak üzere dört Japon deniz kuvveti toplandı. Fakat bir dizi aralıklı çarpışma sonucunda 40 Japon gemisi batırılmış, 46 gemi hasar görmüş ve 405 uçak yok edilmiştir. İstilayı durdurmayı başaramayan Japon donanması, Filipinler sularından çekildi.

Li Hongzhang (veya **Li Hung-chang**) (1823-1901) Çinli devlet adamı. *Taiping Ayaklanması'nın bastırılmasına katkıda bulunmak üzere bölgesel Anhui ordusunu kurdu. 1870'te Zhili genel valisi ve Kuzey Okyanusu yüksek komiseri olarak 1895'e kadar Çin dışişlerinin başına geçti. Yabancı askeri teknolojilerin üstünlüğünü kabul eden Li Hongzhang, *Güçlenme Hareketi'nin önderliğini üstlendi. Bu çerçevede cephanelikler ve fabrikalar yaptırdı ve Beiyang filosunu (Çin'in ilk modern donanması) oluşturdu. Ancak reformlar parça parça geliyordu. *Çin-Japon Savaşı'nda emrindeki kuvvetler yenilgiye uğrayınca itibarı sarsıldı.

Li Peng (1928- [4]) Çinli komünist siyasetçi, Çin Halk Cumhuriyeti başbakanı (1987-98). Siçuan eyaletinin Çengdu şehrinde doğan Li Peng'in yazar babası, 1930'da komünist olduğu gerekçesiyle *Guomin Dang tarafından idam edildi. 1939'dan itibaren Li Peng'e kıdemli önderlerden *Zhou Enlai'nin eşi baktı. Li Peng, hidroelektrik mühendisi olarak çalıştıktan sonra su kaynakları ve elektrik bakanı oldu. 1982'de Komünist Parti Merkez Komitesi'ne girdi. 1985'te Politbüro'ya alındı. 1987'de başbakan vekilliğine, ertesi yıl da başbakanlığa geldi. Başbakanlık görevinin ilk yıllarında demokrasi yanlısı öğrenci hareketine sert tutum aldı. Tiananmen Meydanı Katliamı ve arkasından gelen büyük çaplı tutuklama ve idamların arkasındaki isimlerden biriydi. 1998'de başbakanlıktan çekildikten sonra 2003'e kadar Ulusal Halk Kongresi Daimi Komitesi başkanlığını yürüttü.

Liao (945-1125) Mançurya'nın çoğuna ve kuzeydoğu Çin'in küçük bir bölümüne hükmetmiş bir hanedan. Hanedanı, asıl yurdu Mançurya'daki Liao Nehri olan Tunguz soyundan Hıtay kabilesi kurdu. Rusça *Kitay* kelimesi ve Marco Polo'nun Cathay'ı bu kabilenin isminden gelmektedir. Hıtayların

4 Li Peng, 22 Temmuz 2019'da hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

gücünün temelinde süvariler vardı. 1004'te kabilenin Kuzey *Song'la sınırı istikrara kavuştu. Hıtaylar zamanla Çin alışkanlıklarını benimsemiş, *Kongzi'nin (Konfüçyüs) öğretilerini kabul etmiş, devlet memurluğu sınavları düzenlemiş ve geleneksel Çin ayinleri yapmıştır. *Jin Hanedanı'nı kuran göçebe avcılar *Juchen tarafından devrilen Hıtayların bir kısmı batıya göç ederek Orta Asya'da Karahıtay devletini kurdu.

Liberal Demokratlar (İngilizcesi **Liberal Democrats**) 1989'da bu ismi benimseyen bir Britanya siyasi partisi. 1988'de kurulan Parti, önceden Sosyal ve Liberal Demokratlar olarak biliniyordu. Sosyal ve Liberal Demokratlar, **Sosyal Demokrat Parti** (SDP) ile *Liberal Parti'nin birleşmesiyle ortaya çıkmıştı. SDP de İşçi Partisi'nin "dörtlü çete" ismi verilen dört muhalif üyesi (Roy Jenkins, David Owen, Shirley Williams ve William Rodgers) tarafından kurulmuştu. Yeni bir merkez parti olarak David Owen'in liderliğindeki SDP, Liberal Parti'yle bir ittifak oluşturdu. Ancak 1987 seçimlerinde alınan başarısız sonucun ardından Parti, yaptığı oylamada Liberal Parti'yle birleşme kararı aldı. Böylece Sosyal ve Liberal Demokratlar partisi ortaya çıktı. David Owen, 1988'de küçülmüş SDP'yi canlandırmaya çalışsa da 1990'da Parti'yi tamamen kapattı.
1988-1999 arasında Liberal Demokratlar'ın liderliğini yürüten Paddy Ashdown (1941-[5]), 1997 seçiminde Liberal Demokrat milletvekili sayısını ciddi anlamda artırmayı başardı. Ashdown'dan görevi devralan Charles Kennedy (1959- [6]) önderliğinde 2001 ve 2005 seçimlerinde yeni kazanımlar elde edildi. Buna karşın Kennedy, alkol sorununu itiraf ettikten sonra 2006'da istifa etmek durumunda kaldı. Onun yerine Sir Menzies Campbell (1941-) geldi. 2007'de ise Nick *Clegg (1967-) Parti'nin başına geçti. 2010 genel seçiminin ardından Liberal Demokratlar, Muhafazakâr Parti'yle koalisyonun küçük ortağı olarak ilk defa hükümete girdi.

Liberal Demokrat Parti (Japonya) II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Japonya'nın en etkili siyasi partisi. Savaş sonrası Japonya'da siyasi birlikteliklerin kurulması yavaş gerçekleşiyordu. Buna karşın 1955'te rakip muhafazakâr gruplar bir araya gelerek Liberal Demokrat Parti'yi kurdu. Parti, 1993'e kadar aralıksız iktidarda kalmayı başardı. Parti'nin ilk liderleri arasında *Kişi Nobusuke, kardeşi *Sato Eisaku ve *Tanaka Kakuei vardı. Bir rüşvet skandalı sonucunda Kakuei 1974'te istifa etmek durumunda kaldı. Kakuei'nin ardından sekiz yıllık süreçte dört lider değişikliği oldu. Parti baş aşağı gittiği sırada *Nakasone Yasuhiro'nun güçlü önderliğiyle bir nebze toparlanma yaşandı. Nakasone, 1982-1987 arasında başbakan ve LDP başkanı olarak görev yaptı. Liberal Demokrat Parti, balıkçılık, tarım gibi alanlarda iş ve çıkar çevreleriyle yakın ilişkiler kurdu. Parti'nin en önemli özelliği, içerideki hizip yapısıydı. Bu hiziplerin varlığı, politikalardan ziyade birbirini kayırma, seçim fonları ve parti liderliği rekabetiyle alakalıydı. Öte yandan partinin adı pek çok mali ve cinsel skandala da karıştı. Yine de seçimlerde geniş kitlelere hitap etmeye devam etti. 1992'de partinin geleceği, yeni bir mali skandallar dalgasının ortaya dökülmesinden kaynaklı bölünmelerle tehlikeye girdi. 1993'te LDP hükümeti güven oylamasını kaybetti. Parti, arkasından düzenlenen genel seçimlerde bozgun yaşadı ve tarihinde ilk defa iktidardan düştü. İki koalisyon hükümeti çöktükten sonra 1994'te LDP, Japonya Sosyal Demokrat Partisi (SDP) ve Sakigake Partisi'yle birlikte bir koalisyon hükümeti kurdu. 1996'da SDP bu koalisyonu dağıttı ve LDP yeni bir koalisyon oluşturdu. Bu durum 1999, 2003 ve 2005'te de devam etti. LDP, 2009 genel seçiminde ağır bir yenilgi alsa da 2012'de Şinzo Abe (1954- [7]) önderliğinde tekrar iktidarı elde etti.

5 Paddy Ashdown, 22 Aralık 2018'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

6 Charles Kennedy, 1 Haziran 2015'te hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

7 Şinzo Abe, 8 Temmuz 2022'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

Liberal Parti (İngilizcesi **Liberal Party**) (Avustralya) Avustralya'nın başlıca siyasi partilerinden biri. Partinin aslı 1910'da *Avustralya İşçi Partisi'ne karşı çeşitli grupların bir ittifakı olarak ortaya çıktı. Bu ittifakın başında *Forrest vardı. Parti, bir süre Birleşik Parti ismiyle anıldıktan sonra 1913'te Liberal Parti ismini benimsedi. 1944'te Robert *Menzies tarafından yeni bir Liberal Parti kuruldu. O zamandan itibaren iktidar, İşçi Partisi ile Liberal Parti-Taşra Partisi koalisyonu arasında gidip geldi. Parti, Malcolm Fraser (1975-83), John *Howard (1996-2007) ve Tony *Abbott (2013- [8]) başbakanlığında hükümette yer aldı.

Liberal Parti (İngilizcesi **Liberal Party**) (Britanya) Eskiden Britanya'nın önemli siyasi partilerinden biri. 19. yüzyılın ortalarında Whig partisinin yerine geçen Liberal Parti, 1918'e kadar Muhafazakâr Parti'ye alternatif olarak en önde gelen partiydi. 1918'den sonra *İşçi Partisi bu konumu ele geçirdi. 1854 Temple (Lort Palmerston), hükümeti, ilk Liberal Parti hükümeti sayılmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Parti, şansı bir gidip bir gelen muhalefet partisine dönüştü. 1977-1978'de İşçi Partisi hükümetiyle Liberal Parti-İşçi Partisi paktı kuruldu. Daha sonra 1983-1987 arasında Sosyal Demokrat Parti'yle İttifak geldi. Liberal Parti, 1988'de Sosyal Demokrat Parti'yle birleşerek Sosyal ve Liberal Demokratlar partisini oluşturdu. Bu partinin ismi daha sonra *Liberal Demokratlar olarak değiştirildi.

Liberal Parti (İngilizcesi **Liberal Party**) (Kanada) Kanada'nın başlıca siyasi partilerinden biri. 1867'de Kanada Konfederasyonu'nun kurulmasının ardından önemli bir siyasi güç olarak ortaya çıkan Liberal Parti, bu konumunu sürdürdü ve Alexander Mackenzie liderliğinde bir hükümet (1873-78) oluşturdu. Liberal Parti, Fransız Kanadalılardan yoğun ilgi gördü. Merkezi Quebec'de bulunan Parti, bu bölgedeki ayrılıkçı taleplerden çok zarara uğradı ve 1984'ten sonra federal düzeyde hükümete girmeyi başaramadı. Liberal Parti, 1992'de bütün partilerin katıldığı, Kanada federasyonunun çözülmesini engellemek üzere hazırlanan anayasa teklifine onay verdi. Buna karşın sözü edilen teklif, aynı yıl düzenlenen bir referandumda reddedildi. 1993'te Liberal Parti tekrar seçimi kazandı ve 1990'dan beri liderliği yürüten Jean *Chrétien başbakan oldu. 2006 genel seçimindeki yenilgiye kadar Liberal Parti iktidarı devam etti.

liberalizm Toplum içerisinde bireyin özgürlüğünü korumaya birincil önem yükleyen bir siyasi görüş. Liberal fikirler ilk defa 16 ve 17. yüzyıldaki dini hoşgörü mücadelesinde şekillendi. Liberal bakış açısına göre din, kişiye özel bir meseleydi. Belli bir inancı dayatmak devletin işi değildi. Sonraları bu fikir, daha genel bir sınırlı ve anayasal devlet öğretisine dönüştü. Söz konusu devletin sınırları bireyin doğal haklarıyla belirleniyordu (bunun bir örneği *Locke'nin siyasi düşünceleridir). 1800 civarında liberalizm, serbest piyasa öğretisi ve ekonomik alanda devletin rolünün azaltılmasıyla ilişkilendirildi. Bu eğilim, 19. yüzyılın devamında "Yeni Liberalizm" anlayışıyla tersine döndürüldü. Yeni Liberalizm, toplumsal reform ve sosyal devlet yasalarını benimsiyordu. Günümüzdeki tartışmalarda her iki düşünce okulu da temsil edilmektedir. Liberaller, devletin tecavüzüne karşı kişisel özgürlüğün önemini vurgulama; anayasal hükümet, vatandaşlık hakları ve özel hayatın korunması taleplerine önderlik etme konularında birleşmektedir.

liberty[9] Özel ayrıcalık kapsamında kraliyet yetki alanından muaf olan bölge veya bireylere verilen isim. Ortaçağ'da bu ayrıcalıkların her türünden çok sayıda vardı. Bir hükümdar, insanlara veya yerlere ayrıcalıklar tanıyabiliyor ve bunlar diğer yasa ve geleneklere üstün sayılarak ebediyen uygula-

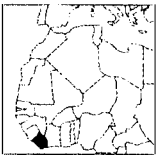
8 Tony Abbott'un başbakanlığı 15 Eylül 2015'te sona ermiştir. (ÇN)

9 Türkçeye bire bir çevirisi "özgürlük" olan bir kavram. (ÇN)

nabiliyordu. İngiltere'de "*liberty*" kelimesi, genellikle zengin ve nüfuzlu kesimlerin sahip olduğu toprak parçası anlamında algılanıyordu. Söz konusu ayrıcalıkların kökü Anglosakson zamanlarına kadar gidiyordu. Bu tipteki toprakların en büyükleri Durham piskoposları ile Lancaster düklerinin sahip olduğu arazilerdir.

Liberya

Başkent:	Monrovia
Yüz ölçümü:	111.369 km²
Nüfus:	3.989.703 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Liberya doları = 100 sent
Dini yapısı:	%85,6 Hıristiyan; %12,2 Müslüman; %0,2 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%20,3 Kpelle; %13,4 Bassa; %10,0 Grebo; %8,0 Gio; %7,9 Mano; %6,0 Kru; %5,1 Lorma
Diller:	İngilizce (resmi), yerli dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Bağlantısızlar Hareketi

Batı Afrika'nın Atlantik kıyısında yer alan tropik bir ülke. Üç tarafı Sierra Leone, Gine ve Kotdivuar'la çevrilidir.

Fiziki İklim sıcak ve çok nemlidir. Kıyı ovası yağmur ormanı ve bataklıkla kaplıdır. Ovanın bir yanından diğer yanına, savan bitki örtüsüne sahip yüksek rakımlı bölgelerden akan birkaç nehir uzanır.

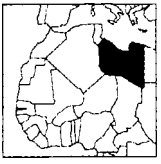
Ekonomi Liberya ekonomisi, 1990-2005 içsavaşıyla harap olmuştur. Buna karşın 2005'ten itibaren kauçuk, demir cevheri, kereste ve elmas ihracatının getirdiği hareketlenmeyle toparlanma başlamıştır. Diğer önemli ihracat kalemleri kakao ve kahvedir. Geniş tarım sektöründe ayrıca pirinç, manyok ve palmiye yağı üretilir. Sanayinin çoğu tarımsal ürünlerin işlenmesiyle ilgilidir.

Tarih Liberya, Afrika'daki en eski (1847) bağımsız cumhuriyettir. Ülkenin kökleri hayırsever Amerikan Kolonileşme Derneği'ne dayanmaktadır. Azat edilmiş kölelerin ülkelerine iade edilmesi için kurulacak yerleşim yerleri konusunda ABD'nin yerel hükümdarlarla müzakereleri 1816'da başladı. İlk yerleştirmeler 1822'de gerçekleşti. 1824'te Liberya ismi benimsendi. 1847'de ilk devlet başkanı Joseph Jenkins Roberts tarafından bağımsızlık ilân edildi. Refah dönemi gerçek anlamda 1920'lerde geldi. Bu tarihlerde Firestone Rubber Company, kauçuk için kalıcı ve istikrarlı bir piyasa yarattı. W. V. S. *Tubman, 1944'ten 1971'deki ölümüne kadar devlet başkanlığı yaptı. Dünyada kauçuk fiyatlarının düşmesiyle 1970'lerde ekonomi büyük yara aldı. 1980'de kanlı bir darbeyle askeri bir hükümet olan Halk Kefaret Konseyi başa geldi. Konseyin lideri Başçavuş Samuel Doe, devlet başkanı ve başkomutan olarak belirlendi. Doe'nin on yıllık otokratik yönetiminde ülke yolsuzluğa battı. 1990'da Doe iktidarı içsavaşla sona erdi. Biri Charles Taylor, diğeri Prens Yormie Johnson tarafından yönetilen iki isyancı grup, başkent Monrovia'ya ortak taarruza geçti. ECOWAS'ın gönderdiği bir barışı koruma gücü duruma müdahale etti, Doe öldürüldü ve 1990'da bir ateşkes imzalandı. 1991, 1993 ve 1995'te barış anlaşmaları yapılsa da rakip gruplar arasında çatışmalar devam etti. Ancak belli bir aşama da kaydedilmişti. 1994'te geçici bir yasama organı oluşturuldu. 1997'de Charles Taylor devlet başkanı seçildi. İsyancılar, 2003'te Taylor'u sürgüne yolladı. Ardından bölgeye çokuluslu bir barışı koruma gücü sevk edildi ve geçici bir hükümet kuruldu. 2005'te

Ellen Johson Sirleaf, seçimle devlet başkanlığı görevine gelerek Afrika'nın ilk kadın lideri oldu. Sirleaf Hükümeti, Liberya'nın sarsılan ekonomi ve altyapısını yeniden inşa etmeye çalıştı. 2006'da Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu kuruldu. 2011'de Sirleaf tekrar seçildi.

Libya

Başkent:	Trablus
Yüz ölçümü:	1.759.540 km²
Nüfus:	5.853.000
Para birimi:	1 Libya dinarı = 1000 dirhem
Dini yapısı:	%97,0 Sünni
Etnik yapısı:	%97,0 Arap ve Berberi
Diller:	Arapça (resmi), İtalyanca, İngilizce, Berberice
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Mağrip Birliği, Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi

Afrika'nın kuzey kıyılarında yer alan bir ülke. Komşuları batıda Tunus ve Cezayir; güneyde Nijer ve Çad; doğuda Sudan ve Mısır'dır.

Fiziki Trablusgarp olarak bilinen Akdeniz iklimine sahip kuzeybatı bölgesinde kıyıya doğru ekim yapılabilmektedir. Diğer yandan rakım, iç kesimlerde esas olarak kireçtaşı kayalardan meydana gelen çöle doğru yükselir. Sirenayka denilen kuzeydoğu bölgesinde ise kıyı bölümlerinin bir kısmı yüksek yayla olup hafif yağmurlar ormanları beslemektedir. Güneye gittikçe toprak-lar alçak ve kumlu olmakla beraber yer yer vahalara rastlanır. Çok büyük miktarlarda petrol yatakları vardır. Ülkenin güneyi Sahra Çölü'nde kalır. Batıdaki Fizan bölgesinde birkaç büyük vaha dışında kalan kısımlarda çıplak taş ovalar ve fundalıkla kaplı tepeler görülür.

Ekonomi Ekonomi, ihracat ve sanayinin büyük çoğunluğu ham petrol ve petrol ürünlerinden meydana gelmektedir. Ülkenin büyük bir kısmı kurak olduğundan tarım sınırlıdır. Başlıca tarım ürünleri tahıllar, meyve ve sebzelerdir.

Tarih Libya, tarihinin büyük bir kısmında Arap ve *Berber göçebelere ev sahipliği yapmıştır. Yalnızca kıyı kesimleri ve vahalarda yerleşim görülmüştür. Eski zamanlarda önce Yunan, daha sonra Romalı koloniler bölgeye yerleşti. Arap egemenliği döneminde ekilebilir araziler çöle dönüştü. 16. yüzyıldan itibaren Türklerin yönettiği Libya, 1911-1912'deki kısa süren bir savaşın ardından İtalya tarafından ilhak edildi. Buna karşın, tıpkı kendilerinden önceki Türkler gibi, İtalyanlar da iç kesimlerdeki çöllerde yaşayan Senusi kabileler üzerinde tam bir hâkimiyet sağlayamadı.

II. Dünya Savaşı'nda büyük çarpışmalara sahne olan Libya, Müttefikler tarafından askeri bir yönetime bırakıldı. Ardından 1951'de Emir Seyyid İdris Senusi'nin başında olduğu bağımsız bir monarşi oldu. 1954'te İdris, ABD'ye kara ve hava üsleri tahsis etti. 1969'da ise radikal İslamcı subaylarca devrildi. Libya, Albay Muammer *Kaddafi'nin karizmatik önderliğinde radikal sosyalist bir devlet haline geldi. Bu yeni devlet, ülkenin zengin petrol yataklarını değerlendirerek elde ettiği zenginliği, ordusunu güçlendirmek ve komşu devletlerin işlerine karışmak için kullandı. Libya'nın Arap terör faaliyetleriyle ilişkisi, ülkenin Batılı devletlerle ilişkisini bozdu. Ayrıca bunun bir diğer sonucu, Akdeniz'de ABD kuvvetleriyle yaşanan silahlı çatışmalar oldu. Nisan 1986'da ABD, Trablus ve Bingazi'ye hava saldırıları düzenledi. Devlet Başkanı Kaddafi, 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalini

kınayarak tarafsız bir konum aldı. ABD'nin 1988'de İskoçya'nın Lockerbie kasabası üzerinde bir PanAm uçağını bombalamakla suçlanan iki Libyalıyı iade etmeyi reddetmesi üzerine Libya, 1992'de ABD'yle tekrar çatışmaya girdi. Nisan 1992'de BM Güvenlik Konseyi, bu konuda yaptırımlara başvurdu. 1994'te Libya ile Çad, Kuzey Çad'daki Aozu Şeridi konusunda bir barış anlaşmasına vardı. 1973'te Libya, bu bölgeyi ele geçirmişti. 1999'da Lockerbie şüphelileri BM'ye teslim edilince yaptırımlar kaldırıldı. 2003'te Libya'nın nükleer silah programını sona erdirmesiyle ülkenin Batı'yla ilişkilerinde buzlar iyice çözüldü. 2006'da ABD, Libya'yla tam diplomatik ilişkileri yeniden başlattı. Tunus ve Mısır'daki *Arap Baharı ayaklanmalarının ardından Kaddafi rejimine yönelik halk eylemleri Şubat 2011'de başladı ve kısa sürede ivme kazandı. BM onayıyla NATO'nun sağladığı hava koruması sayesinde eylemciler, rejim ordusunun saldırılarına başlarda direndi; daha sonra üstünlüğü ele geçirdi. Ağustos 2011'de Trablus ele geçirildi. Ekim ayında son kalesi Sirte düştükten sonra Kaddafi öldürüldü. Ardından oluşturulan geçici hükümet, 2012'de iktidarı seçilmiş bir meclise devretti. Yeni bir anayasa yazma, devlet otoritesini kurma ve bölgesel hizipleşmeyi aşma konusunda çalışmalar devam etmesine karşın ülkede güvenlik seviyesi 2014'te hızlı bir düşüşe geçti. Libya'nın birkaç bölgesinde rakip milis gruplar birbiriyle çatışmaya girdi. Eylül 2014'te İslamcı gruplar Trablus'un merkezine hâkim olarak rakip bir hükümet kurdu.

Lie, Trygve Halvdan (1896-1968) Norveçli İşçi Partisi üyesi siyasetçi ve Birleşmiş Milletler'in ilk genel sekreteri (1946-53).

Liebknecht, Wilhelm (1826-1900) Alman siyasi önder. Hayatının ilk yıllarında *sosyalizme duyduğu ilgi, 1846'da Berlin'den atılmasına yol açtı. Ancak *1848 Devrimleri patlak verince Baden'de bir cumhuriyet kurulmasına yardım etmek üzere Almanya'ya döndü. Daha sonra kaçmak zorunda kalan Liebknecht, İngiltere'ye gitti. Burada geçirdiği 13 yılda Karl *Marx'la yakın ilişki içerisindeydi. 1861'de Almanya'ya döndü. 1863'te August Bebel'le birlikte Alman İşçi Birliği kulüplerini kurdu. Bir barış yanlısı olarak 1870'te Fransa'yla savaş için devlete borç toplama yetkisi verilmesi yönünde oy kullanmayı reddetti. Vatan hainliğinden mahkûm oldu ve iki yıl hapis yattı. 1874'te tekrar Reichstag'a girdi. 1875'te müteveffa Ferdinand Lassalle'nin (1825-64) destekçileriyle birlikte Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (1891'den itibaren Alman Sosyal Demokrat Partisi [SPD]) kurulmasına katkıda bulundu.

Lihtenştayn

Başkent:	Vaduz
Yüz ölçümü:	160 km²
Nüfus:	37.009 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 İsviçre frangı = 100 rappen (veya santim)
Dini yapısı:	%75,9 Katolik; %7,6 Protestan; %5,4 Müslüman
Etnik yapısı:	%65,6 Lihtenştaynlı
Diller:	Almanca (resmi), İtalyanca
Uluslararası kuruluşlar:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü

Orta Avrupa'da bulunan dünyanın en küçük ülkelerinden biri. Avusturya ile İsviçre arasında, Konstanz Gölü'nün güneyinde yer almaktadır.

Fiziki Lihtenştayn'ın batı kesimi, Yukarı Ren Nehri taşkın yatağının bir bölümünde yer alır. Öte yandan doğuya doğru ormanlık alanlar ve daha sonra Orta Alpler'in parçası Ratikon Dağı'nın karla kaplı yamaçlarına rastlanır. Ülkenin ılıman iklimi, güneyden esen ılık Fön rüzgarından ciddi anlamda etkilenmektedir.

Ekonomi Lihtenştayn ekonomisi mali hizmetlere dayanmaktadır. Düşük vergi oranları ve rahat şirket kuralları, yabancı sermayeli şirketlere cazip gelmektedir. Bu şirketler, devlet gelirlerinin yüzde 30'unu oluşturur. Hafif imalat, turizm ve tarım da ekonomide belli bir pay sahibidir. Ana ihracat kalemleri makineler ile metal ve kimya ürünleridir. Lihtenştayn'ın İsviçre'yle gümrük ve para birliği vardır.

Tarih Lihtenştayn Prensliği, 1719'da Schellenberg ve Vaduz adında iki bağımsız lortluğun Kutsal Roma İmparatorluğu bünyesinde birleşmesiyle kuruldu. Lihtenştayn, 1806'ya kadar İmparatorluk'un bir parçası olarak kaldı; bu tarihte Ren Federasyonu'na dahil oldu. Ülke, 1815'te Alman Konfederasyonu'na katıldı ve 1866'da bağımsız oldu. 1921 Anayasası'yla tek meclisli bir parlamento oluşturulsa da Lihtenştayn monarşi olarak kaldı. Monarşinin başı ise prensti. Bugün herhangi 900 kişi veya üç komün, Diyet'te (parlamento) bir yasama süreci başlatabilmektedir. 1989'da Prens II. Hans-Adam (1945-) babası Prens II. Franz Joseph'in (1906-89) yerine geldi. 1984'te kadınlara ulusal çaptaki meselelerde oy kullanma hakkı tanınsa da aynı hak yerelde verilmedi. 1992'de bir referandumla Lihtenştayn'ın Avrupa Ekonomik Alanı'na girişi onaylandı. Hükümetin, Prens II. Hans Adam'ın bazı yetkilerini kaldırma niyetini açıklamasının ardından 1996'da anayasal tartışmalar baş gösterdi. Bunun üzerine Prens, haklarına dokunulduğu takdirde ülkeyi terk edeceğini açıkladı. 2003'te prensin yetkileri artırıldı. 2004'te veliahdı Prens Alois, naiplik görevine geldi. Lihtenştayn'ın bankacılık ve vergi sistemlerinin gizliliği ve şeffaf olmayışı 2000'lerde (özellikle *Kredi Krizi'nden sonra) eleştiri konusu oldu. Bu sorunlar, 2008-2009'da diğer ülkelerle yapılan bilgi paylaşımı anlaşmalarıyla çözüldü.

Lilburne, John (yak. 1614-57) İngiliz radikal siyasetçi, *Düzleyicilerin önderi. 1638'de Püriten propagandası yapan el ilânlarını kaçak yolla ülkeye sokmaktan hapse atıldı. Uzun Parlamento tarafından salıverilen Lilburne, *İngiliz İçsavaşı'nda *Yuvarlakkafa (Roundhead) saflarında savaştı. Yarbay rütbesine kadar yükselmesine karşın 1645'te Kutsal Birlik ve Ahit'e karşı çıkarak istifa etti. "Hür John", kralların veya parlamentoların haklarındansa her zaman insanların hakları üzerine konuşmuş ve yazmıştır. Kurulu düzeni eleştirmiş ve görüşlerinden dolayı sık sık tutuklanmıştır. Ölmeden kısa bir süre önce *Kuveykırlara katıldı.

Lin Biao (veya Lin Piao) (1908-71) Çinli komünist devlet adamı ve general. 1927'de komünistlere katıldıktan sonra, Guomin Dang'a karşı savaşında Mao Zedong'un Kızıl Ordusu'nun komutanlarından biri oldu. 1959'da savunma bakanı, 1966'da Mao'nun başkan yardımcılığına getirildi. 1969'da Mao'nun halefi olarak gösterildi. 1971'de başarısız bir darbe girişiminde bulunmasının ardından Sovyetler Birliği'ne kaçarken uçak kazasında öldüğü bildirildi.

Lincoln, Abraham (1809-65) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı. 16. ABD başkanı (1861-65). Lincoln'un Güney eyaletlerinin çıkarlarına ters bir şekilde kölelik karşıtı bir programla başkan seçilmesi, Amerikan İçsavaşı'na yol açan nedenlerden biriydi. Lincoln, zaman içerisinde Birlik tarafını kölelik karşıtı davada birleştirmeyi başardı. 1864'ün yılbaşı gününde kölelerin azadı resmen duyuruldu. Aynı yıl seçimlerde Lincoln yeniden devlet başkanı oldu. Ancak ana Konfederasyon ordusu teslim olup savaş bittikten kısa bir süre sonra suikasta uğradı. Lincoln, hayatı boyunca kısa,

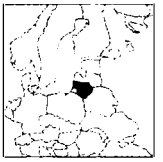
öz ve etkili konuşmalarıyla öne çıkmıştır. Bunların başında 1863'te Gettysburg'da yaptığı konuşma gelmektedir.

Lionel, I. Clarence Dükü (1338-68) İngiltere hükümdarı III. *Edward ile Hainault'lu Philippa'nın hayatta kalan ikinci oğludur. Anvers'te doğduğu için Anversli Lionel olarak da bilinir. 1341 civarlarından itibaren İngiliz-İrlandalı veliaht Elizabeth de Burgh'la (1332-63) evlenmesi planlandı. İlk Ulster Kontu olan Lionel, 1361'de İngiliz hâkimiyetini yeniden kurmak üzere İrlanda'ya vali olarak gönderildi. 1362'de ilk Clarence dükü oldu. Bu unvan eşinin Suffolk'taki Clare'nin lortluğuna vâris olmasından kaynaklanmıştı. Eşi ölünce başka bir zengin kadın, Pavia Lordu Galeazzo Visconti'nin tek kızı Violante'yle evliliği ayarlandı. Düğünden yalnızca birkaç ay sonra öldü.
Clarence unvanı 1412'de bu kez, IV. *Henry ile Mary de Bohun'un ikinci oğlu **Thomas (Lancaster)** (1389-1421) tarafından alındı. Thomas ölünce tekrar sona erdi.

Little Big Horn Muharebesi (25 Haziran 1876) General *Custer'in Montana'daki son direnişi. Custer ve 7. Süvari Birliğinden 266 askeri, sayıca üstün Siyular tarafından öldürüldü. Muharebe, Siyuların önderi *Çılgın At'ın iyi planlanmış stratejisinin son hamlesiydi. Muharebeden önce Siyuların yaşadığı Black Hills dağları, 1868 antlaşması ihlal edilerek *altına hücum eden beyazlarca istila edilmişti.

Litvanya

Başkent:	Vilnius
Yüz ölçümü:	65.300 km²
Nüfus:	3.515.858 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%77,2 Katolik; %4,1 Ortodoks; %0,8 Kadim Mümin
Etnik yapısı:	%84,1 Litvanyalı; %6,6 Polonyalı; %5,8 Rus
Diller:	Litvanca (resmi), Rusça, Lehçe, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), NATO, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bir Baltık ülkesi. Kuzeyde Letonya, doğuda Belarus ve güneyde Polonya'nın arasında yer alır.

Fiziki Litvanya'nın Baltık Denizi kıyısı sadece 25 kilometre civarındadır. Ülke çoğunlukla düz olmakla beraber doğu kesimleri dağlıktır. Ayrıca burada pek çok göl bulunur. Alçak ovalar ormanlık ve bereketlidir. Bu bölgelere su Neman Nehri ve kollarından getirilir.

Ekonomi Litvanya, tarımsal açıdan kendine yeten bir ülkedir. Ülke, bu alanda et ve süt üretimine yoğunlaşmıştır. Öte yandan enerji ve hammadde arzında ithalata bağımlıdır. Bir miktar elektrik üretimi olsa da ülke elektriğinin büyük bölümü Baltık bölgesinin birleşik şebekesinden gelmektedir. Çeşitli yeraltı kaynakları arasında birçok kimyasal, demir cevheri ve petrol bulunur. Ülkenin başlıca sanayi kolları makineler, tüketici elektroniği, petrol damıtma ve gemi inşasıdır. Turizmin önemi de giderek artmaktadır.

Tarih Ortaçağ'da Litvanya, devasa bir grandüklüktü. Vaktiyle toprakları Baltık'tan Karadeniz'e, hatta neredeyse Moskova'ya kadar uzanıyordu. 1569'da artık Polonya'yla birleşmişti. 1795'teki Üçüncü Bölünmede Rusya'ya dahil edildi. 1863'te yaşanan bir ayaklanmadan sonra Litvanca yasaklandı. Fakat 1880'lerde milliyetçi ve güçlü sosyal demokrat hareketler ortaya çıkmaya başladı. 1915-1918 arasında ülke, Alman ordusu tarafından işgal edildi.

Mart 1918'de Alman bir kral seçildi. Kral, Kasım'da tahttan indirilerek cumhuriyet ilân edildi. Bu kez de Rusya'dan Bolşevik ordusu ülkeyi istila etti. Arkasından gelen kısa süreli bir Rusya-Litvanya Savaşı, Mart 1920'de Moskova Antlaşması'yla sona erdirildi. Antlaşma uyarınca Almanca konuşanların yaşadığı Memel şehri Litvanya'ya verilmesine karşın Vilna (günümüzde başkent Vilnius) Polonya'ya bırakıldı. Önceleri demokratik bir cumhuriyet olan Litvanya'nın siyasetinde kutuplaşmalar yaşandı ve 1926'da Antanas Smetona önderliğinde neofaşist bir diktatörlük kuruldu. Ekim 1939'da imzalanan Sovyetler-Litvanya Paktı'yla Litvanya, Vilna'yı aldı. Diğer yandan Memel ise Almanlara kaybedildi. Temmuz 1940'ta Meclis'te yapılan oylamayla Sovyetler Birliği'ne katılma kararı alındı. Fakat daha sonra ülke, Almanlarca işgal edildi (1941-44). Bu dönemde Litvanya'daki Yahudi nüfusun hemen hemen tamamı ortadan kaldırıldı. 1944'te Kızıl Ordu tarafından bir kez daha işgal edilen Litvanya, tekrar Sovyetler Birliği'ne bağlı bir cumhuriyet oldu. 1956'da çıkan Sovyet karşıtı isyanlar acımasızca bastırıldı. Mart 1990'da tek taraflı bağımsızlık ilân edildi. Sovyetler Birliği, bu duruma başta ekonomik ablukayla karşılık verse de Mayıs'ta müzakere masasına oturmayı kabul etti ve Eylül 1991'de Litvanya'nın bağımsızlığını tanıdı. Aralık'ta vatandaşlık; on yıldır ülkede yaşayan, ülkenin dili ve anayasasını bilen ve gelir kaynağı olan kimselerle sınırlı tutuldu. 1992'de yürürlüğe giren yeni bir anayasa, devlet başkanının yürütme yetkilerini genişletti. Ardından Litvanya Komünist Partisi'nin eski lideri Algirdas Brazauskas devlet başkanı seçildi. 1998'de aynı göreve bağımsız aday Valdas Adamkus geldi. Ancak Adamkus, 2003'te seçimi Rolandas Paksas'a kaybetti. Paksas da çeşitli suç fiillerinden ötürü suçlandı ve görevden alındı. Arkasından Adamkus bir kez daha devlet başkanlığına seçildi. 2004'te Litvanya, NATO ve *Avrupa Birliği'ne katıldı. 2008'de ekonomik sorunlar, şiddetli gösterilere yol açtı. 2009'da Dalia Grybauskaite, Litvanya'nın ilk kadın devlet başkanı oldu. 2014'ün sonunda avro para birimi olarak benimsendi.

Litvinov, Maksim Maksimoviç (1876-1951) Sovyet devrimci siyasetçi. 1903'te *Bolşeviklere katıldı. 1916'da İngiliz Ivy Low'la evlenen Litvinov, 1917-1918'de Sovyetler Birliği'nin Londra elçiliğini yürüttü. Milletler Cemiyeti'nin silahsızlanma konferanslarına (1927-29) katılan Sovyet heyetlerinin başındaydı. 1928'de Kellogg-Briand Paktı'nı imzaladı. 1933'te ABD'yle diplomatik ilişkiler kurulması konusunda müzakerelere katıldı. 1930'dan itibaren Sovyet dışişleri bakanı olarak Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı ortak güvenlik sağlanması gerektiğini savundu. 1939'da görevden alındıktan sonra *Stalin, Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nı imzaladı.

Liu Shaoqi (veya **Liu Shao-ch'i**) (1898-yak. 1974) Çinli devlet adamı. Guangzhou (Kanton) ve Şanhay'da komünist bir sendikacı olarak görev yaptıktan sonra 1927'de *Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne girdi. Parti'nin önde gelen teorisyenlerinden biri oldu. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Parti'nin başkan yardımcılığına getirildi. 1959'da Cumhuriyet'in başkanı olarak resmi hiyerarşide *Mao Zedong'dan sonra ikinci adam oldu. Ancak *Kültür Devrimi sırasında *Kızıl Muhafızlar tarafından "dönek, hain ve aşağılık" yakıştırmalarıyla sert bir şekilde eleştirildi. 1968'de bütün görevlerinden alındı. 1974'te öldüğü duyuruldu. 1980'de itibarı iade edildi.

Livingstone, David (1813-73) İskoç misyoner ve kâşif. 1841'de misyoner olarak ilk defa Bechuanaland'a gitti. İç kesimlere yaptığı kapsamlı gezilerde Ngami Gölü (1849), Zambezi Nehri (1851) ve Victoria Şelalesi'ni (1855) keşfetti. 1866'da Nil Nehri'nin kaynağını bulmak üzere Orta Afrika'ya düzenlenen bir keşif seferine ön-

derlik etti. Pek çok zorluk yaşayan Livingstone, en sonunda 1871'de Tanganyika Gölü'nün doğu kıyısında kâşif Sir Henry Morton Stanley tarafından sağlığını yitirmiş bir halde bulundu.

Livius (veya **Titus Livius**) (MÖ 59-MS 17) Romalı tarihçi. Kuruluşundan kendi zamanına kadar Roma tarihini ele aldığı eseri 142 kitaptan oluşmaktadır. Bu kitapların yalnızca 35 tanesi (Hannibal'le ilk savaşların tarihi dahil) bugüne ulaşmıştır. Livius, Roma'ya imparatorluğun yükselişiyle yüceliğine yakışır içerik ve biçimde bir eser bırakmak amacıyla kitabında güçlü ve canlı bir tarihsel anlatı benimsemiştir.

Liyakat Ali Han, Nevvabzade (1895-1951) Pakistan'ın ilk başbakanı (1947-51). Siyasi kariyerine Britanya Hindistanı'nda Birleşik Eyaletler'in Müslüman önderlerinden biri olarak başladı. 1933'ten itibaren *Müslüman Birliği'nde *Cinnah'ın sağ koluydu. 1946'da geçici hükümetin maliye bakanı oldu. 1948'de Cinnah'ın ölümü ile 1951'de suikasta uğrayana kadar Pakistan'daki en güçlü siyasetçiydi. 1950'de Delhi Paktı'nı yaparak Hindistan'la uzlaşmanın yollarını aradı.

Lizbon Antlaşması *Avrupa Birliği'nin 27 üye ülkesi tarafından imzalanan bir antlaşma. Aralık 2007'de üzerinde anlaşma sağlandı ve 1 Aralık 2009'da yürürlüğe girdi. Lizbon Antlaşması, AB kurumlarında reformlar yaptı. 2004'te reddedilen Avrupa anayasası da bu reformlara dahil edildi. 1993'ten beri AB'nin bir bileşeni olan *Avrupa Topluluğu kaldırıldı ve yetkileri, yapıları ve işlevleri doğrudan AB tarafından üstlenildi. AB bünyesinde iki yeni makam oluşturuldu: Avrupa Konseyi Başkanlığı ile Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği. Avrupa Parlamentosu'nun yetkileri artırıldı. Bakanlar Konseyi'ndeki oylama sisteminde değişikliklere gidildi. Antlaşma ayrıca, AB vatandaşı veya AB'de ikamet eden kimselerin çeşitli haklarını güvenceye alan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'na da yasal nitelik verdi.

Lloyd George, David, I. Dwyfor Kontu (1863-1945) Britanyalı Liberal Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1916-22). Maliye bakanlığı (1908-15) döneminde emekli aylığı (1908) ve kamu sigortası (1911) uygulamalarını yürürlüğe soktu. Hazırladığı "Halkın Bütçesi" (1909), veraset vergisi ve diğer vergileri artırarak reformlara kaynak yaratmayı amaçlamışsa da Lortlar Kamarası tarafından reddedildi ve anayasal bir krize yol açtı. Kriz, nihayetinde 1911 Parlamento Yasasıyla çözüldü. Muhafazakâr Parti tarafından desteklenen Lloyd George, 1916'nın sonunda başbakanlığı Asquith'ten aldı ve I. Dünya Savaşı'nın kalanında koalisyon hükümetinin başında bulundu. Savaş sonrası dönemde Lloyd George yönetimi, artan ekonomik sıkıntılar ve İrlanda sorunundan dolayı tehlikeye girdi. Lloyd George, 1922'de Muhafazakâr Parti desteğini çekince başbakanlıktan istifa etti.

Llywelyn ap Gruffydd (veya **II. Llewelyn**) (ö. 1282) Kuzey Galler'de Gwynedd prensi. 1258'de kendisini bütün Galler'in prensi ilân etti. 1262'de III. Henry'ye yönelik baron muhalefetinin önderi Simon de Montfort'la ittifak kurdu. Daha sonra Henry'yle imzaladığı antlaşmayla (1265) diğer Galler prenslerinin başı konumuna gelse de Henry'ye tabi olduğunu kabul etti. I. Edward'a bağlılığını bildirmeyi reddetmesi, Galler'in Edward tarafından istila edilmesine ve İngiltere'ye bağlanmasına yol açtı (1277-84). Edward'ın hükümdarlığına karşı isyan çıkardıktan sonra muharebe sırasında öldü.

Llywelyn ap Iorwerth (veya **II. Llewelyn**; "**Büyük Llewelyn**" olarak da bilinir) (ö. 1240) Kuzey Galler'de Gwynedd prensi. Ortaçağ'da Galler'in en güçlü hükümdarı olan Llewelyn'in otoritesi, Worcester Antlaşması'yla (1218) diğer Gal önderler tarafından kabul edildi. Llewelyn, Kral *John'un gayrimeşru kızı Joan'la evli olmasına karşın İngiltere'deki siyasi karmaşadan faydalanarak etki alanını Güney Galler'e

kadar genişletti. Ayrıca *marcher* lortlarıyla[10] da yakın ilişkileri vardı.

Lobengula (yak. 1836-94) *Ndebele halkının önderi. *Mzilikazi'nin oğlu olan Lobengula, ikinci ve son Ndebele kralıydı (1870-93). Babasının ölümünden sonra 1870'ye kadar bir içsavaş yaşandı. Bu tarihte Lobengula tahta çıktı. Britanya'ya toprak bırakarak (1886) Ndebele bağımsızlığından tavizler verdi. 1888'de *Rhodes'in Britanya Güney Afrika Şirketi'ne madencilik imtiyazı tanıyan anlaşmaya imza attı. Daha sonra, giderek genişleyen Avrupa yerleşimlerine ve etkisine karşı direnmeye çalıştı. 1893'te Britanya'yla savaşa girdi; fakat yenilgiye uğradı. Başkenti Bulavayo'dan kaçtığı sırada öldü.

Locarno Antlaşmaları (1 Aralık 1925) İsviçre'de Maggiore Gölü'nün kuzey ucunda bir kaplıca merkezi olan Locarno'da yapılan bir dizi uluslararası anlaşma. Antlaşmaların amacı, 1919'da *Versay Barış Antlaşması'nda tanımlandığı üzere Almanya, Belçika ve Fransa'nın ortak sınırlarını güvence altına alarak gerginliği azaltmaktı. Almanya Dışişleri Bakanı Gustav Stresemann, Almanya'nın Polonya ve Çekoslovakya'yla doğu sınırını değişmez olarak kabul etmeye yanaşmamışsa da olası bir değişikliğin barış yoluyla yapılması gerektiğinde uzlaşıldı. "Locarno ruhu" gereğince Almanya, *Milletler Cemiyeti'ne davet edildi. *Hitler, ana Locarno antlaşmasını hiçe sayarak 1936'da askerden arındırılmış Renanya'ya ordu gönderdi, 1938'de Çekoslovakya'daki *Südet bölgesini ilhak etti ve 1939'da Polonya'yı istila etti.

Locke, John (1632-1704) İngiliz filozof, ampirizm ve siyasi liberalizmin kurucularından biri. En önemli iki eseri de aynı yıl (1690) yayımlandı. *Yönetim Üzerine İki İnceleme* kitabında Locke, 1688 Devrimi'ni temellendirirken hükümdarların otoritesinin kaynağında insanın olduğunu ve dolayısıyla bu otoritenin sınırlı olduğunu öne sürmüştür. Bu fikir, kralların ilahi hakka sahip olduğu teorisine tamamen zıttır. Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*[11] kitabında ise her fikrin doğuştan geldiği iddiasını reddetmiş, bütün bilginin duyusal deneyimlerle elde edildiğine dair temel ampirist öğretiyi savunmuştur. Sonuç olarak dünyayla ilgili her şeyin bilinmesinin mümkün olmadığını ve sınırlı bilgimizin dini inançla kuvvetlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Lodi 1451-1526 arasında kuzey Hindistan'a egemen olan Afgan kökenli bir aile. Hükümdarlık dönemleri Delhi Sultanlığı çağının son aşamasıdır. Kurucuları Behlul'un (1451-89) halihazırda Pencap'ta güçlü bir üssü vardı. Behlul, *Seyyidlerin zayıflığından faydalanarak Delhi'de iktidarı ele geçirdi. Behlul ve ondan sonra arka arkaya tahta çıkan iki halefi, devletin hâkimiyetini Jaunpur üzerinden doğuya doğru Bengal sınırlarına kadar yaydı. Lodiler, güneyde Malva devletine de tehdit oluşturdu.
Sikander (1489-1517) babasının kazanımlarını pekiştirmesinin yanında şairlerin, müzisyenlerin ve başkaca bilginlerin hamisi olarak da biliniyordu. Öte yandan halefi **İbrahim**'in (1517-26) daha da merkezi bir yönetim kurma girişimleri, pek çok yerel valiyi rahatsız etti. Misilleme olarak Pencap Valisi Devlet Han, Kabil hükümdarı Prens *Babür'ü Hindistan'ı istila etmeye davet etti. Bunun üzerine Panipat'ta gerçekleşen muharebede (1526) Babür, Lodileri yenerek hanedanı yok etti ve *Babür İmparatorluğu'nu kurdu.

Lollard Aslen John *Wyclif'in destekçileri için kullanılan Lollard ifadesi, daha sonra Kilise'yi ciddi anlamda eleştiren herkesi kapsayan bir anlam kazandı. Lollard ismi-

10 Marcher lortları, İngiltere kralı tarafından İngiltere-Galler sınırını korumakla görevlendirilen soylulara verilen isim. (ÇN)

11 John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Serbest Yayınları, 2020. (ÇN)

nin Felemenkçe (dua) mırıldanan anlamındaki *lollaerd* kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Lollardlık, 1370'lerde Wyclif'in papa ve din adamlarının otoritesine dair öğretilerine ilgi duyan Oxford'da eğitim görmüş bilginlerin inançlar bütünü olarak ortaya çıktı. Savaşların istikrarsızlaştırdığı ve hastalık tehdidi altındaki (özellikle *Kara Ölüm) bu çağda Lollardlık, toplumun diğer eğitimli kesimlerine de cazip geldi. Lollardlar; din adamlarının bekaretine, *endüljanslara ve haclara sert eleştirilerde bulundu. Dini eşitlik taleplerinin bizzat muhalifi olan II. *Richard, tüm bunlara karşın sarayında Lollardlık yanlısı olduğu bilinen bazı şövalyeleri tutmaya devam etti. Soyluların Lollardlığı bırakması, ancak IV. *Henry'nin tahta çıkarak Başpiskopos Arundel'e Lollardlara karşı etkin mücadelesinde arka çıkmasıyla oldu. Ocak 1414'te Sir John Oldcastle'nin Lollard ayaklanması girişimi de seçkin tabakada Lollardlığa yönelik yeni tepkiler doğurdu. Bu tarihten sonra Lollardlığın cazibesinin zanaatkârlar, esnaflar ve büyük kentlerdeki birkaç rahiple sınırlı kaldığı görülmüştür.

Ionca Ticari faaliyetlerin ortak bir şekilde korunması amacıyla oluşturulan kent topluluklarına verilen isim. İbadet, hayırseverlik ve çeşitli toplumsal faaliyetlerle meşgul olan dini loncalar Ortaçağ boyunca İngiliz kentlerinde önemli bir yer tutmaktaydı. 11. yüzyılın başlarından itibaren tüccarlar, ticareti düzenlemek amacıyla loncalarda bir araya geliyordu. Oluşturdukları tüccar loncaları piyasayı, ağırlık ile ölçüyü ve geçiş ücretlerini denetliyordu. Kentlerinin ticarette ayrıcalıklı olması için anlaşmalar yapmaya çalışıyorlardı. Ayrıca kendilerinden önceki dini loncaların hayırseverlik işlerini de sürdürüyorlardı. Ancak loncaların tekelci nitelikleri, küçük zanaatkârları kendi topluluklarını kurmaya itti. 12. yüzyılın sonuna gelmeden zanaatkâr loncaları kurulmaya başlanmıştı. Her zanaatın, kalite standartlarını belirleyen kendi loncası vardı. Usta, kalfa ve çıraktan (hizmet süreleri 12 yıla kadar çıkabiliyordu) oluşan bir hiyerarşi geliştirildi. Yeni piyasaların yükselişine ayak uyduramayan loncalar, 16. yüzyıldan itibaren düşüşe geçti.

Londra Muhabere Cemiyeti (İngilizcesi **London Corresponding Society**) 1792'de Londra'da Thomas *Hardy tarafından genel oy hakkı propagandası için kurulan bir örgüt. Londra Muhabere Cemiyeti, Britanya'da ortaya çıkan ilk gerçek siyasi işçi sınıfı hareketiydi. Üyeleri esas olarak yoksul kesimlerden gelen zanaatkârlardan oluşuyordu. Örgüt, Sheffield Anayasal Bilgi Cemiyeti gibi diğer kentlerdeki benzer derneklerle kısa sürede temasa geçti. Derneklerin amacı, mektuplar ve el ilânları dağıtarak reform tekliflerine dair sistematik tartışmalar başlatmaktı. *Paine'nin yazıları, halk derneklerini harekete geçiren bir unsur oldu. Bu sırada Devrim Fransası'yla savaşta olan devlet, ulusal bir konvansiyon söylentilerini duyunca alarma geçti. Londra Muhabere Cemiyeti'nin *Nore İsyanına dahil olduğu düşünülmektedir. 1798'de örgütün bütün komite üyeleri, yargılama olmaksızın hapse atıldı ve 1799'da dernek kapatıldı.

Londra Liman Grevi (İngilizcesi **London Dockers' strike**) (1889) Britanya sendikacılık tarihinin en önemli sayfalarından biri olan başarılı bir grev. Düşük ücretlere ve geçici işçi çalıştırma uygulamasına karşı çıkan Londra liman işçileri, saatlik beş peni yerine altı peni ücret alabilmek adına greve gitti. Ayrıca taleplerin arasında en az dört saatlik iş yapma şartı da vardı. Grev, grevlerin giderek daha da etkili hale geldiği "Yeni Sendikacılık" döneminin başlangıcının habercisi oldu.

Londra Yangını Eylül 1666'da gerçekleşen ve Londra'yı büyük zarara uğratan önemli bir yangın. Bir fırıncıda başlayan yangın, doğudan esen rüzgarla yayıldı ve şiddeti dört gün boyunca devam etti. Aziz Paulus Kilisesi başta olmak üzere 87 kilise yerle bir olurken birçoğu ahşaptan yapılmış 13 binden fazla ev de yıkıldı. Yangın, yayıldığı yöndeki evlerin patlatılmasıyla dur-

duruldu. Samuel *Pepys ve John *Evelyn'in günlüklerinde yangına dair görgü tanıklıkları yer almaktadır. Geniş cadde ve meydanlara sahip modern bir şehir kurma planları terk edilse de Sir Christopher Wren, Aziz Paulus ve diğer bazı kiliseler ile devlet binalarını yeniden inşa etti. Ayrıca Wren, yangının anısına bir anıt tasarladı (1677).

Longshan *Bkz.* NEOLİTİK.

López, Carlos Antonio (1792-1862) Paraguaylı devlet adamı, Paraguay devlet başkanı (1844-62). López, iç politikada otoriter olmasına karşın yol ve demiryolu inşaatını teşvik etmiş; ülkenin yargı sistemini ve ordusunu yeniden örgütlemiş ve devlet tekelleri kurarak ekonomiyi güçlendirmeye çalışmıştır. Selefinin dış politikada yalnızlık çizgisini terk etmişse de López, bu süreçte ABD, Birleşik Krallık, Arjantin ve Brezilya'yla bir dizi anlaşmazlık yaşadı.

López, Francisco Solano (1827-70) Paraguaylı devlet adamı. Carlos Antonio *López'in oğlu olan Francisco, babasının ölümü üzerine devlet başkanlığına (1862-70) geldi. Gösterişli inşaat projeleri başlattı ve ülkesini Brezilya, Arjantin ve Uruguay'la felaketlere yol açan bir savaşa sürükledi. 1865-1870 arasında gerçekleşen söz konusu savaş, Yeni Dünya'nın en sert ve kanlı savaşlarından biriydi. Savaşın sonucunda Paraguay'ın nüfusu yarıya indi. Ülke, ekonomik çöküşe terk edildi. López bizzat yenildiği muharebede öldürüldü. Ömrü boyunca acımasız ve diktatör bir **caudillo* gözüyle bakılan López, ilerleyen zamanlarda güçlü komşulara karşı küçük ülkelerin haklarının savunucusu olarak anılmaya başlandı.

Lort Appellant Kasım 1387'de İngiltere hükümdarı II. *Richard'ın önde gelen bazı arkadaşlarını vatan hainliğiyle suçlayan beş soyludan her birine verilen isim. Gloucester Dükü Woodstock'lu Thomas, Arundel Kontu Richard Fitzalan, Warwick Kontu Thomas de Beauchamp, Derby Kontu Bolingbroke'li Henry (IV. *Henry) ve III. Nottingham Kontu Thomas Mowbray, Kral II. Richard'ın Fransa'yla barış politikasına karşıydı. Kralın konumu geçen birkaç ay içinde zaten zayıflamıştı. Richard, Şubat 1388'de bir parlamento toplamaya zorlandı. "Merhametsiz Parlamento" adı verilen bu parlamentoda York başpiskoposu ile kralın diğer arkadaşları ve onların yardımcıları ya vatan hainliğiyle suçlandı ya da görevlerinden alındı. Eski başyargıcın da aralarında bulunduğu dört kişi idam edildi. II. Richard uygun zamanı bekleyerek otoritesini yavaş yavaş yeniden tesis etti ve 1397'de hayatta kalan *Lort Appelant* soylularını tutuklattırarak vatan hainliğiyle suçlanmalarını sağladı.

Lort Lieutenant Asıl anlamıyla İngiltere'de olağanüstü dönemlerde belirli bir bölgedeki milis kuvvetlerini toplamak, idare etmek ve bu kuvvetlere komuta etmekle görevlendirilen nüfuzlu kimselere verilen isim. Bu makama ilk atama VIII. *Henry döneminde gerçekleşti. 1551'de VI. Edward hükümdarlığında makamı kalıcılaştırma girişimleri yapıldı. 1585'ten itibaren her ilde bir *lieutenant* ve *lieutenant* yardımcısı görevlendirilmesi olağan hale geldi. 16. yüzyılın sonlarından başlayarak bu yerel görevliler, ek roller üstlenmeye başladı. Hükümdarın adına hareket ederek yargıçların atanması gibi işler yaptılar. 1870-1871 ordu reformlarında askeri sorumluluklarını yitirseler de yerel yönetimlerde kraliyeti temsil etmeye devam ettiler.

Lort Ordainer Mart 1310'da II. *Edward'a karşı çıkan İngiliz lortlar tarafından seçilen bir komitenin üyelerine verilen isim. Lortlar, II. Edward'ı 21 lorttan oluşan bu komitenin oluşturulmasına onay vermeye zorlamıştı. Komite hem sarayda hem de krallık topraklarında reform yapma konusunda tam yetkiliydi. Edward, *Gaveston'a duyduğu hayranlık dolayısıyla pek çok soyluyu kızdırmıştı. Soylular da krallık memurlarının Parlamento'ya karşı sorumlu olmasını talep etti. Bunun sonucunda Ağustos 1311'den itibaren çıkarı-

lan fermanlar, Ordainer lortları tarafından uygulandı. II. Edward, Boroughbridge Muharebesi'ni (1321) kazandıktan sonra 1322'de York Parlamentosu'nda bütün fermanları iptal ederek otoritesini yeniden tesis etti.

Lorenzo, Muhteşem *Bkz.* MEDICI, LORENZO DE.

Lorraine Hanedanı *Bkz.* GUISE.

Lortlar Kamarası (Birleşik Krallık) Britanya Parlamentosu'nun üst meclisi. Ortaçağ krallarının büyük konseylerinden türemiştir. Konseylerin yerini parlamentoların aldığı 13. ve 14. yüzyıllarda lortlar, ayrı bir yapı kurdu. *Avam Kamarası'yla beraber bu yapı, kralın ferman olarak onaylayacağı tasarılar sunuyordu. Tek tek sahip oldukları büyük önem, lortların kral adına vergi koyma hakkını kademe kademe Avam Kamarası'na kaybetmesine engel olamadı. 1649'da kaldırılan Lortlar Kamarası, 1660'ta yeniden tesis edildi. *Şanlı Devrim'le (1688-89) beraber kraliyetle ilişkisindeki anayasal temel bugünkü haline getirildi. 1832 *Reform Yasası sonucunda Avam Kamarası'nın etkisi artarken Lortlar Kamarası'nınki yavaş yavaş azalmaya başladı. 1911 Parlamento Yasası, lortların yetkisini yalnızca meclisi iki yıl (1949'dan itibaren bir yıl) askıya alan veto hakkıyla sınırlandırıldı. Lortlar Kamarası, yasa tasarılarını geciktirebilmesine karşın eğer Avam Kamarası'ndan tekrar geçerse söz konusu yasayı reddetme hakkı yoktur. Lortlar Kamarası'nın maliyeye ilişkin yasa tasarılarını geciktirme veya düzenleme yetkisi bulunmamaktadır. Yine de bazı faydalı meclis görevlerini sürdürmektedir. Bunların arasında Avam Kamarası'ndan gelen yasa tasarılarının düzenlenmesi, tartışmalı olmayan tasarıların yasalaştırılması, yürütmenin denetlenmesi ve seçilmiş komisyonlarla soruşturma yürütmek vardır. Lortlar Kamarası'ndaki tartışmalar, daha sakin geçmekle beraber kimi zaman daha niteliklidir.
Lortlar Kamarası, günümüzde Ruhani Lortlar (kıdem sırasına göre 26 başpiskopos ve piskopos) ve Dünyevi Lortlar (yaklaşık 670 kalıtsal olmayan, 92 kalıtsal soylu ile faaliyetlerine katılmaya yetkili olmayan yaklaşık 50 üye daha) oluşmaktadır. Lortlar Kamarası'na 16. yüzyıldan 1999'a kadar kalıtsal soylular egemen olmuş, Dünyevi Lortlar oluşturulunca onların unvanı da soydan geçmeye başlamıştır. 1958 Kalıtsal Soyluluk Yasasıyla kalıtsal olmayan soyluluk yaratıldı ve 1999'da 92 temsilci haricinde kalıtsal soylular Lortlar Kamarası'ndan çıkarıldı. Kalan bu temsilciler bir geçiş düzenlemesi kapsamında düşünüldü. Lortlar Kamarası'nda yeni reformlar yapılması beklenmektedir. Önceden Lortlar Kamarası, Birleşik Krallık'taki en yüksek temyiz mahkemesiydi. Ancak 2009'da bu yetki, yeni kurulan Yüksek Mahkeme'ye devredildi.

Louis, I. (veya **Sofu Louis**) (778-840) Frank kralı, Alman imparatoru (813-40). Louis, *Charlemagne'nin (Şarlman) oğluydu. İmparatorluğu başarıyla yönetmesine karşın verasetini ayarlayamadı; dolayısıyla Frank Krallığı'nın birliğini tehlikeye attı. Dört erkek çocuğu (en küçüğü ikinci karısından) sahibi olan Louis, ilk başta imparatorluğu ve unvanını en büyük oğluna vermeyi denedi. En büyük oğluyla hükümdarlık kavgasına girişince bu plan suya düştü. 833'te bu nedenle kısa bir süre tahtı kaybetti.

Louis, IX. (**Aziz**) (1214-70) Fransa kralı (1226-70). Babası VIII. Louis'in ardından tahta geçerek ülkeyi istikrara kavuşturma ve Fransa topraklarında hak iddia eden İngilizlerle anlaşma yolunda etkili bir çaba gösterdi. İngiltere hükümdarı III. Henry, ihtilaflı Gueinne bölgesinde Fransız egemenliğini tanımak zorunda kaldı. Dindar bir yapıya sahip olan Louis, Konstantinopolis'ten getirilen kutsal emanetleri korumak üzere Paris'te Sainte-Chapelle'yi inşa etti. Ağır bir hastalıktan kurtulmanın verdiği şevkle Yedinci Haçlı Seferi'ni örgütledi. Mısır'a yönelen sefer, 1248'de yola çıktı. İlkin kazanılan başarıların ardından Louis, Sultan Turan

Şah tarafından esir edildi. Ancak 1250'de fidye karşılığında serbest bırakıldı. Louis'in seferdeki rolü, *Joinville tarafından anlatılmıştır. Louis, bir başka Haçlı Seferi için gittiği Tunus'ta öldü ve 1297'de Papa VIII. Bonifacius tarafından aziz ilân edildi. Aziz olması Kapet Hanedanı'na büyük itibar kazandırdı.

Louis, XI. (1423-83) Fransa kralı (1461-83). Babası VII. Charles'e karşı komplo kurmaktan dolayı sürgüne gönderildi. Buna karşın 1461'de tahta çıktı. Kral olduğu dönemde yeni vergiler getirmiş, babasının danışmanlarını görevden almış ve soyluların gücünü kırmaya çalışmıştır. Soylular da ona karşı bir koalisyon kurarak "Kamu Yararı Savaşına" girişmiştir. Küçük çaplı eşraf, din adamları ve birkaç kent tarafından desteklenen Burgonya Dükü Gözükara *Charles; Bretonya dükü, Bourbon dükü ve XI. Louis'in kardeşi Charles'in de bulunduğu bir grubun başına geçti. Montlhéry Muharebesi'nde (Temmuz 1465) denge bozuldu ve 1477'de Gözükara Charles'in yenilmesiyle Louis üstünlüğü ele geçirdi. Daha sonra Louis, toprakları genişletme ve merkezileşme konusunda başarılı bir politika yürüttü. Öldüğünde bir tek Bretonya Düklüğü büyük oranda bağımsızlığını koruyordu.

XI. Louis, sağlam bir devlet inşa etse de öldüğünde arkada sıkıntılı bir miras bıraktı. Oğlu VIII. Charles'in daha çocuk yaşta olması, soylular arasında artan rahatsızlıkların gün yüzüne çıkmasına ve Bretonya düklerinin monarşinin kuyusunu kazma girişimlerine neden oldu.

Louis, XIV. (1638-1715) Fransa kralı (1643-1715). 1643'te babasının ölümü üzerine annesi Avusturyalı *Anne kral naibi, *Mazarin de başvekil oldu. *Fronde isyanlarını atlatan Louis, 1651'de reşit ilân edildi. 1660'ta İspanya Prensesi Maria Theresia'yla evlendi. 1661'de Mazarin ölünce hükümeti devralarak uzun bir şahsi hâkimiyet dönemine adım attı.

İç politikadaki amacı bir mutlakıyet sistemi kurmak ve devamını sağlamaktı. Bu sisteme göre kral, temsili kurumların çıkardığı engellerden bağımsız hüküm sürecekti. Ancak iradesine bağlı olan vekillerinden ve kurullarından yardım da alacaktı. Bu dönemde Etajenero toplanmamış; parlamento çoğunlukla yok sayılmış; büyük soylular genellikle siyasi makamlara getirilmemiş ve sadık burjuva devlet yöneticileri teşvik edilmiştir. Jean-Baptiste *Colbert, ticaret filosunu ve donanmayı genişletti. Ayrıca imalat sanayisi ve imalat ürünlerinin ticaretini destekledi. Buna karşın Colbert, vergi sistemini iyileştirme girişimlerinde esas olarak başarısız oldu. Eyaletlerde **intendant* adı verilen devlet görevlileri, kralın egemenliğini sağlamlaştırdı. Fransız ordusu daha büyük ve daha etkili hale getirildi. Louis, son yıllarında savaş meydanına 300 bin ile 400 bin arası asker çıkartabiliyordu. En büyük zaferler ise Louis'in ilk yıllarında, generaller Henri de la *Tour d'Auvergne (Turenne vikontu) ve *Condé'nin hâlâ komutanlık yaptığı dönemde kazanıldı. *İntikal Savaşı ve Hollanda Savaşı bu zaferler arasındaydı. Sözü edilen savaşlar sonucunda arka arkaya elde edilen stratejik topraklar sayesinde ülke sınırları güçlendirildi ve Vauban tahkimatlarıyla da bu kazanımlar sağlama alındı. *Dokuz Yıl Savaşı ve İspanya Veraset Savaşı'nda Avrupa, Louis'in saldırgan politikalarını durdurmak üzere birleşince Fransa zor durumda kaldı. 1700'den sonra ülke, bir dizi ezici mağlubiyet yaşadı. Öte yandan vergi yükü Fransa'yı ciddi anlamda yoksullaştırmıştı.

Özellikle *Nantes Fermanı'nın geri çekilmesi (1685) ve *Hugenotların zorla mezheplerinin değiştirilmesinden sonra Kilise öğretisi topluma katı bir şekilde dayatıldı. En az 200 bin Hugenot yasadışı yollardan ülkeyi terk etti. Katolik Kilisesi bünyesindeki Jansenistler, Dinginciler ve diğer sapkınlara da zulmedildi. XIV. Louis hükümdarlığının olumlu yanları da vardı. Versay'daki saray merkezli edebiyat ve sanat faaliyetleri, bu döneme *Le Grand Siecle*[12] isminin verilmesine neden oldu. Fakat Louis'in son dönem-

12 Fransızca "Büyük Yüzyıl" anlamında. (ÇN)

lerinde bu alanlarda da gözle görülür bir gerileme yaşandı. XIV. Louis, öldüğünde arkasında büyük torunu XV. *Louis'e birçok siyasi, ekonomik ve dini sorun bıraktı.

Louis, XV. (1710-74) Fransa kralı (1715-74), XIV. *Louis'in büyük torunlarından biri. Çocukluk döneminde önce Orléans Dükü Philippe, sonra Kardinal Fleury kral naipliği yaptı. 1743'te Fleury'nin ölümü üzerine Louis, başvekil olmadan hükmetmeye karar verse de zayıf bir kral olduğu ortaya çıktı. İçeride de dışarıda da Fransız monarşisinin itibarını zedeledi.
Louis, 15 yaşındayken *Polonya kralının kızı Marie Leszczynska'yla evlendi. Ardından Fransa, Polonya Veraset Savaşı'na müdahale etti. 1766'da Lorraine düklüğü ele geçirildi. Dış ilişkilerde Fransa, neredeyse sürekli savaş halindeydi. *Aix-la-Chapelle'de sona erene dek Avusturya Veraset Savaşları'nda Prusya hükümdarı II. *Friedrich'le ittifak yaptı. *Yedi Yıl Savaşı'nda Fransa ve Avusturya, Prusya ve Büyük Britanya'ya karşı savaştı. Fransa, bu savaşta pek bir başarı elde edemedi. *Paris Antlaşması'nda (1763) Fransa, denizaşırı topraklarının çoğunu kaybetti.
İç politikada Louis, arka arkaya gelen gözde ve metreslerinden etkilendi. Bunların arasında Louis'in büyük paralar döktüğü Jeanne Antoinette Poisson (Madame de Pompadour) ve Marie Jeanne (Madame du Barry) de vardı. Sarayın müsrifliği ve savaşların yarattığı yüksek maliyet, Fransa'nın bütün kaynaklarını tüketti. Vergi sistemini daha verimli bir şekilde düzenleme çabaları da başarısız oldu. Paris Parlamentosu, 1764'te Cizvitlerin hizaya getirilmesini sağlamasına karşın diğer alanlarda reform yapmaktan âcizdi. 1771'de parlamentonun üyeleri sürüldü ve yerlerine daha itaatkâr üyeler atandı. Yine bu dönemde aristokrasi ve zengin burjuva kesimler palazlandı. Buna karşın ülke iflasın eşiğindeydi. Kralın mali meselelere çözüm bulamaması, halefi XVI. *Louis'e batmış bir devlet bırakmasına neden oldu.

Louis, XVI. (1754-93) Fransa'nın *Fransız Devrimi'nden önceki son kralı (1774-92). Zayıf, kararsız ve Avusturyalı eşi *Marie Antoinette'nin yanlış tavsiyelerinden mustarip olan Louis, *Necker ve Turgot'un önerdiği ekonomik ve toplumsal reformları uygulamasına rağmen Devrim'i engelleyemedi ve halkın taleplerini anlamaktan çok uzak olduğundan önderi olmayı da başaramadı. 1787'de Louis, ortaya çıkan durumla başa çıkabilmek adına çoğunluğu aristokratlardan oluşan Ayan Meclisi'ni toplasa da bu meclis hiçbir başarı elde edemedi. Ardından 1789'da 175 yıldır toplanmayan *Etajenero'yu topladı. Bu olay Devrim'in başlangıcıydı. Ekim'de kraliyet ailesi, Versay'dan zorla Paris'e getirildi. 1791'de ailenin ülkeyi terk etme girişimi, *Varennes'e ulaştıklarında son buldu. Bu tarihten sonra Tuileries Sarayı'nda fiilen esir tutuldular. Eylül 1792'de monarşi kaldırıldı ve Ocak 1793'te Louis giyotine yollandı. Eşi de altı ay sonra idam edildi.

Louis, XVIII. (1755-1824) Fransa kralı (1795-1824). XVI. Louis'in kardeşi olan XVIII. Louis, 1793'te ağabeyinin ölümü üzerine ismen kral naibi oldu. Hapiste bulunan on yaşındaki XVII. Louis ölünce kendisini kral ilân etti. Provans kontu olarak bilinen Louis, önce Koblenz'e daha sonra İngiltere'ye kaçtı. Burada karşı devrimci harekete önderlik etti. Sürgün yılları 1814'te bitti ve *Talleyrand'ın yardımıyla Fransa tahtına geri döndü. Aynı yıl bir anayasa çıkardı. Daha sonra uzun bir siyasi kariyeri olacak Mareşal Soult'u (1769-1851) savaş bakanlığına atadı. *Napoleon'un hukuk, idare, kilise ve eğitim alanlarındaki reformlarının çoğu korundu. Ancak 1820'de yeğeni Berry dükü öldürüldükten sonra Louis, ılımlı bakanların yerine gericileri getirdi. Aynı dönemde temel haklar kısıtlandı. Kardeşi ve halefi X. *Charles de bu gidişatı sürdürdü.

Louis de Buade, Frontenac Kontu (1622-98) Yeni Fransa valisi (1672-82, 1689-98). *Otuz Yıl Savaşı'nda üstün başarıyla hizmet verdi. Kanada'daki ilk göre-

vinde Yeni Fransa kolonisinin savunmasını güçlendirdi ve keşif seferlerini teşvik etti. Ancak Quebec Piskoposu Laval'la kavgası üzerine geri çağrıldı. 1689'da Kanada'ya geri dönen Louis de Buade, 1690'da Yeni İngilterelilerin Quebec'e yönelik saldırılarını püskürttü. 1696'da İrokualar üzerindeki Fransız egemenliğini yeniden tesis etti.

Louis Philippe, I. (1773-1850) Fransa kralı (1830-48). Orléans dükünün oğlu olan Louis Philippe, babasıyla birlikte unvanlarından feragat ederek Égalité soyadını aldı. XVIII. *Louis'in yeniden Fransa tahtına çıkmasıyla mülklerini geri aldı. 1830'daki *Temmuz Devrimi'nin ardından Fransa kralı ("vatandaş kral") seçildi. Hükümdarlığı süresince görülen siyasi çürüme, hukuki yolsuzluklar ve parlamentoya tanınan sınırlı ayrıcalıklar, liberalleri ve aşırıcıları reform çağrısında birleştirdi. 1840'tan sonra gerçekleştirilen ve felaketle sonuçlanan bir dizi yurtdışı macerası ile gerici Avrupa monarşileriyle yapılan ittifaklar, Louis Philippe'nin otoritesini dayandırdığı liberalleri kendisinden soğuttu. Louis Philippe, Şubat 1848'de halk isyanlarının ardından tahtı bıraktı ve "Mr. Smith" ismiyle İngiltere'ye kaçtı.

Louisiana Satışı (İngilizcesi Louisiana Purchase) (1803) ABD'nin kuzeyde Mississippi Nehri'nin ağzından kaynağına, batıda Rocky Dağları'na kadar uzanan 2 milyon kilometrekarelik toprakları Fransa'dan satın alması olayı. Fransa, 1762'de Louisiana'yı İspanya'ya bırakmış, fakat 1801'de antlaşma yoluyla geri almıştı. Mississippi'nin ticarete kapatılma ihtimali ve bununla bağlantılı güvenlik tehdidinden endişelenen Başkan *Jefferson, 1803'te James *Monroe'yi serbest dolaşım hakkı ve New Orleans ile batı Florida'nın satın alınmasını müzakere etmek üzere Fransa'ya gönderdi. Britanya'yla tekrar savaşa giren Napoleon, Fransa dışındaki geniş toprakları savunamayacağından kaygı duyduğu için Louisiana'nın tamamını 15 milyon dolar karşılığında ABD'ye sattı. Anayasanın yeni toprak satın alma veya yeni topraklara eyalet statüsü vaat etme yetkisi tanımamasına karşın Senato anlaşmayı onayladı. Böylece ülke toprakları yüzde 140 civarında arttı ve ABD bir kıta devletine dönüştü.

Lovett, William (1800-77) Britanyalı radikal siyasi reformcu. Radikal işçi grupları ve 1836'da Francis Place'yle (1771-1854) ilişki kuran Lovett, Londra İşçi Birliği'ni kurdu. Lovett'in çerçevesini çizdiği siyasi reform programı, 1838'de Halk Bildirgesi ismiyle ortaya koyuldu. 1839'da yapılan ilk *Çartizm Kongresi'nin yazmanıydı. Ancak Birmingham'daki şiddet olaylarının ardından hapse atıldı. Sonrasında siyasi faaliyetten tamamen çekildi.

Loyola, Ignatius (Aziz) (1491-1556) İspanyol din reformcusu, İsa Tarikatı'nın (Cizvitler) kurucusu ve ilk generali. Soylu bir aileye doğan Loyola, Aragon hükümdarı II. Ferdinand'ın sarayına girdi. 1521'de Fransa'ya karşı Navarre saflarında savaşırken aldığı bir bacak yarası nedeniyle askerlik kariyeri sona erdi. İyileşme sürecinde ruhani bir dönüşüm yaşadı. Bir yıla yakın bir süreyi (1522-23) dua ederek ve günah çıkararak geçirdi. Bu süre içerisinde, İsa Mesih'in hayatı ve Hıristiyan inancının gerçekleri üzerine muntazam düşünceler bütünü olan *Spiritual Exercises*[13] kitabının ilk taslağını yazdı. 1523'te Kudüs'e hacca gittikten sonra Paris Üniversitesi'ne girdi (1528-35). Paris'te kendisi gibi düşünen bir grup insanı etrafında topladı. Öte yandan kitabı üzerinde çalışmayı sürdürdü. 1534'te beraberindeki altı kişiyle papaya feragat, iffet ve itaat yemini etti. 1540'ta Papa III. Paulus, Loyola ve arkadaşlarının "İsa Tarikatı" isimli örgütünü Kilise bünyesinde bir tarikat olarak tanıdı. Loyola öldüğünde dokuz Avrupa bölgesinde ve yabancı misyonlarda çalışan din adamları arasında 1000'in üzerinde Cizvit vardı.

Lozan Antlaşması *Bkz.* VERSAY BARIŞ ANTLAŞMASI.

13 Ruhani Uygulamalar: (ÇN)

Lowell, Francis Cabot (1775-1817) ABD pamuk sanayisinin kurucusu. Bostonlu bir tüccar olan Lowell, 1814'te Massachusetts eyaletindeki Waltham'da ABD'nin hem eğirme hem de dokuma makinesi kullanan (ayrıca dünyanın tek bir binada makinelerle pamuk giysi üreten) ilk fabrikasını kurdu. Lowell, işçilerine karşı babacan tavrı ve onların yaşam ve çalışma koşullarına gösterdiği ilgiyle ABD'li ilk sanayiciler arasında istisnai bir örnekti.

Luba Yaklaşık 1500'de kurulan bir Bantu krallığı. Kongo Cumhuriyeti'ndeki Kisale Gölü'nün kuzeyinde yer alan krallığın kurucusu Balopve aşireti, daha da kuzeyden gelmişti. Aşiret, bölgede bulunan diğer kabilelere egemenliğini kabul ettirdi. Lubaların bir kısmı 1600 civarında doğuya giderek Lundaların yaşadığı topraklarda bir krallık kurdu. Buradan çıkan çok sayıda küçük kabile, Angola'nın doğusundan Zambiya'nın kuzeydoğusuna kadar uzanan bir alana yayılarak buralarda var olan kabileleri kendine bağladı. Aralarında en büyüğü Mvata Yamvo Krallığı'ydı. Öne çıkan diğer krallıklar ise kuzeydoğu Zambiya'daki Bemba, Luapula Vadisi'ndeki Kazembe, orta Angola'daki Kasanje'ydi. Bu krallıkların hepsi, merkezi krallıklara haraç ödüyordu. Ancak ademimerkeziyetçi bir yapıları vardı. Krallar, topluluklar arasındaki anlaşmazlıklarda hakem görevi görüyordu. Kabileler, tarımın yanı sıra madencilikle ilgileniyor ve Portekizlilerle ticaret yaparak bakır ve tuz karşılığında Avrupa malları alıyordu. Bunlardan Kazembe, en zengin ve en önemli krallıktı.

Lucknow Kuşatması (1857-58) *Hindistan Ayaklanması sırasında Britanya garnizonunun kuşatılması olayı. Başkenti Lucknow olan Oudh Krallığı'nın Britanya tarafından dağıtılması, Ayaklanma nedenlerinden biri oldu. Çatışmalar başlayınca Britanya ve Hindistan garnizonları, kadın ve çocuklarla birlikte Lucknow'da sıkıştı. Ardından gelen beş aylık kuşatma boyunca ağır kayıplar verildi. Lucknow, ilk kez 26 Eylül'de Sir Henry Havelock komutasındaki orduyla kurtarıldı. Ardından Havelock içerideyken şehir tekrar kuşatıldı. Bu kez 16 Kasım'da Sir Colin Campbell komutasındaki ordu şehri kurtardı. Lucknow, ancak 21 Mart 1858'de Britanya egemenliğine geçirilebildi.

Luddist 19. yüzyılda Britanya'da kendilerini rızklarından ettiğini düşündükleri makineleri tahrip eden protestocu işçi grubunun üyelerine verilen isim. Hareket, 1811'de Nottinghamshire'de çorap örgücülerinin kalitesiz çorap üretmek için kullanılan özel türde geniş tezgâhlara hasar vermesiyle başladı. Olaya karışanlar, "Ned Ludd" veya "Kral Ludd" isminde birinin önderliğinde hareket ettiklerini iddia etti. Fakat böyle bir kimsenin var olup olmadığı dahi şüpheliydi. Şiddet olayları hızlıca yayıldı ve 1812'nin başlarından itibaren Yorkshire ve Lancashire'ye de ulaştı. Çok sayıda insan, mekanik dokuma tezgâhlarına saldırmak üzere pamuk ve yün fabrikalarına hücum etti. Devlet, sert bir karşılık vererek makine kırma eylemini ölüm cezası verilebilir suçlar kapsamına aldı. 1816'da tek tük vakalar görülse de bu tarihten sonra hareket yok oldu.

Ludendorff, Erich (1865-1937) Alman general. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasından kısa bir süre sonra General von Hindenburg'un yanında genelkurmay ikinci başkanı oldu. Ludendorff ve von Hindenburg, son başarısız taarruza (Eylül 1918) kadar savaşı beraber yönetti. Daha sonra Ludendorff, Nazi Partisi'ne katıldı. 1924-1928 arasında Reichstag'da vekillik yaptı.

Lumumba, Patrice (Emery) (1925-61) Kongolu milliyetçi ve siyasetçi. 1958'de radikal milliyetçileri bir araya getirmek üzere etkili bir örgüt olan Kongo Milli Hareketi'ni (MNC) kurdu. Şiddeti kışkırtmak suçlamasıyla Belçikalılar tarafından hapsedildi. Ancak Ocak 1960'ta Kongo'yla ilgili düzenlenen Brüksel Konferansı'na

katılması için salıverildi. Haziran 1960'ta Kongo bağımsız olunca başbakan ve savunma bakanı oldu. Ardından ordunun bazı kesimleri ayaklanmış, Belçika ordusu geri dönmüş ve Katanga bölgesi bağımsızlığını ilân etmiştir. Lumumba'nın başvurusu üzerine Birleşmiş Milletler bir barış gücü gönderdi. İktidar mücadelesindeki rakibi Devlet Başkanı Kasavubu, Lumumba'yı görevden aldı. Çok geçmeden Lumumba, Albay Mobutu tarafından tutuklandı. Kaçmayı başarsa da tekrar ele geçirilerek öldürüldü.

Lusitania 7 Mayıs 1915'te İrlanda kıyıları açıklarında uyarı yapılmaksızın bir Alman denizaltı tarafından torpillenen Britanya'ya ait transatlantik yolcu gemisi (ismini İber Yarımadası'ndaki eski Roma eyaletinden almaktadır). Hayatını kaybeden 1195 kişi arasında 128 ABD vatandaşının da olması, o güne kadar Woodrow *Wilson'un tarafsızlık politikasını benimseyen ABD'de büyük öfkeye yol açtı. Almanya, olayın sorumluluğunu üstlenmeyi reddederek (haklı bir şekilde) geminin yasadışı mühimmat taşıdığını öne sürdü. Almanya'nın kısıtsız denizaltı savaşını yeniden başlatmasının ardından 1917'de ABD, bu ülkeyle diplomatik ilişkilerini sona erdirdi ve İtilaf Devletleri safında savaşa girdi.

Luther, Martin (1483-1546) Alman Protestan ilahiyatçı, Alman Reformasyonu'nun önde gelen şahsiyeti. 1508'den itibaren Wittenberg Üniversitesi'nde ders vermeye başlayan Luther, daha sonra kutsal kitaplar profesörü (1512-46) oldu. Yazılı eserlerden ziyade inanca dayalı mağfiret öğretisini vaaz etti. 1517'de yayımladığı 95 teziyle endüljanslara yönelik yaptığı eleştirilerden sonra papalık otoritesine de savaş açtı. 1521'de Worms Diyeti'nde suçlu bulundu ve aforoz edildi. 1529'da Marburg'da İsviçreli ilahiyatçılarla yaptığı toplantıda Zwingli'ye karşı çıkarak komünyondaki ekmek ve şarapta İsa Mesih'in cismen gerçek bedeni ve kanı bulunduğu öğretisini savundu. Ertesi yıl, Lüteriyen fikirleri ortaya koyan Melanchton'un Augsburg Bildirisi'ni onayladı. Kitab-ı Mukaddes'i Yüksek Almancaya çevirmesi (1522-34), bu dilin yayılmasına ve anadilde Alman edebiyatının gelişmesine büyük katkıda bulundu.

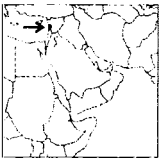
Luthuli, Albert John (veya **Albert John Lutuli**) (yak. 1898-1967) Güney Afrikalı siyasi önder. 1935'te soydan geçen Zulu kabile şefliğini devraldı. 1952-1960 arasında Afrika Ulusal Kongresi'nin başkanlığını yürüttü. Luthuli'nin başkanlık döneminde yapılan en büyük eylem, Direniş Seferberliği denilen sivil itaatsizlik planıydı. *Apartheid* karşıtı mücadelede pasif dirençten sapmayan tutumu dolayısıyla 1960'ta Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Luxemburg, Rosa (1871-1919) Polonya doğumlu Alman devrimci önder. Daha sonra Polonya Komünist Partisi ismini alacak partinin kurucularından biriydi (1893). Ardından 1898'de Alman vatandaşlığı aldı. 1915'te I. Dünya Savaşı'na karşı çıktığı gerekçesiyle hapse atıldı. 1916'da Alman sosyalist Karl Liebknecht'le (1871-1919) beraber Spartaküs Birliği (Spartakistler) olarak bilinen devrimci ve savaş karşıtı grubu kurdu. 1918'de salıverildikten sonra Alman Komünist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Ertesi yıl Berlin'de başarısızlıkla sonuçlanan bir komünist ayaklanma düzenledi. Arkasından Liebknecht'le birlikte suikasta uğradı.

Lübnan

Başkent:	Beyrut
Yüz ölçümü:	10.400 km²
Nüfus:	4.131.583 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Lübnan poundu = 100 piastre
Dini yapısı:	%59,7 Müslüman; %39,0 Hıristiyan

Etnik yapısı:	%95,0 Arap; %4,0 Ermeni
Diller:	Arapça (resmi), Fransızca, İngilizce, Ermenice
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi

Akdeniz'in doğu ucunda yer alan bir Ortadoğu ülkesi. Kuzey ve doğuda Suriye, güneyde İsrail'le sınırı vardır.

Fiziki Lübnan'ın kuzeyinden güneyine yaklaşık 200 kilometre, doğusundan batısına 50-80 kilometre arasındadır. Dar kıyı ovasında yazlar güneşli ve sıcak olup her türden meyve yetişmektedir. İç kesimlerde iki yüksek dağ sırasına doğru rakım hızlıca yükselir. Bu bölgelerde kışları don ve kar görülür. Dağ sıralarının arasında verimli Bekaa Vadisi yer alır. Vadi, tarıma oldukça elverişlidir. Öte yandan doğu sınırının çoğu bozkıra benzemektedir.

Ekonomi Lübnan, bölgesinin finans merkezidir. 1975-1990 içsavaşının getirdiği yıkımın ardından bu konuma gelebilmek için çok çabalamıştır. Diğer sanayi kolları arasında turizm, gıda işleme, şarap ve mücevher bulunur. Başlıca tarım ürünleri meyve ve sebzelerdir. Mücevher, metaller, kimyasallar, tüketici malları ile meyve ve sebzeler ihracat kalemlerinden bazılarıdır.

Tarih Günümüzde Lübnan'ın bulunduğu toprakların büyük bir kısmı Fenike'nin parçasıydı. Tir, Sidon, Biblos ve Arvad ticaret kentleri bu topraklarda yer alıyordu. Sözü edilen kentler Roma egemenliği döneminde de önemini korudu. Lübnan Dağı, Hıristiyan Maronitler (7. yüzyıldan itibaren) ve Müslüman Dürziler (11. yüzyıldan itibaren dağın güney bölümünde) gibi zulme uğrayan azınlıkların sığındığı bir yerdi. 7. yüzyıldaki Arap Fetihleri'nden sonra Arap kabile mensupları Lübnan'a yerleşti. Arka arkaya bölgeyi yöneten güçler, genelde dağlıları kendi haline bıraktı ve kıyı ovasında hâkimiyet kurmakla yetindi. 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olan Lübnan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız mandasına girdi. 1926'da bir Lübnan cumhuriyeti kuruldu. 1941-1945 arasında ülke, Britanya'nın desteklediği *Özgür Fransa kuvvetleri tarafından işgal edildi.

Bağımsızlık 1945'te elde edildi. Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında artan anlaşmazlıklar, Filistinli mültecilerin gelişiyle daha da şiddetlendi. Bu da ülkenin istikrara kavuşmasına ket vurdu. Hıristiyan ve Müslüman gruplar arasındaki düşmanlık, uzadıkça uzayan bir içsavaşa ve 1976'da Suriye'nin silahlı müdahalesine yol açtı. *Filistin Kurtuluş Örgütü'nün faaliyetleri, İsrail'in Lübnan'a yönelik büyük çaplı bir istila harekâtına neden oldu. 1978'de de İsrail, güney Lübnan'ın bir bölümünü işgal etti. Bir BM barışı koruma gücü, tampon bölge kurma girişiminde bulunsa da başarısız oldu. İsrail'in 1982'de ülkeyi tamamıyla istilası sonucunda Filistinliler Lübnan'dan tahliye edildi. İsrail işgali altındaki Batı Beyrut'ta Falanjist Hıristiyan milislerin Sabra ve Şatilla mülteci kamplarındaki Müslüman sivilleri katletmesiyle bölgeye yeniden BM barışı koruma gücü gönderildi. 1987'de Suriye tekrar müdahalede bulundu. İsrail, Güney Lübnan Ordusu'nu (SLA) kurdu. 1988 yılında İsrail tarafından 20 hava saldırısı gerçekleştirildi. Mart 1989'da Maronit Hıristiyan General Avn, Suriye ordusuna karşı bütün kuvvetleriyle saldırıya geçti. Ekim 1989'da Arap Birliği, Suudi Arabistan'ın Taif kentinde bir anlaşma yapılmasını sağladı. Anlaşmaya göre hükümetteki Maronit hâkimiyeti azaltılacaktı. Gönülsüz de olsa bu koşul kabul edildi. Suriye himayesinde kurulan hassas barış düzeni, Mayıs 1991'de bir antlaşmayla resmiyete döküldü. 1972'den beri ilk genel seçimler 1992'de düzenlendi. Maronit Hıristiyan partilerin büyük ölçüde boykot ettiği seçimlerin sonucunda Refik Hariri başbakan (1992-98, 2000-04) oldu. Bir ekonomik yeniden yapılanma programı yürürlüğe

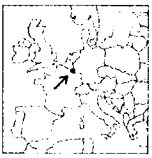
Lüksemburg Büyük Dükalığı

girdi. Güney Lübnan'da gerginlikler sürüyordu. İran'ın desteklediği radikal Hizbullah gerillaları, İsrail'in desteklediği SLA'ya karşı saldırılar düzenliyordu. 2005'te Hariri suikasta uğradı. Suriye'nin Hariri suikastında dahli olduğu şüphesi büyük gösterilere ve Suriye ordusunun Lübnan'dan tamamen çekilmesine yol açtı. 2006'da İsrail'in Hizbullah'a yönelik bir ay süren askeri harekâtı, güney Lübnan'a ekonomik anlamda zarar verdi. Hizbullah, bu savaşla artırdığı itibarını kullanarak Lübnan'ın yönetiminde daha büyük bir rol talep etti. Bu da ülkeyi siyasi bir çıkmaza sürükledi. 2008'de Beyrut'ta hükümet güçleri ile Hizbullah arasında yaşanan silahlı çatışmalar, Hizbullah'a hükümet kararlarını veto etme hakkı tanınmasıyla sonuçlandı.

Lüksemburg Büyük Dükalığı

Başkent:	Lüksemburg
Yüz ölçümü:	2586 km²
Nüfus:	514.862 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%87,0 Katolik
Etnik yapısı:	%63,1 Lüksemburglu; %13,3 Portekizli; %4,5 Fransız; %4,3 İtalyan
Diller:	Lüksemburgca, Fransızca, Almanca (hepsi resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzeybatı Avrupa'da küçük bir ülke. Batı ve kuzeyde Belçika; doğuda Almanya; güneyde Fransa'yla çevrilidir.

Fiziki Ülke, ılıman karasal bir iklime sahiptir. Büyük ormanlar bulunmasına karşın zemin dağlık ve kayalıktır. Verimli toprağa nadiren rastlanır.

Ekonomi Bankacılık sektöründeki gizlilik başta olmak üzere cazip koşullar, uluslararası mali hizmetleri başlıca iş alanı haline getirmiştir. Sözü edilen hizmetlerin GSYİH'ye katkısı yüzde 25'in üzerindedir. Geçmişten beri çelik, en önemli sanayi koludur. Demir cevheri de bolca bulunur. Öte yandan bilişim teknolojisi, telekomünikasyon, nakliyat, gıda işleme ve kimyasallar da son zamanlarda önem kazanmıştır. Tarım sektörü küçüktür.

Tarih Lüksemburg önce Romalılar, sonra 5. yüzyılda *Franklarca işgal edildi. Ülke, 11. yüzyılda Lüksemburg kontlarına geçti. 1354'te Lüksemburg Düklüğü oluşturuldu. Lüksemburg 1443'te *Burgonya tarafından ele geçirilmiş; 1477'de *Habsburg, 1555'te İspanya egemenliğine girmiştir. 1684-1697 arasında Fransız işgalinde kalmıştır. İlk Lüksemburg kontu Conrad, bu unvanı 1060'ta aldı. İspanya Veraset Savaşı'ndan (1701-14) sonra Lüksemburg, yeniden Habsburgların eline geçti. 1815'te Hollanda'ya bırakılsa da 1830 isyanı sırasında Belçikalılarla saf tuttu. 1831'de ülke bölündü ve Valonca konuşan bölge, Belçika'nın parçası olurken kalanı da Hollanda hâkimiyetinde kaldı. Hollanda'da kalan taraf, 1839'da kendi hükümetini kurarak Lüksemburg Büyük Dükalığı ismini aldı. 1890'da Hollanda kralı erkek vâris bırakmadan ölünce bu tarihten itibaren iki ülke farklı kraliyet aileleri tarafından yönetilmeye başlandı. Büyük Dük Jean (1921- [14]), annesi Büyük Düşes Charlotte'nin (1896-1985) 1964'te tahttan çekilmesi üzerine onun yerine geçti. 1921'de Lüksemburg, Belçika'yla ekonomik birlik kurdu. 1948'de bu birliğe Hollanda'nın da katılmasıyla Benelüks Ekonomik Birliği

14 Jean, 23 Nisan 2019'da hayatını kaybetmiştir. (Ç.N)

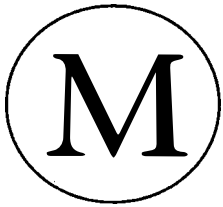
kuruldu. Böylece Benelüks, Avrupa'daki ilk serbest ticaret bölgesi oldu. Lüksemburg, *Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (günümüzde *Avrupa Birliği) kurucu üyeleri arasında yer aldı. 2000'de Büyük Dük Jean, oğlu Henri (1955-) namına tahttan feragat etti. Ülke, 2002'de *avroyu para birimi olarak benimsedi. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren merkez sağ Hıristiyan Sosyal Halk Partisi, farklı farklı koalisyonların başına geçerek neredeyse aralıksız iktidarda kaldı. 1974-1979 arası ve Xavier Bettel başbakanlığında Demokrat Parti'nin 2013'ten itibaren önderlik ettiği koalisyon bu sürecin istisnalarıdır.

Lützen Muharebesi (16 Kasım 1632) *Otuz Yıl Savaşı'nda II. *Gustav Adolf ve Saks-Weimar Dükü Bernard komutasındaki Protestan güçleri ile *Wallenstein komutasındaki Katolik imparatorluk ordusu arasında gerçekleşen bir muharebe. Protestanların taarruzu sisli hava koşulları nedeniyle gecikince sayıca üstün imparatorluk kuvvetleri neredeyse zafer kazanıyordu. Gustav'ın öldürülmesine karşın Bernard nihayetinde Protestanların galip gelmesini sağladı.

Lynch, Jack (John Mary Lynch) (1917-99) İrlandalı Fianna Fáil partisi üyesi siyasetçi, İrlanda Cumhuriyeti başbakanı (1966-73, 1977-79). 1973'te İrlanda'yı Avrupa Topluluğu'na soktu.

Lyons, Joseph Aloysius (1879-1939) Avusturyalı siyasetçi. 1909-1929 arasında Tazmanya'da İşçi Partisi çatısında siyaset yaptı. 1923'ten 1928'e kadar eyaletin başbakanıydı. 1929'da federal siyasete adım attı. 1931'de İşçi Partisi bölününce Lyons ve diğer bazı isimler, Milliyetçi Parti'yle birleşerek Birleşik Avustralya Partisi'ni kurdu. 1931-1932'de Lyons, muhalefet liderliği yaptı. Ardından başbakanlığa (1932-39) gelerek yeniden silahlanma programını başlattı.

Lysandros (ö. MÖ 395) Spartalı general. 405'te Atina donanmasını mağlup eden Sparta filosunun başındaydı. 404'te Atina'yı ele geçirerek Peloponez Savaşı'na son verdi.

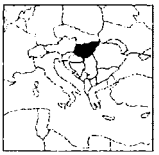
Maastricht Antlaşması *Avrupa Birliği'nin 12 üye ülkesi tarafından imzalanan bir antlaşma. Şubat 1992'de yapılan anlaşma, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girdi. Resmi adı "Avrupa Birliği Antlaşması" olup "birlik vatandaşlığı" fikri üzerinden siyasi birliği; zamanla bir Avrupa merkez bankası yönetiminde parasal birliği; *Batı Avrupa Birliği'nin topluluğun askeri kolu olmasıyla dış ilişkiler ve güvenlikte ortak politikalar güdülmesini; çevresel ve iç meselelerde daha yoğun işbirliğini; Avrupa Parlamentosu'nun güçlendirilmesini; AB kurumları ile tekil üye devletler arasındaki yetki ve sorumluluk sınırlarının verimli bir düzeyde tutulması anlamına gelen "yerindenlik" ilkesinin uygulanmasını içermektedir. Antlaşma'nın üye devletler tarafından onaylanması süreci, bazı maddeler üzerindeki anlaşmazlıklardan dolayı kolay olmadı. Britanya, Antlaşma'nın çalışan haklarını koruyan bölümü Avrupa Sosyal Şartı'nı 1992'de reddetse de 1997'de onay verdi. Öte yandan Britanya, ortak Avrupa para birimini benimsememe hakkını elde etti. Danimarka, başta referandumla Antlaşma'yı reddetti; ancak müzakereler sonucu çeşitli hükümlerden "çekilme" hakkı tanındıktan sonra düzenlenen ikinci bir referandumda metni kabul etti.

Macar Devrimi (23 Ekim-4 Kasım 1956) Macaristan'da gerçekleşen bir ayaklanma. Ülkede Sovyet ordusunun varlığı, Erno Gerö önderliğindeki hükümetin baskıları ve Şubat ayında Sovyetler Birliği Komünist Partisi 20. Kongresi'nde hâkim Stalin'den kopuş havası ayaklanmanın sebepleri arasındaydı. Budapeşte'deki ilk gösteriler, Sovyet tanklarının şehre gelmesine yol açtı. Bu durum yalnızca rahatsızlığın daha da artmasını ve Macar askerlerin isyana katılmasını tetikledi. Bunun üzerine Sovyet güçleri geri çekildi. Imre Nagy, başbakan olarak koalisyonuna komünist olmayanları da kattı. Nagy, Macaristan'ın *Varşova Paktı'ndan çıktığını ilân etti ve ülkenin tarafsızlığını sağlamaya çalıştı. Ancak bu, Sovyetler Birliği açısından kabul edilebilir değildi. Esas olarak Sovyetler Birliği'nden olsa da bir kısım Macarların da bulunduğu etkili kuvvetler, Budapeşte'ye saldırdı. Başkentteki direniş kısa sürede aşıldı. Nagy'nin yerine János *Kádár geçerken 190 bin Macar sürgüne gönderildi. Sovyetler Birliği, gitmesine izin vereceğine dair sözden dönerek Nagy ve devrimin öne çıkan diğer şahıslarını yeni Macar rejimine teslim etti. Rejim de bu isimleri gizlice idama yolladı.

Macaristan

Başkent:	Budapeşte
Yüz ölçümü:	93.028 km²
Nüfus:	9.939.470 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 forint = 100 filler
Dini yapısı:	%37,2 Katolik; %11,6 Kalvinist; %2,2 Lüteriyen
Etnik yapısı:	%92,3 Macar; %1,9 Roman
Diller:	Macarca (resmi), azınlık dilleri

Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, NATO, Avrupa Birliği (AB), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Avrupa'da yer alan bir ülke. Komşuları kuzeyde Slovakya; doğuda Romanya ve Ukrayna; güneyde Slovenya, Hırvatistan ve Sırbistan; batıda Avusturya'dır.

Fiziki Ülkenin ortasından kuzeyden güneye Tuna Nehri akar. Bu bölgede yer alan geniş bir ova (*puszta*) doğuya Tisza Nehri'ne doğru uzanır. Arada otlak alanları ve tarıma elverişli topraklar bulunmaktadır. Nehrin batısında esas olarak yaprak döken ağaçlardan oluşan Bakony Ormanı'na rastlanır. Orta Avrupa'daki en büyük ve en sığ göl olan Balaton Gölü ile granit tepelerden meydana gelen verimli bir plato da burada görülmektedir.

Ekonomi Makineler ve teçhizat, Macaristan'ın ihracat gelirlerinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Diğer imalat sektörleri üçte bir paya sahipken gıda ürünleri de yaklaşık onda birden daha az katkıda bulunur. Başlıca tarım ürünleri tahıllar, ayçekirdeği, patates ve şeker pancarıdır. Madencilik, metalürji ve inşaat malzemeleri de en önemli sanayi kollarıdır. Macaristan, merkezi planlama ekonomisinden piyasa ekonomisine başarılı bir geçiş gerçekleştirmiştir.

Tarih Roma'nın Panonya ve Daçya eyaletlerinden oluşan bölge, *Karanlık Çağ'da Cermen kabilelerce istila edildikten sonra *Charlemagne (Şarlman) tarafından fethedildi. 896'dan itibaren seçilerek başa gelen *Macar Arpad Hanedanı'na mensup önderler tarafından yönetildi. Ortaçağ'ın sonlarında Macaristan, kuvvetli bir Macar krallığının merkezi olarak ortaya çıktı. 1241'de bir Moğol istilası nüfusu kırdı geçirdi. 1301'de Arpad hanedanının soyu tükendi. Bundan sonra taht, genelde yabancıların eline düştü. Özellikle 1396'da Macaristan Kralı Sigismund'un Türklerce yenilgiye uğratıldığı Niğbolu Muharebesi'nin ardından *Osmanlı İmparatorluğu'nun ilerleyişi tehdit haline geldi. Janos Hunyadi (ö. 1456) ve oğlu Matyas Corvin krallığı yeniden yükselişe geçirse de 1490'da Jagiellon Hanedanı tahtı ele geçirdi. 1515'te *Habsburg Hanedanı Macar topraklarında hak iddia etti. II. Lajos'un Mohaç'ta aldığı feci yenilgi (1526) Macaristan'ın Habsburglar ile Osmanlılar arasında bölünmesine yol açtı. Buna karşın Erdel, bağımsızlığını korudu. 1711'e gelindiğinde Macaristan'ın tamamı Habsburg egemenliğine geçmişti. Bölge, 1919'a kadar Habsburg İmparatorluğu'nun parçası olarak kaldı.

19. yüzyılda *Metternich'in baskıcı politikaları, Macar milliyetçiliğini kışkırttı. Sonuçta 1848'de Kossuth önderliğinde bir isyan çıktı. Ruslardan yardım alan Avusturyalılar, hâkimiyeti yeniden kurdu. *Prusya tarafından aldığı yenilgiden sonra Avusturyalılar, 1867'de Macarlara taviz vererek *Avusturya-Macaristan, yani İkili Monarşi'yi oluşturdu. Bu, en başta Macarlar ile Avusturyalı Almanların Slav milliyetlerine karşı ittifakıydı. I. Dünya Savaşı'nda yaşanan mağlubiyet, devrimin ve bağımsızlığın yolunu açtı. Önce Károlyi'nin demokratik cumhuriyeti, ardından kısa bir süreliğine Béla *Kun'un komünist rejimi geldi. 1920'de bunları, 1944'e kadar sürecek Horthy yönetiminde bir diktatörlük takip etti. II. Dünya Savaşı'nda Horthy, *Mihver Devletleri'yle ittifak kurdu. Nihayetinde alınan yenilgi, ülkeye Sovyet egemenliğini ve komünist tek parti sistemini getirdi. Bu durumdan duyulan rahatsızlık, 1956'da *Macaristan Devrimi'yle kısa bir süreliğine direnişe dönüştü. János *Kádár rejiminin (1956-88) son yıllarında Macaristan'da belli bir seviyede liberalleşme gerçekleşti. 1988'de Budapeşte'de yapılan gösteriler sonucunda çok partili siyasete geri dönül-

dü. 1990'ların başında yapılan seçimlerle Macaristan Demokratik Forumu (MDF) iktidara geldi. Fakat *COMECON'un dağılmasının ardından ticaret düşüşe geçti. İşsizlik ve halkta huzursuzluk arttı. Romanya'ya ait Transilvanya topraklarından ve dağılan Yugoslavya'dan gelen mülteciler, yeni sorunlar doğurdu. Ekonomiyi yeniden canlandırmaya ve serbest piyasa sistemini uygulamaya yönelik kararlı bir reform programı 1990'da başlatıldı. Ancak sürekli ekonomik gerileme ve iç siyasi problemler, Mayıs 1994 genel seçimlerinde MDF'nin ağır bir yenilgi almasına yol açtı. Gyula Horn liderliğindeki Macaristan Sosyalist Partisi'nin başını çektiği yeni bir koalisyon iktidarı devraldı. Ülkedeki ekonomik kriz havasına karşın 1995'te az da olsa ekonomik büyüme yaşandı. Bu kriz havası, kemer sıkma önlemlerinin alınmasına neden oldu. 1998'de reformcu Fidesz hareketi seçimleri kazandı ve Viktor Orban başbakan oldu. 2002'de Sosyalist Parti'nin zaferi üzerine görevi Peter Mdgyessy (2002-04) devraldı. Arkasından da Ferenc Gyurcsány (2004-06) başbakanlığa geldi. Macaristan, 1999'da NATO'ya, 2004'te *Avrupa Birliği'ne katıldı. 2006'da bütçe açığını kontrol altında tutmak adına tekrar kemer sıkma politikalarına dönülse de *Kredi Krizi gerçek bir krize yol açtı. Macaristan, borçlarını yeniden finanse edebilmek için küresel piyasalardan borç bulamadı. 2008'de IMF, AB ve Dünya Bankası'nın kurtarma paketini kabul etti. 2009'da Gyurcsány istifa etti. 2010 seçimlerinde Fidesz'in açık ara kazandığı zafer neticesinde Orban başbakanlığa geri döndü. Fidezs, güçlü iktidarını geniş kapsamlı reformlar yapmak üzere kullandı. Buna 2012'de yapılan yeni bir anayasa da dahildir. Söz konusu anayasa, özgürlük karşıtı nitelikleri nedeniyle uluslararası çapta eleştiri aldı. 2014'te Fidesz yeniden seçildi.

Macarlar Fin-Ugor dili konuşan ve ataları Rusya'daki Volga Nehri civarındaki bir bölgeden gelen halk. 9. yüzyılda Macarlar, Prens Arpád önderliğinde daha sonra *Macaristan ismiyle anılacak bölgeye girdi. Alman krallıklarına tacizlerde bulunmalarına karşın nihayetinde yenilgiye uğradılar ve *Lechfeld Muharebesi'nde I. Otto tarafından püskürtüldüler. 1000'de Papa Silvester, István'a ülkesinin ilk kralı olarak taç giydirdi. István, birliği sağladı ve ülkesine Hıristiyanlığı getirdi.

MacArthur, Douglas (1880-1964) ABD'li general. II. Dünya Savaşı'nda Güneybatı Pasifik cephesindeki ABD (daha sonra Müttefik) kuvvetlerinin komutanlığını yaptı. 1945'te Japonya'nın teslim olmasını resmen kabul eden kişiydi. Arkasından gelen Müttefik işgali sırasında Japonya'yı yönetti. 1950'de Kore'deki BM kuvvetlerinin başına getirilse de ertesi yıl görevinden alındı.

Macaulay, Thomas Babington, I. Baron Macaulay (1800-59) Britanyalı tarihçi, deneme yazarı ve hayırsever. Hindistan'da devlet memurluğu yaptığı sırada (1834-38) ülkeye İngiliz eğitim sistemini ve yeni bir ceza yasası getirdi. Daha sonra Britanya'ya dönerek kendisini edebiyat ve siyasete adadı. En bilinen eserleri arasında *The Lays of Ancient Rome*[15] (1842) ve II. James'in tahta çıkışından III. William'ın ölümüne kadar olan dönemi bir Whig üyesinin gözünden ele alan *History of England*[16] (1849-61) kitapları bulunur.

Macbeth (yak. 1005-57) İskoçya kralı (1040-57). Kuzeni I. Duncan'ı muharebede öldürdükten sonra tahta çıktı. Kendisi ise III. Malcolm tarafından yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü. Esas olarak Shakespeare'nin *Macbeth* isimli trajedi oyununun konusu olmasıyla bilinir. Oyunda tarihsel olaylar büyük oranda abartılarak sunulmuştur.

MacDonald, Flora (1722-90) İskoçyalı Jakobit kadın kahraman. 1746'da Culloden'deki yenilgisinin ardından Charles

15 Eski Roma Şarkıları. (ÇN)
16 İngiltere Tarihi. (ÇN)

Edward *Stuart'ı devlet güçlerinin gözleri önünde küçük bir tekneyle Skye Adası'na kaçırarak İskoçya'yı terk etmesine yardımcı oldu.

MacDonald, Ramsay (James Ramsay MacDonald) (1866-1937) Britanyalı İşçi Partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1924, 1929-31, 1931-35). 1922'de İşçi Partisi'nin lideri oldu. 1924'te kısa ömürlü İşçi Partisi hükümetinde ilk İşçi Partili başbakan olarak görev yaptı. 1929'da tekrar başbakan seçilse de bu kez Parti'nin salt çoğunluğu yoktu. Ekonomik krizle karşı karşıya kalan ve partisindeki bölünmeler neticesinde konumu zayıflayan MacDonald, Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti'den gruplarla bir milli mutabakat hükümeti kurdu. Bu hamlesi İşçi Partisi'nden atılmasına yol açtı.

Macdonald, Sir John Alexander (1815-91) Kanadalı devlet adamı. 1844'te Tory partisinden Birleşik Kanada Meclisi'ne seçilen Macdonald, *Britanya Kuzey Amerikası Yasasının geçirilmesiyle Britanya Kuzey Kanadası eyaletlerinin Kanada Dominyonu adı altında konfederasyonda birleştirildiği (1867) sürecin önderiydi. Yeni kurulan Kanada Dominyonu'nun ilk başbakanı (1867-73, 1878-1891) oldu. Başbakanlık yaptığı dönemlerde Kanada, topraklarını genişletti ve ekonomik büyüme sağladı. Ayrıca iç iletişim sistemleri geliştirildi ve ulusal hedeflere dair fikirler oluştu.

Macellan *Bkz.* MAGELLAN, FERDİNAND.

Machel, Samora Moises (1933-86) Mozambikli devlet adamı. Portekizlilere karşı Frelimo Savaşı'na (1964-74) önderlik etti. Mozambik Halk Cumhuriyeti'nin ilk devlet başkanı (1975-86) oldu. Bir Marksist olan Machel, çokuluslu şirketleri kamulaştırmanın yanı sıra *Rodezya ve *Güney Afrika'da faaliyet gösteren milliyetçi gerilla kuvvetlerinin ülkeyi bir üs olarak kullanmasına izin verdi. Buna karşın siyasi yönelimi giderek faydacı bir nitelik kazandı; Portekiz'den yardım almayı ve Güney Afrika'yla ilişki kurmayı kabul etti. Bir uçak kazasında hayatını kaybetti. Kimileri olayın kasıtlı olarak gerçekleştirildiğini düşünmektedir.

Machiavelli, Niccolò di Bernardo dei (1469-1527) İtalyan devlet adamı ve siyaset felsefecisi. Floransa'da yüksek mevkilerde görev yaptıktan sonra Mediciler tarafından komplo kurduğu şüphesiyle sürgüne yollandı. Ancak daha sonra itibarı kısmen iade edildi. En bilinen eseri *Prens*[17] (1532) kitabıdır. Kitap, hükümdarlara iktidarın ele geçirilmesi ve etkili bir şekilde yürütülmesi için arzu edilmeyen etik dışı yöntemlere başvurmanın gerekli olabileceği tavsiyesini veren devlet yönetimi üzerine bir incelemedir. Machiavelli, bu nedenle "amaç, aracı meşru kılar" görüşünü benimseyen siyasi faydacılığın kurucusu olarak görülmektedir.

Mackenzie, Alexander (1822-92) Kanadalı devlet adamı. 1867'de *Kanada Dominyonu'nun kurulmasından sonra ilk Avam Kamarası'nda Liberal Parti muhalefetinin liderliğini üstlendi. Kanada'nın milletleştiği ilk dönemlerin öne çıkan şahsiyetlerinden biri olan Mackenzie, Sir John (Alexander) *Macdonald önderliğindeki Muhafazakâr Parti'yi mağlup ederek ülkenin ilk Liberal Partili başbakanı (1873-78) oldu. Görev yaptığı dönemde pusulayla oy kullanma uygulaması yürürlüğe girdi, Kanada Yüksek Mahkemesi kuruldu ve Northwest Territories'in bölgesel hükümeti oluşturuldu.

Mackenzie İsyanı (1837) Yukarı Kanada'da (günümüzde Ontario topraklarında) gerçekleşen bir halk ayaklanması. Yukarı Kanada'da demokratik reform yönünde artan baskı, 1836 seçiminde reformcuların Tory partisi tarafından mağlup edilmesiyle kendine barışçıl bir zemin yaratamamıştı. İskoçya doğumlu gazeteci

17 Niccolo Machiavelli, *Prens*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, 2019. (ÇN)

ve siyasi eylemci William Lyon Mackenzie (1795-1861) önderliğindeki radikal reformcular, York'ta (günümüzde Toronto) silahlı bir ayaklanma girişiminde bulundu. İsyan kısa sürede bastırıldı. Mackenzie, ABD'ye kaçarak orada geçici bir hükümet kurdu. 1849'da bu isyan ve Aşağı Kanada'da gerçekleşen *Papineau İsyanı sonucunda sürgüne yollanan herkes affedildi. 1850'de Mackenzie, Kanada'ya döndü ve Toronto'ya yerleşti.

Macmillan, Harold, I. Stockton Kontu (**Maurice Harold Macmillan**) (1894-1986) Britanyalı Muhafazakâr Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1957-63). Başbakanlık döneminde ABD ve SSCB'yle Deneme Yasağı Antlaşması (1963) imzalandı. Macmillan, Britanya sömürgelerine bağımsızlık tanınması gerektiğini savunuyordu. Macmillan'ın Britanya'yı Avrupa Ekonomik Topluluğu'na sokma çabaları, Fransa Cumhurbaşkanı *de Gaulle tarafından engellendi (1963). Macmillan, Savaştan Sorumlu Devlet Bakanı John Profumo'nun merkezinde olduğu skandaldan kısa bir süre sonra sağlık sorunlarını gerekçe göstererek istifa etti.

Macquarie, Lachlan (1762-1824) İskoçya doğumlu Avustralyalı sömürge idarecisi. 1809-1821 arasında New South Wales valiliği yaptı. New South Wales kolonisinin nüfusu esas olarak mahkûmlardan oluşuyordu. Ancak Macquarie döneminde koloninin refah düzeyi artmış; eski mahkûmlara yönelik fırsatlar çoğalmış; bayındırlık işleri, yeni yerleşimler ve keşifler teşvik edilmiştir.

Madagaskar

Başkent:	Antananarivo
Yüz ölçümü:	587.041 km²
Nüfus:	22.599.098 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ariary = 5 iraimbilanja
Dini yapısı:	%52,0 geleneksel inançlar; %41,0 Hıristiyan; %7,0 Müslüman
Etnik yapısı:	Malay-Endonez, Kotye (Malay-Endonez, Afrikalı ve Arap melezi), Fransız, Hint, kreol[16] ve Komorlu azınlıklar
Diller:	Malgaşça, Fransızca (ikisi de resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'ya paralel uzanan, güneydoğu Afrika kıyılarından 450-900 kilometre açıkta yer alan büyük bir ada ülkesi.

Fiziki Batıda geniş bir ova ve onun peşinden yükselen Ankaratra Dağları vardır. Ankaratra, doğuya, Hint Okyanusu'na doğru dik uzanır. Doğu sahilleri sıcak, çok nemli ve yağmur ormanlarıyla kaplı olup tufanlara açıktır. Kıtasal kayma döneminde adanın Afrika'dan kopması dolayısıyla Madagaskar'daki pek çok bitki ve hayvan türü (lemur gibi) benzersizdir.

Ekonomi Madagaskar'da ekonomi esas olarak tarıma dayalıdır. Nüfusun beşte dördü bu sektörde istihdam edilmektedir. Kahve, vanilya, kabuklu deniz ürünleri ve şeker başlıca ihracat kalemleri arasındadır. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Başta et işleme olmak üzere deniz mahsulleri, sabun ve bira üretimi önde gelen sanayi kollarıdır. Krom cevheri çıkarılır ve ihraç edilir. Ayrıca boksit yatakları da bulunur. 2009 darbesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler uluslararası yaptırımlara, yatırımın yavaşlamasına ve turizmin çöküşüne yol açmıştır.

18 Beyaz Avrupalılar ile yerel halkın karışmasıyla meydana gelen melez etnik gruplara verilen isim. (ÇN)

Tarih Madagaskar halkı, İndo-Melanez ve Malay kökenli olmakla beraber Bantular, Araplar, Hintler ve Çinlilerle karışmıştır. Hangi grubun ne zaman adaya geldiği tartışmalıdır. Arap tüccarların, 10. yüzyıldan itibaren gelip gittiği düşünülmektedir. 1500'de Portekizli bir gemi kaptanı Diego Dias, adayı rastlantı sonucu keşfederek buraya São Lourenço ismini verdi. Öte yandan Marco Polo, kulaktan dolma bilgilerle adayı çoktan Madagaskar olarak isimlendirmişti. Ada, bu isimle anılmaya devam etti. İlerleyen yüzyıllarda Hollandalı, İngiliz ve Portekizli gemiler Madagaskar'a sık sık ziyaretlerde bulundu. Fransızlar, adada ticaret merkezleri kurdu. Bu merkezlerin çoğu korsan üsleri olarak kullanılıyordu. 17. yüzyılın başlarına gelindiğinde birkaç küçük Malgaş krallığı ortaya çıkmıştı. Daha sonra Sakalava, adanın batısından kuzey ve batı Madagaskar'ı fethetti. Fakat bu krallık 18. yüzyılda dağıldı. İç kesimlerde yaşayan Merina halkı, Kral Andrianampoinimerina (1787-1810 arası hükümdar) önderliğinde birleşerek 19. yüzyılın başlarından itibaren adanın hâkim gücü haline geldi.
1860'ta Kral II. Radama, Fransız bir ticaret şirketine ayrıcalıklar tanıdı. Bu, 1890'da Madagaskar'ın (1895'e kadar direniş devam etse de) Fransız hamiliğine girmesinin yolunu açtı. 1945'ten sonra Madagaskar, Fransa Cumhuriyeti Denizaşırı Toprağı oldu ve Paris'e vekiller gönderdi. 1958'de cumhuriyet olduktan sonra 1960'ta Malgaş Cumhuriyeti ismiyle yeniden bağımsızlığını elde etti. 1975'te devletin ismi tekrar Madagaskar yapıldı. Ağır toplumsal ve ekonomik sorunlar, sürekli huzursuzluğa ve sık hükümet değişikliklerine neden oldu. 1982 ve 1989'da Amiral Didier Ratsiraka devlet başkanı seçildi. Ratsiraka, Yüksek Devrim Konseyi'yle yakın işbirliği içindeydi. 1992'de yeni çok partili bir anayasa benimsendi. Arkasından 1993'te yapılan seçimlerde Albert Zafy devlet başkanı oldu. 1996'da Zafy, meclis tarafından itham edildi ve ardından düzenlenen devlet başkanlığı seçimlerini Ratsiraka'ya kaybetti. 2001'de Marc Ravalomanana, ucu ucuna bir zafer kazanmasına karşın Ratsiraka sonuçları reddetti. Bu durum, Ratsiraka ülkeyi terk edene kadar kısa süreli bir kargaşalık dönemine yol açtı. İstikrarsızlık devam edince 2009'da Ravalomanana askeri bir darbeyle devrildi ve yerine Andry Rajoelina devlet başkanlığına getirildi. Ratsiraka, Zafy, Ravalomanana ve Rajoelina'yı kapsayan bir geçici birlik hükümeti kurma çabaları hüsrana uğradı ve Rajoelina devlet başkanı olarak kaldı. 2010'da Rajoelina yeni bir anayasa ilân etti. 2013'te Rajoelina'nın yetiştirdiği isimlerden Hery Rajaonarimampianina devlet başkanı seçildi.

Madero, Francisco Indalécio (1873-1913) Meksikalı devlet adamı, devlet başkanı (1911-13). 1910 *Meksika Devrimi'nin önderliğini üstlendi. Porfirio *Díaz'ı devirme girişimi engellenince ABD'ye kaçtı. Buradan örgütlediği silahlı hareket, 20 Kasım 1910'da eyleme geçti. Altı ay sonra Díaz diktatörlüğü yıkıldı ve arkasından yapılan seçimlerde Madero, Meksika devlet başkanı oldu. Kendisine yönelik beş ayaklanmayı bastırmasının ardından 1913'te General Victoriano *Huerta önderliğindeki altıncının önüne geçemedi. Görevden alındıktan birkaç gün sonra öldürüldü.

Madison, James (1751-1836) ABD'li Demokrat-Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 4. ABD başkanı (1809-17). Başkanlık görevine gelmeden önce ABD Anayasasının (1787) yazılmasında önemli bir rol üstlendi. 1791'de Haklar Bildirgesi'ni teklif olarak sundu. Başkan olduğu dönemde ABD, Britanya'ya karşı 1812 Savaşı'ndan başarıyla çıktı.

Mafya Kökü Sicilya'da olan uluslararası bir gizli topluluk. Çağdaş biçimiyle Mafya'nın (İtalyanca "yüreklilik" anlamında) 1806-1815 döneminde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde Britanya'nın baskısıyla Sicilyalı feodal aristokrasinin büyük mülklerini parçalara ayırma girişimleri yapılıyordu. 1880'lerde pek çok Sicilyalı ABD'ye göç etti. Ardından Mafya, New

York ve Şikago'da Cosa Nostra (Bizim İşler) ismiyle kuruldu. 1920'lerde İtalya'daki faşist hükümet, Mafya liderlerini yargı önüne çıkarsa da bazıları ABD'ye kaçarak burada *İçki Yasağı döneminde faaliyetler yürüttü. II. Dünya Savaşı'ndan ve özellikle de eski Sovyet blokunun dışa açılmasından sonra bütün dünyaya yayılan Mafya faaliyetleri, giderek uyuşturucu ticaretini merkezine aldı. Mafya ayrıca organize fuhuş, dolandırıcılık, hırsızlık ve insan kaçırma eylemleri de yapıyordu. ABD'deki Mafya'nın ulaşım, inşaat, kumar, hazır yemek gibi yasal işlere de girdiği ve bu işleri kara para aklamak için kullandığı da bilinmektedir. Mafya üyelerinin ettikleri sessizlik yeminine göre yaşaması ve yasal mercilerle herhangi bir işbirliğinden kaçınması gerekmektedir. Bu kuralları delen üyeler ağır bir şekilde cezalandırılmaktadır.

Magdalenian *Bkz.* PALEOLİTİK.

Magellan, Ferdinand (Portekizce ismi **Fernão Magalhães**) (yak. 1480-1521) Portekizli kâşif. 1519'da İspanyolların hizmetindeyken beraberinde beş gemiyle İspanya'dan Doğu Hint Adaları'na batıya doğru giderek ulaşmayı planlayan bir seyahate önderlik etti. Aynı yılın sonlarına doğru Güney Amerika'ya geldi. Kıtayı dolaşarak günümüzde ismini taşıyan boğaz üzerinden Pasifik'e geçti ve bu okyanusta seyreden ilk Avrupalı oldu. 1521'de Filipinler'e vardı. Ancak kısa bir süre sonra Cebu'da yaşanan bir çarpışmada öldürüldü. Sağ çıkanlar, son kalan bir gemiyle Afrika'yı dolaşarak İspanya'ya döndü. Böylece dünyanın çevresi ilk kez dolaşılmış oldu (1522).

Magenta Muharebesi (4 Haziran 1859) Bir tarafta Fransızlar ve Sardinyalılar diğer tarafta Avusturyalılar arasında Lombardiya'da yapılan bir muharebe. III. *Napoleon ile Camilla *Benso'nun (Kont Cavour) bir araya geldiği Plombieres'teki toplantıda (1859) Fransızlar, *Risorgimento olarak bilinen İtalyan vatansever hareketine askeri yardım önerisinde bulunmuştu. Savaş patlak verdiğinde Fransız ve Sardinya kuvvetleri, Magenta'daki dağınık bir çarpışmada Avusturyalıları yenilgiye uğrattı. Böylece Lombardiya ve Milano'nun işgali için bir engel kalmadı. Magenta'dan iki hafta sonra *Solferino'da nihai bir muharebe gerçekleşti.

Maginot Hattı 1936'da inşaatı tamamlanan ve İsviçre'den Lüksemburg'a kadar Fransa'nın kuzeydoğu sınırı boyunca uzanan savunma tahkimatı hattı. Fransızlar, bu hatta aşırı bir güven duyuyordu. Biraz da saldırıya açık bir konumda kalmaktan korkan Belçikalıların itirazları nedeniyle Hat, Fransa-Belçika sınırını kapsayacak şekilde uzatılmadı. Her ne kadar tahkimatın cepheden taarruzlara geçit vermediği görülse de nihayetinde Almanlar hattın etrafından kolayca dolaştı ve 1940 baharında Fransa'yı işgal etti. Hatta ismini veren Fransa Savaş Bakanı André Maginot'tur (1877-1932).

Magna Carta[19] (Latince, "Büyük Sözleşme" anlamında) Stephen *Langton'un yardımlarıyla İngiliz baronların Kral *John'u 15 Haziran 1215'te Runnymede'de mührünü koymaya zorladığı belge. 61 ya da 63 maddeden oluşan sözleşme (son madde kimi zaman üç alt maddeye ayrılmaktadır) başta kralın yetkilerinin kısıtlanmasıyla ilgili olmak üzere pek çok meseleyi içermektedir. 24 Ağustos 1215'te John, sözleşmenin papa tarafından kınanmasını sağladı. Bu da dört ay sonra ilk Baron Savaşı'nın çıkmasına yol açtı. Sözleşme, her ne kadar Ortaçağ kralları tarafından sık sık ihlal edilse de İngiliz Anayasası'nı biçimlendiren önemli bir belge olarak görülmektedir.

mağara insanları *Bkz.* PALEOLİTİK.

Mağribi Berberi ve Arap melez kökenden gelen Müslüman bir halkın mensuplarına verilen isim. Kuzeybatı Afrika ve 8-15. yüzyıllar arası İspanya'da yaşayan Mağribilerin ismi, Yunancada antik Moritanya

19 *Büyük Sözleşme Ya Da Özgürlükler Sözleşmesi*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, 2021. (ÇN)

halkı için kullanılan *Mauros* kelimesinden gelmektedir. İspanya'da Mağribi dönemi, başta mimari alanında olmak üzere İslam kültürünün zirvesini temsil etmektedir. Granada'daki Elhamra Sarayı ve Kurtuba'daki Ulu Camii, İspanya Mağribilerinin en ünlü eserleri arasındadır.

Mahmud, II. (1784-1839) Osmanlı sultanı (1808-39). Mahmud, ağabeyi IV. Mustafa'nın devrilmesi üzerine tahta çıktı. Kuzeni III. Selim'in (1789-1807) reform politikalarını sürdürdü. Söz dinlemeyen ve artık yetersiz kalan *Yeniçerileri katlettirerek onlardan kurtuldu. Yerine yeni, Avrupa tarzında bir ordu kurdu. Mahmud; dini sınıfların gücünü kırdı, devleti merkezileştirdi ve bölgesel özerklikleri kısıtladı. Kavalalı *Mehmed Ali Paşa'nın saldırısına uğrayan Mahmud, 1839'da Suriye'de Nizip Muharebesi'nde mağlup oldu.

Mahmud, Gazneli (969-1030) Afganistan ve Horasan merkezli Gazneli Hanedanı'nın Müslüman hükümdarı (999-1030). Kuzey Hindistan'a İslam adına 17 akında bulundu. Bu süreçte Hindu hâkimiyetini zayıflatan Mahmud, Hindistan Yarımadası'nın Müslümanlarca fethedilmesinin yolunu açtı. Ayrıca egemenliğini Maveraünnehir, İran ve Mezopotamya'ya kadar yaydı.

Mahrumiyet Krizi (İngilizcesi **Exclusion Crisis**) York Dükü James'i (müstakbel II. *James), Katolik olduğu için İngiliz tahtına çıkmaktan mahrum etme girişimine verilen isim. *Katolik Komplosu'nun gözler önüne serilmesinden sonra Whig partililer, üst üste üç meclis celsesinde (1679, 1680, 1681) veraset sırasını değiştirmek üzere bir yasa tasarısı geçirmeye çalıştı. Ancak üçü de başarısız oldu. Whig muhalefeti, nihayetinde *Şanlı Devrim'le zafere ulaştı.

Mahrumiyet Yasaları (İngilizcesi **Disestablishment Acts**) Britanya'da Anglikan Kilisesi'nin mali ve diğer ayrıcalıklarını ortadan kaldıran yasama faaliyetine verilen isim. I. Elizabeth döneminde Anglikan Kilisesi, devlet içerisinde faaliyetine izin verilen tek kilise olarak büyük bağışlar ve ayrıcalıklarla kurulmuştu. Victoria döneminde bu özel muamele, zamanla Anglikan Kilisesi'ne mensup olmayan Protestanlar arasında büyük öfkeye yol açmaya başladı. Buna karşın, Kilise'ye tanınan mali ayrıcalıkların geri alınması ve devlet desteğine son verilmesi yönündeki yasa teklifleri başarısız oldu. Öte yandan İrlanda'da, ezici çoğunluğu Katolik olan bir nüfusun resmi kilisesinin Anglikan Kilisesi olması adaletsizlik olarak görülmeye başlandı. Gladstone'nin İrlanda Kilise Mahrumiyeti Yasasıyla (1869) Anglikan Kilisesi, İrlanda'daki ayrıcalıklarını kaybetti. Gal halkı da Galler'de Anglikan Kilisesi'nin resmi statüsünün sona erdirilmesi için baskı kurmaya başladı. I. Dünya Savaşı'nın arifesinde, Kilise'nin Galler'den çekilmesinin olası mali sonuçları üzerine ateşli bir tartışma başladı. Galler Kilise Mahrumiyeti Yasa Tasarısı da nihayetinde 1920'de yasalaştı.

Majapahit Merkezi Cava'nın doğusunda Brantas Nehri'nin bereketli vadisinde olan bir Hindu imparatorluğu. İmparatorluk, 1293 ile 15. yüzyılın sonları arasında var olmuştur. Majapahit'in "altın çağı", son büyük hükümdarı Hayyam Vuruk döneminde (1350-89) yaşandı. Hayyam'ın hükümdarlığı, destansı *Nagarakertagama* (1365) şiirinde göklere çıkarılmıştır. Şiir, Majapahit'in Malaya, Sumatra, Borneo, Sulavesi (Celebes), Bali ve diğer adaları kapsayan bir imparatorluk olduğunu öne sürse de devletin merkezinden uzak bölgelerdeki hâkimiyetinin zayıf olduğu düşünülmektedir. İmparatorluğun başvekili Gajah Mada (ö. 1364), devletin yasalarını bir araya getirdi ve söylenene göre daha merkezi bir idari yapı kurulması vasiyetinde bulundu. Majapahit, Vuruk'un oğulları arasında bölüşülünce gerileme dönemine girdi. 1527 civarına gelindiğinde Majapahit hâkimiyetinin son kalıntıları da silinmiş ve hanedanın çoğu Bali'ye kaçmıştı.

Maji-Maji Günümüzde *Tanzanya'nın güneyi ve ortasında Alman Doğu Afrikası'nda gerçekleşen bir isyan (1905-07). Afrikalı savaşçılar, sihirli suyun (*maji*) kendilerini mermi geçirmez hale getirdiğine inanıyordu. İsyanda Alman yerleşimciler, misyonerler ve tüccarlar öldürüldü; Livale ve Kilosa kentleri yağmalandı. Almanların uyguladığı yanmış toprak politikası sayesinde isyan sona erse de ekonomik gelişme büyük yara aldı.

Major, Sir John (1943-) Britanyalı Muhafazakâr Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1990-97). Major, Margaret Thatcher'in istifası üzerine başbakan oldu. 1992'de bir kez daha seçildi. Başbakanlık yaptığı dönemde Birleşik Krallık ile İrlanda hükümetleri, Kuzey İrlanda'da yeni bir barış süreci başlatan ortak *Downing Street Bildirgesi'ni yayımladı. Yine bu dönemde Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanan müzakereler gerçekleşti. Major, 1995'te parti liderliğine yönelen tehdidi bertaraf etse de Britanya'nın Avrupa'yla ne düzeyde bütünleşmesi gerektiğine dair Muhafazakâr Parti'de yaşanan bölünmelerle yüzleşmek zorunda kaldı. 1997 seçimlerinde Muhafazakâr Parti'yi büyük bir yenilgiye sürükledi.

Makabiler *Yehuda Makabi (Çekiççi Yehuda) tarafından kurulan bir Yahudi Hanedanı. MÖ 167'de Suriye Kralı IV. Antiohos, Kudüs'teki Tapınak'ı yağmalayarak Yunan tanrısı Zeus adına bir sunak inşa ettirdi. Antiohos, ayrıca Yahudilerin dini faaliyetlerini yasakladı. Bunun üzerine yaşlı bir din adamı olan Matathias önderliğinde bir Yahudi isyanı başladı. Suriyelilere karşı gerilla taktikleri kullanıldı. 166'da Matathias ölünce ikinci oğlu Yehuda önderliği üstlendi. Suriye kuvvetleriyle bir dizi başarılı çarpışmadan sonra Yehuda, 164'te Tapınak bölgesini yeniden ele geçirdi. Yehuda, törenle Tapınak'ı arındırdı. O zamandan beri her yıl bu tarih Hanuka Bayramı olarak anılmaktadır. 160'ta Yehuda öldü. Ardından kardeşleri Suriye'den bağımsızlık kazanılana kadar mücadeleyi sürdürdü. Bağımsızlığın elde edilmesiyle üçüncü kardeşi Simon; hahambaşı, vali ve komutan unvanlarını aldı. Daha sonra gelen hükümdarların döneminde yaşanan fetihler ve zorla Yahudileştirme politikası huzursuzluklara yol açtı ve MÖ 63'te Romalıların gelişiyle hanedan sona erdi.

Makarios, III. (doğum adı **Mihail Hristodoulou Mouskos**) (1913-77) Kıbrıslı Rum başpiskopos ve devlet adamı. *Kıbrıs'taki Ortodoks Kilisesi'nin başpiskoposu (1950-77) olan Makarios, *enosis* (Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi) hareketini yeniden örgütledi. *EOKA'nın Albay Grivas önderliğinde Britanyalılara ve Türklere karşı gerçekleştirdiği terör eylemlerine destek verdiği iddiasıyla Britanya tarafından sürgün edildi (1956-59). Daha sonra Kıbrıs devlet başkanlığına (1960-76) seçildi. 1974'te Yunan subayların darbesi sonucunda Londra'ya kısa bir sürgüne gitmek zorunda kaldı. 1975'te tekrar göreve gelerek ölümüne kadar devlet başkanlığını sürdürdü.

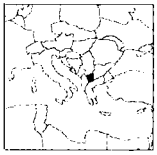
Makedonya Güneydoğu Avrupa'da eski bir ülke. Yunanistan yarımadasının en kuzeyinde yer alan bölge, Selanik civarındaki kıyı ovası ile arkasındaki dağ sıralarını da içermektedir. Klasik dönemlerde bir krallık olan Makedonya, II. Filipos ve Büyük İskender hükümdarlıklarında bir dünya gücüne dönüştü. Günümüzde bölge; Yunanistan, Bulgaristan ve *Makedonya Cumhuriyeti arasında bölünmüş durumdadır.

Makedonya Cumhuriyeti[20]

Başkent:	Üsküp
Yüz ölçümü:	25.713 km²
Nüfus:	2.087.171 (2013 tahmini)

20 Ülkenin ismi Şubat 2019'da "Kuzey Makedonya Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. (ÇN)

Para birimi:	1 dinar = 100 deni
Dini yapısı:	%64,7 Ortodoks; %33,3 Müslüman; %0,4 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%64,2 Makedon; %25,2 Arnavut; %3,9 Türk; Sırp ve Roman azınlıklar
Diller:	Makedonca, Arnavutça (ikisi de resmi), Türkçe, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Balkan Yarımadası'nda denize kıyısı olmayan bir ülke. Kuzeyde Sırbistan, batıda Arnavutluk, güneyde Yunanistan ve doğuda Bulgaristan'la sınırı vardır. Eskiden Yugoslavya'ya bağlı cumhuriyetlerden biriydi.

Fiziki Ülke topraklarının çoğu tek bir plato olup üzerinden ormanlık dağ zirveleri yükselmektedir.

Ekonomi Demir cevheri, kurşun, çinko ve nikel yeraltı kaynakları arasındadır. Başlıca tarım ürünleri meyveler, sebzeler ve tütündür. Birincil sanayi kolları gıda işleme, meşrubat ve tekstildir. Gıda, meşrubat ve tütün ihracatta önemli bir yer tutar. Makedonya, AB'yle yakın ekonomik bağlara sahiptir. Para birimi dinarın avroya oranı sabitlenmiştir.

Tarih Makedonya Cumhuriyeti, *Makedonya bölgesinin belli bölümlerinden oluşur. Bölge, 1913'te Yunanistan ile Sırbistan arasında paylaşıldı. 1918-1947 arasında Makedonya'nın Sırbistan'da kalan bölümü Güney Sırbistan olarak isimlendirildi. 1947'de burada Yugoslavya Federal Cumhuriyeti bünyesinde kendi bölgesel parlamentosuna sahip Makedonya Cumhuriyeti kuruldu. 1990 seçimlerinin ardından komünizm karşıtı Demokrat Parti, hiçbir partinin mutlak çoğunluk sağlayamadığı parlamentodaki en büyük grup oldu. Ocak 1991'de parlamento, Makedonya Cumhuriyeti'ni "egemen ve bağımsız" bir devlet ilân etti. Öte yandan bu aşamada Yugoslavya Devletler Birliği üyeliği reddedilmiş değildi. Bağımsızlık ilânı, düzenlenen referandumla arkasına çok güçlü bir destek aldı. Makedonya'nın bağımsızlığı Bulgaristan ve Türkiye tarafından tanınsa da Yunanistan, Avrupa Topluluğu'nu ülkenin tanınmasını geciktirmeye ikna etti. Yunanistan'ın dayanak noktası, Yunan Makedonyası'nın Makedonya ismini taşımaya hakkı olan tek bölge olduğuydu. 1993'te Yunanistan, Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti (FYROM) ismiyle anılması koşuluyla ülkeyi tanımayı kabul etti. İsim ve sembol ile amblemlerin kullanılması konusundaki müzakereler devam etti. 1995'te Makedonya, ulusal bayrağını değiştirmeye razı oldu. Her ne kadar sorun henüz çözüme ulaştırılamadıysa da 2000'lerde pek çok ülke, "Makedonya Cumhuriyeti" ismini tanıdı. Makedonya'nın büyük Arnavut azınlığındaki memnuniyetsizlikler, 2001'de silahlı bir isyana evrildi. Bunun üzerine ülkeye bir NATO barışı koruma gücü gönderildi. Anayasada yapılan değişikliklerle Arnavutlara tavizler verildi.

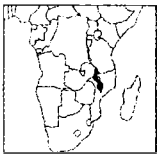
Makedonya Savaşları MÖ 3. ve 2. yüzyılda Roma ile Makedonya arasında yapılan çatışmalara verilen isim. İlk savaşta (211-205) V. Filipos'un karşısında Roma, Aetolia ve Pergamon'dan oluşan bir ittifak vardı. Ancak Roma, diğer yandan İkinci *Pön Savaşı'yla meşgul olduğundan Filipos, Aetolia'yı anlaşmaya zorlama imkânı buldu. Ardından Roma'nın kendisiyle de Makedonya lehine bir anlaşma yapıldı. 200'de yeniden savaş patlak verdi.

Bu kez Filipos, Kinoskefalai'de kesin bir yenilgi aldı (197). Filipos'un oğlu Perseus, 179'da tahta çıktıktan sonra Yunanistan'da etki alanını genişletmeye ve dost kazanmaya çalıştı. Bu durum Roma'nın şüphesini çekince üçüncü bir savaş çıktı. 168'de Roma, Pidna'da bir zafer daha kazandı. Makedonya dört farklı cumhuriyete bölündü. 149-148'de Andriskos, Perseus'un oğlu olduğunu iddia ederek kral olma girişiminde bulunmasına karşın yenilgiye uğradı ve Makedonya bir Roma eyaleti yapıldı.

Malan, Daniel François (1874-1959) Güney Afrikalı devlet adamı. Cape Province'de Ulusal Parti içerisinde öne çıkarak 1918'de parlamentoya seçildi. Siyasi yaklaşımı, esas olarak Britanya'dan ayrılma ve bir cumhuriyet kurma yönündeydi. 1948-1954 arasında başbakanlık yaptığı dönemde **Apartheid* olarak bilinen ırk ayrımcılığı yasalarını çıkarmaya başladı.

Malavi

Başkent:	Lilongve
Yüz ölçümü:	118.484 km²
Nüfus:	16.777.547 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 kvaça = 100 tambala
Dini yapısı:	%82,6 Hıristiyan; %13,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%32,6 Çeva; %17,6 Lomve; %13,5 Yao; %11,5 Ngoni; %8,8 Tumbuka; %5,8 Nyanja
Diller:	İngilizce (resmi), Çiçeva, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Afrika'da kuzey-güney ekseninde uzun, dar bir kara ülkesi. Doğu sınırları Malavi Gölü'nün büyük bir kısmını içine alır. Ülkenin kuzeyde Tanzanya, batıda Zambiya'yla sınırı olup güney yarısı neredeyse tamamen Mozambik topraklarıyla çevrilidir.

Fiziki Malavi, Büyük Rift Vadisi'nin en güney ucunda yer alır. Malavi Gölü'nden çıkan Shire Nehri, iki tarafını saran yüksek arazilerden sonra üç küçük gölün bulunduğu bir bataklığa girer. Kuzeyde rakım, gölden batıya, platolara doğru yükselir.

Ekonomi Malavi ekonomisi esas olarak tarıma dayanmaktadır. İhracatın büyük bir kısmını tütün (ihracat gelirlerinin yarısı), şeker ve çay oluşturur. Ana sanayi kolları da bu ürünlerin işlenmesiyle ilgilidir. Ülkede pamuk, mısır ve patates yetiştirilir. Tek yeraltı kaynağı boksittir. Elektrik, neredeyse tamamen hidroelektrik kaynaklardan elde edilir.

Tarih Bölgede en geç MÖ 8000'den beri yerleşim bulunmaktadır. İlk kez 17. yüzyılda Portekizliler tarafından keşfedilmeden önce Malavi'de birkaç krallık yükselmiş ve yıkılmıştır. 1840'larda Zanzibar'dan gelen köle tacirleri, bölgeye sürekli akınlar düzenlemiştir. *Livingstone, 1859'da ülkenin harap halini betimlemiştir. 1875'te Malavi'ye yerleşen İskoç misyonerler, bir süre ülkenin bazı bölümlerini yönetti. Sir H. H. Johnston, 1889'da Dağlık Shire'yi Britanya protektorası ilân edince sömürge yönetimi kuruldu. 1891'de sömürgenin ismi Britanya Orta Afrikası, 1907-1964 arasında da Nyasaland oldu. İsteği dışında *Orta Afrika Federasyonu'nun parçası yapılan (1953-63) ülke, 1964'te Malavi ismiyle bağımsızlığını kazandı. Malavi'nin ilk başbakanı Dr. Hastings *Banda'ydı. 1966'da Malavi cumhuriyete geçince Banda cumhurbaşkanı oldu. 1971'de Banda, ömür boyu cumhurbaşkanı ilân edildi. 1990'ların başına kadar Malavi bir tek parti devletiydi. Bu tarih-

lerde siyasi sisteme karşı muhalefet arttı. Batı'dan gelen insani yardım harici bütün yardımlar askıya alındı. Ekim 1992'de Banda, bu konuyla ilgili bir referandum düzenledi. Referandumda çok partili sistem kabul edildi. 1994'te yapılan seçimleri Birleşik Demokratik Cephe'nin (UDF) kazanmasıyla Bakili Muluzi cumhurbaşkanı oldu. Muluzi, 2004'te görevi Bingu va Mutharika'ya devretti. 2009'da yeniden seçilmesinin ardından Mutharika, giderek daha otokratik bir yönetim tarzı benimsedi. Malavi'nin ciddi ekonomik sorunlarına çözüm bulmaktan ziyade iktidarını korumaya çalıştı. 2012'de Mutharika aniden ölünce yerine son zamanlarda sorunlar yaşadığı yardımcısı Joyce Banda geldi. Joyce Banda, Afrika'nın güneyinde bir ülkenin başına geçen ilk kadın oldu. Banda, reformcu bir yönetim çizgisi benimsedi. Buna karşın 2014'teki seçimlerden eski cumhurbaşkanı Mutharika'nın kardeşi Peter Mutharika zaferle çıktı.

Malaya Güneydoğu Asya'da eski bir ülke. Malay Yarımadası'nın güney bölümü ile bazı komşu adalardan (başlarda Singapur da dahil) oluşan ülke, günümüzde *Malezya Federasyonu'nun Batı Malezya olarak bilinen batı kısmıdır. 9-14. yüzyıllar arasında Malaya'nın hâkimiyeti Budist Srivijaya Krallığı'ndaydı. 14. yüzyılda bölgeye Hindu Majaphit Krallığı egemen oldu. 15. yüzyılda başta Malakka olmak üzere prens devletlerinin yükselişiyle ülkeye İslamiyet girdi. Malaya, Hollandalılar ve Portekizliler tarafından dışa açıldı. Britanya, zaman içinde bölgeye hâkim olarak Çin ve Hindistan'dan getirilen göçmen işçileri çalıştırdığı kauçuk plantasyonlarına büyük yatırımlar yaptı. 1896'da birkaç Malay devleti, Britanya denetiminde bir federasyon kurdu. 1941-1945 arasında Malaya, Japonlarca işgal edildi. Savaştan sonra Britanya, çoğu Çinli olan komünist gerillalara karşı 12 yılın ardından başarıyla sonuçlanan bir sefer yürüttü. 1957'de ülke bağımsız oldu. 1963'te federasyon genişleyerek Malezya halini aldı.

Malaya Ayaklanması Malaya'da gerçekleşen komünist bir isyan (1948-60). II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Malaya Federasyonu'nda Malayların siyasete hâkim olmasına yönelik azınlık Çinlilerin rahatsızlığı, savaşta Japonlara karşı savaşmış (çoğunluğu Çinli olan) komünist gerillalar tarafından istismar edildi. Gerillalar, plantasyon ve diğer mülk sahiplerine yönelik bir dizi saldırı gerçekleştirdi. Bu, büyük çapta bir gerilla savaşının (1950-53) fitilini ateşledi. Chin Peng'in önderliğini yaptığı ve kendi ikmal ağları (Min Yuen) tarafından desteklenen komünist Malaya Irklar Kurtuluş Ordusu gerillaları, çarpışmaların ilk yıllarında çok ciddi sıkıntılara yol açtı. Ancak *Templer'in Britanya ve Milletler Topluluğu kuvvetlerinin başına geçtiği dönemde (1952-54) ayaklanmacılar, yeni orman muharebesi taktikleri ve ikmal ağlarının kesilmesiyle aşama aşama yenilgiye uğratıldı. Malay ve Hint halkının Britanya'ya olan sadakati ve Britanya'nın yerel önderleri hükümet kurullarında akıllıca kullanması, 1957'de bağımsızlığa barışçıl geçişi kolaylaştırdı. Bu tarihlerde artık ayaklanma tamamen ezilmişse de 1960'a kadar olağanüstü hal sürdü.

Malaya Cephesi (Aralık 1941-Ağustos 1945) II. Dünya Savaşı'nda Güneydoğu Asya'da bir cephe. Temmuz 1941'de *Vichy yönetimiyle yaptığı anlaşma sonucunda Vietnam'daki askeri üsleri ele geçiren ve Tayland üzerinden serbest geçişi güvenceye alan General *Yamaşita Tomoyuki komutasındaki Japon ordusu, Aralık 1941'de Malaya'nın kuzeyini istila etti. Diğer yandan Japon uçakları, Singapur'u bombalıyordu. Güneye çekilen Britanya, Hindistan ve Avustralya askerleri, Şubat 1942'de *Singapur düştükten sonra esir alındı. Geri çekilme sırasında Japon cephe gerisinde sabotaj faaliyetleri yürütmek amacıyla küçük bir gerilla direniş kuvveti örgütlenmişti. Malaya Japon Karşıtı Halk Ordusu (MPAJA) olarak bilinen bu kuvvet, çoğunlukla Çinlilerden oluşuyordu. Bu Çinlilerin büyük bir kısmı

komünistti. Mayıs 1944'te Müttefik orduları, Imphal üzerinden ilerleyerek Birmanya'yı kademe kademe yeniden fethetti ve 1945'te Malaya'yı kurtardı.

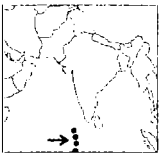
Malazgirt Muharebesi (1071) Türkiye'deki Van Gölü'nün yakınlarında gerçekleştirilen bir muharebe. Yakın zamanda *İslam'ı benimseyen *Selçuk Türkleri, bir Bizans kuvvetini hezimete uğratarak önderleri İmparator IV. Romanos Diogenes'i esir aldı. Selçukluların önderi Alparslan, Diogenes'i serbest bıraksa da Bizans'ın aldığı yenilgi, Anadolu'yu Türk istilasına açık hale getirdi ve bölgede Bizans hâkimiyetini zayıflattı. Bu da dolaylı olarak Birinci *Haçlı Seferi'ne yol açan nedenlerden biri oldu.

Malcolm, III. (Canmore) (yak. 1031-93) İskoçya kralı (1058-93). Malcolm, babası I. Duncan, *Macbeth tarafından öldürüldükten sonra İngiltere'de Papaz *Edward'ın sarayında yetiştirildi. 1054'te İngilizlerin yardımıyla Macbeth'i yenilgiye uğrattı ve 1057'de öldürdü. 1068'de II. *Edmund'un (Ironside) torunu Margaret'le evlendi. Başta Aetheling *Edgar olmak üzere Normanlardan kaçmış sürgündeki Saksonlara verdiği destek, I. *William'ın istilasına (1072) ve Malcolm'un William'a biat etmesine yol açtı. Aralarındaki gerilim devam etti ve Malcolm, İngiltere'yi beşinci kez istila ettiği sırada Alnwick'de öldürüldü.

Malcolm X (doğum adı **Malcolm Little**) (1925-65) ABD'li siyasi eylemci. 1946'da Siyahi Müslümanlar Hareketi'ne (İslam Ümmeti) katıldı. 1950'lerde ve 1960'ların başında siyahilere yönelik sömürüye karşı kararlı bir mücadeleye girişti. Nefsi müdafaa için şiddet kullanılması gerektiğini savundu ve vatandaşlık hareketinin diğer bileşenlerinde görülen işbirlikçi yaklaşıma karşı çıktı. Geleneksel İslam'a döndükten sonra 1964'te Siyahi Müslümanlar Hareketi'nden koparak siyahi ayrılıkçılığı konusundaki görüşlerini ılımlı hale getirdi. Ertesi yıl suikasta uğradı.

Maldivler

Başkent:	Male
Yüz ölçümü:	298 km²
Nüfus:	393.988 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Maldiv rufiyası = 100 laris
Dini yapısı:	Sünni
Etnik yapısı:	Güney Hint, Sinhala, Arap
Diller:	Divehi (resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Hint Okyanusu'nda Sri Lanka'nın 650 kilometre batısında bir mercanadalar zincirinden oluşan ülke.

Fiziki Adalar; 1800 civarında küçük mercanadası ve eski, batık volkan zirvelerine inşa edilen kumlalardan oluşmaktadır.

Ekonomi Maldivler ekonomisi turizme dayanmaktadır. Turizm, GSYİH'nin neredeyse üçte birini ve döviz gelirlerinin üçte ikiye yakınını oluşturmaktadır. Balık ürünleri de aynı derecede önemli olup kayda değer tek ihracat kalemidir. Adaların çoğu deniz seviyesinden yalnızca 1,8 metre yükseklikte olduğundan ekolojik değişikler, ülkenin geleceğini tehdit altında tutmaktadır.

Tarih 1887-1952 arasında Maldivler, Britanya hamiliğinde bir sultanlıktı. Ülkede anayasal reform talepleri 1930'larda başladı. 1948'de iç işlerde özerklik, 1965'te tam bağımsızlık kazanıldı. 1968'de sultanlık kaldırılarak cumhuriyet ilân edildi. 1985'te Maldivler, *Milletler Topluluğu'nun

tam üyesi oldu. 1988'de Devlet Başkanı Mamun Abdül Gayyum (ilk seçilmesi 1978), Hindistan'ın yardımlarıyla bir darbe girişimini bastırdı. Gayyum, ertesi yıl ve 1993, 1998, 2003'te yeniden seçildi. Ülke, *Hint Okyanusu Tsunamisi'ni bir miktar zarar ve 80'e yakın kayıpla atlattı. 2008'de yeni ve daha demokratik bir anayasa benimsendi. Eski bir siyasi tutuklu olan Muhammed Naşid, ülkenin ilk çok partili devlet başkanlığı seçimlerinden zaferle çıktı. 2012'de Naşid'in mecbur bırakıldığını iddia ettiği istifası üzerine bir siyasi istikrarsızlık dönemi yaşandı. 2013'te Naşid, seçimi az bir farkla eski devlet başkanı Gayyum'un üvey kardeşi Abdulla Yamin Abdül Gayyum'a kaybetti.

Maldon Muharebesi (Ağustos 991) Essex'te Maldon yakınlarında Byrhtnoth önderliğindeki Doğu Saksonlar ile Anlaf'ın başında olduğu Dan akıncılar arasında yapılan önemli bir muharebe. Muharebe, bir görgü tanığı tarafından yazılan kısa ama duygulu bir şiirin de konusu olmuştur. Şiirde yenilgiye uğrayan Doğu Saksonların kahramanlığı övülmektedir.

Malezya

Başkent:	Kuala Lumpur
Yüz ölçümü:	329.847 km²
Nüfus:	29.628.392 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ringgit = 100 sen
Dini yapısı:	%60,4 Müslüman; %19,2 Budist; %9,1 Hıristiyan; %6,3 Hindu
Etnik yapısı:	%50,4 Malay; %23,7 Çinli; %11,0 yerli; %7,1 Hint
Diller:	Malayca (resmi), İngilizce, Çince, Tamilce, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Kolombo Planı, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da bir ülke. Güney Çin Denizi, ülkeyi iki parçaya (Doğu ve Batı) ayırmaktadır.

Fiziki Doğu Malezya, kuzeyde Saravak ve Sabah ile Borneo adasının kuzeybatısından meydana gelir. Batı Malezya (veya Yarımada Malezyası) ise eski *Malaya Federasyonu'ndan oluşmakta ve Güneydoğu Asya anakarasından güneye doğru uzanan Malay Yarımadası'nın en güney ucunda yer almaktadır. Batı Malezya'nın kuzeyde Tayland ve güneyde Singapur'la sınırı; güneybatıda Malakka Boğazı'na kıyısı vardır.

Ekonomi Ham petrol, doğalgaz, elektronik, palmiye yağı ve kauçuk önemli ihracat kalemleridir. Malezya, kauçuk ve palmiye yağında önde gelen üreticilerden biridir. Diğer yeraltı kaynakları arasında boksit, demir cevheri ve bakır bulunmaktadır. Yalnızca hammadde ürettiği 1970'lerden beri ülke, ekonomisini çeşitlendirmektedir. Malezya devleti, yüksek teknoloji ve mali hizmetlerin yanı sıra tıp ve ilaç sanayisinde de yeni yatırımları teşvik etmektedir. Malezya, devlet gelirlerinin üçte birini oluşturan petrol ve doğalgaza bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır.

Tarih 1963'te kurulan Malezya Federasyonu'na başta *Singapur da dahildi. Fakat 1965'te Singapur, çoğunluğu Çinli olan nüfusunun Malay siyasi egemenliğine tehdit oluşturabileceği korkusuyla ayrılmaya zorlandı. *Brunei, Federasyon'a katılmayı reddetti. Malezya devletinin kurulması fikri ilk kez 1961'de Tunku *Abdurrahman tarafından ortaya atıldı. Abdurrahman, ülkenin ilk baş-

bakanı (1963-70) oldu. Bu yeni devlet, Endonezya'da büyük bir tepkiye yol açtı ve *Sukarno'nun çatışma politikasının (*Konfrontasi) ortaya çıkmasına neden oldu. Sonuçta Malezya'nın Borneo topraklarında aralıklarla gerilla savaşları yaşandı. Sukarno, ancak Milletler Topluluğu'nun askeri yardımlarıyla (1963-66) mağlup edilebildi. Siyasi hâkimiyeti elinde bulunduran Malaylar ile ekonomik üstünlüğe sahip Çinliler arasındaki eşitsizlikler dolayısıyla 1969'da Kuala Lumpur'da gösteriler yapıldı ve 1971'e kadar parlamenter yönetim askıya alındı. Bunun bir sonucu olarak, Malay egemenliğini sağlamak üzere düzenlenmiş siyasi ve toplumsal kurumlarda büyük çapta bir yeniden yapılanmaya gidildi. Ekonomide Malayların (*bumiputra*) payını artırmak amacıyla Yeni Ekonomi Politikası yürürlüğe girdi. Birleşik Malay Ulusal Örgütü en büyük parti olmaya devam etti. Tunku Abdurrahman'ın kurduğu parti, 1971'den beri Malezya Çinliler Birliği ve diğer on partiyle kurduğu her an bozulmaya müsait bir koalisyonla (Ulusal Cephe) ülkeyi yönetmektedir. 1981'de partinin başına ve başbakanlığa Mahathir Muhammed geldi. *Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin önde gelen üyelerinden biri olan Malezya, 1991'de Yeni Ekonomi Politikası yerine Yeni Kalkınma Politikası'nı uygulamaya başladı. Bu politikanın amacı ekonomiyi çeşitlendirmekti. 1997-1998'deki mali ve ekonomik kriz, hükümetin iki milyon yabancı işçiyi ülkeden çıkarmasına yol açtı. 2003'te Mahathir Muhammed başbakanlığı bırakınca görevi Abdullah Ahmed Bedevi devraldı. 2009'da Bedevi, yolsuzluğun önüne geçemediği eleştirileri üzerine istifa etti ve yerine Necib Razak geldi.

Mali

Başkent:	Bamako
Yüz ölçümü:	1.240.192 km²
Nüfus:	15.968.882 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Orta Afrika frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%94,8 Müslüman; %2,4 Hıristiyan; %2,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%50,0 Mande; %17,0 Fulani; %12,0 Volta; %10,0 Tuareg ve Mağribi; %6,0 Songay
Diller:	Fransızca (resmi), Bambara, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Frank Bölgesi, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzeybatı Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke. Moritanya, Cezayir, Nijer, Burkina Faso, Kotdivuar, Gine ve Senegal'le sınırı vardır.

Fiziki Mali'nin kuzey bölümü kurak Sahra Çölü'nde olup güneyi tropiktir. Güneybatısından başlayarak ortasından Nijer Nehri akar. Nehir, balık kaynağıdır. Ayrıca sahip olduğu iç delta, mevsimlik pirinç üretimini mümkün kılar. Diğer bölgelerde ise sığır, koyun ve keçi otlatmak için yeterli alan bulunmaktadır.

Ekonomi Mali, dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. Altın, ihracat gelirlerinin beşte dördünü oluşturmaktadır. İşgücünün beşte dördü tarımda istihdam edilmektedir. Kurak kuzeyde hayvan yetiştiriciliği ön plana çıkarken güneydeki savanlarda pamuk ekilir. Bunlardan elde edilen ürünler diğer başlıca ihracat kalemleridir. Darı, mısır ve pirinç geçimlik tarımda önemli bir yer tutar. Sanayi, gıda işlemeye dayanmaktadır. Hidroelektrik enerji, elektrik arzına ciddi bir katkıda bulunur. Ülkede altının

yanı sıra demir cevheri, mermer, kireçtaşı, tuz ve fosfat yataklarına rastlanmaktadır.

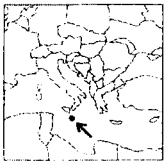
Tarih 13. yüzyılda Batı Afrika'nın Yukarı Nijer bölgesinde Mali İmparatorluğu kuruldu. Devletin kurucusu Sundjata, Malinke askerlerinden oluşan ordusuyla 1235-1240 civarında *Gana İmparatorluğu'nun kalanını fethetti. Mali, kısa bir süre sonra Sahra'da yapılan bereketli ticaretin denetimini ele geçirerek başlıca altın tedarikçilerinden biri haline geldi. İmparatorluk, 14. yüzyılın başlarında Mansa Musa önderliğinde en parlak dönemini yaşadı. Mansa Musa, etkili bir idari yapı kurdu. Müslüman seyyah İbn Battuta (1304-78) 1351-1352'de Mali'yi ziyaret etmiş, saray ve ticaret hakkında detaylı bilgiler aktarmıştır. Ancak bu tarihlerde İmparatorluk, artık gerileme dönemine girmişti. 1335'te *Songay, Mali'den bağımsız bir devlet oldu. Songay, 15. yüzyıla gelindiğinde İmparatorluk'un elinde kalan topraklarını da fethetmişti. 1591'de Faslıların istilasından sonra Songay İmparatorluğu çöktü. Mali'nin Fas hâkimiyetinden kurtulması ancak 18. yüzyılın sonunda gerçekleşti. Bu tarihte Mali; Tuareg, Macina ve Ségou olarak üçe bölündü. Fransa, ülkeyi 19. yüzyılın sonlarında sömürgeleştirdi. 1946'da Mali, Fransa Denizaşırı Toprakları arasına katıldı. 1958'de Sudan Cumhuriyeti ismiyle *Fransız Milletler Topluluğu bünyesinde özerk bir devlet olarak ilân edildi. 1959'da Mali Federasyonu adı altında Senegal'le birleşti. Ancak 1960'ta Senegal, Federasyon'dan çekildi ve Mali bağımsız oldu. 1968'de yönetim, Teğmen Moussa Traoré önderliğindeki bir askeri hükümet tarafından ele geçirildi. Traoré, kademe kademe sivil katılımın önünü açtı. 1974'te devlet başkanı seçilen General Traoré, 1985'teki seçimden de zaferle çıktı. 1990'da demokrasi yanlısı eylemler başladı. 1991'de Traoré tutuklandı ve Yarbay Amadou Toumani Touré'nin başında olduğu Ulusal Uzlaşma Konseyi yönetimi devraldı. Mali Demokrasi İttifakı, 1992 genel seçiminde çoğunluğu elde etti. Parti'nin lideri Alpha Oumar Konaré devlet başkanlığı görevine geldi. Konaré, 1997'de yeniden seçilmesine karşın 2002'de seçime girmedi. 2002 seçiminde sandıktan Touré çıktı. 2006'dan itibaren Mali'nin kuzeyi, Tuareg isyancılar ile *El-Kaide'nin Müslüman Mağrip'te faaliyet yürüten kolu tarafından giderek kargaşalığa sürüklendi. 2012'de bu grupların yoğunlaşan eylemleri karşısında hükümetin üst üste uğradığı bozgunlar, Touré'yi iktidardan indiren bir askeri darbeye yol açtı. Ardından gelen istikrarsız dönemde isyancılar, kuzeyde bağımsızlık ilân etti. 2013'te İslamcı kuvvetler, devletin elindeki güneye doğru harekete geçti. Fakat Fransa'nın müdahalesi, kısa sürede bütün ülkenin tekrar hükümet kontrolüne geçmesini sağladı. Aynı yılın sonlarında Ibrahim Boubacar Keïta devlet başkanlığına seçildi.

malikâne Ortaçağ'da lortların doğrudan denetiminde olan topraklara verilen isim. İster kral isterse de *vasal olsun Ortaçağ lortları, topraklarında hem kendileri hem de hane halkı için yemek ve diğer gereklilikleri sağlamak durumundaydı. Aynı zamanda lortların ikamet ettikleri yerler olan malikâneler; köşk, saray, kale veya aynı anda bu üçü biçiminde olabilirdi.

Malplaquet Muharebesi (11 Eylül 1709) Kuzeydoğu Fransa'da Belçika sınırı yakınlarında gerçekleştirilen bir muharebe. Muharebede John *Churchill (Marlborough dükü), Fransızlara karşı *İspanya Veraset Savaşı'ndaki son zaferini kazandı. 1709'da Churchill'in Fransa'yı istilası, XIV. *Louis'in müttefiklerin sert barış koşullarını kabul etmesini sağlama girişimiydi. Her ne kadar Malplaquet bir zafer olsa da İngiltere-Kutsal Roma İmparatorluğu birleşik kuvvetlerinin yaşadığı kayıplar, Fransa'nın kayıplarından çok daha fazlaydı. Dolayısıyla istila girişiminden vazgeçildi.

Malta

Başkent:	Valetta
Yüz ölçümü:	316 km²
Nüfus:	411.277 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%98,0 Katolik
Etnik yapısı:	Maltalı (İtalyan, İngiliz ve Fenike kökenli)
Diller:	Maltaca, İngilizce (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Akdeniz'de Tunus ile Sicilya arasında aynı ismi taşıyan ülkeyi oluşturan üç adanın en büyüğü. Diğer adaların ismi Gozo ve küçük bir ada olan Comino'dur.

Fiziki Ana ada yaklaşık 27 kilometre uzunluğunda, 14 kilometre enindedir. Rakım, güneybatıdaki tepelere doğru yükselir. İklim çok sıcak ve oldukça kurudur. Sert rüzgarlar görülür. Pek az ağacın bulunduğu ve nehre rastlanmayan arazi görünüşte çoraktır.

Ekonomi Daha önce gemi yapımına dayalı olan Malta ekonomisi, bir turizm (ana sanayi kolu), mali hizmetler ve yük aktarma merkezine dönüşmüştür. Başlıca ihracat kalemleri arasında makineler, mineral yakıtlar, ecza ürünleri ve enstrümanlar bulunur. Küçük çaplı tarım sektörü, Malta'nın gıda ihtiyacının yalnızca beşte birini karşılar.

Tarih Malta'da yerleşimin 6000 bin yıl önceye (*Neolitik) kadar gittiği düşünülmektedir. Tarihi çağlarda Malta, Kartaca'nın merkezlerinden biriydi. MÖ 218'de Romalılar, ele geçirdikleri adaya Melita ismini verdi. 870'e kadar Bizans İmparatorluğu hâkimiyetinde kalan Malta, bu tarihte Araplar tarafından fethedildi. *Normanlar, adayı *Sicilya'da kurdukları krallığa ilhak etmelerine karşın Malta, önce Müslüman kuvvetler tarafından geri alındı; daha sonra İspanyol Aragon ve Kastilya Krallıklarının, yani İspanya'nın eline geçti. Ada, İmparator V. Karl (Şarlken) döneminde 1530'da *Hastane Şövalyeleri'ne verildi. Şövalyeler, adayı Türk saldırılarına karşı savundu, tahkim etti ve zenginleştirdi. Nihayet 1798'de Fransa hükümdarı I. Napoleon, şövalyeleri kovdu. Ardından 1800'de Malta, Britanya tarafından alındı. Amiens Antlaşması'yla (1802) Hastane Şövalyeleri'ne geri verilse de Malta halkı bu duruma itiraz ederek, Malta'nın Katolik kalması ve Malta Haklar Bildirgesi'ne saygı duyulması koşuluyla Britanya egemenliğini talep etti. Britanya, bu koşulları kabul etti ve ülke, 1814'te Fransa tarafından resmen Britanya'ya bırakıldı. Daha sonra Malta, stratejik bir hava ve deniz üssü haline geldi. 1940-1942 Alman taarruzuna direnişi dolayısıyla George Madalyası'yla ödüllendirildi. 1964'te *Milletler Topluluğu bünyesinde tam bağımsızlık elde etti. 1974'te cumhuriyet oldu. 2004'te Malta, Avrupa Birliği'ne katıldı ve 2008'de avroyu para birimi olarak benimsedi.

Malthus, Thomas Robert (1766-1834) İngiliz iktisatçı ve din adamı. Siyasal iktisat biliminin öncüsü olan Malthus, *Nüfus İlkesi Üzerine Bir Deneme* (1798) eserinde ortaya koyduğu nüfus artış oranının gıda maddelerindeki artış oranını geçmeye eğilimli olduğu teorisiyle bilinir. Dolayısıyla bu teoriye göre nüfus planlaması (cinsel perhiz veya doğum kontrolü gibi), felaketleri önlemek adına şarttır.

Malvina *Bkz.* FALKLAND SAVAŞI.

manastır Münzevi ve genellikle uzak yerlerde dua ederek ve çalışarak hayatını sürdüren rahip toplulukları. Topluluk ve birey düzeyinde çileci yaşam tarzını daha da ile-

riye taşıma amacında olan bu yapılar, çoğu dinde bulunmaktadır. *Buda, bir manastır sistemi (*sangha*) ve disiplin kuralları bütünü oluşturmuştur. Bu kurallar, günümüzde hâlâ geçerliliğini sürdürmekte ve misyonerlerce bütün Asya'ya yayılmaktadır. *Hinduizm'de manastır anlayışı, *aşram*, yani inziva mekanları biçiminde görülmektedir. Bu mekanlarda *guru*, yani kutsal kişinin etkisi ve yoga gibi uygulamalar önemli bir yer tutar. 12. yüzyılda Sofiler tarafından Rifai ve Mevlevi kardeşlikleri oluşturulana kadar *İslam'da manastır benzeri bir örgütlenme tam anlamıyla ortaya çıkmadı. Her ne kadar manastır fikri ana akım *Yahudiliğin bir parçası olmasa da mesihçi Esseni mezhebi, MÖ 2. yüzyılda Ölü Deniz kıyısında münzevi bir topluluk kurdu.

Hıristiyan manastırlarının kökeninde, 3. yüzyılda Roma zulmünden Mısır ve Suriye çöllerine kaçarak Tanrı'yla bir olmayı amaçlayan insanların kurduğu keşiş toplulukları vardır. Aziz Antonius (yak. 251-yak. 356) genellikle Hıristiyan manastır sisteminin kurucusu olarak görülmesine karşın ilk örgütlü topluluğu Tabennisi, Mısır'da Aziz Pachomius (yak. 292-yak. 346) kurdu. Ardından manastırlar, Aziz Basileios (yak. 330-79) tarikatı aracılığıyla Doğu Avrupa'da hızlı bir şekilde yayıldı. Aziz Basileios tarikatı, bilinen ilk Hıristiyan manastır tarikatıydı. Batı Avrupa'da aynı görevi Nursia'lı Benedictus (yak. 480-yak. 550) üstlendi. Öte yandan *Katolik Kilisesi bünyesinde mensupları yoksulluk, dua ve meditasyon yeminleriyle bağlı pek çok tarikat vardı. Bu toplulukların hem ruhani hem de eğitim ve sosyal yardım gibi nesnel işlevleri bulunmaktaydı. 10. yüzyıldan itibaren Fransa'daki Benedikten *Kluni tarikatı (kuruluş 909), Avrupa çapında bir dizi "kız hane" kurdu. Bunların hepsi, büyük bir güce sahip olan Cluny Manastırı başrahibinin doğrudan denetimindeydi. Sistersiyenler (kuruluş 1098) de Avrupa ve İngiltere'de manastırlar inşa etti. Ancak bu kurumlar, yarı özerk bir konumda olup yıllık konseylerde Citeaux başrahibinin doğrudan denetimine tabiydi. Sistersiyen tarikat, Benediktenten tarikatın reform edilmiş haliydi. Katı Riayet Sistersiyenleri (Trappist) en büyük münzevi tarikattır. Ayrıca Şartröler (1098), Premonstratensiyenler (1120), Gilbertinler (1131) gibi tarikatlar da vardır. 1220'de Aziz Dominicus tarafından kurulan Dominiken tarikatı ve 1209'da Assisi'li Aziz *Franciscus tarafından kurulan Fransisken tarikatı aslen, sadakalardan geçinen dilenci papazlardan oluşuyordu. Fakat bugün mensuplarının çoğu, topluluk evlerinde faaliyet yürütmektedir.

Anglikan topluluğunda manastırlar, 19. yüzyıldaki Anglokatolik hareketten itibaren daha da önem kazanmıştır. Bu hareketle bazı eski tarikatlar yeniden canlandırıldı ve ayrıca 1892'de kurulan Diriliş Topluluğu gibi yeni tarikatlar oluşturuldu. Fransa'da 1940'ta kurulan ekümenik Taize topluluğu, en bilinen Protestan tarikatıdır. Hıristiyan manastır sistemi her ne kadar Avrupa'da düşüşte de olsa gelişmekte olan dünyada yayılmaktadır. Manastırlar, bu ülkelerde eğitim ve sosyal hizmetler alanlarında önemli bir role sahiptir.

Manastırların Feshi (İngilizcesi **Dissolution of the Monasteries**) (1536-40) İngiliz *Reformasyonu kapsamında manastırların sistematik biçimde kaldırılarak manastır mülklerinin Tudor monarşisine aktarılması sürecine verilen isim. Anglikan Kilisesi hiyerarşisinde VIII. *Henry'den sonra ikinci gelen Thomas *Cromwell, *Valor Ecclesiasticus* (1535) başlıklı kilisenin zenginliklerini inceleyen çalışmayı hazırlattı ve manastırlardaki standartlar hakkında soruşturma yürütmek üzere görevliler yolladı. Bu hamleler, daha sonra yaşanacakların habercisiydi. 1536'da çıkarılan bir yasayla yıllık gelirleri 200 poundun altında olan manastırlar kapatıldı. Bu durum, Rahmet Yürüyüşü (Pilgrimage of Grace) olarak bilinen ayaklanmaya yol açtı. Ardından Cromwell, bazı başrahipleri daha büyük manastırları krala teslim etmeye zorladı. 1539'da yürürlüğe giren başka bir yasayla, bu kapsamda teslim edilmiş ve edilecek bütün mülkler ile Kralın Gelirlerini Artırma Mahkemesi'ne

devredilen manastır toprakları devletin idaresinde sayıldı. Pek direniş olmadı. 1540'a gelindiğinde 800 veya daha fazla manastırın tamamı kapatılmıştı. 11 bin rahip, rahibe ve mahiyeti topluluklarından alıkoyuldu. Çoğu ya hiç tazminat alamadı ya da çok az bir miktar aldı.
Fesih, manastır binalarının toptan yıkımı ve kütüphane ve hazinelerinin yağmalanması gibi kısa vadeli sonuçlarının yanı sıra uzun vadeli sonuçlara da sahipti. Soylu ve seçkin sınıf, eskiden manastırlara ait toprakların dağıtılmasından mali olarak fayda sağladı. Bu topraklar, daha sonra kurulacak özel malikanelerin temelini oluşturdu. Öte yandan din dışı otorite, kilise otoritesi üzerinde üç yüzyıl sürecek bir tekel kurdu. Manastırlarda yürütülen hayırseverlik faaliyetlerinin sona ermesi ve manastır okullarının kapatılması, ortaöğretim kurumlarının oluşturulmasının ve *Yoksulluk Yasası'nın çıkarılmasının önünü açtı.

Manchester Okulu 1840'larda Britanya'da etkili bir konuma gelen bir grup iktisatçı, iş insanı ve siyasetçi. Okulun temelleri pamuk sanayisinin merkezi Manchester'de atıldı. John *Bright ve Richard *Cobden gibi insanların önderlik ettiği grup, Adam Smith ve David *Ricardo'nun *laissez-faire* felsefesini benimsiyordu. *Serbest ticareti, siyasi ve ekonomik özgürlüğü savunuyorlar, devletin sanayi ve ticarete yönelik herhangi bir müdahalesine karşı çıkıyorlardı. Manchester Okulu, 1860'larda pek çok Avrupa ülkesi ekonomik meselelerde devlet müdahalesinden yana tavır almaya başlayınca etkisini yitirmeye başladı.

Mançukuo Mançurya'da Japonların kurduğu bir kukla devlet (1932-45). Mukden Olayı'nı bahane eden Japonlar, Eylül 1931'de Mukden şehrini ele geçirdikten sonra beş ay içinde bütün Mançurya'ya hâkim oldu. Japonların batıya doğru genişlemesi, 1939'da Sovyet ordusu tarafından durduruldu. Ancak Japonlar, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Çinli komünistler (çok sayıda sanayi malzemesini kaldıran Sovyetler Birliği'nin de desteğiyle) bölgeyi ele geçirene kadar Mançukuo üzerindeki egemenliğini sürdürdü.

Mançular Çin'i fethederek 17. yüzyılda *Qing Hanedanı'nı kuran göçebe bir halk. Önceden *Ming Hanedanı'nın vasalı konumunda olan Mançuların merkezi, Mançurya'daki (kuzeydoğu Çin) Liaodong Yarımadası'nın kuzeyiydi. 1582'den itibaren aşiretin reisi olan Nurhaçi (1559-1626); komşu aşiretlerle ittifaklar kurmuş, sağlam bir kale inşa etmiş ve Çinli teknisyen ve danışmanlar getirtmiştir. Mançularda herkes (aşiret mensupları, esirler, serfler veya köleler) ayırt edici bir işaretle kayıt altına alınıyordu. Böylece vergilendirme ve askeri denetimde etkili bir sistem işletiliyordu. 1616'da Nurhaçi, imparator unvanını aldı. 1625'te ismini Mukden olarak değiştirdiği Shenyang'ı devletinin başkenti yaptı. Öldüğünde aşiretini bir millet haline getirmişti. Oğlu Abahai; Kore, Moğolistan ve kuzey Çin'e büyük seferler düzenledi. İki kez Pekin'e saldırıda bulundu. Halkının Mançular (ismin nereden geldiği meçhul) olarak anılmasını emretti. 1636'da Da Qing (Büyük Saflık) Hanedanı'nı ilân etti. Sekiz yıl sonra Nurhaçi'nin torunu, Çin'in ilk Qing imparatoru oldu. Mançular, bir yandan Çinlilerin yaşam tarzını pek çok açıdan benimserken diğer yandan onlardan kendilerini ayrı tuttu. Çinlilerle evlilik yapılması yasaklandı ve Çin şehirlerinin tamamında mahalleler ayrıldı. 19. yüzyılda bu politika çökmeye başladı ve 20. yüzyılda iki grup Çin halkı bütününde kaynaştı.

manda I. Dünya Savaşı'ndan sonra eski Alman ve Osmanlı sömürgelerinin yönetilmesi için *Milletler Cemiyeti tarafından icat edilen bir tür uluslararası vesayet biçimi. 1919'da Cemiyet, söz konusu her bir bölgenin mandasını Müttefik ülkelerden (esas olarak Britanya ve Fransa) birine verdi. Uluslararası hukukta önemli bir atılım olarak görülen manda sisteminde topraklar ne sömürge ne de bağımsız ülke konumundaydı; Cemiyet'in Daimi Manda Komis-

yonu tarafından denetlenmekteydi. Buna karşın Komisyon'un manda yetkisini elinde bulunduran ülke üzerinde yaptırım gücü yoktu. Bu ülkeler, manda altında bulunan yerli halkların yönetimi, refahı ve kalkınmasından sorumluydu. Manda yönetimi, halkların kendi kendini yönetmeye hazır olduğu kanaatine varılana kadar devam edecekti. Filistin ve Namibya'daki önemli istisnalar dışında manda altındaki toprakların çoğu II. Dünya Savaşı'na gelindiğinde artık bağımsızlığını kazanmıştı. 1946'da manda sistemi, yerini Birleşmiş Milletler'in vesayet sistemine bıraktı.

mandarin (Sanskritçe "danışman" anlamına gelen *mantrin* kelimesinden türeyen Portekizcedeki *mandarim*'den) İmparatorluk dönemi Çin'de kıdemli devlet yöneticilerine verilen isim. Song Hanedanı'ndan itibaren (MS 960) yöneticiler, büyük çoğunlukla Kongzi'nın (Konfüçyüs) klasik eserlerinden sınava tabi tutularak göreve alınıyordu. (Sınav uygulaması *Han Hanedanı'ndan [MÖ 206] beri vardı.) Dokuz *mandarin* sınıfı bulunuyordu.

Mandela, Nelson (Rolihlahla) (1918-2013) Güney Afrikalı devlet adamı, devlet başkanı (1994-99). Mandela, yirmili yaşlarından itibaren Afrika Ulusal Kongresi bünyesinde faaliyet yürütmeye başladı. 1962'de ilk defa hapse girdi. İki yıl sonra müebbet hapse çarptırıldı. Siyahi Güney Afrikalıların ılımlı bir önderi olarak Mandela'nın otoritesi, tutukluluk halinden etkilenmedi. Mandela, hapiste olduğu dönemde *Apartheid* karşıtı mücadelenin sembolü oldu. 1990'da salıverilmesi üzerine tekrar ANC'nin başına geçti. Çoğunluk kuralının yürürlüğe sokulması adına Devlet Başkanı F. W. de Klerk'le görüşmeler yaptı. 1993'te de Klerk'le birlikte Nobel Barış Ödülü'nü aldı. Ertesi yıl düzenlenen ülkenin ilk demokratik seçimlerinde devlet başkanlığına seçildi. Uluslararası çapta çok sevilen ve saygı duyulan bir devlet adamıydı. 2007'de *Büyükler (The Elders) grubunun kurulmasında önemli bir rol oynadı.

Manfred (1231-66) Sicilya kralı (1258-66). Kutsal Roma İmparatoru II. *Friedrich'in gayrimeşru oğlu olan Manfred, üvey kardeşi Conradin adına İtalya'da hüküm sürdü. 1257'de Sarazenlerin desteğiyle İki Sicilya Krallığı'nı aldı. Papa IV. Alexander tarafından aforoz edildi. Karşılık olarak Toskana'daki papalık topraklarını istila etti. Manfred'i bir kez daha aforoz eden Papa IV. Urbanus, onun tahtını I. Charles'e (Anjou) verdi. Manfred, nihayetinde Benevento Muharebesi'nde yenilerek öldürüldü.

Manhattan Projesi II. Dünya Savaşı'nda ABD'de gizli atom bombası geliştirme projesi için kullanılan kod isim. 1930'ların sonunda böyle bir bomba yapılması mümkün hale geldiğinde Leo Szilard, Albert Einstein'ı Başkan Roosevelt'e bir mektup yazarak Almanya'nın yerine ABD'nin bu bombayı geliştirmesi için gerekli kaynakları sunması yönünde ikna etti. Esas olarak bu girişimin sonucunda New Mexico eyaletindeki Los Alamos'ta bu silahın üretilmesi için çalışmalar başlatıldı. Çalışmaların başında *Oppenheimer vardı. Oppenheimer, Enrico Fermi'nin (1901-54) ilk nükleer reaktörü inşa ettiği Şikago Üniversitesi'yle işbirliği halindeydi. Ayrıca ABD ve Birleşik Krallık üniversitelerinden başka fizikçiler de işin içindeydi. Tennessee eyaletinin Oak Ridge kentinde Uranyum 235; Washington eyaletinin Hanford kentindeki bir nükleer santralde de Plütonyum 239 üretildi. Proje, 16 Temmuz 1945'te New Mexico eyaletindeki Alamogordo'da ilk atom bombasının başarılı bir şekilde patlatılmasıyla sonuçlandı. Savaştan sonra ortaya çıktı ki çoğunluğu Yahudi olan nükleer fizikçilerini kaybeden Almanlar, atom bombasının geliştirilmesinde Amerikalıların birkaç yıl gerisinde kalmıştı.

Manila Bay Muharebesi (1 Mayıs 1898) Filipinler'de *İspanya-Amerika Savaşı sırasında gerçekleşen bir deniz çarpışması. George *Dewey komutasındaki bir ABD filosu, şafak vakti tek bir asker dahi kaybetmeden bir İspanyol filosunu batırdı. Dewey'in amacı, Küba için yapılan bu savaşın başında İs-

panyol donanmasını felç etmekti. Ancak kazandığı bu kahredici zafer, ABD'ye Pasifik'te yayılma yolu açarak savaşın kapsamını genişletti.

Mannerheim, Carl Gustav Emil, Baron von (1867-1951) Fin komutan ve devlet adamı. Çarlık ordusunda subaylık eğitimi alan Mannerheim, general rütbesine yükseldikten sonra 1918'de Fin Bolşevikleri yenilgiye uğrattı ve Sovyet kuvvetlerini Finlandiya'dan çıkardı. 1930'da atandığı Ulusal Savunma Konseyi başkanlığını 1939'a kadar sürdürdü. Görevi sırasında, Sovyetler Birliği'nden gelecek olası saldırıları engellemek için Karelya Kıstağı boyunca uzanacak "Mannerheim Hattı" denilen tahkimat hattının planını yaptı. 1939'da Sovyetler Birliği'nin saldırısı üzerine *Fin-Rus Savaşı'nda direniş gösterdi. Almanya'yla ittifak kurarak 1941-1944 arasında Sovyetler Birliği'yle bir savaşa daha girdi. 1944'te bir mütarekeye imza attı. Fin Parlamentosu, 1944'te Mannerheim'i devlet başkanı (1946'ya kadar) seçti. Mannerheim, Mart 1945'te Finlandiya'yı Almanya'ya karşı savaşa soktu.

Manners, John, Granby Markisi (1721-70) Britanya subayı. *Yedi Yıl Savaşı sırasında kahraman oldu. 1766'da Britanya ordusunun başkomutanlığına getirilse de ağır siyasi saldırılara maruz kaldı. Kötüye giden sağlığıyla beraber bu vahşi eleştirileri kaldıramayınca 1770'te kamu görevlerinin çoğundan istifa etti. Aynı yıl borç içinde öldü.

Mansa Musa (hükümdarlığı 1307-37) Mali'nin en ünlü hükümdarı (*kankan*). Tanınırlığının sebebi, 1324'te *Mekke'ye yaptığı görkemli hac yolculuğuydu. 500 kölesi ve 80-100 civarında altın taşıyan develeriyle Kahire'de heyecana yol açtı. Yokluğunda komutanlarından biri, komşu *Songay devletinin başkentini onun adına fethetti. Mekke'den beraberinde Endülüslü şair-mimar Saheli'yle beraber döndü. Saheli, Timbuktu'da Ulu Camii'ni ve sarayı inşa etti. Mansa Musa, Mali'de ticari faaliyetleri ve refahı artırdı ve İslam ilim ve kültürünü destekledi.

Manş Tüneli Manş Denizi'nin altından geçen raylı bir tünel. Manş Tüneli, Birleşik Krallık ile Fransa arasında sabit bir bağlantı oluşturmaktadır. 19. yüzyılın başlarından itibaren tünelin yapımı için birkaç plan önerisinde bulunuldu. Fiili olarak çalışma 1882 ve 1974'te iki kez başlamasına karşın ikisi de kısa süre sonra durduruldu. Folkestone-Sangatte arasında yer alan şu anki tünelin yapımı 1986'da başladı ve 1994'te bitirildi.

Mao Zedong (1893-1976) Çinli devlet adamı, Çin Halk Cumhuriyeti Komünist Partisi genel başkanı (1949-76) ve devlet başkanı (1949-59). Öğrencilik hayatında Marksizm'le tanıştıktan sonra 1921'de Çin Komünist Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Uzun Yürüyüş'ün (Komünistlerin 1934-1935'te Güneydoğu Çin'den Kuzeybatı Çin'e çekilmesi) ardından Parti'nin fiili önderi oldu. Nihayetinde hem işgalci Japonları hem de rakip Guomin Dang milliyetçi güçlerini mağlup etti. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurarak ilk devlet başkanı oldu. Başlarda Sovyetler Birliği'ndeki komünist modeli benimsemesine karşın Hruşçov'un (Kruşçev) Stalin'e tavır almasının (1956) arkasından Mao, kendi politikalarını uygulamaya başladı. Mao'nun yeni yöneliminin temelinde arasız devrim, köylülüğün önemi ve tarımı kolektifleştirme fikirleri vardı. Kısa bir ifade özgürlüğü dönemi (Yüz Çiçek), ülkeyi ekonomik bir felakete sürükleyen Büyük İleri Atılım (1958-60) ile sona erdi. Mao, 1959'da devlet başkanlığından istifa etse de Çin Komünist Partisi genel başkanlığı görevini ve Çin'in en güçlü siyasetçisi olma konumunu sürdür[illegible]evrimci-Maocu düşüncelere dönüşü amaçlayan Kültür Devrimi'ni (1966-68) başlattı. Bu süreçte, ölümüne kadar devam edecek güçlü bir kişi kültünün odağı haline geldi.

Maori Yeni Zelanda yerlileri. İlk olarak muhtemelen 9. yüzyılda Tahiti'den bir göç dalgasının parçası olarak Yeni Zelanda'ya

gelen Maoriler, 1200'e gelindiğinde adaların çeşitli bölümlerinde halihazırda yerleşimler kurmuştu. Maoriler, 1840'ta Waitangi Antlaşması'yla bütün egemenlik hak ve yetkilerini Britanya kraliyetine bıraktı. 1845-1848 ve 1860-1872'de aralıklarla Maoriler ile Yeni Zelanda sömürge yönetimi arasında Maori Savaşları yaşandı. Savaşın nedeni, Maori topraklarının zorla Avrupalılara satılmasıydı. 1994 ve 1995'te Yeni Zelanda hükümeti, topraklarına yasadışı bir şekilde yerleşimciler tarafından el konulan iki kabile grubuna tazminat ödemeyi ve geçmişte Maori toprağı olan devletin elindeki arazileri geri vermeyi kabul etti. Maorilerin daha pek çok toprak iddiası hâlâ değerlendirilmektedir. 2001'de yapılan sayıma göre 600 bin civarında Yeni Zelandalı Maori bir ataya sahip veya doğrudan Maori'dir.

Marat, Jean Paul (1743-93) Fransız devrimci ve gazeteci. Radikal bir gazetenin kurucusu olan Marat, Fransız Devrimi sırasında ılımlı Jirondenlere yönelttiği şiddetli eleştirilerle öne çıktı. 1793'te Danton ve Robespierre'yle birlikte Jirondenlerin iktidardan düşmesinde önemli bir rol oynadı. Mustarip olduğu deri hastalığından ötürü hayatının son zamanlarını geçirdiği banyosunda Jironden Charlotte *Corday tarafından öldürüldü. Marat'ın öldürülmesi, Robespierre ve Jakobenlerce Jironden rakiplerini tasfiye etmek için bahane olarak kullanıldı.

Maratha 17 ve 18. yüzyıllarda Müslüman yayılmasına karşı askeri bir dirilişe önderlik eden Hindistan'ın batısında Hindu savaşçı bir halk. Marathalar, *Shivaji'nin önderliğinde ön plana çıktı. Shivaji, *Babürlülere karşı kazandığı zaferlerin ardından 1674'te bir Maratha krallığı kurdu. Marathaların en parlak dönemi, geçici bir çöküşten sonra Babürlülerin gerilemesinden faydalanarak kuzey ve orta Dekan'ı ezip geçtikleri 18. yüzyılın başlarıydı. Bütün Hindistan'a hükmetmeye hazırlıklı gibi gözükmelerine karşın 1761'de Delhi'yi alma girişiminde başarısızlığa uğramaları (Panipat Muharebesi), iç cephedeki anlaşmazlıkların giderek artmasına ve genişleyen Britanya gücüne karşı birleşik bir duruş sergileyememelerine yol açtı.

Maratha Savaşları (1774-82, 1803-05, 1817-18) Hint *Maratha halkları ile İngiliz *Doğu Hindistan Şirketi orduları arasında gerçekleşen savaşlar. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde 90'ın üzerinde aşirete bölünen Maratha Hindularının kurduğu çok da sağlam olmayan bir konfederasyon, kuzey ve orta Hindistan'da önemli bir güç haline gelmişti. Britanya, aşiret reisleri arasındaki rekabetlerden faydalandı. İkinci Maratha Savaşı'nda Sir Arthur *Wellesley (müstakbel Wellington dükü), Assaye ve Argaon Muharebelerini kazandı. 1813'te Doğu Hindistan Şirketi'nin ayrıcalıkları yenilendi. Artık Britanya'nın yeni topraklar elde etmesi beklenmiyordu. Fakat 1817'de Lort Hastings komutasındaki Şirket ordusu, Maratha prenslerinin desteklediği Pindari hırsız çetelerini bastırmak amacıyla Maratha topraklarını istila etti. Bunun üzerine Britanya, Hint Yarımadası'ndaki birincil güç haline geldi.

Maraton MÖ 490'da Miltiades komutasındaki Yunanların çok daha büyük bir Pers ordusunu mağlup ettiği muharebeye sahne olmuş Yunanistan'ın Doğu Attika bölgesindeki bir ova. Atina'ya haber götüren koşucu Feidippides'in durmaksızın gerçekleştirdiği koşu, maraton yarışına ismini vermiştir.

marcher lordu Ortaçağ'da ülkeler arasındaki sınırlarda (*march*) toprak sahibi (lortluk) olan kimselere verilen isim. Aynı kavram; İtalya'da (*marche*), Almanya'da (*mark*) ve İngiltere'de İskoçya ve Galler'le sınırlardaki mülkler için kullanılmaktadır. Özellikle Galler sınırındaki *marcher* lortları önemli bir güce sahipti. 1067-1070 arasında üç büyük (Chester, Shrewsbury ve Hereford) *marcher* lortluğu oluşturuldu. 12. yüzyılda bu lortluklar, Owain Gwynedd ve Rhys ap Gruffydd önderliğindeki Gal direnişine rağmen güçlerini Galler'e kadar

genişletti. Başta Glamorgan, Pembroke ve Wigmore olmak üzere 140 lortluk ve alt lortluk kuruldu. Kraliyet, ilk önce Galler'de March Konseyi'ni oluşturarak (1472) daha sonra da ikinci Birlik Yasası'yla (1543) bu lortlukları kaldırarak *marcher* lortlarıyla baş etmeye çalıştı. Daha sonra söz konusu topraklar; Galler'de altısı var olan, yedisi de yeni kurulan yerel idarelere ve İngiliz sınır illerine bağlandı.

Marco Polo (yak. 1254-yak. 1324) İtalyan gezgin. 1271-1275 arasında babası ve amcasıyla beraber Akka'dan Orta Asya'ya yolculuk etti. Yolculuğun sonunda Çin'e ve Kubilay Han'ın sarayına vardı. Marco Polo, 15 yıla yakın süre boyunca imparatora hizmet ettikten ve imparatorlukta bolca gezdikten sonra Sumatra, Hindistan ve İran üzerinden memleketine döndü (1292-95). Gezilerini anlattığı kitabı, Avrupa'yı Doğu'nun zenginliklerine yönelik arayışa yöneltti.

Marcos, Ferdinand Edralin (1917-89) Filipin devlet adamı, devlet başkanı (1965-86). Acımasız ve yolsuzluğa bulaşmış bir siyasetçi olan Marcos, başlarda yaptığı reformlarla bir miktar başarı elde etti ve ABD'ye yakın gözüktü. Fakat ikinci dönem için seçildikten sonra giderek kendisini milliyetçi ve komünist gerilla gruplarıyla mücadeleye kaptırdı. 1972-1973'te önce sıkıyönetim ilân etti; sonra da neredeyse diktatör yetkileri üstlendi. 1983'te muhalefet lideri Benigno Aquino Junior'un öldürülmesi üzerine Marcos'a karşı öfke arttı. Marcos'un ülkede uzlaşma sağlayamaması sonucunda ABD'nin rejime desteği de yavaş yavaş kesildi. Şubat 1986'da Marcos, ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. 1988'de eşiyle birlikte ABD mahkemelerinde dolandırıcılık ve zimmete para geçirme iddialarıyla hakkında dava açılsa da hâkim karşısına çıkamadan öldü.

Marcus Antonius (veya **Mark Antony**) (MÖ 83-30) Romalı komutan. *Galya Savaşları'nın sonlarında *Caesar'la (Sezar) birlikte görev yapmıştı. Ülkenin içsavaşa sürüklendiği süreçte 49 yılında tribün olarak Senato'da Caesar'ın çıkarlarını savundu. Farsala Muharebesi'ne katıldı. İtalya'da Caesar'ı temsil etti. Caesar'a yaptığı kral olma teklifi bizzat Caesar tarafından reddedildi. Caesar'ın öldürülmesinden sonra cenazesinde konuşma yaptı ve suikastçılara karşı siyasi tavır aldı. Fakat Caesar, veliaht olarak Octavianus'u göstermişti. Bu nedenle Octavianus ve Antonius karşı karşıya geldi. *Cicero'nun başını çektiği Senato'da hâkimiyet kurmaya çabalayan Antonius, bu dönemde "Philippicae" söylevleriyle eleştirilere maruz kaldı. Daha sonra konsüller ile Octavianus'un kuvvetleri tarafından Mutina'da yenilgiye uğratıldı. Bu yenilginin arkasından Octavianus ile Antonius uzlaştı ve Lepidus'la birlikte İkinci Üçlü Yönetim'i kurdu. Üçlü, Cicero başta olmak üzere düşmanlarından kurtuldu ve 42'de *Filippi'de "Kurtarıcılar" Brutus ve Cassius'u mağlup etti.

Doğu Akdeniz'in idaresini üstlenen Antonius'un 42'de Kleopatra'yla ilişkisi başladı. Kleopatra, her ne kadar güçlü bir müttefik olsa da, Antonius'un Roma'daki desteğini büyük oranda kaybetmesine yol açtı. Antonius'un Kleopatra'yla yaptığı beşinci evliliği, Roma hukukuna göre yasadışıydı, 34'te Antonius, Caesarion'u (Kleopatra'nın Caesar'dan olduğu iddia edilen oğlu) Octavianus'un yerine Caesar'ın veliahdı olarak ilân etti. Roma'nın doğu bölgelerini ailesi arasında bölüştürdü. Bunun üzerine savaş çıktı. Marcus Antonius, *Actium Muharebesi'nden sonra Mısır'da intihar etti.

Marcus Aurelius *Bkz.* AURELIUS, MARCUS.

Margaret, Anjou'lu (1430-82) İngiltere kraliçesi. 1445'te VI. *Henry'yle evliliği, İngiltere ile Fransa arasında ateşkes yapılmasını sağladı. Henry'nin zayıflığı, *Güller Savaşı'nda *Lankastriyan tarafın yılmaz bir karaktere sahip Margaret'in etrafında toplanmasına neden oldu. Margaret, Şubat

1461'de ikinci Saint Albans Muharebesi'ni kazansa da yaşadığı tereddüt Henry'yi tahtta tutma şansını kaybetmesine yol açtı. Önce İskoçya'ya, daha sonra da Fransa'ya kaçmak zorunda kaldı. 1470-1471'de Henry'nin tahtı yeniden elde ettiği birkaç ay dışında hayatının geri kalanını çoğunlukla memleketi Anjou'da geçirdi.

Margaret (Aziz) (yak. 1046-93) İskoç kraliçe, III. Malcolm'un eşi. Margaret, eşinin hükümdarlığı döneminde krallık politikalarında güçlü bir etkiye sahipti. İskoç Kilisesi'nin reforma uğratılmasında önemli bir rol oynadı.

Margaret, Norveçli Bakire (yak. 1283-90) İskoçya kraliçesi (1286-90). Norveç Kralı II. Eirik'in kızı, İskoçya hükümdarı III. *Alexander'in torunuydu. Üç yaşında İskoçya kraliçesi olmasına karşın reşit olmadan önce krallığı altı vasi yönetti. İngiltere hükümdarı I. Edward, oğlu ilk İngiliz Galler prensi Edward ile Margaret'in evlenmesi teklifinde bulundu. Margaret'in Norveç'ten İskoçya'ya doğru Kuzey Denizi'ni geçtiği sırada ölümü üzerine 1057'den beri hüküm süren Canmore Hanedanı sona erdi. Arkasından tahtta hak iddia eden 13 kişinin dahil olduğu bir anlaşmazlık süreci (1291-92) yaşandı. I. Edward, John *Balliol'un tahta çıkması yönünde hüküm verdi.

Maria Theresia (1717-80) Avusturya arşidüşesi, Macaristan ve Bohemya kraliçesi (1740-80). İmparator VI. Karl'ın kızı olan Maria Theresia, 1736'da müstakbel İmparator I. Franz'la evlendi. Babasının onu vâris olarak gösterdiği Pragmatik Ferman uyarınca 1740'ta Habsburg dominyonlarını devraldı. Tahta çıkması, Avusturya Veraset Savaşı'nın (1740-48) fitilini ateşledi. Savaşta Silezya, Prusya'ya kaybedildi. Maria Theresia, Yedi Yıl Savaşı'nda (1756-63) Silezya'yı geri almaya teşebbüs etmesine karşın başarılı olamadı. 1765'te I. Franz'ın ölümünün ardından oğlu İmparator II. Joseph'le birlikte hüküm sürdü.

Marie, Ferdinand, Lesseps Vikontu (1805-94) Fransız diplomat. Mısır'da elçilik görevinde bulunduğu sırada bir kanal yoluyla Akdeniz ile Kızıldeniz'i birleştirme planlarını öğrendi. 1854'ten itibaren kendisi de projeye dahil oldu. Çalışmalar 1859'da başladı ve Süveyş Kanalı on yıl sonra açıldı. 1881'de Panama Kanalı'nın inşaatına girişmişse de öncekinden çok farklı bu projenin zorluklarını öngöremedi ve proje 1889'da bırakıldı. Panama Kanalı, ancak ABD'li mühendisler tarafından tamamlandıktan sonra 1914'te açılabildi.

Marie Antoinette (1755-93) Fransız kraliçe, XVI. Louis'in eşi. Maria Theresia ve İmparator I. Franz'ın kızı olan Marie Antoinette, 1770'te müstakbel Fransa hükümdarı XVI. Louis'le evlendi. Evlendikten dört yıl sonra kraliçe oldu. Reforma muhalefetin odağı oldu ve müsrif yaşam tarzı nedeniyle geniş halk kitlelerinin tepkisini çekti. Kocası gibi o da Fransız Devrimi sırasında hapse atıldıktan bir süre sonra idam edildi.

Marius, Gaius (yak. MÖ 157-86) Romalı komutan ve siyasetçi. 107'de ilk kez konsüllük görevine gelen Marius, Iugurtha'ya karşı zaferler kazanarak ve Cermen kabilelerin topraklarını istila ederek hâkimiyet kurdu. Ardından Sulla'yla bir iktidar mücadelesine girişti ve İtalya'dan atıldı. 87'de dönerek Roma'yı zorla ele geçirdi. 86'da bir kez daha konsül seçilmesine karşın kısa bir süre sonra hayatını kaybetti.

markgraf (Almanca "mark kontu" anlamında) Kutsal Roma İmparatorluğu'nda saldırıya açık bölgeleri (*mark*) korumak üzere atanan valilere verilen isim. İngiltere'deki *march* topraklarının (**marcher* lordu) muadili olan bu bölgeler, genellikle sınır boylarında yer alıyordu. Charlemagne'ın (Şarlman) oluşturduğu markgraflık makamı, 12. yüzyıldan itibaren soydan geçmeye başladı. Markgraflar, zamanla imparatorluk prensleriyle eşit rütbeye erişti.

Markiewicz, Constance *Bkz.* KADINLARIN SEÇME HAKKI.

Marksizm İlk olarak Karl *Marx ve Friedrich *Engels tarafından ortaya konulan ekonomik ve siyasi fikirler sistemi. Marksizm, daha sonra takipçileri tarafından geliştirilerek diyalektik materyalizmle birlikte *komünist teori ve pratiğin temelini oluşturmuştur. Marksizm'in merkezinde tarihsel materyalizm vardır. Tarihsel materyalizme göre bütün insan toplumlarının gelişimi, nihayetinde insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere benimsediği üretim yöntemleri tarafından tayin edilir. Siyaset, din, felsefe vesairenin yanı sıra belirli bir üretim tekniği, bir toplumun üretimi örgütleyen mülkiyet ilişkileri bütününü (kölelik, feodalizm, *kapitalizm gibi) ortaya çıkarır. Bundan doğan belirli toplumsal sınıflar arasındaki çelişkiler de toplumsal dönüşümün bir sonraki aşamasına yol açar. Feodalizmin ardından gelen kapitalizm, bağrında sosyalizm/komünizme giden süreci taşımaktadır. Marx ve Engels, bu şekilde sınıf mücadelesinin önemini vurgulamak istemiştir. Dikkatlerini kapitalist toplumlara yoğunlaştıran bu iki filozof, sözü edilen toplumlarda sömüren kapitalist sınıf ile yoksul işçi sınıfı arasındaki kutuplaşmanın giderek arttığı görüşündeydi. Marx'ın kapitalizmle ilgili ekonomik tahlillerindeki önemli bir nokta, *Smith ve *Ricardo gibi klasik iktisatçıların emek değer teorilerini ayrıntılandırmasıydı. Marx, kapitalistlerin işçilerin yarattığı artık değere el koyduğunu düşünüyordu. Böylece işçiler (proletarya) yoksullaştıkça kapitalistler daha da fazla sermaye elde ediyordu. Marx'a göre sanayinin gelişmesi, kapitalizmi bitirecekti. Tam da bu noktada işçi sınıfı, devrimci yollardan sistemi yıkarak sosyalist bir toplum kurmaya hazır halde bulunacaktı. Marx ve Engels, sosyalist ekonomi ve siyaset hakkında pek bir yorumda bulunmamıştır. Onlar öldükten sonra eski Sovyetler Birliği'nde ve başka yerlerde Lenin ve takipçileri, Marksist fikirler üzerinde komünizmi inşa etti. Bu ideoloji, daha sonraları "Marksizm-Leninizm" olarak isimlendirildi. Öte yandan bazı Marksistler, komünist yöntemlere eleştiri getirdi ve 1917 Rus Devrimi'nin erken gerçekleştiğini ifade etti. O dönemden beri Marksistler, bizzat Marx'ın insancıl fikirlerini hayata geçirebilmek için sosyalist toplumların başarısızlıklarıyla boğuşmak zorunda kaldı. Bunun üzerine bir de faşizmin yükselişi gibi tarihsel materyalizmle çelişir görünen çeşitli siyasi gelişmelerle mücadele eklendi. SSCB'de ve diğer Sovyet bloku ülkelerinde uygulandığı haliyle Marksizm-Leninizm, temelindeki merkezi planlamanın yerini 1990'larda piyasa ekonomisine bırakmasıyla çöktü. Marksizm'in uygulamadaki başarısızlığına karşın Marx'ın toplumları anlamak için ilk olarak üretim araçlarının araştırılması gerektiği öğüdü bugün hâlâ pek çok sosyal bilimci üzerindeki etkisini sürdürmektedir.

Marlborough dükü, I. *Bkz.* CHURCHILL, JOHN, I. MARLBOROUGH DÜKÜ.

Marne Muharebeleri (5-12 Eylül 1914, 15 Temmuz-7 Ağustos 1918) I. Dünya Savaşı'nda orta-doğu Fransa'daki Marne Nehri boyunca yapılan iki muharebe. İlk muharebe, Almanya'nın Rus orduları seferber olmadan Fransız kuvvetlerini yok etme planının zirve noktasını ve çöküşünü temsil ediyordu. Eylül ayına gelindiğinde Almanlar, Paris'e 24 kilometre uzaktaydı; hükümet merkezi Bordeaux'a taşınmıştı. Ardından gelen *Joffre'nin başarılı karşı taarruzu, tarihin en kesin zaferleri arasında gösterilmektedir. Aisne Nehri'nin kuzeyine çekilen Almanlar, burada toprak kazarak *Batı Cephesi'nde *siper savaşının temellerini attı. İkinci muharebe ise, 18 Temmuz'da *Foch'un, karşı taarruz emriyle *Ludendorff'un nihai saldırısını püskürtmesi sonucu sona erdi.

Marprelate Risaleleri 1588-1589'da İngiltere'de "Martin Marprelate" sahte ismiyle imzalanan hiciv niteliğindeki el ilânları. Mizahi bir dille yazılan Risaleler,

Anglikan piskoposlara yönelik hakaretler içeriyordu. Piskoposluk idaresinin itibarını zedelemek isteyen Presbiteryenler tarafından yazılmıştı. Bu duruma öfkelenen I. *Elizabeth, ilânların basıldığı gizli matbaaların araştırılmasını istedi. Arkasından önde gelen papazların yargılandığı Star Chamber davaları geldi. Presbiteryenlerin şansının pek de yaver gitmediği bir dönemde ortaya çıkan bu risaleler, halkın gözünde hareketin itibarını bir kat daha düşürdü.

Marshall, George Catlett (1880-1959) ABD'li general ve devlet adamı. ABD dışişleri bakanlığı (1947-49) yapan Marshall, Avrupa ülkelerine yönelik *Marshall Planı olarak bilinen ekonomik yardım programını yürürlüğe soktu. 1953'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Marshall Adaları

Başkent:	Majuro
Yüz ölçümü:	181 km²
Nüfus:	69.747
Para birimi:	1 ABD doları = 100 sent
Dini yapısı:	%54,8 Protestan; %25,8 Tanrı Meclisi; %8,4 Katolik
Etnik yapısı:	%92,1 Marşallı; %5,9 melez Marşallı
Diller:	Marşalca, İngilizce (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası

Orta Pasifik'te 29 alçak mercanadası ile beş ada topluluğundan oluşan bir ülke.

Fiziki Marshall takımadaları, birbirine paralel iki adalar zincirinden meydana gelir. Doğuda Ratak (gündoğumu), batıda da Ralik (günbatımı) zincirleri bulunur. Adalar, volkan kubbelerinin üzerinde yükselen mercanadası tepeleri olup tropik bir iklime sahiptir.

Ekonomi Çiftçilik ve balıkçılık başlıca ekonomik faaliyetlerdir. Hindistancevizi yağı ve kurutulmuş hindistancevizi ihracatı yapılır. Marshall Adaları, ABD yardımına ve Kwajalein Mercanadası'ndaki ABD askeri üssünden gelen kira gelirlerine bağımlıdır.

Tarih Adalarda aslen Mikronezyalılar yaşamaktaydı. Avrupalı denizciler, adaları 1529'da keşfetse de kaynaklarından faydalanmadı. Adalara, 1788'de buraya gelen Britanyalı bir kaptanın ismi verildi. 1886'da Marshall Adaları, Alman hamiliğine geçti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya tarafından yönetildi. II. Dünya Savaşı'nın ardından da ABD idaresi altında BM Vesayet Toprağı oldu. 1946-1958 arasında ABD, *Bikini ve diğer mercanadalarını atom bombası denemeleri için kullandı. 1986'da adalara "serbest birlik anlaşması" çerçevesinde yarı bağımsızlık tanındı. Bu birlik içerisinde ABD, adalardaki askeri faaliyetler üzerindeki denetimini sürdürüyordu. 1990'da vesayet yönetimi sona erdi. Ertesi yıl ülke, Birleşmiş Milletler'e katıldı. 1992'de ABD hükümeti, nükleer silah denemelerinden dolayı ada halkının maruz kaldığı zararı tazmin etmek üzere ilk ödemeleri gerçekleştirdi.

Marshall Planı (veya **Avrupa Kalkınma Programı**) ABD'nin bir yardım programı. 1948'de II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın kalkınmasına yardımda bulunmak üzere Kongre'den Dış Yardım Yasası olarak geçirilen Marshall Planı'nın ismi, ABD Dışişleri Bakanı George *Marshall'dan gelmektedir. Plan, Avrupa ülkelerini ekonomik kalkınma için ihtiyaçlarını ana hatlarıyla sıralamaya çağırıyordu. Böylece mali yardımlar etkin bir biçimde yapılacaktı. Sovyetler Birliği, plana katılmayı reddetti ve Doğu Avrupa'daki uydu devletlerine de aynı tavrı almaları yönünde baskı yaptı. Planı yürütmek üzere Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü

oluşturuldu. 1948-1951 arasında 13,5 milyar dolara yakın bir para dağıtıldı.

Marston Moor Muharebesi (2 Temmuz 1644) *İngiliz İçsavaşı'nda *Yuvarlakkafalar (Rounhead) ve İskoçların kazandığı nihai bir zafer. *Cavalier generali Prens Rupert, York'u kurtardıktan sonra Yuvarlakkafaları ve İskoçları Yorkshire'deki Marston Moor'a kadar kovalamıştı. Yuvarlakkafalar ve İskoçlar, akşam saatlerinde beklenmedik bir saldırı gerçekleştirdi ve Cromwell'in disiplinli süvarileri, Kralcı orduyu bozguna uğrattı. Cavalierler, 3000 civarında asker kaybederken 4500 askeri de esir verdi. Bu çarpışmanın ardından kuzeyde kralın yanında saf tutmaya devam eden pek kale kalmadı.

Martin, Paul (Edgar Philippe) (1938-) Kanadalı devlet adamı, başbakan (2003-06). Bir iş insanı olan Martin, 1988'de Liberal Parti'den milletvekili seçildi. 1993-2002 arasında Jean *Chrétien Hükümetinde maliye bakanlığı yaptı. 2003'te Chrétien'den parti liderliğini alarak başbakan oldu. 2004 seçimlerinden sonra bir azınlık hükümetinin başına geçti. 2006'da güvensizlik oyu alana kadar görevini sürdürdü. Ardından düzenlenen seçimlerde Stephen *Harper önderliğindeki Muhafazakâr Parti tarafından yenilgiye uğratıldı.

Martov, L. (doğum adı **Yuliy Osipoviç Tsederbaum**) (1873-1923) Rus devrimci ve *Lenin'in *Bolşeviklerine karşı olan Menşeviklerin önderi. Başlarda *İskra* ("Kıvılcım") gazetesinin bir editörü olarak Lenin'le işbirliği yapmasına karşın 1903'te Londra'da gerçekleşen ikinci Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin toplantısında işçi hareketi içindeki devrimci sınıf bilincinin düzeyi ve bu hareketin küçük bir parti tarafından ne derece yönlendirileceği konusunda anlaşmazlıklar yaşandı. Menşevikler, kitlesel bir işçi partisinden yanaydı. 1917'den sonra Martov, "Beyaz" ordulara karşı Lenin'i desteklese de onun ülkeyi diktatörlüğe götüren politikalarına muhalefet etmeye devam etti. Martov, 1920'de Sovyetler Birliği'ni terk etti.

Mary, I. (1516-58) İngiltere ve İrlanda kraliçesi (1553-58), VIII. *Henry ve Catherine'nin (Aragon) hayatta kalan tek çocuğu. Mary, ebeveyninin boşanma sürecinde bir daha bir araya gelmemek üzere annesinden ayrıldı. Saraydan atılan ve gayrimeşru ilân edilen Mary, taht vârisi statüsünü de kaybetti. Daha sonra 1544'te yeniden vârisler arasına alındı.
Mary, üvey kardeşi VI. *Edward hükümdarlığında ısrarla Katolik inancına tutundu. Ardından Leydi Jane *Grey'i saf dışı bırakarak tahtı elde etti. *Matilda'dan beri ilk hükmeden kraliçe olmasına rağmen halktan büyük destek gördü. Pek çok insan, eski Katolik anlayışa hâlâ sadık olduğundan Mary'nin VI. Edward'ın Protestan yasalarını tersine çevirmesine pek karşı çıkan olmadı. Fakat müstakbel İspanya hükümdarı II. *Felipe'yle planlanan evliliği, *Wyatt İsyanı'nı kışkırttı. Nihayete erdirdiği evlilik süreci mutsuz ve çocuksuz bir şekilde sonuçlandı.
1554'ten sonra Mary, VIII. Henry'nin önderlik ettiği Reformasyonun geriye döndürülmesi ve sert sapkınlık yasalarının tekrar yürürlüğe girmesi konusunda Reginald *Pole'nin yönlendirmelerine göre hareket etti. Bunun bir istisnası *Manastırların Feshi süreciydi. Mary, 1555-1558 arasında *Cranmer, Ridley ve *Latimer başta olmak üzere 300'e yakın Protestanın idam edilmesi dolayısıyla "Kanlı Mary" lakabını aldı. Öte yandan izlediği dış politika nedeniyle de halkın desteğini kaybetti. 1557'de Felipe, İngiltere'yi artık son aşamaya gelen Habsburg-Valois savaşının içine çekti. Bunun sonucunda İngiltere, Kıta Avrupası'ndaki son mevzii olan Calais'i kaybetti.

Mary, II. (1662-94) İngiltere, İskoçya ve İrlanda kraliçesi (1689-94), II. *James'in ilk eşi Anne Hyde'den kızı. Mary, 1677'de William'la (Oranj) evlendi. 1688-1689'da *Şanlı Devrim sırasında babasına karşı eşini destekledi. Eşine daima itaat eden Mary, 1689'da William kral yapılmadığı için kraliçe olmayı reddetti. Sürekli yurtdışına çıkan III. William, yokluğunda İngiltere'nin idaresini hem *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nde

hem de İngiltere'de halk desteğine sahip olan Mary'ye gönül rahatlığıyla bırakıyordu. Çocuğu olmaması ve tahtın vârisi kız kardeşi *Anne'yle yaşadığı kavgalar, Mary'nin son yıllarını üzgün geçirmesine neden oldu.

Mary, İskoçya Kraliçesi (1542-87) İskoçya kraliçesi (1542-67), İskoçya hükümdarı V. *James ile *Mary'nin (Guise) kızı. 1543'te müstakbel İngiltere hükümdarı VI. *Edward'la nişanlanmasına karşın Kardinal Beaton'un evliliği veto etmesi İngilizlerle savaşa yol açtı. 1547'de İskoçlar, *Pinkie'de yenilgiye uğradı. Ardından Mary, Fransa sarayına gönderildi. Burada Guise hanedanından amcalarının gözetiminde bir Katolik olarak yetiştirildi. 1558'de dofen François'le evlendi. 1559'da Fransa tahtına çıkan François, 1560'ta hayatını kaybetti. 1561'e gelindiğinde Mary, İskoçya'ya dönmüş ve kendisini VIII. *Henry'nin kız kardeşi Margaret Tudor'un torunu olarak İngiltere'nin meşru kraliçesi ilân etmişti.

Mary, Reformasyon dönemi İskoçya'daki monarşi, Katoliklik ve Fransa karşıtı ortama uyum sağlamak zorundaydı. 1565'te *Darnley'le yaptığı halkın tepkisini çeken aşk evliliği, her ne kadar bu evlilikten müstakbel VI. James (I. *James) doğsa da, felaketle sonuçlandı. Darnley, önce Mary'nin danışmanı *Rizzio'yu daha sonra da kendisini öldürdü. Çok geçmeden kendisini kaçıran James *Hepburn'la (Bothwell kontu) evlendi. Bu evliliğin arkasından İskoç lortların ayaklanması, Mary'nin yenilerek İngiltere'ye kaçmasına yol açtı. İngiltere'de merhametine sığındığı I. *Elizabeth, ölene dek Mary'yi çeşitli kalelerde hapsetti. Mary, bilerek ya da bilmeyerek, Elizabeth'e karşı birkaç Katolik komplosuna dahil oldu ve *Kuzey Ayaklanması'nın yanı sıra *Ridolfi ve *Throckmorton Komplolarında da rol oynadı. Babington Komplosu'ndaki (1586) dahli, vatan hainliğinden suçlu bulunması için yeterli delili sağladı. Yıllar boyunca Elizabeth, akranı bir hükümdar olan Mary'yi idam etme yönündeki Protestan kesimin taleplerini kulak ardı etmişti. İdam edilmeden önceki süreçte dahi ölüm fermanını imzalamayı geciktirdi ve Mary'nin Fotheringhay'da idam edilmesindeki sorumluluğunu reddetti.

Marx, Karl (Heinrich) (1818-83) Alman siyaset felsefecisi ve iktisatçı. 1849'dan itibaren İngiltere'de yaşadı. Modern komünizmin kurucusu olan Marx, *Engels'le birlikte *Komünist Manifesto*'yu[21] (1848) yazdı. Marx, daha sonra zamanının büyük bir kısmını bu kitapçıktaki teorileri genişletmeye adadı. Bu sürecin en önemli ürünü, üç ciltlik *Das Kapital*[22] eseridir. İlk cildi 1867'de çıkan kitabın kalanı Engels tarafından tamamlanarak Marx'ın ölümünden sonra (1885; 1894) yayımlanmıştır. *Bkz.* MARKSİZM.

Masada Ölü Deniz'in güneybatı kıyısında dik bir kayalık tepede yer alan ve MÖ 1. yüzyılda Büyük Hirodes tarafından inşa edilen bir saray ve kalenin harabelerinin bulunduğu kazı alanı. Zelotların Romalılara karşı isyanı sırasında (MS 66-73) Yahudi kalelerinden biriydi. MS 73'te kaleyi savunan Yahudiler, Romalıların yaklaşık iki yıl süren bir kuşatmadan sonra iç kaleye girmesiyle toplu olarak intihar etti. Kazı alanı, İsrail'in ulusal anıtlarından biri olup turistik ziyarete açıktır.

Masaryk, Jan (1886-1948) Çekoslovak diplomat ve devlet adamı. Tomáš *Masaryk'in oğlu olan Jan Masaryk, bir Çek cumhuriyetinin kurulmasına katkıda bulundu. Sonrasında Jan, esas olarak dış ilişkilerle ilgilendi. Ülkesinin *Münih Paktı'yla (1938) uğradığı ihaneti protesto ederek Britanya büyükelçiliğinden (1925-38) istifa etti. 1945'te Müttefikler'in Çekoslovakya'yı kurtarmasının ardından dışişleri bakanı oldu. Çekoslovakya'nın *Marshall Planı çerçevesinde ABD yardımını kabul etmesine yönelik Sovyet vetosu, Masaryk'i sarstı. Masaryk, Şubat

21 Marx, Engels, *Komünist Manifesto*, Çev. Celâl Üster, Can Yayınları, 2019. (ÇN)

22 Marx, *Kapital*, Çev. Nail Satılgan, Erkin Özalp, Mehmet Selik, Yordam Kitap, 2021. (ÇN)

1948'deki komünist darbeden sonra Devlet Başkanı *Beneš'in isteği üzerine görevinde kalsa da üç hafta sonra ya intihar etti ya da öldürüldü.

Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937) Çekoslovak devlet adamı. Avusturya Parlamentosu'nda vekillik yaptığı dönemde (1891-93, 1907-14) Slav ve Sami azınlıkları savunarak ün kazandı. I. Dünya Savaşı'nda Londra'da *Beneš'le birlikte Çeklerin bağımsızlığı ve ülkesinin İtilaf Devletleri'nce tanınması için çalıştı. İkilinin çabaları sayesinde 1918'de Prag'da Çeklerin bağımsızlığı ilân edildi ve Masaryk devlet başkanlığına seçildi. Masaryk; Fransa, Almanya ve Avusturya'yla dostane ilişkilerden yanaydı. Ayrıca Milletler Cemiyeti'nin en güçlü savunucularından biriydi. Yükselen *Nazi tehdidinin daha genç bir devlet başkanı gerektirdiğini düşünerek 1935'te Beneš namına görevinden istifa etti.

Mason "Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar" adı verilen uluslararası kardeşliğin üyelerine verilen isim. Masonlar; kardeşçe sevgi, inanç ve hayırseverlik temelinde birleştiklerini ifade etmektedir. Kendilerine has özellikleri arasında ayrıntılı ayinler, gizli işaret sistemleri, şifreler ve el sıkışmalar yer alır. Ayinler çoğunlukla Eski Ahit anekdotlarına ve törelerine dayanmakta olup bir masonun araçları olan gönye ve pergelle resmedilmektedir. Büyük ihtimalle ilk masonlar, oradan oraya gezen yetenekli taş ustalarıydı. 14. yüzyıl ve sonrasında bu taş ustaları, önemli yapıların inşa edildiği yerlerde işe giriyor, aynı zanaatı yapan diğer arkadaşlarını gizli işaretler yoluyla tanıyordu. "Kabul edilmiş masonlar", 17. yüzyılın başlarında kardeşliğe kabul edilen onursal üyelerdi (başlarda bu mertebedekilerin mimari ve antikacılık konusunda seçkin kimseler olması gerekmekteydi). Daha sonra "kabul edilmiş mason" olma ayrıcalığına erişmeyi hedefleyenlerin sayısı arttı. 17. yüzyılın sonlarına kadar kardeşliklerin amacının esas olarak sosyalleşme olduğu görülmektedir. 1717'de Londra'da bu dernekler ya da "localar" birleşerek, yeni kurallar ve ayinlere sahip bir Büyük Loca meydana getirdi. Katolik Kilisesi, masonların bazı ilkelerini kendi öğretileriyle çelişkili gördüğünden Mason tarikatı, Katoliklere yasaktır.

Mason-Dixon Hattı 1763-1767'de İngiliz haritacılar Charles Mason ve Jeremiah Dixon tarafından çizilen Pensilvanya ile Maryland arasındaki sınır hattı. Aynı isim daha sonra Pensilvanya'nın güney sınırının tamamı için kullanılmıştır. Ayrıca Amerikan İçsavaşı'ndan önceki yıllarda Kuzey eyaletleri ile Güney'in köle sahibi eyaletleri arasındaki sınırı tanımlamıştır.

Masonluk Karşıtı Parti (İngilizcesi **Anti-Masonic Party**) 1820 ve 1830'larda Masonlara karşı olan bir Amerikan siyasi partisi. 1826'da mason locasının sırlarını ifşa ettiği iddia edilen New Yorklu duvar ustası William Morgan'ın ortadan kaybolmasının akabinde kuruldu. Parti, yerel siyasetçilerin kurnazca kullandığı histerik duyguların bir ürünüydü. New York ve çevresindeki eyaletlerin siyasetinde önemli bir etkisi oldu. 1832 başkanlık seçimlerinde muhafazakârların desteğini Henry *Clay'dan Başkan Andrew *Jackson'a kaydırmayı başardılar ve böylece Jackson'u başkanlığa taşıdılar.

Massey, William Ferguson (1856-1925) Yeni Zelandalı devlet adamı. Serbest mülkiyet ve serbest girişim mücadelesi veren Reform Partisi'ni kurdu. Başbakanlık yaptığı dönemde (1912-25) kalan *Maori topraklarının büyük bir kısmını satın aldı. Militan sendikacılardan (*Kızıl Federasyoncular) gelen tehdide karşı çiftçileri özel polis yaparak ("Massey'in Kazakları") 1912-1913 grevlerini kırdı. I. Dünya Savaşı'nda Yeni Zelanda'nın insan gücünü yoğun bir şekilde seferber etti. Buna karşın artan kentleşmeyle birlikte iç politikadaki hâkimiyetini kaybetti.

Matabeleland *Bkz.* ZİMBABVE.

Mather, Cotton (1663-1728) Amerikalı Püriten din adamı. Increase *Mather'in

oğlu olan Cotton Mather, 1685'te babasıyla meslektaş oldu. Çoğu zaman aşırı titiz ve son derece bilgin bir insandı. İlahiyat, tarih, siyasi sorunlar, bilim, tıp, sosyal politikalar ve eğitim konusunda 500'e yakın eser yayımladı. Her ne kadar *Salem Cadı Mahkemeleri'ni desteklememiş de olsa yazdığı *Memorable Providences relating to Witchcraft and Possessions* (1689) eseri insanların galeyana gelmesine katkıda bulundu. Harvard Üniversitesi rektörlüğüne kabul edilmemesinin ardından 1701'de Yale Üniversitesi'nin kurulmasında rol oynadı. Sosyal yardım faaliyetlerine Püritenlerin katılmasını ve çiçek aşısı yapılmasını savundu. Kraliyet Cemiyeti'ne seçilen Amerika doğumlu ilk bilgindi.

Mather, Increase (1639-1723) Amerikalı Püriten din adamı. Increase Mather, 1648'de geleneksel Kongregasyonalizmin tanımlanmasına katkıda bulunan Richard Mather'in (1596-1669) oğluydu. 1664'te Boston'da papaz oldu ve John Cotton'un kızıyla evlendi. Harvard Üniversitesi rektörlüğü görevinde (1685-1701) muhafazakâr bir tutum almasına karşın Londra'da koloni temsilciliği yaptığı sırada (1688-92) Massachusetts eyaleti için liberal bir kraliyet fermanı çıkarılmasını sağladı. Dönüşünde *Salem Cadı Mahkemeleri'nin sona erdirilmesine yardımcı oldu. Manevi gerilemeye karşı duran güçlü vaizlerden biriydi. Ayrıca üretken bir yazar ve neslinin önde gelen papazlarındandı.

Matilda (veya **Maud**; **"İmparatoriçe Matilda"** olarak da bilinir) (1102-67) İngiliz prenses, I. Henry'nin kızı. Henry'nin tek meşru çocuğu olan Matilda, 1127'de veliaht ilân edildi. 1135'te babasının ölümü üzerine I. Henry'nin yeğeni Stephen tahtı ele geçirince kaçmak zorunda kaldı. Matilda'nın taht üzerindeki iddiası, İskoçya Kralı I. David tarafından desteklendi. 1139'da Matilda ve üvey kardeşi Gloucester Kontu Robert (ö. 1147), İngiltere'yi istila etti. Stephen'e karşı yürüttüğü içsavaş başarısızlıkla sonuçlanınca Matilda, nihayet 1148'de İngiltere'yi terk etti. Oğlu II. Henry olarak tahta çıktı.

Matteotti, Giacomo (1885-1924) İtalyan sosyalist önder. İtalya Temsilciler Meclisi'nde vekillik yapan Matteotti, 1921'de Birleşik Sosyalist Parti'yi örgütlemeye başladı. *Mussolini ve *Kara Gömlekliler'i açıkça 1924 parlamento seçimlerini güç kullanarak kazanmakla suçladı. Bu iddialarına kişilere yönelik saldırıları ve muhalif gazetelere ait matbaaların tahrip edilmesini örnek gösterdi. Bir hafta içinde öldürülmüş halde bulundu. Şahsen ne derece dahli olduğu kesin olarak bilinmese de Mussolini, Ocak 1925'te cinayetin tam sorumluluğunu üstlendi ve faşist rejimi sıkılaştırmaya devam etti.

Matyas, I. (**Corvin**) (1443-90) Macaristan kralı (1458-90). Macar önder ve kahraman Janos Hunyadi'nin oğluydu. Babası öldüğünde 18 yaşında olan Matyas, hükümdarlığının ilk birkaç ayında naip amcasının denetimindeydi. 1464'te resmen tahta çıkmadan önce İmparator III. Friedrich'ten gelen tehdidi savuşturmak ve Türklerle savaşmak zorunda kaldı. Hükümdarlık döneminde ülke neredeyse sürekli savaş halindeydi. Matyas'ın askeri başarılarının temelinde ordu ve maliyede yapılan reformlar yatıyordu. 1468'de papalıktan gelen Bohemya'daki *Hussitlere karşı bir haçlı seferine önderlik etme teklifini kabul etti. Bu sırada sürekli bir tehdit oluşturan Türklere karşı savaşmaya devam etti. 1471'de Bohemya Kralı Jiri'nin ölümünden sonra Matyas, Bohemya'yı dize getirdi. 1478'de yapılan Olomuc Barışı sonucunda geniş toprak elde etmesinin yanında "Bohemya Kralı" unvanının da (bir başkasıyla beraber) sahibi oldu. 1477'de Avusturya'ya giren orduları, 1485'te Viyana'yı kuşatarak ele geçirdi. İdari reformlarına ek olarak kanunları yazılı hale getirdi, Buda Üniversitesi'ni kurdu ve sanat ve eğitim faaliyetlerini teşvik etti. Öldüğünde imparatorluğu Güney-Orta Avrupa'ya hâkim durumda olsa da *Jagiellon hanedanının gücü ele geçirmesiyle kazandığı başarılar çok geçmeden kaybedildi.

Mau Mau Kenya'da militan milliyetçi bir hareket. Mau Mau'nun kökleri, 1920'de kurulan Merkezi Kikuyu Birliği'ne kadar gitmektedir. Başlarda hareket, Kikuyu halkının kendisinden çalındığını düşündüğü Ak Dağlar bölgesiyle sınırlıydı. Mau Mau, destekçilerinin sıkı yeminler etmesini mecbur tutuyordu. Hem Hıristiyanlık hem de Avrupa karşıtıydı. 1952'den itibaren amaçlarında milliyetçiliği daha da ön plana çıkardı ve şiddet eylemlerine girişti. Planlarına destek vermeyen 2000 civarında Siyahi Afrikalıyı ve 230'a yakın Avrupalıyı öldürdü. 1953'te hareketin önderi olduğu iddiasıyla Jomo *Kenyatta hapse atıldı. Vahşi ve etkili bir kontrgerilla harekâtı yürüten Britanya, 100 binin üzerinde Kikuyu'yu tevkif kamplarına attı. Arkasından gelen yaygın siyasi ve toplumsal reformlar, 1963'te Kenya'nın bağımsızlığının yolunu açtı.

Maud *Bkz.* MATILDA.

Maurice, Marie Edme Patrice, Mac-Mahon Kontu (1808-93) Fransız devlet adamı. İrlanda kökenli olan Maurice, Kırım'da ve 1859'da *Magenta ve *Solferino Muharebelerinde başarıyla görev yaptı. General rütbesiyle katıldığı *Fransa-Prusya Savaşı'nda Worth'te yenilgiye uğradı (1870). Ardından III. *Napoleon'la birlikte *Sedan'da teslim oldu. Buna karşın 1871'de Paris Komünü'nü bastıran orduya komuta etti. Yeni kurulan Üçüncü Cumhuriyet'i pek hoş karşılamasa da monarşinin yeniden tesis edilmesini desteklemedi ve *Thiers'in arkasından cumhurbaşkanı (1873-79) olmayı kabul etti. Temsilciler Meclisi'ne aşırı cumhuriyetçiliğinden dolayı olumsuz yaklaşması, Meclis'i dağıtmasına neden oldu. Ancak 1877'de seçmenlerin oylarıyla daha da cumhuriyetçi bir Meclis oluştu. Bu olay, bakanların cumhurbaşkanından ziyade Meclis'e sorumlu olduğu ilkesini yerleştirdi.

Maurice, Saksonya Kontu (1696-1750) Fransa mareşali. Döneminin en tanınmış askeri teorisyenlerinden olan Maurice, II. *August'un (Güçlü August) gayrimeşru çocuklarından biriydi. Yarı Alman, yarı İsveçliydi. *Avusturya Veraset Savaşı'nda *Fontenoy başta olmak üzere bir dizi zafer kazandı. Avusturya Hollandası'nın büyük bölümünün hâkimiyetini ele geçirdi. Bu sayede Aix-la-Chapelle Antlaşması'nda (1748) Fransa'nın konumunu güçlendirdi.

Maurya İmparatorluğu (yak. MÖ 325-185) Hindistan'da Yarımada'nın büyük bir kısmına yayılan ilk imparatorluk. Hanedan, kuzeydoğu Hindistan'daki Magadha Krallığı'nı deviren *Chandragupta Maurya tarafından kuruldu. Maurya, devletin başkenti olarak Pataliputra'yı belirledi. Daha sonra İndus Nehri üzerinden batıya doğru yayılarak Büyük İskender'in Yunan vârislerinin egemenliğindeki Afganistan'ın iç bölgelerini ilhak etti. Maurya'nın oğlu Bindusara (yak. MÖ 297-272) güneye doğru ilerledi; Mysore'ye kadar Dekan Platosu'nu imparatorluk topraklarına kattı. Buna karşın üçüncü imparator *Asoka (yak. MÖ 265-238), savaş politikasından vazgeçti. Asoka'nın hükümdarlığı, Maurya'nın en güçlü dönemi oldu ve benimsediği insancıl yönetim tarzı sayesinde babasının devasa imparatorluğu sağlamlaştırıldı. Asoka öldükten sonra İmparatorluk, hızlı bir gerilemeye girdi ve Birhadratha'nın Sunga hanedanının kurucusu tarafından öldürülmesiyle (MÖ 185) Maurya Hanedanı sona erdi.

Maya Yucatán ve Orta Amerika'da yaşayan ve antik kültürlerinin bazı yanlarını hâlâ koruyan Amerikan yerlisi bir halk. 4-8. yüzyıllar arasında en parlak dönemini yaşayan Mayalar, çok geniş bir alana yayıldı. Bu dönem, özellikle sanat ve ilmin geliştiği bir dönem olarak öne çıktı. Maya döneminden kalan yapılar arasında piramitlerin üzerine inşa edilen ve heykellerle süslenen taş tapınaklar bulunmaktadır. Mayaların en çarpıcı başarılarından bazıları bir resimli yazı sistemi ile bir takvimdir. 16. yüzyıldaki İspanyol fethi zamanında dahi kullanımda olan Maya takvimi, Jülyen takviminden daha isabetlidir. 16 milyon gibi büyük bir nüfusa sahip ilk Maya uygarlığının açıkla-

namayan çöküşü, tahminen 900-1500 arasında gerçekleşmişse de bu kültürün sayıları en az 4 milyon olan mirasçısı hâlâ Maya dilini konuşmaktadır.

Mayflower *Bkz.* PİLGRİMLER.

Mazarin, Jules (doğum adı **Giulio Mazzarino**) (1602-61) İtalya doğumlu Fransız devlet adamı. Mazarin, 1634'te İtalya'daki papalığın elçisi olarak Paris'e gönderildi. 1639'da Fransız tabiiyetine alınarak XIII. Louis'in hizmetine girdi. 1641'de kardinal yapıldı. Ertesi yıl Kardinal Richelieu'dan Fransa başvekilliği görevini devraldı. XIV. Louis'in reşit olmadığı dönemde ülkeyi yönetti. Mazarin yönetimine yönelik muhalefet, *Fronde içsavaşlarına (1648-53) yol açacak noktaya kadar yükseldi.

Mazzini, Giuseppe (1805-72) İtalyan milliyetçi önder. Mazzini, 1831'de Marsilya'da sürgünde olduğu sırada Genç İtalya isimli vatansever hareketi kurdu. Bu tarihten itibaren İtalya'nın bağımsızlığı ve birliği için çabaladı. Risorgimento'nun en kararlı önderlerinden biri olan Mazzini, 1850'lerde birkaç İtalyan kentinde başkaldırı girişimlerinde bulundu. 1861'de ülkenin birleşmesinin ardından İtalya'nın bir cumhuriyet olması için mücadeleye devam etti.

Maquis (Korsika İtalyancasında "çalılık" anlamına gelen *macchia* kelimesinden) II. Dünya Savaşı'nda Fransız *direniş hareketi. 1940'ta Fransa'nın ele geçirilmesinden sonra Maquis, Nazi işgaline karşı direniş yürüttü. Hareket, Fransız Komünist Partisi tarafından desteklense de merkezi denetlemeye tabi değildi. 1943-1944'te hareketin üye sayısı artışa geçti. Maquis, Müttefikler Fransa'ya çıktığı sıralarda Alman cephe gerisinde ciddi sıkıntılara yol açtı. Sıklıkla bağımsız faaliyet gösteren hareket bünyesindeki çeşitli gruplar, 1944'te Fransız Dahili Kuvvetleri altında eşgüdüme alındı.

Maximilian (tam adı **Ferdinand Maximilian Joseph**) (1832-67) Meksika imparatoru (1864-67). Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph'in kardeşi ve Avusturya arşidükü olan Maximilian, 1864'te Fransa himayesinde Meksika imparatorluğuna getirildi. Buna karşın 1867'de III. Napoleon, ABD baskısı sonucunda desteğini çekmek zorunda bırakıldı. Ardından Maximilian, Benito Juárez önderliğinde bir halk ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldı. Emrindeki kuvvetler isyancılara direnemeyince Maximilian, esir düştü ve idam edildi.

Maximilian, I. (1459-1519) Romalıların kralı (1486-93), *Kutsal Roma imparatoru (1493-1519). Gözükara *Charles'in kızı ve veliahdı Mary'yle evlenerek (1477) Burgonya Düklüğü'nü (Hollanda dahil) *Habsburg topraklarına ekledi. Bu nedenle Fransa'nın düşmanlığını kazandı. Guinegate Muharebesi'nde (1479) Fransızları yenilgiye uğratmasına karşın Habsburg-Valois rekabeti Hollanda ve İtalya'da devam etti. 1490'da Maximilian, I. *Matyas (Corvin) hükümdarlığında Avusturya topraklarının büyük bir kısmını ele geçiren Macarları ülkeden çıkardı. Pressburg Antlaşması'yla (1491) Bohemya ve Macaristan'ın müstakbel kralı olarak tanındı. 1493'te Türkleri püskürttükten sonra gözünü İtalya'ya çevirdi. Burada 1516'ya kadar Fransızlarla savaştı. Alman prensleri seferlerin maliyetini karşılamayı reddedince askeri anlamda dezavantajlı bir konuma düştü. Fransa'ya karşı İngiltere'yle ittifak kurmasına rağmen Milano'yu Fransa'ya, Verona'yı Venediklilere bırakmak durumunda kaldı. 1516'da I. François'le Brüksel Antlaşması'nı imzaladı. Ayrıca 1499'da İsviçrelilere bağımsızlık tanımaya mecbur bırakıldı.

Maximilian, hanedan politikalarında büyük başarı elde etti. Oğlu Philipp'in (I. Felipe) Prenses Juana'yla (V. *Fernando ve Isabel'in kızı) evliliği, Habsburgları ve İspanya'yı birleştirdi. Torununun Bohemya ve Macaristan kralının kızıyla evlenmesi sayesinde bu toprakların kendisine miras kalmasını garanti altına aldı. Maximilian'ın Almanya'da prensleri ve kentleri merkezi

yönetime bağlama girişimi direnişle karşılaştı. Zira prensler, özerk kalmaya kararlıydı. Habsburg topraklarını, başta İspanya ve beraberinde İspanya'nın Amerika'daki imparatorluğu olmak üzere Almanya'dan çok öteye taşıması Maximilian'ın en önemli başarısıydı.

Mbeki, Thabo (1942-) Güney Afrikalı siyasetçi, devlet başkanı (1999-2008). Mbeki, 1960'larda *Afrika Ulusal Kongresi'nde bir öğrenci eylemcisiydi. Bu dönemdeki faaliyetlerinden dolayı Pretoria rejimi tarafından hapse atıldı. ANC'nin Londra haberleşme ofisinde görev aldı. Örgütün *Umhonto We Sizwe* ("Ulusun Mızrağı") isimli silahlı kanadının Sovyetler Birliği'ndeki askeri eğitimlerini üstlendi. 1970'lerin sonlarında diğer Afrika ülkelerinde ANC'nin temsilciliğini yaptı. 1989'da ANC genel başkanı seçildi. F. W. *de Klerk'in *Apartheid* sisteminden çok partili demokrasiye geçişe nezaret etmesi için kurduğu CODESA'daki (Demokratik Güney Afrika Komisyonu) önde gelen müzakerecilerden biriydi. Uzun süre Nelson *Mandela'nın doğal halefi olarak görülen Mbeki, 1994'te ülkenin ilk özgür seçimlerinde devlet başkan yardımcısı seçildi. 1997'de ANC'nin önderliğini Mandela'dan devraldı. 1999 seçiminden sonra Güney Afrika devlet başkanı oldu. 2005'te ANC'yi bir seçim zaferine daha taşımasına karşın 2007'de parti liderliğini Jacob *Zuma'ya kaybetti. Ertesi yıl devlet başkanlığından istifa etti.

Mboya, Tom (1926-69) Kenyalı siyasi önder. 1960'ta Kenya Bağımsızlık Hareketi'nin önderi olarak Londra'da Kenya'nın geleceğini ele alan bir konferansa katıldı. Afrikalılara siyasi üstünlük tanıyan bir anayasanın kabul edilmesinde önemli bir rol oynadı. Aynı yıl yeni kurulan Kenya Afrika Ulusal Birliği'nin genel sekreteri oldu. 1963'te Kenya bağımsızlığını kazandıktan sonra çeşitli üst düzey bakanlık görevlerinde bulundu. 1969'da suikasta uğradı.

McCarran Yasası (1951) ABD'de komünist örgüt ve bireylerin kayıt yaptırmasını mecbur tutan, komünistlerin savunmayla ilgili işlere alınmasını ve daha önce komünist veya faşist örgütlere üye olmuş kimselerin ABD'ye girmesini yasaklayan bir yasa. Yasa, 1950'lerin başında ABD'ye karşı bir komünist komplodan duyulan korku üzerine ortaya çıktı. 1965'te Yüksek Mahkeme, bireylerin, kendi aleyhine suçlama yapmasının önüne geçen Beşinci Anayasa Değişikliğini öne sürerek, komünist olduklarını itiraf etmeyi reddedebileceklerine hükmetti.

McCarran-Walter Yasası (1952) ABD göçmen yasalarının bir araya toplanmış hali. Başkanın vetosuna rağmen geçen Yasa, milliyete göre göçmen kotalarının dağıtıldığı kota sistemini sürdürmesine karşın yabancıların girişini ve sınır dışı edilmesini düzenleyen yasaları sıkılaştırdı. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Avrupa'dan göçlere kısıtlama konmuş, Asya ve Pasifik halkları üzerindeki göç yasağı kaldırılmış, yeteneklerine göre göçmen seçme mümkün kılınmış ve yurtdışındaki ABD vatandaşlarına yeni denetimler getirilmiştir.

McCarthy, Joseph (Raymond) (1909-57) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi siyasetçi. 1950-1954 arasında en son bir hükümet komitesine başkanlık yapan McCarthy, ABD kamusal yaşamına sızdığı iddia edilen komünistlere yönelik geniş çaplı soruşturmaların arkasındaki isimdi. "Makkartizm" döneminde suçlama yöneltilenlerin büyük bir kısmı aslında Komünist Partisi üyesi olmamasına rağmen çoğu kara listeye alındı, işlerini kaybetti veya histerinin hâkim olduğu bir ortamda ayrımcılığa uğradı. Bu durum, ancak Aralık 1954'te McCarthy'nin halk tarafından açıkça kınanmasıyla yatışabildi.

McClellan, George Brinton (1826-85) ABD'li general. *Amerikan İçsavaşı'nın başlangıcında Ohio bölge komutanlığına atanan McClellan, Batı Virginia'da bir

dizi küçük zafere imza attı. Kasım 1861'de Winfield *Scott'un yerine Birlik (Kuzey) ordularının başkomutanlığına geldi. Mart 1862'de bu görevini kaybetmesine karşın Potomac Ordusu komutanlığını sürdürdü. Yarımada Seferi'ndeki Richmond'u ele geçirme girişiminde çok yavaş ilerleme kaydetti ve ardından Yedi Gün muharebelerinde *Konfederasyon'un karşı taarruzlarıyla mahvoldu. *Antietam'da *Lee'yi durdursa da ordusunu yok ederek savaşı sona erdirme şansını kaçırdı. Hemen arkasından görevinden alındı. 1864'te McClellan, *Lincoln'e karşı Demokrat Parti başkan adayı oldu; fakat seçilmeyi başaramadı.

McGuinness, Martin (James Martin Pacelli McGuinness) (1950- [23]) İrlandalı siyasetçi, Kuzey İrlanda başbakan yardımcısı (2007-11, 2011-). Londonderry'de doğan McGuinness'in, 1970 civarında katıldığı *İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun önderlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Hayırlı Cuma Anlaşması'yla (*bkz.* KUZEY İRLANDA) sonuçlanan görüşmelerde *Sinn Fein partisinin başmüzakerecisiydi. Yeni kurulan Kuzey İrlanda Meclisi'ne seçildikten sonra 1999-2002 arasında Kuzey İrlanda eğitim bakanlığı yaptı. Daha sonra, Sinn Fein'in en büyük milliyetçi parti konumuna geldiği 2007'de başbakan yardımcılığı görevini üstlendi. 2011'de İrlanda Cumhuriyeti cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olmak üzere görevinden çekilmesine karşın seçimi kazanamayınca Kuzey İrlanda başbakan yardımcılığına geri döndü.

McKinley, William (1843-1901) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 25. ABD başkanı (1897-1901). ABD'nin Pasifik'e doğru yayılımını destekleyerek 1898 İspanya-Amerika Savaşı'nı gerçekleştirdi. Savaşın sonucunda ABD; Porto Riko, Küba ve Filipinler'i almasının yanı sıra Hawaii'yi ilhak etti. McKinley, bir anarşist tarafından suikasta uğradı.

23 Martin McGuinness, 21 Mart 2017'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

McMahon, Sir William (1908-88) Avustralyalı Liberal Parti üyesi siyasetçi, başbakan (1971-72). McMahon, parti liderliği ve başbakanlık görevini Sir John *Gorton'dan devralsa da arkasından düzenlenen seçimlerde yenilgiye uğradı.

McMahon Hattı Tibet ve Hindistan'ı ayıran sınır hattı. Britanya, Tibet ve Çin arasında gerçekleştirilen Simla Konferansı'nda (1914) Sir Henry McMahon önderliğindeki Britanyalı temsilciler tarafından belirlendi. Çin hükümeti, anlaşmayı onaylamadı. 1951'de Çin'in Tibet'te yeniden egemenlik kurmasının ardından Hindistan ile Çin arasında sınır anlaşmazlıkları doğdu. Bunun sonucunda 1962 Çin-Hindistan Savaşı yapıldı.

Mečiar, Vladimir (1942-) Slovak siyasetçi, Slovak Cumhuriyeti başbakanı (1992-94, 1994-98). Eski Çekoslovakya'nın komünist rejiminde çeşitli görevler üstlendikten sonra 1970'te karşıt görüşleri nedeniyle dışlandı. 1989'da komünizmin Doğu Avrupa'da çöktüğü sırada Şiddete Karşı Halk (Çeklerin Yurttaşlık Forumu'nun Slovaklardaki muadili) hareketine katıldı. Yeni kurulan Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti'nde bir halkçı-milliyetçi olarak Slovak bölgesinin başbakanı oldu. Slovakya'ya daha çok özerklik verilmesi için mücadele eden Demokratik Slovakya Hareketi'ni (Slovakça HZDS) kurdu. Bundan dolayı görevinden alındı. Fakat ertesi yıl HZDS, milletvekilliği seçimlerinde ses getiren bir zafer kazandı. Bu zafer, Mečiar'ın başbakan olduğu ayrı bir Slovak devletinin kurulması (Ocak 1993) sürecini hızlandırdı. Mart 1994'te güvenoyu alamamasının ardından istifa etmesine karşın Ekim'deki genel seçimi kazandı. 1998'de partisi beklenmedik bir şekilde yenilgiye uğradı. 1999 ve 2004 devlet başkanlığı seçimlerinde aday olsa da kazanamadı.

Med Anavatanları Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Medya olan eski bir Hint-Avrupa halkının mensuplarına verilen

isim. MÖ 7-6. yüzyıllarda Medler, günümüzde İran topraklarından Kapadokya ve Suriye'ye uzanan bir imparatorluğu yönetiyordu. Devlet, MÖ 549'da Kral Astyages'in Kiros tarafından mağlup edilmesiyle Pers egemenliğine girdi.

Medici, Caterina de (1519-89) Fransa kraliçesi. Fransa hükümdarı II. Henry'nin eşi olan Caterina, oğulları II. François (hükümdarlığı 1559-60), IX. Charles (hükümdarlığı 1560-74) ve III. Henry'nin (hükümdarlığı 1574-89) reşit olmadan önceki dönemlerinde naiplik (1560-74) görevi yaptı. Fransız Din Savaşları sırasında karmaşıklaşan durumu kontrol altına al(a) madı. 1572'de Aziz Bartolomeus Yortusu Katliamı'nda Hugenotların öldürülmesinden sorumluydu.

Medici, Cosimo de (1389-1464) Floransalı banker, Floransa'ya hükmeden ilk Medici ailesi mensubu. Floransa'da rakip patrici aileler arasında yoğun bir iktidar mücadelesi vardı. Cosimo, 1433'te şehirden atıldıktan sonra 1434'te rakiplerini alt etmeyi başardı. Zenginliğinin kaynağında başarılı Medici bankası vardı. Hevesli bir sanat hamisiydi.

Medici, Lorenzo de ("**Muhteşem Lorenzo**" olarak da bilinir) (1449-92) 20 yaşında erkek kardeşi Giuliano'yla beraber Floransa hükümdarlığını üstlendi. 1478'de iki kardeş, rakip Pazzi ailesi ve papa tarafından düzenlenen bir komplonun hedefi oldu. Komplo sırasında Giuliano öldürülse de Lorenzo hayatta kaldı. Esas amacı ailesinin yükselmesini sağlamaktı. Bu çabasının meyvesini ikinci oğlunun Papa X. Leo olmasıyla topladı. Aynı zamanda antik eserler koleksiyoncusu ve Michelangelo'nun ilk hamisiydi.

Medvedev, Dmitriy (**Anatoleviç**) (1965-) Rus siyasetçi, devlet başkanı (2008-12), başbakan (2012- [24]). Leningrad'da (günümüzde Saint Petersburg) doğan Medvedev, 1990'da Leningrad Devlet Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun oldu. Vladimir *Putin'le birlikte Saint Petersburg Belediye Başkanlığı'nda çalıştı. 2000'de yapılan devlet başkanlığı seçimi öncesinde Putin'in başarılı kampanyasının başındaydı. 2003'te Putin'in özel kalem müdürü, 2005'te başbakan yardımcısı oldu. Üçüncü dönem üst üste devlet başkanı olamayan Putin, halefi olarak Medvedev'i belirledi. 2008'de Medvedev, oyların büyük çoğunluğunu alarak devlet başkanlığına seçildi. Yaygın varsayım, Medvedev'in Putin'in iktidarını sürdüren anayasal bir paravan olacağı yönündeydi. Gerçekten de Putin, derhal başbakanlığa atandı ve Medvedev'in devlet başkanlığı döneminde sürekli kamuoyu önünde yer almaya devam etti. 2012 devlet başkanlığı seçiminde Medvedev yarışa katılmadı ve Putin yeniden seçildikten sonra başbakan oldu.

megalit Asıl anlamıyla devasa taşlara verilen isim. Devasa taş yapı örneklerine; İnka dönemi Peru, eski Mısır ve Paskalya Adası'nda rastlanmaktadır. Genelde büyük taş kütlelerin bir araya gelmesiyle oluşan megalitler, *Neolitik dönemden *Tunç Çağı'na kadar (yak. MÖ 4000-1500) Batı Avrupa'da mezarlar veya diğer anıtlarda kullanıldı. Bir zamanlar megalitlerin tek bir kaynaktan elde edildiği düşünülmüşse de yeni çalışmalar ve daha isabetli tarihlemeler, bu görüşün fazla kolaya kaçtığını ve çok farklı alanların işin içine girdiğini göstermektedir.

Pek çok anıt, üst üste bindirilmiş menhir, taş çember (*Stonehenge'de olduğu gibi) veya yol şeklinde (Fransa, Carnac'daki gibi) ayrı taşlardan oluşurken aynı teknik, sıklıkla odaların etrafına duvar örmede de kullanılmıştır. **Dolmen** adı verilen yapıları inşa etmek amacıyla yatay kapak taşlarıyla çatılar yapılmıştır. Bindirmeli tonoz olarak bilinen çıkıntılı sıra levhalar da başka bir örnektir. Şu ana kadar kayda geçen en büyük taş kütle, 100 ton olduğu tahmin edilen İrlanda, County Carlow, Browneshill'deki

24 Medvedev'in başbakanlık görevi 16 Ocak 2020'de sona ermiştir. (ÇN)

anıtmezarın kapak taşıdır. Bu büyüklükte taşların hareket ettirilmesi, taşınması, süslenmesi ve bazı örneklerde belli bir yöne döndürülmesi, bu yapıları inşa edenlerin mekanik, matematik ve işbölümü konusunda ciddi yeteneklere sahip olduğuna işaret etmektedir.

Mehdi Halk arasındaki İslam inancına göre kıyametten önce dünyaya hükmedecek ve din ve adaleti yeniden tesis edecek ruhani ve dünyevi önder. Tarihte Mehdi olduğunu iddia eden önderler olmuştur. Bunlar arasında en bilineni, Sudan'daki Dongolalı Muhammed Ahmed'dir (1843-85). Muhammed Ahmed, 1881'de kendisini Mehdi ilân ederek bir devrimci hareket başlattı. Hareket, Hartum'u ele geçirdi ve Mısır rejimini yıktı. Öte yandan Şiiler için Mehdi unvanı 12. imamı ifade etmektedir.

Mehmed, II. (veya **Fatih Sultan Mehmed**) (1430-81) *Osmanlı sultanı (1451-81). Babası II. *Murad'ın tahttan çekildiği 1444-1446 arasındaki kısa süreli hükümdarlık döneminde hüsrana uğradı. Ancak iktidarı yeniden elde ettikten sonra yayılmacı hizipleri destekleyerek 1453'te Osmanlıların uzun süredir hedeflediği İstanbul'un fethini gerçekleştirdi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ve Asya topraklarını birleştirdi. Arasız seferler sonucunda Balkanlar'da yeni topraklar kazanıldı, Anadolu'daki egemenlik pekiştirildi ve Apulia bölgesindeki Otranto kenti fethedildi. Buna karşın Rodos'un hâkimiyeti Aziz Yuhanna Şövalyeleri'nden alınamadı. Mehmed, orduyu ateşli silah ve toplarla donatarak çağdaşlaştırdı. Ayrıca gelişmiş Osmanlı devletinin kurumsal çerçevesinin temellerini attı.

Mehmed Ali Paşa (veya **Kavalalı Mehmed Ali Paşa**) (yak. 1769-1849) *Mısır paşası (veya valisi) (1805-49). Aslen Arnavut olan Mehmed Ali Paşa, en alt rütbeden başlayarak bir Osmanlı ordusunun komutanlığına kadar yükseldi ve *Napoleon'u Mısır'dan atma girişiminde bulundu. 1801'de Arnavut askerlerin komutasında Mısır'a döndü. 1811'e gelindiğinde 1250'den beri neredeyse kesintisiz olarak Mısır'a hükmeden *Memlukları devirmişti. Kâğıt üzerinde Osmanlı Sultanı II. *Mahmud'un valisi olsa da fiilen bağımsız bir hükümdardı. İdare, tarım, ticaret, sanayi, eğitim ve orduyu yeniden örgütledi. Çoğunluğu Fransızlardan oluşan danışmanlar görevlendirdi. Mısır'ı Doğu Akdeniz'in önde gelen güçlerinden biri haline getirdi. 1821-1823'te Sudan'ı işgal etti. Osmanlı devleti adına Vahabilere (1811-18) karşı ve Yunanistan'a (1822-28) seferler düzenledi. Yunanistan seferinde Mehmed Ali'nin filosu; Britanya, Fransa ve Rus donanmalarından oluşan bir kuvvet tarafından Navarin Muharebesi'nde (1827) yok edildi. Mehmed Ali, daha sonra Suriye'yi aldı (1831-33). Nizip Muharebesi'nde (1839) Osmanlı ordusunu mağlup etti. Avrupa'nın birleşerek karşısına çıkacağından korkan Mehmed Ali, 1841'de Osmanlı sultanının egemenliğini kabul etti. Karşılığında Mısır paşalığının onun soyundan devam edeceği güvencesini aldı.

Meighen, Arthur (1874-1960) Kanadalı Muhafazakâr Parti üyesi siyasetçi, başbakan (1920-21, 1926). Meighen, gümrüklerde korumacı bir yaklaşımı savunuyordu. İkinci dönemi, partisinin Avam Kamarası'nda ve arkasından yapılan genel seçimde yaşadığı bozgunla zamanından önce sona erdi.

Meiji Anayasası (1884-89) Yeniden kurulan Japon imparatorluk devletinin anayasası. Çerçevesini *Ito Hirobumi'nin çizdiği ve var olan Alman örneğine göre yazılan Anayasa, 1884'ten itibaren Avrupa tarzında bir soyluluk sistemi (1884), bakanlar kurulu yapısı (1885) ve danışma meclisinin (1888) oluşturulmasıyla adım adım geliştirildi. 1889'da resmen tamamlandı. Anayasada seçimle gelen bir alt meclis ve soy-

lulardan oluşan bir üst meclisin yer aldığı çift meclisli bir sistem söz konusuydu. Buna karşın fiili iktidar, imparatorun temsilcileri olarak yürütmenin elindeydi. Öte yandan son söz hâlâ imparatorundu. Siyasi liderler (1925'ten itibaren bütün erkeklerin oylarıyla seçilen) alt meclise hâkim olma konusunda sürekli zorluklar yaşasa da ilk dönemlerde politikaların oluşturulması genellikle Ito Hirobumi ve *Yamagata Aritomo gibi bir grup etkili ve kıdemli devlet adamının kontrolündeydi. İktidar daha sonra ordunun etkisine girdi. 3 Mayıs 1947'de bu anayasanın yerini ABD denetiminde hazırlanan yeni *Japon Anayasası aldı.

Meiji Restorasyonu Japonya'da imparatorluk yönetiminin yeniden tesis edilmesine verilen isim. Genellikle 1868'de *Tokugava Şogunluğu'nun devrilmesi olarak ifade edilse de kimi zaman o olaydan 1889'daki yeni *Meiji Anayasasının yürürlüğe girmesine kadar uzanan süreç olarak da görülmektedir. 19. yüzyılın ilk yarısında Tokugava Şogunluğu'nun içeride karşılaştığı sorunlar her geçen gün artıyordu. Bunun yanında şogunluğun dışarıdan gelen müdahalelerle etkin bir şekilde başa çıkamaması, muhalif güçlerin imparatoru tekrar tam anlamıyla iktidara taşıma politikasında birleşmesine yol açtı. Bölgesel kuvvetlerden oluşan güçlü bir ittifakı karşısında bulan son şogun, yetkilerini resmen Meiji İmparatoru Mutsuhito'ya bıraktı. Mutsuhito, Ocak 1868'de imparatorluk dönemini yeniden başlattı ve bir yıl sonra başkenti Tokyo'ya taşıdı. Ardından feodal **daimyo* ve *samuray sistemleri hızlı bir şekilde çöktü. Batı tarzında bir anayasa yürürlüğe girdi. Devlet destekli sınai kalkınma politikası devreye sokuldu. Böylece Japonya, merkezi bir modern devlete dönüşecekti.

Meir, Golda (doğum adı **Goldie Mabovi̇ç**) (1898-1978) İsrailli devlet kadını, başbakan (1969-74). Ukrayna'da doğan Meir; 1907'de ABD'ye, 1921'de Filistin'e göç etti. Filistin'de işçi hareketlerinde faaliyet gösterdi. İsrail'in bağımsız olmasının ardından çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu (1949-66). 1966'da hükümetten çekilerek sosyalist fraksiyonların birleştiği İşçi Partisi'ni kurdu. 1969'da başbakan seçildi. 1974'te siyaseti bırakana kadar koalisyon hükümetinde başbakanlık yapmaya devam etti.

Melanchthon, Philipp (doğum adı **Philipp Schwarzerd**) (1497-1560) Alman Protestan reformcu. 1521'de Almanya'da Luther'in ardından Reformasyon hareketinin başına geçti. Wittenberg'de Yunanca profesörü olan Melanchthon, *Loci Communes* (1521) eseriyle Martin Luther'in öğretilerinin sistematik hale getirilmesine katkıda bulundu. 1530'da Augsburg Bildirisi'ni yazdı.

Mekke Suudi Arabistan'ın batısında yer alan bir kent. Mekke, Kızıldeniz'deki Hicaz bölgesinde, Cidde'nin doğusunda bir vahada bulunur. Hz. *Muhammed'in doğum yeri olan Mekke, İslam'ın en kutsal kentidir. Dar bir vadide ve kurak bir bölgede konumlanmasına karşın ticaret ve merkezi ibadet yeri Kabe'yle ilişkili putlardan dolayı kalkınmıştır. Hz. Muhammed'in hayatı, Kabe'ye yapılan haccın İslam dini kapsamına alınmasıyla taçlandırıldı. Kent, kısa bir süre sonra ticari önemini kaybetti ve dolayısıyla refahı hacca dayanmaya başladı. 930'da Mekke, radikal İsmaili bir mezhebin mensupları olan Karmatiler tarafından yağmalandı. 1517'de *Osmanlı egemenliğine geçti. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlılara karşı Arap isyanının merkezi oldu. 1916'dan itibaren kısa bir dönem bağımsız Hicaz Krallığı'nın başkentiydi. Fakat 1925'te Abdülaziz bin *Suud tarafından fethedildi ve sonraları Suudi Arabistan'ın bir parçası haline geldi.

Meksika

Başkent:	Meksika Şehri
Yüz ölçümü:	1.964.375 km²
Nüfus:	116.220.947 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 peso = 100 sentavo
Dini yapısı:	%82,7 Katolik; %1,6 Pentikostal; %1,4 Yehova Şahitleri
Etnik yapısı:	%60,0 mestizo[20]; %30,0 Amerikan yerlisi; %9,0 beyaz
Diller:	İspanyolca (resmi), Amerikan yerlisi dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bir kısmı Kuzey Amerika'da, diğer kısmı Orta Amerika'da yer alan bir ülke. Meksika'nın güneyde Guatemala ve Belize; kuzeyde ABD'yle sınırı olup Atlantik ve Pasifik Okyanuslarında uzun bir kıyı şeridi vardır.

Fiziki Meksika, coğrafi olarak birbirinden farklı birkaç bölgeye ayrılır. Doğudaki girintili çıkıntılı kıyı ovası ve kuzeydoğuya doğru kıvrılan Yucatan Yarımadası'yla beraber Tehuantepec Kıstağı, ana alçak bölgeyi oluşturur. Daha kuzeybatıda, yüksek dağlara sahip kıymık şeklindeki Aşağı Kaliforniya yarımadası, Sierra Nevada'nın güney uzantısıdır. Anakaradaki batı Sierra Madre dağlık bölgesi de bu uzantının parçasıdır. Öte yandan doğu Sierra Madre ise Rocky Dağları'nın devamıdır. Batıda Pasifik Okyanusu'na bakan dar kıyı ovası çoğunlukla ormanlarla kaplıdır. Dağların arasında, daha ılıman bir iklimin görüldüğü yüksek platolarda kaktüs yetişir. Kuzeyde birkaç büyük göl ve tuzla bulunurken güneyde tatlı suya rastlanır. Güneydeki bu taşkın nehirleri, kanyonları derinden keser.

Ekonomi Meksika, dünyanın en büyük onuncu ham petrol ihracatçısıdır. Petrolden elde edilen gelirler, sanayinin temelinin atılmasında kullanılmıştır. 1990'lardaki ekonomik liberalleşme de büyümeyi tetiklemiştir. Başlıca sanayi kolları arasında yiyecek-içecek, tütün, kimyasallar, demir-çelik, ham petrol üretimi ve madencilik bulunur. İmalat malları, petrol ve petrol ürünleri ile gümüş ihracat kalemlerinden bazılarıdır. Ana gıda ürünü mısır olup ihraç edilen ürünler meyveler, sebzeler ve kahvedir. Meksika, 1993'te ABD ve Kanada'yla Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı imzalamıştır. Ülke ekonomisi, ABD'yle yakın bağlar içindedir. Kalkınmaya rağmen ülkede yoksulluk yaygındır. Her yıl çok sayıda yasadışı göçmen, iş arayışıyla kuzey sınırından ABD'ye geçmektedir.

Tarih Tarih öncesinde Meksika, antik Mezoamerika'nın büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Bu topraklarda pek çok ortak kültürel özelliğe sahip bir dizi uygarlık ortaya çıktı. Söz konusu ortaklıklar arasında kent merkezli toplumsal ve siyasi örgütlenme; piramit, platform ve tapınaklardan oluşan ayinsel toplanma yerleri; benzer tanrılar; takvim sistemleri; uzun mesafe ticareti ve ayinlerde oynanan top oyunu gösterilebilir. *Olmek (Körfez Sahili), *Maya (Yucatán), Teotihuakan (Merkez Vadi), Zapotek ve Mikstek (Oaxaca), *Toltek (Kuzey-Orta), batı kültürleri ve *Aztekler bu uygarlıklardan bazılarıdır.

1521'e gelindiğinde Aztek İmparatorluğu'nun Cortés tarafından fethi tamamlanmıştı. Yeni İspanya, ilk İspanyol-Amerikan genel valiliği olarak zamanla bütün antik Mezoamerika, kuzey Meksika, Ka-

25 Mestizo, bazı bölgelerde melez anlamında kullanılan bir tanımlama. (ÇN)

rayipler ve güneybatı ABD'nin büyük bir kısmını içine aldı. Bu yönetim, yerli halka yönelik baskı ve sömürüyle beraber 300 yıl boyunca sürdü. 17. yüzyılın başlarında artık yerli nüfusun yüzde 90'ı Avrupa'dan gelen hastalıklardan dolayı ölmüştü. Bu tarihlerden sonra yerlilerin sayısı, ancak yavaş bir şekilde artabildi.

19. yüzyılın başlarında, Fransız devrimci fikirlerinden esinlenen bir bağımsızlık hareketi ortaya çıktı. Hareketin önderliğini Miguel Hidalgo y Costilla ve José Maria Morelos y Pavón adında iki papaz üstlenmişti. Biri 1810'da, diğeri 1814'te yakalanarak İspanyollar tarafından kurşuna dizildi. 1821'de Augustín de Iturbide, kısa ömürlü bağımsız bir Meksika imparatorluğu kurdu. Devletin sınırları içinde Guatemala Genel Kaptanlığı da vardı. 1823'te Iturbide'nin sürgün edilmesinin ardından 1824'te ilk Meksika anayasası ilân edildi. Anayasa, ABD Anayasası temel alınarak yazılmıştı. Hemen iki parti (Federalist ve Merkeziyetçi) ortaya çıktı. 1833'te federasyon yanlısı liberal Antonio López de Santa Anna devlet başkanı oldu. Antonio Lopez ne *Teksas'ın bağımsızlık ilânına (1836) ne de *Meksika-Amerika Savaşı'na (1846-48) engel olabildi. Sonuçta büyük toprak kayıpları yaşandı. Bunların üzerine bir de 1853'te Gadsden Satışı (Arizona) eklendi. Arkasından bir reform süreci geldi. 1857'de yeni bir anayasa yürürlüğe girdi. Fakat ekonomik zorluklar ve Fransa'nın emperyalist hayalleri sonucunda III. *Napoleon, ordusu aracılığıyla Meksika'ya Habsburg Prensi *Maximilian'ı imparator (1864-67) olarak dayattı. Fransız ordusu çekilince Maximilian yenilgiye uğratıldı ve yakalanarak kurşuna dizildi. Daha sonra Porfirio Díaz'ın uzun diktatörlük dönemi (1876-1910) geldi. Onun da arkasından uzun bir sürece yayılan (1910-40) Meksika Devrimi yaşandı. 1929'daki kuruluşundan 2000'e kadar siyasi iktidar Yapısal Devrimci Parti (*Partido Revolucionario Institucional*-PRI) tekelinde kaldı. Miguel Alemán, devlet başkanlığı döneminde (1946-52), selefi Avilo Camacho'nun başlattığı uzlaşma sürecini devam ettirdi. O zamandan beri demokratik hükümetler, ılımlı politikalar izledi ve petrol gelirlerine dayanarak ekonomiyi daha da çağdaşlaştırma çabasında oldu. Miguel de la Madrid Hurtado'nun devlet başkanlığında (1982-88) Meksika; petrol fiyatlarındaki düşüş, devasa bir kamu borcu ve dünyanın en hızlı doğum oranlarından biriyle uğraşmak zorunda kaldı. 1988 seçimlerini yine PRI kazandı ve Carlos Salinas de Gortari devlet başkanı oldu. Carlos Salinas, bir önceki devlet başkanının başlattığı kemer sıkma programını devam ettirmesine karşın aynı zamanda ABD ve Kanada'yla Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın yolunu açan görüşmeleri başlattı. Anlaşma, 1993'te onaylandı. 1995'in başlarında yoksullukla boğuşan Chiapas eyaletinde silahlı bir ayaklanma gerçekleşti. Ayaklanmaya *Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu isimli bir Kızılderili gerilla grubu önderlik ediyordu. Grup, toplumsal ve ekonomik reformlar yapılmasını talep etti. 1995'te bir barış anlaşması yapıldıysa da bölgede huzursuzluk hâlâ sürmektedir. Ağustos 1994'te PRI'nın adayı Ernesto Zedillo, muhalefetin hile iddiaları arasında devlet başkanı seçildi. 2000'de muhalefetin adayı Vicente Fox Quesada, devlet başkanlığını elde ederek PRI'nın yıllar süren siyasi hâkimiyetine son verdi. Quesada'nın arkasından 2006'da Felipe Calderón seçimden zaferle çıktı. Daha sonra 2012'de PRI, Enrique Peña Nieto'yla devlet başkanlığını yeniden ele geçirdi. 2000'lerde Meksika'nın önündeki en büyük sorun, ABD'ye yasadışı uyuşturucu ticareti yapan çetelerin giderek artan gücü ve şiddet eylemleriydi. Bu çeteler, kimi bölgelerde devletten daha güçlüydü. 2006'da Calderón, Meksika ordusunu uyuşturucu çetelerine karşı seferber ederek "Uyuşturucu Savaşı" denilen süreci başlattı. Şiddetli çatışmalar, 2011'e gelindiğinde 47 binin üzerinde ölüme yol açmış ve henüz soruna çözüm getirememişti.

Meksika Devrimi (1910-40) *Meksika'da bir siyasi ve toplumsal kargaşalık dönemi. Devrim'in kökleri, Devlet Başka-

nı Porfirio *Díaz dönemindeki (Porfiriato; 1876-1911) demografik, ekonomik ve toplumsal değişikliklere kadar uzanmaktadır. Porfirio rejimi, giderek merkezi ve otoriter bir nitelik kazanmıştı. Meksika'nın geleneksel ve yeni ortaya çıkan seçkin kesimleri desteklenmiş, fakat kentlerdeki büyüyen orta sınıf ve işçi grupları ülke siyasetine dahil edilememişti. 1910'da Yeniden Seçilme Karşıtı hareketin önderi Francisco *Madero'nun diktatörü devirmeye yönelik silahlı ayaklanma çağrısına halk coşkuyla karşılık verdi. Mayıs 1911'de Díaz'ın istifasına ve kendisinin devlet başkanı seçilmesine karşın Madero, ne radikal destekçilerini ne de Díaz yanlısı düşmanlarını tatmin edebildi. Madero, 1913'te General Victoriano *Huerta önderliğinde gerçekleşen bir karşı devrimci darbe sırasında öldürüldü. Huerta; silah ambargosu koyan ve diplomatik tavır alan ABD ile Emiliano *Zapata, Pancho *Villa, Venusitano *Carranza ve Alvaro Obregon önderliğindeki devrimci ittifak tarafından yenilgiye uğratıldı. Zafer kazanan devrimciler; 1857 Liberal Anayasasının değişikliklerle kabul edilmesini savunan Anayasacılar (Carranza ve Obregon) ve Aguascalientes Kongresi'nde (1914) yapılan radikal önerileri hayata geçirmeyi amaçlayan Kongreciler (Zapata ve Villa) olarak ikiye bölündü. Bunun üzerine uzun sürecek sert bir içsavaş çıktı. Şubat 1917'de düzenlenmiş bir anayasa ilân edildi. Ancak söz konusu belge, büyük oranda yok sayıldı. Carranza'nın ağır kanlılığı, 1920'de iktidardan indirilerek öldürülmesine yol açtı. Meksika'nın yeni devrimci önderleri, ekonominin yeniden inşası ve merkezi otoritenin yeniden kurulması gibi zorlu görevlerle karşı karşıya kaldı. Öte yandan Katolik Kilisesi'nden gelen güçlü muhalefet de hükümete engel teşkil ediyordu. Gerilim, Cristeros Savaşı (1928-30) denilen binlerce Hıristiyan köylünün yeni "tanrısız" devlete karşı başkaldırdığı çatışmalarla zirveye çıktı. Köylüler, 1930'da Reforma Muharebesi'yle mağlup edildi. Devlet Başkanı Avila Camacho'nun (1940-46) seçilmesinin peşinden bir bütünleşme ve uzlaşma dönemi başladı. Böylece Devrim sona erdi.

Meksika-Amerika Savaşı (1846-48) ABD ile Meksika arasında yaşanan bir çatışma. İki ülke arasındaki düşmanlık, 1845'te ABD'nin bir Meksika eyaleti olan Teksas'ı ilhak etmesinden kısa bir süre sonra başladı. ABD, eyaletin sınırlarını genişleterek daha da fazla toprak elde etmek istiyordu. Bunun üzerine çıkan savaşta General Stephen Kearny, New Mexico topraklarını ele geçirdi. Yüzbaşı John *Frémont da neredeyse hiç savaşmadan Kaliforniya'yı aldı. Rio Grande nehrini geçerek Meksika'yı istila eden ve kanlı Buena Vista Muharebesi'nde (22-23 Şubat 1847) General Antonio López de Santa Anna'yı yenilgiye uğratan General Zachary *Taylor, Meksika'nın kuzeyinde daha sert bir direnişle karşılaştı. En sert savaşlar, orta Meksika'da yapıldı. General Winfield Scott'un Vera Cruz'a havan bombardımanı emri vermesi üzerine yüzlerce sivil hayatını kaybetti. Ardından ABD ordusu, iç kesimlere, Meksika Şehri'ne doğru ilerledi. Burada Molino del Rey ve Chapultepec Tepesi'nde (12-13 Eylül 1847) çok çekişmeli muharebeler yapıldı. ABD'nin aynı yıl Meksika'nın başkentini ele geçirmesiyle Meksika teslim oldu. 1848 Guadalupe Hidalgo Antlaşması savaşı sona erdirdi. Antlaşma uyarınca ABD, Teksas'ı aldı ve sonraları New Mexico, Arizona ve (yakın zamanda altının keşfedildiği) Kaliforniya eyaletlerinin kurulacağı bölgenin egemenliğine sahip oldu. Karşılığında ABD, Meksika'ya 15 milyon dolar ödemeyi kabul etti.

Memfis Bir Eski Mısır kenti. Kentin harabeleri, Kahire'nin 15 kilometre güneyinde Nil Nehri kıyısında yer almaktadır. Yaklaşık MÖ 3100'de, Yukarı ve Aşağı Mısır krallıklarını birleştiren Kral Menes tarafından Eski Krallık'ın başkenti olarak kurulduğu sanılmaktadır. Tanrı Ptah'la ilişkilendirilen Memfis, MÖ 1570 civarında Teb, Yeni Krallık'ın başkenti yapıldıktan sonra dahi Mısır'ın başlıca kentleri arasındaki

yerini korumuştur. Sakkara ve Giza Piramitleri ile büyük sfenks heykeli bu kentte bulunmaktadır.

Memluk (Arapça "sahip olunan" veya "köle" anlamına gelen *memluk* kelimesinden) İki Mısır hanedanının ismi. Memluklar veya kölemenler, 9. yüzyıldan itibaren İslam ordularının ayırt edici özelliklerinden biriydi. Çocuk yaşta esir edilen memluklar, savaşla ilgili her alanda eğitiliyor ve yoğun bir akademik öğrenimden geçiyordu. Türk ve Moğol köleler, Eyyubi Sultanı Salih'in (1240-49) muhafızlarıydı. Salih'in ölümü üzerine bir iktidar mücadelesi başladı. Bahri memluk ordu komutanları, aralarından birini, Melik Muiz'i sultan olarak seçti. 1291'de son Franklar da Mısır'dan çıkarıldı. Burci köleler, Türk Bahri sultanların muhafızlığına getirilerek Kahire'deki kaleye yerleştirildi. Bu köleler, esas olarak Çerkezlerden (Kafkasya'dan) meydana geliyordu. 1390'da Burciler, Melik Nasır önderliğinde tahtı gasp etti. Burci hükümdarlığı 1517'ye kadar devam etti. Memluk egemenliği, Mısır ve Suriye'ye (günümüzdeki İsrail, Ürdün, Lübnan ve batı Arabistan toprakları dahil) kadar genişledi. Memluklarda saray karmaşık bir yapıya sahipti. Bürokrasi ve yargı çok iyi örgütlenmişti. Ticaretin etkin bir şekilde teşvik edilmesi, devletin bağlı topraklarında büyük bir refaha yol açtı. Kahire ve diğer pek çok yerde Memluklar tarafından inşa edilen görkemli yapılar, refah düzeyinin önemli bir göstergesiydi. Memlukların dış ticareti Afrika'da Mali ve Gine'ye; Hint Okyanusu'nda Cava'ya kadar uzanıyordu. 1517'de Osmanlı Türkleri, Kahire'yi ele geçirerek Memlukları devirdi. Türklerin gücü azalmaya başlayınca Memluklar, tekrar hükümdarlıklarını kurdu. 1798'de *Napoleon tarafından yenilgiye uğratıldılar. 1811'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından yıkıldılar.

Mendès-France, Pierre (1907-82) Fransız devlet adamı. 1932'de Radikal-Sosyalist Parti'den milletvekili seçilen Mendès-France, 1938'de Leon *Blum hükümetinde ekonomi bakanı oldu. *Vichy Hükümeti tarafından hapse atıldı. 1941'de Londra'ya kaçarak General *de Gaulle'ün sürgündeki Özgür Fransa hükümetine katıldı. *Dienbienphu felaketinin ardından Fransa'yı Çinhindi'nden çıkarma vaadiyle Mayıs 1954'te başbakan oldu. 1959'da Radikal Parti'den istifa etti. Bu tarihten sonra etki yaratabilecek bir destek bulamadı. De Gaulle'ün devlet başkanlığı yetkilerini diktatörce kullanmasına karşı giderek daha da fazla sesini yükseltti.

Mendoza, Antonio de (yak. 1490-1552) İspanyol sömürge idarecisi. Merkezi günümüzdeki Meksika Şehri'nde olan Yeni İspanya'nın ilk genel valisiydi (1535-1550). İspanyol yerleşimciler ile Amerikan yerlileri arasındaki ilişkileri geliştirmek adına çok çaba gösterdi. Başta madencilik olmak üzere ekonomik alanda kalkınmaya ve iki grup için de eğitim olanaklarının artırılmasına destek oldu. 1551'den itibaren Peru genel valiliği yaptı.

Menelik, II. (1844-1913) Etiyopya imparatoru (1889-1913). Aslen Shewa hükümdarı (1863-89) olan Menelik, IV. Yohannes öldükten sonra İtalyanların desteğiyle tahtı ele geçirdi. 1889'da İtalya'yla Uccіali Antlaşması'nı yaptı. Ancak İtalya'nın antlaşmada kullandığı ifade tarzıyla Etiyopya'yı kendisine tabi kıldığını fark edince anlaşmadan caydı. İtalyanların istilası ve arkasından *Adova'da aldıkları yenilgi, Menelik'in konumunu güçlendirdi. Menelik; Etiyopya'yı çağdaşlaştırdı, kamusal eğitimi başlattı ve köleliği kaldırmaya çalıştı. Ayrıca Fransa'ya *Cibuti'den yapılacak bir demiryolunun ayrıcalığını vererek ticaretin önünü açtı. Menelik'in fetihleri, ülke topraklarını ikiye katladı ve Güney Etiyopya'yı devlete kazandırdı.

Mengistu Haile Mariam (1937-) Etiyopyalı asker ve siyasetçi, Etiyopya devlet başkanı (1987-91). Bir subay olan Mengistu, ilk kez 1974'te ordunun İmparator *Haile Selassie rejimine karşı düzenlediği

başarılı darbeyle öne çıktı. Geçici ordu konseyinin başkanvekili olarak atandı. 1977'de ikinci bir darbenin üzerine devlet başkanı oldu. Sovyetler Birliği ve Küba'dan aldığı destekle Etiyopya'yı Marksist-Leninist bir cumhuriyet yaptı. Bütün muhalefeti acımasızca bastırdı. Tarımda kolektifleştirme ve tehcir hamlelerinde bulundu. Etiyopya'dan ayrılan *Eritre bölgesine karşı yürüttüğü savaşta Afrika'daki en büyük orduyu kurdu. 1984-1985'te izlediği politikalar yüzünden Afrika Boynuzu'nu etkileyen en kötü açlık ve kıtlık dönemlerinden biri daha da kötü hale geldi. Bu süreçte binlerce Etiyopyalı öldü. 1987'de Mengistu, sivil yönetimi getirdi. Başında olduğu İşçi Partisi dışında bütün partileri yasakladı ve kolayca devlet başkanlığını elde etti. 1989'da bir darbe girişimi atlattıktan sonra Mayıs 1991'de devrilerek sürgüne yollandı. 1980'lerin ortasından beri sürekli olarak ilerleyen Eritre ve Tigray'daki direniş hareketlerinden oluşan koalisyon, Addis Ababa'yı ele geçirmişti. 1995'te Mengistu, kendi ülkesinde soykırım suçundan gıyaben mahkûm edildi.

Menon, Krişna (Vengalil Krişnan Krişna Menon) (1896-1974) Hint siyasetçi. Britanya'da Hint milli davasının önde gelen sözcülerinden biri olan Menon, Hindistan'ın Londra yüksek temsilciliğinin (1947-52) yanı sıra Birleşmiş Milletler temsilciliğini de yürüttü. Savunma bakanı olduğu dönemde (1957-62) otokratik kararları ve 1962 *Hindistan-Çin Savaşı'ndaki yenilgi nedeniyle ağır bir şekilde eleştirildi. Sonunda istifa etmek zorunda kaldı.

Menşevik *Bkz.* BOLŞEVİK.

Menzies, Sir Robert Gordon (1894-1978) Avustralyalı Liberal Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1939-41, 1949-66). Avustralya'nın en uzun süre görev yapan başbakanı olan Menzies, 1950'lerde izlediği politikalarla ülkenin sanayide hızlı bir büyüme yakalamasını sağladı ve Avustralya üniversitelerinin gelişimine ivme kazandırdı. Komünizm karşıtlığıyla öne çıkan Menzies'in 1951'de Avustralya Komünist Partisi'ni kapatma girişimi başarısızlıkla sonuçlandı. Menzies, Vietnam Savaşı'nda ABD'yi aktif bir şekilde destekledi.

Merchant Adventurer Aslen ihracat yapan herhangi İngiliz tüccara verilen isim. 1407'de kurulan Merchant Adventurers isimli bir ticaret şirketi, 15-16. yüzyıllarda yükselişe geçti. Şirket, başlıca İngiliz limanlarında faaliyet gösteren ve pek örgütlü bir yapıya sahip olmayan tüccarlardan oluşmaktaydı. Bu tüccarlar, başta Hollanda olmak üzere Kıta Avrupası'na kumaş satıyordu. Bristol (1467) ve Londra (1505) gibi şehirlerde ve Avrupa'daki yerleşimlerinde kraliyet *beratlarına sahiplerdi. İngiltere'nin dış ticaretine hâkim olarak rakipleri Alman *Hansa Birliği tüccarlarını devre dışı bırakmışlardı. 1564'e kadar bu tüccarların Kıta Avrupası'ndaki başlıca piyasası, Kuzeybatı Avrupa'nın ticaret başkenti olan Anvers'ti. 1611'den itibaren Hamburg merkez haline geldi. Buna karşın ana üs Londra'ydı. Merchant Adventurers tüccarları, büyük *beratlı şirketlerin öncüsü oldu. 18. yüzyılda önemlerini kaybettiler.

Merchant Stapler (veya Merchants of the Staple Şirketi üyesi) Calais'teki merkez (**wool staple*) üzerinden yün ticareti yapan herhangi bir İngiliz tüccarına verilen isim. 13-16. yüzyıllar arasında, Calais'te yün ticaretinin yapıldığı bu merkez, yünün pazarlanması için sabit bir yer olarak belirlenmişti. 26 ila 38 üyesi olan Merchants of the Staple Şirketi'nin kurulmasıyla beraber İngiltere'de yün için ödenen fiyat düşük seviyede tutuluyordu. Böylece İngiliz kumaş sanayisinin ve kumaş sektöründeki Clothworkers ve *Merchant Adventurers gibi tüccar şirketlerinin gelişimi desteklenmiş oluyordu. Ancak Merchants of the Staple Şirketi, yün ticaretindeki tekelleri sayesinde 16. yüzyıla kadar İngiliz denizaşırı ticaretinde üstün konumdaydı.

Mercia Orta İngiltere'de yer alan eski bir krallık. MS 6. yüzyılda doğudaki yeni Anglosakson yerleşimleri ile batıdaki Kelt toprakları arasındaki sınır bölgelerinde is-

tilacı Angluslar tarafından kuruldu. 8. yüzyılda *Offa önderliğinde bölgeye hâkim olan Mercia, Humber'den güney sahiline kadar uzanıyordu. 796'da Offa'nın ölümü üzerine krallık gerilemeye başladı ve 926'da *Athelstan tüm İngiltere'nin kralı olunca nihayet ayrı devlet yapısını kaybetti. Günümüzde "Mercia" ismi yeniden canlandı. Örneğin "Batı Mercia Otoritesi"; Hereford and Worcester ve Shropshire illerini kapsayan polis yetki bölgesidir.

Mercier, Honoré (1840-94) Fransız-Kanadalı devlet adamı. Mercier, Britanya Kuzey Amerikası eyaletlerinin 1867'de kurduğu konfederasyona karşı çıktı. 1871'de Kanada'daki Fransız varlığını temsil etmek amacıyla Ulusal Parti'yi kurdu. 1872-1874 arasında Kanada Avam Kamarası'nda görev yaptı. 1879'da Quebec eyalet meclisine seçilen Mercier, 1883'te Liberal Parti'nin eyaletteki lideri oldu. *Riel İsyanı'nın akabinde 1886'da Muhafazakâr Parti adayını geçerek Quebec başbakanlığına geldi. Halktan gördüğü yoğun destek, demiryolu teşvikleriyle ilgili yolsuzluk suçlamalarından dolayı sarsıldı. 1891'de görevinden alındı ve bir sonraki seçimde mağlup oldu. Yeni kurulan hükümet, Mercier'e yönelik suçlamaları düşürdü.

MERCOSUR (Portekizce MERCOSUL) Güney Amerika'da bölgesel faaliyet gösteren bir ticaret örgütü. Tam adı Güney Konisi veya Güney Amerika Ortak Pazarı olan MERCOSUR, Mart 1991'de bölgede bir ortak pazar yaratmak amacıyla kuruldu. MERCOSUR'a üye devletler; Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay'dı. Gümrükler üzerine yapılan uzatmalı müzakerelerin ardından 17 Aralık 1994'te gümrük birliğini oluşturan nihai başkanlık anlaşması imzalandı. 1 Ocak 1995'te MERCOSUR, faaliyete geçti. Şili, 1996'da ortak üye olarak katıldı. 1995'te MERCOSUR ve Avrupa Birliği, bir işbirliği anlaşması imzalayarak nihayetinde bir MERCOSUR-AB serbest ticaret bölgesinin oluşturulacağı müzakereleri başlatma sözü verdi. 2004'te MERCOSUR, *And Topluluğu'yla bir işbirliği anlaşması imzaladı. Anlaşmanın hedefi, iki örgütü birleştirerek bir Güney Amerika ülkeler birliği kurmaktı. Sonuç olarak And Topluluğu'nun üyelerinin çoğu (Bolivya, Kolombiya, Ekvator ve Peru) MERCOSUR'un ortak üyesi oldu. Öte yandan Venezuela, 2005'te tam üyeliğe geçti.

Meredith Olayı (1962) ABD *vatandaşlık hakları mücadelesi kapsamında yaşanan bir olay. Mississippi eyalet yetkilileri, federal mahkeme kararını hiçe sayarak siyahi James Meredith'in Mississippi Üniversitesi'ne kaydolmasına izin vermedi. Mississippi valisi karara meydan okuyan açıklamalarda bulundu ve dolayısıyla binlerce ırk ayrımcılığı taraftarını Meredith'in üniversiteye girişi sırasında onu koruyan federal polislere saldırmaya yöneltti. Başkan *Kennedy; huzurun yeniden tesis edilmesi, mahkeme kararının uygulanması ve Üniversite'nin ilk siyahi öğrencisi olarak Meredith'in okula girişinin sağlanması amacıyla ulusal muhafızlar ile orduyu bölgeye gönderdi.

merkantilizm 17. yüzyılda ihracatı artırmak ve ithalatı kısıtlamak adına doğal kaynaklardan tam olarak faydalanılmasını amaçlayan ekonomik düşünce. Merkantilistler, altın sahibi olmanın her şeyden önemli olduğu ve herhangi bir değerli madeni olmayan ülkelerin ticaret yoluyla elde etmesi gerektiği kanaatindeydi. Bir ülkenin zenginliği, esas olarak ticaret dengesine bağlı görülüyordu. Ticaret devlet destekli şirketler tarafından kontrol ediliyor, gümrük vergileri uygulanıyor ve *Hollanda-İngiltere Savaşları gibi ticaret savaşları yaşanıyordu. Daha sonra gelen *serbest ticaret (*laissez-faire*) destekçileri merkantilistlerin ticaret hacminin sabit olduğu ve bir ülkenin payını artırması için diğerlerinin payını azaltması gerektiği teorisine karşı çıktı. 1752'de yazdığı ünlü makalesinde David *Hume, merkantilist görüşlerin aksini iddia ederek bir ülkenin altın rezervlerinin aslında o ülkenin ekonomisinin büyüklüğüyle ve buna bağlı biçimde ülkenin bir dolaşım aracı olarak paraya ihtiyacıyla ilgili olduğunu öne sürdü.

Hume, dolayısıyla rezervlerin hiçbir şekilde devletin ticarete müdahalesinden kalıcı olarak etkilenmeyeceği görüşündeydi.

Merkel, Angela (Dorothea) (1954-) Alman devlet kadını, şansölye (2005-). Hamburg'da doğan Merkel, Doğu Almanya'da büyüdü. 1989'da komünizmin çöküşü sırasında siyasete girdi. 1990'da Doğu Almanya hükümetinde görev yaptıktan sonra yeniden birleşmeyle beraber Hıristiyan Demokrat Birliği'nden federal parlamentoya seçildi. Helmut *Kohl başbakanlığında (1991-98) bakan olarak görev yaptı. 2002'de Hıristiyan Demokrat Birliği parlamento grubunun başkanı oldu. 2005'te başa baş geçen seçimlerde şansölyelik görevine geldi. Sosyal Demokrat Parti'yle yapılan "büyük koalisyonun" başına geçen Merkel, şansölye olan ilk kadın ve ilk eski Doğu Alman'dı. 2009 ve 2013'te kazandığı seçim zaferleri sonucunda iktidarını sürdürdü.

Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) (1955-79) Britanya, Türkiye, İran, Pakistan ve Irak'ın temsilcilerinden oluşan bir ortak güvenlik örgütü. 1956'da ABD, ortak üye olarak katıldı. Bağdat Paktı'nın (1955) bir sonucu olarak kurulan CENTO, kısmen eski Sovyetler Birliği'ne karşı bir savunma ittifakı olarak düşünüldü. Ayrıca Britanya'nın Arap dünyasındaki etkisini pekiştirme amacı da güdülmüştü. 1958'de Irak'ın örgütten çekilmesinden sonra merkezi Ankara'ya taşındı. Türkiye, Pakistan ve 1979'da İran'ın ayrılmasının ardından örgütün faaliyeti sona erdi.

Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) *Bkz.* İSTİHBARAT TEŞKİLATLARI.

Merovenjler Bir *Frank kralları hanedanı. Hanedana, *Clovis'in büyükbabası Mérovée'nin (ö. 458) ismi verilmişti. Merovenjler, idarecilikten ziyade savaş konusunda yetenekliydi. Merovenj krallarının pek azı idari meselelerle ilgilendi. 638'de I. Dagobert'in ölümünden sonra iktidar, kralladan "saray valilerine" geçti. Saray valisi, aslen saray halkının başındaki isimdi. Zamanla ülke çapında kraliyet otoritesini temsil etmeye, kraliyet topraklarını yönetmeye ve kralın yokluğunda orduya komuta etmeye başladı. En bilinen saray valileri Pepin (görev yılları 687-714) ve *Charles Martel'di (görev yılları 714-41). Martel, İspanya'dan gelen *Sarazen istilacılara karşı kazandığı zaferlerle nam salmıştı. Pepin ise 751'de son Merovenj kralını tahttan indirerek tahtı gasp eden *Charlemagne'nin (Şarlman) babasıydı.

Metaxas, Ioannis (1871-1941) Yunan general ve devlet adamı. Yunan ordusunun genelkurmay başkanı olmasına karşın 1917'de Yunanistan'ın İtilaf Devletleri safında savaşa girmesiyle sürgüne yollandı. 1920'de sürgünden döndü. Bir darbeye önderlik ettikten sonra tekrar sürgün edildi (1923-24). Sağlam bir monarşi yanlısı olan Metaxas, 1928-1936 arasında çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu. Kraliyetin onayıyla Parlamento'yu dağıtarak diktatörlük (1936-41) kurdu. Metaxas önderliğinde birleşen ülke, 1940'ta İtalyan istilasını püskürtse de 1941'de Hitler'in ordusu duruma müdahale etti ve Yunanistan işgale uğradı.

Metodizm *Bkz.* PROTESTANLIK.

Metternich, Klemens Wenzel Nepomuk Lothar, Metternich-Winneburg-Beilstein Prensi (1773-1859) Avusturyalı devlet adamı. Metternich, dışişleri bakanı (1809-48) olarak, Napolyon Savaşları'ndan sonra Avrupa'da uzlaşma şartlarının belirlendiği Viyana Kongresi'ni (1814-15) düzenleyenlerden biriydi. İçeride ve dışarıda gerici muhafazakâr duruşunu yansıtan politikalar izledi. Daha sonra 1848 Devrimleri sırasında istifaya zorlandı.

Mezolitik *Paleolitik ve *Neolitik Çağlar arasında geçiş dönemi olan Orta Taş Çağı. Yaklaşık 10 bin yıl önce yaşamış Mezoli-

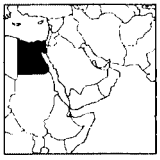
tik Çağ insanı, son Buzul Çağı'nın sonunda iklimin ılımanlaştığı zamanlarda avcı-toplayıcılık yaptı. Batı Avrupa'daki Mezolitik dönem avcı toplumları, daha doğudaki Neolitik dönem çiftçi gruplarıyla aynı sıralarda varlığını sürdürdü.

Mezopotamya Güneybatı Asya'da günümüz Irak topraklarında, Dicle ve Fırat Nehirleri arasında yer alan eski bir bölge. Mezopotamya'nın alüvyon ovaları; günümüzde Irak'ta kalan eski Akad, Sümer, Babil ve Asur uygarlıklarına ev sahipliği yaptı.

Mezopotamya teknolojisi *Bkz.* MISIR VE MEZOPOTAMYA TEKNOLOJİSİ.

Mısır

Başkent:	Kahire
Yüz ölçümü:	1.001.450 km²
Nüfus:	95.294.388 (2012 tahmini)
Para birimi:	1 Mısır lirası = 100 kuruş
Dini yapısı:	%90,0 Müslüman; %9,0 Kıpti
Etnik yapısı:	%99,6 Mısırlı
Diller:	Arapça (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Arap Birliği, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'nın kuzeydoğu köşesinde yer alan bir ülke. Akdeniz ve Kızıldeniz'e kıyısı vardır. Komşuları kuzeydoğuda İsrail; güneyde Sudan; batıda Libya'dır.

Fiziki Ülke genellikle sıcak ve kuraktır, güneyde bazı yıllar hiç yağmur yağmaz. Mısır'da uygarlık Nil Nehri'nden elde edilen suya bağımlıdır. Nehir, Asvan Barajı'yla kontrol altında tutulmaktadır. Nil Vadisi'nin batısında birkaç vahanın bulunduğu bir taş, toprak ve çakıl çölü görülür. Ayrıca yine bu bölgede Kattara Çöküntüsü yer almaktadır. Doğu tarafında ise kireç ve kum taşından meydana gelen platoların olduğu bir dizi tepeye rastlanmaktadır. Süveyş Körfezi'nin doğu yakasında da Sina Çölü vardır. Kuzeyde yelpaze şeklindeki Nil Deltası ise daha nemli bir iklime sahip olup çok verimlidir.

Ekonomi Mısır'ın ana ihraç malları ham petrol, petrol ürünleri ve pamuktur. Diğer başlıca tarım ürünlerinin arasında pirinç, tahıllar, meyve ve sebzeler bulunur. Öne çıkan sanayi kolları ise tekstil, gıda işleme ve turizmdir. Süveyş Kanalı'ndan, yurtdışındaki Mısırlılardan ve turizmden elde edilen döviz gelirleri ekonomiye önemli bir katkıda bulunmaktadır. 2011'den beri süregelen siyasi istikrarsızlık ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır.

Tarih Mısır, Mezopotamya'yla birlikte Eski Dünya'nın ilk uygarlıklarından birine ev sahipliği yaptı. Tarım ve madencilik Batı Asya'dan geldi ve Nil taşkın ovası kendine özgü bambaşka bir kültürel geleneğin gelişmesini mümkün kıldı. Biri Nil Deltası'nda (Aşağı Mısır); diğeri akıntı yönünün ters tarafında, Teb civarında (Yukarı Mısır) olmak üzere iki krallık MÖ 4000'ler boyunca yaşadı. MÖ 3000'den kısa bir süre önce Aşağı Mısır'ın fethedilmesiyle bu iki krallık birleşerek Ön Hanedanlık dönemini başlattı. Eski Krallık döneminde (MÖ 2700-2200) başkentin Delta'nın hemen ağzındaki Memfis'e taşınması, muhtemelen Levant'la yapılan deniz ticaretine verilen önemin bir işaretiydi. Başlıca piramitler burada, çölün nehre bakan sınırında inşa edildi. Bir dağılma döneminin (iki "fetret" devrinin ilki) ardından Eski Krallıktan Orta Krallığa (yak. 2050-1750) geçildi. Orta Krallık döneminde Filistin'e doğru bir genişleme ger-

çekleşti ve Nubya sınırı güçlendirildi. Bir süre ülkeye yabancı hükümdarlar (*Hiksoslar) egemen oldu. Daha sonra gelen Yeni Krallık dönemi (1550-1050) bir yayılmacı imparatorluk çağı olarak öne çıktı. Krallık, Filistin'in hâkimiyeti için Asyalı güçlerle savaştı. *Akhenaton'un yeni bir başkent ve din kurmasıyla başlayan Amarna Dönemi, Yeni Krallık dönemini noktaladı. MÖ 12. yüzyılda Mısır, yağmacı *Deniz Kavimleri tarafından düzenlenen saldırılardan zarar görse de Geç Dönem'e (yak. 650-332) kadar kültürel devamlılığını korudu. Öte yandan bağımsızlığını, arka arkaya Asur, Pers ve Helen İmparatorluklarına dahil edilerek kaybetti. Romalılar Mısır'ı aldığında ülke fiilen kendi kendini yönetiyordu. Mısır, Roma'nın ambarıydı. Ayrıca MS 106'da Hindistan'a bir deniz yolu açılınca başkent İskenderiye, dünyanın bir numaralı ticaret merkezi haline geldi.

451'e kadar İskenderiye, Hıristiyan Kilisesi'nin ilim merkeziydi. 639'da Arap orduları Mısır'a geldiğinde, ülkeyi ele geçirmekte pek zorluk çekmedi. Arap egemenliğinde daha az vergi toplanıyor, ülke yerliler tarafından yönetiliyor ve İslam'a geçiş için hemen hemen hiç baskı yapılmıyordu. Günümüzde Eski Kahire olan yeni başkent Mısır, Kuzey Afrika'nın Araplar tarafından fethinde bir askeri üs görevi gördü. 9. yüzyılda halifelik yavaş yavaş zayıfladı ve bir Türk olan Ahmed bin Tolun, Mısır'ı bir süreliğine bağımsızlaştırdı. 969'da *Fatımiler, ülkeyi ele geçirerek Kahire adında yeni bir başkent kurdu. Yerel idare pek değişikliğe uğramadan devam etti. Ülkenin refahı, Fatımi sanatı ve mimarisinin zenginliğine yansıdı. 1174'te Selahaddin'in Fatımi Hanedanı[26], Mısır'a hâkim oldu. Arkasından yabancı kölemen hükümdarlar olan *Memluklar geldi. Bu dönemde Mısır, tarihinin en zengin dönemini yaşadı. Daha sonra Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun kalanıyla beraber Mısır da *Osmanlı'nın eline geçti. Ancak Memluklar yerelde iktidarını esas olarak korudu. 1798'de Napoleon, Britanya'nın doğuyla ticaretini engelleme amacıyla Mısır'ı istila etti. Buna karşın 1801'de Türk ve Britanya orduları tarafından ülkeden çıkarıldı.

1802'de Mısır, tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na verilse de Kahire'deki paşaların yönetiminde (Mehmed Ali Paşa'nın soyu) neredeyse tam bağımsız gibi hareket ediyordu. 1860'larda Süveyş Kanalı'nın inşa edilmesi Mısır'ı stratejik olarak önemli bir konuma soktu ve 1882'de Britanya, *Arabi Paşa'nın milliyetçi ayaklanmasının ardından ülkeyi işgal etti. İngilizler, resmi olarak ülkeyi yönetmemesine karşın vekili ve başkonsolosu General Lort Cromer aracılığıyla Mısır'a tamamıyla egemen olmuştu. 1914'te Mısır, Britanya mandasına geçti. 1922'de Britanya tarafından kurulan bir anayasal monarşiyle kâğıt üzerinde bağımsızlığını kazandı. Böylece Sultan Ahmed de Kral I. Fuad oldu. Bu dönemde Britanya, savunma ve haberleşme alanlarındaki denetimini sürdürdü. 1936'da İngiltere-Mısır ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Britanya, Mısır'da 20 yıl boyunca bir garnizon bulunduracak fakat aşama aşama ülkeden çekilecekti. Araya II. Dünya Savaşı girdi. 1948'de Mısır güçleri, yeni kurulmakta olan İsrail devletini yenilgiye uğratmayı başaramadı ve 1952'de Kral *Faruk, bir grup subay tarafından devrildi. Bu subayların arasında yer alan Albay *Abdünnasır, çiçeği burnunda cumhuriyetin başına geçti. 1956'da Nasır'ın *Süveyş Kanalı'nı kamulaştırması, İngiltere-Fransa'nın sonuçsuz kalan askeri müdahalesine yol açtı. Aynı yıl Nasır, İsrail'e karşı giriştiği savaşta başarısız oldu. Sovyet askeri ve ekonomik yardımlarından güç alarak Arap dünyasına hâkim oldu. Buna karşın 1967 *Altı Gün Savaşı'nda İsrail, bir kez daha Nasır'a yenilgiyi tattırdı. Nasır'ın halefi Enver *Sedat, onun saldırgan politikalarını bir süre devam ettirse de *Yom Kippur Savaşı'nda alınan yenilgiden sonra Sovyetler Birliği'ne sırtını dönerek İsrail'le bir orta yol bulmaya çalıştı. Ayrıca Batı'yla da temaslarını kuvvetlendirdi. Bu politika değişikliği Mısır'ın Arap dünyasındaki konumunu

26 Eyyubiler kastedilmektedir. (ÇN)

sarstı. 1981'de Sedat, İslami köktenciler tarafından suikasta uğradı. Arkasından gelen Cumhurbaşkanı *Mübarek ılımlı ve uzlaşmacı bir politika izledi. Mısır, 1989'da resmen Arap Birliği'ne tekrar kabul edildi. 1991'de *Körfez Savaşı'nda ABD'nin önderliğindeki ittifakı desteklemek üzere asker gönderdi; karşılığında ABD de Mısır'ın kendisine olan borçlarının bir kısmını sildi. 1990'larda militan İslami köktenciler giderek daha fazla şiddete başvurmaya başladı. 2005'te Mübarek, Mısır'ın ilk çok adaylı cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak görevinde beşinci dönemine başladı. Ancak 2011'de baskı, yolsuzluk ve yoksulluğa karşı büyük halk eylemleri baş gösterdi. *Arap Baharı'nın parçası olan bu eylemler, Mübarek'in istifasına neden oldu. Askeri hükümet, anayasayı liberalleştirmesine karşın devletin arkasındaki güç olarak konumunu korudu. 2012'de Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi cumhurbaşkanı seçildi. Fakat ülke yönetiminde İslamcılardan yana aldığı tavır Mısır'ı kutuplaştırdı ve tekrar başlayan halk eylemlerinin arkasından 2013'te görevden alındı. Bunun üzerine ordu yeniden yönetimi eline aldı. 2014'te yeni bir anayasa kabul edildi ve kendisi de bir asker olan Abdülfettah Sisi cumhurbaşkanı seçildi.

Mısır ve Mezopotamya teknolojisi İkisi de aşağı yukarı MÖ 3000'de ortaya çıkan Mısır ve Mezopotamya'daki uygarlıkların sahip olduğu teknolojiler. Mezopotamya'daki eski uygarlıkların başında Sümer, Asur ve Babil İmparatorlukları geliyordu. Mezopotamya ile Mısır, pek çok temel teknolojinin ilk görüldüğü yerlerdi: Çömlekçilik ve camcılık; madenlerin çıkarılması ve işlenmesi; tekstil; ahşap işçiliği; inşaat teknikleri. Bu teknolojilerin hepsi, Hıristiyanlık öncesi dönemde halihazırda yerleşmişti. İki bölge de tarım sistemleri konusunda çok ileriydi. Sulamanın sıkı bir şekilde denetlenmesi bu alanda çok önemli bir rol oynadı. Mısır ve Mezopotamya uygarlıkları, gök cisimlerinin gözlenmesi ve hesaplama işlerinde de yetenekliydi. Ayrıca girift *takvimler oluşturmuşlardı. Söz konusu takvimler; yıllık ekme, yetiştirme ve hasat döngüsünü izlemek açısından önemliydi. İki tarafta da resimli yazı sistemleri geliştirildi ve tek tip ağırlık ve ölçü birimleri kullanıldı. Öte yandan iki uygarlık da sağlam örgütlenmiş kent topluluklarına sahipti. Gemi yapımı ve yol sistemlerinin geliştirilmesiyle uzak ülkelerle ticaret ilişkileri kurmuşlardı.

Midilli Ekspresi (İngilizcesi **Pony Express**) (1860-61) 19. yüzyılda ABD'nin batısında uygulanan atlı posta sistemi. Sistem, 1860'ta Missouri'li taşımacılık şirketi Russel, Majors and Waddell tarafından kuruldu. Şirket, Kaliforniya'ya güney yolu üzerinden yapılan posta taşımacılığına makul bir alternatif olduğunu kanıtlamak istemişti. Midilli Ekspresi; Saint Joseph-Missouri ile Sacramento-Kaliforniya arasında faaliyet gösteriyordu. Nakliye sırasında midilliler ve biniciler sürekli değiştiriliyor, 3200 kilometre civarındaki yol iki haftada alınıyordu. Yüksek maliyetler nedeniyle işletme kâr etmemeye başladı ve sonradan telgrafın gelişiyle sisteme ihtiyaç tamamen kalktı.

Midlothian Kampanyası (1879-80) Britanya'da partilerin seçim çalışmalarında yeni bir dönem açan William *Gladstone'nin geniş kitlelere yaptığı bir dizi konuşmaya verilen isim. Kraliçe Victoria ve Muhafazakâr Partili Başbakan *Disraeli, bu yeni taktikleri anayasaya aykırı görüyordu. Ancak bu seçim kampanyası, Liberal Parti'nin 1880'de büyük bir çoğunluk elde ederek genel seçimi kazanmasına katkıda bulundu. Kampanyayı yürütenler, 1867 *Reform Yasasıyla seçmen olan büyük kitlenin ve gazetelerde etkisi gittikçe artan siyasi söylev haberlerinin ne kadar önemli olduğunun bilincindeydi. Gladstone, trenle Londra'dan Edinburg'un Midlothian ilçesine hareket etmeden önce kalabalıklara seslendi ve bunu her durakta tekrar etti. Gladstone'nin Edinburg ve diğer İskoç şehirlerinde yaptığı hükümeti eleştiren konuşmalarıyla kampanya zirveye çıktı.

Gladstone, Midlothian seçim bölgesinde sandalyeyi Muhafazakâr Parti üyesi Lort Dalkeith'in elinden aldı.

Mihail, VIII. (Palaiologos) (yak. 1225-82) Bizans imparatoru (1259-82). Mihail, naibi olduğu genç *İznik İmparatoru IV. İoannis'ten tahtı gasp etti. Daha sonra Konstantinopolis'i alarak Bizans başkentini tekrar oraya taşıdı. Ardından Bizans imparatoru olarak taç giydi. Kilisenin Konstantinopolis ve Roma'daki iki kolunu uzlaştırmaya çalıştı. Ancak Lyons Konsili'nde (1274) varılan gönüllü birlik anlaşması, yakıcı siyasi amaçlardan kaynaklanıyordu; nitekim 1289'da sona erdi. Mihail'in en büyük rakibi Napoli Kralı I. Charles'ti (Anjou). *Sicilya Akşam Duası ayaklanmasından (1282) sonra Angevin (Anjou) hanedanının gücü düşüşe geçince Mihail'in halefi Andronikos, artık papanın müttefikliğine ihtiyaç duymadığından sözü edilen birlik anlaşmasından çekildi.

Mihailović, Draža (1893-1946) Sırp subay. II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya düştükten sonra Alman kuvvetlerine karşı kralcı partizanları seferber etti. Emrindeki kuvvetleri, daha sonra "çetnik" olarak anılacak çeteler (četa, telaffuzu "çeta") şeklinde örgütledi. Çetniklerin *Tito'nun komünist partizanlarıyla ilişkileri sıkıntılıydı. Mihailović, Tito iktidara geldikten sonra yargılandı ve Almanlarla işbirliği yaptığı ve savaş suçları işlediği gerekçesiyle kurşuna dizildi.

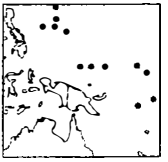
Mihver Devletleri II. *Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında savaşan faşist devletlerin ittifakı. Mihver Devletleri ifadesi Hitler ile Mussolini arasında gerçekleşen bir anlaşmada (Ekim 1936) kullanılmıştır. Anlaşmada, Roma-Berlin hattında kurulan "mihvere diğer bütün Avrupa devletleri de katılabilir" denmiştir. Japonya, Anti-Komintern Paktı'nı imzalayarak (Kasım 1936) koalisyona katıldı. Almanya ve İtalya arasında tam bir askeri ve siyasi ittifak (Çelik Paktı) 1939'da gerçekleşti. 1940'ta üç devlet arasında imzalanan Üçlü Pakt, ittifakı pekiştirdi. Hemen sonrasında Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'ın yanında Nazilerin kurduğu Slovakya ve Hırvatistan devletleri de Mihver Devletleri'ne katıldı.

Miken uygarlığı (veya Ege uygarlığı) Yaklaşık MÖ 1580'den, *Dorların Miken ve Tirins kalelerini yıktığı MÖ 1120 civarına kadar Yunanistan anakarasına hâkim olan Yunan kültürü. Mora Yarımadası'ndaki bir diğer önemli merkez Pilos'tu. Miken uygarlığının etkisi, güney Teselya'ya kadar kuzey bölgelerine yayıldı. Yaklaşık 1450'de Mikenlerin Girit'teki *Knossos'u fethettiği anlaşılmaktadır. Miken tüccarları; Küçük Asya'dan Kıbrıs ve Suriye'ye kadar geniş bir alanda seyahat etmiştir. Ayrıca Mikenlerin 1200 civarında Truva'yı da yağmalayıp ele geçirdiğine dair bulgular vardır. Ancak şair Homeros'un *İlyada* eserinde bu seferin süresini ve çapını abarttığı şüphesizdir. Mikenlerin ilk dönemlerinden kalma bulgular, büyük bir zenginliğe ve yüksek sanat becerilerine işaret etmektedir.

Mikronezya Federal Devletleri

Başkent:	Palikir (Ponpei Adası'nda)
Yüz ölçümü:	702 km²
Nüfus:	106.104 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ABD doları = 100 sent
Dini yapısı:	%52,7 Katolik; %41,7 Protestan
Etnik yapısı:	%48,8 Chuuklu, %24,2 Ponpeili; %6,2 Kosraeli; %5,2 Yaplı
Diller:	İngilizce (resmi), Mikronezya dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM)

Pasifik Okyanusu'nun batısında bir grup adadan oluşan bir ülke. Dört devletten meydana gelmektedir: Yap, Chuuk (önceden Truk), Ponpei (önceden Pnape) ve Kosrae.

Fiziki Mikronezya Federal Devletleri, Filipinler'in doğusunda bir takımada olan Caroline Adaları grubunun bir parçasıdır. Mikronezya, batık ve sönmüş volkanların üzerinde yükselen alçak mercanadalardan oluşur. İklim tropiktir. Bölgede tayfun tehlikesi bulunmaktadır.

Ekonomi Ekonomik faaliyetin büyük bir kısmı devlet tarafından yürütülmektedir. İşgücünün üçte ikisi kamuda çalışmaktadır. Devletin mali kaynağı esas olarak ABD yardımlarıdır. Bunun dışında geçimlik tarım ve balıkçılık yapılmaktadır. Ana ihracat kalemleri ise balık, giyim, muz ve karabiberdir. Az da olsa turizm faaliyeti görülmektedir.

Tarih Muhtemelen adanın ilk yerleşimcileri, bölgeye MÖ 1500 civarında gelen Melanezyalılardı. 17. yüzyılda Mikronezya, İspanya tarafından sömürgeleştirildi. Adalar, 1898'de Almanya'ya satıldı. 1914'ten Amerikan kuvvetleri tarafından ele geçirildiği 1944 yılına kadar Japon işgalinde kaldı. 1947'de ABD tarafından yönetilen BM Pasifik Adaları Vesayet Toprakları arasına katıldı. 1965'ten itibaren özerklik talepleri yükselmeye başladı. Mikronezya, 1979'da bağımsız oldu. 1986'ya kadar ABD yönetimi resmen devam etti. Bağımsızlık kararı, BM tarafından ancak 1990'da onandı. 1982'de imzalanan serbest birlik anlaşmasıyla Mikronezya'nın savunması ABD'ye bırakıldı.

Mikstek Meksika'da Oaxaca'nın dağlık bölgelerinde yaşamış bir halk. Miksteklere ait bugüne kadar bir kısmı ulaşan eski el yazmaları, kurdukları devletin tarihini MS 692'ye kadar götürmektedir. Bu yazmalarda ünlü kralları Sekiz-Sevgili-Kaplan-Pençe de yer almaktadır. Yaklaşık MS 1000'e gelindiğinde Mikstekler, gevşek bir şehir devletleri federasyonu kurmuştu. 14. yüzyılda Oaxaca Vadisi'ne sızmaya başlayarak burada yer yer savaş yaptılar, yer yer de Zapotek kültürüyle kaynaştılar.

Milet Küçük Asya'nın önde gelen İyon kentlerinden biri. Milet, MÖ 7 ve 6. yüzyıllarda Çanakkale Boğazı ve Karadeniz kıyılarında koloniler kurdu. Geniş bir alanda ticari faaliyet yürüten kent, *Kroisos'un (Karun) etki alanına girdikten sonra dahi gelişmeye devam etti. 499'da Perslere karşı İyonyalıların isyanında başı çekti. 494'teki nihai yenilgisinin ardından yakılıp yıkıldı. Bu tarihten sonra bir daha eski gücüne kavuşamadı. 412'de Atina İmparatorluğu'na başkaldırsa da ardından Pers egemenliğine girdi. Roma İmparatorluğu'nun parçası olduğu dönemde kentin girdiği ekonomik gerileme, limanın alüvyonla dolmasıyla hız kazandı.

milis Olağanüstü dönemlerde, genellikle yerel savunma amacıyla gönüllü olan veya silah altına alınmış vatandaşlardan meydana gelen askeri güç. İngiltere'de milislik, Ortaçağ'daki Anglosakson *fyrd* kuvvetleriyle ortaya çıktı. Bu kuvvetler, esas olarak zorla silah altına alınıyor ve (16. yüzyıla kadar) yerel şerif tarafından denetleniyordu. Ardından 19. yüzyılın sonlarına kadar denetleme görevi *Lort Lieutenant* makamına verildi.

Modern milisler, çok çeşitli roller üstlenmektedir. Genelde piyade veya hafif zırhlı kara birlikleri olsalar da bazı örneklerde (ABD Ulusal Muhafızları gibi) hava ve kıyı savunmasında da görev yapmaktadırlar. İsrail, İsviçre, eski Yugoslavya ve İsveç gibi ülkeler savunma planlamalarının büyük bir kısmını milis birliklerine dayandırmaktadır. Halk milisleri de Doğu Almanya ve Çekoslovakya gibi eski komünist devletlerde görülmektedir. Ayrıca milis kuvvetlerinin iç çatışmalarda da önemli roller aldığı görülmektedir. Kimi gruplar, iç çatışmalar sırasında milis güçleri oluşturmakta ve yönlendirmektedir. Bu gibi durumlarda milisler ile *gerilla kuvvetleri arasındaki farkın anlaşılması güçtür.

Milletler Cemiyeti 1919'da *Versay Barış Antlaşması'yla kurulan bir uluslararası işbirliği örgütü. Ortak güvenlik, uluslarara-

sı tahkim, silahlanmanın azaltılması ve açık diplomasi ilkelerini içeren bir Cemiyet sözleşmesi ortaya kondu. 1926'da Almanya örgüte kabul edildi. Ancak ABD Kongresi, sözleşmeyi de içeren Versay Antlaşması'nı kabul etmedi. Merkezi Cenevre'de olan Cemiyet, her ne kadar savaş sonrası ekonomik yeniden yapılanma konusunda değerli başarılar kazansa da üye ülkelerin uluslararası çıkarları ulusal çıkarlarının önüne koymayı reddetmesi nedeniyle esas amacına ulaşamadı. Milletler Cemiyeti; İtalya, Almanya ve Japonya'nın yayılmacılığı karşısında çaresiz kaldı. 1946'da yerini Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na bıraktı.

Milletler Topluluğu 53 ülkeden oluşan bir uluslararası yapı. Kökleri *Britanya İmparatorluğu'na dayanmaktadır. Üyeleri Birleşik Krallık ile onun eski sömürgelerinden oluşmaktadır. Başında ise Britanya hükümdarı bulunur. Britanya Topluluğu ismi I. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmaya başlandı. Bu ismin ortaya çıkmasının sebebi I. Dünya Savaşı'nda Britanya'ya sundukları askeri yardımlar sonucunda *dominyonların statülerinin yükselmesidir. Britanya kraliyetine resmen bağlılıkları dışında bağımsız olmaları 1926 İmparatorluk Konferansı'yla gerçekleşmiş, 1931 *Westminster Nizamnamesi'yle de kendi ülkelerinde yargı yetkisi elde etmişlerdir. Britanya Topluluğu'na mensup ülkelerin aldığı bağımsız kararların etkisi 1936'da VIII. *Edward'ın tahttan çekilmesi örneğinde net biçimde görüldü. 1939'da da söz konusu ülkeler Britanya'yı II. Dünya Savaşı'nda destekleyip desteklemeyeceklerine kendileri karar verdi. 1945'te Britanya Topluluğu, beyaz nüfusun ağırlıkta olduğu ülkelerden meydana geliyordu. 1947'de Hindistan ile Pakistan ve 1948'de Sri Lanka'ya bağımsızlık tanınmasından sonra Topluluk'un yapısı değişti. 1949'da Milletler Topluluğu ismi benimsendi ve Britanya kraliyetine resmi bağlılık şartı kaldırıldı. Bundan sonra hemen hemen bütün Britanya sömürgeleri, bağımsızlık kazanarak Topluluk'a katıldı. Az da olsa bir kısım ülke ayrıldı. Ayrılanlardan İrlanda Cumhuriyeti (1949), Zimbabve (2003) ve Gambiya (2013) bir daha katılmamış; Pakistan 1972'de çıkıp 1989'da geri girmiş; Güney Afrika 1961'de *Apartheid* politikasına düşmanca yaklaşımlardan dolayı 1961'de çekilmesine karşın 1995'te tekrar kabul edilmiş; Fiji, anayasasındaki ırkçı ögelerden dolayı 1987'de çekildikten sonra anayasasından ırkçılığı temizleyince 1997'de geri girmiştir. Diğer üyelikler de geçici olarak askıya alınmıştır. 1995'te Kamerun, tarihinde hiçbir zaman Britanya tarafından yönetilmeyip Milletler Topluluğu'na üye olan ilk ülke oldu. Britanya'yla herhangi bir tarihsel bağı olmayan Mozambik'in 1995'te Topluluk'a kabul edilmesi bir emsal oluşturdu. 2009'da Ruanda da bu emsali takip ederek Topluluk'a katıldı.

Başlarda Topluluk'un özel bir amacı veya örgüt yapısı yoktu. 1965'te Topluluk Sekretaryası kuruldu ve bu tarihten itibaren örgütün faaliyet alanı genişledi. Singapur Topluluk İlkeleri Deklarasyonu'yla (1971) topluluk amaçları ilk kez ifade edildi. Ancak bu amaçlardan bazıları (kişi özgürlüğü ve cebir kullanmanın reddi gibi) o dönemde üye ülkelerin büyük bir kısmı tarafından yok sayılmaktaydı. 2012'de kabul edilen Topluluk Sözleşmesi, Milletler Topluluğu bünyesindeki ülkelerin özgür ve demokratik topluma bağlılıkları ile barış ve refahın yüceltilmesi konularında kararlılık gösterdi.

Milli Halk Partisi *Bkz.* GUOMİN DANG.

Milli Hükümetler (İngilizcesi **National governments**) Britanya'da 1931-1935 arasında görev yapan koalisyon hükümetlerine verilen isim. Ağustos 1931'de mali kriz, İşçi Partisi hükümetinde bölünmelere yol açtı ve işsizlik ödeneğinde kesintiyi kabul etmeyen dokuz bakan istifa etti. Liberal Parti lideri Herbert Samuel, Başbakan Ramsay *MacDonald'a dokuz bakanın yerine Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti üyeleri-

nin atanarak bir "milli kurtuluş hükümeti" kurulması tavsiyesinde bulundu. Bunun üzerine ilk Milli Hükümet 24 Ağustos'ta oluşturuldu. Vergileri artıran ve ödenekleri ve kamu sektörü maaşlarını düşüren bir olağanüstü bütçe yürürlüğe girdi. Britanya, korumacı bir politika benimseyerek altın standardını terk etti. Hükümeti destekleyenler sosyalizme ihanetle suçlandı ve İşçi Partisi bölündü. Ekim'de MacDonald genel seçimi kazanarak ikinci bir Milli Hükümet kurdu. Fakat hükümetin dengesi, büyük oranda Muhafazakâr Parti lehinde değişti. Stanley *Baldwin (1935-37) ve Neville *Chamberlain (1937-40) hükümetleri, "Milli" sıfatını korusa da fiilen Muhafazakâr Parti hükümetleriydi.

Milošević, Slobodan (1941-2006) Sırp siyasetçi, Sırbistan (1989-97) ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (1997-2000) devlet başkanı. Hukuk eğitimi alan Milošević, 1978'de Belgrad Bankası'nın müdürü oldu. 1987'de Sırbistan Komünist (daha sonra Sosyalist) Partisi'nin genel sekreterliğine seçildi. Bundan iki yıl sonra devlet başkanlığı seçimini kazandı. Eski *Yugoslavya'ya tabi cumhuriyetler üzerinde Sırp egemenliği kurulmasını savunan Milošević, Yugoslavya federal ordusunun Slovenya ve Hırvatistan'a müdahalesini (1991-92) planladı. Bosnalı Sırpların *Bosna Hersek'te savaşa yol açan ayrılma girişimlerini, izlediği "etnik temizlik" politikasıyla destekledi. Sonuç olarak uluslararası toplum tarafından dışlandı ve Sırp ekonomisi çöktü. Ardından gelen süreçte Sırbistan'ın Kosova bölgesindeki çoğunluk Arnavut halkına yönelik benimsediği baskı, etnik temizlik ve soykırım politikaları; NATO'nun Mayıs-Haziran 1999 arasında Yugoslavya'ya karşı yıkıcı bir dizi bombardıman gerçekleştirmesine yol açtı. Haziran 1999'da Sırbistan fiilen teslim oldu. 2000 devlet başkanlığı seçimlerinde yenilgiye uğrayan Milošević, başta iktidardan çekilmeyi reddetmesine karşın kitlesel eylemlerin arkasından yenilgiyi kabullendi. 2001'de yolsuzluk suçlamalarıyla tutuklandı. Daha sonra Lahey'deki Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Divanı'nda savaş suçlarından yargılanmak üzere teslim edildi. 2002'de başlayan yargılama süreci öldüğünde hâlâ devam etmekteydi.

Minamoto Yoritomo (1147-99) Japon general, *Kamakura Şogunluğu'nun kurucusu. Yoritomo'nun ailesi, tıpkı rakipleri Taira ailesi gibi, imparatorluk çevrelerinden askeri destek talebi gelince önem kazandı. Babasını katleden Taira, Yoritomo'yu akrabaları *Hojo'nun denetimine bıraktı. Taira Kiyomori, 1180'de çocuk yaştaki torunu Antoku'yu imparator yapınca Taira ailesinin gücü zirveye çıktı. Fakat 1185'e gelindiğinde Yoritomo, Japonya'ya hâkim olmuştu. Yoritomo'yu iktidara taşıyan zaferlerin büyük bir kısmını, daha sonra trajik bir kahraman olarak tarihe ve efsanelere geçecek kardeşi Yoşitsune kazanmıştı. Yoritomo, Taira'nın İç Deniz'deki üslerini ortadan kaldırdıktan sonra 25 Nisan 1185'te Honşu'nun en güney ucundaki Danno-ura'da bulunan donanmasını yok etti. Antoku bu saldırıda boğularak öldü.
1192'de başka bir çocuk imparator, Yoritomo'yu ilk *şogun olarak atadı. Yoritomo, bunun üzerine Kamakura'da bir askeri idare kurdu. Kamakura, fiilen Japonya'nın merkezi hükümeti oldu. Yoşitsune ve Minamoto'nun diğer rakipleri, halihazırda Yoritomo'nun emirleriyle öldürülmüştü. Destekçileri ise mülkler verilerek ödüllendirildi ve böylece **daimyo* sisteminin temelleri atıldı. Yoritomo'nun ölümü üzerine kayınpederi Hojo Tokimasa, kendini naip ilân etti. 1219'da Yoritomo'nun soyu sona erdi.

Minden Muharebesi (1 Ağustos 1759) *Yedi Yıl Savaşı'nda gerçekleşen bir muharebe. Bir Fransız ordusu, Hannover'e ulaşım yolunu koruyan Alman şehri Minden'i ele geçirdi. Fakat Fransızlar; Britanya, Hannover ve Hesse askerlerinden oluşan Braunschweig Prensi Ferdinand komutasındaki büyük bir ordu tarafından kuşa-

tıldı. 1 Ağustos'ta Fransızlar ağır bir yenilgi aldı ve Hannover kurtarıldı. Minden Muharebesi, Yedi Yıl Savaşı'nda Britanya ordusunun katıldığı tek meydan muharebesiydi.

Mindszenty, József (doğum adı **József Pehm**) (1892-1975) Macar piskopos. Macar kukla hükümeti tarafından hapse atıldı (1944-45). Ömür boyu çalışma cezası, ev hapsine çevrildi. *Macar Devrimi sırasında serbest kalan Mindszenty, Sovyet kuvvetlerinin geri dönmesi üzerine Budapeşte'deki ABD Elçiliği'ne sığınarak 1971'e kadar orada kaldı.

Ming 1368'de Çin'de Zhu Yuanzhang tarafından kurulan hanedan. Moğol egemenliğinin çöküşünün ardından başa geçen Ming hanedanı, 1644'te Mançular gelene kadar hâkimiyetini sürdürdü. Ming dönemi, yayılma ve keşif dönemiydi. 16. yüzyılda Çin ile Avrupa arasında kalıcı temas sağlandı. Bu dönem ayrıca sanatın geliştiği kültürel açıdan üretken bir dönemdi. 1421'de Pekin başkent oldu.

Minghuang (veya **Xuanzong**) (684-762) *Tang hanedanına mensup Çin imparatoru (712-56). Tang hanedanının zirvede olduğu dönemde tahta çıktı. Tibetlilerin Araplara katılmasını engellemek üzere gönderdiği ordu Pamir Dağları'nı geçerek Hindukuş'a ulaştı. 745'te daha önceden oğlunun cariyesi olan Yang Guifei'yi eş olarak aldıktan sonra imparatorluk görevlerini ihmal etmeye başladı. 751'de Araplar, Çinlileri Talas Nehri'nde mağlup edince Tang, Orta Asya'da kazandığı toprakları kaybetti. 755'te Yang Guifei'nin tuttuğu bir general olan An Lushan, isyan ederek Luoyang'ı aldı. Saray, Chang'an'ı terk etti. Yang idam edildi ve imparator tahtı bıraktı. 763'e kadar devam eden isyan, ancak Orta Asya'dan Uygur ordusunun çağrılmasıyla bastırılabildi.

Minos uygarlığı Avrupa topraklarındaki en eski uygarlık (yak. MÖ 3000-1100). Merkezi Girit'te olan Minos, ilk kez Sir Arthur Evans'ın kazıları sonucunda ortaya çıkarıldı. Aynı zamanda Evans, efsanevi Kral Minos'a dayanarak uygarlığa ismini de verdi. Minos uygarlığı, geç Tunç Çağı'nın başlarına gelindiğinde en parlak dönemini yaşamaktaydı. Uygarlık, güney Ege adalarına kadar yayılmıştı. Kıbrıs, Suriye ve Mısır'a mal ihraç edilmekteydi. Kent merkezleri; Knossos, Mallia, Faistos ve Zakro'daki gibi saraylar etrafında gelişiyordu. MÖ 1700 civarında gerçekleşen yıkıcı bir depremle iki döneme ayrılan Minos uygarlığı, özellikle Linear A yazısı ve kendine özgü saray sanatı ve mimarisiyle öne çıktı. MÖ 16. yüzyıldan itibaren Girit'te bulunduğu tespit edilen Mikenliler, Minos uygarlığından ciddi anlamda etkilendi ve yaklaşık MÖ 1400'de Minosların Ege'deki hâkimiyetini devraldı.

minütmen Mülklerini veya ülkelerini savunmak üzere dakikasında[27] silaha sarılmaya hazır Amerikalı devrimci milislere verilen isim. Minütmenler, kısa süren yerel çatışmalarda veya *Lexington and Concord gibi gerilla harekâtlarında kendisini gösterdi. Ancak daha sonra uzun seferlerde ve meydan muharebelerinde bu birliklere güvenilemeyeceği ortaya çıktı. George *Washington da bu tip savaşlarda uzun dönem görev yapan askerleri tercih etti. Silah taşıma hakkını güvence altına alan *ABD Anayasasının İkinci Ek Maddesinin "minütmen felsefesine" dayandığı söylenmektedir.

Mirabeau *Bkz.* RIQUETI, HONORÉ GABRIEL, MIRABEAU KONTU.

Miranda, Francisco de (1750-1816) Güney Amerikalı devrimci. Karakas doğumlu bir melez olan Francisco de Miranda, İspanyol ordusunda görevlendirildi ve Amerikan Devrimi sırasında Florida ve Batı Hint Adaları'nda Britanya'ya karşı savaştı. Savaş, 13 koloninin bağımsızlığıyla sona erince Miranda, kendisini

27 Minütmen ismi İngilizce "dakika" anlamına gelen "minute" kelimesinden türetilmiştir. (ÇN)

Güney Amerika'nın bağımsızlığı davasına adadı. 1783'ten ölümüne kadar İspanyol Amerikası'nda bağımsızlık fikrinin en aktif savunucusuydu. Komutanlıktan ziyade siyasi propaganda konusunda başarılı olan Miranda, nihayetinde İspanyollar tarafından ele geçirildi ve Cadiz'deki bir hapishanede öldü.

Mississippi kültürleri Yaklaşık MS 700-1700 arasında Orta ve Aşağı Mississippi Vadisi'nde yaşamış birbiriyle ilişkili bir grup Amerikan yerlisi kültürü. Mississippi kültürlerinin, kendisinden önce gelen *Hopewell kültürlerinden ayırt edilmesini sağlayan üç temel özelliği vardı. Bunlardan en bilineni; üstü düz, piramit şeklinde devasa siyasi-dini merkezler olan topraktan yapılmış tapınak höyüklerdir. Sözü edilen tapınaklar, Güney dini olarak bilinen özel bir inanç sisteminin parçası olup etrafları dal örgü çiftçi evleriyle çevriliydi. Bu ayin merkezleri yapılırken Meksika kültürlerinden (Mezoamerika) esinlenildiği bilinse de bu esinlenmenin tam olarak nasıl gerçekleştiği konusunda kesin bir bilgi yoktur. Cahokia (Illinois), Aztalan (Wisconsin) ve Macon (Georgia); devasa höyük kompleksleriyle en ünlü kazı alanlarıdır. Ayrıca Aztalan ve Macon'da tahkimata da rastlanmıştır. Mississippi kültürlerinin ayırt edici ikinci özelliği höyük mezarların öneminin büyük oranda azalmasıdır. Üçüncü özellik ise, yine dolaylı olarak Mezoamerika kültürleri etkisiyle tamamen yeni çömlek tarzlarına geçilmesidir.

Missouri Anlaşması (1820-21) Köleliğin var olan eyalet sınırlarının ötesindeki topraklara genişletilmesi üzerine yaşanan bir tartışmayı sona erdirmek üzere ABD Kongresi'nden geçirilen bir dizi yasa. Maine'nin köleliğin olmadığı, Missouri'nin de köleliğin serbest olduğu bir eyalet olarak Birleşik Devletler Birliği'ne girmesiyle; 36°30′ paralelinin kuzeyindeki *Louisiana Satışı'yla elde edilen diğer topraklarda köleliğin yasaklanması kararlaştırıldı. Böylece Güney'e, Florida ve Arkansas'ın köleliğin yasal olduğu eyaletler olarak kabul edilmesi olasılığı hediye edilmiş oldu. Öte yandan köleliğin yasadışı olduğu Kuzey'e de henüz yerleşimin bulunmadığı daha da büyük topraklar verildi. 1820 Anlaşması, kölelik meselesini kısa süreliğine rafa kaldırmasına karşın köleliğin olduğu ve olmadığı bölgeler arasında çizilen net coğrafi sınırlar, yeni bölünmeleri de beraberinde getirdi.

Mitchel, John *Bkz.* GENÇ İRLANDA.

Mitras İmparatorluğun son yıllarında Romalı askerler arasında yaygın bir inanç olan **Mitraizm**'in ana figürü. Uzmanlar, bu inanç ile *Hinduizm ve Zerdüştlüğün ilk kutsal kitaplarında sıkça yer verilen Hint-Ari yaratıcı Güneş tanrısı Mitra arasında bir devamlılık olup olmadığı konusunda farklı düşüncelere sahiptir. Roma'daki inancın merkezinde, Mitras'ın dev bir boğayı öldürürken yansıtıldığı heykellerle donatılmış mağara ibadethanelerinde yapılan gizli törenler vardı. Tarikata katılmak isteyenler çok ağır sınavlardan geçiyordu. Bu sınavlar, tarikatın askerlere has cesaret ve sebat erdemlerine ne kadar önem verdiğini gösteriyordu. Kadınların tarikata girmesi yasaktı. Mitraizm, imparatorluğun Tuna Nehri'nden Ren Nehri'ne, oradan da Britanya'ya kadar sınır bölgelerinde yayılsa da sonunda Hıristiyanlığa yenik düştü.

Mitridates, VI. (yak. MÖ 132-63) Pontus kralı (120-63). Yayılmacı politikaları, Roma'yla savaşa (88-85) yol açtı. Mitridates, savaşta Küçük Asya ve Yunanistan'ın büyük bir kısmını işgal etti. Daha sonra Sulla tarafından [illegible]irtüldü. Arkasından iki savaş (83-82, 74-66) daha yapıldı. Önce Romalı komutan Lucullus (yak. 110-yak. 57), en son da Pompeius tarafından yenilgiye uğratıldı.

Mitterrand, François (Maurice Marie) (1916-96) Fransız devlet adamı, cumhurbaşkanı (1981-95). Sol ittifakın güçlen-

mesi için çabaladıktan sonra 1971'de yeni kurulan Sosyalist Parti'nin genel sekreteri oldu. Cumhurbaşkanlığı döneminin başlarında temel ücretleri yükseltmiş, sosyal yardımları genişletmiş, önemli sanayi kollarını kamulaştırmış ve yerel özerkliği artırmıştır. 1986 genel seçiminde Sosyalist Parti'nin çoğunluğu kaybetmesinin ardından Mitterrand, sağcı Jacques Chirac'tan başbakanlık yapmasını istedi. Mitterrand, 1988'de yeniden devlet başkanlığına seçildi. 1995'te hastalık gerekçesiyle siyasetten çekilene kadar görevini sürdürdü. Ertesi yıl hayatını kaybetti.

Mizuno Tadakuni (1793-1851) Japon devlet adamı ve reformcu. Mizuno, *Tokugava Şogunluğu'nun başvekili olarak 1830'larda kıtlık, ayaklanma ve dış baskının yol açtığı krize Tempo reformları ismiyle bilinen toplumsal, siyasi ve ekonomik önlemler programıyla karşılık verdi. Bu kapsamda Mizuno; katı fiyat denetimleri getirdi, kısıtlayıcı rol oynayan ticaret loncalarını kaldırdı ve bir müsadere planıyla taşradaki toprakları doğrudan devlet denetimine geçirmeye çalıştı. Topraklara el koyma girişimine yönelik muhalefet, 1845'te Mizuno'nun görevden alınmasına yol açtı.

Mobutu, Sese Seko (tam adı **Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga**) (1930-97) Zaireli devlet adamı, devlet başkanı (1970-97). 1965'te bir askeri darbeyle yönetime el koyduktan sonra isimleri Afrikalılaştırma politikası kapsamında asıl ismini (Joseph-Désiré Mobutu) değiştirdi. 1971'de (o zamana kadar ve 1997'den sonra Kongo Demokratik Cumhuriyeti olarak anılan) ülkesinin ismini Zaire yaptı. Bazı kabile grupları ile küçük çiftçilerin muhalefetine karşın iktidarını sürdürdü. 1997'de Laurent Kabila önderliğindeki isyancılar tarafından devrildi.

Moçika (veya Moçe) *Peru'da Moçe ve Çikam Vadilerinde gelişim göstermiş (yak. MS 200-700) bir kültür. Kuzey kıyılarındaki ilk büyük uygarlık olan Moçika, komşu vadilere doğru yayılmasına karşın zamanla güneyindeki Huari kültürünün gölgesinde kaldı. Moçika hükümdarları, Trujillo'nun güneyinde Huaca del Sol (Güneş Tapınağı) ve Huaca de la Luna (Ay Tapınağı) olarak bilinen kerpiç tuğladan dev piramitler inşa etti. Bu piramitler, çok renkli duvar resimleriyle boyanmıştı. Moçikalar, ayrıca geniş kapsamlı sulama sistemleri ve ayin merkezlerinin çevresinde tahkimat kurdu: Zanaatkârlar seri biçimde çömlek şişeler ve kaplar üretiyordu. Bunların arasında, üzerinde çok çeşitli dini, askeri ve günlük olayları yansıtan resimlerin yer aldığı yüksek kaliteli büyük su şişeleri de vardı. Dökme, alaşımlı ve yaldızlı eşya üretimi de yapılıyordu.

Model Parlamento Kasım 1295'te I. Edward tarafından toplanan ve sonraları bütün parlamentolar için örnek alınan İngiliz parlamentosu. Örnek gösterilmesinin nedeni, halkı gerçek anlamıyla temsil etmek üzere yola çıkmış olmasıydı. Kontlar (yedisi katıldı), baronlar (41), başpiskoposlar, piskoposlar, başrahipler (70), manastır reisleri, her ilden iki şövalye, her kent veya kasabadan iki temsilcinin yanında Edward, alt düzey din adamlarından da temsilciler (her katedral meclisinden bir, her piskoposluk bölgesinden iki) çağırdı. Parlamentonun "model" niteliği pek hayata geçmedi. Şövalyeler ve kasabalılar, 14. yüzyılın ortalarına kadar düzenli katılım göstermedi. Manastır temsilcileri, Reformasyon'la birlikte unutuldu. Alt düzey din adamları da kendi parlamentolarını (*Convocation*) tercih etti.

Moğol İmparatorluğu 13. yüzyılın başlarında *Cengiz Han tarafından kurulan bir imparatorluk. Birbirinden büyük oranda kopuk bir şekilde yurtlarda yaşayarak et ve sütle (ve kımız) geçinen göçebe kabileler, ilk defa Cengiz Han'ın önderliğinde birleşti. Moğolistan'dan çıkarak Asya ve Doğu Avrupa'yı hızlıca istila

ettiler. Olağanüstü biniciler ve okçular olan Moğolların şiddetli saldırılarına karşı koymak çok zordu. Cengiz'in torunları arasından seçilen hakanlar, onun fetihlerini devam ettirdi. Bu dönemde Orta Rusya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya istilaya uğradı. Fakat Ögeday Han'ın ölümünün ardından Moğollar, seçim yapmak üzere Moğolistan'daki başkentleri Karakurum'a çekildi. Öte yandan Rusya'nın hâkimiyeti *Altın Orda'da kaldı. 1245'te *Mezopotamya üzerine yürüyüş başladı. 1258'de Cengiz'in torunu Hülagu, Bağdat'ı ele geçirip yağmalasa da Ayn Calut'ta (1260) *Memluklar tarafından mağlup edildi. Cengiz döneminde başlayan Çin'in fethi, 65 yıl sonra *Kubilay Han hükümdarlığında tamamlandı.
Kubilay, başkenti Hanbalık'a (günümüzde Pekin) taşıdıktan sonra imparatorluğun merkezden uzak bölgelerinde hakanın otoritesini sağlamak giderek daha da güçleşti. Veraset kavgaları, yolsuzluk, beceriksiz yönetim ve isyanlar, dağılma sürecini hızlandırdı. 1300'den sonra *hanlıklar tam bağımsızlığını kazanmaya başladı. 1368'e gelindiğinde Moğollar, Çin'den çıkarılmıştı. 1372'de ise bir Çin ordusu, Karakurum'u yaktı.

Moğolistan

Başkent:	Ulanbator
Yüz ölçümü:	1.564.116 km²
Nüfus:	3.226.516 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 tugruk = 100 mongo
Dini yapısı:	%53,0 Budist; %3,0 Müslüman; %2,9 Şaman; %2,2 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%81,9 Halha; %3,8 Kazak; %2,7 Dörbet
Diller:	Halha Moğolcası (resmi), azınlık diller ve lehçeleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Orta Asya'da bir ülke. Kuzeyde Sibirya (Rusya) ve güneyde Çin'le sınırı vardır. Ülke, önceden Dış Moğolistan (İç Moğolistan günümüzde Çin'in özerk bir bölgesidir) olarak biliniyordu.

Fiziki Çoğunlukla yüksek ve çorak bir platodan oluşan Moğolistan'da pek çok dağ vardır. Kuzeybatıda tuzlalara ve güneydoğuda Gobi Çölü'ne rastlanır. Kışları çok soğuk olup yağış miktarı azdır. Buna rağmen hayvancılığın yapılabildiği ve az da olsa buğday yetişen bozkır bölgeleri bulunmaktadır.

Ekonomi Moğolistan'ın Sovyetler Birliği'nden gelen yardım ve ithalata geçmişteki bağımlılığı, Sovyetler Birliği çöküncе arkasında zorlu bir ekonomik miras bıraktı. Buna karşın ülke, planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmeyi başardı. Hayvan yetiştiriciliği merkezli geleneksel göçebe kır ekonomisi hâlâ önemini korumaktadır. Hayvan, et ve diğer hayvansal ürünlerin ihracatı yapılmaktadır. Moğolistan, geniş yeraltı kaynaklarından faydalanmaktadır: Bakır, florit ve kömür önde gelen ihracat kalemleri arasındadır. Altın, molibden, uranyum, kalay ve tungstene son dönemde yatırımlar yapılmıştır.

Tarih Her ne kadar Moğolistan, ismini Moğollardan alsa da 12. yüzyıla kadar Moğollar, yalnızca Orhon Nehri yakınlarında küçük bir bölgeye hâkimdi. Merkit ve Nayman gibi diğer göçebe kabileler, Doğu bozkırlarında daha büyük bir güce sahipti. Ancak 13. yüzyılda Moğollar, bölgeyi istila ederek *Moğol İmparatorluğu'nu kurdu.

16. yüzyılda Lamaizme geçtiler. 17. yüzyılda *Mançular önce İç Moğolistan'a, sonra da Dış Moğolistan'a egemen oldu.
1911'de *Qing Hanedanı yıkılana kadar Dış Moğolistan, Çin İmparatorluğu'nun bir parçası olarak kaldı. Diğer yandan Rusya, ilerleyen yıllarda bölgeye yönelik tehdidini giderek artırdı. İç Moğolistan, Çin topraklarında kalırken yanındaki Dış Moğolistan 1911'de bağımsızlığını elde etti. 1919-1921 arasındaki kısa süren Çin ve Beyaz Rus işgallerinden sonra bağımsızlık yeniden kazanıldı. 1924'te Dış Moğolistan, Moğolistan Halk Cumhuriyeti ismiyle komünist bir devlet oldu. Sovyetler Birliği'yle ittifak politikası izlendi. Temmuz 1990'da ülke, çok partili demokrasiye geçse de Komünist Parti (artık Moğolistan Devrimci Halk Partisi) Daşiyn Byambasuren liderliğinde iktidarını korudu. Eski Sovyetler Birliği'yle ticaret azaldı ve fiyatların serbestleşmesiyle ülke ekonomik krize girdi. Bu da temel gıda maddelerinde karne uygulamasına yol açtı. 1992'de Moğolistan, özel mülkiyeti yasallaştıran yeni bir demokratik anayasa benimsedi. Aynı yıl düzenlenen genel seçimi yine Moğolistan Devrimci Halk Partisi kazandı. İlk kez 1990'da devlet başkanı seçilen Punsalmaagiyn Oçirbat, 1993'teki ilk doğrudan devlet başkanlığı seçimlerinde tekrar başarı sağladı. 1996'da yapılan bir sonraki seçimlerde muhalefetteki Demokratik Birlik koalisyonu, açık ara bir zafer kazandı ve 70 yıldan fazla bir süredir ilk komünist olmayan hükümeti oluşturdu. Komünistler, 2000 milletvekilliği seçimlerini kazanarak yeniden iktidarı ele aldı. Fakat 2004'te tek başına iktidarı kaybederek ülkeyi koalisyonla yönetmek zorunda kaldılar. Arkasından gelen yıllarda arka arkaya kısa ömürlü hükümetlerin görüldüğü istikrarsız bir siyasi dönem yaşandı.

Mohavk Aslen New York eyaletinde ve Kanada'da rastlanan Amerikan yerlisi İrokua kabilesinin bir alt grubu.

Mohenjo-Daro İndus Vadisi uygarlığına (yak. MÖ 2600-1700) ait bir antik kent. Günümüzde Pakistan'da Sukkur'un güneybatısında yer alan Mohenjo-Daro, önemli bir arkeolojik kazı alanıdır. İlk kazılar, 1922-1931 arasında Sir John Marshall önderliğinde Hindistan Arkeoloji Araştırmaları Kurumu tarafından yapıldı.

Mohikanlar Hudson Nehri vadisinde yaşamış bir Amerikan yerli halkı. Mohikanlar, batılarında yaşayan *İrokualarla pek çok benzer özelliğe sahiptir. Avrupalılarla ilk temas, 1609'da Henry Hudson'un Hudson Nehri'nin yukarısına doğru yelken açması sonucu yaşandı. Kunduz ve diğer hayvan postları karşılığında boncuk ve bıçak takas edildi ve Hollandalılara ait Orange Kalesi (daha sonra Albany) düzenli ticaretin merkezi oldu. Avrupalıların diğer kabilelerle ilişkisinde aracılık yapan Mohikanlar, kıskançlıkla Mohavk İrokua kabilesini körfeze hapsetti. 1662-1669 savaşlarında Mohikanların denetimi kırılınca bu durum da sona erdi. Ardından gelen salgın hastalıklar ve önce Hollanda daha sonra İngiliz ve Amerikan sömürgeci kuvvetlerin kabileyi dağıtması, 18. yüzyılda Mohikanların konumunu giderek zayıflattı. 19. yüzyılda Mohikanlar, *Delavare kabilesi gibi, resmi makamlarca orta-batıdaki yerlilere ayrılmış bölgelere yerleştirildi.

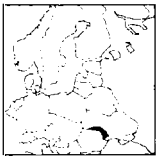
Moi, Daniel arap (1924- [28]) Kenyalı devlet adamı, Kenya devlet başkanı (1978-2002). Aslen bir öğretmen olan Moi, Kenya Afrika Ulusal Birliği'nin (KANU) kurucusudur. 1990'ların başında Kenya'nın çok partili siyasete geçtiği sürecin başında bulundu ve iki kez yeniden seçildi.

Moldova

Başkent:	Kişinev
Yüz ölçümü:	33.851 km²
Nüfus:	3.619.925 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ley = 100 bani

28 Daniel arap Moi, 4 Şubat 2020'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

Dini yapısı:	%98,0 Ortodoks; %1,5 Yahudi
Etnik yapısı:	%78,2 Moldovan (Rumen); %8,4 Ukraynalı; %5,8 Rus
Diller:	Moldavanca (Rumence, resmi), Rusça, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Doğu Avrupa'da bir ülke. Kuzey, doğu ve güneyde Ukrayna; batıda Romanya'yla sınırı vardır. Büyük Moldova, günümüzde Romanya'nın kuzeydoğusunu kapsayacak şekilde batıda Karpat Dağları ile doğuda Dinyester Nehri arasındaki topraklardan oluşur.

Fiziki Moldova'nın batı bölümü Besarabya'nın içinden Prut Nehri akmaktadır. Moldova, her ne kadar bir kara ülkesi de olsa Karadeniz'e yakınlığından dolayı ılıman bir iklime sahiptir. Kuzeyden orta kesimlere doğru derin vadilerin bulunduğu bir dağ kuşağı uzanmaktadır. Bu bölgede asmalar ve meyve ağaçları yetişir. Daha da güneye gidildiğinde tahıl, şeker pancarı ve tütün ekilen alçak bozkırlar görülür.

Ekonomi Moldova'nın yeraltı kaynakları az olmasına karşın toprak verimli ve tarıma müsaittir. Bağ ürünleri, meyve ve sebze ile tütün yetişmektedir. Ana sanayi kolları gıda işleme, makineler, ev aletleri, giyim ve tekstildir. Başlıca ihracat kalemleri arasında gıda ve tekstil ürünleri ile makineler bulunur. Yurtdışındaki vatandaşların gönderdiği dövizler, ekonomide önemli bir yer tutar.

Tarih Moldova (Boğdan), bir zamanlar Besarabya'nın parçasıydı. Ruslar ile Osmanlı Türkleri arasında uzun yıllar tartışma konusu olan bölgede Rus işgali, 1812'de tasdik edildi. Başlarda (1818-28) özerklik tanınsa da arkasından bir Ruslaştırma politikası geldi. 1905'ten itibaren Moldova'da milliyetçi hareket yükseldi. Kasım 1917'de Besarabya, bağımsızlığını ilân etti. Ardından Aralık 1918'de Romanya'yla ittifak yapılması yönünde bir oylama yapıldı. Haziran 1940'ta Sovyetler Birliği, Besarabya ve Kuzey Bukovina'nın geri verilmesi talebinde bulundu. Arkasından Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. Bukovina'nın kuzey bölgesi ve Tuna'dan Dinyester'e kadarki kıyı ovası Ukrayna'ya verildi. 1941'de Romanya, bölgeyi kısa bir süreliğine tekrar işgal etse de 1947'de 1940 koşullarına geri dönüldü. Ağustos 1991'de ülke, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilân ederek Moldova Cumhuriyeti adını aldı. Transdinyester ve Gagavuz bölgeleri de ayrı cumhuriyetlerini ilân etti. Fakat bu ilânları, Moldova hükümeti tarafından geçersiz sayıldı. Transdinyester'de patlak veren etnik şiddet olayları üzerine bölgenin Rus sakinlerini korumak üzere Rusya buraya asker sevk etti. Moldova'nın Romanya'yla birleşmesini amaçlayan güçlü bir hareketin doğması, etnik gerilimleri artırdı. Öte yandan 1994'te düzenlenen Moldova'nın ilk çok partili seçimlerini Moldova bağımsızlığından yana olanlar kazandı. Yeni bir anayasayla Transdinyester ve Gagavuz bölgelerine özerk statü verilmesine karşın mesele hâlâ çözüme ulaşmamıştır. Transdinyester, fiilen Moldova'nın egemenlik alanının dışında bağımsız bir devlettir. 1990'ların sonlarında başlayan devlet başkanı ile meclis arasındaki anayasa çatışmaları, 2000'de devlet başkanlığı yetkilerinin azaltılmasıyla sonuçlandı. 2001 seçimlerinde komünistler tekrar iktidara geldi ve 2009'a kadar ülkeyi yönetti. Bu tarihte dört partili bir koalisyon başa geçti.

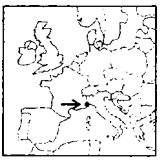
Molly Maguires ABD'de İrlandalı Amerikalılardan oluşan gizli bir örgüt (yak. 1865-75). Molly Maguires ismi, İrlanda'daki toprak ağaları karşıtı bir örgüte

dayanıyordu. Örgüt, sendika karşıtı maden sahipleri ve yöneticilerine karşı mücadele yürüterek Pensilvanya'nın doğusundaki kömür madenlerinde hâkimiyet kurdu. Polislerin sindirilmesi ve öldürülmesi gibi yöntemlere başvuran Molly Maguires, bir *Pinkerton dedektifinin örgütün içine sızmasının ardından dağıldı.

Molotov, Vyaçeslav (Mihayloviç) (doğum adı **Vyaçeslav Mihayloviç**) (1890-1986) Sovyet devlet adamı. Rusya'da doğan Molotov, Bolşeviklerin ilk üyelerinden biriydi. Lenin öldükten sonra Stalin'i destekledi. Dışişleri komiseri (daha sonra bakanı) olarak (1939-49, 1953-56) Nazi Almanyası'yla saldırmazlık paktını imzaladı (1939) ve 1945'ten sonra Birleşmiş Milletler'in toplantılarında Sovyetler Birliği'ni temsil etti. Molotov'un bu toplantılarda sık sık veto hakkına başvurması, Soğuk Savaş'ın uzamasına katkıda bulundu. 1956'da Hruşçov'la (Kruşçev) yaşadığı anlaşmazlığın ardından parti görevlerinden atıldı.

Monako

Başkent:	Monako
Yüz ölçümü:	2 km²
Nüfus:	30.500 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%90,0 Katolik
Etnik yapısı:	%47,0 Fransız; %16,0 Monakolu; %16,0 İtalyan
Diller:	Fransızca (resmi), İngilizce, İtalyanca, Monakoca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi

Fransa'nın güneyinde Akdeniz kıyısındaki dağlık bölgede bulunan küçük bir prenslik.

Fiziki Eski şehir ve kale, Akdeniz'e uzanan kayalık bir alanın üzerinde durmaktadır. Riviera'nın bu bölümünde, Alpler'in başladığı yerdeki dik, beyaz kireçtaşı uçurumlar; aralara giren kuytu koylarıyla sınır hattı boyunca göze çarpar. Monako'da bulunan çok sayıda mağara, Paleolitik Çağ'da insanlar tarafından uzun süre kullanılmıştır.

Ekonomi Turizm ve bankacılık, Monako'nun başlıca sanayi kollarıdır. Kumar, ülkedeki en önemli turistik faaliyetlerden biridir. 1861'de inşa edilen kumarhanenin işletmesi, 1967'den beri devletin elindedir. Düşük şahsi ve kurumsal vergiler, Monako'yu bir vergi cenneti yapmıştır. Yeraltı kaynakları kıt olup tarım yapılmamaktadır.

Tarih 1191-1297 arasında Monako, Cenevizlilerin kontrolündeydi. Ardından Grimaldi ailesinin eline geçti. Grimaldi ailesi, İspanya'ya tabi olduğu dönem (1524-1641) haricinde Fransa'nın müttefikiydi. Buna karşın Monako, 1793'te Fransız Devrim Rejimi döneminde Fransa tarafından ilhak edildi. *Viyana Kongresi'yle prenslik, Grimaldi ailesine, ancak Sardinya'nın himayesinde geri verildi. 1861'de Fransa, Monako'ya yeniden bağımsızlığını kazandırdı. 1911'de Monako, ilk anayasasını benimseyerek soydan geçen prenslik statüsünü resmiyete dökmüş oldu. 1962'de daha demokratik bir anayasa yürürlüğe girdi; ama monarşi korundu. 1949'da tahta çıkan Prens III. Rainier'in 2005'teki ölümü üzerine Prens II. Albert makamı devraldı. 1993'te Monako, Birleşmiş Milletler'e katıldı.

monarşi Genel olarak soydan geçen ve tek bir kişi tarafından veya adına yürütülen yönetim biçimi. Sınırsız otorite kullanan mutlak hükümdarlar, bir zamanlar Avrupa'da standart olmasına karşın günümüzde nadir

görülmektedir. Günümüz hükümdarlarının çoğu anayasaya bağlı olup ya ciddi anlamda kısıtlı ya da yalnızca sembolik yetkilere sahiptir. Hükümdarlık makamı çoğunlukla soydan ilerlemektedir. Buna karşın seçim dahil olmak üzere başka yöntemlere de başvurulduğu görülmektedir. Monarşi ile aristokrasi ve ayrıcalıkların ilişkilendirilmesi siyasi anlamda ayrıştırıcı bir rol oynayabilir. Ancak sıklıkla anayasal hükümdarlar, hükümet başkanının seçiminde parti siyasetlerine dahil olmaksızın devletin başı sıfatıyla ulusal birliğin sembolü olarak hareket eder.

Monck, George, I. Albemarle Dükü (1608-70) İngiliz general, amiral ve devlet adamı. Askerliğe bir Kralcı olarak başlayan Monck, *İngiliz İçsavaşı'nda esir düştü. Ancak daha sonra Parlamento tarafından görevlendirildi ve İskoçya'da Kralcıları bastırdı. Birinci *Hollanda-İngiltere Savaşı'nda üç deniz muharebesine katıldı. Ardından 1654'te İskoçya'ya döndü. Her ne kadar *Cromwell'in güvenini kazanmışsa da o öldükten sonra 1660'ta II. *Charles'in tahta yeniden çıkarılmasında rol oynadı ve pek çok ayrıcalık elde etti. *Büyük Veba (1665) ve *Londra Yangını (1666) sırasında Londra'nın başına getirildi.

Mongkut (1804-68) Siyam (*Tayland) Kralı IV. Rama (1851-68). 1824'te tahtın ağabeyi Pra Nang (III. Rama) tarafından gasp edilmesini takip eden 27 yıl boyunca Mongkut, Budist bir keşiş olarak hayatını sürdürdü. Tahta çıktıktan sonra, Güneydoğu Asya'nın kalanının Avrupa etkisi altına girdiği bir dönemde Siyam bağımsızlığının sürdürülmesine önemli katkılarda bulundu. Mongkut'un akılcı politikalarını halefi *Chulalongkorn da devam ettirdi.

Mongoloidler Hazar Denizi'nden doğuya doğru Asya boyunca yayılan en büyük insan ırklarından biri. Ayrıca Asya anakarası açıklarında pek çok adada ve Kanada'nın kuzeyi ile Grönland'da (İnuitler ve Aleutlar) da Mongoloidlere rastlanmaktadır. *Amerikan yerlileri (Kuzey, Orta ve Güney Amerika) kimi zaman Mongoloid olarak gruplandırılmakla birlikte bunun artık doğru olmadığı düşünülmektedir.

Monmouth İsyanı (1685) Güneybatı İngiltere'de II. *James'e karşı II. Charles'in gayrimeşru oğlu Monmouth dükünün önderlik ettiği bir başkaldırı. İskoçya'da James'e isyan eden Argyll dükü, Monmouth dükünü güneybatıda bir isyan başlatmaya ikna etti. Monmouth dükü, Dorset'teki Lyme Regis'e çıktı. Taunton'da kral ilân edilse de arkasında kısıtlı bir destek toplayabildi. Bristol'u almayı başaramadı. Eğitim, tecrübe ve donanım olarak kralın ordusuna kıyasla geride olan isyancı kuvvetler, *Sedgemoor'da bozguna uğratıldı. Monmouth dükü birkaç gün sonra esir alındı ve idam edildi. Dükün destekçileri, *Kanlı Mahkemelerde sert bir şekilde cezalandırıldı.

Monomatapa *Bkz.* MVENE MUTAPA.

Monroe, James (1758-1831) ABD'li Demokrat-Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 5. ABD başkanı (1817-25). 1803'te Başkan Jefferson döneminde Fransa'da elçilik yaptığı sırada Louisiana Satışı'nı müzakere etti ve onayladı. Anlaşma çerçevesinde daha önceden Fransa'nın mülkiyetinde olan Louisiana toprakları ABD'ye satıldı. Buna karşın Monroe, esas olarak *Monroe Doktrini'nin fikir babası olarak bilinir.

Monroe Doktrini Avrupalı güçleri Yeni Dünya'da daha fazla sömürge kurmaması ve Amerika yarımküresindeki devletlerin işlerine karışmaması yönünde uyaran ABD dış politika bildirgesi. Doktrin, ayrıca ABD'nin de Avrupa'nın siyasi meselelerine karışmak gibi bir niyeti olmadığını belirtmiştir. 1823'te James *Monroe'nin Kongre'ye yıllık seslenişinde ortaya koyduğu Monroe Doktrini'nin arka planı, İspanya'nın Güney Amerika sömürgelerini yeniden elde etmesi için *Kutsal İttifak'tan

gelecek olası bir müdahale tehdidiydi. Öte yandan Amerika'nın kuzeybatı kıyısına yönelik Rusya'nın saldırgan tavrı da bu arka plana dahildi. Monroe Doktrini; 19. yüzyılda pek dillendirilmese de ABD'nin Orta Amerika ve Karayip toprakları üzerinde çıkarlarının oluşmasıyla ABD dış politikasının sacayaklarından biri haline geldi. 20. yüzyılın başlarında Doktrin, ABD'nin kendisini Kuzey ve Güney Amerika'nın güvenliğinden sorumlu gördüğü bir politikaya dönüştü. Bu da ABD'nin Latin Amerika ülkeleriyle ilişkilerini giderek çetrefilleştirdi.

Montagu-Chelmsford Teklifleri (1918) Britanya Hindistanı'na yönelik anayasa teklifleri. Teklifler, Hindistan'dan Sorumlu Devlet Bakanı Edwin Montagu (1879-1924) ve Hindistan Genel Valisi (1916-21) III. Baron Chelmsford Frederick John Thesiger (1868-1933) tarafından Hindistan Anayasa Reformları Üzerine Rapor (1918) metninde yapıldı. 1917'de verilen sorumlu hükümet vaadinin arkasından gelen anayasa teklifleri, yetki devri ve Hindistan'ın özerkliğine doğru aşamalı bir ilerleme öngördü. Daha sonra çıkarılan Hindistan'ın Yönetimi Yasası (1919) ise bazı açılardan muhalefeti sindirerek imparatorluk otoritesini güçlendirme önlemi olarak görülebilir. Hint milliyetçiler, söz konusu yasayı yetersiz buldu ve tekliflerin tam anlamıyla hayata geçirilmediğini ifade etti.

Montcalm-Gozon, Louis Joseph de, Montcalm Markisi (1712-59) Fransız general. General Wolfe komutasındaki Britanya ordusuna karşı Quebec'i savundu. Fakat yenilgiye uğradı ve Abraham Ovaları'nda yapılan muharebede ölümcül bir şekilde yaralandı.

Montesquieu *Bkz.* SECONDAT, CHARLES LOUIS DE, LA BRÈDE VE MONTESQUIEU BARONU.

Montezuma, II. (1466-1520) Aztek imparatoru (1502-20). Meksika'daki Aztek İmparatorluğu'nun son hükümdarı olan Montezuma, 1519'da Cortés önderliğindeki İspanyol fatihler tarafından yenilgiye uğratılarak hapsedildi. Montezuma, kendisini esir tutan İspanyollara yönelik Aztek ayaklanması sırasında eski tebaasını yatıştırmaya çalışırken öldürüldü.

Montfort, Simon de, Leicester Kontu (yak. 1208-65) Normandiya doğumlu İngiliz asker. Fransız asker Simon de Montfort'un oğludur. Montfort, III. Henry'ye yönelik baron muhalefetinin önderiydi. Kraliyetin, Magna Carta'yla elde edilen ayrıcalıklara tecavüz etmesine karşı mücadele etti. 1264'te Lewes, Sussex'te kralı yenilgiye uğrattı. Ertesi yıl bir parlamento topladı. Parlamentoda baron, şövalye ve din adamlarının yanı sıra İngiltere'nin her kasabasından iki vatandaş da yer aldı. Montfort, Henry'nin oğlu (müstakbel I. Edward) önderliğinde Evesham'da yeniden toplanan kraliyet kuvvetleri tarafından mağlup edildi ve öldürüldü.

Montgomery, Bernard Law, I. Alameyn Vikontu ("Monty" olarak da bilinir) (1887-1976) Britanyalı feldmareşal. 1942'de Sahra Çölü'ndeki 8. Ordu'nun başında El-Alameyn'de kazandığı zafer, Müttefikler'in II. Dünya Savaşı'nda kazandığı ilk önemli başarıydı. Montgomery, 1944'te Normandiya'nın istilasında Müttefik kara kuvvetlerinin başına getirildi. 7 Mayıs 1945'te Almanların teslimiyetini kabul etti.

Monti, Mario (1943-) İtalyan iktisatçı, başbakan (2011-13). Varese'de doğan Monti, 1965'te İktisat ve İşletme bölümünden mezun olduktan sonra akademide iktisatçılık yapmaya başladı. 1995-2004 arasında AB komiserliği yaptı. Küresel mali piyasalar nezdinde İtalya'nın kredibilitesini yitirmesinin (*bkz.* AVRO KRİZİ) ardından 2011'de piyasalara yeniden güven vermek ve reformları hayata geçirmek amacıyla kurulan partiler üstü teknokrat yönetimin başbakanı olarak belirlendi. Aynı zamanda maliye bakanlığını da üstlenen Monti, İtalya'nın kamu açığını vergileri artırarak

ve başkaca kemer sıkma önlemleri alarak kapatmaya çalıştı. Öte yandan iş piyasalarındaki kısıtlayıcı uygulamaları da ortadan kaldırdı. Aralık 2012'de parlamentonun desteğini kaybetmesi, 2013'te erken seçimlere yol açtı. Monti, seçimlerde merkez partilerin kurduğu bir ittifakın başına geçti. Fakat başbakanlık görevini sürdürmeye yetecek kadar sandalye kazanamadı.

Montserrat Karayipler'deki Leeward Adaları'ndan biri. 1493'te Columbus'un (Kolomb) ziyaret ettiği adaya İspanya'nın Montserrat dağındaki bir Benedikten manastırının ismi verildi. 1632'de İrlandalı yerleşimciler adada koloni kurdu. 1871-1956 arasında Britanya'nın Leeward Adaları federal sömürgesinin parçasıydı. Ardından tek başına Birleşik Krallık'a bağlı toprak statüsüne geçti. Montserrat, *offshore* finans hizmetlerinin yanı sıra hafif tüketici ürünleri, elektronik aksam ve yerel pamuktan yapılan ürünlerin üretiminde üs görevi görmektedir. Yürütme Konseyi ve Yasama Konseyi'ne başkanlık yapan vali tarafından yönetilmektedir. 1997'de büyük bir yanardağ patlamasının ardından adalıların büyük bir kısmı tahliye edildi.

Moore, Sir John (1761-1809) Britanyalı general. Moore, Yarımada Savaşı'nda 1808'den itibaren Britanya ordusuna komuta etti. Kışın ortasında Corunna'ya 400 kilometrelik başarılı bir geri çekilme gerçekleştirdi. Ardından kendisini takip eden Fransızlar tarafından ölümcül bir şekilde yaralandı. Moore'nin cenaze töreni, İrlandalı şair Charles Wolfe'nin (1791-1823) ünlü bir şiirine konu olmuştur.

Moravya Kilisesi *Bkz.* PROTESTANLIK.

More, Sir Thomas (Aziz Thomas More ismiyle aziz ilân edilmiştir) (1478-1535) İngiliz bilgin ve devlet adamı, lort şansölye (1529-32). VIII. Henry'nin tahta çıkmasından (1509) itibaren bir dizi devlet makamında bulunan More, kralın Catherine'den (Aragon) boşanmasına karşı çıkınca lort şansölyelikten istifa etmeye zorlandı. 1534'te Henry'nin Anne Boleyn'le evliliğine izin veren Veraset Yasası üzerine yemin etmeyi reddedince hapse atıldı. Aynı yıl çıkarılan Üstünlük Yasasına muhalefet etmesinin ardından başı vuruldu. Rönesans'ın önde gelen hümanistleri arasında gösterilen More, esas olarak bilinirliğini ideal şehir devletini tarif ettiği *Ütopya*[29] (1516) eserine borçludur.

Morelos y Pavón, José María (1765-1815) Meksikalı melez din adamı ve İspanya'ya karşı devrimin önderi. 1810'da ayaklanmaya katılan Morelos, güneyde başarılı bir sefere önderlik etti. Miguel *Hidalgo y Costilla'nın yakalanarak idam edilmesinden (1810) sonra ülkesinin bağımsızlık mücadelesinin başına geçti. 1812-1815 arasında yürüttüğü gerilla savaşıyla kralcı orduyu sürekli kaçmak zorunda bıraktı. Meksika'nın bağımsızlığını resmen ilân eden ve ülkenin ilk anayasasını kabul eden Chilpancingo Kongresi'ni (1813) destekledi. Kongre tarafından hükümet başkanı olarak atanan Morelos; idari, toplumsal ve mali reformlarını hayata geçiremeden İspanyol kuvvetleri tarafından yakalanarak kurşuna dizildi.

Moreno, Mariano (1778-1811) Arjantinli devrimci. Aydınlanma düşünürleri üzerine yaptığı çalışmalar Moreno'yu İspanyolların Rio de la Plata bölgesinde izlediği merkantilist politikalarla mücadele etmeye itti. *Memorial of the Landowners*[30] eserinde Adam Smith'le benzer koşullarda bir serbest ticaret biçimini savunmuştur. Ticari kısıtlamaların azaltılmasına karşın 1810'da ilk devrimci cunta İspanyol valisini devirdi. Moreno da cunta yönetiminde bakanlığa geldi. Bağımsızlık hareketine yardım sağlamak üzere Avrupa'ya gönderildi ve gemide hayatını kaybetti.

Morgan, Sir Henry (yak. 1635-88) Gal **buccaneer*. Morgan, 1660'lar ile 1680'ler arasında Karayipler'deki İspanyol yerleşim-

29 Thomas More, *Ütopya*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, 2020. (ÇN)

30 Toprak Sahipleri Raporu. (ÇN)

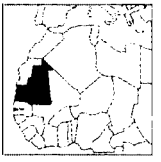
leri ve nakliyatlarının başına bela oldu. Her ne kadar yarı resmi olarak devletler adına korsanlık yapsa da sıradan bir korsandan pek farkı yoktu. Başarıları arasında Porto Bello'nun esir edilmesi ve karşılığında fidye alınması (1668); Maracaibo'nun ele geçirilerek yağmalanması (1669); Chagres ve Panama'nın fethedilmesi (1670-71) vardır. 1674'te şövalye ilân edilip Jamaika'nın vali vekilliğine atansa da korsanlık ve haydutluğu desteklemeye devam etti. 1683'te itibarı alınsa da ölümünden hemen önce iade edildi.

Morina Savaşı (1972-76) Britanya ile İzlanda arasında balıkçılık hakları üzerine yaşanan bir anlaşmazlık dönemi. İzlanda'nın aşırı avlanmanın önüne geçmek için balıkçılık sınırlarını tek taraflı olarak genişletmesi çatışmanın sebebi oldu. İzlanda savaş gemileri, bu yeni sınır içerisinde avlanan Britanya trollerini taciz etti (1975-76) ve bu durum Britanya'nın koruma amaçlı savaş gemileri göndermesine yol açtı. 1976'da üstünde uzlaşılan anlaşma sonucunda 24 Britanya trol teknesine 320 kilometrelik bir sınırda balık tutma izni verildi. Bu, Hull ve Grimsby dahil olmak üzere Britanya balıkçılık limanlarının çöküşünü hızlandırdı.

Morínigo, Higinio (1897-1985) Paraguaylı askeri diktatör. *Chaco Savaşı'nda subaylık yaptıktan sonra savaş bakanı oldu. 1940'ta Devlet Başkanı José Félix Esstigarribia uçak kazasında ölünce devlet başkanlığına (1940-48) geldi. Anayasayı askıya alarak sert bir askeri diktatörlük kurdu. Görev yaptığı dönemde iskân ve sağlık hizmetlerinde iyileştirmeler yapıldı. 1946'da siyasi sürgünler geri getirilerek daha demokratik bir bakanlar kurulu oluşturuldu. 1947'de bu isimler vatana ihanet şüphesiyle görevden alınınca içsavaş çıktı. 1948'de Kolorado Partisi'nin önderlik ettiği geniş tabanlı muhalefet, Morínigo'yu siyasetten çekilmeye ve Arjantin'e sürgüne zorladı.

Moritanya

Başkent:	Nuakşot
Yüz ölçümü:	1.030.700 km²
Nüfus:	3.437.610 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ugiya = 5 hum
Dini yapısı:	%100,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%40,0 Siyahi Mağribi; %30,0 beyaz Mağribi; %30,0 siyahi Afrikalı
Diller:	Fransızca (resmi), İngilizce, İtalyanca, Monakoca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Arap Birliği, Mağrip Birliği, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzeybatı Afrika'da bir kıyı ülkesi. Kuzeyde Fas ve Cezayir; doğu ve güneyde Mali ve Senegal'le sınırı vardır.

Fiziki Moritanya'nın büyük bir kısmı Sahra Çölü'nde yer alır. Bu bölümün dışında kalan güneybatı köşesi kurak ve ülkenin geri kalanı gibi sıcaktır. Atlantik Okyanusu'ndan iç bölgelere uzanan pürüzsüz kumul bölgesinden ülkenin kuzeydoğusundaki kumtaşı tepeleri ve granit dağlarına doğru rakım yavaş yavaş yükselir. Bu bölgenin altında geniş bakır ve demir cevheri yatakları bulunur.

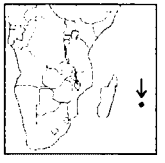
Ekonomi Moritanya'nın başlıca ihracat kalemleri demir cevheri ve balıktır. Altın, bakır ve ham petrolün de ihracatı yapılmaktadır. Nüfusun yarısının istihdam edildiği tarımda darı, hurma, sorgum ve pirinç üretilir. Dönemsel kuraklıklar ve madenciliğin yayılmasından dolayı göçebe hayvan yetiştiriciliği azalmıştır. Madencilik dışında

balık işleme ve petrol üretimi diğer sanayi faaliyetleridir. Doğal kaynaklar arasında alçıtaşı, fosfat, sülfür ve uranyum da bulunur.

Tarih Yaklaşık MS 100'den itibaren (hâlâ nüfusun dörtte birini oluşturan) göçebe Berberi kabilelerin hâkim olduğu Moritanya, Avrupalılar tarafından ilk kez 15. yüzyılda keşfedildi. Fransızların iç kesimlere doğru yayılması 1858'de gerçekleşti. 1903'te ülke, Fransız hamiliğine geçti. 1920'de Fransız Batı Afrikası topraklarına katıldı. 1958'de *Fransız Milletler Topluluğu bünyesinde özerk bir cumhuriyet, 1960'ta tam bağımsız oldu. 1976'da İspanyolların Batı Sahra'dan çekilmesinin ardından *Fas ve Moritanya, bu toprakların Tirisü'l-Garbiye olarak bilinen güney bölümünü aralarında paylaştı. Arkasından, Batı Sahra'nın bağımsız olmasını isteyen Polisario Cephesi'yle sert bir savaş başladı. Fakat 1979'da Moritanya, bütün iddialarından vazgeçerek çekildi ve önceden kendi bölgesi olan toprakları Fas'ın ilhak etmesine izin verdi. Ülkenin ilk devlet başkanı Muhtar Veled Dade'nin yerine 1978'de askeri bir hükümet geldi. 1991'de düzenlenen referandumdan çok partili siyasetin olduğu "İslam, Afrika ve Arap cumhuriyeti" öngören yeni bir anayasaya ezici bir destek çıktı. Senegal ve Moritanya'da gerçekleşen etnik şiddet olaylarının ardından 1989'da 40 bine yakın siyahi Moritanyalı, Senegal'e sürüldü. 1989-1992 arasında iki ülke arasında bir sınır savaşı yaşandı. Moritanya'da etnik gerilimler devam etti. 2003'ten itibaren yapılan bir dizi başarısız darbe girişiminden sonra 2005'te ordu, yönetimi ele geçirdi. Taya görevden alındı ve Albay Ali Velid Muhammed'in başkanlığındaki Adalet ve Demokrasi Askeri Konseyi iktidara geldi. 2007'de düzenlenen devlet başkanlığı seçimlerinden Sidi Velid Şeyh Abdullahi zaferle çıktı. Ancak 2008'de o da Muhammed Velid Abdülaziz'in başını çektiği bir askeri darbeyle devrildi. Abdülaziz, 2009'da devlet başkanlığına seçildi.

Morityus

Başkent:	Port Louis
Yüz ölçümü:	2040 km²
Nüfus:	1.322.238 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Morityus rupisi = 100 sent
Dini yapısı:	%48,5 Hindu; %26,3 Katolik; %17,3 Müslüman; %6,4 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%68,0 Hint-Morityus; %27,0 kreol[25]; %3,0 Çin-Morityus; %2,0 Fransız-Morityus
Diller:	İngilizce (resmi), Kreol, Bhojpuri, Fransızca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Bağlantısızlar Hareketi, Milletler Topluluğu, Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Dünya Ticaret Örgütü

Hint Okyanusu'nun güneyinde, Madagaskar'ın yaklaşık 800 kilometre doğusunda bulunan bir ada ülkesi. Morityus, aynı zamanda ana adanın da ismidir (diğerleri Rodriguez ve Agalega Adaları).

Fiziki Ana ada olan Morityus, aslen volkanik olup yaklaşık 2000 km² yüzölçümüne sahiptir. Sarp tepeler ve verimli toprağa dönüşmüş lav yatakları yer alır. Dağ yamaçları ormanlıktır. Doğal bitki örtüsüyle ovalar yıl boyunca yeşildir. Zaman zaman tropik fırtınalar görülür.

Ekonomi Ülkenin başlıca ihracat kalemleri giyim, tekstil ve şekerdir. Şeker, ekili

31 Beyaz yerleşimciler ile yerlilerin karışımından oluşan melez ırk. (ÇN)

toprakların yüzde 90'ını oluşturur. Turizm ve mali hizmetler de önemli ekonomik faaliyetlerdir. Devlet, balık işleme, bilişim ve iletişim teknolojileri gibi yeni alanlarda büyümeyi teşvik etmektedir.

Tarih 10. yüzyılda Araplar tarafından ziyaret edilen ve 1511'de Portekizlilerce keşfedilen ada; 1598-1710 arasında Hollanda, 1710-1810 arasında Fransa hâkimiyetindeydi. 1810'da Britanya topraklarına katıldı. Bu dönemde adaya yoğun Hint göçü yaşandı. 1968'de Morityus, *Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsız bir devlet oldu. Şeker, tarihten beri birinci tarım ürünüydü. 1980'lerde küresel çapta şeker fiyatlarının düşüşe geçmesi, ülkede tarım ürünlerinin çeşitlendirilmesi yönünde sıkı bir program başlatılmasına yol açtı. Morityus, siyasi anlamda çok kültürlü bir devlet olarak istikrarını korudu. Sir Aneerood Jugnauth önderliğindeki Morityus Sosyalist Partisi, 1982'den itibaren siyasete hâkim oldu. 1992'de Morityus'ta cumhuriyet ilân edildi. 1992'de Caseem Uteem, çoğunlukla sembolik bir görev olan devlet başkanlığına seçildi. Hükümetin çökmesinin ardından 1995'te yapılan genel seçimlerden Navin Ramgoolam'ın başını çektiği muhalefet ittifakı zaferle çıktı. 2000'de Jugnauth yeniden iktidara geldi. Devlet Başkanı Uteem, yeni terörle mücadele yasasını onaylamayı reddederek 2002'de istifa etti. Arka arkaya kısa süreli görevler yapan devlet başkanlarından biri nihayetinde söz konusu yasayı onayladı. 2003'te Jugnauth, başbakanlığı Paul Raymond Bérenger'e devrederek devlet başkanlığını üstlendi. Ancak Bérenger, 2005 genel seçimlerinde Ramgoolam tarafından yenilgiye uğratıldı. Ramgoolam, 2010'da yeniden seçildi.

Morley-Minto Reformları (1909) Britanya Hindistanı'nda Hintlerin yasama süreçlerine katılımını artırmak üzere yürürlüğe sokulan anayasal değişiklikler. Söz konusu değişiklikler, Hindistan'dan Sorumlu Devlet Bakanı (1905-14) John Morley ile Genel Vali (1905-10) Lort Minto arasında yapılan görüşmelerin ardından Hindistan Kurullar Yasası'nda (1909) bir araya getirildi. Reformların arasında bakanlık kuruluna, genel valilik yürütme kuruluna ve Bombay ve Madras yürütme kurullarına Hintlerin alınması; yasama kurullarına seçimle gelen görevliler eklenmesi vardı. Ayrıca Müslümanlar için ayrı seçmenler belirlenmesi öngörüldü. Hint milliyetçileri, reformların fazla ihtiyatlı olduğunu düşündü. Öte yandan Müslümanlar için ayrı seçmenlerin belirlenmesi Hinduları kızdırmıştı.

Mormonlar İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi mensuplarına verilen isim. Kilise, 1830'da New York'ta Joseph Smith (1805-44) tarafından kuruldu. Smith, MÖ 600 civarında Amerika'ya göç eden İbrani bir grubun tarihini anlatan "Mormon Kitabı"nı vahiy yoluyla bulduğunu öne sürdü. Bu eser, Mormonlar tarafından Eski ve Yeni Ahit'le beraber kutsal kitap kabul edilmektedir. Başka bir vahiy, Smith'in Mormonlar arasında çokeşlilik düzenini yerleştirmesine yol açtı. Bu uygulama, Mormonlar ile Federal Hükümet'i karşı karşıya getirince 1890'da terk edildi. Smith'ten sonra önderliği Brigham Young (1801-77) üstlendi. Young, 1847'de Mormonların merkezini Utah eyaletindeki Salt Lake City'ye taşıdı. Mormonlar, kuvvetli bir şekilde İsa'nın yeniden dünyaya geleceğine inanmaktadır. Hareketin profesyonel din adamları yoktur. Kendi kendini idare etmenin önemine vurgu yapan Mormonlarda üyeler gelirlerinin onda birini Kilise'ye vermek ve misyonerlik faaliyeti yapmak zorundadır.

Moro, Aldo (1916-78) İtalyan devlet adamı. 1946'da Hıristiyan Demokrat milletvekili olarak parlamentoya girdi. Adalet bakanlığı döneminde (1955-57) ceza infaz sisteminde reformlar yaptı. Çeşitli hükümetlerde dışişleri bakanlığı (1965-74) ve başbakanlıkta (1963-68, 1974-76) bulundu. 1978'de *Kızıl Tugaylar tarafından kaçırıldı. Örgüt, Moro'nun bırakılması karşılığında hapisteki teröristlerin salıveril-

mesini talep etti. Hükümetin bu talebi reddetmesi sonucunda Moro öldürüldü.

Morrison, Herbert Stanley, Lamberth Baronu (1888-1965) Britanyalı siyasetçi. Londra İl Meclisi'nin başkanı olarak (1934-40), ulaşım sisteminin tamamını kamu mülkiyetine geçirdi ve büyükşehir idari bölgesinin etrafında bir "yeşil kuşak" oluşturdu. Morrison, II. Dünya Savaşı'nda *Churchill'in koalisyon hükümetinde önce levazım bakanlığı, ardından içişleri bakanlığında bulundu. 1945 İşçi Partisi manifestosunda kamulaştırma ve sosyal hizmetler programını kaleme aldı. 1945'ten itibaren *Attlee'nin başbakan yardımcılığını yaptı. Fakat 1955'te İşçi Partisi liderliği için *Gaitskell'le girdiği yarıştan mağlup ayrıldı.

Mortimer, Roger de, VIII. Wigmore Baronu ve I. March Kontu (yak. 1287-1330) İngiliz soylu. 1326'da sevgilisi Isabelle'yle (Fransa) birlikte İngiltere'yi işgal ederek Isabelle'nin kocası II. Edward'ı oğlu müstakbel III. Edward namına tahttan çekilmeye zorladı. Mortimer ve Isabelle, 1330'a kadar genç Edward'ın naipliğini yürüttü. Bu tarihte Edward hükümdarlığı eline aldı ve Mortimer'i idam ettirdi.

Mortimer Geçidi Muharebesi (2 Şubat 1461) *Güller Savaşı sırasında Herefordshire'deki Wigmore yakınlarında gerçekleşen önemli bir muharebe. March Kontu Edward komutasındaki *Yorkist kuvvetler, Wiltshire kontunun *Lankastriyan ordusuna karşı büyük bir zafer kazandı. İki haftadan kısa bir süre sonra Anjou'lu Kraliçe *Margaret'in ordusunun Saint Albans'ta kazandığı zafer, bozulan dengeyi sağlamaya yeterli olmadı. Zira Margaret, Londralıların desteğini alamamıştı. 4 Mart'ta Londralılar, Edward'ı Kral IV. *Edward olarak hükümdar ilân etti.

Morton, John (yak. 1420-1500) İngiliz piskopos ve devlet adamı. VII. Henry'nin başmüşavirliğine kadar yükseldi. 1486'da Canterbury başpiskoposu, bir yıl sonra da şansölye olarak atandı. Adı genellikle kraliyetin sıkı vergilendirme politikalarıyla anılmaktadır. Sözü edilen politikalar hem rejimi hem de özelde Morton'u geniş halk kitlelerinin gözünden düşürdü.

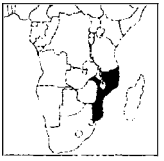
Mosley, Sir Oswald Ernald (1896-1980) Britanyalı siyasi önder. Mosley, arka arkaya Muhafazakâr Parti (1918-22), bağımsız (1922-24) ve İşçi Partisi (1925-31) milletvekilliği yaptı. Diktatörlük yönetimi kurulması talebiyle 1932'de Ulusal Faşistler Birliği'ni kurdu. *Antisemit ve *faşist nitelikli bu birlik, Londra'nın doğu yakasında şiddet eylemleri düzenledi. Mosley, 1940-1943 arası alıkoyuldu. 1948'de Avrupa'nın birliği fikriyle Birlik Hareketi'ni kurdu.

Motier, Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert du, Lafayette Markisi (veya La Fayette) (1757-1834) Fransız asker ve devlet adamı. 1777'de Amerika'ya giderek Bağımsızlık Savaşı'nda Amerikan kolonilerinin yanında savaşan Fransız Sefer Kuvvetleri'nin önderlerinden biri oldu. Fransa'ya döndükten sonra Fransız Devrimi'nin ilk aşamalarında önemli bir rol oynadı. 1789-1791 arasında Ulusal Muhafızlar'ın başındaydı. Ilımlı politikaları destekliyordu. Temsilciler Meclisi'nde (1825-30) muhalefet lideri oldu. Daha sonra 1830'da Devrim'e katıldı.

Mountbatten, Louis, I. Birmanya Kontu (Louis Francis Albert Victor Nicholas Mountbatten) (1900-79) Britanyalı amiral ve idareci. Kraliçe Victoria'nın büyük büyük torunu olan Mountbatten, Kraliyet Donanması'nda görev yaptıktan sonra Güneydoğu Asya'da Müttefik kuvvetlerin başkomutanlığına (1943-45) yükseldi. Hindistan bağımsız olmadan önceki sistemde son genel vali (1947) ve yeni sistemin ilk genel valisiydi (1947-48). Bu görevlerinde Hindistan ve Pakistan'ın bağımsızlığını elde ettiği süreçleri denetledi. İrlanda'da yatında bulunduğu sırada IRA'nın koyduğu bombayla öldürüldü.

Mozambik (eskiden **Portekiz Doğu Afrikası**)

Başkent:	Maputo
Yüz ölçümü:	799.380 km²
Nüfus:	24.096.669 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 metical = 100 sentavo
Dini yapısı:	%28,4 Katolik; %27,7 Protestan; %17,9 Müslüman
Etnik yapısı:	%99,66 Afrikalı; %0,2 Avrupa-Afrikalı; %0,06 Avrupalı
Diller:	Portekizce (resmi), Emahuva, Ksiçangana, Cisena, Elomve, Eçuvabo, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'nın güneydoğu kıyısında yer alan bir ülke. Komşuları Tanzanya, Malavi, Zambiya, Zimbabve, Güney Afrika ve Svaziland'dır.

Fiziki Ülkenin ortasından Zambezi Nehri, güneyinden Limpopo Nehri geçmektedir. Kıyı ovası alçak ve geniş olup bataklık nehir vadileri arasında kumul bölgeler bulunmaktadır.

Ekonomi Mozambik'in maden kaynakları arasında geniş kömür, demir cevheri ve tantalit yatakları vardır. Ayrıca henüz bilinmeyen doğalgaz ve değerli taş rezervleri bulunur. Zambezi Nehri'nin üzerindeki Cabora Bassa Barajı, Afrika'nın en büyük hidroelektrik barajlarından biridir. Burada üretilen elektrik, Güney Afrika'ya ihraç edilmektedir. İşgücünün beşte dördü tarımda istihdam olmaktadır. Başlıca ihraç ürünleri pamuk, kaju fıstığı ve şeker kamışıdır. Öte yandan karides de önemli bir yer tutar. Önde gelen sanayi kolu alüminyum sanayisi olup son yıllarda ihracat gelirlerinde büyük bir artışa neden olmuştur. Buna karşın Mozambik, hâlâ yoksul bir ülkedir. Nüfusun yarısı yoksulluk içinde yaşamakta ve bütçenin yüzde 40'ı dış yardımdan oluşmaktadır.

Tarih Ortaçağ'da Arap coğrafyacılar, Mozambik'e Musambıh diyordu. Arap tarihçi Mesudi'ye göre ülke, 10. yüzyılda günümüzde *Zimbabve topraklarında kalan iç kesimlerdeki madenlerden çıkardığı altını dışarıya satıyordu. Mogadişu'dan gelen tüccarlar, belli bir süre tekel kurdu. 12. yüzyılda tekel, Kilva'ya geçti. 1505'te Portekizliler, Sofala limanını ele geçirerek yağmaladı. Portekizliler, altın ve diğer ticaret faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla kaptanlığın merkezi olarak yeni bir kent kurdu. Ayrıca 16. yüzyılda yerleşimciler, köle ticaretine de başladı. Günümüzdeki Moçambique kentinin inşasına 1508'de bir kaleyle başlandı. Kale, Goa'ya giderken bir ikmal noktası olarak Portekizliler tarafından yapıldı. İç kesimlerdeki ilk yerleşimler, Sena ve Tete'deki Arap ticaret kentleriydi. Bu kentler, 19. yüzyıla kadar *mvene mutapa* ve diğer iç bölge hükümdarlarıyla temas halindeydi.

19. yüzyılda Portekizliler, aşama aşama bütün yerli direniş hareketlerini bastırdı. 1951'de Mozambik, Portekiz'in denizaşırı bölgesi oldu. Ülkeyi sömürge yönetiminden kurtarmak amacıyla 1964'te Marksist-Leninist gerilla örgütü Frelimo kuruldu (*bkz.* FRELİMO SAVAŞI). 1970'lerin ortasında artık ülkedeki Portekiz egemenliği çökme noktasına gelmişti. 1975'te Frelimo'nun lideri Samora Machel önderliğinde bağımsız Mozambik Halk Cumhuriyeti kuruldu. Rodezya ve Güney Afrika'daki gerilla mücadelelerine verilen destek, bu ülkelerin defalarca Mozambik'e saldırılarda bulunmasına yol açtı. Bunun üzerine bir de Mozambik'in tarım ekonomisindeki zayıflık eklenince tek partili Marksist devlet bünyesinde istikrarlı bir yönetim kurmak daha da zorlaştı.

1984'te Mozambik ve Güney Afrika bir saldırmazlık anlaşması imzaladı. Fakat Güney Afrika, Portekizli eski sömürgecilerin fonladığı isyancı grupları desteklemeye devam etti. 1989'da Frelimo, Marksist-Leninist çizgisini daha ılımlı hale getirdi ve Devlet Başkanı Joaquim Chissano, isyancı Mozambik Ulusal Direnişi (RENAMO) örgütünün lideri Afonso Dhlakama'yla görüşmeyi kabul etti. 1990'ın başlarında sert çarpışmalar yaşandı. Aynı yıl Kasım ayında yeni bir anayasa yürürlüğe girdi. Söz konusu anayasa, Ekim 1991'de RENAMO tarafından kabul edildi. Bir yıl daha süren müzakerelerden sonra Ekim 1992'de bir barış antlaşması üzerinde anlaşıldı. Antlaşmayla RENAMO meşru bir siyasi parti oldu. Mozambik'in ilk çok partili seçimleri 1994'te düzenlendi. Chissano yönetimindeki Frelimo yeniden seçildi. 1995'te Mozambik, istisna yapılarak (ülkenin Britanya'yla hiçbir tarihsel bağı yoktur) *Milletler Topluluğu'na alındı. Chissano'nun ardından 2005'te devlet başkanı olan Armando Guebuza, 2009'da yeniden seçildi.

Mucibur Rahman ("Şeyh Mucib" olarak da bilinir) (1920-75) Bangladeşli devlet adamı, başbakan (1972-75) ve devlet başkanı (1975). 1949'da Doğu Pakistan'ın özerkliğini savunan Avami (Halk) Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. 1970 seçimlerinde partiyi zafere taşıdı. Ancak 1971'de içsavaş patlak verince hapse atıldı. 1972'de salıverildi ve bağımsız Bangladeş'in ilk başbakanı oldu. Parlamenter demokrasiyi tesis etmeyi başaramayınca 1975'te diktatör yetkileri üstlendi. Ailesiyle beraber bir askeri darbe sırasında öldürüldü.

Mugabe, Robert (Gabriel) (1924-[32]) Zimbabveli devlet adamı, başbakan (1980-87) ve 1987'den itibaren devlet başkanı. 1963'te kurucuları arasında yer aldığı Zimbabve Afrika Ulusal Birliği'nin (ZANU) 1975'te lideri oldu. Ertesi yıl Zimbabve Afrika Halk Birliği'nin (ZAPU) lideri Joshua Nkomo'yla Vatansever Cephe'yi kurdu. 1980'de ZANU, ülkenin bağımsızlık sonrası ilk seçimlerinde açık ara zafer kazanınca Mugabe başbakan ilân edildi. 1982'de Nkomo'yu Bakanlar Kurulu'ndan çıkardı. 1987'de ZANU ve ZAPU birleşti; Mugabe de devlet başkanı oldu. Mugabe; 1990, 1996, 2002, 2008 ve 2013'te düzenlenen ve giderek daha da fazla şiddet ve hilenin karıştığı seçimlerin hepsini kazandı. Yolsuz ve otoriter yönetimi ve insan haklarını hiçe sayması, Zimbabve'yi yoksullaştırdı ve uluslararası tepkiye yol açtı.

Muhammed, Hz. (yak. 570-632) Arap peygamber ve İslam'ın kurucusu. Mekke'de doğan Hz. Muhammed, yaklaşık 610'da ilk vahiylerini burada aldı. İslam öğretisi ve hukukunun temelini oluşturan bu vahiyler, 610-632 arasında Kur'an olarak kâğıda döküldü. Hz. Muhammed'in sözleri (Hadis) ve günlük yaşamına dair anlatılanlar (Sünnet) Müslümanların pek çoğuna rehberlik eden diğer önemli kaynaklardır. Hz. Muhammed, vaazları aleyhindeki tepkilerden dolayı 622'de beraberinde küçük bir grup destekçisiyle Medine'ye kaçmak zorunda kaldı. Hicret olarak bilinen bu göç, İslam'da büyük bir önem taşımaktadır. Kameri ay sistemini esas alan İslam takvimi, bu nedenle MS 622'den (HS 1) başlamaktadır. Medine'deki topluluğu birleştirdikten sonra Hz. Muhammed, bir dizi muharebeye girdi. Sonuç olarak Mekke, 630'da teslim oldu. Hz. Muhammed, Hicaz bölgesindeki kabileleri İslam'ın sınırlarını genişletecek tek bir güç altında topladı. 632'deki ölümünün ardından Medine'ye gömüldü. Günümüzde İslam inancına sahip 1,6 milyar insan bulunmaktadır.

Muhammed Rıza Şah Pehlevi (1919-1980) İran şahı (1941-79). *Rıza Pehlevi'nin oğlu olan Muhammed Rıza, babasının taht tan çekilmesi üzerine şah oldu. 1953'te *Musaddık'ın devrilmesinin ardından iktidarı elinde topladı. Büyük bir artış gösteren petrol gelirlerinin de yardımıyla hızlı bir toplumsal reform ve ekonomik kalkınma politikasına girişti. Diğer yandan ağır baskı

32 Robert Mugabe, 6 Eylül 2019'da hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

rejimini sürdürdü. 1962'de ağaların gücünü kırmak amacıyla bir toprak reformu programı yürürlüğe koydu. 1979'da başta Ayetullah *Humeyni olmak üzere din adamlarının önderliğindeki bir devrimle tahttan indirildi. Devrim yanlıları, şahın batıcı rejimine cepheden karşıydı. Muhammed Rıza, Mısır'da sürgündeyken öldü.

Muhafazakâr Parti (İngilizcesi **Conservative Party**) (Britanya) Britanya'nın en büyük siyasi partilerinden biri. 1830'da bir *Tory dergisi olan *Quarterly Review* yayın organında eski Tory partisi için "Muhafazakâr" isminin daha uygun olabileceği, çünkü partinin var olan kurumların muhafazasından yana tavır aldığı belirtildi. Fikri beğenen Sir Robert *Peel, *Tamworth Manifestosu'yla Muhafazakârlığı yeniden ele alan bir program ortaya koydu. Bu sayede 1834-1835 arasında kısa süreliğine başbakanlığa geldi. Peel her ne kadar 1841'de yeniden seçilse de 1846'da *serbest ticaret fikrine geçiş yapmasıyla partisi bölündü. Bir süre sonra Peel'in destekçileri Liberal Parti'ye katıldı. Lort Derby ve *Disraeli'nin önderliğinde Tory partisinin çoğunluğu zamanla Muhafazakâr ismini benimsedi. Öte yandan Tory ismi de kullanılmaya devam etti. 1867'de *Reform Yasasını geçirdikleri iktidar dönemleri dışında 1846-1874 arasında Muhafazakâr Parti azınlık partisi olarak kaldı. 1867'de Muhafazakâr Parti, Merkez Büro'yu kurarak ülke çapında bir örgütlenme yaratan ilk parti oldu. Disraeli, Parti'nin amaçlarını şöyle tanımlıyordu: "Kurumlarımızın muhafazası, İmparatorluğumuzun devamı ve halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi". 1874'te Disraeli Hükümeti, bir toplumsal reform programına girişmiş, merkezi hükümetin yetkilerini artırmıştı. Gladstone'nin İrlanda için *Özerklik politikasını reddeden Joseph *Chamberlain önderliğindeki Liberal Parti kanadıyla 1886'da ittifak kuran Muhafazakâr Parti, tam adını Muhafazakâr ve Birlikçi Dernekler Ulusal Birliği yaptı. Muhafazakâr Parti, 20. yüzyılın ilk yarısında sert bir imparatorluk yanlısı politika izledi. Fakat 1903'te serbest ticaret-imparatorluk çelişkisi üzerinden ikiye bölündü. 1915'ten 1945'e kadar (1924 ve 1929-31 hariç) Parti ya hükümet kurdu ya da İşçi Partisi'yle koalisyon kurdu (1931-35, 1939-45). II. Dünya Savaşı'ndan beri yine uzun dönemli iktidarlar yaşadı (1951-64, 1970-74, 1979-97, 2010'dan itibaren koalisyon). *Kuzey İrlanda'da büyüyen kriz 1968'den sonra *Ulster Birlikçi Partileri'nin kendilerini Muhafazakâr Parti'den ayırmalarına yol açtı. 1970'lerin sonuna kadar Parti'nin politikaları faydacı bir doğrultuda olmuş, temel felsefe olarak *sosyal devlet ilkesi benimsenmişti. Ayrıca Parti, kamuoyunun uzlaştığı noktalarda kendisini değiştirmeye hazırdı. Diğer yandan Margaret *Thatcher liderliğinde Muhafazakâr Parti, 19. yüzyılda bireyin serbest girişiminin esas alındığı liberal fikirlere geri döner gibi oldu. Ekonomide devlet desteği ve yardımlarına karşı çıkılırken aynı zamanda yerel yönetimlere karşı devletin gücü ağır bir şekilde uygulandı. Bu yöneliş John *Major döneminde de devam etti. British Airways, British Aerospace, British Gas, British Telecom ve British Rail gibi pek çok kamu şirketi Thatcher ve Major hükümetleri döneminde özelleştirildi. Ancak 1990'ların ortasına gelindiğinde özelleştirmelerin halk içindeki desteği azalmaya başlamıştı. Yeni özelleştirilen pek çok şirketin yönetim biçimlerine eleştiriler arttı. Mayıs 1997'de yapılan genel seçimde Muhafazakâr Parti, çok büyük bir yenilgiye uğradı. 1832'den beri en düşük oy oranını (%31) ve 1906'dan beri de en az sandalye sayısını (165) elde etti. 2001 ve 2005'te yenilgi serisi devam etti. 2010 genel seçiminde David *Cameron önderliğinde Parti, en çok sandalye kazanan parti olsa da salt çoğunluk sağlayamadı. Cameron, Muhafazakâr Parti-Liberal Demokratlar koalisyonunun başbakanı oldu.

muhafazakârlık Yerleşik kurumları değerli gören ve destekleyen, radikal toplumsal değişim tasarılarına karşı çıkan bir siyasi görüş. Muhafazakârlık bir ideoloji olarak ilk defa Fransız Devrimi zamanında ortaya çıktı. Edmund *Burke (*Fransa'da-*

ki Devrim Üzerine Düşünceler[33], 1790) ve Joseph de Maistre (*Considérations sur la France*[34], 1796) gibi düşünürler bu tarihlerde Fransa'da gerçekleşen devrimci değişimleri, toplumun değer verdiği pek çok şeyi yıktığı gerekçesiyle kınadı. O zamanlardan beri muhafazakârlık esas olarak *liberalizm ve *sosyalizme karşı çıkmaktadır. Muhafazakârlar, insan doğasına karamsar bir biçimde yaklaşırlar. İnsanların disiplin ve kısıtlanmaya ihtiyacı olduğunu düşünür, otorite ortadan kalktığı takdirde bireylerin kendi hallerine bırakılmalarından korkarlar. Çağlardan beri biriken bilgiyi barındırdığından geleneğe saygı duyarlar. Dolayısıyla reformculuk peşinde koşan kimselerin ortaya koyduğu sınanmamış plan ve politikalara kuşkuyla yaklaşırlar. Muhafazakârlar genelde şunları savunur: Otoritenin, bir despot veya diktatörün elinde toplanmaksızın korunmasını sağlayacak bir anayasal hükümet; insanların durması gerektiği yeri bildiği ve kendisinden hiyerarşik olarak yukarıda olan kimselere boyun eğdiği düzenli veya katmanlı bir toplum; insanları toplumsal sistemle bütünleştirme görevi gören yerleşik dini yapı; ahlaki değerlerin birincil kaynağı olan ve sorumlu vatandaşların yetiştiği aile. Muhafazakâr ekonomi yaklaşımları dönemden döneme değişiklik gösterdi. Esasında muhafazakârlar, liberallerin savunduğu *laissez-faire* politikalarının aksine korumacı politikaları destekleme eğiliminde oldu. Ancak 20. yüzyılda, ekonomik faaliyeti düzenleyen en iyi araç olarak gördükleri serbest piyasaya yöneldiler. Muhafazakâr ve klasik liberal fikirlerin bu sentezine özellikle *Yeni Sağ düşüncesinde rastlanmaktadır. Siyasi partilerin toplam olarak muhafazakâr görüşleri yürekten savundukları pek sık görülmese de muhafazakâr yönelimi olan siyasetçiler Avrupa'da Hıristiyan demokrat partilerinde, ABD'de Cumhuriyetçi Parti'de ve Birleşik Krallık'ta *Muhafazakâr Parti'de (Tory) yer almaktadır.

33 Edmund Burke, *Fransa Devrimi Üzerine Düşünceler 1790*, Çev. Ahmet Özcan, Bilge Kültür Sanat, 2019.

34 Fransa Üzerine Değerlendirmeler. (ÇN)

Mukden Olayı (18 Eylül 1931) Japonların Mançurya'daki Mukden (günümüzde Çin'in kuzeydoğusundaki Shenyang) kentini ele geçirmesi olayı. Japon Guandong ordusundan ayrılarak antlaşma çerçevesinde Mançurya'ya konuşlanan birlikler, Güney Mançurya Demiryolu'ndaki patlamaya Çinlilerin neden olduğu iddiasını bahane ederek Mukden kentini işgal etti. Kendi hükümetlerine danışmadan ve Milletler Cemiyeti'ne aldırmadan harekete geçen Japon askeri otoriteleri, 1931 yılı bitmeden işgali Mançurya'nın tamamına yaydı. İşgal bölgesinde *Mançukuo devleti kuruldu. Milletler Cemiyeti tarafından saldırgan olarak nitelenen Japonya, üyelikten çekildi.

Muldoon, Sir Robert (David) (1921-92) Yeni Zelandalı devlet adamı, başbakan (1975-84). 1960'ta Ulusal Parti'den milletvekili olan Muldoon, 1972'de kısa bir dönem için başbakan yardımcılığında bulundu. 1973-1974'te muhalefet liderliği yaptıktan sonra 1975'te başbakanlığa geldi. 1979-1980'de IMF ve Dünya Bankası Guvernörler Kurulu'nun başkanlığını yürüttü. 1982'de OECD Bakanlar Konseyi'nde başkanlık yaptı. Başbakanlık döneminde, düşük ekonomik büyüme ve yüksek enflasyona yönelik alınan iç tedbirler öne çıktı.

Mulroney, Brian (Martin Brian Mulroney) (1939-) Kanadalı İlerici Muhafazakâr Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1984-93). 1983'te İlerici Muhafazakâr Parti'nin lideri olduktan sonra 1984 seçiminde açık ara bir zafer kazandı. ABD'yle yapılan serbest ticaret anlaşması sayesinde 1988'de yeniden seçildi. Fakat ekonominin gerilemesi, anketlerde kendisine yönelik halk desteğinin düşmesine neden olunca 1993'te adaylığını koymadı.

Murabıtlar 11 ve 12. yüzyıllarda Fas ve İspanya'da hüküm sürmüş bir İslami hanedan. 1147'de Muvahhidler tarafından devrildiler. Marakeş şehrini bu hanedan kurdu.

Murad, I. (yak. 1326-89) *Osmanlı sultanı (yak. 1362-89). Evlilik yoluyla ittifaklar kurarak ve toprak satın alarak imparatorluğunun Küçük Asya'daki hâkimiyetini pekiştirdi. 1362'de Edirne'yi; 1371'de Çirmen Savaşı'nın ardından Makedonya'yı; 1380'lerde Sofya ve Niş'i fethederek Balkan topraklarını hızlı bir şekilde genişletti. Sırpların karşı taarruzu Birinci *Kosova Savaşı'nda bozguna uğratıldı. Murad, bu muharebe sırasında öldürüldü.

Murad, II. (yak. 1403-51) Osmanlı sultanı (1421-51). Hükümdarlığının ilk yıllarında taht üzerindeki iddiasına yönelik muhalefeti bertaraf etti. Önemli geri adımlar attıktan sonra Macarların önderliğindeki "haçlı seferini" Varna Savaşı ve İkinci Kosova Savaşı'nda (1448) bozguna uğrattı. Öte yandan *Yeniçerileri devletin temel taşlarından biri haline getirdi.

Murat, Joachim (yak. 1767-1815) Fransız general, Napoli kralı (1808-15). Napoleon'un mareşallerinden biri olan Murat, adını İtalya seferindeki (1800) süvari komutanlığıyla duyurdu. Daha sonra Napoleon tarafından Napoli kralı yapıldı. 1815'te bütün İtalya'nın kralı olma girişiminde bulunsa da Calabria'da ele geçirilerek idam edildi.

Muromaçi *Bkz.* AŞİKAGA.

Mursi, Muhammed (Muhammed Muhammed Mursi İsa Eyyat) (1951- [35]) Mısırlı siyasetçi, devlet başkanı (2012-13). Mısır ve ABD'de mühendislik eğitimi aldıktan sonra Zagazig Üniversitesi'nde bu alanda dersler verdi (1985-2010). İslamcı Müslüman Kardeşler örgütünde faaliyet yürüten Mursi, 2000-2005 arasında milletvekilliği yaptı. 2011'de Mübarek'in devrilmesinin ardından 2012'de Müslüman Kardeşler'in adayı olarak devlet başkanlığı seçimini kazandı. Göreve gelmesinden kısa bir süre sonra, devlet başkanının yetkilerini kısıtlamaya çalışan ordu üzerinde hâkimiyet kurdu. Ancak hemen arkasından kendi yetkilerini genişleten bir kararname ve (referandumla kabul edilen ve Aralık 2012'de yürürlüğe giren) İslamcı bir anayasa taslağına verdiği destek, Mısır'daki siyasi bölünmeleri artırdı ve kitle eylemlerine yol açtı. Temmuz 2013'te Mursi, bir askeri darbeyle devrilerek hapse atıldı.

Musaddık, Muhammed (1880-1967) İranlı siyasi önder. İranlı bir toprak ağası ve siyasetçi olan Musaddık, 1950'de Parlamento'da *Muhammed Rıza Şah Pehlevi'nin politikalarına karşı demokratik-milliyetçi muhalefete önderlik etti. Militan bir milliyetçi olarak 1951'de Anglo-Iranian Oil Company'nin[36] zorla kamulaştırılmasını sağladı. Abadan'daki isyanın ardından başbakanlığa (1951-53) atandı. 1953'te şah tarafından görevden alınana kadar sol kesimlerin desteğiyle ülkeyi yönetti.

Museveni, Yoveri Kaguta *Bkz.* UGANDA.

musketeer 16 ve 17. yüzyıllarda misket tüfeği denilen büyük kalibreli, yivsiz namlulu ve omuzdan nişan alınan ateşli silahla donatılmış piyadelere verilen isim. 14. yüzyılda Avrupa'da kullanılan elde taşınabilir toplar pek etkili olmamıştı. Onun arkasından muharebelerde sistemden yoksun bir şekilde çakmaklı "arkebüzler" kullanıldı. 16. yüzyılın ortalarında İspanyol askerler, daha güçlü ve daha isabetli *mosquete* (misket tüfeği) kullanımına öncülük etti. Ayrıca İspanyollar, bu silaha uygun muharebe taktikleri de geliştirmeye başladı. Misket tüfekleri ne kadar etkili olursa olsun piyadeler, hâlâ nişan almak ve ateş etmek için çatal ayaklıklara ihtiyaç duyuyordu. Öte yandan silahı doldurması uzun sürdüğü için misket tüfeği kullanan askerleri süvari saldırılarından korumak adına taburlarda mızraklı askerler bulundurulmak zorundaydı. 17. yüzyılda süngünün geliştirilmesi, mızraklı askerlere

35 Muhammed Mursi, 17 Haziran 2019'da hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

36 İngiliz-İran Petrol Şirketi. (ÇN)

ihtiyacı ortadan kaldırdı. Çarklı ve çakmaklı misket tüfekleri de bu dönemde askeri amaçlarla kullanım açısından pratik hale geldi.

Muskogi *Bkz.* KRİK.

Mussolini, Benito (Amilcaro Andrea) (Il Duce, "Önder" olarak da bilinir) (1883-1945) İtalyan faşist devlet adamı, başbakan (1922-43). Aslen sosyalist olan Mussolini, 1919'da İtalya Faşist Partisi'ni kurdu. Üç yıl sonra Kara Gömleklilerin Roma'ya Yürüyüş eylemini örgütledi. Ardından diktatörlük benzeri bir hükümet yapısı kurdu. 1936'da Habeşistan'ı ilhak etti. 1940'ta Almanya'nın yanında II. Dünya Savaşı'na girdi. 1943'te Sicilya'nın Müttefiklerce işgali üzerine istifa etmek zorunda kaldı. Alman paraşütçüler tarafından hapisten kurtarılmasına karşın yakalandı ve 1945'te, savaş bitmeden birkaç hafta önce İtalyan komünist partizanlarca idam edildi.

Musteryen *Bkz.* PALEOLİTİK.

Mutesa, I. (ö. 1884) Buganda (günümüzde Uganda topraklarında) kralı (*kabaka*) (1857-84). Otokratik bir hükümdar olan Mutesa, ülkeyi Araplarla ticarete (genellikle köle) açarak daha da zenginleştirdi. Mutesa, Buganda ordusunu güçlendirdi ve bürokrasisini geliştirdi. Güney Uganda'nın önde gelen devleti Bunyoru'yu kendisine bağladı. Müslüman olmasına karşın Hıristiyan misyonerlere olumlu yaklaştı. Misyonerlerin arkasından bölgeye gelen Britanya Doğu Afrika Şirketi'nin neden olduğu gerilimler, Mutesa öldüğünde henüz çözülebilmiş değildi.

Mutesa, II. (Sir Edward Frederick) (1924-69) Son Buganda kralı (*kabaka*) (1939-63) ve Uganda devlet başkanı (1963-66). Naiplik yönetiminin ardından 18 yaşında tahta çıktı. İlerici bir zihniyete sahip olan Mutesa, buna karşın 1945 ve 1949'daki Buganda milliyetçisi ayaklanmaların bastırılmasında protektora hükümetini destekledi. 1953'te Buganda'nın bağımsızlığını kaybetmesinden korktuğu için krallığının Uganda protektorasından ayrılma hakkı olduğunu iddia etti. Bu iddiası, Uganda Yüksek Mahkemesi'nce reddedildi ve Mutesa, Britanya tarafından tahttan indirildi. Mutesa, 1955'te anayasaya bağlı bir hükümdar olarak geri döndü. 1963'te Uganda'nın ilk devlet başkanı seçilen Sir Edward Frederick, Başbakan Dr. Milton *Obote'nin sol politikalarını reddetti ve 1966'da Obote tarafından sürgüne yollandı.

Muvahhidler 12 ile 13. yüzyıllarda Fas ve İspanya'da hüküm sürmüş bir İslami hanedan. Kuzey Afrika'daki ribatların (savunma manastırları) birçoğunu Muvahhidler inşa etmiştir. Muvahhidler, 1228'de İber Yarımadası'nda Portekizliler ve İspanyollar tarafından yenilgiye uğratıldı ve 1269'da Fas'ta Merenid hanedanı tarafından yıkıldı.

Mübarek, Hüsnü (Muhammed Hüsnü Said Mübarek) (1928- [37]) Mısırlı devlet adamı, devlet başkanı (1981-2011). 1972'de Mısır hava kuvvetlerinin başına getirilen Mübarek, 1975'te devlet başkan yardımcısı oldu. Devlet Başkanı Enver Sedat'ın öldürülmesinin ardından onun görevini devraldı. Her ne kadar Mısır ile diğer Arap ülkeleri arasında daha yakın ilişkiler tesis etmek adına büyük çaba göstermişse de (1982'de Lübnan'ı istila ettiğinde İsrail'le arasına mesafe koymak da dahil) 1991 Körfez Savaşı'nda Mısır'ı Saddam Hüseyin'e karşı konumlandırması Arap dünyasında bölünme riski yarattı. 1992'de Mısır'da militan İslami köktenciliğin ayaklanmasından sonra Mübarek'in başında olduğu Milli Demokratik Parti hükümeti eylemcileri bastırmak üzere aşırı sert tedbirlere başvurdu. 2011'de *Arap Baharı'ndan etkilenen geniş çaplı gösteriler, Mübarek'in devlet başkanlığından istifa etmesine yol açtı. 2012'de Mübarek, bazı göstericilerin öldürülmesi suçuna iştirak ettiği gerekçesiyle müebbet hapse çarptırıldı. Ancak 2013'te yeniden yargılanmasına

37 Hüsnü Mübarek, 25 Şubat 2020'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

hükmedilen Mübarek salıverildi. 2014'te zimmetine para geçirmekten suçlu bulundu.

Münih Birahane Darbesi (8 Kasım 1923) Alman *Nazilerin başarısız isyan girişimi. Sağcı siyasetçilerin *Weimar Cumhuriyeti'ni kınamak ve Bavyera monarşisinin yeniden tesis edilmesini talep etmek amacıyla Münih'te bir birahanede düzenlediği toplantı, Adolf *Hitler önderliğindeki Nazi Partisi üyeleri tarafından yarıda kesildi. Ateşli bir konuşma yapan Hitler, "Berlin'e yürüyüş" ve ardından orada sağcı General *Ludendorff'u diktatörlüğe getirme planına destek kazandı. Hitler, yanında bir *Kahverengi Gömlekliler (SA) birliğiyle Bavyera hükümet başkanını kaçırdı ve devrim ilân etti. Ertesi gün Münih kent merkezine yürüyüşe geçen 3 bin civarında Nazi'ye polis ateş açtı. Arkasından yaşanan çatışmalarda 16 gösterici ve 3 polis memuru öldürüldü. Pek çok kişi gözaltına alındı. Ludendorff salıverilmesine karşın Hitler beş yıl hapse çarptırıldı. Cezasının yalnızca 9 ayını yattı. Tutuklu bulunduğu dönemde hapishane arkadaşı Rudolf *Hess'e otobiyografisi ve manifestosu *Kavgam* (1925) kitabının ilk cildini dikte etti.

Münih Paktı (29 Eylül 1938) Britanya, Fransa, Almanya ve İtalya'nın Çekoslovakya'yla ilgili yaptığı anlaşma. Hitler, uzun bir süredir Almanca konuşan nüfusa sahip *Südet bölgesinin korunmasını talep ediyor ve bu amaç uğruna savaşı bile göze aldığını belli ediyordu. Bedeli ne olursa olsun çatışmadan kaçınmak isteyen Britanya Başbakanı *Chamberlain, 15 Eylül'de Berchtesgaden'de, 23 Eylül'de Bad Godesberg'de Hitler'le buluşmuştu. Bu buluşmalarda Hitler, taleplerini genişletti. Artık Bohemya'daki Südet bölgesinin Almanya tarafından derhal ilhak edilmesini şart koşuyor ve Çekoslovakya'nın diğer bölgelerindeki Almanlara *Üçüncü Reich'e katılma hakkı verilmesini talep ediyordu. Son bir çabayla Chamberlain, *Mussolini'ye başvurdu. Mussolini, Münih'te kendisinin yanı sıra Chamberlain, Hitler ve Fransa Başbakanı Daladier'in katıldığı bir konferans düzenledi. Konferansa Çek veya Sovyet herhangi bir temsilci davet edilmedi. Hitler, istediklerinin çoğunu aldı ve 1 Ekim'de Alman ordusu Südet bölgesine girdi. Anlaşma uyarınca Polonya ve Macaristan; Moravya, Slovakya ve Rutenya'nın belli bölgelerini işgal etti. Mart 1939'da Alman askerleri, Bohemya ve Moravya'ya girdi. Slovakya'nın geri kalanı da bağımsız bir kukla devlet oldu. Devlet Başkanı *Beneš istifasını verdikten sonra ülkeyi terk etti. Artık bütün Tuna havzasına hâkim olan Almanya, Avrupa anakarasının en büyük gücü haline gelmişti.

Müslüman Birliği 1905'te Müslüman Hintlerin ayrı çıkarlarını temsil etmek üzere kurulan siyasi parti. Müslüman Hintler, gelecekte kurulacak demokratik herhangi bir sistemde Hinduların çoğunluk olmasını tehdit olarak görüyordu. Birlik'teki radikal milliyetçi kesimler, 1916'da ayrı seçmen bölgeleri oluşturulması ve Müslümanlara azınlık olduğu bölgelerde sandalye ayrılması koşullarıyla *Kongre'yle anlaşma yaptı. Birlik'in bir bölümü, itaatsizlik hareketinde Kongre'yle ittifakta bulundu. 1937 eyalet seçimlerinde Müslüman Birliği, çok az Müslüman milletvekili çıkarabildi. Buna karşın Birlik, Müslüman kitleleri, seçilmiş Kongre bakanlarının Müslümanlara baskı yaptığına inandırmayı başardı. Birlik, 1940'ta Birleşik Krallık ile Hindistan arasında yapılan yetki devri müzakereleri sırasında özerk bir Müslüman vatanı talebini öne sürdü. Birlik'in önderi M. A. *Cinnah, bu vatanı Pakistan isminde bağımsız bir devlet olarak ifade etti. Cinnah, Ağustos 1946'da bir Doğrudan Eylem Günü çağrısında bulundu. Arkasından gelen halk isyanları üzerine Britanya ve Kongre, Hindistan'ın bölünmesini kabul etti. Birlik, Pakistan'da yapılan ilk seçimlerde fiilen ortadan kaldırıldı.

Müslümanlar *Bkz.* İSLAM.

Müşerref, Pervez (1943-) Pakistanlı general ve devlet adamı, devlet başkanı (2001-08). Müşerref, Delhi'de doğmasına karşın ailesi, Hindistan'ın bölünmesinin (1947)

ardından Pakistan'a taşındı. 1964'te orduya katılan Müşerref, 1998'de genelkurmay başkanlığına kadar yükseldi. 1999'da Keşmir politikası üzerine yaşanan anlaşmazlıkların ardından kansız bir darbeyle Başbakan Nervez Şerif'i devirdi. Demokrasiye dönüş sözü veren Müşerref, 2001'e kadar ülkeyi yürütme kurulu başkanı sıfatıyla yönetti ve bu tarihte kendisini devlet başkanı ilân etti. 2002'de düzenlenen referandumla bu görevi onaylandıktan sonra anayasa yeniden yürürlüğe girdi. 2007'de anayasayı askıya alsa da aynı yıl tekrar yürürlüğe soktu ve bir kez daha devlet başkanı seçildi. Müşerref, milletvekili seçimlerinde muhalefetin kazandığı zafer ve arkasından kendisini görevden almaya yönelik hamleler üzerine 2008'de istifa etti. 2013'e kadar sürgünde yaşadı. 2013'te Pakistan'a dönerek devlet başkanlığı seçiminde adaylığını koydu. Fakat adaylığı geçersiz sayıldı ve 2007'deki eylemlerinden ötürü vatan hainliği suçlamalarıyla gözaltına alındı.

Müttefik Müdahale Savaşı *Bkz.* RUS İÇSAVAŞI.

MVD (İçişleri Bakanlığı) Eski Sovyetler Birliği'nin polis örgütlerinden biri. MGB'yle (Devlet Güvenlik Bakanlığı) birlikte MVD, 1946'da NKVD'nin (İçişleri Halk Komiserliği) yerini aldı. MVD, bütün polis güçlerini kontrol ediyor ve zorunlu çalışma kamplarını yönetiyordu. Örgüt, * Stalin yönetiminin son yıllarında Sovyet ekonomisinde önemli etkenlerden biri haline geldi. Lavrenti *Beriya, MVD'nin en kötü namlı şeflerinden biriydi. Daha sonra MGB'nin yetkileri, bütün Sovyet blokunun polis teşkilatlarını denetleme ve kontrol etmeye kadar genişletildi. Ayrıca MGB'ye uydu devletlerdeki bütün Sovyet ve komünizm karşıtı muhalefetin ortadan kaldırılması görevi verildi. 1953'ten itibaren küçültülen ve yetkileri azaltılan MGB ve MVD, 1960'ta yerini KGB'ye bıraktı.

mvene mutapa Doğu Afrika'daki *Rozvi İmparatorluğu'nun kurucusu Mutota'nın aldığı unvan. "Yağmacıların efendisi" ve "fethedilmiş madenlerin hâkimi" gibi çevirileri bulunmaktadır. Portekizliler, kelimeyi bozarak *monomatapa* demiş, unvanı imparatorluğun ismi olarak kullanmıştır. Mutota, 1470 civarında öldükten sonra yerine oğlu Matope geldi. 1480'e kadar hüküm süren Matope, büyük bir fatihti; Orta Afrika'nın doğusunun önemli bir kısmını imparatorluk topraklarına kattı. Onun ölümü üzerine oğlu Çanga, imparatorluğun çoğunu babasının belirlediği veliahdın elinden alarak kendisini *Çangamir ilân etti. Hanedan, 18. yüzyılın sonuna kadar devam etti.

Myall Creek Katliamı (1838) Sözüm ona bir "vahşiliğe" misilleme olarak beyaz çiftlik çalışanlarının, Avustralya'nın New South Wales eyaletinde 28 Aborijini öldürdüğü olay. Olayın sonucunda 11 beyaz adam, cinayetten yargılandı ve beraat etti. Ancak aralarından yedisi yeniden yargılanarak suçlu bulundu ve asıldı. Bunun üzerine pek çok halk eylemi gerçekleştirildi. Her ne kadar o dönem böyle bir olayda beyazların dava edilmesi alışılmadık olsa da olayın kendisi sık görülüyordu. Beyaz yerleşimciler kıtanın diğer bölgelerine doğru yayıldıkça Aborijinler ayrım gözetmeksizin öldürülmeye devam edildi.

Myanmar (eskiden Birmanya)

Başkent:	Nepido
Yüz ölçümü:	676.578 km²
Nüfus:	55.167.330 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 kyat = 100 pyas
Dini yapısı:	%89,0 Budist; %4,0 Hıristiyan; %4,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%68,0 Bamar; %9,0 Shan; %7,0 Karen
Diller:	Birmanca (resmi), azınlık dilleri

Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Kolombo Planı, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da bir ülke. Batıda Hindistan ve Bangladeş; kuzeydoğuda Çin; doğuda Laos; güneydoğu ve güneyde Tayland'la sınırı vardır.

Fiziki Myanmar'ın batıda Hint Okyanusu'na uzun ve tropik iklime sahip bir kıyısı vardır. Ülke, kuzey ve doğudaki dağlarla Asya'nın geri kalanından ayrılır. Dağlar ile ülkenin orta kesimleri arasından İravadi Nehri'nin geniş ve ekime müsait vadisi geçmektedir. Yine bu bölgede çeşitli nehir kolları bulunur. Doğuya gidildiğinde Saluen Nehri vadisine rastlanır.

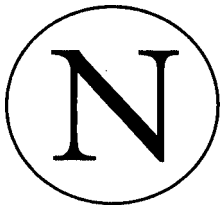
Ekonomi Myanmar ekonomisi esas itibariyle tarıma dayalıdır. Ekim ürünleri arasında pirinç, bakliyat, fasulyeler (hepsi aynı zamanda önemli ihracat kalemleri), susam, yer fıstığı ve şeker kamışı bulunur. Diğer başlıca ihracat kalemleri doğalgaz, ahşap ürünleri, balık, giyim, yeşim ve değerli taşlardır. Maden kaynaklarından bazıları bakır, çinko, kurşun, kalay ve gümüştür. Eski askeri rejimin yalnızlık politikası, 2011'de sivil hükümetin gelmesiyle sona ermiştir. Bugün Myanmar hükümeti, ülkeye uluslararası yatırım çekmeye çalışmaktadır.

Tarih MS 5. yüzyılda Birmanya'da Prome isminde bir Mon krallığı vardı. Bamarlar, 9. yüzyılda bölgeye geldikten sonra yerli halklarla sık sık karşı karşıya geldi. Monların yükselişe geçtiği bir dönemin ardından Pagan'lı Bamarlar, yaklaşık 849'dan 1287'ye kadar ülkeyi birleştirdi. Monlar, önce Pagan'a, daha sonra Birmanya'nın tamamına bir Hint kitabı ile *Theravada Budizmi'ni yaydı. 16. yüzyılda ülke, Toungoo önderliğinde bir kez daha birleşti. Fakat Tay krallıkları ve *Laos'la yapılan savaşlar Toungoo Hanedanı'nı bitirdi. Ülkedeki son hanedan, 1757'de Alaungpaya tarafından kurulan Konbaung'du. Konbaung, sürekli Siyam'la savaş halindeydi. Bu savaşlar, 1767'de Ayutthaya isimli Siyam devletinin yıkılmasına yol açtı. 1770'te Birmanya, Çinlilerin istila girişimini püskürttü. Arakan bölgesinin fethedilmesi, Birmanya'yı Britanya Hindistanı'yla komşu yaptı.

Birmanya üç kez (1824-26, 1852, 1885) Britanya tarafından istila edildi. İlk iki İngiliz-*Birmanya Savaşı toprakların Britanya'ya bırakılmasına, üçüncüsü de Kral Thibaw'ın devrilmesine ve Yukarı Birmanya'nın Britanya Hindistanı'nın bir eyaleti olmasına yol açtı. 1931'de köylüler, Avrupalı şirketlere karşı iki yıl sürecek bir ayaklanma başlattı. Aynı dönemde Dobama Asi-ayone (Thakin) Partisi, bağımsızlık talebini dillendirmeye başladı. 1937'de Birmanya, kraliyet sömürgeleri arasına katıldı. Geniş özerklikler elde eden ülkenin başbakanlığına Ba Maw seçildi. 1942'de Malaya'ya giren Japon ordusunu *Aung San önderliğinde oluşturulan Birmanya Ulusal Ordusu başta olumlu karşıladı. Buna karşın ilerleyen safhalarda verilen kurtuluş mücadelesi sırasında Birmanya Ulusal Ordusu, Müttefik saflarına geçti. 1948'de tam bağımsızlık kazanıldı ve ülke, Milletler Topluluğu'nun dışında kalmayı seçti. Daha sonra çıkan içsavaşta İravadi Deltası'ndan Karenler ile Chin, Kayah ve Kachin dağ kabileleri merkezi hükümete kafa tuttu. 1962'de Unu hükümeti, *Ne Win önderliğinde gerçekleştirilen bir askeri darbeyle yıkıldı. Ne Win, sözde sosyalist ve Budist ilkeler temelinde otoriter bir devlet kurdu. Ne Win rejimi, katı bir tarafsızlık politikası benimsedi. Ne Win'in 1986'da siyasetten çekilmesi üzerine iktidardaki Birmanya Sosyalist Program Partisi'nin başkanı U San Yu oldu. Hükümet, hâlâ isyancı etnik gruplarla karşı karşıyaydı. Eylül 1988'de General Saw Maung, iktidara el koyarak sıkıyönetim ilân etti ve ülkenin ismini Myanmar olarak değiştirdi. Bu süreçte ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasi problemleri daha da kötüye gitti. 1989'da Aung San'ın

kızı Daw *Aung San Suu Kyi, muhalefet lideri olarak sivrildi; fakat ev hapsine alındı. Ulusal Demokrasi Birliği (NLD) isimli partisi, 1990 seçimlerinde kurucu meclisin üçte ikilik çoğunluğunu ele geçirdi. Askeri rejim, meclisin toplanmasına izin vermedi ve NLD önderlerini gözaltına aldı. Artık bu dönemde etnik ayrılıkçı gerilla grupları ve özel ordular ülkede serbestçe dolaşmaktaydı. Müslümanların çoğunlukta olduğu Arakan sınır eyaletinde devlet güçleri ile Rohingya isyancıları arasındaki çatışmalar, 1992'de 200 bin civarında Müslüman Rohingyanın Bangladeş'e kaçmasına neden oldu. Nisan 1992'de Saw Maung'un yerine yardımcısı General Than Shwe geldi. Ardından siyasette bir nebze liberalleşme yaşanmasına karşın hükümetin olağanüstü yetkileri varlığını sürdürdü. 1993'te yeni anayasanın yazılması sürecini yönetecek bir ulusal kongre göreve başladı. Ancak Kongre, çok az sayıda toplantı gerçekleştirdi. Aung San Suu Kyi, ordu liderleriyle bir araya gelmeyi kabul ettikten sonra 1995'te ev hapsinden salıverildi. Fakat NLD, demokratik reformlar yapmaya niyetli olmadığını iddia ettiği ulusal kongreyi boykot etti. Arkasından Parti, ordu tarafından kongreden çıkarıldı. 1995'in ortalarına gelindiğinde 15 gerilla grubu, ateşkesi kabul etmişti. Diğer yandan Karenler ve Mong Tai Ordusu savaşı sürdürüyordu. Aung San Suu Kyi, 2000-2002 ve 2003-2010 arasında iki kez daha ev hapsine alındı. 2008'de kabul edilen ve 2010'daki milletvekilliği seçimlerinden sonra yürürlüğe giren yeni bir anayasayla kayda değer reformlar yapılmaya başlandı. 2011'de ordu, iktidarı sivil bir hükümete teslim etti. Bu değişikliklerin, devam eden askeri iktidarın vitrini olduğuna dair uluslararası kuşkular, hızlı bir şekilde arka arkaya gelen liberal reformlarla dağıldı. Reformların arasında pek çok siyasi tutuklunun serbest bırakılması ve NLD'nin yasallaşması da vardı. Aung San Suu Kyi, 2012'de milletvekili seçildi. Buna karşın reformların hakikiliği ve sürekliliği konusundaki şüpheler devam etti. Özellikle ordunun yeni rejimdeki rolü tam olarak belli değildi.

Mzilikazi (yak. 1796-1868) *Ndebele önder. Ndebelelerin ilk büyük hükümdarı olan Mzilikazi, halkını tek bir ülke çatısı altında birleştirdi. Zulu Kralı *Shaka'nın savaşçılarından biriyken 1822'de isyan etti. Halkını Zululand'dan, sonraları Batı Transvaal ismini alacak bölgeye taşıdı. Daha sonra tebaasıyla birlikte Bulavayo bölgesine yerleşti. 1837'de kuzeye kaçarak Şonaları dize getirdi ve ölümüne kadar Ndebele halkına hükümdarlık yaptı.

Nadir Şah (1688-1747) Orta Asya ve Hindistan'a yıkım getiren İran hükümdarı (1736-47). Türk kökenli olan Nadir Şah, 1726'ya kadar eşkıya reisliği yaptı. İran'ı Safevi şahların yönettiği dönemde öne çıktı ve taht kavgaları yaşanırken hükümdarı belirleyen bir rol üstlendi. 1736'da çocuk yaştaki şah ölünce tahtı ele geçirdi ve derhal komşu devletlere yönelik seferlere girişti. 1739'da Babürlü hükümdarlığındaki Hindistan'ın başkenti Delhi'ye saldırsa da şehrin sakinlerini kılıçtan geçirdikten sonra geri çekildi. Arkasından Rusya ve Türkiye'ye seferler düzenledi. Ancak bu maceralar, artık İran'ın ekonomik istikrarına mal olmaya başlamıştı. Nadir Şah, acımasız yöntemleriyle düşmanlarına çektirdiği kadar halkına da çektirdi. Kendi askerleri tarafından suikasta uğradı.

NAFTA *Bkz.* KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI.

Nagasaki *Hiroşima'nın ardından Amerikaların ikinci atom bombasının hedefi. Güneybatı Japonya'da, Kyuşu adasının batı kıyısında bir kent ve liman olan Nagasaki'nin nüfusu 2002'de 419.901'di. 1545'te Portekizlilerin ziyaret ettiği kent, batı ticaretine açılan ilk Japon limanıydı. Atom bombası kente 9 Ağustos 1945'te atıldı. Engebeli arazi nüfusun 230 binini patlamanın tam etkilerinden korumasına karşın bomba, 40 bin kişinin ölümüne yol açtı ve olağanüstü bir yıkım getirdi. Ertesi gün Japonya teslim oldu. 15 Ağustos'ta ateşkes başladı ve 2 Eylül'de resmi teslim anlaşması imzalandı. Nagasaki, günümüzde gemi yapımı ve ağır mühendislik alanlarına yoğunlaşmaktadır.

Nagy, Imre (1896-1958) Macar komünist devlet adamı, başbakan (1953-55, 1956). İlk başbakanlık döneminde liberal politikalar uyguladı. Tüketim ürünlerinin mevcudiyetinin artırılması ve daha az kolektifleştirme yapılmasında ısrarcı oldu. Fakat daha sonra istifaya zorlandı. 1956'da yeniden iktidara gelen Nagy, Macaristan'ın Varşova Paktı'ndan çekildiğini ve tarafsız bir konumda olmak istediğini ilân etti. Aynı yıl Kızıl Ordu, ayaklanmayı bastırmak üzere ülkeye girince görevden alındı ve János Kádár rejimi tarafından idam edildi.

Naiplik (İngilizcesi **Regency**) Britanya'da Galler Prensi George'nin (müstakbel IV. *George) akıl sağlığını yitirmiş babası III. *George adına naipliği üstlendiği 1811-1820 arası döneme verilen isim. Naiplik döneminin başlıca olayları arasında Britanya ile ABD arasında yapılan *1812 Savaşı, *Napolyon Savaşları'nın başarıyla sona erdirilmesi ve *Viyana Kongresi (1814-15) vardır. Savaş sonrası dönemde Britanya'da yaşanan ekonomik durgunluk, yaygın toplumsal kargaşalıklara yol açtı. Tory hükümeti, halkın tepkisine sert önlemlerle karşılık vererek olayları tırmandırdı ve sonuçta 1819 *Peterloo Katliamı gerçekleşti.

Nakasone, Yasuhiro (1918- [38]) Japon devlet adamı. 1947'de Temsilciler Meclisi'ne seçildi. Ekim 1982'de Suzuki'den başbakanlık ve *Liberal Demokrat Par-

38 Yasuhiro Nakasone, 29 Kasım 2019'da hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

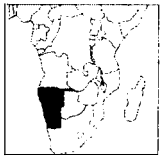
ti başkanlığı görevlerini devraldı. Kakuei Tanaka'nın Lockheed yolsuzluk skandalına adının karışmasıyla partinin gördüğü zarara rağmen 1987'ye kadar iktidarda kaldı. Nakasone, iç politikasının temeline bir idari, mali ve eğitim reformları paketini oturttu. Diğer yandan uluslararası alanda ABD'yle yakın bağları sürdürdü ve dünya meselelerine daha çok dahil oldu. 1991'de partiye tekrar katıldı.

Naksalit Hareketi Bir Hint devrimci hareketi. Hareket, ismini Batı Bengal'deki Himalaya Dağları yamaçlarında bulunan ve ilk ortaya çıktığı yer olan Naksalbari köyünden almaktadır. Hareketin teorisyeni ve kurucusu Charu Majumdar, emektar bir komünistti. Majumdar, Hindistan Komünist Partisi (Marksist)'ten ayrılarak Hindistan Komünist Partisi (Marksist-Leninist)'i kurdu. Parti, ilk zamanlarında topraksız tarım emekçilerinin silahlı ayaklanmalarını örgütledi. Bunların başında 1967'de gerçekleşen Hindistan'ın doğusundaki ayaklanma geliyordu. Daha sonra Parti, bir şehir gerilla hareketine dönüştü. Hareketin özellikle Kalküta'da yoğunlaşan terör faaliyetleri, çok şiddetli biçimde bastırıldı. Parti, nihayetinde birkaç hizbe bölündü. Bu hiziplerden biri anayasal siyasete katılım politikası benimsese de Naksalitlerin eylemleri devam etti.

namevcut toprak sahibi (İngilizcesi **absentee landlords**) Olağan zamanda gelir elde ettiği mülkte ikamet etmeyen ve mülkü bir aracıyla yöneten toprak sahiplerine verilen isim. Kimi toprak sahipleri kiracılarının refahıyla ilgilenirken kimisi çok kısa süreli kiralamalar yaptı; böylece ahlaksız aracılara sık sık kira toplama ve vermeyenleri cezalandırma fırsatı verildi. Bu durumu kötüye kullananların sayısı devrim öncesi Fransa'da ve İrlanda'da çok fazlaydı. Bu nedenle art arda gerçekleşen müsadereler, İrlanda'daki mülklerin İngilizlerin eline geçmesine neden oldu.

Namibya (eskiden Güneybatı Afrika)

Başkent:	Windhoek
Yüz ölçümü:	824.292 km²
Nüfus:	2.182.852 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Namibya doları = 100 sent
Dini yapısı:	%80,0-%90,0 Hıristiyan; %10,0-%20,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%50,0 Ovambo; %9,0 Kavango; %7,0 Herero; %7,0 Damara; %6,5 melez; %6,0 beyaz; %5,0 Nama
Diller:	İngilizce (resmi), Afrikanca, Almanca, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Milletler Topluluğu, Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'nın güneyinde bir ülke. Kuzeyde Angola; batıda Botsvana; güneyde Güney Afrika'yla sınırı vardır.

Fiziki Namibya'nın kuzeydoğusunda Caprivi Şeridi isimli uzun ince bir toprak parçası vardır. Caprivi Şeridi, Angola ile Botsvana'nın arasından Zambiya'ya kadar gider. Batıda Namib Çölü, Atlantik kıyısı boyunca uzanmaktadır. Doğuda ise Kalahari Çölü vardır. İki çöl arasındaki yüksek rakımlı bölge de sıcak ve kuraktır. Bu bölgede kalıcı nehir bulunmamaktadır.

Ekonomi Namibya ekonomisinde maden ihracı döviz gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Söz konusu madenler arasında başta uranyum ve elmas olmak

üzere çinko, altın, bakır ve kurşun bulunur. Tungsten, gümüş ve kalay madenciliği de yapılmaktadır. Yağış miktarının az olması nedeniyle tarımdan ziyade hayvancılık yapılmaktadır. Buna karşın bazı tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Büyükbaş hayvan ve işlenmiş balık ihraç edilmektedir. Gelir çok dengesiz dağılmakta olup nüfusun yarısı yoksulluk içinde yaşamaktadır.

Tarih 15. yüzyılın sonlarında Portekizli gemiciler ülkenin kıyı bölümlerini keşfettiği sırada Namibya'da Hoihoin (Hottentot), San (Bushman) ve Herero halkları yaşamaktaydı. 19. yüzyılda ülkeye Alman misyonerler geldi. 1884'te Güneybatı Afrika ismiyle Alman protektorası kuruldu. I. Dünya Savaşı sırasında, 1915'te Namibya, Güney Afrika kuvvetleri tarafından ele geçirildi ve 1920'de *Milletler Cemiyeti onayıyla Güney Afrika mandası oldu. 1946'da Birleşmiş Milletler, ülkenin Güney Afrika topraklarına katılmasına izin vermeyi reddetti ve 1964'te mandayı sona erdirerek toprakların ismini Namibya olarak değiştirdi. 1971'de Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı, Güney Afrika'nın Namibya'yı işgal altında tutmasının yasadışı olduğuna hükmetti. Bunun üzerine BM, *SWAPO (Güneybatı Afrika Halk Örgütü) isimli siyahi milliyetçi grubu, Namibya halkının meşru temsilcisi olarak tanıdı. 1979'da Güney Afrika, ülkenin yönetimini üstlenen bir ulusal meclis kurmasına karşın SWAPO gerillaları Angola'dan faaliyet yürütmeyi sürdürdü. Ardından Güney Afrika ordusu, Angola'yı istila etti. 1988'de BM, Güney Afrika'yı SWAPO lideri Samuel Nujoma'yla müzakereye oturmaya ikna etti. Ağustos'ta bir Cenevre protokolü imzalandı. Kasım 1989'da SWAPO'nun seçimleri kazanmasıyla Nujoma devlet başkanı oldu. 1990'da Namibya, çok partili bir demokrasi olarak bağımsızlığını kazandı. Önde gelen limanlardan Walvis Körfezi, etrafı Namibya topraklarıyla çevrili biçimde 1994'e kadar Güney Afrika'nın hâkimiyetinde kaldı. Bu tarihte Namibya'ya geri verildi. 2004'te Nujoma'nın ardından devlet başkanlığına gelen Hifekepunye Pohamba, 2009'da yeniden seçildi.

Nana Sahib (veya **Brahmin Dhundu Panth**) (yak. 1820-59) Hindu önder. Cawnpore'deki (günümüzde Kanpur) Hindistan Ayaklanması'nın (1857) patlak vermesinin ardından istemeye istemeye de olsa isyancılara katıldı ve güvenli geçiş vaadiyle Sir Hugh Wheeler komutasındaki Britanya garnizonunun teslimiyetini kabul etti. Daha sonra Nepal'e kaçan Nana Sahib'in akıbeti tam olarak bilinmese de ormanda öldüğü tahmin edilmektedir.

Nanak (veya **Guru Nanak**) (1469-1539) Hint dini önder ve Sihizm'in kurucusu. Lahor yakınlarındaki bir köyde Hindu bir ailede doğdu. Pek çok Sih, Nanak'ın doğumda bir aydınlanma halinde olduğuna ve o zamandan itibaren kaderinde Tanrı'nın ulağı olmanın yattığına inanmaktadır. Nanak, çocukluğundan beri hem Hinduizm'i hem de İslam'ı öğrendi. 30 yaşında geçirdiği ruhani deneyimin ardından gezgin bir vaiz oldu. Nihayetinde bugün Pakistan'ın Pencap eyaletinde bulunan Kartarpur'a yerleşti ve burada ilk Sih tapınağını inşa etti. Nanak'ın niyeti ne Hindu ve Müslüman inançlarını birleştirmek ne de yeni bir din yaratmaktı. Onun yerine ruhani özgürlüğün, Tanrı adına yapılan içe dönük ve disiplinli meditasyonla elde edilebileceğini öğütledi. Öğretilerinin toplandığı ilahiler, Sihizm'in kutsal kitabı Adi Granth'ın başlıca bölümünü oluşturmaktadır.

Nanjing Antlaşması (1842) Britanya ile Çin arasında Birinci *Afyon Savaşı'nı bitiren antlaşma. *Eşitsiz Antlaşmaların ilki olan Nanjing; Hong Kong'u Britanya'ya bırakmış; ticaretteki Çin tekelini kırmış; Xiamen (Amoy), Guangzhou (Canton), Fuzhou (Foochow), Ningbo (Ningpo) ve Şanhay *Antlaşma Limanlarını dış ticarete açmıştır. Daha sonra yapılan antlaşmalarla diğer ülkelere verilen ticaret ve ikamet ayrıcalıkları genişletildi ve Batı'nın Çin'deki ekonomik yayılımının temelleri atıldı.

Nanjing Katliamı 1937'de Çin-Japon Savaşı sırasında Nanjing kentinin Japon ordusu tarafından ele geçirilerek yağmalanması olayı. 40 bin ila 300 bin arasında sivil katledildi.

Nansen, Fridtjof (1861-1930) Norveçli kutup kâşifi. 1888'de Grönland buzullarını geçen ilk sefere önderlik etti. Beş yıl sonra Fram gemisiyle Siberya'nın kuzeyine yelken açtı. Amacı, geminin buzda donmasına ve akıntının gemiyi Grönland'a doğru taşımasına izin vererek Kuzey Kutbu'na ulaşmaktı. 1895'e gelindiğinde gemi, 84° 4' kuzeye kadar sürüklenmişti. Bunun üzerine Nansen, Kuzey Kutbu'na doğru yaya olarak devam etti ve daha önce kimsenin gitmediği kadar kuzeye, 86° 14' enlemine ulaştı. Daha sonra Nansen, giderek devlet işleriyle daha çok ilgilendi ve 1906-1908 arasında Norveç'in Londra elçiliğini yürüttü. 1922'de Sovyet Kıtlığı mağdurlarına yönelik düzenlediği yardım çalışmalarından dolayı Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Nantes Fermanı (1598) IV. *Henri tarafından ilân edilen ve *Fransız Din Savaşları'nı bitiren bir ferman. Batı Fransa'da Loire Nehri kıyısında bir liman kenti olan Nantes'te imzalandı. Fermanla dini ve medeni hakları belirlenen *Hugenotlara ibadet özgürlüğü ve asker ve din adamı yetiştirmek üzere devlet yardımı verildi. Nantes Fermanı, fiilen devlet içinde devlet yaratarak *Richelieu, *Mazarin ve XIV. *Louis'in politikalarıyla çelişti. Hugenotların kalesi La Rochelle'nin 1628'de Richelieu'nun ordusu tarafından ele geçirilmesiyle sözü edilen siyasi ayrıcalıklar sona erdi. 1665'ten sonra XIV. Louis, Protestanlara zulüm politikasını benimsedi. Louis, 1685'te Ferman'ı geri çekti.

Naoroji, Dadabhai (1825-1917) Hint milliyetçi önder. Britanya Avam Kamarası'na seçilen ilk Hint olan Naoroji, 1892-1895 arasında Liberal Parti Central Finsbury milletvekilliği yaptı. Klasikleşen çalışması *Poverty and Un-British Rule in India*[39] (1901) kitabında çerçevesini çizdiği zenginliğin Hindistan'dan Britanya'ya akıtılmasına karşı çıkan mücadelesi, Hindistan'da ekonomik milliyetçiliği tetikledi. Hintlerin toplumsal ve siyasi davasında aktif rol oynadı. Naoroji, *Hindistan Ulusal Kongresi'nin kurucuları arasında yer aldı ve başkanlığını (1886, 1893, 1906) yürüttü.

Napier, Robert Cornelis, I. Magdala Baronu (1810-90) Britanyalı feldmareşal ve inşaat mühendisi. *Sih Savaşları'nda ve Hindistan Ayaklanması'nda üstün başarı gösteren Napier, namını daha ziyade mühendis olarak 1849-1856 arasında Pencap bölgesinde yürüttüğü bayındırlık programına borçludur. Komuta ettiği Etiyopya seferi sırasında Magdala'yı ele geçirdi (1868) ve karşı tarafı Britanyalı esirleri salıvermeye mecbur bıraktı. 1870'te Hindistan başkomutanı oldu.

Napoleon, I. (veya Napoléon Bonaparte) (1769-1821) Fransız imparatoru (1804-14). Ajaccio'da doğan Napoleon, İtalyan kökenli bir Korsikalıydı. 26 yaşına geldiğinde general olmuş, İtalya'da Sardinya ve Avusturya'ya yönelik düzenlenen seferin başkomutanlığına (1796-97) getirilmişti. Bu sayede askeri kariyerinin en göz alıcı zaferlerinden bazılarını kazandı. Seferlerin sonucunda İtalya'nın kuzeyinde Fransa hâkimiyetinde Cisalpin Cumhuriyeti kuruldu. 1798'de Napoleon, denizaşırı bir Fransız imparatorluğu kurmak ve Britanya'nın Hindistan'a kara yolunu tehdit etmek amacıyla Mısır'a sefer düzenledi. *Nelson, Nil Muharebesi'nde (1798) Fransız donanmasını yok ederek bu planı engelledi. Bonaparte, 1799'da Fransa'ya döndü. Emmanuel Sieyes'le (1748-1836) beraber komplo kurarak Direktuvar'ı devirdi ve Birinci Cumhuriyet'i dağıttı. On yıllığına Birinci Konsül seçilen Napoleon, Fransa'nın hükümdarı oldu. Ardından gelen dört yıl,

39 Yoksulluk ve Hindistan'daki Britanya'ya Ait Olmayan Yönetim. (ÇN)

Fransız yargı (*bkz.* NAPOLYON KANUNLARI) ve eğitim sistemini yeniden düzenleme sürecinin başlangıcı oldu.
1804'te Napoleon, kendisini Fransız imparatoru ilân etti. Sonrasında *Napolyon Savaşları olarak bilinen bir dizi sefere girişti. Rusya'ya yönelik talihsiz istila girişimi (1812) ve *Yarımada Savaşı'ndaki (1807-14) başarısızlıklar birleşerek Napoleon'un düşüşe geçmesine yol açtı. *Leipzig Muharebesi'nde aldığı yenilgi ve *Talleyrand'ın kendisini tahttan indirdiğini ilân etmesinin ardından Napoleon, 1814'te imparatorluğu bıraktı. Elba'daki kısa süreli bir sürgünden sonra geri dönse de 1815'te *Waterloo Muharebesi'nde aldığı yenilgi *Yüz Gün süren ikinci hükümdarlık dönemini de sona erdirdi. Hayatının geri kalanını Saint Helena Adası'nda sürgünde geçirdi. 1796'da evlendiği *Josephine de Beauharnais'in çocuk doğuramaması boşanmalarına yol açtı. 1810'da Avusturya Prensesi Marie-Louise'yle evlendi. Tek çocukları "Roma Kralı" olarak taç giyen Joseph-François-Charles 21 yaşında öldü.

Napoleon, III. (veya **Charles-Louis Napoléon Bonaparte**) (1808-73) Fransız imparatoru (1852-70). I. *Napoleon'un üvey kızı Hortense de Beauharnais ile I. Napoleon'un kardeşi ve Hollanda Kralı (1806-10) Louis Bonaparte'nin (1778-1846) üçüncü oğludur. I. Napoleon'un devrilmesinden sonra III. Napoleon, İsviçre'de uzun sürecek bir sürgüne gönderildi. 1832'de I. Napoleon'un tek oğlu Roma kralının ölümü üzerine Bonaparte soyundan geldiği iddiasıyla Fransız tahtına talip oldu. İki kez *Louis Philippe'yi tahttan indirme girişiminde bulununca sınır dışı edildi. 1840'ta destekçi toplamak amacıyla giriştiği "Boulogne Komplosu" felaketle sonuçlandı. Tutuklanarak Ham Kalesi'nde hapse atıldı. 1846'da "Badinguet" isimli bir mason kılığında Londra'ya kaçtı. Bu isim daha sonra onun lakabı oldu. *1848 Devrimleri sırasında Fransa'ya döndü ve Aralık'ta yeni anayasa kapsamında Fransa Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanlığına seçildi. 1852'de Parlamento'ya karşı yapılan darbenin arkasından kendisini Fransız imparatoru olarak kabul ettirdi. III. Napoleon, *Kırım Savaşı'na katıldı ve *Paris Kongresi'ne (1856) başkanlık etti. Başında bulunduğu "Liberal İmparatorluk" (1860-70) meclisin yetkilerini genişletti. *Bismarck'ı küçümseyen III. Napoleon, onun gönderdiği düşmanlık içeren *Ems Telgrafı'nın Fransa-*Prusya Savaşı'nı kışkırtmasına göz yumdu. Söz konusu savaşın sonucunda İkinci İmparatorluk yerle bir oldu. III. Napoleon, Prusyalılar tarafından yakalandıktan sonra hayatının geri kalanını İngiltere'de sürgünde geçirdi.

Napolyon Kanunları (veya **Code Napoléon**; **Code Civil**) Fransız medeni hukukunun ilk modern yasa metni. 1804-1810 arasında J. J. Cambacérès'in talimatlarıyla çıkarılan yasaların amacı Fransız hukuk sistemini yeniden düzenlemekti. Napoleon, yasaları hazırlayan komisyona bizzat başkanlık yaptı. Napolyon Kanunları, yoğun bir şekilde 18. yüzyıl Aydınlanma hareketinin mirasından beslendi. Yasa maddeleri, devrimci ilkeler ile Avrupa hukukunun temelindeki eski Roma hukukunu (yani medeni hukuk) bir araya getirdi. Eşitlik ilkeleri, yargı yetkisinde devlet/dini kurumlar ayrımı ve birey özgürlüğü kutsandı. Özlü biçimiyle (haksız fiil yasasının tamamı beş maddeye sığdırılmıştır) bu metnin, yasa derleme işinin zirvesini temsil ettiği söylenebilir. Farklı yorumları çeşitli Avrupa ülkeleri tarafından benimsendi. Daha sonra sömürgecilik yoluyla Latin Amerika ve bazı Afrika ülkelerine de yayıldı. 1904'te yeniden gözden geçirildi ve Fransız özel hukukunun temeli olarak bugüne kadar geldi.

Napolyon Savaşları I.*Napoleon ile Britanya dahil olmak üzere Avrupa güçleri arasında gerçekleşen savaşlar (1796-1815). I. Napoleon komutasındaki ilk büyük İtalya Seferi (1796) sonucunda Fransızlar, İtalya'nın kuzeyinde Avusturyalılara karşı bir dizi kesin zafer kazandı. 1798'de I. Napoleon, Mısır'a bir sefer düzenledi; fakat

Amiral *Nelson komutasındaki Britanya donanması, Ebukir Körfezi'nde Fransız donanmasını yok etti. 1799'da I. Napoleon komutasında bir ordu, Alpler'i geçerek Avusturyalılara karşı Marengo Muharebesi'nde (1800) üstünlük sağladı. Akdeniz'de ve Kıta Avrupası'nda Napoleon'un yarattığı tehditten endişe duyan Britanya, 1803'te bir kez daha Fransa'yla savaşa girdi. Nelson, 1805'te *Trafalgar'da İspanya ve Fransa'nın birleşik donanmasını imha etti. Aynı yıl Napoleon, *grande armée*'sini[40] Avusturya üzerine sürdü. Avusturya da Rusya ve İsveç'le birlikte Üçüncü Koalisyon'da Britanya'ya katıldı. Napoleon kuvvetleri, Avusturyalıları Ulm'da kuşatarak savaşmadan teslim olmaya zorladı. Ardından *Austerlitz Muharebesi'nde (1805) Napoleon, Avusturya ve Rusya imparatorlarını yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Avusturya barış istemek durumunda kaldı. Ertesi yıl Prusya, Üçüncü Koalisyon'a katıldı. Ancak Napoleon, 23 gün süren bir sefer sonucunda *Jena ve Auerstädt'ta Prusya ordularını dize getirdi ve Prusya'nın teslimiyetini kabul etti. Temmuz 1807'de Rusya İmparatoru I. *Aleksandr, *Tilsit'te Napoleon'la bir dostluk ve ittifak antlaşması yaptı. 1808'de artık Fransız hâkimiyetinde olan İspanya'da bir isyan patlak verdi. Napoleon, isyanı bastırmak üzere büyük bir ordu göndermesine karşın ordunun önü müstakbel Wellington Dükü Sir Arthur *Wellesley tarafından kesildi. Her ne kadar nihai nitelikte olmasa da Britanya, *Yarımada Savaşı'nda kazandığı zaferlerle başka yerlerde ihtiyaç duyulan 300 bin Fransız askerini meşgul tuttu. 1812'de I. Napoleon, *Borodino'da Rusları yenerek Moskova'yı işgal etti. Buna karşın I. Aleksandr'ın orduları, barış talep etmek yerine daha da iç kesimlere çekildi. *Grande armée*, olabilecek en sert kış koşullarında Moskova'dan çekilmek zorunda kaldı ve yaklaşık yarım milyon Fransız askeri hayatını kaybetti. Ertesi yıl *Leipzig'de alınan ezici yenilgiden sonra I. Napoleon tahtı bıraktı ve Elba'ya çekildi (1814). 1815'te tekrar Fransa'ya dönen Napoleon, *Waterloo Muharebesi'nde Wellesley ve Blücher tarafından kesin olarak mağlup edildi.

40 Büyük ordu. (ÇN)

Narva Muharebesi (30 Kasım 1700) *Kuzey Savaşı'nın başlangıcında İsveç hükümdarı XII. *Karl'ın Rusya hükümdarı I. *Pyotr'a (Büyük Petro) karşı Estonya'daki Narva limanında kazandığı ezici zafer. 1704'te Pyotr, kenti geri aldı.

Narváez, Pánfilo de (yak. 1478-1528) İspanyol konkistador. 1511'de Küba'nın fethedilmesinde acımasız bir asker olarak nam saldı. Daha sonra valiliği sırasında askerlerinin 2500 silahsız Kübalıyı katletmesine göz yumdu. 1520'de isyancı *Cortés'i getirmek üzere Meksika'ya gönderilince askerlerinin çoğu firar etti. Cortés, ardından gerçekleşen muharebede tek gözünü kaybetti. 1528'de Florida'ya düzenlenen seferin başına geçen Narváez, yardımcısı *Cabeza de Vaca'nın önerisini yok sayarak güçlerini böldü ve derme çatma gemilerle Küba'ya dönmeye çalışırken denizde kayboldu.

NASA (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi) 1958'de ABD'de havacılık ve uzay araştırmalarını eşgüdüm altında tutmak ve yönetmek amacıyla kurulan sivil bir teşkilat. Merkezi Vaşington'da olan NASA, sanayi kuruluşları ve üniversitelerle işbirliğinin yanı sıra kendi tesislerini kurmakta ve geliştirmektedir. Sözü edilen tesislerden bazıları şunlardır: Ames Araştırma Merkezi, Kaliforniya; Goddard Uzay Uçuş Merkezi, Vaşington yakınları; Houston Lyndon B. Johnson Uzay Merkezi, Teksas; Jet İtiş Laboratuvarı, Kaliforniya.

Naseby Muharebesi (14 Haziran 1645) *İngiliz İçsavaşı'nda Parlamento kuvvetlerinin kazandığı kesin zafer. Muharebe, I. *Charles'in baskın düzenleyerek Leicester'i yağmalamasının ardından Naseby yakınlarındaki Northamptonshire'de gerçekleşti. Fairfax ve Cromwell önderliğindeki *Yeni Ordu, *Kavalye kuvvetlerine karşı sayıca 1'e 3 oranında üstündü. Prens Rupert'in sü-

varileri, muharebenin başında *Edgehill'de olduğu gibi büyük bir fırsat tepti. Sert çatışmaların ardından Yuvarlakkafa (Rounhead) kuvvetleri üstün geldi ve Cavalierler çok ağır kayıplar yaşadı.

Nash, Richard (veya Beau Nash) (1674-1762) Gal züppe. 1704'ten itibaren Bath'ta takdimcilik yapan Nash, kenti sosyetenin merkezi haline getirdi ve George çağının başlarında moda ve adabımuaşeretin belirleyicisi oldu.

Nash, Sir Walter (1882-1968) Yeni Zelandalı devlet adamı. Hayatı boyunca Hıristiyan Sosyalist olan Nash, İşçi Partisi'ne girerek partinin ılımlı kanadının en önemli sözcüsü oldu. Peter *Fraser'le beraber İşçi Partisi'ni ulusal çapta bir örgüte dönüştürdü ve 1935'te ilk İşçi Partisi hükümetinin seçilmesine yol açacak politikaları belirledi. 1938'de Parlamento'dan çocuk ödeneği ve "ücretsiz" ilaç sisteminin geçirilmesinde önemli bir rol oynadı. Söz konusu sistem, o dönemde dünyadaki en kapsamlı sosyal güvenlik sistemiydi. 1950'de muhalefet lideri oldu. 1957 seçiminde İşçi Partisi'ni ucu ucuna bir zafere taşıdı. 1960'ta Parti'nin yenilgisine kadar başbakanlık yaptı. Bu dönemde, mali sıkıntılara karşın yeni toplumsal reformlar gerçekleştirmeye devam etti.

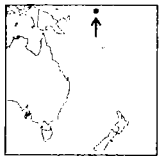
Nasır *Bkz.* ABDÜNNASIR, CEMAL.

Natchez Hokan-Natchez dil öbeğine ait bir dil konuşan Amerikan yerlisi kabile. Kabile, aslen aşağı Mississippi Vadisi'nde yaşamaktadır.

NATO *Bkz.* KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMA ÖRGÜTÜ.

Nauru

Başkent:	Yaren (*de facto*; resmi başkenti yoktur)
Yüz ölçümü:	21 km²
Nüfus:	9.434 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Avustralya doları = 100 sent
Dini yapısı:	%45,8 Protestan; %33,2 Katolik
Etnik yapısı:	%58,0 Naurulu; %26,0 diğer Pasifik adaları sakinleri; %8,0 Çinli; %8,0 Avrupalı
Diller:	Nauruca (resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası

Güneybatı Pasifik Okyanusu'nda ekvatorun hemen güneyinde yer alan minik bir ada ülkesi. Ülke, 166° ve 167° doğu boylamı üzerindedir.

Fiziki Nauru bir mercanadasıdır. Kıyı çevresinde bir miktar verimli toprak bulunur. Orta kesimlerdeki platoya doğru rakım yükselmektedir.

Ekonomi Eskiden Nauru'nun zenginliği fosfat yataklarına dayanıyordu. Fakat fosfat arzı neredeyse bitme noktasına gelmiş ve fosfat gelirlerinin aktarıldığı güven fonu boşa harcanmıştır. Toprakların yüzde 80'inin fosfat çıkarma faaliyetlerinden dolayı yaşanmaz hale gelmesiyle Nauru, ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ülke ekonomisi ve yönetimi tamamıyla Avustralya'nın desteğine bağımlıdır.

Tarih Nauru'da başka adalardan buraya gelen çeşitli Polinezya halkları yaşıyordu. Ardından ada, 1798'de Britanya tarafından keşfedildi. 1899'da Sydney merkezli Pasifik Adaları Şirketi isimli bir Britanya şirketi, adanın dünyanın en zengin kalsiyum fosfat yataklarına sahip olduğunu ortaya çıkardı. Şirket, 1906'da sözü edilen yataklarda madencilik faaliyetine başladı. 1888-1914 arasında ada, Almanya'nın Marshall Adaları

protektorasının parçasıydı. Daha sonra, II. Dünya Savaşı'ndaki üç yıllık Japon işgali haricinde Nauru; Britanya, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın vesayetinde bulundu. 1968'de bağımsızlığını kazandı ve Milletler Topluluğu'na sınırlı üyelikle kabul edildi. 1993'te Avustralya, Britanya ve Yeni Zelanda, adaya madencilik faaliyetleriyle verilen zararı tazmin etmeyi kabul etti. 2001-2008 arasında adadaki başlıca istihdam ve gelir kaynaklarından biri Avustralya'ya girmeye çalışan mülteci ve sığınmacılara yönelik merkezdi. 2012'de merkez yeniden açıldı.

Navaho 50'nin üzerinde Amerikan yerlisi aşiretten oluşan bir grup. Aslen göçebe avcı-toplayıcılar olan Navaholar, akrabaları *Apaçiler gibi Batı Kanada kökenlidir. 11-15. yüzyıllar arasında Utah, Kolorado, Arizona ve New Mexico'dan oluşan "dört köşe" bölgesine geçtiler. 13. yüzyılda buradaki *Anasazi kültürünü güneye doğru sürdüler ve güney komşusu Hohokamlara akınlar düzenlediler. Navaholar, 1540-1542'de İspanyollarla temas kurdu. 1609'dan itibaren İspanyol misyonerleri Navaho halkının arasında faaliyet göstermeye başladı. Navaholar, at yetiştiriciliğini ve hayvan gütmeyi İspanyollardan öğrendi. Öte yandan Anasazi kültüründen dokuma becerisi ve yine İspanyollardan gümüşçülük zanaatı edinildi.

Navaholar, Hopiler gibi köy halklarıyla sık sık savaş halindeydi. 19. yüzyılın ortalarında başka bir yere yerleşen Navahoların çoğu küçükbaş hayvan yetiştiricisi oldu. Günümüzde Navaho halkı, ABD'deki en büyük tekil yerli grubudur. Akraba örgütlenmelerinin temelinde, kadınların daha yüksek statüde olduğu genişletilmiş anasoylu gruplar bulunmaktadır. Son zamanlarda onlara ayrılan topraklarda petrol ve yeraltı kaynaklarının keşfedilmesi, fazladan bir zenginlik kaynağı yaratmıştır.

Nazi Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, yani Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin üyelerine verilen isim. 1919'da Münihli bir çilingir olan Anton Drexler tarafından Alman İşçi Partisi adıyla kurulan Parti, 1920'de yeni ismini aldı ve 1921'de *Hitler tarafından ele geçirildi. Naziler, 1933-1945 arasında Almanya'ya hâkim oldu. Parti, sahip olduğu tutarlı programına bakıldığında demokrasiye karşı çıkıyor ve faşist bir tek partili devlet fikrini benimsiyordu. Ayrıca Naziler, saf bir Aryan ırkının var olduğunu iddia ediyor ve *antisemitizm propagandası yapıyordu. Eski Prusya askeri geleneğiyle kendisini bağdaştıran Naziler, *Versay Barış Antlaşması'nda Almanya'ya yönelik küçük düşürücü koşullara duyulan öfkeden beslenen aşırı bir milliyetçilik anlayışını savunuyordu. Naziler, fikirlerinin temelinde Arthur de *Gobineau'nun ırkçı teorileri, Heinrich von Treitschke'nin milli tutkusu ve Friedrich Nietzsche'nin üstün insan teorileri olduğunu ilân etmişti. Nazi fikirleri, dogmatik ifadesini Hitler'in *Kavgam*[41] (1925) kitabında buldu. Nazilerin önceden uygar sayılan bir ülkeye her açıdan hâkim olma konusunda gösterdiği başarı, bir ölçüde Almanların *Weimar Cumhuriyeti hükümetlerinin ekonomik sorunları çözmeyi başaracağına yönelik ümitsizliği ve artan Bolşevik gücünden duyulan korkusuyla açıklanmaktadır. 1930'larda Almanlar, Hitler'in halka hitaplarında sunduğu fikirleri, ne kadar mantıksız ve akıl dışı olursa olsun benimsemiş gibi görünüyordu. Ancak Hitler anayasal yollardan iktidarı ele aldıktan sonra *Üçüncü Reich kurulabildi. Rakip partiler yasaklandı. Ordu, sanayi ve bankalar; Almanya'yı bir fetih savaşına sokma misyonunda Hitler'e arka çıktı. Artık Alman milletinin bütünü fiilen onu destekliyor, az sayıdaki muhalifler öldürülüyor veya sindiriliyordu. 6 milyonun üzerinde Yahudi, Rus, Leh, Roman, eşcinsel ve engelli; Alman *toplama kamplarında hapsedildi ve yok edildi. Almanya'yı küçük düşüren bir yenilgiye sürükledikten sonra Alman Nazi Partisi 1945'te dağıtıldı. Tekrar kurulması, Almanya Federal Cum-

41 Adolf Hitler, *Kavgam*, Çev. Korhan Göktuğ, Panama Yayıncılık, 2018.

huriyeti tarafından resmen yasaklandı. Almanların soykırım politikalarına dünyanın her yerinden gelen tepkiler ve Hitler'in canice planlarına hevesle katılmanın Alman halkının sırtına yüklediği ağır suçluluk hissi, Nazizm'in ana akım siyasette varlığının sona ermesini sağladı. Buna karşın aşırı sağın uçlarında zaman zaman Nazilerin tekrar ortaya çıktığı görülmektedir.

Nazka (veya Naska) Yaklaşık MÖ 200-MS 600 arasında güney Peru sahillerinde gelişen bir kültür. Nazka kültürü, nihayetinde 7. yüzyılda Orta Peru'daki Huari kültürünün genişlemesiyle düşüşe geçti. Nazka kültürünün yerleşim sayısı ve nüfusu, etrafının aşırı kurak olmasından ötürü pek artış göstermedi. Buna karşın zanaatkârları, hayvan ve insan figürlerinin bulunduğu birçok farklı çömlek tarzı geliştirdi. Nazkalar, ayrıca büyük hayvan resimleri ve soyut tasarımlar da yaptı. Alttaki kum tabakasını ortaya çıkarmak için yüzeydeki taşları temizleyerek ve yan yana dizerek kıyı ovasında düz çizgiler (Nazka Çizgileri) oluşturdular. Bunu yapmaktaki amaçları kesin olarak bilinmemekle beraber dini bir anlamı olabileceği düşünülmektedir.

Ndebele Bantu dili konuşan bir Zulu halkı. Ndebele halkının Zimbabve (burada Matabele olarak bilinmektedirler) ve Transvaal'da kolları bulunmaktadır.

Ne Win (1911-2002) Birmanyalı general ve sosyalist devlet adamı, başbakan (1958-60), devlet başkanı (1962-74) ve cumhurbaşkanı (1974-81). 1930'larda milliyetçi harekette faal olan Ne Win, 1943'te Aung San'ın Birmanya Ulusal Ordusu'nun genelkurmay başkanlığına atandı. 1962'de bir askeri darbeye önderlik etti ve ardından bir askeri diktatörlük ve tek parti devleti kurdu. Bu dönemde ülke yönetimini Birmanya Sosyalist Program Partisi (BSPP) üstlendi. Ne Win, 1981'de devlet başkanlığını bıraktı. 1988'de Yangon'daki isyanlardan sonra da BSPP liderliğinden çekildi.

Neandertaller *Bkz.* İLK İNSANLAR.

Nebukadnezar (yak. MÖ 630-562) Babil kralı (MÖ 605-562). Nebukadnezar; devasa surlar, bir *ziggurat* (dikdörtgen şeklinde sıralı kuleler) ve büyük bir tapınak inşa ederek şehri yeniden kurdu. Hükümdarlığını eski Filistin ve komşu ülkelere kadar genişletti. MÖ 586'da Kudüs'ü ele geçirip yıktıktan sonra pek çok Yahudi'yi Filistin'den Babil'e sürdü (MÖ 539'a kadar süren Babil Esareti).

Necker, Jacques (1732-1804) İsviçre doğumlu banker. İsviçre'de bir banka memuru olarak çalışmaya başladı. 1750'de şirketinin Paris'teki merkezine geçti. İki sefer Fransız maliyesinin genel müdürlüğü görevine geldi. Görev yaptığı ilk dönemde (1777-81) gerçekleştirdiği toplumsal ve idari reform programlarıyla sarayın düşmanlığını kazandı ve bu nedenle istifaya zorlandı. İkinci döneminde (1788-89) Etajenero'nun toplanması önerisinde bulundu. Bunun sonucunda 11 Temmuz 1789'da görevden alındı. Necker'in görevden alındığını duyan halk öfkeye kapıldı. Bu olay, üç gün sonra Bastille'nin basılmasına yol açan etkenlerden biri oldu.

Nefertiti (MÖ 14. yüzyıl) Mısır Firavunu *Akhenaton'un eşi ve kraliçesi. Nefertiti, kocasının izin verdiği tek tanrı olan Aton'a sadakatle tapıyordu. Gözden düştükten sonra yerine altı kızından biri geçti. Gelecek nesiller tarafından bilinmesi yazıtlar, rölyefler ve en önemlisi de antik Akhenaton'da (günümüzde Amarna) bulunan kaliteli kireçtaşından büstü sayesinde mümkün olmuştur.

Negroidler *Bkz.* ZENCİMSİLER.

Nehru, Cevahirlal (veya Pandit Nehru) (1889-1964) Hint devlet adamı, başbakan (1947-64). Mahatma Gandhi'nin ilk yoldaşlarından olan Nehru, 1929'da babası Pandi Motilal Nehru'nun (1861-1931)

yerine Hindistan Ulusal Kongresi'nin başkanlığına seçildi. 1930'lar ve 1940'larda milliyetçi mücadelelerde yer aldığı için Britanya tarafından dokuz kez hapse atıldı. Bağımsızlığa giden yolda yürütülen müzakerelerde önemli bir rol oynadı. Ardından bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı oldu. Indira Gandhi'nin babasıdır.

Nehru, Motilal (1861-1931) Hint siyasi önder. 1922'de C. R. Das'la (1870-1925) birlikte Swaraj (Bağımsızlık) Partisi'ni örgütledi. Parti, Hint yasama kurullarına katılmayı amaçlamışsa da esas niyeti kurulları içeriden yıkarak Britanya'ya karşı durmaktı. Bu da Gandhi'nin *sivil itaatsizlik hareketine bir alternatif oluşturuyordu. 1928'de Nehru, Tüm Partiler Komitesi'nin başına geçti. Komite, Nehru Raporu'nu yayımlayarak Hindistan'a dominyon statüsü öngörülen yeni bir anayasa önerisinde bulundu.

Nelson, Horatio, Vikont Nelson, Bronte Dükü (1758-1805) Britanyalı amiral. *Napolyon Savaşları'nın ilk yıllarında denizde kazandığı zaferler, Nelson'u ulusal kahraman yaptı. Amiral Jervis komutasında bir filo kaptanıyken bağımsız bir şekilde uyguladığı alışılmışın dışında taktikler, 1797'de Saint Vincent Burnu açıklarında bir İspanyol filosunun mağlup edilmesini sağladı. 1798'de Nelson, Ebukir Körfezi Muharebesi'nde Fransız filosunu fiilen yok etti. Bundan kısa bir süre sonra Napoli'de demirledikleri sırada Napoli sarayındaki Britanya elçisinin eşi Leydi Hamilton'la kötü namlı ilişkisi başladı. Ardından 1801'de Kopenhag'da Danimarkalıları bozguna uğrattı. Ancak daha çok 1805'te Trafalgar Muharebesi'nde Fransız-İspanyol birleşik filosuna karşı kazandığı nihai zaferle bilinmektedir. Bu muharebede Nelson ölümcül bir şekilde yaralandı.

Nennius (yak. 800'lerde yaşadı) Gal kronikçi. Yaygın olarak *Historia Britonum* başlıklı Britanya üzerine tarihsel ve coğrafi bilgileri bir araya getiren eseri derlediği veya gözden geçirdiği düşünülmektedir. Eserde Kral Arthur'a dair bilinen ilk anlatılar da bulunmaktadır.

Neoconservatism *Bkz.* YENİ MUHAFAZAKÂRLIK.

Neolitik (Cilalı Taş Çağı) *Taş Çağı'nın en ileri aşaması. Ayırt edici özelliği bu dönem insanının kullandığı cilalı taştan yapılan baltalar ve basit çömleklerdir. Tarımın keşfedilmesi ve hayvanların evcilleştirilmesiyle *Paleolitik ve *Mezolitik dönem avcı toplumlarının yavaş ilerleyen gelişim süreçleri sona erdi ve kısa bir süre içerisinde metal işçiliği, kentler, devletler ve imparatorlukları ortaya çıkaran bir hızlı değişim dönemine girildi. Dolayısıyla Neolitik Çağ'ın niteliklerine en uygun düşen insanlar taş kullanan ve tarım yapan Asya ve Avrupa halklarıdır. Bu halklar, ağaç kesmek için cilalı baltalar kullanmış, buğdaylarını çömlek kaplarda pişirmiştir. Eriha gibi yerlerdeki ilk çiftçiler çömlekçiliği henüz keşfetmemişti. Bu döneme çömlekçilik öncesi Neolitik Çağ denmektedir. Eski Dünya'da tarım, MÖ 8000'lerde artık başlamış ve 4000'lere gelindiğinde Kuzey Avrupa'ya kadar yayılmıştı.

Batı Neolitik, Avrupa'nın batı kıyılarında yaşayan yerli avcı-toplayıcı halkların MÖ 4000'den sonra Orta Avrupa'dan gelen tarımcılarla (ismini şeridimsi oymalarla süslenmiş karakteristik çömlek türünden alan Bandkeramik kültürünün akrabaları) birleşmesiyle başlayan dönemi ifade etmektedir. Bu birleşme sonucunda temel olarak benzer maddi kültürlere sahip yeni tarımcı gruplar oluştu. Basit yuvarlak tabanlı çömlekleri nedeniyle bu gruplara kimi zaman "kâse kültürleri" denmişse de daha çok büyük taşlardan inşa ettikleri anıtmezarlarla anılmışlardır. Yaklaşık MÖ 5000'de Bandkeramik halkları Balkanlar'dan çevreye yayılmaya başladı. Bu halklar, nehirlere yakın bereketli topraklar üzerindeki küçük arazilerde yaşıyordu. Yaşadıkları yerlerde kendileri ve hayvanları için ahşap uzun

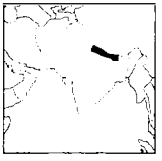
evler yapıyor ve tahıl ekiyorlardı. Bu bölgeye tahılı onlar getirmişti. Bandkeramik halkları, kendilerinden sonraki Neolitik dönemin temelini attı. Bir diğer önemli Neolitik yerleşim Çatalhöyük'tür. Güney-orta Türkiye'deki Konya yakınlarında bulunan yerleşim, MÖ 6500 civarına tarihlenmektedir. Çatalhöyük'ün kerpiçten inşa edilmiş küçük evleri o kadar birbirine yakındı ki içine yalnızca düz çatılardan girilebiliyordu. Sıralı oturaklara yerleştirilen boğa boynuzlarından yola çıkarak odaların büyük bir kısmının tapınak olduğu düşünülmektedir. Evlerde ayrıca duvar süsleri, adaklar ve zeminin altında döşeli mezarlar da vardır. Arazinin ancak bir bölümünde kazı yapılabilmiştir.

Damgalı eşya kültürü, MÖ 6000'den başlayarak fiilen bütün Batı Akdeniz kıyılarına yayılan tarımcı halkı ifade etmektedir. Karakteristik çömlekleri damgalı şekillerle süslenmiş altı yuvarlak kaselerdir. Bu kaselerin üretiminde özellikle midye kabuklarının pürüzlü uç kısımları kullanılmaktadır (Kardiyal kaseler). Malzeme hem mağaralardan hem de açık köylerden gelmektedir. 4000'lere gelindiğinde bu kültür, pek çok farklı bölgesel kültüre bölünmüştü.

Çin'in Henan eyaletindeki **Yangshao** kazı alanı, Çin'deki Neolitik döneme dair arkeolojik kanıtlar sunmaktadır. Yangshao'da 5 hektara kadar çıkan köylerde ahşaptan yapılmış ve sonradan sazlıktan çatı eklenmiş kare ve yuvarlak şeklinde evler bulunuyordu. Genellikle siyaha boyanmış kırmızı cilalı çömlekler elde yapılıyor, fakat yavaş bir çarkta tamamlanıyordu. Cilalı taştan baltalar ve bıçaklar herkes tarafından kullanılıyordu. Temel gıda ürünü olan darı, taraçalarda yetiştiriliyordu. Domuz ve köpek en yaygın evcil hayvanlardı. Bu kültür, MÖ 4000'lerde ve 3000'lerin başında Sarı Nehir vadisinin orta kesimlerinin çoğuna yayıldı. Yangshao, daha sonra aşağı Sarı Nehir vadisinin geç Neolitik kültürü olan **Longshan**'a dönüştü. Longshan, MÖ 2500-1700 arasında yaşadı. Longshan kültürünün ekonomisi esas olarak darıya dayanıyordu. Darılar, cilalı taştan yapılan hasat bıçaklarıyla kaldırılıyordu. Ayrıca domuz, inek ve keçi de bu kültürün ekonomisinde darı kadar önemliydi. Longshan'ın kendine has çömleği, Uzakdoğu'da hızlı çarkta yapılan ilk çömlekti. Çömlek ocağında tamamen siyah renk alana kadar pişiriliyordu.

Nepal

Başkent:	Katmandu
Yüz ölçümü:	147.181 km²
Nüfus:	30.430.267 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Nepal rupisi = 100 paisa (veya pice)
Dini yapısı:	%81,3 Hindu; %9,0 Budist; %4,4 Müslüman
Etnik yapısı:	%16,6 Chhettri; %12,2 Brahman-Hill; %7,1 Magar; %6,6 Tharu; %5,8 Tamang; %5,0 Nevar; 100'ün üzerinde azınlık grup
Diller:	Nepalce (resmi), 100'ün üzerinde başka dil
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Kolombo Planı; Bağlantısızlar Hareketi; Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güney Asya'da Himalayalar'ın zirveleri ve güney yamaçları içinde bulunan bir ülke. Ülke, Çin (Tibet) ile Hindistan arasında sıkışmış konumdadır.

Fiziki Dünyanın en yüksek dağları Nepal topraklarındadır. Dağ zirveleri ülkenin kuzeyindedir. Kar hattının altında bulunan nehirler, çim vadiler ile çam ormanlarından geçer.

Ekonomi Toprağın büyük bir kısmı tarıma elverişsizdir. Ormanların yok edilmesi önemli bir sorundur. Buna karşın ekonomi esas itibariyle tarıma dayalı olup başlıca ekim ürünleri baklagiller, pirinç, tahıllar, şeker kamışı ve hintkeneviridir. Sanayinin büyük çoğunluğu tarımsal işlemeyle sınırlıdır. Turizm de başlıca gelir kaynakları arasındadır. Yurtdışındaki vatandaşların gönderdiği paralar da önemli bir yer tutar.
Tarih Nepal'in ilk merkezi hâkimiyet dönemi, yaklaşık 4. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasında Licchavi hanedanı yönetiminde gerçekleşti. Bu dönemde Budizm'in etkisi baskındı. Öte yandan Malla hanedanı döneminde (10-18. yüzyıllar) Hinduizm hâkim din haline geldi. 1769'da Gurkaların başarılı istilası sonucunda iktidar, bugün Nepal'e hükmeden hanedana geçti. Gurkalar, Katmandu'daki başkentlerinden Nepal'in yerlisi kabileler üzerinde mutlak hâkimiyet kurdu. Kuzeybatı Hindistan'a yönelik saldırıları bir sınır savaşına (1814-16) yol açtı. Sonucunda Britanya'ya toprak verildi (Katmandu Antlaşması, 1816). Bu tarihten sonra fiilen iktidar, başbakanlık görevini babadan oğula sürdüren Rana ailesine geçti. Ranalar, Britanya'yla yakın işbirliği içerisindeydi. Britanya ve Hint ordularına Gurkalar alınmaya başlandı. İçeride giderek artan memnuniyetsizlik, 1950'de bir darbeyle sonuçlandı. Darbe, kraliyetin gücünü sağlamlaştırdı. O dönem tahtta Tribhuvan (1951-55) vardı. Tribhuvan'ın halefi Kral Mahendra (1955-72) daha demokratik bir yönetim biçimi denemesi yaptı. 1960'ta sistem yeniden monarşiye döndü. Bu durum Mahendra'nın oğlu Kral Birendra Bir Bikram (1972-2001) döneminde de devam etti. 1989'dan itibaren gerçekleşen demokrasi yanlısı gösteriler ve toplu tutuklamaların ardından kral, siyasi partilerin yasallaşmasını kabul etti ve Kasım 1990'da iki meclisli bir parlamento kuran yeni bir anayasa çıkardı. Mayıs 1991'de ülkenin ilk demokratik seçimleri yapıldı. 2001'de kral ve kraliyet ailesinin büyük bir kısmı, Veliaht Prens Dipendra tarafından öldürüldü. Hemen sonrasında Dipendra intihar etti. Bunun üzerine, vefat eden kralın erkek kardeşi Gyanendra tahta oturdu. 2002'de Maocu bir gerilla ayaklanması başladı. 2005'te kral, olağanüstü hal ilân etti ve bizzat yönetimi üstlendi. Ancak halk eylemleri, 2006'da kralı yeniden parlamenter yönetimi tesis etmeye zorladı. Aynı yılın devamında kralın kalan yetkileri de elinden alındı ve isyancılarla bir ateşkes imzalandı. Nihai bir anlaşma ve yeni bir anayasa için yürütülen müzakereler, kısa bir süre içinde çıkmaza girdi. Ardından iktidara gelen bir dizi kısa ömürlü hükümet de pek bir başarı elde edemedi. 2008'de monarşinin kaldırılmasıyla Nepal bir cumhuriyet oldu. Ram Baran Yadav, ülkenin ilk devlet başkanı seçildi.

Nerçinsk Antlaşması (1689) Rusya'da bir kasaba olan Nerçinsk'te Rusya ile Çin arasında imzalanan bir antlaşma. Nerçinsk, Çin'in Batılı bir güçle imzaladığı ilk antlaşmaydı. Çin İmparatoru *Kangxi'nin sarayındaki Cizvitler tarafından Latince kaleme alınan antlaşma, Amur Nehri'nin kuzeyine kadar Çin-Rus sınırını belirledi. Rusların Amur Nehri kıyısında kurduğu Albazin Kalesi yıkıldı ve Pekin yakınlarındaki Batı Tepeleri'nde yeniden inşa edildi.

Nero, Claudius Caesar Drusus Germanicus (yak. MS 37-68) Roma imparatoru (MS 54-68). Öz yeğeni Agrippina'yla (Nero'nun annesi) evlenen *Claudius tarafından evlat edinilen Nero, Claudius'un MS 54'teki şüpheli ölümü üzerine tahta çıktı. Claudius'un Messalina'dan olan oğlu Britannicus'u zehirledi. Nero, daha sonra annesini öldürttü. Kendisini yetiştiren öğretmeni ve danışmanı *Seneca'yı intihar etmeye zorladı. Eşi Octavia'yı idam ettirdi. Diğer bir eşi Poppaea, Nero'nun uyguladığı şiddetten dolayı hayatını kaybetti. Nero, Hıristiyanlara zulmeden ilk imparatordu. Bu dönemde pek çok Hıristiyan ölüme mahkûm edildi. Anlatılanlara göre Nero, MS 64'te Roma'yı görkemli bir şekilde yeniden inşa etme umuduyla ateşe verdi. MS

66'da Filistin'de isyan patlak verdi. Ardından Galya'da bir ordu isyanı çıktı ve Nero intihar etti.

Nesturi Ortodoksluğun bir mezhebi olan Nesturi Kilisesi'nin mensuplarına verilen isim. Nesturiler, tartışmalı bir şahsiyet olan Suriyeli Nestorius'un (ö. yak. 451) öğretilerini takip etmektedir. Nestorius, 428'de Konstantinopolis başpiskoposu oldu. 431'de Mısır'a sürüldü. Öğretisinde *İsa Mesih'in iki ayrı kişiliğin (biri ilahi, diğeri insan) birleşimi olduğunu ve bu iki kişiliğin birbirinden ayrılamayacağını öne sürdü. Bu öğreti, Meryem'in Tanrı'nın değil, yalnızca insan İsa'nın annesi olduğu anlamını taşıyordu. Herkesin sevdiği Bakire Meryem figürüne yönelik bu saldırı, Nestorius destekçilerinin Edessa'da ayrı bir kilise kurmasına yol açtı. Nesturiler, 489'da buradan çıkarıldıktan sonra 14. yüzyılda Moğol istilasıyla neredeyse tamamen ortadan kaldırılana dek İran'da yaşadı. Büyük bir kısmı Kürdistan'da olmak üzere birkaç Nesturi topluluğu varlığını sürdürdü. Nesturi misyonerler, Sri Lanka ve Çin gibi uzak yerlerde de gruplar kurmuştu. 1551'de Nesturilerin bazıları Katolik Kilisesi'ne girerek Keldani oldu. 1898'de küçük bir grup Rus Ortodoks Kilisesi'ne katıldı.

Netanyahu, Binyamin (1949-) İsrailli Likud Partili devlet adamı, başbakan (1996-99, 2009-). 1993-1999 arasında sağcı Likud koalisyonunun lideri olan Netanyahu, 1996 seçimlerinde az bir farkla Şimon Peres'i yenilgiye uğrattı. Netanyahu'nun Ortadoğu barış sürecinde yakalanan ivmeyi koruma girişimleri çeşitli engellerle karşılaştı. 1999 genel seçiminde Netanyahu, İşçi Partisi lideri Ehud Barak'a kaybetti. 2005'te tekrar Likud'un başına geçti ve 2009 seçiminin ardından da bir kez daha başbakanlığa geldi.

Neville'nin Haçı Muharebesi (17 Ekim 1346) Durham yakınlarında İngilizlerin İskoçlara karşı kazandığı önemli bir zafer. III. Edward'ın ordusu, II. David'i ele geçirdi ve serbest bırakılması karşılığında büyük bir fidye aldı.

Nöyyi Antlaşması *Bkz.* VERSAY BARIŞ ANTLAŞMASI.

Neville, Richard, Warwick Kontu ("Kralyapan" olarak da bilinir) (1428-71) İngiliz devlet adamı. Neville, *Güller Savaşı'nda önce Yorkist tarafta savaşarak IV. Edward'ın 1461'de tahtı elde etmesine yardımcı oldu. Daha sonra sarayda etkisini kaybedince Lankastriyan saflara geçti ve 1470'te VI. Henry'yi kısa bir süreliğine yeniden tahta oturttu. Barnet Muharebesi'nde öldürüldü.

Ney, Michel, Elchingen Dükü (1769-1815) Fransa mareşali. *Napoleon'un generalleri arasında en ünlüsü ve en sevileni olan Ney, 1794 ve 1795'teki dahice seferlerinde Napoleon'a hizmet verdi. 1799'da Ren ordusunun başına geçti ve Tirol'ü fethetti. Napoleon'un Friedland'daki zaferinde (14 Haziran 1807) Ney'in verdiği destek belirleyici oldu. Ney, 1812'de Moskova'dan geri çekilen *grande armée*'nin Ruslara karşı savunmasından sorumluydu. 1813'te Napoleon tarafından Moskova prensi ilân edildi. Ertesi yıl *Leipzig Muharebesi'nden sonra Napoleon'u tahttan çekilmeye ikna etti. Ardından tekrar kurulan monarşiye bağlılık yemini içti. Fakat *Yüz Gün sırasında Napoleon'un ilerleyişini durdurmak üzere gönderilmesine karşın onun yerine Napoleon'a katıldı. *Waterloo'da kahramanca çarpıştıktan sonra vatan hainliğinden yargılandı ve kurşuna dizildi.

New Deal (veya **Yeni Düzen**) Franklin D. *Roosevelt'in (1933-38) ABD ekonomisini kurtarma ve *Büyük Buhran'ı sona erdirme girişimi olarak uyguladığı program. Program kapsamındaki yasalar; ilerici siyasetçiler, idareciler ve Roosevelt'in "beyin takımı" tarafından teklif edildi ve Kongre'den ezici çoğunlukla geçti. 1933 acil durum mevzuatıyla banka krizi sona erdirildi ve kamu güveni yeniden tesis edildi. Birinci

Yeni Düzen denilen 1933-1935 döneminde Tennessee Valley Authority'nin kurulması gibi üretimi teşvik eden ve Works Progress Administration (Bayındırlık Kalkınma İdaresi) gibi işsizliği azaltan yardım önlemleri alındı. Merkezi hükümet teşkilatlarının başarısızlığı, İkinci New Deal adı verilen döneme (1935-38) yol açtı. Bu dönemde; Gelir Yasası, Wagner Yasaları, Acil Yardım Ödeneği Yasası ve Sosyal Güvenlik Yasası gibi ekonomiyi toparlamaya yönelik önlemlere başvuruldu. Her ne kadar ABD'yi Büyük Buhran'dan çıkardığı söylenemezse de New Deal programı, halkın moralinin toparlanmasında önemli bir rol oynadı.

New Left *Bkz.* YENİ SOL.

New Orleans Muharebesi (8 Ocak 1815) *1812 Savaşı'nda New Orleans şehrinin hemen dışında gerçekleşen bir muharebe. Sir Edward Pakenham komutasındaki sayıca üstün Britanya kuvvetlerinin New Orleans'ı ele geçirme girişimi, Andrew *Jackson önderliğindeki ABD kuvvetleri tarafından ustaca püskürtüldü. İki hafta öncesinde *Gent Antlaşması savaşı resmen sona erdirdiğinden muharebenin askeri anlamda pek bir önemi olmasa da kazandığı zafer Jackson'u ulusal kahraman yaptı.

New Plymouth *Bkz.* PLYMOUTH KOLONİSİ.

New Right *Bkz.* YENİ SAĞ.

Newman, John Henry (1801-90) Britanyalı ilahiyatçı. Newman, 1830'larda Yüksek Kilise geleneklerini geri getirerek İngiltere Kilisesi'nde reform yapmaya çalışan Oxford Hareketi'nin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi. 1845'te Katolikliğe geçti. İngiltere Kilisesi'nin benimsediği 39 Maddenin Katolik öğretisiyle uzlaşabileceğini öne sürdüğü 1841'de yayımlanan *Tract 90*[42] risalesi büyük bir skandala yol açtı. 1846'da gittiği Roma'da papaz unvanı aldı. Yetenekli bir yazar olan Newman, ruhani değişimini temellendirdiği *Apologia pro Vita Sua*[43] (1864) eserini yayımladı. 1879'da kardinal yapıldı ve 2010'da aziz ilân edildi.

Newport Ayaklanması (1839) 1839'da Galler'in Newport kentinde gerçekleşen siyasi bir başkaldırı. Ayaklanma, *Çartistlerin kurduğu Ulusal Meclis'in dağıtılmasının ardından çıktı. Newport'un eski valilerinden John Frost, kenti ele geçirerek Çartistlerin önderlerinden Henry Vincent'i hapisten kurtarma planı yaptı. Fakat devlet yetkilileri önceden uyarılmıştı. Pusu kuran askerler, ayaklanmacıların birkaçını öldürdü. Frost ve diğer bazı ayaklanmacılar tutuklandı ve ölüme mahkûm edildi. Cezalar daha sonra sürgüne çevrildi.

Ngo Dinh Diem (1901-63) Güney Vietnamlı devlet adamı, devlet başkanı (1955-63). Fransa ve komünizm karşıtı Ulusal Birlik Cephesi'ni kurduktan sonra 1947'de sürgüne yollandı. 1954'te ABD ve Fransa'nın desteğiyle Güney Vietnam'a döndü. Ertesi yıl komünizm karşıtı Güney Vietnam'ın devlet başkanı oldu. 1960'a gelindiğinde *Vietkong'a karşı askeri direniş başlatmış ve toplumsal ve ekonomik reformlarla belli bir başarı elde etmişti. Buna karşın, sert ve baskıcı rejimi halkın büyük tepkisini topladı. Siyasi polis şefi olan kardeşi Ngo Dinh Nhu özellikle kötü bir nam kazanmıştı. Diem, 1963'te bir askeri darbe sırasında öldürüldü.

Nguni Afrika'nın güneyinde etnik olarak akraba olan birkaç grup. 1820'lerde Natal bölgesindeki Zulular, kralları *Shaka önderliğinde üstün bir askeri güç yaratmıştı. Alaylardan (veya *impi*) oluşan bu ordu, Difagane Savaşları'nda komşu halklara saldırdı. Shaka'dan kaçanlar, ülkelerini fetheden Zulu'ların askeri disiplin ve stratejisini taklit ederek Zimbabve'de *Ndebele devletini; Mozambik'te Gaza devletini; Svaziland'da Svazi devletini; Tanzanya, Zambiya ve Malavi'de birkaç Nguni devleti

42 90 Risalesi. (Ç.N)

43 Yaşamının Savunması. (Ç.N)

kurdu. Nguni halkı, Avrupalı yerleşimcilerle karşı karşıya geldi. Cape Kolonisi'ndeki Britanyalılar, Hosa topraklarına girerek *Hosa Savaşları'nı başlattı. Natal bölgesindeki Boer ve daha sonra Britanyalı yerleşimciler, Zulularla çatışmalara girdi. 20. yüzyıldaki kentleşmeye bir de **Apartheid* politikası eklendi. Güney Afrika'da oluşturulan *Bantu yurtlarının asli Nguni kültürüyle pek bir ilgisi yoktu.

Nguyen Van Thieu (1923-2001) Güney Vietnamlı devlet adamı, devlet başkanı (1967-75). Savaş sonrası Fransızlara karşı mücadeleye katılsa da komünist politikaları nedeniyle *Vietminh'den ayrıldı. Ardından Güney Vietnam ordusunda general oldu. 1963'te *Ngo Dinh Diem'in devrildiği darbede yer aldı. Diğer bir baskıcı komutan Nguyen Cao Ky'yle birlikte ülke siyasetine egemen oldu. 1967 ve 1971'de devlet başkanlığına seçilen Thieu, diktatörce yöntemlerine yönelik muhalefete karşın *Vietkong ve onun Kuzey Vietnam'daki müttefiklerine karşı yürütülen savaşta diretmeye devam etti. 1970'lerin başında savaş Thieu'nun aleyhine döndü ve ABD'li müttefikler desteğini büyük oranda çekti. Nisan 1975'te düşman kuvvetleri Saigon'a yaklaşırken ordusu harap halde olan Thieu, görevinden istifa etti. Önce Tayvan, daha sonra Britanya ve ABD'de yaşamını sürdürdü.

Niemöller, Martin (1892-1984) Alman Protestan din adamı. I. Dünya Savaşı'nda bir U-bot komutanı olan Niemöller, 1924'te papaz oldu. 1933'te Yahudi kökenli Hıristiyanlara yönelik artan ayrımcılıkla mücadeleye destek vermek adına Papazlar Kriz Birliği'ni kurdu. Kilise'nin Nazileşmesine karşı cesur muhalefeti, 1938-1945 arasında bir *toplama kampında tutulmasına yol açtı. Savaş karşıtı olan Niemöller, Dünya Kiliseler Konseyi'nin başkanlığını (1961-68) da yaptı.

Nightingale, Florence (1820-1910) Britanyalı hemşire ve tıp reformcusu. Kırım Savaşı sırasında ordunun tıbbi hazırlıklarını kamuoyuyla paylaşma ve tedavi standartlarını iyileştirme çabalarıyla ünlendi. 1854'te bir grup hemşireyi Üsküdar'daki askeri hastaneye götürdü. Buradaki temizlik koşullarını ve tıbbi usulleri iyileştirdi. Böylece ölüm oranlarında büyük bir düşüş yaşandı. Gece hastalara yaptığı ziyaretlerden ötürü "Lambalı Kadın" olarak anılmaya başlandı. 1856'da İngiltere'ye dönerek hayatının geri kalanını kamu sağlığını ve hastanelerdeki tedavi koşullarını geliştirmeye adadı.

Niğbolu Muharebesi (23 Eylül 1396) Haçlılar ile Osmanlı kuvvetleri arasında gerçekleşen bir muharebe. Tuna Nehri kıyısındaki Niğbolu kenti, Macar hükümdarı *Sigismund ve Burgonya Dükü Yiğit Philippe'nin oğlu Jean önderliğindeki Haçlı kuvvetlerince kuşatıldı. Macarlar ile Avrupalı şövalyelerin bu birleşik ordusu, Konstantinopolis'i Türk saldırısından kurtarma çağrısı üzerine gelmişti. Haçlılar, başlarda elde ettikleri başarılardan sonra I. Bayezid (hükümdarlığı 1389-1402) komutasındaki *Türklerle karşı karşıya geldi ve yenilgiye uğradı. Muharebenin ardından pek çok şövalye idam edilmesine karşın Sigismund kaçmayı başardı.

Nihilizm Kilise, devlet veya aile otoritesini bütünüyle reddeden düşünce. Daha özelde 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında Rusya'da faaliyet gösteren bir aşırı devrimci partinin öğretisine verilen isimdir. Nihilistler, Rus toplumundaki muhafazakâr ögelere karşı mücadelelerinde şiddeti haklı göstermiş, zor kullanmak suretiyle cahillik ve zulmü sona erdirerek insanın özgür olmasını sağlayabileceklerini düşünmüşlerdir. II. *Aleksandr yönetimi, devrimcileri sert bir şekilde bastırdı. Devrimciler de 13 Mart 1881'de sarayının yakınlarında imparatora suikast düzenleyerek intikam aldı. 1917'den sonra küçük ve dağınık nihilist hücreler, daha iyi örgütlenmiş devrimciler tarafından ortadan kaldırıldı.

Nijer

Başkent:	Niamey
Yüz ölçümü:	1.267.000 km²
Nüfus:	16.899.327 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Orta Afrika frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%80,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%55,4 Hausa; %21,0 Zerma; %9,3 Tuareg; %8,5 Fulani
Diller:	Fransızca (resmi), Hausa, Zerma, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Frank Bölgesi, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Batı Afrika'da büyük, denize kıyısı olmayan bir ülke. Etrafı Cezayir, Libya, Çad, Nijerya, Benin, Burkina Faso ve Mali'yle çevrilidir.

Fiziki Nijer Nehri, ülke boyunca en güneybatıdan geçer. En güneydoğuda Çad Gölü'nün kuzey ucu bulunmaktadır. Bu noktalardan Sahra bölgesindeki yüksek platolara doğru rakım yükselir.

Ekonomi Tarım başlıca ekonomik faaliyet olup işgücünün onda dokuzuna istihdam sağlamaktadır. Hayvancılık ve börülce, darı, yer fıstığı, sorgum ve ekilebilen diğer ana gıda maddelerinin yetiştirilmesine yoğunlaşılmıştır. Ayrıca pamuk yetiştiriciliği de yapılır. Kıtlık ve çölleşme sorun olmaya devam etmektedir. Nijer, geniş uranyum yataklarına sahiptir. Uranyum cevheri de başlıca ihracat kalemidir. Canlı hayvan ve sebzelerin de ihracatı yapılmaktadır. Yeni çıkarılmakta olan petrolün yanında yeraltı kaynakları arasında altın ve kömür de bulunur.

Tarih Arkeolojik delillere göre bölgede *Paleolitik dönemde yerleşim bulunmaktaydı. MS 11. yüzyılda Nijer'in belli bölümlerinde Tuaregler yaşıyordu. Tuaregler in Agades Krallığı, 15. yüzyılda yükselişe geçti. 17. yüzyılda Zermalar, Nijer Nehri civarında bir imparatorluk kurdu. 14. yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşmiş olan *Hausalar, 18. yüzyılda topraklarını genişleterek Tuaregleri yerinden etti. Geçmişten beri Hausalarla toprak yarışında olan *Fulaniler, 1804'te Hausaları mağlup etti ve Sokoto Krallığını kurdu. Fransızlar ilk kez 1891'de bölgeye geldi. Fakat ülke, 1914'e kadar tam olarak sömürgeleştirilmedi. 1922'den itibaren Fransız sömürgesi (*Fransız Batı Afrikası'nın parçası) olan Nijer, 1958'de *Fransız Topluluğu bünyesinde özerk bir cumhuriyet, 1960'ta bağımsız oldu. Buna karşın maliye, savunma, teknik yardım ve kültür alanlarını kapsayan konularda Fransa'yla özel anlaşmalar yapılmıştı. 1974'ten itibaren ülke, Yüksek Askeri Konsey tarafından yönetilmeye başlandı ve bütün siyasi kuruluşlar yasaklandı. Siyasi faaliyetler tekrar 1988'de yasal hale getirildi. Devlet Başkanı Ali Saibou, çok partili demokrasi getirmeye karşı çıksa da 1990 yılı boyunca gerçekleşen grevler ve gösteriler, Saibou'yu çeşitli reformlar yapmaya itti. 1991'de düzenlenen Ulusal Konferans'ın ardından bir geçiş hükümeti oluşturuldu. 1992'de çok partili bir anayasa referandumla kabul edildi. Açık seçimlerin arkasından 1993'te bir koalisyon hükümeti iktidara geldi ve Mahamane Ousmane devlet başkanı oldu. Nijer'in kuzeyinde konuşlanan ve 1991'den beri devlet güçleriyle çatışan etnik Tuareg isyancılarıyla 1995'te bir barış anlaşması yapıldı. Ocak 1996'da subaylar bir darbe gerçekleştirerek Ousmane'yi iktidardan indirdi. Fransa'dan gelen baskı üzerine bir devlet başkanlığı seçimi düzenlendi. Seçimden ordu komutanı Ibrahim Mainassara galip çıktı. 1999'da

Mainassara'nın suikasta uğramasından sonra kısa bir dönem askeri yönetim başa geldi. Aynı yılın devamında devlet başkanı seçilen Mamadou Tandja, 2004'te yeniden seçildi. Fakat Tandja'nın 2009'da üçüncü dönem aday olabilmek için anayasayı değiştirmeye kalkışması, huzursuzluğa ve ardından 2010'da askeri bir darbeye yol açtı. 2011'de yapılan Mahamadou Issoufou'nun zaferle çıktığı devlet başkanlığı seçimlerinden itibaren Nijer sivil yönetime döndü.

Nijerya

Başkent:	Abuja
Yüz ölçümü:	923.768 km²
Nüfus:	174.507.539 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 naira = 100 kobo
Dini yapısı:	%50,0 Müslüman; %40,0 Hıristiyan; %10,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%29,0 Hausa ve Fulani; %21,0 Yoruba; %18,0 İbo; %10,0 İjav; 200'ün üzerinde azınlık grup
Diller:	İngilizce (resmi), Hausa, Yoruba, İbo, Fulani, 500'ün üzerinde yerel dil
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Afrika Birliği (AfB), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Batı Afrika'da büyük bir ülke. 21 eyaletten oluşan bir federasyondur. En kalabalık Afrika ülkesidir.

Fiziki Nijerya, güneye bakan bir kıyıya sahiptir. Ülkenin batıda Benin; kuzeyde Nijer ve Çad; doğuda Kamerun'la sınırı vardır. Kumlu kıyı bölgesi, mangrov bataklığıyla yan yanadır. İç kesimlerde alçak bir ovayla beraber kuzeybatıda Nijer, doğuda Benue Nehri vadilerine doğru uzanan tropikal yağmur ormanları görülür.

Ekonomi Petrol ihracatı Nijerya'nın döviz gelirlerinin yaklaşık yüzde 95'ini oluşturmaktadır. Diğer yeraltı kaynakları arasında bol miktarda doğalgaz, demir cevheri, kömür, kurşun ve çinko bulunur. Tarım, işgücünün yaklaşık üçte ikisini istihdam etmektedir. Başlıca ekim ürünleri kakao, yer fıstığı, pamuk, palmiye yağı, mısır ve pirinçtir. Hayvan yetiştiriciliği de yapılır. Petrole aşırı bağımlılık ve devasa dış borç gibi sorunların çözümü yavaş gerçekleşmektedir.

Tarih Nijerya'da bilinen eski kültür Nok kültürüdür. Nok, MÖ 6. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. Yıllar içerisinde bölgeye pek çok farklı halk yerleşti. Bugün Nijerya'da hâlâ yaşayan 250'nin üzerinde etnik grup vardır. 11. yüzyılda yükselen *Kanem-Bornu krallığı, 14. yüzyılda yıkıldı. 13. yüzyılda Nijerya, İslamiyet'le tanıştı. 15. yüzyılda Portekizliler ülkeye gelerek bir köle ticaret sistemi kurdu. *Benin Krallığı halkı da bu sistemin destekleyici unsuruydu. 17. yüzyıldan başlayarak Britanya da köle ticaretine dahil oldu. *Hausa halkı, *Songay Krallığı'ndan ayrılarak göçebe *Fulanilerle kaynaşmaya başladı. Fulanilerin bir kısmı da Hausa kentlerine yerleşti. 19. yüzyılın başında bir Fulani imparatorluğu ortaya çıktı. Benin Krallığı ve *Oyo Yoruba İmparatorluğu, Nijerya'nın güneyini işgal etti.

1807'de Britanya köle ticaretini yasakladığında bu faaliyetlerin merkezi Lagos adasıydı. Britanya, köle gemilerini durdurmak için askeri güç kullanmak zorunda kalıyordu. 1851'de Britanya, Lagos kentine saldırarak burayı yaktı ve on yıl sonra kenti Kral Dosunmu'dan satın aldı. Lagos önce Sierra Leone'deki Freetown'dan, daha

sonra Altın Sahili'nden (Gana) yönetildi. Ardından 1886'da Lagos isimli ayrı bir protektora (sonraları sömürge) oluşturuldu. Kâşifler yavaş yavaş iç kesimlere doğru yayılsa da sıtmadan bağışıklık sağlayan kinin keşfedilene (1854) kadar bölge "beyaz adamın mezarı" olarak anıldı. 19. yüzyılın ikinci yarısında ticaret şirketleri kuruldu. 1886'da oluşturulan Nijer Kraliyet Şirketi, 1893'te Britanya Sömürge Dairesi tarafından devralınarak Nijer Sahili protektorasına dönüştürüldü. Benin Krallığı'nın fethedilmesinden sonra bu protektora, 1900'de Güney Nijerya ismini aldı. Aynı yıl Kuzey Nijerya protektorası da ilân edildi. 1906'da Lagos sömürgesi, güneydeki protektora bünyesine katıldı. 1914'te iki protektora birleşerek Afrika'daki en büyük Britanya sömürgesini oluşturdu. Vali Frederick Lugard'ın başında olduğu bu yapı, kapsadığı 150 veya daha fazla kabilenin reis ve emirlerinin yetkileri korunarak dolaylı biçimde idare ediliyordu. Kuzey Nijerya'da Fulani kabilelerinin Müslüman reisleri ülkenin Hausa nüfusunun çoğunluğu üzerindeki muhafazakâr yönetimini sürdürdü. Batıda Yoruba'nın, doğuda ise İbo kabilesinin hâkimiyeti vardı.

1954 Anayasası uyarınca üç bölgeden oluşan bir Nijerya federasyonu kuruldu. Kuzey, Doğu ve Batı bölgelerinin yanı sıra vesayet altındaki Kamerun bölgesi ve federal Lagos toprağı da bunun içindeydi. 1960'ta federasyon, *Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsız bir ülke, 1963'te bir cumhuriyet oldu. 1967'de bölgelerin yerini 12 adet eyalet aldı ve 1976'da bu sayı 19'a çıktı. Port Harcourt açıklarında petrol keşfedildikten sonra İboların bağımsızlığını hedefleyen bir hareket başladı. Ocak 1966'da bir grup İbo üst düzey komutan; federal başbakan Sir Alhaji Abubakar Tafava *Baleva, Kuzey ve Batı bölgelerinin başbakanları ile pek çok önde gelen siyasetçiyi öldürdü. Temmuz'da Kuzeyli bir grup subay misilleme yaparak General *Govon'u devlet başkanlığına getirdi. Arkasından Kuzey'de yaşayan birkaç bin İbo katledildi. Yeni anayasa hükümleri üzerinde anlaşma girişimleri sonuç vermeyince Mayıs 1967'de Doğu bölgesinin askeri valisi Albay Ojukve, bölgesinin federasyondan ayrıldığını ve *Biafra Cumhuriyeti'nin kurulduğunu açıkladı. Hausalar ile İbolar arasında içsavaş patlak verdi ve 1970'te Biafra dağıldı. 1975'te General Govon devrildi. 1979'da askeri hükümet, çok partili bir seçim düzenledi. Yolsuzluklar ve kargaşa ortamı beraberinde askeri müdahaleleri (1983 ve 1985) getirdi ve General Ibrahim Babangida devlet başkanı oldu. 1989'da siyasi partiler yeniden yasallaştırıldı. Buna karşın yalnızca iki partiye seçime katılma hakkı verildi. İkisinin de manifestosu hükümet tarafından hazırlanmıştı. 1993'te yapılan açık devlet başkanlığı seçimlerinin iptal edilmesi ciddi toplumsal çalkantıların önünü açtı. Babangida istifa ederek 1994'te seçilmiş bir sivil hükümet tesis edileceği vaadiyle iktidarı başka bir askeri hükümete bıraktı. Toplumsal ve siyasi kriz devam etti. Kasım 1993'te Sanni Abacha devlet başkanlığına geldi. Abacha, 1979 askeri anayasasını yeniden yürürlüğe sokmasına karşın nihayetinde bir sivil hükümetin kurulacağını ısrarla dile getirmeyi sürdürdü. 1995'te hükümet, siyasi faaliyetlere getirdiği yasağı kaldırdı. Diğer yandan Ekim 1995'te demokrasi yanlısı dokuz eylemci cinayetle suçlanarak idam edildi. 1998'de Abacha'nın ölümü üzerine General Abdulsalam Abubakar devlet başkanı oldu. Abubakar, kalan siyasi tutukluları serbest bıraktı ve ülkeyi yeniden demokratik düzene kavuşturdu. Bir sonraki seçimlerde devlet başkanlığına seçilen General Obasanjo, 2003'te bu zaferini yineledi. 2007'de görevi Umaru Yar'Adua devralsa da sağlık sorunları nedeniyle 2010'da iktidar Devlet Başkan Yardımcısı Goodluck Jonathan'a teslim edildi. Jonathan, görev süresini tamamladıktan sonra 2011'de kendi namına devlet başkanı seçildi. 21. yüzyılın başlarında Nijerya'da etnik ve dini çatışmalarda artış yaşandı. Özellikle İslamcı Boko Haram hareketi, 2009'dan itibaren devlete ve kuzeydeki Hıristiyan hedeflerine

yönelik saldırılarını sıklaştırdı. Bu saldırılara devlet de insan hakları ihlalleriyle karşılık verdi.

Nijerya İçsavaşı *Bkz.* BIAFRA.

Nijmegen Antlaşması (1678) Fransa-Hollanda Savaşı'nı (1672-78) bitiren, Hollanda'nın Nijmegen kentinde imzalanan antlaşma. Fransa, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti, İspanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu arasında imzalanan Antlaşma, en çok sınırları onanan Fransa'ya yaradı.

Nikaragua

Başkent:	Managua
Yüz ölçümü:	130.370 km²
Nüfus:	5.778.531 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 cordoba = 100 sentavo
Dini yapısı:	%58,5 Katolik; %23,2 Protestan
Etnik yapısı:	%69,0 mestizo[36]; %17,0 beyaz; %9,0 siyahi; %5,0 Amerikan yerlisi
Diller:	İspanyolca (resmi), Amerikan yerlisi dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Amerika'daki en büyük ülke. Komşuları kuzeyde Honduras ve güneyde Kosta Rika'dır.

Fiziki Nikaragua'nın güneybatı kıyısı Pasifik Okyanusu'na; daha uzun olan doğu kıyısı (Miskito Sahili) ise Karayip Denizi'ne bakmaktadır. Batıda verimli ovalar ve yanardağlar yer alır.

Ekonomi 1980'lerdeki içsavaş, ülke ekonomisini yıkıma uğratmıştır. ABD'nin Nikaragua'ya yönelik uygulamaya çalıştığı ticari ambargo ve dış yardımı askıya girişimleri de ekonomiyi kötü etkilemiştir. Toparlanma süreci, 1998'de Mitch Kasırgası'nın yarattığı zararla sekteye uğramıştır. O dönemden beri ekonomik ilerleme yavaştır. Bu nedenle Nikaragua, en yoksul Amerikan ülkeleri arasındadır. Kahve, dana eti, şeker, yer fıstığı ve tütün gibi tarım ürünleri ihracatın neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Başlıca sanayi kolları arasında gıda işleme, kimyasallar, makineler, metal ürünleri ve giyim bulunmaktadır.

Tarih Nikaragua'nın ilk sakinleri, Güney Amerika'dan gelerek kıyı kesimlerine yerleşen Amerikan yerlileriydi. 10. yüzyıldan itibaren Meksika'dan gelen halklar bölgeye göç etmeye başladı. İlk İspanyol kolonileri Francisco Hernández de Córdoba tarafından oluşturuldu. Córdoba, 1524'te Nikaragua Gölü kıyısında Granada ve Managua Gölü kıyısında Leon kentlerini kurdu. Önde gelen kabilelerden birinin Hıristiyanlığa geçmesi, İspanyolların bölgeye kolaylıkla hâkim olmasını sağladı. İdari olarak Yeni İspanya Genel Valiliği ile Guatemala Genel Kaptanlığı'nın parçası olan Nikaragua yavaş bir büyüme gerçekleştirdi. Tarıma dayalı ülke ekonomisi 18. yüzyılda büyük çapta bir kalkınma yaşadı. 1821'de ülke, İspanya'dan bağımsızlığını kazandı. Kısa bir süreliğine Agustín de Iturbide'nin Meksika imparatorluğuna ilhak edildi. Bu girişimin çökmesinin ardından Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'nin parçası oldu. 1838'de yeniden bağımsızlığını elde etti. 1848'de Britanyalılar, bir Amerikan yerlisi kabileden (Miskitolar) dolayı Miskito Sahili olarak bilinen San Juan del Norte'yi ele geçirdi. 1855'te ABD'li maceraperest William Walker, ülkenin hâkimiyetini ele geçirerek kendisini devlet başkanı (1856-57) ilân etti. Walker'in iktidarı ele geçirmesi ülkenin birleşmesine katkıda bulundu.

44 Mestizo, bazı bölgelerde melez anlamında kullanılan bir tanımlama. (ÇN)

Nikaragua, Britanya'yla barış yaptı ve ayrı Miskito Krallığı'nı tanıdı. 20. yüzyılın başında ülke, diktatör José Santos Zelaya'nın egemenliğine girdi. Zelaya, Nikaragua'nın hâkimiyetini Miskito Krallığı'nı içine alacak şekilde genişletti. Britanya'yla mali ilişkilerinden endişe duyan ABD, 1907'de Zelaya'yı iktidardan indiren devrime destek verdi. Başta deniz piyadelerinin gerçekleştirdiği iki işgal olmak üzere ülkedeki ABD varlığı, 1933'e kadar devam etti. 1937'de iktidara gelen Anastasio *Somoza, 1956'da suikasta uğrayana kadar ülkeyi yönetti. Onun arkasından oğlu Luis (1957-63) ve Luis'in kardeşi General Anastasio Debayle Somoza (1967-72, 1974-79) göreve geldi. 1962'de Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi isimli bir gerilla grubu kuruldu. Topraksız köylüden giderek daha da fazla destek gören grup, Ulusal Muhafızlar'la pek çok çatışmaya girdi. Çatışmalar, 1976-1979 arasında içsavaşla sona erdi. Daniel Ortega'nın önderliğindeki Sandinistalar, iktidar partisi olarak yerini sağlamlaştırınca topraksız köylüler için büyük mülklere el koymaya; madenler ile ormanları kamulaştırmaya başladı. Mülkleri elinden alınan ve sürgüne yollanmış toprak sahipleri, "Kontra" isyancı ordusunu kurarak rejime muhalefeti bir araya getirdi. Ordu, CIA tarafından fonlanıyor ve örgütleniyordu. 1986-1987'de ABD'nin İran'a silah satışından gelen parayı Kontralara yasadışı şekilde aktardığının ortaya çıkması *Reagan yönetimini ciddi anlamda rezil etti. 1989'da Başkan Bush'un göreve gelmesiyle Kontralara yönelik doğrudan askeri fonlama sona erdi. 1990'da düzenlenen seçimlerde ABD, muhalefet gruplarına büyük mali yardımlarda bulundu. Sandinistalar, seçimi Violeta Chamorro liderliğindeki bir ittifaka kaybetti. Her ne kadar Chamorro, ABD'den 300 milyon dolarlık bir borç almayı başarsa da peşinden ağır bir ekonomik gerileme süreci geldi. 1992'de yeniden silahlanan Kontralar ile Sandinista "re-Compas" arasında şiddetli çatışmalar baş gösterdi. 1994'te bir ateşkes anlaşması yapıldı. 1996'da Chamorro'nun istifası üzerine düzenlenen devlet başkanlığı seçimlerinde muhafazakâr Arnaldo Alemán, Ortega'yı yenilgiye uğrattı. 2002'de Enrique Bolaños devlet başkanı oldu. 2007'de tekrar devlet başkanlığını elde eden Ortega, 2011'de yeniden seçildi.

Nikolay, I. (1796-1855) Rusya imparatoru (1825-55). I. Pavel'in üçüncü oğlu olan Nikolay, ağabeyi I. *Aleksandr'ın yerine tahta çıktıktan sonra diğer ağabeyi Konstantin'i tutan *Aralıkçıların isyanını ezdi. Otoriter hükümdarlık döneminde pek toplumsal reform yapılmasına izin vermedi. Rusya, ordu bürokrasisi ve polis tarafından yönetiliyordu; entelektüel muhalefet kendisini yalnızca ilim çevrelerinde ve gizli cemiyetlerde ifade edebiliyordu. Sözü edilen muhalif gruplar; Rus uygarlığının Ortodoks Kilisesi ve köy toplulukları aracılığıyla korunabileceği görüşünde olan "Slavseverler" ile Batı teknolojisi ve liberal yönetim biçiminin ülkeye gelmesini isteyen "Batıcılar" arasında bölünmüştü. Nikolay, *Osmanlı-Rus Savaşları'na girişti ve Polonya'daki ayaklanmayı (1830-31) acımasızca bastırdı. Onun döneminde Yahudiler başta olmak üzere dini azınlıklara zulüm uygulandı. *1848 Devrimleri'nde Nikolay, Avusturya'nın Macaristan'daki milliyetçileri ezmesine yardım etti. Daha sonra Türkiye'ye hâkim olma girişimleri, *Kırım Savaşı'na (1853-56) yol açtı. Yerine oğlu II. *Aleksandr geçti.

Nikolay, II. (1868-1918) Rusya'nın son imparatoru (1894-1917). II. Nikolay, 1894'te Fransa'yla ittifakı resmiyete döktü. Fakat Uzakdoğu'ya yönelik emelleri nedeniyle felaketlere yol açan *Rus-Japon Savaşı (1904-05) yaşandı. Savaş, 1905 *Rus Devrimi'nin önemli etkenlerinden biri oldu. Bir temsili hükümet kurulması ve temel insan haklarının sağlanması vaatlerini içeren Ekim Manifestosu'nu yayımlamaya zorlandı. Bunun üzerine seçimle gelen Duma ve bir Üst Meclis oluşturuldu. Rusya'nın *Stolıpin döneminde (1906-11) refaha kavuşmasına ve II. Nikolay'ın Almanya'ya

karşı savaşa (1914) destek bulmasına karşın imparator, akılsızca bir hamleyle orduların komutasını bizzat üstlenerek iktidarı İmparatoriçe Aleksandra ve *Rasputin'e bıraktı. Savaşın kötü yönetilmesi ve ülkenin idaresinde yaşanan kaos, Şubat 1917'de Nikolay'ın tahttan çekilmesi ve ardından hapse atılmasıyla sonuçlandı. 16-17 Temmuz 1918'de karşı devrimci güçlerin ilerleyişinden korkan *Bolşevikler, Nikolay ve ailesini Yekaterinburg'da öldürdü.

Nil Muharebesi (1 Ağustos 1798) Mısır'ın Akdeniz kıyısındaki Ebukir Körfezi'nde gerçekleştirilen bir deniz muharebesi. Muharebede bir Britanya filosu, Fransız filosunu yenilgiye uğrattı. Fransız amiral, 13 gemiden oluşan filosuyla körfeze demir atmıştı. Amiral, gemilerinin herhangi bir saldırıya karşı korunaklı olduğunu düşünüyordu. Fakat Britanyalı komutan *Nelson, Fransız filosunun kısmen etrafını çevirmeyi başardı. Amiral gemisi L'Orient dahil dokuz Fransız gemisi yok edildi. Bu nihai zafer; Nelson'a itibar kazandırdı ve *Napoleon'un Mısır planlarını çökertti. Ayrıca Fransa'ya karşı ikinci koalisyonun kurulmasını teşvik etti.

Nimitz, Chester William (1885-1966) ABD'li amiral. Su üstü gemilerinde ve kıyıda yaptığı görevlerden sonra 1941'de *Pearl Harbor'a yönelik Japon saldırısının ardından Pasifik Filosu'nun komutasını üstlendi. Hawaii'deki karargahından suya indirdiği kuvvetleriyle Midway Muharebesi'ni kazandı. Daha sonra *Pasifik Cephesi'ndeki faaliyetlere nezaret etti. Guadalcanal ve *Leyte Körfezi açıklarındaki başarılı harekâtların önderliğini yürüttü. Esas olarak Pearl Harbor saldırısıyla zayıflayan Pasifik Filosu'nun oluşturulmasından sorumluydu. Bu filo, Japonya'nın yenilgiye uğratılması adına en önemli araç oldu. Savaştan sonra Nimitz, kısa bir süreliğine deniz harekât başkanlığı yaptı.

Ninova Günümüzde Irak'ın kuzeyindeki Musul şehrinin karşısında, Dicle Nehri'nin doğu kıyısında yer alan bir antik kent. Ninova, antik Asur İmparatorluğu'nun en eski kenti ve Sanherib (MÖ 704-681) döneminde başkentiydi. MÖ 612'de Babil-Med ittifakı tarafından yıkıldı. Ünlü bir arkeolojik kazı alanı olan Ninova, ilk kez 1820'de Fransızlar ve daha sonra Britanyalılarca kazıldı. Kent; görkemli Neo-Asur tarzı sarayı, kütüphanesi ve heykelleri ile tarih öncesi çömlekçilikteki önemli yeriyle bilinmektedir.

Nizamcılar (İngilizcesi **Regulators**) (1764-71) Aristokratların kıyı bölgelerindeki siyasi hâkimiyetinden rahatsızlık duyan Kuzey Karolinalı (Amerika) isyancılar. Nizamcılar, hukuki mücadeleyle temsil düzeylerini artırmayı ve vergileri azaltmayı başaramayınca şiddete yöneldi. Orange County merkezli "Nizam" hareketi, yargıçlara ve avukatlara saldırılar gerçekleştirdi. Ardından hareket, Vali Tryon komutasındaki milisler tarafından Alamance Muharebesi'nde hezimete uğratıldı. O dönem kıyı ve sınır yerleşimcileri arasındaki düşmanlıklara sık rastlanıyordu. *Bacon, *Culpeper ve *Shays İsyanları bunun en önemli yansımalarıydı.

Nizamşahi Merkezi Hindistan'ın Dekan bölgesinde Ahmednagar'da olan Müslüman bir hanedan. 1490-1637 arasında varlığını sürdüren hanedanın kurucusu Melik Ahmed'di. Melik Ahmed, *Behmenilere karşı ayaklanarak Ahmednagar'ın (ismi Melik Ahmed'den) başkent olduğu bağımsız bir krallık kurdu. Ahmed'in en büyük başarısı 1499'da Devletabad'ın fethedilmesiydi. Sonrasında Ahmed ve halefleri, neredeyse sürekli olarak savaş halindeydi. Nizamşahiler, Hindu Vijayanagar Krallığı'yla ittifakı terk ettikten sonra 1565'te Vijayanagar kentinin nihai çöküşünde rol oynadı. Hanedan, Babürlülerin topraklarına yönelik saldırılarına güçlü bir direniş gösterse de 1637'de bağımsız varlığını kaybetti.

Nixon, Richard (**Milhous**) (1913-94) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 37. ABD başkanı (1969-74). Eisenhower döneminde başkan yardımcılığı

(1953-61) yapan Nixon, 1960 başkanlık seçimini az bir farkla John F. Kennedy'ye kaybetti. İlk başkanlık döneminde Vietnam Savaşı'nı çözmeyi amaçladı. Dışişleri Bakanı Henry Kissinger tarafından yürütülen müzakereler 1973'te başarıyla sonuçlandı. Nixon, ayrıca 1972'de Çin'e yaptığı ziyaretle Çin-ABD diplomatik ilişkilerini de yeniden tesis etti. Aynı yılın Kasım ayında ikinci dönem için seçilmesine karşın kısa bir süre sonra adı *Watergate Skandalı'na karıştı. 1974'te görevden alınması için duruşmalar başlamadan kısa bir süre önce istifa ederek bunu yapan ilk başkan oldu. Başkan Ford tarafından Watergate'yle ilgili işlemiş olabileceği herhangi bir suçtan affedildi. 1981'de kıdemli bir devlet adamı olarak Cumhuriyetçi Parti'de siyasete döndü.

Nkomo, Joshua (Mqabuko Nyongolo) (1917-99) Zimbabveli devlet adamı. 1961'de ZAPU'nun lideri oldu. 1976'da ZANU'nun lideri Robert Mugabe'yle birlikte Vatansever Cephe'yi oluşturdu. 1980'de Mugabe'nin hükümetinde Bakanlar Kurulu'na atandı. 1982'de görevinden alınan Nkomo, 1988'de ZANU ve ZAPU'nun birleşmesi üzerine tekrar Bakanlar Kurulu'na döndü. 1990-1996 arasında devlet başkan yardımcılığı yaptı.

Nkrumah, Kwame (1909-72) Ganalı devlet adamı, başbakan (1957-60), devlet başkanı (1960-66). Şiddet karşıtı Altın Sahili bağımsızlık mücadelesinin önderiydi. 1957'de Gana ismiyle bağımsızlık kazanılınca ülkenin ilk başbakanı oldu. 1960'ta Gana'da cumhuriyet kurdu. Nkrumah, 1964'te kendisini ömür boyu cumhurbaşkanı ilân etti ve bütün muhalefet partilerini yasakladı. Diktatörce yöntemleri Gana ekonomisini ciddi biçimde zarara uğrattı ve nihayetinde askeri bir darbeyle devrilmesine yol açtı.

NKVD (Rusça "İçişleri Halk Komiserliği" ifadesinin baş harfleri) Sovyetler Birliği'nde 1934'ten itibaren iç güvenlik ve çalışma kamplarından sorumlu olan gizli polis teşkilatı. NKVD, eski *OGPU'nun işlevlerini devraldı. Esas olarak siyasi suçlularla ilgilenen NKVD, özellikle *Stalin'in temizlik harekâtlarında kullanıldı. Teşkilatın liderleri Yagoda (1934-36), Ejov (1936-38) ve 1946'ya kadar Beriya'ydı. Bu tarihte NKVD, MVD'yle (İçişleri Bakanlığı) birleştirildi. 1953'te Beriya'nın devrilmesinden sonra Sovyet gizli polisi, *KGB'nin (Devlet Güvenlik Komitesi) emrine verildi.

Nok kültürü Yaklaşık MÖ 500'den MS 200'e kadar Nijerya'nın kuzeyinde yaşamış halk. Bu kültür iki nedenden ötürü önemliydi. Sahra'nın güneyinde bilinen en eski demircilik merkezi olan Nok, metalürjiye geçişte büyük bir rol oynadı. Kültürün kendine özgü terakota figürleri daha sonra Ife kentinde görülen heykellerin atası olarak görülmektedir.

nokta-com balonu Yaklaşık 1997 ile 2000 arasında, *İnternetin sunduğu kâr fırsatlarına dair spekülasyonlar sonucu küresel hisse fiyatlarında görülen artışa verilen isim. İnternete ve özellikle World Wide Web'e[45] erişim, 1990'ların ortasında yaygınlaşmıştı. Dolayısıyla pek çok yeni şirket, bu alanı farklı şekillerde kullanma önerisiyle ortaya çıktı. (Nokta-com balonu kavramı bu şirketlerin internetteki site isimlerinin genelde ".com" ibaresiyle bitmesinden kaynaklıdır.) İnternet yeni bir araç olduğu için "eski" ekonomik kuralları bir kenara koyan yeni iş modelleri sorgulanmadan kabul edildi. İnternet işiyle uğraşan girişimci şirketlerin çoğunun kısa vadede para kazanmak gibi bir düşüncesi yoktu; daha çok uzun vadede büyüme ufku benimsenmişti. Borsada hisse satışı yoluyla veya risk sermayedarları tarafından finanse edilen bu şirketler; başta ücretsiz hizmetler sunarak pazar payı elde etmek, sağlam bir yer edindikten sonra da bu hizmetlerden ücret almak beklentisindeydi. Bu sırada, ya-

45 Dünya Çapında Ağ anlamındaki World Wide Web, bugün internet sitelerinin başındaki "www" ibaresinin de açılımıdır. (ÇN)

tırımcıları tatmin edecek bir başarı sağlanacağına dair umutlar, söz konusu şirketlerin hisse fiyatlarını uçurmuştu. Tipik bir borsa "balonu" oluşmaya başladı. Hisse değerlerinin artışından duyulan bu coşku, internet dışı hisselere de sıçradı. 2000 yılında balon patladı: Yenilikçi internet şirketleri girişim sermayelerini tüketmiş ve iflas etmişti. Bu şirketlere duyulan güven dibe vurdu. Hisse fiyatları da uzun sürecek bir düşüşe geçti.

nomenklatura Eski Sovyet siyasi sisteminde bir uygulama. Buna göre Sovyetler Birliği Komünist Partisi, kritik atamaları denetim altında tutuyordu. Bakanlar, gazete editörleri, fabrika yöneticileri, okul müdürleri gibi üst düzey görevler söz konusu uygulamaya dahildi. Bu görevlere gelecek kişiler, Parti'nin onayından geçiyordu. *Nomenklatura*, Sovyet toplumu içerisinde, belirli dükkanlara, hastanelere veya okullara erişim gibi özel hak ve ayrıcalıklara sahip bir seçkin sınıf yarattı. Mihail Gorbaçov'un **glasnost* ve *perestroyka* programının hedeflerinden biri de bu uygulama oldu.

Nonkonformist Anglikan Kilisesi'nin kurallarına veya yöntemlerine uymayan Protestanlara verilen isim. Nonkonformistler birkaç gruptan oluşmaktadır. *Püritenler, Kilise'yi içeriden arındırmayı amaçlarken Presbiteryenlerin piskoposluk örgütlenmesini seçilmiş kıdemliler sistemiyle değiştirmek gibi özel bir talebi vardır. Robert *Browne önderliğindeki ayrılıkçılar ise Anglikan Kilisesi'ni tamamen terk etmiştir. Tarih boyunca Nonkonformist grupların hepsine cezalar verilmiş, *Pilgrimler zulümden kaçmak için göç etmiştir. İngiliz İçsavaşı sırasında Nonkonformistler (özellikle *Kongregasyonalistler ve Baptistler) Parlamento saflarında savaştı. 1660 Restorasyon Anlaşması, bütün Nonkonformist gruplara yönelik sert tedbirler yürürlüğe soktu. 1662 Teklik Yasası, Nonkonformistleri ibadet özgürlüğünden mahrum bıraktı. Bunun arkasından gelen zulümler, Kuzey Amerika'ya bir toplu göçe daha yol açtı. 1681'de Pensilvanya, *Kuveykırlar için bir sığınma kenti olarak kuruldu. 1689 Hoşgörü Yasası, İngiltere'de belli bir düzeyde gelişmenin önünü açsa da 19. yüzyıla kadar Nonkonformistlerin siyasi makamlara gelmesi önlendi.

Nore İsyanı (Mayıs 1797) Thames Nehri'nin ağzında bir gemi bağlama yeri olan Nore'de demirli Britanya donanmasındaki denizcilerin çıkardığı bir isyan. Daha önceki *Spithead İsyanı'ndan cesaret alan Nore isyancıları; koşullarında iyileştirmeler yapılmasını, sevilmeyen subayların görevden alınmasını, ganimetten daha fazla pay verilmesini talep etti. Ayrıca elebaşları Richard Parker'in etkisiyle bazı radikal siyasi değişimler gerçekleştirilmesi de talepler arasına alındı. Bu kez Deniz Kuvvetleri Komutanlığı taviz vermedi ve isyancılar nihayetinde teslim oldu. Parker dahil olmak üzere 19 kişi asıldı. İsyanın yarattığı korkunun, Grey'in Mayıs 1797'de Parlamento'ya sunduğu reform önergesinin başarısızlığa uğramasında etkili olduğu düşünülmektedir.

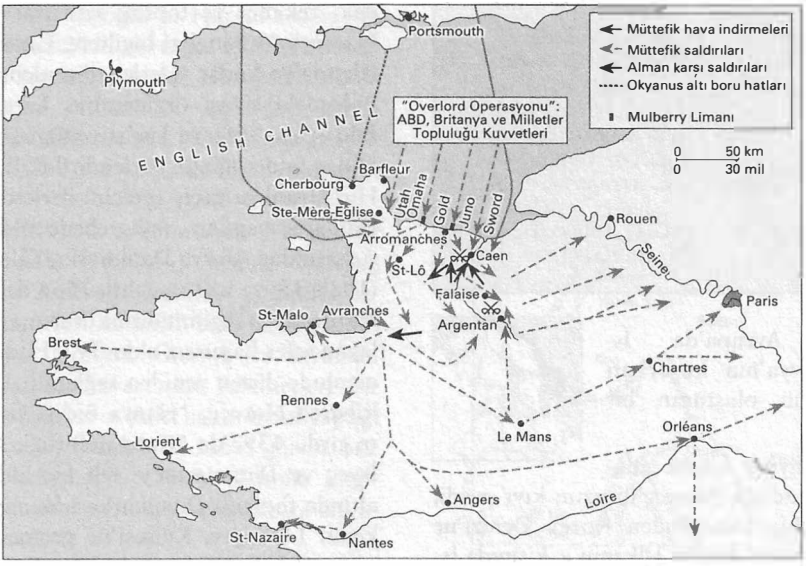
Norman Fransa'nın Normandiya bölgesinin sakini veya yerlisi olan kimselere verilen isim. Normanlar arasında karışık İskandinav ("Kuzeyli") kökenliler ve erken Ortaçağ'da bölgeye yerleşen Frank halkları vardı. 912'de Fransa hükümdarı III. Charles tarafından Rollo'ya tahsis edilen bölge, miras yasaları küçük oğulları topraksız bıraktığından yerleşim için yeterli değildi. Toprak eksikliği, fetih ve kolonileşmenin önünü açtı. Dük William zamanında Normanlar, İngiltere'yi (*bkz.* NORMAN İSTİLASI) ve daha sonra Galler, İrlanda ve İskoçya'nın bazı bölümlerini fethetti. Öte yandan Akdeniz'de geniş topraklar kazanıldı. Robert Guiscard önderliğinde güneye doğru yayılan Normanlar, başlarda Müslümanlara karşı paralı askerlik yapmalarına karşın kısa bir süre sonra Avrupa'nın çoğuna hâkim oldu. Sicilya hükümdarı II. Ruggero'nun öldüğü ve II. *Henry'nin İngiliz tahtına çıktığı yıl olan 1154'te Nor-

manların gücü zirve noktasındaydı. Normanların Sicilya ve İngiltere'deki etkin yönetimleri bunun bir kanıtıydı.

Norman İstilası 1066'da Normandiya Dükü William'ın *Hastings Muharebesi'nde İngilizlere karşı kazandığı zaferle başlayan döneme verilen isim. Dük, I. *William (1066-87) olarak İngilizler üzerinde askeri üstünlük kurdu, isyanları ezdi (1067-71) ve ölümüne kadar 5000 civarında kale inşa ettirdi. İngiltere'nin sınırları önce sınır (*marcher*) lortları daha sonra fetih yoluyla korundu. Ayrıntılara insafsız düzeyde gösterilen özen Norman yaklaşımının karakteristik özelliğiydi. Bu dönemde İngiliz kurumları ya korundu ya geliştirildi (hazine, kral konseyi, krallık asayişi, şerifler ve *shire* sistemi gibi) ya da Norman kurumlarıyla değiştirildi. İngilizlerin hoşuna gitmeyen değişiklikler de oluyordu; zira statülerini, topraklarını ve kamu makamlarını kaybetmişlerdi. Vergiler ağırlaştırıldı. Orman yasaları daha sıkı hale getirildi ve teamül hukukunun dışında bırakıldı. Normanların etkin yönetim anlayışı sonucunda *Kıyamet Kitabı (1086) denilen (her ne kadar büyük bir kısmı var olan İngiliz kayıtlarına dayanıyor olsa da) eşi benzeri görülmemiş bir kadastro çalışması yapıldı. Hükümetin ve sarayın dili Norman Fransızcasıydı. İngiltere, ticari anlamda bir kalkınma yaşadı. Nüfusla beraber kentler de büyüdü. Sözü edilen gelişmelerin birçoğu (ve İngiltere Kilisesi'nin Başpiskopos *Lanfranc önderliğinde yeniden örgütlenmesi) muhtemelen Norman yönetimi olmasa da gerçekleşecekti. Fakat bu değişikliklerin hızlı bir biçimde gerçekleşmesi Norman İstilası sayesinde oldu. Mimaride Norman tarzının karakteristik özellikleri olan yuvarlak kemerler ve ağır sütunlar, istilayla birlikte İngiltere'ye de geldi.

Normandiya Çıkarması (Haziran-Ağustos 1944) II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'da Müttefikler'in bir karşı taarruzu. 6 Haziran 1944 günü başlayarak Fransa'nın Normandiya bölgesindeki sahillere bir dizi çıkarma yapıldı. "Overlord Harekâtı" kod adı verilen Müttefik istilası için beş sahil belirlenmişti. Harekâtın komutasını General *Eisenhower üstlenmişti. Britanyalı ve Kanadalı askerler doğu sahillerinde, ABD kuvvetleri ise batı sahillerinde savaştı. Müttefik hava kuvvetleri, Sen ve Loire Nehirleri üzerindeki köprülerin çoğunu yok ederek Almanların ileri birliklerini takviye etmesini engelledi. Harekâtın 14. gününde insan eliyle çelik ve betondan yapılmış iki devasa liman (kod adı "Mulberry") Manş Denizi'ne çekildi. Limanlardan biri olağandışı bir fırtınayla batsa da ikincisi Arromanches'e kurularak harekâtın ana limanı oldu. Bu sırada 20 adet petrol boru hattı (kod adı "Pluto" – okyanusun altından boru hattı) artık karaya çıkmış olan binlerce aracı ikmal etmek üzere Manş Denizi'ne döşendi. General *Bradley komutasındaki ABD kuvvetleri, 18 Haziran'da Cotentin Yarımadası'nın diğer bölgelerle bağını kesti ve Cherbourg'un teslimiyetini kabul etti.

Britanya ordusu da Caen'e doğru saldırarak ağır çarpışmaların ardından 9 Temmuz'da kenti aldı ve ardından Falaise'ye yürüyüşe geçti. ABD askerleri, Saint-Lô'daki kritik haberleşme merkezlerini ele geçirmek üzere Alman savunma hattını yararak *Rommel komutasındaki Alman kuvvetini diğerlerinden kopardı. Almanlar, bir karşı saldırı gerçekleştirmesine karşın "Falaise Cebi" denilen bölgede ABD ve Britanya orduları arasında sıkıştı ve sert çarpışmalarda 60 bin askerini kaybetti. Doğu Cephesi'nden getirilen Feldmareşal Model, Patton'un ilerleyişini durdurmayı başaramadı. Patton, Fransa'yı Paris'e kadar süpürdüğü sırada Montgomery de Manş Denizi'nden emrindeki Britanya ordusuyla ilerliyordu. Paris, 26 Ağustos'ta General Leclerc tarafından kurtarıldı. Arkasından 3 Eylül'de Brüksel geldi. 5 Eylül itibarıyla iki milyondan fazla asker, dört milyon ton ikmal malzemesi ve 450 bin araç karaya çıkarılmış, 224 bin civarında Müttefik askeri hayatını kaybetmişti.

Normandiya Çıkarması. *"Overlord Operasyonu" adı verilen Müttefik harekâtı, 1944'te büyük oranda titiz bir planlama sonucunda başarıya ulaştı. Bretonya'daki U-bot üslerini bir yıldırım harekâtıyla ele geçiren ABD askerleri, ardından yönünü doğuya çevirdi. Diğer ABD kuvvetleri, Britanya ve Milletler Topluluğu askerleriyle birlikte, Falaise Cebi Muharebesi'nde Almanları yenilgiye uğrattı. Normandiya'nın hızlı bir şekilde geçilmesinin ardından Rouen ve Paris zapt edildi ve Kuzeybatı Avrupa'ya doğru ilerlendi.*

North, Frederick, Lort (1732-92) Britanyalı Tory partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1770-82). North, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı engellemeye çalışmasına karşın Amerikan kolonilerinin kaybedilmesinin sorumlusu olarak görülüyordu. Hükümetinin III. George etkisinde olduğu iddialarıyla beraber bu durum, 1782'de istifa etmesine neden oldu.

Northumbria Kuzeydoğu İngiltere ve güneydoğu İskoçya'da Humber Halici'nden Forth Halici'ne kadar uzanan eski bir Anglosakson krallığı. Northumbria ismi, Humber Halici'nin kuzeyinde yaşayan kimseleri ifade etmekte olup "Northumbria Otoritesi" (Kuzeydoğu İngiltere'de bir polis idari bölgesi) gibi günümüz teşkilatlarında tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Norveç

Başkent:	Oslo
Yüz ölçümü:	323.802 km²
Nüfus:	4.722.701 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 kron = 100 ore
Dini yapısı:	%82,1 Norveç Kilisesi (Evanjelist Lüteriyen), %5,7 diğer Hıristiyan; %2,3 Müslüman
Etnik yapısı:	%94,4 Norveçli; %3,6 diğer Avrupalı
Diller:	Bokmal Norveççesi, Nynorsk Norveççesi (ikisi de resmi), Samice, Fince

Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), NATO, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzey Avrupa'da İskandinavya'nın kuzeybatı bölümünü oluşturan bir ülke.

Fiziki Sayısız küçük adanın bulunduğu Norveç'in uzun kıyı şeridi, Kuzey Buz Denizi'nden Kuzey Denizi'ne kadar uzanmaktadır. Ülkenin iç kısımda İsveç (uzun bir sınır), Finlandiya ve Rusya'yla sınırı vardır. Dağlık bir ülke olan Norveç'te rakım, Jotunheimen dağ sırasında 2470 metreye kadar çıkmaktadır. Ilıman bir iklime sahip olmasının nedeni, fiyortların donmasını engelleyen Körfez Akıntısı'dır.

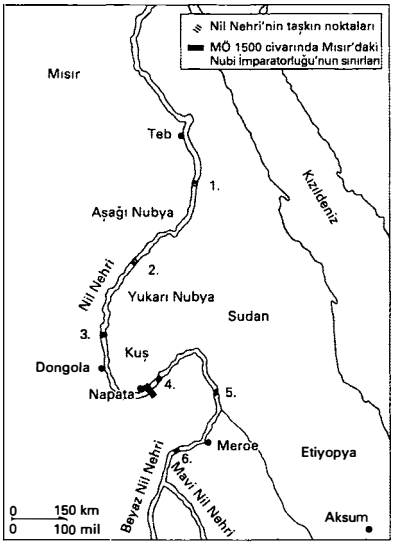
Ekonomi Norveç, dünyanın en büyük alüminyum rezervlerinden birine sahiptir. Fakat ana yeraltı kaynağı Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğalgazdır. Öte yandan kuzeyde Kuzey Buz Denizi üzerindeki Svalbard (Spitsbergen) Takımadaları'nda zengin kömür yatakları vardır. Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğalgazın çıkarılması, 1970'ler ve 1980'lerde büyük hız kazanmıştır. Bugün petrol ve doğalgaz, Norveç'in ihracatının yarısını ve devlet gelirlerinin beşte birini sağlamaktadır. Buna karşın ülke ekonomisi çeşitli olup sanayi kolları arasında gıda işleme, gemi yapımı, kâğıt ürünleri, metaller, kimyasallar, kereste, madencilik, tekstil ve balıkçılık yer almaktadır. Kara alanlarının yalnızca yüzde 3'ü ekilebilir olduğundan tarım faaliyetleri sınırlıdır. Norveç, petrolden elde ettiği devlet gelirlerinin bir kısmını dünyanın en büyük ulusal varlık fonlarından birine yatırmaktadır.

Tarih Tarih öncesi dönemde Norveç'te ilkel avcı toplulukları yaşıyordu. Reisler arasındaki rekabet ve toprak fethetme arzusu, Norveçli *Vikingleri İngiltere, Grönland ve İzlanda'ya kadar seferler düzenlemeye itti. Bölgedeki siyasi örgütlenme, Sarışın Harald (yak. 900) ve Hıristiyanlığı getiren I. *Olav önderliğinde güçlendirildi. II. *Olav, Hıristiyanlığa geçiş sürecini ilerletti; ancak Danlarla yapılan muharebede öldürüldü. Arkasından ülkeye Danimarka hâkim oldu (1028-35) ve içsavaş çıktı. 1066'da Harald Hardrada'yı İngiliz tahtına oturtmayı amaçlayan sefer başarısız oldu. IV. *Haakon döneminde düzen yeniden sağlandı. 1254'ten itibaren Norveç, *Hansa Birliği'yle ticarete girdi. 1397'de *Kalmar Birliği; Norveç, İsveç ve Danimarka'yı tek bir hükümdar altında topladı. Danimarka hâkimiyeti, ülkenin Lüteriyen Kilisesi'ne geçmesine yol açtı. 1523'te Kalmar Birliği dağılmasına karşın Norveç, 1814'e kadar Danimarkalı valiler tarafından yönetildi. Bu tarihte ülke, İsveç'e bırakıldı. 1807'de Norveç, kendi parlamentosunu (Storting) kurmuştu. Edebiyat alanındaki canlanma ve yeni ulusal bilinç, tam bağımsızlık taleplerine neden oldu. 1884'te sorumlu hükümet, 1898'de erkeklere seçme hakkı tanındı. Tek taraflı ilân edilen İsveç'le birlik, nihayet Haziran 1905'te dağıldı ve Danimarka Prensi Carl, VII. *Haakon ismiyle tahta çıktı. Bir Liberal Parti hükümeti, kadınlara seçme hakkı vermiş, toplumsal reformlar gerçekleştirmiş ve I. *Dünya Savaşı'nda Norveç'in tarafsızlığını korumuştur. II. *Dünya Savaşı'nda Almanlar, 1940'ta Narvik'te Norveç ve İngiltere-Fransa kuvvetlerini yenilgiye uğratarak ülkeyi istila etti ve Vidkun *Quisling başbakanlığında bir kukla hükümet kurdu. 1945'te monarşi ve bir İşçi Partisi hükümeti tekrar başa geldi. Norveç, ulusal çapta bir referandumun ardından 1972'de *Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvurusunu geri çekti. Diğer yandan 1970'lerde Kuzey Denizi'ndeki petrolün çıkarılması ekonomiyi şaha kaldırdı. 1994'te düzenlenen bir referandumla Norveçliler, Avrupa Birliği'ne katılmayı reddetti. 1991'de Kral V. Olav

(1957-91) tahtı oğlu V. Harald'a devretti. 22 Temmuz 2011'de sağcı terörist Anders Breivik, kimseden destek almadan Oslo'da bir bomba patlattı ve ardından Utøya Adası'nda düzenlenen İşçi Partisi gençlik kampındaki 60'ın üzerinde insanı öldürdü.

Nostradamus (doğum adı Michel de Nostredame) (1503-66) Fransız astrolog ve hekim. Kafiyeli dörtlükler şeklinde yazdığı kehanetleri iki farklı derlemede (1555, 1558) yer almıştır. Gizemli ve kıyameti çağrıştıran bir havası olan kehanetleri, bir süre IX. Charles'in şahsi hekimliğini yaptığı Fransız sarayında büyük itibar gördü. Söz konusu kehanetler, 1781'de Katolik Engizisyon tarafından kınandıktan sonra ciddiye alınmadı.

Nubiler Nil Nehri'nin Birinci ile Dördüncü Çağlayanları arasında esas olarak Mısır ve Sudan'da yaşayan bir halk. Nubilerin kayıtlardaki tarihi, MÖ 2613 civarında Mısırlıların akınlarıyla başlamaktadır. Bu tarihlerde ülkenin ismi Kuş'tu. Daha sonra Napata'da hüküm süren bir Nubi Hanedanı yaklaşık MÖ 920'de bütün Mısır'ı fethetti. Bir Nubi olan Şabaka, Kuş kralı olarak hükümdarlık yaptı ve Teb'deki başkentinden Mısır'ı yönetti. Fakat Asurlar, Şabaka'nın halefi Taharka'yı çekilmek durumunda bıraktı (MÖ 680-669). Birkaç karşı koyma girişiminden sonra Nubiler, Napata'ya geri döndü. MÖ 530 civarında başkentleri Meroe'ye taşındı. MS 350'de *Aksum hükümdarı Aezanas tarafından yıkılana kadar Nubi Hanedanı varlığını sürdürdü. Yaklaşık MS 540'ta Nubya, Hıristiyanlığa geçti. Üç Hıristiyan krallığı kuruldu. Ancak MS 652'de bir Mısır ordusu, Dongola'da son krallığı fethederek yıllık köle haracı karşılığında barış güvencesi verdi. 13. yüzyılın sonunda *Memluklar, kuzey bölgelerini ele geçirdi. Güney krallığı ise 16. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü ve ardından Sennar'daki *Func Krallığı bünyesine girdi.

Nubiler. *Romalılar, yaklaşık olarak Nil Nehri'nin Mısır'daki birinci taşkın noktasından kollarının birleştiği kavşağa kadar uzanan vadi bölgesine Nubya ismini verdi. MÖ 10. yüzyılda bölgenin hükümdarları Mısır'ın firavunları oldu. Bu dönemde Nubya'nın başkenti Napata, kısa bir süreliğine antik dünyanın merkezi haline geldi.*

Numeyri, Cafer Muhammed (1930-2009) Sudanlı devlet adamı. 1950'lerde Güney Sudan'da isyancılara karşı harekâtlar yürüttü. Solcuların sivil hükümeti devirmeye yönelik girişimlerine katıldı. Bir darbenin ardından 1969'da başbakan ve Devrimci Komuta Konseyi'nin başkanı oldu. 1971-1985 arasında devlet başkanlığı yapan Numeyri, 1972'de bölgeye yerel özerklik vererek Güney Sudan'daki içsavaşı bitirdi. Sosyalist ekonomik politikalardan kapitalizme geçerek Sudan'ı başlıca gıda üreticilerinden biri haline getirdi. Dinine bağlı bir Müslüman olarak Aralık 1984'te İslam hukukunu herkese uygulayan yeni bir İslami anayasa teklifinde bulundu. Bu önerisi, çoğunluğun Müslüman olmadığı Güney Sudan'da muhalefetle karşılaştı. Bunun üzerine Numeyri, 1985'te bir askeri darbeyle iktidardan indirildi. 1999'da Sudan'a geri döndü. Aday olduğu 2000 devlet başkanlığı seçimlerinde başarısız oldu.

Nupe Batı Afrika'da günümüzde Nijerya'nın parçası olan topraklarda hüküm sürmüş bir krallık. Geleneksel anlatıya göre Nupe Krallığı, 16. yüzyılda Tsoede tarafından kuruldu. Tsoede, 1591'de 120 yaşında öldüğünde Gbara'yı inşa etmiş ve geniş topraklar fethetmişti. Nupe'nin başkenti Raba, refah içindeydi. Krallığın zenginliği, büyük oranda savaş esirlerinin köle olarak satılmasına dayanıyordu. 19. yüzyılın başında *Fulani'ye tabi kılınan Nupe, bağımsızlık için zorlu mücadeleler verdi.

Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması (1963) Atmosferde, uzayda veya denizin altında nükleer silah denemesi yapmayı yasaklayan uluslararası bir anlaşma. Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması; ABD, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallık (Fransa yok) tarafından imzalandı. 1 Temmuz 1968'de Birleşik Krallık, ABD ve Sovyetler Birliği'nin imzaladığı Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, 59 başka devlet tarafından da kabul edildi. Çin, 1994-1995'te yeraltında nükleer denemelerde bulundu ve denemeleri sürdüreceğini ilân etti. Fransa, Güney Pasifik'te arka arkaya yaptığı altı denemeyle (1995-96) uluslararası çapta kınansa da daha sonra denemelerini kalıcı bir şekilde sonlandırdığını duyurdu. 1996'da üye ülkeler, daha kapsamlı bir deneme yasağı antlaşması imzalamaya başladı. Sözü edilen antlaşmanın, nükleer silaha sahip bütün ülkeler imzalamadığı sürece hukuki bağlayıcılığı olmayacaktır.

Nükleer Silahsızlanma Seferberliği (İngilizcesi **Campaign for Nuclear Disarmament**-CND) Nükleer silahsızlanma ve Britanya'nın nükleer silahlardan vazgeçmesi için kararlı bir mücadele yürüten bir baskı grubu. Britanya'da faaliyet gösteren CND, filozof Bertrand Russell başkanlığında 1958'de kuruldu. İlerleme kaydedilememesinden rahatsız olan bir grup CND'den ayrılarak 100'ler Komitesi'ni meydana getirdi. Yine Russell'in önderlik ettiği bu grup, sivil itaatsizlik yöntemlerini benimsedi. 1963-1980 arasında CND ortalarda görünmedi. 1980-1984 döneminde, esas olarak Greenham Common'a[46] ABD güdümlü füzelerinin yerleştirilmesine karşı çıkmak üzere yeniden ayağa kalktı. 1980'de Avrupa Nükleer Silahsızlanması (END) oluşturularak Doğu Avrupa'daki muhalif gruplarla yakın ilişkiler kuruldu. Soğuk Savaş sonrasında nükleer yayılmaya karşı mücadeleyi yürütecek benzer hareketlere Fransa, Almanya, Avustralasya ve ABD'de rastlanmaktadır.

Nürnberg Mahkemeleri (1945-46) Nazi savaş suçluları için kurulan uluslararası bir mahkeme. Yargılamalar karmaşık ve tartışmalıydı. Uluslararası hukukta şahısların faaliyetlerinin yargılandığı devletlerin eylemleriyle ilişkili pek emsal yoktu. Suçlamalar şöyleydi: Barış düzenine karşı komplo kurmak, barışa karşı suç işlemek, savaşın yasa ve teamüllerini ihlal etmek, insanlığa karşı suç işlemek. Yargılamalar neticesinde *Gestapo ve *SS gibi bazı Nazi teşkilatları, suç örgütleri olarak ilân edildi. Savaşa önderlik eden 24 kişiye yönelik bireysel hükümler arasında ölüm cezaları, hapisler ve beraat kararları vardı. Hapiste bulunan 10 kişi idam edilirken *Göring ve Ley intihar etti. Rudolf *Hess müebbet hapse çarptırıldı.

Nyasaland 1966'daki bağımsızlığına kadar *Malavi'nin ismi.

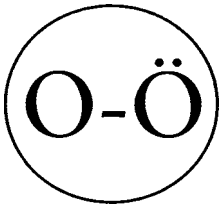
Nye Komitesi (1934-36) Kuzey Dakota Senatörü Gerald P. Nye'nin başkanlığını yaptığı bir ABD Senato komitesi. Komite, mühimmat sanayisi ile bankerlerin alışverişlerini ve bu çevrelerin dışarıda savaşları teşvik ederek elde ettikleri kârları soruşturmak üzere kuruldu. Bulgular, bu kimselerin yüksek kârlar elde ettiğini ve silahsızlanmaya karşı kasıtlı bir şekilde muhalefet ettiklerini ortaya çıkardı. Buna karşın Başkan Woodrow *Wilson'un Almanya'yla ilişki-

46 Greenham Common, Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin bir üssü. (ÇN)

lerinde herhangi bir şekilde mali "çıkar" güdüsüyle hareket ettiği teorisini destekleyecek bir kanıt bulunamadı. Öte yandan *yalnızlık politikası ruhu o kadar güçlü ve yaygındı ki Senato, dünya sorunlarını ABD'den uzak tutmak için bir dizi Tarafsızlık Yasası (1935-39) geçirdi.

Nyerere, Julius Kambarage (1922-99) Tanzanyalı devlet adamı, Tanganyika (1962-64) ve Tanzanya (1964-85) devlet başkanı. 1950'lerde milliyetçi hareket içinde faaliyet gösteren Nyerere, 1954'te Tanganyika Afrika Ulusal Birliği'ni kurdu. 1961'de bağımsızlığını kazanmasının ardından Tanganyika'nın başbakanı, bir yıl sonra da devlet başkanı oldu. 1964'te Zanzibar'la birleşme konusunda anlaşma sağladı ve siyasetten çekilene kadar yeni kurulan Tanzanya devletinin başkanlığını yürüttü.

Nystad Antlaşması (1721) *Kuzey Savaşı'nın nihai antlaşması. Güneybatı Finlandiya'daki Nystad'da imzalandı. Bu antlaşma uyarınca İsveç, I. *Pyotr'un (Büyük Petro) Estonya, Livonya, İngriya, Keksholm ve Finlandiya'nın bazı bölümleri üzerindeki egemenliğini tanıdı ve dolayısıyla Baltık imparatorluğunu kaybetti.

OAS *Bkz.* GİZLİ ORDU ÖRGÜTÜ.

Oastler, **Richard** (1789-1861) Britanyalı toplumsal reformcu. Mücadeleye 1830'da John Wood'un desteğiyle başladı. Bradford'da fabrika sahibi olan Wood, fabrikalardaki çocuk işçilere yönelik kötü muameleyle ilgili ifşaatta bulunmuştu. Oastler ise radikal bir Tory partisi mensubuydu. Fabrika sisteminin yanı sıra 1834 *Yoksulluk Yasası Değişikliğine de karşı çıkıyordu. 1847'de günlük çalışma saatlerini kısıtlayan On Saat Yasası'yla amaçlarının bir kısmına ulaştı.

Oates, Titus (1649-1705) İngiliz din adamı ve komplocu. *Katolik Komplosu'nun düzenleyicisi olarak hatırlanır. Kurmaca bir Cizvit entrikası olan Komplo; iddialara göre II. Charles'i öldürmeyi, Protestanları katletmeyi ve Katolik York dükünü İngiliz tahtına çıkarma planlarını içeriyordu. 1685'te yalancı şahitlikten hapse atılan Oates, daha sonra salıverildi ve maaşa bağlandı.

Obama, Barack (Hussein) (1961-) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 44. ABD başkanı (2009- [47]). Kenyalı bir baba ve ABD'li bir annenin çocuğu olan Obama, Hawaii ve Endonezya'da büyüdü. Çocuk yaştayken anne babası boşandı. 1983'te Columbia Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünden mezun oldu. 1985-1988 arasında Şikago'da toplumsal eylemler örgütledi. 1991'de Harvard Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Demokrat Parti bünyesinde faaliyet göstermeye başladı. 1996'da Illinois Senatosu'na, 2004'te ABD Senatosu'na seçildi. 2008'de girdiği başkanlık yarışında, önseçimleri Hillary *Clinton'a karşı büyük bir çaba göstererek kazandı ve ardından Cumhuriyetçi Parti'nin adayı John McCain'i yenerek ABD'nin ilk siyahi başkanı oldu. Obama'nın seçim kampanyasını diğer adaylardan ayıran, başkanlık dönemine dair büyük (ve belki de gerçekçi olmayan) umutlar yaratan ilham verici konuşmalarıydı. Hasta Koruma ve Bütçeye Uygun Tedavi Yasası (2010) Obama'nın kayda değer bir başarısıydı. Yasa, bütün ABD vatandaşlarına sağlık sigortası sağlıyordu. Fakat bu değişiklik daha sonra tartışmalara yol açtı. Muhalifler, söz konusu yasayla devletin, Amerikalıların özel meselelerine dair düzenlemeler yaparak izinsiz bir şekilde özgürlüklerine müdahale ettiği görüşündeydi. Dış ilişkilerde ise Obama, ABD'nin *Irak'taki askeri varlığını sona erdirdi (2011). 2012'de Mitt Romney'i geride bırakarak yeniden seçildi. 2009'da Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Obote, Milton (Apollo Milton Obote) (1924-2005) Ugandalı devlet adamı, başbakan (1962-66), devlet başkanı (1966-71 ve 1980-85). 1960'ta Uganda Halk Kongresi'ni kurduktan sonra bağımsız Uganda'nın ilk başbakanı oldu. 1971'de Idi Amin tarafından devrilen Obote, dokuz yıl sonra sürgünden dönerek tekrar devlet başkanı seçildi. Ülkeye çok partili demokrasi getirmesine karşın 1985'te ikinci bir askeri darbeyle indirildi.

Obregón, Alvaro (1880-1928) Meksikalı general ve devlet adamı. 1920-1924 arasında Meksika devlet başkanlığı yapan

47 Barack Obama'nın başkanlığı 20 Ocak 2017'de sona ermiştir. (ÇN)

Obregón, *Meksika Devrimi'nin en şiddetli yıllarının ardından seçilmişti. Obregón; tarım, eğitim ve çalışma alanlarında yapılan reformlarda belli bir başarı elde etse de *peon* sistemi gücünü korudu. 1917 devrimci programını hayata geçirmesi Obregón'u Katolik Kilisesi'yle karşı karşıya getirdi. 1924'te devlet başkanlığını halefi Plutarco Eliás *Calles'e devrettikten sonra 1928'de ikinci dönem için seçildi; fakat göreve başlayamadan önce suikasta uğradı.

Obrenoviç Sırp hanedan (1817-1903). Hanedan, eski bir sığır çobanı olan I. Milos Obrenović (1780-1860) tarafından kuruldu. Milos Obrenović, *Karađorđe önderliğinde Türklere karşı savaşan bir devrimciydi. Karađorđe'nin (muhtemelen onun kışkırtmasıyla) öldürülmesinden sonra 1817'de Türkleri kendisini Sırp prensi olarak kabul etmeye ikna etti. Gaddar yönetimi nedeniyle Obrenović'e tahttan el çektirildi ve kısa bir dönem II. Milan Obrenović başa geldi. 1840'ta Mihailo Obrenović (1823-68) görevi devralmasına karşın iki yıl sonra o da sürgüne zorlandı. 1858'de tekrar başa getirilen Milos, 1860'ta öldü. Arkasından bir kez daha Mihailo dönemi başladı. Mihailo, becerikli ve etkin bir önder olduğunu kanıtladı. 1868'de Mihailo'nun suikasta uğraması üzerine kuzeni IV. Milan Obrenović (1854-1901) hükümdar oldu. 30 yıl süren IV. Milan Obrenović yönetimi, halkın nefretini kazandı. Haziran 1903'te Aleksandar'ın öldürülmesiyle hanedan sona erdi ve Karacorceviç hanedanı yeniden iktidara geldi.

O'Brien, Smith *Bkz.* GENÇ İRLANDA.

OCAS *Bkz.* ORTA AMERİKA DEVLETLERİ ÖRGÜTÜ.

O'Connell, Daniel ("Kurtarıcı O'Connell" olarak da bilinir) (1775-1847) İrlandalı milliyetçi önder ve toplumsal reformcu. 1828'de O'Connell Parlamento'ya seçilince Britanya hükümeti, Katolik özgürlüğünü tanımak durumunda kaldı. Zira, önceden Katoliklerin girmesinin yasak olduğu Avam Kamarası'na O'Connell'ın girebilmesi başka türlü mümkün değildi. 1839'da O'Connell, Britanya'yla birliği bozma amacıyla Fesih Birliği'ni kurdu. Bunun üzerine 1844'te tutuklandı ve fitnecilik yaptığı gerekçesiyle kısa bir süreliğine hapse atıldı.

O'Connor, Feargus Edward (1794-1855) İrlandalı radikal siyasetçi ve Çartist önder. O'Connor, Daniel *O'Connell'in destekçisi olarak 1832'de County Cork'tan milletvekili seçildi. Ancak 1835'te Parlamento'daki sandalyesini kaybetti. 1837'de İngiltere'de *Northern Star* isminde radikal bir gazete kurdu. *Çartizm'in bir kitle hareketi haline gelmesi, büyük oranda O'Connor'un bitmek bilmeyen enerjisi ve hatiplik yeteneği sayesinde gerçekleşti. Fitne ve iftira suçlamasıyla bir süre hapis yattıktan sonra 1847'de Nottingham'dan milletvekili seçildi.

Octavianus *Bkz.* AUGUSTUS.

Oda Nobunaga (1534-82) Japon savaşçı. Oda Nobunaga, *Aşikaga dönemindeki kargaşalığı sona erdirmek adına pek çok güçlü feodal beyi (**daimyo*) devirdi. Bu girişiminde *Hideyoşi ve *Tokugava Ieyasu'dan destek gördü. Ayrıca pek çok askerinin, 1542'den sonra Portekizlilerin getirdiği misket tüfeğiyle donatılmış olması da Oda'ya yardımcı oldu. Oda, 1568'de Kyoto'ya girdi. 1573'te *şogunu ülkeden attı. Nüfusun büyük bir bölümünü silahsızlandırmak üzere "kılıç avlarını" başlattı ve kadastro çalışmaları örgütledi. Destekçilerinden biri tarafından suikasta uğradığı tarihte orta Japonya'nın çoğunda siyasi karışıklık yerini sağlam bir yönetime bırakmıştı.

Oder-Neisse Hattı 1945'te Polonya ile Sovyet işgalindeki Almanya arasında, ismi geçen iki nehrin oluşturduğu sınır. Bu hat, bir zamanlar Ortaçağ'da Polonya'nın sınırıydı. Potsdam Konferansı'nda varılan bir anlaşmanın sonucunda Almanya'nın

1938'deki topraklarının yaklaşık beşte biri tekrar bölüşüldü. Söz konusu toprakların büyük bölümü Polonya'ya gitti. Almanlar, bu doğu topraklarından çıkarıldı; yerlerine Lehler yerleşti. Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin doğu sınırı olan Oder Neisse Hattı, daha sonra *Ostpolitik* denilen detant politikasının parçası olarak Almanya Federal Cumhuriyeti (Batı Almanya) tarafından da kabul edildi. Sınır, 1990'da Almanya birleşince de onaylandı.

Odoacer (433-93) İtalya'nın ilk Cermen hükümdarı olan Got şef. Odoacer, askerleriyle birlikte Roma ordusunun parçasıydı. 476'da Romulus Augustus imparator olunca bir ayaklanma başlatarak Romulus'u devirdi. Ardından Ravenna'yı başkent yaptı. Bu olay, Batı *Roma İmparatorluğu'nun sonu oldu. Daha sonra Odoacer'in ordusu, Dalmaçya'yı istila ederek Doğu'nun imparatoru Zeno'nun egemenliğini tehdit etti. Zeno da Ostrogot Kralı Büyük *Theodoricus'u Ravenna'yı kuşatması yönünde teşvik etti. İtalya'nın yarısını elinde tutacağına dair söz alan Odoacer, 493'te teslim oldu. Ancak bir ziyafet sırasında Theodoricus tarafından öldürüldü. Böylece Theodoricus tek hükümdar haline geldi.

OECD *Bkz.* İKTİSADİ İŞBİRLİĞİ VE KALKINMA TEŞKİLATI.

Offa (ö. 796) Mercia kralı (757-96). 757'de Mercia'da iktidarı ele geçirdikten sonra sınırlarını genişleterek Humber Nehri'nin güneyinde kalan İngiltere topraklarının çoğunu kendine tabi kıldı. Offa, esas olarak *Offa Hendeği denilen sınırda inşa ettirdiği toprak setle hatırlanmaktadır.

Offa Hendeği Galler sınırı boyunca uzanan bir dizi toprak set. Wye Nehri'nin ağzından başlayan Offa Hendeği, Dee Nehri'nin ağzına yakın bir yerde biter. Galler'le yapılan savaşlar sonucunda oluşturulmuş sınırı belirtmek üzere Mercia Kralı *Offa (757-96) tarafından inşa edildi veya onarıldı.

Oglethorpe, James Edward (1696-1785) Britanyalı general, hayırsever, Georgia'nın (ABD eyaleti) kurucusu. Savoy Prensi *Eugène hükümdarlığında görev yaptıktan sonra 1722'de Parlamento'ya girdi. Kendisini hapisteki borçluların davasına adadı. Oglethorpe önderliğinde bir grup hayırsever, 1732'de yeni kurulmuş Kuzey Amerika kolonisi Georgia'nın yönetimini aldı. Oglethorpe, 1733'te Savannah kentini kurdu. Koloniyi babacan bir şekilde idare eden Oglethorpe, Avrupa'da zulme uğrayan Protestanların ve eski askerlerin Georgia'ya göç etmesini teşvik etti. Koloni, Oglethorpe'nin savaşa hazırlıklı olması sayesinde 1742'de İspanyol saldırısından kurtuldu. Ardından Oglethorpe, Britanya'ya döndü ve burada Kırk Beş İsyanı'na karşı savaştı.

OGPU (Rusça "Birleşik Devlet Siyasi İdaresi" ifadesinin baş harfleri) 1922'de GPU ismiyle kurulan ve 1923'te *Sovyetler Birliği'nin oluşturulmasından sonra ismi değiştirilen bir güvenlik ve polis teşkilatı. Teşkilat; karşıdevrimi bastırmak, siyasi muhalifleri ortaya çıkarmak ve 1928'den sonra çiftlikleri kolektifleştirme sürecini yürütmek üzere varlığını sürdürdü. OGPU'nun kendi ordusu ve çok yaygın bir casuslar ağı vardı. 1934'te *NKVD bünyesine alındı.

O'Higgins, Bernardo (yak. 1778-1842) Şilili devrimci önder ve devlet adamı, devlet başkanı (1817-23). İrlanda kökenli bir İspanyol subayın oğlu olan O'Higgins, İngiltere'de eğitim gördü ve ilk defa burada milliyetçi siyasetle tanıştı. Şili'ye döndükten sonra bağımsızlık hareketinin başına geçti ve Arjantin'in kurtarıcısı José de San Martín'in yardımlarıyla ordusunu 1817'de İspanyol kuvvetlerine karşı zafere taşıdı. Böylece ertesi sene Şili'nin bağımsızlığını kazanmasının önü açıldı. Sonraki altı yıl boyunca O'Higgins, Şili'nin devlet başkanlığını (yüksek yönetici) yürüttü. Ancak daha sonra iktidardan düştü ve hayatının geri kalanını Peru'da sürgünde geçirdi.

Ojibva Eskiden Kuzey Amerika'daki Superior Gölü civarındaki topraklarda yaşamış Amerikan yerlilerine verilen isim. Ojibvalar, geçimlik tarımın yanı sıra avcılık ve balıkçılık da yapıyordu. Sürekli olarak Siyularla çatışma halindelerdi. Ayrıca kendine has bir resim yazısı geliştirmişlerdi. 17. yüzyılda Ojibvalar, topraklarını Kuzey Dakota'ya kadar genişletti ve Kuzey Amerika'nın en büyük yerli halklarından biri haline geldi. 19. yüzyılın başından beri Kuzey Dakota, Michigan, Minnesota ve Wisconsin'deki Kızılderili Toprakları'nda yaşamaktadırlar.

Oklahoma Kızılderili Toprakları Batı ABD'de Amerikan yerlilerine ayrılmış en eski topraklardan biri. Bugünkü Oklahoma'nın büyük bir kısmı, ABD'ye *Louisiana Satışı'yla geldi. Bunun üzerine Başkan *Jefferson, beyazlar ile yerli halklar arasındaki sorunlara bir çözüm olarak yerlilerin bu yeni elde edilen topraklara gönderilmesini düşündü. 1817'de bazı Çerokiler batıya doğru yola çıkarak Kiovalar, Şavniler, Komançiler ve Pavniler gibi oraların yerlisi olan halklara katıldı. 1830 Kızılderili Nakil Yasasından sonra her geçen gün daha da fazla yerli batıya gönderildi. 1867'de bu toprakları kapsayan Oklahoma Kızılderili Toprakları kuruldu. 1880'lerin sonuna gelindiğinde pek çok beyaz, söz konusu toprakların verimli bir şekilde kullanılmadığına ikna edilmiş ve buraların beyaz yerleşimine açılması talebi ortaya çıkmıştı. 1889'da Kongre, beyazların Oklahoma Kızılderili Toprakları'na yerleşmesine izin verdi. 1890'da yine Kongre tarafından beyaz hâkimiyetindeki bölgeler Oklahoma Toprakları adı altında örgütlendi. Oklahoma Toprakları, 1907'de ABD'nin 46. eyaleti oldu.

okçu Ok ve yayla silahlanmış askerlere verilen isim. Okçular, dünyanın pek çok yerinde tarih öncesi zamanlardan beri ölümcül yeteneklerini göstermişlerdir. Örneğin Romalılar, İskit atlı okçularını kullandılar. Hantal ama sağlam bir silah olan tatar yayı, 1139 Laterano Konsili'nde kâfirler dışındakilere karşı kullanılması yasaklanmasına rağmen Kıta Avrupası'nda yoğun biçimde kullanıldı. İngiltere'de uzun yayın potansiyeli I. Edward zamanında fark edildi. Ancak tam anlamıyla kullanımı III. Edward dönemine rastlamaktadır. Yaklaşık iki metre uzunluğunda olan uzun yay; porsuk ağacı, meşe veya akçaağaçtan yapılıyordu. Bu yay sayesinde 320 metreye kadar isabetli atışlar yapmak mümkün oldu. İngiltere'ye 1346'da Crecy ve 1356'da Poitiers'te zaferler kazandırdı. Okçuluk İngilizlerin ulusal sporu haline geldi. Elizabeth'in (müstakbel I. *Elizabeth) öğretmeni Roger Ascham, 1545'te okçuluk üzerine incelemelerini topladığı *Toxophilus* adında bir kitap yayımladı. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da tüfekçiler, okçuların yerini aldı. 19. yüzyılda Amerikan yerlileri, atlı okçuluğun her şeye rağmen tüfekli düşmanlara karşı bile nasıl yıkıcı etkileri olabileceğini kanıtladı.

Olav, I. (veya **Olav Tryggvason**) (969-1000) Norveç kralı (995-1000). Babası öldürüldükten sonra sürgüne gönderilen Olav, Rusya'nın Novgorod kentinde büyüdü. Vikinglerin düzenlediği seferlerle İzlanda, İngiltere ve İrlanda'ya gitti. İrlanda'da Hıristiyanlığa geçti. 995'te Norveç kralı olarak kabul edildi ve yeni dini ülkede tesis etti. Danimarka ve İsveç filolarının birleşik kuvvetiyle girdiği bir muharebeden sonra boğularak öldü.

Olav, II. (**Aziz**) (veya **Olav Haraldsson**) (yak. 995-1028) Norveç kralı (1015-28). Kendisi Hıristiyanlığa geçen II. Olav, I. *Olav'ın başlattığı Hıristiyanlaşma sürecini devam ettirdi. Ancak II. Olav'ın reform girişimleri isyana yol açtı ve Olav, isyancı ve Danimarkalı kuvvetlerle girdiği muharebede öldürüldü. Daha sonra aziz ilân edilen Olav'a Norveç'in ulusal kahramanı onuru bahşedildi.

Oldenbarneveldt, Johan van (1547-1619) Hollandalı devlet adamı ve avukat. *Hollanda İsyanları'nda kilit bir rol oynadı. Kalvinist olan Oldenvarneveldt, I. *Willem'in (Sessiz Willem) da sıkı bir destekçisiydi. Utrecht Barışı'nın (1579) yapılmasına katkıda bulundu. 1586'dan sonra

Hollanda Meclisi'nin lideri olarak *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti bünyesinde farklı siyasi, ekonomik ve dini çıkarlara sahip olan kesimleri birleştirmeyi başardı. 1609'da İspanya'yla 12 yıllık bir ateşkes imzaladı. Fakat bundan sonra Maurits'le (Nassau) yaşadığı siyasi ayrılıklar, Kalvinizm'in iki rakip okulu arasındaki ağır bir kavganın parçası haline geldi. Nihayetinde Maurits, Oldenbarneveldt'in vatan hainliğinden yargılanarak idam edilmesini sağladı.

Oldovan İnsanların en eski alet yapma geleneği. Oldovan, ismini Tanzanya'nın Olduvai Boğazı'nda bulunan basit taş aletlerden almasına karşın bugün Afrika'daki pek çok eski insan yerleşiminde bu geleneğe rastlanmaktadır. Kesin olarak bu geleneğe ait olan taş aletler, Etiyopya'nın Hadar ve Omo bölgeleri ile doğuda Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde bulunmuş olup 2,5 ila 2 milyon yıl öncesinde büyük ihtimalle *Homo habilis* tarafından yapılmıştır. Genellikle aleti yapan kişi, muhtemelen dere yatağından seçtiği büyük bir taşla başlıyor ve onu çekiç-taşıyla lazım gelen şekle sokuyordu. Taştan dökülen pullar da düzeltildikten sonra değerlendiriliyordu. Oldovan aletlerinin birkaç farklı türü yapıldı ve yüksek ihtimalle farklı amaçlar için kullanıldı. Daha gelişmiş bir gelenek olan Gelişmiş Oldovan da yaklaşık 1,5 milyon önce Olduvai Boğazı'nda yaşadı. Bu aletleri yapanlar ise muhtemelen *Homo erectus* türüydü.

Olimpiya Batı Yunanistan'da bir kazı alanı. Olimpiya, tanrı Zeus'a adanmış en önemli tapınağın bulunduğu yerdir. Eskiden Zeus'un kâhinlerinden biri burada bulunduğundan Olimpiya'da her dört yılda bir onun şerefine yarışma şenlikleri düzenleniyordu. Arkeologlar, Olimpiya'dan başta Zeus tapınağındaki (MÖ 5. yüzyıl) heykeller olmak üzere pek çok eseri gün ışığına çıkardı. Muhtemelen MÖ 430'larda Atinalı Fidias'ın, Zeus'un altın ve fildişi heykelini yaptığı atölye de bulgular arasındaydı.

Olmek 1. Yaklaşık MÖ 1200-100 arasında Veracruz sahilinde ve Meksika Körfezi kıyısındaki Batı Tabasco'da yaşamış tarih öncesi bir halkın mensuplarına verilen isim. Olmekler, muhtemelen Mezoamerika'nın ilk gelişmiş uygarlığını kurdu. Heykelleriyle öne çıkan halk, özellikle gerçekçi yüz hatlarına sahip devasa yontma taş kafalar, yuvarlak miğferler ve oyma yeşimden jaguar figürleri yaptı.
2. Meksika'nın yüksek kesimlerinde yaşayan veya 12. yüzyılda Meksika Körfezi kıyılarına göç etmiş Amerikan yerlisi bir halkın mensuplarına verilen isim. İsimlerinin kökünde, "kauçuk (ağacı) ülkesi halkı" anlamına gelen Nahuatl diline ait bir kelime yatmaktadır.

Olmert, Ehud (1945-) İsrailli devlet adamı, başbakan (2006-09). 1988-1992 arasında Likud partisinden bakan, 1993-2003 arasında Kudüs belediye başkanıydı. Daha sonra Ariel *Şaron'un başbakan yardımcısı olarak hükümete geri döndü. 2005'te Şaron'un Likud'dan ayrılıp Kadima partisini kurmasını destekledi. Ocak 2006'da Şaron, bir felç sonucu görevini sürdüremez hale gelince Olmert, başbakan vekili olarak 2006 seçimlerinde Kadima'ya önderlik etti. Kadima-İşçi Partisi koalisyonunda başbakanlık görevinde bulunsa da 2008'de yolsuzluk iddialarından ötürü Kadima liderliğinden istifa etti. 2009'daki seçimlere kadar başbakanlığı sürdürdü. 2012'de güveni kötüye kullanma suçundan mahkûm oldu; ancak diğer suçlamalardan beraat etti. 2014'te ikinci bir yargılama sonucunda rüşvet kabul etmekten hapse atıldı.

On Beş İsyanı (İngilizcesi **the Fifteen**) (1715) Hannover Hanedanı'ndan I. *George'yi Britanya tahtından indirmeyi amaçlamış bir *Jakobit isyanı. Ağustos 1714'te Kraliçe *Anne'nin ani ölümü Jakobitleri şoka uğratmıştı. Hazırlıksız olmaları ve İngiltere'deki Tory'leri davalarına ikna edememeleri, isyanı Eylül 1715'e kadar erteledi. İskoçya ve İngiltere'de eşzamanlı ayaklanmalar planlandı. Kuzeyde İngiliz isyancıların başında Thomas Forster, İskoçların komutasında ise tereddüt yaşayan Mar kontu vardı. Forster, Preston'da küçük ordu-

suyla teslim olmak durumunda kaldı ve Mar kontunun Sheriffmuir'deki sonuçsuz muharebesiyle isyan fiilen sona erdi.

On Dördüncü Anayasa Değişikliği (1868) ABD Anayasasında *Amerikan İçsavaşı sırasında ve yeniden yapılanma döneminde yapılan üç değişiklikten en önemlisi. 1866'da On Beşler Ortak Komitesi tarafından hazırlanan On Dördüncü Anayasa Değişikliğiyle ABD vatandaşlığı, ABD'de doğan veya artık ABD'nin yerlisi olan her insanı içine alacak şekilde genişletildi. Dolayısıyla eski köleleri de vatandaşlığa dahil ederek *Dred Scott Kararı'nı tersine çevirdi. Ayrıca eyaletlerin; vatandaşların ayrıcalıklarını ve dokunulmazlıklarını kısıtlamasını ya da herhangi bir kişiyi yargılamadan yaşam, özgürlük veya mülkiyet hakkından mahrum bırakmasını yasakladı. Öte yandan eyaletler, yasaların herkesi eşit derecede korumasından sorumlu hale getirildi. Bir diğer maddeyle siyahilere seçme hakkı vermeyi reddeden eyaletlerin Kongre'deki temsilci sayısı düşürüldü. On Dördüncü Anayasa Değişikliği, Anayasanın en çok hukuki tartışma yaratan bölümüdür. 19. yüzyılın sonlarında Değişiklik, büyük sermayeyi devlet denetiminden korumak adına bir araç olarak kullanılmıştır. 20. yüzyılda *vatandaşlık hakları hareketinin ve son yıllardaki kadın hakları hareketinin Anayasadaki ana dayanağı olmuştur. 1870'te benimsenen 15. Anayasa Değişikliği ise seçme hakkının ırk, renk veya kölelik geçmişine dayanarak kimsenin elinden alınamayacağını ortaya koymuştur.

On Üç Koloni. *Kuzey Amerika'daki on üç Britanya kolonisi, Maine'den Georgia'ya kadar doğu sahilleri boyunca uzanmaktadır. Söz konusu kolonilerin birbirileriyle bağları, anavatana olan bağlarından daha azdı. Buna karşın hepsinin bazı temel ortak çıkarları vardı. Batıya doğru genişleme amaç ve arzusu bunlardan biriydi. 1763 Kraliyet Beyannamesi, Apalaş Dağları'nın ötesine yerleşimi yasakladı. Beyanname'nin özellikle ekonomik durgunluk nedeniyle sınır ötesindeki toprakların cazip hale geldiği bir dönemde gelmesi büyük tepkiye yol açtı. Amerikan yerlilerinin topraklarını korumak üzere acil bir önlem olarak yayımlanan Beyanname, yerleşimciler tarafından çoğunlukla yok sayıldı.*

On Üç Koloni Kuzey Amerika'da *Bağımsızlık Bildirgesi'ni (1776) onaylayan, dolayısıyla ABD'nin kurucu eyaletleri olan Britanya kolonilerine verilen isim. On Üç Koloni, kuruluş veya İngiliz kolonisi statüsüne geçiş tarihleriyle birlikte şöyledir: Virginia (1607), Massachusetts (1629), Maryland (1632), Connecticut (1635), Rhode Island (1636), Kuzey Karolina (1663), Güney Karolina (1663), New York (1664), New Jersey (1664), Delaware (1664), New Hampshire (1679), Pensilvanya (1681) ve Georgia (1732). 1776'ya gelindiğinde Maryland, Pensilvanya, Delaware, Connecticut ve Rhode Island hariç bu kolonilerin hepsi kraliyet valileri tarafından yönetiliyordu. Ayrıca hepsinin temsilci meclisleri vardı. Kölelik veya din gibi konularda büyük farklılıklar olmasına ve komşu koloniler arasında sık sık kavgalar yaşanmasına karşın On Üç Koloni, 1776-1783 arasında her an bozulmaya müsait bir birliği yürütmeyi başardı.

Bu beklenmedik beraberlik, III. *George ve bakanlarının istemeden elde ettiği en büyük başarı olarak görülebilir. *Franklin'in ifadesiyle Britanya sayesinde "on üç saat aynı anda çalmıştır".

O'Neill, Hugh, II. Tyrone Kontu (1540-1616) Ulster şefi. O'Neill, kontluk unvanını 1585'te İngiltere hükümdarı I. *Elizabeth'ten aldı. Ulster'deki en güçlü şeflerden biri haline gelen O'Neill, 1594'te diğer Katolik şeflerin de desteğiyle Elizabeth'e ve onun dini politikalarına karşı isyan başlattı. Yellow Ford'da (1598) kazanılan ünlü bir zaferin ardından üstünlük, Charles Blount (Lort Mountjoy) önderliğindeki İngilizlere geçti. İspanyolların Kinsale'de (1601) isyancılara verdiği destek yeterli olmadı ve 1603'te O'Neill teslim oldu. Sonuçsuz kalan başka bir ayaklanmanın ardından 1607'de Tyrone ve Tyrconnel kontları ile aileleri, Flaman bölgesine kaçtı (herkesçe bilinen ismiyle "kontların kaçışı"). O'Neill, Roma'da öldü.

OPEC *Bkz.* PETROL İHRAÇ EDEN ÜLKELER ÖRGÜTÜ.

Oppenheimer, Robert (Julius Robert Oppenheimer) (1904-67) ABD'li fizikçi. Oppenheimer, 1942'de Los Alamos (New Mexico eyaleti) merkezli *Manhattan Projesi'nin direktörü olarak atandı. Proje sonucunda 1945'te ilk atom bombası yapıldı. 1953'te Senatör Joseph McCarthy'nin yürüttüğü cadı avının zirve yaptığı dönemde Oppenheimer, komünistlere sempati beslediği gerekçesiyle hassas araştırma süreçlerinden dışlandı. Ancak 1963'te koşulsuz bir şekilde itibarı iade edildi.

Opus Dei *Bkz.* KATOLİK KİLİSESİ.

Orakl Öğüt veya kehanet sorulan yere verilen isim. Antik Yunan dünyasında pek çok orakl vardı. Bunların başlıcaları Delfi, Küçük Asya kıyısındaki Didyma, Epir'deki Dodona ve Olimpiya'ydı. Yunanlara ait olmayan tek orakl ise Mısırlıların Sahra Çölü'nde yer alan Siva Vahası'ndaki Ammon'du. Yunanların Zeus'la ilişkilendirdiği Ammon, MÖ 331'de Büyük İskender'in kehanet sorduğu yerdi. Her ne kadar pek çok farklı ilaha ait kehanet tapınakları olsa da kehanet veren tanrılar arasında en tercih edileni Apollo'ydu. Kehanet talepleri genellikle dini konularla ilgiliydi. Buna karşın siyasi veya askeri faaliyetleri için destek arayan önderler de bu yola başvurdu.

Oranj (tam adı Oranj-Chalons) Güney Fransa'da küçük bir şehir olan Orange merkezli prensliğin yönetici hanedanı. Orange, başta yarım daire şeklinde bir tiyatro ve bir zafer takı olmak üzere şehirdeki Roma anıtları çevresinde gelişti. 11. yüzyılda bağımsız bir kontluk yapıldı ve 12. yüzyıldan itibaren hükümdarları Kutsal Roma imparatoruna tabi oldu. Bu tarihten itibaren şehre hükmedenler kendisine "prens" demeye başladı. 1530'dan sonra akraba hanedan Nassau-Chalons, unvanı devraldı. 1544'te Nassau-Dillenburg hanedanından Willem (1533-84) Orange prensi ve daha sonra I. Willem (Sessiz Willem) olarak Hollanda genel valisi oldu. Willem'in küçük oğlu Maurits (1567-1625) 1584'te Hollanda İsyanları'nın askeri önderliğini üstlendi. 18. yüzyılın sonlarına kadar Oranj hanedanı, Birleşik Hollanda Cumhuriyeti siyasetinde önemli bir rol oynamaya devam etti. Prenslik, 1672'de XIV. Louis tarafından fethedildikten sonra 1713'te Utrecht Barışı'yla Fransa'ya katıldı. Fakat Orange prensi unvanı, 1689'da İngiltere, İskoçya ve İrlanda kralı olan III. *William tarafından korundu.

ordeal[48] Erken Ortaçağ'da şüphelilerin suçlu olup olmadığını ilahi müdahaleyle belirlemek için kullanılan acı veren bir teknik. Bu teknik, Kilise tarafından uygulanıyor ve denetleniyordu. Ateşle sınama yöntemi için şüphelilere (genellikle özgür kimseler) kızgın demir taşıttırılıyor ya da gözleri bağlanarak yalınayak bir şekilde kızgın

48 Günümüz İngilizcesinde "çile" anlamına gelen ordeal kelimesi, burada Ortaçağ Avrupası bağlamında ele alınmıştır. (ÇN)

saban demiri veya kömür üzerinde yürütülüyordu. Eğer sonuçta bu kimseler yaralanmaz veya yaraları üç gün içinde iyileşirse masum ilân ediliyordu. Bir el veya kolun kaynar suya daldırılması da yöntemler arasındaydı. Cadı olduğu iddia edilen şüpheliler ise çoğunlukla soğuk suya atılıyor, yüzerlerse suçlu addediliyordu. Kutsanmış ekmekle sınama da rahipler içindi. Suçlu din adamlarının kutsal yiyecekleri yedikleri takdirde boğulacağı varsayılıyordu. *Ordeal* uygulaması, 1215'te Kilise tarafından kaldırıldı. Avrupa'ya özgü olmayan bu sınamaların benzerleri Afrika'nın doğusu ile Madagaskar'daki kabileler tarafından da yapıldı.

Oregon Sınır Anlaşmazlığı (1843-46) ABD ile Britanya arasında yaşanan bir toprak anlaşmazlığı. Britanya ve ABD, 1818'den beri Oregon'un ortak işgali konusunda hemfikirdi. Oregon, Rocky Dağları'nın batısında Columbia Nehri vadisine doğru uzanan bir bölgeydi. Yerleşimciler Oregon Yolu'ndan yukarı doğru gittikçe, söz konusu toprakların ABD'nin parçası olması için baskı artmaya başladı. Yerleşimciler, Britanya'yla kuzeydeki sınırlarının Vancouver Adası'nın kuzeyinde 54° 40' paralelinde olmasını istiyordu. 1844'te Başkan *Polk, zafere ulaştığı seçim kampanyasında "54-40 ya da savaş" sloganını kullandı. Britanya'yla tartışmalar yürütüldü. Britanyalılar, başta Columbia Nehri'nin sınır olmasında diretti. Başkan Polk ile Britanya Dışişleri Bakanı George Hamilton *Gordon (Lort Aberdeen) arasında uzlaşma sağlandı. Buna göre Polk'un ilk talebinin güneyinde bir hat kabul ediliyor, 49. paralel sınırı Pasifik'e uzatılıyor ama Vancouver Adası dışarıda bırakılıyordu. 1848'de Kongre, Oregon Bölgesi'ni kurdu. Daha sonra bu topraklar; Oregon eyaleti (1859), Washington eyaleti (1889), Idaho eyaleti (1890) ve Montana ile Wyoming'in bazı kesimleri olarak parçalara bölündü.

Orinyasiyen *Bkz.* PALEOLİTİK.

Orlando, Vittorio Emanuele (1860-1952) İtalyan devlet adamı ve hukukçu. Orlando, İtalya'nın I. Dünya Savaşı'na girmesini desteklemiş ve *Caporetto (1917) felaketinin ardından başbakan olmuştu. Versay'da düzenlenen barış görüşmelerinde İtalya'nın eski Avusturya toprakları üzerindeki iddialarını aşırı bulan Başkan Woodrow *Wilson'la tartışmaya girdi. 1922'de ilk önce *Mussolini'yi desteklese de *Metteotti'nin öldürülmesinin ardından 1925'te protesto amacıyla Parlamento'dan istifa ederek ülkeden ayrıldı. 1943'te Mussolini devrildikten sonra Milli Demokratik Birlik'in önderleri arasında yer aldı.

Orleans dükü 14. yüzyıldan itibaren Fransız kraliyet ailesinde veliahttan küçük olan prensin taşıdığı unvan. Fransa hükümdarı VI. Charles, 1392'de Orleans düklüğünü kardeşi Louis'e bahşetti. Louis'in torunu Fransa hükümdarı XII. Louis oldu. Onun büyük torunu I. *François olup Valois-Orleans hanedanı 1589'da III. *Henri'nin ölümüyle sona erdi. Ailenin ikinci Bourbon-Orleans kolundan Philippe (1674-1723), 1715'te XV. *Louis henüz reşit değilken Fransa'nın kral naibi oldu. 1785'te Philippe'nin büyük torunu Louis Philippe Joseph ("Philippe Égalité") düklük unvanını devraldı. Philippe, başından itibaren Fransız Devrimi'nin destekçisiydi. 1789'da 47 soyluyu örgütleyerek Üçüncü Sınıf meclisine kattı. 1792'de kralın öldürülmesi yönünde oy kullanmasına karşın diğer kalan bütün Bourbon hanedanı mensupları gibi tutuklanarak komplo kurmakla suçlandı ve 1793'te giyotine gönderildi.

Orsini, Felice (1819-58) İtalyan devrimci. Devrimci komplolara adı karışınca 1844'te müebbet hapse çarptırıldı. Daha sonra IX. Pius tarafından affedilse de İtalya'daki *1848 Devrimleri'nde yer aldı. 1849'da Roma'da *Mazzini'ye katıldı ve

ardından gittiği Macaristan'da tutuklandı. 1854'te kaçtıktan sonra İtalyan bağımsızlığının önündeki en büyük engel olarak gördüğü III. *Napoleon'a yönelik suikast planı yaptı. 14 Ocak 1858'de imparatorun arabasını patlatma girişimi başarısızlığa uğradı. Arkasından idam edildi.

Orta Afrika Cumhuriyeti

Başkent:	Bangui
Yüz ölçümü:	622.984 km²
Nüfus:	5.166.510 (2012 tahmini)
Para birimi:	1 Orta Afrika frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%35,0 geleneksel inançlar; %25,0 Protestan; %25,0 Katolik; %15,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%33,0 Gbaya; %27,0 Banda; %13,0 Mandica; %10,0 Sara; %7,0 Mbum
Diller:	Fransızca (resmi), Sango, Gbaya, Banda, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Bağlantısızlar Hareketi, Frank Bölgesi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke. Batı-doğu ekseninde Kamerun'dan Sudan'a; güney-kuzey ekseninde nemli ekvatoral ormanların bulunduğu Kongo Demokratik Cumhuriyeti sınırından Çad havzasının savan ovalarına uzanır.

Fiziki Ülkenin batısında en yüksek rakım 1420 metre olup esas olarak alçak platolardan oluşmaktadır. Ubangi Nehri ülkenin güney sınırıdır. Nehir, ayrıca önemli bir ulaşım kanalıdır.

Ekonomi Çoğunlukla tarıma dayalı ekonomisiyle Orta Afrika Cumhuriyeti, Afrika'nın en yoksul ülkelerinden biridir. Kahve, pamuk ve sert kereste ihracat ürünleridir. En büyük ihracat malı olarak kereste ve pamuğun üzerinde elmas yer alır. Öte yandan bir miktar altın da çıkarılmaktadır.

Tarih Arkeolojik bulgular bu bölgede Paleolitik Çağ'dan (yaklaşık üç milyon yıl önce) itibaren yerleşim olduğunu gösterse de 19. yüzyıla kadar yazılı kayıtlara rastlanmamaktadır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nin, 16. yüzyılda yükselişe geçen Gaoga imparatorluğunun bir parçası olduğu düşünülmektedir. Bölge, köle alımı için 16, 17 ve 18. yüzyıllarda akınlara uğradı. 1889'da ülkeyi keşfetmeye başlayan Fransızlar, 1911'de tamamen egemen konuma gelmişti. Ubangi Chari ismiyle Fransız sömürgesi olan bölge, *Fransız Ekvator Afrikası'nın bir parçasıydı. 1958'de Fransız Milletler Topluluğu bünyesinde bir cumhuriyet oldu ve 1960'ta tam bağımsızlık kazandı. 1976'da Devlet Başkanı Jean Bedel Bokassa, devleti imparatorluk, kendisini de imparator ilân etti. Zulüm yapıldığı iddiaları üzerine Bokassa 1979'da iktidardan indirildi. Ülke yeniden cumhuriyete döndürüldü. Siyasi istikrarsızlık sürerken 1981'de General Kolingba ülkenin sivil yönetimine el koydu. Sivil hükümet 1986'da yeniden kuruldu ve Kolingba devlet başkanı olarak kaldı. Çok partili siyaset talepleri üzerine 1992'de yeni bir anayasa benimsendi. 1993'te yapılan seçimlerde Ange-Félix Patassé devlet başkanı oldu ve bir koalisyon hükümeti kuruldu. 1999'da Patassé yeniden seçildi. 2003'te gerçekleşen askeri darbeyle General François Bozizé devlet başkanlığına getirildi. 2005'te yapılan seçimlerle devlet başkanlığı tasdik edilen Bozizé, 2011'de bir kez daha seçildi. Bozizé dönemi içeride isyancı kuvvetlerle çarpışma, dışarıda da komşu ülkelerle çatışmadan kaynaklı saldırılarla geçti. 2013'te, devlet ile esası Müslüman olan isyancı kuvvetler arasında

yapılan ateşkes hemen bozuldu. İsyancılar başkenti işgal etti, Bozizé kaçtı ve isyancıların önderlerinden Michel Djotodia devlet başkanı oldu. Buna karşın Djotodia, emrindeki kuvvetlere hâkim olamadı ve çoğu Hıristiyan olan insanlara yönelik tehlike arttı. Bunun üzerine ülkede Hıristiyan milis kuvvetleri kuruldu. Devlet, olayların üzerindeki denetimi kaybettikçe Müslüman ve Hıristiyan nüfus arasında vahşi çatışmalar baş gösterdi. 2014'te uluslararası baskı sonucu istifaya zorlanan Djotodia'nın yerine Catherine Samba-Panza geldi.

Orta Afrika Federasyonu (1953-63) Özerk bir sömürge devlet olan Güney Rodezya (*Zimbabve) ile Britanya mandasındaki Kuzey Rodezya (*Zambiya) ve Nyasaland'dan (*Malavi) oluşmuş kısa süreli bir Afrika federasyonu. 1920 ve 1930'larda iki Rodezya'da da Avrupalılar birliğin sağlanması için baskı yapmaktaydı. Ancak Britanya, Kuzey Rodezya ve Nyasaland'daki Afrikalılara karşı sorumluluğundan ötürü bu teklifi reddetmişti. 1953'te Britanya'daki Muhafazakâr Parti hükümeti, birleşmenin ekonomik fayda sağlayacağına yönelik önerileri dikkate alarak bir federal anayasa yapılmasına izin verdi. Buna göre federal hükümet dış ilişkiler, savunma, para birimi, sömürgeler arası ilişkiler ve federal vergilerden sorumlu olacaktı. Yeni anayasayı takiben 1960-1961'de Afrika milliyetçiler ayaklandı ve gösteriler düzenledi. 1962'de Britanya, prensipte Nyasaland'ın ayrılmasını kabul etti. İlgili dört hükümetin toplandığı Victoria Falls Konferansı'nda federasyonun dağıtılması kararı alındı.

Orta Amerika Devletleri Örgütü (OCAS) (1951-60) Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua'dan meydana gelen bölgesel bir topluluk. 1951'de kurulan OCAS'ın amacı, Orta Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı'nı oluşturmaktı. 1960'ta bu amaca ulaşılsa da OCAS üyeleri ufak tefek başka konularda da işbirliğine devam etti. San Salvador Sözleşmesi (1962), ilk antlaşmadaki ticari ve mali hükümleri genişleterek kalıcı siyasi, ekonomik ve savunma kurulları oluşturma hedefi koydu.

Orta Amerika Ülkeleri Ortak Pazarı (CACM veya ODECA) Guatemala, Honduras, El Salvador, Nikaragua ve Kosta Rika'dan oluşan bir ekonomik kuruluş. 1960'ta beş ülkenin de imzaladığı bir antlaşmayla ortaya çıkan CACM'nin amaçları ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, ihracatın teşvik edilmesi ve bölgesel işbirliği yoluyla sanayileşme düzeylerinin artırılmasıydı. Ayrıca örgüt, Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği (şimdiki adı Latin Amerika Entegrasyon Birliği) üye ülkeleriyle işbirliği geliştirmek hedefiyle Guatemala City'de kalıcı bir sekretarya kurdu. 1970'lerde CACM savaş, kargaşalıklar, uluslararası ekonomik gerileme ve üye ülkeler arasındaki ideolojik farklılıklar nedeniyle ivme kaybetti. 1986'da yeni bir gümrük anlaşması yürürlüğe girdi ve bu sayede bölgesel ticaret arttı. 1993'te CACM'nin yerini Orta Amerika Entegrasyon Sistemi aldı.

Ortaçağ Avrupa'da yaklaşık 700'den 1500'e kadarki döneme verilen isim. Batı'da Roma İmparatorluğu'nun düşüşü ve 5-6. yüzyıllardaki barbar istilalarının (*Karanlık Çağ) arkasından farklı krallıklar ortaya çıktı ve yeni yönetim biçimleri geliştirildi. MS 800'de *Charlemagne'nin taç giymesiyle anarşi sona erdi ve uygarlık ve ilim yeniden yükselişe geçti. *Alfred'in hükümdarlığında İngiltere, aynı şekilde ilmin geliştiği ve manastırların yayıldığı bir döneme girdi. 9 ve 10. yüzyıllarda *Vikingler ile *Normanların yayılması, her ne kadar başta şiddet ve yıkıma neden olsa da bu halkların yerel halklarla kaynaşmasının önünü açtı. Ticaret ve kent hayatı canlandı.

Yüksek Ortaçağ'da (12 ve 13. yüzyıllar) papalığın gücü arttı. Bu da papa ile dünyevi hükümdarlar arasında yetki alanlarına dair çatışmalara yol açtı. Yeni tarikatların

kurulması, ilmi ve mimari gelişmeleri teşvik etti. Kutsal Topraklar'a hacca gitme takıntısı, *Haçlı Seferleri'nin itici gücü oldu. Düzenlenen seferlerde binlerce Hıristiyan şövalye, Müslümanlarla savaşmak ve onları Hıristiyan yapmak amacıyla Filistin'e gitti. Feodal sistem çerçevesinde toplum, askeri bir temelde örgütlendi. Söz konusu sistemde askerlik hizmeti karşılığında belli kimselere toprak tahsis ediliyordu. Bu dönem savaşlarla geçmesine karşın diğer yandan ticaret de gelişmiş (özellikle İngiliz yün ticareti); üniversiteler kurulmuş; başta felsefe ve ilahiyat (*skolastisizm) olmak üzere ilmi çalışmalar artmıştır. Gotik sanat ve mimarinin en güzel örnekleri, 12. yüzyıldan başlayarak 300-400 yıllık süreçte inşa edilen katedrallerdi.

13-14. yüzyıllarda çeşitli etkenlerin bir araya gelmesiyle toplumsal ve ekonomik huzursuzluklar baş gösterdi. *Kara Ölüm ve Fransa ile İngiltere arasındaki *Yüz Yıl Savaşı nüfusun azalmasına ve ruhban sınıfı karşıtlığının başlamasına sebebiyet verdi. 15 ve 16. yüzyıllarda İtalya'daki Rönesans, yeni bir şüpheci sorgulama anlayış yarattı ve Ortaçağ'ın sonunu getirdi.

Ortega, Daniel *Bkz.* NİKARAGUA; SANDİNİSTA KURTULUŞ CEPHESİ.

Ortodoks Kilisesi Fener Rum patriğinin başında olduğu, Rusya ve Romanya Kilisesi gibi ulusal cemaatleri bulunan Doğu veya Rum Kilisesi. Doğu Kilisesi, Batı Kilisesi'nden 4. yüzyılda ayrıldı. Ayrılığın esas etkenleri kültürel ve siyasi nitelikliyken 5. yüzyıldan itibaren öğreti ve tören farklılıkları öne çıkmaya başladı. 1054'te papa ve Konstantinopolis patriği birbirini aforoz edince ayrılık resmiyet kazandı. 20. yüzyılın son bölümlerinde Ortodoks Kiliseleri, tek bir kilise altında toplanmak üzere harekete geçti. 1054'teki karşılıklı aforozlar, 1965'te geri alındı.

Osborne, Thomas, I. Danby Kontu (1632-1712) İngiliz devlet adamı. Tekrar tahta çıkan II. *Charles yandaşı olarak 1665'te Parlamento'ya girdi. Hızlıca terfi etti ve 1671'de deniz bakanlığı ve 1673'te hazine bakanlığı yaptı. II. Charles'e para bulmak için Fransa hükümdarı XIV. Louis'le istemeye istemeye girdiği pazarlık nedeniyle 1678'de Parlamento tarafından yolsuzluğa bulaşmakla suçlandı. 1684'e kadar hapsedildi. 1688'de III. *William'ı (Oranj) İngiltere'ye davet eden metne imza attı ve yeniden kraliyetin gözüne girerek 1694'te Leeds dükü oldu. Ancak arkasından gelen başkaca yolsuzluk suçlamaları, 1695'ten sonra kamusal yaşamdan çekilmesine yol açtı.

Osborne Kararı (1909) Britanya'da sendika fonlarının siyasi amaçlarla kullanımına dair alınan bir mahkeme kararı. Liberal bir sendikacı olan W. V. Osborne, sendika aidatlarının bir kısmının İşçi Partisi milletvekillerinin maaşlarını ödemek üzere kullanılmasına karşı dava açtı. Mahkemeler, Osborne lehinde karar aldı. Bu döneme kadar milletvekilleri, Parlamento'dan maaş almıyordu. 1911'de bu sorun çözüldü. 1913 Sendika Yasasıyla sendikaların siyaset fonu bulundurmasına izin verildi; fakat bu fona verilecek aidatlar üyelerin isteğine bağlandı.

Osceola (yak. 1800-39) Seminole kabile şefi. Çok becerikli bir askeri önder olan Osceola, *Seminole Savaşı'nda (1835-42) ABD'nin kabilesini batıya sürme girişimlerini üç yıl boyunca engelledi. Osceola'nın Florida Everglades'teki başarılı direnişiyle hüsrana uğrayan General Jessup, düzenlenecek bir barış konferansı için Osceola'ya geçiş izni vermeyi teklif etti. Ancak sözüne ihanet eden Jessup, Osceola'yı Charleston yakınlarındaki Moultrie Kale[illegible]apsetti. Osceola, burada hayatını kaybetti.

Osman (yak. 574-656) İslam'ın üçüncü halifesi (644-56). Eski Mekke aristokrasisinin temsilcilerini yeniden etkili konumlara getirerek ciddi bir huzursuzluğa yol açtı. Osman'ın kişisel zaafları, Hz. *Muhammed'in en küçük eşi Ayşe ile ku-

zeni ve damadı Ali'nin kendisine rakip olarak ortaya çıkmasına neden oldu. Osman, Mısır'dan gelen isyancı askerler tarafından öldürüldü. Osman'ın arkasında bıraktığı en kalıcı miras, emri üzerine derlenen Kur'an'ın onaylı nüshasıdır.

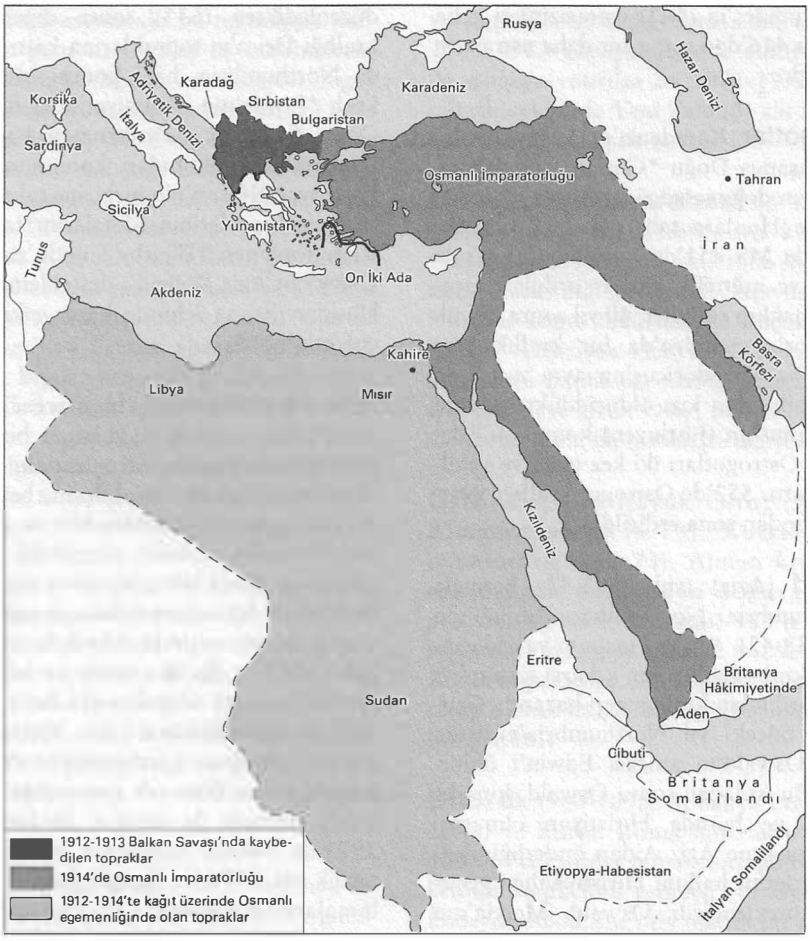
Osman, I. (1259-1326) Türk fatih, Osmanlı Hanedanı ve imparatorluğunun kurucusu. 1288'de babasının yerine Selçuk Türklerinin[49] başına geçen Osman, sultan olarak hüküm sürdü. Küçük Asya'nın kuzeybatısını fethetti. 1299'da emir unvanı aldı.

Osmanlı İmparatorluğu Türklerin Müslüman imparatorluğu (1299-1922). Kuzey Anadolu'da I. *Osman tarafından kuruldu. Osman'ın halefleri, Küçük Asya'nın tamamını ve Güneydoğu Avrupa'nın büyük bölümünü içine alacak şekilde devlet topraklarını genişletti. 1401'de Timur'un istilasıyla Osmanlı hâkimiyetine ağır bir darbe indi. Buna karşın Osmanlı, zamanla yeniden genişlemeye başladı ve sonuçta 1453'te Konstantinopolis'i ele geçirdi. İmparatorluk, en parlak dönemini I. Süleyman (1520-66) hükümdarlığında yaşadı. Kuzey Afrika dahil olmak üzere Doğu Akdeniz'de egemenlik sağlanmış ve Orta Avrupa tehdit edilmişti. Ancak bu dönemin ardından gerileme baş gösterdi. 17. yüzyılda gücünü hâlâ koruyan Osmanlı İmparatorluğu, 19. yüzyıla gelindiğinde artık "Avrupa'nın hasta adamı" olmuştu. Devlet, nihayetinde 20. yüzyılın başında çöktü.

Osmanlı-Rus Savaşları (1806-12, 1828-29, 1853-56, 1877-78) Rusya ile *Osmanlı İmparatorluğu arasında Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'da bu bölgelerin siyasi hâkimiyeti için yapılan bir dizi savaş. Osmanlı-Rus Savaşları; *Romanya, *Sırbistan ve *Bulgaristan gibi Slav ülkelerinin ortaya çıkmasına imkân verdi ve bölgenin dört bir yanında milliyetçi dürtüleri harekete geçirdi. 1806-1812'de Balkanlar'a yönelik Mareşal *Kutuzov önderliğinde düzenlenen etkili bir sefer, Türkleri barış yaparak Sırbistan'ın özerkliğini tanımaya ve Besarabya'yı Rusya'ya bırakmaya zorladı. 1828-1829 savaşı, *Yunan Bağımsızlık Savaşı'nın bir sonucuydu. Rus gemileri, Navarin Deniz Muharebesi'nde Türkleri yenilgiye uğrattı. Bu sayede Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Bir Rus ordusu, Eflak ve Boğdan'ı istila ettikten sonra Balkanlar boyunca ilerledi ve Konstantinopolis'i tehdit etti. İkinci bir ordu da Kafkasya'yı geçerek Yukarı Fırat'a ulaştı. Savaşı sonlandıran Edirne Antlaşması'yla (1829) Eflak ve Boğdan'a fiilen bağımsızlık verildi ve Rusya'nın *Ermenistan'ın bir bölümü üzerinde egemenliği tanındı. 1853-1856 *Kırım Savaşı'nda Rusya'nın karşısında Avusturya ve Türkiye'nin yanı sıra Britanya ve Fransa da vardı. Rusya, *Paris Antlaşması'nda bazı topraklarını terk etmek durumunda kaldı. 1876'da Türklerin *Bulgaristan'da bir ayaklanmayı bastırmasının ardından Avrupa, "Bulgaristan vahşeti" karşısında feryat etti. Bunun üzerine 1877'de Rus kuvvetleri, iddiaya göre Bulgar Hıristiyanları korumak adına Bulgaristan'ı istila etti. Konstantinopolis bir kez daha tehdit altındaydı. Savaşı bitiren Ayastefanos Antlaşması (Mart 1878) (*Üç İmparator Birliği), Britanya ve Almanya'nın tepkisini çekince Antlaşma, *Berlin Kongresi'nde (Haziran 1878) düzenlendi. İddialara göre iki ülkenin tepkisinin nedeni, Antlaşma'nın Rusya'ya Balkanlar'da fazla nüfuz tanımış olmasıydı.

Ostpolitik (Almanca, "doğu politikası" anlamında) 1970'lerde *Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Doğu blokuyla ilişkiler tesis etme politikasına verilen isim. Bu politikayla, Batı Almanya'nın Hallstein Doktrini'nde (1955) ortaya konan Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin (Doğu Almanya) meşruiyetini tanımama tutumu tersine çevrildi. Almanya Federal Cumhuriyeti Şansölyesi Willy *Brandt, *Ostpolitik'i* özel bir gayretle sürdürdü. 1972'de yapılan

49 Osman, Selçuk Türklerinin önderliğini üstlenmemiştir. Burada bir yanlışlık yapıldığı anlaşılmaktadır. (ÇN)

Osmanlı İmparatorluğu. *Osmanlı İmparatorluğu, altı yüzyılın üzerinde bir süre Doğu Akdeniz'e egemen oldu. Ancak 20. yüzyılın başlarında hızlı bir çöküş yaşadı.*

Genel İlişkiler Antlaşması, iki Almanya arasındaki ilişkileri normalleştirdi. Öte yandan Batı Almanya'nın hem Sovyetler Birliği hem de Polonya'yla yaptığı antlaşmalar sonucunda Oder-Neisse sınırı resmen tanındı (1970-72).

ostrasizm Eski Atina'da bir sürgün yöntemi. Her yıl düzenli olarak yapılan toplantılarda Atina meclisi, o yıl ostrasizm isteyip istemediğine karar verirdi. Eğer onay çıkarsa iki ay sonra bir ostrasizm düzenlenirdi. Ardından isteyen her vatandaş, bir çömlek kırığına ("*ostrakon*") bir isim yazardı. En az 6000 geçerli "*ostraka*" sayıldıktan sonra aleyhinde en fazla oy çıkan kişi Attika'yı on yıllığına terk etmek zorunda kalırdı. Ancak bu kişinin yokluğunda bölgedeki mülkünden gelir elde etmesine izin verilirdi. Birinin bu şekilde sürgün edilmesi için oylama yapılması, bir anlamda "genel seçim" gibiydi. Yani siyasi rakipler, birbirlerinin politikalarına yönelik "güven oylaması" yapıyordu. Bu şekilde siyasi gücün sınandığı ostrasizmlerin başında Themistokles (yak. 471), Kimon (yak. 462) ve Perikles'in raki-

bi Thukudides'in (443) ostrasizmleri gelir. 417 veya 416'dan sonra bir daha ostrasizm yapılmadı.

Ostrogotlar Karadeniz'in kuzey kıyılarında yaşamış Doğu *Gotlar. Ostrogotlar, *Hunların doğuya göçü sırasında yerinden edildi ve Hunlara tabi oldu. *Attila önderliğinde MS 451'de Katalon Çayırı'nda Romalı ve müttefik barbar orduları tarafından mağlup edildiler. 40 yıl sonra Büyük *Theodoricus, İtalya'da bir krallık kurdu. 533'te Theodoricus'un aynı zamanda İtalya naibi olan kızı öldürüldükten sonra *Iustinianus'un (Jüstinyen) komutanı *Belisarius, Ostrogotları iki kez istila ve yenilgiye uğrattı. 552'de Ostrogot krallığı, Narses tarafından sona erdirildi.

Oswald (Aziz) (yak. 605-42) Bernicia (*Northumbria) Northumbria Krallığı'nın kralı (633-42). 633'te Hexham yakınlarında Gal kral *Cadwallon'a karşı kazandığı zaferin ardından krallığı geri kazandı. Cadwallon, önceki yıl Northumbria'yı istila ederek Oswald'ın amcası Edwin'i öldürmüştü. Bu istiladan sonra Oswald, Iona'ya sığınmış ve burada Hıristiyan olmuştu. 635'te Iona'nın Aziz Aidan önderliğindeki misyonerlerini halkını Hıristiyanlığa geçirmekle görevlendirdi. Oswald, Mercia'nın pagan kralı *Penda tarafından muharebede öldürüldü.

Oswald, Lee Harvey (1939-63) 1963'te Teksas eyaletinin Dallas şehrinde Başkan *Kennedy'ye suikast düzenlediği iddia edilen kişi. Oswald, tutuklanmasına karşın duruşmaya çıkamadan başka bir sivil Jack Ruby tarafından öldürüldü. Suç ortakları olduğuna dair pek çok teori dolaşsa da *Warren Komisyonu, Oswald'ın tek başına hareket ettiği sonucuna vardı.

Oswy (veya Oswiu) (ö. 670) Northumbria kralı (651-70). 642'de ağabeyi Oswald'ın ardından Bernicia Northumbria Krallığı'nın hükümdarı oldu. Kuzeni Oswin'e suikast düzenledikten (651) sonra diğer kuzey krallığı Deira'yı topraklarına kattı. Başlarda Northumbria, hâlâ komşu Mercia'nın kralı *Penda'nın hâkimiyetindeydi. Ancak Oswy, 655'te Penda'yı yenmeyi başardı ve İngiltere'nin hükümdarı konumuna geldi. Hıristiyan Kilisesi'nin birbirine rakip Roma ve Kelt biçimlerinin iddialarını tartışmak üzere toplanan *Whitby Sinodu'nda (664) Oswy'nin Aziz Wilfrid'i desteklemesi, toplantıdan Roma lehinde karar çıkmasında çok etkili oldu.

otobüs politikası (İngilizcesi **busing**) 1960'larda ABD'de uygulanan bir eğitim politikası. Genelde varoşlardaki okullara giden çocuklar, siyahilerin, beyazların ve Latin Amerika kökenlilerin yaşadığı mahallelerden otobüsle alınıyordu. Böylece okullarda ırksal bütünleşmenin sağlanması hedeflendi. Irk ayrımına karşı hareket, esas olarak güney eyaletlerini etkilemişti; otobüs politikası da ilk olarak bu bölgelerde yürürlüğe girdi. Uygulamaya beyaz aileler şiddetli biçimde karşı çıktı. Merkezi bölgelerin birçoğunda tamamen siyahi aileler yaşadığından, fiilen ırk ayrımcılığı pek çok kuzey şehrinde de varlığını sürdürüyordu. 1971'de Yüksek Mahkeme, bu politikayı tasdik etti. 1972'de Kongre, başkaca uygulamaların ertelenmesi kararı aldı. Konu tartışılmaya devam etti ve ırksal bütünleşme aracı olarak uygulama alanı giderek azaldı.

otomasyon İmalat ve veri işleme başta olmak üzere normal işleyişinde hemen hemen hiç insan müdahalesi gerektirmeyen otomatik sistem veya makinelerin kullanımına verilen isim. 19. yüzyılda dokuma ve torna tezgâhları gibi bazı makineler giderek artan bir biçimde kendi kendine çalışmaya başlamıştı. Aynı zamanda aktarma makineleri de geliştirilmekteydi. Aktarma makineleri, her biri bir işlevi yerine getiren bir dizi makine-araçların sürekli bir üretim hattı içerisinde hava veya su basıncı cihazları aracılığıyla üretim parçalarını bir eylemden diğerine aktarmasına yarı-

yordu. Otomasyondaki bu teknolojik ilerlemelerin yanı sıra işçiler ile makinelerin verim ve üretkenliğinin artırılmasını öngören "bilimsel yönetim" teorisi ortaya atılmıştı. Frederick Winslow Taylor'un daha önce üzerinde çalıştığı zaman ve hareket konusuna dayanan bu teori, Philadelphia, ABD'de Taylor tarafından 1880'lerde geliştirildi. Elektrikli cihazların ve zaman ayarlı şalterlerin geliştirilmesiyle birlikte 20. yüzyılın başlarında otomatik olarak kontrol edilen üretim süreçlerinde artış görüldü. Bunlar arasında petrol rafinerisi, kimyasallar ve gıda işleme gibi temel sanayiler de yer alıyordu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bilgisayarın bulunması, demir-çelik gibi imalat sanayilerinde de daha karmaşık otomasyon sistemlerinin kullanılmasını mümkün kıldı.
Yüksek düzeyli otomasyonun en bilindik örneği, otomobil veya diğer karmaşık ürünlerin montaj fabrikalarıdır. Son yıllarda otomasyonun niteliği, eskiden elle yapılan işlemlerin otomatik kontrol sistemleriyle görece düz bir şekilde mekanizasyonundan bilgi toplama ve işleme süreçlerinin geniş çapta otomasyonuna doğru ilerlemiştir.

Ottava Anlaşmaları (1932) Britanya ile *dominyonları arasındaki gümrük vergileri ile ticaret üzerine yapılan bir dizi anlaşma. Anlaşmalar, Ottava'da düzenlenen İmparatorluk Ekonomi Konferansı'nda yapıldı. Ottava Anlaşmaları, *Büyük Buhran'ın etkilerini azaltmak amacıyla imparatorluk içinde ticarete ayrıcalık tanıyan bir sistem oluşturdu. Dominyonlardan Britanya'ya gümrüksüz girecek et, buğday, süt ürünleri ve meyvelere kotalar koyuldu. Karşılığında dominyonlar, Britanya'dan ithal edilen imalat ürünlerine gümrük vergisi indirimi uygulayacaktı. Anlaşmalar çeşitli ekonomik kazanımlar getirse de çok etkili olmadı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra gümrük indirimleri, istikrarlı bir şekilde azaltıldı. Ayrıca Britanya'nın *Avrupa Ekonomik Topluluğu'na girme ihtimali, anlaşmaların giderek önemini yitirmesine yol açtı. Her ne kadar Ottava Anlaşmaları, 1961-1963 görüşmelerinde ciddi anlamda masaya yatırılsa da 1971-1972 üyelik müzakerelerinde Yeni Zelanda süt ürünleri meselesi dışında pek anılmadı.

Otterburn Muharebesi (5 Ağustos 1388) Kuzey İngiltere'de bir köy olan Otterburn'da İskoç kuvvetlerinin İngilizlere karşı kazandığı bir zafer. Her ne kadar Douglas kontu öldürülse de Küçük Henry *Percy (Delifişek Henry) ele geçirildi ve kuzeydeki İngiliz egemenliği gelecek yıllar için tehlikeye girdi. Olay, *Ballad of Chevy Chase* eserinde ölümsüzleştirilmiştir.

Otto, I. (veya **Büyük Otto**) (912-73) Alman kralı (936-73), Kutsal Roma imparatoru (962-73). Alman kralı olarak Sakson yurdundan doğuya doğru genişleme politikası izledi. 955'te istilacı Macarları yenilgiye uğrattı. 962'de Kutsal Roma imparatoru olduktan sonra papalığa rakip olarak İtalya'da güçlü bir imparatorluk yarattı.

Otto, III. (980-1002) Almanya kralı (994-1002) ve Kutsal Roma imparatoru (996-1002). Eski Roma İmparatorluğu'nun görkemini ve gücünü yeniden yaratma hedefindeydi. Kendisine tabi olacak bir papanın yardımıyla dünya Hıristiyanlığının önderi olmayı istiyordu. Kısa ömrü boyunca bir yıl boyunca manastırda yaşadığı sofuluk zamanları ile Roma'da dünyevi iktidar kurma hayalleri arasında gitti geldi. Roma'da inşa ettirdiği sarayda şark inzivasında yaşadı. Papalığa hâkim olabilmek için kuzeni VI. Gregorius[50] (996-99) ve öğretmeni II. Silvester'i (999-1003) papa yaptı. Buna karşın İtalya'da çıkan isyanların önüne geçemedi.

Oturan Boğa (Siyuca ismi **Tatanka İyotake**) (yak. 1831-90) Siyu kabile şefi. 1867 civarından itibaren Siyu halkla-

50 Verilen tarihlere bakıldığında söz konusu kişinin V. Gregorius olduğu anlaşılmaktadır. (ÇN)

rının en büyük şefi olan Oturan Boğa, ABD'nin 1875 tarihli Siyuları zorla Kızılderili Toprakları'na yerleştirme kararına direndi. 1876'da ABD ordusu saldırıya geçince Siyulara topraklarını korumak için yürüttükleri savaşta önderlik etti. Sonuçta General *Custer ve askerleri Little Bighorn'da katledildi. Oturan Boğa, 1885'te Buffalo Bill'in Vahşi Batı gösterisinde yer alsa da halkına önderlik yapmayı sürdürdü. *Hayalet Dansı inancının savunucularından biri oldu. Bir ayaklanma sırasında öldürüldü.

Otuz Dokuz Madde (İngilizcesi **Thirty-Nine Articles**) İlk defa 1563'te yayımlanan bir özet öğretiler bütünü. Otuz Üç Madde, nihayetinde 1571'de Anglikan Komünyonu tarafından görüşlerinin bir ifadesi olarak benimsendi. Maddelerin çoğu, farklı farklı yorumlara açıktır. Metin, İngiliz Reformasyonu'ndaki değişiklikler ve sapmalar dolayısıyla ortaya çıkan birkaç farklı tanımlamaya dayanmaktadır. On Madde (1536) ve Altı Madde (1539) dinde muhafazakârlığı savunurken *Cranmer ve Ridley tarafından hazırlanan Kırk İki Madde (1553) belirgin bir Protestan niteliğe sahipti. Bu metinler, Otuz Dokuz Madde'nin temelini oluşturdu.

Otuz Yıl Savaşı (1618-48) Büyük oranda Almanya'da gerçekleşen bir dizi çatışma. Protestan-Katolik rekabeti ve Alman anayasasına dair meseleler zamanla Avrupa çapındaki genel mücadeleler içinde erimiştir. Savaş, 1618'de Bohemya'da müstakbel imparator II. *Ferdinand'a karşı düzenlenen Protestan isyanıyla başladı. Hollanda İsyanları'nın 1621 sonrası nihai aşamasını da kapsayan Otuz Yıl Savaşı, 1635'ten sonra esas olarak Fransa-Habsburg çatışmasıyla devam etti.

1623'e gelindiğinde Ferdinand, Bohemya'daki isyana karşı zafer kazanmış ve İspanya ile Bavyera'nın yardımıyla V. *Friedrich'in hâkimiyetindeki *Pfalz'ı fethetmişti. Ancak Ferdinand'ın Almanya üzerindeki emelleri ve İspanya'yla kurduğu ittifak, Avrupa'daki Protestan ülkelerde ve Fransa'da endişe yarattı. 1625'te Danimarka hükümdarı IV. Christian, Hollandalıların başını çektiği Habsburg karşıtı koalisyonun lideri olarak Katolik yayılmacılara karşı yeniden savaş başlattı. Tserklaes ve Wallenstein tarafından bir dizi yenilgiye uğratılan Danimarka, Lübeck Antlaşması'yla (1629) savaştan çekildi. Böylece imparator, gücünün zirvesine ulaşmıştı.

İsveç'in II. *Gustav (Adolf) önderliğinde savaşa girmesi imparatorluğun şansını tersine çevirdi. Gustav, Lützen'de (1632) öldürüldükten sonra İsveç Şansölyesi Oxenstierna, Alman Protestanlardan oluşan Heilbronn Birliği'ne (1633) mali destekte bulunmaya başladı. Birlik de 1634'te Nördlingen'de aldığı ağır yenilginin ardından dağıldı. 1635'te Prag Antlaşması, Almanya'daki içsavaşı bitirdi. Fakat aynı yıl Fransa, İsveç ve Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'yle ittifak kurarak Habsburg'a savaş açtı. Beş yıl süren müzakereler sonucunda meselelerin büyük kısmı, 1648'de imzalanan *Vestfalya Antlaşması'yla çözüldü. Buna karşın Fransa-İspanya arasındaki savaş, 1659'da imzalanan Pireneler Antlaşması'na kadar devam etti.

Oudenarde Muharebesi (1708) *İspanya Veraset Savaşı sırasında gerçekleşen bir çarpışma. Flaman kenti Oudenarde'de John *Churchill (Marlborough dükü) ile Hollandalı ve Avusturyalı müttefikleri, Fransız ordusunu yenilgiye uğrattı. Bu, Churchill'in üçüncü zaferiydi. Sonuçta Lille'nin ele geçirilmesinin önünü açıldı. 1745'te *Avusturya Veraset Savaşı'nda Fransızlar, kenti alarak tahkimatı kaldırdı.

Outremer ("denizaşırı") Birinci *Haçlı Seferi'nden (1096-99) sonra Filistin'de kurulan *Kudüs Latin Krallığı'na Frankların verdiği isim. 1100 yılı Noel gününde I. *Baudouin, devletin ilk kralı olarak taç giydi. Toprakları dar bir kıyı

şeridinden ibaret olan Latin Krallığı'nın doğu sınırları belli değildi. Krallık, yaşayabilmesi için Avrupa'dan düzenli olarak gelecek yerleşimcilere ihtiyaç duyuyordu. Daha sonra Müslümanlar, istilacılara karşı birleşti ve 1187'de Kudüs'ü ele geçirdi.

Ova Halkları Kuzey Amerika'nın Ovalar bölgesinin asıl sakinlerine verilen isim. Genel itibariyle Ova Halkları, yerleşik çiftçiler ve göçebe avcılar şeklinde iki ana gruba ayrılmaktaydı. 18. yüzyılın başında atın gelişi bölgede derin bir etki yarattı; Siyular ve *Kriler gibi pek çok halk, Ovalar bölgesine göç etti. Bu atlı göçebeler, bufalo avcılığında ustalaştı. Kış aylarında kabileler, küçük gruplara bölünüyordu. *İrokualarda olduğu gibi birçok kabilede kadının toplumsal konumu yüksekti. Payeler babadan oğula geçmiyor, ancak savaşarak veya dul ve yetimlere cömertlik göstererek elde edilebiliyordu. Şef unvanı, esas olarak itibar meselesiydi; zira yetkiler, toplumsal konumu yüksek kimselerin fikir birliğiyle kullanılıyordu. Ayrıca bu kimseler, anlaşmazlıkların çözümünde hakem görevi görüyordu.

Oyo Yoruba İmparatorluğu Batı Afrika'da Yoruba krallıklarından oluşan gevşek bir konfederasyon. 19. yüzyılın başlarına gelindiğinde Oyo Yoruba İmparatorluğu parçalanmaya başlamıştı. Bu süreç, köle ticaretindeki gerileme ve kuzeyde *Fulani İmparatorluğu'nun yükselişiyle daha da hızlandı. Fulaniler, eski Oyo kentini yıkarak Müslüman İlorin Emirliği'ni kurdu. Oyo İmparatorluğu'nun yeni hükümdarı olan Alafin Atiba (1836-59), Ago Oja isminde yeni bir başkent inşa etti ve İbadan'la ittifak kurdu. Fakat Atiba'nın ölümü üzerine içsavaş çıktı. Aynı dönemde Yoruba halkının ruhani lideri Oni'nin (İfe hükümdarı) etkisi de Hıristiyan misyonerlerin gelmesiyle azalmaya başladı. 1888'de dönemin Oyo hükümdarıyla (*alafin*) imzalanan antlaşma sonucunda bütün Yoruba krallıkları, Britanya hamiliğine geçti. 1900'da İmparatorluk, Güney Nijerya protektorasına dahil edildi.

Owen, Robert (1771-1858) Gal toplumsal reformcu ve sanayici. Sosyalist düşüncenin öncülerinden olan Owen, kişiliğin toplumsal çevrenin bir ürünü olduğunu düşünüyordu. İskoçya'daki New Lanark'ta bulunan kendisine ait pamuk fabrikalarını merkeze alan bir sanayi toplumu modeli yarattı. Bu model, karşılıklı dayanışma ilkeleri üzerinde örgütleniyordu. Çalışma koşulları iyileştiriliyor, işçilere ve ailelerine barınmayla birlikte eğitim imkânı da sağlanıyordu. Daha sonra Owen, birçok kooperatif topluluk kurdu. Her ne kadar bunların hepsi başarıya ulaşmasa da Owen'in fikirlerinin Britanya sosyalist düşüncesinin gelişiminde ve işçi-işveren ilişkileri pratiğinde uzun vadeli etkileri oldu.

Oxenstierna, Axel Gustaffson, Kont (1583-1654) İsveçli devlet adamı. 1602'de İsveç devletinin hizmetine girdi. 1609'da Devlet Konseyi'ne katıldı. 1612'de II. *Gustav (Adolf), tarafından şansölye olarak atandı. Sonraki 22 yıl boyunca Gustav'la beraber çalıştı. Önemli bir idari reformcu olan Oxenstierna, ayrıca İsveç aristokrasisinin monarşiyle uzlaşmasına da zemin hazırladı. Oxenstierna, 1629'da Polonya'yla Altmark Ateşkesi'ni müzakere etti. 1631'de Almanya'da Gustav'a katıldı. 1632'de kral öldükten sonra *Otuz Yıl Savaşı boyunca doğrudan İsveç politikalarını yönetti. Öte yandan 1636'dan Kraliçe *Kristina'nın reşit olduğu 1644'e kadar İsveç'in fiili hükümdarlığını yürüttü. Sonrasında Kristina'yla kurduğu ilişki, her zaman uyumlu gitmedi. Ölümü üzerine oğlu Erik, şansölyelik görevini devraldı.

Oxford Hareketi *Bkz.* NEWMAN, JOHN HENRY.

Ödünç-Kira Yasası (İngilizcesi Lend-Lease Act) II. Dünya Savaşı'nda ABD'nin Britanya ve müttefiklerine teçhizat sağlamasının yasal zeminini oluşturan düzenle-

me (1941-45). Başkan F. D. *Roosevelt'e, ABD'nin güvenliği adına savunulması kritik öneme sahip herhangi bir devlete teçhizat ve levazım ödünç verme veya kiralama yetkisi tanıyan bir yasanın Kongre'den geçmesiyle anlaşma resmiyete kavuştu. Nakliyatın yaklaşık yüzde 60'ı Britanya'nın askeri üsleri karşılığında borç olarak Britanya'ya giderken yüzde 20 civarı Sovyetler Birliği'ne gönderildi.

öğrenci ayaklanmaları Öğrenci grupları tarafından yapılan toplumsal ve siyasi protestolar. Öğrenciler, 19 ve 20. yüzyıllarda gerçekleştirilen hemen hemen her büyük devrimde önemli bir rol oynamıştır. 19. yüzyılın başlarında Alman üniversitelerindeki öğrenci hareketleri (*Burschenschaften*) Alman milliyetçiliğini destekledi ve *Metternich yönetimine karşı çıktı. Çarlık Rusyası'nda liberal reform mücadelesi veren öğrenciler hapse atıldı, sürüldü ya da idam edildi. İki Dünya Savaşı arası dönemde Almanya ve Japonya'daki üniversitelerde esas olarak sağ mücadele ve devrimleri savunan hareketler görüldü. II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmekte olan ülkelerdeki üniversitelerde çoğunlukla güçlü milliyetçi ve Marksist hareketler ortaya çıkarken Avrupa, ABD ve Japonya'da 1960'larda sol hareketler pek çok üniversiteye hâkim duruma geldi. 1964'te California Üniversitesi'nin Berkeley kampüsünde gerçekleşen protestolar ve 1970'te ABD çapında yaklaşık 200 kampüste yapılan grev, ABD'nin Vietnam politikasına meydan okudu. 1968'de Paris'te Fransız öğrenciler ve işçiler birleşerek *de Gaulle rejimine kafa tuttu. Öte yandan Japonya'da öğrenciler, Japon toplumunun Batılılaşmasına karşı militan eylemlerde bulundu.
1987'de Güney Koreli üniversite öğrencilerinin düzenlediği gösteriler, anayasada değişiklikler yapılmasına ve siyasi tutukluların serbest bırakılmasına yol açtı. 1989'da Pekin'de yapılan demokrasi yanlısı öğrenci yürüyüşleri ve açlık grevleri, devlet güçleri tarafından Tiananmen Meydanı Katliamı'yla vahşi bir şekilde bastırıldı. Katliamda yaklaşık 2600 kişi hayatını kaybetti; yüzlercesi de tutuklandı ve idam edildi. 1989'da Prag'da gerçekleştirilen bir dizi öğrenci eylemi, geniş kesimlerin desteğini alarak Çekoslovak komünist rejiminin çöküşüne neden oldu.

Ölü Deniz Yazmaları İbranice ve Aramice el yazmalarından oluşan metinler bütünü. Yazmaların ilki 1947'de bir çoban tarafından Ölü Deniz'in kuzeybatı kıyılarına yakın bir mağarada bulundu. Kumran yakınlarındaki Yahudi (veya belki de Esseni) topluluğunun kütüphanesine ait olan Ölü Deniz Yazmaları, muhtemelen MS 68'deki Roma'nın yarattığı yıkımdan kısa bir süre önce saklanmıştı. Yazmaların içinde İbranice Kitab-ı Mukaddes'in hemen hemen bütün kitaplarından parçalar bulunmaktadır.

Ömer bin Hattab (yak. MS 581-644) İslam'ın ikinci *halifesi (634-44). Halid bin Velid gibi büyük komutanların eseri olan *Arap Fetihleri'nin ilk dalgasının önderiydi. Başta Hz. *Muhammed'e düşmanca tavır almasına karşın sonradan ateşli bir Müslüman oldu. Aralarındaki bağ, Hz. Muhammed'in, Ömer'in kızı Hafsa'yla evlenmesiyle güçlendi. Ömer'in dehası, askerlikten ziyade idarecilikteydi. Başarıları arasında devasa topraklar üzerindeki yönetimin sisteme oturtulması, İslami takvimin yerleştirilmesi, emekli maaşlarının düzenlenmesi ve adaletin geliştirilmesi vardı.

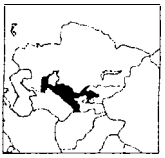
Ömer bin Said Tal (veya el-Hac Ömer veya **Ömer Tal**) (yak. 1797-1864) Mali'de hüküm sürmüş bir devletin Müslüman hükümdarı (1848-64). Tukolor halkının arasında doğan Ömer, Tukolor İmparatorluğu'nu kurdu. 1820 civarında Mekke'ye doğru hac yolculuğuna çıktı. Burada siyahi Afrika'nın halifesi olarak görevlendirildi. Ömer, Senegal Nehri çevresinde hâkimiyet kurdu ve 1854'te bütün paganlara karşı cihat ilân etti. Devasa

bir imparatorluk yaratmasına karşın pek fazla insanı Müslümanlığa geçiremedi ve sert bir hükümdar haline geldi. 1863'te Timbuktu'yu ele geçirdi. Ancak kısa bir süre sonra kenti Fulani ve Tuareglerin birleşik gücüne kaybetti. 1864'te öldürülse de Tukolor İmparatorluğu, oğlu Ahmadu Seku hükümdarlığında 1897'ye kadar varlığını sürdürdü.

önseçimler Siyasi partilerin devlet makamları için göstereceği adayların belirlendiği seçimlere verilen isim. Bu tür seçimlerin en önemlisi ABD başkanlığı için yapılan önseçimlerdir. Başkanlık önseçimleri, eyaletler tarafından düzenlenmekte olup sonuçları bağlayıcıdır. "Açık" ve "kapalı" şeklinde iki tür başkanlık önseçimi vardır: Birincisine parti tercihine bakılmaksızın eyalette yaşayan bütün yetişkinler katılabilirken ikincisinde yalnızca partinin kayıtlı üyeleri oy kullanabilir.

Özbekistan

Başkent:	Taşkent
Yüz ölçümü:	447.400 km²
Nüfus:	28.661.637 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 som = 100 tiyin
Dini yapısı:	%88,0 Müslüman; %9,0 Ortodoks
Etnik yapısı:	%80,0 Özbek; %5,5 Rus; %5,0 Tacik; azınlık gruplar
Diller:	Özbekçe (resmi), Rusça, Tacikçe, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Asya'da bir ülke. Komşuları kuzeyde Kazakistan; güney ve doğuda Türkmenistan, Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan'dır.

Fiziki Özbekistan, güneydoğuda Aral Denizi çöllerinden Afganistan sınırındaki Alay Dağları'na uzanmaktadır. Alay Dağları'nın eteklerinde bereketli Fergana Vadisi ve birkaç büyük vaha bulunmaktadır. Kuzeybatı yönünde Aral Denizi'ne akan Amuderya (Ceyhun) Nehri, kumdan oluşan Karakum Çölü ile taşlık kilden oluşan Kızılkum Çölü arasında ikinci bereketli kuşağı oluşturur.

Ekonomi Özbekistan'ın başlıca yeraltı kaynakları doğalgaz, petrol, kömür ve metal cevherleridir. Doğalgaz ve diğer enerji ürünleri birincil ihracat kalemi olup pamuk ve altın da bu anlamda önemli bir yer tutar. Tarım faaliyetinin merkezinde pamuk üretimi vardır. Özbekistan, dünyanın en büyük altıncı pamuk üreticisidir. Sanayi kolları arasında tekstil, gıda işleme, makine yapımı, metalürji ve madencilik bulunmaktadır. Diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin aksine Özbekistan'ın ekonomisi merkezi planlamayla yönetilmeye devam etmektedir.

Tarih Özbekistan, Cengiz Han'ın imparatorluğunun merkeziydi. Ülkenin iki eski şehri Semerkant ve Taşkent, bu dönemde ipek kervan ticareti sayesinde zenginleşti. Buhara, Hiva ve Kokand olarak üç hanlığa bölünen ülke, 1717'den itibaren sürekli Rus saldırılarına maruz kaldı. 1876'da Rusya tarafından ilhak edildi. Rusların yönetim kademelerinden dışladığı Sünni Özbekler, 1918'de bir isyan başlattı. İsyan, Kızıl Ordu tarafından bastırıldı. 1929'da kurulan Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, 1936'da Sovyetler Birliği'ne katıldı. 1989'dan sonra Özbekistan, bağımsızlık için bastırmaya başladı. Eski Özbekistan Komünist Partisi, 1990'da yapılan seçimlerin ardından parlamentodaki hâkimiyetini korumayı sürdür-

dü. Ağustos 1991'de Özbekistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilân etti. Bunun üzerine eski Özbekistan Komünist Partisi lideri İslam Karimov devlet başkanlığına geldi. Karimov, daha sonra gerçekleştirilen bütün seçimlerde makamını korudu. Özbekistan, 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılsa da bu kuruluş üzerindeki Rus hâkimiyetinden duyulan rahatsızlık, ülkenin 1994'te Kazakistan ve Kırgızistan'la alternatif bir ekonomik birlik kurmasına yol açtı. Özbekistan'da iktidardaki rejime yönelik muhalefet giderek daha şiddetli hale geldi. 21. yüzyılda Karimov hükümeti, insan hakları ihlallerinden ötürü uluslararası düzeyde eleştirilerin hedefi oldu.

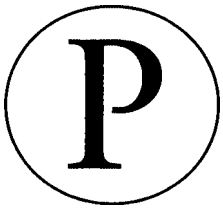
Özbekler Türkçe konuşan, Moğol kökenli *Sünni bir halk. Özbekler, 14-16. yüzyıllar arasında Kazakistan üzerinden Türkistan ve Maveraünnehir'e geçti. Burada İran'ın Şii Safevi hükümdarlarının başına bela oldular. Önce Şeybaniler, daha sonra Canoğulları tarafından yönetilen Özbekler; Buhara, Hiva ve Kokand merkezli üç hanedana bölündü.

Özgür Fransa II. Dünya Savaşı'nda sürgün edilen Fransız erkek ve kadınlardan oluşan bir örgüt. General *de Gaulle'ün önderlik ettiği örgüt, 1940'ta *Vichy Fransa'sının teslim olmasından sonra *Mihver Devletleri'ne karşı savaşı sürdürdü. Örgütün karargâhı Londra'daydı. Özgür Fransa, burada askeri seferlere katılacak kuvvetlerin örgütlenmesi ve Fransız direniş hareketiyle işbirliği yapılması gibi faaliyetler yürütmenin yanında Fransız çıkarlarını temsil etmeye çabalayan bir baskı grubu olarak da hareket etti. 1941'de örgüt bünyesinde Fransız Ulusal Komitesi oluşturuldu ve bu yapı daha sonra özgür Fransa'nın geçici hükümetine dönüştü. Fransız Ekvator Afrikası'nda bulunan General Leclerc (Philippe, Hauteclocque Vikontu) komutasındaki Özgür Fransa ordusu, Çad Gölü'nden başlayan yaklaşık 2400 kilometrelik destansı bir yürüyüşün ardından Trablus'taki Britanya kuvvetleriyle birleşti. Cezayir kentinde kurulan geçici Özgür Fransa hükümeti, 1944'te Paris'e taşındı.

Özgür İrlanda Devleti (İngilizcesi **Irish Free State**) 1921'den itibaren güney İrlanda'ya verilen isim. 1921'de İrlanda bölününce dominyon statüsü kazanmıştı. 1937'de egemen Eire devleti, 1949'da da *İrlanda Cumhuriyeti olmuştur.

Özgürlüğün Çocukları (İngilizcesi **Sons of Liberty**) 1765'te kolonilerin *Damga Yasası'na karşı mücadelesini örgütlemek üzere Massachusetts ve New York'ta ortaya çıkan Amerikan Devrimi yanlısı gruplar. Her iki kolonide de gerçekleştirilen büyük isyanlar, propaganda ve boykotlar Yasayı fiilen geçersiz kıldı. Ardından örgüt, diğer kolonilere de yayıldı. İngiliz "tiranlığına" tepkilerin eşgüdümü haberleşme komitelerince sağlanıyordu. Özgürlüğün Çocukları daha sonra *Boston Çay Partisi (1773), *Kıta Kongresi'nin radikalleşmesi (1774) ve kralcıların katran ve tüyle kaplanması eylemlerinde de rol oynadı.

Özgürlük Yolcuları (İngilizcesi **Freedom Riders**) 1960'ların başında ABD'nin Güney eyaletlerindeki ırk ayrımcılığına karşı şiddet içermeyen protestolar düzenleyen siyah ve beyaz gruplara verilen isim. Bu grupların çoğunluğunu Kuzey'den gelen gönüllüler oluşturuyordu. 1961'de otobüsler kiralayıp Güney eyaletlerinde yolculuk ederek ırk ayrımcılığı yasalarına meydan okumaya başladılar. Pek çok Özgürlük Yolcusu, tutuklandı veya Güneyli beyaz ırkçılar tarafından vahşice saldırıya uğradı. Buna karşın eylemleri kamuoyunda uyanışa yol açarak *vatandaşlık hakları hareketine destek sağladı.

Páez, José Antonio (1790-1873) Venezuelalı devrimci ve devlet adamı. Venezuela bağımsızlık hareketinin önderlerinden olan Páez, 1810-1819 arasında İspanyollara karşı gerilla savaşında bir grup ovalıya (*llanero*) komuta etti. Páez, daha sonra Bolívar'ın Kolombiya Cumhuriyeti'ne karşı ayrılıkçı harekete önderlik etti ve Venezuela'nın ilk devlet başkanı oldu. İlk döneminde (1831-35) ülkeyi anayasa hükümleri çerçevesinde yönetmesine karşın Páez, sonraki dönemlerinde (1839-46, 1861-63) oligarşiye dayanan bir yönetim benimsedi. 1850-1858 arasında sürgüne yollansa da 1861'de dönerek diktatör oldu. 1863'te bir kez daha sürgün edildi. Páez, görev yaptığı dönemde ekonomik kalkınmayı teşvik etmiş, dışarıdan göç alımını desteklemiş ve okullar yaptırmıştır.

Pai Marire (Maori dilinde "iyilik ve barış" anlamında) Maorilerin siyasi ve dini bir hareketi. Taranaki'nin güneyinden gelen Horopapera Te Ua, 1862'de halkına yeni Pai Marire tanrısına ibadet etmeyi öğütlemeye başladı. Horopapera, Pai Marire'yi Eski Ahit'teki Yehova olarak görüyordu. Hareketin takipçileri kâhinlik yeteneği ve iyileştirme gücü elde etmek için *niu* denilen süslü direkler etrafında dans ediyordu. 1865'ten itibaren savaşın yeniden başlaması, hareketin şiddete yönelmesine ve artık Hau-hau olarak anılmasına yol açtı. Dini törenlere öldürülen beyaz asker ve misyonerlerin başlarının sergilenmesi dahil edilmeye başlandı ve yamyamlık yeniden canlandırıldı. Hareket, Kuzey Adası'nın büyük bölümünü etkilemekle beraber 1872'den sonra yavaş yavaş etkisini kaybetti.

Paine, Thomas (1737-1809) Britanyalı siyaset yazarı. 1774'te Amerika'ya göç eden Paine, 1776'da *Sağduyu* isimli kitapçığı kaleme aldı. Kitapçık, Amerikan bağımsızlığı için çağrıda bulundu ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin temelini oluşturdu. Paine, 1787'de İngiltere'ye döndükten sonra *İnsan Hakları*[51] (1791) kitabını yayımlayarak Burke'nin *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* (1790) eserine karşı Fransız Devrimi'ni savundu. Radikal fikirleri, Britanya devletinin onu hainlikle suçlamasına yol açınca Fransa'ya kaçtı. Fransa'da Devrim'i desteklese de XVI. Louis'in idamına karşı çıktı. Bir yıl hapse atılan Paine, bu dönemde geleneksel Hıristiyanlığa saldırı niteliğindeki *Akıl Çağı*[52] (1794) eserini yazdı.

Paisley, Ian (Richard Kyle), Baron Bannside (1926-2014) Kuzey İrlandalı din adamı, Kuzey İrlanda başbakanı (2007-08). 1946'da papaz olduktan sonra 1951'de Özgür Presbiteryen Kilisesi'ni kurarak 2008'e kadar liderliğini yürüttü. İlk kez 1960'larda siyasi faaliyete giren Paisley, Kuzey İrlanda parlamentosuna (1970-72) ve Londra'daki Avam Kamarası'na (1970-85; 1986-2010) seçildi. 1972'de Ulster Demokratik Birlikçi Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Kuzey İrlanda'da Protestan Birlikçi fikrin savunucularından biriydi. Paisley, 1979-2004 arasında Avrupa Parlamentosu'nda milletvekilliği yaptı. 1998'den itibaren Hayırlı Cuma Anlaşması'nın pek çok noktasına açıktan karşı çıktı. Buna kar-

51 Thomas Paine, *İnsan Hakları*, Çev. Mehmet Osman Dostel, İletişim Yayınları, 2017. (ÇN)

52 Thomas Paine, *Akıl Çağı*, Çev. Ali İhsan Dalgıç, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019. (ÇN)

şın Anlaşma'yla kurulan Kuzey İrlanda Meclisi'nde milletvekili oldu. 2007'de partisinin Sinn Fein'le iktidarı paylaşmasını kabul etti ve Kuzey İrlanda başbakanlığına geldi. 2008'de görevinden istifa etti.

Pakistan

Başkent:	İslamabad
Yüz ölçümü:	796.095 km²
Nüfus:	193.238.868 (2009 tahmini)
Para birimi:	1 Pakistan rupisi = 100 paysa
Dini yapısı:	%96,4 Müslüman
Etnik yapısı:	%44,7 Pencabi; %15,4 Peştun; %14,1 Sindhi; %8,4 Seraiki; %7,6 muhacirler
Diller:	Urduca, İngilizce (ikisi de resmi), Pencapça, Sindhi, Seraiki dili, Peştuca, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Hint Yarımadası'nın kuzeybatısında yer alan bir ülke. Komşuları batıda İran; kuzeybatıda Afganistan; kuzeydoğuda Çin; doğuda Hindistan'dır.

Fiziki Hindu Kuş, Karakurum ve Himalaya Sıradağları, Pakistan'ın kuzeyini çembere almaktadır. Ülkenin batısından Umman Denizi'ne doğru başkaca dağ sıraları uzanmaktadır. Bu dağların altında uzun ve geniş İndus Vadisi'ne rastlanır. Stratejik öneme sahip Hayber Geçidi'nin bulunduğu Kuzeybatı Sınır Eyaleti'nde rakım çok yüksektir. Güneydeki Pencap Platosu'ndan İndus Nehri'nin kolları geçer. Burada buğday yetiştirilmektedir. Doğuya gidildiğinde Tar Çölü görülür. İndus Deltası'nın bir bölümünde yer alan Sind Çölü ile batıdaki dağlık Belücistan bölgesi arasında geniş doğalgaz ve bir miktar petrol yatakları vardır. Pencap bölgesi de petrole sahiptir.

Ekonomi Pakistan ekonomisi esas olarak tarıma dayalıdır. En önemli ekim ürünleri pamuk, buğday, pirinç ve şeker kamışıdır. Tekstil ve giyim sanayilerindeki üretim, ihracat gelirlerinin yarısından fazlasını karşılar. Diğer sanayi kolları arasında gıda işleme, ecza ürünleri ve inşaat malzemeleri bulunur. Yurtdışındaki vatandaşların gönderdiği paralar önemli bir yer tutar.

Tarih 1947'den önce Pakistan, *Hindistan'ın parçasıydı. Bu tarihte Britanya'nın Hint Yarımadası'ndan çekilmesinin ardından Pakistan isminde ayrı bir devlet kuruldu. Pakistan, Hindistan'ın kuzeydoğusu ile kuzeybatısındaki çoğunluğu Müslüman olan topraklardan meydana geliyordu. Hint Yarımadası'nın "bölünmesi", Hindular ile Müslümanlar arasında eşi benzeri görülmemiş şiddet olaylarına yol açtı. Bir milyonun üzerinde insan hayatını kaybetti. 7,5 milyon Müslüman mülteci, Hindistan'dan Pakistan'ın her iki bölümüne; 10 milyon Hindu da Pakistan'dan Hindistan'a kaçtı. *Müslüman Birliği Başkanı Muhammed Ali *Cinnah, yeni devletin ilk genel valisi oldu. Ülkenin liberal anayasasına toplumun geleneksel Müslüman kesimlerinden itiraz geldi ve 1951'de Başbakan Liyakat Ali Han, Afgan bir yobaz tarafından suikasta uğradı. 1954'te olağanüstü hal ilân edildi. İki yıl sonra yeni bir anayasa benimsendi. Çok partili sistem girişimleri başarısız olunca Eyüb Han (1907-74), 1958'de sıkıyönetim ilân etti. Yaklaşık on yıl süren Eyüb Han yönetimi, bir yandan ekonomide büyüme yakalarken diğer yandan siyasi meselelerde tepki gördü. Pakistan'ın iki kanadı, binlerce kilometrelik Hindistan topraklarıyla birbirinden ayrılıyordu. Doğu Pakistan'daki Bengallerin, devlet kaynakları üzerinde Batı Pakistan'ın orantısız bir paya sahip olduğu iddiası, *Mucibur Rahman önderliğindeki Avam Birliği'nin bölgesel özerk-

lik talep etmesine yol açtı. Bunun üzerine 1971'de çıkan içsavaşta Bengal muhalifler, Hindistan'ın yardımıyla Pakistan ordusunu mağlup etti ve aynı yıl *Bangladeş devletini kurdu. 1970'te ilk genel seçimde iktidara Pakistan Halk Partisi'nin lideri Zülfikar Ali *Butto geldi. Butto, iktidarda bulunduğu dönemde anayasal, toplumsal ve ekonomik reformlar uyguladı. 1977'de Butto devrildi ve daha sonra idam edildi. General *Ziyaülhak rejimi (1977-88), Pakistan'a şeriatı getirdi. Her ne kadar 1986'da demokrasiye dönüş vaadiyle sıkıyönetim kaldırılsa da rejim, ancak Ziyaülhak'ın suikastıyla sona erdi. Aralık 1988'de düzenlenen genel seçim sonucunda Zülfikar Ali Butto'nun kızı Benazir *Butto'nun önderi olduğu Pakistan Halk Partisi (PPP) tekrar iktidarı elde etti. Sonraki on yıl boyunca iktidar, PPP ile Mian Muhammed Navaz Şerif'in başını çektiği sağ hükümetler arasında gitti geldi. 1998'de Pakistan, Hindistan'ın benzer denemelerine karşılık olarak bir dizi yeraltı nükleer deneme gerçekleştirdi. 1999'da ordu, Şerif hükümetini devirerek Şerif'i ev hapsine mahkûm etti. Ardından General Pervez *Müşerref, yürütme kurulu başkanı oldu. Müşerref, 2001'de de devlet başkanlığı sıfatını üstlendi. 2007'de anayasayı askıya almasına karşın 2008'de seçim çağrısında bulundu. Benazir Butto, seçim çalışmaları sırasında suikasta uğradı. Gecikmeli yapılan seçimleri taraftarlarının kaybetmesi üzerine Müşerref görevini bırakmak durumunda kaldı. Ekim 2008'de devlet başkanlığı görevini, Benazir Butto'nun dul eşi ve Pakistan Halk Partisi'nin lideri Asıf Ali Zerdari devraldı. 2001'den sonra Pakistan'ın, *Terörle Savaş'ta ABD'yle işbirliği yapması tartışmalara neden oldu. Afganistan'dan gelen *Taliban ve *El-Kaide mensubu mültecilerin akınıyla beraber ülkedeki İslamcı faaliyetlerde artış yaşandı.

Pala 8-12. yüzyıllarda Hindistan'ın kuzeyindeki Bihar ve Bengal bölgelerine hükmeden bir hanedan. Hanedanın kurucusu Gopala, bölgenin ileri gelenleri tarafından kral seçildi. Gopala'nın halefi Dharmapala'nın hükümdarlığında (yak. 770-810) hanedan en parlak dönemini geçirdi. Bu dönemden 12. yüzyıldaki nihai çöküşüne kadar Pala'nın gücünde sürekli dalgalanmalar yaşandı. Bugüne kadar ulaşmış, taş ve metalden yapılma Pala süs eşyalarının kalitesi çok yüksektir. Pala döneminin en önemli gelişmelerinden biri, Bihar'daki Nalanda Üniversitesi'ne mensup Pala hamiliğindeki misyonerlerin *Budizm'i Tibet'e yaymasıydı.

Palacký, František (1798-1876) Çek milliyetçi ve tarihçi. Çeklerin kültürel ve milli uyanışının öncülerinden olan Palacký, 1848'de Prag'da *Panslav Kongresi'nin başkanlığını yürüttü. Palacký, federal bir Avusturya bünyesinde Çeklerin özerk olması gerektiğini savunuyordu. 1848'deki liberal ve milliyetçi ayaklanmanın bastırılmasından sonra 1861'e kadar aktif siyasetten çekildi. Bu tarihte vekil olarak Reichstag'a (Avusturya) girdi. 1867'de *Avusturya-Macaristan'ın kurulmasının ardından Çeklerin tam bağımsızlığını destekledi. Çek siyasal düşünce dünyası ve sonraları Tomáš *Masaryk gibi önderler üzerindeki etkisi çok büyüktü.

Palau (veya **Belau**)

Başkent:	Melekok
Yüz ölçümü:	459 km²
Nüfus:	21.108 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ABD doları = 100 sent
Dini yapısı:	%49,4 Katolik; %30,9 Protestan; %8,7 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%72,5 Palaulu; %16,3 Filipin; %1,6 Çinli; %1,6 Vietnamlı
Diller:	Palauca, İngilizce (ikisi de resmi), Filipince
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası

Batı Pasifik'te 200'ün üzerinde adadan meydana gelen bir cumhuriyet. Adalardan yalnızca sekizi yaşamaya elverişlidir.

Fiziki Adalar, coğrafi olarak Caroline Adaları'nın parçasıdır. En büyükleri Babelthaup'tur. Adalardan bir kısmı alçak mercanadayken bir kısmı da dağlıktır. Palau, tropik bir iklime sahiptir.

Ekonomi Başlıca ekonomik faaliyetler balıkçılık, çiftçilik ve turizmdir. Palau, ABD'den gelen yardımlara bağımlıdır.

Tarih İspanya, 1886'da Caroline Adaları'nı almışsa da 1899'da *İspanya-Amerika Savaşı'nda yenilgiye uğrayınca adaları Almanya'ya sattı. I. Dünya Savaşı'nda Palau, Japonya tarafından işgal edildi ve 1944'e kadar Japon hâkimiyetinde kaldı. Ardından Müttefik kuvvetleri adayı ele geçirdi. 1947'den itibaren adalar, BM Pasifik Vekalet Toprakları'nın parçası olarak ABD tarafından yönetildi. Ada sakinleri, 1978'de yapılan referandumda *Mikronezya Federal Devletleri bünyesine girmeyi reddetti. Palau, 1981'de özerk oldu. 1994'te tam bağımsızlığını kazandı ve Birleşmiş Milletler'e katıldı. Özgür iradeyle kurulan karşılıklı bağlar sonucunda ABD, Palau'nun savunmasını üstlendi ve adalarda nükleer depolama tesisleri kurdu.

pale Genellikle kazıklarla veya hendekle çevrilerek ayrılmış yetki alanlarına verilen isim. Ortaçağ'da *pale*'ler; İngiliz topraklarının sınır bölgelerinde (1558'de kaybedilene kadar Calais civarı), İskoçya'da (Tudor dönemi) ve daha da önemlisi doğu İrlanda'nın büyük bölümünde (II. *Henry zamanından İrlanda'nın tamamen fethedildiği I. *Elizabeth dönemine kadar) bulunuyordu. İrlanda'dakilerin kapsadıkları alan, gerçekte Dublin'deki İngiliz hükümetinin gücüne bağlıydı. 1792'de II. *Katerina (Büyük Katerina), Polonya'da ilhak etmiş olduğu topraklarda Yahudilere ayrılmış bir *pale* kurdu. Yahudilerin dışına çıkmasına izin verilmeyen bu alan, daha sonra Rusya Polonyası, Ukrayna'nın çoğu, Beyaz Rusya (günümüzde Belarus) ve Litvanya'dan oluşan toprakların tamamını içerecek şekilde genişletildi.

Paleolitik *Taş Çağı'nın ilk dönemlerine verilen isim. İlkel taş aletlerin kullanıldığı Paleolitik dönem, eşyaların ilk ortaya çıktığı yaklaşık 2,5 milyon yıl önceden MÖ 10.000 civarındaki son buzul çağının bitişine kadar uzanır. Kendi içinde MÖ 80.000 civarında sona eren **Alt Paleolitik** (insan türünün ilk halleri ve el baltasıyla yapılan üretimler); yaklaşık MÖ 33.000'de sona eren **Orta Paleolitik** veya **Musteryen** (Neandertal insanların çağı); yaklaşık 50.000 yıl önce başlayan **Üst Paleolitik** (*Homo sapiens* türünün ortaya çıkması) olarak üçe ayrılmaktadır. Paleolitik kültürler arasında, ayırt edici özelliği el baltaları olan **Aşölyen** kültürü de bulunmaktadır. Kültür, ismini Fransa'nın Amiens kenti yakınlarındaki Saint Acheul'dan almasına karşın Afrika, Avrupa, Ortadoğu ve Asya'nın bazı bölümlerine dağılmıştır. El baltası, çakıl veya büyük yonga parçaların törpülenerek oval veya armut şekline getirilmesiyle elde edilen çok amaçlı bir taş aletti. Tutma yeri olmamasına karşın doğrama aleti olarak etkiliydi. İlk kez yaklaşık 1,5 milyon yıl önce Afrika'da ortaya çıkan el baltası, 150.000 yıl önceye kadar temel şeklinde yapılan ufak değişikliklerle kullanılmaya devam edildi. Aşölyen aletlerinin bulunduğu kazı alanlarından, insanların ateşi kontrol etmesinin ve kullanmasının en erken kesin kanıtları çıkmıştır. Alt Paleolitik dönemdeki alet üretiminin simgesi, İngiltere'nin güneydoğusunda, Essex'teki Clacton'da bulunan çakmak taşlardır. Yaklaşık MÖ 250.000-200.000 arasındaki bu süreç, **Klaktonyen** olarak isimlendirilmektedir. Kuzey Afrika ve Güney Avrupa'daki mikrolitleriyle öne çıkan Paleolitik üretimlere (yak. MÖ 8000-4500) ise Kapsiyan kültürü denir. Kültür, ismini Tunus'taki Kafsa kasabasından almaktadır.

Musteryen kültürü, Avrupa'daki Neandertallerle ilişkilendirilmektedir.

Bu kültürün aletleri, ismini Fransa'daki Dordogne'de bulunan Neandertal mağarası Le Moustier'den almaktadır. Fakat bu tür aletlere Avrupa'nın her yerinde rastlanmıştır. Yaklaşık 130.000 yıl öncesi ile yaklaşık 30.000 yıl öncesi aralığına tarihlenen aletler, anatomik anlamda modern insanların ortaya çıkması ve Üst Paleolitik dönemin başlamasıyla ortadan kaybolmuştur. Ayrıca Kuzey Afrika ve Yakındoğu'da da bu aletlerden bulunmuştur. Musteryen aletlerin ayırt edici özelliği çakmak taşından yapılmalarıydı. Daha önceki Aşölyen aletlerle karşılaştırıldığında yonga kullanımı daha yoğundu. Böylece çok çeşitli aletler üretilebiliyordu. Küçük ve düzgün el baltaları ile taş ve kemikten yapılan fırlatma uçları diğer tipik Musteryen aletler arasındadır. **Üst Paleolitik** dönem, son buzullaşmanın 10.000 yıl önce biten ikinci yarısını kapsamaktadır. Bu dönemde insan nüfusu artmış ve daha büyük topluluklar kurulmuştur. Ayrıca Orta Paleolitik döneme göre kültürel değişim daha hızlıdır. İlk defa birbirinden ayırt edilebilen bölgesel gruplar ortaya çıkmıştır. Dönemin en gelişmiş kültürleri, bozkırlarda ve buz tabakalarının güneyindeki tundra kuşaklarında bulunuyordu. Sözü edilen bölgelerde bolca at sürüleri, ren geyikleri ve mamutlar vardı. Avrupa'daki bazı kültürler, alet yapım tekniklerine göre ayırt edilebiliyordu. Bunlardan ilki olan **Orinyasiyen** kültürünün kendine has özellikleri, ilk kesici aletleri üretmesi ve fırlatma başlığı olarak bolca kemik kullanmasıydı. Ardından Fransa'dan Ukrayna'ya kadar uzanan **Gravetyen** kültürü geldi. Bu kültürde küçük uçlu ve tek tarafı kesici taş bıçaklar ile kadın heykelcikleri vardı. **Solütreyen** ve **Magdalenyen** gibi daha yerel gelenekler de Fransa'nın güneybatısı ile İspanya'nın kuzeyindeki mağara sanatıyla ilişkiliydi. Bu kültürler, son buz çağının bitişine doğru havaların ısınmaya ve ormanların yayılmaya başlamasıyla ortadan kayboldu. Söz konusu yeni koşullar, geniş av hayvanı sürülerini yerinden etmişti. Magdalenyen kültürü, ismini Fransa'nın Dordogne bölgesindeki kültürün tipik kazı alanı La Madeleine'den almakta olup MÖ 15.000-11.000 civarına tarihlenmektedir. Kültürün ayırt edici tarafı, kemik ve boynuzdan yapılan çok çeşitli aletlerdir. Gelişmiş kemik zıpkınlar da bu aletlerin arasında yer almaktadır. Mağara sanatı bu dönemde zirveye çıkmıştır. **Lascaux**'taki mağara, Paleolitik döneme ait çizimler ve resimler içermekte olup genellikle tarih öncesi sanatın en kaliteli örneği olarak görülmektedir. 1940'ta Fransa'nın güneybatı-ortasındaki Dordogne bölgesinde keşfedilen Lascaux Mağarası, muhafazasını sağlamak amacıyla kapalı tutulmaktadır. İçerisindeki sanat eserlerinin reprodüksiyonları yakınlardaki mağaralarda (Lascaux II) sergilenmektedir.

Pallava 4-9. yüzyıllar arasında Hindistan'ın güneyindeki Karnataka kıyılarında hüküm süren bölgesel bir krallık. Başlarda Dekan Yaylası'nda bağımlı bir konumda bulunan Pallavalar, sonradan iktidarı ele aldı. Fakat hanedanın kökenlerine ve bundan önceki tarihine dair kesin bir bilgi yoktur. Pallavalar, başkentlerini Kançi'de kurdu ve Güneydoğu Asya'nın belli bölümleri ve Sri Lanka'yla ticaret yaptı. Hanedan, 9. yüzyılın sonlarında topraklarını kendisine tabi *Çolalara kaybetti. Pallavaların sanat alanındaki mirası kayda değerdir. Müzik, resim ve edebiyat hamiliklerinin dışında hükümdarlık dönemlerinde en görkemli Güney Hint tapınakları inşa edilmiştir. Bunların başında Mahabalipuram sahilindeki sert kayadan oyulmuş "Kıyı Tapınağı" gelmektedir.

Palmerston *Bkz.* TEMPLE, HENRY JOHN, III. VİKONT PALMERSTON

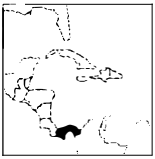
Panafrikanizm Afrika'nın birliğini amaçlayan bir hareket. Panafrikanizm, 1900'de Londra Panafrika Konferansı'yla vücuda geldi. Büyük oranda Jamaikalı Marcus *Garvey'in etkisiyle 1920'de ABD'de uluslararası bir toplantı düzenlendi. 1935'te Etiyopya'nın İtalya tarafından

istila edilmesi, Afrika'da kuvvetli bir tepki doğurdu ve sömürge karşıtı milliyetçiliği tetikledi. 1945'te Manchester'de yapılan Panafrika Kongresi'ne Jomo *Kenyatta ve Kwame *Nkrumah ile "Panafrikanizm'in babası" Amerikalı W. E. B. *Du Bois damgasını vurdu. 1958'de Akka'da bağımsız Afrika devletlerinin katıldığı bir konferans gerçekleştirildi. Bunu 1959 ve 1961'de Monrovya'daki konferanslar izledi. 1963'te Addis Ababa'da 32 bağımsız Afrika ülkesi, Afrika Birliği Örgütü'nü (günümüzde *Afrika Birliği) kurdu. Artık Panafrikanizm, bir ideal olmaktan çıkıp pratik siyasete adım atmıştı.

Panafrikanizm Kongresi Güney Afrika'da bir siyasi hareket. *Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) militan bir kolu olan Panafrikanizm Kongresi, 1959'da Robert Sobukwe tarafından kuruldu. Sobukwe, zora başvurarak siyasi baskı kurulması gerektiğini savunuyordu. 1960'ta Sobukwe'nin desteğiyle *Sharpeville'de gerçekleştirilen gösteride polis, 67 siyahi Afrikalıyı öldürürken 180'ini de yaraladı. Ardından Güney Afrika hükümeti hem PAC'ı hem de ANC'yi yasadışı ilân ederek Sobukwe ve diğer önderleri hapse attı. Kimi PAC üyeleri sürgüne gitti ve Parti Sekreteri Potlako Leballo önderliğinde mücadeleyi sürdürdü. PAC, silahlı mücadeleye bağlılığından vazgeçtiği süreçte, 1990'da yasallaştı. Buna karşın başlarda Aralık 1991'de kurulan Demokratik Güney Afrika Komisyonu'na (CODESA) katılmayı reddetti. 1994'te Güney Afrika'da düzenlenen ilk çok ırklı seçimlere katılarak yüzde 1,2 oyla Ulusal Meclis'te beş sandalye kazandı. Bu tarihten itibaren halkın PAC'a desteği azalmaya başladı.

Panama

Başkent:	Panama City
Yüz ölçümü:	75.420 km²
Nüfus:	3.559.408 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 balboa = 100 sentesimo (ABD doları da dolaşımdadır)
Dini yapısı:	%85,0 Katolik; %15,0 Protestan
Etnik yapısı:	%70,0 mestizo; %14,0 Amerikan yerlisi ve melez; %10,0 beyaz; %6,0 Amerikan yerlisi
Diller:	İspanyolca (resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta ve Güney Amerika'yı birbirine bağlayan dar kıstakta yer alan tropik bir ülke. Panama'nın batıda Kosta Rika, doğuda Kolombiya'yla sınırı bulunmaktadır.

Fiziki Ülkenin bir başından diğer başına sıra tepeler uzanmaktadır. Bu sıra tepelerin ortasından *Panama Kanalı'nın yapımı için bir geçit açılmıştır. Kanal, kuzeyindeki Karayip Denizi'nden, güneyindeki Pasifik Okyanusu'na gemilerin geçişini sağlamaktadır. Ülke toprakları bereketli olup yüksek kesimler kahve, kıyı ovaları ise şeker kamışı üretimine elverişlidir.

Ekonomi Ülke ekonomisinin temelinde uluslararası finans hizmetleri, Panama Kanalı'na ilişkin denizcilik faaliyetleri, gemi kayıt işlemleri ve turizm bulunmaktadır. 2007'de Kanal'ı genişletmeye yönelik bir proje başlatılmıştır. Projenin tamamlanmasıyla beraber Kanal'dan daha büyük gemilerin geçmesi mümkün olacak, böylece Kanal'ın kapasitesi ikiye katlanacaktır. Altın, muz ve diğer meyveler, kıyı sularından elde edilen karides ve demir-çelik atıkları başlıca ihracat kalemleri arasındadır.

Tarih 1501'de İspanyol Rodrigo de Bastidas, Panama'ya ayak bastı. 1513'te ülke, Pasifik Okyanusu'nu gören ilk İspanyol Vasco Núñez de *Balboa tarafından etraflıca keşfedildi. Karayip Denizi kıyısındaki Portobello, Peru Genel Valiliği'nin ticaretinde en önemli liman haline geldi. 18. yüzyılda Panama, *Yeni Granada Genel Valiliği'nin parçası oldu. 1821'de Gran Kolombiya'nın parçası olarak İspanya'dan bağımsızlığını kazandı. 19. yüzyılda Kolombiya'ya karşı milliyetçi başkaldırılar yaşanmasına karşın bölge, ancak 1903'te ABD'nin protektorası olarak bağımsız olabildi. ABD, Panama Kıstağı'na bir kanal inşa edilmesi ve etrafındaki toprakların ABD'ye kiralanması karşılığında Panama'nın bağımsızlık mücadelesine yardımda bulunmuştu. 20. yüzyılın büyük bölümünde seçkin sınıfların hâkimiyetinde olan Panama siyasetinin istikrarsızlığı, ABD barışı koruma güçlerinin ülkeyi 1908, 1912, 1918 ve 1989'da işgal etmesine yol açtı. 1968'den 1981'e kadar ülkeyi General Omar Torrijos yönetti. Torrijos, ekonomiyi çeşitlendirmeye çalıştı ve milletin uzun yıllara dayanan öfkesini dikkate alarak Kanal Bölgesi'nde ABD egemenliğini azalttı. 1977'de Panama Kanalı Antlaşmaları'nı imzalayan Torrijos, 1981'de öldürüldü. 1988'de General Manuel Noriega iktidarı ele geçirdi. ABD, Aralık 1989'da ülkeyi istila ederek Noriega'yı devirdi ve onun yerine devlet başkanlığına Guillermo Endara'yı getirdi. Noriega, ABD'de uyuşturucu kaçakçılığından yargılandığı davada 1992 yılında mahkûm edildi. Daha sonra Endara Hükümeti'ne karşı geniş çapta grevler düzenlendi. Endara da uyuşturucu çeteleriyle ilişkili olmakla suçlanıyordu. 1991'de yapılan yeni bir anayasayla silahlı kuvvetler lağvedildi. 1994'te gerçekleşen genel seçim sonucunda devlet başkanlığına Ernesto Pérez Balladares seçilirken 1999'da Mireya Moscoso, Panama'nın ilk kadın devlet başkanı oldu. Aynı yılın sonlarında Panama devleti, Panama Kanalı'nın kontrolünü ele aldı. 2004'te devlet başkanı seçilen Martin Torrijos, 2009'da görevi Ricardo Martinelli'ye devretti.

Panama Kanalı Panama Kıstağı'nda yaklaşık 80 kilometre uzunluğa ve 150 metre genişliğe sahip, Atlantik ve Pasifik Okyanuslarını birbirine bağlayan bir kanal. Kanal'ın inşaatı, Ferdinand de Lesseps tarafından 1881'de başlatılmasına karşın 1889'da iflas nedeniyle yarıda bırakıldı. İnşaat, 1904-1914 arasında ABD tarafından tamamlandı. Panama Kanalı Bölgesi veya Kanal Bölgesi denilen çevredeki toprakların idaresini 1979'a kadar ABD üstlendi. Ardından Panama, bu topraklar üzerindeki egemenliğini yeniden tesis etti. Kanal'ın kendisi ise Aralık 1999'a kadar ABD hâkimiyetinde kaldıktan sonra Panama'ya bırakıldı.

Panamerikanizm Güney, Orta ve Kuzey Amerika'daki 21 cumhuriyetin ekonomik, askeri, siyasi ve toplumsal işbirliğini hedefleyen hareket. İlk Panamerika konferansı 1889'da Vaşington'da düzenlendi. Konferansın amacı kıta ülkeleri arasındaki ticareti teşvik etmenin yanı sıra bölgedeki çatışmaların barışçıl bir şekilde çözümlenmesiydi. 1933'te Montevideo'da yapılan yedinci konferansın önemi büyüktü; zira ABD, nihayet Franklin D. *Roosevelt'in "İyi Komşuluk" politikasına uygun olarak Latin Amerika'da uzun süredir kabul gören "başka devletlerin içişlerine karışmama" politikasını benimsemişti. Öte yandan 1936'da Buenos Aires'te yapılan konferansta Amerikan devletleri arasındaki çatışmaların barışçıl yollardan çözümü konusunda bir antlaşma kabul edildi. 1945 Chapultepec Konferansı'nda imzacı ülkelerin ortak savunma politikaları geliştirmesinde uzlaşıldı. 1948'de Bogota'da düzenlenen konferansta *Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ) kuruldu ve Panamerikan sistemi Birleşmiş Milletler bünyesinde resmi bölgesel bir örgüte dönüştürüldü.

Pandya MÖ 3. yüzyıldan MS 16. yüzyıla kadar Hindistan'ın en güneyinde hüküm süren bir Tamil hanedanı. Güney

Hindistan'da rakip hanedanların sürekli olarak birbiriyle savaştığı bir dönemde ortaya çıkan Pandyaların ilk zamanlarına dair pek bir bilgi yoktur. Pandyalar, 7-14. yüzyıllar arasında Sri Lanka ve Kerala ile kuzeyde *Çola ve *Hoysala topraklarına doğru genişledi. Jatavarman Sundara döneminde (1251-68) hanedan güçünün zirvesine ulaştı. 1311'de Delhi Sultanı Alaeddin *Halaci, başkent Madurai'yi istila ettiğinde Pandyalar aile içi kavgalar nedeniyle halihazırda zayıflamıştı. Her ne kadar 16. yüzyıla kadar yerel düzeyde güçlerini korusalar da bir daha hiçbir zaman imparatorluk iddiasında olamadılar. *Marco Polo, hanedanın en parlak yılları olan 13. yüzyılın sonlarında Pandya topraklarındaki zenginliği kayda geçirmiştir.

Panipat Kuzey Hindistan'ın Haryana eyaletinde Delhi'nin 70 kilometre kuzeybatısında yer alan bir kasaba. Panipat'ın tarihsel önemi, Hindistan'ın geleceğine belirleyici etkide bulunmuş üç muharebeye ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktadır. Üç seferde de başkent Delhi'yi savunmak üzere yola çıkan ordular, kuzeybatıdan yaklaşan istilacılarla burada karşı karşıya geldi. İlk Panipat Muharebesi'nde (21 Nisan 1526) *Babürlüler, Delhi'nin Afgan sultanını yenilgiye uğrattı. İkinci muharebe (5 Kasım 1556), *Ekber'in o dönemde Delhi'ye hâkim olan Sur Afganlarına karşı zafer kazanmasıyla sonuçlandı. Böylece Babürlülerin egemenliği Hindistan'a yayılmaya başladı. Üçüncü muharebede (14 Haziran 1761) istilacı bir Afgan ordusu, *Marathaların, Babürlülerin çöküşüyle oluşan iktidar boşluğunu doldurma emellerini sona erdirdi.

Pankhurst, Emmeline (1858-1928) Britanyalı süfrajet. 1903'te Emmeline, kızları Christabel (1880-1958) ve (Estelle) Sylvia'yla (1882-1960) birlikte Toplumsal ve Siyasi Kadın Birliği'ni (Women's Social and Political Union) kurdu. Örgütün ana sloganı "Kadınlara Oy Hakkı" idi. 1905'te Christabel'in hapse atılmasının ardından Emmeline, militan süfrajet mücadelesini başlattı ve I. Dünya Savaşı başlayana kadar süfrajet davasının kamuoyunun gündeminde kalmasını sağladı.

Panslavizm Tüm Slavların siyasi birliğini sağlamayı amaçlayan hareket. Panslavizm; yalnızca kültürel nitelikli olan ve Slav dil ve edebiyatlarının canlandırılmasını teşvik eden Slavofilizm'den de *Avusturya-Macaristan bünyesindeki Slavların koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen Avustroslavizm'den de ayırt edilmelidir. Panslavizm'in amacı, Rus imparatorunun himayesinde bir Slav halkları federasyonu kurmak üzere Avusturya ve *Osmanlı İmparatorluklarını yıkmaktı. Panslavizm ideolojisi, Rusya'da ortaya çıktı ve orada militan ve milliyetçi bir nitelik kazandı. Bu anlamda Panslavizm, 1877-1878 *Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkmasına da katkıda bulundu. Panslavizm'in bir diğer yansıması da Rusya'nın Avusturya'ya karşı *Balkanlar'daki milliyetçiliği desteklemek adına kurduğu 1912 Balkan Birliği'dir. Bu hamle, *I. Dünya Savaşı'na yol açan krizi hazırladı. 1917'de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin Bolşevik hükümeti, Panslavizm'den vazgeçti. Buna karşın Panslavizm fikri, *Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki hâkimiyetini temellendirmek için yeniden canlandırıldı.

Panth, Brahmin Dhundu *Bkz.* NANA SAHIB.

papalık Papanın (Roma piskoposu) makamına verilen isim. Papa ismi, her ikisi de "baba" anlamını taşıyan Yunanca *papas* ve Latince *papa* kelimelerinden gelmektedir. İlk zamanlarda pek çok piskoposa ve hatta rahibe papa deniyordu. Ancak Batı Kilisesi'nde kelime, zamanla yalnızca Roma piskoposuna ait bir unvan haline geldi. 1073'te Papa VII. *Gregorius, papa unvanının Roma piskoposu haricinde kullanılmasını yasakladı. *Antipapaları hariç tutan geleneksel listeye göre, Aziz

*Petrus'tan makamın bugünkü sahibi Franciscus'a kadar papalık makamında 267 kişi bulunmuştur. Papalık otoritesi, Aziz Petrus'un 12 Havari içerisindeki önder konumundan kaynaklanmaktadır. Bu önderlik, ona İsa Mesih tarafından verilmiştir. Erken dönem geleneksel anlatıya göre Aziz Petrus, Roma'ya gelerek burada şehit edildi. Papalığın, yetki alanını bütün Hıristiyan kiliselerini kapsayacak şekilde genişletme iddiası, çeşitli kiliselerin Roma'dan kopmasında önemli bir etken oldu. Söz konusu kiliselerin başında 1054'te ayrılan *Ortodoks Kilisesi ve 16. yüzyılda *Reformasyon sırasında kopan Protestan kiliseleri gelmektedir.

Papalık Devletleri 756-1870 arasında Katolik Kilisesi tarafından yönetilen ve günümüzde Emilia-Romagna, Marche, Umbria ve Latium bölgelerini kapsayan orta İtalya topraklarına verilen isim. Frank Kralı III. Pepin tarafından Lombardların elinden alınan Devletler, Lombard yayılmacılığını önleme stratejisi olarak papalığa bırakıldı. Devletler'in toprakları, 13. yüzyılın başlarında Papa III. Innocentius ve 16. yüzyılda Papa II. Iulius tarafından genişletildi. 1860 ve 1870'te Papalık Devletleri, yeni birleşen İtalya'ya dahil edildi. İtalya'nın bu toprakları ilhak etmesiyle papa, Vatikan Şehir Devleti'nin egemenliğini tanıyan 1929 Lateran Antlaşması'na kadar dünyevi yetkilerinden mahrum kaldı.

Papen, Franz von (1879-1969) Alman siyasetçi. Katolik Merkez Partisi'nin bir üyesi olan von Papen'in halk içinde pek taraftarı yoktu. Bu nedenle 1932'de şansölye olarak atanması şaşkınlıkla karşılandı. Von Papen, *Nazi desteğini kazanmak için *Kahverengi Gömlekliler üzerindeki yasağı kaldırdı. Fakat *Hitler, von Papen'e yönelik muhalif tavrını sürdürdü. Nazi gücünü kırmaya yönelik girişimler başarısız olunca von Papen, istifasını verdi. Ocak 1933'te *Hindenburg'u, Hitler'i şansölye olarak ataması yönünde ikna etti. Ancak şansölye yardımcısı sıfatıyla Hitler'i engellemesi mümkün olmadı. Von Papen, 1934'te Avusturya'ya büyükelçi atanarak Avusturya'nın Almanya'ya ilhakı (**Anschluss*, 1938) için çaba gösterdi. 1939-1944 arasında Türkiye'de büyükelçilik yaptı. 1945'te savaş suçlusu olarak yargılanmasına karşın salıverildi.

Papineau İsyanı (1837-38) Fransız Kanadası'nda demokratik reformlar talep eden ve *Yukarı ve Aşağı Kanada birliğine karşı çıkan bir ayaklanma. Aşağı Kanada Meclisi Başkanı Louis-Joseph Papineau (1786-1871), Fransız Kanadası'ndaki (günümüzde Quebec) reformcu hareketin önderiydi. 1837'de Papineau, Britanya'ya karşı silahlı başkaldırı kışkırtsa da çarpışmalar patlak vermeden ABD'ye kaçtı. Kasım'da Saint Denis'te Papineau'nun birkaç yüz taraftarı ile düzenli birlikler arasında çatışmalar yaşandı. 1838'de yeni bir isyan çıkmasına karşın bastırıldı ve 12 isyancı idam edildi. Papineau ise 1844'te affedildi ve ertesi yıl Kanada'ya geri döndü. Papineau döndüğünde Robert *Baldwin gibi ılımlı reformcular, parlamentoya "sorumlu" hükümet kurulması hedefine halihazırda ulaşmıştı.

Papua Yeni Gine

Başkent:	Port Moresby
Yüz ölçümü:	462.840 km²
Nüfus:	6.431.902 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 kina = 100 toea
Dini yapısı:	%69,4 Protestan; %27,0 Katolik; %0,3 Bahai; %3,3 geleneksel inançlar ve diğer
Etnik yapısı:	Melanezyalı, Papualı, Negrito, Mikronezyalı, Polinezyalı
Diller:	İngilizce, Tok Pijin, Hiri Motu (hepsi resmi), yaklaşık 836 yerli dili

Papua Yeni Gine

Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Kolombo Planı, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Avusturalya'nın kuzeyindeki Yeni Gine adasının doğu yarısı, Bismarck Takımadaları ve Pasifik Okyanusu'nun güneybatısındaki diğer komşu adalardan meydana gelen bir ülke. Yeni Gine adasının batı yarısı ise *Endonezya'ya ait Irian Jaya eyaletini oluşturmaktadır.

Fiziki Papua Yeni Gine anakarası, orta kesimlerdeki sıra dağlarla ikiye bölünmektedir. Sıra dağların en yükseği 4509 metreyle Wilhelm Dağı'dır. Güneybatıdaki alçak bir ovadan Fly Nehri geçmektedir. Doğuda ise etkin yanardağlara rastlanmaktadır. Ülkede tropik ve muson iklimleri görülür.

Ekonomi Papua Yeni Gine, geniş bakır, altın ve petrol rezervleri işletmektedir. Bu rezervlerin toplamı ülkenin ihracat gelirlerinin yaklaşık üçte ikisini karşılamaktadır. İşgücünün yaklaşık altıda beşi tarımla (çoğunlukla geçimlik) uğraşmaktadır. Palmiye yağı, kahve ve kakao ise ihraç edilir. Başlıca sanayi kolları gıda işleme ve madenciliktir.

Tarih Papua Yeni Gine'nin Avrupa'yla teması 16. yüzyıla dayanmaktadır. Bu tarihlerde Portekizli Jorge de Meneses, adaya Ilhas dos Papuas (Malayca "kıvırcık saçlılar") ismini verdi. İspanyol Ortiz Retes ise kendisine Afrika'nın Gine sahilini anımsattığı için bölgeye Yeni Gine dedi. 1828'de Hollandalılar, adanın batı yarısını ilhak etti. Ardından 1884'te Almanlar ve Britanyalılar da doğu yarısını aldı. 1904'te Britanya, hâkimiyetindeki toprakları (günümüzde Papua) Avustralya'ya bıraktı. I. Dünya Savaşı patlak verince bir Avustralya sefer kuvveti, Alman Yeni Ginesi'ni (Kaiser-Wilhelmsland) ele geçirdi. II. Dünya Savaşı'nda Avustralya ordusu, adalarda kararlılıkla ilerleyen Japon istilasını püskürttü. Bölgenin Papua Yeni Gine ismiyle idari olarak resmen birleşmesi, 1968'de gerçekleşti. 1973'te özerklik elde edilirken 1975'te Papua Yeni Gine, Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsız bir ülke oldu. Başta Bougainville olmak üzere anakaranın uzağında bulunan bazı adalardan ayrılıkçı talepler yükseldi ve bu durum Rabbi Namaliu'nun başında olduğu koalisyon hükümetinin (1990-92) en önemli meselelerinden biri haline geldi. Hükümet, Mayıs 1992'de Bougainville'ye asker çıkardı. Aynı yıl yapılan genel seçimde Namaliu Hükümeti yenilgiye uğratıldı ve Paias Wingti başbakan olarak yeni bir koalisyon hükümetinin başına geçti. 1980'lerde Irian Jaya'daki çatışma dolayısıyla gerilen Papua Yeni Gine-Endonezya ilişkileri, 1990'ların başında iyileşme sürecine girdi. 1994'te Wingti, istifaya zorlanarak görevini Julius Chan'a devretti. 1997'de Bougainville'deki isyanı bastırmak adına yabancı paralı askerlerin kullanılması, ordunun isyan etmesine ve Chan'ın istifasına yol açtı. Bunun üzerine başbakanlık görevini Bill Skate üstlendi. 1998'de Bougainville Devrimci Ordusu'yla kalıcı bir ateşkes imzalandı. 1999'da Mekere Morauta başbakan oldu. Ancak Morauta'nın başını çektiği koalisyon hükümeti tarafından teklif edilen ekonomik reformlar, geniş çaplı eylemlere neden oldu. Sonuç olarak Morauta, 2002 seçimini Michael Somare'ye kaybetti. Somare, 2007'de yeniden seçilmesine karşın 2011'de sağlık nedenlerinden ötürü görevden alındı. Somare'nin yerine başbakanlık koltuğuna oturan Peter O'Neill, 2012 seçimlerinde halkın da onayını aldı. 2013'te Papua Yeni Gine, Avustralya'ya girmeye çalışan sığınmacılar için Avustralya tarafından yapılacak bir gözaltı merkezine ev sahipliği yapmayı kabul etti. Anlaşmaya göre sığınma talepleri kabul edilenler Avustralya'ya değil, Papua Yeni Gine'ye yerleştirilecekti.

para Takas ekonomisinde olduğu gibi doğrudan değiş tokuş yerine mal ve hizmetlerin asli değeri yüksek (altın) veya itibari değeri (kâğıt para) olan yasal ödeme aracı nesnelerle değerinin ölçülmesine imkân tanıyan değişim aracı. Devlet tarafından dolaşıma sokulan sabit değerli madeni paralara ilk kez MÖ 8. yüzyılda hem Küçük Asya'daki Lidya'da hem de Çin'de rastlandı. Gümüş ve bakırdan yapılan Britanya'nın ilk madeni paraları, MÖ 1. yüzyılda ortaya çıktı. Bu tarihlerden yakın zamana kadar madeni paraların çoğu altın ve gümüşten yapılırken bakır ve tunç da düşük değerli madeni paralar için kullanıldı. İtibari paraların (kâğıt para gibi) üzerinde yazılı değeri, asli değerinden yüksektir. Kâğıt paralar, ilk kez bankalar tarafından dolaşıma sokuldu. Böylece bankalar, paranın üzerinde yazılı meblağı altın olarak ödemek üzere taahhüt veriyordu. *İngiltere Bankası, 1694'teki kuruluştan itibaren kâğıt para basmıştır. Günümüzde kâğıt paralar, dolaşımdaki paranın en yaygın biçimidir.

Paraguay

Başkent:	Asuncion
Yüz ölçümü:	406.752 km²
Nüfus:	6.623.252 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 guarani = 100 santimo
Dini yapısı:	%89,6 Katolik; %6,2 Protestan
Etnik yapısı:	%95,0 mestizo
Diller:	İspanyolca, Guarani (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), MERCOSUR, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güney Amerika'nın güney-orta kesimlerinde yer alan bir kara ülkesi. Ülkenin kuzeyde Bolivya ve Brezilya; güneyde Arjantin'le sınırı vardır.

Fiziki Ülkenin ortasından geçen ve ulaşıma elverişli olan Paraguay Nehri, Parana Nehri'yle birleşerek denize ulaşır. Batıdaki Gran Chaco'da geniş otlaklar ve sert ağaçlı ormanlar bulunur. Doğuda ise rakım, ormanlık alçak tepe sıralarına doğru yükselir. Buradan güneye gidildiğinde bataklıklara ve sık palmiyelerle çevrili sığ göllere rastlanır.

Ekonomi Paraguay ekonomisi esas olarak tarıma dayalıdır. Çoğu geçimlik olan tarımda pamuk, soya fasulyesi, yem, et ve yenilebilir yağlar başlıca ihracat kalemleridir. Tahıl ve manyok yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Sanayi kolları arasında tekstil, gıda işleme, çimento ve elektrik üretimi bulunur. Brezilya'yla ortak kullanılan Itaipu Barajı, dünyanın hidroelektrik kapasitesi en yüksek ikinci barajıdır. Elektrik ihracatı da önemli bir yer tutar.

Tarih 1537'de başkent Asuncion'un kurulmasından itibaren Paraguay, İspanya'nın Rio de la Plata topraklarının parçası oldu. Bölgede İspanyol yerleşimi seyrekti. 1767'de ortadan kaldırılana kadar Guarani yerlilerinin yaşadıkları yerlerde kurulan Cizvit misyon köyleri yaygındı. Yerel Paraguaylı komutanların önderliğinde İspanyol valiye karşı gerçekleştirilen kansız bir isyan sonucunda ülke, 1811'de bağımsızlığını kazandı. 1813-1840 arasında yeni cumhuriyeti diktatör José Gaspar Rodriguez de Francia yönetti. Öte yandan 19. yüzyılın geri kalanında ülkeye yolsuzluk, darbeler ve sürekli iflaslar hâkimdi. Francisco Solano López, Paraguay Savaşı'nda (1864-70) ülkeyi felakete sürükledi. Siyasi kargaşalıklar 20. yüzyılda da devam etti. Bunun tek istisnası, dış yatırımların geldiği ve ekonomik gelişimin yaşandığı liberal Edvard Schaerer'in devlet başkanlığı (1912-17) dönemiydi.

*Chaco Savaşı'nda (1932-35) Paraguay, Bolivya'dan uzun yıllardır anlaşmazlık konusu olan ve petrol yataklarına sahip olduğu düşünülen toprakları aldı. 1954'te ABD destekli General Alfredo Stroessner iktidarı ele geçirdi. Daha sonra büyük çaplı bir hidroelektrik projesi (Itaipu Barajı) başlatıldı ve topraksız köylülerin yerleşimini sağlamada belli mesafeler kaydedildi. Ancak Avrupa'ya yapılan büyükbaş hayvan ihracatı düşmüş, ekonomi inişe geçmiş ve rejim giderek acımasız hale gelmiştir. 1989'da ABD desteğini kaybeden Stroessner iktidardan indirildi. Devlet başkanlığına General Andrés Rodríguez seçildi. 1993'te düzenlenen Paraguay'ın ilk çok partili seçimlerinde sivil Juan Carlos Wasmosy devlet başkanı oldu. 1998'de Raul Cubas Gran devlet başkanı seçilmesine karşın müttefiki General Lino Oviedo'nun (1996'da bir darbe girişimine önderlik etmekten dolayı hapse atılmıştı) affedilerek salıverilmesinin ardından parlamento, ertesi yıl Cubas hakkında meclis soruşturması açtı. Cubas taraftarları, Mart 1999'da Cubas'ın en önemli rakibi Devlet Başkan Yardımcısı Luis Maria Argana'ya suikast düzenledi. Ardından sokaklarda şiddet olayları baş gösterdi. Cubas, tutuklanmamak adına ülkeyi terk etti. Bunun üzerine kalan görev süresini tamamlamak üzere González Macchi devlet başkanlığını üstlendi. 2003'teki seçimlerden sonra görevi Nícanor Duarte devraldı. 2008 devlet başkanlığı seçimlerinde merkez solun adayı Fernando Lugo'nun zaferi, 62 yıllık Kolorado Partisi yönetimini sona erdirdi. Toprak dağıtımı politikasıyla tartışmalara yol açan Lugo, 2012'de meclis soruşturması sonucunda görevinden alındı. 2013'te Kolorado Partisi, Horacio Cartes'le devlet başkanlığını yeniden kazandı.

Paraguay Savaşı (veya **Üçlü İttifak Savaşı**) (1864-70) Paraguay, Uruguay, Brezilya ve Arjantin arasındaki rekabetlerden kaynaklanan bir çatışma. Paraguay Devlet Başkanı Francisco Solano *López, Brezilya'nın Uruguay'a müdahalesi üzerine harekete geçerek 1864'te Brezilya'ya karşı savaş başlattı. López'in ayrıca Paraguay'ın topraklarını genişletmek ve denize erişimini sağlamak gibi arzuları da vardı. Brezilya'yla arasındaki ezeli rekabete rağmen Arjantin, Uruguay'daki kukla hükümetiyle birlikte Brezilya'ya katılarak Paraguay'a karşı Üçlü İttifak paktını (Mayıs 1865) yaptı. Paraguay'ın 600 bin askerden oluşan iyi eğitimli ordusu yeterli gelmedi ve Mart 1870'te López'in ölümü, Latin Amerika tarihinin en yıkıcı savaşlarından birini sona erdirdi. Savaş sonucunda Paraguay, pek çok toprakla birlikte nüfusunun yarısından fazlasını da kaybetti.

Parasalcılık Esas olarak 1960 ve 1970'lerde yükselişe geçmiş bir iktisadi düşünce okulu. En büyük savunucusu ABD'li iktisatçı Milton Friedman'dı (1912-2006). Parasalcılık, klasik makroekonomi yaklaşımını (Keynes öncesi) yeniden gündeme getirdi. Parasalcı model; paranın, fiyatların ve ücretlerin esnek olduğunu, fakat toplam üretim ve istihdamın otomatik olarak ideal dengeye yaklaşma eğilimi gösterdiğini varsaymaktadır. Dolayısıyla devlet politikası, fiyat düzeyinde istikrarın sağlanması ve sürdürülmesine odaklanmalıdır. Parasalcılara göre bu, maliye politikalarından ziyade ağırlıklı olarak para politikaları aracılığıyla para arzının düzgün bir şekilde kontrol edilmesine bağlıdır.

pardoner[53] Hıristiyan Kilisesi'nin *endüljans satmaya ruhsatı olan görevlilerine verilen isim. 14. yüzyılda bu görevlilerin hızlı bir şekilde çoğalması, büyük bir kısmının ruhsatsız olmasından kaynaklanıyordu. *Pardoner*'ler, satışlara yardımcı olması için "kutsal" eşyalar taşıyabiliyor ve çıkar elde etmek için insanların saflıklarından faydalanıyorlardı. Papa IX. Bonifacius, 1390'da bu suiistimallerin soruşturulması yönünde emir verdi. Ayrıca endüljans uygulamasının kötü-

53 Maddede sözü edilen özel bağlamından bağımsız olarak "affieden, affedici" anlamına gelen İngilizce bir kelime. (ÇN)

ye kullanılması, Martin *Luther'in Katolik Kilisesi'yle esas çatışmalarından biriydi. Endüljansların satışı, 1563'te Trento Konsili'nde yasaklandı.

Paris Antlaşması (1763) *Yedi Yıl Savaşı'nı sona erdiren Britanya, Fransa ve İspanya'nın imzaladığı antlaşma. *Pitt'in istifası ve John Stuart'ın (Bute kontu) barış için can atması nedeniyle Britanya, dünya çapında elde ettiği başarıların meyvelerini toplayamadı. Antlaşma uyarınca Britanya, Fransız Kanada'sını ve Fransa'nın Mississippi'nin doğusundaki bütün topraklarını aldı. Öte yandan Fransa, Saint Vincent ve Tobago başta olmak üzere bazı Batı Hint Adaları'nı terk etmesine karşın Guadeloupe ve Martinique adalarını korudu. Fransa, ayrıca Hindistan'daki ticaret merkezlerini de elinde tuttu. Ancak buradaki kalelerini kaybetti. Britanya da Batı Afrika'da Senegal'i; İspanya'dan ise Florida'yı ve Belle Adası karşılığında Minorca'yı aldı. Havana ve Manila, İspanya'ya geri verildi. Ek olarak Fransa'nın Mississippi'nin batısındaki Louisiana toprakları, Florida'nın tazminatı olarak İspanya'ya bırakıldı. Florida, 1783'e kadar Britanya'nın egemenliğinde kaldı. Antlaşma sonucunda Britanya, denizlerde üstün duruma geldi ve bir süreliğine de olsa Kuzey Amerika'nın doğu kıyısında hâkimiyet sağladı.

Paris Barış Anlaşması *Bkz.* VERSAY BARIŞ ANTLAŞMASI

Paris Barış Antlaşması (1783) *Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nı sona erdiren antlaşma. Paris Barış Antlaşması, esas olarak John Jay, Benjamin *Franklin ve Shelburne kontunun ürünüydü. Sadece Florida'yı geri alabilen İspanya, Antlaşma'dan zararlı çıktı. Antlaşma sonucunda Amerika'nın bağımsızlığı ve kuzeydoğudaki balıkçılık hakları tanındı. Ayrıca Antlaşma, başarısız bir şekilde, alacaklıları ve kralcıları koruma ve Kanada ile ABD arasındaki sınırı belirleme girişiminde bulundu. Bu başarısızlıklar 30 yıl boyunca çeşitli ihtilaflara yol açtı. Britanya'nın Amerika'ya misilleme olarak kalelerini muhafaza ettiği *Kuzeybatı Toprakları meselesi bunların başındaydı. Sonuçta iki ülke arasında 1812 Savaşı çıktı.

Paris Komünü (15 Mart-26 Mayıs 1871) Paris'te kurulan devrimci bir hükümet. 92 üyeden oluşan Paris Komünü, *Thiers'in ve Ulusal Meclis'in geçici hükümetini reddediyordu. Komün'ün komünistlerle herhangi bir bağlantısı yoktu; orta sınıf ile işçi sınıfının ittifakından meydana geliyordu. Kralcıların gücünden emin olamayan ve Prusya'yla yapılan ateşkese karşı çıkan Komüncüler, savaşı sürdürmek istiyordu. Ayrıca Fransa'nın yeniden Birinci Cumhuriyet'in ilkelerine dönmesi konusunda kararlılardı. Galip Alman ordusunun Paris'in hemen dışındaki tepelerde kamp kurması üzerine devlet güçleri, bütün topları kentten çıkarmak üzere Paris'e gönderildi. Fakat askerler sert bir direnişle karşılaştı ve Paris, bağımsızlık talebiyle ayaklandı. Thiers, ayaklanmayı acımasızca bastırma kararı aldı. Mayıs'ın ilk günlerinde Komün'ün savunmaları aşıldı ve arkasından bir hafta boyunca sokak çatışmaları yaşandı. Teslim olmadan önce Komüncüler, ellerindeki rehineleri, Paris başpiskoposu dahil olmak üzere, öldürdü. Devlet güçleri, 20 binin üzerinde insanı katlederek Fransa'da derin bir çatlağa neden oldu.

Paris Kongresi (1856) *Kırım Savaşı'ndan sonra barış koşullarını müzakere etmek üzere Britanya, Avusturya, Rusya, Türkiye ve Sardinya arasında düzenlenen bir konferans. Paris Kongresi, Besarabya'nın bazı bölümlerini Boğdan'a kaybeden ve Balkanlar'da Eflak'ı elden çıkaran Rusya için bir hüsrandı. 1841 Boğazlar Sözleşmesi'nin tekrar yürürlüğe girmesiyle Karadeniz bir kez daha bütün savaş gemilerine kapatıldı ve tarafsız bir deniz haline getirildi. Öte yandan Tuna Nehri'nde ulaşım serbest bırakıldı. *Osmanlı İmparatorluğu, Batı Avrupa güçlerinin ortak güvencesine alınırken sultan

da tebaasındaki Hıristiyanların haklarını tanımayı kabul etti. Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü durdurulamadı. Balkanlar'da yeniden üstünlüğü ele geçirmeye kararlı olan Rusya ise 1870'te Karadeniz'e ilişkin maddeyi çiğnedi.

Paris Paktı *Bkz.* KELLOGG-BRIAND PAKTI.

parish İngiltere'deki en küçük kilise ve idari örgütlenme birimi. 7 ve 8. yüzyıllarda İngiltere'de bölgesel kiliseler ("minster") kuruldu. Bu kiliselerde ekipler halinde çalışan rahipler, muhtemelen 5 ila 15 *parish* büyüklüğündeki "parochiae" denilen bölgelere hizmet veriyordu. 10-12. yüzyıllar arasında toprak sahiplerinin kendileri ve kiracıları için yerel kiliseler kurmasıyla söz konusu yapı dağıldı. Bu yerel kiliselerin hizmet verdiği topraklarda ancak 12. yüzyılda düzgün bir "parachiae" sistemi kurulabildi.

Park, Mungo (1771-1806) İskoç kâşif. Park, Batı Afrika'da bir dizi keşif (1795-97) gerçekleştirdi. Bu keşifler arasında Nijer Nehri'ndeki seyrüseferi de vardı. Deneyimlerini *Afrika'nın Derinliğine Yolculuk* (1799) kitabında kayda geçiren Park, Nijer Nehri'ne düzenlediği ikinci sefer (1805-06) sırasında boğuldu.

Parlamento (Britanya) Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda'da en üst düzey yargı organı. Parlamento, devletin başı olarak hükümdar ve iki kamaradan (*Avam Kamarası ve *Lortlar Kamarası) meydana gelmektedir. Westminster Sarayı'nda bulunan bu iki kamara, beraber Parlamento Kamaraları denilen yapıyı oluşturmaktadır.

13. yüzyılda kral ve belli başlı devlet görevlileri ile başlıca lortların resmi toplantısı olarak başlayan Parlamento, daha sonradan Simon de *Montfort'un parlamentosu (1265) ve I. *Edward dönemi *Model Parlamento'da (1295) olduğu gibi kısmi temsil usulüne göre toplanmaya başladı. Montfort'un parlamentosu, kendi bölgelerinde seçilen avamdan (şövalyeler ve kasabalılar) oluşuyordu.

16. yüzyıla kadar iki kamaranın da kraliyete göre değerlendirildiğinde önemleri arttı. Artık vergi koymak için kamaraların onayına ihtiyaç duyulduğu kabul edilir hale gelmişti. VIII. *Henry, İngiliz *Reformasyonu'nu uzun süre görevde kalan Reformasyon Parlamentosu (1529-36) aracılığıyla gerçekleştirdi. I. Charles gibi bazı krallar, parlamento toplamaksızın (1629-40) ülkeyi idare etmeye çalışsa da 17. yüzyıla gelindiğinde Avam Kamarası artık kendini vazgeçilmez kılmıştı. 1640'ta I. Charles'in para toplayabilmek için göreve çağırmak durumunda kaldığı Parlamento, John Pym önderliğinde Charles'e muhalefetin başını çekti. *İngiliz İçsavaşı'nı Parlamento yanlısı kanat kazandı. *İngiltere Topluluğu döneminin sonunda II. Charles'in (1660) ve daha sonra III. *William ile Mary'nin (1688) tahta oturmasını sağlayan Avam Kamarası üyeleriydi. 1688-1689 *Şanlı Devrim sırasında yapılan yasalar ve *Uzlaşma Yasası (1701) sonucunda kraliyet, Lortlar Kamarası ve Avam Kamarası arasındaki ilişki kesin olarak belirlendi ve Avam Kamarası'nın nihai üstünlüğü açıkça ortaya kondu.

Günümüzde Parlamento'nun işleyişi şöyle özetlenebilir: Başbakan ve kabine (iki kamaradan da seçilebilen bakanlar grubu) hükümetin politikalarını belirlemekle yükümlüdür. Taslak halindeki Parlamento Yasaları, yani Yasa Tasarılarının her biri iki kamarada da üç kere "okunmak" (tartışılmak) zorundadır. Ardından Tasarılar, ayrıntılı inceleme amacıyla Avam Kamarası'ndaki (ve zaman zaman Lortlar Kamarası'ndaki) daimi veya geçici komisyonlara sevk edilir. Hükümdarın yönetim yetkileri, bakanların tavsiyesine bağlıdır. Bakanlar da Parlamento'ya karşı sorumludur. Kral veya kraliçenin kabine veya Kraliyet Danışma Meclisi üzerinden kullanabileceği yetkileri arasında Parlamento'nun toplanması ve dağıtılması da vardır.

20. yüzyılda Parlamento'nun daha önceden sahip olduğu her konuda yasa yapabilme gücü kısıtlandı. Kuzey İrlanda'daki alt meclis olan *Stormont Parlamentosu, 1921'de

iç meselelerle ilgili yasa yapması amacıyla kuruldu. 1972'de askıya alınan Parlamento, 1999'da Kuzey İrlanda Meclisi ismiyle toplandı. Aynı yıl İskoçya ve Galler'de de yetkili meclisler oluşturuldu. Bu meclislerin hiçbiri Britanya Parlamentosu'nun tartışılmaz egemenliğine karşı çıkmadı. Öte yandan Birleşik Krallık'ın *Avrupa Topluluğu'na (günümüzde Avrupa Birliği) girmeden önce 1972'de kabul ettiği Roma Antlaşması, Topluluk kurumlarının zamanla ulusal egemenliğin üzerine çıkacağını öngörmektedir. Aynı şekilde, 1953'te yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Sözleşme'nin ihlaline dair kararlarını üye devletler açısından bağlayıcı hale getirdi. Bahsi geçen yapıların, Birleşik Krallık'ın parlamenter egemenliğini hiçe saydığı görüşü, 21. yüzyılın başında giderek daha da tartışmalı bir konuya dönüşmüştür.
Britanya'nın parlamento sistemi, pek çok Avrupa ülkesi ve dominyon statüsü veya bağımsızlığını kazanan çoğu *Milletler Topluluğu ülkesi tarafından benimsendi.

Parlement Fransa'da egemen yargı otoritelerine verilen isim. En önemlisi başkent *Paris'te bulunan *parlement*'lerin ilki, 12. yüzyılda temyiz ve nihai hüküm mahkemesi olarak kuruldu. Ayrıca Toulouse, Bordeaux, Rouen, Aix, Grenoble, Dijon ve Rennes'te bölgesel *parlement*'ler de vardı. Siyasi anlamda önemli olmalarının sebebi, kraliyet fermanlarını kayda geçirme ve onlara itiraz etme yetkileriydi. Bu yetki, kral tarafından buyruk veya *lit de Justice* (bizzat müdahale) yoluyla hükümsüz kılınabiliyordu.

Parnell, Charles Stewart (1846-91) İrlandalı milliyetçi önder. 1875'te Parlamento'ya seçilen Parnell, 1880'de İrlanda Özerkliği hizbinin başına geçti. Parnell, Parlamento'daki işleyişi engelleme taktikleri sayesinde İrlanda meselelerine dikkat çekmeyi başardı. Gladstone'nin Özerklik mücadelesini benimsedikten sonra hazırladığı Özerklik Yasa Tasarısını destekledi. Evli olan Bayan Katherine ("Kitty") O'Shea'yla (1840-1905) zina yaptığının ifşa edilmesi üzerine emekliye ayrılmak durumunda kaldı.

Parr, Catherine (1512-48) VIII. Henry'nin altıncı ve son eşi. 1543'te kralla evlenen Parr, Henry'nin Mary ve Elizabeth'i (müstakbel I. Mary ve I. Elizabeth) yeniden verasete dahil etme kararında etkili oldu. 1547'de Henry'nin ölümünden kısa bir süre sonra Sudeley Baronu Thomas Seymour'la evlenmesine karşın kızının doğumunun ardından öldü.

Part Hazar Denizi'nin güneydoğusunda hüküm süren eski bir Asya krallığı. Yaklaşık MÖ 250'den MS 230 civarına kadar yaşayan ve Fırat Nehri'nden İndus Nehri'ne kadar uzanan Part İmparatorluğu'nun başkenti Ekbatan'dı. Part kültürü, Yunan ve İran kültürlerinin bir karışımıydı. Ayrıca Partlar, çok iyi at binen özgün ve usta savaşçılardı.

Pašić, Nikola (1845-1926) Sırp devlet adamı ve *Yugoslavya'nın kurucularından biri. Siyasi ve dini nedenlerle Hırvatlara şüpheyle yaklaşan Pašić, Hırvatistan ve Dalmaçya'nın çoğunun dahil olduğu "Büyük Sırbistan" idealini taşıyordu. Pašić, ayrıca Sırpları üstün ırk olarak görüyordu. Ancak 1917'de imzaladığı Korfu Paktı sonucunda Sırplar, Hırvatlar ve Slovenler birleşerek yeni bir krallık kurdu. *Versay Barış Anlaşması'nda (1919) bu krallığı Pašić temsil etti. Pašić'in iki kez başbakanlığını (1921-24, 1924-26) yürüttüğü krallık, 1929'da Yugoslavya ismini aldı.

Passchendaele Muharebesi (veya **Üçüncü Ypres Muharebesi**) (31 Temmuz-10 Kasım 1917) I. Dünya Savaşı'nın *Batı Cephesi'nde yapılan bir muharebe. Bu Belçika köyü, *siper savaşının en korkunç hallerinin görüldüğü yer olarak nam salmıştır. 300 binin üzerinde Britanyalı, hiçbir stratejik kazanım olmaksızın hayatını kaybetmiştir. *Somme Muharebesi'nde yaşananlara rağmen Britanyalı Başkomutan

*Haig, Fransızların yardımı olmadan sayıca üstün ordusuyla cephe taarruzu düzenlemenin başarı getireceğinden emindi. Sağanak yağmur ve önden yapılan bombardıman, Flaman topraklarını çamur denizine dönüştürdü ve ilerlemeyi imkânsız kıldı. Kanadalılar, harap Passchendaele köyüne muharebenin ancak son gününde ulaşabildi. *Ludendorff'un nihai taarruzundan (Nisan 1918) önceki geri çekilme sırasında bu pratikte hiçbir önemi olmayan mevzi dahi terk edildi.

pasif direniş İktidardaki otorite veya hükümete karşı şiddete başvurmayan muhalefete verilen isim. Genellikle pasif direniş, yetkili makamlarla işbirliği yapmayı reddetmek veya yasa ve kuralları kasten ihlal etmek şeklinde yapılmaktadır. Bu yöntemler, modern zamanlarda pek çok milliyetçi, direnişçi veya toplumsal hareketin önemli bir silahı olmuştur. En başarılı pasif direnişlerden biri Mahatma *Gandhi'nin Hindistan'daki Britanya hâkimiyetine karşı yürüttüğü mücadeledir. Bu dönemde yaşanan geniş çaplı toplumsal kargaşalıklar ve protestolar, Britanya'yı büyük tavizler vermeye itti. Gandhi örneği, 1950'lerden itibaren ABD'de ortaya çıkan *vatandaşlık hakları hareketini etkiledi. Pasif direniş, kapsamlı gösteriler ve ırk ayrımı yasalarının kasti biçimde ihlal edilmesi siyahilerin ciddi kazanımlar elde etmesini sağladı.

Pasifik Cephesi (1941-45) II. Dünya Savaşı sırasında Pasifik'te yaşanan deniz ve amfibi çarpışmalar. 1941'de Japon uçakları, *Pearl Harbor'daki ABD donanma üssüne saldırınca savaş Pasifik'e yayıldı. Tayland'la ittifak halinde olan Japonya'nın, ayrıca *Vichy hâkimiyetindeki Çinhindi'nde üsleri vardı. Japon kara kuvvetleri, kısa sürede Hong Kong, Malaya, Singapur ve Birmanya'yı işgal etti. Diğer Japon kuvvetleri de Pasifik'teki bazı adaları ele geçirdi. Öte yandan Japon savaş gemileri, Japonya'nın Cava Denizi Muharebesi'nde (27 Şubat-1 Mart 1942) elde ettiği deniz zaferinin ardından Borneo ve Hollanda Doğu Hint Adaları'nı işgal etmek üzere harekete geçti. Nisan'da Filipinler'in işgalini Yeni Gine'nin kuzeyi izledi ve General *MacArthur Avustralya'ya çekilerek burada bir karşı taarruz planladı. Japon ve ABD uçak gemileri arasında yapılan Mercan Denizi Muharebesi'nde (5-8 Mayıs) ABD stratejik bir zafer elde etti. Böylece Japonların Yeni Gine'nin güneyine çıkarma yapma ihtimali ve Avusturalya'ya yönelik tehdidi ortadan kaldırılmış oldu. Arkasından 3-6 Haziran'da Amiral *Nimitz önderliğinde gerçekleşen belirleyici Midway Adası Muharebesi sonucunda denizde avantaj ABD'ye geçti. Ağustos 1942'de ABD deniz piyadeleri, Solomon Adaları'ndaki Guadalcanal ve Tulagi'ye çıktı. Buralarda Şubat 1943'e kadar şiddetli çatışmalar yaşandı. 1943'te Solomon Adaları'nın kalanı ABD tarafından yeniden zapt edildi. Kasım'da Bougainville, 1944'ün başlarında da New Britain Japonlardan geri alındı. Haziran 1943'te MacArthur, Yeni Gine'ye yönelik işgal harekâtı başlatmıştı; 1944 boyunca ABD kuvvetleri, kademe kademe Filipinler'e doğru geri çekildi. 19 Haziran 1944'te Japonlar, Filipin Denizi Muharebesi'nde 300'e yakın uçağını kaybetti. Temmuz'da ABD, Mariana Adaları'nı alarak buradan Tokyo'ya yönelik hava bombardımanları düzenlemeye başladı. Ekim 1944'te *Leyte Körfezi Muharebesi, Japon deniz gücünün fiilen sonunu getirdi. Diğer yandan anakarada *Birmanya Seferi, Çin'le kara bağlantısını yeniden sağlamış ve kısa ömürlü Japon İmparatorluğu'nun işgal edilme sürecini başlatmıştı. Mart 1945'te Manila alındı. Nisan'da ABD kuvvetleri, ağır *kamikaze akınlarına karşın Okinava'yı işgal etti. İşgalin iki tarafa da bedeli ağır olmuştu. Japonya'yı istila etme planları, 6 ve 9 Ağustos'ta *Hiroşima ve *Nagasaki'ye atom bombası atma kararıyla terk edildi. Bombaların ardından Japonlar teslim oldu.

Pasifik Skandalı (1873) Kanada'da yaşanan siyasi bir skandal. 1871'de British Columbia, on yıl içinde kıtalararası bir

demiryolu hattı kurulması şartıyla *Kanada dominyonuna girmişti. 1872'de demiryolu ihalesi; banker, armatör ve Muhafazakâr Parti'nin mali destekçilerinden Sir Hugh Alan'ın başında olduğu bir şirketler birliğine verildi. 1872'deki genel seçimde mağlup olan Liberal Parti, Başbakan John *Macdonald'ı ihaleyi çıkar karşılığında vermekle suçladı. Bunun üzerine Macdonald istifasını verdi ve ihale iptal edildi. Bir sonraki seçimde Muhafazakâr Parti ağır bir yenilgi almasına karşın Kanada Pasifik Demiryolu nihayet 1885'te tamamlandı.

pasifizm Amaç ne kadar iyi veya bir ülkeye yönelik tehdit ne kadar büyük olursa olsun savaşın hiçbir zaman haklı olamayacağı düşüncesi. Pasifizm ya *Kuveykırlarda olduğu gibi dini inançtan ya da yaşamı kutsayan hümanist bir düşünceden kaynaklanır. Dine dayanan pasifizme, Tolstoy'un *Christianity and Pacifism*[54] (1883) kitabı gibi eserlerde rastlanmaktadır. En saf halinde pasifizm, nefsi müdafaa dahil olmak üzere şiddet kullanımını tamamıyla yasaklar. 20. yüzyıldan itibaren pek çok devlet, vicdani reddi askerlik yapmamanın bir nedeni olarak tanımak suretiyle pasifistlerin düşüncelerine saygı göstermiştir.

Paskalya Ayaklanması (Nisan 1916) 2000 civarında İrlanda Gönüllüleri ve İrlanda Vatandaş Ordusu üyesinin İrlanda'daki Britanya egemenliğine karşı bir silahlı başkaldırısı. *İrlanda Cumhuriyetçiler Kardeşliği (IRB), *Sinn Fein partisinin de desteğiyle isyanı planlamıştı. Almanya'dan gelen büyük bir silah sevkiyatı, Britanya donanması tarafından durduruldu. Almanya'yla bağlantıyı sağlayan IRB üyesi Roger *Casement, bir Alman U-botuyla karaya çıktıktan hemen sonra tutuklandı. Askeri önderler Pádraic Pearse ve James Connolly, yine de isyanı sürdürme kararı aldı. Dublin'deki Merkez Postane, şehirdeki diğer stratejik binalarla birlikte ele geçirildi. Paskalya Pazartesisi'ne denk gelen 24 Nisan'da İrlanda Cumhuriyeti ilân edilmiş, Pearse'nin devlet başkanı olduğu bir geçici hükümet oluşturulmuştu. 29 Nisan'da Britanya ordusu, düşmanı teslim olmaya zorladı. Ayaklanma, başlarda halktan pek destek alamamıştı. I. Dünya Savaşı sırasında gerçekleştiği için pek çok İrlandalı, Britanya ordusunda cephedeydi. İsyanın 16 önderi idam edildi ve 2000'in üzerinde erkek ve kadın hapse atıldı. İdamlar, İrlanda'daki duygu ve düşüncelerde değişikliğe yol açtı. Sonuçta 1918'deki genel seçimlerde Sinn Fein, çoğunluğun oyunu aldı.

Patel, Sardar Vallabhbhai (1875-1950) Hint devlet adamı. Mohandas *Gandhi'den etkilenen Patel, pek çok sivil itaatsizlik eylemine öncülük etti ve Britanya tarafından defalarca hapse atıldı. Patel, 1931'de *Hindistan Ulusal Kongresi'nin başkanlığına seçildi. Hint Yarımadası'nın Hindistan ve Pakistan olarak bölünmesiyle sonuçlanan müzakerelerde önemli bir rol oynadı. Başbakan yardımcılığı (1947-50) döneminde komünistlere karşı bir temizlik harekâtı başlattı. V. P. *Menon'un yardımıyla *Prens Devletleri'ni Hindistan Birliği'ne kattı.

Pathan Kuzeybatı Pakistan ve güneydoğu Afganistan'da yaşayan ve Peştuca konuşan bir halk.

Pathet Lao Laos'ta komünist bir hareket. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki bağımsızlık mücadelesinde Pathet Lao kuvvetleri, Fransız sömürgeciliğine karşı *Vietminh'le işbirliği yaptı. Cenevre Anlaşması'nın (1954) ardından hareket, Laos içerisinde önemli siyasi ve askeri güçlerden biri haline geldi. Pathet Lao'nun amacı, ülkeyi komünist Çin ve Kuzey Vietnam'la aynı çizgiye getirmekti. 1950'lerin ortası ile 1970'lerin ortası arasında Pathet Lao ve siyasi kanadı Neo Lao Haksat (Laos Vatan Partisi), Prens Souphanouvong önderliğinde komünist olmayan hükümet güçleriyle uzatmalı bir siyasi ve askeri iktidar mücadelesine girdi. Hareket, nihayet 1975'te Laos Demokratik

54 Hıristiyanlık ve Pasifizm. (ÇN)

Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla zafere ulaştı.

Patiño, Simon Iture (1860-1947) Bolivyalı kapitalist. Bolivya'nın kalay kaynaklarının değerlendirilmesine öncülük eden Patiño, dünyanın en zengin insanlarından biri olarak öldü. Patiño, mütevazı geçmişi dolayısıyla Bolivya'nın seçkin tabakasına girememesine karşın 1900'lerde Bolivya'daki kalay üretiminin yarısına hâkim oldu ve ülke yönetimini ciddi düzeyde etkiledi. Kendi ülkesinin kalkınmasına yatırımda bulunmadığı için bugün hâlâ eleştirilmektedir.

patrici Erken dönem Roma Cumhuriyeti'nde toprak sahibi ayrıcalıklı aristokratlara verilen isim. Patriciler (yani "babalar"), *Tarquinius'un ülkeden defedilmesinin ardından devlete rehberlik etmek üzere bir araya geldi. Herkesçe saygı duyulan geleneklere dayanan patriciler, *Roma Senatosu'nun kalıtsal üyeleriydi. Bütün yargıçlık ve din adamlığı makamları onların tekelindeydi. Fakat "Sınıfların Savaşı" sürecinde iktidarlarını pleblerle paylaşmak zorunda kaldılar. MÖ 367'de konsüllük makamı, pleblere açıldı. Sonrasında "pleb soyluları" denilen bir grup ortaya çıktı ve patricilerle birlikte yönetici sınıfı oluşturdu. Patricilerin sayısı ve etkisi Cumhuriyet'in son dönemlerinde azalsa da eski patrici aileleri itibarını sürdürdü.

Patrick (Aziz) (5. yüzyıl) Hıristiyanlık elçisi ve İrlanda'nın koruyucu azizi. Aziz Patrick'in hayatına dair en önemli kaynak, *Confession*[55] adlı kitabıdır. Anne babası Romalı-Britanyalı olan Patrick, 16 yaşında yağmacılar tarafından esir edildikten sonra köle olarak İrlanda'ya gönderildi. Burada dinini değiştirdi. Patrick, altı yılın ardından büyük ihtimalle Galya'ya kaçtı ve papaz unvanı alarak 432 civarında İrlanda'ya döndü.

55 İtiraf. (ÇN)

Patton, George Smith (1885-1945) ABD'li general. Patton, II. Dünya Savaşı'nda önce Kuzey Afrika'da bir kolorduya, ardından Sicilya'daki 7. Ordu'ya komuta etti. 1944'te savaş bunalımı yaşayan bir askere vurması kamuoyuna yansıyınca komutanlık görevlerinden alınsa da sonradan *Normandiya Çıkarması'nda 3. Ordu'nun başına geçti. Patton'un zaman zaman takviye birlikleri veya müttefikleri bile beklemeden ordularını hızlı ilerletme eğilimi, 1944'te Fransa'yı olağanüstü bir hızla geçerek Ren üzerinden Çekoslovakya'ya girmesinden anlaşılıyordu. Bavyera'nın askeri valisi olduğu dönemde Patton, Nazilere yumuşak davranmakla eleştirildi. ABD 15. Ordusu'nun komutanlığını yaptığı sırada bir trafik kazasında öldü.

Paulus (Aziz) (doğum adı **Tarsuslu Şaul**) (ö. yak. 64) Yahudi harici halkların (*Gentiles*) Hıristiyan misyoneri. Yahudi kökenli olan Paulus, Farisi olarak yetiştirildi. Paulus, başta İsa taraftarlarına karşı çıktı ve Aziz Stephanus'un şehit edilmesine yardım etti. Bir görev için Şam'a gittiği sırada gördüğü rüya üzerine Paulus, Hıristiyanlığa geçerek ilk büyük Hıristiyan misyoner ve ilahiyatçılardan biri oldu. Paulus'un misyonerlik seyahatleri, Elçilerin İşleri kitabında anlatılmaktadır. Hıristiyan iletisine dair radikal anlayışı, Paulus'a karşı düşmanlık doğmasına yol açtı. Kudüs'e ziyareti isyana neden olunca Romalı yetkililer tarafından tutuklandı. Sonradan götürüldüğü Roma'da şehit olduğu düşünülmektedir. Paulus'un ilk Hıristiyan gruplara mektuplarından birkaçı, Yeni Ahit'te korunmuştur. Bu mektuplar aracılığıyla Hıristiyan yaşamı ve düşüncesi üzerinde yarattığı etki, diğer ilk Hıristiyanlardan çok yukarıdadır.

Paulus, VI. (doğum adı **Giovanni Battista Montini**) (1897-1978) Papa (1963-78). *Katolik Kilisesi'nin İkinci Vatikan Konsili'ni (1963-65) yeniden toplayarak halefi XXIII. *Ioannes'in çabalarını sürdür-

dü. Konsil'in tavsiyesi üzerine sonraki süreçte faaliyet yürütecek komisyonlar kurdu. Bu komisyonlar, Kilise ayinleri ve Papalık Mahkemeleri'ne yönelik reform ihtiyacı olup olmadığını soruşturdu; Hıristiyan birliğini sağlamanın ve Kilise'ye ruhban dışı katılımı artırmanın yollarını aradı. Geleneklere bağlı bir Hıristiyan olan Paulus, Kilise'nin otoritesini sarsabilecek herhangi bir yeniliğe şüpheyle yaklaşıyordu. Paulus, bu nedenle din adamlarının bekaretinin gerekliliğinde ısrarcı oldu ve doğum kontrolü konusundaki yapay yöntemleri kınadı.

Paulus, Friedrich von (1890-1957) Alman feldmareşal. II. Dünya Savaşı'nda genelkurmay ikinci başkanı olarak Almanya'nın Rusya'yı istila planlarını (Operasyon Barbarossa) hazırladı. Von Paulus, 1942'de *Stalingrad'ı almayı başaramadı ve etrafı kuşatıldıktan sonra Şubat 1943'te teslim oldu. Esir olduğu dönemde Sovyet destekli bir Alman örgütüne katılan von Paulus, açıkça Nazi diktatörlüğünün devrilmesini savundu. Ardından ölümüne kadar Doğu Almanya'da yaşadı.

Pavel, I. (1754-1801) Rusya imparatoru (1796-1801). Akli dengesi yerinde olmayan Pavel, İmparatoriçe II. *Katerina ile III. Pyotr'ın oğluydu. 1762'de Katerina'nın darbesi sırasında babasının öldürülmesinden çok kötü etkilendi. 1796'da Katerina ölünce Pavel'in çılgın istibdat dönemi başladı. Pavel, takıntılı bir şekilde devrimden korkuyordu. Fransa'ya karşı ittifaklara katıldı. Pavel'in veraset sırasını bozma girişimleri, oğlu I. Aleksandr'ın da yer aldığı bir komploya yol açtı ve sonuç olarak Mart 1801'de öldürüldü.

Pavia Muharebesi (24 Şubat 1525) Habsburg-Valois savaşları sırasında yaşanan bir çarpışma. Papalık ve İngiltere, I. *François'e karşı V. *Karl'ı destekliyordu. Ekim 1524'te Fransızlar, İtalya'yı istila ederek Milano'yu aldı. Bunun üzerine papa, taraf değiştirerek Fransa'ya katıldı. Ardından Lombardiya'daki Pavia kentinde Fransız ve imparatorluk orduları arasında bir muharebe gerçekleşti. 23 bin askerden meydana gelen imparatorluk kuvvetleri, 5 bin asker daha kalabalık olan Fransız ordusunu yenilgiye uğrattı ve François esir alındı. 1526'da François serbest bırakıldıktan sonra İtalya'da savaşlar devam etti.

Pavni Hokan-Kado dil grubuna mensup bir Kuzey Amerika yerli kabilesi. Pavniler, aslen Nebraska ova ve çayırlarında yaşıyordu.

Paz Estenssoro, Victor (1907-2001) Bolivyalı devlet adamı, devlet başkanı (1952-56, 1960-64, 1985-89). Paz Estenssoro, 1941'de solcu bir siyasi parti olan Devrimci Milliyetçi Hareket'in (Movimiento Nacionalista Revolucionario-MNR) kurulmasına katkıda bulundu. Aynı yıl maliye bakanı (1941-44) olmasına karşın ardından 1951'e kadar sürgünde yaşadı. 1952'de MNR iktidara gelince Bolivya devlet başkanlığına (1952-56) geldi. Görev yaptığı dönemde ülkedeki kalay madenleri kamulaştırılmış, bütün yetişkinlere seçme hakkı tanınmış ve pek çok büyük arazi parçalanarak yerli köylülere verilmiştir. Bir kez daha devlet başkanı (1960-64) seçilen Paz Estenssoro, ikinci döneminde kalay sanayisinin yeniden örgütlenmesi için uluslararası sermayedarlarla anlaşmaya vardı. 1964'te üçüncü dönemine seçilse de ordu tarafından devrildi ve 1971'e kadar sürgünde kaldı. 1982'de askeri hükümet sona erdi. 1985'teki seçimin sonucunda Paz Estenssoro, devlet başkanlığı görevini Dr. Herman Zuazo'dan devraldı. Dünyada kalay fiyatlarının düşüşü ve bundan ötürü Bolivya'nın yaşadığı ekonomik sıkıntılara rağmen hükümet 1989'a kadar iktidarda kaldı. Bu tarihte devlet başkanlığı görevini Jaime Paz Zamora üstlendi.

Pazzi Komplosu (1478) Floransa'yı yöneten *Medici hanedanını devirmeye yönelik başarısız bir komplo. Medicilerin rakibi Pazzi ailesi, Papa IV. Sixtus'un da desteğiyle, Floransa Katedrali'ndeki ayin

sırasında Giuliano ve Lorenzo de Medici'yi öldürerek iktidarı ele geçirme planı yaptı. Her ne kadar Giuliano, planlandığı üzere öldürülse de Lorenzo kaçmayı başardı. Halk yığınları Medicilerin yardımına yetişerek komploculuğun elebaşlarını yakalayıp öldürdü.

Paxton Boys Pensilvanya'da Paxton civarındaki İskoç-İrlandalı sınır yerleşimcilerinden oluşan Amerikalı isyancı bir grup. 1763'te *Pontiac İsyanı'nın yarattığı tehditten ve koloni savunması ve siyasi temsil olmayışından galeyana gelen Paxton Çocukları, önce bazı Hıristiyan Amerikan yerlilerini katletti ve daha sonra Philadelphia'ya yürüyüşe geçti. *Franklin, Philadelphia'da grubu etkisiz hale getirmeyi başardı. Paxton Çocukları, sınır yerleşimcileri ile kıyı yerleşimcileri arasındaki uzun yıllara dayanan bir düşmanlığın ürünüydü. Bu açıdan grup, *Bacon isyancıları (1676) ve Karolina'daki *Nizamcılarla (Regulators) benzerlikler taşıyordu.

Peabody, George (1795-1869) ABD'li hayırsever. Peabody, ABD'nin doğusunda kârlı bir ticaret şirketi kurduktan sonra 1837'de Londra'ya yerleşti. Döneminin önde gelen uluslararası bankerlerinden biri oldu. Devasa bir servet biriktiren Peabody, bu servetin önemli bir kısmını hayırseverliğe harcadı ve 1867'de Güney'deki eğitim faaliyetlerini desteklemek üzere ABD'nin ilk eğitim vakfı olan Peabody Eğitim Vakfı'nı oluşturdu. Ayrıca Britanya'da varoşların kentsel dönüşümüne yönelik büyük meblağlarda para harcadı.

peace-pledge *Bkz.* FRANKPLEDGE.

Pearl Harbor Pasifik Okyanusu'nda Hawaii'nin Oahu Adası'nda bulunan ve önemli bir ABD deniz üssüne ev sahipliği yapan liman. 7 Aralık 1941'de Japon uçak gemilerinden kalkan uçaklar, limana sürpriz bir saldırı gerçekleştirerek ağır hasar verdi. Bu olay, ABD'yi II. Dünya Savaşı'nın içine çekti.

Pearson, Lester Bowles (1897-1972) Kanadalı diplomat ve Liberal Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1963-68). Pearson, dışişlerinden sorumlu devlet bakanı (1948-57) olarak Kanada'nın Birleşmiş Milletler heyetinin başındaydı. Daha sonra 1951'de NATO başkanlığı yaptı. 1956'da Süveyş Krizi'nin çözülmesinde oynadığı arabuluculuk rolü sayesinde ertesi yıl Nobel Barış Ödülü aldı. 1958'de Liberal Parti'nin başına geçen Pearson, 1968'de başbakanlık ve Liberal Parti liderliği görevlerinden istifa etti.

Peary, Robert Edwin (1856-1920) ABD'li kâşif. Kuzey Kutbu çevresindeki bölgelere yaptığı sekiz seyahatin ardından 6 Nisan 1909'da Kuzey Kutbu'na ulaşan ilk insan oldu.

Pedro, I. (1798-1835) İlk Brezilya imparatoru (1822-31). Portekiz hükümdarı VI. João'nun oğlu olan Pedro, Napoleon'dan kaçarak Brezilya'ya geldi. Pedro, Brezilya'nın Portekiz'den bağımsızlığının kaçınılmaz olduğunu gördü ve 1822'de bizzat isyana önderlik etti. Ardından Pedro, 1824 Anayasası'ndan aldığı yürütme yetkileri çerçevesinde yeni Brezilya monarşisinin başına geçti. Cumhuriyetçi fikirlerden etkilenen ayaklanmalar ve Portekiz'le bağlantılarına yönelik milliyetçilerin tepkisi Pedro'nun hükümdarlığını zayıflattı. Pedro, bu nedenle 1831'de oğlu II. *Pedro namına tahttan çekildi.

Pedro, II. (1812-91) Brezilya imparatoru (1831-89). I. *Pedro'nun oğlu olan II. Pedro, 1831'de babasının tahttan çekilmesinden sonra ülkeyi naiple yönetmeye başladı. Merkezi hükümet, Balaiada (1838-41) ve diğer başka yerlerdeki ayaklanmaları bastıramıyordu. Bunun üzerine Genel Kurul, 1840'ta Pedro'yu reşit ilân ederek imparatorluğunu onayladı. Pedro, 18 ay içinde ülke çapında düzeni yeniden tesis etti. Halkın sevdiği ılımlı bir önderdi. Kendisini Brezilya'nın ekonomik ilerlemesine adadı. İsyanların ve yabancı ülkelerle çatış-

maların seyrek görüldüğü uzun hükümdarlık yıllarının ardından Pedro, ayrıcalık taleplerini reddettiği subayları sonunda kendinden uzaklaştırdı. Buna, kademe kademe köleliğin kaldırılmasına (1888'de tamamen) öfkelenen plantasyon sahipleri de dahildi. Sonuç olarak Pedro, 1889'da ordu ve Cumhuriyetçi Parti tarafından devrildi ve hayatının geri kalanını Avrupa'da sürgünde geçirdi.

Peel, Sir Robert (1788-1850) Britanyalı Muhafazakâr Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1834-35, 1841-46). Peel, içişleri bakanlığı yaptığı ikinci dönemde (1828-30) Londra Polis Teşkilatı'nı kurdu (ve *bobby* ve *peeler*[56] lakaplarına ismini verdi). Yeni bir yönelime giren Muhafazakâr Parti'nin lideri olarak Tamworth Manifestosu'nda (1834) ılımlı seçim reformu yapılması gerektiği düşüncesini yineledi. Ancak 1846'da Peel'in Tahıl Yasalarını geri çekmesi, Muhafazakâr Parti'yi böldü ve Peel istifaya zorlandı. Peel, siyasetteki son yıllarında Whig partisinin serbest ticaret politikalarını destekledi.

Pehlevi, Rıza *Bkz.* MUHAMMED RIZA ŞAH PEHLEVİ; RIZA ŞAH PEHLEVİ.

Peisistratus (veya **Pisistratus**) (yak. MÖ 600-yak. 527) Atina tiranı. 561'de iktidarı ele geçiren Peisistratus, iki kez kovulduktan sonra 546'dan ölümüne dek aralıksız olarak kenti yönetti. Peisistratus, Attika'nın kırsal kesimlerindeki aristokratların gücünü kısıtladı, refahı yükseltti ve Atina'nın kültürel üstünlüğünü pekiştirdi.

Pekin Adamı 1927'den itibaren Çin'de Pekin yakınlarındaki *Zhoukoudian'da bulunan *Homo erectus pekinensis* (ilk başta Sinanthropus pekinensis) kalıntılarına verilen isim. Pekin Adamı ifadesi, sıklıkla Çin'den çıkan bütün *Homo erectus* fosilleri için kullanılmaktadır.

56 *Bobby* (Robert isminin samimi şekli) ve *peeler* kelimeleri, İngilizcede polis memurları için kullanılan argo ifadelerdir. (ÇN)

Pelagius (yak. 360-yak. 420) Britanyalı veya İrlandalı keşiş. İlk günah ve kader anlayışlarını reddeden Pelagius, insanın içkin iyiliğini ve özgür iradesini savundu. Pelagius'un düşünceleri, Hippo'lu Aziz Augustinus tarafından reddedildi ve 418 civarında Kartaca Sinodu tarafından sapkınlık olarak görüldü.

Pelham, Henry (1696-1754) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1743-54). Pelham, 1721'den itibaren Sir Robert Walpole'nin kabinesinde görev yaptıktan sonra onun yerine başbakan oldu. Başbakanlık döneminde Avusturya Veraset Savaşı'na (1740-48) son vererek ülkeye barış ve refah getirdi.

Pelham-Holles, Thomas, I. Newcastle Dükü (1693-1768) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1754-56, 1757-62). Pelham-Holles, 1754'teki ölümü üzerine kardeşi Henry Pelham yerine başbakanlığa geldi. İkinci döneminde Büyük William Pitt'le beraber bir koalisyonun başına geçti. 1761'de Pitt istifa etti.

Peloponez Savaşı MÖ 431-404 arasında Atina ve Sparta arasında yapılan ve iki tarafın müttefiklerinin de dahil olduğu bir savaş. 431'de Sparta, müttefikleriyle birlikte Attika'yı istila etti. Fakat *Perikles, Atinalıları "uzun surların" (Atina ile Pire'de bulunan limanını birbirine bağlayan duvar) gerisine çekilmeye ve Sparta'nın üstün ordusuyla kara muharebesine girmekten kaçınmaya ikna etmişti. Atina, Mora (Peloponez) Yarımadası'na akınlar düzenlemek ve imparatorluğunu ve ticaret yollarını korumak için *triremelerden oluşan filosuna güveniyordu. 430'da bir salgın hastalığın baş göstermesiyle Atina ağır bir darbe adlı ve Perikles de dahil nüfusun üçte biri öldü. Buna karşın filo iyi iş çıkardı ve MÖ 423'te bir yıllık ateşkes yapıldı.
MÖ 421'de Nikias Barış Antlaşması yapılsa da Alkibiades, Mora'da Sparta'ya

karşı faaliyet yürütmeye devam ediyordu. Ancak 418'de Sparta, Mantinea'da bir zafer kazanınca Alkibiades'in umutları suya düştü. Ayrıca Alkibiades, Siraküza'yı yenilgiye uğratmak amacıyla Sicilya'ya bir sefer (415-413) düzenlenmesini savunanların başındaydı. Fakat bu sefer, Atina için tam bir felaketle sonuçlandı. MÖ 413'te savaş resmen yeniden başladı. Bu kez Atina'nın şansı dönmüştü; Kinossema (411) ve Kizikos'ta (410) deniz zaferleri kazanıldı ve Bizantion yeniden ele geçirildi (408). 406'da Arginuson'da bir zafer daha elde edildi. Bu tarihten itibaren Perslerin Sparta'ya yönelik mali desteği ve Spartalı *Lysandros'un stratejik ve taktik becerileri dengeleri değiştirdi. Sparta'nın Aegospotami'de kazandığı zafer ve Hellespont'a hâkim olması, Atina'yı aç bırakarak Nisan 404'te teslim olmaya zorladı. Hemen arkasından şehirde Sparta destekli bir oligarşi darbesi yaşandı. Atina, "Otuz Tiran" denilen terör dönemine girmesine karşın 403'te yeniden demokrasiye döndü.

pencere vergisi (İngilizcesi **window tax**) İngiltere'de pencerelere veya pencereye benzer açıklıklara koyulan ve 1695-1851 arasında yürürlükte kalan bir vergi. 1695'te paraların eritilip yeniden basılmasıyla yaşanan kaybı kapatmak üzere koyulan pencere vergisi, başta Genç *Pitt tarafından olmak üzere 18. yüzyılda altı kez artırıldı. En son altı pencereden sonraki her bir pencereye uygulanmaya başlandı. Vergiden kaçınmak için tuğla döşenen pencereleri bugün hâlâ Britanya'nın dört bir yanındaki eski evlerde görmek mümkündür.

Penda (ö. 655) 7. yüzyılın ilk yarısında *Mercia kralı. Penda, Mercia'nın diğer İngiliz krallıklar üzerinde üstünlük kurmasını amaçlıyordu. Wessex kralını ülke dışına kaçmaya zorlayan Penda, Doğu Anglia'nın hükümdarını muharebede öldürdü ve *Cadwallon'la ittifak kurarak *Northumbria'yı istila etti. Northumbria'nın hükümdarı Edwin, 633'te yenilgiye uğratılarak öldürüldü. 642'de Edwin'in halefi Aziz *Oswald'ın akıbeti de aynı oldu. Penda, Hıristiyan olmamasına karşın misyonerlerin krallığında faaliyet yürütmesine izin verdi. Muharebede Northumbria Kralı *Oswy tarafından öldürüldü.

Penn, William (1644-1718) İngiliz Kuveykır, Pensilvanya'nın kurucusu. 1668'de Kuveykır âdetlerini savunan yazılar yazdığı gerekçesiyle Londra Kulesi'ne hapsedildi. 1670'te aklandı. 1682'de II. Charles tarafından Penn'e Kuzey Amerika'da toprak imtiyazı verildi. Penn, aynı yıl bu imtiyazı kullanarak Kuveykırlar ve diğer Anglikan Kilisesi muhalifleri için bir sığınak niteliğindeki Pensilvanya kolonisini kurdu. Ayrıca 1681'de Philadelphia'nın kurucuları arasında yer aldı.

Penny Post *Bkz.* HILL, SIR ROWLAND.

Pentagon Belgeleri 1967'de ABD'de hazırlatılan, ABD'nin Güneydoğu Asya'daki varlığını ele alan bir savunma politikaları çalışması. Eski bir hükümet çalışanı tarafından sızdırılan belgeler; yanlış hesapları, aldatmacaları ve izinsiz gerçekleştirilen askeri taarruzları ifşa ediyordu. Belgelerin yayımlanması, yönetimin daha da şeffaflaştırılması taleplerine neden oldu.

Pentrich Ayaklanması (1817) İngiltere'nin Derbyshire bölgesinde gerçekleşen sözde siyasi bir başkaldırı. İsyanın önderi, bir tezgâh örgücüsü olan Jeremiah Brandreth'ti. Pentrich ve çevresindeki köylerden gelen ve yalnızca ilkel silahlar taşıyan 200 civarında isyancı, hükümeti protesto etmek amacıyla Nottingham üzerine yürüdü. Brandreth, bir hükümet casusu tarafından ulus çapında bir ayaklanmanın parçası olduklarına inandırılmıştı. Bir

süvari birliğinin isyancıları dağıtması üzerine Brandreth kaçtı. Daha sonra ihanete uğradı ve iki arkadaşıyla birlikte idam edildi.

Pepin *Merovenj hükümdarlığı döneminde Karolenj hanedanını meydana getiren Üç Frank "saray valisi". Landen'li I. Pepin, Avustrasya'nın valisiydi. Oğlu II. Pepin ise Merovenj Krallığı'nın en önemli iki bölgesi olan Avustrasya ve Neustrasya'nın valiliğini yapıyordu. III. Pepin, yani Kısa Pepin, II. Pepin'in torunu ve *Charles Martel'in oğluydu. 751'de son Merovenj III. Childeric'i devirerek Frank tahtına oturdu. Papalığın yakın bir müttefiki olan III. Pepin, onu Lombard saldırılarından korudu ve *Papalık Devletleri'nin temelini atan Pepin Bağışı'nı yaptı. Ardından krallığına kattığı Akitanya ve Septimanya, 768'deki ölümü üzerine *Charlemagne (Şarlman) ve Carloman'a verildi.

Pepys, Samuel (1633-1703) İngiliz günlükçü ve donanma idarecisi. Pepys, özellikle *Diary*[57] (1660-69) isimli kitabıyla bilinmektedir. Kitap; Büyük Veba Salgını (1665-66), Londra Yangını (1666) ve Hollanda filosunun Thames nehrinden geçişi (1665-67) gibi dönemin olaylarını anlatan önemli bir eserdir. Şifreli biçimde yazılan *Diary*, ilk kez 1825'te çözülmüştür. Pepys, 1672'de deniz kuvvetleri bakanı olmasına karşın 1679'da görevinden alınarak Titus Oates'in uydurma Katolik Komplosu'nda yer aldığı iddiasıyla Londra Kulesi'ne atıldı. Fakat Pepys, 1684'te görevine iade edildi ve aynı yıl Kraliyet Cemiyeti'nin başkanı oldu.

Perceval, Spencer (1762-1812) Britanyalı Tory partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1809-12). Perceval, Avam Kamarası'nın girişindeki salonda iflasından dolayı hükümeti suçlayan bir tüccar tarafından vurularak öldürüldü.

57 Günlük. (ÇN)

Percy Ortaçağ'da İngiltere'nin Northumberland bölgesinde toprak sahibi olan sınır (*marcher*) lortları ailesi. I. Northumberland Kontu Henry de Percy (1341-1408) İngiltere'nin kuzey sınırının savunulmasında ailenin önemli bir rol üstlenen ilk üyesiydi. Kontun oğlu Sir Henry Percy ("Delifişek Henry") (1364-1403) Otterburn Muharebesi kahramanıydı. Kont ve Delifişek Henry, 1399'da İngiltere'nin kuzeyine çıkan Bolingbroke'li Henry'nin tahta çıkmasını sağladı. Karşılığında yüklü bir ödül almalarına karşın daha çok makam veya para elde etme hırsları, açıktan isyan etmelerine neden oldu. Delifişek ve amcası Worcester Kontu Thomas, 1403'te Shrewsbury'de öldürüldü. Beş yıl sonra Kont Henry, İskoçya'dan gelerek İngiltere'yi istila etti; ancak o da öldürüldü ve mülklerine el kondu.
İlerleyen yıllarda mülklerine yeniden kavuşan ailenin sonraki nesilleri, kuzey sınırının bekçiliği görevini yeniden üstlenerek Neville ailesine rakip oldu. 1670'te ailedeki erkek soyu tükense de kontluk unvanı, kadınlar üzerinden Sir Hugh Smithson'a (1715-86) geçti. Sonradan Percy soyadını alan Hugh Smithson, 1766'da Northumberland dükü yapıldı.

Peres, Şimon (doğum adı Szymon Perski) (1923-[58]) İsrailli devlet adamı, başbakan (1984-86, 1995-96), devlet başkanı (2007-14). Polonya'da doğan Peres, 1934'te Filistin'e göç etti. 1977'de İşçi Partisi'nin liderliğini üstlendi. 1984'te Likud Partisi'yle oluşturulan koalisyon hükümetinin başına geçti. Daha sonra İzak Şamir'in yardımcılığını yaptı. Peres, 1992'den itibaren dışişleri bakanı olarak FKÖ-İsrail barış anlaşmasının (1993) müzakerelerinde önemli bir rol oynadı ve 1994 Nobel Barış Ödülü'nü İzak Rabin ve Yaser Arafat'la paylaştı. Rabin'in suikasta uğraması üzerine başbakanlık görevini devralan Peres, 1996 seçimlerini az bir farkla Binyamin Netanyahu'ya kaybetti.

58 Şimon Peres, 28 Eylül 2016'da hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

2005'te İşçi Partisi'nden ayrılarak Ariel *Şaron tarafından yeni kurulan Kadima Partisi'ne katıldı. 2007'de oturduğu devlet başkanlığı koltuğundan 2014'te çekildi.

Pérez de Cuéllar, Javier (1920- [59]) Perulu diplomat. Pérez, 1982-1991 arasında Birleşmiş Milletler genel sekreterliği yaptı. Falkland Savaşı (1982) sonrası yaşanan diplomasi sürecinde ve İran-Irak Savaşı'nın (1980-88) sona erdirilmesinde kilit bir rol oynadı. 1990'da Körfez Savaşı'nı önleme çabaları, uluslararası saygınlığını artırdı. Pérez, 1995'te Peru devlet başkanlığına aday olmasına karşın seçilemedi. Daha sonra kısa bir süreliğine başbakanlık (2000-01) görevinde bulundu.

Pergamon Günümüzde Türkiye'de, Küçük Asya'nın batı kıyılarından 20 kilometre içeride bulunan bir antik kent. Pergamon, MÖ 3. ve 2. yüzyıllarda Attalos hanedanı döneminde önemli bir güç haline geldi. Özellikle I. Attalos (hükümdarlığı 241-197), Galatyalıları ağır bir yenilgiye uğrattı ve bir süreliğine Küçük Asya'nın çoğunu *Selevkosların elinden aldı. İlk iki *Makedonya savaşında Roma'yla ittifak kuran I. Attalos'un Roma yanlısı politikası, halefleri tarafından da sürdürüldü. Bu bağlamda II. Eumenes (ö. yak. 160), Magnesia'da Antiohos Hanedanı'nın dize getirilmesinde Roma'ya yardım etti. MÖ 133'te III. Attalos'un vasiyetine uygun olarak krallık Roma'ya bırakıldı. Pergamon, Roma'nın Asya eyaletlerinden biri oldu. Çok geçmeden Efes, Pergamon'u geride bırakarak bölgenin en önemli şehri konumunu elde etti.

Attalos döneminde Pergamon, Helen uygarlığının ihtişamlı merkezlerinden biriydi. Kentteki heykeller ve kütüphane, başlıca görkemli yapıtlardı. Kitaplar için papirüsten daha dayanıklı bir malzeme olan parşömen, MÖ 2. yüzyılda burada ortaya çıktı.

59 Javier Pérez de Cuéllar, 4 Mart 2020'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

Perikles (yak. MÖ 495-29) Atinalı devlet adamı ve general. Atina demokrasisinin yılmaz savunucularından olan Perikles, emperyalist bir politika izledi ve Peloponez Savaşı'nda Atina'nın stratejisini kurguladı. Perikles, 447'de Parthenon'un inşası için emir verdi. Altın çağında Aishilos, Sokrates ve Fidias gibi şahsiyetleri doğuran Atina kültürünü geliştirdi. 430'da Atina'yı kırıp geçiren salgında hayatını kaybetti.

Perón, Eva (tam adı **María Eva Duarte de Perón; "Evita Perón"** olarak da bilinir) (1919-52) Arjantinli siyasetçi. 1930'lar ve 1940'larda radyo aktrisi olarak başarılı bir kariyer yaptıktan sonra Juan *Perón'la evlendi. Ardından ülkenin *de facto* sağlık bakanı ve çalışma bakanı oldu. Yoksul kesimin taparcasına sevdiği Eva Perón; kadın işçileri örgütlemiş, kadınlara seçme hakkı verilmesini sağlamış ve sosyal yardım harcamalarına geniş kaynaklar ayırmıştır. Perón, 1951'de devlet başkan yardımcılığına aday gösterilmesine karşın ordu tarafından adaylıktan çekilmeye zorlandı. Ertesi yıl kanserden hayatını kaybetti.

Perón, Juan Domingo (1895-1974) Arjantinli asker ve devlet adamı, devlet başkanı (1946-55, 1973-74). 1943'te faşizm yanlısı subayların gerçekleştirdiği askeri darbede yer aldı. 1946'da devlet başkanı seçilerek diktatörlük yetkileri üstlendi. Toplumsal reform programıyla halkın desteğini kazandı. Fakat ikinci eşi Eva *Perón'un ölümünden sonra bocalayan ekonomi ve Katolik Kilisesi'yle yaşadığı çatışma, 1955'te görevden alınarak sürgün edilmesine yol açtı. 1970'lerin başında Peronist Parti'nin yeniden güçlenmesi üzerine 1973'te yeniden iktidarı ele almasına karşın görevdeyken hayatını kaybetti.

Perry, Matthew Calbraith (1794-1858) ABD'li donanma subayı ve Batı'nın Japonya'yla ilişkilerinin öncüsü. Perry, *1812 Savaşı'nda ağabeyi Oliver Perry'nin komutasında görev yaptı. Önderlik ettiği sefer sonucunda 1853'te müstahkem Uraga limanına, ertesi yıl da Edo (günü-

müzde Tokyo) Körfezi'ne girdi. Perry, Japonlara hem askeri hem de sivil alandaki Batı teknolojisini gösterince *şogunluk, *Kanagava Antlaşması'yla iki Japon limanını ABD ticaretine açmak zorunda kaldı. Perry'nin başlattığı süreç, Japonya'yı yarım yüzyıl içerisinde dünyadan soyutlanmış feodal bir ülkeden ileri düzeyde sanayileşmiş bir dünya gücüne dönüştürecekti.

Perry Sözleşmesi *Bkz.* KANAGAVA ANTLAŞMASI.

Pers Savaşları *Bkz.* YUNAN-PERS SAVAŞLARI.

Persepolis *Ahameniş İmparatorluğu'nun törensel başkenti. Her yıl Persepolis'te bir şükran şenliği düzenleniyordu. Kralların mezarlarının bulunduğu kentte aynı zamanda muazzam bir hazine de tutuluyordu. MÖ 311'de Büyük İskender'in ordusu, kenti ele geçirdi, yağmaladı ve ateşe verdi. I. *Daryuş ve *Kserkses tarafından yaptırılan sarayların ve diğer başka binaların kazısında bu yıkım doğrulandı. Ayrıca bu kazılar, başta alçak kabartma eserler olmak üzere Ahameniş sanat ve mimarisinin muhteşem örneklerini de ortaya çıkardı.

Pershing, John Joseph ("Kara Jack" olarak da bilinir) (1860-1948) ABD'li general. Pershing, önce *İspanya-Amerika Savaşı'nda, daha sonra Filipinler'de görev yaptı. 1916'da ABD'nin Meksika'ya karşı bir seferine önderlik etti. Mayıs 1917'de Fransa'daki Amerikan Sefer Kuvvetleri'nin komutanlığına getirildi. Aceleyle yüzeysel bir eğitimden geçen ABD'li askerlerin bütünlük içinde hareket eden muharip birliklere dönüşmesi, büyük oranda Pershing'in örgütlenme yeteneği sayesinde gerçekleşti. 1919'da ABD orduları generali[60] rütbesine yükseltilen Pershing, 1921-1924 arasında genelkurmay başkanlığı yaptı.

60 "ABD Orduları Generali" rütbesi, Birleşik Devletler ordusundaki en yüksek rütbedir. Bu rütbeye yalnızca John Joseph Pershing ve ölümünden çok sonra (1976) George Washington layık görülmüştür. (ÇN)

Peru

Başkent:	Lima
Yüz ölçümü:	1.285.216 km²
Nüfus:	27.968.000 (2005)
Para birimi:	1 nuevo sol = 100 santimo
Dini yapısı:	%86,2 Katolik; %5,2 Protestan
Etnik yapısı:	%47,0 Keçuva; %32,0 mestizo; %12,0 Avrupalı; %5,0 Aymara
Diller:	İspanyolca, Keçuva dili (ikisi de resmi), Aymaraca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), And Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güney Amerika'nın Pasifik kıyısında yer alan bir ülke. Peru'nun kuzeyde Ekvator ve Kolombiya; doğuda Brezilya ve Bolivya; güneyde Şili'yle sınırı vardır.

Fiziki Ülkenin kuzeydoğusu, yukarı Amazon havzasında bulunmakta olup ekvatoral yağmur ormanlarına sahiptir. Peru'nun güneybatı yarısındaki And dağ sıralarının karla kaplı zirveleri 6500 metrenin üzerine çıkmaktadır. Dağ sıraları arasında ise plato alanları, en güneydoğuda yüksek dağ gölü Titicaca ve pek çok vadi görülür. Vadiler tarım ve hayvancılık için kullanılmaktadır. Ülkenin yeraltı kaynakları zengindir. Humboldt Akıntısı'nın serinletici etki yarattığı kıyı ovaları kurak ve çoğunlukla çöldür.

Ekonomi İhracat kalemleri arasında bakır, çinko, kurşun ve gümüş bulunur. Tarım

faaliyetleri çok çeşitlidir. Peru, gıda konusunda neredeyse kendi kendine yeten bir ülkedir. Lama ve koyundan elde edilen yünün ihracatı yapılır. Ayrıca ülke, dünyanın önde gelen balık yemi üreticileri arasındadır. Sağlam temelli imalat sektöründeki başlıca faaliyet petrol ürünleri üretimidir. Yasadışı olmasına rağmen yaygın bir şekilde yetiştirilen koka, Kolombiya'da işlenerek kokaine dönüştürülür.

Tarih Peru, yaklaşık MÖ 1000'den itibaren bir dizi karmaşık kültür ve devlete ev sahipliği yaptı: Orta dağlık kesimlerdeki Chavin, kuzey kıyılarındaki Moçika, güney kıyılarındaki Nazka ve And Dağları'nda bulunan Titicaca Gölü çevresindeki Taihuanaco. MS 600 civarı ile 1000 arasında Huari kültürü, orta Andlar'da küçük bir "imparatorluk" yönetti. Ardından yaklaşık 1000'de kuzey kıyılarında *Çimu devleti ortaya çıktı. Merkezi Cuzco'da bulunan *İnkalar da 1200 civarında bölgede yayılmaya başladı ve en son 15. yüzyılda Şili'den Ekvator'a kadar uzanan devasa bir imparatorluk yarattı. İspanyol istilacı Francisco *Pizarro'nun 1532'de *Atahualpa'yı yenilgiye uğratmasının ardından yaşanan hâkimiyet yarışı, İspanyol kraliyetinin ülkede doğrudan egemenlik kurmasına yol açtı. İnka isyanları neredeyse 50 yıl boyunca sürdü. Başkenti Lima'da bulunan Peru Genel Valiliği, ülkedeki farklı grupları yatıştırmaya çalışsa da 16. yüzyılın ortalarına kadar yeterli düzeyde egemenlik sağlayamadı. İnkalar, 1780'de Tupac Amarú önderliğinde ve 1814'te yeni ayaklanmalar gerçekleştirdi.
1821'de José de *San Martín, Lima'yı ele geçirerek bağımsız bir cumhuriyet ilân etti ve 1823'te yeni bir anayasa yayımladı. Ertesi yıl José de *Sucre, Ayacucho Muharebesi'ni kazanınca İspanyol askerleri çekildi. Yeni kurulan cumhuriyette yaşanan siyasi kavgalar, Simón *Bolívar'ın diktatör olarak ülkeye davet edilmesine neden oldu. Bolívar, Peru'yu kendi devleti Gran Kolombiya'ya (günümüzde Kolombiya, Ekvator ve Venezuela'yı içeren bir ülke) dahil etmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Arkasından uzun bir içsavaş dönemi geldi. Devlet Başkanı Ramón *Castilla (1844-62), istikrarı tekrar sağladıktan sonra yeni bir eğitim sistemi oluşturdu ve ülke topraklarından guano (denizkuşu dışkılarından elde edilen doğal nitrat ve fosfatlar) çıkarılmasını teşvik etti. Guano, kısa vadede refahı artırsa da çok geçmeden tükendi. Nitrat gelirlerinin kesilmesi ve Pasifik Savaşı (1879-84) için ödenen bedel, 1889'da Peru'nun iflas etmesine yol açtı. Sivil siyasi faaliyet, 1870'lerde Demokrat Parti ve Sivil Parti'yle başlamıştı. İktidar iki parti arasında gidip geliyordu. Augusta Leguia önderliğindeki Sivil Parti, 1908-1930 iktidar döneminde ilerici yasalar çıkardı ve Tacna-Arica Anlaşmazlığı'nı çözdü. I. Dünya Savaşı'ndan sonra radikal Amerikan Halk Devrimi Birliği (APRA-Alianza Popular Revolucionaria Americana) grubu, Haya de la Torre önderliğinde Amerikan yerlilerinin siyasete katılımını artırmaya çalıştı. 1939'da seçilen Devlet Başkanı Manuel Prado, II. Dünya Savaşı'nda ABD politikalarıyla uyumlu hareket etti. 1963'te devlet başkanlığını Terry Belaúnde üstlendi. 1968'de solcu askeri cunta, iktidarı ele geçirdi ve ABD kontrolündeki sanayi kuruluşlarını kamulaştırma girişiminde bulundu. 1975'te daha ılımlı bir cunta, yönetimi devraldıktan sonra 1979'da yeniden seçim düzenlendi. 1980'de yeni bir anayasa yürürlüğe girince Belaúnde bir kez daha devlet başkanı seçildi. Ağır ekonomik sorunlarla karşılaşan Belaúnde, ülkeyi tekrar demokratikleştirmeyi başardı. 1985'te seçimleri Devlet Başkanı Alan García kazandı. Peru'nun devasa dış borcunu yeniden yapılandırma mecburiyetinde kalan García rejimi, ülkede bir tasarruf programı uyguladı. Ayrıca aşırı solcu/Maocu Aydınlık Yol (Sendero Luminoso) isimli güçlü bir grupla gerilla savaşına girildi. García'nın başında olduğu APRA, 1990 seçimlerinde kötü bir sonuç aldı ve Japon göçmeni bir ailenin oğlu Cambio 90 Partisi'nden Alberto Keinya

Fujimori devlet başkanı oldu. Fujimori'nin devam ettirdiği tasarruf önlemleri sonucunda ülke çapında grevler ve gerilla saldırıları yaşandı. Öte yandan Eylül 1992'de Fujimori Hükümeti, Aydınlık Yol'un kurucusu ve 1970'ten beri başında olan Abimael Guzmán'ı yakalayarak hapse attı. Fujimori, 1995 ve 2000'de yeniden seçilse de yolsuzluk ve seçimlerde hile yaptığı iddiaları üzerine 2000'in sonlarında istifa etti. 2001'de devlet başkanlığına Alejandro Toledo gelirken onu 2006'da Eski Devlet Başkanı Alan García izledi. 2011'de devlet başkanlığı koltuğuna Ollanta Humala oturdu.

Pétain, H. O. (**Henri Philippe Omer Pétain**) (1856-1951) Fransız general ve devlet adamı, devlet başkanı (1940-42). I. Dünya Savaşı'nda Verdun'da (1916) Alman ilerleyişini durdurduğu için milli kahraman ilân edildi. Ardından 1917'de Fransız kuvvetlerinin başkomutanı oldu. II. Dünya Savaşı'nda Pétain, 1940'ta Fransız kuvvetlerinin bozguna uğramasının ardından Nazi Almanyası'yla bir ateşkes imzaladı ve Vichy'de 1942'deki Alman işgaline kadar varlığını sürdürecek bir Fransız hükümeti (fiilen Üçüncü Reich'in kukla rejimi) kurdu. Pétain, savaştan sonra işbirlikçilik suçlamasıyla ölüme mahkûm edilse de cezası müebbet hapse çevrildi.

Peterloo Katliamı (16 Ağustos 1819) İngiltere'nin Manchester kentinde siviller ile devlet güçleri arasında yaşanan şiddetli bir çatışma. 60 bin civarında kalabalık fakat barışçıl bir grup, radikal siyasetçi Henry "Hatip" *Hunt'un konuşmasını dinlemek üzere Saint Peter Meydanı'nda toplandı. Hunt konuşmaya başladıktan sonra yerel yargıçlar, onu tutuklatmak üzere polis memurlarını gönderdi. Kalabalığın tutuklamaya engel olmaya çalıştığı yönünde yanlış bir düşünceye kapılan yargıçlar, bir süvari birliğine polislerin yardımına koşmasını emretti. Arkasından çıkan olaylarda 11 sivil öldürüldü, 500 kişi de yaralandı.

Petro, Büyük *Bkz.* I. PYOTR.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Petrol fiyatını düzenleme amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüt. Petrol üreten ülkeler arasında daha yakın ilişkiler kurmak adına ilk hamleler, 1949'da Venezuela, İran, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan arasında yapıldı. 1960'ta uluslararası petrol şirketleri tarafından petrol fiyatları düşürüldükten sonra Bağdat'ta sözü edilen ülkelerin temsilcileriyle bir konferans düzenlendi. Burada kalıcı bir örgüt kurulması karara bağlandı. Örgüt, ertesi yıl Venezuela'nın Karakas kentinde kuruldu. Sonradan şu ülkeler de örgüte katıldı: Katar (1961), Endonezya (1962), Libya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973), Gabon (1975) ve Angola (2007). Ekvator, 1992'de ayrılmasına karşın 2007'de tekrar katıldı; Gabon 1994'te ve Endonezya 2009'da üyelikten çekildi. OPEC'in faaliyetleri; temel petrol fiyatı, *royalty* bedelleri, üretim kotaları ve devlet kârları dahil olmak üzere petrol müzakerelerinin bütün alanlarına yayıldı.

Örgüt, 1973'ün sonunda üç aylığına petrol fiyatlarını fiilen dörde katladı ve Arap-İsrail (Yom Kippur) Savaşı'nda İsrail'i destekleyen Batılı ülkelere ambargo koydu. OPEC, böylece 1970'lerin ortalarından itibaren öne çıkmaya başladı. OPEC'in "petrol silahını" başarılı bir şekilde kullanmasının *Kuzey-Güney ilişkilerinde önemli yansımaları oldu. Gelişmekte olan ülkeler arasında daha iddialı tavır koyma ve *Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen taleplerine ağırlık verme eğilimleri oluştu. Bu dönemde bazı Arap devletleri, petrol satışından büyük kârlar elde etti. Buna karşın 1980'lerde OPEC'in dünya petrol fiyatları üzerindeki etkisi bir miktar azaldı. Çünkü Norveç ve Birleşik Krallık gibi Batılı sanayileşmiş ülkeler kendi petrol kaynaklarını çıkarmaya başlamış, alternatif yakıt türleri keşfetmiş veya enerji kullanımını düşürecek programlar hayata geçirmişti. Merkezi Kuveyt'te bulunan Petrol İhraç Eden Arap

Ülkeleri Örgütü (OAPEC), 1968'de Arap petrol sanayisinin farklı noktalarında eşgüdüm sağlamak ve üyelerinin çıkarlarını korumak üzere kuruldu.

Petrus (Aziz) (ö. yak. MS 64) Asıl adı Simon olan *İsa Mesih'in havarilerinin önderi. İsa, ilk Hıristiyan Kilisesi'nin kurulmasında oynadığı önemli role atfen Simon'a Kefas (Aramice "kaya"; Yunanca *petra* aynı anlamda) ismini verdi. İsa'nın ölümünden sonra Petrus, Kilise'nin tartışmasız önderi oldu; yeni dini hareketi yaydı ve savundu. Petrus, Yahudi olmayanları (*Gentiles*) Hıristiyanlığa kabul eden ilk kişiydi. Petrus'un son yıllarını Roma'da geçirdiği ve *Nero'nun 64 zulümleri sırasında çarmıha gerildiği neredeyse kesin gibidir. *Papalık, köklerini Petrus'a kadar götürmekte; *Katolik Kilisesi, onu Roma Kilisesi'nin kurucusu ve ilk piskoposu olarak kabul etmektedir.

Petrus Parası (İngilizcesi Peter's Pence) Eskiden yıllık olarak papalığa ödenen bir vergi. İlk kez 787'de zorunlu hale getirilen vergi, 10. yüzyıldan itibaren İngiltere'de hane başına bir peni olacak şekilde toplanmaya başlandı. Daha sonra I. *William tarafından bütün İngiltere için 200 poundluk tek bir ödeme olarak yeniden koyuldu. 1534'te Reformasyon döneminde kaldırıldı.

Petty-Fitzmaurice, Henry Charles Keith, V. Lansdowne Markisi (1845-1927) Britanyalı devlet adamı. *Gascoyne-Cecil (Lort Salisbury) ve daha sonra *Balfour hükümetlerinde (1900-05) dışişleri bakanı olarak *İngiliz-Japon İttifakı (1902) ve İngiltere-*Fransa Dostluk Anlaşması'na (1904) imza attı. 1906'dan itibaren Lortlar Kamarası'nda Muhafazakâr Parti muhalefetinin lideriydi. Avam Kamarası'ndan gelen yasalara karşı veto hakkını kullanması, 1911'de Parlamento Yasası'na yol açtı. Yasayla birlikte *Lortlar Kamarası'nın bu konudaki yetkisi azaltılarak iki yıl askıya alma yetkisine dönüştürüldü. Petty-Fitzmaurice, Kasım 1917'de *Daily Telegraph* gazetesinde yayımlanan Lansdowne mektubunu yazdı. Mektupta Almanya'yla barış yapılmasını gerektiğini savunuyordu.

petty sessions 16. yüzyılda İngiltere'de şerif veya **hundred* tarafından düzenlenen mahkemelere verilen isim. Bu mahkemeler esas olarak asayişin sağlanmasına ve yerel ekonomik düzenlemelere ilişkin davalarla ilgileniyordu. Daha ciddi davalar, asliye ceza veya jüri mahkemelerine sevk ediliyordu.

Pequot Savaşı (1637) New England'daki Amerikan yerlileri ile beyaz yerleşimciler arasında yapılan bir savaş. Pequot halkı, 1620'den itibaren esas olarak Britanyalı yerleşimcilerle birlikte barış içinde yaşamaktaydı. Ancak daha sonra iki tarafta da gerginlikler artmaya başladı. Britanyalılar, her geçen gün daha fazla toprak ele geçirirken Pequotlar da yalnızca Hollanda'yla ticaret yapıyordu. 1636'da bir tüccarın ölümü üzerine Pequotlar suçlandı ve yetkililer, Pequot köylerini yerle bir etti. Birkaç çatışmanın ardından Rhodes Island yakınlarında Connecticut kıyısında bulunan Mystic'teki Pequot kampı, sürpriz bir baskınla ateşe verildi. Sonuçta kabileden yaklaşık 500 kişi öldü. Bu savaşta kolonicilerin işbirliğinin yetersiz kalması, 1643'te New England Konfederasyonu'nun kurulmasına yol açtı.

Pfalz Almanya'da Yukarı Pfalz'ı da kapsayan iki bölgeye verilen isim. I. *Friedrich, "Pfalz Kontu" unvanını üvey kardeşi Konrad'a verdi. Konrad'ın, Ren Nehri'nin doğusunda ve batısında toprakları (Aşağı Pfalz) bulunuyordu. 1214'ten itibaren bu topraklar, Bavyera'nın Wittelsbach hanedanı tarafından yönetilmeye başlandı. Hanedanın Bohemya yakınlarındaki kendi toprakları ise Yukarı Pfalz'ı oluşturuyordu. 1356'da Pfalz kontları, aynı zamanda

Kutsal Roma İmparatorluğu elektörü oldu. Ren-Pfalz (Aşağı Pfalz), 16. yüzyılda Protestan *Reformasyon'un merkezlerinden biriydi. Ancak Elektör V. Friedrich'in Bohemya kralı olarak tercihleri, Katolik Habsburg yönetimiyle çatışmaya yol açtı ve *Otuz Yıl Savaşı'nın çıkmasına neden oldu. Beyaz Dağ Muharebesi'nin (1621) ardından Pfalz bölgesi bölündü; Bavyera, Yukarı Pfalz'ı alırken Aşağı Pfalz da *Vestfalya Antlaşması gereğince Friedrich'in vârislerine verildi. 1688-1689'da Aşağı Pfalz, XIV. *Louis tarafından istila edilerek vahşice yakılıp yıkıldı. Öte yandan Yukarı Pfalz, 19. yüzyılın başlarında yeniden Bavyera'ya dahil edildi. Aşağı Pfalz ise çeşitli Alman devletleri ile Fransa arasında paylaşıldı. Günümüzde Almanya'nın Renanya-Pfalz (Rheinland-Pfalz) eyaleti (*Land*), aslen Aşağı Pfalz toprakları olan bölgenin bir bölümünden meydana gelmektedir.

Philipp, Hesse Markgrafı (1504-67) Alman prens. Philipp, Almanya'da *Protestanlığın yerleşmesinde ve İmparator V. *Karl'a (Şarlken) karşı Alman prenslerinin bağımsızlığının savunulmasında öncü bir rol oynadı. 1524'te *Luther'in öğretilerini benimsedikten sonra Hesse'yi Protestan bir eyalet haline getirdi. Speyer Diyeti'ne (1529) etkin bir katılım gösteren Philipp, *Augsburg Bildirisi'ne (1530) imza attı ve Protestan prensler ile kentlerin ittifakı Schmalkalden Birliği'nin (1531) kurucusu ve lideri oldu. 1540'ta Philipp, iki eş alarak bazı destekçilerinin sadakatinden feragat etti. Daha sonra *Schmalkalden Savaşı'nda yenilgiye uğradı ve V. Karl tarafından hapse atıldı. Lüteriyenler, *Augsburg Barışı'nda (1555) Katoliklerle eşitlik elde ettiğinde Philipp hâlâ hayattaydı.

Philipp, Karl, Schwarzenberg Prensi (1771-1820) Avusturyalı feldmareşal. 1787'de imparatorluk süvarilerine katıldı. Hohenlinden (1800) ve Ulm (1805) Muharebelerindeki cesareti sayesinde pek çok Avusturyalının hayatı kurtuldu. Ardından imparatorluğun Viyana'daki yüksek savaş kurulunun başkan yardımcılığına atandı. Görevi, Avusturya topraklarını savunmak üzere bir halk milis kuvveti oluşturmaktı. 1809'da süvari birliklerinin komutanı olarak başarısızlıkla sonuçlanan *Wagram Muharebesi'nde savaştı. Muharebenin ardından Avusturya, Schönbrunn Antlaşması'nı imzalayarak Napoleon'la barış yaptı. Philipp, 1810'da Napoleon ile Avusturya imparatorunun kızı Marie-Louise arasındaki evliliği ayarladı. Avusturya imparatoru da Rusya'ya yönelik seferinde Napoleon'a yardım etmeyi kabul etti. 1812'de Napoleon, Moskova'yı ele geçirmeyi başaramayınca Philipp, askerlerini ustalıkla Avusturya'ya geri çekti. Ağustos 1813'te Avusturya, Napoleon'la savaşmak üzere Rusya, Prusya ve İsveç'le birleşti. Philipp de Avusturya ordusunun başkomutanlığına atandı ve Ekim'deki *Leipzig Muharebesi'nde kıdemli komutan olarak görev yaptı. *Viyana Kongresi'ne katıldıktan sonra emekli oldu.

Philippe, II. (Auguste) (1165-1223) Fransa kralı (1179-1223). *Kapet Hanedanı'na mensup olan Philippe, 1180'de babası VII. Louis'in yerine kral oldu. Ardından krallığın yeniden eski gücüne kavuşması ve genişlemesi için işe koyuldu. Flandre kontunu ve Burgonya dükünü mağlup ederek Artois'i ve Somme Vadisi'nin belli bölümlerini ele geçirdi. Başta Normandiya, Akitanya ve Anjou'da İngiltere Kralı *John'un egemenliğini kabul etmek zorunda kalsa da sonradan Normandiya, Anjou, Poitou ve Auvergne'yi tekrar Fransa'ya kattı. Ağustos 1214'te Bouvines Muharebesi'nde John ve Kutsal Roma imparatorunu beraber yenilgiye uğrattı. Arkasında daha güçlü ve birleşik bir Fransa bıraktı. Söz konusu askeri başarıların ardından çabalarını yasa reformlarına ve Paris'in inşaat ve tahkimatına yoğunlaştırdı.

Philippe, IV. (veya **Yakışıklı Philippe**) (1268-1314) Fransa kralı (1285-1314). Philippe, babasından tahtı devraldıktan sonra kraliyetin soylular üzerindeki hâkimiyetini güçlendirdi ve yasaları iyileştirdi. Papa VIII. Bonifacius, Philippe'nin ruhban sınıfından vergi toplamasına itiraz etmesine karşın bir kraliyet ajanı tarafından hapse atıldı ve kısa bir süre sonra öldü. Bir sonraki papa V. Clemens, kralın kontrolündeydi; papalığın Roma'dan Fransa'daki Avignon'a taşınmasına boyun eğdi. Böylece 70 yıllık "esaret" başlamış oldu. *Tapınak Şövalyeleri'nin zenginliğine göz diken Philippe'nin emri üzerine Papa Clemens, 1313'te tarikatı dağıttı. Philippe de tarikatın mülklerinin çoğunu zorla aldı. Philippe, ayrıca Yahudilere de zulüm uygulayarak mülklerine el koydu.

Philippe, VI. (1293-1350) Fransa kralı (1328-50), *Valois krallarının ilki. İngiltere Kralı III. *Edward, Philippe'nin tahta çıkmasına karşı gelince 1337'de *Yüz Yıl Savaşı başladı. Philippe'nin talihsiz hükümdarlık döneminde ayrıca *Kara Ölüm ve Flamanlarla savaş da yaşandı. Savaş harcamalarının getirdiği ağır yük ve alınan yenilgilere karşın bu dönemde örgütlü bir vergilendirme sisteminin geliştirilmesiyle idari mekanizma güçlendirildi.

Philippe, Yiğit (1342-1404) Burgonya dükü (1363-1404). Fransa Kralı Yakışıklı John'un dördüncü oğlu olan Philippe, 1363'te Burgonya dükü yapıldı. 1369'da Flandre kontunun vârisi Margaretha'yla evlendi. 1380'de Flaman kentlerinin konta karşı isyanının bastırılmasına katkıda bulundu. İsyan, 1382'de 26 bin Flaman'ın katledilmesiyle sona erdirildi. 1384'te kontun ölümü üzerine Flaman bölgesi, Philippe'ye miras kaldı. Philippe, bölgede ticaret ve sanatı teşvik etti. VI. Charles'in reşit olmadan önceki döneminde (1380-88) Philippe, fiilen Fransa'yı yönetti ve kral akıl sağlığını kaybedince (1392) kralın erkek kardeşi Louis d'Orléans'la iktidar savaşına girdi. Bu kavga, Philippe öldükten sonra oğlu Korkusuz Jean tarafından sürdürüldü.

Philippe, Yakışıklı (veya **III. Philippe**) (1396-1467) Burgonya dükü (1419-67). Burgonya dükü olarak ilk hamlesi, Troyes Antlaşması'nı imzalayarak İngiltere Kralı V. *Henry'yle ittifak kurmak oldu. Antlaşma'da Fransa Kraliçesi Isabelle, V. Henry'yi Fransa tahtının vârisi olarak gösterdi. Philippe güçlü bir müttefikti. 15. yüzyılın başlarında halihazırda Burgonya egemenliğinde bulunan topraklar arasında Namur (1421'de alındı), Hollanda ve Zelanda (1428), Brabant (1430), Lüksemburg (1435) ve Liege, Cambrai ve Utrecht başpiskoposlukları vardı. Philippe, bu toprakların bir kısmını miras yoluyla, bir kısmını da evlilik, satın alma veya fetih yoluyla elde etmiş; hepsi birlikte heybetli bir "devlet" meydana getirmişti. 1435'te imzalanan Arras Antlaşması, Philippe'yi Fransız kralının egemenliğinden azat ederek fiilen bağımsız kıldı. Öte yandan Fransa kralı, İngiltere'yle kurduğu ittifakı bozdu ve 1435'te Fransa ve Burgonya, kuvvetlerini birleştirerek İngiltere'ye savaş açtı. Burgonya'ya çeşitli vergiler dayatılması, Gent önderliğinde bir isyana yol açsa da isyancılar, 1454'te yenilgiye uğratıldı. 20 bin isyancı öldürüldü. Philippe'nin Burgonya'daki sarayı, Avrupa'nın en zengin ve uygar sarayıydı. Ayrıca Philippe, Altın Post Tarikatı isminde bir *şövalyelik tarikatı kurdu ve Flaman ressamlara hamilik yaptı.

Phoenix Park Cinayetleri (1882) Dublin'deki Phoenix Park'ta Britanya'nın İrlanda Başvekili Lort Frederick Cavendish ile yardımcısı T. H. Burke'nin *Fenianlardan kopan "Yenilmezler" isimli terörist grup tarafından suikasta uğraması olayı. Arkasından gelen teröre karşı yoğun tepki ortamında *Parnell, İrlanda Ulusal Birliği'nde üstünlüğü ele geçirmeyi başardı ve ılımlı *Özerklik Partisi'ni güçlendirdi.

Pibul Songgram (1897-1964) Tay devlet adamı. Asıl mesleği askerlik olan Pibul, 1932'de Çakri hanedanının mutlakıyetçi yönetimini sona erdiren kansız darbeye katıldı. Militarist milliyetçi kuvvetlerin önderi haline geldi. 1938'de devlet başkanı olduktan sonra Ocak 1942'de Tayland'ı Japonya tarafında II. Dünya Savaşı'na soktu. 1944'te devrilse de 1948'de iktidarı yeniden ele aldı. 1957'ye kadar Tayland'ı diktatörlükle yönetti. Pibul, komünizm karşıtı bir çizgi benimsedi ve rejimindeki yolsuzlukların yaygın tepkiye yol açması üzerine iktidardan indirildi.

Pierce, Franklin (1804-69) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 14. ABD başkanı (1853-57). Pierce'nin başkanlığında ülkedeki kölelik konusunda yaşanan ayrışmalar arttı. Ayrıca bu dönemde kuzeybatı bölgelerine yerleşimler teşvik edildi. Pierce, Kansas-Nebraska Yasasına verdiği destek nedeniyle kuzeydeki Demokrat Partililerin desteğini ve dolayısıyla 1856'da tekrar aday olma şansını kaybetti.

Pierre, Keşiş (yak. 1050-1115) Fransız keşiş. Birinci Haçlı Seferi için verdiği vaazda Avrupa'daki binlerce köylüyü Kutsal Topraklar'a yolculuk etmeye çağırdı. Bunların birçoğu Küçük Asya'da Türklerce katledildi. Pierre, daha sonra Flaman bölgesindeki Agustinyen bir manastırın başrahibi oldu.

Pierre du Terrail, Bayard Şövalyesi (1473-1524) Fransız asker. XII. Louis'in de içinde bulunduğu birkaç hükümdarın döneminde görev yaptı. Pierre, "*Sans peur et sans reproche*" (korkusuz ve alnı açık) şövalye olarak nam salmıştır.

Pikt Eskiden Britanya'nın kuzey kesimlerinde yaşayan bir halkın mensuplarına verilen isim. Piktlerin kökenleri ve etnolojik akrabalıkları tartışma konusudur. Yaklaşık MS 300'e ait Roma yazıtlarında *Picti* ("boyalı halk") ifadesi, Antonin Duvarı'nın kuzeyinde yaşayan düşman kabileler için kullanıldı. Kronik yazarlarına göre Pikt Krallığı, 843'te I. *Kenneth yönetimindeki İskoçlarla birleşti. Ardından Piktlerin ayrı bir halk olarak ismi zamanla tarihten silindi.

Pilgrimler Amerika'daki Plymouth plantasyonunun 102 kurucusuna verilen isim. Pilgrimler, 1620'de Mayflower gemisiyle İngiltere'nin Plymouth kentinden yola çıkmıştı. Bir kısmı İngiltere Kilisesi tarafından ayrılıkçılık yaptıkları gerekçesiyle zulme uğramış, esası 1608'de Nottignhamshire'ye bağlı Scrooby'den Hollanda'ya kaçmıştı. 1618'de Pilgrimler, Londralı tüccarlardan oluşan bir şirketin desteğini arkasına alarak Virginia'ya yerleşme izni elde etti. Kraliyet imtiyazları bulunmadığından, yolculuk sırasında özerk olacaklarına dair bir sözleşme (Mayflower Sözleşmesi) imzaladılar. Aralık'ta Massachusetts'e bağlı Cape Cod'a ayak bastıktan sonra buraya yerleşme kararı aldılar. İlk kışın ardından grubun ancak yarısı hayatta kalmayı başardı.

Piłsudski, Józef Klemens (1867-1935) Polonyalı general ve devlet adamı. Çarlık Rusyası'na karşı devrimci faaliyetlere dahil olduğu için hapse atılmıştı. I. Dünya Savaşı'nda Rusya'ya karşı savaşmak üzere üç Polonya lejyonu çıkardı. Fakat Almanların, Polonya'nın bağımsızlığına dair güvence vermeyi reddetmesi nedeniyle Almanya'yı desteklemekten vazgeçti. Savaştan sonra bağımsızlığını ilân eden Polonya'nın devlet başkanı (1918-22) ve genelkurmay başkanı (1918-27) oldu. 1920-1921'de *Bolşeviklere karşı savaşlarında Lehlere başarıyla komutanlık yaptı. Orduda yaşanan bir isyanın ardından 1926'da savunma bakanlığı görevini üstlenerek fiili bir diktatörlük kurdu. 1934'te Almanya ve Sovyetler Birliği'yle saldırmazlık paktları imzalayarak Polonya'nın bağımsızlığını korumaya çalıştı. Piłsudski, görevdeyken hayatını kaybetti.

Piltdown Adamı Charles Dawson tarafından 1909-1913'te İngiltere'de Doğu Sussex'e bağlı Piltdown mezrasında, çakıllar arasında "keşfedilen" sözde fosil kalıntıları. Çağımıza ait görünen bir kafatası, maymun çenesine benzeyen bir çene ve soyu tükenmiş hayvanların kemiklerinin bir arada bulunması, tam da o dönem aranan insan evrimindeki kayıp bağlantıyı tamamlıyordu. "*Eoanthropus dawsoni*" fosillerinin sahte olduğu ancak 1953'te yapılan bilimsel testlerle kanıtlanabildi.

Pinckney, Charles Cotesworth (1746-1825) ABD'li devlet adamı. 1796'da Fransa'ya elçi olarak atandı. Ertesi yıl Fransa'yla deniz savaşını engellemek üzere düzenlenen başarısız diplomatik barış misyonuna (*XYZ Olayı) katıldı. *Federalist Parti'den ilk olarak John *Adams'ın yanında seçime giren Pinckney, 1804 ve 1808'de kendisi başkan adayı olmasına karşın başarı sağlayamadı. Erkek kardeşi Thomas (1750-1828) da diplomattı. Thomas, 1795'te İspanya'yla San Lorenzo Antlaşması'nın (halk arasında bilinen adıyla Pinckney Antlaşması) imzalanmasını sağlamıştı. Bu antlaşmayla ABD, New Orleans'ta ticaret hakları ve Mississippi Nehri'nde serbest dolaşım elde etti ve Florida'yla güney sınırını belirledi.

Pindariler Orta Hindistan'daki atlı çapulcu gruplarına verilen isim. Genellikle *Maratha prensleri için çalışan Pindariler, 17. yüzyıldan itibaren *Babür topraklarına akınlar düzenlemeye başladı. Pindariler, hizmetleri karşılığında para yerine diledikleri gibi yağma ve talan yapma hakkı elde ediyordu. 1807'den sonra Britanya Hindistan'ını da yağmalamaya başladılar. Genel Vali Lort Hastings (1813-23) önderliğinde Pindarileri temizlemek için büyük bir sefer (*Maratha Savaşları) düzenlendi (1817-18). Üç adet Britanya ve Hint ordusu, Hindistan'ın orta bölümlerine doğru ilerleyerek 30 bin Pindari'yi kuşattı ve yenilgiye uğrattı. Pindarilerin kökünün kazınması, Britanya'nın Hindistan'daki hâkimiyetini kesinleştirdi.

Pinkerton, Allan (1819-84) İskoçya doğumlu ABD'li dedektif. 1842'de ABD'ye göç eden Pinkerton, 1850'de Şikago'da ülkenin ilk dedektiflik bürosunu kurdu. Bir dizi tren soygununu çözerek ün kazandı. Amerikan İçsavaşı'nın ilk yıllarında (1861-62) Birlik tarafının gizli istihbarat teşkilatında şeflik yaptı. Daha sonra sahibi olduğu dedektiflik bürosu, başta kömür sanayi kuruluşlarında olmak üzere sendika karşıtı faaliyetlere dahil oldu.

Pinkie Muharebesi (10 Eylül 1547) İskoçlar ile İngilizler arasında yaşanan bir çarpışma. Kimi zaman Pinkie Geçidi Muharebesi olarak da anılan çarpışma, İskoçya'da Edinburg kentinin doğusunda gerçekleşti. Büyük olmasına karşın zayıf teçhizatlı İskoç ordusu, Somerset Dükü Edward *Seymour komutasındaki bir İngiliz sefer kuvveti tarafından yenilgiye uğratıldı. Fakat seferin, İskoçya Kraliçesi *Mary ile İngiltere Kralı VI. *Edward arasında bir evlilik kurma amacı başarısızlığa uğradı. Hatta İskoçlar, muharebe yüzünden Fransa'yla ittifaka bir adım daha yaklaştı.

Pinochet Ugarto, Augusto (1915-2006) Şilili general ve devlet adamı, devlet başkanı (1974-90). 1973'te Şili silahlı kuvvetlerinin başkomutanı olan Pinochet, aynı yıl Devlet Başkanı Allende'yi deviren askeri darbeyi planladı. Seçime gitmek zorunda kaldığı Aralık 1989'a dek ülkeyi baskıcı bir askeri diktatörlükle yönetti. 1990'da iktidarı, demokratik yollardan seçilmiş devlet başkanına bıraktı. Pinochet rejimi, 3000'e yakın siyasi cinayet ve diğer başka insan hakları ihlalleriyle suçlanmaktadır. Pinochet, 1998'de Londra'da geçirdiği bir ameliyat sonrasında tutuklandı. Cinayet suçlamalarına yönelik ifade vermek üzere İspanya'ya iade edilecekti; fakat 2000'de sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı.

Şili'ye dönmesinin ardından adam kaçırma ve cinayetle suçlanmışsa da akıl sağlığının yerinde olmadığı gerekçesiyle yargılaması yapılamadı.

pipe-roll İngiltere şerifleri tarafından Hazine'ye sunulan mali rapora verilen isim. Bugüne kadar ulaşmış en eski rapor 1130 tarihine ait olup 1156-1832 arasındaki raporların neredeyse hepsi durmaktadır. Hazine memurlarınca derlenen raporlar; kısa ve uzun vadeli kira gelirleri ile diğer kraliyet gelirlerinin ayrıntılarını içermekteydi. Raporların bu ismi almalarının sebebi, kayıtların "pipe" denilen çubuklara rulo şeklinde sarılmasıydı.

piramit Özellikle Eski Mısır'a özgü bir anıtsal yapı. Genellikle firavun mezarı olarak inşa edilen piramitler taştan yapılıyordu. Kare şeklinde bir temele ve tepede birleşen eğimli kenarlara sahiplerdi. Başlarda firavunlar yeraltı odalarına gömülüyordu. Odaların üstüne dikilen *mastaba* isimli dikdörtgen taş yapılar, firavunların öbür dünyada ihtiyaç duyacakları yemekleri ve donanımı içeriyordu. Her ne kadar içerideki mezarlar, girişi engellemek için gelişmiş yöntemlerle mühürlense de bütün piramitlerdeki değerli eşyalar eski çağlarda çalındı. İlk piramit, yaklaşık MÖ 2700'de Sakkara'da *İmhotep tarafından Kral Zoser adına inşa edildi. "Basamak Piramidi" olarak da adlandırılan Sakkara, altı dev basamağa ve 60 metrenin üzerinde bir yüksekliğe sahiptir. En bilinen piramitlerin çoğu Eski Krallık döneminden (yak. MÖ 2700-2200) kalmadır. Buna karşın bazıları da on birinci ve on ikinci hanedan dönemlerinde (yak. MÖ 2050-1750) inşa edilmiştir. Gize'deki Kufu, Kefren ve Mikerinos Piramitleri, Mısırlı mimarların yeteneklerinin ve devletin büyük bir işgücünü seferber edebilme kabiliyetinin olağanüstü örnekleridir. 200 tona kadar çıkan taş bloklardan yapılmış Büyük Gize Piramidi'nin, yaklaşık 84 bin kişinin 20 yıl boyunca yılda 80 gün çalışması sonucunda inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Ziggurat olarak bilinen Mezopotamya'daki basamaklı piramitler, MÖ 3000'lerden bugüne kadar gelmiştir. Basamaklı piramit yapıları, ayrıca Columbus (Kolomb) öncesi Orta Amerika'da tapınakların temeli olarak kullanılmıştır. *Mayalar, *Aztekler ve *Toltekler tarafından dikilen bu piramitlerin çoğu MS 250 ila 1520 arasına tarihlenmektedir. Meksika'da Teotihuacan'da bulunan Güneş Tapınağı, bunlar arasında en etkileyicisidir.

Piramitler Muharebesi (21 Temmuz 1798) Gize Piramitleri yakınında yapılan ve *Napoleon'un Mısır'da hâkimiyeti ele almasını sağlayan muharebe. Napoleon, 2 Temmuz'da aniden İskenderiye'yi aldıktan sonra 40 bin askeriyle, Murad Bey komutasındaki 60 binlik Memluk ordusunu mağlup etti. Bu zafer, Napoleon'a Kahire'nin anahtarını verdi ve Fransa'nın 1801'de geri çekilene kadar Mısır'a hâkim olmasını sağladı.

Pisistratus *Bkz.* PEİSİSTRATOS.

Piskopos Yardımcıları Nizamnamesi *Bkz.* PRAEMUNIRE NİZAMNAMESİ.

Piskoposlar Savaşı (1639-40) I. Charles'in Anglikanizm'i İskoçlara dayatma girişiminden kaynaklanan iki kısa çatışma. Savaş'ın önemi *İngiliz İçsavaşı'na yol açan etkenlerden biri olmasıdır. 1625'ten beri kral, eskiden kiliseye ait olan toprakları İskoç soylulardan almaya çalışıyordu. Bu durum büyük bir öfke yaratmıştı. 1637'de İngiliz Dua Kitabı'nın düzenlenmiş bir versiyonu İskoçya'da dolaşıma sokuldu. *Ahitçiler de karşılığında piskoposluk idaresini ortadan kaldırdı. İlk savaş (Mayıs-Haziran 1639) kan dökülmeden hezimetle sonuçlandı. Charles, savaşa ayrılan kaynağın oylanması için Parlamento'nun toplanmasını reddetti ve yeni askerlerinin Ahitçilerle başa çıkamayacağını kabullenerek Berwick'te barış yaptı. İkinci savaşta (Ağustos-Eylül 1640) İngiliz Kısa

Parlamentosu'nun kaynak ayırmadığı Charles, İrlanda Parlamentosu'ndan para buldu. Ancak ordusu, Newcastle upon Tyne yakınlarındaki Newburn'da Ahitçiler tarafından bozguna uğratıldı. İskoçlar, Northumberland'ı ve Durham'ı işgal edince Charles, Ripon'da barış yapmaya zorlandı. Ayrıca, *Uzun Parlamento'yu da toplamak durumunda kaldı.

Pitt, William (veya **Küçük Pitt**) (1759-1806) Britanyalı devlet adamı, başbakan (1783-1801, 1804-06). Büyük Pitt'in oğlu olan Küçük Pitt, 24 yaşında, gelmiş geçmiş en genç başbakan oldu. Pitt; Parlamento'nun otoritesini iade etmiş, mali reformlar yapmış, önceki dönemden devraldığı devasa kamu borçlarını azaltmış ve Hindistan'ın idari yapısını elden geçirmiştir. 1793'te Britanya'nın Fransa'yla savaşa girmesiyle Pitt, neredeyse tamamen savaşın yönetilmesi ve Avrupa'nın Fransa'ya karşı birleştirilmesiyle meşgul olmaya başladı. 1800'de Büyük Britanya ve İrlanda'nın birliğini sağladı. 1801'de III. George'nin Katolik Özgürlüğü'nü reddetmesinden ötürü istifa etti. 1804'te Fransa'yla savaş yeniden başlayınca başbakan olarak geri döndü. Görevdeyken öldü.

Pitt, William, I. Chatham Kontu (veya **Büyük Pitt**) (1708-78) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı. 1756-1761 arasında fiilen başbakanlık (resmen Newcastle Dükü *Pelham-Holles) yapan Pitt, 1766-1768 arasında başka bir koalisyonun başına geçti. Fransa'yı mağlup etmeye yönelik başarılı bir deniz stratejisi izleyerek 1763'te Yedi Yıl Savaşı'nı sona erdirdi. Ayrıca, başta Kanada ve Hindistan olmak üzere Fransa'nın denizaşırı topraklarının fethini planladı. Küçük Pitt'in babasıydı.

Pius, II. (doğum adı **Aeneas Silvius Piccolomini**) (1405-64) Papa (1458-64). Zenginliğini yitirmiş soylu bir ailede doğdu. Şair olduğu dönemde hovarda bir hayat sürmesine karşın ıslah oldu ve 1446'da papazlık unvanı aldı. Olağanüstü bir *hümanist olan II. Pius, 1439'dan itibaren *antipapa V. Felix'in kâtibi ve diplomat olarak görev yaptı. Daha sonra İmparator III. *Friedrich'in kâtibi ve saray şairi oldu. Papalık yaptığı dönemde, Ekim 1458'de *Osmanlı Türklerine karşı bir *Haçlı Seferi ilân etti. Ancak 1459'da Hıristiyan hükümdarları Mantua'da toplama girişimi başarısızlıkla sonuçlandı ve defalarca yapılan girişimlere rağmen Haçlı Seferi başlatılamadı. II. Pius, Fransa ve Almanya'daki antipapa hareketleriyle uğraşmak zorunda kaldı ve yerel hükümdarlarla kavgaları yüzünden reform programını hayata geçiremedi. *Hussit sapkınlığı sorununu ve Türklerle savaşı, halefine miras bırakarak hayatını kaybetti.

Pius, V. (**Aziz**) (doğum adı **Antonio Ghislieri**) (1504-72) Papa (1566-72). Katı bir Dominiken olan V. Pius; Nepi ve Sutri piskoposluğu (1556), kardinallik (1557) ve 1558'den itibaren büyük engizitörlük yaptı. Papalık döneminde disiplin ve ahlaki düzeni yeniden tesis etmeye çalıştı. Zaman zaman uzlaşmaz ve ateşli bir *Karşı Reformasyoncu olarak hareket etti. 1570'te kötü bir zamanlamayla çıkardığı, İngiltere Kraliçesi I. *Elizabeth'in devrilmesi için çağrıda bulunan fermanı etkisiz kaldı. Buna karşın *Kutsal Birlik'in oluşturulmasına yaptığı katkılar olumlu sonuç verdi. Birlik kuvvetleri, 1571'de *İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Türkleri yenilgiye uğrattı. V. Pius, 1712'de aziz ilân edildi.

Pius, VII. (doğum adı **Luigi Barnaba Chiaramonti**) (1740-1823) Papa (1800-23). Selefi Papa VI. Pius, Papalık Devletleri'nin Fransızlar tarafından işgal edilmesine tanık olmuş ve 1799'da Fransa'da bir esir olarak ölmüştü. VII. Pius, 1801'de I. Napoleon'la bir *konkordato imzalayarak papalığı yeniden ayağa kaldırdı. Konkordato, Katolik inancını yeniden Fransa'nın ulusal dini yapmıştı. Buna karşın VII. Pius'un Britanya'ya karşı *Kıta Ablukası'nı desteklemeyi reddederek papalığın etkisini artırma çabaları, 1808-1809'da Papalık

Devletleri'nin ilhak edilmesine yol açtı. Kendisi de Fransa'da Napoleon tarafından hapse atıldı. Ancak Napoleon'un yıkılışı üzerine Papalık Devletleri'ne muzaffer olarak döndü. Daha sonra VII. Pius, başlardaki özgürlükçülüğünden vazgeçerek devrimi ve gizli cemiyetleri kınadı ve 1814'te tekrar İsa Tarikatı'nı (Cizvitler) kurdu.

Pius, IX. (doğum adı **Giovanni Maria Mastai-Ferretti**) (1792-1878) Papa (1846-78). İlerici ve ılımlı niteliklerinden ötürü papa seçilen IX. Pius; basın sansürünü gevşetmiş, siyasi tutukluları serbest bırakmış, din adamı olmayanların da bulunduğu bir bakanlar kurulu kurmuş ve İtalyan gümrük birliği için müzakereleri başlatmıştır. *1848 Devrimleri'nden sonra IX. Pius'un başbakanı öldürüldü. Bunun üzerine Pius, kılık değiştirerek kaçtı. Roma'da bir cumhuriyet kurulması üzerine Fransızları yardıma çağırdı ve onların yardımıyla tekrar Roma'ya girdi. 1870'e kadar bir Fransız garnizonu Roma'da varlığını sürdürdü. Aynı yıl İtalyan kuvvetleri tarafından işgal edilen Roma, ardından İtalya Krallığı'na dahil edildi. Hükümetin verdiği güvencelere rağmen Pius, kendisini laik bir devlet içerisinde esir olarak görüyordu. Hayatı boyunca bir daha Vatikan'ın dışına adımını atmadı. Pius, 1854'te Bakire Meryem'in (İsa Mesih'in Annesi) Lekesiz Doğumu öğretisini ortaya attı ve Meryem Tarikatı'nı destekledi. Başkanlığını yaptığı Birinci Vatikan Konsili (1869-70), papanın *ex cathedra* konuşmalarında yanılmaz sayıldığını ilân etti.

Pius, XII. (doğum adı **Eugenio Pacelli**) (1876-1958) Papa (1939-58). II. Dünya Savaşı'nda Katolik Kilisesi'nin tarafsızlığını koruyan XII. Pius hem Müttefik hem Mihver Devletleri'yle diplomatik ilişkileri sürdürdü. Nazi zulümlerini kınamadığı ve Avrupalı Yahudilerin yaşadığı acılara göz göre göre sessiz kaldığı gerekçesiyle savaştan sonra eleştirildi. Bu eleştiriler üzerine Vatikan'ın resmi özrü 1997'de geldi. XII. Pius, savaş sonrası İtalya'da komünizmin yükselişine karşı hamleler yaptı ve komünizm taraftarlarını aforoz etmekle tehdit etti.

Pizarro, Francisco (yak. 1478-1541) İspanyol konkistador. 1531'de Peru'daki İnka İmparatorluğu'nu fethetmek üzere Panama'dan yola çıktı. Pizarro, dağları geçerek İnkaları yenilgiye uğrattı ve 1533'te imparatorları Atahualpa'yı (d. 1502) idam ettirdi. Daha sonra Cuzco'da kukla bir İnka monarşisi oluşturan Pizarro, 1535'te de Lima'da kendi başkentini inşa etti. Ardından rakibi Diego de Almagro'nun (1475-1538) destekçileri tarafından Lima'da suikasta uğradı.

Pizarro, Gonzalo (yak. 1506-48) İspanyol konkistador ve Francisco *Pizarro'nun erkek kardeşi. *İnkaların fethedilmesinde ağabeyine yardım eden Gonzalo, 1536-1537'de Manco Capac'ın saldırılarına karşı Cuzco'yu savundu. 1538'de Kito valiliğine atandı. Peru'nun ilk genel valisi Blasco Núñez Vela, 1542'de *Las Casas tarafından yazılan ve Amerikan yerlilerinin haklarını koruyan Yeni Yasalar'ı ilân etti. Gonzalo ise bu yasalara karşı çıkan konkistadorların önderliğini üstlendi ve arkasından çıkan içsavaş sonucunda genel valiyi yenilgiye uğratarak öldürdü. Yeni genel valinin af teklifini reddeden Gonzalo, askerlerinin firarı üzerine 1548'de boynu vurularak idam edildi.

PKI (1924'ten sonra Partai Kommunis Indonesia) Endonezya Komünist Partisi. 1920'de kurulan PKI, sendikalarda etkin faaliyet yürütüyordu. Ancak Hollandalıların baskısı ve 1926-1927'de Banten ve Batı Sumatra'da çıkan başarısız komünist ayaklanmalar, Parti'nin 1945'e kadar ortadan kaybolmasına yol açtı. PKI, 1950'lerde Çin ve Sovyetler Birliği dışındaki en büyük komünist partilerden biri haline geldi. 1955 genel seçimlerinde oyların yüzde 20'sini kazandı. Parti'nin orduyla rekabeti ve Cava'da Müslüman toprak ağalarına

yönelik komünistlerin etkisiyle gerçekleştirilen eylemlerin üstüne bir de 1965'te solcuların darbe teşebbüsünde bulunması, ordunun PKI'ya karşı harekete geçmesine neden oldu. Sonuçta 1 milyon kadar PKI üyesi öldürüldü ve Parti adeta yok edildi.

Plaid Cymru Gal milliyetçiliği davasını güden bir siyasi parti. 1925'te Plaid Genedlaethol Cymru (Galler Milliyetçi Partisi) adıyla kurulan parti, *Galler'in kültürüne, diline ve ekonomisine ilişkin meselelerde bağımsızlığının tanınmasını amaçlamaktadır. Parti, 1960'larda ve 1970'lerde etkinliğini artırdı. Fakat partinin, Galler'in ayrı bir meclise sahip olması yönündeki umutları, 1979'da ülkede yapılan bir referandumla suya düştü. 1997'de düzenlenen başka bir referandum sonucunda sınırlı yetkileri bulunan bir meclis kuruldu. Plaid Cymru, 2007-2011 arasında İşçi Partisi'nin başını çektiği bir Galler hükümetinde yer aldı.

Plantagenet Fransa'daki Anjou kontlarının soyundan gelen ve 1154'ten Tudor döneminin başladığı 1485'e kadar İngiltere'yi yöneten hükümdarlar hanedanı. Hanedanın alışılmadık ismi, Anjou Kontu Geoffrey'in (1113-51) başlığının kenarına taktığı *Genista* denilen süpürgeotu dalından geliyordu. İngiltere kralı olarak Plantagenet hanedanını kuran hükümdar, Geoffrey'in oğlu II. *Henry'ydi (hükümdarlığı 1154-89). Buna karşın geleneksel olarak ilk üç hükümdar II. Henry, I. *Richard (hükümdarlığı 1189-99) ve *John (hükümdarlığı 1199-1216) Anjou Hanedanı'na mensup (Angevin) sayılmaktadır. Plantagenet soyu, 1399'a kadar kesintisiz devam etti; bu tarihte II. *Richard tahttan indirilerek arkasında vâris bırakmadan öldü. Bunun üzerine tahta Richard'ın kuzeni ve Gentli *John'un (III. Edward'ın üçüncü oğlu) oğlu Lancaster Kontu Henry Bolingbroke (IV. *Henry) çıktı. IV. Henry'yle başlayan hanedanın *Lankastriyan kolu, V. *Henry (hükümdarlığı 1413-22) ve VI. *Henry'yle (hükümdarlığı 1422-61, 1470-71) devam etti.

Ailenin ikinci kolu *York hanedanı ise Lionel'in (III. Edward'ın ikinci oğlu) büyük büyük torunu Anne Mortimer üzerinden tahtta hak iddia etti. Anne, York Dükü Richard'ın babasıyla evliydi. Yorkların iddiası, Richard'ın oğlu Edward'ın IV. *Edward (1461-70, 1471-83) olarak tahta çıkmasıyla başarıya ulaştı. Onu V. *Edward (hükümdarlığı 1483) ve III. Richard (hükümdarlığı 1483-85) takip etti. Krallık için yarışa giren Lancaster ve York hanedanları ile iki tarafın destekçileri, *Güller Savaşı (1455-83) olarak bilinen içsavaşa tutuştu. Hanedanlar, bu süreçte suikast yöntemine de başvurdu (VI. Henry, Clarence Dükü George Plantagenet ve V. Edward). Plantagenet Hanedanı, VII. *Henry tarafından alaşağı edildi.

Plantagenet, George, Clarence Dükü (1449-78) İngiltere hükümdarı IV. *Edward'ın kardeşlerinden biri. Burgonyalılarla birlikte entrikalar çevirdi ve hem Edward hem de diğer kardeşi Gloucester Dükü Richard'la (müstakbel İngiltere Kralı III. *Richard) ters düştü. Vatana ihanetle suçlanmasının ardından şarap fıçısında boğulduğu düşünülmektedir.

Plantagenet, Richard, III. York Dükü (1411-60) Cambridge Kontu Richard ve Anne Mortimer'in oğlu. 1453'e kadar İngiltere tahtının veliahdı olan Richard, özellikle Gloucester Dükü Humphrey'in ölümünden (1447) sonra VI. *Henry'ye muhalefetin başını çekti. 1455'te ilk Saint Albans Muharebesi'nde Henry'yi esir alarak krallığın "protektoru" oldu. Ekim 1460'ta İngiliz tahtında hak iddia etmesine karşın iki ay sonra *Wakefield Muharebesi'nde *Lankastriyan kuvvetler tarafından yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü. *Yorkistler savaşı sürdürerek ikinci Saint Albans Muharebesi'nde zafere ulaştı.

plantasyon Kuzey Amerika'nın güney kolonilerinde ve Britanya Batı Hint Adaları'nda temel gıda ürünlerinden birinin üretildiği birimlere verilen isim. Ayrıca

plantasyon çiftçiliği, herhangi bir yerde kauçuk, meşrubat yapımında kullanılan tarım ürünleri, sisal ve palmiye yağı gibi tropik ürünler yetiştirmek anlamına da gelmektedir. Kuzey Amerika'da plantasyon çiftçiliği, 1614'ten sonra tütün üretiminde elde edilen başarılardan dolayı yaygınlaştı. Bunda Virginia Şirketi'nin geçiş parası ödeyen her bir yerleşimciye 20 hektarlık sahipsiz toprak tahsis ettiği göç teşviklerinin ve yatırımcılar ile şirket yöneticilerine sağladığı özel arazilerin ("hususi plantasyonlar") de payı oldu. 1640-1660 arasında Kralcılar, tütün ve şeker yetiştirmek üzere Chesapeake ve Karayipler'e göç etti. Kolonilerdeki plantasyon aristokrasisinin büyük bölümünü, Virginia Şirketi'ndeki toprak sahipleri ve Kralcılar oluşturuyordu. Bu yapı, pirinç ve çivitotu yetiştirilen Güney Karolina'ya da aynen uygulandı. 1600'den sonra düşük kâr payları, Britanya kredilerinin yüksek değeri, ulaşıma müsait nehirlere erişim ve kolonilerdeki tapu daireleri üzerinde kurulan etki, dar bir grup ailenin temel gıda maddeleri üretiminde tekel kurmasını sağladı. 1650'den itibaren Karayipler'de ve 1700'den itibaren anakarada köle mevcudiyetinin artışıyla beraber daha da geniş alanlarda ekim yapma şansı doğdu. Tütün, toprak yoran bir bitki olduğundan plantasyon sahipleri gelecekte kullanmak üzere devasa araziler satın almıştı. 1732'de Robert "Kral" Carter, Virginia eyaletindeki Nomini Hall topraklarında 12 bin hektarın üzerinde bir araziye sahipti. Batı Hint Adaları'nda başarı sağlayan şeker plantasyonu sahipleri, genellikle İngiltere'ye dönerek mülklerini çiftlik kahyalarına bırakıyordu. Büyük plantasyonlar; ambarları, demirhaneleri, kayık iskeleleri, fıçı dükkanları, yük rıhtımları, okulları, mezarlıkları ve toprak sahiplerinin konaklarının yakınında bulunan köle mahalleleriyle küçük çaplı kasabalara benziyordu. Kölelik kaldırıldıktan sonra plantasyonların çoğu küçük çiftliklere bölünse de bazıları düşük ücretli ırgatlarla işlemeye devam etti.

Plassey Muharebesi (23 Haziran 1757) Hindistan'ın Batı Bengal bölgesindeki Plassey köyünde yapılan muharebede Robert *Clive, Nevvab Siracüddevle'ye karşı zafer kazandı. Böylece *Doğu Hindistan Şirketi'nin Bengal'i almasının önü açıldı. Clive, önceden düşmanlarının desteğini satın alarak Siracüddevle'nin ortadan kaldırılması için hazırlık yapmış, özellikle rakibi Mir Cafer'e nevvablık vaadinde bulunmuştu. Arkasından gerçekleşen çarpışmada ordusu sayıca az olmasına karşın Clive, biraz şansı biraz da Mir Cafer'in Siracüddevle'ye ihaneti sayesinde muharebeyi kazandı. Zaferin ardından Mir Cafer nevvab yapıldı ve Clive de vali oldu.

Platea Yunanistan'da Boeotia'nın güneyinde yer alan bir kent. Platea, MÖ 519'da Tebai'ye karşı savunmasında Atina'dan yardım aldı. Bu nedenle kent, Atinalıların Perslere karşı verdikleri *Maraton Savaşı'nda (490) yardımlarına koşan tek Yunan devleti oldu. Zira Spartalılar, geç kalarak muharebeyi kaçırmıştı. 479'da Platea, *Yunan-Pers Savaşları'nın önemli kara muharebelerinden birine sahne oldu. Muharebede Mardonius yenilgiye uğratıldı. 431'de Tebailerin Platea'ya saldırması üzerine Atina, kentin vatandaşlarına kucak açtı. Uzun bir kuşatmanın (429-427) sonucunda Platea ele geçirildi ve kaçmayı başaramayan kent garnizonu katledildi.

Platon (veya **Eflatun**) (yak. MÖ 429-yak. 347) Yunan filozof. Sokrates'in öğrencisi, Aristoteles'in öğretmeni olan Platon, Atina'da Akademi'yi kurdu. Platon'un düşünce sistemi, Hıristiyan ilahiyatını ve Batı felsefesini derinden etkilemiştir. Metafizik, siyaset ve etik konularını ele alan felsefi eserleri, Sokrates'in birincil konuşmacı olduğu diyaloglar biçiminde sunulmaktadır. Söz konusu eserler arasında *Şölen*[61] ve *Phaidros*[62] sayılabilir. Platon'un düşüncesinin ayrılmaz parçası "idealar" veya "biçimler"

61 Platon, *Şölen*, Çev. Eyüp Çoraklı, Alfa Yayınları, 2022. (ÇN)

62 Platon, *Phaidros*, Çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019. (ÇN)

teorisidir. Bu teoriye göre soyut varlıklar, yani evrensel olan; maddi dünyadaki nesnelerle, yani özel olanla zıtlık içindedir. Platon'un siyaset teorileri ise *Devlet*[63] isimli eserinde yer almaktadır. Kitapta Platon, adil bir toplumun doğasını ve yapısını incelemiştir. Halkın üç sınıfa (hükümdarlar, polis ve silahlı kuvvetler, siviller) bölündüğü bir siyasi sistem öneren Platon, bu sınıfların soy veya zenginliğe değil eğitime göre belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

plebler Yoksullar ve topraksızlar dahil olmak üzere Antik Roma'nın sıradan insanlarına verilen isim. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında pleblerin makam sahibi olmasına ve *particilerle evlenmesine izin verilmiyordu. Bu dönemin siyasi tarihi, çoğunlukla pleblerin ülke yönetimine daha fazla katılım için verdikleri mücadelenin tarihidir. Giderek örgütlü bir hal alan bu mücadele, MÖ 367'de pleblere konsül olma hakkının tanınmasıyla sonuçlandı. MÖ 5 ve 4. yüzyıllardaki "Sınıfların Savaşı" sürecinde *tribünlük makamı, geleneksel *Roma Senatosu'nun bekçisi haline geldi.

Plehanov, Georgiy Valentinoviç (1857-1918) Rus devrimci ve Marksist teorisyen. Plehanov, 1877'de halkçı Toprak ve Özgürlük hareketinin önderliğini üstlendi. Fakat hareket, giderek artan biçimde terör yöntemlerine başvurmaya başlayınca Plehanov, kitle mücadelesini sürdürebilmek adına hareketi bölerek terör karşıtı yeni bir grup kurdu. Cenevre'de sürgündeyken 1883'te Emeğin Kurtuluşu Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. Rusların ilk Marksist devrimci örgütü olan Birlik, 1898'de Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'yle birleşti. Plehanov, 1903'te *Lenin'le fikir ayrılığı yaşayarak Menşeviklerle saf tuttu, fakat hep Parti'yi yeniden birleştirmek için çabaladı. 1917'de Rusya'ya dönse de *Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesine engel olamadı.

Plinius (veya **Yaşlı Plinius**; tam adı **Gaius Plinius Secundus**) (23-79) Romalı avukat, tarihçi ve doğabilimci. Plinius'un birçok eserinden bugüne kadar yalnızca 37 ciltlik *Doğa Tarihi*[64] ulaşmıştır. Söz konusu eser, folklor ve anekdotlarla karışık biçimde antik bilimsel bilgilerin değerli bir incelemesidir. Plinius, Vezüv Yanardağı'nın patladığı sırada, *Pompei yakınlarındaki felakete uğramış kıyı bölgelerine yönelik bir kurtarma (ve araştırma) ekibine önderlik ederken hayatını kaybetti.

Plinius (veya **Genç Plinius**; tam adı **Gaius Plinius Caecilius Secundus**) (61-112) Roma senatörü ve konsülü, Büyük *Plinius'un yeğeni. *Traianus ve *Tacitus'un yakın arkadaşı olan Plinius, Bitinya'yı (günümüzde Türkiye topraklarında) yönetti. Deneme şeklinde yazılan "Mektuplar"ında kendi sınıfından zengin Romalıların benimsediği yaşam tarzını ayrıntılı bir şekilde anlattı. 100'den sonra yazdığı diğer mektupları ise yalnızca, amcasının hayatını kaybettiği 79'daki Vezüv Yanardağı patlamasıyla ilgili bilgiler ve Campania'nın yerle bir olmasına dair bir genç olarak tanıklıklarını içeriyordu.

Plotinus (yak. MS 205-70) Roma kökenli olduğu düşünülen bir filozof. Plotinus, Neoplatonculuğun kurucusuydu. Neoplatonculuk; Platon, Pythagoras (Pisagor), Aristoteles ve Stoacıların çeşitli fikirlerini temel alan dini ve felsefi bir sistemdi. Ayrıca Doğu mistisizmini çağrıştıran ögeler de içeriyordu. MS 3. yüzyılın ortalarından itibaren pagan dünyanın hâkim felsefesi haline gelen Neoplatonculuk, 529'da pagan okulların Iustinianus (Jüstinyen) tarafından kapatılmasıyla bu konumunu kaybetti. Öte yandan Neoplatonculuğun Ortaçağ ve Rönesans düşüncesine de büyük etkisi vardı. Plotinus, önce İskenderiye'de daha sonra İran'da eğitim aldı. Son olarak 244'te Roma'ya yerleşerek burada bir felsefe okulu kurdu. Eserleri, ölümünün ardından öğrencisi Porphyrius tarafından yayımlandı.

Plutarhos (yak. MS 46-126) Pek çok farklı konuyla ilgilenmiş Yunan yazar ve filozof. Günümüze kadar ulaşan eserle-

63 Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019. (ÇN)

64 Yaşlı Plinius, *Doğa Tarihi*, Çev. Sema Sandalcı, Doğu Batı Yayınları, 2022. (ÇN)

ri arasında hitabet sanatına dair yazıları, felsefi denemeleri ve en önemlisi *Paralel Yaşamlar* isimli ünlü Yunan ve Romalı şahsiyetlerin biyografilerini eşler halinde ele aldığı kitabı bulunmaktadır. Hakkında yazdığı şahsiyetlerin erdemlerini (ve bazen ahlaksızlıklarını) öne çıkaran Plutarhos, bu anlamda başta Shakespeare (Roma konulu oyunları) olmak üzere kendisinden sonraki yazarları etkilemiştir.

Plymouth Kolonisi New England'daki ilk kalıcı yerleşim. Güneydoğu Massachusetts kıyılarındaki Cape Cod Körfezi'nde bulunan Plymouth Kolonisi, 1620'de *Pilgrimler tarafından kuruldu. William *Bradford önderliğinde Koloni, Amerikan yerlileriyle yapılan kürk ticareti sayesinde yavaş yavaş büyüdü. Koloni, 1630'dan sonra Massachusetts'in gölgesinde kaldı ve 1643'te New England Konfederasyonu'na katıldı. *Kral Philip Savaşı (1675-76) Koloni'nin sınır bölgelerinde başladı. 1691'de Plymouth Kolonisi, Massachusetts'e dahil edildi.

pocket borough Britanya'da fiilen zengin tek bir birey veya ailenin hâkimiyetinde olan Parlamento *borough*'larına[65] verilen isim. 1832 *Reform Yasasından önce kasabalardaki seçmenlerin belirlenmesine ilişkin bütüncül bir ölçüt yoktu. Seçme hakkını az sayıda insanla sınırlama eğilimi vardı. Bu durum, yerel ileri gelenlerin öne sürdüğü herhangi bir adayın seçilmesini kolaylaştırıyordu. Dolayısıyla söz konusu *borough*'lar için "cepte[66]" ifadesi kullanılıyordu. Seçmenler üzerindeki bu baskı, 1872'de gizli oy usulü getirilene kadar fiilen devam etti.

pogrom (Rusça "başkaldırı" veya "yıkım" anlamında) Yetkililerin onayı ve göz yummasıyla bir güruhun genellikle din, ırk veya milliyeti itibariyle azınlık olan kimselere saldırmasına verilen isim. Çoğunlukla Yahudilere yönelik gerçekleşen pogromların ilki, 1881'de II. *Aleksandr'ın suikasta uğraması üzerine Ukrayna'da yaşandı. Sonrasında Rusya'nın dört bir yanında görülen pek çok pogrom sonucu Rus Yahudilerinin büyük bölümü ABD ve Batı Avrupa'ya göç etti ve genellikle *Herzl'in *Siyonist mücadelesine destek verdi. 1905 Devrimi'nin ardından *antisemit zulümler arttı. Hitler iktidara geldikten sonra Almanya ve Doğu Avrupa'da büyük çaplı pogromlar gerçekleşti. Bu süreç, en sonunda *Holokost'a kadar gitti.

Poincaré, Raymond (1860-1934) Fransız devlet adamı. Cumhurbaşkanı (1913-20) olarak I. *Dünya Savaşı'nda Fransa'yı bir arada tutmak için çabaladı. 1919'da Almanya'ya ağır bir *savaş tazminatı dayatılmasını destekledi. Almanya borç yükümlülüğünü yerine getirmeyince, 1923'te Fransız askerlerine Ruhr'u ödeme yapılana kadar işgal etme emri verdi. Bu politikayı sürdüremedi ve 1924'te istifa etti. 1926'da başbakanlığa atanan Poincaré, deflasyon politikasıyla şiddetli ekonomik krizin etkilerini hafifletti ve bütçe dengesini sağladı. 1928'de frangı eski değerinin beşte birine sabitledi.

Poisson, Jeanne Antoinette, Pompadour Markizi (1721-1764) 1745'ten itibaren Fransa Kralı XV. *Louis'in metresi. Zengin yöneticiler ve bankerler dünyasından gelen Poisson, canlı ve hazırcevap bir kadındı. *Aydınlanma'nın filozoflarıyla (*philosophes*) dostça ilişkileri vardı. İnsanlar, sarayın savurganlığı ve *Yedi Yıl Savaşı'nda yaşanan felaketlerden ötürü onu suçlasa da siyasi etkisinin abartıldığı düşünülmektedir.

Poitiers Muharebesi (19 Eylül 1356) *Yüz Yıl Savaşı sırasında İngilizler ile Fransızlar arasında yapılan bir muharebe. Kara Prens *Edward komutasındaki bir İngiliz ve Gaskon kuvveti, kendisinden üstün bir Fransız ordusu tarafından tuza-

65 Borough, Britanya'da Parlamento'ya temsilci gönderen kasabalara verilen isim. (ÇN)

66 "Cep" kelimesinin, İngilizcede karşılığı "pocket" kelimesidir. (ÇN)

ğa düşürüldü. İngiliz okçular, Fransızları mağlup etti ve Fransa Kralı II. Jean esir alındı. Kısa bir süre sonra *Jacquerie İsyanı başladı.

Pokahontas (yak. 1595-1617) Amerikan yerlisi "prenses". Babası, Amerika'daki ilk kalıcı İngiliz yerleşimi olan Virginia'nın Jamestown civarındaki bölgelerinde yaşayan Kızılderililerin şefiydi. Kaptan John Smith, 1607'de Pokahontas'ın onu işkence ve ölümden kurtardığını iddia etti. 1614'te Pokahontas, İngiliz-Kızılderili ilişkilerini sağlamlaştırmak adına kolonici John Rolfe'yle evlendirildi. Hıristiyan ismi olarak Rebecca'yı aldı. Pokahontas, Rolfe tarafından İngiltere'ye götürülerek saraya takdim edildi; fakat çiçek hastalığından öldü.

Pol Pot (doğum adı **Saloth Sar**) (yak. 1925-98) Kamboçyalı komünist önder, başbakan (1976-79). 1968'den itibaren Kızıl Kmerler'in başına geçen Pol Pot, 1975'te iktidarı ele geçirmesinden kısa bir süre sonra başbakan oldu. Pol Pot döneminde Kızıl Kmerler, 2 milyonun üzerinde Kamboçyalının ölümüne neden olan vahşi bir yeniden yapılanma programına girişti. Pol Pot, 1979'da Vietnam işgaliyle devrildi ve sürgünde bulunduğu Tayland'dan yeni kurulan Vietnam destekli hükümete karşı Kızıl Kmerler'in gerilla savaşına önderlik etti. 1997'de Kızıl Kmerler bölününce eski çalışma arkadaşları tarafından esir alındı. Ardından müebbet hapse mahkûm edildi. Pol Pot'un ölüm nedeni ise bilinmemektedir.

Pole, Reginald (1500-58) İngiliz kardinal ve Canterbury başpiskoposu. *York hanedanına mensup olan Pole, annesi Salisbury kontesi üzerinden İngiltere tahtında hak iddia etti. Soylu olması, Katolikliğe bağlılığıyla birleşince, İngiliz Protestan Reformasyonu döneminde yabancı hükümdarlar nezdinde önemli bir konuma geldi. VIII. *Henry'nin evlilik ve din politikaları dolayısıyla hayal kırıklığına uğrayarak 1532'den itibaren yurtdışında yaşamaya başladı. 1536'da kardinal yapıldı ve Fransa ile İspanya'yı, Katoliklik adına, İngiltere'yi istila etmeye çağırdı. Henry de hıncını Pole'nin akrabalarından çıkararak kardeşini ve yaşlı annesini idam ettirdi. Pole, 1554'te İngiltere'ye döndü. Görevi, yeni kraliçe I. *Mary'ye *Karşı Reformasyon programında yardımcı olmaktı. Canterbury başpiskoposu olarak İngiltere'de Katolikliğin yeniden doğuşunun temellerini attı. Buna karşın Mary'nin Protestanlara yönelik zulmünü onaylamadığı anlaşılmaktadır. Ölümünden sonra çalışmaları devam ettirilmemiştir.

Polibios (yak. MÖ 200-yak. 118) Yunan tarihçi. İlk başta Yunanistan'da siyaset yaptıktan sonra Roma'ya sürüldü. 40 kitaptan oluşan *Universal History* (yalnızca bir kısmı bugüne ulaşabilmiştir) MÖ 220'den 146'ya kadar Roma İmparatorluğu'nun yükselişini anlatmaktadır.

Polinezyalılar Hawaii'den Paskalya Adası ve Yeni Zelanda'ya kadar doğu-orta Pasifik adalarının sakinlerine verilen isim. Polinezyalıların fiziksel özellikleri, dilleri ve kültürleri birbirine yakındır. Son 2000-3000 yıl içerisinde Samoa ve Tonga bölgesindeki bir merkezden çevreye yayıldıkları düşünülmektedir. Her ne kadar *Maorilerin büyük bölümü, Markiz Adaları'ndan Yeni Zelanda'ya MS 1350 civarında göçmüş olsa da bu ilk göçleri değildi. Polinezyalıların kökenleri tartışmalıdır. Kimi uzmanlar; açık ten renklerine, dalgalı saçlarına ve tıknaz yapılarına dayanarak Polinezyalıları *Kafkasoidlerle bağdaştırmaktadır. Ayrıca Melanezyalılarla da akraba oldukları söylenmektedir. En sık dile getirilen görüş ise Güneydoğu Asya'daki bir *Mongoloid grubun soyundan geldikleri yönündedir.

polis (çoğulu *poleis*) Eski Yunan'da şehir devletlerine verilen isim. *Polis* sisteminin ilk olarak MÖ 8. yüzyılda erken dönem "kralların" hükümdarlığına tepki şeklinde

doğduğu düşünülmektedir. Eski Yunan'da yüzlerce *polis* vardı ve önemli bir kısmı çok küçüktü. *Polis*, surların içerisinde ve kırsal bölgeyle çevrili tek bir şehirden meydana geliyordu. Bazılarına köyler de dahildi. *Polis*'in merkezinde *sitadel ve agora (pazar yeri) vardı. *Polis* sisteminin en olgun örneği olan *Atina demokrasisinde iktidar, tamamen vatandaşlardan kurulu yapıların elindeydi. Bu yapılara kadınlar, şehrin yabancı sakinleri ve köleler alınmıyordu. Özgürlük, kendine güven ve özerklik, *polis* sisteminin idealleri arasındaydı. Öte yandan bu ideallere yönelik arzular, Yunan *polis*'leri arasında sayısız savaşa yol açtı. Persler veya Makedonlar gibi dış istilacılara karşı geçici bir birlik sağlanması bile çok zordu. MÖ 4. yüzyılın sonlarında Helen krallıklarının yükselişiyle *polis*'lerin yetkileri kısıtlandı.

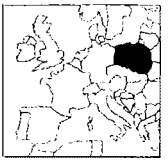
polis devleti Otoriter bir hükümetin, ulusal (ve genellikle gizli) polis teşkilatını doğrudan kontrol ettiği devletlere verilen isim. Bu ülkelerde polis teşkilatı, hükümetin siyasi amaçlarına hizmet etmekte, kimi zaman devlet içinde devlete dönüşmektedir. Polis devletinde yaşayanların hareket özgürlüğü ve ifade özgürlüğü, yani siyasi veya başkaca görüşlerini yayma özgürlüğü kısıtlanır. Bu insanlar sürekli olarak polisin gözetimlerine veya yaptırımlarına maruz kalır. Bazı örneklerde polis tahakkümü, yurtiçinde pasaport veya yurtiçinde sürgün gibi çeşitli uygulamalarla ya da ceza kamplarıyla desteklenir. Ayrıca polis devletlerinde çoğunlukla sıkı bir sansür sistemine ve kapsamlı gizlilik anlayışına rastlanır.

Politbüro Eski SSCB'nin ve uydularının en yüksek politika yapıcı organı. Sovyet Politbürosu, Ogbüro'yla (Örgütlenme Bürosu) birlikte, 1917'de *Bolşevikler tarafından *Rus Devrimi'ne önderlik etmesi amacıyla kuruldu. Sonradan iki büro da Sovyetler'de yaşamın bütün alanlarını denetim altına alacak şekilde yeniden yapılandırıldı.

Polk, James Knox (1795-1849) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 11. ABD başkanı (1845-49). Polk döneminde ABD, önemli toprak kazanımları elde etti. 1845'te Teksas, Birlik'e alındı. İki yıl sonra ise Meksika'yla savaşın başarıyla sonuçlandırılması üzerine Kaliforniya ve güneybatı bölgeleri ilhak edildi.

Polonya

Başkent:	Varşova
Yüz ölçümü:	312.685 km²
Nüfus:	38.383.809 (2005)
Para birimi:	1 zloti = 100 groszi
Dini yapısı:	%89,8 Katolik; %1,3 Ortodoks; %0,3 Protestan
Etnik yapısı:	%96,9 Polonyalı; %1,1 Silezyalı; %0,2 Alman
Diller:	Lehçe (resmi), azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, NATO, Avrupa Birliği (AB), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzey Avrupa Ovası'nda yer alan bir ülke. Polonya'nın Baltık Denizi'ne kıyısı ve batıda Almanya; doğuda Rusya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna; güneyde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'yla sınırı vardır.

Fiziki Kuzey Avrupa Ovası'nın bazı yerleri kumlu, bazı yerleri bataklıktır. Bu bölgede toprağın dikkatli bir şekilde işlenmesi gerekmektedir. Öte yandan iç kesimlerinde Oder, Vistula ve başka nehirlerle bölgenin su ihtiyacı karşılanmaktadır. Ülkede pek çok küçük orman bulunmakta olup rakım,

engebeli tepeler ve içeriği zengin topraklar üzerinden güneydoğudaki Karpat Dağları'na doğru yükseldikçe bu ormanların boyutları da artar.

Ekonomi Komünizmin çöküşünden beri Polonya, piyasa ekonomisine geçiş sürecindedir. 2004'te ülkenin AB'ye üyeliği bu sürece katkıda bulunmuştur. Buna karşın verimsiz ve katı anlayışlar sorun yaratmaya devam etmektedir. Geniş yeraltı kaynakları arasında kömür, bakır, demir, gümüş, sülfür, kurşun ve doğalgaz sayılabilir. Makine yapımı, demir-çelik, kömür, kimyasallar ve gemi yapımı başlıca sanayi kollarıdır. Tarım sektöründe patates ve diğer sebzeler, meyve, buğday, et, yumurta ve süt ürünleri üretilir. Makineler, ulaşım teçhizatı, imalat malları ve hayvanların ihracatı yapılmaktadır.

Tarih Polonya, 9. yüzyılda bağımsız krallık oldu ve I. Mieszko döneminde (962-92) Hıristiyanlaştı. I. Władysław (1305-33) ve Büyük Kazimierz hükümdarlığında ülke birleştirildi. Ayrıca Kazimierz, idari yapıyı ve ülke savunmasını iyileştirdi; ticaret ve sanayiyi teşvik etti. Jagiellon (1386-1572) döneminde kısa bir süre Protestanlar üstünlük sağladı ve sanat ve bilimde başarılar kazanıldı. Litvanya'yı topraklarına dahil etmesinden (1447, 1569) sonra 16. yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşan Polonya, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanıyordu. Ancak babadan oğula geçen monarşinin zaafları kendini gösterdi ve Jan Kazimierz (1648-68) ile Jan Sobieski'nin (1674-96) kazandıkları zaferlere rağmen iç çöküş ve dış saldırılar, Polonya'nın bağımsızlığına darbe indirdi. İsveç ve Rusya'ya geniş topraklar bırakıldı. Büyük Kuzey Savaşı ve Polonya Veraset Savaşı'yla harap olan ülke, 18. yüzyılda bağımsızlığını kaybetti. 1697'de Saksonya elektörleri, Polonya kralı unvanı aldı. Polonya, 1772'de Rusya, Avusturya ve Prusya arasında paylaşıldı. 1793 ve 1795'te Polonya'nın tekrar bölünmesine karşı *Kosciuszko önderliğinde kısa süreli bir direniş gerçekleşti. Polonya topraklarından en büyük payı alan Büyük Katerina hükümdarlığındaki Rusya, fiilen ülkeyi kendisine tabi kıldı. 1807'de yapılan Tilsit Antlaşmaları'nın ardından Napoleon, Saksonya kralı yönetiminde Varşova Grandüklüğü'nü oluşturdu. Bölgede *Napolyon Kanunları yürürlüğe sokulmasına karşın serflik ve feodal soylulara dokunulmadı. *Leipzig Muharebesi'nden sonra düklük çöktü ve Polonya'yı Kont Czartoryscy'nin temsil ettiği *Viyana Kongresi'nde, düklüğün bazı bölümleri Prusya'ya, bazı bölümleri Avusturya'ya verildi. Ancak büyük bölümü Polonya Krallığı oldu. Krallık, kendi yönetim mekanizmasına sahip olsa da tahtta Rus İmparatoru I. Aleksandr oturuyordu. 1830, 1846-1849 ve 1863'te devrimler gerçekleşti. 1864'te serflik sona erdirilse de hem Rus hem de Prusya Polonyası'nda baskı politikaları sürdü. Fakat bu durum, demokratik yönetim talep eden siyasi partilerin ortaya çıkmasını engelleyemedi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra 1918'de ülkeye tam bağımsızlık tanındı ve Polonya bir cumhuriyet oldu. Bolşevik Rusya'ya karşı savaşın (1920-21) arkasından Mareşal Piłsudski diktatörlüğü geldi. Ülke, *Polonya Koridoru üzerinden Danzig (Gdansk) limanına erişim sağlayacaktı. Danzig'in statüsü ve bu koridorun varlığı, 1939'da Nazilerin Polonya'yı istilası için bahane oldu ve II. Dünya Savaşı başladı. Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın sonucunda Polonya, iki ülkeye de toprak kaybetti. 1945'ten sonra iki milyon Alman, Doğu Prusya'yı (günümüzde Polonya toprakları) terk ederek Almanya Federal Cumhuriyeti'ne gitti. Esas olarak Sovyetler Birliği tarafından ilhak edilmiş Polonya topraklarından gelen Lehler de tekrar memleketlerine yerleştirildi. *Varşova Ayaklanması'nın ardından Kızıl Ordu hamiliğinde bir geçici Polonya hükümeti oluşturuldu. Bu hükümet, ülkeyi Sovyet blokuna katmak üzere *Stalin'le işbirliği yaptı. Siyasi muhalefet susturuldu ve 1952'de Sovyet tarzı bir anayasa kabul edildi. 1956'da Polonyalı işçiler, gıda azlığını ve başkaca kısıtlamaları protesto etmek amacıyla grev düzenledi. Władysław

Gomulka döneminde (1956-70) hükümetin devam eden katı denetimi, 1970'te bir kez daha grevlere yol açtı. Polonyalı Karol Wojtyla'nın 1978'de II. Ioannes Paulus olarak papa seçilmesi, ülkede *Katolik Kilisesi'nin etkisini güçlendirdi. Baltık Sahilleri Özgür Sendikası tarafından örgütlenen grevler, Gdansk'ta *Dayanışma hareketinin kurulmasıyla sonuçlandı. 1981-1982'de Başbakan General Wojciech Jaruzelski ülkede sıkıyönetim uyguladı. Bu dönemde kurulan askeri mahkemeler, sıkıyönetim resmen sona erdikten sonra da faaliyetini sürdürdü. 1987'ye gelindiğinde hükümet krizi ortaya çıkmış ve ekonominin sınırlı bir biçimde liberalleştirilmesi yönünde planlar ortaya atılmıştı. Daha sonra Dayanışma hareketinin yasağı kaldırıldı ve Katolik Kilisesi de dahil bütün gruplarla yuvarlak masa toplantıları başlatıldı. 1989'da yeni bir anayasa üzerinde uzlaşma sağlanması üzerine çok partili sisteme geçildi. Aralık 1990'da Lech *Wałęsa devlet başkanı seçildi. Durgunluğa rağmen Polonya ekonomisinde özel sektör hızla büyüdü. Dayanışma hareketinin etkisi azalmaya başlayınca Wałęsa, Haziran 1992'de Dayanışma hareketinin dışından ilk başbakanını, Polonya Köylü Partisi'nden Waldemar Pawlak'ı atadı. 1993'te sandıktan en büyük parti olarak çıkan eski Polonya Komünist Partisi, Józef Oleksy başbakanlığında bir hükümet oluşturdu. 1994'te Polonya'da konuşlu son Rus askerleri de ülkeyi terk etti. 1995'teki devlet başkanlığı seçimlerinde eski komünist Aleksander Kwasniewski, Wałęsa'yı yenilgiye uğrattı. 1997'de Dayanışma hareketi, milletvekilliği seçimlerini kazanarak Jerzy Buzek başbakanlığındaki koalisyonun başına geçti. 1999'da Polonya, NATO'ya katıldı. 2001'de eski komünistlerin zaferle çıktığı milletvekilliği seçimleri sonucunda Leszek Miller başbakan oldu. Polonya 2004'te *Avrupa Birliği'ne katılınca Miller istifa etti ve görevini Marek Belka'ya bıraktı. 2005 milletvekilliği seçimlerinin ardından sağcı milliyetçi Kazimierz Marcinkiewicz başbakanlığı Belka'dan devraldı. Aynı yıl Lech Kaczyński devlet başkanlığına seçildi. Lech'in ikizi Jarosław, 2006'da başbakan olmasına karşın 2007'deki erken seçimlerde yerini Donald Tusk'a bıraktı. Tusk, daha ılımlı bir merkez sağ koalisyonun başına geçmişti. Polonya, Tusk yönetiminde 2009'daki küresel durgunluktan görece az etkilendi. 2011'de yeniden seçilen Tusk, Polonya'da komünizmin yıkılışından beri üst üste iki dönem görev yapan ilk başbakan oldu. 2010'da Devlet Başkanı Kaczyński ve Polonya'nın ileri gelen şahsiyetleri, *Katın Katliamı'nın yaşandığı yeri ziyarete giderken uçak kazasında hayatını kaybetti.

Polonya Koridoru Polonya'nın kuzeyde Baltık kıyılarına kadar uzanan ve Doğu Prusya'yı Almanya'nın geri kalanından ayıran eski bir bölgesi. 18. yüzyılda Polonya Pomeranyası'nın parçası olan bölge, bu tarihten itibaren Alman kolonileşmesine sahne olmuştur. Bölge, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkenin kıyılara erişimini sağlamak üzere Polonya'ya verildi. 1939'da Almanya tarafından ilhak edildi. Bu durum, Almanya'nın kalan Polonya topraklarını da işgal etmesiyle II. Dünya Savaşı'na yol açtı. Savaştan sonra bölge tekrar Polonya'ya bırakıldı.

Polonya Veraset Savaşı (1733-38) Bir tarafta Rusya ve Polonya, diğer tarafta Fransa'nın yer aldığı bir çatışma. Savaş, II. *August'un (Güçlü August) ölümü üzerine başladı. Avusturya, Rusya ve Prusya, tahta çıkması için August'un oğlunu desteklerken Fransızlar, XV. *Louis'in kayınpederi Stanislas Leszczynski'yi tutuyordu. Stanislas, kral seçilmesine karşın Rus askerleri tarafından ülkeden çıkarıldı ve III. August (1733-63) tahta çıktı. İtalya'da Avusturya ile Fransa destekli İspanya arasında yaşanan çarpışmaların sonucunda Avusturya, İtalya'nın güneyinden atıldı. 1735'te müzakereler başladı; ancak 1738'e kadar nihai antlaşma imzalanamadı. Napoli ve Sicilya, İspanyol Bourbon Hanedanı'ndan Don Carlos'a verildi. Avusturya Milano

ve Mantua'yı elinde tutarken Parma'yı aldı. Lorraine Dükü François, Toskana dükü oldu ve Lorraine de Stanislas'a (o ölünce Fransa'ya kalacaktı) bırakıldı. Fransa, *Pragmatik Ferman'ı kabul etti. Polonya'da başlayan savaş, esas olarak İtalya ve Fransa'yı etkiledi.

Poltava Muharebesi (1709) *Kuzey Savaşı'nda Rus İmparatoru I. *Pyotr'un (Büyük Petro) İsveç Kralı XII. *Karl'a karşı kazandığı nihai zafer. 5000 askeriyle birlikte Kazak Atamanı Mazeppa'nın (1644-1709) desteğini alan Ruslar, Kiev yakınlarındaki Poltava'da İsveçlileri yenilgiye uğrattı.

Pomeranya Baltık bölgesinin güneyinde Oder Nehri civarındaki topraklara verilen isim. Bölgenin ismi, 5. yüzyılda bu topraklara yerleşmiş bir Slav kabilesinden gelmektedir. 1062-1637 arasında Pomeranya, dükler tarafından yönetilen, büyük oranda bağımsız bir bölgeydi. Fakat 1648'deki Vestfalya Barış Antlaşması'nın ardından İsveç ile Brandenburg arasında paylaşıldı. 1720'de Prusya, İsveç Pomeranyası'nın çoğunu topraklarına kattı.

Pompei Batı İtalya'da Napoli'nin güneydoğusunda yer alan antik bir kent. Pompei'deki hayat, MS 79'da Vezüv Yanardağı'nın patlamasıyla bir anda sona erdi. Patlamada amcası Yaşlı Plinius'u kaybeden Genç Plinius, kitabında söz konusu olayı aktarmaktadır. 1748'de bölgede kazılar başlayana kadar kent, yüzyıllar boyunca yanardağ küllerinin birkaç metre altında gömülü kaldı. Kentin iyi korunmuş kalıntıları arasında bina ve mozaiklerin yanı sıra duvar resimleri, mobilyalar, grafitiler ve kentin sakinlerinin özel eşyaları da bulunmaktadır. Bulgular, dönemin hayatına, sanatına ve mimarisine ışık tutmaktadır.

Pompeius (veya **Büyük Pompeius**; tam adı **Gnaeus Pompeius Magnus**) (MÖ 106-48) Romalı komutan ve devlet adamı. En büyük başarılarından bazıları Akdeniz korsanlarının ortadan kaldırılması (66) ve doğuda Mitridates'in yenilgiye uğratılmasıdır (63). Pompeius, 60'ta Caesar (Sezar) ve Crassus'la birlikte Birinci Üçlü Yönetim'i oluşturdu. Ancak Caesar'la yaşadığı anlaşmazlık içsavaşla sonuçlandı. Pompeius, Farsala Muharebesi'nde yenildikten sonra Mısır'a kaçtı ve orada öldürüldü.

Pompidou, Georges (**Jean Raymond**) (1911-74) Fransız devlet adamı. II. Dünya Savaşı'nda *direniş hareketinde yer alan Pompidou, 1944'ten itibaren *de Gaulle'ün yaveri ve danışmanı oldu. De Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı döneminde başbakanlık (1962-68) görevinde bulundu ve Evian Anlaşmaları'nın hazırlanmasında önemli bir rol oynadı. 1968'deki grevler ve isyanlar, ertesi yıl de Gaulle'ün istifasına yol açtı. Bunun üzerine Pompidou, cumhurbaşkanı seçildi. Hızlı ve kararlı bir politika değişikliğiyle frangı devalüe etti ve fiyatları sabitledi. Ayrıca Fransa'nın, Britanya'nın *Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyeliği konusundaki vetosunu geri çekti.

Ponce de León, Juan (yak. 1460-1521) İspanyol kâşif. 1493'te Yeni Dünya'ya ikinci seyahatinde Columbus'a (Kolomb) eşlik etti. Daha sonra Porto Riko valisi (1510-12) oldu. 1513'te Florida kıyılarına ayak basan Ponce de León, bölgeyi İspanya topraklarına kattı ve ertesi yıl valiliğini üstlendi.

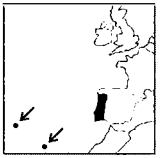
Pontiac (yak. 1720-69) Bir Amerikan yerlisi kabile konfederasyonunun önderi, Ottava Kızılderililerinin şefi. Uzun yıllar Fransızlarla ittifak yapan Pontiac, 1759'da Britanya'nın Fransızları yenerek kalelerini işgal etmesi üzerine pek çok Algonkin kabilesini bir konfederasyonda birleştirdi. Zira kabileler, Britanya'nın yayılmacı ve uzlaşmaz tavrından korkuyordu. Dini saiklerle ayağa kalkan Ottava, Ojibva, Potavatomi, Vyandot, Şavni, Delavare kabileleri, Mayıs 1763'te Büyük Göller'den Virginia'ya toplu saldırıya geçti. Yalnızca Detroit ve Pitt Kalesi direnebildi. Çoğu batı

Pensilvanya'da olmak üzere 200 yerleşimci öldürüldü. Britanya'nın cezalandırıcı seferleri, konfederasyonu zayıflattı ve 1766'da Pontiac barış yaptı. Pontiac, 1769'da Saint Louis yakınlarında Kızılderili kiralık suikastçılar tarafından öldürüldü.

Portal, Charles Frederick Algernon, Hungerford Vikontu (1893-1971) Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri mareşali. 1915'te Kraliyet Uçuş Kolordusu'na katıldı. 1937'ye gelindiğinde tümgeneral rütbesine gelmiş ve Hava Bakanlığı'nda örgütlenme direktörü olmuştu. 1940'ta Bombardıman Uçakları Komutanlığı'nın başına getirildi. Komutanlık bünyesindeki uçakların başta yön tayini konusunda olmak üzere teknik eksiklikleri vardı. Buna karşın Almanya'ya yönelik *bombardıman taarruzları düzenleyerek mühimmat fabrikalarını, elektrik santrallerini ve demiryolu kavşaklarını işlevsiz hale getirdiler. Portal, bir yandan teknik iyileştirmeleri hayata geçirirken diğer yandan da özel hedeflerin bombardımanı yerine "bölgesel bombardıman" politikasının benimsenmesi için baskı oluşturdu. Savaştan sonra Britanya'da atom enerjisi denetçiliği görevine geldi.

Portekiz

Başkent:	Lizbon
Yüz ölçümü:	92.090 km²
Nüfus:	10.799.270 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%81,0 Katolik; %3,3 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	Portekizli; Afrikalı ve Doğu Avrupalı küçük azınlık grupları
Diller:	Portekizce, Mirandaca (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği (AB), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

İber Yarımadası'nın batısındaki Atlantik kıyısında yer alan bir Batı Avrupa ülkesi.

Fiziki Ülkenin yarısı yüksek rakımlı kadim İber Platosu'nda yer almaktadır. Bu bölge, engebeli tepelerden, göllerden ve derin vadilerden meydana gelir. Bölgenin çoğu ormanlarla kaplıdır. Douro, Tagus ve Guadiana adında üç büyük nehir buradan geçerek düz kıyı ovasının ihtiyacını karşılar. Kıyı ovasında üzüm, tahıllar ve narenciye meyveleri yetişmektedir.

Ekonomi Batı Avrupa'nın en yoksul ülkelerinden olan Portekiz, tarım sektörünün geniş olduğu karma bir ekonomiye sahiptir. Balıkçılık önemli bir yer tutar. Başlıca ekim ürünleri arasında tahıllar, patates ve meyveler bulunur. Hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. Pirit, en önemli yeraltı kaynağı olup ülkede bazı başka metal cevheri yatakları da vardır. Tekstil ve giyim, kereste, şişe mantarı (bu alanda dünyanın en önde gelen üreticisi), kâğıt, kimyasallar, taşıt aksamı, ana metaller, gıda ürünleri, gemi yapımı ve turizm önemli sanayi kollarıdır. İhracat kalemlerinden bazıları tarım ve gıda ürünleri, petrol, kimyasal ürünler, plastik, kauçuk, hayvan postu ve deri, kereste ile şişe mantarıdır.

Tarih MÖ 500 civarından itibaren Portekiz'e Kelt kabileler yerleşmeye başladı. Roma döneminde bölgenin ismi "Lusitanya" idi. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından bölge, arka arkaya Got ve Mağribi hâkimiyetine girdi. Papa-

lık, 1179'da I. Afonso'yu kral olarak tanıyana kadar Portekiz, bağımsız bir kimlik geliştirmekte zorluk çekti. 1249'da Portekizliler, ülkelerini *Mağribilerin elinden tamamen geri aldı. Ardından Kastilya'ya karşı yapılan bir dizi savaştan sonra nihayet 1411'de barış yapıldı ve Avis Hanedanı hükümdarlığında (1385-1580) devasa denizaşırı Portekiz İmparatorluğu şekillendi. Avis dönemi sona erince İspanya Kralı II. *Felipe zor kullanarak Portekiz tahtına oturdu. İspanya'yla birlik 1640'a kadar sürdü. Bu tarihte Portekizli *Bragança hanedanı, milliyetçi bir isyan sonucunda iktidara getirildi. Görece barış ve refah içinde geçen 18. yüzyılda İngiltere'yle yakın ilişkiler kuruldu. Felaketlere yol açan Lizbon Depremi'nin (1755) hemen arkasından İçişleri Bakanı Pombal Markisi Carvalho, aydın despot yetkileri üstlendi. *Napolyon Savaşları sırasında Naip Prens João (1816'dan itibaren Kral VI. João), Bragança kraliyet ailesiyle birlikte Brezilya'ya kaçtı. João, burada siyasi ve ekonomik özgürlük taleplerini yerine getirdi ve Brezilya, 1822'de barışçıl yoldan bağımsız bir imparatorluk oldu. 19. yüzyılın kalanında ülkede büyük siyasi istikrarsızlıklar yaşandı. Bu süreç, 1910'da cumhuriyetin kurulmasıyla sona erdi. 1926'daki askeri darbenin ardından 1932'de *Salazar başbakanlık ve maliye bakanlığına getirildi. Katolik Kilisesi'nin yoğun desteğini alan Salazar, 1932-1968 arasında ülkeyi fiilen diktatörlükle yönetti. Portekiz, I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'ni desteklerken II. Dünya Savaşı'nda kâğıt üzerinde tarafsız kaldı, fakat Müttefikler'in ülkede deniz ve hava üsleri açmasına izin verdi. Portekiz, 1960'larda Goa, Diu ve Damao'yu Hindistan'a kaybetmesine karşın Güney Çin'deki Makao'yu elinde tuttu. Salazar'ın otokratik politikaları, 1974'teki askeri darbeye kadar Marcello Caetano tarafından sürdürüldü. Başta *Angola ve *Mozambik olmak üzere Portekiz Afrikası'nda giderek sertleşen gerilla savaşları ortaya çıkmıştı. 1975'te bağımsızlığını elde eden iki ülkede de içsavaş yaşandı. Öte yandan 1974'te *Gine-Bissau devleti kuruldu. Ülke içinde iki yıl süren siyasi istikrarsızlığın ardından 1976'da Antonio Eanes'in devlet başkanı seçilmesiyle daha sağlam bir demokratik sistem oluşmaya başladı. Bu tarihten itibaren iktidar, merkez sağ ve merkez sol ılımlı koalisyon hükümetleri arasında gidip geldi. Hükümetlerin hepsi ekonomik sorunlarla boğuştu. 1983'ten beri başbakan olan Mario Soares, 1986 ve 1991'de devlet başkanı seçildi. Soares'in ikinci döneminde başbakan, Sosyal Demokrat Partili Anibal Cavaço Silva'ydı. Portekiz, 1986'da Avrupa Topluluğu'na girdi. 1995 genel seçiminde António Guterres önderliğindeki Sosyalist Parti iktidarı elde etti. Guterres, 2001'de istifasını verdi. 2002 seçimlerinde Sosyal Demokrat Partili José Manuel Barroso başbakan oldu. Aynı yıl Portekiz, *avroyu para birimi olarak benimsedi. 2004'te Barroso'dan görevi devralan Pedro Santana Lopes, 2005 seçimini José Sócrates'in lideri olduğu Sosyalist Parti'ye kaybetti. *Kredi Krizi sonrasında ekonomik sıkıntıların artmasına karşın Sosyalist Parti, 2009'da azınlık hükümeti olarak tekrar iktidara geldi. Öte yandan Portekiz'in halihazırda yüksek olan kamu borcu (*bkz.* AVRO BÖLGESİ KRİZİ), hükümetin ekonomiyi canlandırma girişimleri sonucunda hızlı bir şekilde arttı. Bunun üzerine 2010'da küresel mali piyasalar söz konusu durumun sürdürülebilirliğine güvenini yitirdi ve Portekiz'in kredi notu düşürüldü. Hükümet, vergileri artırıp harcamaları kısa da bu önlemler piyasaları tatmin etmeye yetmedi. 2011'de ikinci tur teklifi Parlamento'da reddedilince Sócrates istifa etti. Seçimler beklenirken geçici hükümet, AB ve IMF'yle kurtarma paketi müzakerelerine başladı. Daha sonra yapılan seçimlerden Pedro Passos Coelho önderliğinde merkez sağ bir koalisyon çıktı. Yeni hükümet, kurtarma paketinde harcama kısıtlamasına ve başkaca yapısal reformlara yönelik belirtilen koşulları sağlamayı, hatta üstüne çıkmayı hedefledi.

Bu politikalar ve sonucunda artan işsizlik, 2012'de halk eylemlerine yol açtı. Sonrasında durum yavaş yavaş iyiye gitmeye başladı ve 2013'te Portekiz yeniden küresel mali piyasalardan borç alabilir duruma geldi.

Portekiz İmparatorluğu Avrupa'nın denizaşırı yayılmasının 15. yüzyılda başlayan ilk aşamasında üstlendiği önderlik sayesinde Portekiz'in kazandığı denizaşırı topraklara verilen isim. Portekiz emperyalizmi; deniz keşiflerine duyulan bilimsel ilgi, Şark'taki baharat ticaretinden kâr sağlama arzusu ve Hıristiyanlığı yayma isteğiyle harekete geçti. 1530 civarına gelindiğinde Portekiz İmparatorluğu toprakları Kabo Verde, Madeira ve Azor Adaları'nı; Brezilya'nın büyük bölümünü; Doğu ve Batı Afrika'daki kale yerleşimlerini; Angola'dan *Mozambik'e kadar olan kıyı şeridinin tamamını; Hürmüz, Goa, Kalikut ve Kolombo gibi Hint Okyanusu üslerini; Maluku Adaları, Makao, Sulavesi, Cava ve Malakka başta olmak üzere dağınık Uzakdoğu merkezlerini içeriyordu.
İmparatorluk'un zenginliğinin asıl kaynağı kıyı kesimlerde bulunan ticaret merkezleriydi. İmparatorluk temsilcileri, genelde gelişmiş Müslüman uygarlıklarla uğraşmak durumunda kalıyordu. Dolayısıyla Portekiz İmparatorluğu, çağdaşı *İspanyol İmparatorluğu'nun düzeyinde fetih ve sömürgeleşme gerçekleştiremedi. Ayrıca Portekiz kralları, bürokratik sistemini oturtma konusunda İspanyollara göre daha yavaş hareket etti. Öte yandan 1643'ten itibaren Denizaşırı Topraklar Konseyi, İspanya'nın Hint Adaları Konseyi'yle benzer bir rol üstlendi. Ancak sömürgelerde ise genel valiler, valiler ve genel kaptanların özgürlükleri genişti. İmparatorluk; Lizbon'u, sarayı ve giderek sayısı artan yabancı tüccarlar topluluğunu zenginleştirse de bu zenginlikler ana vatanda yatırıma dönüşmedi. 17. yüzyılda *Hollanda İmparatorluğu, Asya'da çoğunlukla Portekizlilerin aleyhine gelişim gösterdi.

Porteous İsyanları 1736'da İskoçya'nın Edinburg kentinde yaşanan bir dizi kargaşalık. Kitlelerin bir kaçakçı idam edildiği sırada ayaklanması üzerine Edinburg kent muhafızlarından Yüzbaşı John Porteous, düzeni yeniden tesis etmek amacıyla kalabalığa ateş açtı ve içlerinden bazılarını öldürdü. Porteous, ölüme mahkûm edilmesine karşın cezası ertelendi. Arkasından örgütlü bir kalabalık, önceden Porteous'un idamı için belirlenen günde hapishaneye saldırdı ve Porteous'u dışarıya sürükleyerek linç etti. Bu olay nedeniyle Edinburg kentine 2000 pound ceza kesildi. Ayrıca kentin valisi görevinden alındı.

Porto Riko

Başkent:	San Juan
Yüz ölçümü:	13.790 km²
Nüfus:	3.674.209 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 ABD doları = 100 sent
Dini yapısı:	%85,0 Katolik; %15,0 Protestan ve diğer
Etnik yapısı:	%75,8 beyaz; %12,4 siyahi
Diller:	İspanyolca, İngilizce

Karayipler'de Hispanyola ve Virjin Adaları arasında bulunan bir ada topluluğu.

Fiziki Porto Riko'nun batısından doğusuna uzunluğu yaklaşık 180 kilometre olup kuzeyi ile güneyi arasındaki mesafe en geniş yerinde 60 kilometre civarındadır. Tropik iklime sahip olan ülkenin sahillerinde demirlemeye elverişli limanlar bulunmaktadır. Bereketli kıyı ovalarında şeker kamışı, tatlı patates ve mısır üretilir. İç kesimlerdeki dağlık bölgelerde rakım, 1220 metreye kadar yükselirken dağ yamaçlarında kahve ve tütün yetiştirilmektedir.

Ekonomi Porto Riko ekonomisinin direkleri turizm ve imalat sanayisidir. Başlıca sanayi kolları ecza ürünleri, elektronik, giyim ve gıda ürünleridir. Onda dokuzu ABD'ye yapılan ihracatın önde gelen kalemleri kimyasallar, makineler ve makine teçhizatları, giyim, gıda maddeleri ve petrol ürünleridir. Tarımın önemi giderek azalmaktadır. Yeraltı kaynakları kıttır.

Tarih Aslen Boriken olarak bilinen Porto Riko, 1493'te Columbus (Kolomb) tarafından keşfedildi. İspanyol kraliyeti, Columbus'un yerli Aravak Kızılderililerinin altın hikâyelerinden etkilenen arkadaşı Juan *Ponce de León'a adaya koloni kurma izni verdi. Ponce, 1508'de kurduğu Caparra yerleşiminin ertesi sene valiliğine getirildi. 1521'de Caparra terk edildi ve ticaret konusunda körfezden daha çok faydalanabilmek adına yerleşim, yakınlardaki San Juan'a taşındı. 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Aravaklar, Avrupalıların getirdiği hastalıklar ve sömürü dolayısıyla fiilen yok olmuştu. 17 ve 18. yüzyıllarda ada, dışarıdan getirilen siyahi kölelerin çalıştığı şeker ve tütün plantasyonlarından ötürü önemini korudu. Ayrıca Porto Riko, İspanya'nın Fransa, Britanya ve Hollanda'ya karşı Karayipler ve Atlantik'teki ticari çıkarlarının savunulması açısından kilit önemdeydi. İspanya, 1821'e kadar Porto Riko'yu ticaret yollarını koruyan bir garnizon olarak kullandı. Bu tarihte Meksika kaybedilince adanın stratejik önemi ortadan kalktı. 1887'de ülkenin İspanyol egemenliği altında özerkliğini korumak amacıyla Özerklik Partisi kuruldu. İspanya-Amerika Savaşı sırasında, 1898'de ada, ABD ordusunun yönetimine geçti ve savaşın sonunda ABD'ye bırakıldı. 1917'de ABD Kongresi'nde çıkarılan bir yasayla (Jones Yasası) Porto Riko sakinleri ABD vatandaşı ilân edildi. 1940'lardan beri şeker sanayisinin inişe geçmesiyle beraber ekonominin sanayileşmesi ve çeşitlendirilmesi için başarılı girişimler yapılmıştır. İlk seçilmiş vali (1948-64) olan Muñoz Marín (1898-1980) üç dönem valilik yaptı. 1952'de Porto Riko Topluluğu ilân edildi ve bir plebisitle tasdik edildi. Demokratik Halk Partisi (PPD), bu tarihten itibaren siyasete hâkim olmuş, ülkenin özerkliğini genişletmeye çalışırken statükoyu korumuştur. PPD'nin rakibi Yeni İlerici Parti (PNP) adanın, ABD'nin 51. eyaleti olmasını istemektedir. Ayrıca Bağımsızlık Partisi adında küçük bir parti daha vardır. Öte yandan şiddete başvuran ayrılıkçı FALN örgütü ülkede pek destek görmemiştir. BM, adanın geleceğine karar verilmesi amacıyla düzenli olarak plebisit yapılması çağrısında bulunmaktadır. 1993'te düzenlenen referandumda Porto Rikolular, ülkelerinin kendi kendini yöneten bir topluluk olarak kalması yönünde görüş belirterek bağımsızlığı ve ABD eyaleti olmayı reddetti. 1998'deki başka bir referandumdan da aynı sonuç çıktı. Buna karşın 2012'de çoğunluk ABD eyaleti olmaktan yana oy kullandı.

Portsmouth Antlaşması (1905) *Rus-Japon Savaşı'na (1904-05) son veren antlaşma. Her ne kadar Ruslar, 1904'te hem karada hem denizde kesin olarak yenilgiye uğratılmışsa da savaş, ancak ABD Başkanı Theodore *Roosevelt'in müdahalesiyle sona erdirilebildi. New Hampshire eyaletine bağlı Portsmouth kentinde imzalanan Antlaşma, iki tarafın da Mançurya'dan çekilmesini öngörüyordu. Öte yandan Japonya'ya Mançurya'nın güneyinde demiryolu hakları tanındı. Rusya, Kore'de Japonya'nın üstünlüğünü kabul etti. Ayrıca Liadong Yarımadası (Port Arthur, yani günümüzde Lüshun toprakları dahil) ve Sahalin'in güney yarısı Japonya'ya bırakıldı. Böylece Rusya'nın doğuya doğru yayılması durdurulmuş ve kuzeydoğu Asya'daki Japon egemenliği tasdik edilmişti.

Potatau Te Wherowhero (ö. 1860) *Maorilerin önderi. Şef olması, bilginliği ve savaşçılık yeteneklerinden ötürü geniş kesimlerin saygısını kazanan Potatau, 1858'de bütün Maori kabileleri birleştirmesi ümidiyle Waikato ve orta North Island kabilelerinin ilk kralı olarak seçildi.

Potatau, *Kingitanga'nın toprak satışlarına karşı direnişini ve hükümetin şeflik otoritesini (*rangatiratanga*) tanımasını sağlama hamlelerini destekledi. Ölümüne kadar Kingitanga'nın *Taranaki Savaşı'na (1860) doğrudan dahil olmasını engellemeye çalıştı. Potatau'nun torunları bugün hâlâ Kingitanga'yı yönetmektedir.

potlaç Kuzeybatı Pasifik bölgesindeki Amerikan yerlileri arasında görülen hediye değişimine dayalı bir tören. Potlaçlar, yarışmacıların statü sahibi olmak için birbirini en gösterişli hediyeyi vererek yenmeye çalıştığı törensel eğlencelerdi. 19. yüzyılda Avrupalıların bölgeye gelmesi ve bu gelişmenin yerel ekonomide yarattığı değişiklikler, potlaçların boyutunda büyük bir artışa neden oldu. Avrupa'dan gelen battaniye gibi çok sayıda ürün hem insanlara dağıtılıyor hem de rakibi aynısını yapmaya zorlamak adına herkesin önünde yok ediliyordu.

Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945) II. Dünya Savaşı'nda yapılan zirvelerin sonuncusu. Berlin'in dışında, Potsdam'daki eski Hohenzollern Sarayı'nda düzenlenen konferansa *Churchill (konferans sırasında görevi *Attlee devraldı), *Stalin ve *Truman katıldı. Konferans'ta Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa'daki hâkimiyeti üstü kapalı bir biçimde kabul edildi. Belli başlı Alman toprakları üzerinde Polonya ve Sovyet yönetimleri kurulmasına onay verilmesi ve bu topraklarda ve Doğu Avrupa'nın başka yerlerinde yaşayan 10 milyon civarında Alman'ın Almanya'ya gönderilmesi, diğer pek çok noktayla beraber bu durumun göstergeleriydi. Ayrıca Konferans'ta, barış antlaşmalarını yürütmesi için bir Dışişleri Bakanları Konseyi kuruldu; Almanya'daki hükümetin temsil ve seçim ilkelerini belirlemenin planları yapıldı; *savaş tazminatları tartışıldı; Nazi Partisi yasadışı ilân edildi; Alman sanayisinin büyük bölümünde tekeller kaldırıldı ve Alman ekonomisi liberalleştirildi. Muğlak ve ikircikli ifadeler içeren nihai anlaşma, Almanların teslim olmasından sonra sürekli olarak ihlal edildi. Zira artık komünist ve kapitalist ülkeler iki kutba ayrılmıştı. Potsdam Bildirisi (26 Temmuz 1945), Japonya'dan koşulsuz teslim ile topyekûn yıkım arasında tercih yapmasını istedi.

Potter, Beatrice *bkz.* WEBB, SİDNEY

Potyomkin, Grigoriy (1739-91) Rus asker ve II. *Katerina'nın gözdesi. Şevkli ve kabiliyetli bir idareci olan Potyomkin; güneyde Rus hâkimiyetini genişletti ve bir dizi ordu reformu yaptı. 1783'te Kırım'ı ilhak etti. Ayrıca bir Karadeniz filosu ve Sivastopol'da bir deniz üssü oluşturdu. Türklerle yapılan savaş sırasında ordu komutanlığına getirildikten sonra Rusların zafer kazandığı yıl öldü. Potyomkin'in ismini taşıyan savaş gemisi, 1905'te tayfasının çıkardığı isyanla bilinmektedir. Bu olay, imparatoru seçimle bir Duma oluşturulmasına ikna etmiştir.

Povhatan 1607'de İngiliz yerleşimciler gelip Jamestown'u kurduğunda orta Virginia sahillerinde yaşayan Amerikan yerlisi Algonkin kabilelerinin şefi olan kişi. Algonkinlerle ilk temasları, 1570-1571 ve 1588'de İspanyollar gerçekleştirmişti. Daha sonra onları 1584-1586'da İngilizler izledi. 17. yüzyılın ilk yıllarında Povhatan'ın eli, yayılma savaşlarıyla güçlendi. Kızı *Pokahontas, esir John *Smith'i kurtardıktan sonra bu kez babasını hizaya getirmeye çalışan İngilizler tarafından kendisi esir alındı.

Poynings Yasası (1494) İrlanda Parlamentosu'nda çıkarılan bir yasa. Esas ismi Drogheda Nizamnameleri olan yasaya, 1494-1495 arasında İrlanda başvekilliği yapan Sir Edward Poynings'in ismi verilmiştir. Söz konusu yasa gereğince Parlamento, yalnızca İngiliz kralının izniyle toplanabilecek ve yasama programının önceden kral tarafından onaylanması gerekecekti. Yasanın amacı, İngiliz egemenli-

ğini güçlendirmek ve York Hanedanı'nın etkisini yok etmekti. Çok geçmeden İrlandalı vekiller için büyük bir rahatsızlık kaynağı haline gelen Poynings Yasası, buna karşın Henry *Grattan tarafından ancak 1782'de geri çektirilebildi.

Pön Savaşları (veya **Kartaca Savaşları**) MÖ 3. ve 2. yüzyılda Roma ile Kartaca arasında yapılan üç savaş. Pön ismi, "kara deri" veya "Fenikeli" anlamına gelen "Poenicus" kelimesinden kaynaklanmaktadır. Savaşların konusu, iki tarafın Akdeniz'de egemenlik kurma yarışıydı. Roma, savaşların hepsinden zaferle çıktı.
Birinci Pön Savaşı'nın (MÖ 264-241) çoğunluğu denizde geçti. Roma, donanmasını genişletti ve Sicilya'nın hâkimiyetini ele geçirdi. Birkaç yıl sonra da Korsika ve Sardinya alındı. *Hannibal'ın babası *Hamilcar Barca, bozguna uğrayan tarafın önderiydi. İkinci Pön Savaşı (218-201), Hannibal'ın İspanya'daki Kartaca üslerinden çıkarak Alpler üzerinden İtalya'yı istila etmesi üzerine çıktı. Hannibal, fil bölüklerinin de yer aldığı devasa bir güce komuta ediyordu. Roma, başta sisler içindeki Trasimene Gölü kenarında ve *Cannae'da olmak üzere ağır yenilgiler aldı. İtalya, Hannibal tarafından istila edildi; fakat İtalyan kabileler Roma'ya başkaldırmamıştı. Diktatör *Fabius'un stratejisi, olası bozgunların önüne geçti. Hannibal'ın genişlettiği ikmal hatları, uzun bir döneme yayılan bir dizi sefer sırasında Sicilya ve İspanya'da alınan yenilgiler ve *Scipio Africanus'un üstün askeri yetenekleri sonucunda tehditlere açık hale geldi. Hannibal'ın kardeşi *Hasdrubal, 207'de İtalya anakarasında yenildi. Etkili kuşatma makineleri olmayan Hannibal, 203'te Scipio tehdidi altındaki Kartaca'yı savunmak üzere Afrika'ya çağrıldı. Scipio, Hannibal'ı takip ederek 202'de Zama'da bozguna uğrattı. Ertesi yıl Kartacalılar, küçük düşürücü barış koşullarını kabul etmek zorunda kaldı. Roma, İspanya'yı alarak eyalet toprağı yaptı.
Yayılmanın zirveye çıktığı dönemde, MÖ 149'da *Cato'nun ısrarıyla Roma, Afrika'daki bir anlaşmazlığa müdahale ederek Kartaca'ya karşı Numidya'yla saf tuttu. Üçüncü Pön Savaşı'nda (149-146) *Scipio Aemilianus, Kartaca'yı fethederek taş üstünde taş bırakmadı ve simgesel olarak kenti tuzladı. Afrika, bir Roma eyaleti ilân edildi.

Praemunire Nizamnamesi (1353) İngiltere'de papalık karşıtı bir yasa. Piskopos Yardımcıları Nizamnamesi (1351) gibi bu nizamname de milliyetçi ve 14. yüzyıl İngilteresi'nde yaygın olan papalık karşıtı duygularla çıkarıldı. Amacı, papalık tecavüzlerine karşı İngiliz kralının haklarını korumaktı. İngiliz kralının elinde güçlü bir silaha dönüşen Nizamname, örneğin, Piskopos Henry *Beaufort'un papalığın İngiltere temsilcisi olmasını engellemek için kullanıldı. VIII. *Henry de birkaç kez bu nizamnameye başvurdu.

praetorian Aslen Romalı komutanların ("*praetor*") muhafızlarına verilen isim. MÖ 27'de *Augustus, Roma yakınlarında bu askerlerden oluşan dokuz müfreze kurdu. Lejyonerlerden daha yüksek ücret alan bu seçkin birlikler, daha kısa süre hizmette bulunuyor ve pek çok ayrıcalıktan yararlanıyordu. Ayrıca *praetorian*'lar, siyasette yüksek makamlara gelmek için desteklerine ihtiyaç duyulduğundan, "kral yapıcı" konumdalardı. 4. yüzyılın başlarında *Constantinus (Konstantin) tarafından dağıtılana dek *praetorian*'ların liderlerinden (*praefect*) en az dördü imparator olmuştu.

Prag Pencere İsyanı (1618) Bohemyalı Protestan soyluların Katolik *Habsburg yönetimine karşı bir isyan eylemi. Olayda iki imparatorluk temsilcisi ve bir imparatorluk bakanı Prag'daki Hradcany Kalesi'nden aşağı atıldı. Bunun üzerine *Otuz Yıl Savaşı çıktı. Prag yakınlarında yapılan Beyaz Dağ Muharebesi'nde (1620) Habsburgların zafer kazanmasının ardın-

dan kent, zorla Katolikleştirildi ve Almanlaştırıldı. Savaş devam ederken 1635'te yapılan **Prag Barış Antlaşması**'yla Alman prensleri imparatorla uzlaştı.

Pragmatik Ferman Temel bir yasa olarak çıkarılan imparatorluk veya krallık fermanlarına verilen isim. Pragmatik Ferman ifadesi, bir prensin, özellikle veraset konularında, egemen yetkilerinin sınırlarını belirleyen düzenlemeler için kullanılmıştır. Temmuz 1438'de Fransız din adamlarının çıkardığı **Bourges Pragmatik Fermanı**, Fransız kilisesinin papalıktan bağımsız olarak mülklerini yönetme hakkını savundu ve papalığı boştaki papazlık ve piskoposluk makamlarına atama yapmaktan men etti. Nisan 1713'te Habsburg İmparatoru VI. Karl, hâkimiyetindeki bütün toprakların bölünmeksizin çocuklarına aktarılmasını sağlamak amacıyla bir Pragmatik Ferman ilân etti. 1720'ye gelindiğinde Karl'ın vârisinin kızı *Maria Theresia olacağı anlaşılmıştı. Bunun üzerine Karl, son yıllarını kendi topraklarından ve önde gelen Avrupalı devletlerden destek güvencesi almakla geçirdi. 1740'ta Karl'ın ölümü üzerine bu devletlerin çoğu sözünden dönünce *Avusturya Veraset Savaşı yaşandı.

Prasad, Rajendra (1884-1963) Hint milliyetçi siyasetçi. Asıl mesleği avukatlık olan Prasad, 1917'de Mohandas *Gandhi'yle birlikte çalışmaya başladı. Britanya'nın II. Dünya Savaşı'ndaki mücadelesine yönelik *Kongre'den gelen muhalefete destek verdiği için 1942'den 1945'e kadar hapis yattı. 1932-1947 arasında dört kez Kongre'nin başkanlığını yaptı. Ülkede cumhuriyet ilân edilince Hindistan'ın devlet başkanı (1950-62) oldu.

Prempeh, I. (ö. 1931) Afrikalı önder, *Asante şefi (*asantehene*). Prempeh, 1888'de şef seçilmesine karşın 1896'da Britanyalılar tarafından devrildi. 1924'te Kumasi'ye dönmesine izin verildi ve iki sene sonra basit bir bölgesel şef (*kumasihene*) yapıldı. 1931'deki ölümü üzerine yeğeni II. Prempeh *kumasihene* seçildi. Ardından Britanyalıların, Asante iktidarının sembolü Altın Oturak'ı iade etmesiyle II. Prempeh *asantehene* oldu ve eski Asante Konfederasyonu yeniden kuruldu.

Prens Devletleri *Britanya Rajı döneminde (1858-1947) yaşamış, sayısı 500'ü geçen Hint krallık ve prensliğine verilen isim. Prens Devletleri, belli bir düzeyde özerkliğe sahip olmalarına karşın antlaşmayla Britanya'ya bağlılardı. Dağınık bir halde bulunsalar da toplamda Hindistan topraklarının beşte ikisini oluşturuyorlardı. Prensleri genellikle Hindu veya Müslüman olan devletlerin birkaç tanesinde Sih veya Budist hükümdarlar da vardı. Bu hükümdarlar, Haydarabad ve Keşmir gibi yerlerde kendilerinden farklı inançlara mensup çoğunlukları yönetiyordu. Büyük bölümü otokratik bir şekilde idare edilen devletlerden Maisur gibi birkaçı ilerici olarak görülüyordu. Pek çok prens, *Doğu Hindistan Şirketi'nin yayıldığı ve üstünlük kurduğu 1757-1857 arasında dolaylı Britanya egemenliğini kabul etmeye zorlanmıştı. Prensler arasındaki tarihsel, dini ve toplumsal rekabetler, Britanya'ya karşı eşgüdümlü bir direniş gösterilmesinin önüne geçti. 1857'den sonra Hindistan'ın egemenliği kraliyete geçince prenslikle-rin iç meselelerinde özerklikleri kabul edilerek onlarla işbirliği kurma amacı güdüldü. 1877'de Kraliçe Victoria'nın Hindistan imparatoriçesi ilân edilmesinin ardından Prens Devletleri, imparatorluk *derbarlarına katılmaya başladı. 1947'de Britanya'nın çekilmesi üzerine Hindistan veya Pakistan'a dahil olmaları yönünde baskıya uğradılar. Keşmir, Haydarabad ve Cunagad'da krizler yaşansa da devletlerin pek çoğu, özellikle mali konularda olmak üzere ayrıcalıklarının bir kısmının korunacağını umarak barışçıl bir şekilde iki devletten birine katıldı. Daha küçük devletlerin önemli bir kısmı ise Racastan

Birleşik Devletleri gibi birlikler oluşturdu. 1970'te çıkarılan yasalarla Prens Devletleri hanedanlarının özel ayrıcalıkları feshedildi.

pressgang Erkekleri Britanya donanmasında askerlik yapmaya zorlama yetkisi bulunan denizci müfrezelerine verilen isim. *Pressgang* yönteminin Ortaçağ'dan beri yasal temeli olmasına karşın uygulanması 18. yüzyılda zirve yaptı. Gücü kuvveti yerinde olan bütün erkekler zorla askere alınabiliyordu. Fakat *pressgang*'lar, gerçekte yalnızca liman kentlerinde faaliyet yürütmekteydi. Buralarda askerliğe uygun deneyime sahip erkekler bulmaları mümkün oluyordu. Donanma, 1830'lara kadar bu yönteme bel bağlamaya devam etti. Söz konusu tarihlerden itibaren ücret ve koşullarda yapılan iyileştirmeler sayesinde yeterli sayıda gönüllü asker toplanmaya başlandı. Sistem, daha küçük çapta kara ordusu tarafından da kullanılmasına karşın 1815'ten sonra terk edildi.

Prester John (Yunanca "papaz" anlamındaki *presbyter* kelimesinden) Art arda birkaç Haçlı neslinin İslam'ın yükselen gücüne karşı yardım talep ettiği efsanevi bir Hıristiyan hükümdar. İlk defa bir 12. yüzyıl Alman kroniğinde bahsi geçen Prester John'un kimileri Çinli bir prens, kimileri de Etiyopya'nın hükümdarı olduğunu söyledi. 1177 tarihli papalığın yaptığı bir çağrıda "Hint Adaları'nın şanlı ve muhteşem kralı" olarak anıldı.

Preston Muharebesi (17-19 Ağustos 1648) Lancashire'de gerçekleşen ve fiilen *İngiliz İçsavaşı'nın ikinci aşamasını sona erdiren bir çarpışma. Bir tarafta Hamilton Dükü *James önderliğindeki istilacı İskoç Ahitçiler, diğer tarafta Cromwell komutasındaki *Yeni Ordu vardı. Acemi İskoç askerler, sayıca üstün olmalarına karşın, kıdemli İngilizlerle boy ölçüşebilecek seviyede değildi. Cromwell, Preston'da yakaladığı İskoçları bir dizi uzun muharebe sonucunda dağıttı.

Prestonpans Muharebesi (21 Eylül 1745) *Kırk Beş İsyanı sırasında gerçekleşen bir çarpışma. Edinburg'un 14,5 kilometre doğusunda İskoçya sahilinde yapılan muharebe, *Jakobitlerin zaferiyle sonuçlandı. Bonnie Prens Charlie'nin eğitimsiz İskoç askerleri, Sir John Cope'nin profesyonel kraliyet kuvvetlerini sürpriz bir şekilde beş dakikadan biraz fazla bir sürede bozguna uğrattı. Zafer sayesinde Genç Talip'in (*bkz.* TAHT TALİBİ) sancağı altında pek çok yeni asker toplandı. Böylece İngiltere'nin istilasının önü açıldı.

Pretorius, Andries (Wilhelmus Jacobus) (1798-1853) Boer önder ve general. Hosalara yönelik düzenlediği birkaç sınır seferinin ardından *Büyük Göç'e katıldı. 1838'de Piet Retief'in öldürülmesinin üzerine Boerlerin başkomutanı oldu. 1838'de *Kanlı Nehir Muharebesi'nde Zuluları yendi. 1847'de Britanya'nın Orange ile Vaal arasındaki toprakları ilhak etmesine karşı protesto gösterileri örgütledi. Ancak 1848'de Sir Harry Smith tarafından Boomplaats'ta yenilgiye uğratıldı. Böylece Orange Nehri Ülkesi kuruldu. 1852'de Vaal'ın ötesindeki toprakları Güney Afrika Cumhuriyeti olarak kabul eden Sand Nehri Sözleşmesi'nin müzakerelerinde önemli bir rol oynadı.

Pretorius, Marthinus Wessel (1819-1901) Boer devlet adamı. *Büyük Göç'te babası Andries Pretorius'un peşinden giden Marthinus, 1857-1871 arasında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin devlet başkanlığını yürüttü. *Zulularla savaştıktan sonra Transvaal'ın dört başkomutanından biri oldu ve devlet başkanlığına seçildi. Ayrıca 1859-1863 arasında Özgür Orange Devleti'nin de devlet başkanlığını yaptı. 1867'de Vaal Nehri'nde elmas çıkarılan bölgelerde hak iddia ederek Britanya çıkarlarıyla ters düştü. 1877'de Transvaal'ın Britanya tarafından ilhak edilmesi üzerine hapse atıldı. Birinci *Boer Savaşı'nın (1880-81) patlak vermesinin

ardından *Kruger ve Joubert'le birlikte Ocak 1881'de yeni bir Boer cumhuriyeti ilân etti. Majuba Hill zaferinden sonra, bağımsız Transvaal ve Orange Özgür Devleti devletlerini yeniden kuran Pretorya Antlaşması'na imza attı.

Pride Tasfiyeleri (6 Aralık 1648) İngiltere'de *İngiliz İçsavaşı'nın ardından gerçekleştirilen bir askeri darbe. Püriten bir subay olan Albay Thomas Pride, I. Charles'le anlaşma yapma isteğindeki milletvekillerini (tam sayı bilinmese de 100'ün üzerindedir) Avam Kamarası'ndan kuvvet kullanarak dışarı çıkardı. Kalan vekiller, Avam Kamarası'ndaki yerlerini koruyarak *Kısa Parlamento'yu meydana getirdi.

Primo de Rivera, Miguel (1870-1930) İspanyol general ve devlet adamı, devlet başkanı (1923-30). 1923'te önderlik ettiği askeri darbeyle iktidara gelen Primo de Rivera, XIII. Alfonso'nun onayıyla diktatörlük yetkileri üstlendi. Ekonomideki kötüye gidiş, 1930'da Rivera'nın istifaya zorlanmasına yol açtı. Oğlu José Antonio Primo de Rivera (1903-36) ise 1933'te Falange'yi kurdu ve İspanya İçsavaşı'nda Cumhuriyetçiler tarafından idam edildi.

Primrose, Archibald Philip, V. Rosebery Kontu (1847-1929) Britanyalı Liberal Parti üyesi devlet adamı, başbakan (1894-95). Primrose, Gladstone'nin emekli olması üzerine başbakanlık görevini üstlendi. İkinci Boer Savaşı'nda (1899-1902) izlediği emperyalist politikalar nedeniyle Liberal Parti taraftarlarını kendisinden uzaklaştırdı.

Primrose Birliği 1883'te Sir Drummond Wolf ve Lort Randolph *Churchill tarafından kurulan bir örgüt. Tory demokrasisi davasını yükseltmek adına kurulan Birlik, *Disraeli'nin muhafazakârlık anlayışına dikkat çekmek için onun en sevdiği çiçeği simge olarak kullandı. Bir yandan İngiliz yaşam tarzının geleneksel özellikleri savunulurken diğer yandan kitlelerin yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme kabiliyeti olduğu gösterilerek muhafazakâr düşünceye destek artırılmak istendi.

Priscus, Lucius Tarquinius *bkz.* TARQUINIUS

Prithviraj, III. (ö. 1193) Kuzey Hindistan'da Müslüman hâkimiyeti kurulmasına karşı cesur direnişi sırasında ölen Hindu (Chauhan Rajput) Delhi kralı. Prithviraj, Müslüman istilalarına kadar rakip Hindu krallarına karşı Ajmer ve Delhi'deki topraklarını savunmakla meşguldü. 1192'de Türk istilacı Muhammed Guri'yle ilk karşılaşmasında zafer kazansa da ertesi yıl yenilgiye uğradı ve öldürüldü. Böylece Delhi Sultanlığı'nın kurulmasının önü açıldı. III. Prithviraj, halk şarkılarında ve edebiyatında bir romans ve kahramanlık figürü olarak ölümsüzleştirilmiştir.

privateer Savaş zamanlarında devletlerin izniyle deniz akınları yapan kimselere verilen isim. Silahlı gemi kullanma ve düşman gemilere saldırma yetkileri bulunan *privateer*'ler, 16 ve 17. yüzyıllarda İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar tarafından sık sık görevlendirildi. Daha sonra Karayipler, Kuzey Amerika ve Hint Okyanusu'ndaki savaşlarda yaygın hale geldiler. Amerikalılar, Bağımsızlık Savaşı ve 1812 Savaşı'nda *privateer* kullanma yöntemine pek çok defa başvurdu. Güney de bu örneği Amerikan İçsavaşı'nda uyguladı. Paris Bildirgesi'yle (1856) bu yöntem uluslararası düzlemde terk edildi.

propaganda Halkın düşüncelerini ve eylemlerini bilgi (gerçek veya yalan), önerme veya semboller yoluyla şekillendirme veya yönlendirme girişimi. Propaganda; basılı, görsel veya radyo/televizyon yayını şeklinde yapılabilir. Bütün devletler propaganda faaliyeti yürütür. Çoğunlukla kamu bilgilendirme programları olarak ifade edilen bu faaliyetler, kimi zaman alay eder-

cesine gerçeklerden kopuktur. 1930'larda Naziler, Hitler'in propaganda bakanı Joseph *Goebbels önderliğinde yürüttükleri başarılı propagandayla Alman halkına düzmece ırk teorileri aşıladı ve onları dünya hâkimiyeti amacına sevk etti. Ayrıca Alman halkının, dünyanın geri kalanında Naziler hakkında söylenenleri duyması engellendi. Öte yandan bu propaganda seferberliğinin 80 milyon civarında Alman'ı II. Dünya Savaşı'na girmeye ikna edebilmesi, savaşta halkın, kendi arzularının en azından bir kısmına ilişkin ögeler bulmasıyla mümkün olabilmiştir. O nedenle Üçüncü Reich'in yaptığı ahlaksızlıkların suçu, yalnızca önderlerinin sırtına yüklenemez.

Protektora (İngiltere) (16 Aralık 1653-25 Mayıs 1659) İngiltere'de Oliver *Cromwell tarafından kurulan yönetim. *Barebone Parlamentosu'nu hizaya getiremeyen Cromwell, subaylardan meydana gelen bir kurula yeni bir anayasa yazma görevi verdi. Bunun sonucunda ortaya çıkan Devlet Senedi, Cromwell'i Lort Protektor ilân etti. İsmi haricinde Lort Protektorluk, kral olmaktan farksızdı. Cromwell, iktidarı Püritenler tarafından seçilen tek bir Parlamento'yla paylaşıyordu. Siyasi açıdan bu süreç bir fiyaskoydu. Cromwell, ilk Protektora Parlamentosu'nu istediği gibi oluşturamayınca İngiltere'yi 11 askeri bölgeye ayırdı. Her bir askeri bölge tümgeneral rütbeli subaylarla yönetilecekti. Fakat bu uygulama halkın tepkisini çekince 1656'da ikinci Protektora Parlamentosu kurularak tekrar parlamenter yönetime dönüldü. Protektora yönetimi, dış politikada başarılar kazanmasına ve Katoliklik dışında bütün inançlara hoşgörü göstermesine karşın istikrarını Cromwell'in şahsi niteliklerine borçluydu. 1658'de Cromwell öldükten kısa bir süre sonra, 1659'da ordu, onun halefi Richard *Cromwell'i devirerek Protektora'yı sona erdirdi ve II. Charles'in yeniden tahta çıkarılması için hazırlıklar başladı.

Protestan *Reformasyon sırasında *Katolik Kilisesi'nden ayrılmış olan herhangi bir Hıristiyan kilisesinin mensuplarına veya taraftarlarına verilen isim. Protestan kavramı, 1529'da Speyer'de toplanan imparatorluk diyetinin ardından icat edilmiş olup reformcu üyelerin Katolik çoğunluğun kararlarına karşı "Protestatio"sundan gelmektedir. Bu Martin *Luther taraftarı üyeler, yalnızca bir itirazda bulunmuyordu; Kilise'nin ilk dönemlerindeki basit inanç sistemine bağlılıklarını ilân ediyorlardı. Onlara göre Ortaçağ'da Katolikliğin gereksiz yenilikleri bu inanç sisteminin üstünü örtmüştü.

İlk Protestanların hepsi, *Kitab-ı Mukaddes'in vahiyle inen tek gerçek kaynak olduğu inancında birleşiyordu. Dolayısıyla kitap, bütün yerel dillere çevrildi. Protestanlar, Hıristiyanlığın törensel yanlarını en aza indirdi ve Tanrı kelamının vaaz edilmesini ve dinlenmesini, sakrament inancı ve uygulamalarından önde tuttu. Pek çok Protestan tarikat ve kilise oluşturuldu. Bunun en önemli sebebi kutsal kitapların yorumunda benimsenen "özel muhakeme" ilkesinin öğreti ve uygulamada yol açtığı farklılıklardı.

İngiltere'de artık yerleşik hale gelmiş kilise, devlet tarafından tanınan ve Britanya hükümdarının başı olduğu **Anglikan Kilisesi**'dir. VIII. Henry'nin 1533'te Katolik Kilisesi'yle bağları koparmış ve VI. *Edward'ın Protestan öğretilerini kökleştirme hamleleri yapmış olmasına karşın, Anglikan ilkelerin ayırt edici biçimde ortaya konması I. *Elizabeth dönemine rastlamaktadır. VI. Edward döneminde basılan ikinci Ortak Dua Kitabı, 1559'da gözden geçirilerek değiştirildi ve kullanılmasını sağlamak için *Teklik Yasası çıkarıldı. 1563'te Kilise'nin en yüksek meclisi (*Convocation*) *Otuz Dokuz Madde'yi yayımladı ve nihayetinde metin, 1571'de İngiltere Kilisesi tarafından inanç ve uygulamalarının bir ifadesi olarak kabul edildi. Amaç, hükümdarın en tepesinde olduğu kapsamlı, ulusal ve piskoposlarca yönetilen bir kilise oluşturmaktı. *Püritenler, Elizabeth dönemindeki dini düzenlemelerden memnun değildi. Öte yandan kraliçe de Püritenlerin Anglikan

Kilisesi'ni değiştirme girişimlerinin hepsine karşı çıktı.
1630'larda Kilise'nin Başpiskopos *Laud önderliğinde "Katolikleşmesi", Püritenlerin piskoposlara karşı nefretini daha da artırdı. Bu nedenle din meselesi, *İngiliz İçsavaşı'nın patlak vermesinde önemli etkenlerden biri oldu. Her ne kadar Anglikanizm, İngiltere Topluluğu ve Protektora dönemlerinde yasaklansa da Restorasyon (1660) ertesinde sert bir geri dönüş yaptı. Clarendon ve Sınav Yasaları, kurulu Anglikan düzen ile *Nonkonformistler arasında bir uçurum yarattı. II. James'in Katolik yanlısı politikaları, *Şanlı Devrim'in gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadı. Hoşgörü Yasası (1689) Nonkonformistlere, sınırlı da olsa, müsamaha gösterilmesini sağladı. Buna karşın III. William'a bağlılık yemini içmeyen din adamları, görevlerinden alındı. Katoliklerin özgürleşmesi 1829'a kadar hayata geçmedi.
18. yüzyılda Laud'un muhafazakârlığını sürdüren Yüksek Anglikanlar ile ibadet biçimleriyle daha az ilgilenen Alt Anglikanlar, yani Latitudinaryanlar arasındaki anlaşmazlıklarla geçti. 19. yüzyılda ise 1830'larda John Henry *Newman önderliğinde yeniden canlandırılan "Yüksek" Kilise geleneği ile yeni filizlenen Evanjelist hareket arasında ayrışmalar arttı. Yüksek Kilise geleneği, Reformasyon öncesi Katolik Kilisesi'nin tarihsel devamı olduğunu iddia ederek piskoposların ve papazların otoritelerini öne çıkarıyor, yedi sakrament öğretisinin esas olduğunu savunuyor ve ibadette ayinlerin önemini vurguluyordu. Diğer yandan Evanjelistler ise dış görünüşlerinde daha Protestandı; sakramentleri ve ayinleri daha az önemsiyor ve inancın temeli olarak Kitab-ı Mukaddes'in önemine dikkat çekiyorlardı. 19. yüzyılda Evanjelistler, özellikle misyonerlik ve toplumsal reform faaliyetlerinde etkindi.
20. yüzyılda teolojik liberalizm denilen üçüncü bir gelenek ortaya çıktı. Bu gelenek de Kilise'nin modern bilgiye ve koşullara uyum sağlaması gerektiğini ifade ederek geniş kesimleri etkiledi.

Dünya çapında 80 milyonun üzerinde taraftarı olan **Lüteriyen** kiliseleri, en büyük Protestan topluluktur. Lüteriyenler, uygulama ve öğreti anlamında Martin Luther'e dayanmaktadır. Bu açıdan Martin Luther'in 1530 Augsburg Bildirisi'nde ortaya koyduğu öğretileri önemlidir. Kutsal kitapların üstünlüğüne ve Luther'in inanca dayalı mağfiret öğretisine ortak bir vurgu yapılsa da bunun dışında öğretiler büyük farklılık gösterir. Lüteriyen kiliseler, özellikle Almanya, İskandinavya ve Kuzey Amerika'da ön plana çıkmaktadır.
16. yüzyıldaki Reformasyon'un daha radikal kanadını **Anabaptizm** teşmil etmektedir. Anabaptizm, insanların çocukken vaftiz edildiği gibi yetişkin olarak da vaftiz edilmeleri gerektiği düşüncesini merkezine alır. 1520'lerde Zürih'te ortaya çıkan Anabaptistlerin amacı Kilise'nin ilk dönemlerindeki ruhu ve kurumları yeniden canlandırmaktır. Anabaptistler; Saksonya, Avusturya, Moravya, Polonya, Aşağı Ren ve Hollanda'da merkezler kurmuşsa da Fransızca konuşan dünyaya hemen hemen hiç nüfuz edememiştir. 17. yüzyılda Menonitler, Anabaptist geleneklerin en iyi yanlarını devam ettirdi ve çağdaş Avrupa ve Amerika'nın dini tarihine kayda değer bir katkıda bulundu.
Günümüzdeki **Baptist** hareketin kökleri, 1609'da Amsterdam'da John Smyth (1554-1612) tarafından kurulan İngiliz kilisesine ve 1612'de Thomas Helwys önderliğinde Londra'da kurulan kiliseye dayanmaktadır. "Özel", yani Kalvinist Baptistlere karşılık "Genel" ya da Arminyan Baptistler olarak anılan bu hareket, 1633-1638 arasında şekillendi. Hareket, *Restorasyon'dan sonra daha çok Presbiteryen ve Bağımsızlara yakınlaştı ve Anglikan Kilisesi tarafından muhalifler arasında sayıldı. Amerika'nın ilk Baptist kilisesi, büyük ihtimalle 1639'da Rhode Island eyaletinin Providence kentinde Roger Williams'ın yardımlarıyla kurulan kilisedir. 1740'tan itibaren hareket, *Büyük Uyanış'ın etkisiyle başta güney eyaletlerinde olmak üzere ciddi düzeyde bir ilerleme kaydetti.

18. yüzyılın sonlarında hem Britanya'da hem de ABD'de Baptist kiliselerin sayısı arttı. Baptist misyonerler ilk olarak 1792'de Hindistan'a gitti. 19. yüzyıla gelindiğinde Baptizm, Rusya dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanında faaliyetteydi.

Metodist Kilise, 18. yüzyılda John *Wesley tarafından kuruldu. Tek tek müminlerin Tanrı'yla şahsi ilişkisine vurgu yapan Wesley, destekçilerinden Anglikan Kilisesi bünyesinde kalmalarını istediyse de onun ölümünün ardından Metodizm, diğer ilahi öğretileri ve geleneksel kiliselerin otoritelerini reddederek ayrı bir kiliseye dönüştü. 18. yüzyılda Galler'de Howel Harris ve Daniel Rowlands'in etkisiyle gerçekleşen dini uyanış, 1811'de Metodizm'in baskın bir Kalvinist biçiminin ülkede yerleşmesine yol açtı. ABD'de Metodist Kilise, esas olarak kölelik konusunda yaşanan bölünmeler üzerinden pek çok farklı gruba ayrıldı.

Presbiteryenler, kilisenin yönetilmesi konusunda piskoposluk karşıtı bir tutum benimsemekte ve büyük oranda John *Calvin'in öğretilerini savunmaktadır. Presbiteryen kiliseler, devletin din işlerine müdahalesine karşı çıkmakta ve inancın egemen hükmü olarak Kitab-ı Mukaddes'i kabul etmektedir. Amerika'da ilk Presbiteryen kilise, 1706'da Philadelphia'da kuruldu. Resmi İskoçya Kilisesi, dünyanın en büyük Presbiteryen kiliselerinden biridir.

Ulusal çapta ilk **Kalvinist** kilise, 16. yüzyılda Fransa'da örgütlendi. Kilisenin mensupları sonradan *Hugenot olarak adlandırıldı. Hugenotların, Fransız Din Savaşları'nın çıkmasında payları büyüktü. Öte yandan Reform (Kalvinist) Kilisesi cemaatleri, *Hollanda İsyanı'nın gerçekleşmesine katkıda bulundu. Hollanda, Katolik İspanya'dan bağımsızlığını kazanınca Reform Kilisesi orada da kuruldu. Avrupa'nın diğer yerlerinde de pek çok cemaat, *Karşı Reformasyon'dan sonra varlığını sürdürmüştür. Ayrıca 1628'de Manhattan Adası'nda Hollanda Reform Kilisesi oluşturulmuştur.

Proudhon, Pierre Joseph (1809-65) Fransız toplum felsefecisi ve gazeteci. Proudhon'un III. Napoleon (Louis-Napoleon) ve İkinci Cumhuriyet'e yönelik eleştirileri, 1849-1852 arasında hapis yatmasına neden oldu. Daha sonra Belçika'ya sürgüne (1858-62) gönderildi. Yazıları, Avrupa'da anarşizm ve sosyalizmin gelişmesine önemli etkilerde bulundu. Proudhon, esas olarak *Mülkiyet Nedir?*[67] isimli kitapçığıyla bilinmektedir. Kitapçıkta bir insanın emeğinin bir başkası tarafından sömürülmesi anlamına gelen mülkiyetin hırsızlık olduğunu öne sürmüştür. Proudhon'un teorilerini sonradan öğrencisi Bakunin geliştirmiştir.

Prusya Almanya'da eski bir krallık. Prusya, Baltık Denizi'nin güneydoğu kıyılarında küçük bir ülkeden günümüzde kuzeydoğu Almanya ile Polonya topraklarını kapsayan büyük bir devlete dönüşmüştür. İlk olarak Prusyalılar denilen bir Baltık halkının yaşadığı Vistula Nehri'nin doğusundaki ormanlık bölge, 13. yüzyılda Töton Şövalyeleri tarafından fethedildi. 16. yüzyılda bölge, Hohenzollern Hanedanı'nın bir düklüğü olurken 1618'de Brandenburg elektörlerinin eline geçti. 1701'de ilân edilen ve başkenti Berlin'de bulunan Prusya Krallığı, 18. yüzyılda Büyük Friedrich döneminde egemen bir güç haline geldi. 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı'nda elde edilen zaferin ardından Prusya, I. Wilhelm hükümdarlığında Bismarck'ın yarattığı yeni Alman İmparatorluğu'nun çekirdeği oldu. I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilgisi üzerine Prusya saltanatı kaldırıldı ve Prusya'nın üstünlüğü sona erdi.

Prynne, William (1600-69) İngiliz Püriten kitapçık yazarı; dini, ahlaki ve siyasi konularda mücadeleler yürüten korkusuz bir insan. En ünlü eseri Histrio Mastix (1632) piyeslere sert eleştiriler getiren bir kitapçıktı. Prynne, tiyatroya ve maskeli piyeslere tutkun olan Kraliçe *Henriette

67 Pierre Joseph Proudhon, *Mülkiyet Nedir?*, Çev. Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019. (ÇN)

Maria'yı dolaylı olarak eleştirdiği gerekçesiyle Star Chamber'de (Yıldız Mahkemesi) yargılandı. 1634'te müebbet hapse ve kulak kırpma cezasına çarptırıldı. Piskoposlara karşı kitapçıklar yazmaya devam etti ve 1637'de kulağının kalan parçaları da kesildi. 1640'ta *Uzun Parlamento tarafından serbest bırakıldı. 1648'de vekil seçilen Prynne, *Pride Tasfiyeleri sırasında Parlamento'dan atıldı ve sonradan *Restorasyon'u destekledi.

Ptolemaios MÖ 323 ila MÖ 30 arasında Mısır'a hükmeden Makedonya hanedanı. Büyük İskender'in komutanlarından olan I. Ptolemaios, kralın ölümü üzerine Mısır satrapı olarak belirlendi. 304'te kendisini kral ilân etti. 283-282 civarında öldüğünde Kıbrıs, Filistin ile Ege ve Küçük Asya'daki pek çok kente hâkim olmuştu. I. Ptolemaios sonrası Ptolemaios Hanedanı dönemi; Suriye, Küçük Asya ve Ege'nin egemenliği için *Selevkoslarla yapılan mücadeleyle geçti. Ayrıca bu döneme, içeride yerli Mısırlıların memnuniyetsizlikleri ve isyanları damgasını vurdu. Yükselen güç Roma'yla temaslar, VII. *Kleopatra döneminde zirveye çıktı. Kleopatra'nın *Marcus Antonius'la ilişkisi, nihayet Actium Muharebesi'nde yenilgiye, intihara ve Mısır'ın Octavianus tarafından ilhak edilmesine yol açtı.

Pueblo Pueblo yerleşimlerinde yaşayan belli başlı Amerikan yerlisi halkların mensuplarına verilen isim. Tarih öncesi dönemdeki Pueblolara, Anasazi (Pueblo) kültürü denmektedir. ABD'nin New Mexico eyaletindeki Chaco Kültürü Ulusal Tarih Parkı, merkezi Chaco Kanyonu'nda bulunan Pueblo kültürüne ait 80 tarih öncesi topluluğun kalıntılarına ev sahipliği yapmaktadır.

Pugaçyov, Emelyan İvanoviç (1726-75) 1773-1774'te Rus İmparatoriçesi II. *Katerina'ya (Büyük Katerina) karşı gerçekleştirilen büyük bir halk ayaklanmasının *Kazak önderi. Ordudan firar eden Pugaçyov, yönetimden memnun olmayan serflerin, Kazakların, madencilerin ve Başkurtlar ile Tatarlar gibi yakın zamanda fethedilen halkların desteğini arkasına aldı. Kazan'ı ele geçirerek burada bir saray kurdu ve suikasta uğrayan İmparator III. Pyotr olduğunu iddia etti. Toprak ağalığının, bürokrat sınıfının, serfliğin, vergilerin ve askerlik hizmetinin kaldırılacağı; yeniden geleneksel dinlere dönüleceği vaatlerinde bulundu. Destekçilerinin acımasız bir şekilde bastırılmasının ardından davaya ihanet etti ve idam edildi.

Pullman Grevi (1894) ABD'de Şikago merkezli Pullman Palace Car Company şirketi, işçi çıkarıp maaşlarda kesintiye gidince ortaya çıkan bir işyeri anlaşmazlığı. Şirket, ekonomik bunalımı suçlayarak çalışanlarının şikâyetlerini dinlemeyi reddetti. İşçilerin davasını, Eugene V. *Debs önderliğindeki güçlü Amerikan Demiryolları Sendikası üstlendi. Grevciler, Pullman uzlaşmaya yanaşmadığı takdirde bütün demiryolu ağını felç etme tehdidinde bulundu. Başkan *Cleveland'ın tavrı, şirketten yanaydı. Şikago'daki federal gezici mahkeme de grevi yasadışı ilân eden bir mahkeme emri yayımladı. Arkasından yaşanan isyanlarda kan döküldü ve Debs 1895'te hapse atıldı. 1932 Norris-La Guardia Mahkeme Emirleri Karşıtı Yasası'na kadar mahkeme emirleri suiistimale açık kalmıştır.

Putin, Vladimir (Vladimiroviç) (1952-) Rus devlet adamı, devlet başkanı (2000-08, 2012-), başbakan (2008-12). Eski bir KGB albayı olan Putin, Saint Petersburg belediye başkan yardımcılığı (1994-96) yaptıktan sonra Boris *Yeltsin hükümetine girdi. Arka arkaya Rusya güvenlik teşkilatlarının başına (1998) ve başbakanlığa (1999) getirildi. 31 Aralık 1999'da Yeltsin'in istifası üzerine geçici devlet başkanı oldu ve Mart 2000'de devlet başkanı seçildi. Putin döneminde merkezi hükümet otoritesi yeniden sağlanmış ve devlet başkanlığı yetkileri artırılmıştır. Putin'i eleştirenler, hükümetin

medya üzerindeki kontrolünün giderek arttığını ve Rusya'nın insan hakları karnesinin kötüleştiğini; bu durumun, Putin'in demokrasiye bağlılığına dair şüphe yarattığını ifade etmektedir. Putin, Rusya'nın dış politikada yeniden Batı'dan ayrı bir tavır geliştirmesini amaçlamıştır. Ayrıca Rusya'nın, Sovyetler Birliği'nin eski bileşenleri üzerindeki etkisini güçlendirmeyi hedeflemiştir. Buna karşın Gürcistan'daki *Gül Devrimi'nde (2003) ve Ukrayna'daki *Turuncu Devrim'de (2004) yaşanan bozgunlar sonucunda iki ülkede de Batı yanlısı hükümetler kurulmuştur. Putin, 2004'te oyların büyük bir çoğunluğunu alarak tekrar seçilse de 2008'de anayasada yer alan iki dönem sınırından ötürü aday olamadı. Bu nedenle Dmitriy *Medvedev devlet başkanı olurken Putin, başbakanlık görevini üstlendi. Fakat yine de pek çokları, iktidarın tepesinde Putin'in olduğunu düşünüyordu. 2012'de yeniden seçilen Putin, 2014'te Ukrayna'daki devrime verdiği karşılıktan dolayı Batı'nın ağır eleştirilerine maruz kaldı. Bu kapsamda Rusya, Kırım bölgesini ilhak etmiş ve Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı silahlı isyancıları desteklemişti.

Puyi (veya **P'ui-i**) (1906-67) Çin'in son *Qing imparatoru (1908-12). İki yaşındayken Dul İmparatoriçe *Cixi (büyük halası) tarafından imparator ilân edilen Puyi, 1912'de *Çin Devrimi'yle tahtı terk etmek zorunda kaldı. Bir süre imparatorluk sarayında yaşamaya devam ettikten sonra 1924'te yerel bir savaş ağasından kaçarak Tianjin'e gitti. Japonlar Mançurya'yı ele geçirince Puyi, kukla *Mançukuo devletinin başına getirildi. 1945'te Sovyet kuvvetlerince esir alındı. Daha sonra komünist Çin'e teslim edildi ve sıradan bir vatandaş olarak yaşamasına izin verildi.

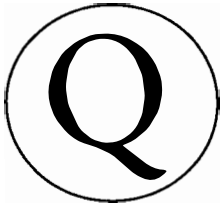
Püriten İngiltere'de Protestanlığın Anglikan düzenden memnun olmayan ve İngiliz kilisesinin *Katolik unsurlardan daha fazla arındırılmasını amaçlayan aşırıcı mensuplarına verilen isim. Püritenlerin ilahiyat anlayışı temel olarak John *Calvin'le aynıydı. Başta yalnızca "papacı" (Katolik) uygulamaları (kilise süsleri, cüppeler ve org müziği) eleştiren Püritenler, 1570'ten itibaren piskoposların ve hükümetin otoritesine (özellikle Marprelate Risaleleri'nde) karşı çıkmaya başladı. Öte yandan I. James, Püritenlerin Anglikan dogmaları, ritüelleri ve örgütlenmeyi değiştirme girişimlerine direniş gösterdi ve bu konuya yönelik tavrını *Hampton Court Konferansı'nda açıkladı. 1620'lerde bazı Püritenler, Kuzey Amerika'ya göç etti. 1630'larda *Laud ve I. Charles'in politikaları, 1580'lerdeki Püriten muhalefetini yeniden canlandırdı. Kader öğretisi (Tanrı'nın selamete erecekleri önceden belirlediği inancı) Püritenler ile Arminyanlar arasında önemli bir tartışma konusu haline geldi. Püritenler, kaderi inancın temel taşları arasında görürken Arminyanlar bunu reddediyordu. 1642'de içsavaşın çıkmasında din başlıca etkenlerden biriydi. Püritenlik, *Yeni Ordu içinde kuvvetliydi. 1640'lar ve 1650'lerde Cromwell'in teşvikleriyle Püritenlerin hedefleri hayata geçirildi. Restorasyon sonrasında çoğu Püriten, Anglikan Kilisesi tarafından yutularak veya daha büyük *Nonkonformist gruplara katılarak kimliğini kaybetti.

Pym, John (1584-1643) İngiliz siyasetçi. 1614'te Parlamento'ya giren Pym, 1620'lerde özellikle *Villiers'in (Buckingham dükü) görevden alınma kovuşturmasında (1626) yaptığı mahkeme başkanlığı ve Haklar Bildirisi'nin (1628) destekçisi olarak ün kazandı. Münazara ve taktik yetenekleri sayesinde *Uzun Parlamento'da büyük bir nüfuza sahip oldu ve "Kral Pym" lakabını aldı. Başta *Wentworth (Strafford kontu) ve *Laud'a karşı çıkarılan *Attainder Yasaları olmak üzere 1641'de yapılan reform yasalarının baş mimarıydı. Ayrıca *Büyük Şikâyet'in basılmasını ve yayımlanmasını sağladı. Pym, 1642'de I. Charles'in tutuklatmaya çalıştığı *Beş Vekil'den biriydi. *İngiliz İçsavaşı başladıktan sonra Güvenlik Komitesi'nde

(1642) önemli bir rol oynadı. Ertesi yıl İskoçlarla yapılan *Kutsal Birlik ve Ahit'i hazırladı.

Pyotr, I. (veya **Büyük Petro**) (1672-1725) Rusya çarı (1682-1725). 1696'da üvey kardeşi İvan'ın ölümü üzerine I. Pyotr, otoriteyi tek başına üstlenmiş ve Baltık kıyılarına yönelik bir genişleme politikası başlatmıştır. Silahlı kuvvetlerini çağdaşlaştıran Pyotr, İsveç hükümdarı XII. Karl'a karşı Büyük Kuzey Savaşı'na (1700-21) girişti. Karl'ı yenilgiye uğrattıktan sonra Estonya ile Letonya'nın yanında Finlandiya'nın bazı bölümlerini de ilhak etti. Pyotr'un uyguladığı kapsamlı idari reformlar, Rusya'nın önde gelen bir Avrupa gücüne dönüşmesinde önemli bir rol oynadı. Pyotr, 1703'te Saint Petersburg'u başkent yaptı.

Pyrrus (yak. MÖ 318-272) Epir kralı (yak. 307-272). Pyrrus, 280'de İtalya'yı istila ettikten bir sene sonra Asculum'da Romalıları yenilgiye uğratmasına karşın ağır kayıplar verdi. Bu nedenle kazanan tarafın orantısız bedeller ödediği zaferlere **Pyrrus (Pirus) zaferi** denilmektedir.

Qianlong (veya **Ch'ien-lung**) (1710-99) Çin'in *Qing imparatoru (1735-95). Qianlong hükümdarlığında Çin; Türkistan (Sincan) bölgesi, Annam, Birmanya ve Nepal'e düzenlediği seferlerle en geniş topraklara ulaştı. 1757'de Qianlong, yabancıların ticari faaliyetlerini Guangzhou'yla (Kanton) sınırladı ve burada yalnızca Kasım'dan Mart'a kadar ticaret yapılmasına izin verdi. Qianlong, 1793'te Lort Macartney başkanlığındaki Britanya heyetinin ticareti genişletme ve diplomatik ilişkileri tesis etme taleplerini reddetti. Hükümdarlığının sonlarına doğru başında bulunduğu yönetim; yolsuzluk, mali sorunlar ve eyalet isyanlarıyla zayıflamıştı. Sözü edilen isyanların başında 1796'daki *Beyaz Nilüfer isyanı geliyordu. Qianlong, filozof-kral olarak nam salmış; sanatçılara hamilik yapmış, şiir yazmış ve edebi koleksiyonların (içlerinden Qing hanedanını eleştirenler çıkarılıyordu) derlenmesini sağlamıştır. Ölümünden dört yıl önce oğlu namına tahttan çekildi.

Qin (veya **Ch'in**) (MÖ 221-206) Çin'in ilk imparatorluk hanedanı.
Hanedan, *Zhou'nun vasal devleti Qin'in hükümdarı Prens Zheng tarafından kuruldu. Rakibi olan Çin devletlerinin aksine Qin, muharebede savaş arabalarının yerine süvarileri kullanıyordu. Ayrıca demirden yapılan silahları önceden kullanmaya başlamıştı. Qin devleti, bir toprak sulama sistemi geliştirerek gıda arzını sağlama aldı. Merkezi Shaanxi'de olan hanedan, MÖ 350 civarında topraklarını genişletmeye başladı. Zheng hükümdarlığında Qin, Doğu Zhou hanedanını devirdi ve Zhou'nun eski vasal devletlerinin tamamını fethetti (MÖ 256-221). Ardından Zheng, "Huangdi" unvanını alarak Shi Huangdi (İlk İmparator) ismiyle anıldı. MÖ 210'da Zheng öldükten dört yıl sonra hanedan yıkıldı. O zamandan beri Çin'de (her ne kadar ülke zaman zaman parçalansa da) birleşik imparatorluk fikri hüküm sürdü. Çin ismi de bu hanedanın isminden türemiştir.

Qing (veya **Ch'ing**) (1644-1912) Çin'e hükmeden son hanedan. Qing imparatorları *Mançulardı. 1644'te *Ming komutanı Wu Sangui, Shanhaiguan'da toplanmış olan Mançu sancaktarlarını, haydut aşiret reisi Li Zicheng'i Pekin'den çıkarmak üzere Çin Seddi'nin savunmasız doğu ucuna çağırdı. Sancaktarlar, kenti işgal ederek çocuk imparatorlarını "Göğün Oğlu" ilân etti. Güney Çin'de direniş 30 yıl boyunca sürdü. Çinli erkekler uzun saçlarını at kuyruğu veya iki örgü şeklinde örmeye zorlandı. Fakat Qing yönetiminin Çin hanedanlarından pek bir farkı yoktu. Qing hanedanı, Kongzı'nın (Konfüçyüs) klasik eserleri üzerine çalışmalar yapılmasına ve toplumun bu temelde örgütlenmesine özen gösterdi (*bkz.* KONFÜÇYÜSÇÜLÜK). Bu dönemde Çin İmparatorluğu; Tayvan, Mançurya, Moğolistan, Tibet ve Türkistan'ı kapsayarak en geniş sınırlarına ulaştı. Qing, diğer bütün halkları barbar ve onların hükümdarlarını "Göğün Oğluna" tabi olarak görüyordu. Qing hükümdarları, Batı'dan giderek yükselen baskıya da aldırmadı. *Kangxi (1654-1722) ve Qianlong (1736-96) döneminde Çin, dış dünyaya üstten bakacak kadar güçlü konumdaydı.
Ancak bu dönemden itibaren hanedanın otoritesi zayıflamaya başladı. Başta *Taiping Ayaklanması (1850-64) ve batı uçtaki bir dizi Müslüman ayaklanması olmak

üzere büyük iç isyanlarla karşı karşıya kalan Qing, aynı anda Çin'i ekonomik olarak sömürmek isteyen Batılı güçlerin tecavüzlerine karşı koyamadı. *Çin-Japon Savaşı (1894-95) ve *Boksör Ayaklanması'ndaki (1900) küçük düşürücü yenilgiler hanedanın gücünü zayıflattı. 1911 *Çin Devrimi'nin ardından son Qing imparatoru *Puyi, 1912'de tahttan çekilmek zorunda bırakıldı.

Quebec Kurtuluş Cephesi (Fransızcası **Front de Libération de Québec**-FLQ) Kanada'nın Fransız bölgesinde ayrılıkçı bir hareket. 1960'ların başında kurulan örgüt, Quebec eyaletinin Kanada'dan ayrılması için bombalı terör saldırılarına girişti. *De Gaulle'ün 1967'de Kanada ziyareti sırasında ayrılıkçı *Vive le Québec Libre* (Yaşasın Özgür Quebec) sloganını kullanması, Quebec Kurtuluş Cephesi'ni cesaretlendirdi. Buna karşın örgütün terör faaliyetleri halkta karşılık bulmadı. Halkın desteği daha çok anayasa çerçevesinde faaliyet yürüten *Quebec Partisi'ne yöneldi.

Quebec Partisi (Fransızcası **Parti Québécois**) Kanada'da Quebec'in bağımsızlığını savunan bir siyasi parti. 1968'de René Lévesque'nin bir ayrılıkçı hareketler birliğine dayanarak kurduğu Parti, birkaç defa (1976-85, 1994-2003, 2012-) Quebec'in yönetimine geldi. Buna karşın Quebec halkı, düzenlenen iki referandumda (1980, 1995) da bağımsızlığı reddetti.

Quezón, Manuel Luis (1878-1944) Filipin devlet adamı, devlet başkanı (1935-44). İspanya ve ABD'ye karşı yürütülen Filipin Savaşları'nda (1896-1901) *Aguinaldo'yu destekledi. Daha sonra Filipinler Meclisi'nde görev yaptı. 1909-1916 arasında Filipinler'in Vaşington'daki Temsilciler Meclisi mümessillerinden biriydi. Bu görevde elde ettiği başarılar, Quezón'u milli kahraman seviyesine çıkardı. Ardından Quezón, Filipinler Senatosu başkanlığına geldi. 1935'te yeni kurulan Filipinler Topluluğu'nun devlet başkanı oldu ve 1942'de Japon istilasıyla sürgüne zorlanana kadar ülkesini diktatörce yönetti. Quezón, ölümüne kadar ABD'deki sürgün hükümetin başında bulundu. Onun arkasından bu görevi Başkan Yardımcısı Sergio Osmena devraldı.

Quiberon Körfezi Muharebesi (1759) *Yedi Yıl Savaşı'nda Britanya'nın zaferiyle sonuçlanan önemli bir deniz muharebesi. Kuzey Fransa'daki Bretonya bölgesinin batı kıyılarında yer alan Quiberon Körfezi'nde gerçekleşti. Fransızlar, Britanya'yı istila planı yapıyordu. Amiral Hawke, Brest'i ablukada tutmasına karşın Kasım 1759'da Fransız Amiral Conflans, bir fırtına sırasında ablukayı yardı. Hawke, Fransız filosunu takibe aldı. Gemilerin çoğu Quiberon Körfezi'ne sığınınca Hawke, şiddetli rüzgârların estiği tehlikeli sığlıklar üzerinden körfeze girdi. Fransızların 11 gemi ve 25 bin askerine karşılık Britanya yalnızca iki gemi kaybetti. Böylece Britanya'ya yönelik bir Fransız istilası tehdidi ortadan kalktı.

Quisling, Vidkun Abraham Lauritz Jonsson (1887-1945) Norveçli faşist önder. Bir subay olan Quisling, faşist Milli Birlik (Nasjonal Samling) Partisi'ni kurdu. 1940'ta Hitler'in Norveç'i fethetme hazırlıklarına yardım etti. Quisling, yeni kurulan Alman yanlısı hükümetin başına geçti ve 1942'de başbakan yapıldı. 1945'e kadar iktidarda kalan Quisling, bu tarihte tutuklanarak idam edildi. Bu sıralarda "Quisling" ismi, halihazırda ülkelerini istila edenleri destekleyen hainleri tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştı.

R

Rabin, İzak (1922-95) İsrailli general ve devlet adamı. 1964-1968 arasında İsrail ordusunun genelkurmay başkanı olan Rabin, Haziran 1967'de *Altı Gün Savaşı'nda İsrail'in Arap komşularına karşı İsrail Savunma Kuvvetleri'ne komuta etti. İşçi Partisi'nin lideri olarak 1974'ten 1977'ye kadar başbakanlık yaptı. 1992'de parti liderliğini ve başbakanlığı tekrar elde etti. Ertesi yıl *Filistin Kurtuluş Örgütü'nün önderi Yaser *Arafat'la bir barış anlaşması imzaladı. Bu anlaşma, Rabin'e 1994'te Nobel Barış Ödülü'nü (Arafat ve İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres'le ortak) getirdi. Hem Arap hem de Yahudi aşırı milliyetçiler uzlaşmaya karşıydı. Rabin, 1995'te Tel Aviv'de düzenlenen bir barış yürüyüşü sırasında aşırı sağcı bir Yahudi tarafından öldürüldü.

Radhakrishnan, Sir Sarvepalli (1888-1975) Hint filozof ve devlet adamı, devlet başkanı (1962-67). Maisur, Kalküta ve Oxford Üniversitelerinde öğretmenlik yapan Radhakrishnan, klasik Hint felsefesinin bazı önemli fikirlerini Batı'ya tanıttı. Radhakrishnan'ın başlıca eserleri arasında *Indian Philosophy*[68] (1923-27) ve *Eastern Religions and Western Thought*[69] (1939) bulunmaktadır. Radhakrishnan, 1949-1952 arasında Hindistan'ın Sovyetler Birliği büyükelçisiydi. Ardından 1952'de Hindistan'a dönerek Devlet Başkanı Nehru'nun yardımcısı oldu. On yıl sonra devlet başkanı seçildi.

Raeder, Erich (1876-1960) Alman amiral. I. Dünya Savaşı'nda Amiral Hipper'in kurmay başkanlığını yürüten Raeder, 1928'de Alman donanmasının başkomutanı oldu. *Versay Barış Antlaşması'nı ihlal ederek donanmayı gizlice yeniden inşa etti. 1930'larda "Z-Plan" isimli Britanya'nınkine denk bir donanma oluşturma planını ilerletti. Ancak Raeder bu amacına ulaşamadan II. Dünya Savaşı patlak verdi. Raeder, Hitler'in Alman su üstü donanmasının Müttefik konvoylarına karşı kötü performansından ötürü çileden çıkması üzerine Ocak 1943'te istifa ederek görevi Dönitz'e bıraktı. Kısıtsız U-bot savaşında üstlendiği rol nedeniyle savaştan sonra *Nürnberg'de yargılanarak hapse atıldı.

Raffles, Sir Stamford (Thomas Stamford Raffles) (1781-1826) Britanyalı sömürge yöneticisi. Jamaika'da doğan Raffles, 1795'te Doğu Hindistan Şirketi'ne katıldı. 1811'de Cava genel vekili oldu. Sumatra genel vekilliği yaptığı dönemde (1818-1823) Şirket'i gelişmemiş Singapur adasını satın almaya ikna etti (1819) ve adayı uluslararası bir limana ve ticaret merkezine dönüştürecek sürecin büyük oranda temellerini attı.

Rafsancani, Ali Ekber Haşimi (1934-[70]) İranlı devlet adamı ve dini önder, devlet başkanı (1989-97). Ayetullah Humeyni'nin destekçisi ve eski öğrencisi olan Rafsancani, 1978'de ertesi yıl şahın devrilmesiyle sonuçlanacak kitlesel gösterilerin örgütlen-

68 Hint Felsefesi. (ÇN)

69 Doğu Dinleri ve Batı Düşüncesi. (ÇN)

70 Ali Ekber Haşimi Rafsancani, 8 Ocak 2017'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

mesine yardım etti. 1988'de Humeyni'yi BM'nin barış koşullarını kabul etmeye ikna ederek İran-Irak Savaşı'nın sona erdirilmesine katkıda bulundu. 1989'da Humeyni ölünce yaşanan iktidar mücadelesinden İran'ın önderi olarak çıktı. İran'ın Batı'yla ilişkilerini iyileştirmeye çalıştı ve 1991 Körfez Savaşı'nda ülkesinin tarafsızlığını korudu. 2005 devlet başkanlığı seçiminde adaylığını koysa da başarısız oldu. 2013'te aday olmasına izin verilmedi.

rahipler *Bkz.* MANASTIR.

Rahman *Bkz.* ABDURRAHMAN, TUNKU.

Rahmet Yürüyüşü (İngilizcesi **Pilgrimage of Grace**) (1536-37) Kuzey İngiltere illerinde yaşanan bir dizi isyana verilen isim. Aralarından en önemlisi bir avukat olan Robert Aske önderliğinde gerçekleşen isyandı. Aske, kısa bir süreliğine de olsa, birbirinden farklı şikâyetlere sahip çeşitli toplumsal katmanlardan gelen taraftarlarını tek şemsiye altında toplamayı başardı. İsyancıların ana endişe kaynağı, başta *Manastırların Feshi olmak üzere Thomas *Cromwell'in yürüttüğü din politikalarıydı. Buna karşın isyancılar, VIII. *Henry'ye sadık olduklarında ısrarcıydı. Henry, Aske dahil olmak üzere isyana karşın 200 civarında kişinin idamına onay vererek ağır bir misilleme yaptı.

Rajagopalachariar, Chakravarti (1878-1972) Hint milliyetçisi siyasetçi. Mohandas *Gandhi'nin yakın çalışma arkadaşı olan Rajagopalachariar, Britanya'ya karşı *sivil itaatsizlik eylemlerinden ötürü birkaç kez hapse atıldı. Rajagopalachariar, bir Hindu olarak Hint Müslümanlarının özel azınlık güvenceleri talep etme haklarını ve ayrı bir Pakistan devleti kurulmasını olumlu karşıladı. Hindistan genel valisi (1948-50) ve Madras hükümetinin başbakanı (1952-54) olarak görev yaptı. 1959'da muhafazakâr Özgürlük (Swatantra) Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı.

Rajput (Sanskritçe "kralın oğlu" anlamında) Büyük bölümü toprak sahibi olan bir sınıf. Takurlar olarak da adlandırılan Rajputlar, esas olarak Hindistan'ın orta ve kuzey kesimlerinde yaşıyor ve Hindu Ksatriya (savaşçı) kastının torunları olduklarını iddia ediyordu. Rajputların önde gelen aşiretlerinin çoğu kraliyet soyundandı. Fakat içlerinde Sudra (hizmetçi) kasta mensup çiftçiler de vardı. Rajput aşiretleri dört kola ayrılmaktadır: Güneş, Ay, Ateş ve Yılan.

Rákosi, Mátyás (1892-1971) Macar siyasetçi. Rákosi, 1919'da Béla *Kun önderliğindeki Macar komünist devriminde önemli bir rol oynadı. Moskova'da dört yıl (1920-24) geçirdikten sonra Macaristan'a döndü. Fakat daha sonra tutuklandı ve ancak 1940'ta salıverildi. 1944'te Macaristan Komünist Partisi'nin genel sekreteri oldu ve görev yaptığı dönemde acımasız bir Stalinci rejim inşa etti. Ardından başbakanlığa (1952-53) geldi. Stalinci politikalarına yönelik muhalefet, Parti'nin genel sekreterliğinden istifa etmesine ve 1956'da Sovyetler Birliği'ne dönmesine yol açtı. Rákosi'nin gizli polis teşkilatının vahşiliği, 1956 *Macar Devrimi'nin nedenleri arasında yer aldı.

Raleigh, Sir Walter (veya **Sir Walter Ralegh**) (yak. 1552-1618) İngiliz kâşif, saray mensubu ve yazar. I. Elizabeth'in gözdelerinden olan Raleigh, Amerika kıtasına keşif ve kolonileşme amacıyla birkaç gezi düzenledi. Bu gezileri arasında başarısız bir Virginia'ya yerleşme girişimi (1584-89) ve altın arayışıyla Orinoco Nehri'nde yapılan bir seyahat (1595) de vardı. Raleigh, Amerika'dan İngiltere'ye dönüşünde patates ve tütün bitkilerini getirdi. 1603'te komplo kurmak suçlamasıyla I. James tarafından hapse atılmasına karşın 1616'da salıverilerek hayali El Dorado

topraklarını arayacağı Orinoco'ya yönelik ikinci bir keşif seferine gönderildi. İspanyol yerleşimcilerle girdiği bir çarpışmanın ardından eli boş döndü ve önceki suçlamalarla idam edildi.

Ramanuja (ö. 1137) Güney Hindistanlı bir brahmin (*Hindu din adamları kastının mensuplarına verilen isim). Ramanuja'nın öğretileri ruhani Bhakti akımını etkilemiştir. Brahman'ı (yüce ruh) tanrı Vişnu'yla özdeşleştiren Ramanuja, daha sonra Hindistan'ın dört bir yanında Vişnu'ya ibadet edilmesini teşvik etti. Görünen dünyanın yanılgı değil, gerçek olduğu ve Tanrı'ya özveriyle tapılması gerektiği yönündeki vaazı, felsefe ile halk içinde yaygın olan *bhakti* dini arasında bir köprü kurdu.

Ramillies Muharebesi (23 Mayıs 1706) Belçika'nın doğusunda Namur ile Louvain arasında gerçekleşen ve *İspanya Veraset Savaşı'nda John *Churchill'in (Marlborough dükü) Villeroi komutasındaki Fransız ordusuna karşı ikinci büyük zaferini kazandığı bir muharebe. Churchill, düşmanı aldatarak ana saldırısının sağ kanattan geleceğine inandırdı ve soldan taarruza geçerek Fransız mevzilerini darmadağın etti. Fransızların kayıpları, Churchill'in kayıplarının beş katıydı. Muharebenin ardından Churchill, Flaman ve Brabant bölgelerinin çoğunu istila etti.

Ramsay, James, I. Dalhousie Markisi (1812-60) Britanyalı devlet adamı ve sömürge idarecisi. Muhafazakâr Parti milletvekili olan (1837) James Ramsay, daha sonra Hindistan genel valiliği yaptı (1848-56). Genel valilik yaptığı dönemde Pencap (1849), Aşağı Birmanya (1852), Oudh ve birkaç küçük Hint devletini ilhak ederek Hindistan'daki Britanya hâkimiyetini genişletti. Ayrıca, İntikal Doktrini de bu genişlemede faydalı bir araç oldu. Bu doktrine dayanarak Britanya, kendisinin tanıdığı herhangi bir vârisi olmayan devletleri ilhak etti. James Ramsay (Dalhousie markisi) başta demiryolu (1853), telgraf ve posta sistemi olmak üzere haberleşme alanında büyük atılımlar gerçekleştirmiş; Ganj Kanalı'nı açmış; kamu hizmetlerini ve sanayiyi geliştirmiştir. Ticaretin önündeki iç engelleri ortadan kaldırdı. Yeni doğmuş kız çocuklarının öldürülmesine karşı yasalar çıkarmak ve insanların kurban verildiği uygulamaları kaldırmak suretiyle toplumsal reformu teşvik etti. Hindistan'da halkçı bir eğitim sisteminin oluşturulmasına katkıda bulundu. Herhangi bir ırktan bütün Britanya tebaasına açık hale gelen devlet memurluğunda eğitim kalitesini iyileştirdi.

Ramses, II. (veya **Büyük Ramses**) Mısır firavunu (hükümdarlığı yak. MÖ 1304-1237). II. Ramses tahta çıktığında Mısır, *Hititlerle savaştaydı. Ramses, hükümdarlığının beşinci yılında Kadeş'te Hititlerle çarpışırken düştüğü tehlikeli bir durumdan kendisini kurtarmayı başardı. Hükümdarlığının 21. yılında iki devlet bir barış antlaşması imzaladı. Ardından Ramses, bir Hitit prensesiyle evlendi. Bu dönemde ayrıca Libyalılara karşı seferler düzenlendi. Antik Mısır tarihinin zirvesini temsil eden Ramses döneminde önemli boyutlarda bir zenginliğe ulaşıldı ve kapsamlı bir inşaat programı uygulandı. Söz konusu inşaat programı dahilinde Ebu Simbel'de uçurum oyularak iki tapınak yapılmış, *Karnak'ta Ramses'in babası I. Seti'nin hipostil salonu tamamlanmış ve Abidos'taki tapınak inşa edilmiştir.

Ramses, III. Mısır firavunu (hükümdarlığı yak. MÖ 1188-1156) III. Ramses, ikisi Libyalılar, biri *Deniz Kavimleri tarafından olmak üzere üç büyük istila girişimini püskürttü. Ardından bir barış ve refah dönemi gelse de Ramses'in hükümdarlığının son yıllarında toplumsal kargaşalıklar ve bir suikast girişimi yaşandı. Ramses, Filistin'de toprağı olan son Mısır hükümdarıydı.

Randolph, Asa Philip (1889-1979) Afrikalı-Amerikalı işçi önderi. Randolph, *vatandaşlık hakları mücadelelerinin bir-

çoğunda ön saflardaydı. Randolph'un 1941'de Vaşington'a yürüme tehdidi, savunma sanayisinde işe alımlarda ırk kısıtlamalarının sona erdirilmesine katkıda bulundu. 1948'de yürüttüğü faaliyetler, Başkan *Truman'ın silahlı kuvvetlerde ırk ayrımını sona erdirmeye ikna olmasında etkili oldu. 1957'de Yataklı Vagon Kamarotları Kardeşliği'nin (Brotherhood of Sleeping-Car Porters) başkanı olarak *Amerikan İşçi Federasyonu'nun başkan yardımcılığına geldi. 1963'te Vaşington'a İş ve Özgürlük Yürüyüşü'nün örgütlenmesine yardım etti. Yürüyüş, ABD'de düzenlenmiş en büyük vatandaşlık hakları gösterilerinden biridir.

Ranjit Singh ("Pencap Aslanı" olarak da bilinir) (1780-1839) Hint maharaca, Pencap Sih devletinin kurucusu. 12 yaşında babasından Sih hükümdarlığını devralan Ranjit, 1799'da Lahor'u Afganlardan aldı ve 1801'de kendisini Pencap'ın maharacası ilân etti. Ardından Pencap'ı Hindistan'ın en güçlü devleti hâline getirdi. Kutsal Amritsar kentini topraklarına kattıktan (1802) sonra Peşaver (1818) ve Keşmir'i (1819) ele geçirerek hâkimiyetini kuzeybatıya doğru genişletti. Ölümünün ardından, Sih Savaşları'nın sonunda topraklarının çoğu Britanya tarafından ilhak edildi.

Rapallo Antlaşmaları Kuzey İtalya'nın Rapallo kentinde imzalanan iki antlaşma. **Birinci Rapallo Antlaşması** (1920), İtalya ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (Yugoslavya) arasındaki ilişkileri tesis etti. Antlaşma kapsamında İtalya, İstirya Yarımadası'nı alırken Dalmaçya, Yugoslavya topraklarına dahil edildi. Fiume (Rijeka), serbest bir kent oldu. **İkinci Rapallo Antlaşması** (1922) daha önemliydi. Antlaşma sonucunda Almanya ve Sovyetler Birliği, I. *Dünya Savaşı dolayısıyla iki taraftan birinin diğerine karşı gündeme getirebileceği herhangi bir mali talepten karşılıklı olarak feragat etti. Ayrıca *Versay Barış Antlaşması'na aykırı olarak gizliden gizliye Alman askerlerinin Sovyetler Birliği'nde eğitilmesine izin verilecekti.

Rasputin, Grigoriy (Efimoviç) (1871-1916) Rus keşiş. Aslen Sibiryalı bir köylü olan Rasputin, I. Dünya Savaşı sırasında mucizevi güçleriyle hemofili hastası veliahdı iyileştirebileceğini iddia ederek Çar II. Nikolay ve ailesi üzerinde büyük bir etki sahibi oldu. Nikolay'ın yokluğunda İmparatoriçe Aleksandra'nın desteğiyle dini, siyasi ve askeri yetkiler kullanmasının yanında hovardalıkla adının çıkması, imparatorluk ailesinin itibarını düşürdü. Bu durum, Rus Devrimi'ne yol açan başlıca nedenlerden biriydi. Rasputin, çara sadık bir grup tarafından suikasta uğradı.

Rastafaryanizm Afrikalı Amerikalıların seçilmiş halk, Etiyopya İmparatoru Haile Selassie'nin insan kılığına girmiş Tanrı olduğuna inanan Jamaika kökenli bir tarikat. Rastafaryanizm'e göre Selassie, Afrikalı Amerikalıları yeniden Afrika'daki vatanına kavuşturacaktı. Ras Tafari (*ras*, Amharca "şef" anlamında), Haile Selassie'nin 1916'dan tahta çıktığı 1930'a kadar birlikte anıldığı unvanıydı.

Ratana, Tahupotiki Wiremu (1873-1939) Maorilerin siyasi ve dini önderi. Metodist bir çiftçi olan Ratana, 1920'de Ratana Kilisesi'ni kurdu. Kilise, mezhepler arası bir hareket olarak bütün kabilelerden Maorileri birleştirmeyi amaçlıyordu. Kilise'nin inançla iyileştirme öğretisi ve alışılmışın dışında dini törenleri, 1925'te diğer Hıristiyan mezheplerle arasında ayrılığa yol açtı. Siyasi alanda ise Ratana, *Waitangi Antlaşması'nın tam anlamıyla hayata geçirilmesi yönünde baskı kurarak Maorilerin hakları için mücadele etti.

Rathenau, Walther (1867-1922) Alman sanayici ve devlet adamı. Almanya'nın savaş ekonomisinin başına getirilen (1916-18) Rathenau, daha sonra *Weimar Cumhuriyeti'nde yeniden imar bakanlığı (1921) ve dışişleri bakanlığı (1922) yaptı. Rathenau, Almanya'nın *Versay Barış Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesi gerektiğini düşünüyor-

du. Buna *savaş tazminatlarının ödenmesi de dahildi. Almanya'nın Avrupa'da üstünlüğü ele geçireceği kanaatinde olan Rathenau, bu kapsamda İkinci *Rapallo Antlaşması'nı (1922) yaparak Rusya'yla askeri ve ticari ilişkiler kurdu. 1922'de *antisemit milliyetçiler tarafından suikasta uğradı.

Rawlings, Jerry (John) (1947-) Ganalı siyasetçi, devlet başkanı (1982-2001). İskoç bir baba ve Ganalı bir annenin oğlu olan Rawlings, Akra'da doğdu ve askeri okullarda eğitim aldı. 1969'da Gana hava kuvvetlerinde görevlendirildi. 1978'de hava teğmenliğe terfi etti. Ertesi yıl bir grup subayın başına geçerek hükümeti devirdi ve ülkeyi sivil bir yönetime bıraktı. Fakat 1981'de ikinci bir darbe gerçekleştirerek kendisini devlet başkanı ilân etti.
1981 Darbesi'nden sonra Rawlings, bazı siyasetçileri yolsuzluk iddiasıyla idam ettirdi ve bir süreliğine anayasal düzeni askıya aldı. Öte yandan 1980'lerin sonunda Gana'nın ekonomik anlamda toparlanması için bir IMF/Dünya Bankası planı uygulamaya başladı. Yine bu dönemde çok partili siyasete geri dönüldü. Rawlings, 1992'de yeni bir anayasa yürürlüğe koyduktan sonra istifa etti ve sivil kimliğiyle devlet başkanı seçildi.

Reagan, Ronald (Wilson) (1911-2004) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 40. ABD başkanı (1981-89). Siyasete girmeden önce bir Hollywood aktörü olan Reagan, 1966-1974 arasında Kaliforniya valiliği yaptı. 1981'de, 69 yaşındayken ABD'nin gelmiş geçmiş en yaşlı başkanı oldu. Reagan'ın başkanlık döneminde askeri harcamalar artırıldı, Stratejik Savunma Girişimi (Strategic Defense Initiative) başlatıldı, sosyal yardıma ayrılan vergi ve harcamalar kısıldı, bütçe açığı rekor seviyelere yükseldi. Ayrıca 1987'de SSCB'yle orta menzilli nükleer silahların yayılmasının önlenmesine yönelik bir antlaşma imzalandı.

Rebeka İsyanları (1839, 1842-43) Güneybatı Galler'de gerçekleşen bir dizi çiftçi isyanı. İsyanlar, ücretli geçiş tröstlerinin diktiği yol gişelerine karşı çıkarıldı. Kılık değiştirerek kadın kıyafetleri giyen isyancı çeteler, düzenledikleri saldırılarla gişeleri kullanılmaz hale getirdi. Eski Ahit'teki Rebeka'nın hikâyesine ("Ey Rebeka milyonlara analık et ve soyun onlardan nefret edenlerin kentlerini mülk edinsin") göndermeyle her bir çetenin önderine "Rebeka" ismi verildi. 1843'te bir dizi kitlesel toplantı gerçekleşti. Londra'dan bölgeye askerler ve bir polis müfrezesi gönderilirken ayrıca şikâyetleri soruşturmakla görevli bir komisyon delil topladı. 1844'te "Galler'deki ücretli geçiş tröstlerine ilişkin hukuki düzenlemelere ek ve değişiklikler yapılması" amacıyla çıkarılan bir yasa protestoları sona erdirdi.

recusant 16. yüzyıldan itibaren Anglikan Kilisesi ayinlerine katılmayı reddeden ve geneli Katolik olan insanlara verilen isim. *Teklik Yasalarıyla (1552 ve 1559) bu kimselere para cezası getirildi. *Nonkonformistlere de ayinlere katılmadıkları gerekçesiyle ceza verilebiliyordu. Fakat genellikle *recusant*, "Katolik *Recusant*" ifadesinin kısaltması olarak kullanılıyordu; böylece "Kilise Papacıları" denilen, ceza ödemektense Anglikan ayinlere katılmayı tercih eden Katoliklerden farkları vurgulanıyordu. Katoliklere yönelik ceza yasaları, 1571-1610 arasında genişletilse de pek uygulanmıyordu. Söz konusu yasalar, arka arkaya gelen Hoşgörü Yasalarıyla geri çekildi (*bkz.* KATOLİK ÖZGÜRLÜĞÜ).

Red River Yerleşimi 19. yüzyılın başlarında orta Kanada'nın Red River (günümüzde Manitoba) bölgesinde kurulan bir tarım kolonisi. Koloni, Hudson's Bay Company şirketi tarafından V. Selkirk Kontu Thomas Douglas'a (1771-1820) tahsis edilmişti. Douglas, İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın mülksüzleştirilmiş kesimlerini bu bölgeye yerleştirme çabasındaydı. İlk grup yerleşimciler, gelişlerinden kısa bir

süre sonra North West Company şirketinin bölgeyi terk etmeleri yönündeki baskılarına boyun eğdi ve 1812'de koloniden ayrıldı. 1816'da koloni yeniden kuruldu. Fakat North West Company'nin adamlarının önderliğinde Seven Oaks'ta gerçekleştirilen katliamda kolonin 22 yerleşimcisi öldürüldü. Saldırılar bundan sonra da devam etti. Douglas iflas etse de olayların kamuoyunda gördüğü ilgi, 1821'de North West Company ile Hudson's Bay Company'nin zorla birleştirilmesine yol açtı. Bu sayede bölgeye yönelik yerleşimlerin önü açıldı.

Redmond, John (Edward) (1856-1918) İrlandalı siyasetçi. Charles *Parnell'in ardından İrlanda Milliyetçi Partisi'nin Avam Kamarası'ndaki lideri (1891-1918) oldu. Özerklik Yasa Tasarısı, 1912'de Redmond'un çabalarıyla gündeme gelmesine karşın I. Dünya Savaşı nedeniyle hayata geçirilemedi.

reeve Anglosakson ve fetih sonrası İngiltere'de bir yerel yönetici. En önemli *reeve*'ler, *shire*'lerde kraliyet mahkemelerini yöneten ve kraliyet gelirlerini toplayan *şeriflerdi (*shire reeve*). Derebeyliklerde görev yapan *reeve*'ler ise malikanelerdeki köylü işgücünü örgütlüyor ve önemli sorumluluklar üstleniyordu. Ücretlerini nakit para, otlak tahsisatı ve kira ve feodal vergilerden muafiyet şeklinde alıyorlardı. Genellikle **villein* statüsünde olmalarına karşın her yıl yeniden seçilerek makamını kalıtsal hale getirmeyi başaran bazı *reeve*'ler, 14. yüzyıla gelindiğinde ekonomik durumlarını oldukça iyileştirmişti. Chaucer, bu dönemde yazdığı *Canterbury Hikâyeleri*[71] kitabında onlardan bahsetmektedir.

Reform Yasaları (İngilizcesi **Reform Acts**) 19 ve 20. yüzyılda Britanya'da seçmen tanımını genişleten yasalar. 1832 Reform Yasası, **rotten borough*'lar gibi pek çok kurallara aykırı durumu ortadan kaldırdı ve daha önceden temsil hakkı bulunmayan yeni sanayi kentlerine seçme hakkı tanıdı. 1867 Reform Yasası, seçmen sayısını ikiye katladı ve kentlerde yaşayan işçi erkeklerin çoğuna oy hakkı verdi. Buna karşın tarım işçileri ve hizmetçiler, seçme hakkı elde etmek için 17 yıl bekleyecekti: 1884 Reform Yasası, seçmen sayısını beş milyon civarında artırdı. Halkın Temsili Yasası (1918), 21 yaş üzeri bütün erkeklere seçme hakkı tanıdı. Aynı yasayla *süfrajetlerin bazı talepleri kabul edilerek 30 yaş üstü kadınlar, mülk sahibi olma şartıyla seçmen sayıldı. Birleşik Krallık'ta 21 yaş üstü herkese seçme hakkı nihayet 1928'de verildi. Aynı tarihte mülk sahibi olma şartı da kaldırıldı. 1969'da oy verme yaşı 18'e düşürüldü.

Reformasyon 16. yüzyılda *Katolik Kilisesi'nin öğreti ve uygulamalarında reforma gidilmesini amaçlayan ve *Protestan kiliselerinin kurulmasıyla sonuçlanan bir hareket.

Genellikle Reformasyon'un başlangıç noktası olarak Alman ilahiyatçı Martin *Luther'in, papalık ve Katolik Kilisesi'nin yolsuzluklarına başkaldırdığı 1517 yılı gösterilir. Buna karşın Luther'in bu itirazı, yeni bir tartışma başlatmış değildir. Aslına bakılırsa Reformasyon hareketlerinin büyük bölümü, yenilikten ziyade Hıristiyanlığın ilk zamanlarındaki basitliğe dönme vurgusu yapmıştır. İlahiyat üzerine yaptığı okumalar, Luther'i Katolikliğin merkezindeki ekmek ve şarabın İsa'nın bedeni ve kanı olduğu anlayışı, ruhban sınıfının bekareti ve papalığın yüceliği gibi öğretileri eleştirmeye itti. Luther, ayrıca tarikatlara yönelik de radikal reformlar yapılmasını talep ediyordu. 1530'a gelindiğinde Saksonya, Hesse, Brandenburg ve Braunschweig hükümdarlarının yanı sıra İsveç ve Danimarka kralları, inanç reformunu desteklemeye başlamıştı. Ardından bu hükümdarlar, Katolik Kilisesi'yle bağlarını kesti ve kendi topraklarındaki kiliseleri Protestan ilkeler çerçevesinde yapılandırmaya girişti.

71 Geoffrey Chaucer, *Canterbury Hikâyeleri*, Çev. Nazmi Ağıl, Yapı Kredi Yayınları, 2018. (ÇN)

İsviçre'de Reformasyon'un ilk önderi Ulrich *Zwingli'ydi. Zwingli, Zürih'te papalık, hiyerarşi ve manastır karşıtı reformlar hayata geçirdi. Zwingli'nin ölümünden sonra önderlik *Calvin'e geçti. Calvin döneminde reform fikrinin öğretiye ilişkin kısmı daha çok öne çıktı ve devrimci bir nitelik kazandı. Kalvinizm; Almanya'nın batısı, Fransa, Hollanda ve İskoçya'da Reformasyon hareketinin itici gücü oldu. Bütün bu ülkelerde hareket, siyasi bir mücadeleyle bağlantılı ilerledi. Aynı zamanda Kalvinizm, Anglikan Kilisesi'ni etkileyen başlıca öğretiydi. Avrupa'da reformcu hareketler, zaman içerisinde *Karşı Reformasyon'la kontrol altına alındı ve dengelendi. Din savaşları çağı, *Otuz Yıl Savaşı'nın (1618-48) sona ermesiyle kapandı.

Reich *Bkz.* KUTSAL ROMA İMPARATORLUĞU.

Reichstag (Almanca "imparatorluk parlamentosu" anlamında) İkinci *Alman İmparatorluğu ve Weimar Cumhuriyeti'nin yargı organı. Reichstag'ın rolü yasamayla sınırlı olup federal hükümetin işlerine karışmasına izin verilmiyordu. Ayrıca kamu harcamaları üzerindeki kontrolü sınırlıydı. Weimar Cumhuriyeti döneminde hükümet Reichstag'a sorumlu hale getirilince Reichstag'ın yetkileri arttı. 27 Şubat 1933'te akşam saatlerinde **Reichstag Yangını** yaşandı. İddialara göre binayı yakma planını yapan *Göring ve *Goebbels, yangının bir komünist komplosu olduğunu öne sürdü. Kundakçı, Marinus van der Lubbe adında yarım akıllı bir Hollandalı komünistti. Olayın ardından yapılan yargılama rezillikti; sanık Alman ve Bulgar komünist önderler suça iştirakten beraat ederken yalnızca van der Lubbe idam edildi. Öte yandan yangın, siyasi anlamda işlevini yerine getirmişti. 28 Şubat'ta yayımlanan bir kararnameyle bütün vatandaşlık hakları askıya alındı ve 1945'e kadar sürecek olağanüstü hâl ilân edildi. Reichstag seçimleri 5 Mart 1933'te düzenlendi. Ancak Reichstag, 23 Mart 1933'te geçirdiği Yetki Yasası'yla fiilen kendi varlığını sona erdirdi. 1990'da Almanya'nın yeniden birleşmesinin ardından Berlin'deki Reichstag binası restore edildi. Bina, 1999'dan beri Alman parlamentosuna ev sahipliği yapmaktadır.

Reid, Sir George Houstoun (1845-1918) Avustralyalı devlet adamı. Reid, 1894'ten 1899'a kadar New South Wales eyaletinin başbakanlığını yaptı. *Avustralya'da federasyon kurulmasına yönelik aldığı ikircikli tavır, "Evet-Hayır" Reid lakabını almasına yol açtı. İlk federal parlamentoda Serbest Ticaret Partisi'ne önderlik eden Reid, partisi ile Korumacı Parti arasında kurulan koalisyonun (1904-05) başbakanlığını yürüttü. Hükümeti düşürüldükten sonra 1908'e kadar muhalefet liderliğinde bulundu. Avustralya'nın Londra'daki ilk yüksek komiseriydi (1910-16). Ardından Britanya Avam Kamarası'na seçildi.

Reith, John (Charles Walsham), I. Baron Reith (1889-1971) İskoç idareci ve siyasetçi, BBC'nin ilk genel müdürü (1922-27) ve ilk genel direktörü (1927-38). BBC ruhunun oluşturulmasında ve geliştirilmesinde önemli bir payı olan Reith, radyo-televizyon yayıncılığını sadece bir eğlence aracı olarak görmeyi reddetti ve toplumun ahlaki ve entelektüel gelişiminde oynadığı role dikkat çekti. Reith, daha sonra II. Dünya Savaşı sırasında çeşitli bakanlık görevlerinde bulundu. 1948'de BBC, Reith'in onuruna yıllık olarak yayımlanan **Reith Konuşmaları** dizisini başlattı.

Ren Konfederasyonu (1806-13) Orta ve güney Almanya devletlerinin oluşturduğu bir yapı. 1805'te Austerlitz'deki zaferinin ardından Napoleon, Ren Konfederasyonu'nun kurulduğunu ilân etti. Konfederasyon'un üyeleri, halihazırda dağılmış eski Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan çekilmeye mecbur tutuldu. 1806'da Prusya'nın Jena'da mağlup edilmesinden sonra diğer prenslikler ve şehirler de Konfederasyon'a katıldı. Napo-

leon, Ren Nehri'nin sol yakasını tamamıyla Fransa'ya ilhak etmişti. Buna karşın yeni kurulan konfederasyon, yavaş yavaş Ren Nehri'nden Elbe Nehri'ne doğru genişlemeye başladı. Başta konfederasyon fikri Alman halkı tarafından birliğe giden bir adım olarak olumlu karşılansa da gerçekte Prusya ve Avusturya egemenliğine engel teşkil ediyordu. *Kıta Ablukası, ekonomik zorluklara yol açmaya başlayınca Konfederasyon da halk desteğini kaybetti. Ren Konfederasyonu, Napoleon'un 1813 seferlerine takviye askeri birlikler gönderdi. Napoleon, Leipzig'de yenilgiye uğratılınca Konfederasyon da dağıldı. Teker teker Alman devlet ve şehirleri Prusya, Britanya, Rusya ve Avusturya'dan oluşan *Dörtlü İttifak'la barış yaparak onlara desteklerini sundu. *Viyana Kongresi'nden yeni bir *Alman Konfederasyonu doğacaktı.

Restorasyon (1660) I. Charles'in sürgündeki oğlu II. Charles'in tahta oturtulmasıyla İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da Stuart hükümdarlığının yeniden tesis edilmesi olayı. Bu süreçte aynı zamanda İngiltere Kilisesi yeniden doğdu, Kavalyeler zenginleşti (fakat arazilerini ceza ödemek üzere satmış olanlar o toprakları geri alamadı) ve kültürel ve toplumsal yaşam canlandı. Restorasyon, Stuart Hanedanı'nın mutlak otoritesini geri getirmedi. II. Charles, bunu kısa süre sonra fark edecekti.

Restorasyon Uzun Parlamentosu
Bkz. KAVALYE PARLAMENTOSU.

Reşit Ali Geylani (1892-1965) Iraklı devlet adamı. Tanınmış bir ruhban ailenin mensubu olan Geylani, dört kez başbakanlık yaptı. Nisan 1941'de çocuk kral II. Faysal'ın naibi Abdülillah'ı deviren askeri darbe sonucunda iktidarı ele geçirdi. Yeni hükümetin Mihver yanlısı olduğunu düşünen Britanya, Mayıs 1941'de müdahale ederek Reşid Ali'yi indirdi ve yeniden Abdülillah'ı başa getirdi.

Reuter, Paul Julius, Baron (doğum adı **Israel Beer Josaphat**) (1816-99) Telgrafın ve haber muhabirliğinin Alman öncüsü. 1849'da Aachen'de ticari amaçlarla bir telgraf teşkilatı oluşturan Julius, daha sonra bürosunu Londra'ya taşıyarak Reuters haber ajansını kurdu.

Revere, Paul (1735-1818) ABD'li vatansever ve gümüş kuyumcusu. Revere, Britanya'nın çaya koyduğu vergiye itiraz etmek üzere düzenlenen 1773 Boston Çay Partisi'ne katılan göstericilerden biriydi. İki yıl sonra, Amerikan devrimcisi yoldaşlarına Britanya ordusunun gelişini bildirmek amacıyla meşhur gece yarısı yolculuğunu yaptı. Bu yolculuk, Longfellow'un "Paul Revere's Ride[72]" (1863) adlı şiirinde ölümsüzleştirildi.

Reynaud, Paul (1878-1966) Fransız siyasetçi. 1938-1940 arasında maliye bakanlığı ve 1940'ta yaşanan olağanüstü durumda başbakanlık yaptı. *Pétain ve *Weygand'ı hükümete alan Reynaud, bu iki ismin yenilgiyi kabullendiği ortaya çıkınca savaşı sürdüremedi ve Haziran 1940'ın ortalarında istifa etti. Savaştan sonra maliye bakanı (1948) ve Dördüncü Cumhuriyet'te başbakan yardımcısı (1953) oldu. Beşinci Cumhuriyet'in kurulmasına katkıda bulunmasına karşın sonradan *de Gaulle'le arası açıldı.

Reynolds, Albert (1932-2014) İrlandalı Fianna Fáil partisi üyesi devlet adamı, başbakan (*taoiseach*) (1992-94). Kuzey İrlanda'da barış girişiminin temeli olarak düşünülen *Downing Street Bildirgesi'nin (1993) kaleme alınmasında John Major'la birlikte çalıştı. İrlanda İşçi Partisi'nin desteğini kaybedince 1994'te istifa etti.

Rhee, Syngman (1871-1965) Koreli devlet adamı. Kore'nin Japonya'dan bağımsızlık mücadelesinin ilk destekçilerinden olan Rhee, milliyetçi faaliyetleri nedeniyle bir dönem (1897-1904) hapis yattı. Ardından ABD'ye giderek taraftarlarından oluşan küçük bir grubun kurdu-

72 Paul Revere'nin Yolculuğu. (ÇN)

ğu "sürgün hükümetin" başkanı oldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ülkeye dönerek ABD işgali sırasında Güney *Kore'nin başına geçti. 1948'de Kore Cumhuriyeti'nin devlet başkanlığını üstlendi. Hem *Kore Savaşı'ndan (1950-53) önce hem de sonra Kore'nin birleşmesi gerektiğini savundu. 1952 ve 1956'da yeniden seçilmesine karşın yolsuz ve otokratik hükümetine yönelik muhalefet, ekonomik koşulların kötüleşmesiyle daha da yoğunlaştı. 1960'ta üçüncü kez seçilmesi, hile suçlamaları ve ciddi isyanlara yol açınca sürgüne gitmek zorunda kaldı.

Rhodes, Cecil (**John**) (1853-1902) Britanya doğumlu Güney Afrikalı devlet adamı, Cape Kolonisi başbakanı (1890-96). 1870'te Güney Afrika'ya giden Rhodes, burada başarılı bir elmas arayıcısı oldu. Rhodes, 20 yıl sonra dünya elmas üretiminin yüzde 90'ının sahibi haline gelmişti. 1881'de siyasete girdi. 1884'te Bechuanaland'ı (günümüzde Botsvana) ilhak ederek ve 1889'dan itibaren kurucusu olduğu Britanya Güney Afrika Şirketi aracılığıyla Rodezya'yı kalkındırarak Britanya'nın Afrika'nın güneyindeki topraklarını genişletti. Başbakanlık yaptığı dönemde adı, Boer topraklarına yönelik düzenlenen Jameson Baskını'yla (1895) anıldı ve istifa etmek durumunda kaldı. Vasiyetiyle, Britanya İmparatorluğu (günümüzde Milletler Topluluğu), ABD ve Almanya'daki öğrencilere Oxford Üniversitesi'nde eğitim imkânı tanıyan Rhodes Bursları sistemini kurdu.

Rıza Şah Pehlevi (doğum adı **Rıza Han**) (1878-1944) İran şahı (1925-41). İran Kazak Tugayı'nda subaylık yapan Rıza Şah, 1921'de darbeyle iktidarı ele geçirdi ve askeri bir diktatörlük kurdu. Arka arkaya savaş bakanlığı ve başbakanlık yaptıktan sonra şah oldu. Milli bir ordu, çağdaş bir idari sistem, yeni hukuk ve eğitim mekanizmaları inşa ederek hızlı bir çağdaşlaşma politikası izledi. Özellikle Trans İran Demiryolu'yla (1927-38) ekonomik kalkınma gerçekleştirmeye çalıştı. Politikalarına muhalefet eden kabileleri ve diğer kuvvetleri ezdi. Rıza Şah'ın II. Dünya Savaşı'nda Almanları ülkeden çıkarmayı reddetmesi üzerine İran, Sovyet ve Britanya orduları tarafından istila ve işgal edildi. Oğlu *Muhammed Rıza Şah Pehlevi namına tahttan çekilmeye zorlandıktan sonra Güney Afrika'da sürgündeyken öldü.

Ribbentrop, Joachim von (1893-1946) Alman Nazi siyasetçi. Hitler'in yakın çalışma arkadaşı olan von Ribbentrop, 1938-1945 arasında dışişleri bakanlığı yaptı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'yle saldırmazlık paktı (1939) imzaladı. Nürnberg Mahkemeleri'nde savaş suçlusu ilân edilerek asıldı.

Ricardo, David (1772-1823) Britanyalı siyasal iktisatçı, Adam Smith'le beraber Britanya klasik iktisadının kurucusu. 1819-1823 arasında milletvekilliği yapan Ricardo; *serbest ticareti, altın standardına dönüşü ve *Tahıl Yasalarının geri çekilmesini destekledi. En bilinen eseri *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri* (1817) kitabıdır. Söz konusu kitapta Ricardo, bir malın değerinin o malı üretmek için gerekli olan emek miktarıyla ilişkili olduğunu öne sürer. Bu tez, daha sonra Karl *Marx tarafından da benimsenmiştir. Ricardo, ayrıca uluslararası ticarette karşılaştırmalı üstünlük kanununu ortaya atmıştır.

Ricci, Matteo (1552-1610) İtalyan Cizvit misyoner. 1583'te Çin'in güneyine geldikten sonra 1601'de *Ming İmparatoru Wanli'nin sarayına kabul edildi. Çok iyi düzeyde Çince öğrenen Ricci, her zaman Çinli bilginlerin cüppesini giyerdi. Ricci, Avrupa'dan getirdiği saatlerle imparatorun ilgisini çekti ve pek çok kitap çevirisi yaptı. Çevirdiği kitaplar arasında Efklidis'in (Öklid) geometrisi de vardı. Ayrıca Çin'in, yani Orta Krallık'ın merkezinde olduğu bir dünya haritası çizdi. Çin'in, *Marco

Polo'nun betimlediği Hitay denilen topraklar olduğunu şüphe götürmez biçimde saptadı. Hoşgörüsü ve bilginliği sayesinde, etkili konumlarda bulunan Çinlileri, kendisine hayran bıraktı. Bu Çinlilerden bazıları Hıristiyanlığa geçti. İmparator, Pekin'deki anıtmezarı için toprak tahsis etti.

Rice, Condoleezza (1954-) ABD'li siyaset bilimci ve devlet kadını. Alabama'da doğan Rice, 1974'te 19 yaşındayken Denver Üniversitesi'nden mezun oldu. 1981'de doktorasını bitirdi ve hemen ardından Stanford Üniversitesi kadrosuna girdi. Baba *Bush döneminde Ulusal Güvenlik Konseyi'nde görev yaptıktan (1989-91) sonra Stanford'a dönerek üniversitenin ilk siyahi kadın akademik işlerden sorumlu rektör yardımcısı[73] (1993-99) oldu. Başkan adaylığı sürecinde George W. *Bush'a dış ilişkiler konusunda danışmanlık yaptı. Bush'un başkanlık döneminde ulusal güvenlik danışmanlığı (2001-05) ve dışişleri bakanlığı görevlerinde bulundu.

Richard, I. (Aslan Yürekli Richard) (1157-99) İngiltere kralı (1189-99). I. Richard, II. *Henry ve Akitanyalı *Eleanor'un üçüncü oğluydu. 12 yaşında Akitanya dükü olan Richard, 1173'te ağabeyleriyle birlikte Henry'ye isyan etti. Richard, hayatının sadece altı ayını İngiltere'de geçirdi. Taç giymesinden kısa bir süre sonra Üçüncü *Haçlı Seferi'ne gitti ve 1191'de Akka'yı ele geçirerek *Selahaddin'i Arsuf'ta yenilgiye uğrattı. Ertesi yıl Selahaddin'le yaptığı üç yıllık ateşkes bitince karadan İngiltere'ye doğru yola çıktı. Avusturya İmparatoru VI. Heinrich tarafından hapse atıldı. Efsaneye göre Richard'ın nerede olduğu, halk şairi Blondel tarafından bulunmuştu. 1194'te İngiltere, 100 bin sterlinlik fidye karşılığında Richard'ı serbest bıraktırdı. Richard'ın yokluğunda kardeşi *John, Richard'a karşı Fransa Kralı II. *Philippe'yle ittifak kurmuştu. Richard, dönüşünün ardından birkaç hafta içerisinde Normandiya'nın Philippe'ye karşı savunulması için seferler düzenlemeye başladı. Nihayet Chalus'taki kaleye hücum ettiği sırada öldü. Richard'ın askeri başarıları ona *Coeur de Lion* (Fransızca "Aslan Yürekli" anlamında) lakabını kazandırmıştır. Buna karşın sürekli yurtdışında olması baronların gücünü artırmış; bu sorun *John'un hükümdarlığına miras kalmıştır.

Richard, II. (1367-1400) İngiltere kralı (1377-99). Kara Prens *Edward'ın tek çocuğu ve III. Edward'ın torunu olan Richard, on yaşında büyükbabasının ardından tahta çıktı. 1381'de gösterdiği cesaret sayesinde *Köylü İsyanı'nın felaketlere yol açması engellendi. Fakat sonraki birkaç yılda, amcası Gloucester Dükü Woodstock'lu Thomas önderliğindeki bir grup ileri gelen (**Lord Appellant*), Richard'ın iktidarına doğrudan tehdit oluşturdu. Bu kimseler, 1388'de Acımasız Parlamento toplandığında Richard'ın önde gelen destekçilerini ya idam etti ya da hapse attı. Richard, ancak 1397'de karşılık verebildi ve bu lortları cezalandırdı. İngiltere üzerinde şahsi hükümdarlık kurma çabası, Richard'ın taraftar kaybetmesine yol açtı ve Bolingbroke'li Henry'nin (IV. *Henry) 1399'da görece kolay bir şekilde tahtı ele geçirmesine imkân verdi. Richard, tahttan çekildikten birkaç ay sonra hapisteyken öldü. Duyarlı bir insan olmasına karşın dengesiz bir mizaca sahipti ve sağlam bir hükümdarlık kurabilecek kudreti yoktu.

Richard, III. (1452-85) Gloucester dükü (1461-85) ve İngiltere kralı (1483-85). Richard, IV. *Edward'ın kardeşi ve *York Dükü Richard Plantagenet'in on birinci çocuğuydu. Başta Thomas *More'nin yazdığı biyografi ve Shakespeare'nin *Kral VI. Henry-III* ve *III. Richard* oyunları olmak üzere Tudor propagandası, onu doğuştan bir canavar ve ailesine ihanet eden biri olarak yansıtmıştır. Buna karşın Richard, Gloucester dükü olduğu dönemde Edward'a sadakatle hizmet etti. Yetenekli

73 İngilizcesi "provost". (ÇN)

bir asker ve idareciydi. Genç yeğeni V. *Edward tahta çıkınca İngiltere'nin protektoru oldu. Başkanlık ettiği konseydeki düşman Woodville ailesinin iktidarına darbe indirerek halkın sevgisini kazandı. Haziran 1483'te tahtı gasp etmesi, kendisine yönelik açıktan bir düşmanlığa yol açmasa da V. Edward ve kardeşini Londra Kulesi'nde öldürttüğü inancı yayılınca İngiltere'nin kuzeyinde (*Yorkistler hariç) büyük bir tepki oluştu. (Ne zaman ve nasıl öldükleri hâlâ bilinmemektedir.) Richard, uzun süredir İngiltere'nin bir kez daha *Lankastriyan Henry Tudor (VII. *Henry) tarafından istila edileceğini bekliyordu. Ancak ordusunun desteğini kaybetmişti ve Ağustos 1485'te *Bosworth Field'deki muharebede yenilgiye uğratıldı ve öldürüldü. Cesedi aceleyle Leicester'e gömülmesine karşın sonradan yeri unutuldu. 2012'de olası yerlerden birinde arkeolojik kazı yapıldı ve bulunan iskeletin Richard'a ait olduğu DNA testleriyle kanıtlandı. Kalıntılar, Richard'ın skolyoz (omurga eğriliği) hastası olduğunu, dolayısıyla Shakespeare ve diğer başkalarının Richard'ı kambur olarak yansıtmasının olgulara dayandığını gösterdi.

Richard (York) *Bkz.* PLANTAGENET, RICHARD, III. YORK DÜKÜ.

Richelieu, Armand Jean du Plessis (1585-1642) Fransız kardinal ve devlet adamı. 1624-1642 arasında XIII. Louis'in başvekili olarak Fransa yönetimine hâkim oldu. 1620'lerde Hugenotların güç merkezini yerle bir etti. 1635'te Fransa'yı İsveç Kralı Gustav Adolf'un safında Otuz Yıl Savaşı'na sokarak Habsburg İmparatorluğu'nu zayıflatmaya çalıştı. Aynı yıl Académie Française'yi kurdu.

Richthofen, Manfred von, Baron (**"Kızıl Baron"** olarak da bilinir) (1882-1918) Alman avcı uçağı pilotu. I. Dünya Savaşı'nın başlarında süvari olarak savaşan von Richthofen, daha sonra hava kolordusuna tayin edildi. 1915'te avcı uçağı filosuna katıldı ve göze çarpan parlaklıkta kızıl bir uçakla uçtu. 80 İtilaf Devletleri uçağını yok ettikten sonra büyük ihtimalle İtilaf Devletleri piyadeleri tarafından düşürüldü.

Ridley, Nicholas (yak. 1500-55) İngiliz Protestan piskopos ve şehit. 1537'de papaz olarak Thomas Cranmer'in hizmetine giren Ridley, VI. Edward hükümdarlığında önce Rochester (1547), daha sonra Londra (1550) piskoposluğuna atandı. Bu dönemde Reformasyon'un önderlerinden biri haline geldi ve Edward'ın kız kardeşi ve halefi I. Mary'nin Katolik politikalarına karşı çıktı. 1553'te bu nedenle hapse atıldı ve Oxford'da yakıldı.

Ridolfi Komplosu (1571) İskoçya Kraliçesi *Mary'yi I. *Elizabeth'in yerine İngiliz tahtına oturtmaya çalışan başarısız bir uluslararası Katolik komplosu. Ridolfi Komplosu, ismini İngiltere'ye yerleşmiş çevresi geniş bir Floransalı banker olan Roberto di Ridolfi'den (1531-1612) almaktadır. Plana göre İngiliz Katolikler, IV. Norfolk Dükü Thomas Howard önderliğinde başkaldıracaktı. Ardından papalığın mali, İspanyolların askeri desteğiyle Elizabeth devrilerek yerine Mary getirilecek ve Mary, Howard'la evlenecekti. Elizabeth'in istihbarat teşkilatı komployu ortaya çıkardı ve komplonun önde gelen isimleri tutuklandı.

Riebeeck, Jan van (1610-77) Cape Town valisi (1652-62) ve Güney Afrika'daki Avrupa yerleşimlerinin kurucusu. Cape Town'da Doğu Hint Adaları'na giden Hollanda gemilerine ikmal merkezi kurması için Amsterdam Meclisi tarafından gönderilen van Riebeeck, 6 Nisan 1652'de beraberinde 125 askerle bölgeye ulaştı. Komutan sıfatıyla basit bir hükümet oluşturdu ve on yıl boyunca Cape Town'u yönetti. *Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin ikmal merkezine ilişkin politikalarına uyum sağladı ve burayı kolonileşmeden ziyade kâr fırsatı olarak gördü. Bölgede mısır, üzüm ve küçükbaş hayvan

yetiştirmek serbest olmasına karşın Afrikalılarla ticaret engelleniyordu. 1662'de van Riebeeck, Malakka'ya tayin edildi.

Riefenstahl, Leni (tam adı **Bertha Helene Amalie Riefenstahl**) (1902-2003) Alman film yapımcısı ve fotoğrafçı. Esas olarak 1930'larda yaptığı iki filmle bilinmektedir. Birincisi *İradenin Zaferi* (1934) isimli 1934 Nürnberg Nazi Partisi yürüyüşlerinin güçlü bir tasviri olan filmdir. İkincisi, 1936 Berlin Olimpiyatları üzerine iki bölümlük bir belgesel olan *Olympia* (1938) filmidir. Nazi Partisi üyesi olmamasına ve söz konusu filmlerde kendisine tam yetki verilmesinde ısrar etmesine karşın Riefenstahl'ın eserleri Almanya dışında Nazi propagandası olarak görülmüştür.

Riel İsyanları (1869, 1885) Manitoba'nın yarı Kızılderili halkının (metisler) Kanada hükümetine karşı Fransız-Kızılderili Louis Riel (1844-85) önderliğinde gerçekleştirdiği iki ayaklanma. Kanada'nın batıya doğru genişlemesi, 1869'da bir ayaklanmaya, ardından da Riel yönetiminde bir geçici hükümet kurulmasına yol açtı. Riel'in Ontario'lu bir yerleşimciyi idam etmesi doğuda öfke doğurdu. Öte yandan Britanya ve Kanada ordularının gelişiyle aynı sırada Ottava'da yürütülen müzakereler sonucunda bölge konfederasyona dahil edildi. Ayrıca metislerin yerel haklarına ilişkin talepler de yerine getirildi. Daha sonra Riel kaçtı. Fakat doğunun egemenliğine ve ekonomik ayrışmalara yönelik giderek artan tepki, 1885'te ikinci bir ayaklanmaya neden oldu. Riel, ayaklanmanın başına geçmek üzere ABD'den geri döndü. Birkaç Amerikan yerlisi kabile tarafından desteklense de beyaz halkın çoğunu kendisinden soğutmuştu. Kanadalı milislerce yenilgiye uğratılan Riel, arkasından vatan hainliğinden yargılanarak idam edildi.

Rienzo, Cola di (1313-54) İtalyan halk önderi. Di Rienzo, Roma halkının sözcüsü sıfatıyla 1347'de bir devrim girişiminde bulundu. Daha sonra tribün unvanı aldı. Maliye, siyaset ve yargı alanlarında reform gerçekleştirmek amacındaydı. Papalık ile güçlü Orsini ve Colonna lortlarının desteğini alamayan di Rienzo, Kasım 1347'de devrildi ve aforoz edildi. 1350'de yeni papa VI. Innocentius, Roma'daki papalık otoritesini yeniden sağlamasını isteyerek di Renzo'ya destek oldu. 1354'te Roma'ya zaferle dönmesine karşın ayaktakımı tarafından öldürüldü. 19. yüzyılda İtalyan birliğinin simgesi olarak anıldı.

Risorgimento (İtalyanca "ayaklanma" veya "yeniden doğuş" anlamında) (yak. 1831-61) İtalya'da bir siyasi kargaşalık dönemi. Bu süreçte birleşik bir İtalya krallığı ortaya çıkmıştır. *Napolyon Savaşları sırasında İtalya'nın çoğunda liberal reformlar yapılmış ve feodal ve kiliselerin sahip olduğu ayrıcalıklar sona erdirilmişti. Yeniden baskıcı rejimlere dönülmesi, 1821'de Napoli ve Piyemonte'de; 1831'de Bolonya'da; daha sonra da Papalık Devletleri'nin bazı bölümlerinde ayaklanmalara neden oldu. 1830'da Fransa'daki *Temmuz Devrimi'nin ardından İtalyan milliyetçiler, *Mazzini ve *Genç İtalya hareketini desteklemeye başladı. Bu desteğin verilmesini teşvik eden kişi, Sardinya tahtına çıkarak 1831'de Piyemonte'nin hükümdarı olan liberal Carlo Alberto'ydu. 1847'de Camilla *Benso (Kont Cavour) *Il Risorgimento* adında bir gazete çıkarmaya başladı. Gazetenin epey etkisi altında kalan Carlo Alberto, 1848'de Avusturyalıları Lombardiya ve Venedik'ten çıkarma girişiminde bulundu. Alberto, Custozza (1848) ve Novara'da (1849) yenilgiye uğradıktan sonra tahttan çekildi. Onun ardından oğlu *Vittorio Emanuele tahta çıktı. *1848 Devrimleri sırasında cumhuriyet yanlıları, kısa bir süreliğine Roma, Floransa, Torino ve Venedik'te iktidarı ele geçirip bir İtalya cumhuriyeti kurmayı ümit etse de başarılı olamadı. 1852'den itibaren Piyemonte başbakanlığını üstlenen Benso önderliğinde Fransız İmparatoru III. *Napoleon, Piyemonte'yle ittifak kurmaya teşvik edildi.

İttifakın karşılığında Napoleon'a Savoy'un Nice ve Alp bölgelerinde bir kısım toprakların vaadi verildi. Bunun üzerine 1859'da *Magenta ve *Solferino Muharebeleri'nde Avusturya bozguna uğratıldı. Arkasından Avusturya, Lombardiya ile Orta İtalya'nın büyük bölümünden çekildi. *Garibaldi ise Sicilya'yı özgürleştirerek kuzeye doğru yürüyüşe geçmiş ve neredeyse Roma'ya varmıştı. 1861'de düzenlenen plebisitlerin sonucunda II. Vittorio Emanuele, İtalya'nın ilk kralı seçildi.

River Plate Muharebesi (13 Aralık 1939) Güney Atlantik'te Britanya ile Alman kuvvetleri arasında gerçekleşen bir deniz muharebesi. River Plate Muharebesi, II. Dünya Savaşı'nın su üstünde yapılan ilk büyük deniz çarpışmasıydı. Daha önce pek çok yük gemisi batıran Alman savaş gemisi Graf Spee, üç Britanya kruvazörü tarafından hasara uğratıldı ve Montevideo limanına sığınmak zorunda kaldı. Ardından gemi, Hitler'in emirleri üzerine kendi tayfası tarafından batırıldı.

Rizal, José (1861-96) Filipin milliyetçi. İspanya'da doktorluk eğitimi aldığı sırada *Filipinler'deki İspanyol zulmünü eleştiren iki roman yazdı. Bu sayede milliyetçi hareketin ve Propaganda Hareketi olarak bilinen kamuoyu yaratma mücadelesinin önde gelen sözcülerinden biri oldu. Değişikliklerin devrimci değil, aşama aşama olması gerektiğini savunan Rizal, 1892'de Filipin Birliği (Liga Filipina) isimli bir reform cemiyeti kurunca İspanyol yetkililerle ters düştü ve Mindanao'ya sürüldü. 1896'daki milliyetçi ayaklanmada yer almamasına karşın İspanyollar tarafından isyana yardım ettiği gerekçesiyle idam edildi.

Rizzio, David (1533-66) İskoçya Kraliçesi *Mary'nin İtalya doğumlu kâtibi ve danışmanı. 1561'de sarayda göreve başlayan Rizzio, 1564'te Mary'nin kâtibi oldu ve büyük ihtimalle kraliçe ile arkadaşı *Darnley'in evliliğini ayarladı. "Seigneur" David'in kibirli iktidar tekeli, papalık ajanı olabileceğine dair korkularla birleşince Mart 1566'da suikasta uğramasına neden oldu. Mary ile David'in zina yaptığından şüphelenen Darnley de suikastı planlayanlar arasındaydı.

Riqueti, Honoré Gabriel, Mirabeau Kontu (veya **Mirabeau**) (1749-91) Fransız devrimci siyasetçi. Mirabeau, Fransız Devrimi'nin ilk günlerinde Etajenero'da Üçüncü Sınıf'ın vekili olarak ön plana çıktı. Ilımlı siyasi duruşu nedeniyle bir tür anayasal monarşi için mücadele etti. 1791'de Ulusal Meclis başkanlığına getirildi. Ancak çok geçmeden hayatını kaybetti.

Roanoke Adası Kuzey Karolina'nın kuzey kıyısı açıklarında Albemarle Halici'nde bulunan Kuzey Amerika'daki ilk İngiliz kolonisi. *Raleigh'in finanse ettiği bir grup yerleşimci, 1585'te Ada'ya çıkmasına karşın İngiltere'den yardım gelmeden hemen önce Karayipler'den dönen *Drake tarafından adadan atıldı. 1587'de John White önderliğinde ikinci bir koloni grubu gönderildi. Ardından White, daha fazla erzak temin etmek için İngiltere'ye döndü. İngiltere'den Ada'ya dönerken önü İspanyol Armadası tarafından kesildi. 1590'da Ada'ya gittiğinde yerleşim boştu. "Kayıp koloni", White'nin Ada'daki Amerikan yerlilerini resmettiği eserlerinde ve Thomas Harriott'un *Report* (1588) kitabında ölümsüzleştirilmiştir.

Rob Roy (doğum adı **Robert Macgregor**) (1671-1734) İskoç haydut. 1715'teki Jakobit ayaklanmasının arifesinde sığır hırsızı ve devlet casuslarının rakibi olarak yaşadığı maceralar, Sir Walter Scott'un *Rob Roy* (1817) isimli romanıyla ün kazanmıştır.

Robert, I. (**Bruce**) (1274-1329) İskoçya kralı (1306-29). I. Robert, başarılı bir hükümdardı. Kısmen İngilizlerin işgali altında olan bir ülkenin bol talipli tahtını devralıp oğlu II. *David'e sağlam bir yönetime sahip bir krallık bıraktı. II. *Edward gibi etkisiz bir İngiliz kralla aynı dönem-

de hüküm sürdüğü için şanslıydı. 1314'te Edward'a karşı *Bannockburn'da önemli bir zafer kazandı. 1322'de Edward bir kez daha İskoçya'yı istila etme girişiminde bulunsa da Bruce, üstünlüğü ele geçirdi ve İngiltere'yi güneyde Yorkshire'ye kadar istila etti; neredeyse Edward'ı da esir alıyordu. Edinburg Antlaşması'nda (1328) III. *Edward, Bruce'nin krallığını ve İskoçya'nın İngiltere'den bağımsızlığını tanıdı. Ancak bu, İngiliz-İskoç düşmanlığını yalnızca geçici bir süreliğine dindirmişti.

Robert, II. (1316-90) İskoçya kralı (1371-90). II. Robert, tahtı hayatının son dönemlerinde amcası II. *David'den devraldı. Steward Hanedanı'na mensup olan Robert, gençlik yıllarının çoğunu fiilen David'e muhalefetle geçirdi. David, Fransa'da sürgündeyken III. *Edward'ın istilacı ordularına karşı İskoç milliyetçilere önderlik etti. Tahta çıktıktan kısa bir süre sonra Fransa Kralı V. *Charles'le bir antlaşma yaparak Fransız-İskoç ittifakını pekiştirdi.

Robert, III. (yak. 1337-1406) İskoçya kralı (1390-1406). II. *Robert'in en büyük oğlu olan III. Robert, John ismiyle vaftiz edilse de tahta çıktığında Robert ismini aldı. At tepmesi üzerine ağır bir şekilde yaralanınca hükümdarlığı naip olarak önce kardeşi Fife Kontu Robert, daha sonra oğlu Rothesay Dükü David yürüttü.

Robespierre, Maximilien François Marie Isidore de (1758-94) Fransız devrimci. Robespierre, Ulusal Meclis'teki radikal Jakobenlerin önderiydi. Bu sıfatıyla 1793'te XVI. Louis'in idam edilmesini destekledi ve ılımlı Jirondenlere karşı başarılı bir tasfiye harekâtı yürüttü. Aynı yılın devamında Kamu Güvenliği Komitesi'ne (1793-1794'te devrimci yönetim organı) seçilerek ve Ulusal Meclis'in başkanlığına atanarak iktidarını pekiştirdi. Her ne kadar idamların kapsamına itiraz etmiş olsa da Terör Dönemi'nde oynadığı rol nedeniyle giyotine gönderildi.

Robinson, Frederick John, Vikont Goderich ve I. Ripon Kontu (1782-1859) Britanyalı devlet adamı, başbakan (1827-28). 1806'da ilk defa Parlamento'ya girdikten sonra arka arkaya pek çok görevde bulundu. Bunların arasında ticaret bakanlığı (1818-23), maliye bakanlığı (1823-27) ve savaş ve sömürgeler bakanlığı (1827) yer almaktadır. Vikont Goderich namıyla Ağustos 1827'de başbakanlık görevini George Canning'den devraldı. Fakat göreve uygun olmadığı görülünce Ocak ayında istifa etti. 1833'te adına Ripon kontluğu kuruldu.

Robinson, George Frederick Samuel, I. Ripon Markisi (1827-1909) Britanyalı devlet adamı. 1853'te Liberal Parti'den Parlamento'ya giren Robinson, işçi sınıfına eğitim imkânı sunan bir planı destekledi. Daha sonra savaş bakanlığı (1863-6) ve Hindistan bakanlığı (1866-68) yaptı. Danıştay başkanı (1868-73) olarak 1870 Eğitim Yasa Tasarısının arkasındaki isimdi. Yardımcısı W. E. Forster, bu tasarıyı Avam Kamarası'ndan geçirdi. 1873'te Katolik oldu ve görevinden istifa etti. *Gladstone tarafından Hindistan genel valiliğine (1880-84) atanan Robinson, burada yerel özerkliğe dayalı bir sistem yürürlüğe soktu ve yerel dilde yayın yapan basına yönelik kısıtlamaları kaldırdı. 1883'te hazırladığı Ilbert Yasa Tasarısı'yla nitelikli Hintlerin Avrupalıların amiri olabilmesi sağlandı. Ayrıca yarısı Avrupalılardan oluşmak üzere bir jüri kuruldu. Robinson, Britanya'ya döndükten sonra tekrar Liberal Parti hükümetlerinde bakanlık görevlerinde bulundu.

Robinson, Mary (Terese Winifred) (1944-) İrlandalı İşçi Partisi üyesi devlet kadını, devlet başkanı (1990-97). 1967'de avukatlık unvanı alan Robinson, 1969'da İrlanda Senatosu'na girerek siyasete atıldı. 1990'da İrlanda'nın ilk kadın devlet başkanı oldu. Dini hoşgörü politikası ve kürtaj, boşanma ve eşcinsellik gibi konu-

larda takındığı liberal tutumla dikkatleri üzerine çekti. 1997-2002 arasında BM insan hakları komiserliği yaptı. Robinson, 2007'den beri *Büyükler (The Elders) grubunun etkin bir üyesidir.

Robinson, Peter (David) (1948-) Kuzey İrlandalı siyasetçi, Kuzey İrlanda başbakanı (2008- [74]). Demokratik Birlikçi Parti'nin (DUP) kurucu üyesi ve 1980'den itibaren genel başkan yardımcısı olan Robinson, Birleşik Krallık Parlamentosu'nda milletvekilliği (1979-85, 1986-2010) yaptı. Uzlaşmaz bir Birlikçi olarak nam saldı. Hayırlı Cuma Anlaşması'na (*bkz.* KUZEY İRLANDA) cepheden karşı çıkmış olmasına karşın 1999'da yeni kurulan Kuzey İrlanda Yürütme Organı'na girdi. 2008'de DUP'un liderliğini ve başbakanlığı Ian *Paisley'den devraldı. Bu dönemde Sinn Fein Partisi'nden Başbakan Yardımcısı Martin *McGuinness'le etkili bir çalışma yürüttü. Yolsuzluk iddiaları üzerine 2010'da başbakanlıktan çekilse de üç hafta sonra tekrar göreve döndü.

Rochechouart, Françoise-Athénaïs de, Montespan Markizi (1641-1707) Fransız soylu kadın. 1667-1679 arasında XIV. Louis'in metresiydi. Louis'ten yedi gayrimeşru çocuğu oldu. Daha sonra kralın, çocukların dadısı Madame de Maintenon'a ilgi duymaya başlamasıyla gözden düştü.

Rockefeller, John D. (John Davison Rockefeller) (1839-1937) ABD'li sanayici ve hayırsever. Petrolün sanayideki potansiyelini ilk gören insanlardan olan Rockefeller, 1870'te Standard Oil Company'yi kurdu. Rockefeller, 1870'lerin sonuna gelindiğinde ABD'deki petrol damıtma sektöründe fiilen tekel kurmuştu. 20. yüzyılın başlarında şirketlerini oğlu John D(avison) Rockefeller Jr.'ye (1874-1960) devretti. Şahsi servetini ise pek çok farklı hayırseverlik projesine bağışladı; bu kapsamda 1913'te Rockefeller Vakfı'nı kurdu. Oğlunun sayısız hayırseverlik kuruluşları arasında 1939'da New York'ta kurulan Rockefeller Merkezi bulunmaktadır.

Rodezya 1. Orta-güney Afrika'daki geniş bir bölgenin eski adı. Kuzey Rodezya (günümüzde Zambiya) ve Güney Rodezya (günümüzde Zimbabve) olarak ikiye bölünen bölge, Britanya Güney Afrika Şirketi aracılığıyla Cecil *Rhodes tarafından kalkındırıldı ve onun ismini aldı. Güney Rodezya, 1923'te özerk bir Britanya sömürgesi olana kadar Şirket tarafından yönetilirken Kuzey Rodezya da 1924'te bir Britanya protektorası oldu. 1953-1963 arasında Kuzey ve Güney Rodezya, Nyasaland'la (günümüzde Malavi) birleşerek Rodezya ve Nyasaland Federasyonu'nu (bkz. Orta Afrika Federasyonu) oluşturdu. 2. 1963'te Kuzey Rodezya Federasyon'u terk ederek bağımsız Zambiya Cumhuriyeti olduğunda Güney Rodezya'nın aldığı isim.

Rodezya ve Nyasaland Federasyonu *Bkz.* ORTA AFRİKA FEDERASYONU.

Rodney, George Brydges, I. Baron Rodney (1719-92) Britanyalı amiral. Rodney, deniz savaşı konusundaki ilk deneyimlerini 1747'de Finisterre'de *Hawke'yle beraber kazandı. Ardından *Yedi Yıl Savaşı sırasında 1759'da Le Havre'de Fransız filosunu yok etti. En büyük zaferi, 1782'de Batı Hint Adaları'nda yapılan Les Saintes Muharebesi'ydi. Bu muharebe sonucunda Rodney, *Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın son aşamalarında Britanya'nın denizlerdeki üstünlüğünü yeniden sağladı.

Rogers, Robert (1731-95) Amerikalı sınır askeri. Rogers, 600 New England sınır yerleşimcisinden oluşan **Rogers Korucuları** isminde bir kuvvet oluşturdu. Bu kuvvet, *Fransız ve Kızılderili Savaşları'ndaki George Gölü Muharebesi'nde

74 Peter Robinson'un görevi 11 Ocak 2016'da sona ermiştir. (ÇN)

(1758) ve Quebec'in ele geçirilmesinde (1759) büyük cesaretle savaştı. Rogers, *Pontiac İsyanı'nda Detroit'in kurtarılmasına katkıda bulundu. Devrim'e olan sadakati sorgulanan Rogers, 1776'da Washington tarafından casus olduğu gerekçesiyle tutuklattırıldı. Bu muamele nedeniyle kralcı saflara geçti ve 1780'de Londra'ya giderek orada yaşamaya başladı.

Rokossovskiy, Konstantin Konstantinoviç (1896-1968) Polonya doğumlu Sovyet feldmareşal. Önce Çarlık ordusuna yazılan Rokossovskiy, ardından 1919'da *Kızıl Ordu'ya katıldı. *Stalin'in tasfiye harekâtında tutuklansa da sonradan tutuklu kampından salıverildi ve II. Dünya Savaşı'nın en önde gelen komutanlarından biri oldu. Moskova, *Stalingrad, *Kursk ve başkaca muharebelerde yer aldı. Başında bulunduğu Kızıl Ordu askerleri, Ağustos-Eylül 1944 boyunca Varşova'nın dışında bekleyerek Alman işgalci kuvvetlerine karşı çıkarılan *Varşova Ayaklanması'na yardımda bulunmadı. Rokossovskiy, savaştan sonra Polonya ordusuna tayin edildi ve Devlet Başkanı Bierut yönetiminde başbakan yardımcılığı ve savunma bakanlığı yaptı. Haziran 1956'da Poznan'da "ekmek ve özgürlük" için gösteri yapan Polonyalı işçileri kanlı bir şekilde bastıran orduya komuta etti. 20 Ekim'de Polonya ve Sovyet askerlerinin karşılıklı ateş açması üzerine Rokossovskiy'in askerleri Moskova'ya çağrıldı ve böylece *Gomulka'nın yeni milliyetçi hükümeti, Sovyetler Birliği'nin müdahalelerinden bir nebze olsun bağımsız hareket edebildi.

Roland de la Platière, Marie-Jeanne Philipon (1754-93) Fransız devrimci. Madame Roland'ın *salon* toplantıları, *Jironden partisinin merkezi haline gelmişti. Siyasi etkisi sayesinde eşi Jean-Marie Roland (1734-93), 1792'de içişleri bakanlığına getirildi. Madame Roland, kocasına konseyde sesli okumak üzere XVI. *Louis'in eylemlerini eleştiren bir mektup yazmasında yardım etti. Jean-Marie Roland, Temmuz 1792'de görevden alınsa da monarşinin devrilmesinin ardından Ağustos'ta yeniden hükümete girdi; fakat ertesi yıl istifa etmeye zorlandı. Jirondenler güç kaybetmeye başlayınca Madame Roland tutuklandı ve 8 Kasım 1793'te idam edildi. Madame Roland'ın ölümünü duyan kocası da iki gün sonra intihar etti.

Rollo (yak. 860-931) Kuzeybatı Fransa'yı istila eden bir grup *Viking'in önderi. Rollo, 912'de Robert ismini alarak Fransa Kralı III. Charles'ten Normandiya düklüğünü kabul etti ve vaftiz edildi. Buna karşın Fransız otoritesinden büyük oranda bağımsız kaldı. Bir Fransız prensesiyle evlenen Rollo, destekçilerine Normandiya'dan topraklar dağıttı ve Avrupa'da uzun yıllar sürecek *Norman etkisi dönemini başlattı.

Rom İsyanı (1808) Avustralya'da kolonicilerin ve New South Wales Kolordusu (rom ticaretine girmeleri nedeniyle sonradan Rom Kolordusu olarak anılmıştır) subaylarının Vali William *Bligh'i devirdiği bir ayaklanma. Bligh'in rom tüccarlarının yetkilerini kısıtlamada başvurduğu sert yöntemler ve subay hizbinin hâkimiyetini kırmaya yönelik girişimleri, isyanı körükledi. Doğrudan isyanı başlatan neden ise koyun yetiştiricisi John Macarthur'un alkollü içki ticareti ve damıtımında oynadığı rol nedeniyle tutuklanmasıydı. Subaylar, komutanları Binbaşı George Johnston'u, Bligh'i makamına uygun davranmadığı gerekçesiyle tutuklamaya kışkırttı. 1810'da Vali *Macquarie göreve gelince Kolordu, İngiltere'ye geri çağrıldı ve George Johnston askeri mahkemeye çıkarılarak ordudan ihraç edildi. Bligh, aklanmasına rağmen görevlerinden alındı.

Roma Antlaşmaları (1957) Roma'da Almanya Federal Cumhuriyeti, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından imzalanan iki uluslararası anlaşma. Roma Antlaşmaları, *Avrupa

Ekonomik Topluluğu ve Euratom'u (Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) kurdu. Antlaşmaların içeriğinde işgücü ve sermayenin üye ülkeler arasında serbest dolaşımı, gümrüklerin ve rekabet kurullarının kaldırılması ile ortak tarım ve ticaret politikaları geliştirilmesi vardı. Avrupa Topluluğu'na üye olacak ülkeler, söz konusu antlaşmaların koşullarına uymak zorundadır. *Maastricht Antlaşması (1992), Amsterdam Antlaşması (1997), Nice Antlaşması (2001) ve *Lizbon Antlaşması (2007), Roma Antlaşmaları'na eklemelerde bulunmuştur.

Roma Britanyası (MS 43-410) Britanya'nın büyük bölümünün *Roma İmparatorluğu'nun parçası olduğu döneme verilen isim. Romalılar, Britanya'ya ilk kez *Galya Savaşları sırasında Iulius *Caesar (Jül Sezar) önderliğinde geldi. Britanya, o dönemde Galyalı kabilelerin yurduyken sonradan *Vercingetorix'in yenilgiye uğrayan müttefiklerinin sığınma yeri oldu. Adanın yeraltı kaynaklarını ve buğdayını cazip bulan *Claudius, MS 43'te Britanya'yı istila etti. İlk olarak kuzeyde *Fosse Yolu'na kadar Belgae kabilelerine boyun eğdirildi. Ardından sınır, yerli Keltlerin topraklarına doğru genişletildi ve *Hadrianus Duvarı'nın inşa edilmesiyle sağlama alındı. Bu dönemde yerli kültürler pek çok Roma âdetini özümsedi. Kabilelerin eski başkentleri büyütüldü ve buralarda Romalıların yaşam tarzı benimsendi. Terhis edilen eski askerlerin yanı sıra Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanından tüccarlar, bilginler, zanaatkârlar ve askerler, bölgeye yerleşti. Hıristiyan dünyası tarafından tanınan piskoposluklar kuruldu. *Roma yolları, köşkleri ve unvanları her yere yayılsa da Latince pek konuşulmuyordu. Ayrıca halk, esas olarak Kelt kimliğini korudu. 406 ve 409'da Britonlar, Roma egemenliğine karşı ayaklandı. 410'da Romalılar, Britanya'dan çekildi. Roma'nın gerileme dönemi ile Sakson krallıklarının ilk zamanlarına ilişkin pek bir bilgi bulunmamaktadır.

Roma Cumhuriyeti *Tarquinius'un kovulmasından itibaren 400 yıl boyunca Roma devletinin yönetilme biçimi. Tek hükümdar yönetimi, yerini toprak sahibi aristokrasinin (*patriciler) iktidarına bıraktı. Patriciler de iktidarını konsüller ve danışma organı *Roma Senatosu aracılığıyla kullanıyordu.
Küçük aristokratların devleti yönettiği dönemlerde Roma kenti bir "kamu şirketi" gibi işletiliyordu. Ancak denizaşırı genişlemeyle birlikte, yurtdışındaki sorunlarla baş edebilmeleri için komutanlara yetkiler vermek gerekti. Bu komutanların büyük oranda bağımsız olması, bütünleşik bir hükümet yapısına sahip olan ve kişilerin sırayla kısa dönemliğine yüksek makamlara geldiği cumhuriyetçi geleneğe tehdit oluşturuyordu. Zamanla komutanlar, İtalyan topraklarına girdikleri anda komuta yetkilerini ellerinden alan yasaları yok saymaya başladı. Başkomutanlardan sonuncusu Octavianus, cumhuriyet kurumlarını şahsi askeri yönetimle birleştiren bir anlaşma yapılmasını sağladı. Böylece Cumhuriyet, yerini *Roma İmparatorluğu'na bıraktı.

Roma dini Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu'nun dini. Roma dininin olgunlaşmış biçimi ile *Yunan dini arasında pek çok ortaklık bulunmaktadır. Buna karşın Roma dini, Etrüsklerden ve İtalya'daki diğer başka bölgesel inanç ve uygulamalardan ögeler taşımaktadır. Romalılar, tanrılarını Yunan tanrılarıyla eşleştirmiştir: Jüpiter = Zeus, Juno = Hera, Neptün = Poseidon, Minerva = Atena, Diana = Artemis, Mars = Ares, Merkür = Hermes vesaire. Öte yandan Roma dininin kendine has küçük tanrıları da vardır. Ayrıca Romalılar, evlerinde Lares ve Penates adı verilen ruhların mabetlerini bulunduruyordu. Her ne kadar MS 4. yüzyılın sonlarından itibaren *Hıristiyanlık imparatorluğun resmi dini olmuşsa da pagan inançlar ve uygulamalar, özellikle kentlerden uzak bölgelerde olmak üzere, varlığını dirençle sürdürdü. Pek çok yerde Hıristiyan kilisesi,

Roma şenliklerini ve kutsal mabetlerini/mekânlarını devralarak yeni bir görünüme kavuşturdu.

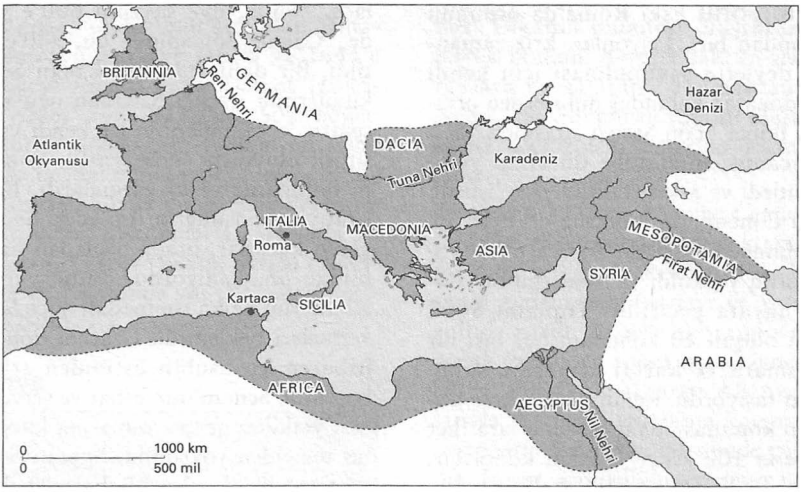
Roma hukuku Yaklaşık MÖ 150 ile MS 250 arasında Roma'da geliştirilen ve 529'da İmparator *Iustinianus (Jüstinyen) tarafından *Corpus Iuris Civilis* ("Medeni Hukuk Külliyatı") adı altında derlenen yasalar bütünü. Bir çalışma alanı olarak Roma hukuku, 11. yüzyılda İtalyan üniversitelerinde yeniden yaygınlık kazandı. Daha sonra hukuk sistemleri ailesinin medeni hukuk (veya Roma-Cermen hukuku) kolunun çekirdeğini oluşturdu ve Kutsal Roma İmparatorluğu topraklarında yerleşik hale geldi. Roma hukukunun ortaya koyduğu fikirler, Fransızların 1804'te kabul ettiği *Napolyon Kanunları ile Almanya, İsviçre ve Avusturya'da benimsenen medeni kanunlar üzerinde etkili oldu. Kanun derleme hareketleri, anlaşmazlıkların çözümü adına mantıksal tutarlılığa sahip bir ilkeler ve kurallar bütünü sunduğu için akla dayandığı düşünülen Roma hukukundan faydalandı.

Roma İçsavaşları Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılında büyük sıkıntılara yol açan çatışmalar (MÖ 88-yak. 28). Kaçınılmaz olarak bu içsavaşlar, tek bir adamın tartışılmaz otoritesine dayanan Principate kurumunun oluşturulmasına neden olmuştur. Roma'da siyasi hayat, *Sulla'nın diktatörlük dönemi ve Catilina Komplosu'yla (MÖ 64-63) istikrarsızlaşmıştı. İttifakları çökünce cumhuriyetçi komutan Iulius Caesar (Jül Sezar) ile *Pompeius arasında rekabet baş gösterdi. Caesar, İspanya'da Ilerda Muharebesi'nde (MÖ 49) Pompeius yanlısı orduyu, Farsala Muharebesi'nde (MÖ 48) de Pompeius'un kendisini yenilgiye uğrattı. Arkasından Asya ve Afrika'da yeni zaferler elde etti. MÖ 46'da Cato'nun intiharı, cumhuriyetçi mücadelenin çöküşünü simgeliyordu. Roma'ya döndükten hemen sonra Caesar, diktatör ve fiilen tek hükümdar yapıldı. Caesar'ın imparatorluğu korumak adına Daçyalılar ve Partlara karşı düzenlediği seferler, MÖ 44'te öfkeli geleneksel cumhuriyetçiler tarafından öldürülmesiyle yarıda kaldı. Ardından bir kez daha içsavaş çıktı. Başlarda Octavianus (*Augustus), cumhuriyetçilerin desteğini alarak *Marcus Antonius'la savaştı. Daha sonra MÖ 43'te Antonius, Octavianus ve Lepidus bir ittifak oluşturdu. İttifak kuvvetleri, Brutus ve Cassius önderliğindeki cumhuriyetçileri *Filippi Muharebesi'nde bozguna uğrattı. Bu sırada Kleopatra'yla güçlerini birleştiren Antonius, *Actium Muharebesi'nde Octavianus'a yenildi. Roma toprakları, Octavianus'un hükümdarlığında birleştirildi ve Mısır ilhak edildi.

Roma İmparatorluğu Roma devleti ve denizaşırı topraklarının imparatorların hâkimiyetinde olduğu döneme verilen isim. *Augustus'un hükümdarlığının başlangıcından (MÖ 27) MS 476'ya kadar varlığını sürdüren Roma İmparatorluğu, MS 375'te İmparator Theodosius tarafından Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölündü. Roma İmparatorluğu ifadesi, sıklıkla hem cumhuriyet hem de imparatorluk dönemlerinde Roma topraklarının tamamını tanımlamak için kullanılmaktadır.

Etrüskleri, Sabinleri, Samnitleri ve Yunan yerleşimcileri zapt eden Tarquinius döneminden (MÖ 6. yüzyıl) itibaren Roma kenti giderek güçlendi ve MÖ 3. yüzyılın ortalarında İtalya'ya hâkim oldu. Roma, Akdeniz'in batısında *Kartaca'yla, doğusunda Helenistik dünyayla savaşlar yaptı. *Pön Savaşları'nda elde ettiği başarı sayesinde Sicilya'da (241), İspanya'da (201) ve Afrika'nın kuzeyinde (146) ilk denizaşırı topraklarını kazandı. Öte yandan Makedonya Savaşları ise Roma'ya Küçük Asya'nın belli bölümleri, Makedonya ve Yunanistan üzerinde egemenlik getirdi. Ren Nehri'nden Atlantik'e kadar Galya toprakları ile Suriye, *Pompeius ve Iulius *Caesar'ın (Jül Sezar) seferleriyle imparatorluğa katıldı. Mısır da *Actium Muharebesi'nin ardından MÖ 31'de ilhak edildi. *Augustus, doğal sınırları içerisinde

Roma İmparatorluğu

Roma İmparatorluğu. *Harita, Roma İmparatorluğu'nun en geniş topraklara ulaştığı halini (MS 117) göstermektedir. Roma, MÖ 6. yüzyılda küçük bir yerleşimken MS 2. yüzyılın başlarına gelindiğinde bilinen Avrupa dünyasının büyük bölümüne hâkim olmuştu. MÖ 260 civarında İtalya'da egemenlik kuran Roma daha sonra hem doğuya hem batıya yayıldı. MÖ 133'te artık Kartaca'nın batı Akdeniz'de ve Afrika'nın kuzeyinde sahip olduğu toprakların tamamı Roma İmparatorluğu'na dahil edilmişti. Bunlara doğuda Makedonya ve Küçük Asya toprakları eklendi. Yayılma bir 150 yıl daha sürdü ve İmparatorluk, en geniş sınırlarına MS 117'de Traianus döneminde ulaştı. Traianus'un halefi Hadrianus, İmparatorluk sınırlarını sağlamlaştırma girişiminde bulundu ve doğuda Fırat'ın gerisine çekilirken Britanya'da da ünlü duvarı inşa ettirdi. Buna karşın 50 yıl geçmeden İmparatorluk çöküş dönemine girmişti.*

imparatorluğu sağlamlaştırmayı amaçlamıştı. Buna karşın Claudius, MS 43'te Britanya'yı istila etti. 106'da *Traianus, Tuna Nehri'nin öte yakasından düzenlenen akınlara karşılık Daçya'yı Roma eyaleti yaptı. Ancak Daçya, 270'te terk edildi. Traianus'un Mezopotamya'yı ilhakı da çok kısa (114-117) sürdü.

Bu devasa imparatorluk, sağlam bir ulaşım sistemi ve *Roma lejyonları tarafından korunan iç huzurla bir arada tutuldu. Roma filoları deniz taşımacılığının güvenliğini sağlarken askerlerin hızlı hareket edebilmesi için inşa edilen *Roma yolları ağı, ticareti, şahsi seyahatleri ve imparatorluk posta sistemini kolaylaştırdı. Tek bir hukuki sistem geliştirilmesi ve ortak bir dil kullanılması (batıda Latince, doğuda Yunanca) birliği ayakta tuttu. Etkili su ve lağım sistemlerinin de yardımıyla imparatorluğun dört bir yanında kentler büyüdü. Hatta Roma etkisi ve ticareti; Hindistan, Rusya, Güneydoğu Asya ve *İpek yolu üzerinden Çin'e kadar yayıldı.

İmparatorluğun başarıları, aynı zamanda çöküşünü de hazırladı. Toprakların devasa boyutlara ulaşması, iktidar mücadeleleri ve toprağa aç göçmen kabilelerin istilalarıyla birleşince devletin yıkılmasına yol açtı. 410'da Roma, *Vizigotlar tarafından yağmalandı. 455'te *Vandallar, Kartaca'yı fethetti. 476'da da Batı Roma İmparatorluğu'nun son hükümdarı Romulus Augustulus devrildi. Doğu Roma İmparatorluğu (*Bizans İmparatorluğu) ise 1453'e kadar varlığını sürdürdü. *Gibbon'un *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*[75] (1776-81) kitabı, imparatorluk Roması'nın parçalanmasını anlatan klasik bir eserdir.

75 Edward Gibbon, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*, İndie Kitap, 2020. (ÇN)

Roma lejyonu Eski Roma'da ordunun kısımlarından biri. Lejyonlar, kriz zamanlarında devletin savunulması için kendi kendini donatan vatandaş milislerden ortaya çıktı. İkinci *Pön Savaşı sırasında *Scipio Africanus, muharebe düzenini yeniden örgütledi ve askeri taktikleri geliştirdi. *Marius döneminde mülksüz erkekler de askere alınmaya başladı. Ayrıca profesyonel bir ordu yaratıldı ve yeni eğitim yöntemleri hayata geçirildi. Toplamı 6000 askerden oluşan 10 kohortun her biri bir isim, numara ve kartal armasına sahip sancaklar taşıyordu. Kendi içinde de *centurion*'ların komutasındaki *centuria*'lara (her bir *centuria* 100 asker) ayrılan kohortlar, ordunun ana taktik birliği haline geldi. Ayrıca alayların hepsi süvariler ve yedek birliklerle destekleniyordu.
*Augustus, imparatorluğun sınırlarını takviye etmek için bir kalıcı ordu kurdu. Bu orduda her biri numaraya ve onursal unvana sahip 28 kalıcı lejyon olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan *Severus bunlara üç lejyon daha eklerken *Constantinus da sayıyı artırmış, ama esnekliği sağlamak ve isyan çıkarmalarını engellemek için lejyonları 1000 askerle sınırlandırmıştır. Ayrıca Constantinus, lejyonları senato temsilcilerinin yerine atlı *praefect*'lerin emrine vermiş ve sancaklarına bir Hıristiyanlık simgesi eklemiştir. İlk zamanlarda emekli olan lejyonerlere "kolonilerden" birinde toprak tahsis ediliyor, böylece lejyonerler, imparatorluğun dört bir yanında Romalaştırıcı ve barışı koruyan bir rol oynuyordu. Ancak Augustus döneminden itibaren toprak yerine para almak lejyonerler açısından daha faydalı hale geldi. Yine de pek çoğu, önceden görev yaptıkları topraklara yerleşmiş ve fiilen söz konusu bölgeleri "kolonileştirmiştir".

Roma Senatosu Toprak sahibi aristokrasi ve *patricilerin, kökleri Roma krallarının kraliyet konseylerinde yatan meclisi. MÖ 4. yüzyılın sonlarından itibaren Senato'nun kapsamı genişletildi ve pleb kökenliler de Senato'ya girmeye başladı. *Sulla, üye sayısını 600'e sabitlese de *Caesar döneminde bu, 900'e yükseltildi. Bir danışma organı olan Senato'da kimilerinin üyeliği babadan oğula geçiyor (patriciler) kimilerinin ise kendi yaşamıyla sınırlı oluyordu (*conscripti*). İkinci grupta bulunanlar eski yargıçlardı. Başyargıç sıfatıyla konsüllerin topladığı Senato'dan geçen kararlar, orada toplanan halk tarafından onaylanıyordu. Bütün yargıçların, tekliflerini halka sunmadan önce Senato'ya vermeleri beklenirdi. Gracchi döneminden itibaren bu usulün üstünden atlanmaya başlandı. Senato'nun itibar ve servete dayanan yetkileri gerçek olmasına karşın resmi bir temelden yoksundu. İmparatorlar dahi göstermelik de olsa "Babalar"a danışırdı. MS 3. yüzyıla kadar bütün tunç paraların üstünde "Senato'nun İstişari Kararıyla" ibaresi bulunurdu.

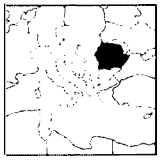
Roma yolları İlk olarak İtalya Yarımadası'nda ortaya çıkan ve daha sonra Roma kentini genişleyen Roma İmparatorluğu'yla birleştiren bir sistematik ulaşım ağı. Roma yollarının ilk parçası, Samnit topraklarıyla bağlantı sağlayan *Appius Yolu'ydu. MÖ 220'de inşa edilen Flaminia Yolu ise Rimini'ye giden büyük bir anayoldu. Brindisi'den denize açılan yolcular için Egnatia Yolu, karadan Yunanistan üzerinden Bizantion'a uzanıyordu. MS 1. yüzyıla gelindiğinde Alpler'i geçen üç yol bulunuyor, Domitianus Yolu da Rhone Vadisi'nden İspanya'ya kadar gidiyordu. Her eyalette askeri ve ticari amaçlarla bu türden yollar yapılmıştı. Britanya'da anayolların çıkış noktası Londinium'du (Londra). Bu yollardan *Watling Caddesi ve *Ermine Caddesi gibileri bugün Anglosakson isimleriyle anılmaktadır. Birkaç kalın tabaka şeklinde tasarlanan Roma yollarının kenarlarına hendekler kazılıyor ve bakımı mühendisler tarafından yapılıyordu.

Romanov 1613'ten 1917 Devrimi'ne kadar Rusya'ya hükmeden hanedan. Kargaşalık Dönemi (1604-13) denilen iç

savaş ve anarşi döneminin ardından Mihail Romanov, imparator seçildi ve 1645'e kadar ülkeyi yönetti. Onu Aleksey (1645-76) ve Fyodor (1676-82) izledi. Sözü edilen imparatorlar döneminde Rusya, en önde gelen Slav devleti oldu. Sonraki imparatorlar ise Rusya'yı büyük bir Avrupa devletine dönüştürdü. Bu hükümdarlar arasında en başarılıları I. *Pyotr (Büyük Petro) (1689-1725) ve II. *Katerina'ydı (Büyük Katerina) (1762-96).

Romanya

Başkent:	Bükreş
Yüz ölçümü:	238.391 km²
Nüfus:	21.790.479 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 yeni ley = 100 bani
Dini yapısı:	%81,9 Ortodoks, %6,4 Protestan; %4,3 Katolik
Etnik yapısı:	%83,4 Rumen; %6,3 Macar; %1,2 Roman
Diller:	Rumence (resmi), Macarca, Romanca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, NATO, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Birliği (AB)

Doğusunda Karadeniz'e kıyısı olan bir Doğu Avrupa ülkesi. Komşuları kuzey ve doğuda Ukrayna ve Moldova Cumhuriyeti; batıda Macaristan ve Sırbistan; güneyde Bulgaristan'dır.

Fiziki Romanya'nın hemen hemen yarısı dağlıktır. Kuzeybatıdan aşağı doğru kıvrılan Karpatlar, orta kesimlerde Transilvanya Alpleri'yle birleşir. Bu bölgede yağış miktarı yüksek olup geniş ormanlar bulunur. Ülkenin kalanını oluşturan ovanın büyük bölümü Avrupa'daki en zengin topraklara ev sahipliği yapmaktadır. Tuna Nehri, ülkenin güney sınırını oluşturmakta ve Karadeniz'deki deltasına doğru akmaktadır.

Ekonomi 1989'da Nicolae Ceauşescu'nun (Nikolay Çavuşesku) baskıcı komünist rejimi sona erdiğinde Romanya'da köhne ve çağın gerisinde bir sanayi ve yaygın yoksulluk vardı. Piyasa ekonomisine geçişi ancak 2000'den sonra hız kazanabildi. Bu süreç, 2004'ten itibaren AB üyelik şartlarıyla teşvik edildi. Buna karşın nüfusun beşte biri hâlâ yoksulluk içinde yaşamaktadır. Tarım, işgücünün neredeyse üçte birini istihdam etmektedir. Başlıca ekim ürünleri arasında tahıllar, şeker pancarı, ayçekirdeği, patates ve üzüm bulunur. Kömür, demir cevheri, petrol ve doğalgaz yeraltı kaynaklarından bazılarıdır. İhracat açısından en önemli sanayi kolları makineler ve makine teçhizatı, metaller ve metal ürünleri, tekstil, ayakkabı, kimyasallar, madenler ve yakıtlardır. Ayrıca çeşitli tarım ürünleri de ihraç edilir.

Eflak ve Boğdan olarak bilinen bölgeler, 15. yüzyıldan itibaren *Osmanlı İmparatorluğu'nun parçasıydı. Ancak daha sonra Rusya ve Avusturya, Türklerin bölgedeki egemenliğine yönelik tehdit oluşturmaya başladı. 1812'de Rusya, Boğdan'ın kuzeydoğusunda (günümüzde Moldova) hâkimiyeti ele geçirdi. Ardından gelen 40 yılda Rumen milliyetçileri, Türklere karşı pek çok ayaklanma çıkardı. Bölge *Kırım Savaşı boyunca Rus işgali altında kaldıktan sonra Eflak ve Boğdan bağımsız prenslikler ilân etti. 1861'de iki prenslik birleşerek Romanya'yı kurdu ve hükümdar olarak yerel bir prens olan Alexandru Cuza'yı seçti. 1866'da Cuza'nın tahttan indirilmesi üzerine Hohenzollern-Sigmaringen Prensi Karl seçildi. *Berlin Kongresi'nde Romanya'nın bağımsızlığı tanındı ve Prens Karl, Kral I. *Carol (1881-1914) olarak tahta çıktı. Carol'un Alman yanlısı politikası, 1883'te Romanya'nın 1882 Üçlü İttifakı'na (Almanya, Avusturya ve

İtalya) katılmasına neden oldu. I. Dünya Savaşı'nda Romanya, bir süre tarafsız kaldıktan sonra 1916'da İtilaf Devletleri'ne katıldı. Ülke, *Versay Barış Antlaşması'nda topraklarını ikiye katladı. Yeni katılan toprakların büyük bölümünü, Macaristan'dan alınan Transilvanya bölgesi oluşturuyordu. I. Carol'un ardından I. Ferdinand (1914-27), onun ardından da II. *Carol (1930-40) kral oldu. Faşist bir rejim kuran II. Carol, 1940'ta topraklarının çoğunu *Mihver Devletleri'ne bırakmak zorunda kaldı. Rumen kuvvetleri, 1941-1942 taarruzlarında Alman ordularıyla işbirliği yaptı. Öte yandan *Stalingrad Muharebesi'nden sonra Kızıl Ordu ilerleyişe geçti ve Romanya, SSCB ve Bulgaristan'a toprak kaybetti. 1948'de komünist bir rejim kuruldu ve gelecek 20 sene boyunca ülke, Sovyet uydusu olarak hareket etti. Romanya, Nicolae Ceauşescu'nun (Nikolay Çavuşesku) devlet başkanlığı döneminde (1967-89) eskisinden çok daha bağımsızdı. Fakat Ceauşescu rejimi, giderek vahşileşti ve otoriterleşti. 1987'de ekonomide sıkı önlemler alınmak zorunda kalındı. 1989'da baş gösteren demokrasi hareketi, şiddetli bir devrimle ve Ceauşescu ve eşinin Noel gününde idam edilmesiyle sonuçlandı. Ardından devlet başkanı seçilen Ion Iliescu önderliğinde Milli Kurtuluş Cephesi (FSN) kuruldu. Iliescu ve arkadaşları, çoğunlukla eski komünistlerdi. Bu dönemde hükümete karşı düzenlenen halk gösterileri sert bir şekilde ezildi. Transilvanya'daki Macarlara ve geniş yerli Çingene nüfusuna yönelik etnik şiddet arttı. Romanya Demokratik Kongresi (CDR) gibi bazı grupların muhalefetine rağmen Iliescu, 1992 devlet başkanlığı seçimine kadar iktidarını korudu. Bu sırada IMF'den 748 milyon dolarlık bir kredi aldı. 1995'te Temsilciler Meclisi, 3000 işletmeyi etkileyen Toplu Özelleştirme yasasını yürürlüğe soktu. Iliescu, 1996'daki devlet başkanlığı seçimlerinde CDR'nin adayı Emil Constantinescu tarafından yenilgiye uğratıldı. Toplumsal kargaşalık ve etnik azınlıklara saldırılar devam etti. 2000-2004 arasında Iliescu yeniden devlet başkanlığında bulundu. Arkasından merkez sağdan Traian Basescu devlet başkanı seçildi. Romanya, 2004'te NATO'ya, 2007'de AB'ye katıldı. Basescu, 2007'de bir meclis soruşturması girişimini atlattıktan sonra 2009'da başa baş geçen seçimleri kazanarak yeniden devlet başkanı oldu. *Kredi Krizi'nden sonra Romanya, bocalayan ekonomisini desteklemek amacıyla 2009'da AB, IMF ve Dünya Bankası'ndan kurtarma kredisi aldı (2011'de ikinci bir kredi için anlaşılsa da bu imkân değerlendirilmedi). Kredi, kemer sıkma ve özelleştirme önlemleri alınması şartlarıyla verilmişti. Söz konusu önlemler, halk eylemlerine ve 2012'de Basescu'ya karşı bir başka soruşturma girişimine yol açarak siyasi istikrarsızlığı artırdı.

Rommel, Erwin ("Çöl Tilkisi" olarak da bilinir) (1891-1944) Alman feldmareşal. İtalyan taarruzunun başarısızlığa uğramasının ardından 1941'de Kuzey Afrika'ya gönderilen Rommel, Afrika Kolordusu'nun başına getirildi. 1942'de bir dizi sürpriz taktik manevra yaparak Tobruk'u ele geçirdi. Aynı yıl El-Alameyn'de Montgomery tarafından yenilgiye uğratıldı. Bunun üzerine ertesi yıl Almanya'ya geri çağrılarak kıyı savunmaları müfettişliğine atandı. 1944'te subayların Hitler'e yönelik düzenlediği komploya adı karışınca intihar etmeye zorlandı.

Roosevelt, Frankin D. (Franklin Delano Roosevelt; "FDR" olarak da bilinir) (1882-1945) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 32. ABD başkanı (1933-45). Roosevelt'in erken dönem siyasi kariyeri, 1921'de çocuk felcine yakalanmasıyla yarıda kesildi. Hastalığına rağmen Roosevelt, 1928'de tekerlekli sandalyede kamusal yaşama yeniden adım attı. 1932'de Demokrat Parti'nin başkan adayı olma başarısını gösterdi. 1933'te yürürlüğe koyduğu New Deal (Yeni Düzen) isimli ekonomik önlemler paketi, ABD'nin Büyük Buhran'dan

çıkmasına katkıda bulundu. Roosevelt, Amerika'nın II. Dünya Savaşı'na girmesinin ardından Müttefikler'in eşgüdümünün sağlanmasında önemli bir rol oynadı. 1940'ta üçüncü dönem için seçilen ilk ABD başkanı oldu; sonradan dördüncü dönem için de seçildi. Winston Churchill'le birlikte uluslararası ilişkilerin sekiz genel ilkesinden oluşan Atlantik Bildirisi'ni (1941) kaleme aldı. Bildiri'nin amacı, savaş sonrası barış görüşmelerine yol göstermekti.

Roosevelt, Theodore ("Teddy" olarak da bilinir) (1858-1919) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 26. ABD başkanı (1901-09). 1900'de başkan yardımcısı seçilen Roosevelt, 1901'de William McKinley'in suikasta uğraması üzerine başkanlık görevini üstlendi. Roosevelt, iç politikada, çıkardığı Antitröst Yasaları'yla öne çıktı. Öte yandan dışarıda, ABD'nin Panama Kanalı'nı inşa etme (1904-14) girişimini hayata geçirdi. Ayrıca 1906'da Rus-Japon Savaşı'nı sona erdiren müzakereleri yürüterek Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

Rosas, Juan Manuel de (1793-1877) Arjantinli diktatör (1835-52). Rosas, bağımsızlığın ardından Arjantin'e hâkim olan Liberallerin çöküşünü göz önüne alarak siyasi düşmanlarını sert bir şekilde bastırdı ve kişisel özgürlükleri kısıtladı. Genellikle bir **caudillo* olarak görülen Rosas, Arjantin'de ulusal birliğin tesis edilmesine katkıda bulunmuş becerikli bir siyasetçiydi. Paraguay ve Uruguay konusunda yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle iki kez (1838-40, 1845-50) Arjantin'i ablukaya alan Britanya ve Fransa gibi yabancı güçlere göğüs gerdi. Ocak 1852'de Justo José de Urquiza isimli başka bir *caudillo* tarafından devrildi ve İngiltere'ye kaçtı.

Rosenberg Davası (1953) ABD'de Julius Rosenberg ve eşi Ethel'in 1944-1945 arasında atom silahlarına ilişkin bilgi toplamak ve bu bilgileri Sovyet ajanlarına teslim etmek suçlamasından hüküm giydiği bir casusluk davası. Julius ve Ethel Rosenberg, bir ABD mahkemesi tarafından casusluk suçlamasıyla ölüme mahkûm edilen ilk ABD'li sivil vatandaşlar oldu. Suçlu olduklarına işaret eden tek ciddi delil, itirafçı bir casusun söyledikleriydi. Rosenberg'lere gösterilen merhametsiz tavır, 1950'lerde ABD'yi kasıp kavuran kuvvetli komünizm karşıtı hissiyatın bir yansımasıydı. Komünizmin çöküşünden sonra kamuoyuna açıklanan deliller, en azından Julius'un casusluktan suçlu olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Rosetta Taşı Üzerinde Mısır *hiyerogliflerinin çözülmesinde önemli bir rol oynayan yazıtların yer aldığı bir siyah bazalt parçası. Napoleon'un Mısır'ı işgali sırasında, 1799'da Mısır'da İskenderiye yakınlarındaki Rosetta'da (Reşit) bir Fransız asker tarafından bulunan taş; Yunanca, demotik Mısırca ve Mısırca hiyeroglif yazılar içeriyordu. MÖ 196'dan kalma bu üç metnin karşılaştırmalı incelemesini Thomas Young ve Jean-François Champollion yaptı. Champollion, nihayet 1821-1822'de hiyerogliflerin sırrını çözdü. Taş, Londra'daki British Museum'da muhafaza edilmektedir.

Roskilde Antlaşması (1658) İsmini Danimarka'nın doğusundaki bir limandan alan, İsveç ile Danimarka arasında yapılmış bir antlaşma. İsveç Kralı X. Karl, Danimarka Kralı II. Frederik'i yendikten sonra yapılan bu antlaşma, Danları İsveç anakarasından kesin olarak çıkardı. Ayrıca Danlar; Halland, Skane, Blekinge (bölgeler) ve Bornholm adasının yanı sıra Norveç'teki Trondheim ve Bohuslan topraklarını da İsveç'e bıraktı. Bornholm, 1660'ta geri alındı.

Ross, Sir John (1777-1856) Britanyalı kâşif. Ross, 1818'de Baffin Körfezi'ne yönelik, 1829-1833 arasında da Kuzey-batı Geçidi'ni bulmak üzere seferler düzenledi. İkinci seferinde Kral William Adası, Boothia Yarımadası ve Boothia Körfezi'nin haritalarını çıkardı.

Rothschild Ailesi Yahudi bir bankacı aile. Ailenin üyeleri, 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında hem ekonomik hem siyasi meselelerde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Hesse-Kassel markgrafının mali danışmanı olan Frankfurtlu Mayer Amschel Rothschild, 18. yüzyılda Rothschild bankasını kurdu. Mayer Amschel Rothschild ve beş oğlu, *Devrim ve *Napolyon Savaşları yıllarında zenginleşti ve 1804'te Londra'ya taşındı. Burada paralı asker orduları toplanması için krediler verdiler ve Napoleon'un *Kıta Ablukası'nı delecek yollar aradılar. 1815'ten sonra Avrupa'nın bütün büyük şehirlerinde Rothschild bankaları açıldı. Mayer'in oğullarından Anselmus (1773-1855), Prusya kralının danışma meclisine girerken Salomon (1774-1855) Metternich'in mali danışmanı oldu. Nathan (1777-1836) ise Rothschild bankasının Londra şubesini kurdu. Nathan'ın oğlu Lionel (1808-79), Britanya Avam Kamarası'nda milletvekili olan (1858) ilk Yahudi'ydi. Lionel, 1875'te Britanya hükümetine, *Süveyş Kanalı'nın hisselerini satın alması için 4 milyon pound borç verdi. Onun oğlu **Nathan** (1840-1915), Britanya'da soylu unvanı alan ilk Yahudi oldu. Ayrıca Nathan hem Fransa'daki hem de Britanya'daki Yahudi topluluklarının gayriresmi başı olarak görülüyordu. Balfour Deklarasyonu, Nathan'ın ikinci baron ve seçkin bir bilim adamı ve bilgin olan oğlu Lionel Walter'e (1868-1937) hitaben yazıldı. Rothschild ailesi, hâlâ bankacılık sektörü ile sanat ve bilim hamiliğinde önde gelen bir ailedir.

rotten borough[76] Britanya'da bir tür Parlamento *borough*'su[77]. 1832'ye gelindiğinde bu bölgelerdeki nüfus fiilen ortadan kaybolmuştu. Öncesinde bu tür 50'den fazla *borough* vardı ve her birine iki milletvekili düşüyordu. Bunların arasında en kötü durumda olanlardan biri çok az seçmenin bulunduğu Old Sarum, diğeri de Dunwich'ti. İkisi de çoğunlukla Kuzey Denizi'ne gömüldü. *Rotten borough*'lar, 1832 *Reform Yasası'yla kaldırıldı.

Rough Riders[78] ABD 1. Gönüllü Süvari Alayı'na verilen isim. Büyük oranda Albay Leonard Wood ve Yarbay Theodore *Roosevelt tarafından 1898 *İspanya-Amerika Savaşı'nda görev yapmak üzere silah altına alınan Rough Riders; korucular, kovboylar, Amerikan yerlileri ve üniversite öğrencilerinden oluşuyordu. En dikkat çeken başarıları, Küba'da San Juan Tepesi'ne yaptıkları taarruzdu. Atlarını Florida'da bıraktıkları için bu taarruzu yaya gerçekleştirmişlerdi.

Roundheads *Bkz.* YUVARLAKKAFALAR.

Rouvroy, Claude-Henri de, Saint-Simon Kontu (1760-1825) Fransız toplumsal reformcu ve filozof. Fransız Devrimi'nin yarattığı kaosa karşılık yeni bir toplumsal örgütlenme teorisi geliştiren de Rouvroy, sonraları Fransız sosyalizminin kurucusu olarak gösterildi. Teorisinin merkezinde toplumun sanayiye dayalı bir düzen içinde örgütlenmesi gerektiği vardı. Bu düzen, sanayi faaliyetinin önderlerince örgütlenmeli ve ruhani anlamda bilim adamları tarafından yönlendirilmeliydi.

Rousseau, Jean-Jacques (1712-78) İsviçre doğumlu Fransız filozof ve yazar. 1750'den itibaren yazdığı, var olan toplumsal düzene ağır eleştiriler yönelten, bir dizi eseriyle ün kazandı. Felsefesinin temelinde insan doğasının esasında iyilik olduğu düşüncesi yatıyordu. İnsanın bu durumunu "soylu vahşi" kavramında özetleyen Rousseau, uygarlığın insan doğasını çarpıttığını öne sürdü. Rousseau, *Emile*[79] (1762) isimli romanında çocukların doğal çevrelerinde tam anlamıyla bireysel gelişimlerini sağla-

76 Türkçeye bire bir olarak "çürük seçim bölgesi" şeklinde çevrilebilir. (ÇN)

77 Borough, Britanya'da Parlamento'ya temsilci gönderen kasabalara verilen isim. (ÇN)

78 Maddedeki özel anlamı dışında İngilizcede hergele binicileri veya sık sık at binenler için kullanılan bir isim. (ÇN)

79 Jean Jacques Rousseau, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, Çev. İsmail Yerguz, Alfa Yayınları, 2019. (ÇN)

yacak ve onları uygarlığın yoz etkilerinden koruyacak eğitim ilkelerini formülleştirdi. *Toplumsal Sözleşme*[80] (1762) eserinde Fransız Devrimi'nin getirdiği fikirlerin büyük bölümünü önceden ortaya koydu. Ayrıca *İtiraflar*[81] (1782) kitabıyla ilk otobiyografi örneklerinden birini verdi.

Roy, Ram Mohan (1772-1833) Hint dini ve toplumsal reformcu. Hayatı boyunca Roy, özellikle belirlediği bazı eski Hindu gelenekleri temelinde Hint toplumunun reform edilmesi için çalıştı. Liberal fikirlerini ifade edeceği bir araç olarak Atmiya Sabha'yı (Dostluk Derneği) kurdu. Hıristiyanlığın etik ve insancıl yanlarından faydalanarak bir tektanrıcı ibadet biçimi geliştirdi. Putperestliği ve dulların yakılması (*suttee*), çokeşlilik, kadına yönelik ayrımcılık ve kast sistemi gibi halk arasında yaygın olan bazı âdetleri eleştirdi. Ayrıca 1817'de Kalküta'da Hindu Koleji'nin ve İngiliz eğitim yöntemlerinin kullanıldığı birkaç orta dereceli okulun kurulmasına katkıda bulundu. 1828'de Tanrı Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyet'in, Hindistan'ın entelektüel, toplumsal ve dini hayatında derin etkileri oldu.

Rozvi İmparatorluğu Adını Şona halkına mensup Karanga kabilesinin bir aşiretinden alan ve 15. yüzyılda **mvene mutapa*'nın egemenliğine dayanarak kurulan bir Doğu Afrika imparatorluğu. Aslen ruhani önderler ve komutanlar olduğu düşünülen Rozviler, 1480'e gelindiğinde günümüzdeki Zimbabve ve Mozambik topraklarının tamamını işgal etmişti. 1500 civarından itibaren *Çangamir hükümdarlığında İmparatorluk'un orta ve güney bölgeleri ayrılırken liman bölgeleri de Kilva devletine tabi oldu. Rozviler, iç kesimlerdeki altın madenciliğine hâkimdi. Bir süre Portekizlilerin fetih girişimlerini savuşturmalarına karşın 1629'da *mvene mutapa*, Portekiz egemenliğine girmeyi kabul etti. İmparatorluk nihayet 1830'larda Ndebeleler tarafından sona erdirildi.

Rowlatt Yasası (1919) Bay Justice Rowlatt'ın başkanlığındaki bir komitenin hazırladığı rapor üzerine Britanya Hindistanı'nda çıkarılan baskıcı bir yasa. Rapor, devrimci komplolara ve terör faaliyetlerine karşı özel savaş dönemi yetkilerinin sürdürülmesini önermişti. Yasanın Hint milliyetçileri arasında yarattığı tepki, Mohandas *Gandhi tarafından ülke çapında izlenen *satyagraha politikasına yönlendirildi. Rowlatt Eylemleri olarak anılan bu süreç, *Amritsar Katliamı'yla sonuçlandı.

Rowntree Girişimci ve hayırsever bir İngiliz aile. Bakkallık yapan Joseph (1801-59), birkaç Kuveykır okulu kurdu. Onun oğlu Henry Isaac (1838-83), York'ta kakao ve çikolata imalatı yapan bir aile şirketi oluşturdu. Henry'nin kardeşi Joseph (1836-1925) de 1869'da şirkete ortak oldu ve daha sonra 1904'te sosyal yardım ve politika araştırmalarını desteklemek üzere üç Rowntree vakfı kurdu. Joseph'in 1925-1941 arasında şirketin yönetim kurulu başkanı olan oğlu B(enjamin) Seebohm (1871-1954), York'ta yoksulluk araştırmaları (1897-98, 1936) yaptı.

Rönesans (Fransızca "yeniden doğuş" anlamında) İtalya'da 14. yüzyılda başlayıp 16. yüzyılda zirveye çıkan ve Avrupa'yı etkisine alan entelektüel ve sanatsal bir atılım dönemi. Yeniden doğuş kavramı, klasik dönemin yeniden canlandırılmasına atıf yapmaktadır. Mimar, ressam, bilim insanı, şair ve matematikçi Alberti ile Leonardo da Vinci, bu fikrin adeta vücuda gelmiş halleridir. İlk Rönesans mimarı olarak görülen Brunelleschi, Roma kalıntılarına duyduğu ilgiden yola çıkarak antik dönemin en iyi örnekleriyle yarışacak binalar yaratmıştır. Önde gelen diğer mimarlar arasında, çağdaşları tarafından Yüksek Rönesans'ın en başarılı mimarı olarak gösterilen Bramante ve Palladio sayılabilir. Heykel alanında ise

80 Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Vedat Günyol, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019. (ÇN)

81 Jean Jacques Rousseau, *İtiraflar*, Çev. Serkan Özburun, Kaknüs Yayınları, 2018. (ÇN)

antik dönem ruhunu 15. yüzyılda Donatello özümsemiştir. Ghiberti, Michelangelo ve diğer başka sanatçılar da antik dönemde bilinmeyen dışavurum olasılıklarını ortaya koymuştur. Resimde doğaya sadık kalmak, erken dönem Rönesans ressamlarının ana kaygısı olmuştur. Söz konusu ressamlardan Giotto ve Masaccio, temsil sorunlarına bilimsel çözümler üretirken perspektifin icadı, doğanın gerçekçi bir şekilde yansıtılabilmesine katkıda bulunmuştur. Michelangelo, Raffaello ve Tiziano gibi bazı sanatçılar, resimlerinde insan figürlerine doğal halleriyle yer vererek çığır açmıştır. 1425 civarı dönemde Rönesans'ın beşiği Floransa olmasına karşın 16. yüzyılın başlarına gelindiğinde (Yüksek Rönesans) Venedik ve Roma da eşit derecede önemli hale gelmiştir. İtalyan Rönesansı'nın idealleri ve imgelemi, esas olarak Avrupa'nın geri kalanına ancak 1500 civarında yayılmaya başladı. İtalya'dan gelen bu yeni fikirleri Alman topraklarına taşımayı görev belleyen Dürer, "Kuzey Rönesansı"nın en göze çarpan sanatçısıydı. Yüksek Rönesans sanatı temel alınarak Almanya'da aşırı zarafet ve incelik hissini betimleyen bir tarz geliştirildi. Bu tarz, sonradan Maniyerizm olarak adlandırıldı.

Edebiyatta Rönesans'ın öncüleri, başta Petrarca, Dante ve Boccaccio (İtalya) olmak üzere hümanist bilginler ve şairlerdi. Nazım ve nesir, Latince yerine yerel dillerde yazılmaya başlandı. Matbaanın icadı da fikirlerin yayılmasına katkıda bulundu. Rönesans'ın İtalya dışındaki önde gelen yazarlarından bazıları şunlardı: Erasmus (Hollanda); Montaigne ve Rabelais ile Pléiade şairleri (Fransa) Lope de Vega ve Cervantes (İspanya), Edmund Spenser, Sir Philip Sidney, Shakespeare ve Sir. Francis Bacon (Britanya). Rönesans, ayrıca tiyatro eserlerinin temsilini ve içeriğini de derinden etkiledi. Bu dönemde oyun yazarları, eserlerinde klasik biçim ve sınırlamalar kullandı. Özellikle Fransa'da tiyatro eserleri, klasik dönemlerde olmadığı kadar sistemli hale getirildi. Rönesans'ın pek çok başka alanda da geniş kapsamlı sonuçları oldu. Keşfetme güdüsü, *Diaz de Novaes, *da Gama ve *Magellan'ın keşif seyahatlerinin önünü açtı. Dolayısıyla bu keşifler de coğrafya ve haritacılıkta mesafe alınmasına ve yeni topraklarda koloniler kurulmasına neden oldu. Astronomlar Kopernik, Kepler ve Galileo, gezegenlerin hareketine ilişkin yeni teoriler ortaya attı. Biyoloji, kimya, fizik ve tıp alanlarında atılımlar yapıldı. Flaman anatomist Vesalius, *De humani corporis fabrica* (1543) adında etkili bir anatomi inceleme kitabı yazdı. Rönesans döneminde kazanılan sorgulama ruhu, Kilise'ye yönelik bakış açısını etkileyerek reforma giden yolun taşlarını döşedi.

Ruanda

Başkent:	Kigali
Yüz ölçümü:	26.338 km²
Nüfus:	12.012.589 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Ruanda frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%49,5 Katolik; %39,4 Protestan; %4,5 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%84,0 Hutu; %15,0 Tutsi; %1,0 Tva
Diller:	Ruandaca, Fransızca, İngilizce (hepsi resmi), Svahili
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Milletler Topluluğu

Doğu orta Afrika'da yer alan küçük bir ülke. Ülkenin batıda Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kivu Gölü; kuzeyde Uganda; doğuda Tanzanya; güneyde Burundi'yle sınırı vardır.

Fiziki Dağlık bir bölgede bulunan Ruanda'da ekvatoral iklim rakıma göre

değişiklik göstermektedir. Ülke, Tanganyika Gölü'nün başında, Büyük Rift Vadisi'nin doğu ucunda yer almakta olup aynı zamanda volkaniktir.

Ekonomi Ruanda, dünyanın en yoksul ülkelerinden biridir. Afrika'daki en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan ülkenin büyük çoğunluğu geçimlik tarımla uğraşmaktadır. Kahve, çay ve hurma, ihraç edilen başlıca tarım ürünleridir. Kasiterit (bir kalay cevheri), en önemli yeraltı kaynağı olup ihracı da yapılmaktadır. Diğer yeraltı kaynakları arasında volframit, altın ve doğalgaz bulunur. Fakat doğalgaz rezervleri çıkarılmamaktadır. Sınırlı imalat sanayisinin kolları çimento, tarım ürünleri, meşrubat ve sabundur.

Tarih Ruanda, bugünkü sınırlarına 19. yüzyılın sonlarında Tutsi krallarının hükümdarlığında kavuştu. Hayvancılıkla uğraşan Tutsi kralları, tarımcı Bahutuları (Hutu) yönetiyordu. 1890'da Almanya, Ruanda'yı Alman Doğu Afrikası topraklarına kattı. Ülke, 1916'da Belçika kuvvetleri tarafından ele geçirildi ve Milletler Cemiyeti'nin mandasına verildi. 1959'da Tutsi ile Hutu kabileleri arasında yaşanan içsavaşın ardından Ruanda, 1961'de cumhuriyet, ertesi yıl ise bağımsız oldu. Ülkede egemen duruma gelen Hutular, çok sayıda Tutsi'yi sürgüne yolladı. Öte yandan Devlet Başkanı Juvénal Habyamarina iktidara geldikten sonra iç istikrar arttı. 1975'te Habyarimana'nın partisi Ulusal Devrimci Kalkınma Hareketi (MRND), kendisini tek siyasi örgüt ilân etti. Habyarimana; 1978, 1983 ve 1988'de yeniden seçildi. Ekim 1990'da üyelerinin çoğu Tutsi olan Uganda merkezli Ruanda Vatansever Cephesi (FPR-Front Patriotique Rwandaise) Ruanda'yı istila etti. Belçika ve Fransa kuvvetleri, istilanın püskürtülmesine katkıda bulundu. Bu sırada Afrika Birliği Örgütü kuruldu. 1991'de yeni bir anayasayla muhalefet partileri yasal hale getirilse de FPR buna dahil olmayı reddetti. Genel seçim düzenlenmesi şartıyla 1992'de bir koalisyon hükümeti kuruldu. Buna karşın Tutsi-Hutu gerilimi varlığını sürdürdü. 1994'te Habyarimana suikasta uğrayınca 500 bin civarında Tutsi, Hutuların denetimindeki ordu tarafından katledildi. Paul *Kagame önderliğindeki FPR, arkasından çıkan içsavaştan galip çıktı. Ancak bu, milyonlarca Hutu'nun misilleme korkusuyla ülkeyi terk etmesine yol açtı. Her ne kadar Kagame'nin başında olduğu geniş tabanlı bir hükümet oluşturulsa da etnik şiddet devam etti. Öte yandan 1990'ların sonunda birkaç milyon mülteci ülkeye geri döndü ve BM, soykırımdan sorumlu olanları yargılayacak uluslararası bir mahkeme kurdu. 2000'de Kagame, geçici Ulusal Meclis tarafından devlet başkanlığına seçildi. 2003'te yürürlüğe giren yeni bir anayasanın ardından düzenlenen Ruanda'nın ilk çok partili seçimleri de Kagame'nin zaferiyle sonuçlandı. 2005'te Hutu bir isyancı grup, silahlarını bıraktığını ilân etti. Baskı ve şiddetin damgasını vurduğu 2010 seçimlerinde Kagame, bir kez daha galip çıktı. 2009'da Ruanda, *Milletler Topluluğu'na katıldı.

Ruanda-Urundi *Bkz.* BURUNDİ.

Ruapekapeka (Maorice "yarasa yuvası" anlamında) Yeni Zelanda'daki müstahkem köylerden (*pa*) biri. Ruapekapeka, 1844-1845'te Avrupa egemenliğine karşı mücadele veren Hone Heke'nin müttefiki Maori şefi Kawiti tarafından savunuluyordu. Toplarıyla birlikte 1000 civarında Britanya askeri ve Britanya'nın müttefiki 500 Maori köye saldırdı. Kawiti ve halkı, yaklaşık 24 saatlik çarpışmadan sonra, çok fazla kayıp vermeden köyü terk etti.

Rubicon Kuzeydoğu İtalya'da San Marino yakınlarında Adriyatik'e dökülen küçük bir dere. Rubicon, eskiden İtalya ile Cisalpin Galya arasındaki sınırı belirliyordu. MÖ 49'da Iulius Caesar (Jül Sezar), ordusuyla Rubicon'u geçerek (yani kendi eyaletinin dışına çıkarak) Senato ve Pompeius'a savaş açtı.

Rudd, Kevin (Michael) (1957-) Avustralyalı İşçi Partisi üyesi siyasetçi, başbakan (2007-10, 2013). Rudd, daha Australian National Üniversitesi'ne girmeden İşçi Partisi'ne katılmıştı. Asya Çalışmaları bölümünden mezun olduktan sonra diplomatlık (1981-88), Queensland İşçi Partisi başkanına kalem müdürlüğü (1988-92) ve Queensland Bakanlar Kurulu Ofisi genel müdürlüğü (1988-92) yaptı. İşçi Partisi, Queensland'da iktidarı kaybedince KPMG muhasebe şirketinde çalıştı. Ardından federal parlamentoya seçildi. 2001'den itibaren gölge bakanlık yapan Rudd, 2006'da parti liderliğine geldi ve 2007 seçimindeki İşçi Partisi zaferi sonucunda başbakan oldu. Fakat 2010'a gelindiğinde artık halk desteğini kaybetmişti. Dolayısıyla yerini Julia *Gillard'a bırakmak zorunda kaldı. Gillard döneminde dışişleri bakanlığı (2010-12) görevinde bulunmasına karşın parti içi kavgalar sürünce istifa etti. Nihayet Haziran 2013'te Gillard'ı koltuğundan etti ve başbakanlık görevini üstlendi. Ancak on hafta sonra yapılan genel seçimde yenilgiye uğradı. Aynı yılın devamında siyasetten çekildi.

Ruggero, II. (veya **Roger Guiscard**) (yak. 1095-1154) *Sicilya kralı (1130-54). Normanların İtalya'nın güneyine ve Sicilya'ya yayılması Robert ve Roger *Guiscard kardeşlerle başladı. Önceleri bu yayılma papanın aleyhine gerçekleşti. Fakat sonradan papa, gönülsüz de olsa kardeşlerle işbirliği yaptı. Melfi Antlaşması (1059), kardeşlere İtalya'nın güneyini Yunanlardan, Sicilya'yı da Müslümanlardan alma yetkisi verdi. Roger Guiscard öldüğünde Sicilya halihazırda Normanların elindeydi. Onun oğlu II. Ruggero, 1113'ten itibaren fiilen Sicilya'yı yönetmesine karşın hâlâ kendisine tehdit oluşturan anarşik Norman baronları üzerinde egemenlik kurmak durumundaydı. Bu durum, 1129'da papanın baronları desteklemesiyle daha da önem kazandı. Ruggero, 1130'dan itibaren *antipapanın mücadelesini destekledi. Papa II. Innocentius tarafından aforoz edilmesine ve iç isyanlara rağmen 1140'ta iktidarını sağlamlaştırdı. Malta, Korfu ve Yunan anakarasındaki pek çok kenti fethetti. Ayrıca Trablus ile Tunus kenti arasındaki toprakların çoğuna da hâkimdi. 1140'ta gözden geçirilmiş yeni bir kanunname çıkaran Ruggero, hükümdarlığının son yıllarında Batı Avrupa'daki en gelişmiş hükümetlerden birini yönetti. Palermo'daki sarayının sanat ve ilim konusundaki itibarı yüksekti.

Ruhani, Hasan (1948-) İranlı din adamı ve siyasetçi, devlet başkanı (2013-). Din eğitimi aldıktan sonra 1972'de Tahran Üniversitesi Hukuk bölümünden mezun oldu. Hükümete yönelik İslamcı muhalefette faaliyet gösteren Ruhani, 1977'de İran'dan kaçtı ve ertesi yıl o dönem Fransa'da sürgünde olan Ayetullah *Humeyni'nin yanına gitti. Ruhani, İslam Devrimi'nin ardından, Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi sekreterliği (1989-2005) dahil olmak üzere çeşitli görevlerde bulundu. 2003-2005 arasında ülkenin nükleer programına ilişkin yürütülen müzakerelerde İran heyetinin başkanıydı. 2005'te radikal kanattan Mahmud Ahmedinejad'ın devlet başkanı seçilmesi üzerine görevlerinden istifa etti. 2013'te devlet başkanlığı seçimlerinde ılımlıların adayı oldu ve açık ara bir zafer kazandı. Göreve başladıktan hemen sonra selefinin benimsediği uzlaşmaz diplomatik tutumu yumuşattı.

ruhban serbestisi (İngilizcesi **benefit of clergy**) Ruhban sınıfına mensup bir kimseyi, herhangi bir suçlamayla karşılaştığında sıradan bir mahkemede yargılanmaktan muaf tutan ayrıcalık. Bu kimseler ancak kilise mahkemelerinde yargılanabilirdi. Kilise mahkemeleri, yargılamalarında daha yumuşak tavır alıyordu. Kötüye kullanılmaya açık bir sistemdi. Özellikle Ortaçağ gibi ruhban sınıfının kalabalık ve kişilerin statüsünün güçlükle tespit edildiği dönemlerde bu durum görülüyordu. Zira genelde okumayı bilen herkes ruhban

sınıfına dahil kabul ediliyordu. İngiltere'de bu sistem Başpiskopos *Thomas Becket ile II. *Henry arasındaki temel anlaşmazlık konularından biri oldu. Söz konusu ayrıcalıkların büyük bir kısmının verilmesi ancak Thomas Becket'in 1170'te öldürülmesinin ardından gerçekleşebildi. Daha sonraları çeşitli yasalarla kısıtlanan uygulama 1827'de tamamen kaldırıldı.

Rump Parlamentosu *Bkz.* KISA PARLAMENTO.

Rundstedt, Gerd von (Karl Rudolf Gerd von Rundstedt) (1875-1953) Alman feldmareşal. Von Rundstedt, II. Dünya Savaşı'ndaki Polonya ve Fransa seferlerinde komutanlık yapmak üzere 1939'da emeklilikten geri çağrıldı. 1941'de Sovyetler Birliği'nin istilasına komuta etti. Ancak Hitler'in emirlerine karşı gelerek Sovyet karşı taarruzuna direnme şansını artırmak amacıyla Rostov'dan geri çekilince görevden alındı. 1942-1945 arasında Fransa'yı işgal altında tutan kuvvetlerin başında bulundu. Aralık 1944'te *Ardenler Taarruzu kapsamında Bulge Muharebesi'ni başlattı. Mart 1945'te komuta yetkileri elinden alınan von Rundstedt, Mayıs'ta ABD ordusu tarafından esir edilse de 1949'da sağlık sorunları gerekçesiyle serbest bırakıldı.

Rupert, Prens (1619-82) İngiliz Kralcı general, Pfalz Elektröü V. Friedrich'in oğlu ve I. Charles'in yeğeni. Bohemya'da doğan Rupert, İngiltere'ye giderek 1642'de içsavaş patlak vermeden hemen önce Kralcı tarafa katıldı. Savaşın başlarında süvari komutanı olarak nam saldı. Fakat bir dizi başarılı çarpışmanın ardından Marston Moor'da (1644) ve Naseby'de (1645) Parlamento kuvvetlerince yenilgiye uğratıldı. Restorasyon'a (1660) kadar esas olarak Fransa'da yaşadı. Ardından İngiltere'ye döndü ve Hollandalılara karşı deniz harekâtlarına (1665-67 ve 1672-74) komuta etti. 1670'te Kanada'da Hudson's Bay Company şirketinin ilk müdürü oldu. Sanat ve bilimle yakından ilgilenen Rupert, ayrıca İngiltere'ye bakır klişe baskıyı ilk getiren kişidir.

Rus Devrimi (1905) Rusya'da II. *Nikolay yönetimi ile sanayi işçileri, köylüler ve silahlı kuvvetler arasında yaşanan bir çatışma. Ağır vergiler, yoksulların sıkıntılarını giderek büyütmüştü. Rusya'nın *Rus-Japon Savaşı'nda mağlup olması huzursuzluğu daha da artırdı. Saint Petersburg'da düzenlenen barışçıl bir gösteriye imparatorluk askerleri ateş açarak karşılık verdi. Bunun üzerine Potemkin isimli savaş gemisinde isyan çıktı ve şehirde bir sovyet, yani işçi vekilleri konseyi oluşturuldu. İmparator, *Duma meclisinin kurulması dahil olmak üzere reform taleplerine boyun eğdi. *Sosyal Demokrat Parti, sistemin tümden yıkılması için mücadeleyi sürdürdü ve sert misillemelerle karşılaştı. İlerleyen süreçte demokratik özgürlükler kısıtlandı ve yönetim giderek daha da gericileşti.

Rus Devrimi (1917) Rusya'da II. *Nikolay yönetiminin devrilerek yerine *Lenin önderliğinde *Bolşevik iktidarının kurulması olayı. 1917 Rus Devrimi iki aşamada gerçekleşti: Birincisi, Mart'ta (eski takvimde Şubat) imparatorluk yönetimini deviren liberal (Menşevik) bir devrim; ikincisi, Kasım'da (eski takvimde Ekim) sosyalist (Bolşevik) bir devrim. Rusya'da uzun bir baskı ve kargaşalık dönemi yaşanmıştı. Bunun üstüne Rus halkının artık I. Dünya Savaşı'nda çarpışmak istememesi eklenince var olan hükümeti devirmek amacıyla bir dizi şiddetli çatışmaya girildi. Devrimciler; demokratik, Batı tarzı bir cumhuriyet kurmak isteyen liberal seçkinler ile ülkede *Marksist bir proleter devlet kurmak üzere şiddet kullanmaya hazır sosyalistler olarak ikiye bölündü. Petrograd'da (Saint Petersburg) imparatorluk askerlerinin desteğiyle yapılan grevler ve isyanlar, imparatorun tahttan çekilmesine ve böylece 300 yılı geçen Romanov hükümdarlığının

sona ermesine (Şubat Devrimi) yol açtı. *Duma'da (Parlamento) oluşturulan bir komite, Prens Lvov yönetiminde liberal bir geçici hükümet atadı. Lvov, sonradan görevi sosyalist devrimci *Kerenskiy'e devretti. Kerenskiy, Petrograd İşçi ve Asker Vekilleri Sovyeti'nin artan muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Ekim Devrimi, Lenin önderliğindeki Bolşevikler tarafından neredeyse kansız bir darbeyle gerçekleştirildi. İşçi Konseyleri (*Sovyetler), büyük şehirlerde hâkimiyeti ele aldı. Ayrıca Almanlarla ateşkes yapıldı. Temmuz 1918'de bir Sovyet anayasası ilân edildi ve Lenin, hükümeti Petrograd'dan Moskova'ya taşıdı. Yaklaşık üç yıl daha devam eden *Rus İçsavaşı, Bolşeviklerin zaferi ve *Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla sonuçlandı.

Rus İçsavaşı (1918-21) 1917 *Rus Devrimi'nin ardından Rusya'da bazı Batılı güçlerin desteklediği komünizm karşıtı Beyaz Ordu ile Sovyet *Kızıl Ordusu arasında gerçekleşen bir çatışma. İçsavaş, kimi zaman İtilaf Müdahalesi Savaşı olarak da anılmaktadır. Karşı devrimci kuvvetler, Aralık 1917'de *Bolşeviklere karşı örgütlü bir direniş başlattı ve *Trotskiy (Troçki) tarafından aceleyle toparlanan bir orduyla çarpıştı. Fransız, Britanyalı, Alman ve ABD birliklerinden oluşan bir kuvvet, Rusya'nın kuzeyindeki Murmansk'a çıktı ve Arhangelsk'i işgal etti (1918-20). Baltık devletlerindeki milliyetçi ayaklanmalar; Litvanya, Estonya, Letonya ve Finlandiya'nın ayrılmasına yol açtı. Öte yandan Fransa'nın desteğini arkasına alan bir Polonya ordusu, Polonya sınırını geçerek başarıyla Rus Ukraynası'na ilerledi. Sovyetler Birliği, Polonya ordusunun bu sırada ele geçirdiği toprakları ancak II. Dünya Savaşı'nda geri alabildi. ABD ve Japon kuvvetlerinin çıkarma yaptığı Sibirya'da ise Amiral Kolçak, komünizm karşıtı "Tüm Rusya Hükümeti" içinde savaş bakanı görevi görüyordu. Kolçak, salıverilen savaş esirlerinden meydana getirilen bir Çek lejyonunun yardımlarıyla Trans Sibirya Demiryolu'nun bazı bölümlerinde hâkimiyeti ele aldı. Fakat Kolçak Çeklerin ihanetine uğrayıp öldürülünce önderlik General *Denikin'e geçti. Denikin, 1918-1920 arasında *Bolşeviklerden temizlenmiş bir "Birleşik Rusya" kurmaya çalıştı. 1919'da Ukrayna'da büyük bir taarruz başlatan Denikin, Kafkasya'ya çekilmek zorunda kaldı ve Mart 1920'ye kadar direndi. Savaş, Kasım 1920'ye kadar Kırım'da General Vrangel önderliğinde sürdürüldü. O yıl yaşanan bir kıtlık, köylülerin komünistlere karşı bir kez daha ayaklanmasına neden olmuştu. Diğer yandan Kronştad'da denizcilerin çıkardığı isyan, Kızıl Ordu tarafından bastırıldı. *Lenin, savaşı kazanmak amacıyla acımasız "savaş komünizmi" politikasını hayata geçirdi. Karşı devrimci kuvvetlerin, birbirleriyle dayanışma gösterememesi, nihayet dağılmalarına ve *Sovyetler Birliği'nin kurulmasına katkıda bulundu.

Rus-Japon Savaşı (1904-05) Mançurya ve Kore'ye hâkim olmak için yapılan önemli bir çatışma. Rusya'nın askerlerini Mançurya'dan çekeceğine dair verdiği sözü tutmaması üzerine Japonlar, savaş ilânında bulunmadan Mançurya'daki Port Arthur'da (günümüzde Lüshun) demirli Rus savaş gemilerine sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Port Arthur'la beraber Mançurya'nın başkenti Mukden de Japonların eline geçti. Rusların Baltık filosu, 28 bin kilometre (18 bin mil) kat ederek Doğu Çin Denizi'ne geldi ve Tsuşima Boğazı'nda Amiral Togo Heihaşiro (1846-1934) komutasındaki Japon filosu tarafından yok edildi. Bu, Japonya'nın hem karada hem denizde bir Batılı gücü yendiği ilk savaştı. Rus-Japon Savaşı, *Portsmouth Antlaşması'yla sona erdirildi. Rusya için utanç verici olan bu yenilgi, 1905 *Rus Devrimi'ne katkıda bulundu.

Russell, John, I. Kont Russell (1792-1878) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1846-52, 1865-66). Lort Grey'in hükümetinde (1830-34) yer alan Russell, 1832 Reform Yasa Tasarısını Parlamento'ya getiren kişiydi. 1846'da Sir

Robert Peel yıkılınca başbakan oldu. Daha sonra Lort Aberdeen'in koalisyon hükümetinde (1852-54) dışişleri bakanlığında bulundu. Yeni bir Reform Yasası'yla seçmen sayısını daha da artırma girişimi başarısız olunca Russell'in ikinci başbakanlık dönemi istifayla sonlandı.

Rusya (resmi adı Rusya Federasyonu)

Başkent:	Moskova
Yüz ölçümü:	17.098.242 km²
Nüfus:	143.420.000 (2005)
Para birimi:	1 ruble = 100 kopek
Dini yapısı:	%15,0-%20,0 Ortodoks; %10,0-%15,0 Müslüman; %2,0 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%77,7 Rus; %3,7 Tatar; %1,4 Ukraynalı; azınlık grupları
Diller:	Rusça (resmi), azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzey Asya ve Doğu Avrupa'da yer alan bir ülke. Kuzeyde Norveç ve Finlandiya; kuzeybatıda Polonya; batıda Estonya, Letonya, Litvanya, Belarus ve Ukrayna; güneyde Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Moğolistan, Çin ve Kore'yle sınırı vardır. Ayrıca ülkenin Baltık Denizi, Karadeniz, Hazar Denizi, Arktik Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Rusya, kuzeydoğuda Alaska'dan Bering Boğazı'yla ayrılır.

Fiziki Dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya, batıda Finlandiya Körfezi'nden doğuda Kamçatka zirvelerine, kuzeyde donmuş Novaya Zemlya adalarından güneyde ılık Karadeniz ile Kafkas Dağları, Pamir Dağları ve Çin ve Moğolistan sınırındaki diğer sıradağlara kadar uzanır. Kuzey-güney ekseninde yer alan Ural Dağları, ülkenin Asya ve Avrupa topraklarını birbirinden ayırmaktadır. Sibirya'nın plato ve ovaları, doğu bölgelerinin büyük bölümünü oluşturur. Batıda Urallar, Kuzey Avrupası'na kadar yayılmaktadır. Güneyde Hazar Denizi'ne doğru akan Volga, Obi, Yenisey ve kuzeyde Arktik Okyanusu'na dökülen Lena ile doğuda Pasifik Okyanusu'na dökülen Amur en büyük nehirler arasındadır. Verhoyansk'tan Anadır Dağları'na kadar Lena Nehri'nin doğusu bir dağlar bölgesidir. Baykal Gölü, Avrasya'nın en büyük, dünyanın da en derin gölüdür. Ülkeyi baştan başa tundra (en kuzeyde), orman, bozkır ve bereketli bölgeler kuşakları kaplamaktadır.

Ekonomi Komünizmin çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya, fiyatları serbest bırakarak ve özelleştirme ve toprak reformu yönünde önlemler alarak zorlu bir serbest piyasaya geçiş sürecine girdi. 1990'larda sürekli gıda kıtlıkları, hiperenflasyon ve bir mali kriz yaşandı. Fakat yıllar geçtikçe ekonomide büyüme yakalandı. Rusya topraklarının altında büyük bir servet potansiyeli yatmaktadır. Geniş kömür, demir cevheri, altın, platin, bakır, elmas ve başkaca metal yatakları, yeraltı kaynakları arasındadır. Ayrıca Sibirya'da dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervleri bulunmaktadır. Bu rezervler, başlıca ihracat kalemi olup son yıllarda diplomatik silah olarak kullanılmıştır. Çelik ve alüminyum gibi bazı metaller, kereste ve kereste ürünleri, kimyasallar ve imalat malları da ihraç edilmektedir. Adı geçen ağır sanayi kolları, Rus ekonomisinin temelini oluşturmaktadır.

En önemli tarım ürünleri ise tahıllar, ayçekirdeği, şeker pancarı, meyve ve sebzelerdir.

Tarih 9. yüzyılda Rurik Hanedanı, Doğu Slavlarına hâkim olarak *Kiev başkentli bütün Rusya'yı kapsayan ilk devleti kurdu. Bu güçlü devlet, 985 civarında Hıristiyanlığı kabul etti. Ancak Moğollar 13. yüzyılda Avrupa Rusyası'nın çoğunda egemenliği ele geçirmeden önce dahi devlet gerilemeye başlamıştı.

14. yüzyılın sonlarında Moğol egemenliğinin sona ermesinin ardından Moskova Prensliği en önde gelen devlet haline geldi. Zaman içinde Prenslik, eskiden bağımsız olan Novgorod (1478) gibi prenslikleri kendi bünyesine kattı ve süreç içerisinde otokratik ve merkezi bir Rus devleti yarattı. IV. *İvan (Korkunç İvan), tüm Rusya'nın çarı (imparator) unvanını alan (1547) ilk Moskova hükümdarıydı. Onun döneminde devlet, güneye ve Sibirya'ya doğru genişlemeye devam etti. İvan'ın ölümünü bir kargaşalık dönemi izledi. Zira *Boyar aileleri, I. Fyodor (hükümdarlığı 1584-98) ve *Boris Godunov iktidarına karşı çıkmıştı. Kargaşalık Dönemi'ndeki (1604-13) alt üst oluşlar sırasında tahtın birkaç adayı vardı. Bu dönem, Mihail Romanov tarafından tekrar sağlam bir yönetim kurulmasıyla sona erdi. *Romanov hanedanı, yayılma sürecini yeniden başlattı. Ayrıca hanedan, 1649'da köylüleri serfleştirdi. 18. yüzyılın başlarında I. *Pyotr, eski Moskova devletini Baltık'tan Pasifik'e kadar uzanan kısmen Batılılaşmış bir imparatorluğa dönüştürdü.

Bu tarihlerden itibaren Rusya, Avrupa meselelerinde önemli bir rol oynamaya başladı. İmparatoriçeler I. *Elizabeta ve II. *Katerina dönemlerinde ülke, *Polonya üzerinde egemenlik kurdu ve Osmanlı Türklerine karşı bir dizi zafer kazandı. Ruslar, 1798-1799'da Büyük Britanya, Avusturya, Napoli, Portekiz ve Osmanlı İmparatorluğu'na katılarak *Napoleon'a karşı savaştı. Tilsit Antlaşması'yla (1807) İsveç'ten Finlandiya alınırken ilk Osmanlı-Rus Savaşları'nda Besarabya ve Kafkasya'da topraklar elde edildi. Napoleon'un yenilgiye uğramasının ardından imzalanan *Viyana Antlaşması (1815), Avrupa kıtasında Rusya ve Avusturya'nın başlıca kuvvetler olduğunu tasdik etti. *Aralıkçıların liberal reform girişimleri acımasızca bastırıldı. Öte yandan Rusya, *1848 Devrimleri sırasında Macarların milliyetçi kalkışmalarını ezmesi için Avusturya'ya yardım etti. Başta Güneydoğu Avrupa'da olmak üzere Rusya ile Batılı güçler arasında yaşanan çıkar çatışmaları, *Kırım Savaşı'na yol açtı. 1861'de serflik kaldırıldı ve yerel yönetim, yargı ve eğitim sistemini değiştirme girişimleri belli bir ölçüde başarılı oldu. Fakat bu değişiklikler, Halkçılar ve diğer başka radikal reformcu grupların taleplerinden çok uzaktaydı. Rus yayılmacılığının 19. yüzyıl sonlarında *Berlin Kongresi'yle dizginlenmesi, Rusların Üç İmparator Birliği'ni terk etmesine ve daha sonra Britanya ve Fransa'yla Üçlü İtilaf'ı kurmasına (1907) yol açtı. Halkta tepki uyandıran *Rus-Japon Savaşı, 1905 *Rus Devrimi'ne neden oldu ve *Duma (Parlamento) kuruldu. Başbakan Stolıpin, kısmi bir tarım reformuna girişti. Esas olarak özel sermayeyle desteklenen Rus sanayisi, 20. yüzyılın başlarında hızlı bir şekilde büyüdü. Solcu Sosyal Demokrat Parti, kentlerde yoğunlaşan sanayi işçileri arasında destek toplasa da 1903'ten sonra *Bolşevikler ve Menşevikler olarak ikiye bölündü. Balkan milliyetçiliğine verdiği destek, Rusya'yı I. *Dünya Savaşı'na sürükledi. Savaşta halkın çektiği sıkıntılar, II. *Nikolay'ın etkisiz yönetimiyle birleşince arka arkaya isyanlar çıktı. Bu isyanlar, 1917 *Rus Devrimi'yle sonuçlandı ve Romanov hanedanı devrildi. Arkasından *Rus İçsavaşı ve 1922'de *Sovyetler Birliği'nin kuruluşu geldi.

Rus cumhuriyeti, Sovyet cumhuriyetlerinin açık ara en büyüğüydü; nüfusun yüzde 70'ini oluşturuyordu. Altı ülkeden, 49 eyaletten, beş özerk bölgeden ve 16 özerk cumhuriyetten oluşan Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, 1978'de yeni bir anayasaya sahip oldu. Sovyetler Birliği Komünist Partisi, 1980'lerin sonuna kadar federasyon üzerindeki sıkı denetimini sürdürdü. Bu tarihlerde bağımsızlık

yönünde baskılar artmaya başladı. 1990'da ilân edilen yeni bir anayasayla Rusya Halk Cumhuriyetleri Kongresi[82] ve Rusya Yüksek Sovyeti oluşturuldu. Boris *Yeltsin, çok partili demokrasiye geçiş ve ekonomik reform vaadiyle Yüksek Sovyet'in başkanlığına geldi. Haziran 1991'de Yeltsin, halkın oylarıyla Rusya Federasyonu devlet başkanlığına seçildi. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Devlet Başkanı *Gorbaçov'un Aralık'ta istifa etmesi üzerine Rusya, bağımsız ve egemen bir devlet oldu. Rusya, Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) adında yeni bir yapı kurulmasında öncü bir rol oynadı. Eski Sovyet cumhuriyetlerinin çoğu bu topluluğa katıldı. 1990'ların başında Rusya'nın yaşadığı sorunlardan bazıları özerk cumhuriyetler arasındaki gerilimler, etnik çatışmalar, kara ve deniz birlikleri ile teçhizatının ve nükleer silahların yeniden konuşlandırılması ve dibe doğru hızla ilerleyen bir ekonomiydi. 1993'te Yeltsin'in ekonomik reformları ulusal bir referandumla kabul edilince komünistler, Yeltsin yönetimine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulundu. Yeltsin parlamentoyu askıya aldı ve başkanlık kararnameleriyle ülkeyi yönetmeye başladı. Aralık 1993'te düzenlenen Federal Meclis seçimlerinde aşırı sağcı Rusya Liberal Demokrat Partisi, milliyetçi lideri Vladimir Jirinovskiy önderliğinde yükselişe geçti. 1994'te Kafkasya'daki Çeçenistan bölgesinde ciddi kargaşalıklar patlak verdi ve Müslüman Çeçenler bağımsız bir cumhuriyet ilân etti. İstilacı Rus kuvvetleri başkent Grozni'yi yerle bir etmesine karşın direniş sürdü. Ara ara gerçekleştirilen barış görüşmelerine rağmen Çeçenistan'ın statüsü sorunu hâlâ çözülememiştir. 1990'ların ortasında Yeltsin'in konumu, kötüye giden sağlığı ve 1995'teki milletvekili seçimlerinde Komünist Parti'nin elde ettiği zaferle iyice zayıfladı. Yeltsin 1996'da yeniden devlet başkanı seçilse de 1998 mali krizi, Yeltsin ile parlamento arasında yeni iktidar mücadelelerine yol açtı. Bunun sonucunda Yeltsin, dört kez bakanlar kurulunun tamamını görevden aldı. 1999'un son gününde beklenmedik bir şekilde istifa eden Yeltsin'in yerine Vladimir *Putin geçici devlet başkan vekili oldu. Putin, 2000'de devlet başkanı seçildikten sonra 2004'te bir seçim daha kazandı. Üst üste iki dönem sınırını takılan Putin, 2008'de aday olmayarak koltuğu Dmitriy *Medvedev'e bıraktı. Fakat kendisi de başbakanlığı üstlendi ve pek çoklarına göre bu dönemde Rusya'ya hâkim olmayı sürdürdü. 2012'de yeniden devlet başkanı seçildi. Putin döneminde yönetim giderek otoriterleşti. İçeride Sovyet dönemi yeniden canlandırılırken dışarıda da tekrar kendine güvenli bir tavır benimsendi. 2008'de Rusya, Gürcistan'la yaptığı kısa bir savaş sonucunda Güney Osetya ve Abhazya'da denetimi ele geçirdi. 2014'te *Ukrayna'da yaşanan istikrarsızlık karşısında Kırım ilhak edildi ve ülkenin doğusunda ayrılıkçı milisler desteklendi.

Ruyter, Michiel Adrianszoon de (1607-76) Hollandalı donanma komutanı. De Ruyter, Birinci *Hollanda-İngiltere Savaşı'nda Maarten *Tromp komutasında görev yaptı. İkinci ve üçüncü savaşlarda Cornelius Tromp'a rakip oldu. İngiliz filosunun parasızlıktan ötürü çakılıp kaldığını bilen de Ruyter, 1667'de Thames ve Medway Nehirlerinden yukarı doğru yelken açarak Chatham Tersanesi'nde iki gün boyunca pek çok gemiyi yok etti. Ardından İngiliz filosunun en yeni gemisi Royal Charles'i çalarak kaçtı.

Rye House Suikastı (1683) Whig aşırıcıların İngiltere Kralı II. *Charles'i ve kardeşi York Dükü James'i öldürme planı. James'i veraset silsilesinin dışında bırakma girişimleri başarısız olunca kurulan komplo, ismini Hertfordshire'deki suikastın düzenleneceği evden almıştır. Komplodan ötürü suçlananlardan Essex kontu intihar etmiş; Lort Russell ve Algernon Sidney ise eften püften delillerle ölüm cezasına çarptırılmıştır.

82 "Rusya Halk Vekilleri Kongresi" olmalı. (ÇN)

Ryswick Antlaşması (1697) *Dokuz Yıl Savaşı'nı sonlandıran antlaşma. XIV. *Louis; III. *William'ı İngiltere kralı olarak tanımış, Köln ve Pfalz'a egemen olma girişimlerinden vazgeçmiş, Lorraine'deki Fransız işgalini sona erdirmiş ve Lüksemburg, Mons, Courtrai ve Barselona'yı İspanya'ya geri vermiştir. Öte yandan Hollandalıların, Fransa'ya karşı bir duvar olarak İspanyol Hollandası'ndaki kalelere asker yerleştirmesine izin verildi. Fransa ise *Nijmegen Antlaşması'ndan beri elde ettiği topraklardan yalnızca Strazburg ve bazı Aşağı Alsas kentlerini koruyabildi.

S-Ş

SA *Bkz.* KAHVERENGİ GÖMLEKLİLER.

Sabinler Memleketleri Roma'nın kuzeydoğusundaki Apenin Dağları'nın yamaçları olan bir kabile. Anlatılana göre Sabinler, MÖ 8. yüzyılda Roma'daki ilk yerleşimlere katıldı. Efsanede Sabin kadınların bir festival sırasında Romalılar tarafından kaçırıldığı söylenmektedir. İntikam almak için bir ordu toplanmışsa da savaş meydanına kadınlar, yeni doğan bebekleriyle geldi ve iki taraf uzlaşma sağladı. Sabinler, ancak fethedildikten sonra Roma vatandaşı oldu.

Sacco-Vanzetti Davası ABD'de iki İtalyan göçmen Nicola Sacco ve Bertolomeo Vanzetti'nin cinayetten suçlu bulunduğu tartışmalı bir dava (1920-27). Pek çok insan hükmün, davalılara yönelik göçmen, *anarşist ve asker kaçağı oldukları önyargısıyla verildiğini iddia etti. Yargılamaların ardından Roma, Lizbon ve Montevideo'da ABD karşıtı gösteriler düzenlendi. Paris'te yapılan bir eylemde bombalı saldırı sonucu 20 kişi hayatını kaybetti. Yeniden yargılama adına altı yıl boyunca gösterilen çabalar sonuçsuz kaldı. Buna karşın yargıç, davayı idare etme şeklinden dolayı resmi makamlarca kusurlu bulundu. Ağustos 1927'de Sacco ve Vanzetti elektrikli sandalyede idam edildi. Olay, ABD'de savaş sonrası döneme hâkim olan *yalnızlık politikası ve muhafazakârlığa karşı kamuoyu oluşmasına katkıda bulundu. Sonradan toplanan deliller, suçun Joe Morelli önderliğindeki çetenin mensuplarınca işlendiğine işaret etti.

Sacheverell, Henry (1674-1724) İngiliz rahip ve vaiz. 1709'da Whig hükümetinin *Şanlı Devrim'in ilkeleri arasında yer alan dini hoşgörü politikalarını eleştiren iki vaaz verdi. Avam Kamarası, vaazları fitneye neden olduğu gerekçesiyle kınadı ve Sacheverell görevinden alındı. Ancak Sacheverell, halktan destek gördü. Kalabalıklar "Yüksek Kilise ve Sacheverell" diye bağırarak onu savunuyordu. Her ne kadar verilen ceza sembolik de olsa (vaaz vermekten geçici men) bu olay, siyasi bağlamı itibariyle önemliydi. Tory partisi, "Kilise tehlikede" mesajını kullanarak Whig partisine karşı toprak ağası muhafazakâr Anglikanların desteğini kazanmak arzusundaydı. Böylece ciddi anlamda zayıflayan hükümet, 1710'da yıkıldı.

Sadova Muharebesi (3 Temmuz 1866) Bohemya'nın Sadova kenti yakınlarında Feldmareşal Moltke önderliğindeki Prusya ordusu ile Benedek'in Avusturya ordusu arasında yapılan bir muharebe. Prusyalılar, üstün hareket kabiliyetleri ve silahlarıyla Benedek'i yenmeyi başardı. Bu muharebe, Yedi Hafta Savaşı'nın (*bkz.* AVUSTURYA-PRUSYA SAVAŞI) sonucunu belirledi ve Avusturya'nın Almanya'daki etkisini sona erdirdi. Böylece Prusya'nın Almanya'nın kuzeyindeki hâkimiyeti kesinleşti.

Safevi *Bkz.* I. İSMAİL.

Sağ Muhafazakâr veya gerici niteliğe sahip siyasi fikirler, hareketler ve partiler için kullanılan sıfat. Demokrasi veya sosyalizm karşıtı, otoriterlik yanlısı fikirler benimseyen milletvekilleri, *Fransız Dev-

rimi (1789) zamanındaki soyluları örnek alarak meclislerinde sağ tarafa oturma eğiliminde olmuştur. *Sol gibi "Sağ"ın da anlamı bağlama göre değişir. Sağ, farklı zamanlarda muhafazakâr, liberal ve hatta *faşist görünüme bürünebilmektedir. Son dönemlerdeki Sağ eğilimlere ise *Yeni Sağ adı verilmiştir.

sağlık hizmetleri Tıbbi hizmetlerin karşılanmasına verilen isim. 19. yüzyılda tıp biliminde heyecan verici gelişmeler yaşandı. Öte yandan sağlık risklerine ve kent sağlığının iyileştirilmesine yönelik farkındalık da artıyordu. 20. yüzyılın ortalarında devlete bağlı hastane ve kliniklerin açılması *sosyal devletin öncelikli meselelerinden biriydi. Britanya'da **Devlet Sağlık Hizmetleri** kurumu 1946'da oluşturuldu. Bu kurum, Birleşik Krallık halkına kapsamlı ve esas olarak ücretsiz bir tıbbi ve cerrahi hizmet sunuyordu. Vergilerle finanse edilen kurum, Avrupa'nın en büyük işverenidir. Kurucuları, halk sağlığı iyileştikçe maliyetin düşeceğini veya sabit kalacağını düşünüyordu. Ancak bekledikleri olmadı. Tıbbi gelişmelerin yeni tedavi süreçleri doğurması sonucunda maliyetler ivmelenerek arttı. Ayrıca ortalama ömrün uzaması (büyük oranda sağlık hizmetleri sayesinde) nedeniyle yaşlıların sağlık hizmeti talebinde yaşanan artış da buna katkıda bulundu. Arka arkaya gelen hükümetler, makul bütçeler dahilinde hizmet standardını korumak gibi bir sorunla karşı karşıya kaldı. Genelde bunu sağlık hizmetlerinin idaresi ve finansmanında yapılan değişikliklerle gerçekleştirdiler.

Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa cumhuriyetlerinin komünist rejimlerinde yalnızca devletin sunduğu sağlık hizmeti mevcuttu. Komünist Küba, bugün hâlâ bu sistemi uygulamaktadır. Diğer yandan Britanya ve pek çok Batı ülkesinde, özel sigorta sistemiyle finanse edilen sağlık hizmetleri devlete alternatif yaratmaktadır. ABD'de ise, aksine, Medicare ve Medicaid'in dışında sağlık kurumlarının çoğu özel sermayeye aittir. ABD'de bu alanda devlet müdahalesine yaygın bir direniş mevcuttur. Sağlık sigortası maliyetlerini düşürmeye ve erişilebilirliğini ve kapsamını artırmaya yönelik Başkan *Obama tarafından yürürlüğe sokulan reformlar (2010) tartışma yaratmıştır.

Saharov, Andrey (Dmitriyeviç) (1921-89) Rus nükleer fizikçi. Sovyetler Birliği'nin hidrojen bombası geliştirmesine katkıda bulunan Saharov, nükleer silahların yayılmasına karşı kampanya başlattı ve bu konuda Sovyetler ile Amerika'nın işbirliği yapması için çağrıda bulundu. Saharov, SSCB'de reform ve insan hakları adına cesurca mücadele ettiği için 1975'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Bir bilim insanı olarak edindiği uluslararası itibar, hapse atılmasını engellese de 1980'de Gorkiy'e (Nijniy Novgorod) sürüldü. Burada polis gözetimi altındaydı. 1986'da *glasnost* politikasının getirdiği yeni havayla serbest bırakıldı. Öldüğünde hem ülkesinde hem de Batı'da onurlandırıldı.

Said bin Sultan Seyyid (1791-1856) Umman ve Zanzibar'ın hükümdarı (1806-56). 1806'da *Umman'ın hükümdarı (Seyyid) oldu. Devletin başkenti Basra Körfezi kıyısındaki Maskat'taydı. Mombasa'nın hükümdarları Mazrui ailesi, sembolik olarak Said'e bağlılığını bildirmesine karşın bağımsızlık peşindeydi. Britanya'dan destek alan Said, 1822'de Mombasa'ya bir sefer düzenledi. 1827'de bizzat Mombasa'yı ziyaret etti. İlerleyen yıllarda pek çok Doğu Afrika limanını hâkimiyetine geçirdi. 1837'de Mombasa'daki Mazrui egemenliğini sona erdirdi. Ardından Britanya, Fransa ve ABD'yle ticari anlaşmalar yaptı. Said, 1828'de ilk defa Zanzibar'ı ziyaret ederek buradan mülk aldı ve bölgeye karanfil üretimini getirdi. 1840'ta Said, Zanzibar'ı topraklarına kattı. Afrika'nın en içlerine ticaret kervanları yollayarak fildişi ve köle arayışına girdi. Zanzibar, Doğu Afrika kıyısının ticari başkenti haline gelmişti. Said, her ne kadar Britanyalıların müttefiki olsa da köle ticaretini bitirmesi

yönünde onlardan sürekli baskı görüyordu. Bunun üzerine 1845'te köle ticaretine son veren bir anlaşma imzaladı. Öldüğünde imparatorluğunun Asya ve Afrika kısımlarını iki oğlu arasında paylaştırmıştı.

Saigo Takamori (1828-88) Japon asker ve devlet adamı. Alt düzey ama itibarlı bir *samuray ailesinin mensubu olan Saigo, *şogunluğun devrilerek *Meiji imparatorluk devletinin kurulmasında önemli bir rol oynadı. Karşılığında en yüksek onur payeleriyle ödüllendirildi. Başta kamusal yaşamdan çekilse de 1871'de İmparatorluk Muhafızları'nın komutanı olarak hükümete dönmeye ikna edildi. Zorunlu askerliğin getirilmesiyle samuray yaşam tarzının önemini kaybedeceğinden korktuğundan Kore'ye karşı bir intikam savaşı açılmasına önayak oldu. Savaş, bizzat kendisinin Koreliler tarafından öldürülmesiyle tetiklenecekti; fakat bu plan reddedilince 1873'te siyasetten çekildi. Daha sonra Kagoşima'daki özel okulu, samurayların rejimden hoşnutsuzluğunun merkezi haline geldi. 1877'de destekçilerinin eylemlerinden dolayı isyan etmeye zorlandı. *Yamagata önderliğindeki devlet güçleri tarafından yenilgiye uğrayınca kendisini askerlerinden birine öldürttü.

Saint-Just, Louis Antoine Léon Florelle de (1767-94) Fransız devrimci önder. *Fransız Devrimi başladığında Ulusal Muhafızlar subaylığına seçildi. *Robespierre'ye büyük sadakati sayesinde 1792'de Ulusal Konvansiyon'a atandı. İlk konuşmasında XVI. Louis'i kınadı. Ardından *Jirondenler, Jacques René Hébert ve *Danton'un devrilmesinde önemli bir rol oynadı. *Kamu Güvenliği Komitesi'nin en genç üyesi olarak Devrim'in sözde düşmanlarının yargılanmaksızın idam edildiği 1793-1794 Terör Dönemi'ni tertipledi ve devrimci orduların disiplinini sağlamak üzere pek çok göreve imza attı. Daha sonra Saint-Just, Robespierre'le birlikte idam edildi.

Saint Kitts ve Nevis (veya Saint Christopher ve Nevis)

Başkent:	Basseterre
Yüz ölçümü:	261 km²
Nüfus:	51.134 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Doğu Karayip doları = 100 sent
Dini yapısı:	%50,0 Anglikan; %25,0 Katolik
Etnik yapısı:	Siyahi, Britanyalı, Portekizli; ve Lübnanlı azınlıklar
Diller:	İngilizce (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Milletler Topluluğu, Karayipler Topluluğu (CARICOM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Bağlantısızlar Hareketi

Karayipler'deki Leeward Adaları'nda yer alan bir ada ülkesi.

Fiziki Oval şeklinde volkanik bir ada olan Saint Kitts'in bir ucundan diğer ucuna inişli çıkışlı dağlar uzanır. Güneydoğudaki dar kıstak, bir tuz gölleri kümesine doğru genişler. Üç kilometre daha güneye gidildiğinde küçük bir ada olan Nevis'e rastlanır. Her iki ada da ılıman ve tropik bir iklime sahiptir. Minik Sombrero adası da Saint Kitts ve Nevis adalar grubuna dahildir.

Ekonomi Turizm, 1970'lerde şekeri geçerek ekonominin can damarı haline gelmiştir. Devlet, ekonomiyi çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır. Başlıca ihracat kalemleri arasında makineler, gıda ve meşrubat, elektronik ve tütün bulunur. 300 yıldan uzun süredir en önemli faaliyet olan şeker sanayisi, arka arkaya kayıplar yaşanınca 2005'te tasfiye edilmiştir.

Tarih Aslen Karayip halkının yaşadığı adalara 1493'te Christopher Columbus (Kristof Kolomb) ayak bastı. Columbus, en büyük adaya Saint Christopher[83] ismini verdi. 17. yüzyılın başında İngiliz yerleşimciler, ismi kısaltarak Saint Kitts yaptı. Bu, Karayipler'deki başarıyla kurulan ilk İngiliz sömürgesiydi. Anguilla'yla birlikte adalar, 1882'de tek bir sömürge haline getirildi. 1958'de iki ülke birleşerek Batı Hint Adaları Federasyonu'nu kurdu. 1980'de Anguilla, Britanya'ya bağlı ayrı bir ülke olurken Saint Kitts ve Nevis de 1983'te Britanya Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsızlığını kazandı. Nevis, kendi yasama organına sahip olup istediği zaman Saint Kitts'ten ayrılma hakkını saklı tutmaktadır. 1998'de düzenlenen bir referandumda sandığa gidenlerin yüzde 60'ı ayrılıktan yana oy kullandı ancak bağımsızlık için gerekli üçte ikilik çoğunluk sağlanamadı.

Saint Laurent, Louis Stephen (1882-1973) Fransız-Kanadalı avukat ve devlet adamı. II. Dünya Savaşı sırasında adalet bakanı (1941-46) olarak yaygın Fransız-Kanadalı muhalefetine karşın sınırlandırılmış zorunlu askerlik hizmetini savundu. 1946'da dışişlerinden sorumlu devlet bakanı oldu. Mackenzie *King'den Kanada başbakanlığını devraldıktan (1948-57) sonra *NATO ittifakının oluşturulmasında önemli bir rol oynadı. Kanada'nın uluslararası itibarını yükseltmek için çok çaba gösterdi. Ayrıca Saint Laurent'in döneminde kayda değer bazı anayasal değişiklikler de yapıldı. Bu kapsamda "Dominyon" kelimesi, Kanada'nın resmi isminden çıkartıldı. 1949'da Newfoundland, onuncu eyalet oldu. 1949 ve 1953'teki açık ara zaferlerin ardından Saint Laurent, 1957 seçiminde yenilgiye uğradı. Başbakanlık görevini üstlenen yalnızca ikinci Fransız-Kanadalı olan Saint Laurent, İngilizce ve Fransızca konuşan Kanadalılar arasında iyi ilişkiler kurulmasına dikkate değer hizmetlerde bulundu.

83 Aziz Christopher. (ÇN)

Saint Lucia

Başkent:	Castries
Yüz ölçümü:	616 km²
Nüfus:	162.781 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Doğu Karayip doları = 100 sent
Dini yapısı:	%61,5 Katolik; %10,4 Yedinci Gün Adventisti; %8,9 Pentikostal
Etnik yapısı:	%85,3 siyahi; %10,9 melez; %2,2 Doğu Hint
Diller:	İngilizce (resmi), Fransızca kreolü
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Karayipler Topluluğu (CARICOM), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Karayipler'deki Windward Adaları'ndan biri olan ülke.

Fiziki 43 kilometre uzunluğunda olan Saint Lucia, kabaca oval bir şekle sahiptir. Güneybatıda sönmüş Qualibou Yanardağı bulunmaktadır. Piton Dağları'nın çifte zirvesinde saf yanardağ konilerine rastlanır. Bereketli yanardağ vadileri ve kıyı ovalarında bolca su kaynağı yer alır. Ülkenin güzel bir limanı vardır.

Ekonomi Turizm, GSYİH'nin neredeyse üçte ikisini sağlamakta olup başlıca döviz kaynağıdır. Diğer sanayi kolları arasında giyim, elektronik parça montajı ve meşrubat bulunur. *Off-shore* bankacılık da önemli bir yer tutar. Ülkede muz, hindistancevizi, meyve, sebze ve kakao yetiştirilmektedir.

Tarih Saint Lucia'nın ilk sakinleri olan Aravak yerlileri, Avrupalılar gelmeden

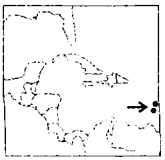
önce Karayip yerlileri tarafından adadan atıldı. 1605 ve 1638'de Britanya'nın adayı sömürgeleştirme girişimleri başarısız oldu. 1660'ta Fransızlar, Karayip halkıyla bir antlaşma yaparak adaya yerleşti. Birkaç kez el değiştirdikten sonra Saint Lucia, 1814'te Britanya'ya bırakıldı. 1924'te bir temsilci yerel hükümet kuruldu. 1958-1962 arasında ülke, Batı Hint Adaları Federasyonu'nun bir üyesiydi. 12 yıllık içişlerinde özerk yönetimin ardından 1979'da Britanya Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsız oldu. Ülke ekonomisi, 1993'te muz (dönemin başlıca ihraç malı) fiyatlarının Avrupa pazarında yaşadığı düşüşten olumsuz etkilendi.

Saint-Simon *Bkz.* ROUVROY, CLAUDE-HENRI DE, SAINT-SIMON KONTU.

Saint Vincent ve Grenadinler

Başkent:	Kingstown
Yüz ölçümü:	389 km²
Nüfus:	103.220 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Doğu Karayip doları = 100 sent
Dini yapısı:	%47,0 Anglikan; %28,0 Metodist; %13,0 Katolik
Etnik yapısı:	%66,0 siyahi; %19,0 melez; %6,0 Doğu Hint
Diller:	İngilizce (resmi), Fransızca kreolü
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Karayipler Topluluğu (CARICOM), Milletler Topluluğu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Bağlantısızlar Hareketi

Karayipler'de Windward Adaları'nda yer alan bir ada ülkesi. Ana ada olan Saint Vincent ile Grenadinler isimli iki adacıktan oluşmaktadır.

Fiziki Ana ada Saint Vincent, 29 kilometre uzunluğundadır. Yanardağ kökenli olan ada, faal Soufriere Yanardağı'na doğru uzanan ormanlık ve inişli çıkışlı dağlara sahiptir. Ülkede kartpostallık vadiler ve bol su kaynaklarına sahip bereketli araziler bulunmaktadır. İklim tropik olup kasırga ve yer yer depremlere rastlanmaktadır.

Ekonomi Turizm ve muz üretimi, en önemli ekonomik faaliyetlerdir. Küçük bir *off-shore* bankacılık sektörü bulunmaktadır. Yurtdışındaki vatandaşların gönderdiği paralar da önemli bir yer tutar.

Tarih 1498'de Christopher *Columbus (Kristof Kolomb) keşfettiğinde adalarda Karayip yerlileri yaşıyordu. 18. yüzyılda Avrupalılar, Karayip yerlileriyle antlaşmalar yaparak adaları sömürgeleştirdi. Adalar, birkaç kez el değiştirmesine karşın sonunda Britanya, 1796'da hâkimiyeti ele aldı. Karayip yerlilerinin çoğu sürüldü; kalanların büyük bir kısmı da 1812 ve 1902 yanardağ patlamalarıyla hayatını kaybetti. Britanya, adalara pek çok Afrikalı köle getirdi. 1834'te köleliğin kaldırılmasından sonra pek çok Portekizli ve Asyalı işçi, şeker kamışı plantasyonlarında çalışmak üzere bölgeye getirildi. Ülke, 1871'den 1956'ya kadar Britanya sömürgesiydi. 1958-1962 arasında Batı Hint Adaları Federasyonu'nun parçası olan Saint Vincent ve Grenadinler, 1979'da tam bağımsız oldu. 1984-2001 arasında ülke, Sir James Mitchell önderliğindeki sağcı Yeni Demokrat Parti tarafından yönetildi. Ancak 2001, 2005 ve 2010 seçimlerini Ralph Gonsalves'in lideri olduğu Birleşik İşçi Partisi kazandı.

Saksonlar İsimlerini büyük ihtimalle tek kenarlı kılıçlarından (*seax*) alan Cermen kabilelere verilen isim. Saksonlar, göç eden *Frankların baskısıyla Danimarka Yarı-

madası'ndaki memleketlerinden İtalya ve Frizye topraklarına doğru yayıldı. 3 ila 5. yüzyıllar arasında Kuzey ve Manş Denizlerinde korsanlık yaptılar. *Anglus ve Jütlerle birlikte Roma işgalinin geç dönemlerinde paralı asker olarak Britanya'ya geldiler. 5. yüzyılda kurdukları yerleşimlerle İngiltere'de *Anglosakson dönemini başlattılar. İsimleri İngiltere'de Wessex ("Batı Saksonlar"), Essex ("Doğu Saksonlar") ve Sussex ("Güney Saksonlar") kentlerinde; Almanya'da Saksonya bölgesinde yaşamaktadır.

Sal Yasaları Sal *Franklarının hukuki kurallar bütününe verilen isim. Kökleri 5. yüzyıl Galyası'na dayanan Sal Yasaları, *Clovis'ten (465-511) sonra bir kere de *Karolenj hanedanı döneminde çıkarıldı. Yasalar, hem ceza hem de medeni hukuk maddeleri içeriyor, faillere cezalar öngörüyordu. Ayrıca kız çocuklara miras olarak toprak kalamayacağı da hükümler arasındaydı. Sal Yasaları, daha sonra Fransa'da ve bazı Alman prensliklerinde kız çocukların tahta çıkmasını önlemek amacıyla kullanıldı.

Salamis Muharebesi (MÖ 480) Yunan-Pers Savaşları sırasında Ege Denizi'nde yapılan bir deniz muharebesi. Yunan komutan *Themistokles, Pers Kralı *Kserkses'in filosunu Salamis Adası ile anakara arasındaki dar sulara çekti. Sayıca az olmasına karşın ustaca idare edilen çevik Yunan triremeleri, sınırlı muharebe alanının Pers filosunda yarattığı karmaşadan çok iyi bir şekilde faydalanarak zafer kazandı. Böylece önceden *Termopilae ve Artemisium'daki ricatlar telafi edilmiş oldu.

Salazar, Antonio de Oliveira (1889-1970) Portekizli devlet adamı, başbakan (1932-68). Maliye bakanlığı yaptığı dönemde (1928-40) Portekiz'in ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak için sıkı para politikaları izledi. Uzun başbakanlık döneminde ülkeyi fiilen bir diktatör olarak yönetti. Kararlı bir şekilde muhalefetin üstüne yürüdü ve faşist çizgide yeni otoriter bir anayasa yürürlüğe soktu. Salazar, İspanya İçsavaşı ve II. Dünya Savaşı boyunca Portekiz'in tarafsızlığını korudu.

Salem Cadı Mahkemeleri (1692) Massachusetts eyaletindeki Salem'de cadı iddiasıyla 19 kişinin yargılanması ve idam edilmesi olayı. Papazın hanesindeki kızlar, kendilerine büyü yapıldığını öne sürünce bölgede cadı avı başlatıldı. Şeytana tapma iddialarının yarattığı panik etraftaki kasabalara da yayıldı ve 50 kişiye zulmedilirken 200 kişi mahkûm edildi. Increase *Mather ve Vali Sir William Phips, Ekim 1692'de cadı avı çılgınlığını sona erdirmeyi başardı.

Sallustius (tam adı **Gaius Sallustius Crispus**) (MÖ 86-35) Romalı tarihçi ve siyasetçi. Tarihçi sıfatıyla, MÖ 146'da Kartaca düştükten sonraki Roma'nın siyasi gerileme süreciyle ilgileniyordu. Sallustius, bu süreci aynı zamanda ahlaki bir çöküş olarak görüyordu. Bugüne ulaşan başlıca eserleri, Catilina Komplosu ve Iugurtha Savaşı'nı ele almaktadır.

Salmond, Alex (**Alexander Elliot Anderson Salmond**) (1954-) İskoç siyasetçi, başbakan (2007-14). Saint Andrews Üniversitesi'nde okuduğu dönemde *İskoç Ulusal Partisi'ne (SNP) katıldı. 1978'de mezun olduktan sonra devlet memurluğu ve bankacılık yaptı. Ardından 1987'de Birleşik Krallık Parlamentosu'na seçildi. 1990'da SNP'nin lideri oldu. Birleşik Krallık Parlamentosu'ndan ayrı yetkili bir İskoç parlamentosu kurulması (1997) yönünde verilen mücadelede öne çıktı. İskoçya Parlamentosu'nun ilk döneminde, 1999'da muhalefet liderliğine gelse de parti içinde yaşanan anlaşmazlıkların ardından istifa etti. 2001'den itibaren Birleşik Krallık Parlamentosu'nda SNP grubunun başkanlığını üstlendi. 2004'te tekrar parti liderliğine seçildi. Salmond, 2007'de İskoçya Parlamentosu'na seçildi ve SNP'nin kurduğu azınlık hükümetinin başına geçerek

İskoçya başbakanı oldu. 2011'de Salmond, SNP'nin seçimde salt çoğunluğu elde etmesiyle ikinci dönem için başbakanlık koltuğuna oturdu. SNP, İskoçya'nın bağımsızlığı konusunda bir referandum düzenleme sözü vermişti. Referandum, Eylül 2014'te yapıldı. Her ne kadar Salmond, "evet" için güçlü bir mücadele yürütse de İskoç seçmen, yüzde 10'luk bir farkla bağımsızlığı reddetti. Arkasından Salmond, başbakanlık ve SNP liderliği görevinden istifa etti.

Salote Tupou, III. *Bkz.* TONGA.

SALT *Bkz.* STRATEJİK SİLAHLARIN SINIRLANDIRILMASI GÖRÜŞMELERİ.

Samarya Orta Filistin'deki İbranilerin kuzey krallığının antik başkenti. Kent, günümüzde Batı Şeria'da Nablus'un kuzeybatısındaki Sabastiyah'ta bulunmaktadır. MÖ 9. yüzyılda inşa edilen Samarya, MÖ 721'de Asurlular tarafından ele geçirildi ve kente imparatorluğun diğer bölgelerinden insanlar yerleştirildi (2 Krallar 17,18). Yeni Ahit zamanlarında Samarya yeniden inşa edildi. Büyük Hirodes, kenti genişletti. Vaftizci Yahya'nın mezarının burada olduğu iddia edilmektedir.

Sami Nuh'un oğlu Sam'ın soyundan geldiği düşünülen bütün halklara verilen isim. Sami halkların başında Yahudiler, Araplar, Asurlular ve Fenikeliler gelmektedir.

Samnit Savaşları Roma'nın güney komşuları Samnitler ile Latinler arasında yapılan bir dizi savaş. İlk savaş (MÖ 343-341) kısa sürmesine karşın ikincisi (326-304) daha uzundu. Caudina Geçidi Muharebesi'ndeki yenilginin ardından Roma askerleri, sırtlarına mızrak boyunduruğu geçirilmek suretiyle köleler gibi yürütülerek aşağılandı. Yapımına 312'de başlanan *Appius Yolu'nun amacı, Roma ile savaş bölgesi arasındaki iletişimi güçlendirmekti. Savaşların üçüncüsünde (298-290) Galyalılar da Roma'ya karşı savaşa girdi; ancak yenilgiye uğratıldı. Samnitler, Roma'ya karşı devamlı düşmanca bir tutum içerisindeydi. İkinci *Pön Savaşı'nda *Hannibal'a yardım ettiler ve Sosyal Savaş'ta (90) son kez isyana kalkıştılar. Daha sonra *Marius'la ittifak kuran Samnitler, *Sulla tarafından ezildi ve memleketleri yerle bir edildi.

Samoa (önceden **Batı Samoa**)

Başkent:	Apia
Yüz ölçümü:	2831 km^2
Nüfus:	195.476 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 tala = 100 sene
Dini yapısı:	%31,8 Kongregasyonalist; %19,4 Katolik; %15,2 Mormon; %13,7 Metodist; %8,0 Tanrı Meclisi
Etnik yapısı:	%92,6 Samoalı; %7,0 Avronezyalı; %0,4 Avrupalı
Diller:	Samoa dili (resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Dünya Ticaret Örgütü

Güneybatı Pasifik'te dokuz adadan oluşan ülke, Samoa Takımadaları'nın bir parçasıdır.

Fiziki Ülkenin iki büyük adası Upolu ve Savai, volkanik olup mercan kayalıklarla çevrilidir. Adalar, her mevsim yeşil yağmur ormanları ile bataklıklara sahiptir.

Ekonomi Ülke ekonomisinin temelinde tarım ve balıkçılık yatmaktadır. Bu sektörler, işgücünün üçte ikisini istihdam etmekte ve ihracatın onda dokuzunu oluşturmakta-

dır. Ana sanayi kolu gıda işlemedir. Hindistancevizi kreması, hindistancevizi yağı ve kurutulmuş hindistancevizi başlıca ihracat kalemleridir. Genişlemekte olan turizm, GSYİH'nin dörtte birine katkı sağlar.

Tarih Samoa Takımadaları'na ilk kez, MÖ 1000 civarında yerleşildi. Adalar, Polinezyalıların doğuya doğru göçlerinin merkeziydi. Her ne kadar 1722'de Hollandalılar tarafından görülse de adalara 1768'de ilk ayak basan Avrupalı Louis-Antoine de *Bougainville'di. Almanya, Britanya ve ABD, 1899'a kadar adanın hâkimiyeti için rekabete girdi. Bu tarihte Samoa'nın batı bölümü Almanya egemenliğine geçerken doğu adaları Amerikan Samoası oldu. 1914'e kadar Alman protektorası olarak kalan Batı Samoa, ardından önce Milletler Cemiyeti Mandası (1920-46), sonra BM Vekalet Toprağı olarak Yeni Zelanda tarafından yönetildi. 1962'de Batı Samoa ismiyle tam bağımsızlık kazanıldı. 1970'te ülke, *Milletler Topluluğu'na katıldı. 1963'te II. Susuga Malietoa Tanumafili, devlet başkanı oldu. Tanumafili, *Fono* olarak bilinen meclisi dağıtma yetkisine sahip anayasal bir hükümdardı. 1990'da yetişkinlere genel oy hakkı tanındı. 1997'de ülkenin resmi adı Samoa olarak değiştirildi. 2007'de Tanumafili ölünce Samoa, meclisin seçtiği yeni devlet başkanı Tuiatua Tupua Tamasese Efi önderliğinde cumhuriyete geçti. Efi, 2012'de yeniden seçimi kazandı.

Samori Touré (1830-1900) Afrikalı komutan. Müslüman olan Samori, Yukarı Nijer'de bir askeri üs kurarak 1850'lerin ortalarından itibaren kendine taraftar toplamaya başladı. 1870'e gelindiğinde otoritesi Milo Nehri'nin Kanaka bölgesinde (günümüzde Gine'nin doğusu) kabul edilmişti. 1880'de artık, doğuda Yukarı Volta'dan batıda Fouta Djallon'a uzanan devasa bir Dyula imparatorluğuna hükmetmekteydi. Samori, imparatorlukta tek bir İslami idare sistemi kurmaya çalıştı. İmparatorluk hırsları, Fransızların emelleriyle çelişince 1882-1886 arasında yer yer çarpışmalar yaşandı. İslam'ı bütün halka dayatma girişimleri, 1888'de bir isyana yol açtı. 1891-1892'de gerçekleşen Fransız istilası, Samori'yi doğuya, Fildişi Sahili'nin içlerine doğru gitmek zorunda bıraktı. Buna karşın Fransız kuvvetleri tarafından ele geçirilerek Gabon'a sürüldü.

samuray (Japonca, "hizmet edenler" anlamında) Japonya'daki feodal beylere (*daimyo*) hizmet eden savaşçılara verilen isim. 12. yüzyıldan itibaren öne çıkan samuraylar, Hideyoşi döneminde münhasır silah taşıma hakkı elde edene kadar ayrı bir sınıf değildi. Sonrasında soydan devam eden bir kast haline geldiler. Samurayların alameti iki kılıçtı. Hal ve hareketleri *Buşido* (Savaşçı Usulü) denilen; sadakat, cesaret ve dayanıklılık niteliklerini öne çıkaran katı bir kurallar bütünüyle düzenleniyordu. Samuraylar, çocukluktan itibaren sert bir eğitime tabi tutuluyorlardı. Yenildiklerinde veya şereflerine leke sürüldüğünde son görevleri *seppuku* yapmak, yani törenle kendi iç organlarını çıkarmaktı.

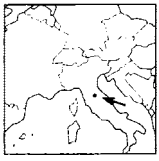
San Fransisco Konferansı (1951) Japonya ile II. Dünya Savaşı'nda savaştığı ülkeler arasında yapılacak bir barış antlaşması üzerinde uzlaşılması için toplanan bir konferans. Nisan 1952'de antlaşma yürürlüğe girdiğinde işgal dönemi (*Japonya'nın İşgali) resmen sona ermiş ve Japon egemenliği yeniden sağlanmıştı. Antlaşma uyarınca Japonya, Kore'nin bağımsızlığını tanıdı ve Tayvan, Pescadore Adaları, Kuril Adaları, Güney Sahalin ve savaştan önce Milletler Cemiyeti mandasıyla yönettiği Pasifik adaları üzerindeki haklarından feragat etti. Öte yandan Japonya'ya kendini savunma hakkı tanındı. Ancak ABD, Japonlar kendi savunma sorumluluklarını yerine getirebilecek seviyeye ulaşıncaya dek ülkede kendi kuvvetlerini bulunduracaktı. Sovyetler Birliği, antlaşmayı imzalamamasına karşın iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 1956'da yeniden başladı. Savaş sırasın-

da Japonya'nın fethettiği Asya ülkeleriyle barış antlaşmaları da 1950'ler boyunca tek tek tazminat konularındaki sorunlar çözüldükçe imzalandı.

San Jacinto Muharebesi (21 Nisan 1836) *Teksas'ın bağımsız bir cumhuriyet kurmak üzere verdiği kısa süreli mücadelesinin son önemli muharebesi. 800 Teksaslıyla birlikte Sam *Houston, San Jacinto Nehri'nde 1400 kişilik bir Meksika kuvvetini yenilgiye uğratarak Meksikalı önder *Santa Anna'yı esir aldı. Houston'un dayattığı ateşkes koşulları, Teksas'ın *de facto* bağımsızlığını tesis ediyor, Houston ise devletin başına getiriliyordu.

San Marino

Başkent:	San Marino
Yüz ölçümü:	61 km²
Nüfus:	32.448 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	Katolik
Etnik yapısı:	San Marinolular, İtalyan
Diller:	İtalyanca (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi

Etrafı tamamen İtalya'yla çevrili olan bir kara ülkesi.

Fiziki Apenin Dağları'nın yamaçlarında yer alan San Marino'nun büyük bir kısmını Titan Dağı kaplamaktadır.

Ekonomi Turizm, bankacılık, tekstil, elektronik ve seramik önemli sanayi kollarıdır.

Tarih Geleneksel anlatıya göre 301'de kurulan San Marino, 1291'de papa tarafından bağımsız bir devlet olarak tanındı. 1862'de birliğini yeni sağlamış olan İtalya'yla yapılan antlaşmayla ülkenin bağımsızlığı güvenceye alındı.

San Martín, José de (1778-1850) Arjantinli asker ve devlet adamı. Ülkesinin İspanyol hâkimiyetinden bağımsızlığına katkıda bulunan (1812-1813) San Martín, ardından Şili'nin kurtuluşu için Bernardo *O'Higgins'in yardımına koştu (1817-1818). Ayrıca Peru'nun bağımsızlığının kazanılmasında da rol oynadı ve 1821'de Peru'nun protektoru oldu. Ertesi yıl diğer büyük kurtarıcı Simón *Bolívar'la yaşadığı fikir ayrılıkları nedeniyle görevinden istifa etti.

Sanayi Devrimi Britanya'yı kırsal bir ekonomiden kentsel bir ekonomiye dönüştüren imalat sanayisinin örgütlenmesinde yapılan değişikliklere verilen isim. Sözü edilen süreç, 18. yüzyılda tarım tekniklerinin gelişmesi sonucunda İngiltere'de başladı. Bu sayede tarım işçileri topraktan bağımsız hareket edebildi ve tarım sektöründe çalışmayan büyük bir nüfusun gıda ihtiyaçlarının karşılanması mümkün oldu. Başta iç barış, kömür ve demir cevherinin varlığı, sermayenin varlığı ve buhar gücünün geliştirilmesi (daha sonra içten yanmalı motor ve elektrik) olmak üzere ekonomik, siyasi ve toplumsal etkenler bir araya gelerek fabrikalar inşa edilmesinin yolunu açtı. Böylece imalat mallarının seri üretimine geçildi. İş süreçlerinin fabrika sistemi olarak adlandırılan yeni bir temelde örgütlenmesi, işbölümü ve uzmanlaşmayı getirdi. Tekstil sanayisi, sanayileşmenin en büyük örneği oldu. Tekstil ürünlerinin imalatı için makinelere ve aletlere talep arttı. Bu durum makineleşmeyi daha da teşvik etti. Ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi gereği ortaya çıktı. Kanal sistemi genişletildi ve hemen arkasından demiryolları geliştirildi. Sanayi Devrimi döneminde elde edilen beceri birikimi diğer ülkelere

ihraç edildi. Bu sayede Britanya, 19. yüzyılın ortasına gelindiğinde dünyanın en zengin ve en güçlü devleti olmuştu. Diğer yandan sanayileşme süreci, Britanya toplumunun çehresini kökten değişikliğe uğrattı. Özellikle ülkenin orta kesimlerinde, kuzeyde, İskoçya'da ve Güney Galler'de büyük sanayi şehirlerinin oluşmasına yol açtı. Nüfus kırsal kesimden şehirlere göç ettikçe bir dizi toplumsal ve ekonomik sorun baş gösterdi. Düşük ücretler, gecekondulaşma ve çocuk işçi çalıştırılması gibi etkenler bu sorunların kaynağındaydı. Benzer değişimler ve süreçler Britanya'nın arkasından 19. yüzyılda diğer Avrupa ülkelerinde, ABD'de ve Japonya'da; 20. yüzyılda ise Doğu Avrupa, Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya'da yaşandı.

sanayileşme Basit tarım ekonomisinden sanayileşmiş ekonomiye geçiş sürecine verilen isim. İlk defa *Sanayi Devrimi'yle Britanya'da yaşandı. Hemen hemen aynı zamanlarda ABD'nin New England eyaletlerinde de görüldü. Buradan ABD'nin doğu kıyılarına, Amerikan İçsavaşı'ndan sonra da kıta çapına yayıldı. Belçika, sanayileşme sürecinden geçen ilk kıta Avrupası ülkesi oldu. Daha sonra kuzeydoğu Fransa'ya ve özellikle 1870'ten sonra Almanya'ya sıçradı. Almanya'daki sanayileşme hızı o kadar yüksekti ki 1900'e gelindiğinde Alman sanayi üretimi Britanya'daki üretim seviyesini geride bırakmıştı. Bu 30 yıllık süre içerisinde sanayileşmiş ülkelerde demir-çelik, kimyasallar, mühendislik ve gemi yapımı gibi ağır sanayi kollarında hızlı bir gelişme ve yayılma yaşandı. Japonya, Avrupa dışında sanayileşen ilk güçtü. Sanayileşme sürecini 19. yüzyılın sonunda artık tamamlamış bulunuyordu. Eski Sovyetler Birliği de Stalin döneminde çok büyük çapta bir sanayileşmeden geçti.

Az gelişmiş ülkelerin çoğunda sanayileşme; kalkınmaya, yani çağdaşlaşma, ilerleme ve ekonomik büyümeye eş tutulmuştur. Her zaman olmasa da bu bakış açısının, tek tek ülkelerdeki koşullar ele alındığında, haklılık payı vardır. Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında hızlı bir sanayileşme görülmektedir. Başta yeni sanayileşen ülkeler olmak üzere bu ülkelerdeki ekonomik büyüme, zengin doğal kaynaklardan yararlanan ülkelerin büyüme seviyelerini aşmıştır (bazı petrol zengini ülkeler hariç). İthal ikamesi yoluyla sanayileşmeyi destekleyen kalkınma planlarının yerini pek çok ülkede ihracatın teşvik edildiği politikalar almaktadır. Sanayileşme, toprağın daha fazla kaldıramadığı artan nüfusa istihdam sağladığı için olumlu karşılanmaktadır. Ancak sanayi tesisleri büyük oranda şehirlerde bulunduğundan sanayileşmeye bağlı çok büyük şehirleşme ve çevre kirliliği sorunları baş göstermiştir. Dolayısıyla sanayileşme ile kalkınma arasındaki ilişki hâlâ tartışılmaya devam etmektedir. 20. yüzyılın son dönemlerinden itibaren sanayileşmiş ülkelerde "sanayisizleşme" durumu ortaya çıkmıştır. Bunun anlamı, söz konusu ülkelerde, üretim seviyesinin ve hizmet sektöründeki istihdamın artmasıyla imalat sektöründeki istihdamın toplam istihdama oranının azalmasıdır.

Sandinista Kurtuluş Cephesi *Bkz.* NİKARAGUA.

Sandino, César Augusto (1893-1934) Nikaragualı devrimci general. Bir gerilla önderi olan Sandino, 1926-1933 arasında Nikaragua'ya yönelik ABD müdahalesine yılmaz bir şekilde direndi. Antiemperyalist duruşu, Latin Amerika çapında büyük destek gördü. ABD deniz piyadeleri ülkeden çekilince Sandino, bir kooperatif çiftçilik planının başına geçti. Halkı liberalizme yönelttiği düşünüldüğünden Anastasio *Somoza emrindeki Ulusal Muhafızlar tarafından suikasta uğradı. 1979'da Somoza Hanedanı'nı yenilgiye uğratan Sandinista Kurtuluş Cephesi, kendisini Sandino'nun manevi mirasçısı olarak görmüştür.

Sanhedrin (Yunanca "konsey" anlamındaki *synedrion* kelimesinden) *Yahudi halkının yüksek mahkemesi. MS 70'te

*Kudüs kaybedilmeden önce mahkemeye başhaham başkanlık ediyordu. Muhtemelen MÖ 2. yüzyıl civarında kuruldu. Roma döneminde mahkemenin yetki alanı, medeni ve dini konularda Filistinli Yahudileri kapsıyordu. Ölüm cezaları ise Roma onayı gerektiriyordu.

Sanherib (ö. MÖ 681) Asur kralı (705-681). II. Sargon'un oğlu olan Sanherib, hükümdarlık döneminin büyük bölümünde imparatorluğunun çeşitli yerlerindeki isyanları bastırmakla uğraştı. 689'da isyana kalkışan Babil'i yakıp yıktı. 701'de Yahudilerin çıkardığı bir isyanı sona erdirerek Kudüs'ü kuşattı. Ancak Sanherib, ordusunda salgın hastalık baş gösterince kenti affetti ve yıkıma uğratmadı (2 Kral 19:35'e göre). Ninova'yı yeniden inşa ederek genişletti ve başkent yaptı. Ayrıca sulama planlarına ve başkaca inşaat projelerine imza attı.

sankülot Aslen *Fransız Devrimi'nin başlarındaki gönüllü cumhuriyetçi "ordunun" mensuplarına verilen isim. Devrimciler tarafından seçilen "*sanculotte*" ("baldırı çıplak") ismi, devrim yanlılarının giydiği bol keten işçi giysisini tanımlıyordu. Terör döneminde kamu görevlileri, kendilerine *citoyens sansculottes*[84] ismini takmıştı. Bu kimseler; *pantalon* (pantolon), *carmagnole* (kısa etekli ceket), kızıl özgürlük başlığı ve *sabots* (tahta takunyalar) parçalarından oluşan kostümleriyle hemen göze çarpıyordu.

Santa Anna, Antonio López de (1794-1876) Meksikalı askeri maceracı ve devlet adamı. İspanyol sömürge ordusuna giren Santa Anna, 1821'e kadar İspanyol hükümetinin melezler arasındaki destekçilerinden biriydi. Bu tarihte *Iturbide, Santa Anna'yı Vera Cruz valisi yaptı. Başlarda Federasyon Partisi'ni destekleyen Santa Anna, daha sonra (1822) Iturbide'yi devirdi ve kendisi Meksika devlet başkanı oldu (1833). İzlediği politikalar; *Alamo'da ayaklanmaya; *San Jacinto Muharebesi'nde (1836) yenilerek esir alınmasına ve *Teksas'ın ayrılmasına yol açtı. Esaretten salıverildikten sonra Vera Cruz'a döndü. 1836-1839 arasında burada kenti Fransızlara karşı savundu. 1840'lardaki ikinci devlet başkanlığı döneminde liberal 1824 Anayasasını kaldırarak diktatörlük yönetimi kurdu. *Meksika-Amerika Savaşı'nda aldığı yenilgi ve ülke topraklarının yarısını ABD'ye kaybetmesine rağmen Meksikalı muhafazakârlar tarafından tekrar devlet başkanlığına davet edildi. 1855'te Ayutla'nın liberal devrimiyle iktidardan indirildi.

Sao Tome ve Principe

Başkent:	Sao Tome
Yüz ölçümü:	964 km²
Nüfus:	186.817 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 dobra = 100 santimo
Dini yapısı:	%55,7 Katolik; %4,1 Adventist; %3,4 Tanrı Meclisi
Etnik yapısı:	Melez, Afrikalı, Avrupalı
Diller:	Portekizce (resmi), Forro, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Bağlantısızlar Hareketi

Batı Afrika açıklarında, Gine Körfezi'nde iki ada ve birkaç adacıktan oluşan bir ülke. Sao Tome ve Principe, aynı zamanda Ekvator çizgisi üzerinde bulunmaktadır.

Fiziki Ülkenin başlıca iki adası volkaniktir. İkisinde de alçak kıyı bölgelerinden dağlık

84 Baldırı çıplak vatandaşlar. (ÇN)

iç kesimlere doğru rakım yükselir. Principe Adası, Sao Tome'nin yaklaşık 144 kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Adaların büyük bölümünü tropik yağmur ormanları kaplamaktadır.

Ekonomi Sao Tome ve Principe, çok yoksul bir ülkedir. Nüfusun çoğunluğu geçimlik tarımla uğraşırken üçte ikisi yoksulluk içinde yaşamaktadır. Beşte dörtlük paya sahip kakaonun ardından en önemli ihraç malları kurutulmuş hindistancevizi, kahve ve palmiye yağıdır. Turizm genişlemekte olup Nijerya'yla ortak bir şekilde deniz petrol sahaları geliştirilmektedir.

Tarih 1471'de Portekizliler tarafından keşfedildiğinde adalarda muhtemelen kimse yaşamıyordu. Portekiz, ülkeyi 1522'de ilhak etti. 1975'te kazanılan bağımsızlığın ardından Manuel Pinto da Costa devlet başkanlığına (1975-91) geldi. 1990'da ilân edilen yeni bir anayasayla çok partili sisteme geçildi. 1995'te Devlet Başkanı Miguel Trovoada, Küba'da talim görmüş isyancı kuvvetler tarafından devrilse de hızlı bir şekilde yeniden iktidarı elde etti. Trovoada'nın devlet başkanlığının kalan yıllarında ve 2001'de seçilen halefi Fradique de Menezes döneminde de gerilimler sürdü. Fradique, 2006'da bir kez daha seçildi. 2003'te yapılan bir darbe sonucunda isyancılar ile Menezes rejimi uzlaştı. 2011 seçiminin ardından Pinto da Costa tekrar devlet başkanlığı koltuğuna oturdu.

sapkınlık Hıristiyan Kilisesi tarafından yanlış bulunan bir öğretiye inanma haline verilen isim. Ortaçağ'da tek bir "doğru" dine inanmanın gerekli olduğu düşünülüyordu. Bu din, selametin ve öteki dünyanın tek güvencesiydi. Sonuç olarak geleneksel öğretinin yetersiz veya yanlış olduğunu düşünmeye başlayanlar sapkın ilân edildi. Kilise'nin amacı, öğretisinin tek geçerli öğreti olduğu koşulları korumak olduğundan çatışma kaçınılmazdı.
İlk zamanlarında Kilise, 2. yüzyılda Gnostikleri ve 4. yüzyılda *Aryanizm ile *Nesturileri sapkınlıkla suçladı. 787'de *İznik Konsili'nde ikonoklast fikirler mahkûm edildi. Güney Avrupa'daki *Katarcıların sapkın ilân edilmesi ise *Albigensiyan Haçlı Seferi'ne yol açtı. Geleneksel öğretiye dair daha sonra ortaya çıkan rahatsızlıklar, nihayetinde *Protestan Kilisesi'nin kurulmasına kadar gitti. İlk günlerinden itibaren *Engizisyon da Kilise'nin öğretilerini savundu ve karşıt fikirlerin kökünün kazınmasında önemli bir rol oynadı.

Saratoga Seferi (1777) *Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında *Burgoyne tarafından New England'ı diğer Amerikan kolonilerinden tecrit etmek amacıyla planlanan bir harekât. Burgoyne, New York'tan Howe ve Oswego'dan Saint Leger'le Albany'de buluşmak ümidiyle Montreal'den harekete geçti. Böylece Hudson Vadisi hattı sağlama alınacaktı. Ancak eşgüdüm eksikliği nedeniyle Howe, bu sırada Philadelphia Seferi'ne yöneldi. Burgoyne, Ticonderoga'yı ele geçirse de ilerleyişi elverişsiz teçhizat, malzeme kıtlığı ve gerilla saldırılarından dolayı yavaşladı. *Bennington ve Freeman's Farm'da mağlup edilen Burgoyne, Howe'den de yardım gelmeyince, *Gates'e teslim olmak zorunda kaldı. Britanya'nın aldığı bu yenilgi, 1778'de Fransa'yı savaşa girmek için cesaretlendirdi ve Amerikan davasına can suyu oldu.

Sarazenler Aslen Suriye veya Arap çöllerindeki kabilelerin göçebe mensuplarına verilen isim. Aynı zamanda Sarazen ifadesi, *Haçlı Seferleri zamanında Hıristiyanlar tarafından bütün Müslümanlar için kullanılmıştır. Ardı ardına yaptıkları fetihlerle Müslüman Araplar, 7 ve 8. yüzyıllarda Kutsal Topraklar'ı (Filistin'in batısı), kuzeye doğru Bizans'ın Küçük Asya topraklarını ve batıya doğru Kuzey Afrika'yı süpürmüştü. Akdeniz'deki pek çok adayla birlikte İspanya da fethedildi (*Mağribiler). Sarazenler, 9-11. yüzyıllar arasında Sicilya'ya hâkim oldu. Fetihler, büyük

zorluklarla da olsa, Fransa'da Karolenjler tarafından durduruldu. Sarazenlere karşı düzenlenen Haçlı Seferleri, başlarda etkili olmasına karşın uzun vadede kesin bir sonuç alamadı. Sarazenlerin İspanya'dan tamamen çıkarılması ise 15. yüzyılı buldu. Sarazenler, fethettikleri toprakların kültürel hayatını derinden etkiliyordu. Bu, özellikle mimari, felsefe, matematik ve din alanlarında hissediliyordu. Yerel inanç ve geleneklere karşı çoğunlukla hoşgörülülerdi. Sarazenlerin katliamlarına dair anlatılan dehşet verici hikâyelerin yanında sağladıkları mali avantajlardan da bahsedilmelidir. Avrupa'da üretilen malların ödemesinde kullanılan Sarazen altını, Frank ekonomisini canlandırmıştır.

Sarekat Islam Endonezya'da İslami bir siyasi örgüt. 1911'de Cavalı batik tüccarlarının kendilerini Çin rekabetinden korumak üzere oluşturduğu örgüt, 1913'teki ilk parti kongresine kadar anayasal yollardan özerklik elde etme amacı güden bir kitle örgütüne dönüşmüştü. Örgütün önderi H. Q. S. Cokroaminoto (1882-1934), pek çokları tarafından modern Mesih olarak görülüyordu. Ancak Sarekat Islam, 1920'lerin başında yükselişe geçen *PKI'nın yarattığı siyasi tehditle zayıflamaya başladı. Sonraki süreçte, başta *Sukarno önderliğindeki PNI olmak üzere, daha radikal milliyetçi partiler kurulmaya başlayınca yavaş yavaş yok oldu.

Sargon, I. *Bkz.* AKAD.

Sargon, II. (yak. MÖ 705) Asur kralı (721-705). Muhtemelen III. Tiglat-Pileser'in oğullarından biri olan Sargon'un isminin yarı-efsane Kral Sargon'dan geldiği düşünülmektedir. II. Sargon, Suriye ve Filistin'deki birkaç kentin fethiyle bilinir. Ayrıca İsrail kabilelerinden onunu esir almıştır. Bir daha İsrail'e dönmediklerine inanılan bu kabileler, sonradan İsrail'in Kayıp Kabileleri (2 Krallar 17:6) olarak anılmıştır.

Sarkozy, Nicolas (1955-) Fransız siyasetçi, cumhurbaşkanı (2007-12). Anne babası Yunan ve Macar göçmeni olan Sarkozy, önce Hukuk, daha sonra da Institut d'Études Politiques'te Siyaset Bilimi (1979-81) bölümünü bitirdi. Fransa'da sağ siyasette kariyerine başladı. Neuilly-sur-Seine belediye başkanı (1993-2002) seçildi. Édouard Balladur hükümetinde bütçe bakanı (1993-95) oldu. Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'la yaşadığı ayrılıklar nedeniyle Sarkozy, devlet yönetiminde 2002'ye kadar herhangi bir görev alamadı. Arkasından içişleri bakanlığı (2002-04, 2005-07) ve maliye bakanlığında (2004) bulundu. 2005'teki ayaklanmalara verdiği sert yanıt nedeniyle kamuoyunda gündeme geldi. 2007'de serbest piyasa reformlarını savunan bir platformun adayı olarak cumhurbaşkanı seçildi. Cumhurbaşkanlığı döneminde programının bir kısmını hayata geçirebildi. Sarkozy, Fransa'yı yeniden *NATO'nun askeri yapısıyla bütünleştirdi (2009). Ayrıca AB içerisinde ve *Kaddafi rejiminin muhaliflerine askeri destek sağlama (2011) konusunda öncü bir rol oynadı. Buna karşın, Fransa'nın ekonomik durumunun kötüleşmesiyle Sarkozy'nin arkasındaki halk desteği de azaldı. 2012 cumhurbaşkanlığı seçiminde Sarkozy, François *Hollande tarafından yenilgiye uğratıldı.

Saro-Wiwa, Ken(ule) Beeson (1941-95) 1990'ların başında dönemin askeri rejimine ve İngiliz-Hollandalı petrol şirketi Shell'in çevreye verdiği zarara karşı açıkça cephe alan Nijeryalı yazar. Beraberinde sekiz eylemciyle beraber Saro-Wiwa, asılarak idam edildi. Bu durum; uluslararası camianın tepkisine, Nijerya'nın Milletler Topluluğu'ndan uzaklaştırılmasına ve yaptırım çağrılarına neden oldu.

Sasani İmparatorluğu 3 ila 7. yüzyıllar arasında güneybatı Asya'nın büyük bölümüne hâkim olan bir imparatorluk. 224 civarında Erdeşir (hükümdarlığı yak. 224-41) tarafından kuruldu. Erdeşir, son *Ahameniş kralının intikamı olarak son *Part

kralı V. Artabanos'u devirmişti. Hanedan, ismini Erdeşir'in büyükbabası Sasan'dan almaktadır. Sasani İmparatorluğu'nun toprakları, Roma baskısının kontrol altına alındığı Suriye çöllerinden değerli ticaret yollarını kaybederek yıkılan Kuşan ve Ak Hun İmparatorluğu'nun bulunduğu kuzeybatı Hindistan'a kadar uzanmaktaydı. Siyasi anlamda İmparatorluk, ordu ve bürokrasinin desteğini alan I. *Hüsrev (ö. 579) gibi güçlü hükümdarlar dönemindeki merkezileşme ile büyük soyluların yerel iktidarları arasında gidip geldi. İmparatorluğun inanç yaşamının merkezinde, 3. yüzyılda devlet dini ilân edilen Zerdüştlük vardı. Ermenistan ve Kafkasardı'ndaki Hıristiyanlar, zulümlere rağmen varlığını sürdürdü ve 424'te Bizans Kilisesi'yle bağları koparark dış devletlere sadakat şüphesini ortadan kaldırdı. Tizpon'daki (günümüzde Irak) saray, Yunan-Roma ve Doğu'nun etkisiyle zenginleşen görkemli bir kültürün merkeziydi. Sarayda satranç ve polo gibi oyunlar oynanıyordu. Halk açısından hanedanın son dönemleri, uzun savaşlardan ötürü karanlık geçti. Bu da Sasanilerin, 636-651'deki *Arap Fetihleri'nden önce yaşadığı hızlı dağılma sürecinin açıklaması olarak görülebilir.

Satavahana Muhtemelen MÖ 1. yüzyılın sonları ile MS 4. yüzyıl arasında, Hindistan'daki kuzeybatı Dekan'da hüküm süren bir hanedan. En büyük kralları Gautamiputra Satakarni (MS 106-130), devletin kuzeybatı Dekan'daki hâkimiyetini pekiştirdikten sonra toprakları kıyıdan kıyıya genişletti. Satakarni'nin halefleri döneminde Satavahana'nın gücü kademe kademe geriledi. 4. yüzyılın başlarına gelindiğinde Satavahani hükümdarlığı tamamıyla sona ermişti.

Sato Eisaku (1901-75) Japon devlet adamı. *Yoşida Şigeru'nun destekçisi olan Sato, savaşın hemen sonrasında ABD'yle işbirliği yapılması gerektiğini savunuyordu. 1954'te yolsuzluk iddialarıyla Bakanlar Kurulu'ndan çıkarılsa da dört yıl sonra geri döndü. 1964-1972 arasında başbakanlık yaptı. Bu dönemde Sato, öğrencilerin şiddet eylemlerini bastırmış; gözden geçirilen Birleşik Devletler Güvenlik Antlaşması'nın genişletilmesine nezaret etmiş; ABD'yle Okinava ve diğer Ryukyu adalarının geri verilmesi için anlaşma sağlamış; Güney Kore'yle ilişkileri normalleştirmiştir. Başbakanlık görevi sona erdikten sonra Japonya'yı nükleerden arındırma çabalarından dolayı Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü.

satrap *Ahamenişlerde eyalet valilerine verilen isim. Satraplık makamı ilk kez I. *Daryuş'un imparatorluğu 20 satraplığa ayırmasıyla oluşturuldu. Satraplar, kâğıt üzerinde krala bağlı olmalarına karşın önemli bir güce ve özerkliğe sahipti. Bu da sadakatsizliğe ve sık sık ayaklanmalara yol açıyordu. Söz konusu ayaklanmalardan en dikkate değer olanı, MÖ 366-358'de II. *Artakserkses'e karşı düzenlenmişti. İmparatorluğu fetheden Büyük İskender ve daha sonra gelen Partlar, satraplık sistemini sürdürdü. Buna karşın *Sasani İmparatorluğu döneminde "satrap" ismi, görece önemsiz bir makam için kullanılmıştır.

satyagraha (Hintçe "hakikate bağlılık" anlamında) *Pasif direniş yönetimini kullanan bir sivil itaatsizlik politikası. Mohandas *Gandhi tarafından geliştirilen politika, Güney Afrika ve Hindistan'da Britanya hâkimiyetine karşı yaygın olarak kullanıldı. Sivil itaatsizlik mücadeleleri, sık sık şiddet eylemlerine dönüşse de güç kullanmaktan kaçınan liberal hükümetlere karşı belli başarılar kazandı. 1947'den sonra teknik, Hindistan ve diğer başka ülkelerde kullanılmaya devam etmiştir. Bunlardan birinde, 1955'te Goa'da *satyagraha* eylemcilerine ateş açıldı ve gösteri başarısızlıkla sonuçlandı.

Savage, Michael Joseph (1872-1940) Yeni Zelandalı devlet adamı. 1907'de Yeni

Zelanda'ya yerleşen Savage, ilk kurulduğu zaman İşçi Partisi'ne katıldı. 1919'da Parlamento'ya girdi. Ardından 1923'te Parti'nin genel başkan yardımcısı oldu. Harry Holland'ın ölümü üzerine 1933'te liderliği üstlendi. 1935'te İşçi Partisi açık ara zafer kazanınca başbakanlığa geldi. Savage, Sosyal Güvenlik Yasasını ısrarla savunmasıyla bilinir. Ayrıca ülkenin en sevilen siyasi liderlerinden biridir.

savaş ağaları 20. yüzyılın ilk yarısında Çin'de faaliyet gösteren bölgesel askeri yöneticilere verilen isim. 1916'da *Yuan Shikai'nin ölümü üzerine Çin, pek çok yerel hükümdar arasında paylaşıldı. Bu yerel hükümdarlar, güçlerini şahsi ordularından alıyordu. Köken olarak savaş ağalarının büyük bölümü, imparatorluk ve cumhuriyet ordularında görev yapmış eski askerler, eşkıyalar veya yerel devlet yetkilileriydi. Savaş ağaları, iyi donatılmış askerlerinin gıda ihtiyacını karşılamak için etki alanlarındaki kasabalardan ve tarım bölgelerinden topladıkları gelirlere bağımlıydı. Ordularıyla rakiplerine karşı üstünlük sağlamaya çalışıyorlardı. En başarılı savaş ağaları, genellikle kolay savunulabilir bölgelere hâkim olanlardı. Rakip hizipler arasında birçok savaş yapıldı. Bu savaşların en büyüğünde yüz binlerce asker seferber oldu. *Jiang Jieshi'nin Nanjing'deki hükümeti (1928-37), savaş ağalarının kontrolündeki çoğu bölgede merkezi otorite kursa da Çin'in uzak batısındaki askeri yöneticiler 1940'lara kadar varlığını sürdürdü.

savaş arabası Hızlı, iki tekerli bir atlı taşıt. Savaş arabaları en başta muharebede kullanılmak üzere tasarlandı. Yaklaşık MÖ 2500'de *Sümerler tarafından kullanılmış dört tekerli, yaban eşeği tarafından çekilen savaş vagonları, savaş arabalarının atasıydı. Bu savaş vagonları, hareketli çarpışma aracı görevi görüyordu. Atların ve onlara uyumlu olarak hafif iki tekerli taşıtların kullanılması, Yakındoğu'ya MÖ 2000'de Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki bölgeden geldi. (Ancak tay boyutlarında olan atlar, binicilik amacıyla pek kullanılmıyordu) Taşıta binen kişi sayısı iki veya üç oluyor, bu kişiler genelde yay veya cirit taşıyordu. Öte yandan Kuzey Avrupa'da savaş arabası, piyade olarak savaşan askerleri muharebe alanına taşımak için kullanılıyordu. Çok kullanılan taktiklerden birisi arabanın tekerleklerine tırpan bıçağı takarak düşman askerlerinin bacaklarını doğramaktı.

savaş suçları Lahey ve *Cenevre Sözleşmelerinde belirtilen çerçevede yerleşik savaş kurallarını ihlal eden belli başlı faaliyetlere verilen isim. Toplumların çoğunda esirlerin öldürülmesi, işkenceye uğraması veya köleleştirilmesi; rehin alma; sivillerin tehciri ve öldürülmesi savaş suçu olarak görülmektedir. Günümüzde savaş suçlarına yönelik benimsenen tavır, savaş zamanı Alman ve Japon önderlerinin yargılandığı 1945-1946 *Nürnberg ve *Tokyo Mahkemelerinden etkilenmiştir. Söz konusu yargılama süreçlerinde bir bireyin, üstlerinden aldığı emri yerine getiriyor dahi olsa, eylemlerinden sorumlu tutulacağı açıkça ortaya konmuştur. *Vietnam Savaşı (1964-75) sırasında ABD askerleri hakkında sivilleri öldürme suçlamasıyla dava açıldı. Aynı şekilde Irak'ın da Kuveyt'i işgal ettiği dönemde (1990-91) insanları rehin alması ve esirlere kötü muamele etmesi, sorumluların savaş suçlarından yargılanması çağrılarına yol açtı. Birleşmiş Milletler'in ana yargı organı Uluslararası Ceza Divanı bünyesinde kurulan bir savaş suçları mahkemesi, 1993'te toplanarak *Bosna Hersek'teki çatışmalar sırasında "etnik temizlik" yapmakla suçlanan kimseleri yargılamaya başladı. Bunu birkaç başarılı kovuşturma daha takip etti. 1999'da bahsi geçen mahkeme, Yugoslav devlet başkanı Slobodan *Milošević hakkında savaş suçlarından dava açtı. 2002'de başlayan duruşmalar, Milošević öldüğünde (2006) hâlâ devam ediyordu. Bosnalı Sırpların önderi Radovan Karadžić'in yargılaması

ise 2009'da başladı. 1994'te Ruanda'daki soykırımın sorumlularını yargılamak üzere benzer bir mahkeme kurulmuştu.

savaş tazminatı Yenilgiye uğrayan düşmanın, savaşta sebep olduğu zararlardan ötürü ödediği tazminat. I. Dünya Savaşı'nda yapılan ateşkes anlaşmasının koşulları arasında bulunan savaş tazminatına *Versay Barış Antlaşması'nda da yer verildi. Savaş tazminatı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Müttefik devletlerin Almanya ve Japonya'yı işgali biçiminde tatbik edildi. Britanya, Fransa ve ABD, 1952'de savaş tazminatı almayı sona erdirdi. 1991 Körfez Savaşı'nın ardından BM Tazminat Komisyonu, Kuveyt'i istila ederek savaş kışkırtan Irak'ı savaş mağdurlarına tazminat ödemeye mahkûm etti.

Savonarola, Girolamo (1452-98) İtalyan vaiz ve din reformcusu. Dominiken bir keşiş ve katı bir çileci olan Savonarola, 1482'de Floransa'ya geldi. Kilise içerisindeki ahlaksızlığı, gösterişçiliği ve yolsuzluğu kınayan tutkulu vaazları ve kıyamete dair kehanetleriyle dikkatleri üzerine çekti. 1494-1495'te fiilen Floransa'nın hükümdarı oldu. Ancak kendisine çokça düşman edindi. 1495'te papa, Savonarola'yı vaaz vermekten men ederek Roma'ya çağırdı. Bu emirlere itaat etmemesi, 1497'de aforoz edilmesine yol açtı. Sapkın olduğu iddiasıyla asıldı.

scalawag[85] *Amerikan İçsavaşı'nı takip eden yıllarda Güney'de Cumhuriyetçi Parti'nin Yeniden Yapılanma programını destekleyen beyazlara verilen isim. *Carpetbagger*'ler gibi *scalawag*'lar da çok çeşitli insanları kapsayan bir gruptu. Buna bazı vurguncuların yanı sıra Cumhuriyetçi Parti rejimini destekleyen iş insanları, reformcular, eski Güneyli Whig üyeleri ve yoksul çiftçiler de dahildi.

85 Maddedeki bağlamından bağımsız olarak tam karşılığı "kerata" olan İngilizce bir kelime. (ÇN)

Scapa Körfezi İskoçya'nın Orkney Adaları'nda bir deniz uzantısı. Mayıs 1919'da *Versay Barış Antlaşması'nın koşulları Almanlara sunuldu. Almanlar, söz konusu koşullara sert bir şekilde tepki gösterdi. Bir direniş gösterisi olarak Amiral von Reuter, o sırada Scapa Körfezi'nde alıkonulmuş bulunan Alman Açık Deniz Filosu'nu gemilerde delik açarak batırma emri verdi. Ekim 1939'da bir Alman u-botu, Royal Oak gemisini batırarak Scapa Körfezi'nin savunma hattını yardı. 1957'de deniz üssü kapatılsa da Körfez'in güney girişindeki Flotta'daki liman, Orkney'deki petrol sanayisinin merkezi haline geldi.

Schacht, Hjalmar (1877-1970) Alman sermayedar. Schacht, 1923'te merkez bankası başkanı olarak o yılki çöküşünün ardından Alman markını istikrara kavuşturmak için katı bir para politikası uyguladı. *Savaş tazminatı müzakerelerinde yer aldı. Ancak *Young Planı'nı reddetti (1929). *Hitler döneminde ekonomi bakanlığına (1934-37) gelerek Nazilerin işsizlik ve yeniden silahlanma programlarını yürüttü. *Göring'le rekabeti, Schacht'ın istifa etmesine yol açtı. 1944'te Hitler'e suikast planlayan Temmuz Komplosu'na dahil olduğu iddiasıyla toplama kampına gönderildi. *Nürnberg Mahkemeleri'nde (1946) beraat etti.

Scheer, Reinhard (1863-1928) Alman amiral. Denizaltı uzmanı olarak ünlendikten sonra I. Dünya Savaşı'nda Alman Açık Deniz Filosu'nun komutanlığına (1916-18) geldi. 1916'da Jutland'da Britanya Büyük Filosu'nu bölerek yenilgiye uğratma planı başarısızlığa uğrasa da üstün manevra kabiliyeti sayesinde kendi filosunu kurtardı. Ekim 1918'de komutasında bulunan Kiel'deki Alman filosu, başkaldırdı ve denize açılmayı reddetti. İsyan, hızlıca Almanya'nın kuzeybatısına yayıldı. Kasım'a gelindiğinde artık Almanya, I. Dünya Savaşı'nı sona erdirmeyi kabul etmişti.

Schengen Bölgesi İnsanların imzacı ülkeler arasında denetimsiz biçimde sınırdan geçmesine imkân veren Schengen Anlaşması'na taraf ülkelerin ortak ismi. 1985'te onaylanan anlaşma, 1995'te yürürlüğe girdi. Günümüzde bölge 26 ülkeyi içermektedir: Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan.

Schirach, Baldur von (1907-74) Alman Nazi gençlik önderi. Öğrencilik zamanlarından itibaren hararetli bir Nazi olan Schirach, 1933-1945 arasında *Hitler Gençliği'ne önderlik etti. 1940'ta Viyana valiliğine atandı. Buradaki Yahudilerin *toplama kamplarına yollanması için hazırlanan planlarda yer aldı. *Nürnberg Mahkemeleri'nde suçlu bulunarak 20 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

Schleswig-Holstein Kuzey Almanya'da eskiden Prusya, Avusturya ve Danimarka arasında uzun süren bir anlaşmazlığın (**Schleswig-Holstein Sorunu**) konusu olan bir eyalet (*Land*). Schleswig ve Holstein, Danimarka kralına bağlı ayrı ayrı iki düklüktü. 1814'te *Viyana Kongresi'nde Holstein, Avusturya'nın başını çektiği *Alman Konfederasyonu'na katıldı. 1848'de Danimarka, Schleswig'i topraklarına dahil etse de Almanca konuşan nüfus, Frankfurt'taki Alman Parlamentosu'ndan destek aldı ve Prusya ordusu Danimarka'yı istila etti. Britanya, Rusya ve Fransa; müdahale ederek Prusya'yı ateşkese zorladı. Ardından imzalanan 1852 Londra Protokolü'yle Danimarka, düklükler üzerindeki tarihsel haklarını sürdürdü. Buna karşın 1864'te Danimarka, yeniden Schleswig'i alarak Prusya ve Avusturya ordularını istilaya kışkırttı. Sonuçta Danimarka ordusu mağlup edildi. *Avusturya-Prusya Savaşı'nın ardından 1866'da Prusya, iki düklüğü de ilhak etti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra düzenlenen plebisitler neticesinde kuzey Schleswig'in büyük bölümü, Güney Jutland bölgesi olarak Danimarka egemenliğine geçti. İki savaş arasında bölgede Alman bir azınlık nüfusunun varlığı, ciddi gerilimlere neden oldu. II. Dünya Savaşı'nın arkasından Doğu Almanya'dan üç milyonun üzerinde mülteci, Schleswig-Holstein'e akın etti. Bunun üzerine bölge, Batı Alman eyaleti olarak yeniden örgütlendi.

Schmalkalden Savaşı (1546-47) Katolik İmparator V. *Karl (Şarlken) ile *Kutsal Roma İmparatorluğu içindeki Protestan taraf arasında yaşanan çatışmaların kısa ve belirleyici olmayan bir safhası. 1531'de Protestan eyaletler, savunma amacıyla aynı isimli kasabada Schmalkalden Birliği'ni oluşturdu. Birlik'in önderleri, Saksonya Elektörü I. Johann Friedrich ile Hesse Markgrafı *Philipp'ti. İmparator, başka yerlerde meşguliyetleri olduğundan 1546'ya kadar Birlik'le karşı karşıya gelemedi. Ardından Saksonya Dükü Maurice'nin yardımıyla, Mühlberg Muharebesi'nde önemli bir zafer kazanarak Birlik'i bastırdı.

Schmidt, Helmut (1918- [86]) Alman devlet adamı. Sosyal Demokrat Parti üyesi olan Schmidt, 1953'te Bundestag'a (Almanya Federal Cumhuriyeti Parlamentosu) girdi. 1969-1972 arasında savunma, 1972-1974 arasında maliye bakanlığı yaptı. 1974'te Willy *Brandt'ın istifası üzerine federal şansölye seçildi. 1978-1982'deki ikinci döneminde partisinin sol kanadı ile Yeşiller Partisi'nin desteğini kaybetti.

Schröder, Gerhard (1944-) Alman Sosyal Demokrat Parti üyesi siyasetçi, Almanya şansölyesi (1998-2005). 1990'da Aşağı Saksonya başbakanlığına gelen Schröder, 1998'de federal seçimde Helmut *Kohl'u mağlup ederek şansölye oldu. 2002'de yeniden seçildi. Schröder, hiçbir

86 Helmut Schmidt, 10 Kasım 2015'te hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

partinin yeterli çoğunluğu sağlayamadığı 2005 seçiminden sonra oluşturulan büyük koalisyon hükümetinde görev almayı reddetti.

Schuman Planı (9 Mayıs 1950) Jean Monnet tarafından hazırlanan ve Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman tarafından öne sürülen bir teklif. Plan, öncelikli olarak Fransa ve Almanya Federal Cumhuriyeti'nin kömür ve çelik sanayilerini tek bir otorite altında birleştirmeyi amaçlıyordu. Diğer Avrupa ülkelerine de kapı açıktı. Schuman Planı, 1952'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun oluşturulmasıyla yürürlüğe girdi. Fransa ve Batı Almanya'nın yanı sıra İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg da Topluluk dahilindeydi. Britanya ise katılmayı reddetti. Topluluk'un başarısı, nihayetinde *Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasına yol açtı.

Schuschnigg, Kurt von (1897-1977) Avusturyalı devlet adamı. 1934'te *Dollfuss'un öldürülmesi üzerine şansölye oldu. Esas görevinin Almanya'nın Avusturya'yı topraklarına katmasını engellemek olduğunu düşünüyordu. Her ne kadar Avusturya ile Almanya arasında yapılan bir anlaşmayla (Temmuz 1936) Avusturya'nın bağımsızlığı güvence altına alınsa da Hitler, von Schuschnigg'i anlaşmayı ihlal etmekle suçladı. Şubat 1938'de Hitler, Schuschnigg'i hükümetine Nazileri almaya zorladı. Avusturya'nın bağımsızlığına dair bir referandum düzenleme girişimi engellenince Schuschnigg istifa etmek durumunda kaldı. 12 Mart'ta Alman ordusu, **Anschluss* kapsamında Avusturya'yı direnişle karşılaşmadan istila etti.

Schwarzenberg, Felix (1800-52) Avusturyalı devlet adamı, Schwarzenberg prensi. Mesleği diplomatlık olan Schwarzenberg, *1848 Devrimleri patlak verince Feldmareşal Joseph Radetzky'nin ordusuna katıldı. Artık ihtiyarlamış I. Ferdinand'ı, yeğeni I. *Franz namına tahttan çekilmeye ikna etti. Avusturya'nın eyaletlerine özerklik tanımasına karşı çıktı. 1849'da Habsburg İmparatorluğu'nu güçlendirilmiş yetkilerle birleşik, merkezi ve mutlakıyetçi bir devlete dönüştüren bir anayasa kaleme aldı. 1849'da Macar milliyetçi ayaklanması Rusların yardımıyla bastırıldı ve İtalya'nın kuzeyinde Habsburg üstünlüğü yeniden tesis edildi. Schwarzenberg, *Alman Konfederasyonu'nun kuvvetlenerek yeniden yükselişe geçmesini sağladı. Böylece *Prusya'yla her an bozulabilecek bir güç dengesi kuruldu.

Scipio Aemilianus (tam adı **Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor**) (yak. MÖ 185-129) Romalı komutan ve siyasetçi. Üçüncü Pön Savaşı'nda üstün başarı gösteren Scipio, 146'da Kartaca'yı ablukaya aldıktan sonra yok etti. 133'te İspanya'ya düzenlediği başarılı sefer, ülkedeki örgütlü direnişi kırdı. Muzaffer bir şekilde Roma'ya dönmesinin ardından kayınbiraderi Tiberius Gracchus'un reformlarına karşı hamlelerde bulundu. Krizin doruk noktasında Scipio'nun ani ölümü, cinayete kurban gittiği dedikodularına yol açtı.

Scipio Africanus (tam adı **Publius Cornelius Scipio Africanus Major**) (yak. MÖ 236-184) Romalı komutan ve siyasetçi. Saldırgan taktikleri sayesinde ikinci Pön Savaşı başarıyla sonuçlandırıldı. Önce 206'da İspanya'da Kartacalılar, daha sonra 202'de Afrika'da Hannibal mağlup edilmişti. Scipio Africanus'un kazandığı zaferler, Akdeniz'de Roma egemenliğinin önünü açtı. Scipio Aemilianus, Scipio Africanus'un oğlunun evlatlığıydı.

Scopes Davası (Temmuz 1925) ABD'de Tennessee eyaletinin Dayton şehrinden bir biyoloji öğretmeni olan John T. Scopes'in, derslerinde Darwin'in evrim teorisini anlattığı için eyalet yasalarını çiğnemekle suçlandığı bir dava. 1925'te eyaletin yasama organı, Onaylı (Kral James) Kitab-ı Mukaddes Çevirisi'nde belirtilen

yaradılış anlatısının doğruluğunu reddeden herhangi bir öğretiyi derslerde anlatmayı yasadışı ilân etmişti. Hâkim, anayasaya uygunluk tartışmasına girmeyerek Scopes'i Darwin'in evrim teorisini derslerinde anlattığı gerekçesiyle mahkûm etti ve 100 dolar para cezasına çarptırdı. Yüksek Mahkeme'ye yapılan temyiz başvurusu üzerine eyalet yasasının anayasaya uygunluğu tasdiklendi. Buna rağmen Scopes, "orantısız para cezası" aldığı gibi teknik bir detaydan ötürü beraat etti. Söz konusu yasa 1967'de feshedildi. Ancak ABD'deki Hıristiyan köktenciler, hâlâ yaradılış öğretisine dönüş yapılması için faal bir mücadele yürütmektedir.

Scotland Yard Londra Polis Teşkilatı'nın merkez binasına verilen isim. 1829-1890 arasında Londra'da Whitehall yakınlarındaki Great Scotland Yard isimli küçük bir sokakta yer alan bina, ardından 1967'ye kadar Thames Nehri Seti üzerindeki New Scotland Yard'a, daha sonra da Westminster'e bağlı Broadway'deki New Scotland Yard'a taşındı.

Scott, Sir Robert Falcon (1868-1912) Britanyalı kâşif ve deniz subayı. Scott, Discovery gemisinin komutanı olarak Milli Güney Kutbu Seferi'ne (1900-04) önderlik etti. Kıtanın iç kesimlerinin ve Ross Denizi'nin haritasını çıkardı. Düzenlenen ikinci bir seferde (1910-12) Scott ve dört arkadaşı, Güney Kutbu'na kızaklarla yolculuk etti. Ocak 1912'de hedeflerine vardıklarında Norveçli kâşif Amundsen'in onlardan bir ay önce yolculuğu tamamladığını öğrendiler. Üsse dönüş yolunda hayatlarını kaybeden kâşiflerin cesetleri ve günlükleri, sekiz ay sonra bir arama ekibi tarafından bulundu. Milli bir kahraman olan Scott, ölümünün ardından şövalye ilân edildi. Scott, doğabilimci ve sanatçı Sir Peter Scott'un babasıdır.

Scottsboro Davası (1931) ABD'de dokuz siyahi gencin haksız yere Alabama eyaletindeki Scottsboro yakınlarındaki bir trende iki beyaz kıza birden çok defa tecavüz etmekle suçlandığı bir dava. Siyahi gençler, suçlu bulunarak ölüme veya uzun süreli hapis cezasını çarptırıldı. Olay yaratan dava, Alabama'daki ve ABD çapındaki ırksal ilişkileri gözler önüne serdi. Yüksek Mahkeme'nin devreye girmesi ve bir dizi yeniden yargılama sonucunda mahkûmiyet bozuldu ve 1937-1950 arasında çocukların tamamı salıverildi.

Scullin, James Henry (1876-1953) Avustralyalı devlet adamı. Bir altın madencisi ve esnaf olan Scullin, Avustralya İşçi Birliği'ni örgütleyenlerden biriydi. Daha sonra 1910-1913 arasında İşçi Partisi'nden milletvekilliği yaptı. 1922'de yeniden seçildi. 1928'de muhalefet liderliğine, 1929'da başbakanlığa geldi. *Büyük Buhran döneminde partisinde derin çatlaklar oluştu. Deflasyona yönelik aldığı önlemler, seçimlerde yenilgiye uğramasına yol açtı. 1932'den İşçi Partisi liderliğinden istifa ettiği 1935'e kadar muhalefet liderliğinde bulundu.

scutage (veya **escutage**; Latince "kalkan" anlamındaki *scutum* kelimesinden) Şövalyelerin askerlik hizmeti yerine İngiliz kralına yaptığı ödemeye (genellikle 20 şilin) verilen isim. 1157-1187 arasında II. *Henry, yedi kez *scutage* topladı. 1198'de I. *Richard, bu vergiyi illa askeri ihtiyaçlara bağlı olmayacak şekilde yıllık bir vergiye dönüştürmeye ikna edildi. John'un topladığı yıllık *scutage* vergilerine yönelik muhalefet (1201-06), baronların isyanındaki (1214) etkenlerden biriydi. Bu karşıtlık, *Magna Carta'nın (1215) 12. maddesine de yansıdı. Maddede kralın, makul kabul edilebilecek durumlar haricinde, izinsiz *scutage* toplayamayacağı belirtiliyordu.

SEATO *Bkz.* GÜNEYDOĞU ASYA ANTLAŞMA ÖRGÜTÜ.

Secondat, Charles Louis de, La Brède ve Montesquieu Baronu (veya **Montesquieu**) (1689-1755) Fransız siyaset felsefecisi. Eski bir avukat olan Montesquieu, Paris'i ziyaret eden iki İranlı seyyahın

gözünden Fransız toplumunu hicvettiği *İran Mektupları* (1721) eserinin yayımlanmasıyla tanındı. Montesquieu'nun itibarının kaynağında ise esas olarak *Kanunların Kaynağı Üzerine* (1748) başlıklı siyasi sistemleri karşılaştırmalı biçimde incelediği kitabı yatmaktadır. Kitapta Montesquieu; yargı, yasama ve yürütme erklerinin birbirinden ayrılmasını savunmakta ve İngiliz devletini örnek göstererek bu sistemin bireysel özgürlüğün yolunu açacağını öne sürmektedir. Montesquieu'nun teorileri, Amerikan Anayasasının yazılmasında ve 18. yüzyılın sonlarında Avrupa'da çok etkili olmuştur.

seçiciler (İngilizcesi selectors) 19. yüzyılın ikinci yarısında Avustralya'daki küçük çiftçilere verilen isim. 1850'lere gelindiğinde *konducular en iyi tarım arazilerinin çoğunu almıştı. Özellikle 1850'lerde altına hücumlar sırasında gelmiş olanların, kalan arazilerin düşük bedelle küçük çiftliklere açılması yönündeki talepleri gün geçtikçe artıyordu. 1858-1872 arasında kolonilerin tamamında kadastro işlemlerinden önce toprakların uygun bedellerle seçilerek ("seçici" ismi buradan geliyor) küçük çiftliklerce alınması uygulaması başlatıldı. Pek çok seçicinin iflasına yol açan etkenlerin arasında Avustralya topraklarının büyük bölümünün tarıma uygun olmaması, sermaye yokluğu ve konducuların muhalefeti vardı.

seçmen kurulu Belli bir makama aday kimseleri seçmek üzere belirlenmiş bir grup insana verilen isim. Muhtemelen en eski seçmen kurulu, Kilise'nin kardinallerinden oluşan ve yeni bir papa seçmek üzere Roma'da toplanan kuruldur. Fikir, 1787'de Amerikan Anayasasını yazan kişiler tarafından ABD seçim sistemine uyarlandı. Buna göre her eyalet, Kongre'de sahip olduğu üye sayısı kadar seçmen atıyor, bu seçmenler de ABD başkanını belirlemek üzere toplanıyordu. Eyaletler ayrıcalıklarını genişletince, seçmenlerin belirlenmesi için doğrudan seçim uygulamasına geçildi. Siyasi parti örgütlenmelerinin gelişmesiyle de başkan adaylarını seçmek üzere ulusal parti kongreleri düzenlenmeye başlandı. Artık her eyalette seçmen adayları önceden parti örgütleri tarafından belirlenmekte, adayların oyunu kime vereceğine de parti kongreleri karar vermektedir. Dolayısıyla uygulamada, her eyalette (1972'den beri Maine ve 1996'dan beri Nebraska haricinde) halk oylamasında o eyaletin çoğunluğundan oy alan aday, eyaletin seçmen kurulunda bütün oylarına sahip olmaktadır. Beraberlik durumunda başkan, Temsilciler Meclisi'nde yapılacak bir oylamayla belirlenmektedir.

Sedan Muharebesi (1 Eylül 1870) *Fransa-Prusya Savaşı sırasında Fransa ile Prusya kuvvetleri arasında yapılan bir muharebe. Belçika sınırı yakınlarında, Maas Nehri kıyısında gerçekleşti. Patrice *Maurice'nin (MacMahon kontu) ordusunun Metz'i kurtarmak üzere yola çıktığını öğrenen Prusya, Paris'e yürüyen ordusunu ikiye bölerek III. *Napoleon'un ordusunu Sedan'da kuşattı. Ağır top ateşine maruz kalan Fransızlar, şartsız teslim oldu. Büyük bir orduyla beraber III. Napoleon da esir alındı. II. Dünya Savaşı'nda Almanlar, Sedan Muharebesi'nde (1940) Maas Nehri'ni geçerek *Maginot Hattı'nı yardı.

Sedat, (Muhammed) Enver (1918-81) Mısırlı devlet adamı, devlet başkanı (1970-81). Selefi Devlet Başkanı Nasır'ın dış politikasından vazgeçen Sedat; Sovyetler Birliği'nin Mısır'daki askeri misyonunu iptal etti, siyasi partilere yönelik yasağı kaldırdı ve Mısır'ın siyasi yapısını tabana yaymak ve ekonomiyi çeşitlendirmek üzere önlemler aldı. Sedat, daha sonra İsrail'i ziyaret ederek (1977) ve Başbakan Begin'le Camp David'de görüşmeler gerçekleştirerek (1978) Ortadoğu'da barışı sağlamak için çalıştı. 1978'de Begin'le birlikte Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Aynı yıl Milli Demokratik Parti'yi kurarak başına geçti. İslam Cihadı örgütü mensuplarınca suikasta uğradı.

Seddon, Richard John (1845-1906) Yeni Zelandalı devlet adamı. 1866'da Yeni Zelanda'ya gelen Seddon, madencilerin savunucusu oldu. 1881'de Kumara'dan milletvekili seçildi. *Ballance'nin ilk Liberal Parti hükümetinde bayındırlık bakanlığına, 1893'te onun ölümü üzerine başbakanlığa geldi. Seddon; çiftçilere yönelik düşük faizli krediler, kadına seçme hakkı, İşçi-İşveren Uzlaşma ve Tahkim Yasası, yaşlı aylıkları, ücretsiz ortaöğretim ve Devlet Yangın Sigortası Dairesi dahil olmak üzere çok çeşitli radikal yasaya imza attı.

Sedgemoor Muharebesi (6 Temmuz 1685) Somerset'teki Westonzoyland yakınlarında yapılan *Monmouth İsyanı'nın nihai muharebesi. Monmouth'un Bristol'den çekilme girişimi, II. *James'in Lort Feversham ve John *Churchill (müstakbel Marlborough dükü) komutasındaki ordusu tarafından engellendi. Monmouth, emrindeki acemi askerlere kral yanlısı profesyonel orduya karşı avantaj sağlayabilmek adına gece saldırısı düzenledi. Ancak planlar yolunda gitmeyince ağır bir yenilgi aldı. Sedgemoor, İngiliz topraklarında yapılan son muharebeydi.

Seku Ahmadu Lobbo (yak. 1775-1845) Batı Afrikalı dini önder. *Usman dan Fodio'nun öğrencisi olan Ahmadu, Usman'ın cihadına katıldı. Ardından Macina bölgesine (Mali'de) yerleşti. Burada bağımsız bir Müslüman topluluk kurdu. Segu'nun pagan kralı tarafından Macina'dan çıkarıldı. Hamdullahi'de yeni bir başkent kurarak 1818'de cihat ilân etti. Macina'yı ele geçirdikten sonra otoritesini buranın çevresine doğru genişletti. Kurduğu katı teokratik Müslüman Fulani devleti, 1859'a kadar varlığını sürdürdü. Bu tarihte devlet, *Ömer bin Said Tal'ın Tukulor İmparatorluğu'na dahil edildi.

Selahaddin (Arapça ismi **Selahaddin Yusuf bin Eyyub**; veya **Selahaddin Eyyubi**) (1137-93) Mısır ve Suriye'nin sultanı (1174-93). Selahaddin, Kutsal Topraklar'ı istila ederek 1187'de Kudüs'ü Hıristiyanlardan geri aldı. Önderleri arasında I. *Richard'ın (Aslan Yürekli Richard) da bulunduğu Üçüncü Haçlı Seferi'ne bir süreliğine direndi. Daha sonra 1191'de Arsuf'ta Richard tarafından yenilgiye uğratıldı ve Şam'a geri çekilerek burada hayatını kaybetti.

Selden, John (1584-1654) İngiliz avukat, tarihçi ve antikacı. Püriten olmamasına karşın hukuk bilgisini kullanarak I. Charles'le çatışmasında Parlamento'nun sözcüsü oldu. Bu nedenle defalarca hapse atıldı. 1621'den sonraki parlamentoların çoğunda yer alan Selden, George *Villiers'in (Buckingham dükü) görevinden alınmasında (1626) rol oynadı ve *Haklar Bildirisi'nin (1628) yazılmasına katkıda bulundu.

Selevkos Büyük İskender'in generallerinden I. Selevkos Nikator tarafından kurulan bir Helenistik hanedan. Selevkos Hanedanı, MÖ 312-64 arasında Batı Asya'nın büyük bölümüne hükmetti. Devletin başkenti Antakya'ydı.

Selçuklu 11-13. yüzyıllar arasında Küçük Asya'ya hükmeden bir Türk hanedanı. Selçuklu hanedanı, başarılı bir şekilde Bizans İmparatorluğu'nu istila etti ve Kutsal Topraklar'ı Haçlılara karşı savundu.

Selim, I. (veya **Yavuz Sultan Selim**) (yak. 1470-1520) Osmanlı sultanı (1512-20). Tahta çıkmasını sağlamak için yapılan başarısız bir girişimin ardından sürgünde bulunduğu Kırım'dan geri çağrılan Selim, 1513'te ağabeyi Ahmed'i mağlup etti ve öldürdü. 1514'te Küçük Asya'daki Safevi destekli yıkıcı faaliyetlere karşılık olarak Çaldıran'da İran ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Daha sonra yönünü *Memluklara çevirerek Suriye ve Mısır'ı fethetti. Böylece *halife ve *Mekke ve Medine'nin Hizmetkârı unvanlarını aldı.

Seminole Savaşları (1816-18; 1835-42) Güneydoğu ABD'de Amerikan yerlilerine karşı yapılan iki savaş. Florida'nın yerli halkı Seminoleler, kaçak köleleri aramak üzere topraklarına gönderilen ABD askeri kuvvetlerine karşı misilleme yaptı. Arkasından Andrew *Jackson'un düzenlediği cezalandırıcı seferlerle Seminoleler güneyde Everglades'e sürüldü. 1819'da İspanya, Florida'nın doğusunu ABD'ye bıraktı. 1832'de Seminoleler, Mississippi'nin batısındaki Kızılderili Toprakları'na gönderilmelerini (*Gözyaşı Yolu) öngören bir antlaşma imzalamaya zorlandı. Kabilenin *Osceola önderliğindeki önemli bir kısmı, gitmeyi reddederek Everglades'te kalmakta direndi. Ardından ihanete uğrayan Osceola yakalandı ve destekçilerinin büyük bölümü yok edildi. Bunun üzerine 1841'de General William T. Worth, Seminolelerin ekinlerinin yakılması, köylerinin yerle bir edilmesi yönünde emir verdi. Aç bırakılarak teslim olmaya zorlanan Seminole kabilesi, 1842'de bir barış antlaşması imzalayarak batıya sürülmeyi kabul etti.

Sen Jermen Antlaşması *Bkz.* VERSAY BARIŞ ANTLAŞMASI.

Senanayake, Don Stephen (1884-1952) Sri Lankalı devlet adamı, Seylan başbakanı (günümüzde Sri Lanka; 1947-52). 1919'da Seylan Ulusal Kongresi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1920 ve 1930'larda Seylan'ın yasama ve danışma kurullarında bakanlık görevlerinde bulundu. Senanayake, 1947'de başbakan oldu ve ertesi yıl Seylan'ın Milletler Topluluğu bünyesinde tam dominyon statüsüne erişmesini sağladı.

Senato (Roma) *Bkz.* ROMA SENATOSU.

Senato (ABD) ABD Kongresi'nin birliğin 50 eyaletini temsil eden ikinci, yani üst meclisi. Senato'nun yetkileri ve yapısı ABD Anayasasının Birinci Maddesinde belirtilmiştir. ABD Senatosu ilk kez 1789'da toplandı. Her eyaletten ikişer olmak üzere senatörler, 1913'e kadar altı yıllık dönemler için eyalet meclislerince seçiliyordu. Bu tarihte yapılan On Yedinci Anayasa Değişikliği, doğrudan seçim usulünü getirdi. İki yılda bir senatörlerin üçte birinin görev süresi sona ermektedir. Senatör seçilmek için 30 yaşından küçük olmamak, en az dokuz yıldır ABD vatandaşı olmak ve temsil edilecek eyalette ikamet ediyor olmak gerekmektedir. Senato'ya başkanlık yapan başkan yardımcısı, sadece beraberlik durumunda oy kullanmaktadır. Senato'nun bütün antlaşmaları tasdik etmesi, önemli başkanlık atamalarını onaylaması ve yasama süreçlerine dahil olması gerekmektedir. *Ayrıca bkz.* ROMA SENATOSU

sendika Belli bir iş alanında veya meslekte çalışan işçilerden meydana gelen teşkilatlı birliklere verilen isim. Sendikalar, işverenlerle yapılan müzakerelerde çalışanları temsil eder. ABD'de bu sendikalara işçi sendikası denmektedir. Britanya'da 18. yüzyılın sonlarında nitelikli mesleklerde çalışan işçilerden oluşan gruplar ve kulüpler ortaya çıkmaya başladı. Bunların amacı çırakların işe alım süreçlerini düzenlemek ve kimi zaman da daha iyi çalışma koşulları için pazarlık yapmaktı. Fransa'yla savaş döneminde (1793-1815) *Toplanma Yasaları, bu faaliyetlerin tamamına son verdi. Ancak söz konusu yasalar 1824'te geri çekilince belli başlı zanaatlarda kısıtlı sendika faaliyeti tekrar mümkün oldu. 1861'e gelindiğinde Britanya'da nitelikli işçilerin oluşturduğu birkaç sendika faaliyet göstermekteydi. Bu sendikalar, 1868'de bir araya gelerek *Sendikalar Kongresi'ni (TUC) oluşturdu. 1871'de belli bir düzeyde hukuki statü ve 1875'te de barışçıl bir şekilde grev gözcülüğü yapma hakkı elde edildi. Sanayileşmiş ülkelerde seri üretim yöntemlerinin geliştirilmesiyle birlikte yarınitelikli veya niteliksiz işçiler de sendikalara alınmaya başladı ve 1880'lerden itibaren bu işçileri ayrı sendikalarda örgütleme girişimlerinde bulunuldu. Sözü edilen

girişimler, ABD'den ziyade Britanya ve Avrupa'da daha başarılı oldu. Zira ABD'de ucuz göçmen işgücü eskiden beri mevcuttu. Avustralya, Yeni Zelanda ve diğer Britanya dominyonlarında sendikalar 19. yüzyılda ortaya çıktı. Başka ülkelerde de sanayileşme süreci ilerledikçe beraberinde sendikalar da gelişiyordu. Öte yandan Güney Afrika'da siyahi işçilerin sendikalaşması 1980'e kadar yasadışı kaldı. Eski Sovyetler Birliği ve komünist Doğu Avrupa'da sanayi işçilerinin yüzde 90'ı devlet denetimindeki sendikalara üyeydi. Dünyanın geri kalanında (özellikle gelişmekte olan ülkelerde) sendika örgütlenmeleri siyasi ve ekonomik iniş çıkışlara göre değişiklik göstermektedir.

Sendikaların gelir kaynağı üyelik aidatlarıdır. Genellikle seçilmiş bir yürütme organı ve tam zamanlı memurlar tarafından yönetilirler. Bunların yanı sıra işyeri temsilcileri bulunmaktadır. Ekonomik anlamda sendikaların ana hedefleri iyi maaş ve çalışma koşulları elde etmek ve üyelerinin istihdamını sağlamaktır. Sendikalar, işçi-işveren ilişkilerine dair amaçlarını gerçekleştirebilmek için toplu sözleşme görüşmeleri yöntemini kullanır. Gerektiğinde buna grev veya iş yavaşlatma gibi eylemler de eklenir. II. Dünya Savaşı'ndan beri yaşanan önemli bir gelişme, sendikaların yönetime ve ülke veya işyeri çapında üçlü yapılara giderek daha da fazla katılmasıdır. Ancak 20. yüzyılın sonlarında ABD ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde sendikaların üye sayısı ve etkisi, özellikle özel sektörde azalmıştır.

Sendikalar Kongresi (İngilizcesi **Trades Union Congress** – TUC) Britanya'da sendikalardan meydana gelen bir örgüt. 1868'de sendika faaliyetlerine dair ulusal çapta konferanslar düzenlemek amacıyla kuruldu. 1871'de sendika çıkarlarını milletvekilleri aracılığıyla ilerletebilmek için Parlamento Komitesi oluşturuldu. 1889'dan itibaren siyasi anlamda daha militanlaşan Kongre, 1900'da İşçi Temsil Komitesi'nin kurulmasına katkıda bulundu. Kongre, 1906'dan sonra *İşçi Partisi ismini alacak bu örgütle o dönemden beri ilişki içindedir. 1920'de Parlamento Komitesi'nin yerine sendika üyeleri tarafından seçilen Genel Kurul getirildi. Sendikalar Kongresi; bir sendika, bir işçi-işveren anlaşmazlığında işverenle tatmin edici bir uzlaşmaya varamıyorsa diğer sendikalara destek çağrısı yapabilmektedir. Ancak sendikalar üzerinde idari yetkisi yoktur. *Genel Grev'in ardından Kongre ile hükümet (hangi parti olursa olsun) arasındaki ilişkiler, temkinli bir şekilde iyileşmeye başladı. II. Dünya Savaşı sırasında Kongre, Britanya'nın sanayi planlaması ve yönetimi sürecine dahil olmuş, bu durum 1979'a kadar arka arkaya gelen İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti hükümetlerinde de devam etmiştir. Sendikalar Kongresi, 1980'lerde Margaret Thatcher hükümetlerinin sendikaların gücünü kırmaya yönelik yasalarıyla karşı karşıya kaldı. O zamandan beri örgüt, esas olarak savunma konumundadır.

Seneca, Marcus Annaeus (veya **Büyük**[87] **Seneca**) (yak. MÖ 55-yak. MS 39) İspanya doğumlu Romalı hatip. Seneca, hitabet üzerine yazdığı eserleriyle bilinmektedir. Bu eserlerden günümüze ulaşanlar arasında *Oratorum Sententiae Divisiones Colores* ve *Suasoriae* bulunmaktadır. Oğlu **Lucius Annaeus Seneca** (veya **Küçük Seneca**) (yak. MÖ 4-MS 65) Romalı bir devlet adamı, filozof ve oyun yazarıydı. İspanya'da doğan Küçük Seneca, 41'de Claudius tarafından zina suçlamasıyla Korsika'ya sürüldü. 49'da hüküm geri çekildi. Ardından Küçük Seneca, Nero'nun annesi ve Claudius'un eşi Agrippina'nın etkisiyle Nero'nun öğretmeni oldu. Nero döneminin ilk yıllarına damga vuran şahsiyetlerden biriydi. 57'de konsüllüğe atandıktan sonra 62'de emekli oldu. Sonrasında Nero'ya yönelik bir suikast planına adı karışınca intihara zorlandı. Filozof olarak *Epistulae Morales* gibi eserleriyle Stoacılık etiğine yeni yorumlar getirdi. Ayrıca dokuz adet oyun yazdı.

87 Yaş olarak büyük anlamında. (ÇN)

Senegal

Başkent:	Dakar
Yüz ölçümü:	196.722 km²
Nüfus:	11.706.000 (2005)
Para birimi:	1 Orta Afrika frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%94,0 Müslüman; %5,0 Hıristiyan; %1,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%43,3 Volof; %23,8 Fulani; %14,7 Serer
Diller:	Fransızca (resmi), Volof dili, Fulani, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Frank Bölgesi, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Atlantik Okyanusu'na kıyısı bulunan bir Batı Afrika ülkesi.

Fiziki Gambiya'yı çevreleyen Senegal'in Moritanya, Mali, Gine ve Gine-Bissau'yla kara sınırı bulunmaktadır. Senegal'in ve aynı zamanda Afrika anakarasının en batı noktası, bir yanardağdan oluşan Kabo Verde'dir. İç kesimlerde rastlanan savan, güneye göre kuzeyde daha nadirdir. Ülkenin güneyinde bataklıklardan meydana gelen bir kıyı şeridi vardır. Kışın karadan kuru harmattan rüzgârı esmektedir.

Ekonomi Senegal'in başlıca ihracat kalemleri balık, yer fıstığı, petrol ürünleri, fosfatlar ve pamuktur. İşgücünün dörtte üçünden fazlası tarımda istihdam edilmektedir. Darı, mısır, sorgum, pirinç ve sebze ihraç edilmektedir. Sanayi kollarından bazıları tarımsal ve balık işleme, fosfat madenciliği, gübreler ve petrol arıtmadır. Senegal, demir cevheri rezervlerini geliştirmeyi amaçlamakta ve petrol aramaktadır.

Tarih Senegal tarih boyunca çeşitli imparatorlukların parçası oldu. Bunlardan bazıları *Gana, *Mali ve *Songay İmparatorluklarıydı. Senegal'in yedi ana etnik grubundan biri olan Tukulorlar, 11. yüzyılda İslam'a geçse de Animizm 19. yüzyılın ortalarına kadar yaygınlığını korudu. 1445'te Portekizli kâşifler, Senegal sahilini keşfetti. 17. yüzyılda Fransa tarafından kurulan Senegal sömürgesinin yönetimine Napolyon Savaşları sırasında Britanya talip oldu. Ülkenin iç kesimleri Fransız vali L. L. Faidherbe (1854-61) tarafından işgal edildi. 1871'de sömürge, Fransa Meclisi'ne ilk temsilcisini gönderdi. Senegal, 1895'te Fransız Batı Afrikası'na katıldı. 1958'de *Fransız Topluluğu bünyesinde özerk bir cumhuriyet oldu. Ardından 1959-1960 arasında *Mali Federasyonu'nda yer aldı. Léopold Sédar *Senghor önderliğinde Senegal, 1960'ta bağımsızlığını kazandı. Kısa bir süreliğine *Gambiya'yla Senegambiya (1982-89) isimli bir federasyon kuruldu. 1980'de Abdou Diouf, çok partili bir sistem çerçevesinde Senghor'un yerine devlet başkanlığına geldi. Senegal ile *Moritanya arasındaki ilişkiler, 1989'da Moritanya'daki yüzlerce Senegallinin öldürülmesi, binlercesinin de ülkeden çıkarılmasıyla ciddi anlamda geriledi. Fiili bir sınır savaşı 1990 boyunca devam ederken hem Afrika Birliği Örgütü hem de Mısır Devlet Başkanı Mübarek arabuluculuk yapmaya çalıştı. Etnik gerilimin yarattığı sorunlarla karşı karşıya kalan Devlet Başkanı Diouf, 1991'de iktidarın paylaşıldığı bir koalisyon hükümeti oluşturdu. Bu hükümet, düzenin belli bir derecede tesis edilmesini sağladı. 1992'de Moritanya'yla diplomatik ilişkiler yeniden başladı. Bu sırada Senegal'in güneyindeki Casamance bölgesinde ayrılıkçı bir hareket ortaya çıkmıştı. Hareket, 21. yüzyılda da varlığını sürdürdü. 1993'ün başlarında Diouf yeniden seçildi. Ayrılıkçıların şiddet eylemleri

devlet başkanlığı seçimini zorlaştırsa da aynı yılın sonlarında bir ateşkes anlaşması imzalandı. Fransız ve IMF yardımlarına rağmen Senegal ekonomisi iflasın eşiğine geldi ve 1994'ün başında devalüasyon yapıldı. Diouf'un devlet başkanlığı seçimini Abdoulaye Wade'ye kaybetmesiyle kırk yıllık sosyalist yönetim 2000'de sona erdi. 2007'de Wade tekrar seçilmesine karşın 2012'de Macky Sall tarafından yenilgiye uğratıldı.

Senghor, Léopold Sédar (1906-2001) Senegalli devlet adamı ve şair, *Senegal devlet başkanı (1959-80). 1946'da Sosyalist Parti'nin temsilcisi olarak Fransa Ulusal Meclisi'ne girdi. 1958'de Senegal özerkliğini kazanınca devlet başkanı seçildi. Yazarlar Aimé Césair ve Léon Damas'la birlikte, "Siyahi-Afrikalı dünyanın kültürel değerlerinin bütünü" olarak tanımladığı *négritude*[88] kavramını geliştirdi. 1960'ta eski Fransız Batı Afrikası sömürgeleri arasında federasyon kurma girişimi başarısız oldu. 1975'te Senegal, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'na katıldı. Senghor'un lirik şiir derlemeleri arasında *Chants d'ombre*[89] (1945), *Nocturnes*[90] (1961) ve *Poèmes*[91] (1984) bulunmaktadır.

sepetçiler (İngilizcesi **basket-makers**) Milat öncesinin son yüzyıllarında çöl kültürlerinden çıkan, Kolorado ve çevresinde yaşamış Amerikan yerlisi bir grup. Tarım yapmayı *Meksika'dan öğrendiler. Çömlek yerine kullandıkları sepetler, bulundukları bölgenin kurak iklim koşullarına daha dayanıklıydı.

Serbest Gümüş Hareketi (İngilizcesi **Free-Silver Movement**) 19. yüzyılda ABD'de sınırsız gümüş para basılmasını savunan bir hareket. 1850-1860'lardaki *altına hücumların ardından Batı'da büyük çapta gümüş yatakları keşfedildi. Gümüş madencileri sınırsız üretim talebinde bulunsa da Kongre, 1873'te gümüş doları onaylı paralar arasına almayı reddetti. Bunun sonucunda bir protesto hareketi ortaya çıktı. 1878'de gümüş dolar yasal ödeme aracı sayıldı ve ABD Hazinesi paraya dönüştürmek üzere gümüş satın almayı kabul etti. 1890'da Sherman Gümüş Satın Alma Yasası, tedavüle çıkarılması için anlaşılan gümüş miktarını ikiye katladı. Ancak 1893'te yaşanan bir borsa krizinin ardından söz konusu yasa geri çekildi. Durgun gümüş piyasası dolayısıyla Doğulu bankerler suçlandı. Demokrat Parti, 1896 başkanlık seçimi kampanyasına sınırsız ve serbest gümüş talebini dahil etti. 1900 seçiminden sonra Cumhuriyetçilerin hâkim olduğu Kongre'de Altın Standardı Yasası geçirilerek altın, para birimi için tek ölçü haline getirildi. Franklin Delano *Roosevelt, madeni parada kullanılmak üzere ABD Hazinesi'nin satın alacağı sabit bir gümüş miktarını güvenceye alan yasayı yürürlüğe soktu. 1960'larda gümüş arzı düşünce 1970'te Hazine, gümüş kullanmayı bırakarak elinde kalan gümüş stokunu sattı.

serbest ticaret Ülkeler arasında malların serbestçe dolaşımını savunan bir ekonomi politikası. Politikanın amacı, ülkelerin ticari olarak birbirine bağımlılığını sağlayarak ortak ekonomik kalkınmayı ve uluslararası uyumu teşvik etmektir. Serbest ticaret hem ithalata getirilen gümrüklerin hem de ülkelerin sanayilerini korumak için sunduğu ihracat teşviklerinin yasaklanmasını gerektirir. Öğretiyi en iyi ifade eden ilk eser, Adam Smith'in *Ulusların Zenginliği*[92] (1776) kitabıdır. 1947'de Cenevre'de düzenlenen bir konferansta dünya ticaretinin daha da serbestleşmesi için *Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) adı altında bir plan oluşturuldu. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda Britanya da ticaretin serbestleşmesi yönündeki hamlelerin önemli bir destekçisi haline

88 Siyahilik. (ÇN)
89 Gölge Şarkıları. (ÇN)
90 Noktürnler. (ÇN)
91 Şiirler. (ÇN)
92 Adam Smith, *Milletlerin Zenginliği*, Çev. Haldun Derin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016. (ÇN)

geldi. Britanya, 1958'de Avrupa Serbest Ticaret Birliği'nin (EFTA) kurucuları arasında yer aldı. Ancak 1960'larda ekonomide sıkıntılar artmaya başlayınca Britanya, *Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (günümüzde *Avrupa Birliği) girmek istedi. 1949'da Doğu Avrupa'da da buna benzer bir topluluk olan COMECON kuruldu. 1987'den sonra ise COMECON, AET ülkeleriyle işbirliği yoluna gitti. Japon ekonomisinin savaş sonrası yıllarda büyük bir başarıyla büyümesi pek çok ülkenin Japonya'ya gümrük uygulamasına neden oldu. 1990'lardan itibaren dünya, ekonomi politikaları anlamında bir kafa karışıklığı dönemine girdi. Kimi politikalar serbest ticareti desteklerken kimileri de korumacı önlemlere başvuruyordu. 1993'te GATT müzakerelerinin Uruguay ayağının sonucunda üye ülkeler gümrüklerin daha da azaltılması ve GATT'ın yerine *Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması konusunda anlaştı. Gümrüklere ek olarak 2000'lerin başında önemli başka meseleler de gündeme geldi. Bunlardan birincisi, zengin ülkelerin ihracat desteğine başvurmasıydı. Böylece bu ülkeler, mallarını "çöpe" atar gibi yoksul ülkelere ihraç ederek o ülkelerin ekonomik kalkınmalarına olumsuz etki ediyordu. Bir diğer mesele ise yoksul ülkelerin, zengin ülkelerin piyasalarına adil erişimi olmamasıydı.

serf Ortaçağ'da toprağını işlediği lordun hâkimiyeti altında bulunan, özgür olmayan köylülere verilen isim. Lortların kulları olan serfler, toplumun en alt kademesini temsil ediyordu. Serfler toprağa bağlıydı. Hareket ve lortlarının izni olmadan evlenme özgürlükleri yoktu. Lortlarının topraklarında çalışma, ürettiklerinin belli bir bölümünü lorda verme, öldüklerinde topraklarının bir kısmından feragat etme ve kabahat işledikleri takdirde derebeylik mahkemelerinde lortlarının vereceği ceza ve adalete boyun eğme yükümlülükleri vardı. Lortların ise serflere karşı (kölelerin aksine) koruma ve adalet sağlamak gibi sorumlulukları bulunmaktaydı.
Serfliğin kökleri, 8 ve 9. yüzyıl Batı Avrupası'na dayanmaktadır. Serflik, sonradan soydan geçmeye başladı. 14. yüzyılda Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünde sistem, *Kara Ölüm ve savaşlardan kaynaklı açlık nedeniyle işlerliğini yitirdi. Bu durum, ağır bir işgücü kıtlığına yol açtı. İşlerin artık para karşılığı yapılmaya başlanması; lordun toprağı kiralayan, serfin de kiracı olduğu anlamına geliyordu. 1381'de İngiltere'deki *Köylü İsyanı'nda ana talepler, serfliğin kaldırılması ve kiranın akre başına 4 peni olarak değiştirilmesiydi. Öte yandan Almanya ve Moskova'nın doğu bölgelerinde soyluların gücünün artması, serflik sisteminin pekişmesine yol açtı. Serflik; 1789'da Fransa'da, 1848'de Avusturya ve Macaristan'da, 1861'de Rusya'da kaldırıldı.

seri üretim Bir ürün veya parçanın görece düşük birim maliyetiyle çok miktarlarda üretildiği imalat sanayisi sistemi. Seri üretim çağının tam olarak başlaması otomotiv sanayisiyle oldu. Bu anlamda şirket olarak ilk seri üretime geçen, 1913'te ABD'de Ford Company oldu. Belli bir standartta üretilen parçalar, hareketli montaj hattında bir araya getirilerek düşük maliyetle arabaya dönüşüyordu. Buna karşın maaşlar ve kâr oranı yüksekti. Aynı zamanda, verimlilik seviyesini incelemek ve artırmak amacıyla zaman ve hareket araştırmaları yapılıyordu. Sonraki süreçte seri üretim yöntemleri diğer imalat sanayisi kollarında da uygulanmaya başlandı. Bunun örnekleri II. Dünya Savaşı'ndaki gemi yapımı ve uçak imalatıdır.
Yakın zamana kadar seri üretimde gerçekleşen yüksek düzeyli makineleşme ve *otomasyon, hem ürünün hem de ürünün imalatında kullanılan hammaddelerin standart hale getirilmesini mecbur kıldı. Öte yandan ürün takibi ve denetimi için geliştirilen çok yönlü imalat sistemleri, esneklik anlamında ilerleme sağladı. Seri üretim yöntemlerinin başta elektronik araçlar olmak üzere yüksek kaliteli ürünlerde kullanılması, üretim sürecinin odağını kalite kontrolden kalite güvencesine kaydırdı. Yani standardın altında kalan veya defolu ürünlerin, üretim sürecinin sonunda atılması yerine üretim sürecinin tamamının yüksek stan-

dartlı ürün üretecek şekilde tasarlanmasına geçildi.

Severus, Septimius (tam adı **Lucius Septimius Severus Pertinax**) (146-211) Romalı imparator (193-211). İmparatorluk yönetiminde ve orduda reform faaliyeti yürüttü. Orduyu devletin gücünün gerçek temeli olarak görüyordu. 208'de ordunun başına geçerek ülkenin kuzeyindeki bir isyanı bastırmak üzere Britanya'ya gitti. Daha sonra York'ta öldü.

Sevr Antlaşması (1920) *Versay Barış Antlaşması'nın parçası olarak İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında imzalanan ve fiilen *Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getiren bir antlaşma. Antlaşma uyarınca Edirne ile Konstantinopolis (günümüzde İstanbul) çevresindeki toprakların çoğu Yunanistan'a bırakıldı; İstanbul Boğazı askerden arındırılarak uluslararası yönetime verildi; kısa ömürlü bir bağımsız *Ermenistan kuruldu; Suriye, Fransız mandası yapıldı; Britanya da Irak, Filistin ve Mavera-i Ürdün'ün mandasını aldı. Sevr Antlaşması'nı reddeden Mustafa Kemal *Atatürk, Lozan Antlaşması'yla (bkz. Versay Barış Antlaşması) Türkiye'nin sınırlarının yeniden çizilmesini sağladı.

Seyir Yasaları (İngilizcesi **Navigation Acts**) İngiliz Parlamentosu tarafından yabancı tüccar gemilerinin İngiliz gemileriyle eşit şartlarda rekabet etmesini sağlamak üzere çıkarılan yasalar. İlk yasa II. Richard döneminde çıkarılmışsa da en önemlisi 1651'dekidir. Bu yasaya göre İngiltere'ye girecek malların ya İngiliz gemileriyle ya da malın menşe ülkesinin gemileriyle taşınması gerekecekti. Yasanın amacı, Hollanda taşımacılık faaliyetlerini yok etmekti. Dolayısıyla Yasa, *Hollanda-İngiltere Savaşları'nı kışkırttı. Seyir Yasaları, sömürgelerde de uygulandı. Her ne kadar New England'daki taşımacılık faaliyetlerine hareket getirse de Yasalar, kaçakçılara yönelik ve İngiliz ürünleriyle rekabet eden bazı malların kolonilerdeki imalatına karşı giderek daha katı önlemler getirmesi nedeniyle Kuzey Amerika'da geniş kesimlerin tepkisini topladı. 1823'te düzenleme yapılan Yasalar, 1849'da geri çekildi.

Seylan *Sri Lanka'nın 1972'ye kadarki eski ismi.

Seymour, Edward, I. Hertford Kontu ve Somerset Dükü (yak. 1500-52) İngiltere'nin protektoru ve VI. *Edward adına İngiltere'nin fiili hükümdarı (1547-49). 1547'de VIII. *Henry'nin ölümü üzerine Edward Seymour (Jane *Seymour'un ağabeyi), Somerset dükü ve lort protektor unvanlarını aldı ve hemen ardından İskoçya'ya karşı Pinkie Muharebesi'nde başarı kazandı. Seymour'un Teklik Yasasıyla (1549) Protestan İngiliz Dua Kitabı'nın kullanılmasını dayatma girişimi, Batı Ayaklanması'nı tetikledi. *Kett İsyanı, Seymour'un rakibi Warwick Kontu John *Dudley (müstakbel Northumberland dükü) etrafında toplanan nüfuzlu kimselerin hoşnutsuzluğuyla birleşince Seymour çöküşe sürüklendi. 1549'da devrildikten sonra 1551'de Dudley'in emriyle idam edildi.

Seymour, Jane (yak. 1509-37) VIII. Henry'nin üçüncü eşi ve VI. Edward'ın annesi. 1536'da Henry'yle evlenen Jane Seymour, krala nihayet istediği erkek vârisi verdi. Ancak doğumdan 12 gün sonra öldü.

Seyss-Inquart, Arthur (1892-1946) Avusturyalı Nazi önder. Avusturya içişleri bakanı olarak 1938'de Almanya'yla birleşme (**Anschluss*) sürecini yönetti. Ardından Hitler tarafından Avusturya valisi yapıldı. Daha sonra işgal altındaki Hollanda'da Nazilerin temsilcisi oldu. Seyss-Inquart, burada binlerce idama imza attı ve pek çok insanı *toplama kamplarına gönderdi. *Nürnberg Mahkemeleri'nde ölüm cezasına çarptırıldı.

Seyşeller

Başkent:	Victoria
Yüz ölçümü:	455 km²
Nüfus:	90.846 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Seyşeller rupisi = 100 sent
Dini yapısı:	%76,2 Katolik; %6,1 Anglikan; %2,4 Hindu
Etnik yapısı:	Fransız, Afrikalı, Hint, Çinli ve Arap karışımı
Diller:	Kreol, İngilizce, Fransızca (hepsi resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Afrika Birliği (AfB), Bağlantısızlar Hareketi, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC)

Hint Okyanusu'nda bir takımadadan oluşan ülke.

Fiziki Seyşeller; Ekvator'un 4 derece güneyinde, Doğu Afrika kıyısından yaklaşık 1500 kilometre açıkta 92 adadan oluşmaktadır. 142 kilometrekare Mahe'nin en büyük ada olduğu grup esas olarak dağlıktır. Daha uzaktaki başka bir grup ise çoğunlukla düzdür. İklim sıcak ve nemlidir.

Ekonomi Ülke ekonomisinin belkemiği olan turizm, işgücünün üçte birini istihdam etmekte olup döviz gelirlerinin üçte ikisini oluşturmaktadır. Ton balığı avcılığı da önemli bir yer tutar. Devlet; çiftçilik, balıkçılık ve imalat alanlarını geliştirerek ekonomiyi çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır.

Tarih Fransızlar tarafından sömürgeleştirilene kadar adalarda kimse yaşamıyordu. Adalar, 1609'da Britanya Doğu Hindistan Şirketi tarafından keşfedildi. 1756'da Fransızlar, bölgeyi resmen ilhak etti. Napolyon Savaşları sırasında 1810'da Britanya, ülkeyi Fransızlardan aldı. Bir süre *Morityus'tan yönetildikten sonra ülke, 1903'te ayrı bir kraliyet sömürgesi oldu. 1970'te genel oy hakkı kazanıldı. 1975'te adalar, bağımsız bir cumhuriyet oldu. 1977'deki darbenin üzerine Başbakan France-Albert René kendisini devlet başkanı ilân etti. René, 1989'da yeniden seçildikten sonra 1991'de direnmeyi bırakarak muhalefet partilerini yasal hale getirdi. 1993'te düzenlenen çok partili seçimlerin sonucunda René'nin Seyşeller İlerici Halk Cephesi açık ara bir zafer kazandı. 1998 ve 2001'de birer kez daha seçilen René, 2004'te emekli olarak görevi devlet başkan yardımcısı James Michel'e devretti. Michel, 2006 ve 2011'de adaylığını koyarak seçilmeyi başardı.

Seyyid Hanedanı Kuzey Hindistan'daki Delhi Sultanlığı'nın Müslüman hükümdarları (1414-51). İktidarı Tuğlukların elinden alan Seyyidler, imparatorluk iddiasında seleflerinin gerisinde kaldı. Kısa süre içerisinde rakip komşu devletler, hanedanın kuzeydeki topraklarına dahi tehdit oluşturmaya başladı. 1448'de son sultanları Delhi'yi terk etti ve yerlerine üç yıl sonra Afgan Lodiler geldi.

Sezar, Jül *Bkz.* CAESAR, IULIUS.

Seward, William Henry (1801-72) ABD'li devlet adamı. 1839-1842 arasında New York valiliği, 1849-1861 arasında senatörlük görevlerinde bulundu. Kararlı bir köle karşıtı olan Seward, 1855'te yeni kurulan *Cumhuriyetçi Parti'ye katıldı. Ardından *Amerikan İçsavaşı'nda *Lincoln başkanlığında dışişleri bakanı olarak görev yaptı. Lincoln'a yönelik suikast sırasında düzenlenen ayrı bir saldırıda yaralandı. İyileştikten sonra Andrew *Johnson döneminde görevini sürdürdü. Radikal Cumhuriyetçi Partililere karşı çoğunlukla Johnson'u destekledi. Seward, ABD'nin Pasifik'teki etki alanını genişletmesi gerek-

tiğini düşündü ve 1867'de Rusya'dan Alaska'nın satın alınmasını sağladı. Ayrıca Çin'le dostça ilişkiler kurulmasını savundu. ABD'nin Pasifik filosu için kömür ikmal limanları olarak Hawaii ve diğer bazı adaların ilhak edilmesinde ısrarcı oldu.

Sforza 15 ve 16. yüzyıllarda ön plana çıkan İtalyan bir aile. Muzio Attendolo (1369-1424), döneminin en güçlü paralı asker komutanlarından (**condottiere*) biriydi (Sforza takma ismi "güç" anlamındadır). Attendolo'nun gayrimeşru oğlu Francesco (1401-66) da başarılı bir komutandı. Francesco'nun orduları, Milano Cumhuriyeti ve Venedik'le üçlü bir savaşa tutuştu. Savaşın ardından Francesco, Milano'ya muzaffer bir dük olarak girdi (1450) ve sonrasında becerikli bir yönetim sergiledi.
"Il Moro" (Mağribi) olarak da bilinen Ludovico (1451-1508), 1480'de Milano'nun yönetimine el koydu. Ludovico, 1494'te Fransa Kralı VIII. Charles'in Napoli'yi işgal etmesine yardımcı oldu. Ancak arkasından (1499) XII. Louis, Ludovico'yu Milano'dan çıkardı. 1512'de Ludovico'nun oğlu Massimiliano (1493-1530) İsviçrelilerin yardımıyla tekrar Milano'yu ele geçirdi. Fransa hükümdarı I. *François, 1515'te Marignano'da Massimiliano'yu yenilgiye uğrattı ve hâkimiyetindeki toprakları bırakmaya ve 30 bin duka tazminat ödemeye zorladı. Massimiliano'nun kardeşi II. Francesco (1495-1535), 1522'de İmparator V. *Karl (Şarlken) tarafından tekrar düklüğe getirilse de onun ölümü Sforza Hanedanı'nın erkek soyunu sona erdirdi.

Shackleton, Sir Ernest Henry (1874-1922) Britanyalı kâşif. Robert Falcon *Scott'un Millî Güney Kutbu Seferi'nde (1900-04) kıdemsiz bir subay olan Shackleton, 1909'da kendi seferine komuta etti. Bu seferde Güney Kutbu'nun 155 kilometre yakınına (güneyde o zamana kadar ulaşılan en uzak nokta) geldi. İkinci bir Güney Kutbu seferinde (1914-16) Shackleton'un Endurance gemisi buzlar arasında sıkıştı. Nihayetinde tayfasıyla beraber bir adaya varan Shackleton, yanına beş kişi alarak yardım çağırmak için Güney Georgia'ya açık bir tekneyle 1300 kilometrelik bir seyahat yaptı. 1920'de Güney Kutbu'na düzenlediği dördüncü sefer sırasında South Georgia'da kalp krizinden öldü.

Shaka (veya **Chaka**) (yak. 1787-1828) Zulu kabile şefi. 1816'da üvey kardeşinin elinden Zulu kabile şefliğini alan Shaka, emrindeki kuvvetleri yeniden örgütleyerek Güneydoğu Afrika'daki Nguni aşiretlerine karşı savaşa girişti. Bu aşiretlere diz çöktürerek bölgede bir Zulu imparatorluğu kurdu. Shaka'nın düzenlediği seferler, çok sayıda insanın yerinden edilmesine ve 1820'lerin başında uzun bir aşiret savaşları dönemine yol açtı. Shaka, daha sonra iki üvey kardeşi tarafından suikasta uğradı.

Shang MÖ 2000'lerin bir bölümünde (muhtemelen MÖ 16-11. yüzyıllar) Çin'e hükmeden bir hanedan. 100 binin üzerinde kaplumbağa kabuğunun üzerinde keşfedilen yazıtlar, Shang hanedanının varlığına dair edebi eserlerdeki göndermeleri doğrulamış oldu. Yazıtlar; Shang döneminde tekerleğin mükemmelleştirildiğine, savaş arabaları kullanıldığına, tunç dökümü yapıldığına ve yeşim ve fildişi oyulduğuna tanıklık etmektedir.

Sharpeville Katliamı (21 Mart 1960) Güney Afrika'daki Sharpeville kasabasında yaşanan bir olay. Polis, **Apartheid* yasalarına karşı düzenlenen eylemde göstericilere ateş açtı ve 67 Afrikalının ölümüne, 180'inin yaralanmasına neden oldu. Uluslararası toplumda yaygın bir tepkiye yol açan olayın üzerine Güney Afrika'da olağanüstü hâl ilân edildi. 1700 kişi gözaltına alınırken siyasi partiler, *Afrika Ulusal Kongresi ve Panafrikanizm Kongresi yasaklandı. Üç hafta sonra beyaz bir çiftçi, Başbakan *Verwoerd'e suikast girişiminde bulundu. Milletler Topluluğu'nun

Apartheid politikasına ilişkin baskısı artınca Güney Afrika, 1961'de cumhuriyet ilân ederek Topluluk'tan çekildi.

Shastri, Lal Bahadur (1904-66) Hint devlet adamı, başbakan (1964-66). Mahatma *Gandhi'nin Britanya egemenliğine karşı sivil itaatsizlik hareketinin üyelerinden olan Shastri, birden çok kez hapse atıldı. Bölgesel hükümette görev aldıktan sonra 1952'de merkezi yasama organına seçildi. 1961'de içişleri bakanı oldu. 1964'te Nehru'nun arkasından başbakanlığa geldi. 1965'te Pakistan'la Cemmu ve Keşmir konusunda yaşanan çatışmayı idare etme biçimi övgü topladı. Barış anlaşmasını imzaladıktan kısa bir süre sonra öldü.

Shays İsyanı (Ağustos 1786-Şubat 1787) ABD'de Massachusetts'li savaş gazisi Yüzbaşı Daniel Shays'ın (yak. 1747-1825) başını çektiği silahlı bir ayaklanma. Shays, alacaklı tüccarlara ve sahil kentlerinin avukatlarına karşı batı Massachusetts'li bir grup yoksul çiftçiye önderlik ediyordu. İsyanın nedeni, Massachusetts eyalet meclisinin borca batmış çiftçilerin mali yardım talep eden dilekçelerini dinlemeden dağılmasıydı. İsyan, mahkemelerin işleyişini engellemeye başladı. Bunun üzerine eyalet milisleri, Shays'ın kuvvetlerini bozguna uğrattı. Ancak Shays, kaçmayı başardı ve daha sonra affedildi. Ayaklanmacılar çeşitli tavizler koparmakla beraber ABD'de daha etkin bir anayasa ve merkezi hükümet adına verilen mücadeleyi de canlandırdı.

Shere Ali (1825-79) Afganistan'ın amiri (hükümdar) (1863-79). Shere Ali'nin hükümdarlığının başlarında Afganistan'da içsavaş yaşandı. Shere Ali, 1868'de Britanya'nın yardımını alana kadar ülkede otoriteyi sağlayamadı. Başta Avrupa tarzında düzenli bir ordunun kurulması olmak üzere Afganistan'da birçok reform yaptı. 1878'de Kabil'de bir Rus misyonunu kabul etmesine karşın Britanya misyonunu geri çevirdi. Bu da İkinci *İngiliz-Afgan Savaşı'na yol açtı. Shere Ali, Rusların desteğini almak üzere gittiği kuzey Afganistan'da öldü.

Sheridan, Philip Henry (1831-88) ABD'li general. *Amerikan İçsavaşı'nda Birlik (Kuzey) tarafının olağanüstü süvari komutanlarından biriydi. Kendisini Tennessee'de ve *Chattanooga Seferi'nde (Kasım 1863) kanıtladıktan sonra Nisan 1864'te Potomac Ordusu'nun süvari komutanlığına atandı. Shenandoah Vadisi'ne düzenlediği sefer (Eylül-Ekim 1864), Güney'in en önemli ikmal bölgelerinden birini etkisiz hale getirdi. Ayrıca 1 Nisan 1865'te Five Forks'ta kazandığı zafer, fiilen Robert E. *Lee'yi Petersburg ve Richmond'u terk etmek durumunda bıraktı. Savaştan sonra Sheridan, Güney'deki 5. askeri bölgenin komutanlığına geldi. 1884'te *Sherman'ın yerine ABD ordusunun başkomutanı oldu.

Sheriffmuir Muharebesi (13 Kasım 1715) İskoçya'da yapılan, *On Beş İsyanı'nın tek büyük muharebesi. 10 bin kişiden oluşan Mar kontu komutasındaki *Jakobit ordusu, Argyll dükünün çok daha küçük kral yanlısı kuvvetleriyle karşılaştı. Her ne kadar çarpışma kesin sonuç vermese de Mar kontu savunmaya çekilmeye zorlandı ve Jakobitlerin başarı kazanma şansı ortadan kalktı.

Sherman, William Tecumseh (1820-91) ABD'li general. 1861'deki başlangıcından itibaren Amerikan İçsavaşı'nda çeşitli komutanlık görevlerinde bulunan Sherman, Mart 1864'te Ulysses S. Grant'ın ardından Birlik kuvvetlerinin batıdaki en üst düzey komutanı oldu. Daha sorna 60 bin askerle Georgia üzerinden yürüyüşe geçti. Sherman, bu yürüyüş sırasında Konfederasyon güçlerini ezip geçti ve Güney'in ikmal kaynaklarını kasten yok etme politikasıyla sivillerin inancını kırdı. 1869'da atandığı ABD genelkurmay başkanlığı görevini 1884'teki emekliliğine kadar sürdürdü.

Shi Huangdi (veya **Shih Huang-ti**) (MÖ 259-210) Çin'in ilk *Qin imparatoru (MÖ 221-210). MÖ 246'da Qin devletinin hükümdarı oldu. MÖ 221'de *Zhou ve onun vasal devletlerini yıktıktan sonra kendisini imparator ilân etti. Kuzey Çin'deki sınır surlarının birleştirilip uzatılarak *Çin Seddi'nin inşa edilmesi emrini verdi. İmparatorluğunu Çin'in güneyine kadar genişletti. Shi, bir imparatorun geleneksel usullere bağlı kalması gerektiğine dair Konfüçyüsçü inancı kabul etmiyordu. Bu nedenle Konfüçyüsçü bütün kitapları yaktırdı, Konfüçyüsçü öğretiyi yasakladı ve bilginleri öldürttü. Yaşamı boyunca olduğu gibi öldüğünde de bir sürü muhafız tarafından korunuyordu; Xian kentinin dışında gömüldüğü höyüğün etrafına gerçek insan boyutlarında çömlek savaşçı ve atlardan oluşan bir ordu dikildi. Hanedan, Shi'nin ölümünden sonra yalnızca üç yıl daha yaşayabildi. Ancak Shi; yazıyı ve ağırlık ve ölçü birimlerini tek tipleştirerek Çin'in birliğinin temelini çoktan atmıştı.

Shipley, Jenny (1952-) Yeni Zelandalı Ulusal Parti üyesi siyasetçi, Yeni Zelanda'nın ilk kadın başbakanı (1997-99).

shire Eskiden İngiltere'de yerel yönetimin ana birimlerine verilen isim. *Shire*, 9. yüzyılda Wessex'te Roma eyalet sisteminin yerine bölgesel bir idari birim olarak ortaya çıktı. Bu idari ve siyasi birimler, Büyük *Alfred ve halefleri tarafından İngiltere'nin pek çok yerine yayıldı. Aynı zamanda söz konusu sistem, çeşitli gelişim süreçlerine de ışık tutmaktadır. Bu yerel idari birimlerden bazıları eski krallıklara (Kent, Sussex, Essex); bazıları krallık içerisindeki aşiret topraklarına (Norfolk ve Suffolk); bazıları da 10. yüzyılda *Danelaw'ın yeniden fethedildiği dönemde oluşturulan veya kent merkezli topraklara (Oxfordshire, Warwickshire, Buckinghamshire vs.) işaret etmektedir. Tees Nehri'nin kuzeyindeki İngiltere toprakları, Norman İstilası'yla "county" birimleri oluşturulana dek sisteme dahil edilmemiştir.

Shivaji (veya **Sivaji**) (1627-80) Marathaların Hint racası (1674-80). 1659'da Hindistan'ın güneyindeki Bicapur'da Müslüman hâkimiyetine karşı bir Hindu isyanı çıkaran Shivaji, Bicabur sultanının ordusuna ağır bir yenilgi tattırdı. Daha sonra Babür İmparatoru Evrengzib tarafından esir alındı. Ancak 1666'da kaçarak Maratha topraklarını genişletmeyi sürdürdü. 1674'te kendisini raca ilân etti. Shivaji, hükümdarlık döneminde Maratha İmparatorluğu'nun dört bir yanında dini hoşgörü politikası uyguladı ve güneydeki sultanlarla ittifak kurarak Babür yayılmacılığını engelledi.

Sınav Yasaları (İngilizcesi **Test Acts**) Britanya'da devlet memuru olmak için İngiltere Kilisesi'ne mensup olma şartı getiren yasalar. İskoçya, 1567'de bu kapsamda bir yasayı hayata geçirse de tek başına İngiltere'de kilise karşıtlarına yönelik çıkarılan sert yasalar, Katolikler ile İngiltere Kilisesi dışında kalanların devlet memurluğuna talip olmasını engelliyordu. Herhangi bir Anglikan kilisesinde komünyon ayinine katılmayı reddedenlerin 1661'de belediye meclisi üyesi olması, 1673'te de kraliyet yönetimindeki herhangi bir makama gelmesi yasaklandı. 1678'de York dükü (müstakbel II. *James) haricinde bütün Katolikler, Parlamento'dan çıkarıldı. 18. yüzyılda İskoçya'da din sınavları, üniversite görevleri istisna olmak üzere, her zaman uygulanmamaya başlandı. İngiltere'de arada bir komünyona katılarak sınavdan geçilebiliyordu; fakat bu durum Katolikler için geçerli değildi. Sınav Yasaları, nihayetinde 1829'da geri çekildi. Üniversitelerdeki din sınavları da 1870'ler ve 1880'lerde kaldırıldı.

Sınır Beyannamesi (İngilizcesi **Proclamation Line**) (1763) Amerikalıların Alegheny Dağları'nın batısına yerleşmesini

yasaklayan bir bildirge. Britanya hükümeti, bu bildirgeyle *Fransa ve Kızılderili Savaşları sonrasında sınır yerleşimcileri ile Amerikan yerlileri arasındaki ilişkileri düzene oturtmak istiyordu. Beyanname, ayrıca ele geçirilen topraklarda yeni hükümetler kurdu ve Amerikan yerlisi tüccarlara kraliyet denetimi getirdi. Kraliyet, bu beyannameyle arazi spekülatörlerini, yerleşim önderlerini ve batıda toprak sözü verilen savaş gazilerini karşısına aldı. Daha sonra Amerikan yerli kabileleriyle yapılan antlaşmalarla Beyanname'de değişiklikler yapıldı.

Sırbistan

Başkent:	Belgrad
Yüz ölçümü:	77.474 km²
Nüfus:	7.243.007 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 dinar = 100 para
Dini yapısı:	%84,6 Ortodoks; %5,0 Katolik; %3,1 Müslüman
Etnik yapısı:	%83,3 Sırp; %3,5 Macar; %2,1 Roman; %2,0 Boşnak
Diller:	Sırpça (resmi), Macarca, Boşnakça, Romanca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi

Güneydoğu Avrupa'da bir cumhuriyet.

Fiziki Ülkenin güneyi dağlıkken kuzeyinde bereketli ovalar bulunur.

Ekonomi 1990'larda ülke ekonomisi; kötü yönetim, içsavaş, uluslararası tecrit ve 1999'daki NATO bombardımanı nedeniyle büyük zarar gördü. O zamandan beri toparlanma süreci yavaş ilerlemektedir. Devletin sanayi kuruluşları kademe kademe özelleştirilmiş ve ülke uluslararası toplumla yeniden bütünleşmiştir. Tarım, işgücünün dörtte birini istihdam etmektedir. Ana ekim ürünleri tahıllar, ayçiçeği, şeker pancarı, meyve ve sebzelerdir. Başlıca sanayi kolları arasında taşıtlar, metaller, mobilya, gıda işleme ve makineler bulunur. Demir-çelik, kauçuk, giyim, buğday, meyve ve sebzeler ihraç mallarından bazılarıdır.

Tarih 6. yüzyıl gibi erken bir tarihte bağımsız bir devlet olan Sırbistan, 14. yüzyılda Türkler tarafından fethedildi. 19. yüzyılda Osmanlı'nın güçten düşmesiyle Sırplar başarılı bir mücadele yürüterek nihayet 1878'de bağımsız olmayı başardı. Arkasından Sırpların bir Güney Slav milli devleti kurma emelleri, ülkeyi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'yla rekabete soktu. Bu rekabet, sonuç olarak I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesine katkıda bulundu. Başlarda Avusturyalılara karşı kazanılan başarılara rağmen Sırbistan, İttifak Devletleri tarafından işgale uğradı. Ardından ülke, savaşın sonunda kurulan Yugoslavya devletine dahil edildi. 1991-1992'de altı cumhuriyetten dördünün Yugoslavya'dan ayrılmasıyla Sırbistan, Yugoslavya'nın hayatta kalması için direnmeye başladı. Ülkenin komşu Slovenya ve Hırvatistan'la silahlı çatışmalara girmesi, Bosna'daki içsavaşa dahil olması ve *Kosova bölgesindeki Arnavut milliyetçiliğini bastırması uluslararası anlamda tecrit edilmesine yol açtı. 1992'de Sırbistan ve Karadağ, yeni bir Yugoslavya Federal Cumhuriyeti kurdu. 1995'in sonlarında Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna Hersek hükümetleri, ABD'nin aracı olduğu bir barış anlaşmasını kabul etti. 1997'de Slobodan Miloševic, Yugoslavya devlet başkanlığına atanırken Milan Milutinovic de onun yerine Sırbistan devlet başkanı oldu. 1998'de Sırp ordusu, Kosova'daki etnik Arnavutları ezme girişiminde bulunarak bütün köyleri vahşice ortadan kaldırdı. 1999'da Sırbistan'ın uluslararası bir barış planını

reddetmesi üzerine NATO, Yugoslavya'ya bir hava bombardımanı başlattı. Sırp ordusunun karşılığı ise Arnavutlara yönelik "etnik temizlik" harekâtını yoğunlaştırmak oldu. 1,5 milyon civarında Arnavut yerinden edildi. Haziran 1999'da daha da ağırlaşan bombardıman karşısında Sırplar teslim oldu ve çekilen ordularının yerine uluslararası bir barışı koruma gücü geldi. 2008'de Kosova, Sırbistan'dan bağımsızlığını ilân etti. 2000'de Miloševic kansız bir devrimle iktidardan indirildikten sonra görevi Vojislav Kostunica devraldı. 2002'de Sırbistan, Karadağ'la beraber Sırbistan ve Karadağ Birliği adı altında daha gevşek bir federasyon kurdu. 2006'da Karadağlılar, referandumla tam bağımsızlığa karar verince söz konusu federasyon dağıldı.

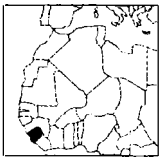
Sicilya (İtalyanca **Sicilia**) Akdeniz'de üçgen şeklinde büyük bir ada. Sicilya, İtalya'nın "ayak parmaklarından" dar Messine Boğazı'yla ayrılmaktadır. Komşu Lipari, Egadi, Ustica ve Pantelleria adalarıyla birlikte Sicilya, İtalya'nın bir bölgesini oluşturur. Arka arkaya Fenikeliler, Yunanlar ve Kartacalıların yerleştiği ada, ilk Pön Savaşı'ndan sonra MÖ 241'de Roma eyaleti oldu. 11. yüzyılın sonlarına doğru Sicilya ve İtalya'nın güneyinde bir Norman krallığı kuruldu. Sicilya, 1266'da Charles (Anjou) tarafından fethedilmesine karşın Angevin rejimine yönelik halkın duyduğu tepki, *Sicilya Akşam Duası olarak bilinen ayaklanmaya yol açtı. Ardından ada, İspanyol Aragon hanedanının hâkimiyetine girdi. Buna karşın İtalya'nın güneyi, 1442'de Sicilya'yla yeniden birleşene dek Angevin egemenliğinde kaldı. 1816'da Bourbon Hanedanı'nın İspanya koluna mensup Fernando'nun kendisini İki Sicilya kralı ilân etmesiyle iki bölge resmen birleşti. 1860'ta Garibaldi tarafından kurtarılan Sicilya, nihayetinde yeni kurulan İtalya devletine dahil edildi.

Sicilya Akşam Duası 1282'de Sicilya'da gerçekleşen ve akşam duası (kilisede akşam ayini) sırasında başlayan bir ayaklanma ve katliam. Ayaklanma, *Angevinlerin adadaki hâkimiyetinin ve İtalya'daki emellerinin sona erdiğinin işaretiydi. Anjou hanedanından I. Charles, 1266'da Papa IV. Urbanus'tan İki Sicilya Krallığı'nı almış, egemenliğini kurabilmek için Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich'in oğlu Hohenstaufen Hanedanı'ndan Manfred'i yenilgiye uğratmıştı. Charles'in hükümdarlığı aşırı sertti; ağır vergiler toplanıyordu. Ayrıca genel olarak Fransız işgaline büyük bir tepki vardı. Bir ay içerisinde Fransızların hepsi ya öldürüldü ya da kaçmak zorunda kaldı. Ardından taht, Aragon hanedanından III. Pedro'ya bırakıldı. Pedro, Angevinlerin krallığı tekrar işgal girişimlerini püskürttü ve tahtı oğlu III. Federico'ya devretti.

Siegfried Hattı II. Dünya Savaşı'ndan önce Almanya'nın batı sınırı boyunca inşa edilen savunma hattı.

Sierra Leone

Başkent:	Freetown
Yüz ölçümü:	71.740 km²
Nüfus:	5.612.685 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 leone = 100 sent
Dini yapısı:	%60,0 Müslüman; %30,0 geleneksel inançlar; %10,0 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%35,0 Temne; %31,0 Mende; %8,0 Limba; %5,0 Kono
Diller:	İngilizce (resmi), Krio (İngilizce kreolü), Mende dili, Temne dili, diğer yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Tropik bir Batı Afrika ülkesi. Sierra Leone'nin güneybatıda Atlantik'e kıyısı vardır. Ayrıca güzel bir doğal limanı bulunmaktadır. Karada ülkenin etrafı Gine ve Liberya'yla çevrilidir.

Fiziki Kıyıdaki yağmur ormanlarıyla kaplı ovadan, iç kesimlerde ağaçlık savan bölgelerine doğru uzanan nehir vadileri boyunca sık bataklıklara rastlanır.

Ekonomi Sierra Leone, hâlâ 1990'lar ile 2000'lerin başında yaşanan içsavaşın yaralarını sarma sürecindedir. Çok yoksul durumda olan ülkenin işgücünün neredeyse yarısı geçimlik tarımla uğraşmaktadır. Kakao ve kahve hem ihraç edilen başlıca tarım ürünleri hem de en önemli ihraç kalemleridir. Diğer tarım ürünleri arasında pirinç, palmiye çekirdeği, palmiye yağı ve yer fıstığı bulunur. Elmaslar, rutil ve boksit önde gelen ihraç ürünleri olup ana sanayi kolu madenciliktir.

Tarih Portekizli gemici Pedro de Cintra, 1462'de Sierra Leone'ye geldi. Aşağı yukarı aynı zamanlarda ülkenin en kalabalık halkı Temneler de kıyı kesimlerine ulaşmıştı. 16 ve 17. yüzyıllarda köle ticareti ve korsanlık, başta İngilizler olmak üzere pek çok Avrupalıyı adaya çekti. Böylece kıyı bölgesi, çok karışık bir nüfusa sahip olmuş oldu. 1772'de Britanya, kaçarak ülkesine gelen bütün köleleri özgür sayacağını ilân etti. 1787'de Köle Karşıtları Cemiyeti, Britanya'ya muhtaç kölelerin sığınması için ülkenin kıyı topraklarını satın aldı. Britanyalı hayırseverler, Sierra Leone Burnu'na gelerek burada Freetown'u kurdu. 1791'de Alexander Falconbridge, Sierra Leone Company ismiyle bir nakliye şirketi kurdu. 1792'de ilk koloniciler Freetown'a ayak bastı. Ülke, 1808'de kraliyet sömürgesi oldu. 1815'ten sonra Britanya savaş gemileri, köle gemilerini ele geçirerek esirleri serbest bırakmaya başladı. 19. yüzyılda Sierra Leone'nin art bölgeleri kademe kademe keşfedildi. 1896'da ülke, bir Britanya protektorası yapıldı ve 1951'e kadar Freetown sömürgesinden ayrı tutuldu. 1961'de Sir Milton Margai'nin (1895-1964) başbakanlığında Sierra Leone bağımsızlığını kazandı. Ancak Margai'nin ölümü üzerine seçimlerde yaşanan zorluklar, iki kez askeri darbeye yol açtı. Ardından Dr. Siaka Stevens önderliğinde ülkede bir nebze istikrar sağlandı. Gıda kıtlıkları, yolsuzluk ve kabileler arasındaki gerilimler, 1980'lerin başında ciddi şiddet olaylarına neden oldu. 1985'te Stevens, Tümgeneral Joseph Saidu Momoh namına görevden çekildi. Devlet başkanı olarak Momoh, sivil bakanlar kurulunu korudu. Tek yasal parti olan Tüm Halk Kongresi (APC) iktidarı dibine kadar yolsuzluğa bulaşmıştı. Nisan 1992'de Yüzbaşı Valentine Strasser'in başını çektiği bir askeri darbeyle Saidu Momoh devrildi ve yolsuzluğun ortadan kaldırılması ile ekonominin toparlanması görevlerini üstlenen Geçici Ulusal Savunma Konseyi kuruldu. 1992'de siyasi partilere getirilen yasak 1995'te kaldırılmasına karşın hükümet karşıtı isyancı kuvvetlerin eylemleri yoğunlaştı. 1996'da Strasser, yardımcısı Yüzbaşı Julius Bio tarafından iktidardan indirildi. Devlet başkanlığı görevini Bio devraldı. Mart 1996'da düzenlenen demokratik seçimleri kazanan Ahmad Tejan Kabbah (1932-2014) sivil bir hükümetin devlet başkanı oldu. Bu hükümet, 1997'de bir askeri darbeyle yıkılsa da Nijerya kuvvetleri 1998'de başkenti zapt ederek devlet başkanını görevine iade etti. Öte yandan 1998'in ilerleyen aylarında devrik askeri rejimin üyeleri, solcu Birleşik Devrimci Cephe'yle birlikte Freetown'a saldırarak kentte ağır hasara yol açtı. Nijeryalılar Ocak 1999'da isyancıları bir kez daha bozguna uğrattı. Aynı yılın devamında ülkeye bir Birleşmiş Milletler barışı koruma gücü sevk edilmesine rağmen içsavaş, 2001'deki ateşkese kadar devam etti. Birleşmiş Milletler, 2002'de bu vahşi çatışmalarda savaş suçu işleyenleri yargılamak üzere özel bir mahkeme kurdu. Mahkeme, 2012'de Eski Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor'u savaş suçları ile insanlığa karşı suçlardan ötürü mahkûm etti. 2002'de Kabbah devlet başkanlığı seçimini kazandıktan sonra

2003'te bir hakikat ve uzlaşma komisyonu oluşturuldu. 2005'te BM barışı koruma gücü çekildi. 2007 ve 2012'de Ernest Bai Koroma devlet başkanı seçildi.

Sigismund (1368-1437) Kutsal Roma imparatoru (1411-37); Macaristan (1387-1437), Almanya (1411-37), Bohemya (1419-37) ve Lombardiya (1431-37) kralı; Lüksemburg hanedanının son imparatoru. Sigismund, 1396'da Niğbolu'da Türklere yenildi. Ancak sonrasında uzun ve kanlı hükümdarlık dönemi boyunca geniş topraklar ve çok sayıda unvan elde etti. Bu dönemde *Hussitlerle, Venediklilerle ve Macaristan ve Almanya tahtlarına göz diken rakipleriyle savaştı. Geleneksel bir Katolik olan Sigismund, Hussitlere çok sert bir tavır aldı ve papayı Hussit bölücülüğünü sona erdirmek üzere *Konstanz'da bir konsil toplamaya davet etti. Konsile katılması için Hus'a serbest geçiş tanımasına rağmen daha sonra öldürülmesi yönünde emir verdi.

Sihanouk, Norodom (1922-2012) Kamboçya kralı (1941-55, 1993-2004), başbakanı (1955-60) ve devlet başkanı (1960-70, 1975-76, 1991-93). Kamboçya'nın bağımsızlığını kazanmasından (1953) iki yıl sonra Sihanouk, başbakan olmak üzere tahtı babası Prens Norodom Suramarit'e (ö. 1960) bıraktı. Babasının ölümü üzerine Prens Sihanouk, kendisini devlet başkanı ilân etti. On yıl sonra gerçekleşen ABD destekli askeri darbeye kadar bu görevini sürdürdü. 1975'te Kızıl Kmerler tarafından ülkenin başına getirilmesine karşın ertesi yıl tekrar devrildi. 1982-1989 arasında sürgündeki hükümetin devlet başkanlığını yürüttü. Arkasından geçici hükümet tarafından devlet başkanlığına atandı. 1993'te ikinci kez tahta çıktı. 2004'te oğlu Norodom Sihamoni namına tahttan çekildi.

Sih Savaşları (1845-49) Lahor'da yaşayan Sihler ile İngiliz *Doğu Hindistan Şirketi arasında yaşanan iki çatışma. İlk Sih Savaşı (1845-46) Sih askerlerinin Satlec Nehri'ni geçerek Britanya Hindistanı'na girmesiyle başladı. Galibi olmayan Mudki ve Firzuşah Muharebelerinden sonra Britanya, Alival ve Sobraon'da Sihleri yenilgiye uğrattı. Lahor Antlaşması (1846) sonucunda Britanya; Jalandhar Doab'ın bırakılmasını sağlamış, Gulab Singh namına Keşmir'i almış ve bir genel vali vekili atayarak Lahor'un yönetimini üstlenmiştir. Sihlerin bu durumdan memnun olmaması, İkinci Sih Savaşı'na (1848-49) yol açtı. Kanlı Chillianwallah Muharebesi'nin ardından Britanyalılar, Gucerat'ta 60 bin Sih'ten meydana gelen bir orduyu yenerek kesin zafer kazandı. Genel Vali James *Ramsay (Lort Dalhousie) 1849'da Pencap'ı ilhak etti.

Sihizm 15. yüzyılda Guru *Nanak tarafından Pencap'ta kurulan tektanrılı bir din. Hindu ve İslami ögeleri bir araya getiren Sihizm, karma ve reenkarnasyon gibi Hindu kavramlarını kabul etmesine karşın kast sistemini reddetmektedir. Sihizm'in tek kutsal kitabı Adi Granth'tır. Guruların onuncusu ve sonuncusu olan Gobind Singh, "5K" adı verilen belirli dış görünüş özelliklerini buyurmuştur: Sarıkla kapatılması kaydıyla uzun saç ve bırakılmış sakal (*keş*), tarak (*kangha*), kama (*kirpan*), demir bilezik (*kara*) ve ata binmek için kısa pantolon (*kah*). Aslen bir din olan Sihizm, Pencap'ta militan bir siyasi harekete dönüştü. Dünyadaki 25 milyon Sihin büyük bölümü bu bölgede yaşamaktadır.

Sikorski, Władysław (1881-1943) Polonyalı general ve devlet adamı. 1919-1920 arasında *Bolşeviklere karşı çeşitli tümenlere komuta etti. 1922-1923 arasında Polonya'da parlamentosuz bir koalisyon hükümetinin başındaydı. Sikorski, 1939'da Fransa'ya kaçarak sürgünde bir Polonya ordusu kurdu ve II. Dünya Savaşı'nda Müttefik saflarında savaştı. Londra'daki sürgün Polonya hükümetinin başkanı olarak Sikorski, *Katın Katliamı'nı duyana kadar Moskova'yla karşılıklı hoşgö-

rüye dayanan ilişkileri korumayı başardı. İktidarda olduğu dönemde Sovyetler Birliği'ndeki Polonyalı savaş esirlerini silah altına alarak Müttefikler'le birlikte savaşmak üzere General Władysław Anders komutasında "Rusya Leh Ordusu" kuvvetlerini oluşturdu. Bir uçak kazasında hayatını kaybetti.

silahlanma yarışı İki ya da daha fazla devletin, kendilerini tehlikede veya tehdit altında hissettikleri için, karşı tarafın silah alımlarına her seferinde daha kuvvetli silahlar edinerek cevap verdiği bir süreç. Bu etki-tepki mekanizması bir noktadan sonra ivmelenme ihtimalini taşır. Böylece tehlike algısı sürekli daha da artar. Bu durum, özellikle hızlı teknolojik ilerlemelerin yaşandığı dönemlerde görülür. Örnek olarak Britanya ve Almanya arasındaki I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan, karşılıklı dretnot üretimine dayanan "donanma yarışı" verilebilir. Daha yakın bir örnek ise ABD-Sovyetler Birliği arasındaki silahlanma yarışıdır. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren başlayan bu yarış, (*bkz.* SOĞUK SAVAŞ) özellikle stratejik nükleer silah rekabeti şeklinde görüldü. Kimileri silahlanma yarışını bir çatışma nedeni olarak görürken kimileri de yarışın başlı başına bir nedenden çok asıl etmen olan siyasi güvensizliğin bir yansıması olduğunu düşünmektedir. Bir diğer teori ise, kilit bir denge noktasında tutulduğu takdirde silahlanma yarışının stratejik istikrara, yani güç dengesini kurmaya yakın bir duruma katkıda bulunabileceğidir.

silahsızlanma Silahlanmanın yasaklanmasını veya mümkün olan en düşük düzeyde tutulmasını amaçlayan politikaya verilen isim. İki tarafın kabiliyetleri arasında bir denge tutturarak silahlanma yarışını kontrol altına alma anlamındaki **silahların denetimi** politikasından farklıdır. Silahsızlanma politikası, barışı sağlama yolunda silahların çok büyük oranda azaltılmasını öngörür. Uluslararası uzlaşma yoluyla silahsızlanmanın sağlanması çabaları I. Dünya Savaşı'ndan önce başladı. 1932'de Dünya Silahsızlanma Konferansı düzenlendi. 1952'de Cenevre'de daimi Birleşmiş Milletler Silahsızlanma Komisyonu kuruldu. *Nükleer Silahsızlanma Seferberliği gibi ulusal çaptaki baskı grupları da tek taraflı silahsızlanma politikaları için mücadele etti. Devletler arasında ikili anlaşmalar müzakere edildi. Çok taraflı anlaşmalar ise uluslararası konferanslar veya BM Silahsızlanma Komisyonu aracılığıyla düzenlendi. Başlıca silah sınırlandırma görüşmelerinin arasında *Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) ve *Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START) bulunmaktadır. 1992'de yapılan START II Antlaşması'yla ABD ve Rusya, 2003'e kadar nükleer silah depolarını üçte ikiye indirme konusunda mutabakata vardı. Ancak Antlaşma'nın onaylanması ve yürürlüğe sokulması savsaklandı ve START II'nin yerine 2002'de on yıllık yeni bir üçte ikiye indirme hedefi kondu. Ardından bu hedef de "Yeni START" antlaşmasıyla tazelendi. Ayrıca bu son antlaşmaya savaş başlıklarının ve silah taşıma sistemlerinin azaltılması mecburiyeti de getirildi.

Sima Qian (veya **Ssu-ma Ch'ien**) (yak. MÖ 145-85) Çinli tarihçi, *Han İmparatoru Wudi'nin sarayında yönetici. *Historical Records*[93] isimli eseri, ilk zamanlarından Wudi dönemine kadar Çin tarihini ele almakta olup daha sonraki hanedan tarihlerine örnek olmuştur. Eski efsane anlatılarının yanı sıra Sima Qian, kitabında eski tunç yazıtlardan ve arşivlerdeki imparatorluk fermanlarından alıntılar yaparak kaynak belgelere de yer vermiştir. Eserin *Assorted Traditions*[94] başlıklı bölümü; generallerin, şairlerin, hainlerin ve saray kadınlarının heyecan verici biyografilerini içermektedir. Wudi, Sima Qian'ın *Şiongnulara teslim olmak zorunda kalan bir generali savunmasına kızarak onu hadım ettirdi. Her ne kadar bu türden bir cezalandırma genellikle yöne-

93 Tarihsel Anlatılar. (ÇN)
94 Çeşitli Gelenekler. (ÇN)

ticilerin intiharına yol açsa da Sima Qian, tarih kitabını tamamlamak için yaşamayı tercih etti.

Simnel, Lambert (yak. 1487-yak. 1525) İngiliz *taht talibi. Aslında bir marangozun oğlu olmasına karşın bazı *Yorkistler, Simnel'in öldürülmüş olan Clarence Dükü George *Plantagenet'in oğlu Warwick Kontu Edward olduğuna inanıyor veya inanıyor gibi yapıyordu. 24 Mayıs 1487'de Simnel, Dublin'de VI. Edward olarak tahta çıktı. Ertesi ay İngiltere'ye getirildi. Ancak Yorkistler yenilgiye uğradı ve VII. *Henry merhamet göstererek Simnel'e saray mutfaklarında iş verdi.

simoni Kilise imtiyazlarının veya dini yetkilerin alınıp satılması. Uygulama, ismini Simon Magus'tan almaktadır. Simon Magus, Yeni Ahit'te yer alan bir anlatıya göre Aziz Petrus'tan ruhani güçler satın almaya çalışmıştır. Simoni, daha sonraları *Katolik Kilisesi'nde herhangi bir makamı veya yetkiyi satın alma anlamını kazandı. Kilise'nin para karşılığı makam satmama politikası, pek çok lordun sık sık istedikleri gibi bu makamları alabileceklerini iddia etmesiyle tehlikeye giriyordu. Zengin aileler, mensupları için makamlar satın alıyor ve bunları bir tür kayırma aracı olarak kullanıyorlardı. Simoni, *Reformasyon döneminde eleştirilen suiistimallerden biriydi.

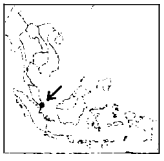
Simpson, Wallis (bekârlık soyadı Warfield) (1896-1986) Windsor Dükü Edward'ın (VIII. *Edward) ABD'li eşi. Kralla ilişkisi, 1936'da kralın tahttan çekilmesine neden oldu. Kocası öldükten sonra Fransa'da gözlerden uzak bir şekilde yaşamaya devam etti.

simya Birbirinden bağımsız olarak Çin, Yunanistan ve Hindistan'da MÖ 3. yüzyılda ortaya çıkmış sözde bilim. Simya, bütün maddelerin dönüşebilme olasılığıyla ilgileniyordu. En bilinen çalışmalar, kurşunun altına dönüşümü gibi ana metallerin dönüşümüyle ilgiliydi. Maddeyi dönüştürme çabalarının kendi içinde farklı amaçları vardı: Yaşam iksirini üretmek veya her hastalığı iyileştirebilen ilacı yaratmak. Erken dönemlerinde simya batıla ve mistisizme doğru kaydı. Fakat, MS 8. yüzyılda Arap ülkelerinde tekrar bir sanat olarak filizlendi. Arap simya metinlerinin çevrilmesi 12. yüzyılda Avrupa'da, özellikle Prag'da, simyayı ikinci kez canlandırdı. Roger Bacon (yak. 1219-yak. 1292) ve Aziz Albertus Magnus (yak. 1200-80) gibi Ortaçağ bilginleri simyaya ilgi duydu; prens ve imparatorlar bu çalışmaları himayesine aldı. İsviçreli etkili bir yazar olan Paracelsus (16. yüzyıl) ağırlıklı olarak simyanın tıbbi uygulamalarıyla ilgilenerek hastalıkların tedavisinde kimyasal terapi yöntemleri araştırdı. Paracelsus'un yolundan gidenler özel kimyasal ilaçlar geliştirdi ve yaşam iksirini bulmaya çalıştı. Bu iksirin yaşam süresini uzatacağını ve insanları gençleştireceğini tahayyül etmişlerdi. Rönesans döneminde simya gözden düştü ama simyacıların nesilden nesle miras bıraktığı kimya alanındaki deneyimler yüzyıllar boyunca modern kimya biliminin temeli oldu.

Sindhia Önde gelen bir *Maratha ailesi. Merkezi Hindistan'ın kuzeyindeki Gvalior'da olan aile, 18. yüzyılın sonlarında Maratha Konfederasyonu'na hâkim oldu. Aile servetinin temellerini atan Ranoji Sindhia (ö. 1750) vali olarak atandığı Malva bölgesini ele geçirdi. Ranoji'nin haleflerinden Mahadaji Sindhia (hükümdarlığı 1761-94), Hindistan'ın kuzeyinde fiilen bağımsız bir krallık kurdu. Mahadaji hem Maratha Konfederasyonu'nda hem de Delhi'deki *Babür sarayında belirleyici bir güce sahipti. *Doğu Hindistan Şirketi'nin yanı sıra *Rajputlara karşı da zaferler kazandı. Mahadaji'nin halefleri, Britanya'nın kuzey Hindistan'daki yayılımını engelleyemedi. 1803'te Daulat Rao Sindhia yenilgiye uğratıldı ve 1818'de Gvalior, Doğu Hindistan Şirketi'nin hâkimiyetinde bir Prens Devleti yapıldı.

Singapur

Başkent:	Singapur
Yüz ölçümü:	697 km²
Nüfus:	5.460.302 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Singapur doları = 100 sent
Dini yapısı:	%33,9 Budist; %14,3 Müslüman; %11,3 Taoist; %7,1 Katolik; %5,2 Hindu
Etnik yapısı:	%74,2 Çinli; %13,3 Malay; %9,2 Hint
Diller:	Malayca, Mandarin Çincesi, Tamilce, İngilizce (hepsi resmi), Çince lehçeleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Kolombo Planı, Milletler Topluluğu, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da bir ada devleti.

Fiziki Singapur, Malay Yarımadası'nın güney ucunda bir adadan meydana gelmektedir. Ülke, Ekvator çizgisinin yalnızca 2° kuzeyindedir. Düşük rakımlı ada, yaklaşık 40 kilometre genişliğinde, kuzeyden güneye 22 kilometre uzunluğundadır. Ülkede ayrıca pek çok küçük ada da bulunmaktadır.

Ekonomi Singapur limanı, dünyanın en büyük limanlarından biridir. Antrepo ticareti geçmişten beri önemli bir yer tutar. İmalat sanayisi kolları arasında elektronik, kimyasallar, petrol sondaj teçhizatı ve petrol arıtımı bulunur. Başlıca ihracat kalemleri tüketici elektroniği, bilişim ürünleri ve ecza ürünleridir.

Tarih Singapur adası önceden Tumasik veya Temasek olarak anılıyordu. Ada sakinleri genellikle balıkçılık veya korsanlık yapıyordu. Daha sonra ada, Sumatralı Srijivaya İmparatorluğu'nun parçası oldu. Ardından 14. yüzyılda sırasıyla Majapahit İmparatorluğu'nun ve Siyam Ayutthaya İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girdi. 15. yüzyılda Malakka İmparatorluğu'na dahil edildi. Arkasından adaya önce Portekizliler, sonra Hollandalılar egemen oldu.

1819'da ada, Sir Stamford *Raffles tarafından İngiliz *Doğu Hindistan Şirketi adına Johore sultanından alındı. Kent, hızlı bir şekilde önemli bir ticaret limanına dönüştü. 1867'de Singapur, Britanya Hindistanı yönetiminden çıkartılarak yeni kurulan *Boğaz Anlaşmaları sömürgesinin parçası yapıldı. Çinli göçmenlere dayanan ticari kalkınmasının yanında ülke, ayrıca büyük bir donanma üssü haline geldi. 1942'de General Yamaşita komutasındaki Japon kuvvetleri tarafından ele geçirildi. II. Dünya Savaşı'na kadar Japon hâkimiyetinde kaldı. 1946'da ada, ayrı bir sömürge oldu. 1959'da *Lee Kuan Yew önderliğinde içişlerinde özerklik elde etti. 1963'te *Malezya Federasyonu'na katıldı. Fakat Malaylar, Singapur'un baskın Çinli nüfusunun Malay olmayanlara pozitif ayrımcılık yapmasından korktuğu için ülkeyi 1965'te Federasyon'dan çıkardı. *Milletler Topluluğu ve *Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'nin üyesi olan Singapur, Malezya ve Brunei'yle yakın bağlarını sürdürdü. 1965'ten beri ülkeyi Halk Hareketi Partisi yönetmektedir. Lee Kuan Yew, dünyanın en uzun süre görev yapan başbakanıdır (1965-90). İstifasının ardından Lee, kıdemli bakan unvanı aldı. Arkasından Goh Chok Tung (1990-2004) ve oğlu Lee Hsien Loong (2004-) başbakanlık görevini devraldı.

Singh, Manmohan (1932) Hint devlet adamı, başbakan (2004- [95]). Bir iktisatçı olan Singh; hükümet danışmanlığı (1971-1976), Hindistan Merkez Bankası müdür-

95 Manmohan Singh'in başbakanlık görevi 17 Mayıs 2014'te sona ermiştir. (ÇN)

lüğü (1976-1980) ve başkanlığı (1982-85) görevlerini yürüttü. 1991-1996 arasında P. V. Narasimha Rao'nun Kongre hükümetinde maliye bakanıydı. Bu dönemde liberal piyasa ekonomisine yönelik kapsamlı bir reform programı yürüttü. 2004 seçimlerinin ardından Kongre partisinin lideri Sonia *Gandhi görevi reddedince beklenmedik bir şekilde başbakan oldu.

Singh, Vishwanath Pratap (1931-2008) Hint siyasetçi, Hindistan başbakanı (1989-90).

Sinn Fein (İskoç Galcesinde "biz kendimiz" anlamında) Birleşik bir İrlanda cumhuriyeti kurulmasını hedefleyen bir İrlanda siyasi partisi. Aslen 1902'de Arthur *Griffith tarafından bir kültürel uyanış hareketi olarak kurulan Sinn Fein, siyasi faaliyete girerek 1916'da *Paskalya Ayaklanması'nı destekledi. 1918 genel seçiminde İrlanda'da sandalyelerin büyük çoğunluğunu kazandı. Bunun üzerine Sinn Fein milletvekilleri, Londra'ya gitmek yerine Dublin'de toplanarak 1919'da İrlanda'nın bağımsızlığını ilân etti. Bağımsız bir parlamento (Dáil Éireann) oluşturuldu. Fakat milletvekillerinin çoğu ya hapiste ya da kaçak durumdaydı. Parlamentonun kurulmasının arkasından Britanya ordusuna ve polisine karşı gerilla savaşı başlatıldı. Aralık 1921'de *Özgür İrlanda Devleti'nin kuruluşu ve İrlanda'nın bölünmesi, Sinn Fein içinde azınlık bir grup tarafından reddedildi. Partinin ismini bu grup devam ettirdi. Sinn Fein, uzun yıllar boyunca Dáil ve Kuzey İrlanda seçimlerine girmedi. 1960'ların sonunda parti, Geçici *İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun siyasi kanadı olarak yeniden ortaya çıktı. 1994'te İrlanda ve Britanya hükümetlerinin barış girişimleri üzerine Sinn Fein Başkanı Gerry Adams, IRA'nın tam ateşkesini ilân etti. Sinn Fein, müzakerelerin önkoşulu olarak IRA'nın silahlarını kullanım dışı bırakmasını kabul etmeyince ateşkes Şubat 1996'da bozuldu ve parti, Haziran'da Kuzey İrlanda'nın geleceğine dair yapılan görüşmelerin dışında bırakıldı. Yeni bir ateşkesin ardından 1997'de görüşmelere dahil edilen Sinn Fein, 1998'de Hayırlı Cuma Anlaşması'na da taraf oldu. Sinn Fein üyeleri, bu anlaşmayla kurulan meclise ve hükümete katılım gösterdi. 2003 milletvekilliği seçimlerinde Sinn Fein, en büyük milliyetçi parti haline geldi. 2007'de Ian Paisley'in Demokratik Birlikçi Partisi'yle ortak bir hükümet kurdu.

siper savaşı Askerlerin uzun ve dar hendeklerden çatışarak düşman ateşinden korunduğu bir savaş biçimi. Hızlı atış yapabilen küçük silahların ve topların icadına karşın I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında askeri kamuoyuna zaferin piyade taarruzlarıyla geleceği düşüncesi hâkimdi. İlk *Marne Muharebesi'nden sonra Batı Cephesi boyunca binlerce kilometrelik paralel siperler kazıldı. Kuzey Denizi'nden İsviçre'ye kadar uzanan bu siperler, karmaşık bağlantı siperleri sistemiyle birbirine bağlanıyor ve tel örgülerle korunuyordu. Açmaza giren savaşın dengelerini değiştirmek üzere çeşitli silahlar geliştirildi. Bunların arasında el bombaları, zehirli gaz, siper havanları ve yaylım ateşi açan toplar vardı. Sonuçta her toplu piyade saldırısının ardından daha önceden hayal bile edilemeyecek düzeyde kayıplar verildi. 1915'te icat edilen tankın 1918'de iyileştirilmesiyle siperler üzerinden ilerlemek mümkün oldu. İlkinin aksine II. Dünya Savaşı, benzer siper çatışmalarının görülmediği bir hareket savaşıydı. Siperlerin yerini iki veya üç makineli tüfekçinin bulunduğu boy çukurları aldı. *Kore ve *Vietnam Savaşlarında müstahkem sığınaklar kullanıldı. 1980-1988 *İran-Irak Savaşı'nın tarafları ise siperlerde savaştı.

sitadel Yunan şehirlerinde, halihazırda etrafında büyük toplulukların yerleştiği müstahkem yapılara verilen isim. Sitadeller, şehir yapılanmasının önemli bir parçasıydı. Şehirler genişleyerek surlarla çevrilmeye başlayınca sitadellerin önemi azalsa da sonrasında bu yapılara dini merkez ve devlet hazinesi işlevleri yüklendi. Atina *akropolü, sitadellerin en bilindik örneğidir.

Sivaji *Bkz.* SHIVAJI.

sivil itaatsizlik (Britanya Hindistanı'nda) M. K. *Gandhi önderliğindeki (1920-22) Hindistan Ulusal Kongresi'nin yürüttüğü siyasi bir mücadele. Amaç; yasama kurulları, mahkemeler ve okullara yönelik boykotlar ile başkaca sembolik eylemler düzenleyerek Britanya hükümetinden daha fazla taviz koparmaktı. Gandhi'nin **satyagraha* mücadelesini örnek alan hareket, şiddet kullanmama kararında olmasına karşın zamanla şiddete başvurmaya başladı. Şubat 1922'de Birleşik Eyaletler'deki Chauri Chaura'da birkaç polis memurunun bir çete tarafından öldürülmesinden sonra Gandhi, hareketi sona erdirdi. Sivil itaatsizlik mücadelesi, hükümeti felç etmeye yetecek kadar destek bulmayı başaramadı. Esas etkisi, kitlelerin Kongre'nin arkasında birleşmesini sağlamak ve ulusal harekette Gandhi'nin önder konumunu pekiştirmek oldu.

Siyahi Gücü Hareketi (İngilizcesi **Black Power Movement**) 1960'ların ortalarında ABD'de siyahiler arasında kullanılan bir tabir. Hareket, *vatandaşlık haklarının elde edilmesinde daha militan bir tavır sergilemeyi amaçladı ve beyaz liberallerle ittifak kurmak yerine yalnızca siyahilerden oluşan bir eylem tarzının benimsenmesi gerektiğini vurguladı. Birçok siyahi Amerikalı, vatandaşlık hakları hareketinin hayatlarında değişiklik yaratacak pek bir eyleme imza atmadığı görüşündeydi. Stokeley Carmichael gibi isimler önderliğinde Siyahi Gücü Hareketi, siyasi ve ekonomik güce kavuşabilmeleri için siyahi Amerikalıların kendi toplumlarına odaklanması önerisinde bulundu. 1966'da Carmichael tarafından Barışçıl Öğrenci Koordinasyon Komitesi (SNCC) kuruldu. Komite'nin kuruluş sebebi siyahi üniversite öğrencilerini faaliyete geçirmekti. Bu sıralarda *Siyahi Müslümanlar Hareketi de siyahilerin kurtuluşunu İslam'da görüyordu. Siyah Panterler gibi diğer örgütler de şiddeti ve militanlığı öne çıkarıyordu. Fakat hepsi, siyahi kültürünün ve mirasının değerine dikkat çekmek istemekteydi. 1960'ların ortaları ve sonlarında şehir merkezlerindeki gösteriler siyahi militanlığında yeni bir dalganın habercisi gibi gözüküyordu. Ancak Siyahi Gücü Hareketi'nin keskinliği 1970'lerin başlarında azaldı. Bu tarihlerden itibaren pek çok siyahi, *Vietnam Savaşı'na karşı beyaz örgütleriyle işbirliğine gitmeye başladı.

Siyahi Müslümanlar Hareketi (İngilizcesi **Black Muslim Movement**) ABD'de faaliyet göstermiş bir İslami örgüt. 1930'da kurulan örgütün liderliğini 1934'ten 1975'e kadar Elijah Muhammad yürüttü. Hareketin sözcülerinden biri olan *Malcolm X'le beraber 1950'lerde hatırı sayılır bir yaygınlığa ulaştı. *Siyahi Gücü Hareketi'nin en güçlü olduğu dönem olan 1960'lara gelindiğinde Siyahi Müslümanlar Hareketi yaklaşık 100 bin üyeye ulaşmıştı. Malcolm X'in ihraç edilmesi ve 1965'te suikasta kurban gitmesinin ardından örgüt, etki alanının bir kısmını militan Siyah Panterler'e kaptırdı. Buna karşın, siyahilere özgü şirketler kurmaya ve binlerce siyahi Amerikalıya ilham kaynağı olmaya devam etti. Elijah Muhammad'ın görevini 1975'te oğlu Wallace D. Muhammad devraldı. Wallace Muhammad, İslam'ın daha ılımlı bir biçimini ve ırkların bütünleşmesini savunuyordu. Bu fikirler Hareket içerisinde anlaşmazlıklara yol açtı ve 1976'da Amerikalı Müslümanlar Misyonu ve Louis Farrakhan önderliğindeki radikal İslam Ümmeti olmak üzere ikiye bölündü.

Siyam 1939'a kadar *Tayland'ın ismi.

Siyonizm 1897'de Theodore *Herzl önderliğinde kurulan ve Yahudilerin *Filistin'e dönmesi gerektiğini savunan bir hareket. Başlarda din dışı bir hareket olarak ortaya çıkan Siyonizm, seçilmiş halk olan Yahudilerin diyasporadan (dağılma veya sürgün) gelerek meşru vatanlarında birleşeceği yönündeki *Binyılcı inancı temel almaktadır.

1881'deki Rus *pogromlarının ardından Leo Pinsker, *Auto-Emanzipation*[96] başlıklı bir kitapçık yazarak Filistin'de bir Yahudi kolonisi kurulması çağrısında bulundu. Siyonizm, özellikle Herzl'in *Yahudi Devleti* (1896) eseri üzerinden siyasi bir nitelik kazandı. 1917'de *Balfour Deklarasyonu'nun yayımlanması ve Britanya'ya Filistin'de manda verilmesi Siyonist harekete ivme kazandırdı. Manda döneminde (1920-48) Chaim *Weizmann önderliğindeki Dünya Siyonist Teşkilatı; göçü ve yatırımı (özellikle toprağa yönelik) teşvik ederek Filistin'de Yahudi toplumunun kalkınmasında önemli bir rol oynadı. Bu süreçte Yahudi Ajansı da aracı rolü üstlendi. II. Dünya Savaşı'nda Yahudilerin zulme uğraması ve ortadan kaldırılması (*Holokost), Siyonizm'i daha da güçlendirdi. 1946-1948 arasında ABD'de yürütülen Siyonist faaliyetler, Kongre ve başkanın İsrail devletinin kurulmasına desteğini sağladı.

Siyonizm, İsrail iç politikasında ve Ortadoğu siyasetinde önemli bir mesele olmaya devam etmektedir. Zira İsrail devletinin varlığı sorunu ve bu devletin Kitab-ı Mukaddes'teki bütün İsrail toprakları üzerindeki iddiası ile Filistinlilerin hakları konusunda hâlâ tatmin edici bir uzlaşmaya varılamamıştır. Vatandaşı oldukları ülkeye bakılmaksızın dünyadaki bütün Yahudilerin İsrail'e göç etme ve İsrail vatandaşlığı alma hakları devam etmekte olup, bu Siyonizm'in temel ilkelerinden biridir. Bağımsız bir yapı olan Dünya Siyonist Kongresi, Yahudilerin İsrail'e göçünü desteklemek üzere varlığını sürdürmektedir.

Siyu (Siyuca **Dakota**) Aslen ova ve çayırlarda yaşayan bir grup Amerikan yerlisi kabile. 19. yüzyılda 30 binin üzerinde bir nüfusa sahip olan Siyular, Kuzey Amerika'nın en büyük kabilelerinden biriydi.

Skane Savaşı (1676-78) İsveç'in en güneyindeki Skane bölgesinde Danimarka ile İsveç arasında gerçekleşen bir çarpışma. Yüzyıllardır Danimarka hâkimiyetinde bulunan bölge, 1658'de İsveç hükümdarı X. Karl tarafından *Roskilde Antlaşması'yla alınmıştı. Ardından V. Christian, Skane'yi istila etti ve bu durum yerel halk tarafından memnuniyetle karşılandı. İsveç hükümdarı XI. Karl, bir sefer düzenleyerek istilaya karşılık verdi. Nihayetinde Karl, 3 Aralık 1676'da Lund'daki meydan muharebesini kazandı. Zafer, Lund Antlaşması'yla (1679) tasdiklendi ve Skane bölgesi İsveç'e bırakıldı.

skolastisizm 12-13. yüzyıllarda yükselen Ortaçağ "okullarının" (üniversiteler) eğitim geleneğine verilen isim. Skolastisizm, bir felsefi ve teolojik sorgulama yöntemiydi. Amacı, tanımlama ve sistematik akıl yürütme yoluyla Hıristiyan öğretisini daha iyi anlamaktı.

Hippolu Aziz *Augustinus ve Aristoteles'in yazıları (*Boetius tarafından Yunancadan Latinceye çevrilmiştir) skolastik düşüncenin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Skolastiklerin teolojinin öne sürdüğü noktaları kabul etmediği de olurdu. Örneğin *Aquinas ve *Duns Scotus, farklı bakış açılarından önermeler sunuyordu. Ortaçağ'ın ilerleyen dönemlerinde skolastisizm güç kaybetti. 14. yüzyılda Ockham'lı William'ın yazıları, inanç ile akıl arasındaki karşıtlığa dikkat çekerek skolastik düşünceye meydan okudu.

Slavlar Eski zamanlarda Doğu Avrupa'ya yerleşmiş ve Romalıların Sarmatlar ve İskitler olarak bildiği halklar. Slav isminin *slovo* ("iyi konuşan") kelimesinden geldiği düşünülmektedir. 5. yüzyılda *Hunların çöküşünden sonra Slavlar, batıya doğru Elbe Nehri, Baltık Denizi, Tuna Nehri, Adriyatik Denizi ve Karadeniz'e göç etti. 9. yüzyılda Konstantinopolis'ten gelen misyonerler Kirillos ve Methodios, Slovenleri, yani güney Slavları Hıristiyanlığa geçirdi.

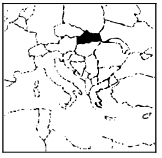
Slim, William Joseph, I. Vikont (1891-1970) Britanyalı feldmareşal. 1941'de *Vichy Fransası'nın hâkimiyetindeki

96 Kendi Kendini Özgürleştirme. (ÇN)

Suriye'yi fetheden Hint tümeninin başındaydı. 1942'nin başlarında *Birmanya Seferi'ne katıldı. 1943'te 14. Ordu'nun komutasını üstlendi. Kohima'da kazanılan zaferin ardından İravadi Nehri boyunca ilerleyerek Yangon'u ve Birmanya'nın büyük bölümünü yeniden ele geçirdi. Savaştan sonra imparatorluk genelkurmay başkanı (1948-52) ve Avustralya genel valisi (1953-60) oldu.

Slovakya

Başkent:	Bratislava
Yüz ölçümü:	49.035 km²
Nüfus:	5.488.339 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%62,0 Katolik; %8,2 Protestan; %3,8 Yunan Katolik
Etnik yapısı:	%80,7 Slovak; %8,5 Macar; %2,3 Roman
Diller:	Slovakça (resmi), Macarca, Romanca, diğer azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği (AB), NATO, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Avrupa'da eskiden *Çekoslovakya'nın parçası olan bir cumhuriyet.

Fiziki Slovakya kuzeyde Polonya; doğuda Ukrayna; güneyde Macaristan; batıda Avusturya ve Çek Cumhuriyeti'yle çevrilidir. Ülkenin büyük bölümünü Karpat Dağları işgal eder. Güneydoğudaki alçak bölgelerde bir miktar bozkır çayırları bulunur. Ülke topraklarının üçte birinde ekim yapılırken beşte ikisi ormanla kaplıdır. Slovakya ile Macaristan arasındaki sınırın bir kısmını oluşturan Tuna Nehri, Bratislava'dan geçerek Karadeniz'e dökülür.

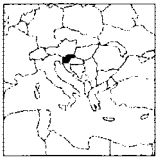
Ekonomi Slovakya'nın Sovyet dönemi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişi neredeyse tamamlanmıştır. Başlıca sanayi kolları arasında metal ve metal ürünleri, gıda ve meşrubat, enerji ve kimyasallar bulunur. Tahıllar, patates, şeker pancarı, şerbetçiotu ve meyve önemli tarım ürünleridir. Makineler, elektrik teçhizatı, taşıtlar, ana metaller, kimyasallar ve madenler de önde gelen ihracat kalemleridir.

Tarih Ortaçağ'dan beri Macar krallıklarına ait olan Slovakya topraklarında 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında milliyetçilik yükselmeye başladı. Macaristan'la nihai kopuş, I. Dünya Savaşı'nın ardından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun çöküşüyle yaşandı ve Slovakya, Çek ülkesiyle birleşti. Ancak Prag'ın merkezi hâkimiyetinden duyulan rahatsızlık, 1938'de Çekoslovakya'nın Nazilerce ilhakından hemen önce federal bir Çek-Slovak devleti içerisinde özerklik ilân edilmesine yol açtı. Nazi döneminde Slovakya, Alman hamiliğinde ismen bağımsız oldu. 1948'den beri Çekoslovakya'ya egemen olan komünist rejimin 1990'da sona ermesiyle Slovakların bağımsızlık talepleri hız kazandı. 1 Ocak 1993'te Slovak Cumhuriyeti (başkenti Bratislava'da) çatışmasız bir şekilde kuruldu. Michal Kovač devlet başkanı seçilirken milliyetçi önder Vladimir Meciar da başbakan oldu. Ancak Meciar, 1998'de seçimleri Mikulas Dzarinda önderliğinde kurulan ittifaka kaybetti. Meciar, 1999 devlet başkanlığı seçimlerinde Rudolf Schuster, 2004'te de Ivan Gašparovič tarafından yenilgiye uğratıldı. 1950'lerde Stalinciliğin etkisiyle emek yoğun ağır sanayi sistemine geçen Slovak ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında sorunlarla karşılaşıldı. Slovak çoğunluk ile etnik Macar azınlık nüfus arasında gerilimler devam etti. Slovakya, 2004'te NATO ve Avrupa Birliği'ne katıldı. 2009'da avro, para birimi olarak benimsendi. 2009'da

yeniden devlet başkanı seçilen Gašparovič, 2014'te görevi Andrej Kiska'ya devretti.

Slovenya

Başkent:	Lübliyana
Yüz ölçümü:	20.273 km²
Nüfus:	1.992.690 (2005)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%57,8 Katolik; %2,4 Müslüman; %2,3 Ortodoks
Etnik yapısı:	%83,1 Sloven; %2,0 Sırp; %1,8 Hırvat
Diller:	Slovence (resmi), İtalyanca, Macarca (bazı bölgelerde resmi), Sırp-Hırvatça
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB), NATO, Avrupa Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Güneydoğu Avrupa'da küçük bir ülke.

Fiziki Slovenya'nın komşuları kuzeyde Avusturya; doğuda Macaristan; batıda İtalya; güney ve doğuda Hırvatistan'dır. Ülkenin Adriyatik Denizi'ne kıyısı vardır. Çoğunlukla dağlık ve ormanlık olan Slovenya, bereketli vadilere sahiptir. Ülkede geniş maden ve kömür rezervleri bulunmaktadır.

Ekonomi Sanayi kolları arasında demir-çelik, alüminyum ürünleri, kurşun ve çinko dökümü, elektronik ürünler ve taşıtlar yer alır. Ayrıca Slovenya, kömür ve cıva yataklarına sahiptir. Başlıca tarım ürünleri patates, şerbetçiotu, tahıllar, şeker pancarı ve üzümdür. İmalat malları, makineler, ulaşım teçhizatı, kimyasallar ve gıda ürünleri ana ihracat kalemleridir.

Tarih Slovenler, Batı Slav halkları arasında yer alır. Ülke, 14. yüzyıldan 1918'e kadar Habsburg hanedanı tarafından yönetildi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Slovenlerin çoğunluğu, yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven (daha sonra *Yugoslavya) Krallığı'na dahil edildi. 1941'de Sloven toprakları; İtalya, Macaristan ve *Üçüncü Reich arasında bölüşüldü. 1945, 1947 ve 1954'te Trieste Serbest Bölgesi'nin belli bölümleri dahil olmak üzere İstirya Yarımadası, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti bünyesindeki Slovenya Cumhuriyeti'ne katıldı. Slav cumhuriyetleri arasında ekonomi ve eğitim konusunda en gelişmişi olan Slovenya, kuvvetli bir Batı mirasına sahip ağırlıklı Katolik bir ülkedir. 1989'da bağımsızlık yönünde baskı artmaya başladı ve altı partiden oluşan Slovenya Demokratik Muhalefeti (DEMOS) koalisyonu ortaya çıktı. Mayıs 1990'da ülke, Devlet Başkanı Milan Kučan önderliğinde komünist olmayan bir hükümet kurdu. Temmuz'daki bağımsızlık ilânından sonra bu karar, Aralık'ta bir referandumla tescillendi. 1990 yılı boyunca Sloven partizanlar ile Yugoslav birlikleri arasında aralıklarla çatışmalar yaşandı. Ardından Sırbistan, zımnen Slovenya'nın bağımsızlığını kabullendi. Nisan 1992'de DEMOS bölününce Janez Drnovsek'in başını çektiği Liberal Demokratlar bir hükümet kurdu. 2000'deki kısa süreli bir muhafazakâr iktidar dönemi haricinde ülkeyi, 2004'e kadar Liberal Demokratların önderliğindeki bir dizi koalisyon yönetti. Sonrasında iktidar merkez sağ ile merkez sol arasında gitti geldi. 2004'te Slovenya, NATO ve Avrupa Birliği'ne katıldı. 2007'de avro, para birimi olarak benimsendi. Halkın tepkisini çeken kemer sıkma önlemleri, 2012'de gösterilere yol açtı.

Sluys Muharebesi (24 Haziran 1340) *Yüz Yıl Savaşı sırasında gerçekleşen bir deniz muharebesi. Fransız, Ceneviz ve Kastilya gemilerinden oluşan bir kuvvet, bir İngiliz kuvvetinin önünü kesmesine karşın

yoğun okçu atışı karşısında yenilgiye uğradı. İki Fransız komutanı da öldürüldü ve bu zafer İngilizlerin Manş Denizi'ne hâkim olmasını sağladı.

Smith, Ian (Douglas) (1919-2007) Rodezyalı devlet adamı, başbakan (1964-79). 1962'de beyaz ırkın üstünlüğünü savunan Rodezya Cephesi'ni (1981'de Cumhuriyetçi Cephe ismini aldı) kurduktan iki yıl sonra başbakan ve beyaz azınlık hükümetinin başkanı oldu. Britanya, ülkeye bağımsızlık tanımanın şartı olarak Smith'in siyahi çoğunluk yönetimi hazırlıklarına girişmesini öne sürdü. Bunun üzerine Smith, 1965'te tek taraflı olarak bağımsızlık ilân etti. Nihayet 1979'da şartı kabul ederek çoğunluk yönetiminin önünü açmak adına istifasını verdi. Smith, bağımsız Zimbabve devleti kurulduktan sonra da siyasi faaliyeti sürdürdü ve 1987'ye kadar Cumhuriyetçi Cephe'nin lideri olarak kaldı.

Smith, Jedediah Strong (1798-1831) ABD'li kâşif. New York eyaletinde doğan Smith, Kuzeybatı ABD bölgesini keşfeden en ünlü *Dağlılardan biriydi. 1824'te kürk tüccarı William Ashley'in (1778-1838) Wyoming'e düzenlediği üçüncü sefere önderlik etti. Ardından Sierra Nevada Dağları'nı batı-doğu yönünde geçen ilk beyaz oldu. Diğer kâşiflerden daha fazla bölge keşfetti. Santa Fe Yolu'nda bir grup Komançi tarafından öldürüldü.

Smith, John (1580-1631) Virginia'nın kurucusu ve Amerika'daki kolonileşmenin öncülerinden biri. Lincolnshire'de doğan Smith, 1596-1604 arasında İspanya'ya ve Türklere karşı savaştı. 1607'de Virginia yönetim konseyinin üyesi oldu. Amerikan yerlilerine karşı askeri disiplini ve kararlılığı sayesinde Jamestown'daki yerleşim yok olmaktan kurtuldu. Bir patlama sonucunda yandıktan sonra 1609'da İngiltere'ye döndü. Beş yıl sonra New England kıyılarını keşfetti. *Description of New England*[97] (1616) adlı bölgeyi öven eseri, 1620'lerde ve 1630'larda New England'a göç konusunda kuvvetli bir teşvik oldu.

Smith, Joseph (1805-44) ABD'li dini önder ve İsa Mesih'in Son Zaman Azizler Kilisesi'nin (Mormonlar) kurucusu. Kendi anlatımına göre Smith, 1827'de Mormon peygamber tarafından yazılmış kutsal metinleri bulması için vahiy aldı. Daha sonra bu metinleri çevirerek 1830'da Mormon Kitabı olarak yayımladı. Aynı yıl Mormon Kilisesi'ni kurdu. Smith, Illinois'te büyük bir topluluk oluşturdu ve aynı zamanda buranın belediye başkanı oldu. Komplo kurduğu iddiasıyla yargılanmayı beklediği hapishanede bir çete tarafından öldürüldü.

Smith-Stanley, Edward George Geoffrey, XIV. Derby Kontu (1799-1869) Britanyalı devlet adamı. 1822'de Whig partisinden Parlamento'ya giren Smith-Stanley, İrlanda başvekilliği (1830-33) ve hemen ardından sömürgeler vekilliği (1833-34) yaptı. Son görevi sırasında Britanya İmparatorluğu'nda köleliğin kaldırılması adına başarı sağlayan yasa tekliflerinde bulundu. 1830'ların sonunda Whig partisinden ayrılarak Sir Robert Peel'in 1841'de kurduğu Muhafazakâr Parti hükümetine girdi. Fakat Tahıl Yasaları'nın geri çekilmesiyle buradan da istifa etti. Daha sonra gelen Whig yönetimlerine karşı, Benjamin *Disraeli'yle beraber Muhafazakâr Parti muhalefetinin önderliğini yaptı. 1852, 1858-1859 ve 1866-1868 dönemlerinde başbakanlık yaptı. Bu görevi sırasında 1867 *Reform Yasası'nı Parlamento'dan geçirdi. Parlamentoda sandalye dağılımını yeniden düzenleyen bu yasa, aynı zamanda kentlerde çalışan pek çok erkeğe oy hakkı tanıyarak seçmen sayısını iki katından fazlasına çıkardı.

Smuts, Jan Christiaan (1870-1950) Güney Afrikalı devlet adamı ve asker, başbakan (1919-24, 1939-48). Smuts, İkinci Boer Savaşı'nda Boer kuvvetlerine önderlik etmesine karşın daha sonra Louis Botha'nın

97 New England'ın Tasviri. (ÇN)

İngiliz-Boer işbirliği politikasını destekledi. Güney Afrika Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. I. Dünya Savaşı'nda Doğu Afrika'da (1916) Almanlara karşı İtilaf Devletleri ordusunda komutanlık yaptı. 1919'da Versay'daki barış konferansına katılarak Milletler Cemiyeti'nin kurulmasına katkıda bulundu. Ardından Botha'dan başbakanlık görevini devraldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Smuts, Birleşmiş Milletler'in kuruluşunda öncü bir rol oynadı ve BM sözleşmesinin önsözünü kaleme aldı.

Snowden, Philip, I. Vikont Snowden (1864-1937) Britanyalı siyasetçi. Bir bisiklet kazasında kalıcı olarak sakat kaldı. Sosyalist olduktan sonra gazeteci kimliğiyle *Bağımsız İşçi Partisi için çalıştı. 1906'da Blackburn'dan Parlamento'ya giren Snowden, Britanya'nın I. Dünya Savaşı'na dahil olmasına karşı çıkmak ve Hindistan'ın özerkliğini savunmak gibi dobra fikirleriyle öne çıktı. 1924, 1929-1931 ve son olarak 1931-1932'de *Milli Hükümet'te maliye bakanlığı yaptı. 1926 *Genel Grevi'ni desteklememesi ve sosyal devlet harcamalarına temkinli yaklaşması, pek çok İşçi Partisi taraftarının Snowden'den uzaklaşmasına yol açtı. Endişe yaratan uluslararası mali krizden ötürü işsizlik yardımlarının azaltıldığı Snowden imzalı 1931 bütçesi, partilileri ile Snowden'i bir kez daha karşı karşıya getirdi. *Ottava Anlaşmaları kapsamında *serbest ticaretin terk edilmesi, Snowden'in istifasına neden oldu.

Sobieski, Jan *Bkz.* III. JAN.

socage Anglosakson ve Norman dönemi İngiltere'de kiracının askerlik yapmasını gerektirmeyen serbest toprak rejimi. Bu rejimde kiracı, nakdi veya ayni olarak ödeme yapabiliyor, lordunun topraklarında çift sürmekle görevlendirilebiliyordu. Kiracının üç farklı ödeme yükümlülüğü vardı: Lordun oğlu reşit olduğunda ve kızı evlendiğinde 20'şer şilin ve lordunu esaretten kurtarmak için bir yıllık kira. Askerlik yapmayı gerektiren rejimin aksine toprak mülkiyetinin soydan devam etmesine veya vârislerin evlenmesine herhangi bir kısıtlama getirilmiyordu.

Sofi *Bkz.* İSLAM.

sofistler (Yunanca "bilge adam" anlamındaki *sofistes* kelimesinden) MÖ 5. yüzyılda Yunanistan, Sicilya'daki Yunan kolonileri ve İtalya'nın güneyinde faaliyet gösteren gezgin öğretmenlere verilen isim. Sofistler, çok farklı konular ve kamusal yaşam için gerekli görülen hitabet gibi yeteneklerle ilgili ücret karşılığı dersler vermekteydi. Lentinili Gorgias (yak. MÖ 483-376) hitabet eğitimi konusunda uzmanlaşmıştı. MÖ 427'de Gorgias'ın Atina'ya ziyareti, kentte hitabetin gelişmesini teşvik etti. Atinalı genç demokratlar, demokratik meclisleri ikna etmek için hitabet yeteneğine ihtiyaç duyuyordu. Bu gençler; tanrıların, göreneklerin ve ahlaki kuralların doğasını sorgulamaları ve sözde insanları "zayıf önermeyi güçlendirme" konusunda eğitme kabiliyetleri dolayısıyla tepki gördü. Bir tartışmada iki iddiayı da savunmaları, Platon tarafından gerçeklikle ilgilenmeyen çıkarcı ve taklitçi bilgeler olarak suçlanmalarına neden oldu. Buna karşın Gorgias ve Protagoras (yak. MÖ 485-415) gibi sofistlerin en önde gelenleri, karşı iddiaların savunulabilirliği üzerinden rölativist veya şüpheci sonuçlar çıkardı ve Platon'un reddettiği amaçlarının ciddiyetine dikkat çekti.

Roma İmparatorluğu döneminde sofistler esas olarak hitabet öğretiyordu. Safsata veya hatalı akıl yürütme anlamına gelen İngilizcedeki "*sophistry*" kelimesi hem Platon'un görüşünü hem de halkın sofistlere yönelik güvensizliğini yansıtmaktadır.

Soğuk Savaş 1945-1990 arasında Sovyet bloku ülkeleri ile Batı ülkeleri arasındaki mücadeleye verilen isim. Sovyetler Birliği, ABD ve Britanya; Nazi Almanyası'na karşı savaş ittifakı kurmuştu. Fakat henüz Almanya yenilgiye uğratılmadan dahi Almanya ve Doğu Avrupa'nın geleceğiyle

ilgili aralarında anlaşmazlıklar başlamıştı. Savaş sırasında düzenlenen *Yalta ve *Potsdam'daki zirve toplantılarında çeşitli anlaşmalar sağlanmışsa da Doğu Avrupa'da komünist hükümetler münhasır iktidarlar kurmaya başlayınca Yunanistan ve Türkiye de benzer tehditlere maruz kaldı. Bunun üzerine Batılı güçler giderek daha da endişelenmeye başladı. 1946'dan itibaren halk arasında bir "Soğuk Savaş" (nükleer bir "sıcak savaşın" zıttı olarak) bahsi geçmeye başladı. Batılı müttefikler, konumlarını iyileştirmek üzere *Truman Doktrini (1947) ve *Marshall Planı (1947) gibi adımlar attı. 1949'da olası bir saldırıya karşı *NATO kuruldu. Komünist blok da buna Karşılıklı Yardım ve Dayanışma Konseyi'ni[98] (*COMECON, 1949) ve *Varşova Paktı'nı (1955) kurarak yanıt verdi. İlerleyen yıllarda Soğuk Savaş, dünyanın her tarafına yayıldı. ABD'nin amacı, Sovyet ilerleyişini, Pasifik ve Güneydoğu Asya'da ittifaklar kurarak çevrelemekti. Sürekli krizler (*Kore Savaşı, *Küba Füze Krizi, *Vietnam Savaşı gibi) yaşanmasına karşın iki tarafın *detant eğilimleri gösterdiği, gerilimlerin azaldığı durumlar da görüldü. 1950'lerde başlayan nükleer silah yarışında, yalnızca 1963'te *Nükleer Deneme Yasağı Antlaşması ve *Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri'yle (1969-79) değişimler yaşandı; onun dışında gerilim hep çok yüksek seviyelerde seyretti. Senatör Joseph *McCarthy, Rus karşıtı duyguları istismar ederek ABD hükümetinin komünist bir komployla alaşağı edileceği iddiasında bulundu. Bu da siyasi olarak bir cadı avına dönüştü. 1980'lerin başında ABD, Avrupa'ya seyir füzeleri yerleştirmeye başlayınca gerilim tırmandı. Üzerine bir de ABD'nin havadayken füzeleri vurma amacı güden deneysel planı Stratejik Savunma Girişimi ilân edildi. Gerilim, 1987'de silah üretimini sınırlayan bir anlaşmayla dindirildi. Aslında 1985'te START görüşmelerinin kaldığı yerden devam etmesiyle söz konusu gerilim azalmaya başlamış, arkasından INF Antlaşması (1987) gelmişti. 1989'da Sovyet güçleri Afganistan'dan çekildi ve Nikaragua ile Angola gibi sıkıntılı bölgelerde barışçıl eğilimler baş gösterdi. Aralık 1989'da Başkan Bush ve Devlet Başkanı Gorbaçov, Malta'da düzenlenen bir zirve toplantısında Soğuk Savaş'ın resmen sona erdiğini duyurdu. O sırada Varşova Paktı ülkelerindeki komünist rejimler çökmekteydi. Dolayısıyla NATO'nun işlevi de değişmeye başladı. NATO, Rusya dahil eski Sovyet ülkelerini "barış için ortaklık" (1994'te başlatıldı) programına katılmaya davet etti. Bu, tam üyeliğe bir ilk adım olarak görülüyordu. 1997'de işbirliğini güçlendirmek adına Rusya-NATO Daimi Ortak Konseyi kuruldu. 1999-2009 arasında 12 eski komünist ülke NATO'ya katıldı.

98 COMECON'un aslında açılımı Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi olup İngilizce orijinal metinde bir hata yapılmıştır. (ÇN)

Sokrates (MÖ 469-399) Yunan filozof. Sokrates, önceki filozofların da ele aldığı doğal yaşama ilgi duymanın yanı sıra etik sorunlarla da meşgul oldu. Atina'da dost ve öğrencilerinden oluşan bir çevrenin merkezinde bulunan Sokrates'in sorgulama yöntemi (Sokratesçi yöntem) etrafındaki kimselerle karşılıklı konuşmaya dayanıyordu. Özenle seçilerek yöneltilen soruların amacı, gerçeğe ulaşmak ve hataları ifşa etmekti. Sokrates, her ne kadar bizzat bir eser kaleme almasa da büyük bir etkiye sahipti. Öğrencisi Platon, Sokrates'in diyaloglarını ve öğretilerini *Şölen* ve *Phaidros* gibi eserlerde kayda geçirerek bu etkiyi büyük oranda sağlayan kişi oldu. Yabancı tanrıları yaymak ve gençlerin ahlakını bozmakla suçlanan Sokrates, baldıran zehriyle ölüme mahkûm edildi ve kaçması yönündeki teklifleri reddederek zehri içti.

Sol (siyasette) Radikal veya ilerici niteliğe sahip fikirler, hareketler ve partileri tanımlamak için kullanılan bir ifade. Genellikle *sosyalizmle bağdaştırılır. Fransız Devrimi (1789) zamanındaki Üçüncü Sınıf temsilcilerinin yaptığı gibi liberal, demokrat veya

eşitlikçi fikirleri savunan milletvekilleri, meclisin solunda oturmaya başladı. Neyin "Sol" sayıldığı yer ve zamana göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, ekonomi alanındaki klasik liberal fikirler günümüzde "Sağ" sayılsa da 18. yüzyılda ilk benimsendiği zamanlarda "Sol" olarak görülüyordu.

Solferino Muharebesi (24 Haziran 1859) Lombardiya'da Fransa ve Piyemonte orduları ile Avusturya arasında yapılan bir muharebe. Camilla *Benso (Kont Cavour) önderliğindeki Piyemonte, Fransa'yı İtalya'daki Avusturya hâkimiyetine karşı verdikleri mücadeleyi desteklemeye ikna etmişti. Fransızlar ve Piyemonte-Sardinyalılar, *Magenta'da Avusturyalıları yenilgiye uğratmıştı. Ardından III. *Napoleon önderliğindeki ordular, Solferino'daki yüksek mevkii ele geçirdi ve Avusturyalıların şiddetli karşı saldırısını göğüsledi. *Franz Joseph'in komuta ettiği Avusturya orduları geri çekilmeye başladı. Kısa bir süre sonra iki imparatorun *Villafranca di Verona'da gerçekleştirdiği toplantının ardından çatışmalar sona erdi.

Solomon Adaları

Başkent:	Honiara
Yüz ölçümü:	28.896 km²
Nüfus:	597.248 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Solomon Adaları doları = 100 sent
Dini yapısı:	%73,4 Protestan; %19,6 Katolik; %2,9 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%95,3 Melanezyalı; %3,1 Polinezyalı; %1,2 Mikronezyalı
Diller:	İngilizce (resmi), Melanezya Pijin, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Güney Pasifik Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneybatı Pasifik'te bir ada ülkesi.

Fiziki Solomon Adaları, çift sıra halinde altı büyük ve birçok küçük adadan meydana gelen bir takımadadır. Adalar, 5° ve 13° Güney enlemleri arasındadır. En büyük ada olan Bougainville, kuzeybatıdaki diğer birkaç adayla birlikte *Papua Yeni Gine'nin parçasıdır. En önemlisi Guadalcanal olmak üzere kalan adalar başka bir ülkeyi oluşturmaktadır. Pasifik levhasının sınırlarında yer alan bölge depremlere açık olup büyük adalarda yanardağlara rastlanmaktadır.

Ekonomi Solomon Adaları ekonomisi, 1998-2003 arasındaki etnik şiddet eylemleri sırasında iflas etmesine karşın düzen yeniden tesis edildikten sonra yavaş yavaş toparlanmaya başladı. İşgücünün dörtte üçünü istihdam eden tarımda başlıca ürünler kakao, hindistancevizi, palmiye çekirdeği ve pirinçtir. Ton balığı avcılığı ve kereste de önemli bir yer tutar. Kereste, balık, kurutulmuş hindistancevizi, palmiye yağı ve kakaonun ihracı yapılmaktadır. Solomon Adaları; kurşun, çinko, nikel ve altın gibi henüz çıkarılmamış geniş yeraltı kaynaklarına sahiptir.

Tarih Adalardaki 3000 yıla yakın yaşamın ardından 18 ve 19. yüzyıllarda Avrupalı misyonerler ve yerleşimciler bölgeye geldi. 1885'te Alman Yeni Gine Şirketi, kuzeydeki adalarda hâkimiyet kurdu. 1893'te Britanya, güneydeki adalar üzerinde hamilik ilân etti. Adalar, II. Dünya Savaşı'nda Japonlar ile Müttefik kuvvetler arasındaki sert muharebelere sahne oldu. 7 Temmuz 1978'de Solomon Adaları, *Milletler Topluluğu'nun bağımsız bir üyesi oldu. 1989'dan itibaren

başbakanlık görevini yürüten Solomon Mamaloni, 1991'de anayasayı yok saydığı ve ülkeyi seçimsiz yönetmeyi amaçladığı iddialarıyla yoğun eleştiriye maruz kaldı. 1993'te bağımsız aday Francis Billy Hilly başbakan seçildi. Hilly yönetimi kısa ömürlü oldu ve 1994'ün sonlarında Mamaloni yeniden iktidara geldi. Bu dönemde Papua Yeni Gine'yle ilişkilerde gerginlik devam etti. 1997'deki seçimlerin ardından Batholomew Ulufa'alu başbakanlığında yeni bir hükümet oluşturuldu. 1998'de yerli nüfus ile Malaita halkı (komşu Malaita adasından gelenler) arasında etnik şiddet olayları patlak verdi. 2003'e kadar şiddet tırmanmaya devam etti. Bu tarihte Avustralya'nın başını çektiği barışı koruma gücü bölgeye sevk edildi. Arkasından kademe kademe barış sağlanmışsa da 2006'da hükümet karşıtı kargaşalıklar ve ayrıca hükümet ile barışı koruma gücü arasında gerilimler baş gösterdi. İkinci sorun çözüldü ve 2014'te barışı koruma gücü hâlâ bölgedeydi.

Solon (yak. MÖ 630-yak. 560) Atinalı devlet adamı ve yasa yapıcı. Platon'un Yedi Bilge listesinde yer alan Solon, yaklaşık 594'ten itibaren başlattığı ekonomi, anayasa ve yargı reformlarıyla öne çıktı. Drakon'un oluşturduğu yasalar bütününü gözden geçirerek sertliğini azalttı. Bu kapsamda borcunu ödemeyenler için öngörülen kölelik cezası kaldırıldı ve ölüm cezası yalnızca cinayetle sınırlandırıldı. Solon'un, vatandaşları soylarından ziyade zenginliklerini esas alarak dört sınıfa ayırması ve buna göre siyasi sorumluluk dağıtması, Atina demokrasinin temelini oluşturdu.

Somali

Başkent:	Mogadişu
Yüz ölçümü:	637.657 km²
Nüfus:	10.251.568 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Somali şilini = 100 sent
Dini yapısı:	Sünni
Etnik yapısı:	%85,0 Somalili
Diller:	Somalice, Arapça (resmi), İngilizce, İtalyanca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzeydoğu Afrika'da "burun" denilen yerde bulunan bir ülke.

Fiziki Somali'nin kuzeyde Aden Körfezi'ne, güneydoğuda Hint Okyanusu'na kıyısı vardır. Kara komşuları Etiyopya ve Kenya'dır. Kuzey kıyı şeridi boyunca çöl ovalarından platonun kızıl kumtaşı tepelerine doğru rakım yükselir. Bu bölgedeki tek bitki örtüsü dikenli fundalıklardır. Ülkenin güneyinde rakım daha da düşük olup sulama kaynağı olarak kullanılabilen tek kalıcı nehir Cubba'dır.

Ekonomi Afrika'nın en yoksul ülkelerinden biri olan Somali, son yıllarda kuraklık, sel, açlık, içsavaş ve yüksek dış borç gibi sorunlarla boğuşmuştur. Esas olarak göçebe yaylacılıktan ibaret olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri, işgücünün yarısından fazlasını istihdam etmekte ve GSYİH'nin beşte ikisini, ihracat gelirlerinin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Başlıca ihracat kalemleri canlı hayvanlar, muz, hayvan derileri ve balıktır. Sanayi pek yoktur. Kurşun, altın, zirkon, kömür, uranyum ve kiyanit henüz çıkarılmayan yeraltı kaynakları arasındadır.

Tarih Eski Mısır yazıtlarında bahsedilen Punt Krallığı, büyük ihtimalle Somali'nin kuzey ve doğu kıyı şeridinde yer alıyordu. MS 7 ila 10. yüzyıllar arasında Müslüman

Araplar ve Persler, bölgede ticaret yolları oluşturdu. Somalili göçebeler, en geç MS 10. yüzyıldan itibaren iç kesimlerde yaşamaktaydı. Galla halkları da ülkenin güney ve batısında bulunuyordu. 1839'da Britanya, Aden'i (günümüzde Yemen'de) işgal ettikten sonra bölgede Avrupalıların keşifleri başladı. Afrika'nın "burnu" denilen bölge, 19. yüzyılın sonlarında Britanya, Fransa ve İtalya'nın etki alanlarına bölündü. Çağdaş Somali Cumhuriyeti, 1960'ta eski Britanya Somalilandı Protektorası ile İtalyan Somali Vekalet Toprakları'nın birleşmesiyle ortaya çıktı. Kurulduğu tarihten başlayarak Somali, Kenya ve Etiyopya'yla sınır anlaşmazlıkları yaşadı. 1969'da Devlet Başkanı Shermarke, solcu bir darbe sırasında suikasta uğradı ve Marksist Somali Devrimci Sosyalist Partisi iktidarı ele geçirdi. Ülkenin ismi Somali Demokratik Cumhuriyeti oldu. General Muhammed Siyad Barre (yak. 1911-95) ülkeyi diktatörlükle yönetti. Arkasından gelen 21 yıllık tek adam yönetiminde ekonomi baş aşağı gitti. Yine aynı dönemde giderek şiddetlenen bir içsavaş yaşandı. 1988'de devlet güçleri ile isyancı gruplar arasında çatışmalar patlak verdi. Söz konusu gruplardan en önemlisi Somali Ulusal Hareketi'ydi (SNM). Halihazırda kuraklıkla boğuşan ülke, dünyanın "insan elinden çıkmış en kötü felaketi" olarak tanımlanan bir durum içerisindeydi. Açlık ve hastalıklar, ayaklanmacılardan kaçan mültecileri mahvetmişti. Ocak 1991'de Siyad Barre görevi bırakarak Somali Ulusal Cephesi adında ayrı bir yapı kurdu. SNM, kuzeyde Somaliland Cumhuriyeti'ni ilân etti. Böylece o dönemki İtalyan Somalisi'yle birleşmeyi reddederek eski Britanya Somalilandı protektorası yerine kurulan kısa ömürlü cumhuriyet yeniden canlandırılmıştı. Uluslararası camia tarafından tanınmamasına karşın Somaliland Cumhuriyeti istikrarlı bir *de facto* devlet haline geldi. 1992'nin ortalarına gelindiğinde altı milyon civarında insan açlık tehlikesiyle yüz yüzeydi. Ülke çapında çekişme halinde olan savaş ağalarına karşı bölgeye Birleşmiş Milletler askerleri sevk edildi ve yardım kuruluşları, savaş ağalarının muhalefetine rağmen sıkıntıları hafifletmeye çalıştı. ABD önderliğindeki BM barışı koruma güçleri ateşkesi korumayı başaramayınca askerler Mart 1995'e kadar tamamen geri çekildi. 1995'te General Muhammed Aidid (1936-96) kendisini devlet başkanı ilân etse de bu, uluslararası toplumca kabul görmedi. 1996'da Muhammed Aidid muharebede öldürüldükten sonra görevi oğlu Hüseyin Aidid devraldı. Çeşitli anlaşmalara ve sürdürülebilir bir hükümet kurma girişimlerine karşın hizipler arasında çatışmalar devam etti. 2004'te geçici bir meclis oluşturuldu. Ertesi yıl bir devlet başkanı seçildi ve bir hükümet (Geçici Federal Hükümet, TFG) görevlendirildi. Fakat bu organlar hiziplere bölünmüştü; otoriteleri de kısıtlıydı. 2006'da İslam Mahkemeleri Birliği (ICU) rakip savaş ağalarını bozguna uğratarak Mogadişu'yu ele geçirince şiddet olayları yeniden alevlendi. ICU, katı bir İslami devlet kurma niyetini açıkça ortaya koymuştu. Etiyopya'nın TFG'ye destek olarak asker göndermesi üzerine ICU, 2007'de Mogadişu'dan çıkarıldı. Ancak örgütün *El-Kaide bağlantılı bir hizbi olan Eş-Şebab, gerilla savaşını sürdürdü. Eş-Şebab, Somali'nin orta ve güney kesimlerindeki kentleri kontrol altına aldı. 2009'da TFG, ılımlı İslamcı bir hizbi bünyesine aldı ve Eş-Şebab'a karşı ICU da dahil olmak üzere diğer gruplarla ittifak kurdu. 2012'de TFG hükümetinin görev süresi sona erince geçici bir anayasa kabul edildi ve üyeleri atama yoluyla belirlenen bir parlamento oluşturuldu. Parlamento da Somali Federal Hükümeti başkanlığına Hasan Şeyh Mahmud'u seçti. Uluslararası yardımla beraber Eş-Şebab'ın elindeki bölgeler kademe kademe devlet hâkimiyetine geçti.

Somerset, FitzRoy James Henry, I. Baron Raglan (1788-1855) Britanyalı asker. 1804'te orduya katılan Somerset, *Yarımada Savaşı sırasında Arthur *Wellesley'in (Wellington dükü) yaverliğini yaptı. Waterloo Muharebesi'nde tek kolu-

nu kaybetti. Daha sonra *Kırım Savaşı'nda Britanya sefer kuvvetlerinin başına getirildi ve 5 Kasım 1854'te Fransızların da yardımıyla Inkerman'da zafer kazandı. Buna karşın seferin bütünündeki komutanlığı ve *Balaklava Muharebesi'ndeki feci süvari taarruzu nedeniyle eleştirildi.

Somme Muharebesi (Temmuz-Kasım 1916) I. Dünya Savaşı'nda Fransa'nın kuzeyinde Britanya ile Alman kuvvetleri arasında yapılan önemli bir muharebe. Somme Muharebesi'nin planları *Joffre ve *Haig tarafından yapıldı. Muharebe başlamadan önce Almanlar, *Verdun'a saldırdı. Buranın savunması, Fransız ordusunu neredeyse yok ediyordu. Verdun üzerindeki baskıyı hafifletmek için düzenlenecek Somme taarruzunda en büyük yük Britanya'nın omuzlarındaydı. 1 Temmuz'da siperlerden çıkarak neredeyse dip dibe ilerlemeye başlayan Britanya ordusu, Alman makinelileri için kusursuz bir hedef haline geldi. Almanlar, Hindenburg Hattı savunmalarına (beton makineli tüfek yuvalarından oluşan bir set; *bkz.* SIEGFRIED HATTI) çekildi. Müttefikler de birkaç kilometrelik çamur için 600 bin civarında askerini kaybetti.

Somoza 1930'lardan 1979'a kadar *Nikaragua'ya hâkim olan bir aile. **Anastasio Somoza García** (1896-1956) 1936'da liberal rejime karşı başarılı bir darbe düzenleyerek devlet başkanlığını ele geçirdi. 1956'da suikasta uğrayana dek ülkeyi diktatörlükle yönetti. Somoza Ailesi'nin egemenliği, Anastasio'nun oğulları **Luis** ve **Anastasio ("Tachito") Somoza Debayle** (sırasıyla 1956-63, 1967-79) döneminde de devam etti. Somozalar, siyasi muhalefeti ortadan kaldırmak için Ulusal Muhafızlar'ı kullandı. Aile, tarım ve sanayi sektörlerine dayanan büyük bir servet yarattı. ABD'den gelen askeri ve ekonomik yardım, 1979'a kadar Somozaları iktidarda tuttu. Ardından ekonomik sorunlar ve insan hakları ihlallerine yönelik dünyanın tepkisi, Tachito'nun hâkimiyetini sarstı ve Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi iktidarı ele aldı.

Song (veya **Sung**) 960'tan 1279'a kadar, Tang-Yuan dönemleri arasında hüküm süren bir Çin imparatorları hanedanı. Song döneminde sanat ve edebiyat kalkındı ve kâğıt para icat edildi.

Songay Nijer Nehri kıyısında eski bir Batı Afrika imparatorluğu ile bu devlette yaşayan halkın ve halkın konuştuğu dilin ismi. Songay dili, günümüzde Mali'de konuşulmaktadır. Geleneksel anlatıya göre Berberi bir Hıristiyan olan el-Yaman, Songay devletini MS 7. yüzyılda Gao'nun aşağısındaki Kukiya Adası'nda kurdu. Yaklaşık 1200'de Songay hükümdarları Müslüman oldu ve başkent Gao'ya taşındı. 1325'te *Mali İmparatorluğu, Songay'ı ilhak etmesine karşın 1335'te el-Yaman'ın soyundan gelen Sünni Ali Kolon kendisini kral ilân etti. 1464 civarında *Sünni Ali, Songay'ı bağımsız kılarak devlet sınırlarını büyük çapta genişletti. Ancak onun oğlu Bakari, zayıf karakterli bir hükümdardı. Bakari'yle birlikte el-Yaman soyu sona erdi. 1493'te devletin yönetimini I. *Askia Muhammed tarafından kurulan yeni hanedan devraldı. Askia döneminde Songay, Mali'yi geride bırakarak Batı Afrika'nın en önemli imparatorluğu oldu. 1528 veya 1529'da Askia, oğlu tarafından devrildi. Askia'nın oğlu ve arkasından gelen Askia ailesine mensup yedi hükümdar; etkisiz, acımasız ve ahlaksızdı. Sonuçta imparatorluk çöküşe geçti. 1591'de Songay, Faslıların sağlam disiplinli ve teçhizatlı kuvvetine karşı Gao yakınlarındaki Tondibi'de kolayca yenik düştü. Fakat Faslılar, böylesi büyük bir bölgeye hâkim olamadı ve 17. yüzyılda Songay, birkaç küçük devlete bölündü.

Sophie (1630-1714) Hannover elektörü (1658-1714). Pfalz Elektörü Friedrich ile I. *James'in kızı Elizabeth'in on ikinci çocuğu olan Sophie, Hannover elektörlüğüne gelen Ernst August'la (Brandenburg-Lüneburg) evlendi. *Stuart Hanedanı'nın hayatta kalan tek Protestan vârisi olarak *Uzlaşma Yasası (1701) uyarınca *Anne'nin ardından Britanya tahtına çıkması öngörüldü.

Anne'den birkaç hafta önce ölünce oğlu I. *George kral oldu. George, İngiltere ve İskoçya'nın ilk Hannover kralıydı. Sophie, İngiltere meselelerine yoğun ilgi duyan kültürlü bir kadındı.

SORT *Bkz.* STRATEJİK SİLAHLARIN AZALTILMASI GÖRÜŞMELERİ.

Sosyal Darvinizm 19. yüzyılda ortaya çıkan bir sosyal ve kültürel evrim teorisi. Daha Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*[99] (1859) kitabını yayımlamadan önce yazar Herbert *Spencer, dönemin evrim fikirlerinden etkilenerek *Principles of Psychology*[100] (1855) kitabını yazmıştı. Spencer, bu kitapta ilk kez evrim fikrini toplumların gelişim süreçlerine uyguluyordu. Doğal seçilimin en rekabetçi veya en saldırgan bireylerin lehine işlediği düşüncesi ("en güçlü olanın hayatta kalması") genellikle siyasi muhafazakârlığı desteklemek için kullanıldı. Teori, bireyler ve ırklar arasındaki eşitsizliklere açıklama getirmiş; toplumu değiştirme girişimleri en güçlü olanın seçildiği doğal süreçlere müdahale olarak görüldüğünden reddedilmiştir. 20. yüzyılda Sosyal Darvinizm, ırkçı ideolojileri temellendirmenin yanı sıra "serbest ekonominin" işleyişini açıklamak adına da kullanılmıştır.

Sosyal Demokrat Sosyal demokrasiyi destekleyen siyasi partilerin mensuplarına verilen isim. Almanya'da sosyal demokrasi kavramını ilk kez Wilhelm Liebknecht ve August Bebel, kurdukları Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nde (1869) kullandı. 1875'te Parti, Ferdinand Lasalle tarafından 1863'te kurulan Alman İşçi Birliği'yle birleşerek Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni (SDP) oluşturdu. Arkasından diğer ülkelerde sosyal demokrat partiler kuruldu: Danimarka (1878), Britanya (1883; Henry Hyndman önderliğindeki Sosyal Demokrat Federasyon), Norveç (1887), Avusturya (1889), ABD (1897), Rusya (1898; 1903'te *Bolşevik ve Menşevik hiziplerine bölündü). Fransa, İtalya ve İspanya gibi diğer ülkelerde Sosyalist Parti ismi daha yaygındı. Alman Sosyal Demokrat Partisi, Weimar Cumhuriyeti'nin en büyük partisiydi. Parti, 1933'e kadar ülkeyi yönettikten sonra bu tarihte yasaklandı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'da yeni bir tüzükle (1959) kurularak Marksizm'le bütün bağlarını attı. SDP, Hıristiyan Demokrat Birliği'yle koalisyonlar kurdu (1966-69, 2005-09, 2013-) ve Hür Demokrat Parti (1969-82) ve Yeşiller'le (1998-2005) yapılan koalisyonların başını çekti. Doğu Almanya'da yeniden canlandırılan SDP, 1990'da komünist rejimin çöküşünün ardından iktidar mücadelesine girdi. İsveç'te sosyalist ve anayasal bir dünya görüşü benimseyen SDP, her ne kadar 1976-1982 ve 1991-1994 dönemlerinde iktidardan uzaklaşsa da 1930'lardan beri ülke siyasetine hâkimdir. 1981'de Britanya'da İşçi Partisi'nin dört önde gelen üyesi, partiden istifa ederek kısa ömürlü ılımlı bir Sosyal Demokrat Parti (*bkz.* LİBERAL DEMOKRATLAR) kurdu.

sosyal devlet Maliyeti vergiler ve kamu sigortasıyla karşılanan kapsamlı bir sosyal yardım sistemine sahip ülkelere verilen isim. 19. yüzyıl Avrupası'nda güçlü laik devletlerin yükselişe geçmesiyle eğitim, kamu sağlığı ve barınma konularına devlet müdahalesi artmaya başladı. Devlet okulları sistemi ilk kez 19. yüzyılın başlarında Fransa ve Prusya'da ortaya çıktı. Öte yandan Avrupa'da kentleşme arttıkça barınma ve kamu sağlığı konularında önlemler alınması ihtiyacı da arttı. *Bismarck yönetimindeki Almanya; işsizlik, hastalık ve yaşlılığa karşı sosyal sigorta planlamasında öncülük yaparken çok geçmeden diğer Avrupa devletleri onu takip etti. Britanya'da benzer bir plan, başkaca sosyal devlet önlemleriyle beraber, 1906-1914 Liberal Parti hükümetleri tarafından yürürlüğe sokuldu. İki savaş arası dönemde Yeni Zelanda'da İşçi Partisi önderliğinde sosyal devlet in-

99 Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*, Çev. Bahar Kılıç, Alfa Yayınları, 2021. (ÇN)

100 Psikolojinin İlkeleri. (ÇN)

şasında önemli atılımlar gerçekleştirildi. Aynı yıllarda ABD'de F. D. Roosevelt'in *New Deal (Yeni Düzen) programıyla bir dizi federal sosyal yardım teşkilatı kuruldu. 1942'de William *Beveridge'nin hazırladığı bir rapor, Britanya'da ülke çapında kapsamlı bir sosyal sigorta sistemi oluşturulmasını önerdi. Söz konusu öneriler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Clement *Attlee başbakanlığındaki İşçi Partisi hükümetleri tarafından hayata geçirildi. Ayrıca yine bu dönemde Ulusal *Sağlık Hizmetleri (NHS) kuruldu. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa devletlerinde sosyal yardım, toplumsal yapının resmi bir parçası haline gelmişti. ABD'de ise sosyal destek anlayışı, temel olarak serbest piyasa ekonomisiyle çelişkili görülmekte ve dolayısıyla çok seçici bir şekilde uygulanmaktadır. İsveç, genellikle sosyal devletin en katıksız örneği olarak görülür. Zira İsveç, devlet müdahalesine dayalı bir işgücü piyasası politikasına ve bütünleşik bir sağlık sistemine sahiptir. Buna karşın Belçika ve Hollanda, sosyal güvenlik konusunda daha cömerttir. Bir sosyal devlette sosyal harcamaların GSMH içindeki oranı yüzde 40'a kadar çıkabilir. Britanya'da sosyal yardımların dağıtılması için gerekli olan büyük kamu harcamalarına yönelik tepki giderek arttı ve 1980'ler ve 1990'lardaki Muhafazakâr Parti hükümetlerinde NHS ve sosyal güvenlik sistemi gözden geçirildi. 1997-2010 arasında İşçi Partisi hükümetleri de buna yeni reformlar ekledi. 2010'da iktidara gelen Muhafazakâr Parti önderliğindeki koalisyon hükümetinin gerçekleştirdiği radikal reformlar hem harcamaları kısmayı hem de sosyal yardım sistemini basitleştirerek en çok ihtiyacı olanlara yardım götürmeyi amaçladı.

Sosyal Kredi Sosyal ekonomist Clifford *Douglas'ın ekonomik gücün belli kesimlerin elinde toplanmasını engellemek üzere geliştirdiği bir teori. Sosyal Kredi teorisi, *Büyük Buhran döneminde Kanada ve Yeni Zelanda'da halktan ilgi gördü. Kanada'da William Aberhart önderliğindeki Sosyal Kredi Partisi, 1935'te Alberta'da ezici bir zafer kazandı ve 1971'e kadar iktidarda kaldı. Fakat Parti, Douglas'ın fikirlerinin çoğunu uygulamadı. 1952'de British Colombia'da seçimi kazanan Parti'nin federal düzeyde elde ettiği sandalye sayısı ise hiçbir zaman bir elin parmaklarını geçemedi. 1980'den sonra Sosyal Kredi Partisi, büyük oranda siyaset sahnesinden silindi. Yeni Zelanda Sosyal Kredi Partisi 1953'te kuruldu. 1987'ye kadar Yeni Zelanda Parlamentosu'nda en fazla iki sandalyeye sahip oldu. Parti, Yeni Zelanda Sosyal Kredi Demokrat Partisi olarak varlığını sürdürmektedir.

sosyal medya Özellikle World Wide Web (*bkz.* İNTERNET) kullanılarak insanların birbirleriyle etkileşimini sağlamaya yönelik bilgi ve iletişim teknolojisi uygulamalarına verilen isim. 2000'lerde halk arasında yaygınlaşan bu uygulamalar, günümüzde dünya çapında milyarlarca kullanıcıya sahiptir. Kullanıcılar, başka kullanıcıların erişimi olan uygulamalarda çeşitli içerikler (yazı, resim, video) paylaşmaktadır. Bunun basit bir örneği insanların Web'de erişime ve yoruma açık olan "blog" (çevrimiçi günlük ya da "web günlüğü") sayfalarıdır. Başkaca uygulamalar daha gelişmiş hizmetler sunmaktadır. 2004'te kurulan ve 21. yüzyıl başlarının birincil sosyal medya uygulaması olan Facebook, kullanıcılara özel olarak hangi içeriklerin bütün kullanıcılara, hangi içeriklerin yalnızca belirli bir grup "arkadaşa" görünür olacağını belirleme imkânı vermektedir. 2006'da kurulan Twitter'da, göndericiyi "takip" etmeyi seçen bütün kullanıcılar tarafından alınabilen kısa mesajlar ("tweet") paylaşılmaktadır. Uygulama, kullanıcıların yeni insanlarla iletişim kurmasını ve böylece sosyal ağlar inşa etmesini teşvik etmektedir.

Dünya çapındaki kullanıcılar topluluğuyla kitlesel etkileşimin bu kadar kolaylaşması önemli bir olgudur. Ancak getirdiği sonuçların kesin olarak belirlenmesi için henüz erkendir. Sosyal medyanın özellikle baskıcı devletlerin vatandaşlarını denetim altında tutmasını zorlaştırdığı iddia edilmektedir. Protestocuların eylemlerini eşgüdüm altında

yürütmesini sağladığından sosyal medyanın *Arap Baharı'nda da önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Daha genel bağlamda sosyal medya, sıradan insanların devlet denetimi olmaksızın bilgi kaynağı işlevini üstlenmesini mümkün kılmıştır. Bütün dünyada sosyal medya kullanıcılarının sayısındaki ve bilgi değişim hızındaki artış, bu uygulamaları giderek önem kazanan fikir platformları haline getirdi. Ayrıca sosyal medya, kuruluşların müşterilerine, üyelerine vs. bilgi ulaştırabileceği ve onlarla etkileşime geçebileceği faydalı bir araçtır. Birçok şirket, pazarlama amacıyla Facebook ve Twitter'da görünür olmaya önem vermektedir. Buna karşın sosyal medyanın zararlı etkide bulunabileceğine dair endişeler de vardır. Uç örneklerde çevrimiçi zorbalık kampanyalarının ardından intihar edenler dahi olmuştur. Sosyal medyada kullanıcıların memnuniyetle ortaya döktüğü kişisel bilgilerin miktarıyla ilgili çekinceler de mevcuttur.

Sosyalist Birlik (İngilizcesi **Socialist League**) 1884'te Britanya'da tasarımcı William Morris tarafından, sosyalist ilkelere dayanan toplumu yeniden kurmak amacıyla oluşturulan bir siyasi örgüt. Kitapçıklar da yayımlamasına karşın Birlik'in asıl faaliyetleri, yürüyüşler ve gösteriler düzenlemekti. Zaman zaman bu eylemler, polis ve orduyla çatışmayla sonuçlanıyordu. Örgüt üyelerinin bir kısmı parlamenter yöntemlerle işçi sınıfının kalkınmasını savunan ılımlılarsa bir kısmı da devrimci sosyalistler ile *anarşistlerdi. Bu çeşitlilik, örgütün devamlılığını zorlaştırıyordu. 1890'a gelindiğinde ılımlıların çoğu *Fabianlara katılmış, geriye bir tek aşırıcı ve etkisiz azınlık kalmıştı.

sosyalizm Sanayide özel mülkiyetin sınırlandırılmasını savunan bir toplumsal örgütlenme teorisi. Sosyalizm ifadesi ilk kez 19. yüzyılın başlarında Fransa ve Britanya'da ortaya çıktı. Sosyalizm, bir uçta *komünizmden diğer uçta *sosyal demokrasiye kadar farklı şekiller alabilmektedir. Sosyalistlerin çoğu, ülkenin zenginliklerinin daha adil bir şekilde dağılımı adına bir bütün olarak toplumun üretim, bölüşüm ve değişim araçlarının mülkiyeti ve denetimine sahip olması gerektiğini düşünmektedir. Bu, sanayi kuruluşlarının devlet veya bizzat işçilerin mülkiyetinde olması şeklinde gerçekleştirilebilir. Sosyalistler ayrıca piyasa ekonomisinin yerine bir çeşit planlı ekonominin getirilmesini savunmaktadır. Söz konusu uygulamaların amacı sanayiyi toplumun hizmetine sokmak ve yaşam standartlarında çok daha yüksek bir eşitlik düzeyi yakalamaktır. Bunların yanı sıra sosyalistler, *sosyal devlet anlayışında olduğu gibi, yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini düşünmektedir. 19. yüzyılın ortalarında Karl *Marx, bir siyasi ideal olarak sosyalizm fikrini kökten değiştirdi. Marx, *kapitalist kârın işçilerin sömürülmesiyle elde edildiğini anlatmaya çalıştı ve sosyalist bir toplumun ancak kitlesel işçi hareketleriyle kurulabileceğini öne sürdü. Bahsi geçen dönüşümün gerçekleştirilmesinde kullanılacak yöntemler ve yeni toplumun yönetilme biçimi konusunda hâlâ ciddi anlaşmazlıklar vardır. Bu da çok çeşitli sosyalist partilerin türemesine yol açmıştır. Son yıllarda bu tartışmalar, sosyalizmin kapitalizme alternatif olarak uygulanabilir olup olmadığı sorusuyla gölgede kalmıştır. Batılı sosyalistlerin büyük bölümü artık sosyal demokrasiyi tercih etmektedir. Bir kısmı da piyasa sosyalizmini benimsemiştir. Yalnızca belli başlı gelişmekte olan ülkelerde geleneksel sosyalist hedefler kendisine taraftar bulmaktadır.

Sousa, Martim Afonso de (1500-64) Portekizli kolonici, Brezilya'nın güneyine düzenlenen bir keşif seferinin (1531-33) önderi. Sousa, 1532'de Sao Vicente'de (günümüzde Santos yakınları) Brezilya'daki ilk kalıcı Portekiz kolonisini kurarak buraya şeker kamışını getirdi. Fransız istilacıları bölgeden çıkarma ve değerli madenler bulma amacıyla Rio de Janeiro'dan güneyde Rio de la Plata'ya kadar kıyı kesimlerini keşfetti. 1534'te Sousa'ya soydan devam eden Sao Vicente kaptanlığı unvanı verildi. Ancak Sousa, hiçbir zaman Brezilya'ya dönemedi. Sonraları Hindistan valiliği ve Lizbon'da devlet şurası üyeliği yaptı.

Souvanna Phouma, Prens (1901-84) Laoslu devlet adamı. Savaş sonrası geçici hükümetin (1945-46) bir üyesi olan Souvanna, Fransızların ülkeyi yeniden sömürgeleştirmesine karşı çıktı ve 1951'de başbakan seçildi. Souvanna'nın başbakanlıktaki ilk döneminde (1951-54) devlet güçleri ile komünistlerin önderlik ettiği *Pathet Lao hareketi arasında içsavaş patlak verdi. Souvanna, 1962-1963 arasında Pathet Lao'yla kısa süreli bir koalisyon kurdu. Koalisyonun başında Souvanna'nın üvey kardeşi Prens Souphanouvong vardı. İçsavaş tekrar başlayınca Souvanna, başbakanlık görevine geri döndü. Her ne kadar Vietnam Savaşı'nda tarafsız bir politika izlemeye çalışsa da bunun imkânsız olduğu görüldü. Souvanna, 1973'te Pathet Lao'yla bir ateşkes anlaşması imzaladı ve 1975'te Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti ilân edilene kadar başbakanlığı sürdürdü.

Sovyet (Rusça "konsey" anlamında) Eski Sovyetler Birliği'nde seçilmiş yönetim konseylerine verilen isim. Rus sovyetleri devrimle anılmaya 1905'te başladı. Bu tarihte, fabrikalardaki grevleri ve başkaca hükümet karşıtı faaliyetleri eşgüdüm altında tutmak üzere Saint Petersburg İşçi Temsilciler Sovyeti kurulmuştu. Her bir fabrika konseye temsilci gönderiyordu. Sovyetler, bir süreliğine diğer kentlere de hâkim oldu. *Bolşevikler de Menşevikler de sovyetlerin öneminin farkındaydı. Dolayısıyla onlar da Sovyetlere temsilci heyetler atıyordu. 1917'de Petrograd'da (önceden Saint Petersburg) 1905'tekini örnek olarak bir Sovyet oluşturuldu. Artık firar eden askerleri de kapsayan bu Sovyet, işçi eylemlerini yönlendirebilecek ve silahlı güç kullanımını denetleyebilecek güçteydi. Sovyet, başta *Kerenskiy'in önderliğindeki Geçici Hükümet'i devirme girişiminde bulunmadı. Ancak Sovyet'in, Rusya'nın I. Dünya Savaşı'nda yer almaya devam etmesine yönelik muhalefeti giderek güç kazanıyordu. 2000 ila 3000 arası üyeye sahip Sovyet, güçlü bir yürütme komitesi tarafından yönetiliyordu. Taşrada da sovyetler kurulduktan sonra Haziran 1917'de ilk Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi toplandı. Kademe kademe siyasete egemen olan Bolşevikler, 1917 *Rus Devrimi'yle iktidarı ele geçirdi. *Rus İçsavaşı sırasında yerel meselelerde ve tarımda söz sahibi olan köy sovyetleri yayıldı. Ulusal çaptaki sovyetin adı Yüksek Sovyet olup bütün Sovyet cumhuriyetlerinden gelen temsilcilerden oluşuyordu.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği *Bkz.* SOVYETLER BİRLİĞİ.

Sovyetler Birliği (resmi adı **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği**) Asya'nın kuzey yarısı ile Doğu Avrupa'nın bir bölümünü kapsayan eski bir federasyon. Sovyetler Birliği bünyesinde 15 cumhuriyet vardı: Rusya, Beyaz Rusya (Belarus), Ukrayna, Baltık Devletleri (Estonya, Letonya ve Litvanya), Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan ve Özbekistan. 1917 Devrimi'nin ardından komünist bir devlet olarak kurulan Sovyetler Birliği, dünyanın en büyük ülkesiydi. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkıma kadar, çoğunlukla acımasızca yollardan olmak üzere, ülkenin tarım ve sanayi üretimi artırıldı. Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği, ABD'nin rakibi olarak birbirine düşman iki süper güçten biri haline geldi. Dünya, komünist ve komünist olmayan şeklinde iki kutba ayrılmıştı. 1980'lerde Sovyetler Birliği'nin merkezi planlı ekonomisine yönelik reform girişimleri, milliyetçi duygularda kabarmaya ve huzursuzluklara yol açtı ve bazı cumhuriyetler Birlik'ten ayrılmaya başladı. Sovyetler Birliği nihayet 1991'de dağıldı.

soykırım Irkı veya etnik kökeni nedeniyle bir grup veya millete uygulanan sistematik yok etme politikasına verilen isim. Nazilerin Yahudilere ve Romanlar gibi etnik gruplara uyguladığı soykırım politikasının ardından 1948'de BM tarafından Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması

Sözleşmesi kabul edildi. Sözleşme'nin imzalanmasından beri dünyadaki pek çok çatışmada, gruplar etnik kökenine veya mensup olduğu kabileye göre ayrıldı ve çeşitli soykırım iddialarında bulunuldu. Örnek olarak şunlar gösterilebilir: 1969'daki Nijerya-Biafra çatışması; 1970'lerde Uganda; Kamboçya'daki Pol Pot rejimi (1976-79); Irak'ın Kürtlere yönelik muamelesi (1986-91); Bosnalı Müslümanların Hıristiyan Sırplar tarafından etnik temizliğe uğraması (1992-95); Ruanda'da Tutsilerin Hutular tarafından katledilmesi (1994); Sudan'ın Darfur bölgesinde siyahi Afrikalılara Arap milisler tarafından düzenlenen saldırılar (2003-). Uluslararası toplum, bu örneklerin birçoğunda soykırım iddialarına etkili biçimde eğilmeyi başaramadı. Bu konuda sağlam delillere ulaşmanın zorluğunun yanında devletler, ulusal egemenliğini ihlal edeceği gerekçesiyle başka bir devletin içişlerine karışmaktan geri durmaktadır.

Soweto Güney Afrika'nın Johannesburg kentinin güneybatısında yer alan ve nüfusunun çoğunluğu siyahi olan bir bölge. Ocak 1976'da siyahi öğrenciler, Afrikancayı zorunlu eğitim dili yapmayı teklif eden yasalara karşı gösteri düzenledi. Polis, silah ve biber gazı kullanarak gösteriyi dağıttı. Bu müdahale, bir şiddet dalgası doğurdu ve 1976'nın sonuna kadar büyük bir kısmı çocuk olan 500 siyahi ve melez polis tarafından öldürüldü. Zorunlu Afrikanca eğitimi planları suya düştü. Ardından beyaz azınlık yönetiminin sona erdiği 1994'teki çok ırklı seçimlere kadar gösterinin yıldönümü taşkınlıklarla kutlandı.

sömürgecilik *Bkz.* EMPERYALİZM.

Spaak, Paul-Henri (1899-1972) Belçikalı devlet adamı. 1932'de bir sosyalist olarak Parlamento'ya girdi. Başbakanlık (1938-39, 1947-49) ve *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ile *Avrupa Konseyi danışma meclisinin ilk başkanlığını (1949-51) yürüttü. Kararlı bir birleşik Avrupa savunucusu olan Spaak, *Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temelini atan önergeler verdi.

Sparta (Yunanca **Sparte**) Yunanistan'da Mora Yarımadası'nın güneyinde yer alan bir şehir. Eski Yunan döneminde güçlü bir şehir devleti olan Sparta, Lakonya devletinin başkentiydi. Yaklaşık MÖ 950'de istilacı Dor Yunanları, Lakonya'yı işgal etti. MÖ 700 civarına gelindiğinde Spartalılar, Dorlar arasında halihazırda sivrilmişti. Spartalılar, helot denilen ve tarlada çalıştırılan büyük bir köle sınıfına sahipti. Ayrıca 8. yüzyılın sonlarında batı komşuları Mesenya'yı yenilgiye uğratarak topraklarını ilhak etmişlerdi. Mesenya halkı helot yapılmış ve bölgenin tarım arazileri Sparta vatandaşları arasında paylaşılmıştı. Sparta toplumunun katı yaşam biçimi, savaşçı ruhu ve disiplini, genellikle tek bir büyük yasa koyucuya atfedilir: Lykurgos (yaklaşık MÖ 900 veya 700 civarı gibi farklı tarihlendirmeler mevcuttur). Tam anlamıyla oturmuş Sparta sistemi, büyük ihtimalle MÖ 700 ila 600 arasında oluşmuştur.
6. yüzyıldan itibaren Sparta, Mora ve Isthmia devletlerinden oluşan bir ittifakın merkezi haline geldi. Bu devletlerin arasında bir tek Sparta'nın geleneksel rakibi Argos yoktu. "Mora Birliği" içindeki bu müttefiklerin büyük bölümü, Sparta'nın kuklası olmaktan öteye gitmiyordu. Sparta, *Pers Yunan Savaşları'nda Yunan direnişine başarıyla önderlik etmesine karşın sonradan *Peloponez Savaşı'yla *Atina'ya karşı uzun yıllar sürecek bir çatışmaya girdi. MÖ 404'te kazandığı nihai zafer sonucunda Sparta, Yunanistan ve Ege Denizi'ne hâkim oldu. Fakat Leuktra (371) ve Mantineia'da (362) Tebai tarafından mağlup edilip Mesenya'yı kaybettikten sonra düşüşe geçti.

Spartacus (veya **Spartaküs**) (ö. yak. MÖ 71) Trakyalı köle ve gladyatör. 73'te Roma'ya karşı bir ayaklanma başlattı. Ordusunu başlangıçtaki 70 civarı gladyatörden birkaç bin isyancıya çıkardı. Nihayet 71'de Crassus tarafından yenilgiye uğratılarak çarmıha gerildi.

Spartakist Hareket Bir grup Alman radikal sosyalist. Karl Liebknecht ile Rosa *Luxemburg'un önderliğindeki hareket, 1915'te Alman imparatorluk hükümetini devirerek yerine komünist bir rejim getirmek amacıyla kuruldu. Spartakist, Liebknecht'in kullandığı bir takma isimdi; modern "ücretli köleleri" Romalı gladyatör Spartacus (Spartaküs) gibi ayaklanmaya davet ediyordu. Aralık 1918'de Spartakistler, Almanya Komünist Partisi'ne dönüştü ve Berlin'de iktidarı ele geçirme girişiminde bulundu. Ocak 1919'da Alman silahlı kuvvetlerinin başında bulunan Gustav Noske, ülke çapında bütün radikal ayaklanmaların bastırılması emrini verdi. Birkaç gün içerisinde Berlin'deki ikinci bir isyan acımasız bir şekilde ezildi. Hareketin iki önderi mahkemeye çıkarılmaksızın öldürüldü. 1920'de Ruhr bölgesinde bir Spartakist ayaklanma daha yaşandı.

Spartaküs *Bkz.* SPARTACUS.

Speer, Albert (1905-81) Alman Nazi önder. Nazi Partisi'nin resmi mimarı olan Speer, Nürnberg'deki görkemli stadyumu tasarladı (1934). Etkili bir örgütçüydü. 1942'de silahlanma bakanı olarak esasen Almanya'nın savaş ekonomisinin planlanması ve askere alımların düzenlenmesi sorumluluklarını üstlendi. Stratejik yolları ve savunma hatlarını inşa etmek üzere *Organization Todt* bünyesinde köle emeğinin kullanılmasını sağladı. Savaştan sonra hapse atıldı.

Speke, John Hanning (1827-64) Britanyalı kâşif. 1854-1858 arasında Nil Nehri'nin kaynağını aramak üzere düzenlenen seferlerde Sir Richard Burton'a eşlik etti. 1858'de Tanganyika Gölü'nü keşfeden ilk Avrupalı oldu. Ardından Speke, Nil'in "kaynak haznesi" olarak tanımladığı büyük bir göle ulaştı ve bu göle kraliçenin onuruna Victoria Gölü ismini verdi.

Spencer, Herbert (1820-1903) Britanyalı filozof ve sosyolog. Evrim teorisinin ilk taraftarlarından olan Spencer, *Principles of Psychology*[101] (1855) kitabında bu teoriye yer verdi. Bundan dört yıl sonra Darwin'in öne sürdüğü doğal seçilim teorisini benimseyerek "en güçlü olanın hayatta kalması" ifadesini icat etti (1864). Toplumsal ve ekonomik alanda *laissez-faire* ilkesini savundu. Daha sonra *Programme of a System of Synthetic Philosophy*[102] (1862-96) eserinde doğa bilimleri ile sosyal bilimleri sentezlemeye çalıştı.

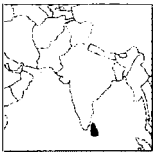
Speranskiy, Mihail Mihayloviç, Kont (1772-1839) Rus devlet adamı, I. *Aleksandr'ın başdanışmanı. Rusya'nın Napoleon tarafından yenilgiye uğratılması ve *Tilsit Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Speranskiy, imparatorun isteği üzerine yasamaya halkın katılımını öngören bir anayasa hazırladı. Bu anayasa ancak kısmen hayata geçirilebildi. Speranskiy, soylular üzerindeki vergi yükünü artırdı ve liyakate dayalı bir terfi sistemi kurarak bürokrasiyi eğitmeyi amaçladı. Dolayısıyla hem aristokrasinin hem de bürokrasinin düşmanlığını kazandı. 1812'de Speranskiy, vatan hainliğiyle ve Fransızlarla gizli anlaşmalar yapmakla suçlanarak sürgüne gönderildi. Dört yıl sonra görevine iade edildi. 1821'de yeniden devlet şurasına girdi ve son yıllarını Rus yasalarını derleyerek geçirdi.

Spithead İsyanı Britanya'nın güney kıyılarındaki Spithead'de demirli Britanya donanmasındaki denizcilerin çıkardığı bir isyan. Nisan 1797'de filo, ücretlerin ve koşulların iyileştirilmesi talebiyle denize açılmayı reddetti. Talepler arasında yenebilir gıda sağlanması, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi ve izin imkânlarının artırılması da vardı. Deniz Kuvvetleri, denizcilerin şikâyetlerinin haklı olduğunu kabul etti ve isyanın yayılmasından korktuğu için talepleri yerine getirdi. Ayrıca isyancılara kraliyet affı çıkarıldı.

101 Psikolojinin İlkeleri. (ÇN)
102 Sentetik Bir Felsefe Sisteminin Programı. (ÇN)

Sri Lanka (eskiden Seylan)

Başkent:	Kolombo; Sri Jayevardenepura Kotte idari başkenttir
Yüz ölçümü:	65.610 km²
Nüfus:	21.675.648 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Sri Lanka rupisi = 100 sent
Dini yapısı:	%69,1 Budist; %7,6 Müslüman; %7,1 Hindu; %6,2 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%73,8 Sinhala; %7,2 Moor; %4,6 Hint Tamili; %3,9 Sri Lanka Tamili
Diller:	Seylanca (resmi), Tamilce, İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Kolombo Planı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Hint Okyanusu'nda Hindistan'ın güneydoğu kıyısı açıklarında bulunan armut şeklinde bir ada ülkesi.

Fiziki Sri Lanka, çok geniş kıyı ovalarına sahiptir. Bu ovalar, orta kesimlerde yerini dağlık alanlara bırakır. Ülkede muson iklimi görülür. Yüksek rakımlı yerlerde ormanlar, dereler ve şelaleler vardır. Daha alçak yamaçlarda çay yetiştirilir. Nehirlerle beslenen ovalarda kauçuk ağaçları, hindistancevizi palmiyeleri ve çeltik tarlalarına rastlanmaktadır.

Ekonomi Büyük tarım sektöründe pirinç, şeker kamışı, tahıllar, bakliyat, yağ tohumu, sebzeler, meyveler, çay, kauçuk ve hindistancevizi üretilir. Bu ürünlerin işlenmesi sanayinin önemli bir kısmını oluşturur. Ayrıca çay ve baharatlar ile kauçuk ve hindistancevizi ürünleri kayda değer ihracat kalemleridir. İhracata dayalı diğer sanayiler arasında tekstil, giyim, değerli taşlar ve balık bulunur. Hizmet kollarından bazıları telekomünikasyon, sigortacılık, bankacılık, turizm ve bilişimdir.

Tarih Erken dönem Sri Lanka tarihi, Hint etkisiyle şekillenirken ülkenin modern kimliği üç sömürge dönemiyle oluştu. Çoğunluk Sinhala ırk grubunun kökleri, Hindistan'ın kuzeyinden gelen Hint-Aryan istilacılara kadar gitmektedir. Bu istilacıların vârisleri, MÖ 5. yüzyıldan yaklaşık MS 1200'e kadar kuzey-orta bölümdeki ovaya hâkim oldu. Ülkede hüküm süren kralın Budist olmasıyla MÖ 2. yüzyılda *Budizm, Sri Lanka'da yayıldı. Olağanüstü bir hükümdar olan I. Parakramabahu (1153-86), güçlü bir askeri ve idari önderlik sergiledi ve birbiriyle çatışan Budist mezhepleri ıslah etti. Ancak Hindistan'ın güneyinden gelen aralıklı istila hareketleri, zamanla ülkenin kuzeyindeki Jaffna Yarımadası'nda ve kuzeydoğu kıyısında dışarıya kapalı bir Tamil Hindu egemenliği ortaya çıkardı. Dolayısıyla Sinhala ve Budist uygarlığın merkezi yavaş yavaş güneye kaydı ve siyasi iktidar birkaç krallık arasında bölündü.

Avrupa'yla temaslar, 16. yüzyılın başlarında Portekizli tüccarların iç karışıklıklardan faydalanarak ülkenin batı kıyısında ticari ayrıcalıklar elde etmesiyle başladı. 17. yüzyılda Hollandalı tüccarlar, kademe kademe Portekizlilerin yerini alsa da onlar da 1796'da Britanya kuvvetlerince devre dışı bırakıldı. İç kesimlerde savaşlarla boğuşan Kandy Krallığı'nın 1815'te yıkılmasıyla adanın tamamı Britanya egemenliğine geçti. Britanya, ülkeye Seylan ismini verdi. 20. yüzyılın başlarında ülkenin orta sınıfı özerklik için baskı yapmaya başladı. 1931'de yapılan yeni anayasa, ırksal gerilimler nedeniyle tam olarak hayata geçirilemedi. Her ne kadar belli bir düzeyde özerklik elde etse de ada, 1948'e kadar kraliyet sömürgesi olarak kaldı. Bu tarihte ülkeye *Milletler Topluluğu bünyesinde dominyon statüsünde bağım-

sızlık tanındı ve Don *Senanayake önderliğindeki Birleşik Ulusal Parti bir hükümet kurdu. 1952'de Don Senanayake, görevi oğlu Dudley Senanayake'ye devretti. 1956-1965 arasında iktidarda Sri Lanka Sosyalist Özgürlük Partisi vardı. Partinin hâkimiyeti 1959'daki ölümüne kadar Solomon *Bandaranaike'deydi. Eşinin ardından Sirimavo Bandaranaike başbakanlık (1960-65, 1970-77, 1994-2000) görevini üstlendi. 1972'de yürürlüğe giren anayasayla ada, Sri Lanka Cumhuriyeti oldu. Ardından çoğunluk Sinhalalar (geleneksel olarak Budist) ile azınlık Tamiller (esas olarak Hindu) arasında bir kez daha gerilimler baş gösterdi. Zamanında Hindistan'ın güneyinden gelen Tamiller, Sri Lanka'nın kuzeyinde yaşamaktaydı. 1987'de Tamil gerilla grupları ile Sri Lanka devleti arasında Hint hükümeti aracılığıyla bir ateşkes yapıldı. Fakat durum gerginliğini koruyordu. 1989-1990'da Devlet Başkanı Ranasinghe Premadasa, iç karışıklıkları sona erdirmek amacıyla bütün tarafların katıldığı müzakereler düzenledi. Ancak bunlar da başarısız oldu ve 1991'de savunma bakanı suikasta uğradı. Ardından olağanüstü hal ilân edildi. Bu dönemde devlet güçlerinin insan hakları ihlalleri, Birleşik Krallık'tan gelen yardımların askıya alınmasına yol açtı. 1990-1991'de yaşanan iç çatışmalarda 12 bin kişi hayatını kaybetti. Nisan 1992'de barış görüşmeleri yeniden başlatılmasına rağmen pek mesafe kaydedilemedi. Bu sırada Sri Lanka ekonomisi baş aşağı gidiyordu. 1993'te Devlet Başkanı Premadasa'ya suikast yapıldı. Solomon ve Sirimavo Bandranaike'nin kızı Chandrika Kumaratunga, 1994'te başbakan seçildi. Aynı yılın devamında Kumaratunga devlet başkanlığına gelirken başbakanlık görevini annesi üstlendi. Devlet ile Tamil gerillalar arasında 1994'te yapılan barış görüşmeleri ve ateşkes terk edildi ve 1995'te yeniden çatışmalar patlak verdi. Tamil gerillalarının adanın kuzeyindeki Jaffna Yarımadası'nda bulunan kalesine yönelik devlet güçlerinin başarılı bir taarruzuna rağmen savaş devam etti. Arkasından 2002'de bir ateşkes imzalandı. Bunun üzerine tekrar başlayan barış görüşmeleri 2003'te askıya alındı. *Hint Okyanusu Tsunamisi, 35 bin kişinin hayatını kaybetmesine yol açarak Sri Lanka'ya ağır bir darbe indirdi. 2005'te devlet başkanlığına Kumaratunga'nın yerine Mahinda Rajapakse geldi. 2006'da Tamil gerillalarıyla ilân edilen ateşkes bozuldu ve devlet, 2009'da kesin bir zafer elde etti. 2010'da Rajapakse yeniden seçildi.

SS (Almanca "Koruma Kademesi" anlamındaki *Schutzstaffel*) Alman Nazi Partisi'nin seçkin askeri sınıfına verilen isim. 1925'te *Hitler tarafından kişisel muhafız birliği olarak kurulan SS, mutlak sadakat ve itaat eğitimi alıyordu. Ayrıca birliklere düşmana karşı acımasız davranılması öğütleniyordu. 1929'dan *Üçüncü Reich'in dağıldığı 1945'e kadar SS'in başında Heinrich *Himmler vardı. Himmler, SS'i temel olarak iki gruba ayırmıştı: Allgemeine-SS (Genel SS) ve Waffen-SS (Silahlı SS). SS'in alt birimleri arasında *Gestapo ile dış ve iç istihbarat faaliyetinden sorumlu Sicherheitsdienst bulunmaktaydı. Waffen-SS ise *toplama kamplarını yönetiyordu. Üçüncü Reich çöktükten sonra Himmler intihar etti ve teşkilatın tamamı Nürnberg Mahkemeleri'nde mahkûm edildi.

SSCB *Bkz.* SOVYETLER BİRLİĞİ.

stadhouder Hollanda'da eyalet önderlerine verilen isim. İlk kez 15. yüzyılda Hollanda'ya hükmeden *Burgonya dükleri tarafından atanan *stadhouder*'lerin görevleri arasında eyalet meclislerine başkanlık etmek ve eyalet ordularının komutanlığını yürütmek bulunuyordu. *Hollanda İsyanları (1568-1684) sırasında *stadhouder*'ler, önceleri merkezi Etajenero meclisi tarafından, daha sonra da eyalet meclisleri tarafından seçildi. *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti döneminde makama Oranj-Nassau hanedanı hâkim oldu. Hollanda eyaleti içerisinde Oranj hanedanına mensup *stadhouder*'ler ile meclis arasında genel önderlik için bir çekişme söz konusuydu. 1795'te makam ortadan kalktı.

Stalin, Iosif (doğum adı **Iosif Vissaryonoviç Cugaşvili**) (1879-1953) Sovyet devlet adamı, SSCB Komünist Partisi genel sekreteri (1922-53). Gürcistan'da doğan Stalin, 1903'te Lenin önderliğindeki Bolşeviklere katıldı. 1912'de partinin *Pravda* isimli gazetesinin kurucuları arasında yer aldı. 1913'ten itibaren "Stalin" (Rusça "çelik adam" anlamında) ismini benimsedi. Aynı yıl sürgüne gönderildiği Sibirya'dan Rus Devrimi'nin hemen sonrasında döndü. Lenin'in ölümü üzerine Stalin, Politbüro'nun başkanlığına geldi ve önderlik yarışında parti içerisinden *Trotskiy'i (Troçki) devre dışı bırakacak kadar destek almayı başardı. Stalin, 1927'ye gelindiğinde partinin tartışmasız önderi olmuştu. Ertesi yıl sanayileşme ve tarımda kolektifleşmeye yönelik bir dizi beş yıllık planın ilkini başlattı. Bunun sonucunda açlık veya idamlardan ötürü 10 milyon civarında köylünün öldüğü tahmin edilmektedir. 1930'larda Stalin'in benzer bir çizgide yürüttüğü aydınları hedef alan temizlik harekâtında muhalefet tamamıyla ortadan kaldırıldı. Öte yandan 1941-1945 arasında silahlı kuvvetleri bizzat yönetmesi, Hitler'e karşı zafer elde edilmesini sağladı. 1945'ten sonra Stalin, Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında büyük bir rol oynadı ve diğer komünist devletler üzerinde sıkı bir denetim kurmaya çalıştı. Daha sonra Hruşçov (Kruşçev) ve Doğu bloku ülkeleri tarafından kınandı.

Stalingrad Muharebesi (1942-42) II. Dünya Savaşı'nda Almanların Sovyetler Birliği içlerine ilerleyişinin püskürtüldüğü uzun ve sert bir muharebe. 1942'de General von Paulus komutasındaki Alman 6. Ordusu, Volga Nehri kıyısındaki kilit Stalingrad (günümüzde Volgograd) kentine ulaştı. Sovyet direnişi, ev ev yaşanan zorlu ve uzun çatışmalarla devam etti. Bu sırada Sovyet yedek kuvvetleri toplanıyordu. Almanların Volga'yı geçmesine izin verilmedi ve Kasım'da Stalin, Mareşaller *Jukov, Konev, Petrov ve Malinovskiy önderliğindeki altı Sovyet ordusuyla bir kış taarruzu başlattı. Ocak 1943'te Almanlar tamamen kuşatıldı ve 330 bin askeri öldürülen veya esir alınan von Paulus teslim oldu. Bu yenilgi, Almanların Doğu Cephesi'ndeki başarılarının sona erişini simgelemektedir.

Stalwart ABD'de Rutherford *Hayes'in başkanlık döneminde (1877-81) Cumhuriyetçi Parti içerisindeki Roscoe Conkling'in (1829-88) başını çektiği muhafazakâr hizbe verilen isim. Stalwart grubu, *ganimet sistemini destekliyordu. Ancak hem Güney'deki Yeniden Yapılanma (*Yeniden Yapılanma Yasaları) sürecinin 1877'de Federal askerlerin çekilmesiyle birlikte sonlandırılmasına hem de devlet memurluğuyla ilgili yapılan reformlara karşı çıkıyorlardı. 1880'de Eski Başkan *Grant'ın üçüncü dönem için göreve gelmesini amaçlasalar da başarılı olamadılar. Cumhuriyetçi Parti'deki kendilerine muhalif Grant karşıtı kanada "Yarımkanlar" ismini takmışlardı. Kongre'deki önderleri James *Blaine olan Yarımkanlar, 1880'de adayları *Garfield'i seçtirmeyi başardı. Temmuz 1881'de Başkan Garfield'in makamından memnun olmayan bir Stalwart tarafından vurulmasının ardından "Stalwart" takma ismi terk edildi. Bu trajedinin direkt sonuçlarından biri 1883'te yürürlüğe giren Pendleton Yasası'ydı. Yasaya göre memuriyet, ödül olarak değil liyakate dayanarak verilecekti.

Stamford Bridge Muharebesi (25 Eylül 1066) İngiltere'nin kuzeydoğusundaki York'ta Derwent Nehri kıyısındaki bir köyde yapılan bir muharebe. İngiltere hükümdarı II. *Harold, sürgündeki kardeşi Tostig ve Norveç Kralı Harald Hardrada önderliğindeki büyük bir istilacı orduyu mağlup etti. Tostig ve Harald muharebede öldürüldü. Harold'un ordusu, Norman istilasını karşılamak üzere Stamford'dan güneye doğru ilerledi ve *Hastings Muharebesi'nde savaştı.

Stanisław, II. (eskiden **Kont Stanisław August Poniatowski**) (1732-98) Polonya'nın son kralı (1764-95). Rusya hükümdarı II.

*Katerina'nın sevgilisi ve Polonya tahtı için adayıydı. O dönem ülke, Rus hâkimiyetinde olduğundan tahtı elde etti. 1772'de Polonya toprakları ilk kez Rusya, Avusturya ve Prusya arasında bölüşüldü. 1773-1792 arasında Stanislaw tarafından desteklenen bir milli uyanış dönemi yaşandı. Ancak 1793'te Stanislaw, Polonya'nın ikinci paylaşımını kabullenmek zorunda kaldı. Söz konusu paylaşım sonucunda Stanislaw'a parçalanmış ve neredeyse Rusya'nın vasalı haline gelmiş bir krallık bırakıldı. Daha sonra General *Kosciuszko önderliğinde çıkarılan bir ayaklanma ezildi ve üçüncü paylaşımla beraber Polonya'nın yıkılışı tamamlandı. Kasım 1795'te Stanislaw, tahttan çekilmeye zorlandı.

Stanley, Sir Henry Morton (doğum adı **John Rowlands**) (1841-1904) Britanyalı kâşif. Bir gazete muhabiri olarak 1869'da İskoç misyoner ve kâşif David *Livingstone'yi bulmak üzere Orta Afrika'ya gönderildi. Livingstone'yi iki yıl sonra Tanganyika Gölü'nün doğu kıyısında buldu. Livingstone'nin ölümünün ardından Stanley, onun keşiflerini sürdürdü. Stanley, Victoria (1874) ve Albert (1889) Göllerini haritalandırdı (1874), Kongo Nehri'nin izlediği yolu takip etti (1874-77) ve Edward Gölü'nü keşfeden ilk Avrupalı oldu (1889). Ayrıca Belçika'nın desteğiyle Özgür Kongo Devleti'nin (1879-1885; günümüzde Zaire) kurulmasına katkıda bulundu.

Stanwix Kalesi Amerika'nın sömürge döneminden kalma bir askeri kale. İsmini General John Stanwix'ten alan kale, Yukarı Mohawk Nehri ile Wood Creek arasında yer alan önemli bir savunma noktası ve ticaret merkeziydi. 1763'te artık harap duruma gelse de Bağımsızlık Savaşı'nın başlangıcında yeniden inşa edildi. Stanwix Kalesi esas olarak, 1768 ve 1784'te Amerikan yerlileriyle imzalanan iki antlaşmanın yapıldığı yer olarak bilinir. 1784'teki antlaşmada İrokualar, Pensilvanya'daki topraklarını ABD'ye bıraktı.

Star Chamber İngiltere'de öncelikli olarak kraliyet çıkarlarını ilgilendiren suçlarla ilgilenen bir hukuk ve ceza mahkemesi. Hızlı ve keyfi kararlarıyla bilinen Star Chamber mahkemesinin kökeninde, uzun süre, 1487'deki bir ferman olduğu düşünüldü. Fakat aslında IV. *Edward döneminden itibaren mahkeme, yargı yetkisini kullanan kraliyet danışma meclisinden sıradan bir adli mahkemeye dönüşme sürecine girmişti. Mahkeme, ismini Westminster Sarayı'nda sık sık duruşmalarını gerçekleştirdiği tavanı yıldızlarla kaplı odadan alıyordu.[103] Mahkemenin yargıçları, başta isyan iddiaları olmak üzere kamu düzeniyle alakalı davalarda uzmandı. Kral ile mahkemenin doğrudan ilişkisi ve I. *Charles'in kişisel hükümdarlık döneminde yargı erkini fermanlar çıkarırken istediği gibi yönlendirmesi, 17. yüzyılda halkın Star Chamber mahkemesine tepkisini artırdı. Bu durum, 1641'de mahkemenin *Uzun Parlamento tarafından kaldırılmasına yol açtı.

START *Bkz.* STRATEJİK SİLAHLARIN AZALTILMASI GÖRÜŞMELERİ.

Stauffenberg, Claus Graf von *Bkz.* TEMMUZ KOMPLOSU.

Stefan Duşan (1308-55) *Sırbistan kralı (1331-55). Ortaçağ'da Sırbistan'ın en büyük hükümdarı olan Stefan Duşan, 1331'de babasını tahttan indirdi ve 1345'te "Sırpların ve Yunanların İmparatoru" unvanını aldı. Ayrıca evlilik yoluyla Bulgaristan'a da hâkim oldu. Duşan, Bizans İmparatorluğu'yla savaşarak Makedonya ve Arnavutluk ile Yunanistan'ın çoğunu ele geçirdi. Yeni bir kanunname yürürlüğe soktu. Oğlu *Osmanlı istilasına ve bölgesel rakiplerine karşı Sırp-Yunan imparatorluğunu korumayı başaramayınca Duşan'ın kazanımları kısa ömürlü oldu.

Stephen (yak. 1097-1154) Fatih William'ın torunu, İngiltere kralı (1135-54).

103 Star Chamber, "Yıldız Mahkemesi" anlamına gelmektedir. (ÇN)

Stephen, babası I. Henry' nin ölümünden birkaç ay sonra İngiltere tahtını *Matilda'nın elinden aldı. Krallığı terk etmek durumunda bırakılan Matilda, 1139'da İngiltere'yi istila etti ve Stephen bir içsavaşla karşı karşıya kaldı. 1141'de Lincoln'de esir edilmesine ve geçici olarak tahttan indirilmesine karşın Stephen, nihayet 1148'de Matilda'yı İngiltere'den çekilmeye zorladı. Buna karşın ölmeden bir yıl önce Matilda'nın oğlu müstakbel II. Henry'yi tahtın vârisi olarak tanımaya mecbur edildi.

Stephenson, George (1781-1848) Britanyalı mühendis, demiryollarının babası. Kömür madeninde makine ustası olarak kariyerine başlayan Stephenson, buhar gücünü kömür vagonlarının kabloyla çekilmesi için kullandı ve 1814'te ilk lokomotifini inşa etti. Stephenson, Stockton-Darlington Demiryolu'nda mühendis olduktan sonra 1825'te kendi tasarımı olan buhar lokomotifini kullanarak ilk treni sürdü. Oğlu **Robert Stephenson** (1803-59) motor yapımında ve Liverpool-Manchester demiryolunun inşasında ona yardım etti. Baba oğul, sözü edilen demiryolu için Rocket (1829) isimli ünlü treni üretti. Rocket, gelecekteki bütün buharlı lokomotiflerin prototipiydi. Robert, aynı zamanda köprü tasarımcısı olarak da ün kazandı. Galler'de Menai Boğazı ve Conwy'deki; İngiltere'nin kuzeyinde Berwick ve Newcastle'deki; Kanada'da Montreal'deki ve Mısır'daki büyük köprüler Robert'ın inşa ettiği en önemli köprülerdi.

Stern Çetesi Kendisini "Lohamey Herut Yisrael (Lehi)" (İsrail Özgürlük Savaşçıları) olarak adlandıran *Siyonist bir terör örgütünün Britanya'daki ismi. Stern Çetesi, 1940-1948 arasında Britanya yönetimindeki Filistin'de bir Yahudi devleti oluşturulması için faaliyet yürüttü. Abraham Stern (1907-42) tarafından kurulan örgütün üye sayısı birkaç yüzü geçmiyordu. Küçük gruplar halinde eylemler yapan Stern Çetesi, esas olarak devlet yetkililerine yönelik suikastlar düzenliyordu. Örgütün kurbanları arasında Britanya'nın Ortadoğu temsilcisi Lort Moyne (1944) ve Birleşmiş Milletler'in Filistin'deki arabulucusu Kont *Bernadotte (1948) de vardı.

Stevenson, Adlai (Ewing) (1900-65) ABD'li devlet adamı. Hükümette çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1948'de eyalet tarihinin en büyük çoğunluğuyla Illinois valisi seçildi. 1952 ve 1956 seçimlerinde Demokrat Parti'nin başkan adayı olan Stevenson, ikisinde de Dwight D. *Eisenhower tarafından ağır yenilgiye uğratıldı. Stevenson, uluslararası işbirliğine inanan liberal bir reformcuydu. Başarılı ve zekice konuşmalarıyla bilinirdi. Başkan Kennedy, onu bakan seviyesine çıkararak ABD'nin Birleşmiş Milletler büyükelçiliğine (1961-65) atadı.

Stewart *Bkz.* STUART.

Stilwell, Joseph Warren (1883-1946) ABD'li general. Patavatsızlığı dolayısıyla halk arasında "Sirke Joe" olarak bilinen Stilwell, iki savaş arasında Çin'de görev yaptı. II. Dünya Savaşı'nda Çin'in güneyindeki ve Birmanya'daki ABD ve Çin kuvvetlerine komuta etti. *Birmanya Seferi'nde Britanyalılarla işbirliği yaptı. Kâğıt üzerinde bölgedeki otoritesi, *Jiang Jieshi (Çan Kay-şek) tarafından genelkurmay başkanı olarak atanmasından kaynaklanıyordu. Jiang'la yaşadığı fikir ayrılıkları geri çağrılmasına yol açtı. Daha sonra Okinava'da ABD 10. Ordusu'nun başına getirildi.

Stimson, Henry Lewis (1867-1950) ABD'li devlet adamı. Başkan *Taft döneminde (1911-13) savaş bakanlığında bulunan Stimson, ardından I. *Dünya Savaşı'nda görev yaptı. Filipinler genel valisiyken (1927-29) akla dayanan bir uzlaşma politikası izledi. Başkan *Hoover Hükümeti'nde dışişleri bakanlığı (1929-33) görevini yürüttüğü sırada, Japonların 1931'de Mançurya'yı istilasına karşılık olarak Stimson Öğretisi'ni

(veya Tanımama Öğretisi) ortaya koydu. Öğretiye göre Çin'in toprak bütünlüğünü tehdit eden veya *Kellogg-Briand Paktı'nı ihlal eden eylemler tanınmayacaktı. Daha sonra Franklin D. *Roosevelt ve *Truman dönemleri arasında savaş bakanı (1940-45) oldu. Bu sırada atom bombası atılması önerisini yaptı.

Stoacı Yaklaşık MÖ 300'de Kıbrıslı Zenon tarafından kurulan bir felsefe okulunun mensuplarına verilen isim. Okulun ismi, Zenon'un ders verdiği Atina'daki *Stoa Poikile*'den (Boyalı Sütunlar) geliyordu. Esas olarak etik konusundaki fikirlerinde birleşen Zenon'un takipçileri, çok çeşitli metafizik sistemler ortaya koydu. Söz konusu sistemlerin hepsi, dünyanın tek bir canlı ve iyicil bütün oluşturduğunu öne süren panteist anlayışın farklı türleriydi. Bu dünyada kötülük ancak sınırlı bakış açısından çıkabilirdi. Stoacıların felsefesinin temelinde erdemin bilgiye dayandığı; aklın doğaya hükmeden ilke olduğu; bireylerin doğayla uyum içinde yaşaması gerektiği vardı. Stoacılar, yaşamsal değişiklikleri itidalle karşılıyordu. Zira zevk, acı ve hatta ölümün gerçek mutluluğa bir etkisi yoktu.

Stolıpin, Pyotr Arkadeviç (1862-1911) Rus devlet adamı. Rus İmparatorluğu'nun son etkili devlet adamı olan Stolıpin, 1906-1911 arasında başbakanlık yaptı. Stolıpin'in 1905 *Rus Devrimi'ne katılanları acımasızca cezalandırması, *Dumaları yok sayması ve Yahudilere yönelik muamelesi insanların nefretini kazanmasına neden oldu. Öte yandan Stolıpin, tarım reformu konusunda yapıcı çalışmalar yaptı. Köylü sınıfını hoş tutmanın devrimi engelleyeceğini düşünerek daha önceden belirli aralıklarla köylü komünü bünyesinde şeritler halinde dağıtılan toprakları köylülere (**kulak*) tek parça halinde verdi. Sözü edilen sistemden faydalanan belli kesimlerin ekonomik durumları iyileşse de bu, devrimci dalgayı durdurmaya yetmedi. Stolıpin, Kiev'de bir tiyatroda suikasta uğradı.

Stonehenge İngiltere'de Wiltshire'deki Salisbury Ovası'nda yer alan emsalsiz bir megalit anıt. Stonehenge'nin Druidlerle ilgili olduğu iddiası, insanların "geçmişin" içeriğine dair fikirlerinin muğlak olduğu 17. yüzyıla dayanmaktadır. 12. yüzyılda ise bunun, Kral Arthur'un mezarı üzerine dikilen bir anıt olduğu düşünülmüştür. Diğer teoriler de anıtı Fenikeliler, Romalılar, Vikingler ve diğer dünyalardan gelen ziyaretçilere atfetmiştir. Öte yandan çağdaş teori, Stonehenge'nin bir tapınak olduğu yönündedir. Bilimsel araştırma ve kazılar neticesinde yaklaşık MÖ 3000 ile yaklaşık MÖ 1500 (yani Tunç Çağı'nda tamamlanmış) arasında üç ana inşaat aşaması belirlendi. Yuvarlak şeklinde höyük ve hendek, çift sıra daire şeklinde dizilmiş benekli doleritler ve daire şeklinde sarsen taşları (bazıları atkı taşıyla birlikte) eşmerkezli dizilmiş, ana eksen yaz ortası gün doğumuyla aynı hizaya getirilmiştir. Bu diziliş, büyük ihtimalle bilimden ziyade dini amaçlarla yapılmıştır. Benekli doleritlerin Galler'deki Pembrokeshire'de bulunan Prescelly Tepeleri'nden 320 kilometre taşındığı düşünülmektedir.

Stopes, Marie (Charlotte Carmichael) (1880-1958) Britanyalı bilim insanı, ebeveynlik ve doğum kontrolü konusunda yazar. Stopes, 1904'te Manchester Üniversitesi'ne paleobotanik dalında öğretim görevlisi olarak atandı. Daha sonra Londra'da Imperial College'de dersler verdi. Ancak Stopes'i ünlü yapan, doğum kontrolü konusundaki net fikirlerinin yanında *Married Love*[104] (1918) ve *Wise Parenthood*[105] (1918) gibi kitaplarıydı. 1921'de Stopes, ikinci kocası H. Verdon-Roe'yle (1878-1949) birlikte Londra'da bir doğum kontrol kliniği açtı. Faaliyetleri tepkiyle karşılansa da tıpçıların ve genel kamuoyunun Stopes'e desteği sürekli olarak arttı.

104 Evlilikte Aşk. (ÇN)
105 Akıllı Ebeveynlik. (ÇN)

Stormont Belfast'ın varoşlarında Kuzey İrlanda Meclisi'nin ve *Kuzey İrlanda parlamentosunun eski binasının bulunduğu yer. Stormont Parlamentosu, İrlanda'nın Yönetimi Yasasıyla (1920) Westminster'in altında bir organ olarak kuruldu. Parlamentoya *Ulster Birlikçi Partisi hâkimdi. Ancak Stormont, 1960'ların sonunda asayişin bozulması üzerine 1972'de askıya alındı ve Westminster'den doğrudan yönetim dayatıldı. İdari görevler ise merkezi Stormont Kalesi'nde bulunan Kuzey İrlanda Bürosu'ndaki devlet memurlarınca yürütülmeye başlandı. 1999'dan itibaren Kuzey İrlanda Meclisi, Stormont'ta toplanmaktadır.

Strafford Kontu, I. *Bkz.* WENTWORTH, THOMAS.

Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START) ABD ile Sovyetler Birliği arasında (1991'den sonra ABD ile eski Sovyetler Birliği'nin nükleer silahları devralan dört cumhuriyeti Belarus, Ukrayna, Rusya, Kazakistan arasında) nükleer silahların denetlenmesini amaçlayan görüşmelere verilen isim. START müzakereleri 1982'de başlamasına karşın 1983'ün sonunda ABD'nin Batı Avrupa'da orta menzilli nükleer füzeler konuşlandırmasına yönelik Sovyetler Birliği'nin itirazı üzerine askıya alındı. 1985'te kaldığı yerden devam eden görüşmeler, Temmuz 1991'de **START I** olarak bilinen antlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Antlaşma uyarınca ABD ve Sovyetler Birliği, nükleer silah stoklarını yüzde 30 azaltma sözü verdi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan dört nükleer silah sahibi devlet de Kasım 1993'te START I antlaşmasına taraf oldu. Bu arada Rusya ve ABD, Ocak 1993'te **START II**'yi imzalamıştı. START II, taraf ülkelerin stratejik nükleer savaş başlıklarının üçte ikisinin sökülmesini öngörüyordu. 1994'te ülkeler, silahların kalıcı surette birbirlerine doğrultulmaması konusunda anlaştı. Fakat START II'nin onaylanması ve yürürlüğe girmesi gecikтirildi. Aynı şekilde 1990'ların sonunda gerçekleştirilen START III müzakereleri de ağırdan alındı. 2002'de START II, yerini daha sınırlı **SORT**'a (Stratejik Saldırı Silahlarının Azaltılması Antlaşması) bıraktı. SORT anlaşmasıyla 10 yıl içerisinde nükleer silah depolarının üçte iki oranında azaltılması amaçlandı. Daha iddialı bir anlaşma olan Yeni START ise 2010'da imzalandı ve 2018'e değin nükleer silahların bir yüzde 30 daha azaltılması hedefini koydu.

Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT) ABD ile Sovyetler Birliği arasında nükleer silahların üretimi ve konuşlandırılmasını sınırlandırmak amacıyla yapılan anlaşmalara verilen isim. Toplantıların ilk aşaması (1969-72) sonucunda SALT I Anlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre kapsamlı anti balistik füze (ABM) sistemlerinin üretilmesi engellendi ve öncelikle beş yıllık bir dönem için stratejik (kıtalararası) balistik füzelerin (ICBM) üretimi kısıtlandı. 1979'da yapılan SALT II Antlaşması ise yeni tür kıtalararası füze sayılarına ve testlerine sınırlama koydu; ancak ABD Senatosu tarafından reddedildi. 1982'de Yeni *Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri (START) başladı.

Strathclyde ve Cumbria MS 2. yüzyılda İngiltere'nin kuzeybatısı ile İskoçya'nın güneybatısında kurulan bir Roma-Britanya krallığı. 11. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Strathclyde ve Cumbria, Britonların ayakta kalan son krallığıydı. Krallık; 750 ve 756'da Northumbria Kralı Eadbert'in istila girişimlerini ve 870'te Dan yağmalarını atlattı. 920'de bağımsızlığını geçici bir süreliğine İngiltere hükümdarı Büyük *Edward'a kaybetti. I. *Duncan, 1018'de Strathclyde'yi alıp başka üç bölgeyle birleştirerek 1034'te İskoçya Krallığı'nı kurdu.

Streicher, Julius (1885-1946) Alman Nazi önder ve propagandacı. Aslen bir öğretmen olan Streicher, *Der Stürmer* isimli süreli yayınında antisemit fikirlerini ortaya

koydu. 1933-1940 arasında Frankonya'da Nazi Partisi'nin liderliğini (*Gauleiter*) yürüttü. Bu dönemde propagandaya ilişkin görevlerini sürdürdü. Streicher, *Nürnberg Mahkemeleri'nde ölüme mahkûm oldu ve asılarak idam edildi.

Stresa Konferansı (Nisan 1935) Britanya, Fransa ve İtalya arasında yapılan bir konferans. İtalya'daki Maggiore Gölü kıyısındaki Stresa'da düzenlenen Konferans'ta, *Hitler'in *Versay Barış Antlaşması'nı ihlal ederek Almanya'yı açıktan yeniden silahlandırmasına karşı önlemler alınması önerildi. Sözü edilen ülkeler, Alman saldırganlığına karşı birleşerek "Stresa Cephesini" oluşturdu. Ancak alınan kararlar hayata geçirilmedi. Haziran'da Britanya, tek taraflı olarak Almanya'yla bir deniz anlaşması yaptı. Kasım 1936'da *Mussolini, Roma-Berlin *Mihveri kapsamında Hitler'le ittifak kurduğunu ilân etti.

Strijdom, Johannes Gerhardus (1893-1958) Güney Afrikalı Ulusal Parti üyesi siyasetçi, Güney Afrika Birliği başbakanı (1954-58). Beyazların üstünlüğüne inanan Strijdom, katı bir *Apartheid* sistemini savundu ve politikalarına destek sağlamak amacıyla 1955'te Senato'nun yapısını değiştirdi.

Stroessner, Alfredo (1912-2006) Paraguaylı komutan ve devlet başkanı (1954-89). Alman bir göçmenin oğlu olan Stroessner, *Chaco Savaşı'nda (1932-35) Bolivya'ya karşı savaştı. Erlikten silahlı kuvvetlerin başkomutanlığına (1951-54) kadar yükseldi. 1954'te Devlet Başkanı Frederico Chavez'in devrilmesine önderlik etti. Temelde büyük toprak sahiplerinin ve uluslararası ticaretle uğraşan çevrelerin destekçisiydi. Devlet başkanlığı döneminde dış yardımı okul, hastane, otoyol ve hidroelektrik enerji imkânlarını geliştirmeye ayırdı. Ordu tarafından sıkı bir şekilde korunan Stroessner rejimi, belli bir derece siyasi muhalefete izin vermesine karşın sert ve baskıcı yöntemlere başvurması nedeniyle özünde totaliterdi. Stroessner, Brezilya'da sürgündeyken öldü.

Stuart (veya **Stewart**) 1371-1714 arasında İskoçya, 1603-1714 arasında İngiltere hükümdarlarının hanedanı. Stuart Hanedanı'nın kurucusu, İskoçya kralının kâhyası[106] (hanedan ismi buradan gelmektedir) Walter Fitzalan'dı (ö. 1177). Fitzalan'ın vârisi, II. *Robert (hükümdarlığı 1371-90) olarak İskoçya'nın ilk Stewart kralı oldu. VII. *Henry'nin kızı Margaret Tudor'un IV. *James'le evliliği, İskoçya ve İngiltere'nin kraliyet hanedanlarını birleştirdi. 1603'te I. *Elizabeth'in arkasında vâris bırakmadan ölmesi üzerine İskoçya Kralı VI. James, I. *James olarak İngiltere tahtına oturdu. Hanedan, 1649'da I. Charles'in idam edilmesiyle geçici bir süre tahtı kaybetti ve 1660'ta *Restorasyon sürecinde II. Charles'in kral olmasıyla yeniden elde etti. 1688'de *Şanlı Devrim sonucunda II. *James sürgüne gönderildi. Ardından taht, önce kızı Mary ile onun eşi Willem'e, sonra da ikinci kızı *Anne'ye geçti. 1714'te Anne'nin vâris olmaksızın ölümü, Stuart Hanedanı'nın yerine I. *George'nin başını çektiği *Hannover Hanedanı'nın gelmesine yol açtı. Sürgündeki Stuart Hanedanı'nın destekçilerine *Jakobitler deniyordu. *On Beş ve *Kırk Beş (1715 ve 1745) İsyanları başarısızlığa uğrayınca Stuartların iddiası kayboldu. III. George, son doğrudan Stuart vârisi olan York Kardinali Henry'ye maaş bağladı. Henry, 1807'de hayatını kaybetti.

Stuart, Charles Edward (veya **Genç Talip** veya **"Bonnie Prince Charlie"**) *Bkz.* TAHT TALİBİ.

Stuart, James (**Francis Edward**) (veya **Yaşlı Talip**) *Bkz.* TAHT TALİBİ.

Stuart, John, III. Bute Kontu (1713-92) İskoç saray mensubu ve Tory partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1762-63).

106 İngilizce "steward". (ÇN)

III. George üzerindeki etkisi başbakan olarak atanmasını sağlamışsa da sevmeyeni çoktu. Bir süre sonra kralın da gözünden düştü.

Stuart, Mary *Bkz.* MARY, İSKOÇYA KRALİÇESİ.

Sucre, Antonio José de (1795-1830) Venezuelalı devrimci ve devlet adamı, Bolivya devlet başkanı (1826-28). Simón *Bolívar'ın genelkurmay başkanı olarak görev yapan Sucre; Ekvator (1822), Peru (1824) ve Bolivya'yı (1825) İspanyollardan kurtardı. Daha sonra Bolivya'nın ilk devlet başkanı oldu. Sucre, 1828'de Peru'nun ülkeyi istilası üzerine istifa etti ve ardından suikasta uğradı. Bolivya'nın yargı başkenti Sucre, onun ismini taşımaktadır.

Sudan

Başkent:	Hartum
Yüz ölçümü:	1.861.484 km²
Nüfus:	34.847.710 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Sudan poundu = 100 piastre
Dini yapısı:	%96,0 Müslüman; %3,0 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%70,0 Arap; Fur, Beja, Nübye, Fallata
Diller:	Arapça, İngilizce (ikisi de resmi), Nübye dili, Beja dili, Fur dili
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi

Kuzeydoğu Afrika'da bir ülke. Sudan ismi, Etiyopya'dan Kabo Verde'ye kadar Sahra Çölü'nün güneyinden Afrika'yı kesen büyük savan kuşağından gelmektedir.

Fiziki Sudan'ın kuzeyde Mısır'la sınırı ve Kızıldeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Ayrıca ülke; Etiyopya, Eritre, Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad ve Libya'yla da komşudur. Afrika kıtasındaki üçüncü büyük ülke olan Sudan, güneyde ekvatoral ormanlara, kuzeyde Nübye Çölü'ne ev sahipliği yapmaktadır. Nil Nehri, kuzeyden güneye ülkeyi boydan boya geçer. Ülkenin orta-güney bölümündeki Sudd Bataklıkları, esas olarak kamış ve papirüsle kaplıdır. Sudan'da bir savan bölgesi de bulunmaktadır. Mavi ve Beyaz Nil Nehirlerinin kesişiminde, Gezira Ovası'nda sulamalı pamuk yetiştiriciliği yapılır. Daha da kuzeye gidildiğinde arap zamkının kaynağı olan akasya ağaçlarıyla kaplı kesimlere rastlanır. En kuzeyde bütün bir yıl yağmursuz geçebilmekte olup ekim yalnızca nehir kenarlarında yapılmaktadır.

Ekonomi İçsavaş, su baskınları ve kuraklıkla halihazırda mahvolmuş bulunan Sudan ekonomisi, 2011'de *Güney Sudan'ın ayrılmasıyla petrol üretiminin dörtte üçünü kaybederek bir darbe daha yedi. Arkasından bir de 2012'de Güney Sudan, petrol üretimini askıya aldı. Günümüzde Sudan devleti, başkaca sanayi kollarını geliştirmeye çalışmaktadır. Altın, başlıca ihracat kalemi haline gelmiştir. Buna karşın petrol ihracatı hâlâ önemli bir yer tutmaktadır. İşgücünün beşte dördünü istihdam eden tarımda pamuk, susam, canlı hayvan, yer fıstığı, arap zamkı ve şeker ihraç edilir.

Tarih Nübye kültürü, yaklaşık 30 bin yıl önce Sudan'ın kuzeyine yerleşti. MÖ 4000 civarından itibaren Nübye'nin büyük bölümü, kademe kademe Mısır egemenliğine girdi. Daha sonra Nübye, Kuş Krallığı'nın (MÖ 11. yüzyıl-MS 4. yüzyıl) parçası oldu. Yaklaşık MS 6. yüzyıldan başlayarak misyonerler, bölgede Hıristiyanlığı yaydı. 13. yüzyıldan itibaren Arap bedeviler, Sudan'a göç etmeye başladı ve sonunda Hıristiyan bölgelerin hâkimiyetini ele geçirdi.

1800'e gelindiğinde Sudan'ın kuzeyinde Müslüman Funji İmparatorluğu vardı. Bölgede bir İslami uyanış yaşanmaktaydı. Ardından Funji, 1820-1823 arasında Mısır'dan gelen *Mehmed Ali Paşa tarafından fethedildi. 1874'te Mısır Valisi Hıdiv İsmail, Mısır Sudanı valiliğini Britanyalı Charles *Gordon'a teklif etti. Gordon'un kölelik karşıtı yönetimi, halk tarafından hoş karşılanmadı. 1881'de Muhammed Ahmed, kendisini *Mehdi ilân etti ve Sudan'da bir İslami isyan çıkardı. Britanya, 1882'de Mısır'ın işgalinden sonra 1885'te Gordon'un öldürüldüğü Sudan'ı istila etti. Mehdi yanlıları, 1898'de Omdurman'da Kitchener tarafından mağlup edilene kadar İngiliz-Mısır kuvvetlerine direnmeyi sürdürdü. *Faşoda Olayı'nın arkasından 1899'da Sudan'ın tamamında bir İngiliz-Mısır ortak egemenliği kuruldu. Ülkeyi Britanyalı bir vali yönetiyordu. 1948'de bir anayasa yapıldı. Ancak 1951'de Mısır Kralı Faruk, kendisini Sudan kralı ilân etti. Faruk yıkıldıktan sonra Mısır, Sudan'ın bağımsızlık hakkını tanıdı. Ülkeye 1953'te özerklik, 1956'da tam bağımsızlık verildi. Kuzey-Güney arasındaki siyasi ve dini gerilimler istikrarı bozuyordu. 1969'da General *Numeyri iktidara gelerek güneydeki içsavaşı sona erdirecek bir anlaşma (1972) yaptı. Fakat 1980'lerin başında ekonominin çökmesiyle ülke çapında açlık baş gösterdi. Ayrıca güneydeki ayrılıkçı gerilla faaliyetleri de tekrar başladı. Nisan 1985'te Numeyri, ordu tarafından devrildi ve Sadık Mehdi yönetiminde kısa süreli bir sivil koalisyon hükümeti kuruldu. Buna karşın içsavaş devam etti. Güneyin büyük bölümünde Sudan Halk Kurtuluş Ordusu (SPLA) askeri varlığını artırırken kuzeyde de Müslüman Kardeşler'e bağlı Milli İslam Cephesi (NIF) yerini sağlamlaştırdı. 1989'da General Ömer Hassan Ahmed Beşir'in gerçekleştirdiği askeri darbenin ardından bütün siyasi partiler yasaklandı. 1990'ların başında Etiyopya ve Çad'dan milyonlarca mülteci ülkeye akın etti. Devamlı içsavaş, kuraklık ve su baskınları, büyük çaplı yoksulluğa ve kıtlığa yol açtı. Baskın bir İslami niteliğe sahip olan Beşir rejimi, başta komşu Mısır'da olmak üzere, köktenci teröre destek olmakla suçlandı. Mart 1996'da darbeden sonra düzenlenen ilk milletvekilliği ve devlet başkanlığı seçiminde Beşir ve taraftarları zafer kazandı. 1997'de SPLA, ülkenin güneyi ve doğusunda büyük topraklar elde etti. 1999'da Beşir, eğer içsavaşı sona erdirecekse güneyin ayrılmasını kabul edeceğini açıkladı ve 2004'te yapılan bir barış anlaşmasıyla altı yıl sonra tamamen ayrılma seçeneğiyle güneye fiilen özerklik tanındı. Bu sırada 2003'te Darfur'da yeni bir çatışma ortaya çıktı. Siyahi Afrikalıların isyanı üzerine devlet destekli Arap milisler vahşi bir etnik temizlik harekâtına girişmişti. Ocak 2011'de gerçekleştirilen bir referandum sonucunda güneydeki on eyalet, ezici bir çoğunlukla bağımsızlık yönünde görüş bildirdi. Temmuz 2011'de Güney Sudan, Afrika'nın en yeni ülkesi oldu. Daha sonra sınırın tam konumu ve petrol gelirlerinin paylaşılma usulü gibi çözülmeyen anlaşmazlıklar silahlı çatışmalara neden oldu.

Suetonious (tam ismi **Gaius Suetonius Tranquillus**) (yak. MS 69-yak. 150) Romalı biyografi yazarı ve tarihçi. Bugüne ulaşan eserleri arasında yer alan *On İki Caesar'ın Yaşamı*[107], Iulius Caesar'dan (Jül Sezar) Domitianus'a kadar Roma imparatorlarının hayatını anlatmaktadır.

Suharto (1921-2008) Endonezyalı devlet adamı ve general. *Endonezya Devrimi'nde önemli bir rol oynayan Suharto, 1965'te genelkurmay başkanı oldu. Aynı yıl *PKI'nın komünist darbe girişimini bastırdı. 1966'da darbe girişiminin sorumlularından Devlet Başkanı *Sukarno, Suharto'ya geniş yetkiler vermek durumunda kaldı. Suharto, Sukarno rejiminin öğrenciler ve askerler arasındaki muhaliflerini birleştirerek 1967'de devlet başkan vekili oldu. Ertesi yıl iktidarı tamamen ele aldı. Malezya'yla *Konfrontasi'yi sona erdirdi.

107 Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, Çev. Ü. Fato Telatar, Doğu Batı Yayınları, 2021. (ÇN)

Endonezya ekonomisini yeniden canlandırırken ülkeyi yeniden Batı kapitalizmi çizgisine oturttu. 1980'ler ve 1990'larda giderek diktatörleşen Suharto, başta İslami köktenci hareket olmak üzere içeride ciddi bir muhalefetle karşılaştı. Ocak 1998'de Endonezya ekonomisinin bir anda çökmesi, geniş çaplı bir toplumsal kargaşa ortamı yarattı ve Suharto, yardımcısı B. J. Habibi namına istifa etti. 2000'de yolsuzlukla suçlanmasına karşın sağlık nedenlerinden ötürü hapis yatmaktan kurtuldu.

Sui Üç Krallık ile Tang dönemi arasında (589-618) Çin'e hükmeden bir imparatorlar hanedanı. Ülkeyi yeniden birleştiren Sui imparatorları, aynı zamanda Büyük Kanal'ı inşa etti.

Sukarno, Ahmed (1901-70) Endonezyalı devlet adamı, devlet başkanı (1945-67). Endonezya Ulusal Partisi'nin (1927) kurucularından olan Sukarno, Japon işgali (1942-45) döneminde Endonezya'nın ve ülkenin bağımsızlık mücadelesinin başındaydı. 1949'da Hollanda, Endonezya'ya bağımsızlık tanıdı. 1950'lerin ortalarından itibaren Sukarno'nun diktatörlük eğilimleri muhalefete yol açtı. Sukarno, 1965'teki başarısız komünist darbe girişiminde yer aldığı iddiaları üzerine iktidarı orduya kaybetti ve iki yıl sonra devrildi.

Sulla (tam adı **Lucius Cornelius Culla Felix**) (MÖ 138-78) Romalı komutan ve siyasetçi. Afrika'da kazandığı askeri başarılarla sivrilen Sulla, Marius'la iktidar mücadelesine girdi ve 88'de Roma'ya yürüdü. Sulla, VI. Mitridates'e karşı kazandığı zaferlerden sonra 83'te İtalya'yı istila ederek muhaliflerini acımasızca ezdi. 82'de diktatör seçilmesinin ardından Senato'nun lehine anayasal reformlar yaptı. 79'da görevinden istifa etti.

sultanlık Egemen Müslüman devletlerin hükümdarlığında bulunan topraklara verilen isim. "Sultan" kelimesi *Kur'an'da ve Hz. *Muhammed'in sünnetlerinde "otorite" anlamında kullanılmıştır. Gazneli *Mahmud, çağdaşları tarafından sultan olarak isimlendirilen ilk Müslüman hükümdardı. Daha sonra sultan ifadesi, *Selçuk ve *Memluk hanedanlarında olduğu gibi fiilen iktidarı elinde bulunduranlar için kullanılan genel bir unvan haline geldi. Öte yandan *Osmanlı döneminde şehzadeler ve hükümdarın kız çocukları için bir saygı ifadesi olarak da kullanıldı. Ayrıca "sultanlık" ismi, bazı Müslüman güç merkezlerini de tanımlamıştır. *Babür İmparatorluğu'ndan önce Hindistan'ı yöneten Delhi Sultanlığı (1206-1526) ve Filipinler'in güneyinde bir ticaret imparatorluğu olan Sulu Sultanlığı (yükseliş dönemi 16-19. yüzyıllar) bunun örnekleridir.

summoner[108] (veya **apparitor**) Ortaçağ'da İngiltere ve İskoçya'da insanları kilise mahkemelerinin duruşmalarına çağıran alt düzey bir görevli (din adamı değil). Kilise vergisinin ödenmemesi, sapkınlık, tefecilik, iftira ve cadılık gibi aforozla sonuçlanabilecek davalarda bu görevlilerin soruşturma yetkileri oluyordu. 13. yüzyıldan kalma 10 binin üzerinde aforoz kararı bugüne kadar ulaşmıştır. *Summoner*'ler; Londra Konseyi'nde (1342), Parlamento'da (1378) ve Chaucer tarafından *Canterbury Hikâyeleri* kitabında haraç kesmekle suçlandı.

Sumter Kalesi ABD'nin Charleston Limanı'nda yer alan bir askeri kale. Güney'deki federal sermaye ve mülke el koyan Konfederasyoncular, Charleston Limanı'ndaki Federasyon'a ait Sumter Kalesi'nin boşaltılmasını istedi. Kalenin komutanı Binbaşı Robert Anderson bu isteği reddedince General Beauregard kaleyi bombaladı (12-13 Nisan 1861) ve Federasyon kuvvetleri yaklaşırken Konfederasyon'a bir nefes aldırdı. Kalenin düşüşü, *Amerikan İçsavaşı'nın başlangıcı olarak görülmektedir.

108 Türkçede günümüzde "mübaşir" anlamına gelen bir Ortaçağ makamı. (ÇN)

Sun Yixian (veya **Sun Yat-sen**) (1866-1925) Çinli *Guomin Dang üyesi devlet adamı, Çin Cumhuriyeti'nin geçici devlet başkanı (1911-12) ve Güney Çin Cumhuriyeti devlet başkanı (1923-25). Batı'da genellikle çağdaş Çin devletinin babası olarak görülen Sun Yixian, Mançuları devirmeye yönelik başarısız girişiminin ardından 1895-1911 dönemini sürgünde geçirdi. Bu sırada Sun Yixian, "Üç Halk İlkesi" (milliyetçilik, demokrasi ve halkın refahı) isimli etkili eserinin ilk basımını yayımladı ve Guomin Dang'ın çekirdeği olan devrimci bir cemiyet kurdu. Sun Yixian, daha sonra Çin'e dönerek Mançu hanedanının yıkıldığı 1911 Devrimi'nde önemli bir rol oynadı. Geçici devlet başkanı seçilmesinin ardından 1912'de hükümetin muhafazakâr üyelerinin muhalefetine karşılık istifa etti ve Guangzhou'da ayrılıkçı bir hükümet kurdu. Guomin Dang'ı Sovyetler Birliği Komünist Partisi çizgisinde yeniden örgütledi. Görevinde ölmeden önce Çinli komünistlerle kırılgan bir işbirliği süreci başlattı.

Sundjata Keita Batı Afrika'daki *Mali İmparatorluğu'nun kurucusu ve hükümdarı (yak. 1235-55). Sundjata, çocukluğunda hastalıklarla boğuşmasına karşın sonradan güçlü bir savaşçıya dönüştü. 1235 civarında Sosso Kralı Soumangorou'yla savaşa çağrılan Sundjata, Krina'da kralı yenilgiye uğrattı. Birkaç başka zaferin ardından *Gana ve Oulata'yı fethetti. Daha sonra çevredeki altın bulunan bütün bölgeleri ele geçirdi. Yaklaşık 1240'tan itibaren kendisini devletin idaresine adadı. Ya kutlama sırasında rastgele bir ok tarafından ya da Sankarani Nehri'nde boğularak hayatını kaybetti.

Superbus, Lucius Tarquinius *Bkz.* TARQUINIUS.

Surinam

Başkent:	Paramaribo
Yüz ölçümü:	163.820 km²
Nüfus:	566.846 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Surinam doları = 100 sent
Dini yapısı:	%27,4 Hindu; %25,2 Protestan (çoğunluğu Moravya Kilisesi); %22,8 Katolik; %19,6 Müslüman
Etnik yapısı:	%37,0 Doğu Hint; %31,0 kreol; %1,50 Endonezyalı; %10,0 Afrikalı
Diller:	Felemenkçe (resmi), İngilizce, Sranan Tongo, Karayip Hintçesi, Cavaca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Karayip Topluluğu (CARICOM), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güney Amerika'nın kuzeydoğu kıyısında 1948'e kadar Hollanda Guyanası olarak bilinen bir ülke.

Fiziki Surinam'ın iki yanında Guyana ve Fransız Guyanası bulunurken güneyinde Brezilya yer almaktadır. Ülkede ekvatoral iklim görülür. Sık ormanlar, iç kesimlerin çoğunu kaplar. Orta kesimlerdeki dağlık bölgelere doğru rakım yükselir. Kıyıya yakın yerler, pirinç ve şeker kamışı tarımına müsaittir.

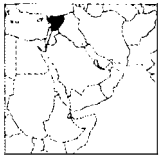
Ekonomi Surinam ekonomisinin büyük bölümünü alümin, altın ve petrolün çıkarılması, işlenmesi ve ihracı oluşturur. Sözü edilen üç ürün, ülke ihracatının altıda beşini karşılamaktadır. Kereste, balık, pirinç ve muz da diğer ihraç kalemleridir.

Tarih Surinam ismi, ülkenin ilk sakinleri olan Surinen halkından gelmektedir. Surinenler, Avrupalılar geldiğinde halihazırda diğer Güney Amerika yerlile-

ri tarafından bölgeden atılmıştı. 1593'te İspanya, ülkeyi topraklarına katsa da 17. yüzyılın başlarından itibaren Surinam, Hollandalılar tarafından sömürgeleştirildi. Bölge toprakları, 1815 antlaşmasıyla Hollanda'ya verilene dek Britanya ve Hollanda egemenliği arasında gitti geldi. 17. yüzyılda ülkeye Afrikalı köleler getirilmeye başlandı. 19. yüzyılın sonlarında artık plantasyon işçileri Hindistan ve Cava'dan sağlanıyordu. Surinam'ın etnik çeşitliliği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ırksal ve siyasi ayrılıkların artmasına yol açtı. Surinam, 1954'te Hollanda Krallığı'nın eşit ortağı, 1975'te tam bağımsız oldu. Birkaç yıl süren partiler arası çekişmenin ardından 1980'de ordu yönetimi devraldı ve Çavuş Desiré Bouterse, Surinam'ın *de facto* yöneticisi oldu. 1986'da Surinam Kurtuluş Ordusu (SLA) tarafından uzatmalı bir gerilla mücadelesi başlatıldı. Örgüt, faaliyetlerini komşu Fransız Guyanası'ndaki ormanlardan yürütüyordu. 1988'de düzenlenen seçimlerin ardından sivil yönetime geri dönülmesine karşın ordu hâlâ büyük etkiye sahipti. 1990'da bir askeri darbe daha yaşandı. Fakat 1991'de muhalefet partilerinin kurduğu, Ronald Venetiaan önderliğindeki Yeni Demokrasi ve Kalkınma Cephesi isimli ittifak seçimleri kazandı. 1992'de SLA'yla bir barış anlaşması yapıldı. Uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile kara para aklama gibi sıkıntılar varlığını sürdürdü. 1996'daki seçimlerden sonra Milli Demokratik Parti'nin başında olduğu yeni bir koalisyon hükümeti kuruldu ve Jules Wijdenbosch devlet başkanı oldu. Ancak 2000 ve 2005'te Venetiaan tekrar göreve geldi. 2010'da Bouterse, 1982'de başında olduğu askeri rejimin işlediği cinayetlerden yargılanıyor olmasına rağmen devlet başkanı seçildi.

Suriye

Başkent:	Şam
Yüz ölçümü:	185.180 km²
Nüfus:	22.457.336 (2005)
Para birimi:	1 Suriye poundu = 100 piastre
Dini yapısı:	%74,0 Sünni; %13,0 Alevi, İsmaili ve Şii; %10,0 Hıristiyan; %3,0 Dürzi
Etnik yapısı:	%90,3 Arap; Kürt, Ermeni ve diğer azınlıklar
Diller:	Arapça (resmi), azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Ortadoğu'da Akdeniz'in en doğu ucunda yer alan bir ülke.

Fiziki Suriye'nin komşuları kuzeyde Türkiye; doğuda Irak; güneyde Ürdün; güneybatıda İsrail ve Lübnan'dır. Suriye'nin dar kıyı ovası, narenciye ve tütün yetiştirmeye müsaittir. Sıra tepelerin ardında kuzeye doğru, bir rift vadisi boyunca Asi (Orontes) Nehri akar. Nehir; sıcak ve kuru bir çölle birleşir. Daha sonra ülkeyi baştan başa geçen Yukarı Fırat Nehri görülür. Suriye'nin en kuzeydoğusunda petrol vardır.

Ekonomi İhracat kalemleri arasında ham petrol ve petrol ürünleri, madenler, tarım ürünleri, pamuk lifi, tekstil ve giyim bulunur. Başlıca tarım ürünleri tahıllar, pamuk, baklagiller, zeytin ve şeker pancarıdır. Ekonomi, 2011'de başlayan içsavaştan büyük yara almıştır.

Tarih Suriye'ye sırasıyla Akadlar, Aramiler ve Kenanlılar yerleşti. Ülke, Fenikelilerden Bizans'a kadar bir dizi imparatorluk için değerli bir eyaletti. 630'lardaki Arap Fetihleri'nin ardından Şam, 661-750 ara-

sında *Emevi Arap halifeliğinin başkenti oldu. Ancak sonrasında Suriye, Mısır'daki *Fatımiler ve *Memluklar gibi başkaca devletlerin hâkimiyetine girdi. 1516'da *Osmanlı İmparatorluğu'nun bir eyaleti haline gelen ülke, I. Dünya Savaşı'nda Türklerin yenilgisinin ardından Fransız mandasına verildi. II. Dünya Savaşı patlak verdiğinde *Vichy Fransası tarafından kontrol ediliyordu. Daha sonra Suriye; Britanya ve *Özgür Fransa kuvvetleri tarafından istila ve işgale uğradı. 1941'de bağımsızlığını ilân etti. 1949, 1951 ve 1954'te gerçekleştirilen üç askeri darbe, ülkede siyasi istikrarın sağlam olmadığını gösterdi. *Birleşik Arap Cumhuriyeti bünyesinde Mısır'la yapılan başarısız birlik de çözüm getirmedi ve başka bir askeri darbeyle yıkıldı. Ülkenin önde gelen siyasi gruplarından Sosyalist Baas Partisi şahsi ve ideolojik rekabetlerden ötürü bölünmüş durumdaydı. 1963'te yapılan biri başarılı, ikisi başarısız darbeler sonucunda ülke, kamulaştırma politikasına yöneldi. 1966 ve 1970'te yapılan darbeler, zamanla General Hafız Esad'ın yeni rejimin önderi olarak öne çıkmasını sağladı. Hafız Esad rejimi hem içerideki muhalefeti ezebilecek hem de savaşlarla boğuşan komşu *Lübnan'da ciddi bir etki alanı kurabilecek güçteydi. Buna karşın Suriye, 1967'de *Altı Gün Savaşı ve 1973'te *Yom Kippur Savaşı'yla İsrail'e karşı önemli yenilgiler aldı. Ülke, Lübnan'daki içsavaşa (1975-89) fazlasıyla dahil olmuştu. Ayrıca rejim, Irak'a düşmanca tavır almayı sürdürüyordu; 1990'da *Körfez Savaşı'nda Suudi Arabistan'ı savunmak üzere asker göndermişti. Altı Gün Savaşı'ndaki müttefikleri Mısır ve Ürdün'ün aksine Suriye, İsrail'le uzlaşmaya hiçbir zaman yanaşmamıştı. Fakat İsrail ile FKÖ ve İsrail ile Ürdün (1993; 1994) arasında barış mutabakatları yapılması üzerine Başkan Hafız Esad, İsrail'le anlaşmak üzere girişimlerde bulundu. 2000'de Hafız Esad'ın ölümünün ardından görevi oğlu Beşar Esad devraldı. Beşar Esad, babasının politikalarını devam ettirdi. Suriye, Eski Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin suikastıyla ilişkili olmakla suçlanınca 2005'te askerlerini Lübnan'dan çekti. 2011'de *Arap Baharı etkisiyle gerçekleştirilen halk eylemleri, devlet baskısıyla karşılaştı ve 2012'den itibaren çatışmalar şiddetlenerek içsavaşa evrildi. 2014'e gelindiğinde yaklaşık 100 bin insan öldürülmüş ve birkaç milyon insan yerinden edilmişti. Aynı yıl ılımlı isyancı kuvvetler ile Sünni cihatçı örgüt *İslam Devleti arasında yeni bir savaş başladı. İslam Devleti, Suriye'nin kuzeydoğusunda geniş topraklara hâkim oldu.

Sutton Hoo İngiltere'nin Suffolk bölgesinde aynı zamanda kazı alanı olan bir malikane arazisi. 1939'da arazide yer alan höyüklerden birinin MS 7. yüzyıldan kalma bir Sakson gemi mezarlığının (veya bir anıtmezar; herhangi bir ceset bulunmamışsa da) kalıntılarını örttüğü tespit edildi. Çıkarıldığında keresteler çürümüş, toprakta yalnızca izleri kalmıştı. Öte yandan demir cıvatalar hâlâ olduğu gibi duruyordu. Kazının merkezdeki bölümünde başta egzotik mücevherler olmak üzere mezar eşyaları, demirden bir sembol, süslü kalkanlar, tunç miğferler ve Merovenj dönemi altın sikkelerden oluşan muhteşem bir koleksiyon keşfedildi.

Suud Suudi Arabistan'a hükmeden aile. Aslen 15. yüzyılda Hanife Vadisi'ndeki Diriye'de (Necid bölgesi) kurulan hanedan, Muhammed bin Suud'un İslami uyanışçı Abdülvehhab'la (*bkz.* VAHABİLİK) ittifak kurduğu 1745'ten itibaren yükselişe geçti. Abdülvehhab, sonradan ailenin ruhani rehberi oldu. Suudi yayılmasının ilk dalgası, 1818'de Mısır tarafından durduruldu. Fakat Suudilerin şansı, Abdülaziz bin Suud (yak. 1880-1953) önderliğinde yeniden döndü. Abdülaziz, Riyad'ın (1902) yanı sıra başka topraklar da ele geçirdi. Bu topraklar, 1932'de kurulan *Suudi Arabistan krallığını oluşturdu. Abdülaziz'in ardından dünyanın en zengin petrol devletinin tahtına oğulları Suud (1953-64), *Faysal bin Abdülaziz (1964-75), Halid (1975-82),

Suudi Arabistan

Fehd (1982-2005) ve Abdullah (2005- [109]) geçti.

Suudi Arabistan

Başkent:	Riyad
Yüz ölçümü:	2.149.690 km²
Nüfus:	26.939.583 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Suudi riyali = 100 halala
Dini yapısı:	%85,0 Sünni; %10,0 Şii Diller: Arapça (resmi)
Etnik yapısı:	%90,0 Arap, %10,0 Afro-Asya
Diller:	Arapça (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Kolombo Planı

Güneybatı Asya'da Arap Yarımadası'nın çoğunu kaplayan bir ülke.

Fiziki Suudi Arabistan'ın büyük bölümü, bir çöller platosu üzerinde bulunmaktadır. Platonun rakımı, güneydeki dağlara doğru yükselirken doğudaki alçak ovada düşer. Yeryüzü bazı yerlerde kayalık, bazı yerlerde çakıl, bazı yerlerde ise sadece kum şeklindedir. Vahalar ve Kızıldeniz kıyısı dışında pek bitki yetişmez. Buralarda az da olsa düşen mevsimlik yağış, hurma ve bazı tahılların üretimine imkân verir.

Ekonomi Dünya petrol rezervlerinin altıda birine sahip olan ülkede ham petrol ve petrol ürünleri; GSYİH'nin neredeyse yarısını, ihracat gelirlerinin de onda dokuzunu karşılar. Devlet, ekonomiyi elektrik üretimi, telekomünikasyon, doğalgaz ve petrokimyasallar gibi alanlarla çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Yabancı işçiler ekonomide önemli bir yer tutarken daha düşük nitelikli Suudiler arasında işsizlik ciddi bir sorundur.

Tarih Suudi Arabistan, *Vahabilik inancını benimseyen *Suud Ailesi'nin bir araya getirdiği topraklardan oluşturuldu. 1932'de Suudi Arabistan krallığı ilân edildi. Krallığın ilk yılları zorlu geçti. Mekke ve Medine'ye hacca giden Müslümanlarda azalma yaşanınca devlet gelirleri düşmüştü. 1933'te ABD menşeli Standard of California şirketine petrol imtiyazı verildi. 1938'de petrol ihraç edilmeye başlandı. 1944'te sözü edilen petrol şirketi, Arabian American Oil Company[110] (ARAMCO) ismiyle yeni bir yapıya kavuşturuldu. Artık Suudi Arabistan'ın dünyanın en büyük petrol rezervine sahip olduğu biliniyordu. 1953'te Abdülaziz bin Suud'un ölümünden itibaren hem İslami gelenekle hem de 20. yüzyıl gelişmeleriyle uyumlu bir dizi yeni yasa geçirilerek yönetim mekanizması çağdaşlaştırılmaya çalışıldı. Suudi Arabistan Petrol ve Doğal Kaynaklar Bakanı Şeyh Ahmed Yamani, 1970'lerde OPEC'i başarıyla yöneterek petrol fiyatlarının kontrol altında tutulmasını sağladı. 1982'de üvey kardeşi Halid'in ölümü üzerine Kral Fehd tahta çıktı. 1980'lerde Suudiler, Ortadoğu'da barışa yönelik çeşitli girişimlerde bulundu. Bu kapsamda 1989'da *Lübnan'daki kriz, Taif Anlaşması'yla çözüldü. 1990'da BM, Suudi petrol sahalarını Irak istilasından korumak için bölgeye asker gönderdi. Arkasından gelen *Körfez Savaşı'nın ülkede istikrarı bozan toplumsal etkileri oldu. Demokrasi yanlısı liberaller ile İslami köktenciler, Kral Fehd rejimine eleştiriler yöneltiyordu. 1992'de Kral Fehd, kraliyet fermanıyla bir danışma kurulu

109 Kral Abdullah, 23 Ocak 2015'te hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

110 Arap Amerikan Petrol Şirketi. (ÇN)

oluşturulduğunu ilân etti. Kral tarafından dört yılda bir seçilecek 60 üyeden meydana gelen kurulun işlevi danışmayla sınırlı tutuldu; yasama dahil edilmedi. Kral, demokrasinin Körfez ülkelerine uygun düşmeyeceği kanaatindeydi. Danışma Kurulu, 1993'te göreve başladı. Öte yandan belediye seçimleri 2005'te gerçekleştirildi. Kral Fehd, ayrıca İslami köktenciliğin yayılmasına karşı da tavır aldı. İnsan hakları ihlalleri ve birkaç kez idam cezasının kamuya açık bir şekilde infazı dolayısıyla uluslararası camia, Suudi Arabistan'a yönelik kaygılar taşımaktadır. 2005'te Fehd, tahtı Veliaht Prens Abdullah'a bıraktı. Abdullah döneminde güvenlik konusunda kararlı duruş sürdürülürken siyasi ve ekonomik reform hareketleri sınırlıydı.

Suvarov, Aleksandr Vasilyeviç, Kont Rımnikskiy, Prens İtaliyskiy (1729-1800) Rus feldmareşal. Lehlere (1769) ve Türklere (1773-74) karşı yürüttüğü olağanüstü seferler, Suvarov'un itibarının temellerini attı. 14 yıl sonra Türklerle savaşta yeni başarılar elde etmesi, 1788'de II. *Katerina tarafından kont yapılmasını sağladı. 1790'da başına getirildiği ordu, Lehlere diz çöktürdü. 1796'da yeni imparator I. *Pavel tarafından görevden alınmasına karşın üç yıl sonra İtalya'da Fransızlarla savaşmak için geri çağrıldı. Suvarov, başlarda kazandığı ufak tefek başarıların ardından geri çekilmeye zorlandı ve Saint Petersburg'a döndü.

Südet Çek Cumhuriyeti'nde Bohemya'nın Alman sınırına bitişik bir bölgesi. Südet bölgesi, üç milyon Almanca konuşan sakini bulunmasına rağmen I. Dünya Savaşı'ndan sonra yeni kurulan Çekoslovakya devletine verildi. Bölge, Naziler iktidara gelince Alman yayılmacı politikalarının ilk hedefi oldu. Almanların savaş tehdidi üzerine Eylül 1938'de Münih Anlaşması'yla Almanya'ya bırakıldı. 1945'te Südet, Çekoslovakya'ya geri verildi ve Almanlar bölgeden çıkarılarak yerine Çekler yerleştirildi.

Süleyman, I. (veya **Kanuni Sultan Süleyman**) (yak. 1494-1566) Osmanlı İmparatorluğu'nun sultanı (1520-66). Süleyman döneminde Osmanlı İmparatorluğu, en geniş sınırlarına ulaştı. Süleyman; Belgrad (1521), Rodos (1522), Irak (1534) Trablus (1551) ve Macaristan'ı (1562) fethetmişti. Sözü edilen fetihleri ve hükümdarlığı döneminde elde edilen kültürel başarılar nedeniyle Avrupa'da "Muhteşem Süleyman" olarak anıldı. Ayrıca idareciliğiyle de ünlü olan Süleyman'a tebaası "Kanuni Süleyman" adını verdi.

Sümerler MÖ 4000-3000'lerde Mezopotamya'nın güneyinde yaşamış bir halk. MÖ 3000'e gelindiğinde Sümer'de *Uruk, Eridu ve *Ur gibi birkaç şehir devleti ortaya çıkmıştı. Sümerlerin çiviyazısı sistemini icat ettiği düşünülmektedir. Bu yazı sistemi, başta resimlere dayanmasına karşın zamanla soyut şekillere dönüştü. Bugüne kadar ulaşan pek çok basit yazıt, söz konusu değişimin kanıtıdır. Ayrıca bu yazıtlar, kentsel büyümeyle beraber idari örgütlenmenin de geliştiğine işaret etmektedir. Sümer edebiyatı; efsanelere, ilahilere ve büyü sözlerine atıflar içerir. Sümerlerin inşa ettiği hukuki sistem, karmaşık siyasi ve ekonomik yapılarla desteklenmiştir. Teknoloji alanında kazandıkları başarılar arasında tekerlekli taşıtlar ve çömlekçi çarklarının yanı sıra sütunlar, tonozlar ve kubbeler gibi mimari özellikler bulunmaktadır.

İlk büyük Sümer imparatorluğu, *Akad halkı tarafından kuruldu. Akadlar, 2350 civarında Sargon'un önderliğinde bölgeyi fethetmişti. Sargon'un kurduğu hanedan, yaklaşık 2200'de yıkıldı. 2150'den sonra Ur kralları hem bölgede Sümer egemenliğini yeniden tesis etti hem de Akad'ı ele geçirdi. Yeni imparatorluk, aşağı yukarı 2000'e kadar varlığını sürdürdü. Bu tarihlerde Elamlar ile Amorilerin baskıları sonuç vermiş ve Ur ele geçirilerek yerle bir edilmiştir. Her ne kadar Sümerler buradan itibaren tarihten silinse de kültürlerinin

sonraki Mezopotamya uygarlıkları üzerindeki etkisi çok büyüktür.

Sünni (Arapça "gelenek" anlamındaki *sünne* kelimesinden) Şiiliğin (*bkz.* ŞİİLER) aksine *İslam'ın ana akım inanç ve icrasına verilen isim. Bütün müminlerin yüzde 80'ini oluşturan Sünniler, Hz. *Muhammed hakkındaki *Kütüb-i Sitte*'de (Altı Kitap) derlenmiş hadislere dayanan ve sünnet denilen davranış esaslarını uygulamaktadır. "Töreler", "yasalar" ve "görenekler" gibi çeşitli şekillerde çevrilen sünnet, Hz. Muhammed'in doğrudan örneklerle veya zımnen bir Müslüman için ortaya koyduğu ideal davranışların bütünü anlamına gelir. Dolayısıyla sünnet, hukuki ve etik rehberlik kaynağı olarak Kur'an'ı tamamlamaktadır.
İlk dört *halifenin veraset çizgisini tanıyan Sünnilerde dört fıkıh mezhebi vardır: Ortadoğu ve Pakistan'da yaygın olan Hanefilik; Batı ve Kuzey Afrika'da görülen Malikilik; Mısır, Doğu Afrika, Malezya ve Endonezya'da bulunan Şafilik; Suudi Arabistan'da uygulanan Hanbelilik.

Sünni Ali (veya **Ali Ber, Büyük Ali**) (ö. 1492) 1464-1465 arasında *Songay'ın hükümdarı, Songay İmparatorluğu'nun asıl kurucusu. Sünni Ali, Songay'ı bağımsızlaştırdı ve devletin sınırlarını genişletti. 1469'da Timbuktu'yu, 1473'te Jenne'yi aldı. Timbuktu tarihçileri, Ali'yi zalim, dinsiz ve ahlaksız olarak nitelemiştir. Ayrıca Müslüman gibi gözükmesine karşın dindar insanlara zulmettiği yazılmıştır. Boğularak ölen Ali'nin yerine soyun son temsilcisi olan oğlu Bakari geldi.

Sürgün Yahudilerin Babil'deki esaretine ("Babil Esareti") verilen isim. MÖ 597'de Babiller, Kudüs'ü ele geçirerek Kral Jehoiachin'i ve başta peygamber Hezekiel olmak üzere Yahudi topluluğunun pek çok önderini Babil'e sürgüne gönderdi. Babiller, tekrar baş gösteren isyanlar üzerine Kudüs'e bir kez daha saldırdı ve üç yıllık bir kuşatmanın ardından MÖ 586'da kenti ele geçirip yok etti. Babil'e götürülenlerin çoğu topluluklar halinde yerleştirilmişti. Bunun sonucunda Yahudilerin kendine özgü öğretileri, dinleri ve hayatları yaşamaya devam etti. MÖ 539'da Persler, Babil'i aldıktan bir yıl sonra II. *Kiros (Büyük Kiros), eve dönmek isteyen Yahudilere izin verdi. Eve dönenlerin sayısı muhtemelen az olmuş ve dönüş uzun sürelere yayılmıştır.

Süveyş Kanalı Akdeniz'i (Port Said'de) Kızıldeniz'e, yükseltme havuzu olmaksızın bağlayan, 171 kilometre uzunluğa sahip bir kanal. 1859-1869 arasında Ferdinand de Lesseps tarafından inşa edilen kanal, Avrupa ile Asya arasındaki en kısa deniz yolu olarak günümüzde Mısır ekonomisi için önemli bir yer tutmaktadır. 1875'te Disraeli'nin teşvikleriyle Britanya, çoğunluk hisselerini alarak kanala hâkim oldu. 1888'den sonra Britanya, kanalın tarafsız statüsünün garantörlüğünü üstlendi. 1956'da Mısır, kanalı kamulaştırdı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, kanala müdahaleye kalkıştı; ancak uluslararası itirazlar karşısında geri çekildi (*bkz.* SÜVEYŞ SAVAŞI). Sonradan Süveyş Kanalı, hemen hemen her boyutta gemiyi alabilecek şekilde genişletildi.

Süveyş Savaşı (1956) Britanya, Fransa, İsrail ve Mısır kuvvetlerinin dahil olduğu bir askeri çatışma. Savaş, 1956'da Mısır'ın *Süveyş Kanalı Şirketi'ni kamulaştırmasından kaynaklandı. Kanalı yönetmek üzere uluslararası bir otorite kurma girişimleri başarısız olunca Britanya ve Fransa, İsrail'le askeri bir anlaşma yaptı. Fedaiyunların (gerilla akıncılar) sayısındaki artıştan endişe duyan İsrail, Mısır'a saldırmaya dünden razıydı. İsrail, 29 Ekim'de Sina'ya sürpriz bir taarruz düzenledi. Britanya ve Fransa da hem İsrail hem de Mısır'ın kanaldan çekilmesini talep eden bir ültimatom yayımladı. Devlet Başkanı *Abdünnasır bu ültimatomu reddetti. Bunun üzerine Britanya ve Fransa uçakları, Mısır üslerine saldırıya geçti. Ayrıca iki ülke, Port Said'e asker çıkardı. Sterlinin değerinin dibe vurmasının

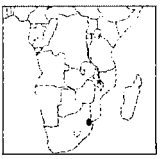
yanı sıra ABD'nin baskısı ve pek çok başka ülkeden yükselen itirazlar sonucunda harekât durduruldu ve kuvvetler tahliye edildi. Bölgeye bir BM barışı koruma gücü gönderildi. 1957'de ABD Dışişleri Bakanı J. F. Dulles, Eisenhower Öğretisi'ni (1957) ortaya koydu. Bağımsızlığı tehlikede bulunan Ortadoğu devletlerine ABD'nin ekonomik ve askeri yardımını öngören öğretinin ömrü kısa oldu. Sina'ya bir BM Acil Durum Kuvveti sevk etme konusunda anlaşma yapıldıktan sonra Mart 1957'de İsrail kuvvetleri geri çekildi. Ayrıca anlaşmaya göre Tiran Boğazları, İsrail gemilerine açıldı.

Süfrajet Yetişkin Britanyalı kadınların genel seçimlerde oy verme hakkı için mücadele eden militan feminist hareketin üyelerine verilen isim. 1903'te Emmeline *Pankhurst tarafından kurulan Toplumsal ve Siyasi Kadın Birliği (Women's Social and Political Union), kısa sürede büyük destek gördü. Birlik'in yöntemleri mülklere saldırı düzenlemek, mitingler yapmak ve vergi ödemeyi reddetmekti. Genel seçimlerde kadınlara seçme hakkı verilmesine karşı güçlü bir muhalefet vardı. Bunun bir nedeni kadınları dahil etmenin seçim sonuçlarında yol açabileceği değişiklikti. Seçme hakkının genişletilmesine yönelik yasa tasarılarının Parlamento'da reddedilmesine tepki duyan süfrajetler, mücadelelerini ilerletebilmek adına militan yöntemler benimsedi. Bu süreçte Parlamento oturumları basıldı ve hapisteki süfrajetler açlık grevi düzenledi. 1913 Derby At Yarışı'nda kendisini kralın atının önüne atan bir süfrajet öldü. 1914'te Britanya, Almanya'ya savaş ilân edince söz konusu taktikler terk edildi ve Birlik, gücünü savaşı desteklemeye yöneltti. 1918'de 30 yaşın üzerindeki Britanyalı kadınlara (yaş sınırlamasının amacı, erkeklerin savaşta pek çoğu öldüğü için erkek-kadın seçmen sayılarını eşitlemekti), eğitim ve mülkiyet durumuna bağlı olmak üzere, seçme hakkı verildi. 1928'de 21 yaşını geçen bütün kadınlar seçme hakkı elde etti.

svastika (Sanskritçe "iyiliğe vesile olan" anlamındaki *svastika* kelimesinden) Eşit uzunlukta iki koldan oluşan haç biçiminde bir simge. Saat yönünde ya da saat yönünün tersine bakan haçın kolları sağa eğiktir. Svastika, refahın ve iyi şansın sembolü olarak eski Mezopotamya'da; erken dönem Hıristiyan ve Bizans sanatında; Güney ve Orta Amerika'da ve Hindistan'daki Hindular ile Budistler arasında kullanılmıştır. 1910'da Alman şair Guido von List, hatalı bir biçimde sembolün kökeninin Tötonlara dayandığını düşünerek svastikanın (Almanca "çengelli haç" anlamında *Hakenkreuz*) bütün *antisemit örgütlerin sembolü olmasını teklif etti. Nazi Partisi, 1919'da svastikayı benimsedi ve 1935'te Üçüncü Reich'in milli bayrağına koydu. Böylece svastika, Alman çürümüşlüğünün sembolü oldu.

Svaziland

Başkent:	Mbabane (idari), Lobamba (kraliyet ve yasama)
Yüz ölçümü:	17.364 km²
Nüfus:	1.403.362 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 lilangeni = 100 sent
Dini yapısı:	%40,0 Afrika yerli kiliseleri; %20,0 Katolik; %10,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%97,0 Afrikalı; %3,0 Avrupalı
Diller:	İngilizce, Svati dili (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Milletler Topluluğu, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'nın güneyinde yer alan küçük bir ülke.

Fiziki Svaziland, doğusundaki Mozambik'le sınırı haricinde tamamen Gü-

ney Afrika topraklarıyla çevrilidir. Ülkenin batıda bol su kaynağına sahip tepeleri demir cevheri açısından zengin olup buradan akan nehirler ülkenin orta kesimlerindeki kuru çayırlara (*veld*) doğru devam eder. Bu bölgelerde çok çeşitli ürünler yetiştirilirken doğudaki daha alçak ovalarda hayvancılık ve şeker kamışı yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Ekonomi Svaziland ekonomisi, çok büyük oranda ülkenin en önemli ticaret ortağı Güney Afrika'ya bağımlıdır. Pek çok Svazi, Güney Afrika madenlerinde çalışmaktadır. Ayrıca Svaziland'ın elektriğinin çoğu Güney Afrika'dan ithal edilmektedir. Başlıca ihracat kalemi şeker olup şeker kamışı birinci tarım ürünüdür. Diğer tarım ürünleri arasında pamuk, mısır, tütün, pirinç, meyve, sorgum ve yer fıstığı bulunur. Sanayi kollarından bazıları kömür, kâğıt hamuru (eskiden önde gelen bir ihraç ürünüydü), alkolsüz içecek konsantresi, tekstil ve giyimdir. Nüfusun yaklaşık üçte ikisi geçimlik tarımla uğraşmaktadır.

Tarih Svaziland, ismini Svazilerden almaktadır. Svaziler, büyük ihtimalle bölgeye 16. yüzyılda geldi. Halka bu ismin 1836'da II. Mswati'nin (Msvazi) tahta çıkmasıyla verildiği düşünülmektedir. 1894'ten itibaren Güney Afrika'nın bir protektorası olan ülke, 1902'de İkinci *Boer Savaşı'nın ardından Britanya hâkimiyetine girdi ve monarşi yönetimini devam ettirdi. 1968'de Svaziland, II. Sobhuza (1921-82) hükümdarlığında tam bağımsız bir krallık oldu. 1973'te Parlamento'nun talebi üzerine ve 1978'de yapılan anayasa değişiklikleri sonucunda hükümdara geniş yetkiler tanındı. 1978 Anayasası uyarınca bütün siyasi partiler yasaklandı. Bunun sonucunda 1986'da tahta çıkan Kral III. Mswati, giderek yükselen demokrasi talepleriyle (1991-92) karşı karşıya kaldı. 1993'te partisiz milletvekilliği seçimleri yapıldı. Ancak bu seçimler, geniş kesimlerce demokrasiye aykırı görüldü. 2006'da yürürlüğe giren yeni bir anayasayla krala neredeyse mutlak yetkiler verildi. 21. yüzyılın başlarında HIV/AIDS, Svaziland için önemli bir tehdit haline geldi. 2012'de nüfusunun dörtte birinin HIV/AIDS'li olduğu ülke, bu konuda dünyadaki en yüksek orana sahipti.

Svend, I. (veya Sven; **"Çatalsakal Svend"** olarak da bilinir) (ö. 1014) Danimarka kralı (yak. 985-1014). 1003'ten itibaren İngiltere'ye yönelik bir dizi saldırı düzenleyen Svend, nihayet 1013'te İngiliz Kralı Ağırkanlı Ethelred'i ülkeden atarak Normandiya'ya kaçmasını sağladı. Svend, İngiltere kralı olduktan beş hafta sonra öldü. Oğlu Knud, sonradan İngiltere, Danimarka ve Norveç kralı oldu.

Sydney, I. Godolphin Kontu (1645-1712) II. *Charles, II. *James ve Kraliçe *Anne'ye sadakatle hizmet etmiş İngiliz devlet adamı. Jakobitlerle yakın ilişki içerisinde olsa da diğer devlet yöneticileriyle anlaşmazlığa düştüğü 1696'ya kadar III. William hükümdarlığında görev yaptı. Kraliçe Anne döneminin büyük bir bölümünde hazinedarlık görevini yürüttü. Kendisi de bir Tory olmasına karşın Tory partisi üyelerinin hükümetten dışlanmasında ve 1707'de İskoçya'yla *Birlik Yasasının geçirilmesinde önemli bir rol oynadı. Sydney'in kaderi Marlborough Dükü John *Churchill'e bağlıydı; çünkü *İspanya Veraset Savaşı'nda dükün seferlerini finanse etmişti. Ancak dük gözden düşünce ve 1710'da Tory partisi yeniden etkili konuma gelince kariyeri sona erdi.

Sykes-Picot Anlaşması (1916) I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılması konusunda İngiltere-Fransa arasında yapılan gizli bir anlaşma. Sir Mark Sykes (1879-1919) ve François Georges-Picot tarafından imzalanan Anlaşma; Suriye, Lübnan, Kilikya ve Musul'u Fransız; Bağdat, Basra ve Filistin'in kuzeyini Britanya hâkimiyetine veriyordu. Filistin, uluslararası yönetime tabi olacak ve kalan Arap topraklarında da bağımsız Arap devletleri kurulacaktı. Sykes-Picot Anlaşması, Rusya'nın 1915 İstanbul Anlaşması'yla (Rusya, Britanya ve Fransa arasında imzalanan ve Çanak-

kale Boğazı ile İstanbul Boğazı'nın Çarlık Rusya'ya dahil edilmesini, karşılığında Britanya ve Fransa'ya Ortadoğu'nun bırakılmasını öngören anlaşma) elde ettiği kazanımları Britanya ve Fransa'nın kendi açılarından dengeleme arzusunu gösteriyordu. 1917'nin sonlarında Bolşevikler, Anlaşma'nın koşullarını ifşa edince İtilaf Devletleri utanç duydu. Zira Anlaşma hükümlerinin, 1915-1916'da Sir Henry McMahon tarafından Araplara ve *Balfour Deklarasyonu'nda Siyonistlere verilen vaatlerle uyuşmadığı ortaya çıkmıştı. Öte yandan Sykes-Picot Anlaşması, *Wilson İlkeleri'yle de çelişiyordu.

squire (veya **esquire**) Aslen Ortaçağ Avrupası'nda *şövalyenin yaverine verilen isim. Genellikle genç bir erkek olan *squire*, yetişkin şövalyelerin kişisel yardımcısı olarak görev yapıyordu. Unvan, soydan ziyade işlev temelliydi. *Squire* ismi, bu kimselerin kalkan taşıma görevine göndermeyle Latince "scutarius" kelimesinden geliyordu. Geç Ortaçağ'da İngiltere'de *squire*, silah taşımaya yetkisi olan bütün soylular için kullanılmaya başlandı. 17. yüzyıla gelindiğinde kelime, "bir bölgenin en önde gelen toprak sahibi", hatta malikanenin lordu anlamını dahi kazanmıştı. Sözü edilen toprak ağalarının (*squirearchy*) yerel düzlemde sahip oldukları büyük siyasi ve dini etkileri zamanla azaldı.

Swanscombe Adamı Britanya'nın ilk sakinlerinden biri. Swanscombe Adamı, ismini İngiltere'nin Kent bölgesine bağlı bir köyden almaktadır. 1935, 1936 ve 1955'te sözü edilen köyde dere çakıllarının arasında üç kafatası bulunmuştur. Yaklaşık 250 bin yıl önceye tarihlenen kafataslarının, Almanya'nın Steinheim kasabasında bulunan bir kafatasıyla yakın akraba olduğu anlaşılmaktadır. Bu kafataslarının geç Neandertallere (*Homo neanderthalensis*) veya *Homo heidelbergensis* türüne ait olduğu sanılmaktadır.

SWAPO (Güneybatı Afrika Halk Örgütü) Güney Afrika hükümetinin resmi otoritesini Güneybatı Afrika'yı (*Namibya) kapsayacak şekilde genişletmesi üzerine 1964-1966'da bölgede kurulan milliyetçi bir örgüt. Ülkeden sürülen SWAPO, Sam Nujoma başkanlığında bir gerilla mücadelesi başlattı. Örgüt, faaliyetlerini çoğunlukla komşu Angola'dan yürütüyordu. Birleşmiş Milletler'in Namibya'nın bağımsızlığı konusunda tarafların uzlaşacağı bir formül bulma çabaları başarısız oldu ve gerilla savaşı 1988'e kadar devam etti. SWAPO, Kasım 1989'da ilk genel seçimden galip çıktı. Ardından Namibya'da bağımsızlık sonrası düzenlenen ilk seçimlerde (1994) Ulusal Meclis'te üçte iki çoğunluk kurmayı başardı. Örgüt; 1999, 2004 ve 2009'da da benzer sonuçlar aldı.

Şanlı Devrim (İngilizcesi **Glorious Revolution**) 1688-1689'da kansız bir şekilde gerçekleşen İngiliz devrimi. Sonuçta II. *James tahttan indirilerek yerine kızı Mary ve Mary'nin kocası III. *William (Oranj) getirildi. Böylece Stuart hanedanının despotluk kurma girişimlerinin sonu geldi ve meşruti bir yönetim biçimi kuruldu.

Tahta çıktığı 1685 yılından itibaren II. James'in eylemleri hem Whig hem de Tory partisi çevrelerinde endişeye neden oldu. James, yasaları hiçe sayarak Katolikleri orduda, kilisede, üniversitelerde ve devlette önemli konumlara getirdi. Yasaları istediği gibi askıya alabilme veya uygulamama hakkı olduğunu iddia ediyordu. Yayımladığı iki *Hoşgörü Bildirgesi'yle Katolikleri ve Kilise'ye bağlı olmayanları ceza yasalarından muaf tuttu. 1688'de kralın bir oğlu olunca tahtı bir Katolik'in devralacağı neredeyse kesinleşti. Bu durum, iki büyük partiden de önde gelen siyasetçilerin tepkisine yol açtı ve kralın damadı William (Oranj) İngiltere'ye davet edildi. Kasım'da William, bir Hollanda ordusuyla Devonshire'ye çıktı. James'in ordusu Katolik komutanlarının emirlerini dinlemedi. Kızları tarafından da terk edilen James, yurtdışına kaçmakta serbest bırakıldı. Parlamento, William ve Mary'den boşta kalan tahtı devralmalarını istedi. II. James, Mart 1690'da Fransızlar-

dan oluşan bir orduyla İrlanda'ya çıkarak Londonderry'yi kuşattı. Ancak Temmuz 1690'da *Boyne Muharebesi'nde mağlup edilince tekrar Fransa'ya sürgüne döndü. 1701 *Uzlaşma Yasasıyla kralın Protestan olması şartı getirildi.

Şah Cihan (1592-1666) Hindistan'da hüküm süren Babür imparatoru (1628-58). Başta Dekan bölgesinde olmak üzere Babür hâkimiyetini genişletti ve Delhi'de yeni bir başkent inşa etti. Delhi ve Agra'da inşa ettirdiği yapılar, özellikle eşi için yaptırdığı Tac Mahal mabedi, Hint-İslam mimarisinin zirvesini temsil etmektedir. Şah Cihan'ın 1657'de ağır bir hastalık geçirmesi, dört oğlu arasında taht savaşına yol açtı. Üçüncü oğlu *Evrengzib, rakiplerini öldürerek babasını Agra Sarayı'na hapsetti ve tahta el koydu. Şah Cihan, ölümü üzerine eşinin yanına, Tac Mahal'e gömüldü.

Şah İsmail *Bkz.* I. İSMAİL.

Şamir, İzak (doğum adı **Icchak Jazernicki**) (1915-2012) İsrailli devlet adamı, başbakan (1983-84, 1986-92). Polonya'da doğan Şamir, 1935'te Filistin'e göç etti. Burada *Irgun ve *Stern Çetelerinde faaliyet gösterdi. 1983'te Menachem Begin'in emekliliği üzerine başbakan olsa da başında bulunduğu Likud partisi ertesi yıl az bir farkla seçimi kaybetti. İşçi Partisi'yle kurulan koalisyon hükümetinin başbakanı olarak 1990'da Şimon Peres'i kovdu ve yeni bir hükümet oluşturdu. Yeni hükümetin politikası olası bir Filistin devletine tek bir karış toprak vermemekti. Şamir önderliğinde İsrail, 1991 Körfez Savaşı sırasında Irak'tan gelen füze saldırılarına karşılık vermeyerek belki de Saddam Hüseyin yanlısı bir Arap koalisyonunun önüne geçmiş oldu. 1992'de sağcı gruplar, Filistinlilerle barış masasına oturulmasına tepki olarak desteğini çekince Şamir hükümeti düştü.

Şankara (yak. 700-50) Yaygın olarak kabul edilen Hindu düşünce sistemleri arasında en etkilisi olan Vedanta sistemini yorumlamış ve kitlelere yaymış Hint ilahiyat düşünürü. Hindistan'ın güneyinde Kerala'da bir Brahman ailede doğan Şankara, dış dünyayı reddederek Hindistan'ın tamamını bir *sannyasi* (çileci) olarak gezdi. Bu gezisinde çeşitli okullardan filozoflarla tartışmalar yürüttü. Hindistan çapında kurduğu manastırlar, fikirlerinin yayılmasına yardımcı oldu. Şankara, Hindu dünyasının en etkili öğretmenlerinden biriydi. Vedanta felsefesi kapsamında Brahman (üstün ruh) ile Atman'ın (insan ruhu) bir olduğu ve görünür dünyanın yanılgıdan (maya) ibaret olduğu yönündeki öğretisi, öncülüğünü yaptığı okulun en önemli ayırt edici noktasıdır.

Şanlar *Myanmar'da (Birmanya) yaşayan bir halk. Şanlar, *Laos ve *Tayland'daki halklarla akrabadır. Kökleri Çin'in güneybatısındaki Yunnan bölgesine dayanmakta olup MS 13. yüzyılda Birmanya'ya gelmişlerdir. Esas olarak İravadi Nehri'nin doğusundaki dağlarda görülen Şanlar, ilahi güçlere sahip olduğu düşünülen aşiret reisleri önderliğinde yaşadı. Her ne kadar Bamarlarla aralarında eskiye dayanan bir düşmanlık olsa da (çok uzak bölgelerde yaşayanlar haricinde) Bamar kültürünü ve Teravada *Budizmi'ni benimsemişlerdir. Bamarlaşmış bir Şan prensi tarafından Ava'da kurulan bir krallık, 1360 civarından 15. yüzyılın sonlarında ilk *Toungoo hanedanı önderliğinde Yukarı Birmanya birleşene kadar önemli bir güce sahip oldu.

Şarl, Demirbaş *Bkz.* KARL, XII.

Şarlken *Bkz.* KARL, V.

Şarlman *Bkz.* CHARLEMAGNE.

Şaron, Ariel (1928-2014) İsrailli asker ve devlet adamı, başbakan (2001-06). Ariel Şaron, devletin kuruluşundan 1973'e kadar İsrail ordusunda görev yaptı. *Yom Kippur Savaşı'nda önemli bir rol oynadı. Knesset'e ilk kez 1973'te seçilen Şaron, 1977'de Likud hükümetinde tarım bakan-

lığına geldi. Siyasi kariyeri boyunca güvenlik meselelerine tavizsiz yaklaşımıyla bilinen tartışmalı bir şahsiyet oldu. 1981'de savunma bakanlığını üstlendi. Ertesi yıl İsrail'in güney Lübnan'ı istila etmesini sağladı. Ancak 1983'te Filistinli mültecilerin, İsrail'in Lübnanlı Hıristiyan müttefikleri tarafından katledilmesine yönelik eleştiriler üzerine görevinden alındı. Daha sonra dışişleri bakanlığı (1998-99) dahil olmak üzere bir dizi bakanlık görevinde bulundu. Parti, 1999 seçimlerini kaybedince Likud'un başına geçti. 2000'de Şaron'un Mescid-i Aksa Camii'ni ziyaret etmesi, Filistin kamuoyunu kızdırdı ve ikinci *intifadanın fitilini ateşledi. Çıkan krizin sonucunda Likud 2001 seçimlerini kazandı ve Şaron başbakan oldu. Şaron hükümeti, başlarda intifadaya çok sert bir karşılık vererek Batı Şeria'nın büyük bölümünü yeniden işgal etti. Fakat 2004'te Şaron, tek taraflı bir çözüm girişiminin parçası olarak İsrail'in Gazze Şeridi'nden tamamen çekilme planını duyurdu. Plan 2005'te hayata geçirilmesine karşın güçlü muhalefet, Şaron'un Likud'u bölerek Kadima isimli yeni bir parti kurmasına neden oldu. Şaron, 2006 seçimlerine yeni partisiyle girecekti; ancak Ocak ayında felç geçirerek uzun süreli bir komaya girdi. Şaron'un bilinci bir daha yerine gelmedi. Ehud *Olmert, derhal liderliği devralsa da Şaron, bir sonraki Nisan ayına kadar resmen başbakan olarak kaldı.

şerif (Eski İngilizceden, "shire-reeve") 11. yüzyılın başlarından itibaren İngiltere'de kralın kasabalardaki en yetkili temsilcilerine verilen isim. Bu tarihlerde şerifler, önceden *alderman* denilen şehir ayanlarının yerine getirdiği görevlerin büyük bir kısmını devralmıştı. *Fyrd* birlikleri, kraliyet vergileri, kraliyet mülkleri ve kasaba mahkemeleri şeriflerin sorumluluğundaydı. Ayrıca Tourn adı verilen kendi mahkemeleri de vardı. 1170'te pek çoğunun görevden alındığı soruşturmadan da anlaşıldığı üzere şerifler, bu yetkileri suiistimal ediyordu. Öte yandan 1550 civarına gelindiğinde şeriflik makamı, özel görevleri olan kraliyet memurlarının (sorgu yargıcı, 1170; sulh yargıcı, 1361; *Lord Lieutenant*, 1547) ortaya çıkmasıyla tamamen sivil bir göreve dönüştü.

Şerif Hüseyin *Bkz.* HÜSEYİN BİN ALİ.

Şevardnadze, Eduard (Amvrosiyeviç) (1928-2014) Gürcü devlet adamı, Gürcistan devlet başkanı (1992-2003). 1978'de Sovyet Politbürosu'nun aday üyesi, 1985'te tam üyesi oldu. Aynı yıl Mihail Gorbaçov'un dışişleri bakanlığına atandı. Bu görevi 1990'da istifa edene kadar sürdürdü. Şevardnadze, bakanlık yaptığı dönemde Gorbaçov'un detant politikasını destekledi ve Batı'yla silahların denetimi konusunda yürütülen müzakerelerde kilit bir rol oynadı. 1992'de Cumhurbaşkanı Zviad Gamsahurdiya'nın (1939-94) devrilmesinin ardından memleketi Gürcistan'da devlet başkanı seçildi. 1995 ve 2000'de yeniden seçilmesine karşın *Gül Devrimi'nde (2003) iktidardan indirildi.

Şeyh Şamil (yak. 1798-1871) 1834-1859 arasında Rusların Kafkasya'yı işgaline karşı Müslüman direnişinin önderi. Şeyh Şamil, Nakşibendi tarikatının Müridizm olarak bilinen bir kolunun imamıydı. Müridizm, şeriata katı bir bağlılık öğütlüyor ve Rusya'ya karşı cihat vaaz ediyordu. Kırım Savaşı'ndan sonra Rusya, Şeyh Şamil ve destekçilerini dize getirmek için Kafkasya'ya yaklaşık 200 bin asker sevk etti. Şeyh Şamil, 1859'da esir düşerek hapse atıldı. 1870'te hacca gitmek için izin alan Şeyh Şamil, Mekke'de öldü.

Şiiler (Arapça "mezhepçiler" anlamında) *İslam içerisinde azınlık bir mezhep. Şiiler, bütün Müslümanların yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır. Devlet dini olduğu İran'da, Irak'ın güneyinde ve Yemen'in bazı bölümlerinde Şiiler çoğunluktur. Ayrıca Suriye, Lübnan, Doğu Afrika, Hindistan'ın kuzeyi ve Pakistan'da da bulunurlar.

Ortaya ilk kez Şiat-u Ali, yani "Ali taraftarları" ismiyle çıktılar. Hz. *Muhammed'in kuzeni ve damadı olan Ali ve onun soyu, Şiiler tarafından Muhammed'in tek gerçek vârisleri ve müminlerin önderleri olarak görülür. Günümüzde Şiiler, bazı açılardan *Sünnilerden ayrılsa da en kayda değer farkları imamların kesintisiz otoritelerine verdikleri önemdir. İmamlar; sünnetin (görenekler), *Kur'an'a dayanan davranış kurallarının ve hadislerin (Hz. Muhammed'in söyledikleri ve yaptıkları) hakiki tefsirini yapan kişilerdir. Başta Hüseyin'in Kerbela'da şehit düşmesi olmak üzere peygamber soyunun gördüğü eziyet ve şu an dünyada görünmeyen bir imamın, yani *Mehdi'nin geleceğine dair *Binyılcı beklentiler, esas olarak Şii düşüncesini etkileyen ögelerdir. Bunlar, baskı ve adaletsizlik kavramlarının geniş bir yer tuttuğu inançlar bütününü oluşturmuştur. Muharrem ayının onuncu günü, Ali ve oğullarının şehit olduğu günü simgelemektedir. Şiiler, Kur'an'ın gizli bir iç anlamı olduğuna da inanır. Yüzlerce farklı Şii tarikatından başlıcaları Zeydiler, İsmaililer ve İsnaaşeriyye'dir (veya gizli on ikinci imamın dönmesini bekleyen Onikiciler).

Şiilik *Bkz.* İSLAM; ŞİİLER.

Şili

Başkent:	Santiago
Yüz ölçümü:	756.102 km²
Nüfus:	17.216.945 (2012 tahmini)
Para birimi:	1 peso = 100 sentavo
Dini yapısı:	%70,0 Katolik; %15,1 Evanjelist Lüteriyen
Etnik yapısı:	%95,4 beyaz ve mestizo[88]; %4,0 Mapuçe
Diller:	İspanyolca (resmi); Amerikan yerlisi dilleri (esas olarak Mapuçe dilleri)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Güney Amerika'nın batı kıyılarında yer alan uzun ve eni dar bir ülke. Kuzeyde Peru ile Horn Burnu arasında 4600 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir.

Fiziki Şili'nin ortalama genişliği, Pasifik'ten And Dağları'na kadar yalnızca 160 kilometredir. Bu hat boyunca Bolivya ve Arjantin'le sınırı vardır. Kuzeyde kurak Atacama Çölü yer alırken orta kesimlerde pek çok tarım çeşidine uygun ılıman bir iklim görülür. En güneydeki Tierra Del Fuego takımadaları soğuk, çok nemli ve görece çoraktır; ancak küçükbaş hayvan otlatmaya uygundur. İç kesimlerden ülkenin uzunluğu boyunca dağlar geçer.

Ekonomi Şili ekonomisi, çoğunlukla büyük maden rezervlerinin çıkarılmasına ve tarıma bağlıdır. Şili'nin dünyada bir numaralı üreticisi olduğu bakır, başlıca ihracat kalemi olup devlet gelirlerinin yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Meyve, balık yemi, kereste ürünleri ve şarap da önemli mallar arasındadır. Bakır madenciliğinin yanında diğer madenlerin üretimi, gıda işleme ve ahşap ürünler de sanayi kolları arasında sayılabilir. 2010'da Şili, OECD'ye katılan ilk Latin Amerika ülkesi olmuştur.

Tarih 1536'da İspanyollar ilk kez Şili'ye geldiğinde bölgeye hâkim olan yerli grup Mapuçelerdi. Kâğıt üzerinde *İnka

111 Mestizo, bazı bölgelerde melez anlamında kullanılan bir tanımlama. (ÇN)

İmparatorluğu'na bağlı olan Mapuçeler, aslında önemli ölçüde bağımsızdı. Mapuçeler, İspanyol ilerleyişine direniş göstermelerine karşın zamanla Bío Bío Nehri'nin güneyine itildi ve burada iyi kötü denetim altına alındı. İspanyolların ülkeyi sömürgeleştirmesi 1541'de Santiago'nun kurulmasıyla oldu. Sömürge, kısmen büyüme gösterse de iki yüzyıl boyunca daha zengin Peru'nun gölgesinde kaldığından fazla serpilemedi. İdari açıdan Şili, İspanya'nın Peru Genel Valiliği'ne bağlıydı. Şili'nin İspanya'dan bağımsızlığını 1810'da *O'Higgins ilân etti. Bağımsızlık, Güney Amerikalı kurtuluş savaşçısı José de *San Martín'in And Dağları'nı 3200 askeriyle geçerek İspanyol ordusunu Chacabuco (1817) ve Maipo (1818) Muharebelerinde yenmesiyle kazanılmıştı. Atacama Çölü'nün kuzeyinde keşfedilen zengin bakır yatakları ekonomik hayata derinden etki yaptı. Buna 1851'den itibaren geliştirilen demiryolu ağı da katkıda bulundu. *Bolivya ve *Peru'yla yapılan savaşların (1879-83) ardından kuzeyde zengin doğal nitrat kaynakları Şili topraklarına dahil oldu. Böylece ülke, 50 yıllık bir ekonomik sıçrama dönemine girdi. 1920'lerden itibaren güherçilenin yerini sentetik nitratlar almaya başlamış, bakır ihracatına bağımlı olan Şili, dünya piyasalarının merhametine kalmıştı. II. Dünya Savaşı sonrası girişilen siyasi deneyler, kendini iyiden iyiye gösteren toplumsal sorunlarla başa çıkamadı. Bu da 1970'te Marksist demokrat Salvador *Allende'nin seçimle başa gelmesini beraberinde getirdi. Allende, dünya tarihinde halkın oylarıyla devlet başkanı seçilen ilk açık Marksist oldu. Komünist ve sosyalistlerden oluşan Unidad Popular koalisyonuyla iktidara gelen Allende, Kongre'de çoğunluğun muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Bunun üstüne bir de ABD'nin düşmanca tavrı ekleniyordu. Allende'nin uygulamaya çalıştığı kamulaştırma ve tarım reformu programına her geçen gün yeni bir engel çıkarıldı. Enflasyon, sermaye kaçışı ve ödemeler açığı 1973'te bir ekonomik krize yol açtı. Eylül'de Şili ordusunun başkomutanı *Pinochet, 15 bin Şililiyle beraber Allende'nin de hayatını kaybettiği askeri darbeyi gerçekleştirdi. Darbe neticesinde nüfusun onda biri ülkeyi terk etmek durumunda kaldı. Demokrasiyi rafa kaldıran askeri rejim, bütün işçi sendikalarını ve muhalif grupları vahşice ezdi. Yeni rejim Şili'de serbest piyasa ekonomisini benimsedi. Enflasyon önemli ölçüde düşmesine karşın beraberinde talep, üretim ve istihdam da azaldı. Dünyanın en yüksek kişi başına düşen dış borca sahip ülkesi olarak Şili, 1980'lerde de baş aşağı gitmeye devam etti. 1988'de Pinochet, "işleyen bir demokrasinin yeniden tesisi" yönündeki referandum sonucunu kabul ederek görevden çekildi. 1989'da Patricio Aylwin devlet başkanı seçilince yeniden sivil yönetim kuruldu. 1994'te Edúardo Frei Ruiz-Tagle, Aylwin'den görevi devraldı. 2000'de Richard Lagos devlet başkanı seçildi ve 2006'da Michelle Bachelet, Şili'nin ilk kadın devlet başkanı oldu. Bachelet hükümetinin toplumsal reformları halk arasında destek görse de anayasa Bachelet'in 2009 seçimine girmesine izin vermiyordu. Söz konusu seçim sonuçsuz kalınca 2010 başlarında tekrar düzenlenen seçimden muhafazakâr Sebastián Piñera galip çıktı. 2014'te Bachelet iktidarı yeniden elde etti.

Şimonoseki Antlaşması (17 Nisan 1895) Çin ve Japonya arasında imzalanan, *Çin-Japon Savaşı'nı (1894-95) sona erdiren antlaşma. Donanmasının yok edildiği ve Pekin'in ele geçirilme tehlikesinin bulunduğu koşullarda Çin; Kore'ye bağımsızlığını tanımaya, büyük bir tazminat ödemeye, ticari ayrıcalıklar vermeye ve Tayvan, Penghu Adaları ve Liaodong Yarımadası'nı (günümüzdeki ismi Lüshun olan Port Arthur'daki donanma üssü de dahil) bırakmaya mecbur edildi. Uluslararası baskı sonucunda Port Arthur ve Liaodong Yarımadası kısa bir süre sonra geri verildi. Buna karşın Japonya'nın Çin'in kuzeyindeki hâkimiyeti kurulmuş oldu.

Şinto (Çince/Japonca "Ruhların Yolu" anlamında) Tarih öncesi zamanlara dayanan bir Japon dini. Şinto'nun temelinde atalara ve doğa-ruhlara ibadet vardır. İlk zamanlarda her aşiretin kendine ait bir *kami*'si bulunmaktaydı. *Yamato'nun yükselişiyle beraber Ise'deki tapınakla kutsanan aşiretin Güneş tanrıçası Amaterasu en yüce *kami* oldu.
Şinto ismi, MS 6. yüzyılda dini Budist ve Konfüçyüsçü inançlardan ayırt etmek amacıyla benimsendi. Resmen kabul edilen bir Şinto kutsal kitabı olmamakla beraber 8. yüzyılda sözlü gelenek esas alınarak derlenen *Kojiki* (Eski Mevzular Kitabı) ve *Nihon-gi* (Japonya Günlükleri) yaradılışa ve tanrılara dair efsaneler ve hikâyeler içermektedir. MS 5. yüzyılda Konfüçyüsçülüğün yaygınlaşmasıyla atalara ibadet, 6. yüzyılda da Budist inançlar Şinto dinine girdi.
19. yüzyılda birleşik Japon devletinin yükseldiği dönemde Devlet Şintosu ortaya çıktı. Buna göre Güneş tanrıçasının soyundan geldiği düşünülen imparator kutsal addediliyordu. Devlet Şintosu, din olarak değerlendirilmemesine karşın davranış kuralları olarak ilahi imparatora sadakati ve itaati gerektiriyordu. Bütün kamusal hayatı etkileyen Devlet Şintosu, aynı zamanda aşırı milliyetçiliğin de önünü açtı. 1945'te ABD'nin baskısıyla imparator tarafından ortadan kaldırılarak yerine Şinto'nun eski biçimi, Tapınak Şintosu getirildi. Tapınak Şintosu'nda rahiplerin hizmet verdiği mabetlerde *kami*'lere tapılmaktadır. Evlerde ise *kami*'ler, *kamidana* denilen "ruh raflarında" tutulur. Bireysel ibadet arınma ayinleri ve *kami*'lere günlük dualar şeklinde yapılır. Şinto hayatın dini, Budizm ise ölümün dini olarak görülmektedir. Dolayısıyla evlilikler Şinto geleneklerine göre, cenazeler de genellikle Budist törenlerle gerçekleştirilir.

Şiongnu MÖ 300 civarında Çin'in kuzeyindeki devletlere akınlar düzenlemeye başlayan göçebe atlılar. Anavatanları Sibirya'nın güneyi ve Moğolistan'dı. Şiongnuların saldırılarını savuşturmak üzere bazı Çinli devletlerin inşa ettiği surlar daha sonra birleşerek *Çin Seddi'ni oluşturdu. Bu saldırıların en ciddileri, Şiongnular Gök Hükümdarları önderliğinde birleştikten sonra *Han hanedanının ilk dönemlerinde gerçekleşti. Han'ın çöküşünün ardından gelen kargaşalık döneminde Çin prenseslerinin soyundan geldiğini iddia eden Şiongnular, Çin'in kuzeyinde kısa ömürlü hanedanlar kurdu. Buradan itibaren Çin kayıtlarında Şiongnulara rastlanmamaktadır. Tang İmparatoru *Taizong'a tabi olan Doğu Türklerinin Şiongnuların torunları olduğu düşünülmektedir.

Şir Şah Suri (yak. 1468-1545) Kuzey Hindistan'ın imparatoru (1540-45). Şir Şah'ın kısa bir süreliğine ikinci Babür imparatoru *Hümayun'dan iktidarı ele geçirdiği dönem, Hindistan'ın idare edilme biçimine önemli bir etkide bulundu. Mütevazı köklere sahip bir Afgan olan Şir Şah, Babürlülerin geçici zayıflığından faydalanabilecek konuma askerlik üzerinden ulaştı. Hümayun'u iki kez (1539 ve 1540) mağlup ettikten sonra kendisini Delhi imparatoru ilân etti. Devletin hâkimiyetini Gvalior ve Malva'ya kadar genişletti. Toprak gelirleri sisteminde ve orduda yaptığı yenilikler, daha sonra büyük Babür idarecisi *Ekber'in icraatlarına temel oluşturdu. Şir Şah Suri, bir muharebe sırasında öldü.

şogunluk Yönetimin bir *Sei-i dai-şogun* ("barbar fatihi büyük general") elinde toplandığı Japon kurumu. Şogunlar, göstermelik yetkilere sahip imparatorların adına sivil ve askeri iktidarı yürütüyorlardı. Bir yönetim biçimi olarak şogunluk, 1192'de Minamoto Yoritomo'nun yetki sınırlaması olmadan şogunluğa getirilmesiyle başladı. Minamoto öldükten sonra *Hojo ailesine mensup naipler, devletin kontrolünü ele geçirdi. Ancak kâğıt üzerinde Hojolar hem imparatora hem de şoguna tabiydi. Aşikaga döneminde şogunlar, herhangi başka bir otoriteden bağımsız olmalarına karşın etkisiz bir yönetim sergiledi. *Tokugava

döneminde ise şogunluk, ülke siyasetinde belirleyici bir güce sahipti. 17. yüzyılın başından itibaren Japonya, fiilen Tokugava ailesi tarafından yönetilmişti. Fakat 1840'lardan başlayarak Tokugava şogunları, siyasi baskılardan ötürü giderek gücünü kaybetmeye başladı ve Japonya topraklarına yönelik artan dış müdahaleler sonucunda ipin ucu kaçtı. Bu dönemde şogunluğun muhafazakâr politikalarına direniş, tam anlamıyla imparatorluk yönetimine dönüşü savunan kesimlerin etrafında toplandı. 1866-1869 arasında Tokugava orduları, Meiji imparatoru adına savaşan Çoşu, Satsuma ve Tosa'lı bölgesel kuvvetlerce bir bir yenilgiye uğratıldı. Ocak 1868'de imparatorluk yönetimi resmen yeniden başladı.

Şotoku Taişi (574-622) Japon prens. İmparatoriçe Suiko'nun naibi olan Şotoku, 20 yaşındayken bir aşiret toplumu olan Japonya'yı Çin'deki gibi merkezi bir yönetime dönüştürmeye girişti. Şotoku; *Sui'ye elçiler göndermiş, Çinli sanatçı ve zanaatkârları ülkeye getirmiş, Çin takvimini benimsemiş, bir anayasa yapmış ve liyakate dayanan bir bürokrasi oluşturmuştur. Hem *Budizm'i hem de *Konfüçyüsçülüğü desteklemiştir. Şotoku'nun ölümünün ardından gelen Taika ("Büyük Değişim") döneminde (645-710) bir imparatorluk prensi ve bir *Fujivara ailesi mensubu reformları ilerletti. Çin'deki uygulamalar, zamanla Japonya koşullarına uyarlandı ve daha merkezi yönetim sistemi ortaya çıktı.

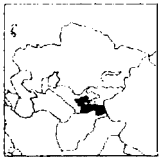
şövalye Şövalye ilân edilerek (silahlanma hakkıyla donatılınca) veya şövalyelik tarikatlarından birine kabul edilerek bir erkeğe bahşedilen özel mertebe. İngiltere'de şövalye kurumunun ortaya çıkışı yavaş gerçekleşti. 11. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başlarında şövalyeler, askerlik karşılığında toprak sahibi olanların en alt kademesindeydi. 12. yüzyılda toplum yapısı karmaşıklaştıkça ekonomik ve toplumsal statüleri gelişti. Kullanıma açık topraklarda piyasa gelişti. Bu süreçte şövalyeler, yerel yönetime dahil oldu. *Haçlı Seferleri'nin ardından Avrupa'da ortaya çıkan yeni şövalye tarikatlarının ayrı bir şövalye kimliği oluşmasında katkısı oldu. İlk ortaya çıkan askeri nitelikli tarikatlar *Hastane Şövalyeleri (yak. 1070), Kabir Şövalyeleri (1113) ve *Tapınak Şövalyeleri'ydi (1118). Şövalyelik tarikatlarının askeri kolonileşme konusundaki potansiyellerinin en iyi örneği Alman *Töton Şövalyeleri (1190) tarikatıydı. Töton Şövalyeleri, doğudaki Polonya sınırında baskı oluşturdu ve Prusya'yı kendi namına fethetti. Livon Şövalyeleri tarikatı da benzer başarıları Baltık bölgesinde elde etti. Dizbağı Tarikatı (1348) İngiltere'nin ilk ve en önemli şövalye tarikatıydı. Arkasından Hamam Tarikatı (1399) geldi. Fransa'da Yıldız Tarikatı (1352), *Burgonya'da da Altın Post Tarikatı (1429) kuruldu.

şövalyelik Özellikle 12. ve 13. yüzyıllar olmak üzere Ortaçağ'da süvariler veya şövalyeler tarafından uygulanan davranış kurallarına verilen isim. Şövalye etiği, Hıristiyanlık ile askeri davranış biçimlerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bir şövalye; cesur, efendisine sadık ve kadınların koruyucusu olmalıydı. *Trubadurların söylediği şarkılar bu erdemleri övmekteydi. Şövalyelik bir usta-çırak sistemine dayanıyordu. Şövalyelerin erkek çocukları genç yaşta diğer şövalyelerin kalelerine uşak olarak veriliyordu. 14 yaşından itibaren at binmeyi, askeri meziyetleri öğreniyor; 21 yaşında kendileri şövalye oluyorlardı. *Haçlı Seferleri'yle şövalyelik ideali zirve dönemini yaşadı. Yeni kurulan Hıristiyan şövalye tarikatları (*Tapınak Şövalyeleri, *Hastane Şövalyeleri) *Filistin'de Müslümanlara karşı savaş yürütüyordu. Barış zamanlarında askeri ve binicilik yeteneklerinin gösterildiği yerler turnuvalardı. 15. yüzyılda şövalyeliğin hakiki değerinde düşüşler yaşansa da Altın Post Tarikatı (Burgonya) gibi yeni tarikatlar da bu yüzyılda kuruldu. Yine bu zamanlarda turnuvalar artık yalnızca törensel anlamı olan faaliyetlere dönüşmüştü.

T

Tacikistan

Başkent:	Duşanbe
Yüz ölçümü:	143.100 km²
Nüfus:	7.910.041 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 somoni = 100 diram
Dini yapısı:	%85,0 Sünni; %5,0 Şii
Etnik yapısı:	%79,0 Tacik; %15,3 Özbek; %1,1 Rus; %1,1 Kırgız
Diller:	Tacikçe (resmi), Rusça
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Doğuda Çin, güneyde Afganistan'la sınırları olan bir ülke. Tacikistan, Orta Asya'nın rakımı en yüksek bölgelerinden birinde bulunmaktadır.

Fiziki Pamir Dağları, Tacikistan'ın üçte birini kaplamaktadır. Diğer yandan Alai Dağları ise ülkenin tam ortasından geçmektedir. Kar sınırının altında yamaçlar genellikle çıplak kızıl ve gri kayalardan meydana gelir. Bunları alp meraları keser.

Ekonomi Tacikistan, sahip olduğu altın, gümüş, uranyum ve tungsten kaynaklarına rağmen eski Sovyet cumhuriyetlerinin en yoksuludur. İşgücünün neredeyse yarısı tarımda istihdam edilmektedir. Başlıca sanayi kolları alüminyum üretimi ve hidroelektriktir. En önemli tarım ürünü ise pamuktur. Bu üç ürün, aynı zamanda önde gelen ihracat kalemleridir. Yurtdışındaki vatandaşların gönderdiği paralar da önemli bir yer tutar.

Tarih Tacikler, aslen İran kökenli olsalar da MS 7 ve 8. yüzyıllarda Araplar tarafından fethedildi. Daha sonra bölgeye gelen Türkler, 15 ila 18. yüzyıllar arasında Özbek Buhara Hanlığı hâkimiyetine girdi ve ardından Afgan egemenliğine geçti. 1868'e gelindiğinde ülkenin tamamı, Ruslar tarafından fethedilmiş ve protektora ilân edilmişti. Rus Devrimi'nin arkasından 1920'de Buhara Sovyet Halk Cumhuriyeti kuruldu. Ancak bu devlet, Kızıl Ordu tarafından alındı ve belirsiz durum 1929'a kadar sürdü. Bu tarihte Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oluşturuldu. 1936'da Tacikistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'ne katıldı. 1990 yılında muhalefet partileri yasal hale getirildi. Eylül 1991'de bağımsızlık ilân edildi ve Tacikistan, *Bağımsız Devletler Topluluğu'na (CIS) katıldı. 1992'de halihazırda ülke çapında çoğunluğa sahip Müslümanlar ile başkent Duşanbe merkezli Rus azınlık ve sanayileşmiş kuzey arasında kutuplaşma ortaya çıkmıştı. Çıkan silahlı çatışmalara hâlâ ülkede konuşlu olan Rus askerleri de dahil oldu. Aynı yıl Devlet Başkanı Rahmon Nabiyev, zorla görevinden alındı. Devlet güçleri ile Müslüman isyancılar arasındaki çarpışmalar, 1994'te bir ateşkesle durduruldu. Buna karşın yer yer şiddet olayları devam etti. 1992'den beri devlet başkan

vekilliği yapan Emomali Rahmonov (artık Emomalii Rahmon), 1994'te yeni bir anayasanın kabul edilmesinin ardından devlet başkanı seçildi. 1995'teki milletvekilliği seçimleri, iktidardaki (eski komünist) partinin zaferiyle sonuçlandı. Bir sonraki seçimlerde de sonuç değişmedi. 1997'de isyancılarla yapılan yeni bir anlaşma, anayasa değişikliklerinin ve uzlaşma sürecinin önünü açtı.

Tacitus (tam adı **Publius, veya Gaius, Cornelius Tacitus**) (yak. MS 56-yak. 120) Romalı tarihçi. Roma İmparatorluğu tarihi üzerine yalnızca bir kısmı korunan başlıca eserleri *Annales*[112] (14-68 yılları arasını anlatıyor) ve *Historiae*[113] (69-96) kitaplarıdır. Bu eserler, anlaşılır bir üsluba ve Cumhuriyet'in sona ermesinden itibaren Roma tarihinin gidişatı konusunda çok karamsar bir bakış açısına sahiptir.

Tacna-Arica Anlaşmazlığı (1883-1929) Peru ile Şili arasında yaşanan bir toprak mücadelesi. Peru, İspanya'dan bağımsızlığını kazandığında Tacna ve Arica bölgelerinin sahibiydi. Ancak Pasifik Savaşı'ndan (1879-84) sonra Şili, bu bölgelere el koydu. 1929'da iki ülke arasında yürütülen müzakereler sonucunda 6 milyon dolarlık bir tazminat karşılığında Tacna, Peru'ya geri verildi. Arica ise Şili hâkimiyetinde kaldı.

Taff Vale Davası (1901) Britanya'da sendikaların verdiği zararlardan ötürü dava edilebileceği ilkesini yerleştiren bir dava. Taff Vale Railway Company'de çalışan demiryolu işçilerinin grevi üzerine şirket, gelir kaybı nedeniyle Birleşik Demiryolu İşçileri Cemiyeti'ne dava açtı. Daha sonra temyiz başvurusunu değerlendirmeye alan Lortlar Kamarası, Şirket'in zarar ve masraflarının ödenmesi hükmünü verdi. Sendika kasasına dokunulmazlık getirdiğini düşündükleri 1871 Sendika Yasasını ihlal eden bu karara işçilerin duyduğu öfke, *İşçi Partisi'ne desteği artırdı. 1906'da geçirilen İş Anlaşmazlıkları Yasası, sendikaları bu türden davalardan muaf kılarak kararı fiilen tersine çevirdi. Durum, 1984 Sendika Yasasına kadar bu şekilde devam etti. Sözü edilen yasayla işverenlere, eğer bir grev belli başlı ön koşulları sağlamadan (örneğin gizli oylama yoluyla) gerçekleştirilirse zararlarının tazminini isteme hakkı verildi.

Taft, William Howard (1857-1930) ABD'li Cumhuriyetçi Parti üyesi devlet adamı, 27. ABD başkanı (1909-13). Taft'ın devlet başkanlığı dönemi, dış ilişkilerde dolar diplomasisi ve gümrük yasalarıyla hatırlanmaktadır. Bu politikalar, büyük sermayeye fazla alan açtığı gerekçesiyle eleştirildi. Daha sonra Taft, Yüksek Mahkeme başyargıcı (1921-30) olarak görev yaptı.

Taft-Hartley Yasası (1947) ABD'de sendikaların yetkilerini kısıtlayan bir yasa. Taft-Hartley Yasası, sendika işyeri ve ikincil boykot uygulamalarını yasakladı ve işverenlere sözleşme ihlali gerekçesiyle ve grevlerin neden olduğu zararlar dolayısıyla sendikalara dava açma hakkı tanıdı. Ayrıca devlet başkanına grevden önce 60 günlük "sakinleşme dönemi" ilân etme yetkisi verildi. Bunların yanı sıra yasayla birlikte sendika önderlerine komünist olmadıklarına dair yemin etme zorunluluğu getirildi. Sendikalardan gelen itirazlara rağmen Yasa, esas olarak değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmektedir.

Tahıl Yasaları (İngilizcesi **Corn Laws**) Britanya'da arzını ve fiyatını denetim altında tutmak üzere tahılların (esas olarak buğday) ithalini ve ihracını düzenleyen yasama faaliyeti. Napolyon Savaşları'nın sona ermesinin ardından 1815'te Britanya Parlamentosu, ancak iç pazarda fiyatın çeyreklik[114] başına 80 şiline ulaşması halin-

112 Vakayiname. (ÇN)
113 Tarih. (ÇN)
114 İngilizce *quarter* olarak bilinen bu ağırlık birimi yaklaşık 12,7 kilograma karşılık gelmektedir. (ÇN)

de gümrüksüz buğday ithal edilebilmesine izin veren bir yasa geçirdi. Ekmek fiyatlarındaki artıştan dolayı sıkıntı çeken yoksul kesimlerin yükünü hafifletmek amacıyla 1828'de değişken gümrük oranları uygulaması başlatıldı. 1830'larda ticarette yaşanan gerileme ve arka arkaya gelen kötü hasatlar durumu iyice kötüleştirdi ve *Tahıl Yasası Karşıtları Birliği'nin elini güçlendirdi. 1846'da Tahıl Yasaları kaldırıldı. Yalnızca formalite icabı bir şiline denk gelen bir gümrük bedeli koyuldu. Bu durum Muhafazakâr Parti'de bölünmeye yol açtı. Ancak Britanya'da tarım, daha önce tahmin edilen boyutlarda olumsuz etkilenmedi. Tahıl Yasalarının kaldırılması zaman içinde *serbest ticaretin ve liberal ekonomi politiğin sembolü haline geldi.

Tahıl Yasası Karşıtları Birliği (İngilizcesi **Anti-Corn Law League**) Britanya'da *Tahıl Yasaları olarak bilinen, ithal tahıl ürünleri üzerindeki gümrük vergilerinin feshini savunan bir hareket. 1839'da Manchester'de Richard *Cobden ve John *Bright önderliğinde kurulan birliğin faaliyeti dikkat çekici derecede başarılı oldu. Üst üste gelen kötü hasat, ticaret bunalımı ve *İrlanda Kıtlığı, Birlik'in konumunu güçlendirdi ve 1846'da Başbakan Sir Robert *Peel Tahıl Yasalarının kaldırılmasına ikna edildi. Ancak tarım ürünlerinde beklenen fiyat düşüşü gerçekleşmedi.

Tahran Konferansı (28 Kasım-1 Aralık 1943) İran'ın başkentinde *Churchill, *Roosevelt ve *Stalin arasında gerçekleştirilen bir toplantı. İlk kez bu konferansta Müttefik devletler arasında yapılan bir toplantıya davet edilen Stalin'e, Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya yönelik taarruzuyla eş zamanlı ikinci bir cephe açılacağının bilgisi verildi. Üç lider, savaş sonrası *Birleşmiş Milletler'in kurulması konusunda tartışma yürüttü. Stalin, İran'ın bağımsızlığını taahhüt ederken gelecekte Baltık devletleri ile Doğu Avrupa üzerinde bir Sovyet etki alanı yaratılması için ısrarcı oldu.

Tahttan Çekilme Krizi *Bkz.* EDWARD, VIII.

taille *Bkz.* TALLAGE.

Taiping Ayaklanması (1850-64) Çin'de *Qing Hanedanı'na karşı gerçekleştirilen bir isyan. İsa Mesih'in erkek kardeşi olduğunu öne süren Hong Xiuquan'ın fikri ve fiili önderliğiyle gerçekleşen Taiping İsyanı, Guangxi eyaletinde başladı. İsyan büyüyerek Qing hükümdarlığına yönelik en ciddi tehditlerden biri haline geldi. Orta ve aşağı Yangtze bölgelerinin çoğu isyancıların hâkimiyetine girdi ve isyan boyunca 20 milyon insan hayatını kaybetti. 1853'te isyancılar, Nanjing'i ele geçirerek burayı başkent yaptı. Daha sonra Pekin'e başarısız bir saldırı gerçekleştirdiler. 1864'te Nanjing'in alınmasıyla Taiping direnişi ezildi. Kuşatma sırasında Hong Xiuquan da hayatını kaybetti. Ancak Qing rejimi, bu uzun içsavaştan sonra hiçbir zaman tam anlamıyla toparlanamadı.

Taizong (veya **T'ai-tsung**) (596-649) Çin'in ikinci Tang imparatoru (627-49). Askeri yetenekleri, bilginliği ve halka yakınlığıyla bilinir. Taizong, Budist gezgin Xuan Zang'ın hamisiydi. 645'te Xuan Zang'ın Hindistan'dan getirdiği Budist kutsal metinlerini Çinceye çevirdi.

Takas Yasaları (İngilizcesi **Truck Acts**) 19. yüzyılda ücret ödeme yöntemlerine dair Britanya Parlamentosu'nun aldığı önlemler dizisi. Bazı işverenler, çalışanlarının ücretini malen veya yalnızca işverenlerin sahip olduğu dükkanlarda bozdurulabilen çeklerle ödüyordu. Bu sisteme takas sistemi deniyordu. 1831 Takas Yasası, pek çok iş kolunda ücretlerin madeni parayla ödenmesini zorunlu kıldı. 1887'de yapılan değişiklikler sonucunda Yasa, fiilen bütün ağır iş kollarını kapsayacak şekilde genişletildi. 1896'da çıkarılan yeni bir yasayla kötü işçilik dolayısıyla ücrette yapılabilecek kesinti miktarı düzenlendi. 1960 Ücretlerin Ödenmesi Yasası, Takas Yasası'nın bazı

bölümlerini iptal ederek ücretlerin çekle ödenmesini mümkün kıldı.

takvim Yılın başlangıcını, uzunluğunu, düzenini ve alt birimlerini belirleyen herhangi bir sistem. Toplumlar, eski zamanlardan itibaren çeşitli takvim sistemleri kullanmaktadır. Bu sistemlerin hemen hemen hepsi iki göksel döngüye dayanır: Çoğunlukla ruhani veya dini sebeplerle esas alınan Ay'ın evreleri (kavuşum ayı veya kameri ay) ile tarım dolayısıyla kullanılan mevsimler döngüsü (Dünya'nın Güneş'in yörüngesindeki hareketi). Bu iki döngü birbiriyle uyuşmaz; kameri ay 29,5 günden ve bir Ay yılı (12 ay) da 354 günden oluştuğundan ortalama 365,2422 günden oluşan Güneş yılından 11 gün kısadır.
Jülyen takvim, MÖ 46'da Roma İmparatorluğu'nda Iulius *Caesar (Jül Sezar) tarafından yürürlüğe konmuştur. 12 aya bölünmesinden anlaşıldığı üzere bu takvim geleneksel Roma Ay takviminden geliştirilmiştir. Fakat günler toplandığında 365 günlük bir yıl oluşturduğundan kameri aylar ile bu takvimin ayları birbiriyle aynı değildir. Dört yılda bir fazladan bir gün (29 Şubat) içeren bir **artıkyıl** araya eklenerek ortalama Güneş yılıyla hemen hemen tam bir denklik sağlanmaktadır. Yani Jülyen takvimde bir yılın ortalama uzunluğu 365,25 olup bir Güneş yılının ortalama uzunluğundan yalnızca birazcık fazladır. **Gregoryen takvim,** ilk kez 1582'de Papa XIII. Gregorius tarafından uygulanmaya başlamıştır. Sivil amaçlar için neredeyse bütün dünyada kullanılan bu takvim, ufak değişikliklerle Jülyen takvimin yerini aldı. 1582'de yapılan Gregoryen reform, o yıl 4 Ekim'den sonra 15 Ekim'e geçerek takvimde 10 gün atladı. Böylece ilkbahar ekinoksu yeniden 21 Mart oldu. Bunu devam ettirmek için 400 yılda bir 3 artıkyıl silinmektedir. Yüzyıl başları da, eğer 400'e bölünmüyorlarsa, artıkyıl olmaktan çıkmıştır. Sonuçta bir takvim yılı 365,2425'e düşürülmüş, MS 5000'den önce düzenleme gerektirmeyecek şekilde ortalama güneş yılına yaklaşmıştır.
Gregoryen sistemin yanında, özellikle dini amaçlarla, başka takvim sistemleri de hâlâ kullanılmaktadır. Günümüz **Yahudi takvimi** 12 normal ve 7 artıkyıldan oluşan 19 yıllık ay çevrimi düzenine dayanmaktadır. Sıradan bir yıl 12 aydan meydana gelirken her bir ay 29-30 günden oluşur. Artıkyılda fazladan bir ay yer almaktadır. Takvimin detaylarını belirleyen kurallar çok karmaşıktır. Yıl, bir sonbahar ayı olan Tişri'nin ilk günüyle başlar. Yaratılış çağından (*anno mundi*) başlayarak hesaplanan zaman MÖ 7 Ekim 3761'i esas alır. **İslami takvim,** tamamen Ay sistemine dayanır. Yıl, araya ekleme olmadan 12 aydan oluşur. Buna göre İslam'ın yeni yılı Güneş takvimine göre her yıl 11 gün erken yaşanmaktadır. Ay uzunlukları 29 ila 30 arasında değişmektedir. Yalnızca 12. ay olan Zilhicce 30 takvim yılının 11'inde fazladan bir güne sahiptir.

Taliban (Peştuca "talep edenler" anlamında) 1996'dan 2001'in sonlarına kadar Afganistan'ın çoğuna hâkim olan İslami köktenci siyasi ve askeri bir grup. Taliban milis örgütü, 1994'te ülkenin güneyinde İslami ilahiyat öğrencileri tarafından Afganistan'ı birleştirme amacıyla kuruldu. Taliban'ın rakibi Mücahidin hizipleri, Sovyet güçlerinin ülkeden çekildiği 1989'dan beri kendi aralarında savaşmaktaydı. Başlardaki geri çekilmelerden sonra Taliban, Eylül 1995'te Herat şehrini ele geçirdi ve ilerlemesini sürdürerek Ağustos 1996'da Kabil'i aldı. Ardından hâkim olduğu bölgelerde derhal katı bir şeriat düzenine geçti. Buna göre kadınlar ücretli işlerden ve eğitimden men ediliyor, televizyon yasaklanıyordu. 1990'ların sonunda örgüt, gücünü pekiştirdi ve önde gelen rakiplerinden daha da fazla toprak kazandı. Taliban karşıtları, Afganistan'ın kuzeydoğusunda toplanan bir ittifak kurmuştu. Buna karşın rejim, teröre verdiği destekten dolayı uluslararası düzlemde dışlanmış ve tanınmamıştı. *11 Eylül 2001 olaylarının arkasından ABD, Taliban'ın *El-Kaide'yle bağları nedeniyle örgütün Kabil ve diğer şehirlerdeki komuta merkezlerine hava saldırıları başlattı (*bkz.*

TERÖRLE SAVAŞ). Taliban, hâkim olduğu şehirlerden çıkarıldı ve ciddi anlamda zayıfladı. Ancak Afganistan'da gerilla savaşını sürdürdü. Örgütün gücü ve etkisi, 2000'lerin ortasında yeniden dirilmeye başladı.
Benzer ama ayrı bir grup olan Pakistan Talibanı, 2007'den beri Pakistan devletine karşı ayaklanmış durumdadır.

tallage Ortaçağ Avrupası'nda genellikle bir mülk sahibi tarafından özgür olmayan kiracılarına yönelik uygulanan bir vergi türü. 12. yüzyıldan itibaren *tallage*, İngiltere'de yerel idari birimlere ve kraliyet topraklarına uygulanan bir kraliyet vergisi haline geldi. 1215'te *Magna Carta'da baronlar tarafından tepki gören bu vergi, parlamento vergisinin ortaya çıkmasıyla önemini kaybetti ve nihayetinde 1340'ta kaldırıldı.
Fransa'da "*taille*" denilen bu vergi, 14. yüzyılda *Yüz Yıl Savaşı'nın maliyetini karşılamak amacıyla büyük oranda artırıldı. Buna karşın *taille*, feodal yükümlülüklerin parasal karşılığı olduğundan soylu ve ruhban sınıfı bu vergiden muaf tutuldu. Söz konusu tarihlerde artık en önemli doğrudan vergi haline gelen *taille* vergisinin asıl yükü, köylünün omzundaydı. *Taille*, *Fransız Devrimi'yle birlikte kaldırıldı.

taht talibi Başkasının tahtında hak iddia eden kişilere verilen isim. Lambert *Simnel, Perkin *Warbeck (İngiltere Kralı VII. *Henry'nin tahtında) ve *Pugaçyov (Rus İmparatoriçesi II *Katerina döneminde) gibi taht talipleri tarafından bu bağlamda sahte iddialar ortaya atılmıştır.
İngiltere'de Stuart Hanedanı'na mensup talipler, dinleri dolayısıyla tahttan uzaklaştırılmıştı. **Yaşlı Talip** James Edward Stuart (1688-1766) sürgüne yollanan II. *James'in oğluydu ve 1701'de babasının ölümü üzerine, sadık *Jakobitlerin gözünde İngiltere kralı olmuştu. Dindar fakat hayal gücü kıt bir adam olan James Edward, taraftarlarının bile sevgisini kazanamadı. Jakobitlerin *On Beş ve *Kırk Beş İsyanları, James Edward'ı tekrar tahta oturtmak için onun destekçileri tarafından çıkarıldı. Ancak Edward, İskoçya'ya geldiğinde On Beş İsyanı fiilen sona ermişti. James Edward, Kırk Beş İsyanı'nın önderliğini oğlu **Genç Talip** Charles Edward'a (1720-88) emanet etti. Charles Edward (Bonnie Prens Charlie) genç ve alımlıydı. Taraftarlarının davaya gönülden bağlanmalarını sağladı. Buna karşın Kırk Beş İsyanı başarısız oldu. İskoçya'dan mucize bir şekilde kaçmasının ardından Charles'ın hayatı, yaşadığı ahlaki ve fiziki çöküş nedeniyle hayal kırıklığıyla sonlandı.

Talleyrand (tam adı **Charles Maurice de Talleyrand-Périgord**) (1754-1838) Fransız devlet adamı. 1797'den itibaren *Direktuvar yönetiminde dışişleri bakanlığı yapan Talleyrand, Napoleon'u iktidara getiren darbede yer aldı. Napoleon liderliğinde eski görevini sürdürdü (1799-1807). Ardından görevinden istifa etti ve Napoleon'u devirmek üzere gizli müzakerelere katıldı. Talleyrand, 1814'te Napoleon yıkıldıktan sonra yeni kurulan hükümetin başına geldi ve XVIII. Louis'i yeniden tahta çıkmaya davet etti. Daha sonra X. Charles'in devrilmesi ve Louis Philippe'nin tahta çıkması (1830) sürecinde önemli bir rol oynadı.

Tammany Hall Aynı isimli siyasi örgütün New York şehrindeki karargâhı. 1789'da kurulan örgütün ismi, 17. yüzyılın sonlarında yaşamış bir Kızılderili kabile şefinden gelmektedir. Örgütün ayin ve törenleri, sözde Kızılderili biçimlerine dayanmaktadır. Aaron *Burr yönetiminde Tammany Hall'ın kazandığı siyasi etki, 1950'lere kadar devam etti. Sonraları "Tammany" kelimesi; makine siyaseti[115], rüşvet, yolsuzluk ve kent siyasetiyle ilgili başkaca suiistimallerle eş anlamlı olarak kullanılmaya başlandı.

Tamworth Manifestosu (1834) Sir Robert *Peel'in Tamworth, Staffordshire'deki

115 ABD'de özellikle yerel siyasette bir parti örgütünü yöneten bir önder veya küçük bir grubun çeşitli kesimlerden destekçileri aracılığıyla şehre hâkim olmak üzere oy topladığı, bunun karşılığında sözü edilen taraftarları ödüllendirdiği sistem. (ÇN)

seçmenlerine hitabına verilen isim. Peel, konuşmasında Whig hükümetinin 1832 *Reform Yasasını kabul edeceğini vaat etti. Ilımlı bir reform politikası benimsediğini ilân eden Peel, diğer yandan Britanya'nın tarihten gelen değerlerini korumak gerektiğinin de altını çizdi. Bu gerekli olduğunda var olan kurumlarda değişiklik yapma fikri, eski ve kısıtlayıcı Tory siyasetinden yeni ve daha aydınlanmış bir muhafazakârlığa geçişi simgelemektedir.

Tanaka Kakuei (1918-93) Japon devlet adamı. İlk kez 1947'de Temsilciler Meclisi'ne seçilen Tanaka'nın kariyeri, çok geçmeden bir rüşvet skandalıyla kısa bir süreliğine kesintiye uğradı. Ancak Tanaka, 1957'den itibaren arka arkaya iletişim bakanlığı, maliye bakanlığı (üç farklı bakanlar kurulunda) ve uluslararası ticaret bakanlığı yaptı. 1972'de Japonya'nın savaş sonrası en genç başbakanı (1972-74) oldu. Aralık 1974'te bir rüşvet skandalı sonucunda istifaya zorlandı ve 1976'da ABD askeri uçaklarının Japonya'ya yolsuz satışına dair Lockheed Skandalı'ndaki dahli nedeniyle suçlamalara maruz kaldı. Tanaka, kendisine yönelik uzun süren kovuşturma süreci sırasında iktidardaki *Liberal Demokrat Parti'de gücünü korudu. 1983'te dört yıl hapis cezasına çarptırılsa da temyize gitti. Temyiz başvurusu, Japonya Yüksek Mahkemesi'ne Ekim 1992'de ulaştı. 1985'te Tanaka, ağır bir felç sonucu çalışamaz hale geldi. 1987'de parti içindeki hizbi dağıldı.

Tang 618'den yaklaşık 906'ya kadar Çin'e hükmeden hanedan. Tang Hanedanı, fetihleri ve büyük zenginlikleriyle bilinmektedir. Bu dönem, genellikle Çin şiiri ve sanatının altın çağı olarak görülmektedir.

Tanganyika *Bkz.* TANZANYA.

Tanımama Hareketi (İngilizcesi **Repudiation Movement**) Yeni Zelanda'da toprak satın alım sözleşmelerini feshetme girişimi. *Maori topraklarının el değiştirmesi, artık kabile topluluklarından değil tek tek Maorilerden satın alımlar yoluyla gerçekleşmeye başlamış, *Waitangi Antlaşması'nda (1840) verilen güvenceler yok sayılmıştı. 1873'te bir Maori şefi olan Henare Matua, Hawkes Bay bölgesinde hazırlanan toprak alımı sözleşmelerini tanımadığını Hawkes Bay Yerli Toprakları Devir Komisyonu'na bildirdi. Yerleşimci siyasetçiler, büyük arazi sahiplerini rezil etmek için Matua'ya bir miktar destek verdi. Hareket, sözleşmelerin feshedilmesi konusunda pek başarı kazanamasa da ayrılıkçı Kotahitanga hareketinin Maoriler arasında taraftar toplamasına katkıda bulundu.

Tanzanya

Başkent:	Dodoma (hükümet binalarının çoğu hâlâ eski başkent Darüsselam'dadır)
Yüz ölçümü:	947.300 km²
Nüfus:	48.261.942 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Tanzanya şilini = 100 sent
Dini yapısı: (anakara)	%30,0 Hıristiyan; %35,0 Müslüman; %35,0 geleneksel inançlar. Zanzibar: %99,0'dan fazla Müslüman.
Etnik yapısı: (anakara)	%99,0 Afrikalı (130'un üzerinde kabile). Zanzibar: Arap, Afrikalı ve melez.
Diller:	Svahili, İngilizce (ikisi de resmi), Arapça (özellikle Zanzibar'da), yerel diller.
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Doğu Afrika'da bir ülke. Tanzanya, eski Tanganyika Cumhuriyeti ile Zanzibar adasından oluşmaktadır.

Fiziki Tanzanya'nın komşuları kuzeyde Kenya ve Uganda; batıda Ruanda, Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti; güneyde Zambiya, Malavi ve Mozambik'tir. Hint Okyanusu'na kıyısı olan ülkenin birkaç adası bulunmaktadır. Bu adalardan Pemba ve Zanzibar adaları belli bir derece özerklik sahibidir. Sıcak ve nemli kıyı ovası, sık ormanlar ve sisal yetiştirilen bölgeler üzerinden iç kesimlerde rakımın yükselmesiyle ılıman bir platoya dönüşür. Kuzeyde Kilimanjaro Dağı'na rastlanmaktadır. Dağın eteklerinde toprak volkanik olup kahve yetiştiriciliğine müsaittir. En kuzeyde bulunan Victoria Gölü'nün çevresinde pamuk ekilir. Serengeti Milli Parkı da buradadır. Batı sınırı boyunca uzanan Tanganyika Gölü ile güneydeki Malavi Gölü, Büyük Rift Vadisi'nin batı kolunun üzerindedir.

Ekonomi Eskiden sosyalist bir ekonomiye sahip olan Tanzanya, serbest piyasa sistemine geçiş sürecini neredeyse tamamlamıştır. Ancak ülke, son dönemlerde yakaladığı büyümeye rağmen hâlâ dünyanın en yoksul ülkeleri arasındadır. Tarım, ekonominin belkemiği olup işgücünün beşte dördünü istihdam etmekte ve ihracatın altıda beşini sağlamaktadır. Başlıca tarım ürünleri kahve, kaju fıstığı ve pamuktur. Altın diğer bir önemli ihracat kalemidir. Ülkede elmas ve demir de çıkarılmaktadır. Diğer sanayi kolları arasında gıda işleme bulunur.

Tarih MÖ 1000'lerde Tanzanya anakarasının kuzeyinde muhtemelen Mısır'dan gelen Kafkasoid halklar yaşıyordu. Batı Afrika'dan gelen ve Bantu dili konuşan halklar, MS 500 civarında bölgeye gelerek buraya yerleşti. Kıyı şeridi boyunca ise Arap köle tüccarları bulunmaktaydı. Bu tüccarlar, ülkeye ilk kez 15. yüzyılın sonunda gelen Portekizlilerle zaman zaman çatışmalara girdi. 1840'larda Tanganyika'ya (Tanzanya anakarası) gelen Alman misyonerlerin peşinden Alman koloniciler de ülkeye ayak bastı. 1907'ye gelindiğinde Almanya, ülkede tam hâkimiyet sağlamıştı. Tanganyika, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Britanya mandasına girdi. II. Dünya Savaşı'nın ardından ise Britanya tarafından yönetilen bir vekalet toprağı oldu. 1961'de Tanganyika, 1963'te Zanzibar bağımsızlığını kazandı. 1964'te iki ülke birleşerek Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'ni oluşturdu. Cumhuriyet'in ilk devlet başkanlığına Julius *Nyerere geldi. 1967 Arusha Bildirgesi'nde Nyerere, Tanzanya için eşitlik ve bağımsızlık politikasını duyurdu. 1975'te Tan-Zam demiryolu hattı tamamlandı. 1986'da Tanzanya, Uganda'da yeniden demokratik düzenin tesis edilmesine katkıda bulundu ve Zimbabve, Angola ve Namibya'dan gelen siyasi sürgünlere ciddi bir destek sağladı. Devlet başkanlığı görevini Nyerere'nin ardından Ndugu Ali Hassan Mwinyi devraldı. Mwinyi, 1990'da yeniden seçildi. Mwinyi döneminde büyük bir potansiyele sahip olan Tanzanya ekonomisi, yeniden ayağa kalktı. Haziran 1992'de Mwinyi, muhalefet partilerini yasal hale getirerek 27 yıllık tek parti iktidarını sona erdirdi. 1994 ve 1995 yıllarında komşu *Ruanda ve *Burundi'deki içsavaş ve etnik şiddetten kaçan 800 bin civarında mülteci, Tanzanya'ya geldi. Bazı Tanzanyalı siyasetçiler, bu mültecilerin ülkelerine iade edilmesi çağrısında bulundu. Öte yandan bu dönemde iç gerilimler de yükseldi. Özellikle Zanzibar'da iktidar partisine yönelik İslami köktencilerin muhalefeti artıyordu. Kasım 1995'te düzenlenen çok partili seçimler sonucunda Devrim Partisi iktidarını korudu ve Benjamin Mkapa ülkenin yeni devlet başkanı oldu. 2000'de yeniden seçilen Mkapa, 2005'te devlet başkanlığını Jakaya Kikwete'ye devretti ve Kikwete 2010'da bir kez daha göreve geldi.

Tanzimat reformları (1839-71) *Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilen bir dizi reform. Reformlar, Sultan I. Abdülmecid (1839-61) ve Sultan Abdülaziz (1861-76) dönemlerinde Batı'dan gelen

baskıya yanıt olarak ilân edildi. Mustafa Reşid Paşa (1800-58) zamanında reform programı istikrarlı bir şekilde ilerledi. Ordu, Prusya örneğine göre yeniden düzenlendi ve köle ticareti kaldırıldı. Ayrıca vergi sistemindeki suiistimaller giderildi ve eyalet meclisleri oluşturuldu. Fransız örnekleri esas alınarak ticaret, arazi ve ceza hukuku kuralları getirildi. Bu kapsamda şeriat mahkemelerinin yanı sıra devlet mahkemeleri kuruldu. Hükümdarlığının son yıllarında Sultan Abdülaziz, Tanzimat reformlarından vazgeçerek 1871'den itibaren giderek daha otokrat bir yönetim benimsedi.

"Tapa" Grevleri (İngilizcesi **"Plug" Strikes**) (1842) İngiltere'nin kuzeyinde isyan hareketleriyle beraber ilerleyen bir dizi grev. Mücadele, ücretlerde yapılan kesintilere karşı Staffordshire madencilerinin bir protestosu olarak başlamasına karşın ülkenin diğer bölgelerindeki sanayi kuruluşlarına da sıçradı. Greve katılanlar fabrika fabrika dolaşarak buharlı makinelerden kazan tapalarını söküyor, böylece makineleri kullanılamaz hale getiriyordu. Ayrıca, hükümeti *Çartistlerin dilekçesini onaylamaya zorlamak için grevi bir araç olarak kullanma girişimleri de oldu. Yüzlerce grevci tutuklandı ve grevin elebaşları Avustralya'ya sürüldü.

Tapınak Şövalyesi Tam adı İsa Mesih ve Süleyman Tapınağı Yoksul Şövalyeleri olan askeri-dini tarikatın üyelerine verilen isim. Fransa'nın Champagne bölgesinde bir şövalye olan Hugh de Payens tarafından 1118'de kuruldu. Hugh de Payens ve sekiz yoldaşı, kamusal yollar üzerinde Kutsal Topraklar'a (*Filistin) seyahat eden hacıları korumaya ant içti. Troyes Konsili'nde (1128) *Benedikten ilkelere getirdikleri yoruma onay verildi. Kısa sürede büyük etki sahibi oldular. Pek çok soylu üye kazandılar ve zenginliklerini artırdılar. Hıristiyan topraklarının dört bir yanında mülk edindiler. 1187'de Kudüs düşünce *Hastane Şövalyeleri'yle birlikte Akka'ya gittiler. Daha sonra iki tarikat arasında büyük bir rekabet ve nefret ortaya çıktı. 1291'de Akka da kaybedilince Tapınak Şövalyeleri Kıbrıs'a çekildi. Kıbrıs'ta bulundukları sırada, sahip oldukları büyük zenginlik sayesinde Avrupa'nın pek çok yerindeki soylulara bankerlik yaptılar. Bu zenginlikleri, başta Fransa hükümdarı IV. Philippe olmak üzere birçok kesimin düşmanlığını kazanmalarına neden oldu. 1307'de sapkınlık ve ahlaksızlıkla suçlandılar. Suçlamaların bir kısmı doğru olsa bile Tapınak Şövalyeleri'ne yapılan zulmün esas nedeninin zenginliklerine yönelik kıskançlık olduğu anlaşılmaktadır. Kınanmış, zenginliklerine el konulmuş ve bastırılmışlardır. Tarikatın büyük üstadı ve birçok mensubu yakılarak öldürülmüştür.

Tara *İrlanda'nın yüce krallarının County Meath'deki eski taç giyme ve toplanma merkezi. Tara'da tarihi MÖ 2000 civarına kadar giden kalıntılar bulunmuş; salonlar, ayrı odalar ve kaleler olduğuna dair kanıtlara ulaşılmıştır. Buradan çıkan taş sütunun, Tara krallarının tahta çıkma törenlerinde kullanıldığı düşünülmektedir. 4. yüzyılda beş kabile krallığı vardı: Ulster, Meath, Leinster, Munster ve Connaught. Bu krallıklar, kâğıt üzerinde yüce krala (Tara'nın hükümdarı) tabi olduklarını kabul etmişti. Söylenene göre Conn, ilk yüce kraldı ("Ard Ri"). Muhtemelen bir Britanya prensinin oğlu olan Dokuz Rehine Niall, 400 civarında hüküm sürdü. Oğlu Leary, 432'de Aziz Patrick'i kabul etti. Tara'nın 6. yüzyılda terk edildiği anlaşılmaktadır.

Taranaki Savaşları Yeni Zelanda'da *İngiliz-Maori Savaşları'nın önemli bir parçası. 1859'da Vali Browne, Teira'nın (Maori bir toprak sahibi) Şef Wiremu Kingi'nin vetosuna rağmen yaptığı Waitara Nehri kıyısında toprak verme teklifini kabul etti. Arazi etüdüne karşı direniş gösterilince Browne, Waitara'ya asker gönderdi. Pek çok Maori, satın alma işleminin *Waitangi Antlaşması'nı ihlal ettiği gerekçesiyle Kingi'yi destekledi. 1860-1861'de sonuç vermeyen çatışmalar, iki yıllık bir ateşkesin ardından devam etti. Kıyı kesimlerinde Ma-

orilerin direnişi kırıldı ve toprakların çoğuna el koyuldu. İç kesimlerde ise giderek *Pai Marire'nin hâkimiyetine giren Maori direnişi, 1860'lar boyunca sürdü.

Tarık bin Ziyad (700-712 arasında yükseldi) Musa bin Nusayr'ın azat ettiği bir köle olan Tarık bin Ziyad, *Emevilerin Kuzey Afrika valisiydi. 711'de 7 bin askerle İspanya'yı fethetmeye gönderildi. Tarık, bugün ismini taşıyan ünlü kayalıklara, Cebelitarık'a (Tarık Dağı) çıktı. 19 Temmuz 711'de Vizigot Kralı Roderick'i yendikten sonra İspanya'nın yarısını fethetti. 712'de Musa, İspanya'ya geldi ve başarısını kıskandığından onu zincire vurdurdu. Tarık'ın akıbeti bilinmemektedir.

tarım Toprağın ekimi ve toprağın ekimiyle bağlantılı olan hayvan yetiştiriciliğine ve ürünlerin hasadına verilen isim. Avcılık ve toplayıcılığa dayanan ekonomiden yerleşik tarıma geçişi ifade eden "Neolitik devrimin", dünyada birbirinden bağımsız olarak, hemen hemen aynı zamanlarda (yak. MÖ 9000) farklı merkezlerde başladığı düşünülmektedir. Bu geçişi, muhtemelen iklim değişikliği ve nüfus artışı tetiklemiştir. Arkeolojik delillere göre birbirinden bağımsız en az üç merkezde (Yakındoğu, Uzakdoğu ve Orta Amerika) tahıl ekimine dayanan tarımın izlerine rastlanmaktadır. Diğer bazı alanlarda ise (örneğin Peru ve Endonezya) kök sebzelerin ana mahsul olduğu görülmektedir. Sahip olduğumuz en sağlam deliller Yakındoğu'dan elde edilmiştir. Burada MÖ 8000 civarına kadar giden, insanların tarım yoluyla ürettiği arpa ve gernik buğdayı türünden bulgulara rastlanmıştır. Sürüler halinde evcilleştirilmiş hayvanlar (koyun ve keçi gibi) en geç MÖ 7000'den itibaren yetiştirilmeye başlanmıştır. MÖ 5000'den öküz sabanlarının kullanımına dair deliller de vardır. Babil, Mısır, İndus Vadisi ve Çin (yak. MÖ 3000'den itibaren) gibi erken dönem uygarlıklarda büyük çaplı sulama sistemleri geliştirilmiştir.

Tarım faaliyetleri, zaman içinde farklı merkezlerden dünyanın diğer yerlerine yayılarak gittiği bölgelerin koşullarına uyarlandı. Birçok farklı arazi sistemi geliştirildi. Avrupa ve Akdeniz'de tarım, temel olarak uzun yıllar aynı kaldı. Romalı çiftçiler tekerleksiz öküz sabanı kullanıyordu. Sabanın kulağı demir uç veya bıçak şeklindeydi. Tohum ekimini elleriyle yapıyorlar, eğimli bir orak kullanarak hasadı kaldırıyorlardı. Harmanı, harman döveni adı verilen bir el aletiyle gerçekleştirip kabukları ayıklamasını da havaya atmak suretiyle rüzgâra bırakıyorlardı. MS 4. yüzyıldan itibaren, yüksek işgücü girdisiyle, Çin'de fide dikme ve gübre kullanımıyla tahıl üretimi yapılmaya başlandı. Bu seviyeye 19. yüzyıla kadar hiçbir yerde ulaşılamadı. Amerika'da bazı bölgelerde mısır, bazı bölgelerde ise patates ana mahsuldü. Lama yük hayvanı olarak evcilleştirilmiş, alpakadan yün üretilmiş, kobayın ise etinden faydalanılmıştır. Ortaçağ Avrupası'nda, özellikle kuzey kesimlerinde tarımsal faaliyette ilerleme yavaştı. 5-12. yüzyıllar arasında ormanlar yıkılarak veya bataklık ile denizlerin temizlenmesiyle tarım arazileri yaratılıyordu. 13. yüzyılın sonlarından 15. yüzyılın başına kadar ekilebilir arazilerin çoğu sel, kıtlık, salgın hastalıklar ve savaşlar sonucu kullanılmaz hale geldi. Toparlanma 15. yüzyılda yavaş yavaş başladı. 17 ve 18. yüzyılda birkaç gelişme tarımsal üretim ve hayvancılıkta gelişmelere yol açtı. Özellikle, 18. yüzyılda Britanya'da gerçekleşen *Tarım Devrimi çiftçiliğe yeni ve daha etkili yöntemler getirdi. Bunlar arasında başlıca yenilik, Norfolk dörtlü sistemiydi. Bu sistemde tahıl, saman veya mera bitkilerinin üretimi dört yıllık ekim nöbetiyle gerçekleşiyordu. Norfolk dörtlü sisteminin birbirini etkileyen birçok sonucu vardı: Otlayan hayvanlar toprağı gübreliyor ve verimliliğini artırıyordu. Kışın saman, yazın mera bitkilerinin yetiştirilmesi hayvanların daha iyi beslenmesi ve daha üretken olmaları anlamına geliyordu. 18. yüzyılda çiftleştirmeler seçerek yapılmaya başlandı. Ayrıca, Rotherham sabanı (modern sabanın öncülü) geliştirildi. Bunların yanında; harman dövme, doğrama, hayvan besleme, çapalama ve tohum ekme

işlemleri için basit makineler bulundu. Ancak, tarımda makineleşme, yani biçme ve çekme makinelerinin çiftçiler tarafından kullanılmaya başlanması 19. yüzyılın ortalarını bulacaktı. Öte yandan 19. yüzyıl, tarım biliminin de geliştiği bir dönem oldu. İlk kimyasal ve sentetik gübreler bu dönemde ortaya çıktı. Bazı ülkelerde tarım araştırma merkezleri açıldı. ABD, Kanada, Güney Amerika ve Avustralya'da geniş alanlarda kullanılmaya başlandı: Devasa koyun ve inek çiftlikleri kuruldu; buğday tarımına büyük topraklar ayrıldı. Sömürge ülkelerde içki hammaddeleri, kauçuk ve şeker kamışı üretilen plantasyonlar olağanüstü bir hızda yayıldı. Ancak söz konusu yayılmanın yerel tarım faaliyetlerinin gelişimine çok bir etkisi olmadı. Tarıma açılan bu yeni alanlardan elde edilen ucuz gıda maddeleri Avrupa'ya ihraç edildi. 20. yüzyıl, tarım faaliyetlerinde geniş kapsamlı değişikliklere sahne oldu. Tarım makinelerinde buhar gücünün yerini içten yanmalı motorlar aldı. Ulaşım imkânlarının gelişmesiyle birlikte bazı tarım ürünleri dünya pazarlarına açıldı. Yeşil devrim sayesinde gelişmekte olan ülkelerde üretim arttı. 1965'ten 1990'ların başına kadar dünya tahıl üretimi yüzde 70'in üzerinde artış gösterdi. Bu sayede, daha önce sürekli kıtlıklarla boğuşan ve zaten az olan döviz rezervini gıda ithalatına ayırmak zorunda kalan Hindistan, gıda üretiminde kendine yeten bir konuma ulaştı. Üstelik, bağımsız olduğu 1947'den itibaren nüfusunun ikiye katlanmasına rağmen. 1960'lara gelindiğinde tarım kimyasalları çok büyük miktarlarda kullanılmaktaydı. Fakat, rastgele tarım ilacı kullanımının yarattığı tehlike sebebiyle farklı stratejilere yönelimler başladı: Hastalığa bağışık bitki türlerinin çiftleştirme yoluyla üretilmesi ve organik tarımcıların tercih ettiği, ilaçların biyolojik yöntemler kullanılarak denetlenmesi. Bitki türleri üzerindeki genetik gelişmeler ve yoğun hayvan ıslahı, ekili alanların ve hayvan yetiştiriciliğinin gelişmiş ülkelerde önemli derecede yükselmesini sağladı. Diğer yandan genetiği değiştirilmiş gıda üretimi tartışmalara yol açtı. Halkın tepkisi nedeniyle Birleşik Krallık'ta genetiği değiştirilmiş gıda ürünlerinin satışı azalmıştır.

Tarım Devrimi 18. yüzyılda Britanya'da gerçekleşen tarımsal değişimlere verilen isim. Kimi tarihçilere göre tarım halihazırda adım adım değişim sürecindeydi. Fakat, özellikle 18. yüzyıldaki Parlamento kaynaklı *çitlemeyle beraber bu değişim hız kazandı. Ortaçağ ekonomisi, malikâne sistemine dayanıyordu. Açık arazilerde yapılan şerit ekim yöntemi değişime engel oluyordu. Tarım Devrimiyle, sağlam araçlara dayanan büyük çaplı tarıma geçildi. Çalı çırpı ve ortak kullanıma açık yeşil araziler ekilebilir hale getirildi. Daha yüksek yoğunlukta çiftlik hayvancılığı yapılmaya başlandı. Ancak kendini geçindiren büyük bir köylü nüfusunun yerini tarım işçileri aldı. *Ekim nöbeti gibi yeni tarım teknikleri geliştirilmesine; turp ve patates gibi yeni ürünler bulunmasına ve çayırların iyileştirilmesine ciddi önem verildi. Vikont *Townshend (1674-1738) ve Leicester Kontu Thomas Coke, ekim nöbetinin benimsenmesinde ve yayılmasında başı çekti. Jethro Tull'un (1674-1741) tohum ekme araçları ve Robert Bakewell'in çiftlik hayvancılığındaki ilerlemesi de büyük etki yarattı.

tarih öncesi Yazılı kayıtlar tutulmaya başlamadan önceki zamanın tarihine verilen isim. İlk insan toplumlarına ilişkin tek delil kaynağı arkeolojidir. Tarih öncesi, ilk insansılar ile *Homo sapiens* türünün ortaya çıkmasından başlayarak çok geniş bir dönemi incelemekte olup *Taş Çağı (*Paleolitik, *Mezolitik ve *Neolitik), *Tunç Çağı ve *Demir Çağı olarak üçe ayrılır. Bu çağların belirlenmesinde yazılı kayıtların yaklaşık MÖ 3000'de Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıktığı varsayımı temel alınmıştır.

tarihyazımı (veya **historiyografi**) Tarih çalışması ve yazımına verilen isim. Geçmişte yaşanan olayların kaydedilmesi ve yorumlanması, sözlü gelenekle nesilden nesile aktarılan efsanelerin yeniden anlatılmasıyla

başladı. Homeros'un (yak. MÖ 800'lerde yaşadı) epik şiirleri, bir sözlü tarih anlatımıydı. Öte yandan Antik Yunan'ın klasik çağında *Herodotos ve *Thukudides, kendi dönemlerine dair tarihsel anlatılar kaleme aldı. Çin'de *Sima Qian (yak. MÖ 145-yak. 85) "Çin Tarihinin Babası" olarak bilinir. Başta *Tacitus, *Livius ve *Suetonius başta olmak üzere Romalı tarihçiler, daha sonraki Ortaçağ ve Rönesans tarihçilerine örnek olacak eserlere imza attı. Arap dünyasında Taberî (838-923), dünyanın yaradılışından 915'e kadar tarihini ele aldığı *Tarihu't-Taberi* isimli eseri yazdı. *İbn Haldun (1332-1406) da Müslüman Kuzey Afrika'yı inceleyen ve tarihi çözümlemeye dair önemli teoriler geliştirdiği *Kitabü'l-İbar* (İbretler Kitabı) isimli bir eser verdi. Ortaçağ Avrupası'nda tarih, okumuş ruhban sınıfı tarafından yazılıyor (*Bede), genellikle kroniklerden oluşuyordu (*Anglosakson Tarihi, *Froissart). 15 ve 16. yüzyıllarda İtalyan tarihçiler *Machiavelli ve *Guicciardini, devlete ve hükümdarlara dair siyasi incelemeler yazdı. 18. yüzyılda *Aydınlanma, tarihyazımına akılcı ve kuşkucu bakışı getirdi. *Gibbon'un *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* kitabı gibi şaheserler bu dönemde üretildi.

19. yüzyılın başında Alman tarihçiler Barthold George Niebuhr (1776-1831) ve Leopold von Ranke (1795-1886) tarihyazımını dönüşüme uğrattı. "Nasıl oldu?" sorusuna cevap arayan Ranke, eleştirel değerlendirmeye açık birincil kanıtlara dayanan tarihsel araştırma yöntemiyle yeni standartlar ortaya koydu. Gerçi dar milliyetçi olan bu "bilimsel tarih" anlayışı, kaynakların sistematik olarak toplanmasının ve konularına göre ayrılmasının (örneğin *Monumenta Germaniae Historicae*, 1825-1925) ve daha titiz bir akademik eğitimin yolunu açtı. Söz konusu yaklaşım Britanya'da daha yavaş gelişti. Burada tarihyazımına Thomas Babington *Macaulay'ın edebi Whig geleneği hâkimdi. "Bilimsel tarih" anlayışının bir diğer biçimi, tarihin temelinde genel yasaların olduğunu düşünen pozitivizmdi. Pozitivizm'in öncüsü Fransız tarihçi Auguste Comte'ydi (1798-1857). Diyalektik materyalizm teorisinde Karl *Marx, buna benzer şekilde bir genel yasa belirlemişti. Marx'a göre sınıf mücadeleleri değişimi getiriyordu. Marx'ın toplumun ekonomik altyapısına dikkat çekmesi, dar siyasi yorumlara meydan okuyordu. Bu meydan okuma, 20. yüzyılda da devam etti. 1929'da Lucien Febvre (1878-1956) ve Marx Bloch (1836-1944) tarafından kurulan *Annales d'histoire économique et sociale* dergisinde ortaya konulan Annales yaklaşımı, Fernand Braudel'in (1902-1983) eserleriyle ilerletildi. Bu yaklaşımın amacı insanların eylemlerini belirleyen yapıların anlaşılması, yani "topyekûn tarihe" ulaşılmasıydı. Ayrıca psikoloji ve diğer sosyal bilimlerden yararlanılarak tarihte "zihniyetler" de araştırılıyordu. Bilgisayarların geliştirilmesiyle nicel teknikler; ekonomi, nüfus ve toplum tarihçileri için önemli bir yer tutmaya başladı. Ancak "kliometri" denilen istatistik teorisine tam olarak güven duyanların sayısı azdı. Bunlardan biri Robert W. Fogel (1926-2013), tarihin ilham perisi Kleio'nun matematiksel nesnelliğe sahip olduğunu iddia ediyordu. Christopher Hill (1912-2003), Eric Hobsbawm (1917-2012) ve E. P. Thompson (1924-93) gibi Britanyalı Marksist tarihçiler, bütün neden sonuç ilişkilerini açıklayan bir altyapı olduğuna dair katı dogmayı reddetti. Bu isimler, Marksist fikirleri yaratıcı bir şekilde düşünce tarihine ve "aşağıdan tarih" anlayışına uyguladı. Tarihte kadının rolü üzerine çalışmalar, 1960'ların kadın hareketi tarafından ana akım tarihin parçası olarak geliştirildi. Bu çalışmalar, tarihin alanını toplumsal cinsiyet konularıyla genişletti. Tüm bunlara karşın siyasi tarihe olan ilgi kuvvetli bir şekilde sürdü. Özellikle A. J. P. Taylor (1906-90) veya Sir Geoffrey Elton'un (1921-94) ampirik yaklaşımı buna örnek olarak gösterilebilir. Bu isimler de bireylerin rolünü ve beklenmeyen olayların önemini vurgulamıştır.

Tarquinius Roma'nın beşinci ve yedinci Etrüsk kralları **Priscus** (MÖ 616-579) ve **Superbus**'un (MÖ 534-510) ismi. İki kral da efsanelere konu olmuştur. Hikâyeler genellikle sembolik olup monarşinin çürümüşlüğünü yeni *Roma Cumhuriyeti'nin idealizmiyle karşılaştırmaktadır. Bu dönemden itibaren "kral" kelimesi, Romalılar tarafından siyasi yozluk ifadesi olarak kullanılmıştır.

Tasman, Abel (**Janszoon**) (1603-yak. 1659) Hollandalı gemici. 1642'de Anthony van Diemen (1593-1645, Hollanda Doğu Hint Adaları Genel Valisi) tarafından Avustralya denizlerini keşfetmeye gönderildi. Aynı yıl Van Diemen Toprakları ismini verdiği Tazmanya'ya ve Yeni Zelanda'ya ulaştı. 1643'te Tonga ve Fiji'ye geldi. 1644'te düzenlediği ikinci bir seyahatte Avustralya'nın kuzey kıyılarındaki Carpentaria Körfezi'ne vardı.

Taş Çağları Metallerin henüz keşfedilmediği ve taşın silah ve çekiç, kesme ve doğrama işlevli araçlar ile daha sonraları mızrak ucu yapımında kullanıldığı geçmiş dönemlere verilen isim. Sert ve ince taneli taşlar, parçalama işlemi için en uygun malzemeydi. Her ne kadar çevrede mevcut malzemeler ilk tercih olsa da zaman zaman özel amaçlar için ihtiyaç duyulan taşlar uzun mesafelerden getiriliyordu. Bu durum, 2 milyon yıl önce yaşamış Doğu Afrika'da Olduvai Boğazı ve Koobi Fora'daki ilk alet yapan insanlar için dahi geçerliydi. Çakmak taş, özellikle Avrupa'da pullu taş aletlerle birlikte anılmasına karşın çakmak taşa pek rastlanmayan Afrika'da kuvars, çört ve bazalt ile obsidyen (doğal cam) gibi volkanik kayalar, ilk Avrupalılar çakmak taşını kullanmadan çok daha önce kullanılan malzemelerdi. Avrupa'da üç taş çağı kabul görmektedir: Eski Taş Çağı (*Paleolitik), Orta Taş Çağı (*Mezolitik) ve Yeni Taş Çağı (*Neolitik). Dünyanın başka yerleri için farklı alt devirler de kullanılmaktadır. Taş Çağları'nın ardından *Tunç ve *Demir Çağları gelmektedir. Tarih öncesini bu şekilde araç gereçlerde kullanılan ana malzemeye (taş, tunç ve demir) dayanarak birbirini izleyen üç aşamaya bölme yöntemi (Üç Taş Sistemi) ilk defa 1819'da Danimarka'da arkeolojik bulguların sınıflandırılmasında kullanıldı. Yöntem başka ülkelere yayıldıkça söz konusu üç çağı da kendi içinde bölme ihtiyacı doğdu. Tarım ortaya çıkana kadar bütün insan toplumları avcılık ve toplayıcılıkla yaşamını sürdürdü.

Tata Hindistan'da Parsi bir ticaret ve sanayi ailesi. Günümüzde Hindistan'ın en önemli iki ailesinden (*Birlalarla birlikte) biridir. Aile, Uzakdoğu ticaretiyle işe başlasa da faaliyetlerini çeşitlendirdi. Cihangir Ratanji Dadabhai Tata (1904-93) zamanında, daha sonra Air India adını alacak bir havayolu şirketi kuruldu. Onun yeğeni Ratan Tata (1937-); çelik imalatı (Corus Group, 2007), taşıt imalatı (Jaguar, Land Rover, 2008) ve diğer alanlarda önemli satın alımlar yaparak Tata Group'u dünya çapında bir şirkete dönüştürdü.

Tatarlar Birkaç Orta Asya halkına verilen genel isim. Yüzyıllar boyunca Tatarlar, Asya ve Avrupa'daki uygar halklara tehdit oluşturdu. Sürekli uzun mesafeler arasında hareket halinde olan bu halklardan bazıları için Moğol, Türk, Kıpçak gibi daha özel isimler de kullanılmıştır. Tatarlar, birbiriyle akraba çeşitli Türk ve Moğol dilleri konuşmaktadır. Daha özelde "Tatarlar", 15. yüzyılın başında Ming İmparatoru *Yongle'nin yenilgiye uğrattığı Amur'un güneyinde yaşayan kabilelere de denmektedir. 1250 civarında Moğollarla temas kuran papalık elçilerinin hepsi, Moğolları Tatar olarak anmıştır. Bunun nedeninin Yunan mitolojisinde ölülerin gittiği cezalandırma yeri olan Tartarus'la bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Öte yandan Tatar ismi, *Altın Orda Hanlığı için de kullanılmıştır. Dinyeper Nehri kıyısındaki Kazakların (aslen "özgür kimseler" anlamında Kasaklar) bir kısmı da Tatar'dır. Sonraları Rusya'da Türk kökenli herkese Tatar denmeye başlanmıştır.

15. yüzyılda Kırım Tatarları bağımsız bir hanlık kurdu ve 1783'te Rusya tarafından ilhak edilene kadar bu devlet, *Osmanlı Türklerine bağlı kaldı. Volga Tatarlarının hanlıkları, 16. yüzyılda Rus hâkimiyetine girdi.

Taylor, Zachary (1784-1850) ABD'li Whig Partisi üyesi devlet adamı, 12. ABD başkanı (1849-50). Meksika'yla yapılan savaşta (1846-48) kazandığı zaferlerden sonra milli kahraman oldu. Devlet başkanlığı döneminde Kaliforniya'yı özgür bir eyalet (köleliğin olmadığı) olarak Birlik'e kabul etme arzusundan ötürü Kongre'yle ters düştü. Sorun çözülemeden görevi başında hayatını kaybetti.

Tayvan (resmi adı Çin Cumhuriyeti)

Başkent:	Taipei
Yüz ölçümü:	35.890 km²
Nüfus:	23.299.716 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Yeni Tayvan doları = 100 sent
Dini yapısı:	%93,0 Budist-Taoist karışımı; %4,5 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%84,0 Tayvanlı; %14,0 Anakara Çinlisi; %2,0 yerli (Endonezyalı)
Diller:	Mandarin Çincesi (resmi), Çince lehçeleri
Uluslararası kuruluşlar:	Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Çin'in güneydoğu kıyısı açıklarında bir büyük ada ve birkaç küçük adadan oluşan bir ülke (dünya ülkelerinin çoğu tarafından tanınmamakta ve BM üyeliği bulunmamaktadır).

Fiziki Ana ada, kuzeyden güneye 370 kilometre uzunluğunda, batıdan doğuya 130 kilometre genişliğindedir. Boydan boya yüksek dağların uzandığı ülke; sık kafur, meşe, servi ve sedir ormanlarıyla kaplıdır. Dağlar doğuda Pasifik Okyanusu'na dik uzanır.

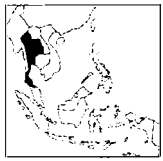
Ekonomi Tayvan'ın sınai büyümesi, başta elektronik (özellikle bilişim teçhizatı), makineler ve petrokimya ürünlerinin ihracatıyla gerçekleşmiştir. Diğer sanayi kolları arasında tekstil, demir-çelik, taşıtlar ve tüketici ürünleri bulunur. Tarım sektörü küçük olup pirinç, sebze, meyve ve çay üretimi yapılır.

Tarih Portekizli kâşifler, Tayvan'a **Formosa** ("Güzel Ada") ismini vermişti. Çinli olmayan seyrek bir nüfusa sahip Tayvan, uzun süre Çin ve Japonya'nın korsanlık üssüydü. 17. yüzyılda Hollandalılar (1624) ve İspanyollar (1626) adada ticaret merkezleri kurdu. 1642'de Hollandalılar, İspanyolları adadan sürdü. 1644'te *Ming hanedanının çöküşünden sonra *Qing hanedanı karşıtları adaya yerleşmeye başladı. 1661'de bir Ming vatanseveri olan "Koxinga" (Zheng Chenggong), Hollandalıları adadan çıkardı. 1683'te Qing tarafından fethedilen Tayvan, ilk kez Çin'in parçası oldu. Adanın asıl sakinleri ile Çinli yerleşimciler arasındaki mücadele, 19. yüzyılda da devam etti. 1895'te Tayvan, Şimonoseki Antlaşması sonucunda Japonya tarafından işgal edildi ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Japon hâkimiyetinde kaldı. Eylül 1945'te ada, *Jiang Jieshi'nin (Çan kay-şek) Çin ordusunca işgal edilse de Jiang'ın valisi Chen Yi'nin yönetimine duyulan öfke, bir isyana yol açtı. İsyan, silahla bastırılmak zorunda kaldı. 1948'de *Çin İçsavaşı *Guomin Dang'ın aleyhine dönmeye başlayınca Jiang'ın hükümetini Tayvan'a taşımak için gerekli düzenlemeler yapıldı. Ertesi yıl bu süreç tamamlandı ve 1950'ye gelindiğinde iki milyon civarında mülteci de adaya ulaşmıştı. Askeri olarak ABD tarafından desteklenen Tayvan, Çin Cumhuriyeti adı altında komünist Çin'den bağımsızlığını korudu. Ayrıca ülke, 1971'de çıkarılana kadar Birleşmiş Milletler'de Çin'in tek temsilcisiydi. Jiang Jieshi, 1975'teki ölümüne

kadar Tayvan'ın devlet başkanlığını sürdürdü. Onun ardından Jiang Jingguo göreve geldi. 1988'de Jiang Jingguo'nun ölümü üzerine devlet başkanlığını Lee Teng-hui devraldı. 1950'lerden beri Tayvan, olağanüstü bir sanayileşme sürecinden geçti ve dünyanın en büyük sanayi ülkeleri arasına girdi. 1986'da yeni siyasi partilerin kurulması yasal hale getirilse de bu partilerin politikalarını denetleyen katı kurallar getirildi. 1949'dan beri yürürlükte olan sıkıyönetimin yerine 1987'de daha hafif Milli Güvenlik idaresi devreye girdi. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında gerçekleştirilen demokrasi yanlısı gösteriler, yeni siyasi reformlar yapılmasına neden oldu. 1949'dan beri ilk defa 1992'de düzenlenen tam çok partili seçimlerden Guomin Dang zaferle çıktı. Guomin Dang, tutarlı bir şekilde Tayvan'ın tam bağımsızlığına karşı çıkmakta ve anakaradaki rejimin komünizmi reddetmesi kaydıyla anakarayla birleşmeyi amaçlamaktadır. İki ülke arasında zaman zaman müzakereler yürütülse de genellikle sonuç alınamamıştır. Buna karşın Tayvan, 1991'de komünist Çin'le savaş halini sona erdirdi. 1993'te ekonomik ve toplumsal meseleler üzerine gelecekte yapılacak müzakereler için resmi bir çerçeve üzerinde anlaşılsa da ilişkiler gerginliğini korudu. 1996'da Tayvan'ın ilk demokratik devlet başkanlığı seçimini görevdeki Lee Teng-Hui kazandı. Fakat 2000'de muhalefetteki İlerici Demokrat Parti'nin lideri Chen Shui-bian'ın devlet başkanı seçilmesiyle Guomin Dang'ın hâkimiyeti sona erdi. Chen, 2004'te az bir farkla yeniden seçilmesine karşın Guomin Dang, 2008'de Ma Ying-jeou'yla devlet başkanlığını yeniden elde etti. 2010'da Çin'le bir ticaret anlaşması imzalandı.

Tayland (eskiden Siyam)

Başkent:	Bangkok
Yüz ölçümü:	513.120 km²
Nüfus:	67.448.120 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 baht = 100 satang
Dini yapısı:	%93,6 Budist; %4,9 Müslüman; %1,2 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%95,9 Tay; %2,0 Birmanyalı
Diller:	Tayca (resmi), Birmanca, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da bir ülke. Komşuları Myanmar (Birmanya), Laos ve Kamboçya ile güneyde Malezya'dır.

Fiziki Ülke, Malay Yarımadası'nın yarısından fazlası boyunca uzanır. Tayland'ın kuzeyi ile güneyi arasındaki mesafe 1600 kilometrenin üzerindedir. Kuzey kesimleri dağlık ve sık ormanlarla kaplıdır. Orta bölümlerde Tayland Körfezi'ne dökülen nehirlerin dizildiği büyük, alçak bir ova bulunmaktadır. Bu ovada yoğun bir şekilde görülen çeltik tarlalarında hem pirinç hem de balık üretimi yapılmaktadır. Daha güneyde ise kauçuk yetiştirilir.

Ekonomi Ülke ekonomisi 20. yüzyılın sonlarına kadar tarıma dayalıydı. Buna karşın günümüzde sanayi, Tayland'ın GSYİH'sinin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Son yıllarda ülkede istikrarlı bir ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyümenin temelinde elektronik, tarım ürünleri, taşıtlar ve yedek parçalar ile işlenmiş gıda ürünlerinin ihracatı yatmaktadır. Diğer sanayi kolları arasında turizm, tekstil ve giyim bulunur. Bir zamanlar birincil ihraç kalemi olan pirinç, hâlâ en önemli ekim ürünü olmayı sürdürmektedir.

Tarih Şan ve Lao halklarıyla akraba olan Tayların kökleri Çin'in güneybatısındaki Yunnan bölgesine dayanmaktadır. Tay ismi "özgür" anlamına gelmektedir. *Moğol baskısı, Tayların Yunnan'dan güneye doğru hareketini hızlandırdı. Taylar, daha önceden *Kmer hâkimiyetinde olan Sukhotai ve Chiengmai'de krallıklar kurdu. *Theravada Budisti olan Taylar, bir Hint alfabesi benimsemiştir. 1350 civarında Ayuthia, yeni kurulan Tay krallığının başkenti oldu. Krallık, uzun çarpışmaların ardından 1431'de *Angkor'u ele geçirdi. Ayuthia, Kamboçya'nın büyük bir bölümüne ve zaman zaman Tenasserim ve Kuzey Malaya'ya egemen oldu. Ayuthia'nın beyaz fillerine göz diken Birmanya krallarıyla yapılan savaşlarda Tay topraklarında kalıcı bir kayıp yaşanmadı.

Ayuthia'da faaliyet gösteren ilk Avrupalılar arasında Fransızlar başta geliyordu. 1684'te Tay elçileri, XIV. *Louis'e filler, gergedanlar ve altın oyma bir mektup sundu. 1767'de nihayet Birmanyalılar, Ayuthia'yı yıktı. Yaklaşık 1777'de General Taskin önderliğindeki kuvvetler, Birmanyalıları Siyam'dan çıkardı. Taskin'in halefi General Çakri (müstakbel I. Rama), Çakri Hanedanı'nı kurarak Bangkok'u başkent yaptı. Çakri hanedanı, *Laos ve Kuzey Malaya topraklarının çoğuna hâkim oldu ve uzlaşma politikası izleyerek ülkenin bağımsızlığını korumayı başardı. Bu çerçevede hanedanın Laos ve Kamboçya'daki vasal devleti, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında Fransa'ya bırakıldı. Mongkut (1851-68) ve *Chulalongkorn'un (1868-1910) hükümdarlık dönemlerinde Tayland hem idari hem de ekonomik alanda önemli bir çağdaşlaşma atılımı yaptı. Bu çağdaşlaşma süreciyle ortaya çıkan orta sınıf, mutlak monarşi yönetiminden rahatsız olmaya başladı. 1932'de yaşanan ekonomik krizin sonucunda kansız bir darbe gerçekleşti. Çakri hanedanı tahtını korumasına karşın iktidar anayasal hükümetin eline geçti. Tayland, II. Dünya Savaşı'nda her ne kadar teknik olarak Japonya'yla müttefik olsa da Japon kuvvetlerine karşı uzun soluklu gerilla direnişi sayesinde Batı'yla dostluğunu da sürdürdü. 1970'lerin başına kadar ülke, esas olarak ordu tarafından yönetildi. Mareşal Pibul Songgram, 1946-1957 arasında neredeyse şahsi bir hâkimiyet kurdu. Şiddetli isyan hareketleri, 1973'te sivil hükümete kısmi bir geçiş yaşanmasına yol açtı. Ardından 1974'te demokratik bir anayasa yürürlüğe girdi. Ancak, özellikle Kamboçya sınırındaki komünist saldırı tehdidi, ordunun belirgin bir etki sürdürmesine imkân verdi. 1991'deki askeri darbenin arkasından General Suchinda Kraprayoon başbakanlığa atandı ve bir askeri baskı düzeni kuruldu. Bunun sonucunda çıkan isyanlarda bazı göstericiler tutuklandı; bazıları öldürüldü. Daha sonra, Kral Bhumibol, ülkeyi yeniden istikrara kavuşturmayı başardı. Suchinda istifa etti ve siyasi partiler yeniden yasal hale getirildi. Eylül 1992'de düzenlenen seçimleri, demokrasi yanlısı partilerin oluşturduğu koalisyon kazandı ve Demokrat Parti'nin lideri Chuan Leekpai başbakan oldu. 1996'daki seçimlerin ardından Chavalat Yongchaiyudh başbakanlık koltuğuna otursa da Chuan Leekpai, 1997 mali krizinin hemen sonrasında yeniden iktidara geldi. Zengin bir iş insanı olan Taksin Shinawatra, 2001 ve 2005'te başbakan seçildi. Fakat Shinawatra'nın görevini suiistimal ettiğine dair yapılan suçlamalar, 2006'da yeni bir seçim gerçekleştirilmesine neden oldu. Muhalefet partilerinin boykot ettiği seçimler, sonrasında geçersiz ilân edildi. 2006'nın ilerleyen aylarında Taksin, askeri bir darbeyle devrildi. Bu tarihten beri ülke siyasetine Taksin taraftarları ile karşıtları arasındaki mücadele damgasını vurmaktadır. İki taraf da büyük kitle eylemleri düzenlemektedir. 2011'de Taksin'in kız kardeşi Yingluck Shinawatra başbakan oldu. Buna karşın 2014'te Anayasa Mahkemesi, görevini suiistimal ettiği gerekçesiyle Yingluck Shinawatra'nın seçimlerde aday olamayacağına hükmetti. Ardından ordu yönetime el koydu ve sıkıyönetim ilân etti. Askerler, bunun geçici bir önlem olduğunda ısrarcıydı. Tayland, 2004'teki *Hint Okyanusu Tsunamisi'nden ağır bir şekilde

etkilendi ve 8 binin üzerinde insan hayatını kaybetti.

Tawhiao Maori Kral *Potatau'nun oğlu ve *Kingitanga hareketinin lideri (1860-94). İkinci *İngiliz-Maroi Savaşı'nda halkına önderlik etti. 1868'deki ateşkesin ardından "Kral Ülkesi" sınırlarında her an bozulabilir bir barış hali vardı. Hükümet bir demiryolu inşa etmeye girişince Maorilere tavizler verildi. 1883'te Tawhiao, Aşağı Waikato'ya döndü ve el konulan toprakların geri verilmesi ve Maori şeflik otoritesinin (*rangatiratanga*) tanınması için mücadele etmeyi sürdürdü.

Te Kooti Rikirangi Te Turuki (yak. 1830-93) Maroi ruhani önder. Aitanga-a-Mahaki kabilesinin mensubu olan Te Kooti, 1865'te *Pai Marire ve hareketin militan kanadı Hau-hau'yla işbirliği yapmakla suçlandı ve Chatham Adaları'na sürüldü. Sürgündeyken Pai Marire tören ve inançlarıyla benzerlikler içeren Ringatu hareketini kurdu. 1868'de destekçilerinden bazıları kaçarak bir devlet gemisini ele geçirdi ve geri döndü. Orduyla karşı karşıya gelen Te Kooti, Poverty Bay'daki yerleşime saldırarak birkaç Avrupalı ile pek çok işbirlikçi Maori'yi öldürdü. Ardından yaşanan kovalamaca ve çarpışmalar, 1872'de Te Kooti'nin af dileyerek "Kral Ülkesine" sığınmasına kadar devam etti. Ringatu Kilisesi bugün hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Te Puea Herangi (veya "Prenses" Te Puea) (1883-1952) Maori Kralı *Tawhiao'nun yeğeni. Maori dili ve kültürü üzerine etraflı bir eğitim alan Te Puea, *Kingitanga hareketinin yönetimini ele aldı. Auckland'ın güneyinde önemli bir *marae* (toplumsal, siyasi, kültürel ve ruhani merkez) olan Turangawaewae'yi inşa etti. Kingitanga'nın Yeni Zelanda hükümeti tarafından tanınmasını sağladı. Te Puea'nın önderliğiyle Maori değerleri ve kurumları güçlenirken başta ticarete yönelik çiftçilik ve eğitim alanları olmak üzere Avrupa etkisi kontrol altına alındı.

Te Whiti Maorilerin dini önderi (yak. 1820-1907). 1877'de Britanya hükümeti yetkilileri, *Waitangi Antlaşması'nda güvence altına alınan yerlilere ait yerleşimleri kurmaksızın Güney Taranaki'de arazi etütleri yapmaya başladı. Bunun üzerine Te Whiti, bir pasif direniş başlattı. Te Whiti, kesintisiz pasif direniş yoluyla başarının geleceği kehanetinde bulunuyordu. Bunun üzerine 2000 insan, Te Whiti'nin Parihaka'daki yerleşimine akın etti. 1881'de devlet güçleri, Te Whiti'yi tutuklayarak yerleşimi dağıttı. Te Whiti, bir yıllık gözaltı sürecinin ardından Parihaka'yı yeniden inşa etti ve çağdaşlaştırdı. Te Whiti'nin öğretileri burada yıllar boyunca geliştirildi.

Teapot Dome Skandalı (1922-24) ABD'de Başkan *Harding'in çevresindeki "Ohio çetesinin" dolandırıcılık girişimi. Skandalın nedeni, Wyoming eyaletindeki Teapot Dome petrol rezervlerinden ABD donanmasına teslim edilmek üzere çıkarılan petrolün Mammoth Oil Company şirketine aktarılmasıydı. İkinci hortumlama olayı da Kaliforniya eyaletindeki Elk Hills'ten çıkarılan petrolün Pan-American Petroleum and Transportation Company şirketine verilmesiyle yaşandı. İçişleri Bakanı Albert B. Fall'ın skandaldaki dahli, 1922-1924 yıllarında Montana Senatörü Thomas J. Walsh tarafından tam olarak ortaya çıkarılmadan Harding hayatını kaybetti. Fall, 100 bin dolarlık bir rüşvet kabul etmekten suçlu bulunarak hapse atıldı (1929-32).

Tecumseh (yak. 1768-1813) Ohio Vadisi'nde bir Amerikan yerli kabilesi olan Şavnilerin şefi. Tecumseh, beyazların batıya doğru genişlemesinin karşısındaki en büyük güç olarak ortaya çıktı. Amerikan yerlisi topraklarının tamamının ortak miras olduğunu, kabilelere tek tek parçalı bir şekilde dağıtılamayacağını düşünüyordu. Üvey kardeşi Peygamber **Tenskwatawa**'yla birlikte, yerleşimcilerle barış müzakereleri yapmak için bir kabileler konfederasyonu kurdu. Söz konusu konfederasyon, 1811'de *Tippecanoe Muharebesi'nde yenilgi-

ye uğratıldı. Ardından Tecumseh, *1812 Savaşı'nda Britanya'yla saf tuttu; ancak 1813'te *Thames Muharebesi'nde öldürüldü. Tecumseh'in ölümü, Ohio Vadisi'ndeki Amerikan yerlisi direnişin sona erdiği anlamına geliyordu. Britanya'nın bağladığı maaşla Kanada'ya dönen Tenskwatawa, 1826'da geri dönerek önce Missouri, daha sonra Kansas'a sürülen Şavnilere eşlik etti ve 1837 civarında burada öldü.

Teklik Yasaları (İngilizcesi **Acts of Uniformity**) İngiltere'de Anglikan Komünyonu'nun hukuk ve öğreti temelini korumak üzere çıkarılan bir dizi yasa. Yasaların ilki (1549) Ortak Dua Kitabı'nı kilise ayinlerinde zorunlu kıldı ve buna uymayan din adamlarına ağır cezalar öngördü. İkincisi (1552) Dua Kitabı'nın düzenlenmiş bir halini yürürlüğe soktu. Kitabın bu yeni halinde daha Protestan bir üslup benimsenmişti. Öte yandan yine bu yasayla İngiltere Kilisesi'ne karşı gelenlere cezalar getirildi. I. *Mary, sözü edilen iki yasanın da geri çekilmesini sağladı. Ancak üçüncü bir yasayla (1559) yeni bir Ortak Dua Kitabı belirlendi. Ayrıca kiliselere gitmeyenlere haftalık para cezaları kesilmeye başlandı. Dördüncü Teklik Yasası'yla (1662), Dua Kitabı'nın tekrar gözden geçirilmiş başka bir hali zorunlu yapıldı. Bu yasayı ihlal eden 2000 civarında din adamı maaşından oldu ve Anglikan-*Nonkonformist ayrışması ortaya çıktı.

teknoloji Ticari ve sınai amaçlar için kullanılan mühendislik ve uygulamalı bilim teknikleri. Metallerin eritilmesi ve işlenmesi, tekstil ürünlerinin eğirilmesi ve dokunması, kil ısıtma gibi pek çok temel teknoloji, henüz bilim kavramı ortaya çıkmadan çok önce, uygarlığın başlangıcında deneme yanılma yoluyla geliştirildi. MÖ 3000 civarında Mısır ve Mezopotamya'da ilk büyük uygarlıkların ortaya çıkmasıyla birçok yeni teknoloji keşfedildi. Bunların arasında sulama sistemleri, yol ağları ve tekerlekli taşıtlar ile resimli yazı biçimleri ve yeni inşa teknikleri vardı. Daha sonra Yunanistan ve Roma; 7-10. yüzyıllar arasında Arap İmparatorluğu; Amerika kıtasında Maya, Aztek ve Toltek başta olmak üzere diğer uygarlıklar önemli teknoloji merkezleri haline geldi. 16. yüzyılın ortalarında Bilimsel Devrim'in başlamasıyla teknolojik değişimin odağı Avrupa'ya kaydı.
17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde teknoloji esas olarak mühendislikten ibaretti. 19. yüzyılda bilim; elektrik üretimi ve dağıtımı, fotoğraf gibi pek çok yeni teknoloji yaratmaya başladı. Bu eğilim 20 yüzyılda da devam etti. Özellikle yeni taşıtlar, petrokimya sanayisi, plastik, radyo-televizyon, ses kayıt ve üretimi, sentetik elyaflar, çok çeşitli ecza ürünleri, nükleer enerji ve bilgisayar ve bilişim teknolojileri (*bkz.* BİLİŞİM DEVRİMİ) bu dönemin öne çıkan teknolojik gelişmeleriydi. 1970'lerden beri kirliliğin artması ve enerji kaynaklarının azalması, kamuoyunu giderek daha da fazla endişelendirmektedir. Bu da yenilenebilir enerji kaynakları, hammaddelerin geri dönüşümü ve enerjinin muhafaza edilmesi gibi konulara yoğunlaşan alternatif teknolojilerin artmasına yol açmaktadır. Son dönemde ise genetik mühendisliği (bitki veya hayvan genlerinin bir meta üretmek veya sınai bir sürece katkıda bulunmak üzere modifikasyonu) ve nanoteknolojide (maddeleri atom düzeyinde kontrol edebilen imalat teknikleri) atılımlar yapıldı.

Teksas Cumhuriyeti (1836-45) ABD'nin güneybatısında kısa ömürlü bağımsız bir cumhuriyet. Daha önce Teksas bir tek İspanyollar tarafından sömürgeleştirilmiş, onda da pek etkili bir sömürge yönetimi kurulamamıştı. 1821'de Meksika hükümeti, Stephen Austin'e ABD'li yerleşimcileri bölgeye getirme yetkisi tanıdı. Meksika egemenliğinden bağımsız olma yönünde baskı artınca 1835-1836'da bir isyan patlak verdi. *Alamo'daki yenilginin arkasından *Houston komutasındaki Teksas kuvvetleri, *San Jacinto'da Meksikalı General *Santa Anna'yı esir aldı. Ardından ilân edilen bağımsız Teksas Cumhuriyeti, ABD tarafından "Yalnız Yıldız" eyaleti

olarak tanındı. Neredeyse on yıl varlığını sürdürdükten sonra Teksas Cumhuriyeti, 28. eyalet olarak Birlik'e kabul edildi. Bu hamle, ertesi yıl (1846) *Meksika-Amerika Savaşı'nın çıkmasına katkıda bulundu.

Tellülkebir Muharebesi (12-13 Eylül 1882) Britanya ile Mısır kuvvetleri arasında Kahire'nin 83 kilometre doğusunda yaşanan bir muharebe. Sir Garnet Wolseley komutasındaki Britanya askerleri, *Arabi Paşa önderliğindeki Mısır ordusunu mağlup etti. Ertesi gün Kahire düştü. Böylece Britanya'nın Mısır'ı fethi kesinleşmiş oldu.

Temmuz Devrimi (1830) Fransa'da gerçekleşen bir isyan. Ayaklanma, X. *Charles'in 25 Temmuz fermanlarını yayımlamasıyla başladı. Fermanlar; basın özgürlüğünü askıya alıyor, yeni kurulan meclisi dağıtıyor, seçmen sayısını azaltıyor ve krala kararnamelerle ülkeyi yönetme imkânı veriyordu. Charles karşıtları Paris'te barikatlar kurdu. Beş günlük sert sokak çatışmalarının ardından Charles, tahtı bırakmak zorunda kaldı. Orleans Dükü *Louis Philippe, "Fransızların Kralı" olmaya davet edildi. Bu unvan, geleneksel "Fransa Kralı" unvanının yerini almıştı. Louis Philippe'nin tahta çıkışı, anayasacı liberal kuvvetlerin keyfi ve mutlakıyetçi yönetime karşı zaferini simgeliyordu.

Temmuz Komplosu (20 Temmuz 1944) Adolf *Hitler'e suikast komplosu. Almanya'da Nazi rejimine inancını yitirmiş kıdemli subayların sayısı giderek artıyordu. Bu subaylar, Hitler'e suikast düzenlenmesi ve Müttefikler'le barış koşullarını müzakere etmeye hazır alternatif bir hükümetin kurulması gerektiğini düşünüyordu. 1943'ün sonlarında planlar yapıldı. Temmuz 1944'ten önce birkaç başarısız girişimde bulunuldu. Suikast planı, Kont **Berthold von Stauffenberg** tarafından hayata geçirildi. Stauffenberg, Hitler'in Rastenburg'daki karargâhına bir bomba bırakmıştı. Bomba patladığı ve dört kişiyi öldürdüğü halde Hitler sağ kaldı. Başarılı olduğu kanaatinde olan Stauffenberg, uçakla Berlin'e gitti. Komploculaların amacı, Berlin'deki Yüksek Komutanlık karargâhlarına el koymaktı. Fakat bu amaca ulaşılamadan Hitler'in hayatta kaldığı haberi geldi. Bir karşı hamleyle komployа karışan yaklaşık 200 kişi tutuklandı. Tutuklananlar arasında Stauffenberg ile generaller Beck, Olbricht ve von Tresckow vardı. Bu isimlere daha sonra Friedrich Fromm da eklendi. Komplocular kurşuna dizildi, asıldı veya bazı durumlarda boğuldu. İlişiği tespit edilen Feldmareşal *Rommel de intihar etmeye zorlandı. Rejim, bu olayı bahane ederek Dietrich *Bonhoeffer gibi önde gelen birkaç muhalifi de idam etti.

Temple, Henry John, III. Vikont Palmerston (1784-1865) Britanyalı Whig partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1855-58; 1859-65). Temple, 1830'da Tory partisinden ayrıldıktan sonra Whig hükümetlerinde dışişleri bakanlığı (1830-34; 1835-41; 1846-51) yaptı. Dış politikada tek amacı Britanya çıkarlarını yükseltmekti. 1856'da Çin'e karşı ikinci Afyon Savaşı'nı ilân etti. Aynı yıl Kırım Savaşı'nın başarılı bir şekilde sonuçlanmasını sağladı. 1858'de Hindistan Ayaklanması'nın bastırılması sürecini yönetti. Amerikan İçsavaşı'nda Britanya'nın tarafsızlığını korudu.

Temple, William (1881-1944) Britanyalı rahip ve eğitimci. 1909'da rahip olan Temple, 1942-1944 arasında Canterbury başpiskoposluğu yaptı. Daha sonra lort olan R. A. *Butler'le, kendi hazırladığı Eğitim Yasa Tasarısı üzerine çalışma yürüttü. 1944'te tasarı yasalaştı. Öte yandan Temple, farklı mezhepler arasında ortak amaç anlayışını geliştirmeyi amaçlıyordu. Eserleri, *Dünya Kiliseler Konseyi'nin kurulmasının önünü açtı.

Templer, Sir Gerald (1898-1979) Britanyalı feldmareşal. Templer, II. Dünya Savaşı'nda 6. Zırhlı Tümen'in başındaydı. Savaştan sonra İmparatorluk

Genelkurmayı'nın başkan yardımcılığını yürüttü. Ardından, *Malaya Ayaklanması'nın zirve yaptığı dönemde Malaya yüksek komiserliği ve başkomutanlığına (1952-54) atandı. Askeri etkinlik, yerel koşullara uyum ve köylü nüfusla iyi ilişkiler bir araya gelince Templer, savaşın gidişatını nihai olarak komünist gerillaların aleyhine çevirdi.

Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Organizasyonu (UNPO) *Birleşmiş Milletler Teşkilatı örnek alınarak 1991'de millet olma amacı güden etnik veya azınlık grupları temsil etmek üzere kurulan uluslararası bir örgüt. 1951'den beri Çin ordusunun işgali altında bulunan ve Çin'in eyaleti haline getirilen Tibet'ten temsilciler, örgütün kurulmasına önderlik etti. UNPO'nun diğer üyeleri arasında Avustralyalı *Aborijinler, Kuzey Amerika'dan Lakota Siyular, eski Sovyetler Birliği'nden pek çok halk (Rusya'dan bağımsız olmayı amaçlayan Çeçenistan'daki Kafkas cumhuriyetleri ve İnguşetya ile Gürcistan'da ayrılmak isteyen Abhazya) vardır.

Temsilciler Meclisi ABD Kongresi'nin alt meclisi. Üst meclisi ise *Senato'dur. 435 üyeden oluşmaktadır. Her eyaletin temsilci sayıları nüfusuna göre belirlenmektedir. Temsilciler Meclisi'nin üye sayısı 1929'a kadar ABD'nin nüfusuyla beraber artmış, bu tarihte sabitlenmiştir. On yılda bir sandalyeler bölüştürülmektedir.
Temsilciler Meclisi ve Senato, yasamada eşit söz hakkına sahiptir. Öte yandan maliyeyi ilgilendiren yasa tasarılarını hazırlama yetkisi Anayasayla Temsilciler Meclisi'ne verilmiştir. Ayrıca Temsilciler Meclisi; başkanı, bir yargıcı veya başka bir devlet görevlisini yasalara aykırı eyleminden dolayı itham edebilir. Senato'da bu itham kabul edilirse söz konusu kişi görevinden azlolunur.

Tenis Kortu Yemini *Fransız Devrimi'nin ilk aşamasında Versay'da meydana gelen önemli bir olay. 17 Haziran 1789'da *Etajenero'daki Jean Bailly (Paris temsilcisi) başkanlığındaki Üçüncü Sınıf, kendisini *Ulusal Meclis ilân etti. Üçüncü Sınıf, resmen yetkili tek sınıf olduğunu öne sürüyor ve Birinci ve İkinci Sınıfların da kendisine katılması gerektiğini belirtiyordu. 20 Haziran'da resmi toplanma yerlerinin kapatıldığını gören Üçüncü Sınıf vekilleri, yakınlardaki geniş ve üstü açık Tenis Kortu'na geçti. Burada vekiller, Fransa'ya bir anayasa verene kadar bir arada kalacaklarına yemin etti.

Tennessee Valley Authority (TVA) ABD'de bağımsız bir federal hükümet teşkilatı. TVA, bir bayındırlık programıyla işsizliği dengelemek üzere sunulan *New Deal (Yeni Düzen) teklifleri çerçevesinde 1933'te Kongre tarafından kuruldu. Tennessee Nehri havzasının kalkındırılmasını amaçlıyordu. Teşkilat, Alabama eyaletine bağlı Muscle Shoals'ta nitrat çıkarmaya yönelik 1916'da başlatılan bir projeyi devraldı. Ayrıca TVA'nın; erozyon ve taşkınları önlemek, ucuz hidroelektrik enerji üretmek ve yedi eyalet çapında ağaçlandırma yapmak için yeni barajlar inşa etme ve var olan barajları iyileştirme yetkisi de vardı.

Tenskwatawa *Bkz.* TECUMSEH.

Termopilae Yunanistan'da Atina'nın kuzeybatısında yaklaşık 200 kilometrelik bir geçit. Önceden dar olan geçit, günümüzde denizin gerilemesi sonucunda genişlemiştir. Kserkses'in Pers ordusuna karşı, içlerinde Leonidas komutasındaki 300 Spartalının da yer aldığı 6000 Yunanın gerçekleştirdiği kahramanca savunmanın (MÖ 480) yaşandığı yerdir.

Terör Dönemi *Fransız Devrimi sırasında Mart 1793'te devrimci yönetimin (Konvansiyon) kralı idam etmesiyle başlayan ve rejimin muhalifler ile kendisine tehdit olarak gördüğü herkese karşı saldırıya geçtiği bir dönem. "Devletin düşmanlarını" yargı önüne çıkarmak üzere Devrim Mahkemesi kuruldu. Bir ay sonra da *Kamu Güvenliği Komitesi oluşturuldu. Terör yönetimi sakin

başlamasına karşın *Jirondenlerin mağlup edilmesinin ardından acımasız bir diktatörlüğe dönüştü. Bu süreçte en az 12 bin siyasi tutuklu, din adamı ve aristokrat idam edildi. Bunların arasında *Marie Antoinette ve *Madame Roland de la Platière de vardı. Haziran 1794'te *Hébert ve *Danton'un idamıyla Robespierre'nin tek önder haline gelmesinden sonra Terör yönetimi şiddetlendi. Ertesi ay Robespierre tutuklanıp idam edilince bu dönem sona erdi.

terörizm Özellikle siyasi amaçlarla şiddet ve sindirme eylemlerine başvurmaya verilen isim. Terör yöntemleri en yaygın biçimiyle, belli bir devleti yıkmayı hedefleyen devrimci gruplar ile kendi kaderini tayin etme amacında olan milliyetçi gruplar tarafından kullanılmıştır.
Terör yöntemleri arasında bina ve bireylere yönelik bombalı ve silahlı saldırılar; hükümetle veya güvenlik güçleriyle ilişkili kayda değer kişilere suikast; rehin alma; uçak, tren, gemi veya otobüs kaçırma sayılabilir. Terörizmin başlıca amaçları şunlardır: Bir mücadeleyi kamuoyunda ön planda tutmak; halk içinde korku hali yaratarak siyasi otoriteleri teröristlerin taleplerine boyun eğmeye zorlamak; bir hükümete, şiddeti önlemek amacıyla özgürlüğü kısıtlayıcı güvenlik tedbirleri aldırarak sahip olduğu özgürlük ve demokrasi değerlerine ihanet etmesini sağlamak.
Terörle mücadelede uluslararası çapta işbirliği yapmanın kolay olmadığı anlaşılmıştır. Zira bu tür bir mücadele, pek çok farklı devletin yargı ve polis teşkilatlarının yakın çalışmasını gerektirmektedir. Ayrıca söz konusu devletlerin uluslararası çıkarlarının birbirinden ayrılma ihtimali vardır. Terörizmin Bastırılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (1977), Avrupa Topluluğu üyeleri arasında (günümüzde Avrupa Konseyi devletlerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir) işbirliği öngören "Trevi sistemi" (1976), 1986 Tokyo zirvesi bildirgesi ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinin terörle mücadele işbirliğine katılması 20. yüzyılın sonlarında bir uluslararası dayanışma iklimi yarattı. *11 Eylül 2001 saldırılarının ardından ABD, kararlı bir *Terörle Savaş politikası yürütmeye başladı. ABD, bu çerçevede yalnızca terör örgütlerini değil, terörizmi desteklediği iddia edilen devlet unsurlarını da hedef aldı. Bu müdahaleci ve önleyici yaklaşımın tartışmalara yol açtığı görüldü.

Terörle Savaş *11 Eylül 2001 saldırısının ardından George W. *Bush'un başlattığı savaş. Bush, terör örgütlerini ve onlara destek olan bütün rejimleri ortadan kaldırmak için ABD'nin silahlı kudretini sonuna kadar kullanacağının sözünü verdi. Ekim 2001'de ABD, Afganistan'a saldırarak *El-Kaide hareketinin komuta merkezlerini yok etmek ve Batı karşıtı *Taliban rejimini devirmek amacıyla hava taarruzları düzenledi. ABD, arkasından yönünü Saddam *Hüseyin yönetimindeki Irak gibi "haydut devletlere" çevirdi. 2003'te Irak, ABD önderliğindeki kuvvetler tarafından istila ve işgal edildi (*bkz.* IRAK SAVAŞI).

Tertullianus (doğum adı **Quintus Septimius Florens Tertullianus**) (yak. 160-yak. 240) Erken dönem Hıristiyan ilahiyatçı. Roma fethi sonrası Kartaca'da doğan Tertullianus, 195 civarında Hıristiyanlığa geçti. Latince kaleme aldığı yazılarında Hıristiyan ilahiyatına yer verdi. Pagan putperest inançları ve Gnostisizm'i eleştirdi. Daha sonra Binyılcı sapkınlar Montanistlere katılarak çileciliği teşvik etti ve Hıristiyan şehitleri kutsallaştırdı.

Tet Taarruzu (29 Ocak-25 Şubat 1968) *Vietnam Savaşı'nda Vietkong ile düzenli Kuzey Vietnam ordusu birliklerinin ABD ve Güney Vietnam kuvvetlerine karşı düzenlediği bir taarruz. General *Giap komutasındaki Kuzey Vietnam kuvvetleri, Tet (Vietnam'da Ay takvimine göre yeni yıl) Bayramı'nın ilk gününe denk gelecek şekilde sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. Saldırı sonucunda savaş, kırsal bölgelerden Güney Vietnam şehirlerine taşınmış oldu. Başlarda elde edilen başarıların ardından Kuzey Vi-

etnamlılar, iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bir çarpışmayla püskürtüldü. Ancak Taarruz, Güney Vietnamlıların moralini ciddi anlamda bozmuş ve ABD'nin savaşı kazanabileceğine dair güveninin sarsılmasına neden olmuştu. Dolayısıyla Güney Vietnam ve ABD, 1969'da Paris'te düzenlenen bir konferansla müzakere masasına oturmak durumunda kaldı. Sonuçta 1973 Paris Anlaşması yapıldı ve ABD kuvvetleri Çinhindi'nden çekildi.

Tewkesbury Muharebesi (4 Mayıs 1471) *Güller Savaşı'nda gerçekleşen bir muharebe. Daha yeni *Barnet'te zafer kazanan IV. *Edward ile Anjou'lu Margaret'in Lankastriyan kuvvetleri arasında yapıldı. Margaret yenilgiye uğratıldı ve oğlu Prens Edward öldürüldü.

Texas Rangers[116] ABD'de yarı askeri bir polis kuvveti. Texas Rangers, ilk kez 1830'larda Teksas'taki ABD'li yerleşimcileri Meksikalı Kızılderililerden korumak üzere oluşturuldu. 1836'da *Teksas Cumhuriyeti kurulunca *Houston tarafından 1600 civarında seçkin askerden oluşan bir atlı sınır devriyesine dönüştürüldü. Texas Rangers, *Amerikan İçsavaşı'ndan sonraki büyükbaş hayvanların uzun mesafelerde güdüldüğü dönemde haydut ve sığır hırsızlarına karşı kazandıkları başarılarla ünlendi.

Thames Muharebesi (5 Ekim 1813) *1812 Savaşı'nda günümüzde Kanada'nın Ontario eyaletinin güneybatısında bulunan topraklarda gerçekleşen bir çarpışma. General Proctor ve *Tecumseh komutasındaki Britanya ve Amerikan yerlisi kuvvetleri, Detroit'i terk ettikten sonra gafil avlandı ve Thames Nehri kıyısındaki Chatham yakınlarında General William Henry *Harrison önderliğindeki bir ABD kuvveti tarafından kesin olarak yenilgiye uğratıldı. ABD zaferi, Tecumseh'in muharebede ölmesiyle birlikte, Amerikan yerlisi konfederasyonunu ve yerlilerin Britanya'yla olan ittifakını ortadan kaldırdı. Ayrıca ABD'nin kuzeybatı sınırı güvence altına alındı.

thane (veya **thegn**) Anglosakson İngiltere'de soylulara verilen isim. Öldürüldüklerinde ödenen tazminat bedeliyle (*wergild*) belirlenen statüleri 1200 şilin değerindeydi. Kraliyete verdikleri hizmetler karşılığında toprak elde ediyorlar, bu toprakları miras olarak devredebiliyorlardı. Doğrudan krala hizmet veren ve saray mensubu olan *thane*'ler; askerlik yapmak, **witan*'a katılmak ve devletin yönetilmesine katkı sunmak zorundaydı.

Thant, U (1909-74) Birmanyalı devlet adamı ve Birleşmiş Milletler'in üçüncü genel sekreteri (1961-71). 1948'de Birmanya'da dışişleri memurluğuna giren Thant, 1957'den itibaren Birleşmiş Milletler'de görev yapmaya başladı. Dag *Hammarskjöld'ün yerine geldiği genel sekreterlik görevini başarıyla yürüttü. *Küba Füze Krizi'nin çözümüne ve 1971'de Çin'in BM tam üyeliğine ve Güvenlik Konseyi'ne kabul edilmesine verdiği katkıyla övgü aldı.

Thatcher, Margaret (Hilda), Kesteven Barones Thathcher (1925-2013) Britanyalı Muhafazakâr Parti üyesi devlet kadını, başbakan (1979-90). 1975'te Muhafazakâr Parti lideri ve 1979'da ülkenin ilk kadın başbakanı oldu. Daha sonra 1983 ve 1987 seçimlerinde zafer elde ederek 20. yüzyılda Britanya'da en uzun görev yapan başbakan unvanı aldı. Başbakanlık dönemi; parasalcı politikalara ve serbest girişime ağırlık verilmesi, kamu sanayi işletmelerinin özelleştirilmesi ve sendikaların yetkilerini kısıtlayan yasaların çıkarılmasıyla hatırlanır. Uluslararası ilişkilerde Thatcher, Başkan Reagan'ın politikalarını sıkı bir şekilde destekledi. Kararlı kişiliğiyle tanınan Thatcher (daha 1976'da "Demir Leydi" lakabını almıştı), özellikle 1982 Falkland Savaşı'nın üstesinden gelerek bunu kanıtladı. Liderlik için girdiği yarışın ardından istifa etti ve 1992'de soylu ilân edildi.

116 Teksas Korucuları. (ÇN)

thegn *Bkz.* THANE.

Themistokles (yak. MÖ 528-462) Atinalı devlet adamı. Atina donanmasının oluşturulmasında önemli bir rol oynayan Themistokles, bu donanmayla 480'de Salamis'te Pers donanmasını mağlup etti. Daha sonraki yıllarda etkisini yitirdi ve 470'te sürgün edildi. Nihayetinde Küçük Asya'daki Pers topraklarına kaçarak burada öldü.

Theodora (yak. 500-48) Bizans imparatoriçesi, Iustinianus'un (Jüstinyen) eşi. Procopius'a göre yaşamının ilk yıllarında sefahat düşkünüydü. Daha sonra Iustinianus'un en yakın danışmanı olarak zekâsı ve birikimiyle öne çıktı. Zamanının siyasi meselelerinde ve ilahiyat tartışmalarında ciddi bir etkisi vardı.

Theodoricus, I. (MS 418-51) *Vizigot kralı. 15 yıl süren savaşın ardından 439'da Toulouse'de Romalılar tarafından yenilgiye uğratıldı. *Attila'ya karşı Aetius'la ittifak kursa da *Katalon Çayırı'nda öldürüldü. Oğlu II. Theodoricus, 466'ya kadar İspanya'daki Vizigot krallığı ile Galya'nın bazı bölümlerine hükmetti.

Theodoricus, Büyük (yak. 455-526) Ostrogot kralı (475-526) ve 493'ten itibaren İtalya hükümdarı. İtalya'yı istila ederek Ravenna'yı başkent yaptı. En geniş topraklara ulaştığı dönemde imparatorluğu hem İtalya anakarasını hem de Almanya'nın bazı kısımları ile Sicilya ve Dalmaçya'yı kapsıyordu. Bir *Aryan Hıristiyan olan Theodoricus'un hükümdarlığı, ülkede belli bir düzeyde otorite ve istikrarın tesis edilmesini sağladı. Öte yandan bu dönemde bilgin *Boethius vatan hainliği suçlamasıyla idam edildi. Theodoricus döneminde ayrıca Roma ve Cermen kültürleri karışmaya başladı. *Nibelungenlied* destanında yer alan Theodoricus, Alman edebi geleneğindeki kahramanlar arasındadır.

Theodosius, Flavius (veya **Büyük Theodosius**) (MS 349-95) Doğu'daki Roma imparatoru (379-94) ve tek imparator (394-95). Ünlü komutan Kont Theodosius'un oğlu olan Theodosius, 378'de Gratianus tarafından eş imparator olarak belirlendi. *Gotları yenmeyi başaramayınca 382'de onlarla bir antlaşma imzaladı. Katı siyasi ve dini gelenekçiliğin savunucularından biriydi. İmparatorluğu iki oğlu Arcadius ve Honorius devraldı.

Thiers, Louis Adolphe (1797-1877) Fransız devlet adamı ve tarihçi. *Fransa-Prusya Savaşı sırasında Thiers'in diplomasi becerisi, *Bismarck'la yapılan müzakerelerde yararlı oldu. Müzakereler, *Frankfurt Antlaşması'yla sonuçlandı. Thiers, 1871'de *Paris Komünü'nün acımasızca yok edilmesi emrini verdi. Aynı yıl Üçüncü Cumhuriyet'in cumhurbaşkanlığına seçildi. Her ne kadar monarşi yanlısı olsa da milletin cumhuriyet talebinde mutabık olduğunu düşünüyordu. 1873'te sağcı vekiller tarafından devrildi.

Thistlewood, Arthur *Bkz.* CATO SOKAĞI KOMPLOSU.

Thomas Aquinas (Aziz) ("Doctor Angelicus" olarak da bilinir) (1225-74) İtalyan filozof, ilahiyatçı ve Dominiken papaz. Skolastisizmin en büyük şahsiyeti olarak görülür. Papa XIII. Leo'nun da belirttiği gibi Katolik mezhebinin yapıtaşlarını döşemiştir. Eserleri arasında Aristoteles üzerine birçok tefsir kitabı ve *Summa Contra Gentiles* (İspanyol Müslüman ve Yahudilerle tartışmaya girenler için yönerge olarak düşünülmüş bir kitap) bulunmaktadır. En önemli başarısı Aristoteles'in eserlerini Hıristiyan Batı Avrupa'da makbul kılmasıdır. Metafizik anlayışı, insan aklına dair fikirleri ve ahlak felsefesi Aristoteles'ten gelmektedir. Tanrının varlığına dair meşhur önermelerini ("Beş Yol") de Aristoteles ve Arap filozoflara borçludur.

Thomas Becket (Aziz) (yak. 1118-70) İngiliz kıdemli papaz ve devlet adamı. II. Henry'nin yakın arkadaşı olan Thomas Becket, şansölyesi olarak kralın üzerinde etkili

oldu. 1162'de Canterbury başpiskoposluğu görevini gönülsüzce kabul etti. Kilise ile kral arasındaki çıkar çatışmalarının kaçınılmaz olduğunu görmüştü. Kısa bir süre sonra kendisini Henry'ye açıktan karşı çıkar bir durumda buldu. Önce vergilendirme ve daha sonra Henry'nin oğlunun taç giymesi konularında anlaşmazlıklar çıktı. Kralın öfkeyle sarf ettiği sözler dört şövalyeyi 29 Aralık'ta Becket'i katedralinde öldürmeye itti. Becket'in öldürülmesi Avrupa çapında infial yarattı. Çok geçmeden mezarında mucizeler yaşandığı söylenince Henry oraya giderek halkın önünde pişmanlığını ifade etti. VIII. Henry döneminde yıkılana kadar (1538) türbesi başlıca hac noktalarından biriydi.

Thompson, Sir John (Sparrow David) (1844-94) Kanadalı Liberal-Muhafazakâr Parti üyesi siyasetçi, Kanada başbakanı (1892-94).

Three Mile Adası ABD'nin Pensilvanya eyaletinde Susquehanna Nehri'nde bulunan ve Mart 1979'da olası bir nükleer felakete konu olan ada. Adadaki nükleer santralın çekirdeği, kısmi bir erime yaşadı. Her ne kadar bölgedeki insanların çoğu tahliye edilse de resmi soruşturma sonucunda çevrede tespit edilen radyasyon seviyesinin (mesela sütte) pek değişmediği görüldü. Buna karşın reaktör, onarılamayacak biçimde hasar gördü.

Throckmorton Komplosu (1583) *Ridolfi ve *Babington Komplolarında olduğu gibi İskoçya Kraliçesi *Mary'yi İngiliz tahtına oturtmak amacıyla düzenlenen uluslararası bir Katolik komplosu. İleri gelen İngiliz bir **recusant* ailenin mensubu olan Francis Throckmorton (1554-84), komplo planının oluşturulmasına yardımcı oldu. *Guise Dükü Henri, İspanya ve *papalığın mali olarak desteklediği bir Fransız Katolik gücüyle İngiltere'yi işgal edecek; ardından İngiliz Katolikler, Mary'yi tahta çıkarmak üzere I. *Elizabeth'i devirecekti. 1583'ün sonlarında *Walsingham'ın casusları planı ortaya çıkardı. Komploculara yumuşak bir karşılık verilse de Throckmorton yargılanarak idam edildi.

thug (Hintçe "üçkâğıtçı" anlamında *thag* kelimesinden) Hindu tanrıçası Kali'ye kendisini adayan kimselere verilen isim. Tanrıçaya ibadet, törensel cinayet ve gezginlerin kurban edilmesiyle yapılıyordu. Orta Hindistan'ın kuytu bölgelerinde bulunan merkezlerinde kurbanlar boğularak öldürülüyordu. Bu kardeşliklerin kökünün kazınması zordu; çünkü tarikat gizlilik içinde faaliyet yürütüyordu. Tarikat, 1830'larda Lort William *Cavendish-Bentinck tarafından görevlendirilen William Sleeman'ın detektiflik becerileri sayesinde büyük oranda bastırıldı. Hintler, bu müdahaleyi olumlu karşıladı. Sonrasında tarikat bir daha canlanmadı. Ancak *thug* kelimesi İngilizcede kendine yer buldu.

Thukudides (yak. MÖ 455-yak. 400) Yunan tarihçi. Bizzat Atina saflarında yer aldığı bir savaşı anlattığı *Peloponnesos Savaşları* eseriyle bilinmektedir. Kitap, 411 civarına kadar olan olayları ele almakta ve savaşın nedenleri ve gidişatına dair bir çözümleme sunmaktadır. Gerçekte neler yaşandığına dair özenli bir araştırmaya dayanan kitapta Thukudides'in hayran olduğu Perikles gibi şahsiyetlerin siyasi konuşmaları da aktarılmıştır.

Tiananmen Meydanı *Bkz.* ÇİN.

Tianjin Antlaşması (1858) *Bkz.* AFYON SAVAŞLARI.

Tiberius (tam adı **Tiberius Julius Caesar Augustus**) (MÖ 42-MS 37) Roma imparatoru (MS 14-37). Tiberius, üvey babası ve kayınpederi Augustus'un hükümdarlığında askerlikteki üstün hizmetleriyle öne çıktı ve tahtın vârisi olarak belirlendi. İmparator olarak Tiberius, üvey babasının politikalarını sürdürmeyi amaçlasa da zamanla bir tirana dönüştü. Tiberius döneminde hainlikten yargılanan ve idam edilenlerin sayısı arttı. 26'da Capri'de inzivaya çekilen Tiberius, sonra bir daha Roma'ya dönmedi.

Tibet (Çince **Xizang**) Asya'da Himalayalar'ın kuzeyinde dağlık bir bölge. 7. yüzyıldan itibaren Budist lamaların yönettiği Tibet, 13. yüzyılda Moğollar, 18. yüzyılda Mançular tarafından fethedildi. 1951'de Çin, egemenliğini Tibet'e doğru genişletmesine karşın tam hâkimiyeti ancak 1959'daki isyanı bastırdıktan sonra elde etti. İsyan sırasında ülkenin ruhani önderi Dalay Lama, Hindistan'a kaçtı. Tibet'teki manastır ve tapınakların çoğu, milli kültür ve bilinci değiştirmeye yönelik başarısız bir girişim kapsamında yıkıldı. Neredeyse tamamen dağ sıralarıyla çevrili olan Tibet topraklarında Yangtze, Saluen ve Mekong gibi Asya'nın en büyük nehirlerinden bazılarının kaynağı bulunmaktadır. 1980'lerden beri Tibet'te ayrılıkçı düşünceler güç kazanmaktadır. Bu durum, 2008'de Çin egemenliğine karşı şiddet eylemlerine yol açtı.

ticket-of-leave Sürgün mahkûmlar döneminde Avustralya'da bir mahkûma verilmesi olası belge. Söz konusu belge; mahkûmun zorunlu çalışma cezasından muaf olmasını, istediği işvereni seçebilmesini ve haftalık ücret karşılığı çalışabilmesini sağlıyordu. Bu izin, çeşitli şekillerde kısıtlanabiliyor ve geri çekilebiliyordu. Genellikle iyi halden dolayı veriliyordu.

Ticonderoga ABD'nin New York eyaletinde Champlain Gölü ile George Gölü arasında Champlain-Hudson Vadisi'ne hâkim bir sınır kalesi. 1755'te Carillon Kalesi ismiyle Fransızların inşa ettiği Ticonderoga, 1758'de bir Britanya saldırısını püskürttü. Ancak ertesi yıl *Amherst tarafından ele geçirilerek ismi değiştirildi. Bağımsızlık Savaşı sırasında, 1775'te Benedict *Arnold ve Ethan *Allen, kaleye sürpriz bir saldırı gerçekleştirdi. 1777'de kale, *Burgoyne tarafından tekrar alındı; fakat Saratoga'dan sonra (1777) yeniden Amerikalıların eline geçti.

Tilak, Bel Gangadhar (1856-1920) Hint bilgin ve siyasetçi. *Lokamanya* (saygıdeğer) ismiyle de bilinen Tilak, Marathi milliyetçisi bir haftalık yayın olan *Kesari* (Aslan) gazetesinin sahibi ve genel yayın yönetmeniydi. 1897'de fitnecilik iddiasıyla Britanya tarafından hapse atıldı. 1899'da salıverildikten sonra *Kongre bünyesinde radikal politikalar savunmaya devam etti. 1907'deki radikal-ılımlı ayrışmasında önemli bir rol oynadı. 1914'te Annie *Besant'la birlikte Hindistan Özerklik Birliği'ni kurdu. Fakat daha sonra Müslüman azınlıkların ayrı seçim bölgelerine sahip olmasının kabul edildiği Lucknow Paktı'nda (1916) Müslümanlara yönelik daha ılımlı ve işbirliğine dayanan politikaları savundu.

Tilsit Antlaşmaları (7 ve 9 Temmuz 1807) Rusya ve Fransa ile Prusya ve Fransa arasında yapılan anlaşmalar. Friedland Muharebesi'ni kazanan I. Napoleon, Doğu Prusya'nın Tilsit kenti (günümüzde Rusya'daki Sovyetsk kasabası) yakınlarındaki Niemen Nehri üzerinde bulunan bir salda I. *Aleksandr'la buluşmayı kabul etti. Prusya hükümdarı III. *Friedrich Wilhelm'in de katıldığı müzakereler sonucunda iki antlaşma yapıldı. Prusya; topraklarının üçte birini kaybetmiş, Fransa'ya ağır bir tazminat ödemek durumunda bırakılmış ve topraklarında büyük bir Fransız ordusu ağırlamaya zorlanmıştı. Daha önce Prusya tarafından ilhak edilen Polonya toprakları, Varşova Grandüklüğü adı altında bir Fransız kukla devletine dönüştürüldü. Rusya, *Ren Konfederasyonu'nu tanıdı ve *Kıta Ablukası'na katılmak zorunda kaldı. 1813'te Prusya, Fransa'nın Rusya'yı istilası üzerine Fransa'yı yüzüstü bırakarak antlaşmayı feshetti ve Almanya'da Napoleon'a karşı düzenlenen seferde Rus imparatoruna katıldı.

Timor-Leste *Bkz.* DOĞU TİMOR.

Timur (veya "aksak Timur" anlamında **Timurlenk**) (1336-1405) Semerkant'ın Moğol hükümdarı (1369-1405). Moğol ve Türklerden oluşan bir kuvvete önderlik eden Timur, yaklaşık 1364'ten 1405'e ka-

dar İran, Hindistan'ın kuzeyi ve Suriye'yi içine alan geniş bir bölgeyi fethetti. Başkentini Semerkant'a kurdu. 1402'de Ankara yakınlarında Osmanlıları yenmesine karşın Çin'e yönelik istila girişimi sırasında öldü. Timur, Hindistan'daki Babür Hanedanı'nın atasıdır.

Tippecanoe Muharebesi (7 Kasım 1811) Vincennes'in 240 kilometre kuzeyinde Wabash Nehri yakınlarında ABD kuvvetleri ile Şavniler arasında gerçekleşen bir çatışma. Indiana Territory Valisi William Henry *Harrison, Şavni kabile şefleri *Tecumseh ile kardeşi Peygamber Tenkswatawa'nın Britanya destekli Amerikan yerlisi konfederasyonuyla savaş çıkarmak için gerekli planları yapmıştı. Amaç, Amerikan yerlilerinin ABD'nin batıya doğru yayılmasına karşı direnişini sona erdirmekti. Harrison, çarpışmalarda ciddi kayıplar yaşasa da Amerikan yerlilerini sürmeyi başardı. Tippecanoe önemli bir zafer olarak karşılandı. Ancak kuzeybatı sınırına yönelik Britanya ve Amerikan yerlisi tehdidi, iki yıl sonra Tecumseh *Thames Muharebesi'nde yenilgiye uğratılana kadar ortadan kaldırılamadı.

Tipu Sultan (yak. 1753-99) Maisur sultanı (1782-99). Tipu Sultan, babası *Haydar Ali tarafından daha yeni kurulan krallığı devraldı. Hem Britanya'nın hem de komşu Hint devletlerinin azılı düşmanıydı. Fransızlardan etkin bir destek almayı başaramayınca Britanya'ya karşı müttefiksiz kaldı. Tipu Sultan'ın Devrim Fransası'yla ittifak kurduğuna dair temelsiz dedikodular, Britanya'ya nihai bir taarruz için gerekli bahaneyi yarattı. Bunun üzerine Tipu Sultan, başkent Serigapatam'da kuşatıldı ve saldırıda öldürüldü.

Tirpitz, Alfred von (1849-1930) Alman büyük amiral. Donanmadan sorumlu devlet bakanı (1897-1916) olarak 1898'de hazırladığı Donanma Yasa Tasarısı, Alman donanmasının genişleme sürecini başlattı ve Almanya'nın bu alanda Britanya'yla yarışa girmesine yol açtı. 1907'de von Tirpitz, Dretnot sınıfı savaş gemisi üretim programını başlattı. Her ne kadar von Tirpitz I. Dünya Savaşı'nda denizaltılardan tam anlamıyla yararlanmayı başarsa da 1915'te *Lusitania'nın batmasıyla kısıtsız denizaltı savaşı geçici olarak terk edildi. 1917'de denizaltı taktiğine geri dönülmesi, ABD'nin savaşa girmesine neden oldu.

tithe[117] (Eski İngilizce "ondalık" anlamında) Kilisenin ve ruhban sınıfının ihtiyaçlarının karşılanması için cemaatin yaptığı ödemeye verilen isim. Erken dönem İbranilerde toplanan ve Tours (567) ve Mâcon (585) Sinodlarından sonra Avrupa'da da yaygınlaşan *tithe* vergileri, 10. yüzyılda İngiltere'de yasal çerçeveye oturtuldu. Bu vergiler üçe ayrılıyordu: Toprak (tarımsal üretimin onda biri), şahsi (işçilik ve sanayiden elde edilen kârların onda biri) ve karışık (hayvan yetiştiriciliği ve çalışma yoluyla elde edilen gelirin birleşimi). İngiltere'de *tithe*, nihayet 1936'da kaldırıldı.

Tito (doğum adı **Josip Broz**) (1892-1980) Yugoslav mareşal ve devlet adamı, başbakan (1945-53) ve devlet başkanı (1953-80). Hırvatistan'da doğan Tito, I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macaristan ordusunda görev yaptı ve 1915'te Ruslar tarafından esir edildi. Esaretten kaçtıktan sonra Rus Devrimi'nde Bolşeviklerin safında savaştı. 1920'de ülkesine dönerek komünist örgütlenme faaliyetine girişti. 1941'de Almanların Yugoslavya'yı istilasına karşı gerilla taktikleri kullanan komünist bir direniş hareketi kurdu. Almanlara karşı direnişte elde ettiği başarı sayesinde Müttefikler tarafından desteklendi ve savaşın sonunda kurulan hükümetin başına geçti. 1948'de Tito, Stalin'in Balkanlar'daki politikasına karşı çıktı ve daha sonra Yugoslavya'yı federal bir anayasaya sahip bağlantısız komünist bir devlete dönüştürdü. Bunun sonucunda

117 Osmanlı ve İslam dünyasındaki karşılığı "aşar (ondalık) vergisi" olan Eski İngilizce kökenli bir kavram. (ÇN)

Yugoslavya, *Kominform'dan atıldı. Ölümü üzerine devlet başkanlığı makamı, altı cumhuriyet arasında dönüşümlü hale getirildi. Ancak 1989'da ülke, birbiriyle savaş halinde bulunan taraflara bölünmeye başladı.

Toba Wei *Bkz.* KUZEY WEI.

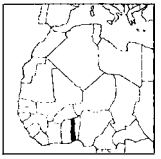
Tobruk Kuşatması (1941-42) II. Dünya Savaşı'nda Kuzey Afrika'daki Tobruk'ta Almanların Britanya ve Milletler Topluluğu ordusunu kuşatması olayı. Ocak 1941'de General *Wavell'in ordusu Tobruk'u ele geçirdiğinde 25 bin civarında İtalyan askeri esir alındı. Ardından Nisan 1941'de General *Rommel komutasındaki Afrika Kolordusu gelince Britanyalılar doğuya çekildi. Arkada Tobruk'u savunmak üzere çoğunluğu Avustralyalılardan oluşan bir garnizon bırakıldı. Kent, sekiz ay boyunca kuşatma ve bombardımana maruz kaldı. Kasım 1941'de denizden takviye alan garnizon, kuşatmayı yararak Rezeg'i ele geçirdi ve General *Auchinleck komutasındaki 8. Ordu'yla birleşti. Fakat Almanlar karşı taarruza geçti ve Haziran 1942'de Britanya, ağır yenilgilerin ardından tekrar geri çekildi. Bu kez Tobruk'ta büyük bölümü Güney Afrikalı ve Avustralyalı olan iki tümen bırakıldı. Tobruk'taki garnizon, Alman ve İtalyan ordusunun yoğun saldırılarına uğradı. 20 Haziran'da 23 bin askerden oluşan garnizon, beraberinde çok sayıda erzak malzemesiyle teslim oldu. Müttefikler burada önemli bir yenilgi alsa da Tobruk, 13 Kasım 1942'de General *Montgomery tarafından tekrar ele geçirildi.

Tocqueville, Alexis, Kont de (1805-59) Fransız devlet adamı ve siyasi tahlilci. 1831'de ülkenin ceza infaz sistemini incelemek üzere ABD'ye gönderildi. De Tocqueville, ABD'deki siyasi ve toplumsal kurumların sistematik bir incelemesini yaparak sonuçları Amerika'da Demokrasi (1835 ve 1840) kitabında yayımladı. Kitap, yayımlandıktan hemen sonra geniş bir okuyucu kitlesine ulaştı ve 19. yüzyılın en etkili siyaset metinlerinden biri haline geldi. Eserin hâlâ Avrupa'da ABD siyaseti ve toplumu üzerine yazılmış en önemli inceleme olduğu söylenebilir.

Togliatti, Palmiro (1893-1964) İtalyan siyasetçi, İtalyan Komünist Partisi genel sekreteri (1926-64). Togliatti, faşistlerin iktidarı ele geçirmesinden sonra esas olarak (1926-44) Moskova'da yaşadı. *İspanya İçsavaşı sırasında *Komintern'in başkanıydı. II. Dünya Savaşı'nın ardından İtalyan Komünist Partisi'ni Batı Avrupa'nın en büyük komünist partisi yaptı. Togliatti'nin komünizm düşüncesi dogmatik değildi. Katolikliği İtalya'nın devlet dini olarak kabul ediyordu. Bir siyasal sistem içerisinde birden çok ideolojinin var olması gerektiğini savunan "çokmerkezlilik" öğretisini öne sürdü. 1964'te Volga Nehri kıyısındaki Rus Stavropol şehrinin ismi onun şerefine Togliatti olarak değiştirildi.

Togo

Başkent:	Lome
Yüz ölçümü:	56.785 km²
Nüfus:	7.154.237 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Orta Afrika frangı = 100 santim
Dini yapısı:	%51,0 geleneksel inançlar; %29,0 Hıristiyan, %20,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%99,0 Afrikalı (37 kabile)
Diller:	Fransızca (resmi), Eve, Mina, Kabye, Dagomba
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Batı Afrika Ülkeleri Ekonomi Topluluğu (ECOWAS), Frank Bölgesi, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü

Gana ile Benin arasında yer alan bir Batı Afrika ülkesi.

Fiziki Togo'nun Gine Körfezi'nde 56 kilometrelik bir kıyı şeridi bulunmaktadır. Öte yandan ülke, içeride 560 kilometre boyunca Burkina Faso'ya kadar uzanmaktadır. Kuzeye gidildiğinde rakım, alçak dağlara ve inişli çıkışlı bir kumtaşı platosuna doğru yükselir.

Ekonomi İşgücünün üçte ikisi tarım sektöründe çalışmaktadır. İhraç etmek üzere üretilen kakao, kahve ve özellikle pamuk gibi ürünler, Togo'nun ihracat gelirlerinin beşte ikisini oluşturmaktadır. İhracatta ana sanayi kolu fosfat madenciliğidir. Togo, dünyanın en önde gelen fosfat üreticileri arasındadır.

Tarih Togo'nun bilinen ilk sakinleri; kuzeydeki Gur dili konuşan Voltaik halklar ile güneydeki Kva halklarıydı. 14-16. yüzyıllarda Eve halkı, 17. yüzyılda da Ane (Mina) halkı bölgeye geldi. 18. yüzyılda Togo'nun köle sahilinin bazı bölümleri Danimarka denetimindeydi. Ülke, Asante ve *Dahomey Krallıkları arasında bir tampon bölge işlevi görüyordu. 1884'te Almanya tarafından sömürge olarak ilhak edilen Togoland, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve Britanya mandasına girdi. Britanya'nın batıdaki manda bölgesi, 1957'de bağımsızlığını kazanan *Gana'ya katılarak Volta bölgesi olarak anılmaya başladı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransız idaresi altında BM mandasına geçirilmiş olan diğer kısım, 1960'ta Togo ismiyle bağımsızlığını kazandı. 1963 ve 1967'de devrilen iki sivil rejimden sonra ülke, Devlet Başkanı Gnassingbe Eyadema döneminde istikrara kavuştu. Eyadema, 1979'da tek aday olarak devlet başkanlığına seçildi. 1991'in başlarında düzenlenen gösterilerin arkasından Eyadema, siyasi partilerin yasallaştırılmasını kabul etti. 1993'te ülkenin ilk çok partili devlet başkanlığı seçimlerini Eyadema kazandı; fakat çoğu insan bu sonucun hileli olduğu düşüncesindeydi. Dolayısıyla huzursuzluk ortamı devam etti. 1994'ün ilk aylarında başkent Lome çevresinde yaşanan çatışmalarda 58 kişi hayatını kaybetti. Eyadema 2005'te ölünce ordu, onun oğlu Faure Gnassingbe'yi devlet başkanlığına getirdi. Faure, protestolar ve uluslararası baskı sonucunda istifa etmesine karşın bir sonraki seçimde tekrar başa geldi.

Tojo Hideki (1884-1948) Japon general ve devlet adamı. 1930'larda Çin'e karşı savaşta yer alan Tojo, 1931'den itibaren savaş yanlısı partinin liderliğini yürüttü. 1940'ta savaş bakanı oldu. Tojo, Almanya ve İtalya'yla daha yakın işbirliği yapılmasını savundu ve Temmuz 1941'de *Vichy Fransa'sını Japonya'nın Çinhindi'ndeki stratejik üsleri işgal etmesine ikna etti. Başbakanlık görevini *Konoe Fumimaro'dan devraldıktan (1941-44) sonra *Pearl Harbor'a saldırı emri vererek ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine neden oldu. 1942'de savaş bakanı olarak Tokyo'daki konumunu sağlamlaştırdı. Bu dönemde fiili bir askeri diktatörlük kurdu. 1944'te Mariana Adaları'nı ABD'ye kaybetmesi üzerine istifa etti. *Tokyo Mahkemeleri'nde hüküm giyen Tojo, 1948'de savaş suçlarından dolayı asıldı.

Tokugava Son Japon şogunluğu (1603-1867). Şogunluğun kurucusu *Tokugava Ieyasu, feodal beylere (*daimyo*) sert kısıtlamalar getirerek üstünlük kurdu. Hıristiyan Şimabara isyanı bastırıldıktan sonra, Avrupa'dan gelen müdahalelerin etkisini kırmak amacıyla 1641'de Hıristiyanlık yasadışı ilân edildi. Ardından Nagasaki'deki birkaç Hollandalı ve Çinli tüccar haricinde bütün yabancılar ülkeden çıkarıldı. Japonların yurtdışına çıkışı yasaklandı. *Tokugava Yoşimune döneminde Avrupa bilim ve tıbbına olan ilgi arttı.

Arkasından neredeyse aralıksız 250 yıllık bir barış ve ekonomik büyüme dönemi geldi. Büyük oranda takasa dayanan ekonomi, para ekonomisi haline geldi. Bazı *daimyo* ve onların emrindeki *samuraylar yoksullaşırken etkili bir tüccar sınıfı ortaya çık-

tı. Feodal beylerin bazıları, evlilik yoluyla tüccar ailelerine girdi. Tokugava Şogunluğu giderek artan mali zorluklarla karşı karşıya kalmasına rağmen bu dönemde eğitim standartları önemli ölçüde yükseldi.

Tokugava Ieyasu (1542-1616) *Tokugava Şogunluğu'nun kurucusu. Ieyasu'nun merkez üssü Edo'daydı (günümüzde Tokyo). Ieyasu, 1600'de Sekigahara'da *Hideyoşi'nin oğlu Hideyori'ye bağlı feodal beyleri (**daimyo*) yenilgiye uğrattı. 1603'te *şogun olarak görevlendirilen Ieyasu, iki yıl sonra tahttan çekilmesine karşın ülkeyi yönetmeye devam etti. 1615'te Hideyori ve destekçileri, zorlu bir kuşatmanın ardından, Osaka'daki hendeklerle çevrili kalelerinde intihar etti. Arkasından Ieyasu, Hideyoşi'nin torunu Kunimatsu'yu idam ettirdi. Böylece Hideyoşi'nin soyu tükendi ve Ieyasu'nun iktidarı kesinleşti.

Tokugava Yoşimune (1684-1751) Japon *şogun (1716-45), bu görevi yürüten sekizinci *Tokugava. Yoşimune, çok becerikli bir yöneticiydi. Her ne kadar muhafazakâr bir kişiliği olsa da bilime ilgi duyuyordu. 1720'de daha önce ülkeye girişi yasaklanmış olan Avrupa kitaplarını serbest bıraktı. Kitaplar, Nagasaki'deki Hollandalı tüccarlardan ithal ediliyordu. Buna karşın dini kitaplar hâlâ yasaktı. Ayrıca Yoşimune, bir Felemenkçe-Japonca sözlük derledi. Hollanda ilminin (*rangaku*) ülkeye getirilmesi, daha önce dışa kapalı olan bu dünyayı derinden etkiledi. Tıp, haritacılık ve askerlik ilmine özel bir ilgi vardı. Yoşimune, şogunun otoritesini artırmaya ve kamu maliyesini iyileştirmeye çalıştı.

Tokyo Mahkemeleri II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japon önderlerin yargılandığı savaş suçları mahkemeleri. Mayıs 1946 ile Kasım 1948 arasında 27 Japon önder, cinayet ve mezalimden savaşa sebebiyet vermeye kadar pek çok suçlamayla uluslararası bir mahkemenin karşısına çıktı. Eski Başbakan *Tojo Hideki dahil yedi kişi, ölüm cezasına çarptırılırken 16 kişi müebbet hapse (diğer iki kişiye daha kısa hapis cezaları verildi) mahkûm edildi. Ancak General *MacArthur, savaş sonrası Japon devletini sarsacağı korkusuyla İmparator *Hirohito'nun yargılanmasına izin vermedi.

Toledo, Fernando Alvarez de, Alba Dükü (yak. 1507-82) İspanyol devlet adamı ve general. İmparator V. *Karl'ın (Şarlken) ordularında önemli konumlara geldi. Katı bir disiplin anlayışına sahip olan ve lojistik konusunda ustalaşan Fernando Alvarez, Mühlberg Muharebesi'nde Alman Protestanların yenilmesinde büyük pay sahibiydi. 1567'de II. Felipe tarafından oradaki huzursuzluğu çözmesi için Hollanda'ya genel vali olarak gönderildi. Fernando Alvarez'in kurdurduğu, kötü namıyla bilinen "Kan Konseyi", binin üzerinde idam veya sürgün gerçekleştirdi. Fernando Alvarez, Hollanda İsyanları'nın ateşini yakmakla sorumlu tutuldu. 1573'te kendi isteği üzerine İspanya'ya geri çağrıldı. Felipe, 1580'de onu daha sonra Portekiz'i fethedecek kuvvetlerin başına geçirdi.

Tolpuddle Şehitleri 1834'te Tolpuddle'nin Dorset köyünde Tarım İşçileri Dostluk Cemiyeti'nin yerel sendika şubesini kurarken yasadışı bir yemin etmekle suçlanan altı İngiliz çiftlik işçisine verilen isim. Sendikanın amacı, o dönemde haftalık yedi şilin olan ücretlerin artırılmasını sağlamaktı. Altı işçi suçlu bulunarak yedi yıl Avustralya'ya sürgün cezasına çarptırıldı. Cezaların ağırlığı bir protesto dalgası başlattı ve Londra'da kitle gösterileri düzenlendi. Kamuoyunda devam eden rahatsızlığın karşısında hükümet, iki yıl sonra işçileri affetmek durumunda kaldı.

Toltekler 10 ila 12. yüzyıllar arasında Tula'da (günümüzdeki Meksika Şehri'nin yaklaşık 80 kilometre kuzeyi) askeri bir devlet kuran kuzey Meksika kabilesi. Toltekler, Teotihuacán şehrinin yıkılma-

sında önemli bir rol oynadı. Kabile, 12. yüzyılda kuzeyden gelen göçebe Çiçimek kabileleri tarafından istilaya uğradı. Tolteklerin krallarından biri Topiltzín-*Quetzalcóatl'dı. Aynı zamanda dini önderleri olan Quetzalcóatl, Toltek efsanelerine göre bir ordu tarafından Tula'dan kovulmuş, Meksika Körfezi'nden yelken açmış ve bir gün geri dönmeye ant içmiştir.

Tone, Wolfe (Theobald Wolfe Tone) (1763-98) İrlandalı milliyetçi. 1791'de Birleşik İrlandalılar Cemiyeti'nin kurulmasına katkıda bulundu. Cemiyet, parlamento reformu için lobi faaliyeti yürütüyordu. 1794'te Fransa'ya giden Tone, Fransızları İngiliz egemenliğini devirmek üzere İrlanda'yı istila etmeye teşvik etti. Ancak istila girişimi başarısız oldu. Öte yandan Tone, İrlandalıların 1798'deki isyanına Fransızlardan ancak kısıtlı bir destek sağlayabildi. Britanya tarafından esir alındıktan sonra hapishanede intihar etti.

Tonga (veya Dost Adalar)

Başkent:	Nukualofa
Yüz ölçümü:	747 km²
Nüfus:	106.322 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 paanga = 100 seniti
Dini yapısı:	%37,3 Özgür Veslеyan; %16,8 Mormon; %15,6 Katolik; %11,4 Özgür Tonga Kilisesi; %7,2 Tonga Kilisesi
Etnik yapısı:	%96,6 Tongalı
Diller:	Tongaca, İngilizce (ikisi de resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Dünya Ticaret Örgütü

Güney Pasifik Okyanusu'nda Tonga Çukuru'nun yanında bulunan bir ada ülkesi.

Fiziki Tonga, 150'nin üzerinde adadan oluşmaktadır. Adaların çoğu yaşam için fazla küçüktür. En büyükleri dahi yalnızca 40 kilometreye 16 kilometre büyüklüğündedir. Kimileri mercanadası kimileri de faal kraterlere sahip volkanik adadır.

Ekonomi Tonga'nın ana ihracat kalemleri tarım sektöründedir: Kabak, balık, vanilya çekirdeği ve kök bitkiler. Buna karşın ülkenin başlıca döviz kaynakları, yabancı ülkelerde yaşayan vatandaşların gönderdiği paralar ve turizmdir. Turizm aynı zamanda en önemli sanayi koludur.

Tarih Avustronezya dilleri konuşan halklar, en geç MÖ 1000'den itibaren adaya yerleşti. 13. yüzyıla gelindiğinde Tongalılar, Hawaii'ye kadar uzanan geniş bir adalar topluluğuna hükmediyordu. 1773'te ayak basan Kaptan James Cook'un Dost Adalar ismini verdiği ülkeye kısa bir süre sonra misyonerler gelmeye başladı. Kral I. George Tupou (1845-93) ülkeyi birleştirerek bir anayasa ilân etti. 1900'de George'nin oğlunun imzaladığı antlaşmayla adalar, Britanya hamiliğinde özerk bir devlet oldu. II. Dünya Savaşı'nda Kraliçe III. Salote Tupou (1900-65) ada kaynaklarını Müttefikler'in emrine verdi. 1965'te kraliçenin yerine oğlu IV. Taufa'ahau Tupou tahta geçti. 1968'de Britanya'nın ülke üzerindeki denetimi hafifletildi. 1970'te Tonga, *Milletler Topluluğu bünyesinde bağımsız oldu. Tonga'nın ilk siyasi partisi, anayasaya yönelik demokratik bir reform hedefiyle 1994'te kuruldu. Hükümet, reform yapılması yönünde artan baskıya direniyordu. IV. Taufa'ahau Topou 2006'da ölmeden önce bu konuda pek değişiklik olmadı. Onun oğlu ve halefi V. George Tupou, 2010'da Lort Siale'ataongo Tu'ivakano'nun parlamento tarafından başbakan seçilmesinin ardından kraliyet yetkilerinin büyük bir kısmından

feragat etti. V. George Tupou 2012'de öldükten sonra tahtı erkek kardeşi VI. Tupou devraldı.

Tonkin Körfezi Kararı (1964) ABD Kongresi'nin başkana, ABD kuvvetlerine yönelik herhangi bir saldırıya karşılık vermek üzere gerekli bütün önlemleri alma yetkisi verdiği bir kararı. Karar, Kuzey Vietnam devriye gemilerinin Tonkin Körfezi'nde ABD destroyeri Maddox'a saldırdığı iddiaları üzerine alındı. Arkasından ABD, *Vietnam Savaşı'nda çatışmalara dahil oldu. Daha sonra yapılan soruşturma, kararın arkasındaki istihbaratın doğru olmadığını ortaya çıkardı. Savaşın ardından 1973'te bu konuyla ilgili Savaş Yetkileri Yasası geçirildi. Yasa, başkanın Kongre onayı olmadan ABD askerlerini görevlendirme süresini 60 günle kısıtladı.

Tonypandy Anlaşmazlığı (1910) South Wales'teki eski maden kasabasında madencilerin ücretlerine dair yaşanan şiddetli bir anlaşmazlık. Madenciler, ocak makinelerine saldırdı, kentte kargaşalık çıkardı ve yağmaya girişti. Bunun üzerine yerel polis teşkilatı, hükümetten yardım talep etti. İçişleri Bakanı Winston *Churchill, Londra'dan 300 polis gönderdi. Ayrıca yedek kuvvet olarak birkaç askeri müfreze görevlendirdi. Ertesi yıl Llanelli'de yaşanan bir olayda Churchill'in seferber ettiği askerler, grevcilere ateş açarak dört kişiyi öldürdü. Bu dönemde sendikalar, Churchill'e karşı büyük bir düşmanlık beslemeye başladı.

Tooke, John Horne (1736-1812) Britanyalı radikal siyasetçi ve filolog. 1769'da *Haklar Bildirgesi Destekçileri Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyet, esas olarak John *Wilkes'in borçlarını ödeme ve onu Parlamento'ya sokma amacıyla oluşturulmuştu. 1771'de Tooke, Britanya'da parlamento reformu gerçekleştirilmesi ve Amerikan kolonicilerine özerklik verilmesi için mücadele etmek üzere Anayasa Cemiyeti'ni kurdu. *Lexington and Concord Muharebesi'nden sonra Britanya kuvvetlerini katillikle suçlayınca hapse atıldı. 1783-1790 arasında Charles *Fox'un rakip Whig hizbine karşı Küçük William *Pitt önderliğindeki bağımsız Whig mensuplarını destekledi. Ancak Fransız Devrimi sonucunda kamuoyunda reformculara karşı tepki oluştu. Tooke, *Londra Muhabere Cemiyeti'nin önde gelen üyelerinden biri olarak vatan hainliği suçlamasıyla yargılandı ve 1794'te beraat etti.

Topa Inka (ö. 1493) İnka imparatoru (1471-93), Pachacuti Inka'nın (hükümdarlığı 1438-71) oğlu. Henüz veliaht olduğu dönemde babasının ordularını kuzeye götürerek Peru'nun kuzey kıyılarındaki güçlü *Çimu devletini fethetti. Tahta çıktıktan sonra Şili'nin kuzey yarısını ve Arjantin'in bir kısmını alarak imparatorluğu güneye doğru genişletti. Ayrıca imparatorluğun merkezi Cuzco'ya bakan büyük Sacsahuaman kalesini inşa etti. Halefi Huayna Capac (1493-1525) kuzey sınırlarını daha da genişletti ve Ekvator'u ele geçirerek Kito'yu ikinci İnka başkenti yaptı.

Toplanma Yasaları (İngilizcesi **Combination Acts**) 1799 ve 1800'de iki ya da daha fazla kişinin, çalışma koşullarında iyileştirme elde etmek için bir araya gelmelerini ("toplanmalarını") engellemeye yönelik Britanya Parlamentosu tarafından çıkarılan yasalar. İhlal edenler hâkim karşısına çıkarılıyordu. Dolayısıyla sendikalar fiilen yasadışı hale gelmişti. Toplanma Yasaları, Francis Place ve Joseph Hume'nin yürüttüğü başarılı propaganda sonucunda 1824'te geri çekildi. Hemen arkasından grevler patlak verdi. 1825'te çıkarılan başka bir yasayla sendika faaliyeti serbest kalsa da grev hakkı kısıtlanmıştı.

toplama kampı Aslen savaş dışındaki kimselerin toplu olarak yerleştirildiği yere verilen isim. Bunun bir örneği, Lort *Kitchener'in İkinci Boer Savaşı (1899-1902) sırasında kurduğu toplama kampıy-

dı. Esası kadın ve çocuk olan Boerler, resmi açıklamaya göre Kitchener'in Transvaal ve Cape Kolonisi'ndeki "yanmış toprak" politikasından korunmaları için toplama kampına yerleştirildi. Ancak esas neden bu kişilerin gerillalara yardım etmesini önlemekti. Çoğunlukla hijyenik olmayan koşullardan kaynaklı hastalıklar sonucunda alıkoyulan yaklaşık 20 bin kişi hayatını kaybetti.

*Nazi dönemi Almanya'da (1933-1945) toplama kampları, istenmeyen kimselerin alıkoyulduğu yerler haline dönüştü. Bu kimseler arasında *Yahudilerin yanında Protestan ve Katolik muhalifler, komünistler, Romanlar, sendikacılar, eşcinseller ve engelliler de vardı. Ağustos 1934'te *Goebbels tarafından tanımlandığı üzere "kampların amacı toplumun anti-sosyal üyelerini mümkün olan en insancıl yöntemlerle faydalı bir hale getirmek" idi. Toplama kamplarına götürülen insanlar aslında sapık işkencelere maruz kalmış, köle olarak çalıştırılmış, korkunç muameleler görmüş ve hiçbir ülkede hiçbir yüzyılda görülmedik boyutlarda büyük katliamlara uğramıştır. II. Dünya Savaşı başlamadan önce 200 bin civarı insan halihazırda kamplara gönderilmişti. Savaş başladıktan sonra toplama kamplarının boyut ve sayıları artırıldı. *SS tarafından idare edilen kamplar (*Konzentrationslager* veya KZ) *Arbeitslager* ve *Vernichtungslager* olarak iki kategoriye ayrıldı. Birincisinde esirler işçi taburları olarak değerlendiriliyor; ikincisine giden erkek, kadın ve çocuklar ise ya yok ediliyor ya da yakılıyordu. Doğu Avrupa'daki esirler, diğerleri gibi yok edilene kadar geçen süreçte işçi taburlarında veya soykırım görevlerinde kullanıldı. Auschwitz gibi kamplardaki gaz odaları, günlük olarak 12 bin kişiyi öldürebiliyor ve yakabiliyordu. Batıdaki Belsen, Dachau ve Buchenwald (doktorların esirler üzerinde tıbbi araştırma yürüttüğü bir çalışma kampı) kampları kötü şöhretleriyle öne çıkıyordu. Tahminen altı milyon Yahudi toplama kamplarında öldü (*Holokost). Bunun yanında yarım milyona yakın Roman, milyonlarca Polonyalı, Sovyet savaş esirleri ve diğer siviller de hayatını kaybetti. Savaştan sonra, toplama kamplarında görev alan kimi yetkililer yargılanarak cezalandırıldı; bir kısmı ise kaçmayı başardı. Maidanek, Nazilerden kurtarılan ilk kamptı (Kızıl Ordu tarafından Temmuz 1944'te). 1953'ten sonra Batı Almanya, hayatta kalan Nazi kurbanı Yahudilere toplamda 37 milyar dolar tazminat ödedi.

Sovyetler Birliği'nde Lenin, Çarlık dönemindeki çalışma kamplarını önemli ölçüde genişletti (1919). 1930'da bu kamplara Gulag (Rusça "Islah Edici Çalışma Kampları Genel İdaresi" isminin kısaltması) adı verildi. Stalin'in temizlik harekâtı sırasında tahminen 15 milyon esir Gulaglara hapsedildi. Birçoğu hastalık ve kıtlığa yenik düştü ya da kurşuna dizildi.

Toprak Birliği (İngilizcesi **Land League**) İrlanda'da faaliyet gösteren bir tarım örgütü. 1879'da eski bir *Fenian olan Michael *Davitt tarafından toprak mülkiyeti sisteminde reform yapılmasını sağlamak amacıyla kuruldu. Charles *Parnell başkanlığında Toprak Birliği, kirayı ödemediği gerekçesiyle toprağından atılan kiracıların yerini alanları boykot etmeye başladı (*bkz.* BOYCOTT, CHARLES CUNNİNGHAM). Toprak reformu mücadelesi, *İrlanda Özerkliği hareketi milletvekillerinin parlamentodaki faaliyetleriyle bağlantılıydı. Britanya hükümeti, Toprak Birliği'ni yasadışı ilân ederek Davitt ve Parnell'i hapse attı. Birlik'in Avustralya, ABD ve diğer başka yerlerde şubeleri açıldı. 1881-1903 arasında Britanya hükümetleri, İrlanda'daki toprak mülkiyeti sisteminin en kötü yanlarını ortadan kaldıran Toprak Yasaları çıkardı.

toprak reformu Genellikle devlet idaresiyle gerçekleştirilen toprak mülkiyeti sisteminde yapılan değişiklikler. Toprak mülkiyeti sistemleri her yerde farklı farklı olup bir toplumun sosyal ve siyasi yapısında büyük öneme sahiptir. Toprak, tek tek küçük arsalar halinde vârislerin ortak mülkiyetinde olabileceği gibi az sayıda zengin ağaya da ait olabilir. Toprak reformunun

çeşitli amaçları ve biçimleri vardır. Toprak reformu, feodalizmi ortadan kaldırarak daha eşit bir toplum kurmayı amaçlayabilir. Böylece köylünün toplumdaki konumu iyileştirilerek desteği kazanılmış olur. Öte yandan toprak reformu, yatırım ve üretkenliği azamiye çıkaran bir toprak mülkiyeti düzeni yaratarak ekonomik verimliliği artırma amacı da güdebilir. Son olarak toprak reformuyla, istisnalar haricinde bireysel toprak mülkiyetine izin verilmeyen bir sosyalist mülkiyet sistemi uygulamak da hedeflenebilir. Reformlar; toprağın yeniden bölüşümünden arazi tavanı belirlemeye (tek bir mülk sahibinin belli bir araziden fazlasını kontrol etmemesi için), özel mülkiyetin tamamen kaldırılmasından ortakçılık anlaşmaları gibi kiracıların özel mülk sahiplerinin arazilerinde çalışma koşullarına yönelik düzenlemelerin değiştirilmesine kadar pek çok farklı alanda yapılabilir. Modern zamanların ilk toprak bölüşümü Fransa'da Devrim'in (1789) ardından gerçekleşti. Günümüzde hâlâ devam eden küçük aile çiftlikleri sistemi bu dönemde inşa edildi. Britanya'da devlet tarafından herhangi bir toprak reformu yapılmamışsa da 16-19. yüzyıllar arasındaki çitleme hareketi, pek çok köylüyü topraktan çıkarıp kentlere yöneltti ve sanayi ile büyük ölçekli tarımın gelişmesine katkıda bulundu. Rusya'da sınırlı bir toprak reformuyla köylülere toprak sağlanmasının yanında 1861'de serflik de kaldırıldı. Ancak 1918'de toprakta özel mülkiyetin kaldırılması ve yaygın *kolektifleştirme sonucunda toprak, köylünün elinden bir kez daha alındı. Benzer bir süreç, 1945'ten sonra Doğu Avrupa'nın büyük bir bölümünde de yaşanmasına karşın özel toprak mülkiyeti hakkı 1990'ların başında yeniden tanındı. Çin, Küba ve Vietnam gibi komünizmi benimseyen ülkelerde de kapsamlı kolektifleştirme hareketleri görüldü. Diğer yandan Mozambik ve Etiyopya'da toprağın millete ait olduğu ilân edildi ve toprağı işleyenler ile onların vârislerinin hakları güvence altına alındı. Asya'da gerçekleştirilen bazı toprak reformları, toprak sahibi köylülerin sayısını artırma konusunda büyük başarı sağladı. Bunların arasında, İsrail'in kibutz uygulamasına benzer bir şekilde ortak arazi yerleşimleri sistemini hayata geçiren Tayvan, Güney Kore ve Malezya gibi ülkeler vardır. Latin Amerika'da reform girişimleri; yabancı mülkiyetin yüksek düzeylerde olması, büyük plantasyonların yaygınlığı ve siyasi olarak güçlü konumda olan mülk sahiplerinin karşı çıkması gibi etkenlerden dolayı sıklıkla sonuçsuz kalmaktadır. Ortadoğu'da ise 1952'de Mısır'ın başarılı reformu, diğer ülkelerdeki reformlara örnek oluşturdu. Reformların başarı derecesi ülkeden ülkeye farklılık gösterdi. Toprağına el koyulan mülk sahiplerine devletler genel olarak hazine bonosu biçiminde tazminat vermektedir. Bunun dikkate değer bir istisnası Tayvan'da yaşandı. Tayvan'da hazine bonosu yerine kamuya ait sanayi kuruluşlarının hisseleri dağıtıldı. Bu da hızlı nüfus artışı görülen ülkelerde istihdam sağlamak adına *sanayileşmenin önemini göstermektedir. Zira bu ülkelerde toprak, ne kadar eşit dağıtılırsa dağıtılsın, herkesin geçimini sağlamak için yeterli değildir. Toprağın büyük arazilerden alınıp küçük köylü çiftliklerine bölüştürülmesi, hemen hemen her örnekte üretkenliği artıran ve yoksulluğu azaltan bir etki yarattı. Buna karşın 2000'den itibaren Zimbabve'de tersi bir deneyim yaşandı. Beyazların sahibi olduğu ticarete dayalı çiftliklere el konması, çok ciddi bir ekonomik krizin nedenlerinden biri oldu. *Ayrıca bkz.* TARIM.

Tordesillas Antlaşması (7 Haziran 1494) İspanya ile Portekiz arasında kurulan bir ittifak. Antlaşma, *Columbus (Kolomb) ve diğer kâşiflerin keşfettiği toprakların mülkiyeti konusunda yaşanan anlaşmazlıklara çözüm getirdi. 1493'te Papa VI. Alexander, Kabo Verde adalarının 100 fersah (yaklaşık 500 kilometre) batısındaki direkleri sınır hattı olarak onaylamıştı. Hattın batısı İspanya, doğusu Portekiz egemenliğinde olacaktı. Bu sınır, diğer ülkelerce yok sayıldı. Portekizlilerin söz konusu durumdan memnun olmaması nedeniyle

İspanya'nın kuzeybatısındaki Tordesillas'ta bir toplantı düzenlendi. Toplantıda papalığın belirlediği hattın Kabo Verde'nin 370 fersah (yaklaşık 1850 kilometre) batısına çekilmesi kararlaştırıldı. Papa, 1506'da bu anlaşmaya onay verdi. Sınır, 1529'da Zaragossa Antlaşması'yla düzenlendi ve Maluku Adaları (Baharat Adaları) Portekizlilere verildi.

Torino Kefeni 1578'den beri İtalya'daki Torino Katedrali'nde saklanan bir kefen. *İsa Mesih'in gömülürken giydiği kefen olarak kutsal addedilmesine karşın kumaşın tarihi en erken 1354'e kadar götürülebilmektedir. 1988'de yapılan radyokarbon testi, kefenin 13 veya 14. yüzyıl keteniyle dokunduğunu göstermişse de test sonuçlarına itiraz edilmiştir.

Tory Britanya'da geçmişten beri *Whig partisinin karşısında yer alan siyasi partinin üyelerine verilen isim. 1679 siyasi krizinde Parlamento'nun yeniden toplanmasına karşı çıkan ve Stuart hanedanını destekleyen kralcılar, karşı cephe tarafından "Tory" (İrlandalı Katolik eşkıyalar) olarak yaftalanmıştı. II. *James döneminde pek çok Tory, açıktan bayrak açmak yerine pasif itaati tercih etti. Kraliyet imtiyazlarının korunmasını, kilise ve devlet arasında yakın ilişkiler kurulmasını ve dış politikada yalnızlığı savunuyorlardı. Kraliçe Anne hükümdarlığının son dönemlerinde Tory partisi, Robert Harley önderliğinde kısa süreliğine yeniden ayağa kalksa da 1715 genel seçiminde yenilgiye uğradı. Parti, 120 milletvekili ve etkili bir liderden yoksunluğuyla "taşra" partisi mertebesine düşmüştü. Hannover hanedanının tahta geçmesiyle Tory partisi ağır bir darbe aldı. Zira I. George ve II. George, Whig partisine güvenmeyi seçmişti. Bute Kontu John *Stuart, Grafton Dükü Fitzroy ve *North'un Tory yandaşlığıyla suçlanmasına karşın 1760'larda iktidar mücadelesi rakip Whig hizipleri arasındaydı. Bağımsız bir Whig olan Küçük William *Pitt, Fox taraftarı Whig üyelerine savaş açmıştı. 19. yüzyılın Tory partisi, işte bu bağımsız Whig üyeleri arasından çıkacaktı. Amerika'daki kolonide de kral yanlılarına Tory ismi verildi.

Torquemada, Tomás de (1420-98) İspanyol Dominiken papaz. *İspanyol Engizisyonu'nun acımasız ilk büyük engizitörüdür. Torquemada'nın görevi, Engizisyon'un Yahudi ve Müslümanlara karşı faaliyetlerini yönetmekti. İşkence ve yakma dahil olmak üzere Engizisyon yöntemlerinin arkasında o vardı.

totalitarizm Bütün bireysel faaliyetlerin ve toplumsal ilişkilerin devlet tarafından denetime tabi tutulduğu ve yönlendirildiği bir siyasi sistem. Totaliter devlet fikrinin kökeni, 1930-1940'lara dayanmaktadır. Bu dönemde Hitler önderliğinde Nazizm, Mussolini önderliğinde *faşizm ve Stalin önderliğinde *komünizm ortaya çıktı. Söz konusu rejimlerde güçlü tek bir kişinin yönetiminde tek parti hükümetleri yer alıyor, resmi ideoloji teşvik ediliyor ve gizli polis teşkilatları tarafından kapsamlı terör taktikleri uygulanıyordu. Totaliter rejim, özel anlamıyla otoriter devletin çağdaş biçimiydi; toplumsal denetimi sağlayacak gelişmiş bir teknoloji gerektiriyordu. Başta Almanya doğumlu ABD'li filozof Hannah Arendt (1906-75) olmak üzere kimi yorumcular, bu tür rejimlerin yükselişini yığınlara bağlıyordu. Toplumun bağlarının koptuğu yerlerde ayrık bireyler siyasi liderlerin propagandasıyla seferber edilebiliyordu. Totalitarizmin özellikleri, otoriter rejimlerce yönetilen bazı gelişmekte olan ülkelerde gözlemlenebilmektedir.

Toungoo (1539-1752) Birmanya'da Pagan devletinin çöküşünün ardından yaşanan fetret devrini sona erdirerek ülkeyi tek hükümdarlıkta birleştiren bir hanedan. Hanedanın kurucusu **Tabinshweti** (1512-50) ve halefi Bayinnaung (1570 civarlarında öne çıktı) *Şanları ve Monları dize getirerek Tenasserim'i fethetti ve *Siyam'daki Tay devletlerini istila etti. Ancak Taylar

özgürlüğünü kazandı ve 1600'de Pegu'yu yağmaladı. Pegu, kısa bir dönem haricinde 1634'e kadar Toungoo'nun başkenti olarak kaldı. Deltadan nehir yoluyla iki aylık uzaklıkta bulunan Ava'nın 1635'te başkent olmasının ardından Toungoo ile Monların arası açılmaya başladı. Manipur'dan düzenlenen saldırılarla zayıflayan Toungoo, Monların Ava'yı ele geçirmesiyle yıkıldı.

Tour d'Auvergne, Henri de la, Turenne Vikontu (1611-75) Fransa mareşali. Olağanüstü yeteneklere sahip bir asker olan Tour d'Auvergne, *Otuz Yıl Savaşı meydanlarında itibarını kazandı. *Fronde sırasında *Condé'nin kız kardeşi Madame de Longueville tarafından kısa bir süreliğine kral karşıtı gruba katılmaya ikna edildi. Ancak sonradan *Mazarin'in yeniden düzeni tesis etmesini destekledi. 1658'de Dunkirk'i ele geçirdi. 1667'de Flaman bölgesine, 1672'de Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'ne yönelik dahice istilalara önderlik etti. 1674'te, XIV. *Louis'in dört bir yandan tehdit edildiği bir dönemde Fransa'nın doğu sınırlarını savunurken üstün kuvvetlere karşı ordu konuşlandırmada ne kadar yetenekli olduğunu gösterdi. Savaş meydanında öldü.

Touré, Sékou (Ahmed Sékou Touré) (1922-84) Afrikalı devlet adamı, *Gine devlet başkanı (1958-84). Touré, 1946'da *Houphouët-Boigny dahil olmak üzere diğer Afrikalı liderlerle birlikte Afrika Demokratik Meclisi'ni (*Rassemblement Démocratique Africain*) kurdu. 1948'de CGT'nin (*Confédération générale du travail*, Genel İşçi Konfederasyonu) Afrika genel sekreteri oldu. 1955'te Konakri belediye başkanlığına seçildi. 1956'da Fransa Ulusal Meclisi'ne girdi. 1957'de Gine bakanlar kurulunda başkan yardımcısı oldu. 1958'de Gine bağımsız olunca devlet başkanı seçildi ve *Fransız Topluluğu'yla bütün bağları kopardı. Sağlam bir Marksist olan Touré, Sovyet blokundan Gine'ye yardım sağladı. 1984'teki ölümünün ardından silahlı kuvvetler ülkede bir darbe gerçekleştirdi.

tourney (veya **turnuva**) Şövalyelerin beceri ve cesaretlerini göstermeleri için genellikle kraliyet izniyle düzenlenen silahlı dövüşlere verilen isim. Turnuvalar, İngiltere'ye 11. yüzyılda Fransa'dan geldi. İlk zamanlarda şövalye grupları arasında düzensiz sahte muharebeler şeklinde yapılıyordu. Ancak 15. yüzyılda bir çerçeveye oturtuldu. Turnuvalarda *armacılık da önemli bir rol oynuyordu. Meydan okuma, temas koşulları ve puan (kırılan mızrakların veya alınan darbelerin sayısına göre) gibi ayrıntılı uygulamalar bulunuyordu. Dövüş, at üstünde kılıçla (*tourney*) veya yaya olarak yapılıyordu. İki şövalyenin, çarpışmayı önlemek üzere konulmuş bir çitin (*tilt*) iki yanından birbirine taarruz ettiği basit atlı müsabakalar (mızrak dövüşü) en heyecanlısıydı. Öte yandan, sahte kuşatmalar ve sıkı savunulan yerlere hücumlar da yapılıyordu. Köreltilmiş silahlar ve doldurulmuş zırhlar kazaları aza indirse de 1559'da Fransa hükümdarı II. *Henri'nin başına geldiği gibi ölümler de yaşanabiliyordu.

Toussaint L'Ouverture, François-Dominique (yak. 1743-1803) Haitili devrimci önder. Hispanyola'nın (günümüzde Haiti) batı kısmında bir köle olarak yetiştirilen Toussaint, 1791'den 1793'e kadar adadaki köleleri özgürlüğe kavuşturmayı başaran isyanın önderlerinden biriydi. 1797'de Fransa devrimci hükümeti tarafından genel valiliğe getirildi. Britanya ve İspanya'yı Batı Hispanyola'dan çıkaran harekâtın başındaydı. 1801'de adanın hâkimiyetini tamamen eline alarak kendi anayasasını ilân etti. Fakat ertesi yıl Napoleon, köleliği yeniden tesis etmek amacıyla kuvvetlerine adayı yeniden ele geçirme emri verdi. Sonunda Toussaint, esir edilerek götürüldüğü Fransa'da hapisteyken öldü.

Townsend, Francis Everett (1867-1960) ABD'li hekim ve reformcu. Esas olarak **Townsend Planı** ismiyle bilinen Dönüşümlü Yaşlı Maaşı planıyla hatırlanır. Planın amacı, yaşlı kesime yardımcı olmak ve ABD'nin *Büyük Buhran'dan çıkışına

katkıda bulunmaktı. 60 yaş üstü herkese aylık 200 dolar ödeme öngörülüyordu. Plana ayrılacak fon, ticari işlemlere getirilecek federal vergiler aracılığıyla sağlanacaktı. Bu ve diğer başka programlara halkın verdiği desteğin (Townsend dilekçelerine en az 10 milyon imza toplamıştı), Franklin D. *Roosevelt'i daha kapsamlı reformlar uygulamaya ikna ettiği düşünülmektedir.

Townshend, Charles, II. Vikont Townshend (1674-1738) İngiliz siyasetçi ve tarımcı. 1714'te dışişleri bakanı olmasına karşın I. George'yle dış politika konusunda anlaşmazlığa düştü ve 1716'da hükümetten çıkarıldı. Bunun üzerine kayınbiraderi *Walpole de iyi niyet göstererek istifa etti. Townshend, 1721'de Walpole iktidara gelince tekrar devlet bakanlığına getirildi. Walpole, başta ona dış ilişkilerde serbesti tanısa da Townshend, Avusturya'yla yaşanan bir anlaşmazlığın çığırından çıkmasına göz yumdu ve Walpole'nin sürekli müdahaleleri nedeniyle 1730'da istifa etti. Ardından siyasetten tamamen çekilen Townshend, aile arazisini iyileştirmek üzere Norfolk'a geri döndü. *Tarım Devrimi'nin öncüsü olarak ün kazandı. Dört aşamalı ekim nöbetini yaygınlaştırarak çiftçilerin kışın daha çok büyükbaş hayvanı hayatta tutmasını ve her yıl üç tarladan birini nadasa bırakmak zorunda kalmadan daha çok ürün elde etmesini sağladı. Ayrıca daha önce sadece bir bahçe ürünü olan şalgamın bir kış gıdası olarak yaygın bir şekilde ekilebileceğini gösterdi. Bu da onun "Şalgam" Townshend olarak anılmasına yol açtı.

Townshend Yasaları (1767) Britanya'da *Damga Yasalarıyla Amerikan kolonilerinden doğrudan vergi toplanamamasının ardından yürürlüğe giren bir gelir önlemi. Bütçesine karşı bir parlamento isyanıyla karşı karşıya kalan Maliye Bakanı Charles Townshend (tarım reformcusu Charles *Townshend'in torunu) Amerika'nın ithal ettiği boya, kâğıt, cam ve çaya vergi koyarak gelir yaratmaya çalıştı. Bu ticaret vergisini uygulamak üzere Amerikan Gümrük Komisyoncuları Kurulu ve jürisiz Koramirallik Mahkemeleri kuruldu. Elde edilecek gelir, koloni memurlarının maaşlarını ödemede kullanılacaktı. Böylece sözü edilen memurların koloni meclislerinden bağımsız olması sağlanacaktı. Amerika'nın bu yasalara direnmesi, çay haricinde gümrük vergilerinin 1770'te geri çekilmesine yol açtı.

Towton Muharebesi (29 Mart 1461) Yorkshire'deki Tadcaster'de, yeni tahta çıkan IV. *Edward'ın ordusu ile geri çekilmekte olan Kraliçe *Margaret (Anjou) ve VI. *Henry'nin Lankastriyan kuvvetleri arasında kar fırtınasında gerçekleştirilen umutsuz bir çarpışma. İki tarafın da orduları büyüktü (Lankastriyanların sayısı 22 bini aşkındı). Her iki ordudan da ağır kayıplar verilmesine karşın Lankastriyanlar, son anda bozguna uğratıldı ve ordusunun en becerikli önderlerinden bazıları öldürüldü.

Töton Şövalyesi Tam adı Kudüs Töton Aziz Meryem Hastanesi Şövalyeleri olan askeri ve dini bir tarikatın mensuplarına verilen isim. 1190'da Akka'da kurulan tarikat; şövalyeler, rahipler ve sıradan üyelerden oluşuyordu. Tarikat, Filistin ve Suriye'de faaliyet göstermesine karşın Haçlılar Müslümanları zapt etmeyi başaramayınca Venedik'e çekildi. Kutsal Roma İmparatoru II. Friedrich, imparatorluğun kuzeydoğu sınırının ötesindeki paganları alt etmek ve Hıristiyanlığa geçirmek amacıyla misyoner olarak tarikat mensuplarını oraya gönderdi. Bu görevi başarıyla yerine getiren Töton Şövalyeleri, 1229'da Prusya'yı ele geçirdi. 1234'te tarikat, her ne kadar pratikte bağımsız olsa da, fethettiği toprakları papadan kiralık olarak elinde tuttuğunu ilân etti. Töton Şövalyeleri, Livonya Tarikatı'yla birleşerek Baltık kıyısı çevresinde ilerleyişini sürdürdü ve geniş topraklar elde etti. Ancak bu ilerleyişleri, 1410'da Tannenberg'de Polonya Kralı Wladyslaw tarafından kesin olarak mağlup edilmeleri sonucunda durduruldu. 1525'te Büyük Usta Brandenburglu Albert, Lüteriyenliğe geçerek görevinden

istifa etti. Ardından tarikatın dini niteliğinin sona erdiği duyuruldu. Töton Şövalyeleri, Brandenburg elektörlerinin himayesinde kalmayı sürdürdü.

Tötonlar Holstein veya Jutland'dan geldiği düşünülen bir Cermen kabilesi. Tötonlar, MÖ 2. yüzyılın sonlarında Galya'nın güneyi ile İtalya'nın kuzeyine göçtü. 102'de Aquae Sextiae'de (Aix-en-Provence) *Marius tarafından yenilgiye uğratıldılar. Tarihten silinseler de Töton ismi "Alman" kelimesinin eşanlamı olarak varlığını sürdürdü.

Trafalgar Muharebesi (21 Ekim 1805) Birleşik Fransız ve İspanyol filoları ile Britanya arasında, İspanya'nın Cadiz limanı yakınlarındaki Trafalgar Burnu açıklarında gerçekleşen bir deniz çarpışması. *Napoleon'un ordusunu İngiltere'ye çıkarmasını sağlamak için Britanya donanmasını Avrupa'dan uzaklaştırmayı başaramayan Amiral Villeneuve, Cadiz'e döndü ve Cuthbert Collingwood (1748-1810) komutasındaki Manş filosu limanı ablukaya aldı. Ardından 29 Eylül'de komutayı amiral gemisi Victory'yle bölgeye ulaşan *Nelson üstlendi. 20 gün sonra Villeneuve, Napoleon'dan Cadiz'i terk etme emri aldı. Görevden alınma tehdidiyle karşı karşıya kalan Villeneuve, nihayet denize açılsa da muharebeye girmemeyi umuyordu. Filosunun esas kısmını gözlerden uzak tutan Nelson, 27 gemilik filosunu bölerek muharebenin başlangıcında "İngiltere'nin her askerinden görevini yerine getirmesini beklediğini" belirtti. Britanya, hiç gemi kaybetmemesine karşın Fransız ve İspanyol filolarından 20 gemi ele geçirdi. Nelson, Fransız Redoubtable gemisinden atılan topla ölümcül bir şekilde yaralandı; ama Britanya'nın denizlerdeki üstünlüğü 19. yüzyılın geri kalanı için güvenceye alınmış oldu.

Traianus (doğum adı **Marcus Ulpius Traianus**) (yak. MS 53-117) Roma imparatoru (98-117). İspanya'da doğan Traianus, Nerve tarafından vâris olarak evlat edinildi. Traianus döneminin en önemli olayı *Daçya Savaşları'ydı (101-06). Sonuçta Daçya, ilhak edilerek Roma'nın bir eyaleti yapıldı. Savaşlar, Roma'daki Traianus Sütünü'nda tasvir edilmiştir. Ayrıca Traianus, becerikli bir yöneticiydi. Onun döneminde pek çok bayındırlık işi yapıldı.

trainband İngiltere'nin yerel idari bölgelerinde konuşlu silahlı birliklere verilen isim. Bu bölükler, 1573'te I. *Elizabeth'in her bölgede en becerikli *milislerin seçilerek mızrak ve ateşli silah kullanımı konusunda düzgün bir şekilde eğitilmesi kararıyla oluşturuldu. Kentlerdeki özgür erkeklerin arasından da seçim yapıldı. *Trainband* birliklerinin sayısı katlanarak arttı ve bu birlikler *İngiliz İçsavaşı'nın ilk yıllarında yoğun bir faaliyet gösterdi. 18. yüzyılda yerini milislerin desteklediği kalıcı bir orduya bıraktı.

Trakya (Yunanca **Thraki**) İstanbul ve Karadeniz'in batısında, Ege Denizi'nin kuzeyinde kalan eski bir ülke. Günümüzde Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan topraklarında yer alan Trakya, aslen batıda Adriyatik Denizi'ne kadar uzanıyordu. Ancak Trakyalılar, MÖ 13-5. yüzyıllar arasında İliryalılar ve Makedonların baskısıyla doğuya doğru geri çekildi. Makedon II. Filipos'un MÖ 342'de fethettiği bölge, daha sonra Roma'nın eyaleti oldu. 15. yüzyıldan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar (Trakya'nın kuzeyini 1885'te Bulgaristan ilhak etmişti) Osmanlı Türkleri tarafından yönetildi. 1923'te Meriç Nehri'nin doğusunda kalan bütün Trakya toprakları Türkiye'ye geri verildi.

Trans Sibirya Demiryolu 1891-1904 arasında inşa edilen, Moskova'dan doğuya doğru Baykal Gölü'nün güney ucu civarından Japon Denizi kıyısındaki Vladivostok'a 9311 kilometre boyunca uzanan bir demiryolu. Demiryolu, Sibirya'yı dışarıya açtı ve Doğu Asya'daki Rus çıkarlarını ilerletti. 1984'te tamamlanan Baykal Gölü'nün kuzeyine yapılan kapsamlı bir ek (Baykal-Amur Anahattı), Sibirya'nın doğusundaki

Ust-Kut'tan Pasifik Kıyısı'na kadar 3102 kilometre uzanmaktadır.

Trenchard, Hugh Montague, I. Wolfeton Vikontu (1873-1956) Britanyalı Kraliyet Hava Kuvvetleri mareşali. 1893-1912 arasında kara ordusunda görev yapan Trenchard, pilotluk eğitimi alarak I. Dünya Savaşı'nda Kraliyet Uçuş Kolordusu'nun başına geçti. 1918'de Kraliyet Hava Kuvvetleri komutanı, 1927'de birinci mareşal oldu. Görev yaptığı dönemde hava kuvvetlerini Britanya silahlı kuvvetlerinin üçüncü ana kolu haline getirdi. Ayrıca 1931-1935 arasında Londra emniyet müdürlüğünde bulundu.

Trent Olayı (Kasım-Aralık 1861) *Amerikan İçsavaşı sırasında ABD ile Britanya arasında gerçekleşen bir olay. Kasım 1861'de ABD savaş gemisi San Jacinto, Britanya posta gemisi Trent'i denizde durdurarak içindeki iki Konfederasyon (Güney) diplomatını ve sekreterlerini zorla çıkardı. Olayın duyulmasıyla Britanya'da Birlik'e (Kuzey) karşı savaş açma yönünde talepler yükselmeye başladı. Ancak kriz, kısmen Prens *Albert'in müdahalesi ve ABD Dışişleri Bakanı William *Seward'ın, Trent gemisini ve içindeki "kaçak insanları" limana getirmemekle kaptanın kusur işlediğini gerekçe göstererek diplomatları serbest bırakmasıyla savuşturuldu.

Trento Konsili (1545-63) Katolik Kilisesi'nin ekümenik bir konsili. Konsil, Kuzey İtalya'daki Trento kentinde üç oturum gerçekleştirdi. Konsil'de *Reformasyon'un öğretilerine karşılık olarak Kilise'nin öğretileri ortaya konmuş, yeni kurallar getirilmiş ve *papalığın otoritesi güçlendirilmiştir. İlk oturum (1545-47) sonucunda *Luther'in yalnızca inanca dayalı mağfiret öğretisi mahkûm edildi. Kısa süreli ikinci oturumda (1551-52) Luther ve *Zwingli'nin Komünyon'a dair fikirleri reddedildi. Üçüncü oturuma (1562-63) gelindiğinde Protestanlarla uzlaşma yönünde kalan umutlar tamamıyla yok olmuştu. Konsil tarafından önerilen veya yazımına başlanan çeşitli eserler, tamamlaması için papaya verildi. Söz konusu eserlerin arasında Kitab-ı Mukaddes'in asli Latince versiyonu da vardı. Dolayısıyla Konsil, *Karşı Reformasyon sürecinde yeniden doğan Katolik Kilisesi'nin temellerini atmış oldu.

Triad Aslen 17. yüzyılın sonunda Çin'de Mançu *Qing Hanedanı'nı devirmek ve ondan önce hüküm süren Çinli Ming hanedanını yeniden başa getirmek amacıyla kurulan gizli örgütlere verilen isim. Triad'ı oluşturan farklı farklı örgütler, benzer ritüellere sahip hem kardeşlik hem de suç örgütleriydi. *Taiping Ayaklanması sırasında güç kazanan Triad, sonrasında Çin'de değişken ve şiddeti artıran bir rol oynadı. Bazı Triad şubeleri *Sun Yixian'a (Sun Yatsen) yardım ederken bazıları da Şanhay gibi kentlerde güçlü siyasi etki alanları kurdu. Son yıllarda Triad örgütleri dünya çapında uyuşturucu kaçakçılığına karışmıştır.

tribün Eski Roma'da *plebleri *patricilerden korumak üzere on tribün seçiliyordu. Tribünlerin yargıçların kararlarını veto etme yetkisi vardı. Sonradan Senato kararnameleri de bu kapsama alındı. Ayrıca tribünler, kendi başlarına da yasa teklifi verebiliyordu. Roma imparatorları da tribün unvanını kullandı; bu unvan, onlara tribünlükten doğan anayasal hakları ve halk gözünde olumlu bir imaj kazandırdı. Latince *tribunus* kelimesinin kökenindeki kabile anlamına gelen *tribus*, "halka ait, halktan" ifadesini karşılıyordu.

Trimble, David (William David Trimble) (1944-) Kuzey İrlandalı siyasetçi, Ulster Birlikçi Partisi'nin lideri (1995-2005) ve Kuzey İrlanda başbakanı (1998-2002). 1998'de John *Hume'yle birlikte, Kuzey İrlanda'da barışın tesis edilmesine yönelik müzakerelerdeki rolünden ötürü Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. 2005 genel seçimindeki hezimetin ardından partisinin liderliğinden istifa etti.

Trinidad ve Tobago

Başkent:	Port of Spain
Yüz ölçümü:	5.128 km²
Nüfus:	1.225.225 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Trinidad ve Tobago doları = 100 sent
Dini yapısı:	%32,1 Protestan; %21,6 Katolik; %18,2 Hindu; %5,0 Müslüman
Etnik yapısı:	%35,4 Doğu Hint; %24,2 siyahi; %21,0 melez
Diller:	İngilizce (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Karayipler Topluluğu (CARICOM), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Karayip Denizi'nin güneydoğu köşesinde yer alan bir ada ülkesi. Büyük olan Trinidad adası, Güney Amerika'nın kuzey kıyılarından 11 kilometre açıkta bulunmaktadır.

Fiziki Trinidad, yaklaşık 80 kilometreye 60 kilometre büyüklüğündedir. Güneybatıda yer alan devasa Pitch Gölü, bir zift havzasıdır. Kuzeye doğru bir alçak dağ sırası uzanmaktadır. Tobago'nun kuzeydoğudaki sık ormanlı tepeleri, bölgedeki dağ sırasının sırtını oluşturarak denize batmasını önlemektedir.

Ekonomi Trinidad ve Tobago ekonomisinin temelinde GSYİH'nin beşte ikisini, ihracatın beşte dördünü oluşturan petrol ve doğalgaz bulunmaktadır. Diğer ihracata dayalı sanayi kolları arasında metil alkol, amonyak, üre, çelik ürünleri ve meşrubat yer alır. Petrol ve doğalgaz rezervlerinin azalması nedeniyle turizm, tarım, bilişim ve iletişim teknolojisi ile nakliyat sektörleri teşvik edilmektedir.

Tarih Adalarda ilkin Aravak ve Karayip yerlileri yaşıyordu. Trinidad, 1498'de Columbus (Kolomb) tarafından üçüncü seyahati sırasında keşfedildi. İspanya'nın iddialarına karşın ada, 1532'ye kadar yerli *Karayiplere bırakıldı. Bu tarihte adaya yerleşimler başladı. Değerli madenlere sahip olmadığından Trinidad, 1595'e kadar esas olarak yok sayıldı. 1595'te Sir Walter *Raleigh, gemilerini tamir ettirmek için adaya çıkarak yeni kurulan San José kentini yağmaladı. 1640'ta Hollandalılar, 1677 ve 1690'da Fransızlar adaya akınlar düzenledi. 17. yüzyılda dışarıdan getirilen Afrikalı kölelerin çalıştığı şeker ve tütün plantasyonları kuruldu. 1797'de İngiltere-İspanya savaşı sırasında bir Britanya filosu, Paria Körfezi'ne girdi ve pek bir direnişle karşılaşmadan adayı teslim aldı. 1802'de ülke, Amiens Antlaşması uyarınca resmen Britanya'ya bırakıldı. 1962'de Milletler Topluluğu'nun bağımsız bir üyesi, 1976'da cumhuriyet oldu. Yeni kurulan cumhuriyetin ilk başbakanı, Milli Halk Hareketi'nin (PNM) kurucusu Eric Williams'tı. Trinidad'ın ilk devlet başkanı Ellis Clarke, 1987'de görevi Noor Mohammed Hassanali'ye bıraktı. Onun arkasından 1997'de Arthur N. Robinson devlet başkanlığına geldi. 2001'de seçimler parlamentoda eşitlik yaratınca bir anayasal kriz yaşandı. Devlet başkanı, PNM'den Patrick Manning'i başbakan olarak görevlendirdi. 2002'de halkın onayını alan Manning, 2007'de bir kez daha seçildi. Buna karşın Manning'in 2010'da bir erken seçim düzenleme kararı ters tepti ve merkez sol koalisyonun zaferiyle Kamla Persad-Bissessar, Trinidad ve Tobago'nun ilk kadın başbakanı oldu.

trireme MÖ 6. yüzyıldan 4. yüzyılın sonlarına kadar ilk çağların başlıca savaş gemisi. Üç kürek sırasına sahip bir çeşit *kadırga olan *trireme*, hız ve manevra kabiliyetini artırmak amacıyla hafif inşa ediliyordu.

Trireme'ler, karadan fazla uzaklaşamıyordu. Büyük bir kısmı kürekçi olan 200 kişilik bir mürettebat taşıyorlardı. Gemide muhtemelen bir sıraya üç kişi düşüyor, sıralar her kürekçinin farklı bir kürek çekebileceği bir açıyla yerleştiriliyordu. Kadırganın önüne metal ve tahtadan bir mahmuz koyuluyordu. Mahmuzlama dümencinin birincil hedefiydi. Atina'nın *trireme*'lerden oluşan filosu, *Salamis'te Yunanların kazandığı zaferde önemli bir rol oynadı ve *Atina İmparatorluğu'nun hâkimiyetine önemli bir katkı sağladı.

Triyanon Antlaşması *Bkz.* VERSAY BARIŞ ANTLAŞMASI.

Troçki, Lev *BKZ.* TROTSKİY, LEV.

Tromp, Maarten Harpertszoon (1597-1653) 17. yüzyılda Hollanda'nın denizlerde üstünlük kurmasında büyük payı olan Hollandalı amiral. 1639'da Tromp, Downs Muharebesi'yle İspanyol filosunu kesin bir yenilgiye uğrattı. Aralık 1652'de Birinci *Hollanda-İngiltere Savaşı'nda Dungeness açıklarında *Blake'ye karşı zafer kazandı. Olağanüstü bir mücadele verse de Manş Denizi'ndeki Hollanda konvoylarını koruyamadı. *Monck'un Hollanda kıyılarına yönelik ablukasını kırmaya çalışırken öldürüldü. De *Ruyter'in rakibi olan oğlu Cornelius (1629-91), Akdeniz'de İkinci ve Üçüncü Hollanda-İngiltere Savaşlarında, Gotland'da İsveç'e karşı zaferler elde etti.

Trotskiy, Lev (veya **Lev Troçki**) (doğum adı **Lev Davidoviç Bronşteyn**) (1879-1940) Rus devrimci. 1917'de Bolşeviklere katılan Trotskiy, Lenin'le birlikte Ekim Devrimi'nin örgütlenmesine katkıda bulundu. Nihayetinde Rus İçsavaşı'nda Beyaz Rus kuvvetlerini yenilgiye uğratacak Kızıl Ordu'yu oluşturdu. Lenin'in ölümünden sonra, Batı Avrupa ve dünyada devrim olmadan Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulamayacağı görüşü nedeniyle Stalin ve diğer önderlerle ters düştü. Trotskiy, iktidar mücadelesinin en sonunda Stalin'e yenik düştü. 1927'de partiden atıldı ve 1929'da sürgüne yollandı. 1937'de Meksika'ya yerleştikten üç yıl sonra Stalinci bir suikastçı tarafından öldürüldü.

Troya (veya **Truva**; Latince **Ilium**) Homeros'un destanında Yunanların, Menelaos'un kaçırılan eşi Helen'i geri almak için on yıl boyunca kuşattığı Kral Priamos'un kenti. Alman arkeolog H. Schliemann, Çanakkale Boğazı yakınlarındaki Hisarlık'ta kentin bulunduğu yeri tespit edene kadar Troya'nın Yunan destanının bir uydurması olduğu düşünülüyordu. 1870'te Schliemann, sonradan 46 tabakadan oluştuğu keşfedilen höyüğün kazılarına başladı. Höyük, erken Tunç Çağı ile Roma dönemi arasına tarihleniyordu. Homeros'un destanındaki kent olduğu düşünülen ve Troya VII olarak adlandırılan tabaka, MÖ 1210 civarında yerle bir edilmişti. Yaklaşık MÖ 1100'de tekrar yıkıldıktan sonra MÖ 700 civarında Yunanların yerleştiği kent, son olarak Roma döneminde terk edildi.

trubadur 11. yüzyılda Güney Fransa'da (özellikle Provans) lirik şairlere veya halk şairlerine verilen isim. Trubadurların şiirleri sarayda aşk, *şövalyelik, din ve siyaset gibi konuları ele alıyordu. Ancak genellikle konu, simgesel ve süslü bir dil kullanılarak gizleniyordu. Şiirlerin büyük bir kısmı sapkın düşünceler içeriyordu. Bu nedenle pek çok trubadur, 13. yüzyılda zulme uğradı.

Trudeau, Pierre (**Elliott**) (1919-2000) Kanadalı Liberal Parti üyesi devlet adamı, Kanada başbakanı (1968-79, 1980-84). Sağlam bir federasyon yanlısı olan Trudeau, 1969'da hem İngilizceyi hem de Fransızcayı Kanada'nın resmi dili yaptı. 1980'de ikinci dönem başbakanlığı sırasında düzenlenen bölgesel bir referandumda Quebec'in bağımsızlığı reddedildi. Ayrıca Trudeau, 1982'de Britanya'nın hâlâ elinde tuttuğu bazı anayasal yetkilerin Kanada'ya devredilmesi sürecine önderlik etti.

Trujillo, Rafael (doğum adı **Rafael Leónidas Trujillo Molina**; "Generalissimo[118]" olarak da bilinir) (1891-1961) Dominikli devlet adamı, Dominik Cumhuriyeti devlet başkanı (1930-38, 1942,52). Resmi olarak sadece iki dönem devlet başkanlığı yapmasına karşın 1930'dan ölümüne kadar diktatörlük yetkilerini elinde tuttu. Bu dönemde sosyal hizmetlerde belli başlı gelişmeler yaşandı ve halkın maddi durumu iyileştirildi. Diğer yandan muhalefeti ezmek üzere güçlü ve acımasız bir polis teşkilatı seferber edildi. Trujillo, 1961'de suikasta uğradı.

Truman, Harry S (1884-1972) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 33. ABD başkanı (1945-53). 1945'te Franklin Roosevelt'in ölümü üzerine başkan yardımcısı olarak doğrudan başkanlık görevini üstlendi. İlk faaliyetlerinden biri 1945'te Japonya'yla savaşı bitirmek amacıyla Hiroşima ve *Nagasaki'ye atom bombası atılmasına izin vermek oldu. İç politikada Truman'ın ortaya koyduğu kapsamlı bir toplumsal program, Kongre tarafından büyük oranda engellendi. Öte yandan silahlı kuvvetlerde ve mali olarak federal yönetime bağlı okullarda ırk ayrımcılığına son verildi. 1947'de sonradan *Truman Doktrini (Sovyet kuvvetlerinin veya komünist ayaklanma tehdidi altında olan ülkelere veya halklara ABD'nin destek vermesi gerektiğini savunan ilke) olarak anılacak planı açıklaması, komünistler tarafından Soğuk Savaş'ın açık bir ilânı olarak görüldü. Truman yönetimi, 1948'de savaşın yıkıp geçtiği Avrupa ülkelerine acil yardım öngören Marshall Planı'nı yürürlüğe soktu ve ertesi yıl NATO'nun kuruluşuna katkıda bulundu. Daha sonra Truman, ABD'yi Kore Savaşı'na soktu.

Truman Doktrini (1947) ABD'nin komünizmi çevrelemeye yönelik bir dış politika ilkesi. Truman Doktrini, Yunanistan ve Türkiye'de komünizmin iktidara gelme tehlikesi yaşandığı bir dönemde Başkan *Truman tarafından Kongre'ye gönderilen bir bildiriyle açıklandı. Truman, ABD'nin "silahlı azınlıklar eliyle veya dışarıdan gelen baskılarla diz çöktürme girişimlerine direnen özgür halkları" destekleyeceğine dair söz verdi. Kongre, istikrarı komünizm tarafından tehdit altında bulunan ülkelere büyük miktarlarda askeri ve ekonomik yardım sağlanmasını kabul etti. Komünistlerce *Soğuk Savaş'ın açık bir ilânı olarak görülen Doktrin, ABD'nin küresel çapta yeni bir sorumluluk düzeyine eriştiğini onaylamış oldu.

Ts'ao Ts'ao *Bkz.* CAO CAO.

Tseng Kuo-fan *Bkz.* ZENG GUOFAN.

Tserklaes, Johannes, Tilly Kontu (1559-1632) Flaman asker. Tserklaes, önce Hollanda'da *Farnese idaresinde, daha sonra *Osmanlı Türklerine karşı İmparator II. Rudolf'un ordusunda hizmet verdi (1594). 1610'da Bavyera Dükü Maximilian tarafından bir ordu kurmakla görevlendirildi. Bu ordu, *Otuz Yıl Savaşı'nda Katolik Birliği'nin öncü kuvvetiydi. Tserklaes, 1620'de Beyaz Dağ Muharebesi'nde zafer kazandıktan sonra Almanya'nın kuzeybatısına hâkim oldu. 1626'da Lutter'de Danları ezdi. *Wallenstein'in görevden alınması üzerine hem imparatorluk hem de Birlik kuvvetlerinin komutasını üstlendi. 1631'de Protestan Magdeburg kentini vahşice yerle bir etmesi itibarına gölge düşürdü. Aynı yıl Breitenfeld'de II. *Gustav (Adolf) tarafından bozguna uğratıldı. 1632'de Rain Muharebesi'nde yaralandıktan iki hafta sonra öldü.

Tshaka *Bkz.* SHAKA.

Tshombe, Moise (**Kapenda**) (1920-69) Belçika Kongosu'nun Afrikalı önderi. Bağımsız fakat gevşek bir federasyona sahip bir Kongo devleti kurulmasını savunan Conakat siyasi partisini kurdu. 1960'ta Kongo'nun bağımsızlığıyla sonuçlanan gö-

118 Büyük General. (ÇN)

rüşmelerde yer alsa da sonrasında Katanga bölgesinin ülkenin geri kalanından bağımsızlığını ilân etti. Beyaz paralı askerlerin yardımları ve Belçikalı madencilik şirketi Union Minière'nin desteğiyle kendinden menkul Katanga devlet başkanlığı (1960-63) makamını korudu. 1964-1965 arasında kısa bir süre başbakanlık yapan Tshombe, *Lumumba'yı öldürmekle ve 1965 seçimlerinde hile yapmakla suçlandı. General *Mobutu iktidarı ele geçirince ülkeyi terk etti. 1967'de kaçırılarak Cezayir'e götürüldü ve burada hapiste bulunduğu sırada öldü.

Tso Tsung-tang *Bkz.* ZUO ZONGTANG.

Tubman, Harriet (yak. 1821-1913) Siyahi Amerikalı köle karşıtı ve toplumsal reformcu. Maryland'da kölelikten kaçmış bir kadın olan Tubman, *Yeraltı Demiryolu'nun en etkili "kondüktörlerinden" biriydi. *Amerikan İçsavaşı sırasında hemşirelik ve *Konfederasyon geri hattında Birlik (Kuzey) adına casusluk yaptı. Savaştan sonra Kuzey Karolina'da siyahilerin eğitimi için mücadele verdi.

Tubman, William Vacanarat Shadrach (1895-1971) Liberyalı devlet adamı, devlet başkanı (1944-71). Amerikalı-Liberyalı bir ailenin mensubu olan Tubman, 1930'da Liberya Senatosu'na seçildi ve 1944'te devlet başkanı oldu. Tubman, Liberya'nın ABD'ye mali bağımlılığını ortadan kaldırmak amacıyla ekonomik kalkınmayı teşvik etti. Ülkenin iç kesimlerinde yaşayan vatandaşların yönetime katılmasını sağladı.

TUC *Bkz.* SENDİKALAR KONGRESİ.

Tudjman, Franjo (1922-99) Hırvat siyasetçi, Yugoslavya bünyesinde bir federal cumhuriyet (1990-92) ve bağımsız bir devlet olarak (1992-99) Hırvatistan'ın devlet başkanı. 1970'lerde ve 1980'lerde Hırvatistan'ın bağımsızlığını savunduğu gerekçesiyle hapse atılan Tudjman, Sırp önderliğindeki Yugoslav ordusuyla savaşta (1991-92) Hırvat kuvvetlerine komuta etti. Hırvat kuvvetlerini Bosna Hersek'teki içsavaşa soktu. 1997'de tekrar seçilmesine karşın medyaya tümüyle hâkim olması dolayısıyla eleştirildi.

Tudor Gal soylusu bir aile olarak başlayan İngiliz kraliyet hanedanı. V. *Henry'nin dul kalan eşi Valois Hanedanı'ndan Catherine, kıyafet sorumlusu Owen Tudor'la (yak. 1400-61) evlenince Tudorların şansı yaver gitmeye başladı. Her ne kadar Owen Tudor, Güller Savaşı sırasında *Yorkistlerin Mortimer Geçidi Muharebesi'nde kazandığı zaferin (1461) ardından idam edilse de oğlu Richmond Kontu Edmund (yak. 1430-56), Margaret *Beaufort'la evlendi. Dolayısıyla oğulları Henry, gayrimeşru olmasına karşın, Lancaster Hanedanı'nın soyundandı. Henry'nin taht üzerindeki iddiası, VI. *Henry'nin oğlu Edward'ın 1471'de ölümü üzerine daha da makbul hale geldi. Ardından III. *Richard'ın soyluların desteğini kaybetmesi, Henry'nin İngiltere'yi istilasının ve 1485'te VII. *Henry olarak tahta çıkmasının önünü açtı.

Henry, York Hanedanı'nın veliahdı Elizabeth'le evlenerek taht üzerindeki iddiasını sağlama aldı. Elizabeth'ten doğan sekiz çocuğunun dördü çocuk yaşta hayatını kaybetti. Catherine'yle evlendikten kısa bir süre sonra ölen Arthur tahta çıkamadı. Onun yerine küçük kardeşi VIII. *Henry olarak kral oldu. VIII. Henry'nin tek erkek çocuğu VI. *Edward gençken öldü. Edward'ın ablası *Mary, İspanya hükümdarı II. Felipe'yle olan çocuksuz bir evliliğin ardından 1558'de vefat etti. I. *Elizabeth ise hiç evlenmedi. 1603'te Elizabeth'in ölümüyle birlikte Tudor hanedanı sona erdi. Taht, İskoçya hükümdarı VI. James'e, yani *Stuart Hanedanı'na geçti.

Tuğluk Hindistan'a yaklaşık bir yüzyıl (1320-1413) hükmeden Müslüman bir hanedan. Hindistan'ın en güneyi dahil olmak üzere Delhi Sultanlığı'nı en geniş sınırlarına

ulaştıran askeri seferlerin ardından Tuğluk hanedanı iktidarı ele geçirdi. Bu başarının baş mimarı, ikinci sultan Muhammed bin Tuğluk'tu (1325-51). Muhammed'in bazı tartışmalı eylemlerinin imparatorluğu güçlendirmekten çok zayıflattığı düşünülmektedir. Yetenekli ve iyi niyetli bir kişiliğe sahip olmasına rağmen Muhammed, aşırı zalimliğiyle nam saldı. Bu nedenle hâkim olduğu toprakların dört bir yanında isyanlar çıktı. 1398'de Delhi'nin yerle bir edildiği Timur istilası kargaşalığı artırdı ve 1413'te *Seyyidler, Tuğlukların iktidarına son verdi.

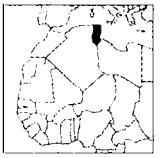
Tuileries Paris'te 16. yüzyılda inşa edilen bir Fransız kraliyet konutu. *Fransız Devrimi sırasında Haziran 1792'de kitleler, zorla saraya girdi. Ardından 10 Ağustos'ta saray saldırıya uğradı, İsviçreli Muhafızlar katledildi ve kraliyet ailesi Meclis'e sığındı. Tuileries, 19. yüzyılda yanıp kül olsa da 17. yüzyılda düzenlenen yapay bahçeler varlığını sürdürdü.

Tunç Çağı (veya **Bronz Çağı**) Tuncun alet ve silah yapımında kullanılan ana madde olduğu tarih öncesi dönem. Bakır Çağı'ndan Tunç Çağı'na geçiş sürecini tam olarak belirlemek kolay olmadığı gibi Tunç Çağı'ndan *Demir Çağı'na geçiş de kesin biçimde çözülmüş değildir. Günümüzde, tunç kullanımına varan teknolojik ilerlemenin MÖ 3500-3000 arasında Yakındoğu, Balkanlar ve Güneydoğu Asya'da birbirinden farklı koşullarda yapıldığı kabul edilmektedir. Meksika'daki Aztekler ise sözü edilen atılımı MS 15. yüzyıla kadar gerçekleştirmiş değildi. Bu yeni alaşımın bilgisinin yayılması, kalayın az bulunmasından dolayı, yavaş olmuştur. Dolayısıyla Tunç Çağı'yla, dünyanın değişik bölgelerinde birbirinden çok uzak tarihlerde karşılaşılabilmektedir. Mesela Sahraaltı Afrika, Avustralasya, Amerika'nın neredeyse tamamı ve Asya'nın çoğu hiçbir zaman Tunç Çağı'nı yaşamamıştır.

Tunç Çağı kültürlerinde çok daha farklı madenlerin kullanımı görülse de kalayın yüksek maliyetinin iki önemli sonucu oldu: Gerekli malzemelerin temini için uluslararası ticaretin büyük çapta artış göstermesi ve toplumsal katmanların çok daha fazla belirginleşmesi. Tuncun dolaşıma girmesiyle ortaya çıkan bu koşullar, aynı zamanda bu madene sahip olanların, sahip olmayanlar üzerinde egemenlik kurmasına da yol açmıştır. Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na geçiş Ortadoğu'da MÖ 1200'den; Güney Avrupa'da MÖ 1000'den ve Kuzey Avrupa'da yaklaşık MÖ 500'den itibaren başlamıştır.
Keltlerle ilişkilendirilen Urnfield kültürleri, Tunç Çağı'nda yaşamış Orta Avrupa kültürleri arasındaydı. Kökleri Macaristan ve Romanya'ya kadar izlenebilen bu kültürler, yaklaşık olarak MÖ 15. yüzyıla tarihlenmektedir. Urnfield kültürleri, ölülerini yakıyor ve küllerini yerleştirdikleri kapları düz yüzeyli mezarlara yerleştiriyorlardı.

Tunus

Başkent:	Tunus
Yüz ölçümü:	163.610 km²
Nüfus:	10.835.873 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Tunus dinarı = 1000 milim
Dini yapısı:	%99,1 Sünni
Etnik yapısı:	%98,0 Arap; %1,0 Avrupalı
Diller:	Arapça (resmi), Fransızca, Berberice
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Arap Birliği, Mağrip Birliği, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü (OAPEC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Kuzey Afrika kıyısında Cezayir ile Libya arasında yer alan ülkenin güney bölümü Sahra Çölü'ndedir.

Fiziki Ülkenin kuzeybatısındaki tepeler, çoğunlukla fundalıklarla kaplı olup mantar meşesi ormanlarına da ev sahipliği yapar. Tuzlaların sıkça yer aldığı orta kuşakta geniş fosfat yataklarına rastlanmaktadır. Güney bölgesi kumlu olmasına karşın vahalara da sahiptir.

Ekonomi Başlıca sanayi kolları arasında ham petrol üretimi, fosfat ve demir cevheri madenciliği, turizm, tekstil ve ayakkabı yer almaktadır. Tarımda zeytin ve zeytinyağı, tahıl, meyve ve şeker pancarı üretimi yapılmaktadır. En önemli ihracat kalemleri petrol ve petrol ürünleri, tekstil ve giyim, gıda ürünleri, kimyasallar ve fosfatlardır. Ülke ekonomisi ve özellikle turizm, 2011 devrimi ve sonrasındaki siyasi istikrarsızlık sürecinden büyük zarar görmüştür.

Tarih Tunus, geçmişten beri Akdeniz'in stratejik merkezidir. *Fenikeliler, ülkeye ilk kez MÖ 1000 civarında geldi. Söylenene göre bir deniz imparatorluğunun merkezi olan *Kartaca, burada MÖ 814'te kuruldu. *Berberi kervanları, mal alışverişi yapmak üzere kuzeye geldi. MÖ 146'da Kartaca düştü ve Roma, bölgede oluşturduğu Afrika Pronconsularis eyaletini, Berberilerin direnişine rağmen mısır, zeytin ve üzüm açısından zenginleştirdi. 429'da bölgeyi İspanya'dan gelen Vandallar fethetse de 533'te Bizans geri aldı. Buna karşın iç kesimlerde hâkimiyetini sürdüren Berberiler, yalnızca Arapların Afrika'da bir denetim üssü olarak Kayravan'ı kurmasına boyun eğdi. 800'de halifeliğin yerine bağımsız yerel bir hanedan olan Ağlebiler kente egemen oldu. Ardından 909'da *Fatımiler, Kayravan'ı ele geçirdi. Diğer bir yerel hanedan Ziriler, 969'da Kahire'ye yürüyerek Fatımileri yıktı. Fatımiler de intikam olarak binlerce Arap kabile mensubuyla ülkeyi yakıp yıktı. 12. yüzyılda Sicilya'dan gelen Normanlar, *Muvahhidler tarafından çıkarılana dek birkaç kentte hâkimiyet kurdu. Daha sonra bir başka yerel hanedan Hafsiler (1228-1574) ortaya çıktı ve Cezayir (1235) ve Tilimsan'ı (1242) ele geçirdi. Hafsiler, 1270'te Aziz IX. *Louis önderliğindeki Haçlıları püskürttü. 1574'ten 1881'e kadar Tunus Naipliği, kâğıt üzerinde Osmanlılara bağlı kalsa da 1612'den sonra bir beyler hanedanı kendisini kabul ettirdi. Tunus beyleri, giderek bağımsız hareket etmeye başladı. Tunus kentinden yürüttükleri **corsaire* faaliyetleri, ABD'yle savaşa (Berberi Savaşları) yol açtı. 1819'da korsanlar ve köle ticareti bastırılınca refah dönemi de sona erdi. 19. yüzyılda beylerin egemenliği zayıfladı. 1881'de Fransa, Tunus'u protektorası ilân etti. 1950'lerde milliyetçi hareketlerin yükselişi, milliyetçiler ile sömürge hükümeti arasında çatışmalara neden oldu. Milliyetçilerin önderi Habib *Burkiba hapsedilmesine karşın 1955'te bağımsızlık kazanılınca salıverildi. 1956'da Tunus beyi iktidardan çekildi ve ülke, Burkıba ve Düstur Partisi'nin önderliğinde cumhuriyet oldu. Hükümetin başka siyasi partilerin kurulmasına izin vermemesi, 1970'lerde ciddi kargaşalıkların önünü açtı. Öte yandan ilerleyen yıllardaki liberalleşme girişimleri, 1984-1985'te yeni bir isyan dalgasıyla kesintiye uğradı. 1987'de Burkiba devrilince yerine Devlet Başkanı Zeynel Abidin bin Ali geldi. Zeynel Abidin, 1988'de çok partili sistemi getirdi ve 1994, 1999, 2004 ve 2009'da tekrar seçildi. 1990'da İslami köktenci Nahda partisi bastırıldı. Bu dönemde ülkede insan hakları konusunda sürekli olarak endişe verici gelişmeler yaşandı. Yoksulluk, yüksek işsizlik oranı ve giderek artan hükümet baskısından yaka silken halk, 2010'un sonunda patladı. 17 Aralık'ta işsiz bir manav olan Muhammed Buazizi'nin kamuya açık bir şekilde intihar etmesi, büyük kitle eylemlerini tetikledi. Gösterileri bastırma girişimleri, olayları tırmandırmaktan başka bir işe yaramayınca Bin Ali, Ocak 2011'de devlet başkanlığından istifa etti. Onun yerine geçici bir birlik hükümeti oluşturuldu. Ekim'de seçilen Kurucu Meclis, eski muhalif Munsif

Merzuki'yi geçici devlet başkanlığına getirdi. Merzuki, 2012'nin başında yapılan devlet başkanlığı seçimlerinden de zaferle çıktı. İslamcı ve laik hizipler arasında, yeni yapılacak anayasada İslam'ın yerine dair gerilimler yaşansa da 2014'te anlaşmaya varıldı. Tunus'taki devrim, diğer Arap ülkelerinde de daha sonra Arap Baharı olarak adlandırılacak benzer ayaklanmaların fitilini ateşledi.

Tupac Amarú (doğum adı **José Gabriel Condocanqui**) (yak. 1742-81) Peru dağlarında gerçekleştirilen büyük bir yerli isyanının önderi. Cuzco'nun güneyindeki Tinta'nın Amerikan yerlisi şefi olan Tupac Amarú, *İnka kraliyet hanedanıyla bağlarını kullanarak yerlilerin dayanışması için bir merkez yarattı. Öte yandan İspanya'yla bağlantıları sayesinde de kreol ve mestizoları İnka milliyetçiliği, daha adil vergiler, daha iyi mahkemeler ve daha açık bir bölgeler arası ekonomi adına yürüttüğü reformcu hareketine kazandı. 1780'de ekonomik sömürülere tepki göstererek yerel İspanyol *corregidor*'u idam ettirdi. Ardından yerlilerden oluşan, fakat yerli olmayan orta sınıf bölgesel önderliğin komutasında geniş bir ordu kurdu. Bu ordu, dağlık bölgelerin büyük bir bölümünü işgal ederek Cuzco'ya dahi tehdit oluşturdu. Tupac Amarú, Mayıs 1781'de yenilgiye uğratılıp idam edilse de isyan, Yukarı Peru'ya kadar yayıldı. Yerli olmayanlara yönelik düşmanlıklar arttı. Sonunda isyanın sert bir şekilde bastırılması Peru'daki bağımsızlık hareketine büyük bir darbe indirdi. Tupac'ın ismi, günümüzde Peru'daki devrimci gerilla grupları ile Uruguay'daki *Tupamarolar tarafından kullanılmaktadır.

Tupamarolar Uruguay'da Ulusal Kurtuluş Hareketi (Movimento de Liberació Nacional) mensuplarına verilen isim. Bir şehir gerilla örgütü olan Tupamarolar, 1963'te Montevideo'da Raúl Sendic önderliğinde kuruldu. Örgütün amacı, şiddete başvurmak suretiyle Uruguay hükümetini devirerek sosyalist bir devlet kurmaktı. Tupamaroların soygun, bombalama, kaçırma ve devlet görevlilerine yönelik suikast eylemleri 1970'lerin başına kadar devam etti. Bu yıllarda hareket, polis ve ordunun bastırma girişimleriyle hayli zayıfladı. Tupamarolar, ismini 18. yüzyılda İspanyol hâkimiyetine karşı devrimci mücadele veren *Tupac Amarú'dan almaktadır.

Tupper, Sir Charles (1821-1915) Kanadalı devlet adamı. 1855'te Muhafazakâr Parti'den Nova Scotia Meclisi'ne girdi. 1863'te eyalet başbakanı oldu. Konfederasyon Babaları arasında yer alan Tupper, 1867'de dominyon parlamentosuna seçilerek John A. *MacDonald başbakanlığında görev yaptı (1870-73, 1878-84). 1887-1888 dönemi haricinde 1896'ya kadar Kanada'nın Britanya yüksek temsilciliğini yürüttü. Kanada siyasetine döndükten sonra iki aydan biraz daha fazla bir süre başbakanlık koltuğuna oturdu. Ardından 1900'de emekli olana kadar muhalefet liderliği yaptı.

Turner, John Napier (1929-) Kanadalı Liberal Parti üyesi siyasetçi, 1984'te dört aylığına başbakan. Turner, *Trudeau'dan başbakanlık görevini devralmasına karşın bir sonraki seçimlerde yenilgiye uğradı.

Turner, Nat (1800-31) 1831 Virginia köle isyanının siyahi Amerikalı önderi. Tanrı tarafından halkını esaretten kurtarmak üzere gönderilmiş bir aracı olduğuna inanan Turner, Virginia eyaletindeki Southampton County'de 60 civarında köle isyanına önderlik etti. Destekçileri ve birkaç masum köleyle beraber katledilmeden önce 57 beyaz insanı öldürdü. Turner'in ayaklanması, Güney'de kölelerin başkaldıracağından duyulan korkunun artmasına ve kölelere karşı güvenlik önlemlerinin sıkılaştırılmasına yol açtı.

Turuncu Devrim (2004) Kiev'de düzenlenen ve 2004 Ukrayna devlet başkanlığı seçiminin yenilenmesine yol açan bir dizi gösteri. 21 Kasım 2004'te düzenlenen seçimin ikinci turunda Başbakan Viktor

Yanukoviç, muhalefetin adayı Viktor Yuşenko karşısında az bir farkla zafer kazandı. Ancak seçimde Yanukoviç lehine hile yapıldığına dair birçok rapor vardı. Bunun üzerine Yuşenko taraftarları, bir dizi gösteri ve grev örgütleyerek seçim sonuçlarını geçersiz kılma girişiminde bulundu. Bu süreçte özellikle Kiev'de günlük olarak yapılan büyük çaplı protestolar öne çıktı. Sözü edilen protestolarda göstericiler Yuşenko'nun partisinin rengi olan turuncu giyiniyordu. Tartışmalı seçim iptal edildi ve yeniden düzenlenen ikinci turda Yuşenko galip çıktı. Yuşenko, 23 Ocak 2005'te devlet başkanlığı görevine başladı. Turuncu Devrim'in daha geniş düzlemde önemi, genellikle Rus yanlısı politikaları savunan Yanokoviç ile Batı taraftarı olan Yuşenko arasındaki çelişkiyi yansıtmasıydı. Bu çelişki etnik ve coğrafi bölünmede de gözlenebiliyordu. Ağırlıklı Rus nüfusa sahip Ukrayna'nın doğusu Yanukoviç'i, batısı ise Yuşenko'yu destekliyordu. Dolayısıyla devrim, Ukrayna'nın Batı'ya yaklaşma hamlesi olarak görülse de sorunlara nihai bir çözüm getirmedi (*bkz.* UKRAYNA).

Tutankhamun (ö. yak. MÖ 1352) Mısır firavunu (yak. MÖ 1361-1352). Hükümdarlık dönemi hakkında pek bilgi yoktur. Tutankhamun'un önemi, esas olarak anıtmezarının *Krallar Vadisi'ndeki yağmadan kurtulmasında yatar. Sonradan inşa edilen başka bir anıtmezarın yıkıntıları altında kalan Tutankhamun'un mezarı, 1922'de neredeyse hiç bozulmamış bir şekilde Britanyalı arkeolog Howard Carter ve hamisi Lort Carnarvon tarafından bulundu. Tutankhamun'un mumyalanmış vücudu üç farklı tabutun içindeydi. Bu tabutlardan en içteki som altından yapılmıştı. Ölü bedenin yüzünde muhteşem bir altın cenaze maskesi bulunmaktaydı. Firavunun gömüldüğü odanın içinde emsalsiz bir mücevherat ve silah koleksiyonu vardı.

Tutmos, I. (veya **I. Tutmosis**) Mısır firavunu (yak. MÖ 1525-1512). Topraklarını Nubya içlerine kadar genişletti. Daha sonra ordusuyla Fırat Nehri'ne kadar ilerledi. Amun'un Karnak'taki tapınağında kapsamlı iyileştirmelerde bulundu. *Krallar Vadisi'ne gömülen ilk firavun oldu.

Tutmos, III. (veya **III. Tutmosis**) Mısır firavunu (yak. MÖ 1504-1450). III. Tutmos, hükümdarlığının ilk 22 yılında halası ve II. Tutmos'un eşi *Hatşepsut'un gölgesinde kaldı. Hatşepsut, 1503'te kendisini naip ilân ettirmişti. Halası 1482'de ölünce III. Tutmos, derhal orduyu seferber ederek Megido yakınlarında Suriyeli ve Filistinli düşmanlarının kurduğu koalisyonu mağlup etti. Böylece Suriye'nin neredeyse tamamını imparatorluğuna kattı. Arkasından kazandığı pek çok başarı arasında en büyüğü Fırat Nehri'nin ötesinde güçlü Mitannileri yenilgiye uğratmasıydı. Nubya'daki Mısır hâkimiyetini genişletse de genel olarak kendi topraklarının idaresine yoğunlaştı. Hükümdarlığı döneminde yükselen refahın en önemli yansıması *Karnak'ta inşa edilen yeni binadır.

Tutmosis, I. *Bkz.* TUTMOS, I.

Tutmosis, III. *Bkz.* TUTMOS, III.

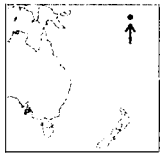
Tutu, Desmond (**Mpilo**) (1931-) Güney Afrikalı din adamı. 1979-1984 arasında Güney Afrika Kiliseler Konseyi genel sekreteri olarak görev yaptı. *Apartheid* karşıtı mücadelenin önde gelen isimlerinden biriydi. Tutu, Güney Afrika'ya yönelik yaptırım uygulanması çağrısında bulundu ve pasif eylemin önemine dikkat çekti. 1984'te Nobel Barış Ödülü'ne layık görülen Tutu, ertesi yıl Johannesburg'un ilk siyahi Anglikan piskoposu oldu. 1986-1996 arasında Cape Town başpiskoposluğunu yürüttü. 1995'ten 2003'e kadar Güney Afrika'nın Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun başkanıydı.

tutuklu kampları, Sovyet Eski Sovyetler Birliği'nde zorla çalıştırmaya dayanan cezalandırma kurumları. Siyasi muhaliflerin ve reformcuların Sibirya'ya

sürülmesi, 19. yüzyıl Rusyası'nda yerleşik bir gelenekti. *Lenin, 1919'da çıkardığı bir kararnameyle bu cezalandırma yönteminin polis teşkilatı *ÇEKA tarafından yürütülmek üzere sürdürülmesi emrini verdi. *Stalin döneminde *kolektifleştirmeye direnen köylüler, Hıristiyanlar, Yahudiler, entelektüeller ve siyasi muhalifler dahil olmak üzere milyonlarca insan *MVD tarafından tutuklandı. Tutuklular, 1930'da zorla çalıştırma sistemini yönetmek üzere kurulan GULAG'ın (Cezai Çalışma Kampları Yönetimi Baş İdâresi'nin kısaltması) kamplarına gönderildi. Kampların büyük bölümü Sovyetler Birliği'nin doğusunda bulunuyor ve bu bölgeye mecazi olarak "Gulag Takımadaları" deniyordu. Stalin döneminde Gulag kamplarına atılanların sayısına ilişkin tahminler 6 ila 15 milyon arasında değişmektedir. Tasfiyelerin en yoğun yaşandığı 1930'lu yılların ardından kamplara daha binlerce insan gönderildi. 1953'te *Beriya'nın tutuklanıp idam edilmesi ve *Hruşçov'un (Kruşçev) Stalin'den kopuş politikasından sonra kamplardaki aşırılıklar azalmaya başladı. 1955'te Gulag kampları, yerini Islah ve Çalışma Kolonileri'ne bıraktı. Evgeniya Ginzburg ve Aleksandr Soljenitsın gibi pek çok seçkin Sovyet vatandaşı tutuklu kamplarına gönderilirken kimileri de Sibirya'ya "sürüldü", "psikiyatrik hastanelere" yatırıldı veya başka yollarla hapsedildi. Fizikçi Andrey Saharov ve karısı Elena Bonner'in Nijniy Novgorod'dan (Gorkiy) ayrılmasına izin verilmedi. *Glasnost*, yani açıklık politikasının benimsenmesinin ardından 1987'de *Gorbaçov, bazı muhalif entelektüellerin serbest bırakılması emrini verdi. İddialara göre 1992'ye gelindiğinde tutuklu kamplarında bulunanların tamamı salıverilmişti.

Tuvalu

Başkent:	Funafuti
Yüz ölçümü:	26 km²
Nüfus:	10.698 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Tuvalu doları = 100 sent; Avustralya para birimi de geçerlidir
Dini yapısı:	%97,0 Tuvalu Kilisesi; %1,4 Yedinci Gün Adventistleri; %1,0 Bahai
Etnik yapısı:	%96,0 Polinezyalı; %4,0 Mikronezyalı
Diller:	Tuvalu dili, İngilizce (ikisi de resmi), Samoa dili, Kiribati dili
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası

Güney Denizi'nde Kiribati ile Fiji arasında dağınık ve küçük bir takımadadan meydana gelen ülke.

Fiziki Ülkenin başlıca adası Funafuti'dir. Toplamı dokuz olan adaların hepsi mercanadasıdır. Bitki örtüsü esas olarak hindistancevizi palmiyelerinden oluşur.

Ekonomi Tuvalu'nun doğal kaynakları kıttır. Başlıca ekonomik faaliyetler geçime dayalı çiftçilik ve balıkçılıktır. Yalnızca kurutulmuş hindistancevizi ve balık ihracatı yapılır. Milli gelirin ana kaynakları; yurtdışında yaşayan vatandaşların gönderdiği paralar, bir güven fonu, balıkçılık ruhsatları ve Tuvalu'nun ulusal internet uzantısının (.tv) kiralarıdır.

Tarih İlk yerleşimciler, MS 14. yüzyılda muhtemelen Samoa ve Tonga'dan geldi. Adalar, İspanyol kâşiflerce ilk kez 16. yüzyılda görüldü. Adaların eski ismi olan Ellice Adaları, 19. yüzyılda yaşamış Britanyalı gemici Edward Ellice'den geliyordu. 19. yüzyılda balina avcıları, tüccarlar, misyonerler ve "karatavukçular" (Queensland'daki

şeker plantasyonları için *Kanakaları yakalayan kimseler) bu mercanadalarına ilgi duymaya başladı. 1892'de Britanya, adaları Gilbert ve Ellice Adaları Protektorası'na kattı. 1974'te yapılan oylamayla Polinezya kökenli Ellice Adaları sakinleri, Mikronezyalıların yaşadığı Gilbert Adası'ndan ayrılma kararı aldı. 1978'de bağımsızlıklarını kazanarak bir anayasal monarşi kurdular.

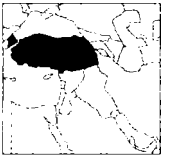
Tuz Yürüyüşü (12 Mart-6 Nisan 1930) Mohandas *Gandhi önderliğindeki Hint milliyetçilerin bir yürüyüşü. Tuz üreten özel imalatçılar, Britanya tarafından dayatılan tuz vergisi sistemini ihlal etmişti. Yeni bir sivil itaatsizlik mücadelesi başlatan Gandhi, destekçilerini Sabarmati'deki *aşram*'ından Dandi'deki denize tuz üretmek üzere yürüyüşe (320 kilometre) sevk etti. Protestocular devlete ait bir tuz deposuna doğru hareketlenene kadar hükümet yürüyüşe müdahale etmedi. 5 Mayıs'ta Gandhi tutuklanmasına karşın takipçileri sivil itaatsizlik hareketini sürdürdü.

tüketim vergisi *Bkz.* GÜMRÜK VE TÜKETİM VERGİLERİ.

tümülüs *Bkz.* HÖYÜK.

Türkiye

Başkent:	Ankara
Yüz ölçümü:	783.562 km²
Nüfus:	80.694.485 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Türk lirası = 100 kuruş
Dini yapısı:	%99,8 Müslüman (esas olarak Sünni)
Etnik yapısı:	%70,0-75,0 arası Türk; %18,0 Kürt
Diller:	Türkçe (resmi), Kürtçe, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), NATO, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Bir bölümü Asya'da bir bölümü Avrupa'da olan bir ülke.

Fiziki Türkiye'nin Asya ve Avrupa bölümleri; Boğaziçi, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'yla birbirinden ayrılır. Daha küçük olan Avrupa bölümünün Bulgaristan ve Yunanistan'la sınırı bulunmaktadır. Çok daha büyük olan Asya bölümü ise Küçük Asya'nın tamamını içermekte olup Anadolu olarak adlandırılır. Ülkenin kuzeyinde Karadeniz; doğusunda Gürcistan, Ermenistan ve İran; güneyinde Irak ve Suriye bulunmakta olup Akdeniz ve Ege Denizi'ne kıyısı vardır. Türkiye'nin en büyük nehri olan ve Karadeniz'e dökülen Kızılırmak'ın neredeyse yarısı tuzludur. Doğuda Dicle ve Fırat Nehirleri yer alır. Ancak buradaki plato, yerkabuğu levhalarının kesişiminde bulunduğundan yıkıcı depremlere açıktır.

Ekonomi Türkiye, işgücünün dörtte birinin istihdam edildiği geleneksel bir tarım sektörünün yanında genişleyen bir sanayi sektörüne sahiptir. Önemli ihraç kalemleri arasında giyim, tekstil, gıda maddeleri, metal imalatı ve ulaşım teçhizatı bulunur. Ülkede zengin kömür, antimon, bakır, demir cevheri, sülfür, kurşun ve çinko yatakları vardır. Turizm önemli bir yer tutar.

Tarih Modern Türkiye, nihayet I. Dünya Savaşı'nın sonunda dağılan *Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıktı. Versay Barış Konferansı'nda imzalanan *Sevr Antlaşması'yla Ege Denizi kıyılarının İzmir civarındaki bazı bölümleri Yunanistan'a verilecek, Anadolu yarımadası paylaştırılacak, Karadeniz kıyısında ayrı bir *Ermenistan devleti oluşturulacaktı. Bu uzlaşma,

Mustafa Kemal önderliğinde şiddetli bir milli direniş hareketini tetikledi. Yunan ordusu, İzmir'den içlere doğru ilerlemesine karşın yenilgiye uğratıldı. İzmir ele geçirildi, Ermenistan işgal edildi[119] ve Lozan Antlaşması imzalandı. Böylece bugünkü sınırlar onaylandı ve Temmuz 1923'te yarım milyon Rum ve yarım milyona yakın Ermeni ülkeyi terk etmek durumunda kaldı. Ekim 1923'te Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığında Türkiye Cumhuriyeti ilân edildi. Mustafa Kemal, önderlik ettiği etkileyici çağdaşlaşma reformları sayesinde *Atatürk unvanını aldı. Atatürk'ün başında bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin tek parti yönetimi, kurmaylarından İsmet İnönü döneminde de devam etti. 1950'de cumhuriyetin ilk açık seçimleri gerçekleşti. Bu seçimlerle birlikte, serbest girişimle kurulan Demokrat Parti'nin on yıllık iktidar dönemi başladı. Söz konusu dönem, bir askeri darbeyle sona erdi. 1961'de sivil yönetim tekrar tesis edilmesine karşın 1971-1973 arasında yeniden askeri yönetime dönüldü. Ülkenin 1952'de NATO'ya katılmasıyla Atatürk'ün tarafsızlık politikası terk edilmişti. Ancak Türkiye'nin müttefikleriyle arası 1974'te *Kıbrıs'ın istila edilmesiyle açıldı. İstila harekâtı sonucunda ABD'nin koyduğu ticaret ambargosu, ancak 1978'de kaldırılabildi.[120] Sol ve sağ gruplar arasındaki gerilimler; İslami püritenliği hayata geçirme amacı güden azınlık Şiilerin Batılılaşmaya karşı tepkisi; Türkler, Kürtler ve Ermeniler arasındaki çatışmalar ülkenin başını ağrıtmaya devam etti. General Kenan Evren önderliğinde gerçekleştirilen bir askeri darbe, Süleyman Demirel başbakanlığındaki sivil hükümeti devirdi. Cumhurbaşkanları Evren (1982-87) ve Turgut Özal (1987-93) döneminde belli bir derece siyasi istikrar sağlandı; fakat endişeler daha çok insan hakları konusundaydı. 1987'de sıkıyönetim, 1988'de olağanüstü hal sona erdi. Ardından neofaşist Milliyetçi İşçi Partisi[121] de dahil olmak üzere bazı siyasi partiler yasal hale geldi. Türkiye'deki 12 milyon Kürt'ün temsilcisi olduğu iddiasında olan PKK (Kürdistan İşçi Partisi), bağımsız bir Kürdistan için silahlı mücadelesini sürdürdü. 1991'de Süleyman Demirel'in bir koalisyonun başında yeniden başbakan seçilmesiyle sivil yönetim tekrar kuruldu[122]. 1993'te Tansu Çiller, Türkiye'nin ilk kadın başbakanı olurken Demirel cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturdu. Ancak Türk devletinin laik niteliği, İslami köktenciliğin yükselişiyle giderek daha da fazla tehdit altına girdi. 1996'da İslamcı Refah Partisi, bir koalisyonla iktidara geldi. 1997'de bu koalisyonun istifası üzerine bir dizi laik koalisyon kuruldu. Buna karşın 2002 seçimini İslamcı Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) kazandı. Ertesi yıl Parti'nin lideri Recep Tayyip Erdoğan başbakan oldu. AKP, 2007 ve 2011'de yeniden seçilse de 2013'te İstanbul'daki yerel bir meselenin fitili ateşlediği gösteriler, hükümetin ekonomi yönetimine ve otoriter olduğu iddia edilen yapısına karşı eylemlere dönüştü. 2014'te Erdoğan, Türkiye'nin ilk doğrudan seçilen cumhurbaşkanı oldu. 1989'da Avrupa Topluluğu, Türkiye'nin üyelik başvurusunu (1987) değerlendirmeyi, kısmen insan hakları ihlallerinden dolayı, erteledi. Üyelik müzakereleri nihayet 2005'te başladı. 2010'da AB'nin demokratik standartlarını karşılamak üzere anayasa değişiklikleri yapıldı; fakat bazı AB üyeleri, Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmayı sürdürdüğünden süreç tıkandı.

Türkler Aslen Orta Asya'nın Türkistan bölgesinden gelen göçebelere verilen isim. MS 6. yüzyılda Türkler, Moğolistan'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan bir imparatorluğa hükmetti. 7. yüzyılda Batı Türkistan'ın *Abbasiler tarafından fethedilmesiyle Türklerin büyük bir kısmı Müslüman oldu. Ardından batıya doğru göç eden Türkler, bu süreçte kendi dilini ve kül-

119 Sevr Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yer alan Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis'in Ermenistan Cumhuriyeti'ne verilmesine dair bir madde bulunmaktaydı. Bu tarihten sonra Ermeniler ve Türkler arasında büyük çatışmalar yaşandı. Lozan'da Misakı Milli'nin kabul edilmiş olmasıyla birlikte, anılan topraklar hiçbir dönemde Ermenistan Cumhuriyeti'nin parçası olmamıştır. (YN)

120 Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği müdahale, burada "istila" olarak nitelendirilmekle birlikte, resmi kaynaklarda "Kıbrıs Barış Harekâtı" olarak anılmaktadır. (YN)

121 Parti isminde ve tarihte bir hata yapıldığı anlaşılmaktadır. (ÇN)

122 Sivil yönetimin yeniden 1991'de kurulduğu bilgisi yanlıştır. Askeri yönetim, 1983'te Turgut Özal'ın hükümeti kurmasıyla resmen sona ermiştir. (ÇN)

türünü korudu. 11. yüzyılda *Selçukluların önderliğinde Araplardan Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'nın hâkimiyetini aldılar. Daha sonra Bizans'a karşı kuzeybatı yönünde genişlediler. Selçuklulara rakip Osmanlı hanedanı, yayılma eğilimini sürdürerek *Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdu. 600 yıl yaşayan İmparatorluk; Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'ın büyük bölümünü topraklarına kattı.

Türkmenistan

Başkent:	Aşkabat
Yüz ölçümü:	488.100 km²
Nüfus:	4.833.000 (2005)
Para birimi:	1 manat = 100 tanesi
Dini yapısı:	%89,0 Müslüman; %9,0 Ortodoks
Etnik yapısı:	%85,0 Türkmen; %5,0 Özbek; %4,0 Rus
Diller:	Türkmence (resmi), Rusça, Özbekçe, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Bağlantısızlar Hareketi

Hazar Denizi'nin doğusunda, İran'ın kuzeyinde yer alan bir ülke.

Fiziki Türkmenistan, kurak bir bölgede bulunmaktadır. Karakum Çölü'nün büyük bölümü ülke sınırları içindedir. Bu kesimde önemli yeraltı kaynakları vardır. Vahalarda pamuk ve dut ağacı (ipekböcekleri için) yetiştirilmektedir. Öte yandan yarı-çöl alanlarda hayvan otlatılır. Batıda, Hazar Denizi'nin kıyı ovasında petrol ve doğal gaz bulunmuştur.

Ekonomi Türkmenistan, geniş petrol ve doğalgaz yataklarına sahiptir. Başlıca ihracat sanayi kolları doğalgaz, ham petrol ve petrokimyasallardır. İşgücünün neredeyse yarısı tarımda istihdam edilmektedir. En önemli ekim ürünü pamuk olup buğday ve kavunkarpuz yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

Tarih Türkmenler, 1869'da Ruslar tarafından fethedilene kadar hiçbir zaman siyasi birliğe sahip olmadı. O zaman dahi 1881'e kadar şiddetli bir direniş yaşandı. 1916'da ülkede bir isyan çıktı. 1918'de Sosyal Devrimci Transhazar Cumhuriyeti ilân edildi. Nisan 1919'a kadar kısa bir süre Britanya ordusunun desteklediği ülke, ardından Kızıl Ordu tarafından ele geçirildi. 1924'te Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti oluşturuldu. 1925'te bu devlet, Sovyetler Birliği'ne katıldı. Türkmenistan, Ağustos 1990'da egemenliğini, Ekim 1991'de bağımsızlığını ilân etti. 1991'de *Bağımsız Devletler Topluluğu'na (CIS) girdi. Mart 1992'de yürürlüğe giren yeni bir anayasayla Devlet Başkanı Saparmurat Niyazov'un yetkileri artırıldı. Anayasada yalnızca etnik Türkmenlere kamu kuruluşlarında çalışma hakkı tanındı. 1994'te düzenlenen bir referandumla Devlet Başkanı Niyazov'un görev süresinin uzatılması kabul edildi. 1999'da Niyazov, ömür boyu devlet başkanı oldu. Aynı yıl yapılan milletvekilliği seçimlerinde sandalyelerin tamamı, ismini Türkmen Demokrat Partisi olarak değiştiren eski komünistler tarafından kazanıldı. 1999 ve 2004 seçimlerinde de sonuç değişmedi. 2006'da Niyazov'un ölümü üzerine Kurbankulu Berdimuhammedov devlet başkan vekilliğini üstlendi. Berdimuhammedov, 2007 ve 2012 devlet başkanlığı seçimlerinden zaferle çıktı.

Tyler, John (1790-1862) ABD'li Whig Partisi üyesi devlet adamı, 10. ABD başkanı (1841-45). Görevi William Henry Harrison'dan devralan Tyler, 1845'te Teksas'ı ilhak eden başkan olarak hatırlanır. Tyler, siyasi kariyeri boyunca eyaletlerin haklarını savundu. Bu konuda Güneyli Demokrat Partililerle kurduğu ittifak,

Amerikan İçsavaşı'na giden süreçte Kuzey ile Güney arasındaki ayrılığın belirginleşmesine katkıda bulundu.

Tyler, Wat (ö. 1381) 1381 Köylü İsyanı'nın İngiliz önderi. Tyler, Canterbury'yi ele geçirdikten sonra Blackheath'e ilerledi ve Londra'yı aldı. Genç kral II. Richard'la yapılan bir toplantıda Tyler, isyancıların taleplerini (yeni koyulan baş vergisinin kaldırılması dahil) sıraladı. Richard, talepleri kabul etti. Daha sonra Tyler, Smithfield'de düzenlenen başka bir toplantıda Londra belediye başkanı ve diğer bazı kral yanlıları tarafından öldürüldü.

Tyndale, William (yak. 1494-1536) İngiliz çevirmen ve Protestan şehidi. Kitab-ı Mukaddes'i İngilizceye çevirme projesi nedeniyle din adamlarından tepki gören Tyndale, 1524'te yurtdışına gitti ve bir daha ülkesine dönmedi. Tyndale'nin Yeni Ahit çevirisi (yak. 1525-26) Almanya'da yayımlandı. Daha sonra çevirdiği Tevrat (1530) ve Yunus kitabı (1531) Anvers'te basıldı. Çevirileri, sonradan İngiltere'de onaylı kutsal kitap çevirisinin temelini oluşturdu. 1535'te Anvers'te sapkınlık suçlamasıyla tutuklandı. Ardından boğduruldu ve yakıldı.

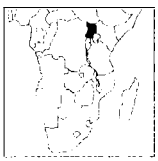
Tz'u-hsi *Bkz.* CIXI.

Tweed Çetesi ABD'nin New York kentinde yolsuzluğa bulaşmış bir grup devlet yetkilisine verilen isim. Çetenin merkezinde New York'un siyasi "patronu" William Marcy Tweed (1823-78) vardı. Eyalet senatörü olan Tweed, gücünü *Tammany Hall'ın etkinliği üzerinden inşa etmişti. Yolsuz ve ahlaksız işler, sahte belediye ihaleleri ve haraçla anılan çete, 1871'de *New York Times* gazetesinde ifşa edildi. Tweed, tutuklanıp mahkûm olmasına karşın İspanya'ya kaçtı. Daha sonra ABD'ye iade edildi. 1878'de hapiste öldü. Tweed Çetesi'nin faaliyetlerinin New York kentine 100 milyon dolar civarında bir zarar verdiği tahmin edilmektedir.

U-Ü

Uganda

Başkent:	Kampala
Yüz ölçümü:	241.038 km²
Nüfus:	34.758.809 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Uganda şilini = 100 sent
Dini yapısı:	%41,9 Katolik; %35,9 Anglikan; %12,1 Müslüman; %6,1 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%16,9 Baganda; %9,5 Banyakole; %8,4 Basoga; %6,9 Bakiga; %6,4 İteso; %6,1 Langi; azınlık gruplar
Diller:	İngilizce (resmi), Luganda, Svahili, Arapça, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Milletler Topluluğu, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Doğu Afrika'da denize kıyısı olmayan bir ülke. Komşuları kuzeyde Sudan; doğuda Kenya; güneyde Tanzanya ve Ruanda; batıda Kongo Demokratik Cumhuriyeti'dir.

Fiziki Uganda'nın tropik ikliminin etkileri, deniz seviyesinden yüksekliğiyle dengelenmektedir. Ülkenin büyük kısmı 1000 metrenin üzerinde rakıma sahiptir. Güney yarısındaki Victoria (Nil Nehri'nin kaynağı), Kyoga ve Albert Göllerinin arasında bereketli tepeler ve vadiler bulunur. Kuzeyde savan ikliminin hâkim olduğu kırlarda pamuk ve tahıl yetiştirilir.

Ekonomi Tarım, işgücünün beşte dördünü istihdam etmektedir. Kahve, ihracat gelirlerinin çoğunluğunu oluşturur. Diğer önemli ihracat kalemleri balık ve balık ürünleri, çay, pamuk, çiçekler, bahçe ürünleri ve altındır. Sanayi ise tarım ürünlerinin işlenmesi, tekstil, çimento ve çeliğe yoğunlaşmıştır. Ülkede petrol rezervleri keşfedilmişse de henüz çıkartılmamıştır.

Tarih 18 ve 19. yüzyıllarda Victoria Gölü kıyısındaki Buganda Krallığı, *Kabaka* (Kral) I. Mutesa önderliğinde bölgenin hâkim gücü oldu. Mutesa, Arap köle ve fildişi tacirlerine karşı korunma umuduyla kâşifler *Speke ve *Stanley'in gelişini olumlu karşıladı. Mutesa'nın ölümü üzerine Hıristiyanlar ile Müslümanlar ve Britanya ile Alman çıkarları arasında çatışmalar başladı. 1890'da bölgenin Britanya tarafından yönetilmesi hususunda İngilizler ile Almanlar arasında bir anlaşma yapıldı. Ardından yeni kurulan Britanya Doğu Afrika Şirketi, Buganda ve batıdaki Ankole ve Toro devletlerini koruma altına aldı. 1896'da yönetimi Britanya hükümeti devraldı. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığa yönelik milliyetçi propaganda arttı. Bu süreçte II. Mutesa sürgüne yollandı. 1962'de Uganda'ya içişlerinde özerklik tanındı. Ülke; Ankole, Buganda, Bunyoro, Busoga ve Toro Krallıklarından oluşan bir federasyon olacaktı. Eylül'de Başbakan Milton Obote, bu anayasayı reddetti ve Uganda'da cumhuriyet ilân etti. II. Mutesa

ilk devlet başkanı olarak seçilmesine karşın 1965'te Milton Obote tarafından devrildi. Ardından Obote devlet başkanı oldu; o da 1971'de Idi Amin tarafından iktidardan indirildi. Amin yönetimi zalim ve ırkçıydı. Bu dönemde, ekonomik anlamda önemli bir yer tutan girişimci Asyalı gruplar ülkeden kovuldu. Ülkenin Tanzanya kuvvetleri ile Ugandalı sürgünler tarafından istila edilmesinden sonra 1980'de Amin ülkeyi terk etti. Oboto, 1981'de geri dönse de düzeni yeniden tesis etmeyi başaramayınca 1985'te bir darbe gerçekleşti. Sonuçta ortaya çıkan askeri rejim, Yoveri Museveni'nin Ulusal Direniş Ordusu tarafından yıkıldı. Museveni, 1986'da devlet başkanlığına geldi. Museveni yönetiminde Uganda, ekonominin yerle bir olduğu ve binlerce insanın hayatını kaybettiği 1971-1980 döneminin yaralarını sarmaya çalıştı. Dünya Bankası ve IMF'den alınan büyük krediler, silahlı kuvvetlerin tasfiyesini gerektirdi. Buna karşın 1995-1996'da Uganda'nın kuzeyinde terörist bir grubun (Lort Direniş Ordusu) isyana kalkışması, askeri gücün yeniden artırılmasını zorunlu kıldı. Museveni iktidara geldiğinde siyasi partilere yönelik alınan yasak kararı, 1992'de yenilendi ve 1995'te yeni bir anayasayla sağlamlaştırıldı. 1994'te partisiz yapılan seçimlerde Kurucu Meclis'i Museveni yanlıları ele geçirdi. 1996'da ülkenin ilk devlet başkanlığı seçiminden galip çıkan Museveni, 2001'de yeniden seçildi. 2005'te düzenlenen referandumun ardından çok partili sisteme geçildi. Yeni sistemde Museveni, 2006 ve 2011 yıllarında tekrar seçilmeyi başardı.

Uitlander (Afrikanca "yabancı" anlamında) 1886'da altının keşfedilmesinin ardından Transvaal'a göç eden ve Boer olmayan göçmenlere verilen isim. *Uitlander*'ler; vatandaşlıktan mahrum bırakılmış, ağır vergilere maruz kalmış ve hükümetten dışlanmıştır.

Ukrayna

Başkent:	Kiev
Yüz ölçümü:	603.550 km²
Nüfus:	44.573.205 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 grivna = 100 kopik
Dini yapısı:	Ortodoks, Ukraynalı Katolik, diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%77,8 Ukraynalı; %17,3 Rus; Beyaz Rus, Moldovalı, Tatar ve diğer azınlıklar
Diller:	Ukraynaca (resmi), Rusça, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Bağımsız Devletler Topluluğu, Avrupa Konseyi, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Doğu Avrupa'da Karpat Dağları'ndan Donets Nehri'ne kadar geniş bir bölgeyi kaplayan bir ülke. Ukrayna'nın güneyde Karadeniz'e kıyısı olup batıda Polonya, Slovakya, Macaristan, Romanya ve Moldova; batıda Rusya'yla sınırı vardır.

Fiziki Kuzey Ukrayna, Belarus'un alçak ovaları, ormanları ve bataklıklarının devamıdır. Güneyde bölgenin dörtte üçünü ormansız bozkırlar oluşturur. En güneyde yer alan Kırım ise bozkırlardan daha ılıman iklime sahip bir yarımadadır.

Ekonomi Ülkede yeraltı kaynakları bol ve çeşitlidir. İhracata dayalı sanayi kolları arasında demir, çelik ve diğer metaller ile benzin, petrol ürünler, makineler, ulaşım teçhizatı, kimyasallar ve gıda işleme bulunur.

Bunun dışında kömür madenciliği de yapılmaktadır. Tahıl, şeker pancarı, ayçekirdeği ve sebzeler en önemli tarım ürünleridir.

Tarih Ukrayna'nın ilk sakinleri, Dinyeper ve Dinyester vadilerindeki Neolitik yerleşimcilerdi. Ülke çeşitli istilalara maruz kaldıktan sonra Vareg maceracılar, 9. yüzyılda *Kiev merkezli güçlü bir Slav krallığı kurdu. 13. yüzyıldaki Moğol fetihlerinin ardından 14. yüzyıldan 1569'a kadar Litvanya hâkimiyeti geldi. Bu tarihte başlayan Polonya egemenliğiyle birlikte serflik ve dini zulümler baş gösterdi. Sonuçta Polonya ve Rusya'nın egemenliğine direnen sürgün Kazak topluluğu ortaya çıktı. 1795'te Polonya'nın bölünmesi üzerine bölge, 1478'den beri *Osmanlı egemenliğinde bulunan Kırım'la birlikte, Rus egemenliğine geçti. Bu durum, 1991'de Sovyetler Birliği dağılana kadar devam etti. Yine de Ukrayna milliyetçiliği, her ne kadar baskıya maruz kalsa da, gücünü korudu. 1918'de bağımsızlık ilân edildi; fakat 1922'ye gelindiğinde bölge Sovyet kuvvetleri tarafından ele geçirilmiş ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuştu. Stalin, Ukrayna'ya *kolektifleştirmeyi dayattı. Ülke, Stalin'in temizlik harekâtlarından büyük zarar gördü. 1941-1944 arası yaşanan Alman işgali sonucunda Ukrayna yerle bir oldu. Buna karşın pek çok milliyetçi, Almanları memnuniyetle karşılamıştı. Romanya, doğu Polonya ve Slovakya'dan alınan topraklarla 1945'te artık bütün Ukrayna topraklarının birliği sağlanmış, 1954'te bunların arasına Kırım da katılmıştı. 1990'da Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık için güçlü bir baskı oluşmuştu. Ağustos 1991'de Ukrayna Yüksek Sovyeti, referandumdan çıkan ezici destekle beraber resmen bağımsızlığını ilân etti. Arkasından düzenlenen çok partili seçimlerde Leonid Kravçuk devlet başkanı seçildi. Yüzde 20'lik Rus azınlığa baskı uygulanmadı. Aynı zamanda Rusya'yla deniz ve kara kuvvetleri konusunda müzakereler yürütüldü. Ukrayna, kendisini nükleerden arındırılmış bölge ilân etti. 1986 Çernobil nükleer santral faciası, ülkenin kırsal bölgelerinde binlerce kilometre karelik alanı kalıcı olarak kirletmişti. Santral, 2000'de kapatıldı. Bağımsızlıktan sonra, 1992'de büyük oranda Rus nüfusun yaşadığı Kırım, kendisini özerk bölge ilân etti. 1993'te Ukrayna, resmen Bağımsız Devletler Topluluğu'na (CIS) katıldı. 1994'te yapılan Yüksek Konsey seçimlerinde komünistler de bağımsız partiler de başarı gösterdi. Aynı yılın devamında, ekonomik reformu ve Rusya'yla yakın ilişkileri savunan Eski Başbakan Leonid Kuçma, Kravçuk'un yerine devlet başkanı oldu. Kuçma, 1999'da yeniden seçildi. Ukrayna, Kırım'ın özerkliğine itiraz etmeyi sürdürdüğünden Rusya'yla ilişkilerde gerilim devam etti. Haziran 1996'da Sovyet tarzı kurumların kaldırıldığı ve demokrasinin pekiştirildiği bir anayasa kabul edildi. 2004 devlet başkanlığı seçimini Rus yanlısı Başbakan Viktor Yanukoviç'in kazandığı duyuruldu. Ancak seçimde hile yapıldığı iddiaları, kısa bir sürede *Turuncu Devrim'e yol açtı. Yeniden düzenlenen seçimde Batı yanlısı muhalefet adayı Viktor Yuşenko galip çıktı. Yuşenko döneminde Rusya'yla anlaşmazlıklar yaşandı ve Devrim'i destekleyenler hiziplere bölündü. Yuşenko'nun halk içindeki desteği dibe vurunca 2010'da Yanukoviç devlet başkanı seçildi. Arkasından Rusya'yla yakınlaşma başladı. Öte yandan AB'yle daha kapsamlı işbirliği süreci de ilerliyordu. 2013'te Yanukoviç'in AB'yle yapılan nihai anlaşmayı aniden reddetmeye karar vermesi, Batı yanlısı ve Rus yanlısı kamplar arasında yeni bir krize yol açtı. Kiev'de patlak veren hükümet karşıtı protestolar, hükümetin müdahaleleriyle daha da alevlendi. Şubat 2014'te Yanukoviç ülkeyi terk etti ve Batı yanlısı Anavatan Partisi üyesi Meclis Başkanı Oleksandr Turçinov devlet başkan vekili oldu. Mart 2014'te herhangi bir işaret taşımayan Rus askerleri, çoğunluğun Rusça konuştuğu Kırım'a girdi. Kırım, Ukrayna'dan ayrıldığını ve Rusya Federasyonu'na katıldığını duyurdu. Bu gelişme, ABD veya AB tarafından tanınmadı. Mayıs 2014'te Petro Poroşenko seçildiyse de şiddet eylemleri devam etti. Rus yanlısı ayrılıkçılar, Donetsk başta olmak üzere doğudaki şehirleri ele geçiri-

yordu. Temmuz'da Malezya Havayolları'na ait yolcu uçağı, Ukrayna'nın doğusunda düşürüldü. Büyük ihtimalle Rus teçhizatı kullanan Rus yanlısı grupların gerçekleştirdiği bu saldırı, 298 yolcunun tamamının ölümüne yol açtı. İlerleyen aylarda Ukrayna ordusu, planlı karşı saldırılara başladı. Ayrıca Rusya'nın bölgeye doğrudan müdahale ettiğine dair kanıtlar da çoğalıyordu. Eylül'de geçici bir ateşkes üzerinde anlaşılmasına karşın yer yer çatışmalar sürdü.

Ulster Adanın kuzeydoğusunda yer alan eski bir *İrlanda krallığı. Ulster Krallığı, en parlak dönemini Hıristiyanlığın geldiği MS 5. yüzyılda yaşadı. İngiliz-Norman fetihleri döneminde, de Lacey ve de Burgh aileleri, 1205'ten 1333'e kadar Ulster kontluğunu elinde tuttu. 16. yüzyıla gelindiğinde O'Neill aşireti, bölgedeki hâkim konumunu yeniden elde etmişti. Hugh O'Neill'in (Tyrone kontu), I. *Elizabeth ve onun tepkiyle karşılanan din politikasına (1594-1601) yönelik başlattığı isyan başarısız olunca O'Neill egemenliği sona erdi. I. James, Ulster'e binlerce Presbiteryen İskoç'un ve Protestan İngiliz'in yerleştirilmesini teşvik etti. Bununla beraber pek çok Katolik de topraklarından çıkarıldı. Sözü edilen Protestanlar, II. *James'e karşı seferinde III. *William'ı destekliyordu. Seferin sonucunda William, *Boyne Muharebesi'nde (1690) zafer kazandı. 1920-1921'de İrlanda'nın bölündüğü süreçte, aslen Ulster'i oluşturan dokuz idari bölgenin altısı *Kuzey İrlanda ismiyle özerk statüye geçme kararı aldı. Bu bölgeler, Birleşik Krallık'ın parçası olarak kalacaktı. Kalan üç Ulster bölgesi Cavan, Donegal ve Monaghan da Özgür İrlanda Devleti'ne (sonradan İrlanda Cumhuriyeti) katıldı.

Ulster Birlikçi Partileri (İngilizcesi **Ulster Unionist Parties**) *Kuzey İrlanda'da Birleşik Krallık'la birliğin devam ettirilmesini savunan siyasi partilere verilen isim. 1886'da Lort Hartington ve Joseph *Chamberlain, Liberal Birlikçi Parti'yi kurarak Muhafazakâr Parti'yle ittifak oluşturdu ve İrlanda'nın Birleşik Krallık'la birliğini koruma taahhüdünde bulundu. 1920'de İrlanda bölündüğünde Kuzey İrlanda'da çoğunluğa sahip olan taraf, Muhafazakâr Parti'nin Birlikçi kanadıydı. Bu grup, artık kendisini Ulster Birlikçileri olarak adlandırıyordu. Önderleri, aynı zamanda başbakan (1921-40) olan Sir James Craig'di. Protestan seçmenin desteklediği parti, 1972'de Westminster'den doğrudan yönetim dayatılana kadar iktidarını sürdürdü. 1968 vatandaşlık hakları mücadelesinden sonra Milliyetçiler ile Birlikçiler arasında yükselen şiddet, partide bölünmelere yol açtı. 1969'da parti, Resmi Ulster Birlikçi Partisi ile Protestan Birlikçi Parti olarak ikiye bölündü. Revd Ian *Paisley önderliğindeki Protestan Birlikçi Parti, 1972'de ismini Ulster Demokratik Birlikçi Partisi (DUP) olarak değiştirdi. DUP, Ulster Birlikçi Partisi'ne (1979-1995 arası James Molyneaux, 1995-2005 arası David Trimble ve 2005'ten itibaren Sir Reg Empey yönetiminde) kıyasla daha aşırı politikalar izliyordu. 2005'ten sonra Ulster Birlikçi Partisi'ne yönelik destek dibe vurunca DUP, birlikçilerin en önde gelen partisi oldu.

Ulster Gönüllüleri (İngilizcesi **Ulster Volunteers**) 1912'de İrlanda'da kurulan yarı askeri bir örgüt. Ulster Gönüllüleri, Ulster'i o dönemde Parlamento'dan geçmek üzere olan *Özerklik Yasasının dışında bırakmak amacıyla kuruldu. Örgütün mensupları, bu yöndeki direniş için "her türlü araca başvurulacağı" taahhüdünde bulunuyordu. Örgüt, Sir Edward *Carson ve bazı önde gelen İngiliz Muhafazakâr Partililer tarafından yoğun bir şekilde desteklendi. Gönüllüler talimli ve silahlıydı. Binlerce tüfek, kaçak yollardan İrlanda'ya sokularak gönüllülere verildi. Ulster Gönüllüleri ile (1913'te Dublin'de kurulan) milliyetçi İrlanda Gönüllüleri çatışmanın eşiğine gelse de I. Dünya Savaşı başlayınca bu ihtimal önlendi.

Ulusal İşçi Federasyonu *Bkz.* KIZIL FEDERASYONCULAR.

Ulusal Kurtuluş Cephesi (Fransızcası **Front de Libération nationale**-FLN) Cezayir'de faaliyet gösteren radikal Müslüman bağımsızlık hareketi. Cezayir Bağımsızlık Savaşı patlak verince 1954'te ALN'nin (Ulusal Kurtuluş Ordusu) siyasi kanadı olarak kuruldu. Askeri, siyasi ve dini liderler arasındaki fikir ayrılıklarına karşın hareket bir arada kalmayı başardı. Cumhurbaşkanı de Gaulle'ün çabaları sonucu *Evian Anlaşmaları ulusal referandumlarla kabul edildi. Ardından Ulusal Kurtuluş Cephesi, 1962'de askeri önderi *bin Bella'yı Cezayir'in ilk devlet başkanı olarak iktidara taşıdı. Partinin birincil politikaları bağımsızlık, sosyalist bir devlet çatısında ekonomik kalkınma, tarafsızlık ve diğer Arap devletleriyle kardeşçe ilişkiler kurmaktı. 1989'da Cezayir Anayasasında değişiklikler yapılarak diğer siyasi partiler de yasal hale getirildi. Fakat FLN, Ulusal Meclis'teki bütün sandalyeleri elinde tuttu. 1992 seçimlerinde FLN'nin aşırı İslamcılara karşı aldığı ilk yenilgi, bir askeri darbeye yol açtı. 1997'de yeniden çok partili seçimlere dönülmesinden itibaren FLN, önemli bir parti olmayı sürdürse de hâkimiyetini kaybetti.

Ulusal Meclis *Etajenero'nun tamamından destek almayı başaramayınca 17 Haziran 1789'da Üçüncü Sınıf vekillerinin kurduğu devrimci meclis. Üç gün sonra vekiller, Tenis Kortu Yemini'ni imzaladı. Ertesi ay meclis, XVI. *Louis tarafından onaylandı ve ismine "Kurucu" unvanı eklendi. Ağustos'ta İnsan ve *Yurttaş Hakları Bildirgesi ilân edildi. İki yıl sonra kral, meclisin anayasasını onayladı. Ulusal Meclis'in yerel yönetim örgütlenmesi, her ne kadar uzun ömürlü olsa da kısa vadede pek başarılı olmadı. 1791'de Yasama Meclisi ve 1792'de Ulusal Konvansiyon ismini aldı. 1795'te yerini *Direktuvar'a bırakmadan önce *Jirondenler ile *Jakobenlerin hâkimiyetindeydi.

Ulusal Parti Güney Afrika'da bir siyasi parti. İlk olarak Botha'nın önderliğindeki Güney Afrika Partisi'nden ayrılarak 1913-1915'te General J. B. M. *Hertzog tarafından kuruldu. 1924'te Hertzog önderliğinde Milliyetçi-İşçi Partisi ittifakına dönüştü. 1934'te Birleşik Parti adı altında *Smuts'la birleşti. Aynı yıl D. F. *Malan, Saf Milliyetçi Parti'yi kurdu ve bu parti 1939'da Hertzog'la birleşerek **Apartheid* sisteminin Afrikaner ağırlıklı partisi haline geldi. Parti, 1948-1994 arasında kesintisiz iktidarda kaldı. Devlet Başkanı P. W. Botha, iç huzursuzluk ve *Apartheid* sistemine yönelik uluslararası camiadaki tepkiye bir ılımlı reform programıyla karşılık verdi. Sözü edilen program, *Apartheid* destekçilerinin Muhafazakâr Parti ve aşırı sağcı Afrikaner gruplara geçmesine yol açtı. Devlet Başkanı *de Klerk yönetiminde Ağustos 1990'da Parti, kapılarını bütün ırklara açtı. Bir kısım sağcıların daha Parti'yi terk etmesi pahasına bu hamle, oy hakkı tanınmamış siyahi kesimdeki ılımlıların bir kısmından destek topladı. 1994'teki Güney Afrika'nın ilk çok ırklı seçimlerinde Ulusal Parti, Ulusal Meclis'in 400 sandalyesinden 82'sini kazandı. De Klerk de Nelson Madela'nın ikinci devlet başkan yardımcısı olarak atandı. Kalıcı bir anayasanın onaylanmasının ardından 1996'da Ulusal Parti, muhalefet partisi olmak üzere hükümetten çekildi. 1998'de ismi Yeni Ulusal Parti olan partiye destek hızlı bir şekilde düştü. 2005'te Parti, yaptığı oylamayla kendisini dağıttı ve milletvekilleri *Afrika Ulusal Kongresi'ne geçti.

Ulusal Sağlık Hizmetleri *Bkz.* SAĞLIK HİZMETİ.

Uluslararası Kalkınma Birliği *Bkz.* DÜNYA BANKASI.

Uluslararası Kamyoncular Kardeşliği (İngilizcesi **International Brotherhood of Teamsters**) ABD'de bir sendika. 1903'te kurulan sendikanın üyeleri, nakliyat sektöründe çalışan işçilerdir. 1950'lerin sonunda sendikanın başkanı David Beck'in hakkında suçlularla ilişkili olduğu gerekçesiyle dava açıldı. Beck'in halefi James R. Hoffa,

1964'te sendika kaynaklarını kötüye kullanma iddiasıyla yargılandığı davada federal jüri üyesini etkilemeye çalışmaktan suçlu bulundu. Yolsuzlukların ortaya çıkması, sendikaların itibarına ağır bir darbe indirdi. Bunun üzerine Kamyoncular Kardeşliği, 1957'de AFL-CIO'dan (*bkz.* AMERİKAN İŞÇİ FEDERASYONU) çıkarıldı. Sendika, 1987'de Federasyon'a tekrar kabul edilmesine karşın 2005'te Kazanmak İçin Değiştir İttifakı'na katılmak üzere ayrıldı. 1980'lerden itibaren sendikanın nakliyat işçileri arasındaki üye sayısı azalsa da farklı iş kollarındaki üye çeşitliliği arttı.

Uluslararası Tugaylar *İspanya İçsavaşı'nda görev yapan uluslararası gönüllü grupları. Çoğunluğu komünist olan Uluslararası Tugaylar, *Franco'ya karşı cumhuriyet safında savaştı. Sayıları hiçbir zaman 20 bini geçmedi. Esas olarak Madrid'in savunmasında (1936) ve Ebro Nehri Muharebesi'nde (1938) görev yaptılar.

Uluslararası Yeniden İmar ve Kalkınma Bankası *Bkz.* DÜNYA BANKASI.

Umman (eskiden Maskat ve Umman)

Başkent:	Maskat
Yüz ölçümü:	309.500 km²
Nüfus:	3.154.134 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Umman riyali = 1000 bayza
Dini yapısı:	%75,0 İbadi; %5,0 Şii
Etnik yapısı:	Arap, Beluci, Hint-Pakistanlı, Afrikalı
Diller:	Arapça (resmi), İngilizce, Beluççа, Urduca
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Arap Yarımadası'nın doğu köşesinde bulunan bir ülke.

Fiziki Ülkenin Umman Denizi'ne kıyısı vardır. Suudi Arabistan ve Yemen'le kara sınırı bulunmaktadır. Dar kıyı ovasından iç kesimlerdeki platoya doğru dağlar dik bir şekilde yükselmektedir. Sözü edilen plato, Rubülhali Çölü'yle birleşmektedir.

Ekonomi Ham petrol ve doğalgaz, önemli ihracat sanayileri olup devlet gelirlerinin en önemli kaynağıdır. İnşaat ve çimento üretimi, bakır, çelik, kimyasallar ve optik kablo da temel sanayi kolları arasındadır. Bereketli kıyı ovasında meyve sebze üretimi yapılır. Umman, petrol kaynakları azaldığından ekonomisini çeşitlendirmeye çalışmaktadır.

Tarih Umman, Mezopotamya'nın ticaret merkezlerinden biriydi. MS 1. yüzyılda ülkeye Araplar yerleşti. 7. yüzyılda İslam devleti tarafından fethedildi. 1650'ye kadar istilacı Portekizlileri kovan Ummanlılar; Mombasa'dan Doğu Afrika'daki Zanzibar adasına kadar uzanan topraklara sahip bir deniz imparatorluğu yarattı ve Güneydoğu Asya'yla ticari münasebete girdi. 1754'e gelindiğinde Ahmed bin Said, artık Türk istilacıları ülkeden çıkarmış ve bugün hâlâ Umman'ı yöneten sultanlığı kurmuştu. 19. yüzyılın başlarında Umman, Said bin Sultan Seyyid hükümdarlığında Arabistan'ın en güçlü devletiydi. Zanzibar, İran'ın kıyı bölgeleri ve Belucistan (günümüzde esas olarak Pakistan sınırlarında) Umman hâkimiyetindeydi. Umman sultanı ile iç kesimlerdeki kabileler arasında sık sık geri-

limler yükseliyordu. Bugün ülkenin başlıca ürünü olan petrol, 1967'de ihraç edilmeye başlandı. Günümüzdeki hükümdar Sultan Kabus bin Said (1940- [123]), 1970'te bir saray darbesiyle babası Said bin Teymur'u tahttan indirdi. Umman Halk Kurtuluş Cephesi isimli solcu gerillalar tarafından düzenlenen ayaklanma 1975'te bastırıldı. Arap Birliği'nin bir üyesi olan Umman hem *İran-Irak Savaşı'ndan hem de *Körfez Savaşı'ndan etkilenmemeyi başardı. 1996'da Sultan Kabus, Umman'ın babadan oğula geçen mutlak bir monarşi olması yönünde ferman çıkardı. Buna karşın 2003'te bütün yetişkinlerin oy kullandığı seçimle Devlet Danışma Konseyi oluşturuldu. 2011'de *Arap Baharı'ndan etkilenen gösteriler, çeşitli reformlara yol açtı; fakat Sultan Kabus rejimi için tehlike oluşturmadı.

umumi arazi (İngilizcesi **common land; common**) Umuma ait haklara tabi olan arazilere verilen isim. Bu arazilerde ürün toplama hakkına sahip olan kişi toprak sahibi değildir. Umumi arazilerin bir örneği otlaklardır. Umumi araziler, bir bakıma özel haklara tabidir ve herkese açık olması gerekmez. Yılın belli bir bölümüyle sınırlamak gibi bu hakların çeşitli yollarla kısıtlanması da mümkündür. Ortaçağ'da İngiltere'de ilk umumi araziler genellikle ormanlık alanlar veya köylülerin hayvanlarını otlattığı bölgelerdi. Merton Nizamnamesi'yle (1236) malikanelerin lortları veya köylerin diğer sahipleri, köylülere yeterli otlak alanı bırakmak şartıyla boş arazileri kendileri kullanmak üzere çitle çevirebiliyorlardı. Umumi arazileri *çitleme 12. yüzyılda başladı ve 18. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir artış gösterdi. Çitleme faaliyetinin pek çok yerde muhalefetle karşılaşmasının yanında hırsızlık iddiaları da bu dönemde sık görülmeye başlandı.

Koloni dönemi Amerika'da pek çok köy topluluğunda geniş umumi araziler vardı. Bu araziler kısmen savunma amaçlı kısmen de otlak olarak kullanılıyordu. Bazıları dinlenme ve eğlence yerleri olarak bugüne kadar ulaştı. Bunlar arasında en bilineni 1634'te kent yönetimi tarafından otlak olarak satın alınan Boston Umumi Arazisi olup bugün şehir parkı olarak kullanılmaktadır.

123 Kabus bin Said, 10 Ocak 2020'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

UNCTAD *Bkz.* BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TİCARET VE KALKINMA KONFERANSI.

UNESCO *Bkz.* BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EĞİTİM, BİLİM VE KÜLTÜR ÖRGÜTÜ.

UNGA *Bkz.* BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULU.

UNHCR *Bkz.* BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ.

Ur *Sümerlilerin bir kenti. Kente yerleşim, MÖ 5000'lerden itibaren başladı. Bir aralık kent, ağır bir su baskınıyla zarar gördü. MÖ 3000'e gelindiğinde Sümerlilerin en büyük kentlerinden biri haline gelmişti. *Akad hâkimiyetinde bulunan Ur, 2150 civarında Ur-Nammu tarafından kurulan üçüncü hanedan önderliğinde yeni kurulan Sümer İmparatorluğu'nun başkenti yapıldı. Yaklaşık 2000'de Elamlar tarafından ele geçirildi. Ancak Babil'in Kaldea kralları altında yeniden yükselişe geçti. Kent, MÖ 4. yüzyılda nihai olarak terk edildi.

Urbanus, II. (doğum adı **Lagery'li Odo**, yak. 1042-99) Papa (1088-99). Kluni Tarikatı'na mensup bir keşiş olan Odo, 1078'de Roma yakınlarındaki Ostia'nın piskoposluğuna getirildi. Ardından Papa VII. Gregorius tarafından kardinal yapıldı. 1095'te Clermont Konsili'nde Müslümanların elindeki *Filistin'i geri almak üzere Birinci *Haçlı Seferi'nin düzenlenmesi için çağrı yaptı. Bu sayede o dönemde birbirine rakip hükümdarlar arasındaki kavgalarla parçalanmış halde olan Hıristiyan Batı'yı yeniden birleştirmeyi ümit ediyordu. Urbanus, Gregorius'un Kilise reformu çabalarını sürdürdü. Onun döneminde toplanan kon-

siller; *simoniyi, din adamı olmayanlara dini unvanlar verilmesini ve din adamlarının evlenmesini mahkûm etti.

Urbanus, VIII. (doğum adı **Maffeo Barberini**) (1568-1644) Papa (1623-44). 1606'da kardinal, 1608'de Spoleto piskoposu oldu. Papalık döneminde Philip Neri ve Ignatius *Loyola'yı aziz ilân etmiş; Galileo ve *Jansenizm'i kınamış ve birkaç yeni tarikata onay vermiştir. Diplomaside Urbanus, Habsburg hanedanının İtalya'ya hâkim olmasından korktuğu için *Otuz Yıl Savaşı'nda Fransa'yı destekledi. Ayrıca *Papalık Devletleri topraklarında kapsamlı bir tahkimat çalışması yürüttü. Kuzey İtalya'daki Farnese ailesine mensup Parma düküne karşı Castro Savaşı'nı (1642-44) yaptı. Sonuçta aldığı küçük düşürücü yenilgi, papalık maliyesine büyük bir darbe indirdi ve Urbanus'un Roma halkının gözünden düşmesine neden oldu.

Uruguay

Başkent:	Montevideo
Yüz ölçümü:	176.215 km²
Nüfus:	3.324.460 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Uruguay pesosu = 100 santesimo
Dini yapısı:	%47,1 Katolik; %11,1 diğer Hıristiyan; %0,3 Yahudi
Etnik yapısı:	%88,0 beyaz; %8,0 mestizo[99]; %4,0 siyahi
Diller:	İspanyolca (resmi), Portunol
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Mercosur, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

124 Mestizo, bazı bölgelerde melez anlamında kullanılan bir tanımlama. (ÇN)

Güney Amerika'nın ortagüneydoğusunda bulunan bir ülke. Uruguay'ın Atlantik Okyanusu'na kıyısı; batıda Arjantin'e ve kuzeydoğuda Brezilya'ya sınırı vardır.

Fiziki Uruguay'ın Plate Nehri'nin ağzına kıyısı bulunmaktadır. Ülkenin batı sınırı boyunca akan Uruguay Nehri'nin 320 kilometresi seyrüsefere elverişlidir. Nehrin kolları batı yönünde ülkenin bir ucundan diğer ucuna doğru akmaktadır. Uruguay, sıcak bir iklime sahiptir. Ülkenin çimenlik ovaları (*pampa*) büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine müsaittir. Orta kesimler ve kuzeydoğuda bu ovalar, aralıklı olarak kayalık dağ sıralarıyla kesintiye uğrar.

Ekonomi Uruguay'ın başlıca ihracat kalemleri tarım ürünleridir: Dana eti, soya fasulyesi, selüloz, pirinç, buğday, ahşap, süt ürünleri ve yün. Gıda işleme birincil sanayi kolu olup elektrikli makineler, ulaşım teçhizatı ve petrol ürünleri de diğer sanayi kolları arasındadır.

Tarih 16. yüzyılda İspanyol ve Portekizli sömürgeciler gelmeden önce Uruguay'da Chana ve Charnia gibi çeşitli yerli halklar yaşamaktaydı. Sömürge döneminde Doğu Şeria (*Banda Oriental*) olarak anılan ülke, İspanya'nın Rio de la Plata Genel Valiliği'nin parçasıydı. 1814'te başta *Artigas olmak üzere Doğu Şeria'nın önderleri, *Arjantin'deki askeri cuntayla bağları koparak Uruguay'ın bağımsızlığı için mücadeleye girişti. Ardından ülke, 1820'de Brezilya tarafından işgale uğradı. 1825'te bağımsız bir Uruguay cumhuriyeti ilân edildi. Cumhuriyet, 1828'de Rio de Janerio'da Arjantin ile Brezilya arasında imzalanan antlaşmayla tanındı. 19. yüzyıl boyunca liberaller (*Colorados*, kızıl gömlekliler) ve ruhban muhafazakârlar (*Blancos*, beyazlar) siyasi hâkimiyet için cumhuriyet anayasası dahilinde şiddetli bir mücadele verdi. 1872'de Kolorado Partisi'nin 86 yıl sürecek iktidar dönemi başladı. 20. yüzyılın ilk 30 yılında José *Battle y Ordóñez, her ne ka-

dar aralıklarla devlet başkanlığı yapsa da, Uruguay'ın Güney Amerika'daki ilk sosyal devlet haline gelmesine katkıda bulundu. Bu dönemde devlet denetimindeki sosyal hizmetlerin geliştirilmesi için pek çok önlem alındı ve devlet hâkimiyetinde bir ekonomi yaratıldı. 1958'de seçimleri Blanco Partisi kazandı. 1960'larda yaşanan ekonomik ve siyasi kargaşalıklar ülkenin başına bela oldu. Aynı yıllarda Marksist terör örgütü Tupamarolar ortaya çıktı. 1970'lerde ordu, ülke yönetimini devraldı. 1985'te Julio Sanguinetti'nin devlet başkanı seçilmesiyle sivil yönetime geri dönüldü. Uzun bir kampanyanın ardından 1989'da Sanguinetti, 1973-1985 arasındaki askeri rejim döneminden kalan siyasi tutuklulara Af Yasası çıkarmak için düzenlediği referandumdan istediği sonucu aldı. 1990'da Blanco Partisi'nden Luis Alberto Lacalle Herrera, devlet başkanlığı görevini devralarak Kolorado Partisi'yle bir koalisyon hükümeti kurdu. 1995'te yeniden seçilen Sanguinetti, 2000'de bu kez görevi Jorge Battle'ye bıraktı. 2005'te Tabaré Vázquez, ülkenin ilk solcu devlet başkanı oldu. 2010'da eski bir Tupamaro gerillası olan José Mujica başa geldi. 1999-2002 arasında Arjantin ve Brezilya'nın yaşadığı ekonomik sorunların neden olduğu sıkıntılara rağmen Uruguay, Güney Amerika'nın en zengin ve okuryazar ülkeleri arasına girdi.

Uruk *Sümerlilerin önde gelen şehirlerinden biri. Uruk'ta MÖ 5000'de dahi yerleşik bir topluluk vardı. MÖ 3000'lerde şehir, 9,5 kilometrelik bir surla çevrildi. Kazılarda iki ana tanrı olan Anu ve İnanna'ya adanmış zigguratlar ortaya çıkarıldı. Partlar döneminde de şehirde yerleşim devam etti.

Usman dan Fodio (1754-1817) Batı Afrikalı dini ve siyasi önder. Müslüman bir Fulani olan Usman, 1775 civarında Hausa halkına vaazlar vermeye başladı. Cihatta bulunduktan sonra Kuzey Nijerya Emirliği'ni (1804-08) kurdu. Usman, cihadı yalnızca kafirlere değil, aynı zamanda İslam'ın asli ve katı ideallerinden toplu veya kişisel olarak kopan herkese karşı yürütmeyi birincil görev sayıyordu. Kendisinin ve oğlu Muhammed Bello'nun (ö. 1837) halifelik yaptığı dönemde İslam kültürü, *Fulani İmparatorluğu içinde yayıldı.

uşak loncası (İngilizcesi **livery company**) Londra'da Ortaçağ meslek *loncalarının yerini alan kent loncalarına verilen isim. Üyelerinin giydiği uşak üniformalarına benzer ayırt edici kıyafetlerden dolayı bu isim verilmiştir. Bu loncalar, dolaylı olarak belediye başkanı ve görevlilerini seçen Londra Şehri'nin özgür vatandaşlarından meydana geliyordu. Öte yandan Kuyumcular ve Tüccar Terziler gibi bazı loncalar, mesleklerine dair yapılan düzenlemelerde önemli bir rol oynuyor ve Londra içinde tekel oluyordu. 17. yüzyıldan beri Londra'da yaklaşık 100 uşak loncası faaliyet göstermişse de büyük çoğunluğu toplumsal ve hayırseverlik kurumları olmaktan öteye geçemedi.

Utrecht Barışı (1713) *İspanya Veraset Savaşı'nı sona erdiren antlaşma. İngilizler ile Fransızlar arasında yürütülen müzakerelerin ardından Utrecht'te Avusturya'nın yokluğunda toplanan bir kongrede antlaşmalar imzalandı. Avusturya İmparatoru VI. Karl, müttefikleri olmadan yola devam edemeyeceğini anlayınca 1714'te Rastadt ve Baden'de koşulları kabul etti. V. *Felipe, İspanya kralı olarak kalmasına karşın Fransız tahtı üzerindeki iddialarından vazgeçti ve İspanya'nın Avrupa'daki imparatorluğunu kaybetti. Güney Hollanda, Milano, Napoli ve Sardinya, Avusturya'ya verildi. Britanya, Cebelitarık ve Minorka'yı elinde tuttu. Öte yandan Amerika'daki İspanyol sömürgelerine zenci köle (*bkz.* ASIENTO DE NEGROS) sağlama hakkını kazandı. Fransa ise Britanya'ya Newfoundland, Hudson Bay, Saint Kitts topraklarını bıraktı ve Hannover Hanedanı'nın verasetini tanıdı. Ayrıca son toprak kazanımlarını geri verdi. Buna karşın 1679'daki *Nijme-

gen Barışı'na kadar elde ettiği toprakların tamamını ve Strazburg kentini korudu. Savoy dükü, Sicilya'yı aldı ve İtalya'nın kuzeyindeki sınırlarını genişletti. Hollandalılar, ülkelerinin güneyindeki "set" kalelerinde garnizon bulundurma haklarının Avusturyalılar tarafından tanınmasını sağladı. Sonuçta Fransız hâkimiyeti sınırlandırılmış oldu. Britanya ise deniz, ticaret ve sömürge alanlarında önemli kazanımlar elde etti ve bundan sonra dünya meselelerinde daha etkin hale geldi.

uzay keşfi 1903'te Rus fizikçi Konstantin Tsiolkovskiy, sıvılaştırılmış gazla çalışan uzay roketi için fikir geliştiriyordu. 1926'ya gelindiğinde ABD'de Robert Goddard, ilk sıvı yakıtla çalışan roketi tasarlamıştı. Arkasından Almanların roketler konusunda yürüttüğü yoğun çalışmalar, 1944'te V-2 roketinin fırlatılmasıyla sonuçlandı. 1957'de Sovyetler Birliği, ilk insan yapımı uydu olan Sputnik I'i yörüngeye fırlatarak ABD'yi şaşkınlığa uğrattı. Hemen ardından 1958'de US Explorer I uydusu geldi. 1961'de Yuri Gagarin, uzaya çıkan ilk insan olurken 1962'de onu John Glenn takip etti. 1961'de Başkan *Kennedy, 1970'e kadar Ay'a insanlı inişi gerçekleştirmeyi amaçlayan *Apollo programını masaya getirdi. 1969'da Neil Armstrong ve Edwin ("Buzz") Aldrin, Ay'a ayak bastı. Sovyetler Birliği ise insansız uçuşlara odaklanmıştı; Luna IX, 1966'da Ay'a yumuşak iniş yaptı. 1970'lerin başında hem ABD hem de Sovyetler Birliği uzay istasyonları fırlattı ve 1975'te bir Apollo kapsülü Sovyetlerin bir Soyuz kapsülüyle kenetlendi. Venüs ve Mars'a insansız uçuşlar yapıldı. ABD'nin 1977'de fırlattığı Voyager 2 sondası, 1989'da Neptün'e ulaştı. Bu sondaya eşlik eden Voyager 1 de Jüpiter (1979) ve Satürn'ü (1980) inceledi. Voyager 1, 2013'te işlevini hâlâ sürdürüyordu; bu tarihte Güneş Sistemi'nden çıkarak yıldızlararası uzaya giren ilk insan yapımı nesne oldu. 1981'de ABD, ilk tekrar kullanılabilir uzay aracı olan bir uzay mekiği fırlattı. Mekik filosu, 2011'e kadar kullanımda kalmasına karşın filonun ticari ve bilimsel programı 1986-1988 ve 2003-2005 arasında sırasıyla kalkışta Challenger ve dünyaya dönerken Columbia mekiklerinin yitirilmesiyle iki kez kesintiye uğradı. 1986'da dev Sovyet modüler uzay istasyonu Mir fırlatıldı. Astronotlar, istasyona Soyuz uzay araçlarıyla taşınıyordu. Arkasından 1987'de güçlü Energiya istasyonu uzaya gönderildi. Diğer güneş sistemlerinin görüntülerini alabilen Hubble uzay teleskopu, 1990'da bir ABD mekiğinden fırlatıldı. Teleskopun hatalı aynası, 1993'te Endeavour uzay mekiğindeki astronotlar tarafından tamir edilene kadar gözlem kabiliyetini kısıtladı. 1984'te ABD'nin tasarladığı bir uluslararası uzay istasyonu inşa etme fikri, 1998'de hayata geçirildi. 2000'den beri bu istasyonun sürekli mürettebatı bulunmaktadır. Uzay teknolojisinin birçok uygulama alanı vardır: Telekomünikasyon uyduları küresel iletişimi ciddi anlamda iyileştirmiş, meteorolojik uydular hava durumu bilgisini geliştirmiş, konumlama uyduları yön bulmayı kusursuz hale getirmiş ve gözcü uyduları Dünya'nın kaynaklarının ve askeri bilgilerin kayıt altına alınmasını sağlamıştır.

Uzlaşma Yasası (İngilizcesi **Act of Settlement**) İngiltere'de birkaç yasadan, 1701'deki, siyasi anlamda en önemli olanına verilen isim. Yasa, Kraliçe *Anne'nin hayatta kalan son çocuğunun ölümünden sonra tahta kimin çıkacağını belirledi. Amaç, Katolik Stuart hanedanının tahtı yeniden elde etmesini engellemekti. Yasaya göre tacı I. James'in torunu Hannover Elektörü Sophie veya onun yaşayan Protestan vârislerinden biri giyecekti. Ayrıca yasa, hükümdarın yetkilerine yeni sınırlamalar koydu. Yargı, kraliyetten ve Parlamento'dan bağımsız hale getirildi. 1714'te Anne'nin ölümü üzerine Sophie'nin oğlu, I. *George ismiyle Britanya'nın ilk Hannover Hanedanı'na mensup hükümdarı oldu.

Uzun Bıçaklar Gecesi (29-30 Haziran 1934) Bir hafta sonunda Almanya çapında gerçekleşen cinayetlere *Hitler'in verdiği

isim. Cinayetler, Hitler ile şahsi korumalarından oluşan *SS arasında yapılan gizli bir anlaşmanın ardından işlendi. Olayın kesin ayrıntıları halen bilinmiyor olsa da *Hindenburg'un ölümünden sonra ordunun Hitler'in devlet başkanlığını Ernst Röhm önderliğindeki eski ve daha radikal Nazi özel ordusunun (SA-Sturmabteilung veya *Kahverengi Gömlekliler) ortadan kaldırılması karşılığında desteklediği düşünülmektedir. Hitler, 77 kişinin komplo kurdukları iddiasıyla derhal idam edildiğini duyurdu. Arkasından SS'in Almanya'nın her yerinde yaptığı ve çoğunlukla söz konusu kişilerin öldürülmesiyle sonuçlanan tutuklamalar yüzleri buldu. Bu kişilerin arasında parti dışından çeşitli şahsiyetler ile eski şansölye Schleicher de vardı.

Uzun Parlamento (İngilizcesi **Long Parliament**) (1640-60) I. Charles'in, *Piskoposlar Savaşı hazinesini boşalttıktan sonra topladığı İngiliz parlamentosu. Parlamento yanlısı John *Pym'in önderlik ettiği Uzun Parlamento, Ağustos 1641'e gelindiğinde kralın yetkilerini elinden alan bir dizi karar almıştı. Zira bu yetkiler, tahta çıktığından beri çok tepki çekiyordu. Yapılan reformların amacı gelecekte mutlakıyetçi bir rejim kurulması ihtimalini ortadan kaldırmaktı. Bu reformlar nihayetinde hem Restorasyon döneminde hem de *Şanlı Devrim'de varlığını sürdürdü. Parlamento, ayrıca kralın danışmanları William *Laud ve Strafford Kontu Thomas *Wentworth'un idamlarından da sorumluydu. Uzun Parlamento, *İngiliz İçsavaşı boyunca Kavalye milletvekilleri olmadan toplanmaya devam etti. Çünkü ancak kendi kendini feshedebiliyordu. Presbiteryen ve bağımsız milletvekilleri arasında baş gösteren ciddi bölünmelerin sonucunda *Pride Tasfiyeleri (1648) geldi. Uzun Parlamento'nun kalıntısı Kısa Parlamento, I. Charles'ın yargılanması ve idamını; *İngiltere Topluluğu'nun kuruluşunu (1649) tertipledi. 1653'te *Cromwell, Kısa Parlamento'yu güç kullanarak dağıttı. Fakat Cromwell'in oğlunun lort protektorluğu beceremmemesi üzerine 1659'da Parlamento yeniden toplandı. Ertesi yıl General *Monck, Pride tarafından "dışarıda bırakılan" milletvekillerini yeniden Parlamento'ya getirdi. Konvansiyon Parlamentosu için gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra Mart 1660'ta Uzun Parlamento kendisini feshetti.

Uzun Yürüyüş (1934-35) Çinli komünistlerin güneydoğu Çin'den kuzeybatı Çin'e destansı çekilişi. 1934'e gelindiğinde Jiangxi Sovyeti, *Guomin Dang ordusunun arka arkaya saldırıları sonucunda çökme noktasına gelmişti. Ekim'de 100 bin kişilik bir kuvvet bölgeyi boşalttı. Ocak 1935'te *Mao Zedong, yürüyüşün önderliğini üstlendi. Dokuz ay boyunca bu kuvvet, birkaç büyük nehrin kestiği dağlık arazilerden yürüdü. Ekim'de Mao ve sağ kalan 6 bin kişi, 9600 kilometrelik yürüyüşün ardından Yan'an'a ulaştı. Diğer gruplar da arkasından geldi. Toplam 20 bin civarında insan yürüyüşten sağ çıktı. Uzun Yürüyüş, Mao'yu Çin Komünist Partisi'nin fiili önderi konumuna taşıdı. Mao, bu konumu Yan'an'da geçirdiği on yılda sağlamlaştırdı.

Üç Henri Savaşı (Mart 1585-Ağustos 1589) *Fransız Din Savaşları'nın sekizincisi. Savaş, *Guise Dükü Henri'nin bir Hugenot olan Henri'yi (Navarre) Fransız tahtı verasetinden dışlama çabaları sonucunda çıktı. İspanya ve Katolik Birliği'ni (*Kutsal Birlik) arkasına alan Guise Dükü Henri, III. Henri'yi Nemours Antlaşması'yla (1585) teslim olmaya ve Katolik Kardinal de Bourbon'u Navarre hanedanından Henri yerine veliahdı olarak kabul etmeye zorladı. Bunun üzerine yaşanan çatışmada III. Henri, olayların kontrolünü kaybetti ve Guise Dükü Henri kral gibi hareket etti. 1588'in sonlarında III. Henri hem Guise Dükü Henri'yi hem de Kardinal de Bourbon'u öldürttü. Arkasından 1589'da III. Henri de öldürülünce Fransa'nın büyük bölümü Katolik Birliği ile Hugenotların hâkimiyetine geçti. Henri (Navarre) de IV. *Henri ismiyle tahta çıktı.

Üç İmparator Birliği (Almanca *Dreikaiserbund*) Prusya, Avusturya ve Rusya arasında yapılan bir ittifak. İkinci *Alman İmparatorluğu'nun kurulmasının ardından 1872'de *Bismarck, Avusturya ve Rusya imparatorlarını gayriresmi bir ittifaka katılmaya ikna etti. 1877-1878 *Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde Rusya'ya *Ermenistan'ın doğusunu veren ve büyük bir *Bulgaristan devleti kuran Ayastefanos Antlaşması'yla (1878) ittifak sallantıya girdi. II. *Aleksandr suikasta uğradıktan sonra, Haziran 1881'de Birlik, daha resmi bir ittifak olarak yeniden doğdu. 1884'te yenilendi. Üç yıl sonra *Balkanlar'da Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında gerilimin tırmanması nedeniyle nihayet sonlandı.

Üç Krallık (MS 220-280) Çin'de *Han Hanedanı'nın sona ermesinin hemen arkasından yaşanan dönem. Kuzeyde Wei, güneydoğuda Wu ve batıda Shu Han olmak üzere üç krallık ortaya çıktı ve üstünlük kurmak için birbiriyle savaştı. Üç Krallık dönemi, Wei generali Sima Yen'in iktidarı ele geçirerek *Batı Jin Hanedanı altında Çin'i birleştirmesiyle son buldu. Dönemden kalan pek çok olay ve efsane, Çin edebiyatının klasik eserlerinden *The Romance of the Three Kingdoms*[125] kitabında yer almaktadır.

Üçlü İttifak (1882) Mayıs 1882'de *Bismarck'ın önerisiyle Almanya, Avusturya ve İtalya arasında imzalanan bir ittifak. Bu üç devlet, aralarından birinin Fransa veya Rusya tarafından saldırıya uğraması halinde birbirine destek olma konusunda anlaştı. İttifak, beş yıllık aralarla yenilendi. Ancak İtalya, 1914'te İttifak Devletleri'nin yardımına gelmeyerek sözünden döndü.

Üçlü İttifak Savaşı *Bkz.* PARAGUAY SAVAŞI.

Üçüncü Dünya Dünyanın gelişmemiş ülkelerine verilen isim. Fransızca kökenli olan ifade (*le Tiers-Monde*); gelişmiş kapitalist ülkelerin Birinci Dünya, gelişmiş komünist ülkelerin İkinci Dünya olarak adlandırıldığı BM sınıflandırılmasının parçasıydı. Günümüzde daha çok *gelişmekte olan ülkeler için kullanılmaktadır.

Üçüncü Reich (1933-45) *Almanya'da *Nazi rejimi dönemi.

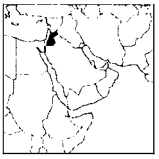
Ülke Savunması Yasaları (İngilizcesi **Defence of the Realm Acts**-DORA) I. Dünya Savaşı'nda Britanya Parlamentosu tarafından çıkarılan bir dizi yasaya (1914, 1915, 1916) verilen isim. Bu yasalar uyarınca devlet, fabrikalara el koyma yetkisi üstlendi ve savaş üretimini her açıdan denetleyecek güçlere kavuştu. Savaş kapsamında hizmet veren işçilerin başka bir yere gitmesi yasadışı kılındı. Clydeside'dekiler başta olmak üzere solcular ülkenin başka yerlerine "uzaklaştırıldı". Basına katı sansür uygulamaları getirildi. Bütün Almanların halihazırda alıkoyulmuş olmasına karşın savaş histerisine kapılan mahkemeler, Almanca ismi olan veya Almanya'yla bağlantısı olan herhangi birini (örneğin yazar D. H. Lawrence) taciz etmeye başladı. Ayrıca savaş karşıtları (mesela Bertrand Russell) hapislere atıldı veya para cezası aldı. Mayıs 1915 Yasası, devlete alkollü içkilerin tedariki ve satışı üzerinde geniş yetkiler tanıdı. Bu yetkiler pek çok insanın tepkisini çekse de bahsi geçen yasa savaş sonuna kadar yürürlükte kaldı. 1920 Olağanüstü Yetkiler Yasası devletin olağanüstü durumlarda kararnameler çıkarabileceğini tasdik etti. 1939'da da tekrar benzer düzenlemeler yapıldı.

Ürdün

Başkent:	Amman
Yüz ölçümü:	89.342 km²
Nüfus:	6.482.081 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Ürdün dinarı = 100 fils

125 Üç Krallığın Hikâyesi. (ÇN)

Dini yapısı:	%92,0 Sünni; %6,0 Hıristiyan
Etnik yapısı:	%98,0 Arap; %1,0 Çerkez; %1,0 Ermeni
Diller:	Arapça (resmi), İngilizce
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Esas olarak karasal bir Ortadoğu ülkesi. Tam adı Haşimi Ürdün Krallığı olup tarihsel Filistin'in bir parçasıdır. Kuzeyde Suriye; doğuda Irak; güneydoğuda Suudi Arabistan; batıda İsrail'le komşudur.

Fiziki Ürdün'ün doğal kaynakları azdır. Denize kıyısı olan tek yeri, Kızıldeniz'in kuzeydoğu ucundaki Akabe limanıdır. Ülkenin büyük bir kısmını kaplayan çöl platosu, yılda yaklaşık 250 mm yağış almaktadır. Öte yandan batıdaki Şeria Nehri (Batı Şeria, İsrail işgali altındadır) vadisinde bazı tarım ürünleri yetiştirilebilmektedir.

Ekonomi Doğal kaynaklardan mahrum olan Ürdün ekonomisi dış yardıma bağımlıdır. Önemli ihracat kalemleri arasında giyim, gübre, kalya taşı ve fosfatlar bulunur. Tarım sektörü küçük olup narenciye ve diğer bazı meyve üretimi yapılmaktadır. En sonuncusu 2012'den itibaren Suriye'den olmak üzere büyük göç akınları Ürdün'ün ekonomik kaynaklarına büyük bir yük bindirmiştir.

Tarih 1918'e kadar bölge, *Osmanlı İmparatorluğu'nun parçasıydı. Bu tarihte Şam'daki Kral Faysal'ın yönetimine geçti. 1920'de o zamanki adıyla Mavera-i Ürdün, Britanya'nın Filistin mandasına katıldı. 1921'de Britanya, Abdullah bin Hüseyin'i ülke topraklarının hükümdarı olarak tanıdı. Britanyalı danışmanlar, Abdullah'a mali yardım ve güvenlik kuvvetlerinin kurulmasında yardım sağladı. 1946'da ülkeye, Haşimi Ürdün Krallığı ismiyle tam bağımsızlık verildi. Abdullah bin Hüseyin de kral oldu. 1948-1949'da Batı Şeria'daki Filistin toprakları (Kudüs Eski Şehri dahil) eklenince devlet ciddi anlamda genişledi. 1967'deki *Altı Gün Savaşı'nın sonucunda söz konusu Batı Şeria toprakları İsrail işgaline girdi. 1951'de kral suikasta uğradı. Oğlu Talal ise ertesi yıl akli dengesi yerinde olmadığı gerekçesiyle tahttan indirildi. 1953'ten 1999'daki ölümüne kadar Talal'ın oğlu *Hüseyin ülkeyi yönetti. Onun yerine de oğlu II. *Abdullah geldi. İsrail işgali altındaki topraklardan gelen Filistinli mülteciler, İsrail'e baskınlar düzenlemek üzere Ürdün'de bir komando gücü (*fedayin*) kurdu. Batı Şeria'daki Filistinli mülteciler, 1970'te Hüseyin'in ılımlı politikalarına karşı düşmanca tavır almaya başladı. Filistinli gerillalar ile hükümet arasında gerilim yaşanıyordu. Esası krala sadık Bedevi alaylarından oluşan birlikler, *Fetih'in askeri üslerini ortadan kaldırdı. Bunun üzerine 1971'de *Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), kuvvetlerini Lübnan ve Suriye'ye taşıdı. *Yom Kippur Savaşı sırasında Ürdün, Suriye'ye yardım etmek üzere tanklar yollasa da Ürdün sınırı boyunca hiçbir çatışma yaşanmadı. 1974'te Ürdün, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü "Filistin halkının tek ve meşru temsilcisi" olarak kabul edince ülkenin diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri iyileşti. Ürdün, *İran-Irak Savaşı'nda Irak'ı destekledi. *Körfez Savaşı'nda BM'nin Irak'a yönelik yaptırımlarından ve Körfez'den gelen yoğun göç dalgasından dolayı büyük sıkıntılar çekti. Haziran 1991'de siyasi partiler üzerindeki 34 yıllık yasak kaldırıldı. 1993'te 1956'dan beri ilk kez çok partili seçim düzenlendi. Seçimde krala sadık adaylar zafer kazandı. İsrail-FKÖ arasında barış anlaşması (1993) imzalanmasına rağmen Ürdün, İsrail'le ayrı müzakereler yürütmeyi sürdürdü. 1994'te Ürdün ve İsrail, bir bildirge imzalayarak aralarındaki çatışma durumunu resmen sona erdirdi ve bir barış antlaşmasına vardı. 21. yüzyı-

lın başlarında siyasi reform süreci tedbirli bir şekilde devam etti. Özellikle 2011'de *Arap Baharı'ndan etkilenen protestoların ardından reformlar yapıldı. Ayrıca Ürdün, militan İslamcılara karşı kararlı duruşunu sürdürmektedir.

Üst Paleolitik *Bkz.* PALEOLİTİK.

Üstünlük Yasaları (İngilizcesi **Acts of Supremacy**) (1534 ve 1559) İngiliz Parlamentosu'nun sırasıyla VIII. *Henry'nin ve I. *Elizabeth'in Anglikan Kilisesi'ne üstünlüğünü kabul eden kararları. Buna göre Henry'ye "Kilise'nin Başı" unvanı verilirken Elizabeth, olası muhalefetin önüne geçmek amacıyla "Yüksek Amir" unvanını aldı. Bu yasalara dayanarak kararlardan hoşnutsuz olduğundan şüphelenilen kimselerden "Üstünlük Yemini" içmesi istendi.

Vaclav (Aziz) (**"İyi Kral Vaclav"** olarak da bilinir) (yak. 907-29) Bohemya dükü ve Çek Cumhuriyeti'nin koruyucu azizi. Bohemya halkını Hıristiyanlaştırmaya çalışan Vaclav, kardeşi Boleslav tarafından öldürüldü. Vaclav, sonradan aziz ilân edilerek şehit mertebesine yükseltildi ve Bohemya'nın kahramanı oldu. Vaclav'ın J. M. Neale (1818-66) tarafından "İyi Kral Vaclav" isimli Noel ilahisinde anlatılan hikâyesinin gerçeklere dayanmadığı anlaşılmaktadır.

Vaclav, IV. (1361-1419) Bohemya kralı (1376-1419), Almanya kralı (1378-1400) ve Kutsal Roma imparatoru (1378-1400). Zayıf bir kral olan Vaclav, imparatorluk prenslerinin, kasaba birliklerinin ve kardeşi *Sigismund'un hırslarına boyun eğdi. 1394'te Bohemya'da başlayan bir isyan, 1402'de Vaclav'ı tahttan indirerek yerine Sigismund'u oturttu. Vaclav, 1400'de Alman tahtını Rupert Wittelsbach'a kaybetmesine karşın 1404'te geri aldı. Hükümdarlık döneminin çoğuna Hussit hareketinden kaynaklanan kargaşalıklar damga vurdu. Vaclav, Huss'u destekledi ve onun Sigismund'un emriyle idam edilmesini engellemeye çalıştı.

Vahabilik Suudi Arabistan'ın Necid bölgesinde Muhammed bin Abdülvehhab (1703-92) tarafından kurulan bir İslami reform hareketinin öğretisi. Ahmed bin Hanbel'in (780-855) *Sünni öğretilerine dayanan Vahabilik; püritenlik ve tektanrıcılığı benimserken halk tarikatlarını dışlar. Örneğin Vahabiler, Sofilerin azizlere ve mezarlara tapmasını putperestlik olduğu gerekçesiyle reddetmektedir. Vahabiler, *Suud Ailesi döneminde Hicaz, Irak ve Suriye'ye akınlar düzenledi ve 1806'da Mekke'yi ele geçirdi. Osmanlı kuvvetleri, 1812-1818 arasında düzenlediği bir dizi sefer sonucunda Vahabileri ezdi. Buna karşın Suud Ailesi, Arap Yarımadası'ndaki gücünü zaman içinde sağlamlaştırdı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Vahabilik tarikatı, Abdülaziz bin Suud tarafından iktidara gelme çabasıyla yeniden canlandırıldı. Ancak tarikat, fazla bağnaz görüldüğü için 1929'da Britanya'nın da yardımıyla Sibilla Muharebesi'nde bastırıldı. Sünni Vahabilik, II. Dünya Savaşı'nın ardından İslami köktenciliğin yükselişiyle bir kez daha ortaya çıktı. Ayrıca azılı Vahabi Mücahidin kuvvetleri, 1979-1989 Afganistan İçsavaşı'nın taraflarından biriydi.

Vajpayee, Atal Bihari (1924- [126]) Hint siyasetçi. 1996'da 13 gün başbakanlık yaptı. 1998-2004 arasında bu kez Bharatiya Janata Partisi'nin başını çektiği koalisyonun başbakanlığını yürüttü. Bu dönemde Hindistan, nükleer silah denemeleri yaparak uluslararası çapta endişeye neden oldu.

Valley Forge (1777-78) Amerikan Devrimi sırasında George *Washington'un ordusu tarafından kullanılan ve Philadelphia'nın 32 kilometre kuzeybatısında yer alan bir kışla. Washington; *Brandywine ve *Germantown'da yenilmiş ve Britanyalılar Philadelphia'yı işgal etmişti. Sert kış ve erzak kıtlığı, 11 bin askerden oluşan Kıta Ordusu'nu yok olmanın eşiğine getirdi. Valley Forge'de geçirilen kış, Amerikan Devrimci mücadelesinin dibe vurduğu bir

126 Atal Bihari Vajpayee, 16 Ağustos 2018'de hayatını kaybetmiştir. (ÇN)

dönemdi. Bu dönem, hayatta kalanları çelikleştirdi ve dayanıklılığın sembolü oldu.

Valmy Muharebesi (1792) Fransız Devrim Savaşları'nın ilk önemli çarpışması. Verdun-Paris yolu üzerindeki küçük bir köyün yakınlarında Fransız Başkomutan Charles-François Dumouriez, Mareşal François Christophe Kellermann'ın geciken yardımıyla, Braunschweig dükü komutasındaki Alman askerlerini mağlup etti. Bir dizi bozgunun ardından morali düşük olan Fransızlar, başta çekilmeye zorlanmışsa da ertesi gün toparlanarak Braunschweig dükünü kaçmaya zorladı.

Valois VI. Philippe döneminin başlangıcından (1328) III. Henri'nin ölümüne (1589) kadar Fransa'ya hükmeden kraliyet ailesi. Ardından taht Bourbon Hanedanı'na geçti.

Van Buren, Martin (1782-1862) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 8. ABD başkanı (1837-41). 1832'de Andrew Jackson'un başkan yardımcılığına gelen Van Buren, beş yıl sonra başkan oldu. Van Buren'in daha önceden özel bankalarda tutulan devletin parasını bağımsız bir hazineye yerleştirmesi, pek çok Demokrat Parti üyesinin Whig Partisi'ne katılmasına neden oldu.

Van Diemen Toprakları Avustralya'nın Tazmanya bölgesinin eski ismi. Topraklar, *Tasman'ı keşif gezisine gönderen, Hollanda'nın Cava valisi Anthony van Diemen'in (1593-1645) ismini taşımaktaydı.

Vandallar MÖ 1. yüzyılda Baltık kıyılarından göç eden bir Cermen kabilesi. 4. yüzyılda Panonya'yı alan Vandallar, *Hunlar tarafından daha da batıya sürüldü. Vandallar; Sueviler ve Alamanlarla birlikte Ren Nehri'ni geçerek Galya ve İspanya'ya gitti. İspanya'daki Endülüs ("Vandalisya") ismi Vandalların anısına koyuldu. Daha sonra Vandallar, Gotlar tarafından İspanya'dan atıldı. Bunun üzerine Genserik önderliğinde gemiyle Kuzey Afrika'ya geçtiler. Burada Kartaca'yı ele geçirdikten sonra bağımsız bir krallık kurdular. 455'te İtalya'ya dönerek Roma'yı yağmalayıp ele geçirdiler. Nihayet 534'te *Belisarius'a boyun eğdiler.

Vanderbilt, Cornelius (1794-1877) ABD'li iş insanı ve hayırsever. Nakliyat ve demiryolu işlerinden bir servet yaratan Vanderbilt, 1873'te yaptığı bağışla Tennessee eyaletindeki Nashville'de Vanderbilt Üniversitesi'nin kurulmasını sağladı. Ailesinin sonraki nesilleri, başta oğlu William Henry Vanderbilt (1821-85) olmak üzere, aile servetini artırdı ve hayırseverlik faaliyetlerini sürdürdü.

Vane, Sir Henry (Küçük Henry Vane) (1613-62) Önde gelen bir parlamenter, Sir Henry Vane'nin (Büyük Henry Vane) oğlu. Kısa bir süre Massachusetts valiliği (1636-37) yaptı. Ardından 1660'a kadar İngiltere'deki *Uzun Parlamento'nun önde gelen isimleri arasında yer aldı. *Kutsal Birlik ve Ahit ile *Feda Nizamnamesi'nin destekçilerinden biriydi. 1643-1653 arasında Parlamento yanlılarının sivil önderliğini Vane yürütürken *Cromwell de orduyu yönetiyordu. Vane, I. *Charles'in yargılanması ve idam edilmesine karşı çıktı ve Kısa Parlamento'nun dağıtılması konusunda Cromwell'le ayrıştı. Bir süre siyasetten uzak kaldıktan sonra Vane, 1659'da Kısa Parlamento'nun tekrar toplanmasına yardım etti. *Restorasyon sırasında tutuklanarak vatan hainliğinden idam edildi.

Vanuatu (eskiden Yeni Hebridler)

Başkent:	Port Vila
Yüz ölçümü:	12.189 km²
Nüfus:	261.565 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Ürdün dinarı = 100 fils

Dini yapısı:	%27,9 Presbiteryen; %15,1 Anglikan; %12,5 Yedinci Gün Adventisti; %12,4 Katolik
Etnik yapısı:	%97,6 Ni-Vanuatu
Diller:	Bislama, Fransızca, İngilizce (hepsi resmi), yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu; Pasifik Adaları Forumu, Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneybatı Pasifik'te 80'in üzerinde iki sıra adadan oluşan bir ülke. Vanuatu, 13°-21° Güney Enlemi ile 167°-170° Doğu Boylamı arasında yer almaktadır.

Fiziki Adaların yalnızca bir kısmı yerleşime müsaittir. Bunlar arasında en büyükleri Espíritu Santo, Efate, Malekula, Maevo, Pentecost, Ambrim, Erromanga ve Tanna'dır. Yanardağ kökenli olan adalar dağlıktır. Güneydoğuda alize rüzgârları mayıs-ekim arasında ılık bir havaya neden olur.

Ekonomi Küçük çaplı tarım sektöründe işgücünün üçte ikisi istihdam edilmektedir. Başlıca ihracat kalemleri kurutulmuş hindistancevizi, dana eti, kakao, kereste, kava biberi ve kahvedir. Balıkçılık, mali hizmetler ve turizm de önemli bir yer tutar.

Tarih 19. yüzyılda binlerce Vanuatu yerlisi (*Kanakalar), şeker plantasyonlarında çalışmak üzere Avustralya'nın Queensland bölgesine götürüldü. Ciddi oranda azalan nüfusun tekrar toparlanması yıllar aldı. 1887'de adalar, İngiliz-Fransız ortak deniz komisyonunun hâkimiyetine verildi. II. Dünya Savaşı'nda ülke Müttefikler'in önde gelen üslerinden biriydi. 1980'de bağımsız bir cumhuriyet ve Milletler Topluluğu'nun üyesi oldu.

Varennes'e Kaçış (20 Haziran 1791) XVI. *Louis'in Fransa'dan kaçarak sürgündeki kralcılara katılmaya yönelik başarısız girişimi. Nisan 1791'de Louis'in Paris'ten ayrılmasına izin verilmemişti. Bunun üzerine kaçış için ayrıntılı planlar yapıldı. 20 Haziran gecesinde kılık değiştiren ve sahte pasaport düzenleyen kral ve mahiyeti Paris'i terk etti. Bir posta müdürü tarafından tanınan kral, takip edildi ve Varennes'te durduruldu. Kaçaklar iade edildikten sonra Tuileries'te fiilen hapsedildiler.

Vargas, Getúlio Dornelles (1883-1954) Brezilyalı devlet adamı, devlet başkanı (1930-45, 1951-54). Vargas, 1930 devlet başkanlığı seçimlerinde mağlup edilmesine karşın arkasından gerçekleşen devrimle iktidarı ele geçirdi. Cumhuriyeti yıkan Vargas, sonraki 15 yıl boyunca fiilen diktatör olarak ülkeyi yönetti. Maliye, eğitim, seçim sistemi ve toprak mülkiyetinde yaptığı reformlarla Brezilya'nın çağdaşlaşma sürecini daha da ileriye taşıdı. Ancak rejimi totaliter ve baskıcıydı. 1945'te bir darbeyle indirilse de 1951'deki seçimlerden sonra yeniden iktidara geldi. Her taraftan istifa etmesi için yapılan çağrılar üzerine intihar etti.

Varşova Ayaklanması 1. (Şubat 1943) Varşova Gettosu'nda (1940'ta 400 bin Yahudi için kurulmuştur) hayatta kalan 60-100 bin arasındaki Yahudi tarafından işgalci Alman ordusuna karşı düzenlenen bir ayaklanma. Her ne kadar hayatta kalanların doğru düzgün silahları olmasa da ağır silahlara sahip Alman garnizonunun ayaklanmacıları yenilgiye uğratarak katletmesi bir aydan fazla zaman aldı.
2. (Ağustos 1944) II. Dünya Savaşı'nda Polonyalıların, Sovyet kuvvetleri kenti işgal etmeden önce Alman ordusunu kovma amacıyla çıkardığı isyan. Kızıl Ordu ilerledikçe Varşova'daki Sovyet irtibatlı kimseler, Londra'daki sürgün Polonya hüküme-

tinin desteklediği yeraltı Vatan Ordusu'nu bir ayaklanma düzenlemeye teşvik etti. General Tadeusz Komorowski komutasındaki Leh *direniş hareketi askerleri, zayıf Alman garnizonuna karşı kentin hâkimiyetini ele geçirdi. Almanlar, 63 gün süren ağır hava bombardımanının arkasından güçlü bir karşı taarruzda bulundu. Polonya doğumlu General *Rokossovskiy komutasındaki Sovyet Ordusu, kentin varoşlarına ulaşmasına karşın ne isyancılara yardım etti ne de zar zor dayanan Lehlere havadan ikmal malzemeleri indirmesi için Batılı müttefiklerine hava üslerini açtı. İkmal maddeleri tükenen Lehler, 2 Ekim'de teslim oldu. Ardından Almanlar, Varşova halkını tehcir etti ve kenti yakıp yıktı. Böylece Lehlerin sürgündeki Polonya hükümetini destekleyen ana gövdesi ve ülke üzerindeki Sovyet egemenliğine örgütlü bir alternatif ortadan kaldırılmış oldu. Kızıl Ordu tekrar Polonya'ya doğru harekete geçince, Sovyet destekli Polonya Ulusal Kurtuluş Komisyonu'nun 1 Ocak 1945'te direnişle karşılaşmadan ülkeye komünist bir geçici hükümet dayatması mümkün oldu.

Varşova Paktı 14 Mayıs 1955'te Varşova'da Sovyet önderliğindeki komünist Doğu Avrupa devletleri tarafından imzalanan bir karşılıklı savunma ve askeri yardım antlaşması. Soğuk Savaş döneminde NATO'ya cevap olarak kurulan Pakt, 1968'de Arnavutluk'un ayrılmasıyla parçalanmaya başladı ve Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki komünist sistemin çöküşünün ardından Şubat 1991'de dağıldı.

vasal Sözleşme yoluyla bir lorttan toprak kiralayan kimse. Bu kullanım hakkı anlaşması, *feodal sistemin asli ögelerinden biriydi. Söz konusu topraklara *ikta deniyordu. Kullanım hakkını alacak kişi, boyun eğip ellerini lordunun elleri arasına koyduğu zaman anlaşma onaylanmış oluyordu.

Vaşington Konferansı Kasım 1921 ile Şubat 1922 arasında ABD'de, Uzakdoğu'daki siyasi istikrarı ve donanmaların silahsızlandırılmasını tartışmak üzere düzenlenen konferans. ABD'nin inisiyatifi üzerine toplanan Konferans'a Belçika, Britanya, Çin, Fransa, Hollanda, İtalya, Japonya, Portekiz ve ABD katıldı. Konferans sonucunda Çin'in bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü güvenceye alan Dokuz Güç Antlaşması dahil olmak üzere bir dizi antlaşma imzalandı. Japonlar, Qingdao civarında bölgeyi Çin'e geri vermeyi taahhüt ederken İngiltere, Fransa, Japonya ve ABD, yaptıkları anlaşmayla birbirlerinin mevcut Pasifik topraklarını güvenceye aldı. Donanmalar konusunda yürütülen tartışmalar, büyük savaş gemisi yapımının on yıl boyunca yasaklanmasıyla sonuçlandı. Vaşington Konferansı hem donanma silahları yarışına hem de Japon yayılmacılığına sınırlamalar getirse de 1930'larda iki konuda da yeniden sorunlar baş gösterdi.

Vatandaşlık Hakları Yasaları (İngilizcesi **Civil Rights Acts**) (1866, 1875, 1957, 1964) ABD siyahi nüfusunun vatandaşlık ve yasal haklarını genişletmeyi amaçlayan yasalara verilen isim. 1866'daki ilk Vatandaşlık Hakları Yasası, 1857 *Dred Scott Kararı'nda ortaya koyulan öğretiyi tersine çevirerek ABD'de doğan her bireye (1924'e kadar kabile mensubu Amerikan yerlileri hariç) vatandaşlık tanıdı. Yasalar önünde eşitlik ilkesi de bütün vatandaşlara genişletildi. 1866 Vatandaşlık Hakları Yasası'nın hükümleri, *On Dördüncü Anayasa Değişikliğiyle pekiştirilse de daha sonra Yüksek Mahkeme'nin kararları ve yöneticilerin iradesizliği nedeniyle çoğunlukla etkisiz kaldı. O tarihten sonra neredeyse bir yüzyıl boyunca, siyahi nüfusu ayrımcılıktan korumak adına federal hükümet tarafından pek etkili girişimlerde bulunulmadı. Özellikle Güney'de siyahi insanlar ikinci sınıf vatandaş konumunda zulme uğradı. 1957 Vatandaşlık Hakları Yasası'yla başlayıp 1964 Vatandaşlık Hakları Yasası ve 1965 Seçme Hakkı Yasasıyla sonuçlanan bir dizi yasama faaliyeti sonucunda ancak federal organlara siyahi Amerikalıların haklarını koruyacak yetkiler tanınabildi.

Vatikan Şehir Devleti Katolik Kilisesi'nin merkezi olan Roma'da bağımsız bir papalık devleti. *Risorgimento'nun ardından 1870'te Papalık Devletleri (günümüzde Lazio, Umbria, Le Marche bölgeleri ile Emilia-Romagna bölgesinin bir bölümü) birleşik İtalya'ya dahil edildi. Öte yandan 1871 Güvenceler Yasasıyla Vatikan'a dış ülke statüsü verildi. Papanın dünyevi iktidarı, Papa XI. Pius ile *Mussolini arasında imzalanan 1929 Laterano Antlaşması'na kadar askıya alınmıştı. Antlaşmayla birlikte Vatikan Şehri'ndeki Papalık'ın bağımsızlığı ve egemenliği tanındı. Vatikan Şehir Devleti, 44 hektarlık bir alandan ibaret olup kendi polis gücü, diplomatik teşkilatı, posta hizmeti, demiryolu istasyonu, para basma yetkisi ve radyo istasyonuna sahiptir. 850 civarında sakini bulunmaktadır.

veba Birkaç farklı bulaşıcı hastalığa verilen isim. Bu hastalıkların başında kemirgen hayvanların taşıdığı bitlerdeki bakterilerden geçen hıyarcıklı veba gelmektedir. Hastalığın *Kara Ölüm olarak bilinen hali, 1346-1350 arasında Avrupa'yı kırıp geçirdi. Söz konusu dönemde İngiltere'nin nüfusunun yarıya yakınını kaybettiği düşünülmektedir. Bunun yanında salgının uzun vadeli etkileri de oldu. 1665'te Londra'yı vuran *Büyük Veba Salgını ise en az 70 bin can aldı.

Vefd (tam adı **Vefdü'l-Mısri**; Arapça "Mısır Heyeti" anlamında) Mısır'da milliyetçi bir parti. Parti, Zağlul Paşa önderliğinde Britanya yönetiminden özgürlük talep etti. 1922'de Mısır kâğıt üzerinde bağımsızlık kazanınca Vefd, bu sefer tam bağımsızlık ve *Sudan ve *Süveyş Kanalı'nda egemenlik talebiyle ortaya çıktı. 1924'ten sonra sık sık iktidara gelen Vefd hükümetleri saltanatla kavgalıydı. 1930'da anayasa askıya alındı ve Mısır, bir kraliyet diktatörlüğüne dönüştü. Daha sonra 1935'te Vefd taraftarları tekrar anayasayı yürürlüğe soktu. 1950'de Vefd'in bir tek parti kabinesi oluşturması üzerine Kral *Faruk ile hükümet arasında mücadele yoğunlaştı. 1952'de saltanat yıkıldı ve Albay Cemal *Abdünnasır önderliğinde kurulan Devrimci Komuta Konseyi bütün siyasi partileri kapattı.

Veneti MÖ 1000'li yıllardan itibaren İtalya'nın kuzeydoğusunda yaşayan ve kendine özgü dile sahip bir İtalyan kabilesi. Galyalılar ve Hannibal'in İtalya'ya yönelik büyük istila hareketlerine karşı her zaman korunma ihtiyacında olan Venetiler, Roma İmparatorluğu'na sadık kaldı. Roma İmparatorluğu'nun ilerleyen dönemlerinde kabilenin toprakları Venetia eyaleti oldu. Coğrafi konumları, Veneti şehirlerinin (Aquileia ve Padua gibi) *Got ve *Hunların İtalya'yı istila yollarının üzerinde olmasına yol açtı. Pek kimsenin yaşamadığı adalar, bataklıklar ve haliç sığlıklarına kademe kademe bir göç yaşandı. Bölge, çoğunlukla ticaret yoluyla zenginleşti. 9. yüzyılda San Marco Cumhuriyeti ya da daha bilinen adıyla Venedik kuruldu.

Venezuela

Başkent:	Karakas
Yüz ölçümü:	912.050 km²
Nüfus:	28.459.085 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 bolívar fuertesi = 100 santimo
Dini yapısı:	%96,0 Katolik; %2,0 Protestan
Etnik yapısı:	İspanyol, İtalyan, Portekizli, Arap, Alman, Afrikalı, yerli
Diller:	İspanyolca (resmi), yerli dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Amerikan Devletleri Örgütü (ADÖ), Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), Mercosur, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güney Amerika'nın kuzey kıyısında bulunan bir ülke. Venezuela'nın Karayip Denizi'ne bakan bir kıyı şeridi vardır. Komşuları batıda Kolombiya; güneyde Brezilya ve doğuda Guyana'dır.

Fiziki Sıra sıra adalar ile lagünlerin bulunduğu kıyı şeridi tropik iklime sahiptir. Başta sığ Maracaibo Gölü'nün çevresi olmak üzere petrolün büyük bölümü burada bulunmaktadır. Kıyının en doğusunda Orinoco Nehri'nin bataklık deltasına rastlanır. İç kesimlerde Llanos ovası ve And Dağları görülür. Ülkenin güneyinde dağlık Guyana bölgesi yer almakta olup bu bölgede dağlar 2750 metreye kadar çıkmaktadır. Bölgeyi kesen Orinoco Nehri'nin kollarından oluşan vadiler, dünyanın en uzun şelalesi Angel Şelalesi'ni içinde bulundurur.

Ekonomi Venezuela ekonomisinin büyük bölümünü kamu mülkiyetindeki petrol üretimi oluşturur. Petrol gelirleri, GSYİH'nin sekizde birini sağlamakla beraber ihracat gelirlerinin neredeyse tamamını karşılamaktadır. Diğer ihracat dayalı sanayi kolları arasında boksit, alüminyum, madenler, kimyasallar ve tarım ürünleri vardır. Başlıca tarım ürünleri mısır, sorgum, şeker kamışı, pirinç, muz, sebzeler ve kahvedir.

Tarih Venezuela'yı 1499'da kâşif Amerigo Vespucci ziyaret etti. Vespucci, Maracaibo Gölü'nün kenarında sütunlar üzerine inşa edilen evleri görünce ülkeye "Küçük Venedik" anlamına gelen bugünkü ismini verdi. Sonrasında ülke, İspanyollar tarafından sömürgeleştirildi. 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde zengin kreoller (sömürgede doğan İspanyollar) Madrid'in dayattığı ticari kısıtlamalara itiraz etmeye başlamıştı. 1806'da Kolombiya Bağımsızlık Hareketi, Venezuela'nın başkenti Karakas'ta ortaya çıktı. Sonuçta Simón *Bolívar tarafından Gran Kolombiya kuruldu. Gran Kolombiya 1829'da çökünce Venezuela, kendisini cumhuriyet ilân etti. İlk devlet başkanı General José Antonio Páez'di (1830-43). Páez, bir yandan büyük malikaneleri korurken diğer yandan güçlü bir idare kurmuş, basın özgürlüğünü sağlamış ve orduyu denetim altında tutmuştur. Arkasından gelen dönemde (1843-70) siyasete kaos ve şiddet hâkim oldu. Devlet Başkanı Guzmán *Blanco (1870-88) yönetiminde demokrasiye yönelik hamleler yapıldı; 1881'de ilk seçim gerçekleştirildi. Ekonomik faaliyette de artış yaşanıyordu. İki **caudillo* Cipriano Castro (1899-1908) ve Juan Vicente *Gómez (1909-35) döneminde despot yönetim geri döndü. I. Dünya Savaşı'ndan önce ülkede petrol bulundu. 1920'ye gelindiğinde Venezuela dünyanın en önde gelen petrol ihracatçısı olmuştu. Rómulo Betancourt, sivil bir devlet başkanı olarak tam dönem (1959-64) görev yapana kadar ülkeye askeri cuntalar hâkimdi. Betancourt'un ardından görevi barışçıl bir şekilde Dr. Raul Leoni (1964-69) devraldı. O zamandan beri demokratik siyaset işlemeye devam etmektedir. Venezuela'da iki parti bulunmaktadır: Demokratik Eylem ve Hıristiyan Demokrat. İktidar, bu iki parti arasında gidip gelmektedir. Buna karşın sol ve sağcı aşırıcılar, partileri terör faaliyetleriyle taciz etmektedir. Savaş sonrası yaşanan petrol patlaması ülkeyi önemli düzeyde bir refaha ulaştırsa da artan nüfus ve enflasyon, Devlet Başkanı Dr. Jaime Lusinchi (1983-88) için pek çok soruna neden oldu. Düşen petrol fiyatları ve giderek artan uyuşturucu kaçakçılığı, Lusinchi'nin halefi Carlos Andrés Pérez'in sorunları arasına eklendi. Pérez, aldığı kemer sıkma önlemlerinden dolayı 1989'da ciddi isyanlarla karşı karşıya kaldı. 1992'de iki başarısız askeri darbe girişimi yaşandı. 1993'te Pérez, görevden alındı ve yolsuzlukla suçlandı. Aynı yılın Aralık ayında yapılan seçimlerde Rafael Caldera Rodríguez devlet başkanlığına geldi. 1998'de devlet başkanlığı seçimlerini solcu-halkçı Yarbay Hugo Chávez Frias kazandı. Chavez, 1992'deki darbe girişimlerinden birinin de önderiydi. 1999'daki anayasa değişikliklerinin ardından Chavez, 2000'de yeniden seçildi. Arkasından 2002'de bir darbe girişimi ve 2004'te kendisini görevden alma amacıyla düzenlenen bir referandum atlattı. 2006'da

yeniden seçildikten sonra 2007'de petrol sanayisini kamulaştırdı. 2012'de seçimden bir kez daha zaferle çıkmasına karşın ertesi yıl öldü. Onun yerine Başkan Yardımcısı Nicolás Maduro göreve geldi. Ekonomik sorunlar, 2014'te Maduro hükümetine karşı şiddetli gösterilere yol açtı.

Venizelos, Eleftherios (1864-1936) Yunan devlet adamı. 1910'da başbakan olan Venizelos, Yunan siyasi kurumlarını çağdaşlaştırdı ve Türkiye'ye karşı Balkan Birliği'ne katıldı. 1914'te Venizelos'un İtilaf Devletleri'ne katılma isteği, Alman yanlısı Kral Konstantin tarafından engellendi. Daha sonra Konstantin tahttan çekilince Yunan ordusunun Almanya'ya karşı savaşa girmesi mümkün oldu. Venizelos, *Versay Barış Antlaşması'nda önemli toprak vaatleri elde etti. Söz konusu topraklar; On İki Ada, Batı Trakya, Edirne ve Küçük Asya'daki İzmir'di. *Atatürk'ün ordusunun ortaya koyduğu mücadele neticesinde yalnızca Batı Trakya alınabildi. Bunun üzerine Venizelos istifa etti. Yunanistan, monarşi ile cumhuriyet yönetimi arasında; Venizelos ise başbakanlık ve sürgün dönemleri arasında gitti geldi.

Vercingetorix (ö. MÖ 46) Galya'daki Averni kabilesinin kralı. Vercingetorix, *Galya Savaşları'nın sonlarına doğru MÖ 52'de Roma işgaline karşı ayaklandı. Ardından birleşik Galya'nın kralı ilân edildi. Yenilgiye uğrayan ve esir düşen Vercingetorix, *Caesar'ın (Sezar) zaferinin (MÖ 46) ganimeti olarak Roma'da sergilendikten sonra idam edildi.

Verdun Antlaşması (843) *Charlemagne'nin (Şarlman) torunları Frank krallar Lothair, Louis ve Charles arasındaki içsavaşı bitiren barış. Babaları Sofu Louis, 840'ta ölünce birleşik Karolenj İmparatorluğu'nu onlara bıraktı. Fakat kardeşler, toprakların bölüşümü konusunda anlaşamadı ve 842'ye kadar savaştı. Uzun müzakereler sonucunda Verdun'daki toplantıda imparatorluğun üç krallığa bölünmesi kararlaştırıldı. Charles ve Louis, Batı ve Doğu Frankiya'yı (günümüzde aşağı yukarı Fransa ve Almanya'ya denk gelen topraklar); Lothair ise orta krallığı, yani Kuzey Denizi'nden başlayıp Alpler üzerinden Roma'ya uzanan ve batı sınırı Scheldt, Meuse ve Saône Nehirleri, doğu sınırı ise Ren Nehri olan uzun bir şerit şeklindeki toprakları alacaktı. Antlaşma yapılırken coğrafi etkenlerden ziyade Karolenj aile mülklerinden her kardeşin tatmin edici bir pay alması gözetildi. Sözü edilen mülklerin büyük bölümü, orta krallığın (Lotaringiya) bereketli topraklarındaydı. Lotaringiya, kısa bir süre sonra kimliğini kaybetti ve Fransa ve Almanya'daki ilkel krallıkların savaş alanına dönüştü.

Vereeniging Antlaşması (31 Mayıs 1902) İkinci *Boer Savaşı'nı bitiren barış antlaşması. Antlaşma sonucunda Boerlerin Britanya egemenliğini kabul etmesi; okullarda ve mahkemelerde Afrikanca kullanılması; özerkliğe evrilecek bir sivil yönetim ve vatana iade komisyonu kurulması; savaş sırasında Boer çiftliklerine verilen zarardan dolayı 3 milyon sterlinlik bir tazminat ödenmesi kararlaştırıldı.

Vernon, Edward (1684-1757) İngiliz amiral. 1739'da İspanyollarla savaşmak üzere Karayipler'e gönderildi. Aynı yıl *Jenkins'in Kulağı Savaşı'nın başlangıç aşamasında Porto Bello'yu (günümüzde Panama'da) ele geçirdi. Ancak 1741'de Cartagena'da (günümüzde Kolombiya'da) ağır bir başarısızlık yaşadı. Giydiği grogren kumaştan (ipek, tiftik ve yün karışık) ceket ve pelerini nedeniyle Vernon'a "Yaşlı Grog" lakabı takıldı. Bu nedenle Vernon'un sık sık denizcilerine tayın olarak verdiği üç ölçek suyla seyreltilmiş romun ismi "Grog" oldu. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na saldıran isimsiz kitapçıkların yazarı olduğu düşünüldüğünden 1746'da görevine son verildi.

Verrazzano, Giovanni da (yak. 1485-yak. 1528) Fransa'ya hizmet veren İtalyan (Floransalı) gemici. Pasifik'e, yani Şark'a batı üzerinden bir geçiş arayışıyla üç ke-

şif seferine önderlik etti. 1524'te Kuzey Karolina'dan New York Körfezi'ne kadar Kuzey Amerika kıyılarını keşfetti ve kuzeyde Newfoundland'a gittikten sonra Dieppe'ye geri döndü. 1527'de Atlantik ötesine düzenlediği ikinci seferde Brezilya'ya ulaştı. 1528'de bir kez daha yelken açsa da Antiller'de karşılaştığı yamyam *Karayipler, Verrazzano'yu öldürdükten sonra yedi.

Versay Barış Antlaşması (1919-23) Kimi zaman Paris Barış Antlaşması da denilen, İttifak Devletleri ile İtilaf Devletleri arasındaki I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarının tamamı. Ana antlaşma olan **Versay** (Haziran 1919), İtilaf Devletleri (antlaşmayı kabul etmeyen ABD hariç) ile Almanya arasında yapıldı. Almanya'nın temsilcileri, müzakere olmaksızın antlaşmayı imzalamak zorunda bırakıldı.
Diğer bir antlaşma, Sen Jermen Antlaşması (Eylül 1919) ise İtilaf Devletleri ile yeni kurulan *Avusturya Cumhuriyeti arasında imzalandı. Üçüncüsü ise yeni Macaristan Cumhuriyeti'yle yapılan **Triyanon Antlaşması**'ydı (Haziran 1920). Antlaşma uyarınca Macaristan'ın eski topraklarının dörtte üçü (yani Macarların yaşamadığı bütün topraklar) Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'ya verildi. Ayrıca savaş tazminatı ilkesi kabul edildi. **Nöyyi Antlaşması** (Kasım 1919), *Bulgaristan'la yapıldı. Antlaşma sonucunda bir kısım topraklar Yugoslavya ve Yunanistan'a verilirken bir miktar da Türkiye'den kazanılıyordu. 100 milyon sterlinlik bir savaş tazminatında anlaşılsa da hiçbir zaman ödenmedi. Bu dört antlaşma, 1920 yılı içerisinde Paris'te onaylandı. Beşinci antlaşma olan **Sevr Antlaşması** (Ağustos 1920), İtilaf Devletleri ile *Osmanlı İmparatorluğu arasında yapıldı. Bu antlaşma, imparatorluğun dağılması ve Mustafa Kemal *Atatürk tarafından yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması nedeniyle hayata geçmedi. Sevr Antlaşması'nın yerine **Lozan Antlaşması** (Temmuz 1923) yapıldı. Buna göre Filistin, Mavera-i Ürdün ve Irak, Britanya mandasına; Suriye ise Fransa mandasına verildi. İtalya'nın On İki Ada üzerindeki egemenliği tanınırken Türkiye de Yunanistan'dan İzmir'i geri aldı.

Verwoerd, Hendrik Frensch (1901-66) Güney Afrikalı devlet adamı. Yerli İşleri Bakanı (1950-58) olarak **Apartheid* politikasının uygulamaya geçirilmesinden sorumluydu. 1958-1966 arasında Milliyetçi Parti liderliği ve başbakanlık yaptı. Verwoerd döneminde Güney Afrika, *Sharpeville Katliamı'nın ardından cumhuriyet oldu ve Milletler Topluluğu'ndan ayrıldı. Başta *Afrika Ulusal Kongresi'nin yasaklanması olmak üzere siyahilerden gelen muhalefeti susturmak adında sert önlemlere başvuruldu. Verwoerd, Parlamento'da suikasta uğradı.

Vesey, Denmark (doğum adı **Telemaque Vesey**) (yak. 1767-1822) Planlı bir Amerikan köle ayaklanmasının önderi. Kendini eğitmiş ve sokak kurasını kazanarak özgürlüğünü satın almış bir köle olan Vesey, 1822'de Charleston'daki (Güney Karolina eyaleti) silah depolarını ele geçirme fikriyle bir grup köleye ilham verdi. Ancak bir ev hizmetçisi plana ihanet edince Vesey ve 130 civarında destekçisi tutuklandı. 32'si sürgüne yollanırken Vesey de dahil 35 kişi asıldı. Yetkililer, köle nüfusu denetim altında tutma aracı olarak kısıtlayıcı "siyahi kurallarını" sıkılaştırdı.

Vespasianus (tam adı **Titus Flavius Vespasianus**) (MS 9-79) Roma imparatoru (69-79) ve Flavius Hanedanı'nın kurucusu. Seçkin bir general olan Vespasianus, Nero'nun ölümü üzerine çıkan içsavaş sırasında Mısır'da lejyonlar tarafından imparator ilân edildi. Vespasianus, Vitellius'u yenilgiye uğrattıktan sonra İtalya'da hâkimiyeti ele geçirdi. Hükümdarlığında mali ve askeri düzen yeniden tesis edildi ve bir bayındırlık programı başlatıldı. Capitol'un yeniden inşası ve Kolezyum (Colosseum) inşaatının başlaması (75) da bu döneme denk gelmektedir.

Vespucci, Amerigo (1451-1512) İtalyan tüccar, gemici ve kâşif. Vespucci, Portekiz kralının hizmetinde olduğu sırada Yeni Dünya'ya birkaç yolculuk gerçekleştirdi. Her ne kadar bu konuda şüpheler bulunsa da Güney Amerika anakarasını (1497) ilk kendisinin gördüğünü iddia etti. Amerika ismi, Vespucci'nin ismi olan Amerigo'dan gelmektedir.

Vesta bakiresi Ateş ve yuva tanrısı olan Vesta'nın hizmetkârlarına verilen isim. Sayısı altı olan bakireler, kısa bir listeden oluşan kurayla aristokrat kızlar arasından seçiliyordu. Bakireler, iffet yeminiyle 30 yıl boyunca hizmet veriyor; gelin gibi giyinerek Vesta'nın tapınağını temizliyor ve ateşe göz kulak oluyorlardı. Yeminini bozanlar diri diri gömülüyordu. Vesta bakireleri, Roma Forumu'ndaki Vesta Bakireleri Konağı'nda yaşıyordu. Vasiyetnameleri de saklanmak üzere konakta tutuluyordu.

Vestfalya Antlaşması (1648) Münster ve Osnabrück'te imzalanan ve *Otuz Yıl Savaşı'nı sona erdiren antlaşma. Antlaşma uyarınca Habsburglar, İsviçre'nin bağımsızlığını ve *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nin *İspanyol Hollandası'ndan ayrılmasını kabul etmiş; Fransa, Alsas'ta ucu açık haklar elde ederken Metz, Toul ve Verdun'daki piskoposlukları korumuş; İsveç, Batı Pomeranya ile Bremen ve Verden piskoposluklarını almış; Brandenburg ise Doğu Pomeranya'yı topraklarına katmış ve Magdeburg başpiskoposluğunun verasetini üstlenmiştir. Ayrıca Alman devletlerinin tam egemenliği tanındı. Böylece Kutsal Roma imparatorunun Almanya'yı Katolik bir monarşiye çevirme girişimi başarısızlığa uğradı.

vezir Geleneksel İslami rejimlerde önde gelen bir saray yetkilisi. Vezirler, genellikle kâğıt üzerindeki hükümdarların arkasındaki fiili güçtü. Bazı dönemlerde vezirlik makamı babadan oğula geçti. *Abbasilerin ilk dönemlerinde Bermekiler ve 17. yüzyıl sonlarında *Osmanlı'da *Köprülü ailesi bu durumun örnekleriydi.

Vichy Hükümeti (1940-45) II. Dünya Savaşı'nda Fransa-Almanya ateşkesinden sonra kurulan Alman yanlısı Fransız kukla hükümeti. Paris, Alman işgalinde olduğundan Vichy'de Mareşal *Pétain önderliğinde Fransa Ulusal Meclisi tarafından kurulan (1940) hükümetin görevi, Fransa'nın işgal altında olmayan topraklarını ve sömürgelerini yönetmekti. Üçüncü Cumhuriyet dağıtıldığı için Vichy Hükümeti, otokratik bir devlet yapısı oluşturan yeni bir anayasa yaptı. Hükümet, Müttefikler tarafından hiçbir zaman tanınmadı. 1941'de Vichy Hükümeti, Japonya'ya Çinhindi'ne erişim ve ülkedeki hava üslerini kullanma yetkisi verdi. Japonya, burada Malaya ve Birmanya seferlerini başlattı. Hükümet içerisinde başta (1940) Pétain'in yardımcısı sıfatıyla *Laval'da bulunan hâkimiyet; daha sonra Hitler'in desteğiyle *Darlan'a (1941-42) ve Alman kuvvetlerinin işgal altında bulunmayan bölgelere ilerlemesiyle bir kez daha (1942-44) Pétain'in halefi olarak Laval'a geçti. 1944'te Müttefikler, Fransa'yı kurtardıktan sonra Vichy Hükümeti, Pétain başkanlığında Almanya'daki Sigmaringen'e konuşlandı. Hükümet, 1945'te Almanya teslim olup, Fransa yeniden birleşince çöktü.

Vicksburg Cephesi (Kasım 1862-Temmuz 1863) *Amerikan İçsavaşı'ndaki cephelerden biri. 1862 sonbaharına gelindiğinde *Konfederasyon kuvvetlerinin Vicksburg'daki (Batı Mississippi) kalesi, Birlik (Kuzey) kuvvetlerinin Mississippi Nehri'ne hâkim olmasının önündeki tek engeldi. 1862'nin sonlarında General *Grant ve General *Sherman'ın kenti ele geçirme girişimleri başarısız oldu. Mayıs 1863'te Grant, kenti kuşatmaya aldı. Altı haftalık direnişin ardından Vicksburg, 4 Temmuz'da teslim oldu. Kentin ele geçirilmesiyle Konfederasyon kuvvetleri fiilen ikiye bölünmüş oldu. Birlik'in Temmuz 1863'te Vicksburg ve *Gettysburg'da kazandığı başarılar,

Amerikan İçsavaşı'nın dönüm noktası sayılmaktadır.

Victoria (1819-1901) Büyük Britanya ve İrlanda kraliçesi (1837-1901) ve Hindistan imparatoriçesi (1876-1901). Amcası IV. William'ın ölümü üzerine tahta çıktı. 1840'ta evlendiği kuzeni Prens Albert'le dokuz çocukları oldu. Kraliçe olarak devlet politikalarıyla özel olarak ilgilenmişse de kraliyet makamını herhangi bir siyasi parti çizgisinde konumlandırmadı. Victoria, 1861'de Albert'in ölümünden sonra kamusal yaşamdan çekildi. Buna karşın Britanya tarihinin en uzun süre tahtta kalan hükümdarı oldu. Onun döneminde Britanya'nın gücü ve refahı büyük bir artış gösterdi. Hükümdarlığının 50 ve 60. yıldönümlerinde halkın da katıldığı kutlamalar gerçekleşti.

Victoria ve Albert Müzesi 1853'te Londra'da Marlborough House'de kurulan ünlü bir uygulamalı sanatlar müzesi. Müzenin kuruluş amacı, 1851 Büyük Fuarı'nda sergilenen eserlere ev sahipliği yapmasıydı. Victoria, 1899'da South Kensington'da günümüzdeki binasının temelini attığında müzeye bu ismin verilmesini istedi.

Vietkong Güney Vietnam'da faaliyet gösteren (1960-75) komünist gerilla örgütü. Saygon merkezli Ngo Dinh Diem rejimine yönelik muhalefet, halihazırda Güney Vietnam'da yaygın bir gerilla faaliyeti doğurmuştu. 1960'ta komünist çevreler, Güney Vietnam Milli Kurtuluş Cephesi'ni (karşıtlarının tabiriyle Vietkong) kurdu. ABD'nin Saygon hükümetine verdiği askeri destek, çatışmayı büyük ölçekli bir savaşa (*Vietnam Savaşı) taşıdı. Bunun üzerine Vietkong kuvvetleri de komşu Laos ve Kamboçya'dan geçen Ho Chi Minh Yolu üzerinden getirilen silahlar ve Kuzey Vietnam güçleriyle takviye edildi. Vietkong, yoğun gerilla faaliyetlerini sürdürdü ve zaman zaman geniş çapta planlı muharebelere girdi. Sonunda hem ABD'nin savaşa olan desteği hem de Güney Vietnam ordusunun morali kırıldı. Böylece komünistlerin zaferinin ve 1975'te Vietnam'ın yeniden birleşmesinin yolu açıldı.

Vietminh Vietnam'da komünist bir gerilla hareketi. 1941'de Çin'in güneyinde *Ho Chi Minh ve Çinhindi Komünist Partisi'nin sürgündeki diğer önderleri tarafından kuruldu. Hareketin amacı, Fransızları ve Japonları Vietnam'dan çıkarmaktı. ABD'nin de desteğiyle Vietminh, Vo Nguyen Giap komutanlığında Japonlara karşı faaliyete (1943-45) geçti. Örgüt, II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Fransızların dönmesine karşı direniş gösterdi. Kesintisiz gerçekleştirdiği gerilla harekâtlarıyla gücünü ve teşkilat yapısını sağlamlaştırdı. Nihayetinde 1954'te *Diebienphu'da planlı bir nihai çarpışmaya girdi. Sonuçta Fransızlar savaşı sona erdirmek ve Vietnam'a bağımsızlık tanımak zorunda kaldı. Ülke, Kuzey ve Güney olarak iki devlete bölündü.

Vietnam

Başkent:	Hanoi
Yüz ölçümü:	331.210 km²
Nüfus:	8.628.000 (2005)
Para birimi:	1 dong = 10 hao = 100 şu
Dini yapısı:	%9,3 Budist; %6,7 Katolik; %1,5 Hoa Hao
Etnik yapısı:	%85,7 Vietnamlı (Kinh); %1,9 Tai; %1,8 Tay
Diller:	Vietnamca (resmi), İngilizce, azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN), Kolombo Planı, Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Asya'da "S" şeklinde bir ülke. Kuzeyde Çin ve batıda Laos ve Kamboçya'yla sınırı olup Güney Çin Denizi'ne doğu ve güneyde uzun bir kıyısı vardır.

Fiziki Vietnam'ın kuzeyinde Kızıl ve Siyah Nehirler, ormanlık dağlardan çeltik tarlalarıyla bezeli nemli ovalara doğru akar. Güney bölümleri daha da nemli olup kıyı şeridinde ve Mekong Deltası'nda pirinç yetiştirilmektedir. Rakımın yükseldiği orta kesimlerdeki dağlık alanlarda kauçuk ve diğer bazı ürünlerin ekimi yapılır.

Ekonomi 1986'ya kadar Vietnam, merkezi planlamaya dayalı bir ekonomiye sahipti. Bu tarihte serbest piyasa reformları hayata geçirildi. Günümüzde kamu girişimleri, GSYİH'nin yaklaşık beşte ikisine katkıda bulunmaktadır. Son yıllarda sanayi teşvik edilmekte ve bununla beraber tarım sektörü önemini kaybetmektedir. Buna karşın tarım sektörü, hâlâ işgücünün neredeyse yarısını istihdam etmektedir. Deniz ürünleri, pirinç ve kahvenin ihracatı yapılırken diğer tarım ürünleri arasında kauçuk, çay, biber ve soya fasulyesi yer alır. Sanayi mallarından giyim, ayakkabı, elektronik, petrol, ahşap ürünleri ve makineler ihraç edilir. Ülkede geniş petrol, kömür ve demir cevheri yatakları vardır.

Tarih 1802'de *Annam ve Tonkin devletleri, Annamlı General Nguyen Anh tarafından birleştirildi. Nguyen Anh, İmparator Gia-Long ismini aldı. Fransızlar, Gia-Long'a destek verdi ve 19. yüzyılda ülkedeki etkisini artırdı. 1883'e gelindiğinde Vietnam, Fransız *Çinhindi'nin parçası olmuştu. Yine de zayıf bir monarşinin yaşamasına izin verildi. II. Dünya Savaşı'nda Japonlar, ülkeyi işgal etse de *Vichy Fransası'nın Mart 1945'e kadar Vietnam'ı yönetmesine izin verdi. Eylül 1945'te *Ho Chi Minh, ülkenin bağımsızlığını ilân etti. Ancak bu ilânın arkasından Fransızlar yeniden ülkeyi işgal etti ve Çinhindi Savaşı başladı. 1954'te Çinhindi sorununa çözüm bulmak üzere toplanan Cenevre Konferansı; Vietnam'ı 17. paralelden bölerek kuzeyi Hanoi başkentli komünist Demokratik Cumhuriyet'e, güneyi de 1955'te eski imparator *Bao Dai devrildikten sonra Saygon başkentli komünist olmayan cumhuriyete bıraktı. Kuzey Vietnam'ın önderi Ho Chi Minh, birleşik bir komünist ülke kurulması konusunda kararlıydı. 1963'te Güney Vietnam Devlet Başkanı Ngo Dinh Diem, ordu tarafından iktidardan indirildiğinde *Vietkong denilen komünist isyancılar güneyde halihazırda faaliyet göstermeye başlamıştı. Komünistlerin güneydeki siyasi karmaşadan faydalanmaya yönelik girişimleri, ABD'nin güneye askeri desteğini artırmasıyla hız kazandı. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında *Vietnam Savaşı ülke çapında şiddetlendi. ABD'nin yoğunlaşan hava saldırıları, komünistlerin yükselen gücünü bastırmaya yeterli olmuyordu. İç kamuoyunun yarattığı baskı, ABD'nin çekilme sürecini hızlandırdı. Sonuçsuz kalan barış müzakerelerinin arkasından Kuzey Vietnam ve müttefiki Vietkong, nihayet Nisan 1975'te Saygon'u aldı. Ertesi yıl birleşik Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti ilân edildi. Ekonominin aldığı ağır yaralara rağmen Vietnam, tavizsiz bir Sovyet yanlısı dış politika izledi. Vietnam, Laos'a hâkim oldu ve *Kızıl Kmer rejimini devirmek üzere Kamboçya'yı istila etti (1975-79). Ülke, Çin'le yapılan kısa süren bir sınır savaşından (1979) büyük zarar gördü. 1989'da Vietnam ordusu, Kamboçya'dan çekildi. Ülkenin güneydeki toplumsal hayatı yeniden düzene sokma çabaları, bir mülteci akınına yol açarak Vietnam'ın uluslararası konumuna zarar verdi. Sovyetler Birliği'ne bağımlılık düzeyi de giderek artıyordu. Bu mültecilerin büyük bir kısmı, Güney Çin Denizi üzerinden küçük teknelerle Vietnam'dan kaçtıkları için "Tekneciler" olarak bilinen azınlık Çinlilerdi. 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Vietnam, Çin ve ABD'yle ilişkilerini normalleştirmek durumunda kaldı. 1992'de benimsenen yeni

bir anayasa, önemli ekonomik ve siyasi reformlar getirdi. Buna karşın Vietnam Komünist Partisi, tek parti olarak konumunu koruyordu. 1993-1994'te ABD'yle ilişkiler iyileşmeye devam etti ve Vietnam Savaşı sırasında kaybolan ABD ordu mensuplarının yerlerinin belirlenmesi adına ortak soruşturmalar yürütüldü. ABD ve diğer başka ülkelerle (örneğin Japonya ve Britanya) ekonomik bağlar kuvvetlendirildi. En başta ülkenin karasularındaki petrol ve doğalgaz sahalarından faydalanılmak isteniyordu. 1997'den itibaren komünist olmayan kişilerin, soruşturmadan geçtikleri takdirde milletvekili adayı olmalarına izin verildi. Halk gösterilerinin ardından 2001'de Vietnam Komünist Partisi önderliği, yolsuzluğu dizginlemek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak üzere harekete geçti. Vietnam, 2007'de Dünya Ticaret Örgütü'ne katıldı.

Vietnam Savaşı (1964-75) 1964'te ABD'nin büyük çaplı askeri müdahalesinin ardından Vietnam'da başlayan içsavaş. 1961'de artık Güney Vietnam'daki gerilla faaliyetleri yaygın hale gelmişti. Aynı yıl Devlet Başkanı *Ngo Dinh Diem, olağanüstü hal ilân etti. ABD'nin Güneydoğu Asya'da komünizmin yayılmasına karşı kaleler arasında gördüğü bir ülkede komünistlerin sürekli faaliyet içinde olması endişe vericiydi. 1964'te Tonkin Körfezi'nde Kuzey Vietnam'ın ABD savaş gemilerine saldırdığı iddia edildi. Bunun üzerine Başkan Johnson, askeri harekât için Kongre'nin onayını (Tonkin Körfezi Kararı) aldı. 1965 yazına gelindiğinde 125 bin kişilik bir ABD ordusu Vietnam'da görev yapmaktaydı. 1967'de bu sayı 400 bine çıkmıştı. Öte yandan ABD uçakları, Kuzey Vietnam'a karşı yoğun bir bombardıman harekâtı düzenledi. Güney Kore, Avustralya, Yeni Zelanda ve Tayland'dan gelen takviye birlikler, ABD ordusu saflarında savaştı. Her ne kadar komünist kuvvetler geçici bir süre kontrol altında tutulsa da Vietnam Savaşı, ABD'de geniş tabanlı bir muhalefete yol açmış ve Şubat 1968'deki Tet Taarruzu'ndan sonra devletin zafer ihtimaline inancı sarsılmıştı. Sonuçta bombardıman harekâtı durduruldu ve barış görüşmeleri için bir formül bulma girişimleri başladı. ABD politikası, artık savaşın "Vietnamlaştırılması" yönündeydi. Güney Vietnam ordusu silahlandırılıp eğitildikçe ABD askerleri kademe kademe ülkeden çekilmeye başladı. Buna karşın ABD kuvvetleri, 1970'lerin başında hâlâ zaman zaman ağır çarpışmalara girmek zorunda kalıyordu. Bombardıman harekâtı da birkaç kez kısa süreliğine tekrar başlatıldı. ABD askerleri, nihayet Ocak 1973'teki Paris Barış Anlaşması'ndan sonra ülkeden çekildi. Fakat Kuzey ile Güney arasında kalıcı bir anlaşmanın imkânsız olduğu anlaşılmıştı. Kuzey Vietnam kuvvetleri, 30 Nisan 1975'te Saygon'u (Güney Vietnam'ın başkenti; ismi 1976'da Ho Chi Minh Kenti olarak değiştirilmiştir) ele geçirerek sonunda zafere ulaştı. Savaş; Çinhindi devletlerinin sosyoekonomik dokusuna çok büyük zararlar verdi, Vietnam'ı yıkıma uğrattı ve komşu Kamboçya ile Laos'u istikrarsızlaştırdı.

Viking gemisi Yaklaşık MS 850-1200 arasında *Vikinglerin ticaret ve savaş için kullandıkları gemi türü. Viking savaş gemileri; uzun, açık ve armuz kaplamalı olup 40-80 kişinin kürek çekmesiyle yürüyordu. Gemiler, kare şeklinde tek bir yelken taşıyan kısa bir direğe sahipti. Yelkenler destekle sağlamlaştırılabiliyor, böylece rüzgârla yol almak mümkün oluyordu. Daha büyük gemilerin ön güvertesi ve kıç bölümü bulunuyordu. Viking ticaret gemileri (*knorr*) daha genişti ve kürekten ziyade yelkenle yürüyordu. Vikingler, bu gemilerle batıda Vinland (Newfoundland); güneyde Kuzey Afrika; doğuda Karadeniz'e kadar yolculuklar yaptı.

Viking yelkenlisi Özellikle *Viking savaş gemilerine verilen isim. Genellikle köknar kerestesinden yapılan Viking yel-

kenlileri, sığ yatay omurgalı Anglus, Sakson ve Friz gemilerinden farklı olarak meşe ağacından büyük dikey omurgaya sahiptir. Gemi, direğini ve yelkenini bu sayede taşıyabilmektedir. Armuz kaplama yöntemiyle ve perçinli çivilerle keresteler üst üste bindirilerek bu gemilere esnek ve güçlü bir nitelik kazandırılmıştır. Ayrıca geminin gövdesi katranla su geçirmez hale getirilmiş, kerestelerin bağlantı noktaları yün ve tüyle kalafatlanmıştır. Viking yelkenlilerinin geç dönem örnekleri 46 metre uzunluğun üzerine çıkmakta olup aynı zamanda kürekçi olan yüzlerce savaşçıyı taşıyabilmekteydi. Gemiler, tam olarak denize uygun tasarlanmıştı. Ek yelkenlilerle çok uzun yolculuklar mümkün hale geldi. Ayrıca Viking yelkenlileri, sığ sularda yüzebildiklerinden dolayı nehirler üzerinden iç kesimlere akınlar düzenlemeye olanak veriyordu. Kuzeyli halkların yayılması, bu türden gemilerin becerikli kullanımına bağlıydı.

Vikingler 8-12. yüzyıllar arasındaki İskandinav tüccarlar ile korsanlara verilen isim. Vikingler, 8. yüzyılda tarihte görülmüş en olağanüstü yayılma dönemlerinden birine girdi. Danimarka ve Norveç'ten denize açılan Vikingler, kendilerine özgü yelkenli gemileriyle Shetlands, İzlanda ve Grönland üzerinden Vinland'a (günümüzde Newfoundland) kadar yolculuklar yaptı. Vinland'a ilk ulaşan (11. yüzyıl) Leif Ericsson'du. Vikingler; Britanya ve İrlanda'ya saldırdı. Cebelitarık'a kadar Kıta Avrupası kıyılarını yağmaladılar. Akdeniz'e girerek hem Araplarla hem de Avrupalılarla savaştılar. Baltık Denizi'nden yelken açarak Rusya'nın batısındaki nehirlerden geçtiler ve Konstantinopolis'i tehdit ettiler. Avrupa'da ise en iç kesimlere kadar saldırılar düzenlediler; Ren, Loire ve diğer nehirlere gemi indirdiler. Yerel hükümdarlar, direnmek yerine genellikle Vikingleri para karşılığı uzak tutmayı tercih etti.
Ayrıca Vikingler; başta Normandiya, İngiltere'nin kuzeyi ve İrlanda'da Dublin çevresi olmak üzere yerleştikleri topraklarda tüccarlık ve çiftçilik de yaptı. Ahşap ve metal işçiliği konusunda yetenekli olan Vikingler, yüksek kaliteli mücevherler de üretiyordu. *Saga* denilen efsanelerinden anlaşıldığı üzere sağlam bir sözlü edebiyat gelenekleri vardı. Gittikleri yerlere uyum gösterme becerileri çok yüksekti; kendi önemli niteliklerini koruyup karşılaştıkları kültürleri özümseyebiliyorlardı. Yerli halkların sayıca Vikinglerden çok daha kalabalık olması, muhtemelen bu uyum sağlama becerisini zorunlu kılmıştı. Zira Vikingler için kendi yaşam biçimlerini dayatmaktansa var olan biçimlerde değişiklikler yapmak daha kolaydı. Vikingler, gittikleri ülkelerin dillerini benimsedi ve kara bazlı harekâtlara uyum sağlayacak şekilde savaş tarzlarını hızlıca değiştirdi. Soyları bir Viking olan *Rollo'nun Normandiya'daki yerleşimine dayanan *Normanlar; Avrupa, Akdeniz ve *Haçlı Seferleri'nde belirleyici bir kuvvet oldu.

Villa, Pancho (doğum adı **Doroteo Arango**) (1878-1923) Meksikalı devrimci. Francisco Madero (1873-1913) önderliğindeki 1910-1911 devriminde önemli bir rol oynadı. Daha sonra 1914'te Venustiano Carranza'yla (1859-1920) beraber General Victoriano Huerta'nın (1854-1916) diktatörlük rejimini devirdi. Ancak aynı yılın devamında Emiliano Zapata'yla birlikte Carranza'ya başkaldırdı ve bir dizi yenilginin ardından ülkenin kuzeyine kaçtı. Villa, 1916'da ABD'yi istila etse de ABD ordusu tarafından Meksika'ya geri çekilmek zorunda bırakıldı. 1920'de yıkılana kadar Carranza'ya muhalefet etmeye devam etti. Nihayetinde bir suikast sonucu öldürüldü.

Villafranca di Verona Antlaşması (1859) Fransa ile Avusturya arasında gerçekleşen bir anlaşma. *Magenta ve *Solferino Muharebelerinden sonra III. *Napoleon ve *Franz Joseph, Villafranca'da bir araya geldi. Avusturya, ateşkese razı oldu ve Lombardiya'yı Fransa'ya bıraktı. Daha sonra Fransa, bu

bölgeyi Sardinya'ya (Piyemonte) verse de Venedik'i elinde tuttu. Orta İtalya'da dükler yeniden hükümdar oldu. Piyemonte anlaşmayı kabullenmek durumunda kaldı ve Camilla *Benso (Kont Cavour) istifa etti.

Villehardouin, Geoffroi de (yak. 1150-1217) Fransız tarihçi ve Champagne mareşali. Felaketlere yol açan Dördüncü *Haçlı Seferi'nde yer alarak Doğu Roma İmparatorluğu mareşali oldu. Villehardouin, *Conquête de Constantinople*[127] isimli eserinde Dördüncü Haçlı Seferi'ni anlattı ve bu seferi haklı çıkarmaya çalıştı. Eser, Fransız nazımının ilk örneklerinden biridir.

villein (Latince "köylü" anlamındaki *villanus* kelimesinden) Ortaçağ'da bir lorda veya malikaneye tamamen bağlı olan *serf benzeri kimselere verilen isim. İki grup da 4-13. yüzyıllar arasında Avrupa'da hâkim olan *malikane sisteminin parçasıydı. *Villein*'ler, kendi paylarına düşen toprağı sürme hakkı karşılığında lordun işlerini görüyordu. 13. yüzyıla gelindiğinde İngiltere'deki *villein*'ler, özgür olmayan kiracılar haline gelmişti. Avrupa'da ise sorumlulukları daha azdı; esas olarak özgürlüklerini korumuşlardı. Bu da serflerle aralarında önemli bir fark yaratıyordu. Artık 15. yüzyılda, İngiltere'de bile, toplumsal ve ekonomik değişiklikler, özgür ve özgür olmayan köylü ayrımını bulanıklaştırmıştı. Böylece ortaya geniş tek bir köylü sınıfı çıktı.

Villiers, George, I. Buckingham Dükü (1592-1628) İngiliz devlet adamı. I. *James ve I. Charles'in gözdesi olan George Villiers, pek göze çarpmayan genç bir adamdı. Fakat krala ve başkâhyaya çekici geliyordu. Bu sayede hem kendisi hem de yandaşları için bir servet yaratmış ve güç kazanmıştı. Şahsi savurganlığı, Başpiskopos Laud'un terfisi ve siyasi beceriksizliği bir araya gelerek kralın itibarını düşürdü. 1625'te Charles tahta çıktıktan sonra da George Villiers, kralın politikalarını yönlendiren kişi olma vasfını sürdürdü. Parlamento, yolsuzluk ve mali suiistimal gerekçesiyle Villiers'i itham etmek istese de kral Parlamento'yu feshetti. Villiers de Fransa ve İspanya'ya karşı savaşa girdi. Villiers'in La Rochelle'ye düzenlediği saldırının başarısızlıkla sonuçlanması *Hugenotları rahatlattı. 1628'de savaşın kötü idaresinden mağdur olan bir asker tarafından öldürüldü.

Vimy Sırtı Muharebesi (9 Nisan 1917) I. Dünya Savaşı'nda Fransa'daki Arras yakınlarındaki Alman mevzilerine İtilaf Devletleri'nin gerçekleştirdiği bir saldırı. *Batı Cephesi'nin kilit noktalarından olan Vimy Sırtı, İtilaf Devletleri saldırılarına uzun süredir direniyordu. General Byng önderliğindeki Kanada askerleri, General Horne komutasında bir taarruz başlattı. Ağır kayıplara rağmen 15 dakika içerisinde Vimy Sırtı'nın büyük bölümü ele geçirildi ve 4000 asker esir alındı. İtilaf Devletleri taarruzu, diğer yerlerde başarısız oldu ve 5 Mayıs'ta durduruldu.

Virginia Cephesi (Temmuz 1861-65) *Amerikan İçsavaşı'nda yaşanan bir dizi çarpışma. İçsavaş'ın ilk çarpışması 21 Temmuz 1861'de Bull Run Muharebesi'nde gerçekleşti. Karmaşa içerisinde gerçekleşen çarpışmada Konfederasyon kuvvetleri, Thomas "Geçitvermez" *Jackson'un tugayı sayesinde yenilgiden kurtuldu. Nisan-Haziran 1862'deki Yarımada Seferi'nde General *McClellan komutasındaki Birlik (Kuzey) kuvvetleri, Richmond'u ele geçirmek üzere yarımadada James ve York Nehirleri arasından yukarı doğru yürüyüşe geçti. Ancak McClellan, Yedi Gün Muharebesi'nde (26 Haziran-2 Temmuz) Güneyli komutan General Robert E. *Lee tarafından geri çekilmeye zorlandı. Aynı sırada Shenandoah Vadisi'nde Geçitvermez Jackson'un düzenlediği zekice bir sefer, Birlik kuvvetlerini sıkıştırmıştı. Arkasından

127 Konstantinopolis'in Fethi. (ÇN)

29-31 Ağustos'ta ikinci Bull Run Muharebesi geldi. Muharebe sonucunda Lee, Birlik ordusunu Vaşington'a çekilmek durumunda bıraktı. Kuzey'in istila edilmesi için yol açılmıştı. Ancak bu girişim, 17 Eylül'de *Antietam Muharebesi'nde durduruldu. Konfederasyon ordusu tekrar Virginia'ya kaçtıktan sonra yeni Birlik komutanı General Ambrose Burnside, 13 Aralık 1862'de Lee'nin Fredericksburg'un yukarısındaki mevzilerine taarruz başlattı. Burnside geri çekildi ve bu yenilgi Birlik'in konumunu ciddi anlamda zayıflattı. 1863 baharında General Joseph Hooker önderliğindeki takviye edilmiş Birlik ordusu, Chancellorsville Muharebesi'yle (2-4 Mayıs 1863) yeniden taarruza geçti. Lee, saldırılara direniyor, fakat başta Jackson'un ölümü olmak üzere ağır kayıplar veriyordu. Bunun üzerine Lee, Pensilvanya'yı istila etti. Buna karşın *Gettysburg'da aldığı büyük yenilgi, savaşın geri kalanında Lee'nin savunma durumunda kalmasına yol açtı. Mayıs-Haziran 1864'te Virginia'nın "ıssız" bölgelerinde bir dizi çarpışma yaşandı. Sözü edilen çarpışmalarda üç kez yenilgiye uğradıktan sonra General *Grant, James Nehri boyunca geri çekildi ve ardından Petersburg Seferi'nde tekrar saldırıya geçti. Haziran 1864'te başlatılan bu son sefer, 1865'e kadar devam etti. Grant'ın Richmond üzerine gerçekleştirdiği üç taarruz, Lee tarafından püskürtüldü. Sonrasında Birlik kuvvetleri, kış boyunca Konfederasyon başkentini kuşatma altında tuttu. Dolayısıyla Lee'nin güneyde *Sherman'ın Georgia üzerinden ilerleyişine karşı koymak üzere takviye birlikler göndermesi de engellenmiş oldu. Lee, 1 Nisan'da Five Forks'ta yenilgiye uğrayarak hem Richmond'u hem de Petersburg'u terk etmek zorunda kaldı. Etrafı tamamen çevrilen Lee, 9 Nisan'da *Appomattox'ta teslim oldu. Böylece Virginia Cephesi'yle beraber savaş da sona erdi.

Virginius Olayı (1873) Kübalıların İspanya'ya karşı isyanı (1868-78) sırasında aldatıcı bir şekilde ABD bayrağı taşıyan silah yüklü geminin ele geçirilmesi olayı. Jamaika açıklarında bir İspanyol gambotu tarafından yakalanan Virginius gemisi, Santiago de Cuba'ya götürüldü. Daha sonra geminin komutanı ABD vatandaşı Kaptan Fry, içlerinde Britanya ve ABD vatandaşı bulunan 52 kişiyle beraber **filibuster* (yabancı bir devlete karşı resmi onay olmaksızın çarpışmaya giren kimselere verilen isim) muamelesi görerek İspanyollar tarafından idam edildi. ABD'den gelen öfkeli tepkiye rağmen anlaşmazlık, taviz yoluyla çözüldü ve İspanya, idam edilmiş olan Amerikalıların ailelerine toplam 80 bin dolarlık tazminat ödedi. Britanyalı kurbanların ailelerine de aynı şekilde tazminat verildi.

Viski İsyanı (1794) ABD'de Pensilvanya eyaletinin batısında gerçekleşen bir çiftçi isyanı. İsyan, Hazine Bakanı Alexander *Hamilton tarafından 1791'de koyulan tüketim vergisine karşıydı. Viski üreten sınır yerleşimcileri, verginin ayrımcı olduğunu düşünüyordu. Başkan George *Washington, isyanı bastırmak üzere 15 bin asker göndererek federal hükümetin ülkenin yasalarını uygulama gücünü kanıtladı. Öte yandan sınır yerleşimcileri, *Federalist Parti'ye düşman hale geldi.

Vitte, Sergey Yulyeviç, Kont (1849-1915) Rus devlet adamı. Vitte, maliye bakanı (1892-1903) ve başbakan (1905-06) olarak Rusya'nın Batılı sanayileşmiş ülkelerin seviyesine gelebilmesi için hem devlet yatırımlarının hem de yabancı sermayenin şart olduğunu düşünüyordu. Onun döneminde Donetsk kömür madenleri ile Saint Petersburg ve Moskova'yı birbirine bağlayan yeni demiryolları ve Trans Sibirya Demiryolu inşa edildi. Ayrıca çelik üretimi desteklendi ve Rusya'nın ihtiyacının karşılanmasına ve ihracata yetecek kadar petrol üretildi. Böylece devrimin arifesinde Rusya, olağanüstü bir sanayi devrimi geçirmiş oldu. Vitte'nin ideali, ekonomik çağdaşlaşmayla otoriter yönetimi birleştirmekti. Buna karşın 1905

*Rus Devrimi'nde II. *Nikolay'a Ekim Manifestosu'nu yayımlayarak anayasayı ilân etmesini ve *Duma'yı toplamasını önerdi. Bu öneriler Nikolay'ın hoşuna gitmedi ve Vitte görevden alındı.

Vittorio Emanuele, II. (1820-78) Sardinya Krallığı'nın hükümdarı (1849-61) ve İtalya kralı (1861-78). Vittorio Emanuele'nin 1852'de Kont Cavour'u başbakan olarak ataması, İtalya'nın birleşmesine giden süreci hızlandırdı. 1859'da Vittorio Emanuele, emrindeki Piyemonte ordusunu *Magenta ve *Solferino Muharebelerinde Avusturyalılara karşı zafere taşıdı. 1860'ta Fransızların elindeki Roma çevresinde bulunan papalık topraklarına girerek kuvvetlerini Garibaldi'nin kuvvetleriyle birleştirdi. Vittorio Emanuele, 1861'de Torino'da birleşik İtalya'nın ilk kralı olarak taç giydikten sonra krallık topraklarını genişletmeye devam etti; 1866'da Venedik'i ve 1870'te Roma'yı aldı.

Vittorio Emanuele, III. (1869-1947) İtalya kralı (1900-46). Babasının suikasta uğramasının ardından tahta çıktı. 1922'de içsavaştan kaçınmak adına hükümet kurmakla görevlendirdiği Mussolini'nin döneminde siyasi iktidarı tamamıyla kaybetti. Buna karşın II. Dünya Savaşı'nda, Sicilya Müttefikler'e kaybedildikten (1943) sonra harekete geçerek Mussolini'yi görevden aldı ve bir ateşkes imzaladı. 1946'da Vittorio Emanuele, oğlu namına tahttan çekilse de aynı yıl halkın oylarıyla cumhuriyet kuruldu. Ardından Vittorio Emanuele ve oğlu sürgüne gönderildi.

Vivonne, Catherine de, Rambouillet Markizi (1588-1665) Fransız aristokrat. De Vivonne, 17. yüzyılda Paris'in entelektüel dünyasına damgasını vuran *salon* toplantılarının ilkinin ev sahibiydi. Hôtel de Rambouillet, en etkili olduğu dönem olan 1620-1645 arasında oyun yazarı Corneille, yazar Madame de Sévigné ve papaz Bossuet gibi isimleri ağırladı. Felsefi sohbetleri, nezaketi ve zevkliliği teşvik etmeyi amaçlayan de Vivonne, bu nedenle *précieuse*[128] sıfatını aldı. Daha sonra Moliére'nin *Les Précieuses Ridicules* isimli komedi eserinde bu sıfatıyla alay edildi.

Viyana Kongresi (1814-15) *Napoleon'un yenilgiye uğratılmasından sonra Avrupa meselelerini çözüme ulaştırmak üzere toplanan uluslararası bir barış konferansı. Viyana Kongresi, Napoleon'un Fransa'ya döndüğü *Yüz Gün (Mart-Haziran 1815) boyunca toplanmaya devam etti. Kongre'ye hâkim olan güçler *Metternich'in temsil ettiği Avusturya, *Castlereagh'ın temsil ettiği Britanya, III. *Friedrich Wilhelm'in temsil ettiği Prusya, I. *Aleksandr'ın temsil ettiği Rusya'ydı. *Talleyrand da Fransa hükümdarı XVIII. Louis'in temsilcisi olarak katıldı. Kongre, Avusturya Hollandası (günümüzde Belçika) olarak bilinen toprakların yeni kurulan Hollanda Krallığı'na dahil edilmesini kararlaştırdı. Diğer yandan Habsburglar; Lombardiya, Venedik, Toskana, Parma ve Tirol dahil olmak üzere eski topraklarının tamamına yeniden egemen oldu. Prusya, Vestfalya ve Renanya'nın büyük bölümünün yanı sıra Saksonya'nın bazı bölümlerini aldı. Fransa'yla saf tutmuş olan Danimarka, Norveç'i İsveç'e kaybetti. İtalya'da papa, yeniden Vatikan ve Papalık Devletleri'nin başına getirildi. Bourbon hanedanı da İki Sicilya Krallığı'nı tekrar kurdu. Alman Konfederasyonu oluşturuldu. Napoleon'un Varşova Grandüklüğü'nün yerine Polonya Krallığı kurulsa da bu krallık Rusya İmparatorluğu'nun parçası yapıldı ve Rus imparatoru aynı zamanda Polonya kralı oldu. Böylece Viyana Kongresi, Avrupa'ya yeniden siyasi istikrar getirdi.

Vizigotlar (veya **Batı Gotlar**) Kökleri Baltık bölgesine dayanan bir halk. Ekilebilir toprak arayışı, Vizigotların önce Tuna Nehri deltasına ve MS 3. yüzyılda Karadeniz'in batısına göç etmesine yol açtı. Yunanistan'a akınlar düzenleyen

128 Değerli. (ÇN)

Vizigotlar, Doğu Akdeniz'i de tehdit etti, ancak II. Claudius "Gothicus" tarafından geçici olarak püskürtüldü. *Aurelianus, Vizigotlara Daçya ve Tuna bölgelerini bıraktı. *Hunların göçüyle toprak üzerine artan rekabet, 376'da Vizigotları güneye doğru gitmeye zorladı. Ardından Vizigotlar, Hadrianapolis'te Roma İmparatoru Valens'i yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Roma'yla bir ittifak antlaşması yapmalarına karşın *Theodosius'un ölümü üzerine imparatorluğu ve Roma'nın kendisini I. *Alarik önderliğinde yakıp yıktılar. Galya ve İspanya'nın bazı bölümlerini (Languedoc ve Katalonya) işgal ettiler. Başta Hunlar (*Katalon Çayırı, 451) olmak üzere diğer barbarlara karşı Roma'ya yardımda bulundular. Frank ve Müslüman istilacılar, Vizigotlara üstünlük kurarak ardından gelen iki yüzyılda onları özümsedi.

Vitoria Muharebesi (21 Haziran 1813) Bir *Bask şehri olan Vitoria yakınlarında Fransa ile Britanya arasında gerçekleşen bir muharebe. *Yarımada Savaşı sırasında yapılan muharebede Arthur *Wellesley (Wellington dükü), Joseph Bonaparte ve Jourdan komutasındaki Fransızları kesin olarak yenilgiye uğrattı. Zafer haberleri; Avusturya, Rusya ve Prusya'yı Fransa'ya tekrar saldırı planı yapmak konusunda cesaretlendirdi ve 13 Ağustos'ta *Napoleon'a savaş ilân etmelerine yol açtı.

Vittorio Veneto Muharebesi (Ekim 1918) I. Dünya Savaşı'nda İtalyanların Avusturya'ya karşı kazandığı kesin bir zafere ev sahipliği yapan yer. Kuzeydoğu İtalya'da bir kasaba olan Vittorio Veneto'nun ismi II. *Vittorio Emanuele'den gelmektedir. Vittorio Emanuele'nin hükümdarlığında Venedik, Altı Hafta Savaşı'yla (1866) Avusturya'dan alınmıştı. General Diaz komutasındaki İtalyan kuvvetleri, Avusturya-Macaristan ordusunu yenerek *Caporetto bozgununun (1917) intikamını aldı. Bunun sonucunda Avusturya, ateşkes talebinde bulundu.

Vladimir, I. (Aziz) (956-1015) *Kiev büyük knezi (978-1015). Hıristiyanlığa geçen Vladimir, Bizans imparatorunun kız kardeşiyle evlendi. Vladimir, topraklarına Yunanistan'dan misyonerleri davet etti ve hızlıca *Ortodoks Kilisesi'nin Rusya kolunu kurdu. Kutsanarak Rusya'nın koruyucu azizi ilân edildi.

Vogel, Sir Julius (1835-99) Yeni Zelandalı devlet adamı. Altına hücumlarla Otago'ya gelen Vogel, kısa sürede bölge siyasetine hâkim oldu. 1863'te ulusal çapta siyasete atıldı. 1869'dan itibaren sömürge hazinedarı ve 1872-1874 arasında başbakan olarak göç, yol ve demiryolu inşaatı ve toprak ıslahını teşvik etmek üzere cesur ve başarılı bir borç alma politikası izledi. Devlet Hayat Sigortası Bürosu ve Kamu Fonu'nun kurulmasını sağladı. Böylece Yeni Zelanda'nın ünlü devlet müdahalesi geleneğini başlatmış oldu. 1884-1887 arasında bir kez daha hazinedarlık görevinde bulundu.

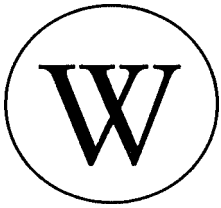
Volstead Yasası (1919) ABD'nin federal *İçki Yasağı Yasası. 18. Anayasa Değişikliğini uygulamaya koyan Volstead Yasası, alkolün imalatını, dağıtımını ve satışını yasakladı. Yasa, Meyhane Karşıtı Birlik avukatı Wayne Wheeler tarafından hazırlandıysa da ismini Minnesota Kongre Üyesi Andrew Volstead'dan aldı. Yasa kapsamında ispirtolu içkilerin yanı sıra bira ve şarap da yasaklandı; bu durum, yalnızca ispirtolu içkilerin yasaklanmasını isteyen ılımlı yasak yanlılarını şaşkınlığa uğrattı. 1933'te 21. Anayasa Değişikliğiyle beraber Volstead Yasası geçerliliğini kaybetti.

Voortrekkerler *Bkz.* BÜYÜK GÖÇ.

Vorster, John (doğum adı **Balthazar Johannes Vorster**) (1915-83) Güney Afrikalı milliyetçi siyasetçi, başbakan (1966-78). Nazi rejiminin hayranı ve *Apartheid* sisteminin hevesli bir uygulayıcısı olan Vorster, Hollanda Reform Kilisesi'nin desteğini kazandı ve 1966'da Hendrik *Verwoerd'in

halefi seçildi. Vorster, 1978'de devlet başkanı oldu. Ancak ertesi yıl, kamu kaynaklarına yönelik büyük meblağlarda bir hırsızlığın üstünün örtülmesine yardım ettiği ve çeşitli şekillerde güveni kötüye kullandığı ortaya çıkınca istifa etti.

Vortigern 5. yüzyılda yaşadığı söylenen efsanevi bir Roma-Britanya kralı. Vortigern, *Bede'nin anlattığına göre *Piktlerin ve *İskoçların akınlarını durdurabilmek için *Hengist ve Horsa'yı paralı asker olarak Britanya'ya davet etti. Ancak bu plan, 455'te Hengist ve Horsa, Vortigern'e düşman olup Kent topraklarını ele geçirince geri tepti. Vortigern, Gildalar tarafından yanlış kararlar almakla ve Britanya'yı kaybetmekle suçlandı.

Wagner-Connery Yasası (resmi adı **Ulusal İşçi-İşveren İlişkileri Yasası**) (1935) ABD'de New York Senatörü Robert Wagner tarafından ortaya koyulan bir iş yasası. Yasanın amacı, işverenlerin hâkim olduğu sendikaları yasadışı kılmak ve serbest toplu sözleşme hakkının uygulanması için zemin yaratmaktı. Yasayla beraber Ulusal İşçi-İşveren İlişkileri Kurulu oluşturuldu. Kurul, işçilerin kendilerini temsil edecek sendikayı belirleyeceği seçimleri denetleme ve yürütme yetkilerine sahipti. Yüksek Mahkeme'den Kurul'un anayasaya aykırılığına ilişkin bir karar çıkartma girişimleri yapılsa da bu, sendikaların üye sayısında artışa neden oldu.

Wagram Muharebesi (5-6 Temmuz 1809) *Napolyon Savaşları'nda *Napoleon komutasındaki birleşik Fransız ve İtalyan kuvvetleri ile Arşidük Karl önderliğindeki Avusturyalılar arasında, Viyana yakınlarındaki Wagram köyünde yapılan bir muharebe. Daha önceki başarısızlıklarını telafi etmeye kararlı olan Napoleon, iyi seçilmiş Avusturya mevkilerine yönelik çok büyük bir taarruz emri verdi. Neredeyse yenilgiye uğrayan Fransızlar, zafer kazanmalarına karşın Avusturyalılardan daha çok kayıp verdiler. Muharebenin arkasından Schönbrunn Antlaşması imzalandı. Antlaşma sonucunda Avusturya, toprak kaybetti ve Britanya'ya karşı *Kıta Ablukası'na katılmaya razı oldu.

Waitangi Antlaşması (6 Şubat 1840) *Maori şefleri ile Britanya hükümeti arasında Yeni Zelanda'nın Waitangi kasabasında imzalanan bir antlaşma. North Island'dan 500 civarında yerel Maori şefinin bulunduğu toplantıda 46 Büyük Şef, vali tarafından hazırlanan belgeyi imzaladı. Şefler, Maorilerin şeflik otoritesinin (*rangatiratanga*) ve toprak haklarının tanınması karşılığında Kraliçe Victoria'nın Yeni Zelanda üzerindeki egemenliğini kabul etti. Ayrıca Maoriler, Britanya tebaası olmanın getirdiği hakları da elde etti. Antlaşma, 21 Mayıs 1840'taki egemenlik ilânının önünü açtı. Daha sonra Maori topraklarına yönelik tecavüzler, 1860-1872 *İngiliz-Maori Savaşları'na neden oldu. Savaşların sonucunda Maori bağımsızlık mücadelesi bastırıldı. Waitangi Antlaşması, Yeni Zelanda'da çıkarılan kararnamelerle 1975'te tanındı. O tarihten beri Antlaşma, Maoriler ile Maori olmayan Yeni Zelandalılar arasındaki ilişkilerin temelini oluşturduğu için yeni bir önem kazanmıştır. 1975'te Waitangi Mahkemesi, Maorilerin toprak iddialarını masaya yatırmak üzere yeniden toplandı. 1985'te Mahkeme'ye 1840'tan sonraki iddiaları çözüme ulaştırma yetkisi verildi. 1994 ve 1995'te hükümet, topraklarına yerleşimciler tarafından yasadışı bir şekilde el koyulan bazı Maori kabilelerine tazminat ödemeyi kabul etti.

Wakefield, Edward Gibbon (1796-1862) Britanyalı sömürge reformcusu ve yazar. Wakefield, Londra'daki Newgate Hapishanesi'nde yattığı sırada edindiği bilgileri kullanarak 1829'da *Letter from Sydney*[130] eserini yayımladı. Toprak alımının çok kolay olmasından ötürü Avustralya'daki yerleşimlerin çökmekte olduğundan endişe duyan Wakefield, toprak satışı için "yeterli fiyat" sistemi önerdi. Böylece ırgatların, düzenli göçü için gerekli mali-

130 Sidney'den Mektup. (ÇN)

yetler karşılanacak ve kendi topraklarını satın alabilmeleri için çalışmaları zorunlu olacaktı. Bu da dengeli bir sömürge toplumu yaratacak ve Britanya'daki işsizliği bir nebze olsun hafifletecekti. Wakefield'in fikirleri ele alındı ve 1831'den itibaren hayata geçirilmeye başlandı. Ertesi on yılda 70 bin civarında insan Avustralya'ya göçtü. 1837'de Wakefield, Yeni Zelanda Birliği'ni (sonradan Yeni Zelanda Şirketi) kurdu. Yeni Zelanda'da arka arkaya kurulan sistematik yerleşimlerin arkasında o vardı. Yıllarca kolonicilerin özerkliği için mücadele verdikten sonra 1853'te Yeni Zelanda'ya göç etti.

Wakefield Muharebesi (30 Aralık 1460) *Güller Savaşı sırasında Yorkshire'de yapılan bir muharebe. *Lankastriyanlar, muharebede *Yorkist taht talibi III. York Dükü Richard'ı yenilgiye uğrattı ve öldürdü.

Waldheim, Kurt (1918-2007) Avusturyalı diplomat ve devlet adamı, devlet başkanı (1986-92). 1972-1981 arasında Birleşmiş Milletler genel sekreterliği yapan Waldheim, görevi sona erdikten beş yıl sonra sağcı Halk Partisi'nden Avusturya devlet başkanı adayı oldu ve ikinci turun ardından seçimi kazandı. II. Dünya Savaşı'nda istihbarat subaylığı yaptığı dönemde Nazi zulümlerinden doğrudan haberdar olduğu iddialarını seçim çalışmalarında reddetti. Sonrasında savaş siciline ilişkin suçlamalardan mahkeme önünde aklandı.

Wałęsa, Lech (1943-) Polonyalı devlet adamı, devlet başkanı (1990-95). Gdansk'lı bir liman işçisi olan Wałęsa, 1980'de yaşanan bir grev dalgası üzerine *Dayanışma isimli bağımsız bir sendika hareketi kurdu. Siyasi çalkantıların devam etmesi, Baltık kıyı şeridi boyunca sanayi üretiminin grevciler tarafından tamamen durdurulmasına yol açtı. Ardından General Jaruzelski önderliğindeki hükümet, harekete bağımsız örgütlenme hakkı tanımak durumunda kaldı. 1981'de Dayanışma yasadışı ilân edildi ve Wałęsa hapse atıldı. 1982'de salıverilen Wałęsa, Papa II. Ioannes Paulus'la yakın temasa geçti. Wałęsa, 1989'da Dayanışma yasallaştırıldıktan bir sene sonra tekrar hareketin başkanlığına seçildi. Bu süreçte giderek hareketin sağ kanadına kaydı ve Kilise'nin gücünü arkasına alarak Kasım 1990'daki devlet başkanlığı seçimlerinde Tadeusz Mazowiecki'yi yenilgiye uğrattı. Wałęsa'nın devlet başkanlığı döneminde hükümetler, serbest piyasa ekonomisine geçişin yarattığı sancılarla boğuştu. Wałęsa, Aralık 1995'te devlet başkanlığı seçimini eski komünist Aleksander Kwasniewski'ye kaybetti. 2000'de ağır bir yenilgi aldığı seçimlerin ardından siyasetten çekildi.

Wallace, Sir William (yak. 1270-1305) İskoç ulusal kahraman. I. Edward'a karşı İskoç direnişinin önderlerinden olan Wallace, 1297'de Stirling'de İngiliz ordusunu yendi. Aynı yıl İngiltere'nin kuzeyine yönelik seferler düzenledi ve İskoçya Ülkesinin Muhafızı ilân edildi. Wallace, 1298'de Edward'ın İskoçya'yı ikinci kez istila etmesinden sonra Falkirk Muharebesi'nde yenilgiye uğratıldı. Ardından İngilizler tarafından esir alınarak idam edildi.

Wallenberg, Raoul (1912-47) İsveçli diplomat. Wallenberg, 1944'te Budapeşte'de iş insanlığı yaptığı sırada İsveç hükümeti tarafından Macar Yahudilerini Nazilerden korumakla görevlendirildi. 95 bin civarında Yahudi'ye İsveç pasaportu temin ederek ölümden kurtulmalarını sağladı. 1945'te Sovyet kuvvetleri Budapeşte'yi ele geçirince tutuklandı, Moskova'ya götürüldü ve hapse atıldı. Her ne kadar Sovyet yetkilileri Wallenberg'in 1947'de hapiste öldüğünü açıklasa da başına ne geldiği hâlâ bilinmemektedir. Sonradan 1970'lerde hayatta olduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır.

Wallenstein, Albrecht Wenzel Eusebius von (1583-1634) Friedland dükü (1625), Mecklenburg dükü (1629), Çek sanayici ve askeri girişimci. Von Wallenstein, *Otuz Yıl Savaşı'nda İmparator II.

Ferdinand'a sadık kaldı ve Bohemya valiliğine atandı. Bu görevi sayesinde çok büyük kazançlar elde etti. 1625-1630 arasında imparatorun Katolik kuvvetlerinin başkomutanlığını yürüttü. Ancak Danları Almanya'nın kuzeyinden çıkardıktan sonra Baltık kıyısında kendi imparatorluğunu kurma girişiminde bulundu. Bunun üzerine Alman prensleri, imparatoru von Wallenstein'i görevden almaya ikna etti. Ardından, savaşta üstünlüğü ele geçiren İsveçliler ve Saksonlarla başa çıkması için imparatorluk generali (1632-34) olarak geri çağrıldı. Geçen sefer görevden alınmasına gücenen von Wallenstein, şahsi gücünü artırmak istedi. Ferdinand, düşmanla gizli müzakerelerinin ortaya çıkması üzerine von Wallenstein'i komutanlıktan aldı ve öldürülmesine göz yumdu.

Walpole, Sir Robert, I. Orford Kontu (1676-1745) İngiliz devlet adamı. 1701'de Parlamento'ya giren Walpole, kısa bir süre savaş bakanlığı ve donanma hazinedarlığı yaptı. Ardından 1710'da *Whig partisine mensup çalışma arkadaşlarıyla beraber görevden alındı. 1711'de *Tory partisi, Walpole'nin hakkında meclis soruşturması açarak Parlamento'dan ihraç edilmesini sağladı. Böylece Walpole, Whig davasının bir şehidi haline geldi. 1714'te I. George'nin tahta çıkması üzerine kara kuvvetleri hazinedarı, ertesi yıl maliye bakanı oldu. Fakat 1717'de kayınbiraderi *Townshend'le dayanışma göstererek istifa etti. *Güney Denizi Balonu krizi, 1721'de Walpole'yi iktidara taşıdı. Walpole, 1742'ye kadar fiili başbakanlık görevinde bulundu.

Uzun iktidar döneminde Walpole, dışarıda barışı sağlamak için çabaladı ve içeride siyasi tartışmalardan (özellikle din gibi çekişmeli konulardan) mümkün olduğunca uzak durmaya çalıştı. Ekonomiyi güçlendirdi. Avam Kamarası'na hâkim olarak ve hamilik yöntemini kullanarak siyasi istikrarı korudu. Sık sık *kabine toplantılarına başkanlık eden Walpole, bundan dolayı ilk etkin başbakan olarak görüldü. Kabinenin kendisine sadık kalmasında ısrarcı oldu ve kabinedeki kolektif sorumluluk anlayışının yerleşmesine katkıda bulundu. 1733'te Walpole'nin şarap ve tütüne tüketim vergisi getirmeye yönelik halkın tepkisini çeken girişimleri Parlamento'dan geri döndü. Öte yandan Amerika'ya ihraç edilen melasa koyduğu ağır vergiler, Amerikalıların öfkesine yol açtı. Ardından Walpole, kendi partisi içinden muhalefetle karşılaştı. 1737'de Kraliçe Caroline ölünce önemli bir hamisini kaybetti. 1739'da istemeye istemeye İspanya'yla savaşa girdi. Britanya'yı *Avusturya Veraset Savaşı'na soktuktan sonra 1742'de soyluluk unvanını kabul ederek emekli oldu.

Walsingham, Sir Francis (yak. 1530-90) İngiliz siyasetçi. Walsingham, 1573-1590 arasında Kraliçe I. Elizabeth'in devlet bakanlığını yaptı. Oluşturduğu iç ve dış istihbarat ağı sayesinde I. Elizabeth'e karşı pek çok Katolik komplosu ortaya çıkarıldı ve İspanyol Armadası hakkında bilgi toplandı. 1586'da Walsingham, Elisabeth'e yönelik düzenlenen İskoçya Kraliçesi Mary'nin de dahil olduğu bir komployu ifşa etti. Ardından yetkilerini kullanarak Mary'yi idam ettirdi.

Walter, Hubert (ö. 1205) İngiliz din ve devlet adamı. Bologna Üniversitesi'nde hukuk eğitimini tamamladıktan sonra II. *Henry'nin hizmetine girdi. Ardından I. *Richard'la Üçüncü *Haçlı Seferi'ne gitti. 1193'te dönmesi üzerine Canterbury başpiskoposu ve İngiltere naibi yapıldı. 1195'te papalık temsilciliğine atandı. Walter'in hukuki ve idari yetenekleri, I. Richard (100 bin poundluk fidyesi Walter tarafından ayarlanmıştı) ve *John (tahta çıkmasını Walter sağladı) tarafından takdir gördü. John, Walter'i şansölyeliğe getirmişti. Sık sık yurtdışına giden Richard'ın yokluğunda Walter, fiilen İngiltere'nin hükümdarıydı. Görev yaptığı dönemde kapsamlı mali ve hukuki reformlar gerçekleştirildi; asayiş mekanizması iyileştirildi (1195). Walter, 1199'dan itibaren lort şansölyelik görevini üstlendi.

Wandewash Muharebesi (22 Ocak 1760) İngiliz ve Fransız Doğu Hindistan Şirketleri arasında yapılan son büyük muharebelerden biri. Muharebe, Hindistan'ın güneyindeki Wandewash isimli sahil kalesinde gerçekleşti. Fransızların komutanı Thomas *Arthur (Lally kontu), sayısal üstünlüğe sahip olmasına karşın askerleri arasındaki anlaşmazlıklardan ötürü zor durumdaydı. Arthur'un taarruzu, Britanya'nın becerikli komutanı Eyre Coote tarafından püskürtüldü. Arkasından Pondicherry düştü.

Wang Anshi (1021-86) Çinli devlet adamı, *Song Hanedanı döneminde başvekil (1069-76). Önemli mali ve idari reformlar gerçekleştiren Wang, yerel polislik faaliyetlerini ve milis teşkilatını yeniden örgütledi. Söz konusu reformların hepsi "Yeni Politikalar" olarak adlandırıldı. Yine bu dönemde tüketim mallarının fiyatları istikrara kavuşturuldu. Ayrıca çiftçilerin lehine toprak vergisi düşürüldü ve düşük faizli devlet kredileri dağıtıldı. Zorla çalıştırma yerine koyulan vergilerde de indirime gidildi. Başta devlet yöneticileri ve toprak sahipleri olmak üzere Wang'ın reformları yoğun muhalefetle karşılaştı. Bunun üzerine Wang 1076'da görevinden alındı ve reformlarının büyük bölümü kısa bir süre içinde geri çekildi.

Warbeck, Perkin (1474-99) İngiliz tahtının Flaman talibi. İngiltere ve Kıta Avrupası'ndaki Yorkistler tarafından cesaretlendirilen Warbeck, IV. Edward'ın oğlu York Dükü Richard (1483'te ortadan kaybolmuştu, *bkz.* KULEDEKİ PRENSLER) olduğunu iddia ederek VII. Henry'yi devirmeye çalıştı. Arka arkaya ülkeye girmeye ve isyan başlatmaya çalışsa da esir alındı ve 1497'de Londra Kulesi'ne kapatıldı. Daha sonra idam edildi.

Ward, Sir Joseph George (1856-1930) Yeni Zelandalı devlet adamı. İlk Liberal Parti hükümetlerinde bakanlık yapan Ward, çiftçilere düşük faizli kredi sağladı. Başbakanlık (1906-12) ve William Massey'le koalisyon döneminde (1915-19) imparatorluğun birliğini destekledi. Kısmen "mali büyücü" namı sayesinde 1928'de Birleşik Parti'nin lideri olarak tekrar başbakanlığa geldi. Fakat *Büyük Buhran'ın yol açtığı krizleri çözmeyi başaramadı.

Wardrobe İngiliz krallarının saray dairelerinden biri. Krallar, özellikle seyahatleri sırasında, *Exchequer'in gelir toplama yöntemlerini ihtiyaçlarının karşılanması açısından fazla hantal buluyordu. Kral John, bu nedenle başka bir saray dairesi olan Chamber'i kullanmıştı. Fakat III. Henry döneminde Wardrobe bu işlevi üstlendi. I. Edward, askeri giderlerini karşılamak için bu yapıya fiilen savaş hazinesi muamelesi yaptı. Öte yandan 15. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Chamber, esas maliye dairesi olmuştu.

Warren, Earl (1891-1974) ABD'li yargıç. Warren, ABD Yüksek Mahkemesi başyargıcı olduğu dönemde (1953-69) vatandaşlıktan doğan özgürlüklerin korunması için çok çaba gösterdi. 1954'te ABD okullarında ırk ayrımının yasaklanmasını sağladı. Ayrıca Warren, 1964'te Başkan Kennedy'nin suikastını soruşturmak üzere görevlendirilen komisyonun (**Warren Komisyonu**) başkanı olarak da bilinmektedir. Komisyon, Lee Harvey Oswald'ın tek tetikçi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu karar, o zamandan beri tartışılmaktadır.

Warwick kontu *Bkz.* NEVILLE, RICHARD, WARWICK KONTU.

Washakie (yak. 1804-1900) Amerikan yerlisi (Şoşoni) bir şef. Washakie, 1840'larda kabilesinin doğu grubunun önderliğini üstlendi. 1870'lerdeki Amerikan yerlisi savaşlarında beyaz yerleşimcilerle ittifak kurmayı tercih etti. Bunun üzerine ABD ordusunun hizmetine alındı ve Washakie Kalesi'nde adına bir anıtmezar dikildi.

Washington, Booker T. (Booker Taliaferro Washington) (1856-1915) ABD'li eğitimci. Özgürlüğünü kazanmış bir köle

olan Washington, öğretmen olarak çalışmaya başladı ve 1881'de Alabama'da siyahi öğretmenlerin eğitimi için yeni kurulan Tuskegee Enstitüsü'nün başına getirildi. Yüzyılın sonunda siyahi Amerikalıların önde gelen sözcülerinden biri haline geldi. 1901'de *Kölelikten Kurtuluş* isimli etkili otobiyografisini yayımladı. Siyahiler adına entelektüel gelişim veya siyasi haklardan ziyade mesleki becerilere ve ekonomik bağımsızlığa vurgu yapmasının yanı sıra ırk ayrımına verdiği destek, diğer siyahi önderler tarafından eleştirilmesine yol açtı.

Washington, George (1732-99) ABD'li asker ve devlet adamı, 1. ABD başkanı (1789-97). Washington, 1754-1759 arasında Fransızlara karşı savaştı. Daha sonra Britanya hâkimiyetine başkaldıran Amerikan kolonilerinin düzenlediği üç kıta kongresinden ikisine (1774 ve 1775) katıldı. 1775'te kolonicilerin oluşturduğu Kıta Ordusu'nun komutanlığına getirildi. 1777-1778 sert kışında *Valley Forge'de orduyu bir arada tutarak ve 1781'de nihai *Yorktown Muharebesi'ni kazanarak gösterdiği üstün yetenekleriyle Amerika'yı zafere taşıdı. 1787'de Philadelphia'da Amerikan Anayasasının kaleme alındığı kongreye başkanlık yaptı. İki yıl sonra oy birliğiyle başkan seçildi. Başlarda hiçbir siyasi partiyle saf tutmasa da sonradan Federalist Parti'ye katıldı. İki dönem başkanlık yapan Washington, uluslararası ilişkilerde tarafsızlık politikası izledi. Ardından üçüncü dönem adayı olmayı reddederek emekli oldu.

watch and ward 13. yüzyılda İngiltere'de yerel topluluklardaki asayişi sağlamak üzere geliştirilen bir sistem. Sisteme göre bölgelere muhafızlar atanıyor ve polislerin gece (*watch*[131]) ve gündüz (*ward*[132]) görevleri açıkça tanımlanıyordu. Kasaba kapıları gün batımından şafağa kadar kapalı tutuluyordu. Yabancılar kimliğini ve ne işi olduğunu kanıtlamak için kefil göstermek zorundaydı. Nöbetçi sayısı kentlerde 16, *borough*'larda 12 ve daha küçük topluluklarda dört adama kadar çıkıyordu. Sistemde en son değişiklikler Winchester Nizamnamesi'yle yapıldı ve asayişi korumak adına yeni düzenlemeler getirildi.

Watergate Vaşington'da Demokrat Parti bürolarını barındıran ve 1972 seçim kampanyasında Cumhuriyetçi Partililerin acemi bir böcek yerleştirme girişimine konu olan bir bina. Olayı örtbas etme çabası ve arkasından yapılan soruşturmanın yol açtığı büyük siyasi skandal, hükümetin itibarını ciddi anlamda sarstı. Nihayet Ağustos 1974'te Başkan Richard *Nixon, meclis soruşturmasına uğramamak adına istifa etti. Nixon, sonradan yeni başkan Gerald *Ford tarafından affedildi.

Waterloo Muharebesi (18 Haziran 1815) Belçika'nın Waterloo köyü yakınlarında bir tarafta Fransa diğer tarafta Britanya ve Prusya kuvvetlerinin yer aldığı nihai bir muharebe. *Napoleon'un geri döndüğü *Yüz Gün sırasında yapılan muharebede aceleyle toplanmış 72 bin Fransız asker, Prusyalılar (45 bin asker) gelmeden Wellington Dükü Arthur *Wellesley'in 68 bin askerlik Müttefik ordusuyla çarpıştı. Geceleyin şiddetli bir fırtına başlayınca Napoleon, yerin kuruması için taarruzunu öğleye kadar erteledi. Saat 14'e geldiğinde Prusyalıların ilk birlikleri savaş alanına varmış ve Napoleon'a sağ kanadından bir saldırı gerçekleştirmişti. Saat 18'de Mareşal *Ney, eşgüdümlü bir taarruz emri verdi ve Müttefik hattının ortasındaki La Haye Sainte çiftliğini ele geçirdi. Ardından Fransız topçuları, Müttefik mevzilerinin ortasına doğru atış yapmaya başladı. Saat 19'da Napoleon, Wellesley'in artık zayıflamış piyadelerini dağıtmak amacıyla meşhur imparatorluk muhafızlarını (Garde Impériale) yolladı. Fakat tam da o anda *Blücher komutasındaki ana Prusya kuvvetleri belirerek Napoleon'u yandan kuşattı. Bunun üzerine Wellesley genel taarruz emri verdi. Sonuna kadar direnen muhafızlar haricin-

131 Nöbet. (ÇN)
132 Koruma. (ÇN)

de Fransızlar bozguna uğradı. Wellesley'in dediği gibi muharebe, "görüp görebileceğiniz en kıl payı" zaferle sonuçlandı. 22 Haziran'da Napoleon, ikinci ve son kez tahttan çekilmeyi kabul etti.

Watling Caddesi Britanya'da Dubris'ten (Dover) başlayarak Londinium (Londra) ve Verulamium (Saint Albans) üzerinden Deva'ya (Chester) giden kuzeybatı yönlü bir Roma yolu. Yolun büyük kısmı, MS 60-70 civarında *Fosse Yolu'nun kuzeyine ek olması için yapıldı. Watling ismi, Verulamium'un Anglosakson isminden ("Waeclingacaester") gelmektedir.

Watson, John Christian (1867-1941) Avustralyalı siyasetçi, Avustralya'nın ilk İşçi Partili başbakanı (1904). İşçi hareketi içerisinde etkin olan Watson, İşçi Partisi'nin liderliğini üstlendi. Daha sonra ilk İşçi Partisi hükümetini kurdu. Fakat partisi çoğunluğa sahip olmadığı için dört ay sonra Liberal Parti'yle bir koalisyon oluşturmak durumunda kaldı.

Watson-Wentworth, Charles, II. Rockingham Markisi (1730-82) Britanyalı devlet adamı ve Rockingham *Whigleri olarak bilinen siyasi hizbin önderi. Watson-Wentworth'un taraftarlarının çoğu, aslen Thomas *Pelham-Holles'in (Newcastle dükü) destekçisi olup 1760'lardan itibaren taraf değiştirmişlerdi. Başbakanlık yaptığı dönemde (1765-66) Watson-Wentworth'un hükümeti, Amerikan *Damga Yasasını ve tartışmalı elma şarabı vergisini geri çekti. Watson-Wentworth ve taraftarları, Lort *North ve *Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na büyük bir çabayla karşı çıktı ve mali reformlar yapılmasını savundu. Bu mali reformlar, 1782'de ikinci Watson-Wentworth döneminde gerçekleştirildi. Watson Wentworth'un görevdeyken ölümü üzerine Rockingham Whigleri kendi içinde hiziplere bölündü. Söz konusu hiziplerden en önemlisi, 18. yüzyılın sonlarında şekillenmekte olan yeni Whig partisinin temelini oluşturdu.

Wavell, Archibald Percival, I. Kont Wavell (1883-1950) Britanyalı feldmareşal ve Hindistan genel valisi. I. Dünya Savaşı'nda Fransa'da görev yaparken tek gözünü kaybetti. 1937-1939'da Filistin'deki Britanya kuvvetlerinin komutanlığını yürüttü. 1939'da Ortadoğu'da başkomutanlık yaptığı sırada İtalyanlara karşı Sidi Barani (1940) zaferini kazandı. 1941'de kuvvetlerinin bir kısmını Yunanistan'a sevk etmeye zorlanan Wavell, Kuzey Afrika'da Almanların yeni yerleşim düzeni karşısında çekilmek durumunda kaldı. Bunun üzerine Churchill tarafından görevden alındı. Daha sonra Hindistan'da ilk olarak başkomutanlık (1941'den itibaren), ardından genel valilik (1943-47) görevlerinde bulundu. Buradaki esas görevi, Hindistan'ı bağımsızlık için hazırlamaktı.

Wayne, Anthony (1745-96) Amerikan Devrimcisi general. Wayne, 1776'da bir Pensilvanya alayının başına geçerek Kanada'ya yönelik başarısız bir istila girişiminde bulundu. Brandywine, Germantown ve Monmouth gibi harekâtlarda dikkat çekici girişkenlikler gösterdi. 1779'da ustalıkla planladığı ve uyguladığı Stony Point'e (Hudson Nehri kıyısında Britanya'nın elinde bulundurduğu bir kale) yönelik gece taarruzu dolayısıyla "Çılgın Anthony" lakabını aldı. 1794'te batı ordusunun komutasını üstlendi ve Düşen Ağaçlar Muharebesi'nde Amerikan yerlilerini yenilgiye uğrattı. Böylece *Kuzeybatı Toprakları yerleşime açılmış oldu.

Webb, Sidney, Baron Passfield (**James Sidney Webb**) (1859-1947) Britanyalı sosyalist, iktisatçı ve tarihçi. Sidney Webb, 1892'de evlendiği eşi (**Martha**) **Beatrice Webb**'le (bekârlık soyadı Potter) beraber Fabian Cemiyeti'nin önde gelen üyelerindendi. 1895'te London School of Economics'in kurulmasına katkıda bulundu. Başta *The History of Trade Unionism*[133] (1894) ve *Industrial Democracy*[134]

133 Sendikacılığın Tarihi. (ÇN)
134 Sanayi Demokrasisi. (ÇN)

(1897) olmak üzere sosyopolitik teori ve tarih konularında birkaç önemli kitap yazdı. Ayrıca haftalık *New Statesman* (1913) dergisini kurdu. 1922'de İşçi Partisi'nden milletvekili seçilen Webb, ilk iki İşçi Partisi hükümetinde görev aldı.

Webster-Ashburton Antlaşması (1842) Britanya ile ABD arasında yapılan ve Maine-New Brunswick sınırına günümüzdeki halini veren bir anlaşma. ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster (1782-1852) ile Britanyalı temsilci Lort Ashburton'un yürüttüğü müzakereler sonucunda kuzeydoğudaki sınır anlaşmazlığı çözüme ulaştırıldı. ABD'ye 31 bin kilometre karelik ihtilaflı bölgenin 18 bin kilometre karesi verilirken Saint John Nehri ulaşıma açıldı. Ayrıca Antlaşma, Büyük Göller bölgesindeki Kanada-ABD sınırını belirledi ve 19. yüzyılda Britanya ile ABD arasında yaşanan diğer sınır anlaşmazlıklarının çözümü için emsal oluşturdu.

Weimar Cumhuriyeti (1919-33) I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından kurulan Almanya cumhuriyeti. 9 Kasım 1918'de Berlin'de ılımlı sosyalist Friedrich Ebert önderliğinde bir cumhuriyet ilân edildi. Seçilmiş Ulusal Meclis, Ocak 1919'da Weimar kentinde toplanarak bir anayasa üzerinde uzlaştı. Ebert'in devlet başkanlığını (1919-25) *Hindenburg dönemi (1925-34) izledi. Yeni kurulan cumhuriyet, neredeyse anında *Versay Barış Antlaşması'yla karşı karşıya kaldı. Antlaşma çerçevesinde Almanya, Avrupa'daki topraklarını ve bütün denizaşırı sömürgelerini kaybetti. Ayrıca ülkeye büyük bir savaş tazminatı faturası çıkarılması muhtemeldi. Antlaşma koşulları halkın tepkisine yol açtı ve kısa süreli bir sağcı isyan (Kapp Darbesi) çıktı. Ülke, tazminat borcunu ödeyemedi ve mark dibe vurdu. Bunun üzerine Fransa ve Belçika, 1923'te Ruhr'u işgal etti. Diğer yandan Bavyera'da sağcı aşırıcılar (*Hitler ve *Ludendorff dahil) monarşiyi yeniden getirmek için başarısız bir girişimde bulundu. Gustav Stresemann, güven ortamını tekrar tesis etmeyi başardı ve arabulucu görevi görmek için ABD'yi ikna etti. Dawes Planı, tazminat ödemelerini yeniden yapılandırınca Fransa, Ruhr'dan çekildi. 1929'da bunu Young Planı izledi. Alman Ulusal Partisi içindeki gidişattan memnuniyetsiz finans ve sanayi çevreleri, Hitler'in başında bulunduğu *Nazi Partisi'yle ittifak kurarak güçlü bir muhalefet oluşturdu. İşsizlik yükseldikçe komünizme tek alternatif olarak görülen bu ittifaka destek de arttı. 1932 devlet başkanlığı seçimlerinde Hitler, komünizm korkularını ve antisemit önyargıları istismar ederek 13 milyon civarında oy aldı. Buna karşın Hindenburg tekrar seçildi. 1933'te Hindenburg, Hitler'in şansölye olmasını kabul etti. Hitler, *Reichstag Yangını üzerinden çok geçmeden, 28 Şubat 1933'te olağanüstü hal ilân etti ve 1934'te Hindenburg'un ölümünün ardından kendi kendine devlet başkanlığı görevini üstlendi. Böylece *Üçüncü Reich dönemi başladı.

Weizmann, Haim (Azriel) (1874-1952) İsrailli devlet adamı, devlet başkanı (1949-52). Rusya'da doğan Weizmann, 1910'da Britanya vatandaşı oldu. 1900'lerin başından itibaren Siyonist hareketi desteklemeye başladı. Britanya'nın Filistin'de bir Yahudi vatanı kurulmasına verdiği desteğin çerçevesini çizen Balfour Deklarasyonu'nun müzakerelerine katıldı. Daha sonra Dünya Siyonist Örgütü'nün başkanlığını (1920-31, 1935-46) yürüttü. 1930'larda Yahudilerin Filistin'e göç etmesine katkıda bulundu. ABD hükümetinin 1948'de kurulan İsrail devletini tanımaya ikna edilmesinde önemli bir rol oynadı. 1949'da İsrail'in ilk devlet başkanı oldu.

Welensky, Sir Roy (Roland) (1907-91) Rodezyalı devlet adamı. 1938'de siyasete giren Welensky, 1953'te "ırksal ortaklık" ilkesini savunan Federal Parti'yi kurdu. 1956-1963 arasında Rodezya ve Nyasaland Federasyonu'nun başbakanlığını yaptı. 1963'te Federasyon dağılınca Welensky,

Ian *Smith'in liderliğindeki Rodezya Cephesi'ne geçen beyaz Rodezyalıların desteğini kaybetti.

Wellesley, Arthur, I. Wellington Dükü ("Demir Dük" olarak da bilinir) (1769-1852) Britanyalı asker ve Tory partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1828-30, 1834). İrlanda'da doğdu. *Yarımada Savaşı'nda Britanya kuvvetlerinin komutanlığını üstlenerek Fransızlara karşı bir dizi zafer kazandı ve nihayet 1814'te Fransızları Pireneler'in öte tarafına, Fransa'nın güneyine sürdü. Ertesi yıl *Waterloo Muharebesi'nde Napoleon'u yenilgiye uğrattı ve Napolyon Savaşları'nı sona erdirdi. Başbakanlıktaki ilk döneminde Daniel *O'Connell'in baskısıyla Katolik Özgürlüğü'nü tanıdı.

Wells, Fargo and Company 1852'de ABD'de Henry Wells, William C. Fargo ve ortakları tarafından kurulan bir taşımacılık şirketi. New York-Kaliforniya arasında faaliyet gösteren şirket, on yıl içerisinde Mississippi Nehri'nin batısında bir tekel kurdu. Şirket, *Midilli Ekspresi'nden Doğu pazarlarına külçe altın taşımacılığını devraldı ve 20 yıl boyunca Batı'daki postacılık hizmetine hâkim oldu. 1918'de birkaç başka şirketle birleşerek American Railway Express Company şirketini oluşturdu.

Wentworth, Thomas, I. Strafford Kontu (1593-1641) İngiliz devlet adamı. 1614'ten itibaren milletvekilliği yapan Wentworth, 1628'de I. *Charles'in hizmetine girdi. Wentworth, her ne kadar önceden kraliyet politikalarına muhalefet etse de sıkı idarenin gerekliliğine inanmış ve kralı ayakta tutmak adına terfii kabul etmiştir. Daha sonra Wentworth, Kuzey Konseyi başkanlığı (1628) ve İrlanda temsilciliği (1633) görevlerinde bulundu. Kralın iradesini mümkün olan en yüksek otoriteyle hayata geçirme politikasının önde gelen savunucularından biri oldu. Otokratik tarzı, Wentworth'un halk tarafından hiç sevilmemesine yol açtı. Ayrıca Kuzey bölgelerde ve İrlanda'da kazandığı başarıların çoğunun geçici olduğu ortaya çıktı. *Piskoposlar Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Charles tarafından İngiltere'ye çağrılan Wentworth, artık memleket meselelerinin merkezindeydi. Fakat yaklaşmakta olan *İngiliz İçsavaşı'na engel olamadı. Ocak 1640'ta Strafford kontu yapılmasına karşın aynı yıl vatan haini olduğu gerekçesiyle görevden alındı. *Uzun Parlamento'nun muhalefet üyeleri, Wentworth'un İngiltere'de Katolik bir diktatörlük kurmaya niyetlendiğini iddia etti. Bunun üzerine Wentworth, *Attainder Yasası uyarınca idam edildi.

wergild (veya "kan parası") Anglosakson İngiltere'de katillerin öldürdüğü kişinin yakınlarına ödemek zorunda olduğu tazminat. Kişilerin *wergild* bedeli, ait olduğu sınıfa bağlı olarak yasalarda belirtilmişti. Sıradan özgür kimselerin (*ceorl*) değeri 200, soyluların (*earl*) 1200, kralın ise 7200 şilindi. Özgür olmayanlar için *wergild* bedeli olmasa da öldürülmeleri halinde tazminat sahiplerine ödeniyordu.

Wesley, John (1703-91) Britanyalı vaiz ve Metodizm'in kurucularından biri. Wesley, kardeşi Charles (1707-88) tarafından 1729'da Oxford'da kurulan küçük bir grubun önderi oldu. Bu grubun üyelerine "Metodist" takma adı verilmişti. 1738'de John Wesley, Luther'in Romalılara Mektup'a yazdığı önsözü okuyunca ruhani bir dönüşüm geçirerek hayatını Hıristiyanlığın yayılmasına adama kararı verdi. Fakat Anglikan Kilisesi'nin emriyle kiliseler Wesley'e kapatılınca Wesley, destekçileriyle beraber açık alanlarda vaaz vermeye başladı. Daha sonra Britanya'nın dört bir yanını dolaşarak işçi sınıfından pek çok insanı davasına kattı. Her ne kadar Metodizm'in İngiltere Kilisesi bünyesinde kalmasını istese de kendi misyonerlerini görevlendirmesi (Kilise bunu reddetmiştir) nedeniyle resmi Anglikan Kilisesi'nin giderek daha çok tepkisini çekti. Metodistler, nihayet 1791'de İngiltere Kilisesi'nden resmen ayrıldı.

Wessex Batı Saksonların krallığı. 6. yüzyılın başında Hampshire'de kurulan Wessex Krallığı, zamanla genişleyerek güney İngiltere'nin çoğunu topraklarına kattı. Büyük Alfred ve halefleri döneminde Anglosakson İngiltere krallığının çekirdeğini oluşturdu. Thomas Hardy, romanlarının geçtiği İngiltere'nin güneybatı illerini (özellikle Dorset) tanımlamak için Wessex ismini yeniden canlandırdı. Wessex, günümüzde bazı bölgesel yönetimlerin isminde geçmektedir.

Westminster Nizamnamesi (1931) Britanya *dominyonlarının statülerine ilişkin yasalar. 1926 ve 1930 İmparatorluk Konferanslarında Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya Topluluğu, Güney Afrika Birliği, Eire ve Newfoundland, Britanya *Milletler Topluluğu bünyesinde tam özerklik yönünde baskı oluşturdu. Bunun sonucunda çıkarılan ve dominyonlardaki parlamentolarca kabul edilen Westminster Nizamnamesi, her bir dominyonun iç ve dış meselelerinde egemen olma, kordiplomatik oluşturma ve Milletler Cemiyeti'nde temsil edilme hakkını tanıdı. Buna karşın Nizamname, başta Britanya kraliyetinin statüsü olmak üzere bazı hukuki ve anayasal sorunları çözümsüz bıraktı. Nihai Hükümler Yasası (1949), Hindistan örneğinde olduğu gibi cumhuriyetlerin Milletler Topluluğu üyeliğini sürdürmesine imkân tanıdı.

Weygand, Maxime (1867-1965) Fransız general. Weygand, I. Dünya Savaşı'nda *Foch'un kurmay başkanlığını yürüttü. 1920'de Fransız hükümeti tarafından, ilerleyen *Kızıl Ordu'ya karşı (nihayet başarıya ulaşan) savunmalarında Lehlere yardıma gönderildi. Mayıs 1940'taki askeri kriz sırasında Alman **Blitzkrieg* taarruzunu durdurmaya çalışan Fransız ordularının komutanlığını üstlenmek üzere geri çağrıldı ve teslim olma önerisinde bulundu. Daha sonra Kuzey Afrika'daki *Vichy kuvvetlerinin başına geçti. Almanların isteği üzerine görevden alınıp Gestapo tarafından tutuklandı. Ardından Müttefiklerce serbest bırakıldı. De Gaulle döneminde Weygand, Almanlarla işbirliği yaptığı suçlamasıyla yargılandı ve beraat etti.

Whig Britanya'da geçmişten beri Tory partisinin karşısında yer alan siyasi partinin üyelerine verilen isim. Tıpkı Tory gibi Whig ismi de II. Charles dönemindeki *Mahrumiyet Krizi'ne dayanmaktadır. 1679'da Parlamento'nun yeniden toplanması yönünde dilekçe verenlere, Tory rakipleri tarafından Whig (İskoç Ahitçi eşkıyalar) denilmiştir. Whig partisi, Charles hükümdarlığında bozguna uğramasına karşın sonradan Tory partisiyle beraber III. *William'ı (Oranj) İngiltere'ye davet etti. 1714'e kadar iktidar, iki parti arasında gitti geldi. Whig partisinin ilkeleri; Parlamento'nun yetki ve ayrıcalıklarını korumak, dini muhaliflerle iyi geçinmek, Kilise ile devlet arasındaki ilişkileri en aza indirmek ve Avrupa'da etkin bir rol oynamaktı.
I. *George'nin tahta çıkışından itibaren Hannover kralları, Whig partisine itimat etti ve uzun bir süre parti, siyasete hâkim oldu. 1720'lerde *Walpole'ye karşı Whig muhalefeti baş gösterdi ve parti içerisindeki hizipleşme, yüzyılın ortalarında giderek keskinleşti. Bu durum, 1760'larda siyasi istikrarsızlığa yol açtı. Charles *Fox taraftarlarının çekirdeğini oluşturan Rockingham hizbi, 18. yüzyılın sonlarında yeni Whig partisinin temelinde yer aldı. 19. yüzyılda değişen siyasi ve toplumsal koşullar, Whig partisinin parçalanmasına neden oldu. Daha sonra parti üyeleri, *Liberal Parti'yi meydana getirdi.

Whig Partisi 19. yüzyılın ikinci çeyreğinde ABD'de faaliyet gösteren bir siyasi parti. Whig Partisi, 1830'ların ortasında Başkan Andrew *Jackson'un yürütme tiranlığı olarak görülen yönetim biçimine karşı çıkanlar tarafından kuruldu. Henry *Clay ve Daniel Webster'in hâkim olduğu Parti, 1840'ta William Henry *Harrison'u, 1848'de *Taylor'u Beyaz Saray'a taşıdı. Fakat kölelik meselelerinde yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda zayıfladı ve dağıldı.

Whitby Sinodu (664) İngiltere'de Hıristiyan inancının Kelt ve Katolik biçimleri arasındaki farklılıkları çözüme ulaştıran bir kilise konsili. Farklılıkların başında Paskalya tarihinin hesaplanmasında kullanılan yöntem geliyordu. Kelt Kilisesi'nin kendine ait bir hesaplama yöntemi vardı. Canterbury Başpiskoposu Aziz *Augustinus'un gelişinden sonra bu mesele anlaşmazlığa yol açmıştı. Sinod'da Keltleri Lindisfarne Piskoposu Aziz Colman, Katolikleri ise Ripon Başrahibi Wilfrid savundu. Sonunda Northumbria Kralı *Oswy, Wilfrid'in tezlerini kabul etti. Bu kritik karar sonucunda İrlanda kilisesiyle bağlar koparıldı ve İngiliz kilisesinin Katolik disipliniyle örgütlenmesinin önü açıldı. Canterbury Başpiskoposu Theodore, 672'de Hertford'da İngiliz kilisesinin bütün bileşenlerini bir araya topladı.

Whitlam, Gough (Edward Gough Whitlam) (1916-2014) Avustralyalı İşçi Partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1972-75). Whitlam, başbakanlık döneminde zorunlu askerliği kaldırdı. Ayrıca Asya ve Afrikalı göçmenlere yönelik yasaları gevşetti. 1975'te muhalefet, Senato'da mali konularla ilgili yasa tasarılarını engellediğinde Whitlam, genel seçime gitmeyi reddetti. Bunun üzerine Genel Vali Sir John Kerr, Whitlam'ı görevden aldı. 200 yılda ilk defa seçilmiş bir başbakan, Britanya Kraliyeti tarafından azledilmişti. Sir John Kerr, başbakanlığa atadığı muhalefet lideri Malcolm Fraser'in önerisiyle iki meclisi de feshedince kriz çözüldü. Arkasından maliye yasa tasarıları geçirildi. Daha sonra yapılan seçimde Fraser'in başında olduğu Liberal-Ulusal Taşra Partisi ittifakı iki mecliste de çoğunluğu elde etti. Whitlam, 1977'ye kadar İşçi Partisi liderliğini sürdürdü. 1983-1986 arasında Avustralya'nın UNESCO büyükelçiliğini yürüttü.

Wilberforce, William (1759-1833) Britanyalı siyasetçi ve toplumsal reformcu. Küçük Pitt'in yakın çalışma arkadaşı olan Wilberforce, aynı zamanda milletvekiliydi. Köle ticaretinin kaldırılması mücadelesinin önde gelen isimlerinden biri olarak 1807'de Britanya Batı Hint Adaları'ndaki köle ticaretini yasaklayan tasarıyı destekledi. Daha sonra Britanya İmparatorluğu'nun tamamında köleliğin kaldırılması için gösterdiği çabalar, 1833 Köleliğin Kaldırılması Yasası'yla sonuçlandı.

Wilderness Road 1775'te Kuzey Amerika'da Daniel *Boone tarafından açılan ve Allegheny Dağları'ndan geçen bir sınır yolu. Yol, Virginia'nın batısından başlayarak Cumberland Geçidi üzerinden yukarı Kentucky Nehri'ndeki Boonesborough'ya kadar 482 kilometre uzanmaktaydı. Arazi spekülatörleri şirketi Transylvania Company tarafından ısmarlanan yolun amacı; Ohio Vadisi, Kentucky ve Tennessee'ye yönelik yerleşimleri teşvik etmekti. 50 yıl boyunca Wilderness Road, Mississippi Vadisi'nin doğusuna giden önemli yollardan biri oldu.

Wilhelmina (1880-1962) Hollanda kraliçesi (1890-1948). Çocuk yaşta kraliçe olan Wilhelmina, 1898'e kadar annesinin naipliğinde hükümdarlık yaptı. II. Dünya Savaşı boyunca Londra'daki sürgün Hollanda hükümetini ayakta tuttu. Sık sık gerçekleştirdiği radyo yayınları aracılığıyla Hollanda halkı için direnişin simgelerinden biri oldu. 1945'te Hollanda'ya dönmesine karşın üç yıl sonra kızı Juliana namına tahttan çekildi.

Wilkes, John (1727-97) Britanyalı gazeteci ve siyasetçi. Wilkes hem Britanya'da hem de Amerika'da önemli bir özgürlük savunucusu olarak takdir görmüştür. 1763'te *North Paper* isimli gazetesinin 45. sayısında Wilkes, III. George'nin bakanlarına ve dolaylı olarak kralın kendisine ağır eleştiriler yöneltti. Ardından fitnecilik ve iftira suçlamasıyla tutuklandı ve milletvekili olmasından doğan hakkını kullanarak tutuklamanın hukukiliğine itiraz etti. Zira tutuklama genel bir izinle yapılmış, izinde Wilkes'in ismi özellikle belirtilmemişti. Daha sonra hükümet, özellikle Alexander Pope'nin *Es-*

say on Man[135] eseriyle mustehcen bir üslupla alay eden *Essay on Woman*[136] kitabını yayımlayarak ahlaksızlık yaptığı gerekçesiyle Wilkes'i Parlamento'dan atmayı başardı. Bunun üzerine Wilkes 1764'te Fransa'ya kaçtı. 1768'de genel seçimde aday olmak ve önceki suçlarından ötürü 22 ay hapis cezasını tamamlamak için geri döndü. Dört kez üst üste Middlesex'ten milletvekili seçilmesine karşın Parlamento, Wilkes'in görevini yapmasına izin vermeyince tartışmalar alevlendi. Nihayet 1774'te Parlamento'ya girmesine izin verildi ve 1790'a kadar Middlesex milletvekilliğini sürdürdü. Parlamento'daki reform hareketine destek veren Wilkes, Amerika'nın mücadelesine ilgi ve yakınlık duyduğunu ilân etti. Halktan hep destek gördü; davası için yürüyecek bir kalabalık her zaman vardı. Bir süre tereddüt ettikten sonra *Gordon Ayaklanması'nın bastırılmasını savundu. Fransız Devrimi'ne karşı çıkınca artık saygideğer biri olduğu düşünüldü.

Wilkins, Roy (1901-81) ABD'li toplumsal reformcu ve vatandaşlık hakları önderi. Bir kölenin torunu olan Wilkins, siyahilerin gazetelerinde çalıştıktan sonra 1931'de Ulusal Siyahi Halkın Yükselişi Birliği'ne (National Association for the Advancement of Colored People-NAACP) katıldı. Siyahilerin statüsünü iyileştirmeye yönelik *vatandaşlık hakları hareketinin etkin önderlerinden biriydi. 1955-1977 arasında NAACP'de üst düzey yürütme görevlerinde bulunmasına karşın şiddet karşıtlığı nedeniyle yaşamının sonlarına doğru siyahi militanların giderek artan eleştirilerine maruz kaldı.

Wilkinson, James (1757-1825) ABD'li general ve maceraperest. Wilkinson, Bağımsızlık Savaşı'nın ilk dönemlerinde ön plana çıktı. Kentucky'ye taşındıktan sonra kalkınan güneybatının karmaşık siyasetinde önemli bir figür haline geldi. 1791'de tekrar orduya girdi. Ardından Louisiana Toprakları valisi (1805-06) olarak görev yaptı. Valilik döneminde adı Aaron *Burr'un komplosuna karışsa da Burr'a ihanet ederek vatan hainliğinden yargılandığı davada savcılık makamının tanığı oldu. *1812 Savaşı'nın ilk aşamalarında Montreal'i ele geçirme girişiminde başarısız olunca komuta yetkileri elinden alındı.

Willard, Emma (1787-1870) ABD'li eğitim reformcusu. Kadınların eğitiminde öncü olan Willard, 1814'te Vermont'ta o dönem kadınların erişimine açık olmayan konularda (matematik ve felsefe gibi) derslerin verileceği bir yatılı okul kurdu. 1821'de Willard, okulu New York'a bağlı Troy ilçesine taşıdı ve okul, Troy Kız Okulu olarak anılmaya başlandı. Okulun sunduğu üniversite düzeyindeki eğitim, daha sonra ABD ve Avrupa'daki kadın okulları için emsal oldu.

Wilhelm, I. (1797-1888) Prusya kralı (1861-88) ve Alman imparatoru (1871-88). Hayatını Prusya ordusunun başarısına adayan Wilhelm, Baden'deki *1848 Devrimi'nin bastırılmasında komutanlık yaptı. 1861'de Prusya tahtına çıkınca yeni bir "liberalizm çağı" ilân etti. Fakat bu çağ pek uzun sürmedi. Wilhelm, 1862'de Otto von *Bismarck'ı şansölye olmaya çağırdı ve bu tarihten itibaren giderek Bismarck'ın politikalarına bel bağlamaya başladı. Prusya'nın etki alanının genişletilmesine onay verdi. *Fransa-Prusya Savaşı sırasında ordunun başına geçti ve Eylül 1870'te *Sedan'da III. Napoleon'un teslimiyetini bizzat kabul etti. Bismarck'ın çabaları üzerine Almanya prensleri, Ocak 1871'de Wilhelm'in imparatorları olmasını istedi. Böylece İkinci *Alman İmparatorluğu kuruldu. İki başarısız suikast girişimi, halkın Wilhelm'e desteğini artırırken sosyalistlerin bastırılması için de bahane yarattı.

Wilhelm, II. (Kayzer Bill olarak da bilinir) (1859-1941) Prusya kralı ve Almanya imparatoru (1888-1918). Kraliçe Victoria

135 Erkekler Üzerine Bir Deneme. (ÇN)
136 Kadınlar Üzerine Bir Deneme. (ÇN)

say on Man[135] eseriyle müstehcen bir üslupla alay eden *Essay on Woman*[136] kitabını yayımlayarak ahlaksızlık yaptığı gerekçesiyle Wilkes'i Parlamento'dan atmayı başardı. Bunun üzerine Wilkes, 1764'te Fransa'ya kaçtı. 1768'de genel seçimde aday olmak ve önceki suçlarından aldığı 22 ay hapis cezasını tamamlamak için geri döndü. Dört kez üst üste Middlesex'ten milletvekili seçilmesine karşın Parlamento, Wilkes'in görevini yapmasına izin vermeyince tartışmalar alevlendi. Nihayet 1774'te Parlamento'ya girmesine izin verildi ve 1790'a kadar Middlesex milletvekilliğini sürdürdü. Parlamento'daki reform hareketine destek veren Wilkes, Amerika'nın mücadelesine ilgi ve yakınlık duyduğunu ilân etti. Halktan hep destek gördü; davası için yürüyecek bir kalabalık her zaman vardı. Bir süre tereddüt ettikten sonra *Gordon Ayaklanması'nın bastırılmasını savundu. Fransız Devrimi'ne karşı çıkınca artık saygıdeğer biri olduğu düşünüldü.

Wilkins, Roy (1901-81) ABD'li toplumsal reformcu ve vatandaşlık hakları önderi. Bir kölenin torunu olan Wilkins, siyahilerin gazetelerinde çalıştıktan sonra 1931'de Ulusal Siyahi Halkın Yükselişi Birliği'ne (National Association for the Advancement of Colored People-NAACP) katıldı. Siyahilerin statüsünü iyileştirmeye yönelik *vatandaşlık hakları hareketinin etkin önderlerinden biriydi. 1955-1977 arasında NAACP'de üst düzey yürütme görevlerinde bulunmasına karşın şiddet karşıtlığı nedeniyle yaşamının sonlarına doğru siyahi militanların giderek artan eleştirilerine maruz kaldı.

Wilkinson, James (1757-1825) ABD'li general ve maceraperest. Wilkinson, Bağımsızlık Savaşı'nın ilk dönemlerinde ön plana çıktı. Kentucky'ye taşındıktan sonra kalkınan güneybatının karmaşık siyasetinde önemli bir figür haline geldi. 1791'de tekrar orduya girdi. Ardından Louisiana Toprakları valisi (1805-06) olarak görev yaptı. Valilik döneminde adı Aaron *Burr'un komplosuna karışsa da Burr'a ihanet ederek vatan hainliğinden yargılandığı davada savcılık makamının tanığı oldu. *1812 Savaşı'nın ilk aşamalarında Montreal'i ele geçirme girişiminde başarısız olunca komuta yetkileri elinden alındı.

Willard, Emma (1787-1870) ABD'li eğitim reformcusu. Kadınların eğitiminde öncü olan Willard, 1814'te Vermont'ta o dönem kadınların erişimine açık olmayan konularda (matematik ve felsefe gibi) derslerin verileceği bir yatılı okul kurdu. 1821'de Willard, okulu New York'a bağlı Troy ilçesine taşıdı ve okul, Troy Kız Okulu olarak anılmaya başlandı. Okulun sunduğu üniversite düzeyindeki eğitim, daha sonra ABD ve Avrupa'daki kadın okulları için emsal oldu.

Wilhelm, I. (1797-1888) Prusya kralı (1861-88) ve Alman imparatoru (1871-88). Hayatını Prusya ordusunun başarısına adayan Wilhelm, Baden'deki *1848 Devrimi'nin bastırılmasında komutanlık yaptı. 1861'de Prusya tahtına çıkınca yeni bir "liberalizm çağı" ilân etti. Fakat bu çağ pek uzun sürmedi. Wilhelm, 1862'de Otto von *Bismarck'ı şansölye olmaya çağırdı ve bu tarihten itibaren giderek Bismarck'ın politikalarına bel bağlamaya başladı. Prusya'nın etki alanının genişletilmesine onay verdi. *Fransa-Prusya Savaşı sırasında ordunun başına geçti ve Eylül 1870'te *Sedan'da III. Napoleon'un teslimiyetini bizzat kabul etti. Bismarck'ın çabaları üzerine Almanya prensleri, Ocak 1871'de Wilhelm'in imparatorları olmasını istedi. Böylece İkinci *Alman İmparatorluğu kuruldu. İki başarısız suikast girişimi, halkın Wilhelm'e desteğini artırırken sosyalistlerin bastırılması için de bahane yarattı.

Wilhelm, II. (**Kayzer Bill** olarak da bilinir) (1859-1941) Prusya kralı ve Almanya imparatoru (1888-1918). Kraliçe Victoria

135 Erkekler Üzerine Bir Deneme. (ÇN)
136 Kadınlar Üzerine Bir Deneme. (ÇN)

ve Prusya Kralı I. Wilhelm'in torunu olan II. Wilhelm, 1890'da *Bismarck'ı istifaya zorladı ve dışarıda savaş çığırtkanlığı olarak görülen şahsi "yeni yol" politikasını izlemeye başladı. *Tirpitz'in Britanya donanmasına rakip bir donanma inşa etmesine destek oldu. Britanyalı sömürge idarecisi Dr. Jameson'un 1896'da Transvaal'a yönelik özel kaynaklarla finanse edilen saldırısı başarısızlığa uğrayınca Wilhelm, Boerlerin önderi *Kruger'e bir tebrik telgrafı gönderdi. Bu hareket, Britanya kamuoyunda tepkiyle karşılandı. Wilhelm, Türkiye'yle dostça ilişkiler kurmakla beraber 1905 ve 1911 *Fas Krizlerinde Fransa'ya karşı tehlikeli kışkırtmalarda bulundu. 1914'te *Sırbistan'a karşı *Avusturya-Macaristan'a verdiği destek I. Dünya Savaşı'na yol açmasına karşın Wilhelm'in bu konudaki şahsi sorumluluğu sanıldığından daha azdır. Savaşta sınırlı bir rol üstlenen Wilhelm, 1918'de tahttan çekilmek durumunda kaldı.

Willem, I. (**Sessiz Willem**) (1533-84) *Oranj prensi ve Nassau-Dillenburg kontu. I. William, *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nin kurucusu olarak görülmektedir. İmparator V. *Karl ve İspanya Kralı II. *Felipe'nin güvenini kazanan William, Felipe tarafından 1559'da Hollanda, Zelanda ve Utrecht'in; 1561'de France-Comte'nin valisi (**stadhouder*) yapıldı. Buna karşın 1560'larda Felipe'nin merkeziyetçi ve mutlakıyetçi yönetimine başkaldıran aristokratların önderliğini üstlendi. 1567'de *Toledo'nun Hollanda'ya ayak basmasıyla birlikte *Hollanda İsyanları'nın ilk aşamasının en önemli şahsiyeti haline geldi. Her ne kadar savaş meydanında çok iyi bir komutan olmasa da yurtdışından mali ve askeri yardım sağlama ve düşmanlıklarla paramparça olmuş bir ülkeye önderlik etme konusunda başarılıydı. 1572'de Hollanda Eyaletleri tarafından *stadhouder* olarak kabul edildi. Ertesi yıl Kalvinist kiliseye girdi. *Gent Barışı sonucunda Willem, ulusal bir yönetime sahip birleşik bir Hollanda kurma hayalini gerçekleştirmeye yaklaşmış gibiydi. Ancak 1579'da kuzey-güney bölünmesini engellemeye gücü yetmedi. 1580'de II. Felipe tarafından kanun kaçağı ilân edildi ve dört yıl sonra aşırıcı bir Katolik tarafından suikasta uğradı.

William, I. (**Fatih William**) (veya **Piç William**) (1028-87) İngiltere'nin ilk Norman kralı (1066-87). Normandiya Dükü I. Robert'in gayrimeşru oğlu olan William, 1035'te çocuk yaşta düklüğü devraldı. Gençliğinde pek çok tehlikeyle karşı karşıya kaldı; en yakın üç vekili öldürüldü ve kendisi bir suikast girişimi atlattı. İki büyük isyan gördü. 1047'de ancak Fransa Kralı I. Henri'nin yardımıyla muharebede öldürülmekten kurtulabildi. 1053-1054 arasında Henri, Normandiya'yı ele geçirmeye çalışsa da başaramadı. William'ın İngiliz tahtı üzerindeki iddiasının kaynağında 1051'de Papaz *Edward'ın kendisine verdiğini iddia ettiği söz vardı. William, papalığın da desteğiyle İngiltere'ye çıktı ve 1066'da *Hastings Muharebesi'nde II. *Harold'u yenilgiye uğrattı. İngiltere'nin ileri gelenleri bir sonraki hamlesini düşündüğü sırada William; Sussex, Surrey ve Hertfordshire'nin belli bölümlerini yerle bir etti. Ardından Noel'de Westminster Kilisesi'nde taç giydi. 1067-1071 arasındaki dönemde Northumbria, Wessex, Mercia ve Ely Adası'nda William'a karşı isyanlar çıktı. William, isyanları acımasızca bastırdı. Kalan hayatının çoğunu Normandiya'da Fransa Kralı I. Philippe'yle savaşarak geçirmesine karşın ölmeden önce *Kıyamet Kitabı çalışmasını (1086) başlattı. Savaş meydanında Philippe'yle çarpışırken aldığı yaradan ötürü hayatını kaybetti.

William, I. (**Aslan William**) (1143-1214) İskoçya kralı (1165-1214). Ağabeyi IV. Malcolm'un ardından tahta çıkan William, 1168'de ülkesi ile Fransa arasındaki ilk büyük ittifakı oluşturdu. 1188'de İskoçya Kilisesi'nin bağımsızlığını elde etmesine katkıda bulundu. Ayrıca İskoçya kentlerinin gelişimini teşvik etti. Başlarda İngiltere Kralı II. *Henry'ye sadık kaldı. Fakat

Northumberland kontluğunu geri almaya kararlıydı; o nedenle korkunç içsavaşta Henry'nin üç oğlunu destekledi. Sonuçta Alnwick'te (1175) esir alındı ve Falaise Antlaşması'yla Henry'yi feodal beyi olarak kabul etti. 1189'da tekrar bağımsız olmak için I. *Richard'a 10 bin mark ödeme yaptı.

William, II. (veya **William Rufus**, "kızılsurat") (yak. 1056-1100) İngiltere kralı (1087-1100). II. William, I. *William (Fatih William) ve Matilda'nın ikinci oğluydu. Bazı Norman baronları, amcası Bayeux Başpiskoposu Odo önderliğinde William'ın kral olmasına karşı çıktı. Odo, William'ın ağabeyi Normandiya Dükü Robert'in tahta çıkmasını tercih ediyordu. 1088 ve 1095'te bu nedenle çıkarılan isyanlar bastırıldı. Robert'in Birinci *Haçlı Seferi'ne (1096) gitmesi, William'a Normandiya'yı ele geçirme fırsatı verdi. William, daha sonra Fransız kralına ve komşu Maine'ye karşı kazandığı zaferlerle Normandiya'nın sınırlarını güvenceye aldı. *Anselmus'un Canterbury başpiskoposu olarak atanmasına direnerek kronikçilerin gözündeki olumsuz imajına katkıda bulundu. New Forest'te avlandığı sırada okla öldürüldü. Suikastın, sonradan I. *Henry olarak tahta çıkan erkek kardeşi tarafından düzenlenmiş olması ihtimaller arasındadır.

William, III. (**Oranj**) (1650-1702) İngiltere, İrlanda ve İskoçya kralı (1689-1702). Hollanda valiliği (**stadhouder*) yaptığı sırada William, 1672'deki Fransız istilasının yarattığı krizin ardından *Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nin yönetimini (1672-1702) fiilen ele geçirdi. 1677'de kuzeni İngiltere Prensesi *Mary'yle evlendi. 1688'de önde gelen yedi İngiliz siyasetçi tarafından İngiltere'yi Katolik kayınpederi II. *James'ten kurtarmak üzere ülkeye davet edildi. Sonradan *Şanlı Devrim olarak anılan süreçte Torbay'a çıktı ve hiçbir direnişle karşılaşmadan 1689'da Mary'yle beraber Parlamento'nun sunduğu tahta oturdu. *Boyne zaferiyle II. James'in İrlanda'da güç odağı oluşturma çabalarını bozguna uğrattı ve İskoç isyancıları bastırdı. Daha sonra Hollanda'da Hollanda ordusunun başına geçti. Fakat tek zaferini 1695'te Namur'da elde etti. 1697'de *Ryswick'te lehte hükümler içeren bir barış antlaşması koparmayı başardı. İngiltere'de hiçbir zaman halkın sevgisini kazanamayan William, aynı zamanda asker olan I. Albemarle Kontu Arnold Keppel (1669-1718) gibi Hollandalı gözdelerine fazla bağımlıydı. Her ne kadar *Whig partisini *Tory partisine tercih etse de tek parti hükümetlerinden kaçınmaya çalıştı. İrlandalı Katoliklere siyasi ve dini özgürlük tanıdığı Limerick Antlaşması'na (1691) riayet etmemesi ve *Glencoe Katliamı, William'ın itibarını olumsuz etkiledi.

William, IV. (1765-1837) Büyük Britanya ve İrlanda ile denizaşırı tabi toprakların kralı, Hannover kralı (1830-37). III. George'nin üçüncü oğlu olan William'ın hükümdarlığında kraliyetin siyasi etkisinde azalma görülmüştür. William, yetenekli bir denizci olarak 1779'da donanmaya katıldı. Sonradan Horatio *Nelson'un yakın arkadaşı oldu. 1790'da aktris Dorothea Jordan'la beraber yaşamaya başladı. Jordan'dan on çocuğu oldu. Tahta çıkabilmek için 1818'de Saksonya-Meiningen hanedanından Adelheid'le evlendi. Adelheid'den olan iki kızı da doğum sırasında öldü. Ağabeyi IV. *George'nin ölümü üzerine 1830'da kral oldu. Fıtratında var olan muhafazakârlığı bir kenara bırakarak 1832 *Reform Yasasının geçmesine katkıda bulundu.

William, Malmesburyli (yak. 1095-yak. 1143) 12. yüzyılda İngiltere'de yaşamış bir tarihçi. Wiltshire'ye bağlı Malmesbury kasabasındaki Aziz Aldhelm Benedikten manastırında kütüphaneci olan William, İngiliz kilisesinin 1125'e kadarki tarihini ele alan bir kitap (*Gesta Pontificum Anglorum*) yazmıştır. En bilinen eseri ise *Gesta Regum Anglorum* (İngiliz Krallarının Amelleri) isimli diğer bir

tarih kitabıdır. Kitap, *Bede'den 1120'ye kadar olan dönemi kapsamaktadır. *Historia Novella* (Çağdaş Tarih) kitabı ise bu anlatıyı 1142'ye kadar götürür. William'ın eserlerinde olayları yorumsuz bir şekilde sıralamaktansa anlamaya ve açıklamaya çalışması dikkat çekicidir.

William, Ockham'lı (veya Occam'lı **William**) (yak. 1290-yak. 1347) İngiliz ilahiyatçı ve skolastik filozof. Fransisken bir papaz olan William, papalık karşıtı bir devlet teorisi geliştirerek papanın dünyevi otoritesini reddetti. 1328'de aforoz edildikten sonra İmparator IV. Ludwig'in himayesinde Münih'te yaşadı. William'ın benimsediği nominalist felsefe biçimi, Tanrı'yı insanın muhakeme gücünün ötesinde görüyor; şeylerin varlığının ise yalnızca deneyimle veya (kendisi kanıtlanamaz olan) kutsal kitaplarla kanıtlanabileceğini öne sürüyordu. William, buradan yola çıkarak ünlü "Ockham'ın usturası" ilkesini ortaya koydu. Buna göre bir şeyi açıklarken varsayımların sayısı mümkün olan en aza indirilmeliydi.

William, Prens (tam adı **Cambridge Dükü William Arthur Philip Louis**) (1982-) Britanya tahtının ikinci sıradaki vârisi. Prens *Charles ve Galler Prensesi *Diana'nın oğlu olan William, Eton'u ve Saint Andrews Üniversitesi'ni bitirdi. Subaylık eğitimi aldıktan sonra Kraliyet Donanması ve Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde görev yaptı. 2010-2013 arasında Kraliyet Hava Kuvvetleri Arama Kurtarma Birimi'nde helikopter pilotluğunda bulundu. 2011'de Catherine Middleton'la evlenerek Prens George Alexander Louis (2013-) adında bir erkek çocuk sahibi oldu.

Williams, Eric (Eustace) (1911-81) Trinidadlı devlet adamı. Williams'ın 1955'te kurduğu Milli Halk Hareketi (PNM), 1961 seçimlerinde açık ara bir zafer kazandı. Williams, önce sömürgenin, ardından 1962'de ülkesini bağımsızlığa taşıdıktan sonra *Trinidad ve Tobago Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı (1961-81) oldu. Bir "ampirik" sosyalist olan Williams, vergi teşvikleriyle yabancı sermayeyi ülkeye çekti ve dış yardımı akıllıca kullanarak Trinidad ve Tobago'yu Karayipler'deki en zengin Milletler Topluluğu ülkesi yaptı. 1981'deki ölümünden önce hükümetine yönelik giderek yükselen militan muhalefetle karşı karşıya kaldı.

Williams, Roger (yak. 1603-83) Kuzey Amerika'daki Rhode Island kolonisinin İngiliz kurucusu. Williams, 1631'de Messachusetts'e göç etti. Salem'de papazlık yaparken John Cotton ve Vali John Winthrop'la anlaşmazlıklar yaşayınca 1635'te eyaletten kovuldu. Günümüzde Rhode Island eyaletine bağlı olan Providence kentini kurarak burada yerel Amerikan yerlileriyle dostça ilişkiler geliştirdi ve Baptist Kilisesi'ni tesis etti. 1644'te Rhode Island'ın kuruluşu için Parlamento'dan izin aldı. Koloni, her ne kadar dini zulümlerden azade olsa da Williams'ın hayatının çoğunda iç kavgalardan kurtulamadı.

Wilson, Harold, Rievaulx Baronu (**James Harold Wilson**) (1916-95) Britanyalı İşçi Partisi üyesi devlet adamı, başbakan (1964-70, 1974-76). Wilson, başbakanlık yaptığı iki dönemde de ağır ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldı. Sürekli tekrarlayan sterlin krizleri, 1967'de devalüasyona yol açtı. Öte yandan Wilson, 1974-1976'da ücret zamlarının sınırlandırılması için sendikalarla anlaşmaya çalışarak yüksek enflasyonla baş etmeye çalıştı; fakat başarısız oldu. Wilson hükümetleri, başta seçme yaşının 18'e düşürülmesi ile boşanma, eşcinsellik ve kürtaj konulu yasaların gevşetilmesi olmak üzere pek çok toplumsal reform gerçekleştirdi. Ayrıca yine bu dönemde kapsamlı bir eğitim sistemi yürürlüğe girdi. Wilson, Rodezya'daki (Zimbabve) Ian Smith rejimini, bağımsızlık ilânından (1965) geri adım atmaya ikna edemeyince bu ülkeye yönelik ekonomik yaptırımlar devreye sokuldu.

1974'te Britanya'nın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na giriş koşullarını yeniden müzakere eden Wilson, 1975'te düzenlenen bir referandumla Britanya'nın üyeliğini tasdik ettirdi. Ertesi yıl İşçi Partisi liderliğinden istifa ederek başbakanlık görevini James *Callaghan'a bıraktı.

Wilson, Woodrow (Thomas Woodrow Wilson) (1856-1924) ABD'li Demokrat Parti üyesi devlet adamı, 28. ABD başkanı (1913-21). Başkan seçilmeden önce hukuk ve siyasal iktisat alanında önde gelen bir akademisyendi. Başkanlık yaptığı dönemde bir dizi başarılı idari ve mali reform gerçekleştirdi. Başlarda ABD'yi I. Dünya Savaşı'nın dışında tutsa da Almanya'nın kısıtsız denizaltı savaşını yeniden başlatması üzerine Nisan 1917'de İtilaf Devletleri safında savaşa girdi. Wilson'un 1918'deki "On Dört Nokta" konuşmasında ortaya koyduğu barış antlaşmalarına ilişkin koşullar ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması yönündeki planı, savaş sona ermeden önce ve sonra yapılan uluslararası müzakerelerde kritik önemdeydi. Bu nedenle Wilson, 1919'da Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldü. Ancak Versay Antlaşması'nı Senato'ya kabul ettiremedi ve sağlığı kötüleşince siyasetten çekildi.

Wilson İlkeleri (veya On Dört Nokta) (8 Ocak 1918) Woodrow *Wilson'un Kongre'ye hitabında açıklanan, I. Dünya Savaşı'nın sonunda adil bir anlaşma yapılması için oluşturulan bir ABD barış programı. On Dört Nokta içerisinde denizlerin özgürlüğü, ticari koşulların eşitliği, silahlanmanın azaltılması, sömürgeler üzerindeki iddialarda düzenleme yapılması, Rus topraklarının ve Belçika'nın boşaltılması, Alsas-Loren'in Fransa'ya iadesi, Doğu ve Orta Avrupa'daki milliyetçi akımların tanınması, Türk imparatorluğundaki tabi halklarında özgürlüğü, Polonya'nın bağımsızlığı ve bir "bütün ülkeler birliği" kurulması vardı. Belli çekincelerle de olsa Müttefikler tarafından kabul gören ilkeler, büyük oranda *Versay Barış Antlaşması müzakerelerinin temelini oluşturdu.

Windsor Hanedanı 1917'den beri Britanya kraliyet ailesinin resmi adı. I. Dünya Savaşı sırasında Alman karşıtlığı o kadar güçlüydü ki V. George, Saksonya-Coburg hanedanından kaynaklanan unvanları kaldırmanın münasip olacağını düşündü. Bu unvanların kökeni, Kraliçe Victoria'nın Saksonya-Coburg-Gotha Prensi Albert'le evliliğine dayanıyordu. Berkshire'deki Windsor Kalesi uzun süredir Britanya hükümdarlarına ev sahipliği yaptığından "Windsor" ismi benimsendi.

Wingate, Orde Charles (1903-44) Britanyalı tümgeneral. Gerilla savaşının başarılı uygulayıcılarından olan Wingate, Filistin'deki Araplara karşı faaliyet yürütecek düzensiz Yahudi kuvvetlerinin oluşturulmasına ve eğitilmesine katkıda bulundu. 1941'de İtalyan işgalcilere karşı savaşmak üzere Sudanlı ve Habeşistanlı düzensiz birlikleri örgütledi ve İmparator Haile Selassie'yi yeniden tahta oturttu. Japon hatlarının gerisinde faaliyet gösteren Birmanyalı gerilla grubu Çinditleri oluşturarak önderliğini üstlendi. Wingate, 1944'te, düzenlediği ikinci ve en büyük Çindit harekâtının başlarında bir uçak kazasında öldü.

Winstanley, Gerrard (yak. 1609-1660'tan sonra) İngiliz radikal Püriten. *Kazıcıların önderi olan Winstanley, 1649-1650'de gıda fiyatları tavan yapınca Surrey'deki umumi arazilerde tarım yaptı. Ardından yetkililerce araziden atıldı. Daha sonra komünizmi savunan önemli bir kitapçık yazarı oldu. Winstanley, 1652'de *The Law of Freedom in a Platform*[137] isimli kitapçığını *Cromwell'e adayarak şaşılacak bir saflıkla Cromwell'in, *İngiliz İçsavaşı'nın başta toprak sahipleri ve papazlar olmak üzere yoksulların bütün düşmanlarına karşı yapıldığı tezini kabul edeceğini düşündü.

witan (Eski İngilizce "münazara meclisi" veya toplantı, kral meclisi toplantısı anlamındaki *witenagemot* kelimesinden) Ang-

137 Bir Yerde Özgürlük Hukuku. (ÇN)

losakson krallar tarafından toplanan meclislere verilen isim. 10 ve 11. yüzyıllardaki *witan* toplantıları, 7. yüzyılın ilk Sakson krallıklarındaki ilkel meclislerin kurumsallaşmış haliydi. **Alderman*, **thane* ve piskoposların katıldığı bu toplantılarda kralın toprak tahsisatı, kilise makamları, imtiyazlar, vergilendirme, savunma politikası ve dış ilişkiler, örfi hukuk ve hainlerin yargılanması konuları tartışılıyordu. Bir kralın tahta çıkması için genellikle *witan*'ın onayı gerekiyordu.

Witt, Jan de (1625-72) Hollandalı devlet adamı, II. Willem'in (Oranj) rakibi. III. *William reşit olmadan önce fiilen Birleşik Hollanda Cumhuriyeti'nin önderi olan de Witt, siyasi becerileri ve dış ilişkiler bilgisiyle Cumhuriyet'teki diğer eyaletler üzerinde hâkimiyet kurdu. Cumhuriyet yanlıları Oranj Hanedanı'nın yetkilerini kısıtlama amacındaydı ve 1654'te hanedan mensuplarına devlet makamları yasaklandı. 1668'de de Witt, XIV. *Louis'in Hollanda'ya yönelik planlarını bozguna uğratmak amacıyla İngiltere ve İsveç'le (Üçlü İttifak) savunma anlaşması imzaladı. 1672'de Louis, Hollanda'yı istila ettiğinde de Witt hazırlıksız yakalanmış; William, Hollanda kuvvetlerinin komutasını üstlenerek kabiliyetli olduğunu kanıtlamıştı. Böylece iktidarı sarsılan de Witt, 1672'de erkek kardeşi donanma subayı Cornelis'le beraber öfkeli bir kalabalık tarafından öldürüldü.

Wittelsbach 1180-1918 arasında Bavyera'ya hükmetmiş bir hanedan kuran Alman aile. 1214'te Ren-Pfalz, evlilik yoluyla Wittelsbach ailesinin topraklarına dahil edildi. Dük **II. Louis** (yak. 1283-1347) Kutsal Roma imparatoru seçildi ve Wittelsbach mirasını ailenin yaşı küçük olan kolu (Bavyera'yı aldı) ile büyük kolu (Ren-Pfalz ile Yukarı Pfalz'ın yanında elektörlük unvanı aldı) arasında bölüştürdü. *Reformasyon döneminde Bavyera kolu, Katolikliğe sadık kaldı. Öte yandan Pfalz kolu ise yeni Protestan inancı benimsedi ve *Otuz Yıl Savaşı sırasında elektörlük unvanı ile Yukarı Pfalz'ı Bavyera koluna bıraktı. *Vestfalya Antlaşması'yla (1648) Ren-Pfalz için yeni bir elektörlük yaratıldı. 1742-1745 arasında Bavyera Elektörü Karl Albrecht (1697-1745), Kutsal Roma imparatorluğu yaptı.

Wladyslaw, II. (yak. 1351-1434) Polonya kralı (1386-1434). 1377-1401 arasında Litvanya grandüküydü. Bu dönemde Jagiello ismiyle anılıyordu. Polonya hükümdarı Kraliçe Jadwiga'yla (1374-99) evlenerek Polonya tahtına çıktı. Böylece Litvanya ile Polonya'yı birleştirdi. Litvanya'yı Hıristiyanlığa geçirdi. Kurucusu olduğu Jagiellon Hanedanı, 1572'ye kadar iki ülkeyi de yönetti.

Wolfe, James (1727-59) Britanyalı general. Fransız Kanadası'nı ele geçirmek üzere gönderilen seferin komutanlarından olan Wolfe, 1758'de Cape Breton Adası'ndaki Louisbourg'un alınmasında çok önemli bir rol oynadı. Ertesi yıl Fransız tarafının başkenti Quebec'e düzenlenen saldırıya komuta etti. Abraham Ovaları'nda ordusunu zafere taşırken ölümcül bir şekilde yaralandı. Muharebe sonucunda Britanya'nın Kanada üzerindeki egemenliğinin önü açıldı.

Wollstonecraft, Mary (1759-97) İrlanda kökenli Britanyalı yazar ve feminist. Wollstonecraft; Thomas *Paine ve William *Godwin'in de üyesi olduğu "İngiliz Jakobenler" olarak bilinen radikal bir grupla ilişkiliydi. 1790'da Edmund Burke'nin *Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler* eserine yanıt olarak *A Vindication of the Rights of Man*[138] kitabını yayımladı. En çok bilinen eseri *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (1792) kitabıyla Jean-Jacques *Rousseau'nun erkeklerin üstünlüğüne ilişkin varsayımlarına karşı çıktı ve kadınlar için eğitim eşitliğini savundu. 1797'de Godwin'le evlendi ve kızı Mary'yi doğurduktan kısa bir süre sonra öldü. Mary, daha sonra şair Percy Bysshe Shelley'le evlendi.

138 İnsan Haklarının Gerekçelendirilmesi. (ÇN)

Wolsey, Thomas ("Kardinal Wolsey" olarak da bilinir) (yak. 1474-1530) İngiliz piskopos ve devlet adamı. VIII. Henry'nin gözdesi olan Wolsey, onun hükümdarlığının ilk dönemlerinde dış ve iç politikanın hâkimiydi. York başpiskoposluğu (1514-30), kardinallik (1515-30) ve şansölyelik (1515-29) görevlerinde bulundu. Esas olarak dış politikayla ilgilendi ve Kutsal Roma İmparatorluğu ile Fransa arasında güç dengesini koruyarak İngiltere'nin Avrupa meselelerindeki etkisini artırmaya çalıştı. Wolsey, Henry'nin Catherine'yle (Aragon) boşanması için papalıktan icazet almayı başaramayınca gözden düştü. Ardından vatan hainliği suçlamasıyla tutuklandı ve yargılanmak üzere Londra'ya giderken öldü.

Wood, Edward Frederick Lindley, I. Halifax Kontu (1881-1959) Britanyalı Muhafazakâr Parti üyesi siyasetçi. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesi verdiği dönemde 1925'ten 1931'e kadar Hindistan genel valisiydi (Lort Irwin olarak). Ülkenin *dominyon statüsünde kalmasından yana oldu ve *Tuz Yürüyüşü'nden sonra Mahatma *Gandhi'nin tutuklanması emrini verdi. *Chamberlain hükümetinin bir üyesi olan Wood, Almanya'yı ziyaret ederek Hitler'le görüştü. *Yatıştırma politikasını savunanlardan biriydi. 1938'de *Eden'in istifası üzerine dışişleri bakanlığı görevine geldi. Fiilen *Anschluss*'u ve *Münih Paktı'nın ardından *Çekoslovakya'nın parçalanmasını kabul etmiş oldu. Moskova'ya yapılan bir daveti reddederek Sovyetler Birliği'yle anlaşma şansını yitirdi. Böylece Hitler ve Stalin arasında *Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'nın imzalanmasının yolu açıldı. Wood, II. Dünya Savaşı'nda Britanya'nın ABD büyükelçiliğini yürüttü.

wool staple[139] İngiltere, Galler, İrlanda veya Kıta Avrupası'nda yün tüccarlarının faaliyet gösterdiği kentlere verilen isim. Bu kentler, İngiltere Kralı III. *Edward tarafından, İngiltere'nin başlıca ihracat kalemi olan yünün ticaretini denetlemek ve böylece gümrük vergisi gelirlerini güvenceye almak amacıyla oluşturuldu. Staple Fermanı'yla (1353) Britanya'da 15 *staple* kenti kuruldu. Ancak 1363'te Calais, bütün yün ihracatının geçmek zorunda olduğu *wool staple* oldu ve yün ticaretinin yüksek kâr getiren tekeli, *Merchant Staplers denilen tüccarlara verildi. 1617'de yün ihracatına yasak getirilene kadar Kıta Avrupası'ndaki *staple* varlığını sürdürdü.

workhouse[140] Geçim sıkıntısı çeken insanların barındığı ve (eğer gücü kuvveti yerindeyse) çalıştırıldığı kamu kurumlarına verilen isim. 1601 *Yoksulluk Yasasıyla her bir papazlık bölgesi kendi yetki alanına giren *workhouse*'den sorumlu hale getirildi. Ancak genellikle bu kurumları, serserileri terbiye etmek için kurulan ıslahevleriyle ayırt etmek çok zordu. 1723 Workhouse Yasası sonucunda *workhouse*'ye girmeyi reddeden çalışmaya müsait yoksullara yardım kesildi.

Works Project Administration[141] (veya **Works Progress Administration**) (WPA) ABD'de işsizlere yönelik bir federal yardım önlemi. Teşkilat, *New Deal (Yeni Düzen) döneminde, 1935 Acil Yardım Ödeneği Yasasıyla kuruldu. Teşkilatın öncüleri olan Harold Ickes ve Harry Hopkins'in amacı, eli ayağı tutan tahminen 3,5 milyon işsize sadaka değil iş vermekti. Böylece bu insanlar, aldıkları maaşları harcayacak ve ekonomiyi canlandıracaktı. WPA, bir seferde yaklaşık iki milyon kişiyi istihdam etti. 1941'e gelindiğinde sekiz milyon işçi (işgücünün yüzde 20'si) bayındırlık işlerinde çalışıyordu. Bu kapsamda yollar, köprüler, çocuk bahçeleri, uçak pistleri, okul binaları ve hastaneler yapıldı. Ayrıca okuryazar olmayan yetişkinlere yönelik bir kampanya düzenlendi. Öte yandan WPA, destekçilerinin de itiraf ettiği üzere, Demokrat Partili işçiler için faydalı bir iş kapısı olmuştu.

139 Türkçede bire bir anlamı "yün ambarı". (ÇN)

140 Türkçedeki en yakın karşılığı "düşkünler evi" olan bir kurum. (ÇN)

141 Bayındırlık Proje İdaresi. (ÇN)

Worms Diyeti (1521) Almanya'da Ren Nehri'nin kıyısındaki Worms kentinde *Luther ile V. *Karl arasında yapılan bir toplantı. Luther, Protestan davasını kararlıkla savundu. Diyet'in son gününde Luther'in öğretileri, **Worms Fermanı**'nda resmen mahkûm edildi.

Wounded Knee Muharebesi (1890) ABD ordusu ile Büyük Ovalar'dan gelen Siyu halkı arasında yapılan son büyük muharebe. Güney Dakota'da Kızılderililere ayrılan Pine Ridge bölgesindeki bir dere kenarında yapılan muharebede *Oturan Boğa'nın öldürülmesinin ardından 7 ABD Süvari Alayı, bir grup Siyu'yu kuşattı. Bu Siyular, Amerikan yerlilerine ait *Hayalet Dansı dininin takipçileriydi. Söz konusu din, 1888 civarında Payutlar arasında *Vovoka tarafından geliştirilmişti. Wovoka, Amerikan yerlisi bir Mesih'in geleceğini ve ülkeyi yeniden Amerikan yerlilerine vererek yaşayanları ölülerle tekrar birleştireceğini müjdeliyordu. 1890'da Güney Dakota'da çıkarılan bir Hayalet Dansı isyanı sonucunda ABD askerleri, yaklaşık 200 Teton Siyu'yu Wounded Knee'de katletti.
1973'te Amerikan Kızılderilileri Hareketi üyeleri, muharebe alanını işgal edince katliam yeniden gündeme geldi. Eylemcilerin etrafı federal kolluk kuvvetlerinden oluşan bir kuvvet tarafından çevrildi. İki Amerikan yerlisi ölürken bir polis memuru ağır yaralandı. Eylemciler, Amerikan yerlilerinin şikâyetlerine ilişkin müzakereler yürütülmesi karşılığında bölgeyi boşaltmayı kabul etti.

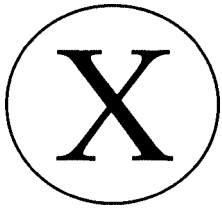
Wovoka (veya **Jack Wilson**) (yak. 1865-1932) Amerikan yerlisi (Payut) bir peygamber. 19. yüzyılda *Binyılcı bir hareket olan *Hayalet Dansı inancını başlatan Wovoka, kuşatılmış Amerikan yerlilerine günahlardan arınma ve baskılardan kurtuluş vaat ediyordu. 1888'de Wovoka, bir rüya gördüğünü iddia etti; bu rüyada "Büyük Ruh", ona eğer Amerikan yerlileri hayalet dansı ibadetinde birleşirlerse geçmişten beri yerlilere ait toprakları istila eden ve Ova halklarının geçimini sağladığı bizonları katleden beyaz istilacıların kaçışacaklarını temin etmişti. Wovoka'nın Mesih hareketi, Amerikan yerlilerine yardım etmeyi başaramadı. 1890'da Siyuların Hayalet Dansı'nı destekleyen Hunkpapa (Dakota) önderi *Oturan Boğa, tutuklanmaya karşı koyarken öldürüldü. Bu olayın hemen ardından törensel kıyafetlerine kurşun işlemeyeceğine inanan bir grup dansçı, *Wounded Knee Muharebesi'nde ABD askerlerince katledildi.

Wuchang Ayaklanması (10 Ekim 1911) Wuchang kentinde çıkan ve 1911 *Çin Devrimi'ni başlatan bir isyan. Kazara gerçekleşen bir patlama, cumhuriyet devrimcilerini planlanan tarihten önce bir ayaklanma başlatmaya zorladı. Buna rağmen, halihazırda isyancıların davasına katılmış olan askeri birlikler kenti ele geçirdi. Qing yönetimi ayaklanmaya hızlı bir şekilde yanıt veremeyince ayaklanmalar diğer eyaletlere de sıçradı. Sonuçta 1 Ocak 1912'de Geçici Cumhuriyeti Hükümeti oluşturuldu.

Wyatt İsyanı (Şubat 1554) I. *Mary'nin müstakbel İspanya Kralı II. *Felipe'yle evliliğine karşı çıkarılan bir ayaklanma. İsyanın önderi Kentli bir toprak sahibi olan Sir Thomas Wyatt'tı (1521-54). Evliliğin İngiltere'yi "İspanyol kalyonu tarafından çekilen bir sandala" dönüştüreceğine inanan Wyatt, 3000 Kentliyi peşine takarak Londra'ya yürüyüşe geçti. İsyanın nihai hedefleri belirsizdi. Mary'nin üvey kardeşi Prenses Elizabeth'in isyana karıştığından şüpheleniliyordu. Wyatt, Londralıların Mary'ye sadakatlerinin İspanya'ya duydukları nefretten daha güçlü olduğunu görünce teslim oldu ve beraberinde 100 kişiyle idam edildi.

Wyclif, John (veya **John Wycliffe**) (yak. 1330-84) İngiliz dini reformcu. Oxford'da öğretim görevliliği (1361-82) yapan ve üretken bir yazar olan Wyclif'in Ortaçağ ilahiyat anlayışına yönelik eleştirileri Reformasyon'un öncüsü olarak görülmek-

tedir. Wyclif; Kilise'nin servetini ve yetkilerini eleştirmiş, Kitab-ı Mukaddes'i tek öğreti kaynağı olarak kabul etmiş ve papalığın kutsal kitap dayanağını sorgulamıştır. Wyclif'in telkinleri, gezgin vaizler tarafından yayılmıştır. Kutsal metinlerin sıradan insanların erişimine açık olması gerektiğini düşünen Wycliff, Kitab-ı Mukaddes'in ilk kez İngilizceye çevrilmesini sağladı. İsa'nın kanı ve vücudunun şarap ve ekmeğe dönüştüğü öğretisine getirdiği eleştirilerden dolayı Oxford'daki işini bırakmaya zorlandı. Telkinlerinin Köylü İsyanı'na (1381) yol açtığı suçlaması da bunda etkili oldu. Wyclif'in destekçilerine Lollardlar deniyordu.

Xi Jinping (1953-) Çinli siyasetçi, devlet başkanı (2013-). Çin Komünist Partisi'nin üst düzey bir yetkilisinin oğlu olan Xi, Pekin'de büyüdü. Fakat babası *Kültür Devrimi sırasında tasfiye edilince Shaanxi'de ağır işçi olarak çalışmaya (1969-75) gönderildi. 1974'te burada Çin Komünist Partisi'ne katıldı. 1979'da Tsinghua Üniversitesi Kimya Mühendisliği bölümünden mezun oldu. Ardından Pekin, Hebei, Fujian, Zhejiang ve Şanhay'da Parti ve devlet kurumlarında çalıştı. 2007'de Çin Komünist Partisi Politbürosu Daimi Komitesi'nde görevlendirildi. 2012'de *Hu Jintao'dan Çin Komünist Partisi genel sekreterliğini devraldı. 2013'te Çin'in devlet başkanı oldu.

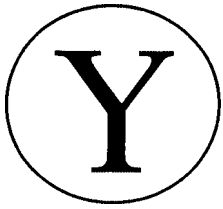
Xia (veya Hsia) (yak. MÖ 21. yüzyıl-yak. 16. yüzyıl) Geleneksel anlatıya göre Çin'e hükmeden ilk hanedan. Hanedanın örnek bir hükümdar olan Büyük Yu tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Söylenene göre Yu, sulama planlarıyla taşkınları dizginlemeye çalışmıştır. Şu ana kadar Xia hanedanının var olduğunu ispatlayan herhangi bir kanıt ortaya çıkmamış olsa da böyle bir kanıtın bulunması mümkün gözükmektedir. Zira Çin'in ikinci hanedanı *Shang'ın varlığı da 1920'lere kadar doğrulanamamıştı.

Xian Olayı (Aralık 1936) Çinli önder *Jiang Jieshi'nin (Çan Kay-şek) Xian'da rejimden hoşnutsuz Mançurya askerlerini ziyaret ettiği sırada kaçırılması olayı. Jiang, başını Zhang Xueliang'ın çektiği komplocular tarafından esir alındı. Zhang Xueliang, Jiang Jieshi'yi komünistlere karşı harekâttan vazgeçmeye ve 1931'de Mançurya'yı işgal etmiş olan Japonlara karşı ulusal savaşa önderlik etmeye zorladı. Jiang talepleri reddedince *Zhou Enlai'nin başında bulunduğu komünistler de müzakerelere dahil oldu. Japonlara karşı daha aktif rol üstleneceğine ve komünistlere yerel özerklik tanınmasına izin vereceğine dair vaatlerde bulunan Jiang, nihayetinde serbest bırakıldı. Her ne kadar Zhang Xueliang, Jiang tarafından hapse atılsa da olay, komünistler ile *Guomin Dang arasında Japonlara karşı sınırlı bir işbirliğinin önünü açtı.

Xiongnu *Bkz.* ŞİONGNU.

Xuanzong *Bkz.* MINGHUANG.

XYZ Skandalı ABD-Fransa diplomatik ilişkilerinde yaşanan bir olay. 1778'de yapılan antlaşmada üstlendiği sorumluluklara karşın ABD'nin Fransız Devrim Savaşları'nda Fransa'ya yardım etmeye yanaşmaması dolayısıyla iki ülke arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Bu anlaşmazlığı çözmek üzere üç Amerikalıdan oluşan bir misyon Fransa'ya gönderildi. *Talleyrand, heyetle görüşmeyi ve arkadaşı Madame de Villette aracılığıyla dolaylı olarak iletilen kredi ve rüşvet önerilerini reddetti. Müzakereler, Madame de Villette üzerinden X (Jean Conrad Hottinguer), Y (Bay Bellamy isminde Hamburg'da bulunan bir ABD'li banker) ve Z'yle (Lucien Hauteval) yürütüldü. Amerikalıların Talleyrand'a 250 bin dolar ödemesi yönünde yapılan öneri, ABD'de büyük tepkiye yol açtı. Buna karşın Başkan Adams, savaş çağrılarını yok saydı ve Mortefontaine Kongresi'nde (30 Eylül 1800) Fransızlarla anlaşmaya vardı.

Yahudi halkı Eski Ahit'te geçen Eski İsraillilerden geldiğini iddia eden veya *Yahudilik inancına sahip kimselerin mensup olduğu bir halk. Babillerin İsrail topraklarını fethetmesinin ardından yaşanan Sürgün (MÖ 597-538) sırasında Yahudilerin dini, kurban sunulan bir tapınak inancından karmaşık bir günlük yaşam kuralları bütününe dönüştü. Bu da Yahudi topluluk kimliğinin temelini attı. MÖ 167'deki *Makabilerin isyanı, Yahudilerin bu kimliği koruma kararlılığının bir göstergesiydi. Aynı kararlılık, MS 70'te Romalıların Tapınak'ı ve MS 135'te de *Kudüs'ü yıkmasından sonra da varlığını sürdürdü.

Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanına dağılan Yahudi halkı (*bkz.* DİYASPORA), devletin Hıristiyan hükümdarları tarafından da büyük ayrımcılığa uğradı ve çoğunlukla *Arap Fetihleri'ni memnuniyetle karşıladı. Zira bu fetihler daha hoşgörülü bir yönetimin yolunu açmıştı. Hıristiyan dünyasında Yahudiler, Hıristiyanların günah olarak gördüğü tefecilik yapmakta serbest bırakıldı ve gettolara sürüldü. Sağladıkları fayda dolayısıyla hoşgörüyle karşılansalar da dönem dönem zulümlere uğradılar. İspanya ve Portekiz'e giden Yahudilere Sefarad (İbranice Kitab-ı Mukaddes'te günümüzde İspanya'da kalan bir bölgeye verilen isim) denmektedir. Sefaradların çoğu Arap devlet yönetiminde üst kademelere yükseldi. 1492'de İspanya'dan kovulan Sefaradlar; Kuzey Afrika, Levant, Osmanlı İmparatorluğu, Hollanda ve İtalya'ya sığındı. Sefarad Yahudileri, İspanyolcanın bir lehçesi olan Ladino konuşmaktaydı. Ortaçağ'ın başlarında Fransa ve Almanya'ya giden Yahudilere Aşkenaz (Kutsal kitapta geçen Frigya'daki Askanyalılardan, günümüzde Almanya'da kalan topraklarda yaşadıkları düşünülmüştür) ismi verildi. Aşkenazlar, Almancanın değişik bir biçimi olan Yidiş dilini konuşmakta olup Kuzeybatı ve Doğu Avrupa'da yerleşikti.

Dünya çapında 14 milyon Yahudi olduğu tahmin edilmektedir. Bunların yüzde 40'ı ABD ve İsrail'de; ciddi bir kısmı da Arjantin, Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, Rusya ve Birleşik Krallık'ta yaşamaktadır.

Yakın tarihlerine bakıldığında esas olarak kent sakini olan Yahudilerin çoğu, antisemitizm kaynaklı kitlesel göçlerde bulundu. Antisemitizmin en şiddetli biçimde kendini gösterdiği olay, II. Dünya Savaşı'nda yaşanan *Holokost'tu. Holokost sırasında yaklaşık 6 milyon Yahudi, Almanlar tarafından öldürüldü. Daha yakın zamanda, Sovyet göç yasalarının gevşetilmesinin ardından çok sayıda Sovyet Yahudisi, İsrail'e göç etti. Ancak pek çok toplumda Yahudiler, eskisinden daha da asimile olmuş durumdadır. Öte yandan dinini reddeden çok sayıda Yahudi olmasına karşın Yahudi etnik kimliği korunmaktadır. Yahudiler, dünyanın siyasi, kültürel ve ekonomik meselelerinde sayılarına oranla çok daha büyük bir önem taşımaktadır.

Yahudi İsyanı Roma egemenliğine karşı *Zelotların önderlik ettiği ciddi bir milliyetçi ayaklanma (MS 66-70). İsyana karşılık olarak *Vespasianus, 60 bin askerle Filistin'i işgal etmiş ve 68'e gelindiğinde isyancılar Kudüs bölgesine sıkıştırılmıştı. 68-69 içsavaşlarında Vespasianus'un tahttan indirilmesinden sonra oğlu Titus, Kudüs'ü kuşattı. Şehir, mahalle mahalle Roma'nın eline geçti. Tapınak yıkıldı. Esirler Roma'ya götürülerek *Kolezyum'un inşaatında köle

olarak çalıştırıldı. Son ayaklanmacılar 73'e kadar *Masada'da direnişi sürdürdü. 132-135'te *Bar Kohba, bir isyan daha başlattı. Sonucunda Beytar yağmalandı ve Kohba öldürüldü.

Yahudilik Yahudi halkının dini. Yahudilikte tek tanrıya inanılmaktadır. Temelinde Musa'nın ve hahamların öğretileri yatmaktadır. Yahudiler çok tanrıcılığı reddederek Yaratıcı olan tek bir tanrıya tapmaya başlamıştır. Tanrı'nın iradesi de Kitab-ı Mukaddes'in ilk beş kitabını (Pentateuk olarak da bilinir) oluşturan ve On Emir'i içeren Tevrat'ta vücut bulmaktadır. Hıristiyanlık ve İslam'a da miras kalan bu tektanrıcı anlayış, Yahudiliğin tam merkezindedir. Yahudiler, Tanrı'nın İbrahim'le yaptığı ahit dolayısıyla Tanrı'yla özel bir ilişki kurduklarına (Seçilmiş Halk olduklarına) inanmaktadır. Ayrıca seçilmiş bir kimsenin (Mesih), bütün İsrail halklarını vaat edilmiş topraklarda bir araya getirmek ve dünyada sonsuz barışı sağlamak üzere Tanrı tarafından gönderileceğini düşünmektedirler. Hıristiyanlar, İsa'nın sözü edilen Mesih olduğuna inanmakta olup Yahudiler bunu reddetmektedir.

Ortodoks Yahudilik, Tevrat'ın (Musa'nın beş kitabı) Yahudilerin ihtiyaç duyduğu bütün vahiyleri içerdiğini söylemektedir. Ortodoks Yahudiler dini faaliyetlere sıkı bir şekilde katılım sağlar. Ortodoks Yahudilikte Tevrat'ın yorumlanması gerektiğinde Talmud'a başvurulur. Sinagog ibadetinde kadın erkek ayrımı gözetilir. İsrail'de bulunan tek hahamlık Ortodoks Yahudiliği benimsemektedir; dolayısıyla ülkede resmi anlamda dinin kontrolü tamamen Ortodoks Yahudilerin elindedir. Öte yandan Ortodoks Yahudilerin çoğu *Siyonizm'i desteklemesine karşın hareketin din dışı köklerinden ve İsrail'in tam bir din devleti olmamasından rahatsızlık duymaktadır. Örneğin Ortodoks Yahudi olan bir kimse, birini ancak annesi Yahudi olduğu takdirde veya zahmetli bir din değiştirme sürecinden sonra Yahudi olarak tanır. Fakat, İsrail'e göçü düzenleyen Geri Dönüş Yasası, Yahudi büyükannesi olan herkesi olası İsrail vatandaşı olarak kabul eder.

Liberal Yahudilik, 1780 civarında Almanya'da, değişen bir toplumda Tevrat'ın anlamını ve pratik uygulamalarını yeniden tanımlama ihtiyacına cevap olarak gelişti. Liberaller, Tevrat'taki vahiyleri durağan değil değişen; Tanrı'nın yasalarından ziyade öğretilerini açıklayan metinler olarak görüyordu. Bu da dini yasa ve uygulamaların evrilmesine imkân tanıyordu. Sonuç olarak hem yeme alışkanlıklarında hem de âdetlerde büyük değişiklikler ortaya çıktı. Avrupa'da Liberal Yahudi hareket, İlerici Yahudilik olarak da bilinir. Bire bir olmasa da ABD'deki karşılığı Reformcu Yahudiliktir.

Reformcu Yahudilik, Almanya'da Zachariah Frankel (1801-75) tarafından Liberal Yahudilikte gözlemlediği belirsizliğe tepki olarak kurulmuştur. Frankel, bazı Yahudi yasa ve geleneklerinin uygulamasına devam etmekle beraber, Tevrat'ın ilahi niteliğini bütünüyle sorgulamıştır. Birleşik Krallık'ta Reformcu Yahudiler, Liberal veya İlerici hareketin "sağı" olarak görülebilir. 19. yüzyılda Alman göçmenler tarafından ülkeye getirilen Reformcu Yahudilik, ABD'de ise kavram olarak Liberal geleneğin tamamı için kullanılmaktadır.

Hasidizm (İbranice, "dindar" anlamında) ilk defa 12. yüzyılda Almanya'da ortaya çıkan mistik bir harekettir. Çağdaş Hasidizm ise 18. yüzyıl Polonyası'nda gelişmiştir. Buradaki Önderleri Baal Şem Tov (1700-60) inanç ve dindarlığa dönüşü öğütlemiştir. Hasidizm, Tanrı'yı günlük hayatın her alanında neşeli bir şekilde hissetmenin yolu olarak devamlı dua ve dans etmeyi, şarkı söylemeyi savunmuştur. Doğu Avrupa'nın baskı altındaki Yahudi topluluklarında hızlıca büyüdükten sonra hareket, çağdaşlaşmayla birlikte gücünü kaybetmiştir. Günümüzde en büyük Hasidik Yahudi grupları ABD ve İsrail'de bulunmaktadır. Hasidik grupların *zaddik* (aziz) denilen önderleri,

dini yasalar konusunda en tepede yer almakta ve Ortodoks Yahudiliği kararlı bir şekilde savunmaktadır. Hasidikleri, 17-18. yüzyılda Polonya'da giyilen kıyafetlerden kalma siyah elbiseleri ve kıvırcık zülüflerinden ayırt etmek mümkündür. Ayrıca Hasidikler, Ortodoks Yahudiliğin sakal kesme yasağına da uymaktadır. Bu uygulamanın kökeninde imansızlardan farklı görünme isteği yattığı düşünülmektedir.

Yalnızlık politikası (İngilizcesi **isolationism**) İttifaklara katılmamayı veya diğer ülkelerin işlerine dahil olmamayı savunan bir ABD dış politika yaklaşımı. Özünde George Washington'un 1793'te tarafsızlık ilân etmesi yatmaktadır. 1823'te *Monroe Doktrini'yle iyice pekişmiştir. Yalnızlık politikası, Woodrow Wilson'un ABD'yi *Milletler Cemiyeti'ne sokma girişimlerini (1919 ve 1920) engelledi. Ayrıca Franklin D. Roosevelt'i II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında Britanya, Fransa ve Çin'i desteklemekten alıkoydu. 1935-1937 arasında çıkarılan Tarafsızlık Yasaları, bu konuda Roosevelt'in elini kolunu bağlamıştı. Günümüzde yalnızlık politikasını savunanlar, denizaşırı üslerden siyasi ve askeri anlamda çekilmekle beraber gelişmiş ve çağdaş bir askeri sistemle korunan bir "Amerika kalesi" inşa edilmesinden yanadır.

Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945) Müttefik devletlerin liderleri *Stalin, *Churchill ve Franklin D. *Roosevelt arasında Sovyetler Birliği'nin Yalta kentinde gerçekleştirilen bir toplantı. Üç lider, II. Dünya Savaşı'nın son aşamalarının yanı sıra savaştan sonra Almanya'nın bölünmesine dair tartışmalar yürüttü. Stalin, Ukrayna ve Dış Moğolistan'ın iki ay sonra San Francisco'daki toplantıyla kurulacak Birleşmiş Milletler'e tam üye olarak kabul edilmesi konusunda uzlaşılmasını sağladı. Ayrıca Stalin, Almanya'nın koşulsuz şartsız teslim olmasının ardından Sovyetler Birliği'nin Japonya'ya karşı savaşa gireceğinin gizli taahhüdünü verdi. Karşılığında Stalin'e Kurile Adaları ve Kore'de bir işgal bölgesi vaat edildi. Müttefik devlet başkanlarının buluşmasını, beş ay sonra *Potsdam Konferansı izledi.

Yamagata Aritomo (1838-1922) Japon asker ve devlet adamı. Bir samuray ailesinin mensubu olan Yamagata, başlarda Japonya'nın Batılılaşmasına karşı olsa da Batı'nın askeri üstünlüğünü gördükten sonra yeni kurulan Meiji devletinin modernleşmesini güçlü bir şekilde savundu. Arka arkaya üst düzey makamlarda görev yaptıktan sonra modern Japon ordusunun bir numaralı mimarı oldu. İmparatora sarsılmaz bağlılık ilkesiyle örgütlenen ve zorunlu askerlik sistemine dayalı büyük bir ordu yarattı. Parlamenter sistemin ilk başbakanı (1889-91) olarak görev yaptı. İkinci bir dönem (1898-1900) daha başbakanlık yaptı. Yamagata, ayrıca *Rus-Japon Savaşı'nda genelkurmay başkanlığında bulundu ve I. Dünya Savaşı'na giden yıllarda, çoğunlukla perde arkasından, büyük etki ve güce sahip oldu.

Yamaşita Tomoyuki (**"Malaya Kaplanı"** olarak da bilinir) (1888-1946) Japon general. II. Dünya Savaşı'nda emrindeki kuvvetlerle Malaya (1941-42), *Singapur (1942) ve Birmanya'yı ele geçirerek bir dizi hızlı başarı kazandı. 1944'te *Filipinler Seferi'nin başına geçti. 1945'te *MacArthur komutasındaki Müttefik kuvvetlere teslim oldu ve askerlerinin vahşice eylemlerinden dolayı askeri mahkemede yargılanarak asıldı.

Yamato Bütün Japon imparatorlarının soyunun dayandığı aşiret. Güneş tanrıçasını atası kabul eden Yamato aşiretinin ana tapınağı İse'dedir. Yamato, zaman içinde rakip aşiretlere hükmetmiş ve MS 5. yüzyıla gelindiğinde Japonya'nın büyük bir kısmını kendisine tabi kılmıştı. Aşiret, ilk kez Kore'nin güneyi üzerinden haberdar olduğu Çin kültüründen etkilendi. 7. yüzyılda *Budizm ve Çin dili ve edebiyatı üzerine çalışmalarla tanıştı. Prens Şotuku, Çin'deki *Sui hanedanını örnek olan idari sistemler

geliştirdi. Daha sonra Yamato reisi, imparator unvanı aldı ve önce Nara'da ardından Kyoto'da Çin'in *Tang dönemi tasarımları temelinde başkentler inşa etti. 9. yüzyılda artık imparatorluk sarayı Fujivara ailesinin hâkimiyetindeydi. Şogunlar döneminde ise imparatorluk ailesinin pek gücü kalmamıştı.

Yangshao *Bkz.* NEOLİTİK.

Yararcılık (veya **Faydacılık**) Jeremy Bentham tarafından ortaya atılan ve John Stuart Mill tarafından geliştirilen bir etik öğretisi. Bentham, *Ahlak ve Yasama İlkeleri* (1789) eserinde ahlakın amacını "en fazla insanın en çok mutluluğu" olarak tanımlamış ve bir eylemin ancak bu amacı benimsediği takdirde doğru olduğunu öne sürmüştür. Hem Muhafazakâr Parti hem de Liberal Parti dönemlerinde bir baskı grubu olarak hareket eden Yararcılar, sıklıkla kamuoyuna yön vermiştir. Mill'in *Faydacılık* (1863) başlıklı denemesi, öğretiye açıklık getirmiştir.
Felsefi bir önerme olarak Yararcılık, bir insanın mutluluğunu başka bir insanın mutluluğuyla nicel anlamda karşılaştırmanın zorluğuyla karşı karşıyadır. Yine de Yararcılık, hâlâ kendisine taraftar bulmayı sürdürerek kalıcı bir öğreti olduğunu göstermiştir.

Yarımada Savaşı (1807-14) *Napolyon Savaşları kapsamında İspanya ve Portekiz'de yapılan bir savaş. Savaşın sebebi, 1807'de *Napoleon'un Portekiz'i *Kıta Ablukası'na katılmaya zorlamak amacıyla istila etmesiydi. 1808'de çatışmalar, İspanya'ya da sıçradı. İspanya kralı tahttan çekilmeye zorlanarak yerine Napoleon'un erkek kardeşi Joseph Bonaparte oturtuldu. Haziran'da İspanyollar ayaklandı ve Fransızları Baylen'de teslim olmak durumunda bıraktı. Bunun üzerine Joseph, Madrid'den kaçtı. *Wellesley (müstakbel Wellington dükü) Ağustos'ta Portekiz'e çıktıktan sonra Vimeiro'da bir Fransız kuvvetini bozguna uğratarak Fransızları Portekiz'den attı. Kasım'da Napoleon, bizzat İspanya'ya gelerek başta Burgos Muharebesi olmak üzere bir dizi muharebe kazandı ve Joseph'i yeniden tahta geçirdi. Britanya'nın Fransızları İspanya'dan çıkarma umutları, Ocak 1809'da *Moore'nin Corunna'ya çekilmesiyle suya düştü. Talavera'daki zaferine rağmen Wellesley de Lizbon'a ricat etti. Wellesley, burada Torres Vedras merkezli güçlü bir savunma hattı kurdu. 1810'da Napoleon, Soult'u takviye etmek amacıyla Massena'yı gönderdi ve Britanyalıları denize kadar sürdü. Massena, Torres Vedras'ı kuşatmaya çalışsa da dört ayın sonunda açlık ve moralsizlikle boğuşan ordusu geri çekilmek zorunda bırakıldı. Massena'nın komuta yetkilerini kıskanan Soult, yardıma koşmakta acele etmedi; fakat Badajoz'u ele geçirmeyi başardı. Öte yandan Wellesley, Massena'nın peşine düşerek Almeida'da onu mağlup ettikten sonra İspanya'yı istiladan kaçındı ve yönünü Soult'a çevirdi. 1812'de Badajoz'u tekrar alan ve Massena'nın yedeği Marmont'u Salamanca'da yenen Wellesley, Madrid'e girdi. Ertesi yıl belirleyici Vitoria Muharebesi'nde Joseph'i hezimete uğrattı. Son olarak 1814'te de Orthez ve Toulouse'de Soult'u yenerek Fransızları İspanya'dan attı.

Yarovam, I. (ö. yak. MÖ 901) *İsrail kuzey krallığının ilk kralı (yak. MÖ 922-yak. 901). Süleyman'ın ölümünden sonra halefi Rehavam, İsrail'in kuzey kesimlerinden destek almayı başaramadı. Bu bölgeler Yarovam'ın önderliğinde krallıktan ayrıldı. Daha sonra Yarovam, krallığını genişletip güçlendirdi ve Suriyeliler ile Asurluların zayıflıklarından faydalandı. Krallığı refaha ulaştıran Yarovam, Amos Peygamber tarafından baskıcı ve adaletsiz yönetimi nedeniyle hedef alındı. Ayrıca Kudüs'teki Tapınak'a rakip olarak Dan ve Beytel'deki ibadethaneleri desteklemekten dolayı eleştirildi.

Yatıştırma politikası (İngilizcesi appeasement) İngiltere Başbakanı Neville *Chamberlain ve Fransız mevkidaşı Édouard Daladier'in, *Mihver Devletleri'nin taleple-

rini (1936-39) karşılama çabalarına verilen isim. İki başbakanın bu politikası; Hitler'in Renanya'yı işgaline, Avusturya'yı ilhak etmesine ve Çekoslovakya'nın Südet bölgesini 1938 *Münih Paktı sonrasında ele geçirmesine fırsat verdi. Hitler, Münih'te verilen güvencelerin tam aksi biçimde Mart 1939'da Çekoslovakya'nın geri kalanını da işgal edince yatıştırma politikası sona erdi. Onun yerine "teminatlar" politikası izlenmeye başlandı. Britanya ve Fransa, Almanya veya İtalya tarafından saldırıya uğradıkları takdirde Romanya, Yunanistan ve Polonya'ya onları koruma sözü verdi. Beş ay sonra Polonya'nın Almanlar tarafından işgali II. Dünya Savaşı'nın fitilini ateşledi.

Yavuz Sultan Selim *Bkz.* I. SELİM.

yazı Konuşma dilinin yerini alan veya onu kayda geçiren çizili işaretler sistemine verilen isim. Dünyada birbirinden bağımsız çok çeşitli yazı sistemleri geliştirilmiştir. Yazı, hemen hemen uygarlıklarla aynı anda ortaya çıktı. Zira basit toplumlarda konuşma ve hafıza yeterliydi; yazıya ihtiyaç yoktu. Öte yandan yazı, uygar devletlerin idari yapılarında vazgeçilmez bir unsurdu. *İnkaların *kipu* denilen çeşitli şekillerde düğümlenmiş ip demetleri, bilgileri kaydetmenin basit bir biçimiydi. *Kipu* sistemi, muhasebe konusunda faydalı olsa da oyma, boyama, kazıma, mühürleme, elle yazma veya basma gibi diğer yazı sistemlerindeki esneklikten yoksundu.

İnsanların MÖ 6000'de halihazırda yazı yazma girişiminde bulunmuş olduğu düşünülmektedir. Yazı, zaman içinde Mısır, Mezopotamya, Çin ve Güney Amerika gibi yerlerde bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. İlk yazı biçimleri, nesneleri tanımlamak için basit resimli işaretler kullanıyordu. *Sümerler, MÖ 3400 civarında resimli bir yazı sistemi geliştirdi. Sümerler ve Mısırlar, ayrıca hece ve kelimeler gibi konuşma seslerini temsil eden simgelere de başvurdu.

Bir dilin bütün ünlü ve ünsüz harflerini temsil eden simgelerden meydana gelmiş ilk tam alfabe Eski Yunanlar tarafından tasarlandı. Bu alfabenin kaynağı, daha önce oluşturulmuş ses temelli kısmi alfabelerdi (örneğin *Fenikelilerinki). Çin yazısı, kelimeleri veya kavramları ifade etmek için sesler yerine bir simgeler sistemi kullanmakta olup bu simgelerin telaffuzla doğrudan bağlantısı yoktur.

Yazı tarihi, kâğıt ve matbaanın icadı gibi teknolojik gelişmelerden ve örgün eğitimin yayılmasıyla artan okuryazarlıktan etkilenmiştir.

Yedi Hafta Savaşı *Bkz.* AVUSTURYA-PRUSYA SAVAŞI.

Yedi Yıl Savaşı (1756-63) Prusya, Britanya ve Hannover'in Avusturya, Fransa, Rusya, İsveç ve İspanya'ya karşı savaştığı geniş çaplı bir çatışma. Savaş, *Aix-la-Chapelle Antlaşması'nda çözümsüz bırakılan anlaşmazlıkların devamıydı. Kısmen Britanya ile Fransa arasındaki sömürge rekabeti ve Avusturya ile Prusya arasındaki Almanya'da üstünlük kurma yarışı da etkili oldu. Çarpışmalar, zaten Kuzey Amerika'da Braddock Seferi'yle devam etmişti. Fakat taraflar, eski müttefiklerinden memnun değildi. 1756'da Prusya hükümdarı II. *Friedrich, Britanya'yla Westminster Antlaşması'nı imzaladı. Bu da Avusturya hükümdarı *Maria Theresia ve onun şansölyesi Kont von Kaunitz'in, 1756 ve 1757'de yapılan Versay antlaşmalarıyla Fransa'yla ittifak kurmasını ("diplomatik devrim" olarak da bilinir) mümkün kıldı. Maria Theresia, ayrıca Rusya hükümdarı Elizabeta'yla da müttefik oldu. Başlarda avantaj, Avusturya ve Fransa'daydı. Ancak Temmuz 1757'de Büyük *Pitt, İngiltere'de iktidara gelerek savaşı büyük bir beceri ve arzuyla yönetmeye başladı. II. Friedrich, Kasım'da Fransızlara karşı Rossbach'ta büyük bir zafer kazandı ve Aralık'ta Leuthen'de Avusturyalıları mağlup etti. Zor duruma düşmesine karşın 1758'de Zorndorf'ta Rusları yendi. Bu muharebede Braunschweig Dükü Ferdinand da Friedrich'in ordusunun batı kanadını bir İngiliz-Hannover ordusuyla korudu. 1759'da

*Wolfe, Quebec'i ele geçirmiş; Ferdinand, *Minden'de Fransız ordusunu yenilgiye uğratmış; *Hawke de *Quiberon Körfezi'nde Fransız filosunu yok etmiştir. Hindistan'da *Clive, Plassey Muharebesi'nde Bengal bölgesinin hâkimiyetini elde etti. 1760'ta Montreal alındı. Amiral *Boscawen, Fransız Batı Hint Adaları'na başarılı saldırılar gerçekleştirdi. 1761'de İspanya savaşa girdi ve Pitt istifa etti. Rusya hükümdarı Elizabeta'nın ölümü, Friedrich'in üzerindeki baskıyı azalttı; zira tahta çıkan III. Pyotr eski politikaları tersine çevirmişti. Artık barış için her şey hazırdı. 1763'te *Paris Antlaşması imzalandı. Toplam olarak İngiltere ve Rusya kârlı çıkan taraflardı.

Yedi Yıl Savaşı (Kuzey) (1563-70) Danimarka ve İsveç'in Baltık'taki yayılmacı emellerinin çelişmesi dolayısıyla yaşanan sert bir çatışma. Savaş, aynı zamanda Livonya'da devam eden savaşla da iç içe ilerledi. Danimarka hükümdarı II. Frederik'in ordusunun karada ustalıkla elde ettiği başarılara karşın İsveçliler denizde kazandıkları bir dizi zaferle bunu telafi etti. 1568'de İsveç'in akıl sağlığı yerinde olmayan hükümdarı XIV. Erik, soyluların kurduğu bir ittifakla tahttan indirildi ve yerine III. Johan getirildi. Yeni kral, tahta çıkar çıkmaz, en az İsveçliler kadar bitap düşmüş Danlardan barış talebinde bulundu. Stettin Antlaşması'yla (1570) Danimarka, Baltık'a açılan kapısını korurken İsveç de Estonya'yı elinde tuttu. Baltık bölgesinin tamamı üzerinde egemenlik kurma yarışı, 1700-1721 *Kuzey Savaşı'na kadar çözülemedi.

Yehuda HaNasi (Prens Yehuda) (135-yak. 220) Yahudiye patriği. Yahudi din hukukunun ilk kapsamlı açıklaması olan *Mişna* eseriyle bilinir. Roma imparatorlarının gözüne girdi ve *diyasporadaki Yahudilerle yakın ilişkiler kurdu. İbranicenin itibarını yükseltmek için çalışmalar yaptı.

Yehuda Makabi (ö. yak. MÖ 161) Yahudi önder. Yaklaşık 167'den itibaren Yahudiye'de Selevkos Kralı IV. Antiohos Epifanes'e karşı bir Yahudi isyanına önderlik etti. Kudüs'ü geri almayı başardı. Tapınak'ı yeniden kullanıma açtı ve Yahudiliği Helenleşme tehlikesinden korudu. Ayrıca Yehuda Makabi, Apokrif'te Makabilerin kahramanı olarak yer alır.

Yeltsin, Boris (Nikolayeviç) (1931-2007) Rus devlet adamı, Rusya Federasyonu devlet başkanı (1991-99). Önceleri Mihail Gorbaçov'un reform programına destek olan Yeltsin, kısa bir süre sonra programa yönelik radikal muhalefetin başına geçti. 1990'da Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin devlet başkanlığına seçildi. Çok geçmeden destekçileriyle birlikte Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nden istifa etti. 1991'deki darbe girişimi sırasında Gorbaçov'un arkasında durdu. Ardından itibarı yükselişe geçti. Aynı yılın sonunda SSCB dağılınca bağımsız Rusya Federasyonu'nun devlet başkanı oldu. 1993'te bir darbe girişimi daha atlattı. Çeçenistan'daki çatışmayı idare etme biçimine yönelik eleştiriler, 1995'te geçirdiği kalp krizi ve arkasından geçirdiği bypass ameliyatına rağmen 1996 devlet başkanlığı seçimlerinde bir kez daha seçilmeyi başardı. Sağlığıyla ilgili endişeler seçimden sonra da devam etti. 1998-1999 yıllarında dört kez hükümetin tamamını kovmasına karşın kendisini görevden almaya yönelik bir girişim başarısız oldu. 1999'un sonunda beklenmedik bir şekilde istifa etti.

Yemen Cumhuriyeti

Başkent:	Sana
Yüz ölçümü:	527.968 km²
Nüfus:	25.408.288 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Yemen riyali = 100 fils
Dini yapısı:	%64,4 Sünni; %34,7 Şii
Etnik yapısı:	%92,8 Arap; azınlık grupları

Yemen Cumhuriyeti

Diller:	Arapça (resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Arap Birliği, Bağlantısızlar Hareketi

Arap Yarımadası'nın güneyinde yer alan bir ülke. Kuzeyde Suudi Arabistan ve Umman'la sınırı bulunmaktadır.

Fiziki Batıdaki Kızıldeniz kıyılarının arkasından yüksek dağlar uzanır. Daha alçakta kalan doğu bölümlerinin Aden Körfezi'ne kıyısı vardır. Çoğunluğu sıcak çöl olan bu kesimler pamuk yetiştirmeye müsaittir.

Ekonomi Azalmakta olan petrolün üretim ve ihracatı GSYİH'nin dörtte birini oluşturmaktadır. Diğer ihracat kalemleri kahve, kurutulmuş ve tuzlanmış balık ve sıvılaştırılmış doğalgazdır. Kısıtlı olsa da sanayi faaliyetleri arasında tekstil, deri ürünleri, gıda işleme ve el zanaatı bulunur. İşgücünün büyük bölümü tarım veya hayvan yetiştiriciliğinde istihdam olmaktadır. Kahvenin yanı sıra tahıllar, meyve, sebze, baklagiller, gat ve pamuk başlıca ekim ürünleridir.

Tarih Yaklaşık MÖ 950'den 115'e kadar Yemen, Saba (Kitab-ı Mukaddes'te geçen Şeba kraliçesinin krallığının bulunduğu yer) adı verilen gelişmiş bir bölgeydi. Yaz yağmurlarından dolayı Roma, ülkeye *Arabia Felix* ("Mutlu Arabistan") ismini verdi. Fakat MS 6. yüzyıl civarında sulama sisteminin çöküşüyle bölge de gerilemeye başladı. 7. yüzyılda *İslam'a geçen Yemen, halifeliğin hâkimiyetine girdi. 1517-1918 arasında ülkenin büyük bölümü Osmanlı egemenliğindeydi. Buna karşın Britanya, 1839'da Aden'de sömürge kurmuştu. 1918'de Britanya'nın da desteğiyle Aden haricindeki topraklarda İmam Yahya önderliğinde bir krallık ilân edildi. Yeni kurulan krallığın hem Aden hem de Suudi Arabistan'la sınırları uzun yıllar tartışmalara yol açtı. 1948'de Yahya suikasta uğrayınca yerine geçen oğlu Ahmed, 1962'ye kadar ülkeyi yönetti. Onun da ölümü üzerine General Abdullah Sallal'ın başını çektiği ordu, Yemen Arap Cumhuriyeti'ni (Kuzey Yemen) ilân etti. Bu yeni devletin arkasında Mısır ve Suriye vardı. Suudi Arabistan da Ahmed'in oğlu İmam Muhammed Bedir'e sadık kalan kabileleri destekliyordu. İçsavaş 1967'ye kadar devam etti ve bu tarihte Abdünnasır, Altı Gün Savaşı'ndaki yenilginin ardından Mısır ordusunu ülkeden çekti. Sonrasında Sallal istifa etti ve daha ılımlı bir hükümet oluşturuldu. Nisan 1970'te ülke çapında barış sağlandı. Ancak 1979'da komşu Yemen Halk Cumhuriyeti'yle (1967'de Britanya egemenliği sona erince Aden ve komşu emirliklerden oluşturulan Güney Yemen devleti) bir ay sürecek bir savaş patlak verdi. Savaş sonrasında Kuzey ve Güney Yemen'i birleştirmeye yönelik gerçekleşen aralıklı görüşmeler sonucunda Aralık 1989'da bir anayasa taslağı üzerinde uzlaşıldı. Mayıs 1990'da birleşik devlet ilân edildi. Devletin siyasi başkenti Sana, ticari başkenti Aden'di. Beş üyeli Konsey'in başında Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih vardı. Yeni cumhuriyet, BM tarafından olumlu karşılandı ve bir anda kendisini Körfez Krizi sırasında Güvenlik Konseyi'nin üyesi olarak buldu. Yemen'in *Körfez Savaşı'na neden olan ABD'nin başını çektiği müdahaleye karşı çıkma kararı, halktan büyük destek gördü. Fakat bu kararın sonucunda Körfez Devletleri, Avrupa ve ABD'den Yemen'e yönelik ekonomik misillemeler geldi. Diğer yandan 800 bin civarında Yemenli göçmen işçi Suudi Arabistan'dan çıkarıldı. Suudi Arabistan, ayrıca rejim karşıtı İslami köktencilere "büyük mali destek" verdi. Sözü edilen gruplar, iç kesimlerdeki muhafazakâr kabilelerden de ciddi destek görüyordu. Başta petrol gelirlerinin dağılımı üzerine olmak üzere yaşanan siyasi gerilimler, Güney Yemenli önderlerin ayrıldıklarını ilân etmesi ve 1994'te üç ay süren bir içsavaşın yaşanmasıyla zirveye çıktı. Kuzey Yemen'den gelen kuvvetler, Aden'i ele geçirince savaş sona erdi. Ardından bir barış anlaşması yapıldı ve anayasadaki değişiklikler neticesinde iktidardaki

Konsey, yerini doğrudan seçilen bir devlet başkanına bıraktı. 1997'de çok partili milletvekili seçimleri, 1999'da Salih'in zaferle çıktığı devlet başkanlığı seçimleri yapıldı. 2000'lerde rejimin önündeki sorunlar arttı: 2004'ten itibaren kuzeyde Şiilerin isyanı; 2007'den itibaren eski Güney Yemen'de kargaşalıklar ve 2008'de *El-Kaide bağlantılı terör eylemleri. *Arap Baharı rüzgârı, Ocak 2011'den itibaren Sana ve diğer kentlerde büyük gösterilere yol açtı. Göstericiler, reform ve Salih'in istifasını talep ediyordu. Rejim, bu eylemlere şiddeti artırarak karşılık verdi. Ancak karmaşık siyasi manevraların ardından Salih, Kasım'da iktidarı Devlet Başkan Yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi'ye devretmeyi kabul etti. Hadi, bir birlik hükümeti kuracak ve anayasal reformlara nezaret edecekti. 2012'de seçimde tek aday olan Hadi'nin devlet başkanlığı tasdik edildi. 2013-2014'te reform tartışmalarını yürütmek üzere Ulusal Diyalog Konferansı düzenlendi. Konferans süresince tamamında olmasa da bazı meseleler üzerinde anlaşmaya varıldı.

Yeni Avustralyalılar II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde Avustralya'ya giden göçmenlere verilen isim. 1939'dan önce Avustralya kıtasının nüfusu, *Aborijinler ile çoğunluğu Britanya kökenli olan insanlardan oluşuyordu. Savaş, sanayi üretimini fazlasıyla artırmış, işgücü kıtlığına karşı göç teşvik programı (Londra'dan Sydney 10 pound) uygulanmıştı. 1947-1952 arasında gelen 575 bin göçmenin yarısından fazlası Polonyalı, Avusturyalı, İtalyan, Maltalı, Hollandalı, Yunan ve Yugoslav'dı. Göçmenler, Avustralya'ya kültürel çeşitlilik getirdi.

Yeni Demokrat Parti (İngilizcesi New Democratic Party) Kanada'da bir siyasi parti. Parti, *Büyük Buhran sırasında 1932'de kurulmuş olan işçiler ile küçük çiftçilerin partisi Kanada İşbirliği Federasyonu'nun (CCF) içinden çıktı. 1956'da kurulan Kanada İşçi Sendikaları Kongresi, 1961'de CCF'yle birleşerek Yeni Demokrat Parti'yi oluşturdu. Yeni Demokrat Parti, merkezi planlama ekonomisini ve sosyal yardımların genişletilmesini savunan ılımlı bir sosyalist partidir. Parti'nin liderleri şunlardır: T. C. Douglas (1961-71), David Lewis (1971-75), Ed Broadbent (1975-89), Audrey McLaughlin (1989-95), Alexa McDonough (1995-2003), Jack Layton (2003-11), Nycole Turmel (2011-12) ve Thomas Mulcair (2012-).

Yeni Düzen *Bkz.* NEW DEAL.

Yeni Ekonomi Politikası 1921'de *Lenin tarafından Sovyetler Birliği'nde yürürlüğe sokulan bir politika. Lenin'in daha önce uyguladığı "Savaş Komünizmi" politikası, *Rus İçsavaşı sırasında Kızıl Ordu'ya ve kentlere kaynak yaratmak amacıyla benimsenmiş, fakat köylüyü rejimden uzaklaştırmıştı. Yeni Ekonomi Politikası (NEP), bu politikadan kopuşu simgeliyordu. NEP; tarım, ticaret ve sanayide özel girişime izin verdi. Yabancı kapitalistleri teşvik etti ve daha önce kaldırılan özel mülkiyet haklarını fiilen tanıdı. NEP'in kazandığı başarıları görmeye Lenin'in ömrü yetmedi. Yeni Ekonomi Politikası, 1929'da *Stalin'in beş yıllık plan politikasıyla sona erdirildi.

Yeni Fransa 16-18. yüzyıllar arasında Kuzey Amerika'da keşfedilen ve yerleşilen Fransız topraklarına verilen isim. Yeni Fransa'nın merkezleri Quebec (1608'de kuruldu) ve Saint Lawrence Nehri kıyısındaki Montreal'di (1642'de kuruldu). 1712'de Yeni Fransa, Saint Lawrence Körfezi'nden Superior Gölü'nün ötesine uzanmakta olup güney Meksika Körfezi'ne kadar Newfoundland, Acadia (Nova Scotia) ve Mississippi Vadisi'ni içeriyordu. 1713'te Fransa'nın Acadia, Newfoundland ve Hudson Bay'ı kaybettiği Utrecht Barışı imzalandıktan sonra dağılmaya başladı. 1763'te *Paris Antlaşması koşulları gereğince siyasi varlığı sona erdi. Kuzey Amerika anakarasındaki son Fransız sömürgesi olan Louisiana da 1803'te ABD'ye satıldı.

Yeni Granada Güney Amerika'nın kuzeybatısındaki eski bir İspanyol genel valiliği. Yeni Granada, günümüz Kolombiya, Ekvator, Panama ve Venezuela topraklarından oluşmaktaydı.

Yeni İspanya İspanya'nın Kuzey ve Orta Amerika'daki (*İspanyol İmparatorluğu) sömürge imparatorluğuna verilen isim. Yeni İspanya Genel Valiliği'nin oluşumu 1518'de *Cortés'in Orta Meksika'daki *Aztek İmparatorluğu'na saldırısıyla başladı. Aztekleri yıktıktan sonra Cortés, Meksika Şehri'nde yeni bir başkent inşa etti. 1522'de Yeni İspanya'nın valisi ve genel kaptanı yapıldı. Cortés ve kurmayları İspanyol egemenliğini güneyde Salvador, Guatemala ve Honduras; kuzeyde Meksika içlerine kadar genişletti. Yeni İspanya büyüyerek Kaliforniya, Amerika'nın güneybatısı ve Florida'yı da kapsadı. Buna karşın toprakların büyük bir kısmında İspanyol yerleşimleri sınırlıydı. 18. yüzyılda İspanya'nın Avrupa savaşlarına dahil olması, sömürge topraklarını da etkiledi. 1763'te Florida, Britanya'ya bırakılırken Fransa da Louisiana'yı aldı. 1783'te Florida geri alınsa da 1800'de Louisiana Fransa'ya verilmek zorunda kalındı.

Yeni Muhafazakârlık (İngilizcesi **Neoconservatism**) ABD'de bir siyasi düşünce okulu. Yeni muhafazakârlık ilk kez 1970'lerde ortaya çıktı ve *muhafazakârlığın diğer kollarından dış politikaya yaklaşımıyla ayrıldı. Yeni muhafazakârlığa göre güvenlik, en iyi şekilde ABD'nin gücünü özgürlük ve demokrasiyi yaymak üzere kullanmasıyla sağlanabilir. Bunun için gerekirse güç kullanılabilir veya uluslararası işbirliklerinden vazgeçilebilir. İlk yeni muhafazakârların çoğu liberal ve çoktaraflı dış politikaların başarısızlığını görerek muhafazakârlığa geçen liberallerdi. Önde gelen yeni muhafazakârlık düşünürlerinden Irving Kristol'un (1920-2009) ünlü sözündeki gibi bir yeni muhafazakâr "gerçeğin sillesini yemiş bir liberaldir". Yeni muhafazakârlar, komünizme şiddetle karşı olup *Soğuk Savaş'ı destekliyordu. Ronald *Reagan'dan beri bütün Cumhuriyetçi Partili başkanlar üzerinde belli bir düzeyde etki sahibiydiler. *11 Eylül 2011'den sonra daha çok öne çıkmaya başladılar. Bu tarihlerde ABD'ye yönelik terör tehdidiyle savaşmak üzere ihtiyaç duyulduğu düşünülen iddialı dış politikayla yeni muhafazakârların görüşü örtüşmeye başlamıştı. Özellikle Irak'ın işgali (2003) ve sonrasında orada bir demokratik rejim kurma girişimi, yeni muhafazakâr fikirlerle paralellik gösteriyordu (*bkz.* IRAK SAVAŞI). Yeni muhafazakârlığa yöneltilen eleştirilerden biri, "özgürlük" ve "demokrasi" tanımlarının esas olarak Amerika menşeli olması ve dolayısıyla diğer ülke ve kültürlere başarılı bir şekilde uygulanmasının mümkün olmamasıdır.

Yeni Ordu (İngilizcesi **New Model Army**) 15 Şubat 1645'te Parlamento'nun emriyle kurulan İngiliz *Yuvarlakkafa (Roundhead) kuvvetleri. 22 bin askerlik tek bir ordu olan Yeni Ordu'nun büyük bir kısmı, *İngiliz İçsavaşı'nın ilk aşamasında dağınık bir şekilde savaşan Yuvarlakkafa kuvvetlerinden oluşturuldu. İlk başkomutanı Püriten Baron Thomas Fairfax olup piyadelerin başında Philip Skippon, süvarilerin başında ise (Feda Nizamnamesi'nden sonra) Oliver *Cromwell vardı. Başlarda Kavalyelerin "Yeni Kelle Ordusu" şeklinde dalga geçtiği Yeni Ordu; düzenli maaş alan, disiplinli ve düzgün eğitimli askerlerden meydana geliyordu. Bu askerler sonraları Yiğitler ismiyle anılmaya başlandı. Orduda terfi liyakate dayanıyordu. *Naseby ve *Preston gibi ses getiren zaferler, Yuvarlakkafaların savaşı kazanmasını sağladı. Yeni Ordu, Restorasyon'a kadar ülke meseleleriyle iç içeydi. Dini ve siyasi radikallik, Yeni Ordu mensuplarına hızlı bir şekilde nüfuz etti. 1647-1649 arasında *Düzleyicilerin bu anlamdaki etkisi özellikle kuvvetliydi. 1648'deki *Pride Tasfiyeleri'nin arkasında Yeni Ordu vardı. Ordu, ilerleyen yıllarda hükümetin temelini oluşturdu.

Yeni Sağ (İngilizcesi **New Right**) 1970'ler ve 1980'lerde *sosyal demokrasi ve *sosyalizme yönelik sağcı muhalefeti yeniden tanımlamayı amaçlayan entelektüel bir hare-

ket. En çok ABD ve Birleşik Krallık'ta etkili olan Yeni Sağ düşünürleri, farklı oranlarda liberteryen ve *muhafazakâr fikirlere dayanmaktaydı. Liberteryen eğilimlerin ayırt edici yönleri, serbest piyasa savunusu ve geçmişte devletin rolünün haddinden fazla olduğu ve azaltılması gerektiği fikridir. Bunun anlamı kamuya ait şirket ve sanayi işletmeleri ile para politikalarının özelleştirilmesi; sağlık sorunları ve yaşlılarla ilgili meselelerin çözümünde *sosyal devlet anlayışından özel sigortacılığa geçilmesidir. Yeni Sağ'ın muhafazakâr yaklaşımı ise kendisini yasa ve kurallara olan bağlılık ile aile biriminin güçlendirilmesi gerektiği görüşünde göstermiştir.

Yeni Sol (İngilizcesi New Left) 1960'larda önde gelen Batı toplumlarında etkili olan bir radikal entelektüeller hareketi. Her ne kadar çıkış noktası sosyalizm olsa da Yeni Sol, (halihazırda Batı'da var olan sosyalist ve komünist partilerin yanı sıra) o dönem Doğu Avrupa'da uygulama alanı bulan geleneksel *komünizmi eleştiriyordu. Yeni Sol'un mensupları, dikkatlerini medya ve tüketim kültürünün yükselişi gibi kapitalizme yönelik devrimci muhalefete engel olan kültürel etkenlere yoğunlaştırdı. Hareketin etkili kitapları arasında Raymond Williams'ın *Kültür ve Toplum* (1958) ve Herbert Marcuse'nin *Tek Boyutlu İnsan* (1964) eserleri bulunmaktadır. Yeni Sol fikirler, esas olarak Vietnam Savaşı karşıtı hareket (1964-75) gibi hareketleri etkiledi ve Mayıs 1968'de Paris'teki öğrenci ayaklanmasında büyük bir rol oynadı. Ayaklanma, daha sonra eğitim ve idare alanında reformların yolunu açtı.

Yeni START *Bkz.* STRATEJİK SİLAHLARIN AZALTILMASI GÖRÜŞMELERİ.

Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (YUED) 1974'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun özel oturumunda bir grup *Üçüncü Dünya ülkesi tarafından ortaya konulan talepler bütünü. YUED, var olan uluslararası ekonomik sistemin, *gelişmekte olan ülkelerin (Güney) gelişmiş sanayi ülkelerine (Kuzey) göre konumunu iyileştirmek üzere yeniden yapılandırılmasını öngörüyordu. Taleplerin arasında gelişmekte olan ülkelerin kendi kaynakları üzerindeki denetiminin artırılması, *sanayileşmenin teşvik edilmesi, kalkınma yardımlarının çoğaltılması ve borç sorunlarının azaltılması vardı. Yeni bir düzen talebi, kısmen az gelişmişlik döngüsünden çıkamamanın getirdiği hüsranın bir yansımasıydı. Öte yandan, OPEC'in dünya enerji fiyatlarını başarıyla artırma tecrübesinden de ilham alınmıştı. 1990'lı yıllara gelindiğinde hâlâ YUED somut bir yapıya kavuşmuş değildi. Bunun sebebi, söz konusu taleplerin Batı'nın direnişi ve gelişmekte olan ülkelerin kararlı ve destekleyici bir tutum göstermemesi gibi engellerle karşılaşmasıydı.

Yeni Zelanda

Başkent:	Wellington
Yüz ölçümü:	267.710 km²
Nüfus:	4.365.113 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 Yeni Zelanda doları = 100 sent
Dini yapısı:	%11,6 Katolik; %10,8 Anglikan; %7,8 Presbiteryen ve Kongregasyonalist; %14,1 diğer Hıristiyan
Etnik yapısı:	%71,2 Avrupalı; %14,1 Maori; %11,3 Asyalı; %7,6 Pasifik Adalı (not: bazı insanları birden çok gruba girmektedir)
Diller:	İngilizce, Maori, Yeni Zelanda İşaret Dili (hepsi resmi)
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Pasifik Topluluğu Sekretaryası, Kolombo Planı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Avustralya'nın 1900 kilometre güneydoğusunda yer alan bir ülke. Kuzey Adası ve Güney Adası'nın yanı sıra güneybatı Pasifik Okyanusu'ndaki pek çok küçük adadan oluşmaktadır.

Fiziki Oldukça dar Cook Boğazı'yla ayrılan iki esas adanın toplam uzunluğu kuzeydoğudan güneybatıya 1600 kilometrenin üzerindedir.

Ekonomi O dönem ülkenin birinci ticaret ortağı olan Birleşik Krallık, 1973'te Avrupa Topluluğu'na katılınca Yeni Zelanda'ya tanıdığı öncelikleri sona erdirdi. Bu da Yeni Zelanda'nın tarıma dayalı ekonomisini olumsuz etkiledi. O zamandan beri ülke ekonomisi çeşitlendirilmişse de tarım önemini korumuştur. Başlıca ihracat kalemleri arasında süt ürünleri, et ve balık bulunurken gıda işleme önemli bir sanayi koludur. İhracata dayalı sanayiler arasında ahşap ve ahşap ürünleri ve makineler bulunur. Tekstil, ulaşım teçhizatı, mali hizmetler ve turizm de diğer sanayi kolları arasındadır.

Tarih Ülkeye ilk kez yaklaşık MS 800'de Polinezyalı Maori halkı yerleşti. Avrupalılarla ilk temas 1642'de Hollandalı denizci Abel Tasman'ın keşfiyle oldu. 1769'dan itibaren başarılı keşifler düzenleyen Kaptan James Cook, etraflıca haritalandırdığı adaları Britanya sınırlarına kattı. Ticari sömürgeleştirme, Avustralya'daki New South Wales ve E. G. *Wakefield'in Yeni Zelanda Birliği (daha sonra Şirketi) (1837) üzerinden gerçekleştirildi. İnsani kaygıların oluşturduğu baskı, 1840'ta adaların Yeni Zelanda kolonisi olarak resmen ilhak edilme kararının alınmasına yol açtı. Kararın arkasında Maori-Avrupalı yerleşimci ilişkilerini düzenlemek üzere hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi gerektiği fikri yatıyordu (*Waitangi Antlaşması). 1846'da Britanya hükümeti, Yeni Munster ve Yeni Ulster eyaletlerine bölünmüş Yeni Zelanda'ya sınırlı bir anayasa yapma hakkı tanıdı. 1848'de bu anayasa feshedildi. 1852'de adalara temsili hükümet kurma yetkisi verildi. 1856'da sorumlu ve özerk hükümet kuruldu. 1860'lardaki *altına hücumların da yardımıyla Güney Adası'ndaki yerleşimde refah arttı. Kuzey Adası'nda ise Maorilerin topraklarının yerleşimciler ve devlet tarafından hızlıca alınmasının ardından bölge yıkıcı *İngiliz-Maori Savaşları'na sürüklendi. Savaşların ardından Maorilere ait toprakların çoğuna yerleşimler kuruldu. 1881 düzenlemeleriyle Asyalıların ülkeye göç akını kısıtlandı. Zira Asyalılar, Yeni Zelanda halkının etnik saflığına tehdit olarak görülüyordu. Söz konusu düzenlemeler, 1920 Göç Sınırlama Yasası'yla onaylandı. Bu yasanın koşulları zaman içerisinde gevşetildi. 1893'te seçme hakkı için mülk sahibi olma şartı kaldırıldı ve bu hak kadınlara da tanındı. Yeni Zelanda, 1931'de bağımsız bir dominyon olmasına karşın 1947'ye kadar *Westminster Nizamnamesi'ni onaylamamayı tercih etti. 1891-1911 (Liberal Parti-İşçi Partisi hükümeti) ve 1935-1947 (İşçi Partisi hükümeti) arasında Yeni Zelanda, devlet sosyalizmi deneyiyle dünya çapında itibar kazandı. Bu bağlamda sosyal devlet ve eğitim hizmetlerinde halka geniş imkânlar sunuldu. Yeni Zelanda, iki savaşta da Müttefik devletlere faal destek verdi. Ülke, siyasi istikrar ve yüksek hayat standardına sahip olduğu bir dönemden geçiyordu. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yeni Zelanda, savunma politikasını Pasifik ve Uzakdoğu'ya yoğunlaştırdı. Bu kapsamda *ANZUS'a (1951-86) katıldı ve Vietnam'a asker gönderdi. 1973'te Britanya'nın Avrupa Topluluğu'na girmesinin ardından Yeni Zelanda, Avustralya ve Pasifik komşularıyla olan ticari bağlarını kuvvetlendirdi. 1984'te İşçi Partisi yeniden iktidara gelince nükleer enerji ve silahtan arınma politikası uyguladı. Bunun sonucunda Yeni Zelanda, ANZUS'tan ayrıldı. Jim *Bolger önderliğindeki Ulusal Parti, ülkenin ekonomik durgunluk yaşadığı bir dönemde 1990 seçimini kazandı. Ulusal Parti hükümeti, İşçi Partisi'nin nükleer karşıtı tutumunu sürdürmesine karşın sosyal devlet harcamalarında büyük kesintilere gitti; devlet okullarında ücretsiz eğitim kaldırıldı ve sağlık herkese ücretli hale

getirildi. 1993 ve 1996'da seçimleri tekrar Ulusal Parti kazansa da çoğunluk kaybedildiğinden Bolger koalisyon hükümetleri kurmak zorunda kaldı. 1997'de istifa eden Bolger'in yerine Jenny Shipley geldi. Maori eylemciler, Avrupalı yerleşimcilerin yasadışı bir şekilde el koyduğu toprakları için tazminat talep etmeyi sürdürdü. Hükümet, 1994'te Vaikato kabilesine ve 1995'te Tainui kabile federasyonuna tazminat ödemeyi kabul etti. 1996'da Ngai Tahu kabilesine Güney Adası'ndan geniş topraklar tahsis edildi. 2000'lerde Maorilerin Yeni Zelanda ön kıyılarında ve deniz yataklarında hak iddia etmesi siyasi bir soruna dönüştü. 1999, 2002 ve 2005'te İşçi Partisi'nin başını çektiği koalisyon hükümetleri ülkeyi yönetti. Bu dönemde başbakan Helen *Clark'tı. Arkasından 2008 ve 2011'de John Key başbakanlığında Ulusal Parti'nin birinci parti olduğu koalisyonlar kuruldu. 2010 ve 2011'de Güney Adası'nda yaşanan iki deprem, Christchurch'te büyük hasara neden oldu.

Yeni Zelanda Şirketi (önceden Yeni Zelanda Birliği) 1837'de E. G. *Wakefield tarafından Yeni Zelanda'yı sömürgeleştirmek üzere kurulan bir örgüt. Şirket, Britanya devletinden imtiyaz elde edememişti. Bunun en büyük nedeni, Şirket'in *Maorilerle ters düşme ihtimalinden duyulan korkuydu. Şirket, yine de, Mayıs 1834'te bölgeye vekil ve yerleşimci göndererek Maorilerden toprak satın almaya başladı. 1840'ta ülkenin kraliyet sömürgesi olması, Şirket'in iddialı toprak alımlarını gözden geçirmesine yol açtı. Bu durum ve Maorilerin direnişi, yerleşimlerin planlandığı gibi kalkınmasına engel oluşturdu. 1843'te Nelson yakınlarındaki Wairau'da güçlü bir kabile şefi olan Te Rauparaha üzerinde hâkimiyet kurmaya yönelik düşüncesizce girişim, 23 yerleşimcinin ölümüyle sonuçlandı. 1846'ya gelindiğinde Şirket, Sömürge Dairesi'nden onay almayı başarmış, borç bulmuş ve toprak mülkiyeti iddialarının çözüme kavuşturulmasını sağlamıştı. Buna karşın ticari açıdan işlerliğini kaybedince 1858'de dağıtıldı.

yeniçeriler *Osmanlı sultanlarına hizmetle yükümlü olan seçkin bir kul askerler birliği. Aslen savaş esirlerinden seçilmelerine karşın I. *Bayezid döneminden (1389-1403) itibaren devşirme yoluyla silah altına alınmaya başladılar. Bu sisteme göre sultanın gayrimüslim kullarından en uygun gençler toplanıyordu. Müslüman yapılan yeniçerilerin çoğu yoğun eğitimlerin ardından piyade olarak görev yapıyordu. En kabiliyetli olanları ise devlet yönetimine alınıyordu. İran ve Avusturya'ya karşı yapılan büyük savaşlarda (1578-1606) verilen kayıplar, geçmişten beri yüksek seyreden nitelik seviyesini düşürdü. Sonuçta yeniçeri birliklerine Müslümanlar da alınmaya başlandı. 1826'da kaldırılana kadar yeniçeriler, Osmanlı siyasi yaşamında da büyük bir rol oynadı.

Yeniden Yapılanma Yasaları (İngilizcesi **Reconstruction Acts**) (1867-68) *Amerikan İçsavaşı sonrası Güney eyaletlerinin yeniden örgütlenmesine ilişkin ABD Kongresi'nde kabul edilen yasalar. Yenilgiye uğratılan *Konfederasyon'a nasıl muamele edileceği sorusu, beyaz Güneylilerle uzlaşma ile özgürleşmiş köleler adına adalet sağlama arasında önceliklerin çelişmesine yol açmıştı. 1866'da Başkan Andrew *Johnson ile Kongre'deki Cumhuriyetçi Partili çoğunluk arasında bir açmaz oluştu. 1867'de başkanın vetosundan dönen Yeniden Yapılanma Yasası, Kongre'den geçirildi. Yasa, Güney'i askeri bölgelere ayırıyor ve her bir eyalette bütün yetişkin erkeklerin oylarıyla seçilen anayasal kongreler toplanmasını öngörüyordu. Yeni eyalet hükümetleri siyahilere seçme hakkı verilmesini sağlayacak ve Birlik'e yeniden kabul edilmenin koşulu olarak On Dördüncü Anayasa Değişikliğini onaylayacaktı. Sonraki 12 ay içerisinde Güney eyaletlerinin ilk yasanın uygulanmasını geciktirme veya etrafından dolaşma girişimlerine karşı başka Yeniden Yapılanma Yasaları çıkarıldı.

yeoman Geç Ortaçağ'da İngiltere'de 40 şilinlik toprak sahibi olarak jürilerde görev yapmaya, bölge şövalyelerini seçmeye

ve başkaca ayrıcalıklar elde etmeye hak kazanan kimselere verilen isim. 13 ve 14. yüzyıllarda İngiltere'de mülkiyet hakkı olan köylülere *yeoman* deniyordu. Ancak 1400'e gelindiğinde artık köylüler zenginleşmiş, mülkiyet hakkı olsa da olmasa da hali vakti yerinde olan bütün köylülere (ve mülkiyet hakkı olan çiftçilere) *yeoman* denmeye başlanmıştı. 15. yüzyılda mülk sahibi olanların yanı sıra kiracı *yeoman* çiftçiler de soylu kademesine yükseldi.

Yeraltı Demiryolu (İngilizcesi **Underground Railroad**) ABD'de içsavaş öncesi yıllarda kölelerin Güney'den kaçmasına yardımcı olmak üzere oluşturulan gizli bir ağ. Demiryolu, her ne kadar az sayıda kölenin (1850'den sonra muhtemelen yılda 1000 kişi) kaçmasına katkıda bulunsa da köle karşıtı davanın değerli bir sembolü haline geldi ve Güney'de bu çapına orantısız bir düşmanlığa maruz kaldı.

Yetki Yasası 1933'te Almanya'da kabul edilen ve Adolf *Hitler'e diktatör yetkileri veren yasa.

Yıldırım Bayezid *Bkz.* BAYEZİD, I.

Yirmi Bir Talep Ocak 1915'te Japonların Çin üzerinde hâkimiyet kurma girişimine verilen isim. Japonya, I. Dünya Savaşı'na İtilaf Devletleri safında girmiş ve Almanların Çin anakarasındaki Qingdao üssünü ele geçirmişti. Bu sayede uluslararası konumunu güçlendiren Japonya, diplomatik olarak yalnız kalmış ve içsavaştan perişan olmuş Çin üzerinde fiili bir protektora yönetimi kurma girişiminde bulundu. Her ne kadar Çin hükümetine Japon danışmanların atanmasıyla ilgili bir grup talep uygulanmamış olsa da savaş tehdidi, Çin'e diğer taleplere boyun eğmekten başka bir çare bırakmadı. Söz konusu taleplerin arasında Japonlara kiralanan toprakların Mançurya'ya genişletilmesi, Jiaozhou'daki eski Alman ayrıcalıklarının Japonlara devredilmesi, Çin maden kuruluşlarından Japonlara büyük paylar verilmesi ve gelecekte kıyı bölgelerde başkaca dış güçlere verilecek toprak ayrıcalıklarına ambargo koyulması vardı. Yirmi Bir Talep, Japonya'nın Çin'deki gücünü önemli ölçüde artırmasına karşın ülkede büyük öfkeye yol açtı ve ABD'nin Japon yayılmacılığından endişe duymasına neden oldu.

Yirminci Kongre (Şubat 1956) Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin *Hruşçov'un (Kruşçev) *Stalin'i kınadığı konuşmasıyla hatırlanan kongresi. Kongre'nin ilk ve açık oturumunun ardından Genel Sekreter Hruşçov, öğretiye dair üç önemli noktaya dikkat çekti: Doğu ile Batı'nın barış içinde bir arada yaşamasının mümkün olduğu, iki taraf arasında savaşın kaçınılmaz olmadığı ve Sovyet yolu dışında da "sosyalizme giden farklı yolların" bulunduğu. Daha dikkat çekici olan, Hruşçov'un gizli oturumda yaptığı ve Stalinci kişi kültünü ve Stalin'in terör eylemlerini kınadığı konuşmaydı. Dikkatlice kurgulanan konuşma, Stalin'in genel anlamda ülkeye yönelik tavrından ziyade Parti'ye karşı yaptıklarına dikkat çekiyordu. Stalinciliğin tasfiyesinden duyulan heyecan ve liberalleşme talepleri, Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Doğu Avrupa'da da hızla yayıldı. Hruşçov'un "gizli" konuşması, 1956'da *Polonya ve *Macaristan'da ayaklanmaları tetikleyen etkenlerden biri oldu ve 1960'tan itibaren ortaya çıkan Çin-Sovyet anlaşmazlığına katkıda bulundu.

Yoksulluk Yasaları (İngilizcesi **Poor Laws**) İngiltere'de organize sosyal yardım ve sosyal güvenlik ödemelerinin temelini oluşturan yasalar. Kökleri 16. yüzyıla dayanan Yoksulluk Yasaları, Ortaçağ'da kilise kurumlarının, loncaların ve yardımseverlerin sırtına yüklenen yardım yükümlülüklerini aşama aşama azalttı. *Manastırların Feshi sonucunda önemli bir yardım kaynağı ortadan kaldırıldı. Başlarda yalnızca fiziksel engelliler yardıma layık görülüyor, eli ayağı tutan dilencilere kötü davranılıyordu. Ancak 1576'da yayımlanan bir nizamnameyle, çalışmak için uygun ve istekli kimselerin bazen hakikaten iş bulamayabileceği

ve onların da yardıma muhtaç olduğu kabul edildi. Sonraları üç yoksulluk kategorisi tanımlandı: Sorun çıkarmaya yatkın gürbüz dilenciler, yani serseriler; âcizler; işsiz olmayı hak edenler. 1834'te çıkarılan Yoksulluk Yasası Değişikliği'yle düşkün evleri dışındakilere yardımların kesilmesi denendi. Değişiklik, bütün yoksul vatandaşların barınma konusunda yardım alma hakkı olduğu ilkesini yerleştirdi. Düşkün evleri, yerellerde seçilen koruyucu kurullar tarafından yönetiliyordu. Kurul, yoksul vergisi adı altında para topluyordu. Nüfusu artan kentlerde sistem yetersiz kalmaya başlayınca koruyucu kurullar, kimi zaman barınma güvencesi olmayan yardımlar yapmak zorunda kaldı. 20. yüzyılda özellikle Liberal Parti hükümetlerinin (1906-14) çıkardığı sosyal devlet yasaları; 1927, 1929 (koruyucu kurullar kaldırıldı), 1930, 1934 (İşsizlik Yardımı Kurulları oluşturuldu) yıllarında geçen birtakım önemli yasalar; *Beveridge Raporu'nun ardından gelen sosyal güvenlik yasaları ve *sosyal devlet anlayışının yerleşmesiyle Yoksulluk Yasaları zamanla ortadan kalktı.

Yom Kippur Savaşı (1973) Arapların Ekim Savaşı dediği Arap-İsrail savaşına İsraillilerin verdiği isim. Savaş, İsrail'in en önemli kutsal günü olan Yom Kippur Bayramı'nda, 6 Ekim'de Mısır kuvvetlerinin Süveyş Kanalı'nı geçerek Bar Lev Hattı'nı ihlal etmesiyle başladı. Suriye ordusu, İsrail kuvvetlerini Golan Tepeleri'nde durdurdu. Golan Tepeleri, *Altı Gün Savaşı'ndan beri İsrail'in işgali altındaydı. Üç hafta süren savaş süresince İsrail, Suriye kuvvetlerini tekrar Suriye içlerine sürdü ve Süveyş Kanalı'nı geçerek Mısır ordusunu çevreledi. Arkasından 1974'te Suriye'yle, 1974 ve 1975'te Mısır'la ateşkes anlaşmaları imzalandı. İsrail'in Sina'dan çekilme süreci, 1978 İsrail-Mısır barış antlaşmasından sonra, 1982'de tamamlandı.

Yongle (veya **Yung-lo**) (1359-1424) Çin'in *Ming imparatoru (1403-24). Yongle, küçük yeğeni ikinci Ming imparatorunun gizemli bir saray yangını sonucu kaybolmasının ardından tahtı gasp etti. Girişimci bir karaktere sahip olan Yongle, Japonya'yı haraç ödemek zorunda bıraktı ve bozkırlarda ve *Annam'da düzenlediği seferlerle imparatorluğu genişletti. Yongle ve halefi, *Zheng He'yi Afrika'nın doğu kıyılarına kadar itibar getiren keşif seferlerine gönderdi. 1421'de Yongle, başkenti Nanjing'den kendi iktidar merkezi Pekin'e taşıdı. Büyük Kanal'ı yenileyip Sarı Irmak ve Yangtze Nehri'ne bağlayarak başkente yönelik gıda arzını sağlama aldı. Pekin'deki Yasak Şehir'de büyük salonlar ve saraylar inşa ettirdi. Kongzı (Konfüçyüs) klasiklerinin nihai basımlarının hazırlanmasını sağladı.

Yorkist III. Edward'ın beşinci oğlu ve 1385'ten itibaren I. York dükü olan Langleyli Edmund'un (1341-1402) soyundan gelen veya onun soyundan gelenleri destekleyenlere verilen isim. Edmund'un torunu III. York Dükü Richard *Plantagenet taraftarları beyaz gülü alametleri olarak benimsedi. 1460'ta Richard'ın *Wakefield Muharebesi'ndeki ölümüne karşın Yorkistler, kısa bir süre sonra *Lankastriyanlara karşı zafer kazandı ve Richard'ın oğlu Edward (IV. *Edward) tahta çıktı. York hanedanı; önce V. *Edward, daha sonra IV. Edward'ın kardeşi III. *Richard'la tahttaki konumunu sürdürdü. Ardından VII. *Henry, 1485'te *Bosworth Field'de kazandığı zaferle *Tudor hanedanını başlattı. Henry, geleceği de düşünerek York hanedanının veliahdı, IV. Edward'ın en büyük kızı Elizabeth'le evlendi.

Yorktown ABD'nin Virginia eyaletinde York ve James Nehirleri arasındaki yarımadada yer alan bir Amerikan Devrimi savaş alanı. Nathanael *Greene'yi boşu boşuna kovalamaktan yorgun düşen güney ordusunun komutanı Britanyalı General *Cornwallis, Yorktown'da kışlamak üzere kenti ele geçirdi ve tahkim ettirdi. Fransızların Karayipler'den gelecek donanma desteği vaadi sayesinde George *Washington, Fransızlarca Hudson üzerinden yürü-

olarak değiştirildi. Demokrasiye geçiş hamleleri, 1934'te kralın suikasta uğramasıyla sona erdi. II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya; Bulgar, Macar ve İtalyan ordularının da desteklediği Alman kuvvetlerince istila edildi (1941). Kral, Londra'ya kaçtı. Arkasından ülke parçalandı ve binlerce Sırp katledildi. Ante Pavelić önderliğinde *Hırvatistan kukla devleti kuruldu. Bu süreçte başlayan gerilla savaşını iki grup yürütüyordu: *Mihailović önderliğindeki Çetnikler ile *Tito'nun komünist partizanları. 1945'te Tito, Sovyetler Birliği'nin desteğiyle *Bosna Hersek, *Hırvatistan, *Makedonya, *Karadağ, *Sırbistan ve *Slovenya cumhuriyetleri ile iki Sırp özerk bölgesi *Kosova ve Voyvodina'dan oluşan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni ilân etti. 1948'de Stalin tarafından Sovyet blokundan atılan Yugoslavya, bağlantısız ülkelerin önderi ve "pozitif tarafsızlık" fikrinin savunucusu oldu. Ardından Batı'yla ilişkiler iyileştirildi. Stalin'in ölümünden sonra da Sovyetler Birliği'yle diplomatik ve ekonomik bağlar yenilendi (1955).

1980'de Tito'nun ölümü üzerine devlet başkanlığı makamı, sekiz kişilik ortak devlet başkanlığı kurumuyla değiştirildi. Yeni uygulamada devlet başkanlığı yıllık olarak dönüşümlü yürütülüyordu. 1989'da Hırvatistan ve Slovenya, çok partili sisteme geçti. Kısa bir süre sonra bağımsızlık talepleri yükselmeye başladı. 1990'da Hırvatistan'ın yüzde 12'sini oluşturan Sırp nüfusun isyanı, Sırbistan tarafından desteklendi. Öte yandan aynı yıl Sırbistan, Devlet Başkanı Slobodan *Milošević önderliğinde Kosova bölgesindeki Arnavut çoğunluğu (yüzde 90) şiddetli biçimde bastırdı. 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık ilânı, Sırpların başını çektiği Yugoslav ordusuyla büyük bir çatışmaya yol açtı. Hem Hırvat hem de Sırp kuvvetleri, vahşice eylemlere imza atarak geniş çaplı bir mülteci sorunu yarattı. Sırp önderler, Hırvatistan ve Slovenya'daki milliyetçiliği ezmeyi başaramayınca Ocak 1991'de iki devletin de bağımsızlığı tanındı. 1992'de her ne kadar Bosna Hersek'in de bağımsızlığı tanınsa da bunun ardından çıkan içsavaş, 1995'e kadar sürdü. İçsavaşta Belgrad, Bosnalı Sırpları destekliyordu. 1993'te ise Makedonya'nın bağımsızlığı genel olarak kabul edildi.

1992'de yalnızca Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ilân edildi. Bu yeni devlet, diğer ardıl devletler ile Kosova'daki eylemlerinden dolayı uluslararası olarak yalnız bırakıldı ve 2000'de Milošević yıkılana kadar tanınmadı. Sırbistan ile Karadağ arasında yaşanan gerilimler ve özellikle Karadağ'ın tam bağımsızlık yönündeki güçlü talebi, 2003'te yeni ve daha gevşek bir federasyonun (Sırbistan ve Karadağ Birliği) kurulmasına yol açtı. Son olarak 2006'da düzenlenen referandumda Karadağlılar, tam bağımsızlıktan yana oy kullandı. Bunun üzerine Sırbistan'la olan birlik dağıldı ve böylece Yugoslavya'nın en baştaki bileşenlerine kadar ayrılması süreci tamamlandı. Kosova'nın 2008'deki bağımsızlık ilânı ise 2013'e gelinceye kadar dünya ülkelerinin yaklaşık yarısı tarafından tanındı.

Yukarı ve Aşağı Kanada Britanya'nın iki Kuzey Amerika kolonisi veya bölgesi (1791-1841). Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın (1775-83) ardından Britanya kraliyetine sadık pek çok kimse, kuzeyde Britanya'nın Quebec kolonisine geldi. Batıdaki yerleşimciler arasında ayrı bir statü için baskı artıyordu. 1791 Anayasa Kanunuyla bu talebe cevap verildi ve Quebec, Ottava Nehri'nden ikiye bölündü: Aşağı Kanada (günümüzde Quebec) olarak bilinen ağırlıklı Fransız nüfusun bulunduğu doğu bölgesi ve Yukarı Kanada (günümüzde Ontario) denilen batı bölgesi. Batı bölgesinde İngiliz hukuku ve kısıtsız mülkiyet hakkı benimsendi. Her iki bölgede de yönetim, Britanya kraliyeti tarafından atanan bir valiye bırakıldı. Valiye, atanmış bir yürütme kurulu danışmanlık yapacak ve atanmış bir üst meclis ile seçilmiş bir alt meclisten oluşan bir yasama organı eşlik edecekti. Gerçekte seçilmiş temsilcilerin pek bir yetkisi yoktu. 1830'larda hem Yukarı hem de Aşağı Kanada'da reform hareketleri baş

gösterdi. 1837'de Kraliçe Victoria tahta çıktığında, Aşağı Kanada'da Louis Joseph Papineau (*bkz.* PAPINEAU İSYANI) önderliğinde, Yukarı Kanada'da William Lyon *Mackenzie önderliğinde iki başarısız isyan gerçekleşti. 1838 Durham Raporu'nun ardından Britanya Parlamentosu tarafından bir Birlik Yasası (1840) geçirildi. Yasaya göre iki bölge birleştirilerek Birleşik Kanada oluşturuluyor, Canada West ve Canada East'in eşit olarak temsil edildiği bir yasama organı kuruluyordu. Yasama organına doğrudan bağlı kabine hükümeti sistemi, 1848'de James *Bruce (Lort Elgin) zamanında hayata geçirildi.

yumuşama *Bkz.* DETANT.

Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-32) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yunan tebaasının Türk egemenliğine karşı ayaklanması. Köklerinde Filiki Eterya'nın ("Dostluk Cemiyeti") milliyetçi fikirleri yatmaktaydı. Cemiyet, Eflak hükümdarının oğlu Rus komutan Aleksandr İpsilanti'yi ayaklanmanın önderi olarak belirledi. Rumen köylüler, Sırp isyancılar ve Yunanistan'ın batısında bir derebeyi olan Ali Paşa'yla temas kuruldu. İpsilanti, Mart 1821'de Türk topraklarına girse de Haziran'da yenilgiye uğratıldı. Ancak ondan sonra Yunanlar başkaldırdı. İki tarafta da vahşetler yaşanmasına karşın isyan, Hıristiyan dünyada halkın desteğini aldı ve pek çok yabancı gönüllü (1823'te gelen Lort Byron en bilinenidir) Yunan saflarına katıldı. 1821'in sonuna gelindiğinde Yunanlar hem karada hem de denizde beklenmedik bir başarı elde etmişti. Ocak 1822'de Yunanistan'ın bağımsızlığını ilân etmek üzere bir meclis toplandı. Fakat dört yıl sonra Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Mora Yarımadası'nı fethederek bölgede Türk hâkimiyeti tehdidini yeniden gündeme getirdi. 1827'de Londra Antlaşması müzakerelerinde Britanya ve Rusya, arabuluculuk yapmayı ve özerk bir Yunan devletinin kurulmasını sağlamayı teklif etti. Türkler bu teklifi reddedince Britanya, Rusya ve Fransa ortak bir filo göndererek Navarin'de Mısır donanmasını yok etti (1827). Ertesi yıl Rus ordusu Edirne'yi ele geçirdi. İstanbul da tehdit altındaydı. 1829'da Türkler barış yapmayı kabul etti. 1832'de Londra Konferansı, Yunanların bağımsızlığını tasdik etti. 1833'te bir Bavyera prensi olan I. Otto, *Yunanistan kralı olarak tahta çıktı.

Yunan dini Eski Yunan dünyasının dini. Çoktanrılı olan Yunan dininde birkaç tanrı ve tanrıçaya tapılıyordu. En önemli tanrılar şunlardır: Gök tanrısı Zeus (Olimpos'un hükümdarı), onun karısı Hera (evlilik tanrıçası), Poseidon (deniz ve deprem tanrısı), bakire tanrıça Athena (bilgelik ve sanat), Apollo ve kız kardeşi Artemis (Güneş ve Ay, biri müzik ve şiirin, diğeri iffet ve avcılığın hamisi), Hefaistos (ateş ve madencilik), Afrodit (aşk ve güzellik), Ares (savaş), Demeter (bereket), Hestia (aile ve yuva) ve Hermes (tanrıların ulağı). Tanrıların hepsine ayrı ayrı tapılsa da her şehrin özel hamisi olan bir tanrı vardı.

Yunan şehir devleti *Bkz.* POLİS.

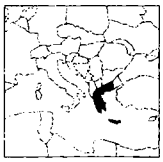
Yunan-Pers Savaşları MÖ 5. yüzyılın ilk yarısında Doğu Akdeniz tarihine damgasını vuran çatışmalar. MÖ 499'da Küçük Asya'nın İyonya bölgesindeki Yunan şehirleri, Pers İmparatorluğu'na karşı ayaklandı. Atina ve Eretria'dan aldıkları kısa süreli destekle önemli bir şehir olan Sardis'i ele geçirip yaktılar. Ancak zamanla Persler egemenliği yeniden sağladı. Son olarak 494'te Yunan filosu Lade'de yok edildi. 490'da bir Pers sefer kuvveti Ege'de denize açıldı. İlk hedef olan Eretria'nın fethi, bir hafta süren kuşatmanın ardından Eretrialı hainlerin de yardımıyla gerçekleştirildi. Daha sonra Persler, Attika'ya çıktı. Fakat *Maraton'da aldıkları yenilgiden sonra Pers topraklarına çekilmek durumunda kaldılar.

480'de çok daha büyük bir işgal kuvveti, Ege'nin kuzey ve batı kıyılarında ilerleyerek Yunanistan'ı tehdit etmeye başladı. Küçük bir Yunan ordusu ve büyük bir Yunan filosu, sırasıyla *Termopilae ve Artemisium'da konuşlandı. Kara ve deniz-

de verilen yoğun çabaya karşın Yunanlar Korint Kanalı'na çekilmeye zorlandı. Orta Yunanistan kaybedilmiş, Atinalılar şehri boşaltmıştı. Öte yandan Yunan filosu, *Themistokles'in uyarısıyla Persleri *Salamis açıklarında muharebeye çekti. Denizin daraldığı bu bölgede üstünlük sağlayan Yunan savaş gemileri, nihai bir zafer kazanarak Pers Kralı *Kserkses'in Küçük Asya'ya çekilmesini sağladı. Kserkses'in ikinci adamı Mardonius, seferi sürdürmek üzere orduyla birlikte kaldı. 479'da Yunanlar ve Persler, Platea'da karşı karşıya geldi. Yunanlar buradan en sonunda zaferle çıktı. Spartalılar ve Tegealı müttefikleri, seçkin Ölümsüzler (Pers kraliyet muhafızları) birliğini alt ederek ve Mardonius'u öldürerek zaferi pekiştirdi. Bu sırada bir Yunan filosu, Küçük Asya'da Mykale açıklarında başka bir büyük zafer kazanmaktaydı. Çok geçmeden bir kısım Yunan, Perslere karşı savaşı sürdürecek yapı olarak *Delos Birliği'ni kurdu.

Yunanistan (Yunanca Hellas)

Başkent:	Atina
Yüz ölçümü:	131.957 km²
Nüfus:	10.772.967 (2013 tahmini)
Para birimi:	1 avro = 100 sent
Dini yapısı:	%98,0 Ortodoks; %1,3 Müslüman
Etnik yapısı:	%93,0 Yunan
Diller:	Yunanca (resmi), azınlık dilleri
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), NATO, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Güneydoğu Avrupa'da çoğunlukla dağlık olan bir deniz ülkesi. Komşuları kuzeyde Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan; doğuda Türkiye'dir. Uzun kıyı şeridinin çevresinde başta Korfu, Girit, Kiklad Adaları ve Sporad Adaları olmak üzere pek çok ada bulunmaktadır. Yarımadanın İyon Denizi, Akdeniz ve Ege Denizi'ne kıyısı vardır.

Fiziki Kuzeydoğudaki Trakya ve Makedonya'nın nehir deltaları esas olarak alçaktır. Buna karşın anakaranın çoğu dağlardan oluşmaktadır. En yüksek dağ Olimpos Dağı'dır. Dağlar, Korint Körfezi ve Kanalının ötesine, güneye doğru devam etmektedir. Mora Yarımadası'nda da aynı şekilde rakım yüksektir. Kışları kuzey platosu soğuk ve yalnızca küçükbaş hayvan otlatmaya müsaittir. Ülkenin gerçekten Akdeniz iklimine sahip üçte birlik bölümü ekilebilir durumdadır. Tarım ürünleri arasında tütün, domates ve üzüm bulunur.

Ekonomi Tarım da sanayi de Yunan ekonomisi için önemlidir. İmalat sektörü 1980'lerde ciddi anlamda büyümüştür. Buna karşın turizm en önemli sanayi kolu ve büyük döviz kaynağıdır. İhracat kalemleri arasında gıda ve meşrubat, imalat ürünleri, petrol ürünleri, kimyasallar ve tekstil yer alır. Ancak *Kredi Krizi ve onun neden olduğu Yunanistan krizinden beri ekonomi dörtte bir oranda daralmıştır.

Tarih Yunan tarihi yaklaşık MÖ 2000-1700'de Yunanca konuşan halkların kuzeyden anakaraya gelmesiyle başladı. Arkasından MÖ 12. yüzyılın sonunda *Dorlar tarafından yıkılana kadar yükselen *Miken uygarlığı geldi. Tarihte belirsiz bir dönemi (Yunan "Karanlık Çağı") şehir devletlerin (polis) ortaya çıkışı takip etti.

5. yüzyılın başında Yunanlar, topraklarına yönelik Perslerin ilhak girişimini püskürttü. *Atina ve *Sparta sırasıyla artık başlıca deniz ve kara güçleriydi. Uzun yıllar süren bir mücadelenin ardından, 404'e gelindiğinde Atina kentini yerle bir eden Sparta, *Pelo-

ponez Savaşı'nda Atina İmparatorluğu'nu yıktı. 4. yüzyılda Tebai, Sparta'yı tahtından etse de Yunanistan'ın tamamı kısa bir süre sonra dışarıdan gelen bir fatihe, Makedonya hükümdarı II. *Filip'e boyun eğecekti. Onun oğlu III. *Aleksandros'un (Büyük İskender) ölümünün ardından Yunan dünyası Helenistik krallıkların hâkimiyetine kaldı. Yunanistan şehirleri, bu dönemdeki iktidar kavgasında görece küçük roller oynuyordu. Daha sonra Roma, *Makedonya Savaşları'na müdahale etti ve MÖ 146 yılına kadar geçen sürede *Ahaya Ligi yenilgiye uğratıldı; Korint yağmalandı ve Yunanistan nihai olarak Roma İmparatorluğu'na dahil edildi. Roma döneminin ardından bölge *Bizans İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldi. 1460'ta Osmanlı Türklerinin egemenliğine geçti. Venedik'in bazı bölgeleri ele geçirdiği 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başındaki kısa bir dönem haricinde Yunanistan, 19. yüzyılın başındaki bağımsızlığa kadar Türk hâkimiyetinde kaldı.

*Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-33), Bavyera Dükü Otto'nun kralı olduğu bağımsız bir Yunanistan'ın kurulmasıyla sonuçlandı. 1862'de Otto devrilerek yerine bir Danimarka prensi olan Wilhelm getirildi. Wilhelm, Helen Kralı I. Georgios (1863-1913) unvanını aldı. Askeri bir darbeyle cumhuriyet (1924-35) kuruldu. II. *Georgios, 1935'te tahta yeniden çıksa da 1941'de ülkeden kaçtı. 1940'ta İtalyan kuvvetlerinin işgal girişimini püskürten Yunanistan, II. Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından işgal edildi. Ülke, komünistler ile kralcılar arasındaki şiddetli çatışmalardan büyük yara aldı. 1946'da Britanya tarafından monarşi yeniden kuruldu. Ardından 1949'a kadar süren içsavaşta komünistler mağlup edildi. ABD'den gelen yardımların da desteğiyle yeniden toparlanma ve inşa süreci başladı. 1967'de bir askeri darbe yaşandı. Kral II. Konstantinos kaçtı ve askeri cunta hükümeti ("Albaylar") yedi yıl sürdü. 1973'te monarşi kaldırıldı. 1974'te sivil bir cumhuriyet kuruldu. 1981 genel seçiminde Andreas Papandreou ilk sosyalist başbakan olarak 1989'a kadar iktidarda kaldı. Yunanistan, 1981'de Avrupa Topluluğu'na katılmıştı. Tarım politikaları ekonomiyi kalkındırdı; fakat gümrükler düşürüldükçe ödeme açığı krizi baş gösterdi. 1992'de teklif edilen "Makedonya Cumhuriyeti" ismine güçlü bir muhalefet ortaya çıktı. Zira Yunanistan, kendi kuzey bölgelerini bu ismin tek sahibi olarak görüyordu. Bu mesele ve baş aşağı giden ekonomi, Haziran 1993'te nihayet Konstantinos Miçotakis'in sağcı hükümetinin sonunu getirdi. Arkasından Andreas Papandreou tekrar iktidarı elde etti. 1994'ün sonlarında Ege'deki karasuları tartışması ülkeyi Türkiye'yle savaşın eşiğine getirdi. 1996'da Kostas Simitis, Papandreou'nun sağlık sorunları nedeniyle istifası üzerine başbakan oldu. 2004 seçimlerindeki Muhafazakâr Parti zaferine kadar Simitis iktidarda kaldı. Bu tarihte Kostas Karamanlis göreve geldi. 2002'de Yunanistan, *avroyu para birimi olarak benimsedi. 2000'lerin başında Yunan ekonomisi, tüketici ve devlet harcamalarının artmasıyla hızlı bir şekilde büyüdü. Devlet, dünya piyasalarındaki ucuz kredilerden faydalanıyordu. 2008'deki *Kredi Krizi sonucunda Yunanistan'ın dayandığı bu destek ortadan kalkınca ülkenin kamu maliyesi bir anda dibe vurdu. Krizin iki bileşeni vardı: Birincisi, Yunanistan'ın yayımlanan mali istatistikleri hatalıydı; ikincisi ise Yunan kamu maliyesini istikrara kavuşturmak için gerekli olan sosyal yardım kesintilerinin uygulanması siyasi açıdan çok zordu. 2009-2010'da Yunanistan'ın kredi notu yavaş yavaş "çöp" statüsüne kadar düşürüldü. Devlet artık tahvil piyasalarından borç alamaz duruma gelmişti. Yunanistan'ın temerrüde düşme ve avro bölgesinden çıkma ihtimali *Avro Krizi'ne yol açtı. 2010'dan sonra AB ve IMF tarafından Yunanistan'a iki olağanüstü borç verildi. Karşılığında Yunanistan, açığını kontrol altında tutmak için kemer sıkma önlemleri uygulayacağının sözünü verdi. Bunlar borç veren kurumların taleplerini karşılamasa da önlemlerin sertliği ciddi bir ekonomik daralmaya, siyasi istikrarsızlığa ve toplumsal huzursuzluğa yol açtı. 2012'de yapılan iki seçimde,

kurtarma paketi şartlarını reddeden aşırıcı partilere büyük destek çıktı. Hükümetler, borç verenlerin talep ettiği önlemleri uygulamakta zorluk yaşamaya devam etti. Buna karşın 2014'e gelindiğinde Yunanistan artık, küresel tahvil piyasalarında borç almaya devam etmek için yeterli ilerlemeyi kaydetmişti.

Yurt Muhafızları (İngilizcesi **Home Guard**) II. Dünya Savaşı'nda Britanya'da toplanan bir askeri kuvvet. 1908'de bir yurt savunması örgütü olan Gönüllü Kuvvetler oluşturuldu ve 1921'de ismi Gönüllü Ordu olarak değiştirildi. Aslen Yerel Savunma Gönüllüleri olarak bilinen Yurt Muhafızları, 1940-1944 arasında varlığını sürdürdü. 1942'de nüfusun bazı kesimleri için Yurt Muhafızları'na katılmak mecbur tutuldu. Boş zamanlarında yaklaşık bir milyon erkek bu birliklerde görev yaptı. Yurt Muhafızları'nın kritik ilk senesinde silahtan çok daha fazla askeri vardı. Hiçbir zaman muharebeye katılmasa da özellikle 1940-1942 arasında ordunun yükünü hafifletti ve moralini yükseltti.

Yuvarlak Masa Konferansları Hindistan'daki anayasal gelişmeleri değerlendirmek üzere Britanya ile Hindistan temsilcileri arasında Londra'da düzenlenen toplantılar (1930-32). Toplantı yöntemi, 1929'da Genel Vali Lort Irwin tarafından önerildi. *Kongre, ilk oturumu (Kasım 1930-Ocak 1931) boykot etmesine karşın Gandhi-Irwin Paktı'nın (Mart 1931) ardından Mahatma *Gandhi, ikinci oturuma (Eylül-Aralık 1931) katıldı. Gandhi, *sivil itaatsizlik mücadelesi tekrar başlayınca tutuklandı ve Kongre, son oturumda (Kasım-Aralık 1932) yer almadı. Bu toplantılarda yürütülen anayasa tartışmaları, 1935 Hindistan'ın Yönetimi Yasasının temelini oluşturdu. Yasanın ortaya attığı plan, Hint *Prens Devletleri'nin içinde yer aldığı bir federal yapı kurmaktı.

Yuvarlakkafalar (İngilizcesi **Roundheads**) *İngiliz İçsavaşı'nda Püritenler ile Parlamento yanlılarına verilen isim. Aslen hakaret olarak kullanılan ifade, Püritenlerin uzun saçı reddetmesine ve saçlarını kısacık kestirmesine gönderme yapmaktadır. İçsavaş'ta Yuvarlakkafaların gücü esas olarak İngiltere'nin güneyi ve doğusunda yatmaktaydı.

Yüz Çiçek Hareketi (1956-57) Çin'de yaşanan siyasi ve entelektüel bir tartışma. İfade özgürlüğünü geliştirmeyi amaçlayan kampanya, Hruşçov'un (Kruşçev) Stalin'i açıkça suçlamasının akabinde *Mao Zedong tarafından başlatıldı. Mao, özeleştirinin Çin'in kalkınmasına yararlı olacağını düşünüyordu. Bir süre yaşanan tereddüdün ardından Çin Komünist Partisi ve kurumları basında açıkça kınanmaya başlandı ve toplumsal huzursuzluk ortaya çıktı. Parti de eleştirilere saldırıyla yanıt vererek Sağ Karşıtı Kampanya sırasında pek çok kimseyi ülkenin ücra köşelerine sürdü.

Yüz Gün (20 Mart-28 Haziran 1815) *Napoleon'un Elba Adası'ndan dönüşü ile XVIII. *Louis'in ikinci kez tahta çıktığı tarih arasındaki döneme verilen isim. Avrupalı güçlerin *Viyana Kongresi'nde toplandığı sırada Napoleon, 1 Mart'ta Cannes'e çıktı. Grenoble ve Lyon üzerinden kuzeye giderken halkın büyük desteğiyle karşılaştı. Louis'in şehri terk etmesinden 24 saat geçmeden 20 Mart'ta Paris'e vardı. Napoleon'un, ılımlı kralcıları, imparatorluğunun daha liberal dünya görüşüne ikna etme girişimi başarısız oldu. Dahası, yalnızca barışçıl niyeti olduğuna dair Müttefik ülkeleri inandıramadı. Dolayısıyla Fransa'yı apar topar tekrar bir araya gelen "Büyük İttifak" karşısında savunmak durumundaydı. Nisan sonuna gelindiğinde yalnızca 105 bin asker toplayabilmişti. Müttefikler ise neredeyse 130 bin askere sahipti. Buna karşın Napoleon taarruza geçerek Prusyalıları Ligny'ye çekilmek zorunda bıraktı. İki gün sonra, 18 Haziran'da Napoleon, *Waterloo'da mağlup edildi. Paris'e dönerek 22 Haziran'da ikinci kez tahtı bıraktı. Altı gün sonra XVIII. Louis yeniden iktidara getirildi.

Yüz Gün Reformu (1898) Çin'de girişilen bir reform programı. *Kang Youwei'den ilham alan ve Liang Qichao (1873-1921) tarafından desteklenen reformların amacı *Qing devletini yeniden şekillendirmekti. Kang, *Güçlenme Hareketi sırasında alınan önlemleri ve 1894-1895 *Çin-Japon Savaşı'nın ertesinde yeniden baş gösteren dış müdahaleleri, kapsamlı reformlar yapmak üzere kullandı. Batı düşünce yapısını temel alan reformlar, İmparator Guangxu tarafından da benimsendi. Reformlar arasında bir meşruti monarşi kurulması ve devlet memuriyetinin çağdaşlaştırılması da vardı. 103 günlük bir dönemin ardından reform programı, muhafazakârların tepkileriyle yerle bir edildi. Dul İmparatoriçe *Cixi, bir saray darbesi başlatarak imparatoru hapse attırmış, yapılan reformları iptal ettirmiş ve reformcuları ya sürgüne yollamış ya görevden almış ya da ölüme mahkûm etmiştir. Söz konusu reformların çoğu, nihayetinde 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ile 1911 Devrimi arasında yürürlüğe girmiştir.

Yüz Yıl Savaşı 1340'lar ile 1450'ler arasında yüzyıldan fazla süren, Fransa ile İngiltere arasında yaşanan bir savaş. Sürekli bir çatışmadan ziyade İngiliz krallarının Fransa'ya egemen olmaya yönelik bir dizi girişimi şeklinde gerçekleşmiştir. Gaskonya'ya kimin hâkim olacağı meselesi (İngiliz kralı, aynı zamanda Gaskonya dükü olduğundan, bölgedeki hâkimiyeti için Fransız krallarına taviz vermek istemiyordu) ve son *Kapet kralının ölümünün ardından III. Edward'ın annesi üzerinden Fransız tahtı üzerindeki iddiası savaşın kilit konularıydı. Flaman bölgesindeki kârlı yün ticaretinde girişilen rekabet ve Fransızların İskoçları İngiltere'ye karşı desteklemesi de savaşın çıkmasına katkıda bulundu.
1328'de Philippe (Valois) Fransa kralı olarak taç giydi. Hemen arkasından *Akitanya'ya el koyması (1337), Edward'ın Fransa'yı istila etmesine (1338) yol açtı. İngilizler, Sluys'ta bir deniz zaferi (1340); Crecy (1346), Calais (1347) ve *Poitiers'te (1356) önemli kara zaferleri kazandı. Son muharebede Kara Prens *Edward, Philippe'nin halefi II. Jean'ı esir aldı; daha sonra fidye karşılığı serbest bıraktı. 1360'ta Brétigny Antlaşması'yla Edward, Fransa'da geniş toprakların sahibi oldu. Karşılığında Fransa tahtı üzerindeki iddialarından vazgeçti. Fransızlar, zamanla konumlarını iyileştirdi ve Edward'ın halefi ve torunu II. *Richard'ın hükümdarlığında düşmanlıklar neredeyse tamamen sona erdi.
Ancak İngilizlerin Calais ve Bordeaux'u alıkoyması kalıcı bir barışın önüne geçti. Ayrıca Fransa üzerindeki iddiaları da V. *Henry'yle yeniden canlandı (*Sal Yasaları). Henry, Harfleur'u işgal etti ve 1415'te Agincourt'ta ezici bir zafer kazandı. Arkasından 1417-1419 arasında Normandiya ve kuzey Fransa'nın büyük bölümü işgal edildi. Troyes Antlaşması (1420) sonucunda Fransa hükümdarı VI. Charles, dofen olan oğlunu İngiltere kralları namına mirastan mahrum bıraktı. Fakat V. Henry'nin erken ölümünün (1422) sonrasında zayıf oğlu VI. *Henry'nin naipleri, fethedilmiş toprakları parça parça Fransız kuvvetlerine kaptırdı. 1429'da İngilizler, Orleans'ta *Jeanne d'Arc tarafından yenilgiye uğratıldı. 1450'de artık Fransa; Normandiya ile Gaskonya'nın çoğunu fethetmişti. Son İngiliz kalesi Bordeaux da 1453'te ele geçirildi. Böylece savaş fiilen sona erdi. 1558'e kadar sadece Calais, İngilizlerin elinde kaldı. İngilizler, bir daha hiçbir zaman Fransa'ya yönelik ciddi bir fetih girişiminde bulunmamasına karşın 1801'e kadar kralları "Fransa Kralı" unvanını korudu. Fransa'da soyluluğun fiilen ortadan kaldırılmasıyla *Valois monarşisi güçlü bir konuma yükseldi.

Z

Zagve 1137'de *Etiyopya'da kurulan ve ismini kurucusundan alan bir hanedan. Lasta kentinden gelen Agau kökenli Zagve ve haleflerinin, Süleyman soyundan gelen Etiyopya krallarından olmadıkları için tahtı gasp ettikleri düşünülmüştür. Zagve hanedanının ortaya çıkışına dair pek kayda rastlanmamaktadır. Ancak Zagveler, *Aksum'un son kralının soyundan geldiklerini iddia etmektedir. İlk beş Zagve kralının Yahudi, daha sonrakilerin ise Hıristiyan olduğu söylenmektedir. Zagveler, ülkenin güneyindeki isyancılarla savaştı ve ülkeyi İslam'a geçirmeye çalışan Mısır'ı durdurabilecek kadar güçlü hale geldi. Öte yandan pek çok kaya kilisesinin inşa edilmesini sağladılar ve kutsal Lalibela kentini kurdular. 13. yüzyılın sonunda hanedan, Aksum krallarının gerçek vârisleri olduklarını iddia eden bir grup tarafından devrildi.

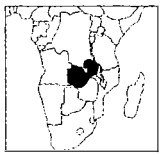
zaibatsu Japon büyük şirket gruplarına verilen isim. Aslen "finans kliği" anlamına gelen *zaibatsu*, mülkiyetin tek bir ailenin elinde toplandığı büyük işletmeleri tanımlamak için kullanılmıştır. Bu şirketler, Japonya'nın 19. yüzyılın sonlarındaki sanayileşme sürecinde büyüdü. Kökleri, yeni kurulan Meiji hükümetiyle iş ilişkilerinden faydalanarak servet yapan "siyasi tüccarların" (*seişo*) faaliyetlerine dayanmaktadır. Önde gelen beş *zaibatsu* (Mitsubişi, Mitsui, Okura, Sumitomo, Yasuda) II. Dünya Savaşı'na kadar Japon sanayi ve ticaretinin büyük bölümüne hâkim oldu. 1948'de çıkarılan bir kararnameyle geleneksel *zaibatsu* ailelerinin etkileri kısıtlandı ve bu ailelerin mensuplarının *zaibatsu* şirketlerinde resmi makamlarda bulunmaları engellendi. Bunun üzerine söz konusu şirketlerin önemi azaldı. *Zaibatsu* şirketleri, bugün Japonya'da genellikle *keiretsu* olarak anılmaktadır.

Zaire *Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin eski (1971-97) ismi.

Zambiya

Başkent:	Lusaka
Yüz ölçümü:	752.618 km²
Nüfus:	14.222.233 (2012 tahmini)
Para birimi:	1 Zambiya kvaçası = 100 ngvee
Dini yapısı:	%75,3 Protestan; %20,2 Katolik
Etnik yapısı:	%21,0 Bemba; %13,6 Tonga; %7,4 Çeva; %5,7 Lozi; %5,3 Nsenga; pek çok azınlık grup
Diller:	İngilizce (resmi), Bemba, Nyanja, Tonga, yerel diller
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Milletler Topluluğu, Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Afrika Birliği (AfB), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Orta Afrika'da bir plato üzerinde yer alan ve denize kıyısı olmayan bir ülke.

Zambiya'nın etrafı Angola, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Tanzanya, Malavi, Mozambik, Zimbabve ve Namibya'yla (Caprivi Şeridi) çevrilidir.

Fiziki Zambezi Nehri ve kolları Kafue ile Luangva, Zambiya'nın içinden geçmektedir. Öte yandan kuzeyde Çambesi Nehri, Banveulu Gölü çevresindeki bataklık bölgelerine doğru akmaktadır. Güneybatıda tik ağacı ormanları bulunur.

Ekonomi Zambiya, başta bakır, kömür, kurşun, çinko, manganez, kobalt ve değerli taşlar olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Başlıca ihracat kalemi bakır olup onu kobalt ve elektrik (Zambezi ve diğer nehirler üzerindeki hidroelektrik santrallardan) izler. Diğer sanayi kolları arasında zümrüt madenciliği, inşaat, gıda ve meşrubat ile kimyasallar bulunur. Fakat işgücünün yaklaşık altıda beşi tarımda istihdam edilmektedir. Tarımın büyük bir kısmı geçimlik yapılmaktadır. Ayrıca nüfusun yaklaşık üçte ikisi yoksulluk içindedir. Tütün ve şeker kamışı gibi ihracata yönelik üretilen tarım ürünlerinin önemi azalmaktadır. Tütün, çiçekler ve pamuk önemli ihraç mallarıdır. Mısır, sorgum, pirinç, yer fıstığı, ayçekirdeği, sebzeler, şeker kamışı, manyok ve kahve de üretilmektedir.

Tarih 1835'te Zambiya'ya Zululand'dan kaçan Nguni halkı yerleşti. Öte yandan ülke, 19. yüzyılın çoğunda Arap köle tüccarlarının da uğrak noktasıydı. 1890'da ülkeye (bu dönemdeki ismi Barotseland'dı) Cecil *Rhodes'in temsilcileri girdi. 1889'da verilen imtiyazla ülkenin sorumluluğu Rhodes'in Britanya Güney Afrika Şirketi'ne verilmişti. Şirket, 1902'den itibaren Broken Hill'deki zengin maden yataklarını çıkarmaya başladı. 1911'de ülkenin ismi Kuzey Rodezya yapıldı. Ülke, 1924'te Britanya protektorası oldu. 1953-1963 arasında Güney Rodezya ve Nyasaland'la federasyon kurdu. Ardından 1964'te Kenneth *Kaunda devlet başkanlığında Zambiya bağımsız cumhuriyeti kuruldu. Büyük çaplı bakır madenciliği sanayisine bağımlı olan Zambiya, denize kıyısı olmayışı ve düşük bakır fiyatlarından dolayı sürekli ekonomik zorluklar çekti. Ülke, 1965-1980 arasında Rodezya'ya yönelik ekonomik yaptırımlardan zarar görse de Tan-Zam demiryolunun inşasından yararlandı. Zambiya; Rodezya (Zimbabve), Angola, Namibya ve Mozambik'in yanı sıra Afrika Ulusal Kongresi'nden (ANC) gelen siyasi sürgünlere kapısını açtı. Eylül 1990'da Kaunda, çok partili sistem için referandum baskılarına boyun eğdi ve Kasım 1991'de Frederick Chiluba devlet başkanlığına seçildi. Chiluba, önceki yönetimden hem ağır ekonomik sorunlar hem de yetersiz ve yolsuz bir devlet mekanizması devraldı. Buna karşın Zambiya'nın dış borçlarının hafifletileceğine dair verilen vaatler Chiluba'nın imdadına yetişti. Chiluba önderliğindeki ekonomik reform programı, 1992-1993'te Afrika'nın güneyini etkisi altına alan kuraklıktan dolayı sekteye uğradı. Bir darbe girişiminin ardından olağanüstü hal (1997-98) ilân edildi. 2001'de Levy Mvanavasa devlet başkanı olarak seçildi. 2006'da tekrar seçilmesine rağmen Ağustos 2008'de görevde olduğu sırada hayatını kaybederek yerini Rupiah Banda'ya bıraktı. Eski Devlet Başkanı Chiluba, 2003'te yolsuzlukla suçlandı ve 2006'da hâkim karşısına çıktı. Chiluba, 2009'da sürpriz bir şekilde beraat etti (2007'de Londra'da açılan davada devletin parasını çalmaktan suçlu bulunmuştu). 2011'de Michael Sata devlet başkanlığı görevine seçildi.

Zapata, Emiliano (1879-1919) Meksikalı devrimci. 1911'de Francisco Madero (1873-1913) önderliğindeki devrime katıldı. Madero, toprakların köylüye dağıtılmasında başarısız olunca Zapata, kendi tarım reformu programını başlattı ve bu programı gerilla savaşı aracılığıyla hayata geçirmeye çalıştı. Zapata, daha sonra kuvvetlerini birleştirdiği *Pancho Villa ve başka önderlerle birlikte 1914'te General *Huerta'yı devirdi. 1914-1919 arasında Zapata ve Villa, Venustiano *Carranza rejimine karşı savaştı. 1919'da Zapata, Carranza'nın askerleri tarafından pusuya düşürülerek öldürüldü.

Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu (EZLN) 1994'te Meksika'nın güneydoğusundaki yoksul Chiapas bölgesinde ortaya çıkan bir gerilla hareketi. İsimlerini devrimci önder Emiliano *Zapata'dan alan Zapatistalar, toprak ve iş dağılımında yerli Maya halkına uygulanan ayrımcılığa karşı silahlı mücadeleye girişti. 1993'te Meksika, ABD ve Kanada arasında imzalanan *Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması hareketin öfkesini artırdı. Zapatistalar, bu anlaşmanın yalnızca zengin kesime yarayacağını iddia ediyordu. 1994'teki ilk isyanın sonucunda EZLN, belli başlı topraklara egemen oldu ve dünyanın ilgisini davasına çekti. 1996'da hareket, Meksika hükümetiyle San Andrés Mutabakatı'nı imzaladı. Mutabakat sonucunda yerli halkların hakları tanındı ve daha fazla özerklik sözü verildi. Ancak sonrasında hükümet, bu mutabakatı reddedince şiddet eylemleri devam etti. 1990'ların sonunda EZLN, silahlı çatışmaların yerine siyasi faaliyete vurgu yapmaya başladı. Sonuçsuz kalan birkaç müzakerenin ardından 2003'te hareket, tek taraflı olarak hâkimiyeti altındaki topluluklarda Mutabakat koşullarını yürürlüğe soktu. EZLN, Chiapas'ta belli topraklar üzerindeki egemenliğini sürdürmektedir.

Zarathustra (veya Zerdüşt) (MÖ 7-6. yüzyıllar) Pers din reformcusu, Zerdüştlüğün kurucusu. Aristokrat bir ailede doğan Zarathustra'nın rahip olduğu düşünülmektedir. Söylenene göre Zarathustra, o dönem tapılan pek çok tanrıdan biri olan Ahura Mazda'yı ("Bilginin Efendisi") görmüş; Ahura Mazda, Zarathustra'ya tek tanrıya inanması gerektiğini söylemiştir. MÖ 588 civarında Kral Vishtaspa, Zerdüştlüğe geçtikten sonra din yayılmaya başladı. Zarathustra'nın gerçek öğretileri ile daha sonra çıkarılan efsaneler arasında ayrım yapmak güçtür. Zira yaşamıyla ilgili ayrıntılar tam anlamıyla yerli yerine oturtulamamaktadır. Zarathustra, yaratıcı Ahura Mazda'yı "iyinin" kaynağı olarak ibadetin merkezine taşımasına karşın antik ateş kültünü de korumuş, diğer yandan aleme benzeyen kurban ayinlerini kaldırmıştır. Her ne kadar *Gatha* ismi verilen ilahilerin Zarathustra'nın öğretilerini içerdiği söylense de bunun doğruluğu ispatlanamamıştır.

Zeebrugge Baskını (23 Nisan 1918) I. Dünya Savaşı'nda Belçika'daki bir Alman U-bot üssüne gerçekleştirilen baskın. 22-23 Nisan 1918 gecesinde Amiral Keyes komutasındaki bir kuvvet, üsse saldırarak Manş Denizi'nde barikat olarak kullanılan batık gemileri suyun dibine gönderdi. Neredeyse üs etkisiz hale getiriliyordu. Daha etkili olmasına karşın baskın kadar heyecan yaratmayan hamle ise Keyes'in Dover Boğazı'nda denizin dibine mayın döşemesi oldu.

Zelotlar Roma döneminde Filistin'deki Yahudiler arasında bağnazlığıyla bilinen isyancı grup. Filistin'in ilk sakinleri olan halktan hareketle Kenaniler olarak da anılmaktadırlar. Zelotlar, MS 66-70 arasındaki Yahudi İsyanı döneminde faaliyet gösteren "Hançerciler" ("Sicarii") ve *Masada'nın savunucularıyla ilişkilendirilmiştir. *İsa Mesih'in havarilerinden Simon'un lakabı, ya grubun mensubu olduğundan ya da eşit ihtimalle "bağnaz" tutumundan dolayı "Zelot" idi.

zemindar Babür İmparatorluğu döneminde Hindistan'da vergi toplayan veya mülk sahibi kimselere verilen isim. Bu mülk sahipliği sistemi, Britanya yönetimindeki Hindistan'da geliştirilen toprak iskânı sisteminin temelini oluşturdu. Zemindarlar iki gruba ayrılıyordu. Lort *Cornwallis, 1793'te Aşağı Bengal'de zemindarların ödediği toprak gelirlerini daimi olarak sabitledi. Bu uygulamayla arzulanan; gelirleri istikrara kavuşturmak, iyileştirme için teşvik sağlamak ve sadık bir mülk sahipleri sınıfı yaratmaktı. Sonuçta zengin mülk sahiplerinden oluşan büyük bir ayrıcalıklı grup ortaya çıktı. 1830'larda hükümet, Kuzeybatı eyaletlerinde çok daha küçük mülk sahiple-

riyle 30 yıllık dönemler için anlaşmalar yaparak mülk sahibi küçük çiftçilerden meydana gelen bir sınıf yaratmayı ve hükümet gelirlerini artırmayı amaçladı.

Zen *Bkz.* BUDİZM.

Zencimsiler (veya **Negroidler**) Sahra Çölü'nün güneyinde yaşayan Afrika'nın yerli halkları ile onların dünyanın başka yerlerinde yaşayan soydaşlarına verilen isim. Bantu dili konuşan Zencimsi çoban ve tarımcıların son birkaç bin yılda Batı Afrika'dan Doğu ve Güney Afrika'ya yayıldığına dair geleneksel düşüncenin aksine son zamanlarda elde edilen kanıtlar, başka diller konuşan Zencimsilerin çok daha önce Sahraaltı Afrikası'nda bulunduğuna işaret etmektedir. Bunların Afrika'nın batısından değil de güneyinden gelmiş olması mümkün olmasına karşın hâlâ tartışmalıdır. Öte yandan bu Zencimsilerin, Afrika'nın kuzey kesimlerinden tarım tekniklerini ve hayvan ehlileştirmeyi öğrendiği kuşkusuzdur. Zencimsiler, görünüş olarak çok değişkenlik göstermekle birlikte en karakteristik biçimlerine Batı Afrika'da rastlanmaktadır. Doğuda Zencimsiler ile Hamitik diller konuşan *Kafkasoidler (örneğin Etiyopyalılar ve Mısırlılar) büyük oranda birbirine karışmıştır. Güneyde ise akraba avcı-toplayıcı San (Bushmen) ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan Hoyhoy (Hottentot) halklarıyla kaynaşma gerçekleşmiştir. Orta Afrikalı pigmeler de Zencimsi kökenlidir.

Zeng Guofan (veya **Tseng Kuo-fan**) (1811-72) Çinli asker ve devlet adamı. Bir imparatorluk memuru ve bilgin olan Zeng, imparatorun tutumu ve hükümetin mali politikalarına eleştiriyle yaklaşıyordu. 1852'de istemeye istemeye de olsa imparatorluğun *Taiping Ayaklanması'na karşı gerçekleştireceği harekâtı planlamayı kabul etti. Hunan Ordusu'nu toplayarak direnişin yıpratılmasında önemli bir rol oynadı. Avrupa'dan satın alınan modern silahlar, isyancıların doğu kıyısında yabancı ordular tarafından çevrelenmesi ve 1864'te Nanjing'in ele geçirilmesi sayesinde Zeng, nihayet isyancıların gücünü kırdı. Liang-Jiang'ın genel valisi olarak doğu-orta Çin'de geniş yetkiler elde etti. 1860'lar ve 1870'lerde *Güçlenme Hareketi'ni destekledi. Bu bağlamda Jiangnan cephaneliğini modern silahlar üretecek kapasiteye getirdi ve Batı dilleri ile teknik konulardaki Batı kaynakları üzerine çalışmaları ilerletti.

Zenobia (MS 3. yüzyıl) Palmira kraliçesi (yak. 267-72). Öldürülen kocasının yerine hükümdar olan Zenobia, Mısır'ı ve Küçük Asya'nın büyük bölümünü fethetti. Zenobia oğlunu imparator ilân edince Roma İmparatoru Aurelianus, Zenobia'nın üzerine yürüdü ve nihayetinde onu yenilgiye uğratarak esir aldı. Daha sonra Zenobia'ya İtalya'da aylık maaş ve bir konak verildi.

Zheng He (veya **Cheng Ho**) (ö. yak. 1433) Çinli amiral ve kâşif, Yunnan eyaletinde Müslüman bir *hadım. 1405-1433 arasında Ming İmparatoru *Yongle ve halefinin emirleriyle gerçekleştirilen yedi olağanüstü seyahate önderlik etti. 1405-1407'de çıktığı 62 gemiden oluşan ilk sefer, Malakka'ya uğrayarak Hindistan'a ulaştı. Daha sonra gerçekleştirdiği seyahatlerde Basra Körfezi'ne ve 1431-1433'te yaptığı son seyahatte Doğu Afrika kıyılarına gitti. Söz konusu seyahatler; pusula ile Çinlilerin yön bulma ve gemi yapımı konusunda kaydettikleri ilerleme sayesinde gerçekleşebildi. Buna karşın seyahatlerin amacı tam olarak bilinmemektedir. Zira Zheng He'nin seyahatleri ne ticareti geliştirmek ne de ziyaret edilen ülkeler üzerinde siyasi etki kurmak amacı taşıyordu. Ancak Zheng He, Doğu Afrika'daki Mogadişu kentinden imparatora haraç olarak zürafalar, devekuşları ve zebralar dahil olmak üzere çeşitli hediyeler getirdi.

Zhou Erken dönem Çin'de bir imparatorlar hanedanı. Zhou Hanedanı, MÖ 1122-221 arasında Yangtze Nehri'nin kuzeyindeki topraklara hükmetti. Hanedanın başkenti, MÖ 700 civarında Hao'dan

Luoyang'a taşındı. Zhou döneminde çarpım tabloları ve demir döküm teknolojisi geliştirildi.

Zhou Enlai (veya **Çu En-lay**) (1898-1976) Çinli komünist devlet adamı, Çin başbakanı (1949-76). Çin Komünist Partisi'nin kurucularından olan Zhou, 1924'te *Sun Yixian'a (Sun Yat-sen) katıldı. 1927'de Şanhay'da, kenti kuşatan *Guomin Dang güçlerine destek olmak amacıyla bir komünist işçi isyanı örgütledi. 1930'ların başında *Mao Zedong'la bir araya geldi. 1935'te Mao'nun, Çin Komünist Partisi'nin önderliğine yükselmesini destekledi. 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından başbakan oldu. Ayrıca 1949-1958 arasında dışişleri bakanlığı görevi yaptı. Zhou Enlai, 1960'larda ABD'yle iletişim kanallarını açık tutmaya devam etti ve 1972-1973'te detanta yönelik hamleleri yönetti. Ayrıca Kültür Devrimi sırasında Zhou Enlai'nin süreci ılımlılaştıran bir etkisi oldu.

Zhoukoudian (veya **Choukoutien**) Pekin'in güneybatısında *Pekin Adamı fosilleriyle ün kazanan bir mağara kompleksi. Söz konusu fosillerin *Homo erectus* türünün Çin'deki bir biçimini (*Homo erectus pekinensis*) temsil ettiği düşünülmektedir. Bugüne kadar mağarada 40'tan fazla erkek ve kadın *Homo erectus* bireye rastlanmıştır. İnsansılara dair bu bulgulara ek olarak mağaradan on binlerce basit pullu taş aletin yanı sıra 100'den fazla hayvan türünün fosilleşmiş kemikleri ve bir zamanlar fırın olduğu düşünülen kül tabakaları da çıkarılmıştır. Pekin Adamı, 500 bin ila 250 bin yıl önce mağaralarda yaşamıştır.

Zhu De (veya **Chu The**) (1886-1976) Çinli devrimci ve asker. İmparatorluk ordusunda ve arkasından gelen cumhuriyet kuvvetlerinde subay olarak görev yaptı. 1925'te komünist oldu ve miras kalan servetini partiye verdi. *Mao Zedong'la beraber 1931'de Jiangxi'de Halk Kurtuluş Ordusu'nun ilk birliklerini örgütlemiş, eğitmiş ve 1954'e kadar başkomutanlığını yürütmüştür. Zhu De, 1934-1935 *Uzun Yürüyüş'ün önderlerinden biriydi. 1939-1945 arasında Japonlara karşı 8. Yol Ordusu'nun komutanlığında bulundu. Ardından *Çin İçsavaşı'nda komünistlerin zaferine önderlik etti. 1955'te mareşal oldu. *Kültür Devrimi sırasında tasfiye edilene kadar etkisini sürdürdü. 1967'de itibarı iade edildikten sonra kalan hayatını onurlu bir şekilde inzivada geçirdi.

Zimbabve

Başkent:	Harare
Yüz ölçümü:	390.757 km²
Nüfus:	13.182.908 (2013 tahmini)
Para birimi:	ABD doları, Güney Afrika randı, Botsvana pulası ve diğer para birimleri. Zimbabve doları 2009'da askıya alındı.
Dini yapısı:	%50,0 Hıristiyan ve geleneksel inançlar karışık; %25,0 Hıristiyan; %24,0 geleneksel inançlar
Etnik yapısı:	%82,0 Şona; %14,0 Ndebele; %2,0 diğer Afrikalı
Diller:	İngilizce (resmi), Şona, Ndebele
Uluslararası kuruluşlar:	Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği (AfB), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Bağlantısızlar Hareketi, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Afrika'nın güneyinde denize kıyısı olmayan bir ülke. Zimbabve'nin etrafı Zambiya, Mozambik, Güney Afrika ve Botsvana'yla çevrilidir.

Fiziki Zimbabve'nin kuzeybatıdaki Zambiya'yla sınırında Victoria Şelaleleri ve Zambezi Nehri üzerindeki Kariba Gölü bulunur. Güney Afrika'yla sınırda ise Limpopo Nehri yer alır. Ülke, esas olarak bu ve başkaca nehirlerin geçtiği bir plato üzerinde durmaktadır.

Ekonomi Zimbabve'nin ekonomik istikrarı 2000'den beri ciddi biçimde azalmaktadır. Bu gidişin ana nedenleri yetersiz ve yolsuz merkezi planlama; Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki içsavaşa (1998-2000) dahil olmanın getirdiği mali yük; 2000'den itibaren beyazlara ait çiftliklere (ticarete yönelik tarım sektörünün belkemiği) el koyulması ve 2000'lerdeki hiperenflasyondur. 2009'da ABD doları ve diğer para birimlerinin kabul edilmesiyle hiperenflasyon sona ermiş, ardından ekonomi tekrar büyümeye başlamıştır. Ancak nüfusun üçte ikisi hâlâ yoksulluk içinde yaşamakta ve işsizlik yüksek oranlarda seyretmeye devam etmektedir. Ana ihracat kalemleri platin, pamuk, tütün, altın, demirli alaşımlar, tekstil ve giyimdir. Yeraltı kaynaklarının arasında ayrıca nikel, bakır, kalay, elmaslar ve kömür bulunur. Madencilik ve çelik üretimi birincil sanayi kollarıdır. Tarımda tahıllar, pamuk, tütün, kahve, şeker kamışı ve yer fıstığı üretilir.

Tarih Zimbabve, ismini antik saray kenti olan Büyük Zimbabve'den almaktadır. 24 hektarlık bir alana kurulan kent, 11 ila 15. yüzyıl arasına tarihlenmektedir. MS 10. yüzyıla gelindiğinde 1000'den fazla madenden altın ve bakır ihracatı yapılmaktaydı. Madenler, Mozambik'teki Sofala üzerinden Araplara satılıyordu. 15. yüzyılın başında bölgedeki zenginlik, Şona (Karanga) İmparatorluğu'nun yükselişe geçmesini sağladı. İmparatorluğun başkenti taştan inşa edilmiş bir kentti. Hükümdar, mükellef bir saraya sahipti. Ülkede ayrıntılı bir yasal düzen vardı. Afrika'nın iki tarafıyla da ticari ilişkiler kurulmuştu. Fakat 16. yüzyılda Portekizlilerin istila etmesiyle Zimbabve'nin zenginliği sürekli olarak azalmaya başladı. 1629'da Portekizlileri çıkarma girişimi, ülkenin başına bir kukla hükümdar getirilmesine yol açtı. 1693'ten sonra Zimbabve toprakları, Rozvi İmparatorluğu'na katıldı. 19. yüzyılın başında Ndebeleler, *Mzilikazi önderliğinde güneyden ülkeyi istila etti. Mzilikazi, bir **Matabeleland** krallığı kurdu. Krallık, sonraki 50 yıl boyunca kuzeydeki Şona'yla (artık Maşonaland) sürekli gerilimler yaşadı. Mzilikazi, ölmeden önce Transvaal Cumhuriyeti'yle bir barış antlaşması yapmıştı. Yönetimi oğlu Lobengula devraldı. 1889'da Cecil *Rhodes'in Britanya Güney Afrika Şirketi kuruldu. 1890'da Rhodes'in ordusu Öncü Kuvvet, Maşonaland içlerine girdi. Jameson Baskını ve 1893 Matabele Savaşı'nın ardından Maşonaland ve Matabeleland birleştirildi. 1896-1897'de patlak veren isyan, acımasızca bastırıldı. Arkasından hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleşti. Ülke, 1911'de Güney Rodezya ismiyle kraliyet sömürgesi, 1923'te özerk sömürge oldu.

1962'de sağcı Rodezya Cephesi'nin zaferinden sonra sömürgedeki yönetim, bağımsızlık talebinde bulunmasına karşın Britanya'nın siyahilerin hükümette yer almasına yönelik taleplerini reddetti. 1965'te Başbakan Ian Smith döneminde Tek Taraflı Bağımsızlık İlânı (UDI) yayımlandı. Böylece sömürge statüsü sona erdirildi ve Rodezya'nın bağımsızlığı ilân edildi. Sonrasında Britanya destekli siyasi çözüm için müzakere girişimleri başarısız oldu ve milliyetçi güçler giderek daha çok başarı sağlayan bir gerilla harekâtı başlattı. Askeri baskı, nihayetinde Smith'i siyahi çoğunluğun egemenliği ilkesini kabul etmek durumunda bıraktı. Fakat Piskopos Muzorewa'nın ılımlı rejimi, Vatansever Cephe'nin gerilla önderleri Robert *Mugabe ve Joshua *Nkomo'yla uzlaşmaya varamadı. 1979'daki Lancaster House Konferansı'nın ardından Robert Mugabe başbakanlığa seçildi ve 1980'de Rodezya, Zimbabve Cumhuriyeti oldu.

1980'li yıllarda Şona ve Ndebele halkları arasındaki gerilim, Mugabe ve Nkomo'nun şahıslarında yeniden baş gösterdi. 1987'de yürürlüğe giren yeni anayasa hem Muga-

be ve Nkomo'nun liderliğindeki partileri birleştirerek bu gerilimi azalttı hem de ırk temsilini ortadan kaldırarak yürütmenin başına devlet başkanlığı makamını getirdi. İçeride gerilimlerin yatışması, Zimbabve'yi güney Afrika siyasetinde önder bir role kavuşturdu. Öte yandan ülkenin beş yıllık planı (1986-90) ekonominin büyümesine önemli bir katkıda bulundu. 1965'te ilân edilen olağanüstü hâl, nihayet Temmuz 1990'da sona erdi. 1993-1994'te tartışmalı toprak dağıtım planları devreye girdi. Siyahi çoğunluk sisteminin başlangıcından beri ülkeyi yöneten Zimbabve Afrika Ulusal Birliği-Vatansever Cephe (ZANU-PF) ittifakı, Nisan 1995'te üst üste dördüncü seçim zaferini, daha da büyük çoğunlukla kazandı. Sandalye kazanmayı başaran tek muhalefet partisinin (ZANU-Ndonga) lideri Revd Ndabaningi Sithole, aynı yılın devamında Devlet Başkanı Mugabe'ye suikast planlama suçlamasıyla tutuklandı. Mart 1996'da Mugabe, bir kez daha devlet başkanı seçildi. Seçime katılım oranı yüzde 40'ın altındaydı. 1997'den itibaren Mugabe rejimi; gıda fiyatları, yolsuzluk ve siyasi reform eksikliğine yönelik protestolara otoriter tedbirlerle karşılık verdi. 2000 sonrasında Mugabe, toprak reformu programının parçası olarak beyazlara ait çiftliklere, konducular tarafından zor kullanarak el koyulmasına iştirak etti. 2000 milletvekili seçimleri sonucunda, yaygın sindirme harekâtlarına karşın, muhalefet büyük kazanımlar elde etti. 2002'de Mugabe, yabancı gözlemcilerce hileli olduğu düşünülen bir seçimle tekrar devlet başkanlığına geldi. Seçim kampanyası sırasında devletin şiddete başvurması, Zimbabve'nin Milletler Topluluğu üyeliğinin askıya alınmasına yol açtı. Ertesi yıl Zimbabve, üyelikten çekildi. ZANU-PF ittifakı, 2005 milletvekilliği seçimlerini kazandı. Ülkenin ekonomik durumu kötüleşmeye devam etti ve yıllık enflasyon Eylül 2007'de yüzde 13 bine kadar yükseldi.

Mart 2008'de devlet başkanlığı ve milletvekilliği seçimleri düzenlendi. Demokratik Değişim Hareketi (MDC) parlamentoda çoğunluğu elde etti ve partinin lideri Morgan Tsvangirai devlet başkanlığı seçiminin ilk turunu kazandı. Fakat yeterli farkla kazanmadığı gerekçesiyle seçimlerin yenilenmesi gerektiğine karar verildi. MDC destekçileri, ZANU-PF'nin şiddetli saldırılarına maruz kalınca Tsvangirai seçimden çekildi ve Mugabe Haziran'da yeniden seçildi. Güney Afrika'dan gelen baskı sonucunda Mugabe, Eylül'de iktidarı Tsvangirai'yle paylaşmayı kabul etti. Başkaca anlaşmazlıkların ardından 2009'da Tsvangirai başbakan oldu. Bu sırada ekonomi gerilemeyi sürdürdü. Enflasyon, yüzde 231 milyona yükselmişti. Yiyecek kıtlığı ortaya çıkmış ve çökmekte olan sağlık sistemi büyük bir kolera salgınının önüne geçememişti. Bahsedilen iktidar ortaklığı, 2013'e kadar devam etti. Öte yandan ZANU-PF ve Mugabe'nin bunca zaman gerçek iktidarı elinde tuttuğu ortaya çıktı. 2009'da hiçbir değeri olmayan Zimbabve doları askıya alınarak yerine ABD doları ve diğer para birimleri kabul edildi. Bu sayede hiperenflasyon sona erdi ve ekonomik anlamda toparlanma başladı. 2013'te yeni bir anayasa yürürlüğe girdi. Söz konusu anayasa çerçevesinde Mugabe yeniden devlet başkanı seçildi. ZANU-PF de görece sakin ama hileli bir seçimle parlamentoda büyük çoğunluk kazandı. MDC'nin seçimi iptal ettirme girişimleri sonuç vermedi.

Zimmermann Telgrafı (19 Ocak 1917) Almanya Dışişleri Bakanı Alfred Zimmermann'dan Meksika Şehri'ndeki Alman elçisine gönderilmiş şifreli bir mesaj içeren gizli bir telgraf. Telgrafta elçinin Meksika'ya bir ittifak teklif etmesi talimatı veriliyordu. Ayrıca Meksika'ya 1848'de ABD'ye kaybettiği topraklar önerildi. Britanya, telgrafı ele geçirdi ve bir kopyasını ABD elçisine verdi. ABD Dışişleri Bakanlığı da 1 Mart 1917'de metni yayımladı. Zaten ABD-Almanya ilişkileri, halihazırda denizaltı savaşı nedeniyle hızlı bir şekilde kötüye gidiyordu. Meksika'dan Almanya destekli bir saldırı gelme olasılığı, *yalnızlık politikası taraftarlarının mevzi kaybet-

mesine yol açtı ve 6 Nisan 1917'de Kongre, Almanya'ya karşı I. *Dünya Savaşı'na girdi.

Zinovyev, Grigoriy Yevseyeviç (1883-1936) Sovyet komünist önder. Başlarda *Rus Devrimi'ne karşı çıksa da sonradan *Komintern'in başkanı (1919-26) oldu. 1924'te Britanya Komünist Partisi'ne Zinovyev'in imzasıyla bir mektup (**Zinovyev Mektubu** olarak da bilinir) gönderildi. Mektupta ordu içerisinde ve İrlanda'da devrimci faaliyete girişilmesi isteniyordu. Genel seçimden dört gün önce Britanya'nın Muhafazakâr Parti'ye yakın gazetelerinde yayımlanan mektubun, orta sınıfın oylarını İşçi Partisi'nden kopardığı düşünülmektedir. İşçi Partisi, mektubun (haklı olarak) sahte olduğunu iddia etti. *Lenin'in ölümü üzerine Zinovyev, *Stalin ve Kamenev'le birlikte bir üçlü yönetim oluşturdu. Ancak iktidardan düştü ve Stalin'in ilk göstermelik mahkemesinin ardından idam edildi.

Ziyaülhak, Muhammed (1924-88) Pakistanlı general ve devlet adamı, devlet başkanı (1978-88). Genelkurmay başkanı olarak 1977'de Devlet Başkanı Zülfikar Butto'yu deviren kansız darbeye önderlik etti. 1978'de devlet başkanlığı yemini ettikten sonra bütün siyasi partileri yasaklayarak katı İslami yasalar yürürlüğe sokmaya başladı. 1984'te yeniden devlet başkanlığına atanan Ziyaülhak, sıkıyönetimi kaldırsa da baskıcı siyasi denetimi sürdürdü. Bir uçak kazasında (muhtemelen bir sabotaj sonucu) öldü.

Zog, I. (tam adı **Ahmed Bey Zogoğlu**) (1895-1961) Arnavut devlet adamı ve hükümdar, başbakan (1922-24), devlet başkanı (1925-28) ve kral (1928-39). Reformcu Halk Partisi'nin önderi olan Zog, önce başbakan daha sonra da devlet başkanı olarak cumhuriyet hükümetini yönetti. Nihayet 1928'de kendisini kral ilân etti. Zog'un otokratik yönetimi, görece istikrarlı bir siyasi dönemin yolunu açsa da 1925'ten itibaren inşa ettiği İtalya'yla yakın ilişkiler, İtalya'nın Arnavutluk üzerinde tahakküm kurmasına neden oldu. Arnavutluk, 1939'da İtalya tarafından istila edilince Zog sürgüne gitti. 1946'da Arnavutluk komünist bir devlet olduktan sonra tahttan çekildi. Fransa'da hayatını kaybetti.

Zollverein (Almanca, "gümrük birliği") Alman devletleri arasında ticari ve ekonomik engelleri kaldıran bir gümrük birliği. Prusya önderliğindeki *Zollverein*, Kuzey Almanya'daki gümrük birliğinin daha küçük gümrük birlikleriyle birleştirilmesiyle kuruldu. Böylece Prusya'nın etkisi arttı. Avusturya-Prusya Savaşı'ndan (1866) sonra yeni kurulan Kuzey Almanya Konfederasyonu da *Zollverein* içine dahil oldu. 1888'e gelindiğinde söz konusu birlik, Avusturya'yı dışarıda bırakarak, büyük oranda Almanya'nın ekonomik anlamda birleşmesini tamamlamıştı.

Zulu Natal'ın kuzeydoğu bölümünde yaşayan ve Nijer-Kongo dil ailesine mensup bir dil konuşan Güney Afrikalı bir Bantu halkı.

Zulu Inkatha Hareketi *Bkz.* INKATHA ÖZGÜRLÜK PARTİSİ.

Zulu Savaşı (1879) Britanya ile Zululand arasında gerçekleşen bir savaş. 1877'de Transvaal'ı işgal edene kadar Yerli İşlerinden Sorumlu Natal Bakanı Theophilus Shepstone'nin izlediği politika, *Cetshwayo'nun Zulu imparatorluğunu Afrikaner saldırılarına karşı korumaktı. Transvaal'ın ilhakından sonra Shepstone, Afrikaner nüfusun gönlünü almak adına bu politikayı tersine çevirdi ve Zululand'ı ele geçirme planları yaptı. Sınırda yaşanan olayları bahane eden Britanya yüksek komiseri, Zulu ordusunun 30 gün içinde dağıtılmasını emretti. Ancak Cetshwayo, bu emre uymadı ve 11 Ocak 1879'da savaş başladı. 22 Ocak'ta Britanya, Isandhlvana'da felakete uğrasa da takviye kuvvetlerle Zulular başkenti Ulundi'yi yaktı. 28 Ağustos'ta Cethswayo ele geçirildi. 1 Eylül'de savaş sona erdi.

Zuma, Jacob (Gedleyihlekisa) (1942-) Güney Afrikalı siyasetçi, devlet başkanı (2009- [129]). Zuma, 1959'da yasadışı olan Afrika Ulusal Kongresi'ne katıldı. 1963'ten itibaren on yıl hapiste kaldı. Salıverildikten sonra ANC'de çalışmaya devam etti. 1975'te sürgüne gitti. 1977'de örgütte Ulusal İcra Komitesi'ne kadar yükseldi. 1990'da ANC üzerindeki yasak kalkınca Zuma, Güney Afrika'ya döndü. 1999'da Thabo *Mbeki tarafından devlet başkan yardımcılığına atandı. 2005'te yolsuzluk şüphesiyle görevden alınınca Mbeki'nin yerine geçeceği beklentileri azaldı. Sonrasında yolsuzluk ve (ayrıca) tecavüzle suçlansa da 2006'da ikisinden de beraat etti. Hakkında yolsuzluk iddiaları devam etmesine karşın ANC üyelerinin kendisine olan desteği sayesinde Zuma, 2007'de parti başkanlığı yarışında Mbeki'yi yenilgiye uğrattı. ANC'nin 2009 seçimindeki zaferi üzerine Güney Afrika devlet başkanı oldu.

Zuo Zongtang (veya **Tso Tsung-t'ang**) (1812-85) Çinli asker ve devlet adamı. Askerlik yaptığı dönemde sivrilen Zuo, *Taiping Ayaklanması'nın bastırılmasında *Zeng Guofan'a yardım etti ve 1862'de Zhejian genel valiliğine atandı. Zuo, *Güçlenme Hareketi'ni destekliyordu. 1877'de Sincan'ı (Xinjiang) Yakup Bey'den tekrar ele geçirerek bölgenin bir Çin eyaleti olmasını sağladı.

Zwingli, Ulrich (1484-1531) İsviçreli Protestan reformcu, İsviçre Reformasyonu'nun birincil şahsiyeti. 1518'den itibaren Zürih papazı olan Zwingli, burada siyasi ve dini reformlarını hayata geçirmeye çalıştı ve halkın yoğun desteğiyle karşılaştı. Zwingli, 1522'den itibaren inananların papalığın ve piskoposların denetiminden kurtulması gerektiğini savunan makaleler yayımladı. Makalelerinde İncil'in gerçeğin tek kaynağı olduğunu öne sürüyordu. Araf inancını, azizlerin dualarda yer almasını, manastır sistemini ve diğer geleneksel öğretileri eleştirdi. Zwingli'nin fikirleri, en başta Martin *Luther'le çelişiyordu. Zira Zwingli, Luther'in ayinlerdeki ekmek ve şarabın İsa Mesih'in gerçek bedeni ve kanı olduğu düşüncesini reddediyordu. Fikirlerinin İsviçre'de yayılımı sert bir direnişle karşılaşan Zwingli, bu nedenle çıkan içsavaşta öldürüldü.

129 Jacob Zuma'nın devlet başkanlığı 14 Şubat 2018'de sona ermiştir. (ÇN)

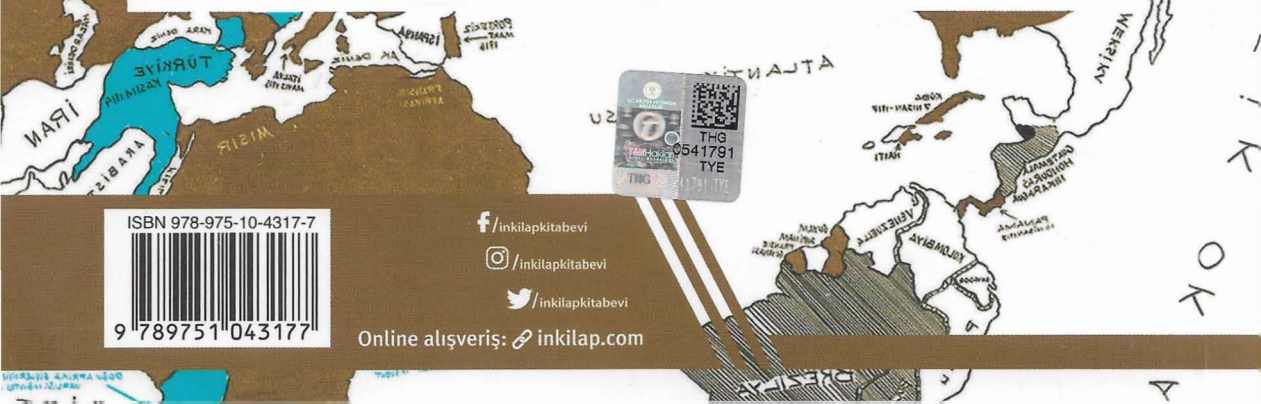

OXFORD DÜNYA TARİHİ SÖZLÜĞÜ

Bu kitabı elinde tutan siz değerli okuyucular, "bilgi"ye erişimin insanlığın macerasında görülmemiş ölçülerde kolay ve hızlı gerçekleştiği çağımızda bir tarih sözlüğü edinmenin gerekliliğini sorgulayabilirsiniz. Fakat internet ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla hayatımızın merkezine yerleşen bilgi kaynaklarının, farkında olarak veya olmayarak neredeyse her gün tecrübe ettiğimiz, çevremizden duyduğumuz ve zaman zaman haberlerde dahi tanık olduğumuz ciddi sorunları var. Bu kaynaklar ne kadar güvenilir ve doğrulanabilir?

Önümüzdeki yıllarda güvenilir bilgiye ulaşma gereğinin daha da önem kazanacağını, sağlam temellere dayanan bilgiye ulaşma sürecinin tekrar değerleneceğini öngörmek zor değil. Diğer yandan, teknolojiyle değişen alışkanlıkların, bu yeniden dirilen bilgi arayışına katkısı ise pratik ve özlü ifade biçimleri oluyor.

Oxford Dünya Tarihi Sözlüğü de hem dünün ansiklopedi kültürünü hem de bugünün kullanışlı bilgi anlayışını yansıtan, bu özellikleriyle yarının ihtiyaçlarını karşılayacak önemli bir kaynak eser, bir başvuru kaynağı.

ISBN 978-975-10-4317-7

/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi
/inkilapkitabevi
Online alışveriş: inkilap.com